SVMMAE VIRTVTVM AC VITIORVM,

*

TOMVS PRIMVS,

GVILIELMO PERALDO Episcopo Lugdunensi, ordinis Prædicatorum, authore.

Omnia nunc denuò innumeris mendis repurgata, accuratiúsque quàm antehac unquam excusa.

LVGDVNI,
Apud Iacobum Boyerium,
M. D. LIIII.

SVMMAE VIRTVTVM GENERALIS DISTINCTIO, CVM *summaria ordinatáq; declaratione rerum in eadem comprehensarum.*

*

PRIMVS iste Tomus, eò quòd de Virtutibus tractaturus est, SVMMA VIRTVTVM uocatur: & secatur in quinq; partes principales.

Prima est de Virtute in cõmuni.
Secunda, de tribus uirtutibus Theologicis.
Tertia, de quatuor uirtutibus cardinalibus.
Quarta, de donis.
Quinta, de beatitudinibus.

PRIMA PARS *principalis de uirtute in communi, habet* XIII. *capitula.*

Capitulum primum, quòd expediat uirtutem commendari.
Capitulum secundum, de notificatione uirtutis.
Capitulum tertium, de descriptionibus uirtutis.
Capitulum quartum, de triplici uirtutis commendatione.
Capitulum quintum, quòd uirtus sit optimũ præsentis uitæ, & bonitas aliarum rerum.
Capitulum sextum, quòd uirtus sit propriè bonum nostrum, possessio libera & sufficiens.
Capitulum septimum, quòd uirtus sit magnæ iucunditatis.
Capitulum octauum, quòd status uirtutũ assimilatur paradiso terrestri & cælesti.
Capitulum nonum, de præexcellentia gaudii uirtutis, respectu gaudii mundani.
Capitulum decimum, de his quæ faciunt ad gaudium uirtutis.
Capitulum undecimum, de commendatione uirtutis, facta comparatione ad futura bona.
Capitulum duodecimum, de commendatione uirtutis ex authoritate Saluatoris.
Capitulum decimumtertium, de commendatione uirtutis à multiplici suo effectu.

SECVNDA PARS *principalis diuiditur in quatuor Tractatus.*

¶ Tractatus primus, est de tribus uirtutibus Theologicis in communi.
Secundus, de Fide.

TERTIA PARS *principalis diuiditur in sex Tractatus.*

Capit

uidentur facere ad instabilitatē.

In octaua parte agitur de Perseuerantia, quæ & describitur & commendatur.

In nona parte agitur de Magnanimitate.

In decima parte agitur de Fiducia & Magnificentia: ubi utraq; describitur, & officia Magnificentiæ tam in pace, quàm in bello ostenduntur.

4 ¶ Tractatus quintus, de Iustitia, diuiditur in xvj. partes.

In prima agitur de ordine dicendorum in hoc tractatu: & nomen Iustitiæ distinguitur.

In secunda parte de descriptionibus Iustitiæ.

In tertia parte, de commendatione Iustitiæ.

In quarta parte agitur de diuisionibus Iustitiæ.

In quinta parte agitur de Latria, & religione, prout Tullius religionem sumit: & de utriusq; descriptione: de latriæ commendatione & diuisione: de partibus eius, ac quadruplici officio religiōis.

In sexta parte agitur de Dulia, quæ subdiuiditur in tria capitula:

Capitulum primum, de ordine dicendorū de Dulia, & nominis duliæ distinctione ac descriptione.

Capitulum secundum, de speciebus duliæ.

Capitulum tertium, de errore illorum qui dicūt Ecclesiam idololatrare circa sanctos & imagines sanctorum.

In septima parte agitur de Oratione: quæ etiam subdistinguitur in x. capitula.

Capitulum primum, de ordine dicendorum de Oratione, & de diuersis acceptionibus huius nominis Oratio.

Capitulum secundū, de descriptionibus Orationis.

Capitulum tertium, de commendatione eiusdem.

Capitulum quartum, de præparatione Orationis.

Capitulum quintum, de impedimētis ipsius.

Capitulum sextum, quādo sit orandum.

Capitulum septimum, ubi sit orandum.

Capitulum octauum, quomodo sit orandum.

Capitulum nonum, quid in oratione sit petendum.

Capitulum decimum, de speciebus orationis.

In octaua parte agitur de laude Dei ubi etiam tanguntur necessaria intendendi laudi diuinæ.

In nona parte agitur de gratiarum actione Deo exhibenda: ubi de octo quæ possunt hominem incitare ad gratiarum actionem: & de beneficiis, pro quibus homo debet regratiari Deo.

In decima parte agitur de Obedientia, quæ subdiuiditur in septem capitula.

Capitulum primum, de ordine dicendorum de Obedientia & descriptionibus eiusdem.

Capitulum secundum, de commendatione obedientiæ.

Capitulum tertium, de his quę pos-

dicunt ueritatem non esse iuramento firmandam.

In sextadecima parte agitur de Fide, prout fides idē est φ fidelitas.

¶ Tractatus sextus tertię partis principalis unum continens capitulū est de diuisione Virtutum cardinalium, secundum Macrobium.

QVARTA PARS.

principalis.

¶ Tractatus de donis diuiditur in duodecim partes.

In prima parte agitur de ordine dicendorum de Donis: & quare uocentur Dona.

In secunda agitur de commendatione donorum, & eorum numeri manifestatione.

In tertia agitur de dono timoris, quæ subdiuiditur in quatuor capitula.

Capitulum primum de ordine dicendorum de dono timoris, & de præscriptionibus timoris.

Capitulum secundū de commendatione eiusdem.

Capitulum tertium, de speciebus timoris.

Capitulum quartū, de his quæ possunt incutere timorem, quę sunt duodecim: & de uiginti quę sunt attendenda circa extremum iudicium, & de acerbitate, uarietate, & infirmitate pœnarum infernalium.

In quarta parte agitur de dono Pietatis.

In quinta parte agitur de dono Scientię.

In sexta parte agitur de dono Fortitudinis.

In septima parte agitur de dono Consilii.

In octaua parte agitur de præeminentia uitæ Contemplatiuæ respectu Actiuæ.

In nona agitur de distinctione contemplationis à simplici consideratione & cogitatione: & de speciebus considerationis & contemplationis.

Et primò ponūtur quę dicit Bernardus de hac materia in libro de consideratione. Secundò quę dicit Richardus de sancto Victore in libro de contemplatione.

In decima parte agitur de duodecim quæ præparāt hominem ad diuinorum contemplationē: & de octo gradibus secundū Bernardum, quibus uiri contemplatiui ascendunt. Item, de septem gradibus secundum Augustinū, & de diuersis speciebus uisionū.

In undecima parte agitur de dono intellectus.

In duodecima, de dono Sapientiæ.

QVINTA PARS

principalis.

¶ Tractatus de Beatitudinibus diuiditur in duodecim partes.

In prima parte, agitur de ordine dicendorū in isto tractatu, & de descriptione Beatitudinis.

In secunda agitur de quinque quæ attendenda & admiranda sunt circa doctrinam illam, quę est cōpendium nouæ legis.

In tertia parte, primò ostenditur quid sit paupertas spiritus. Secundò, quare pauperes spiritu sint beati.

Tertiò,

Tertiò, quare regnũ cęlorum sit eorum.
Quartò, cui dono paupertas spiritus adaptetur.
In quarta parte, agitur de Humilitate: quæ subdiuiditur in quinque capitula.
Capitulum primum, de ordine dicendorum de humilitate, & de eius descriptione.
Capitulum secundum, de commendatione humilitatis.
Capitulum tertium, de causis humilitatis.
Capitulum quartum, de signis humilitatis, & de his quæ ualent ad humilitatem.
Capitulũ quintum, de diuisionibus ad humilitatem pertinentibus.
In quinta parte, agitur de Paupertate.
In sexta parte, agitur de Mansuetudine, quæ primò describitur.
Secundò, ostenditur quare Mites sint beati: ubi tanguntur sexdecim pertinentia ad commendationem mansuetudinis.
Tertiò, quare mansueti possidebunt terram.
Quartò, cui dono mansuetudo adaptetur.
In septima parte, agitur de luctu, qui primò describitur.
Secũdò, species eius distinguuntur.
Tertiò, ostenditur quare lugentes sint beati: ubi tangitur de his quæ ad commendationẽ luctus siue lacrymarum pertinent.
Quartò, de impedimentis lacrymarum.
Quintò, cui dono luctus adaptetur.
In octaua parte agitur de Esurie iustitiæ.
In nona, de Misericordia.
In decima, de Munditia cordis, quę primò describitur.
Secũdò tangitur de his quę eam efficiunt uel custodiunt.
Tertiò ostenduntur quinq; causæ propter quas munditia maximè decet ministros ecclesiæ: ubi etiam tanguntur duodecim quę faciunt ad commendationem munditiæ.
Quartò agitur de partibus munditiæ.
Quintò, quod donum ei adaptetur.
In undecima parte agitur de Pace, quæ primò describitur.
Secundò commendatur.
Tertiò tangũtur duodecim quæ ualẽt ad pacem habendam.
Quartò agitur de his quæ paci aduersantur.
Quintò ponuntur diuisiones ad pacem pertinentes.
Sextò ostenditur quid sit beatitudo illa quæ cõmendatur uerbo illo, Beati pacifici.
Septimò quare pacifici sint beati.
Octauò quod donum ei adaptetur.
In duodecima parte agitur de patientia persecutionum.

FINIS.

REVERENDISSIMI AC EXIMII SACRAE THEOlogiæ professoris Guilielmi Peraldi Episcopi Lugdunensis, ex sacro Ordine Prædicatorum, in Tomum Primum, qui SVMMA VIRTVTVM appellatur,

PROLOGVS.

CVM circa utilia studere debeam*, exemplo Salomonis dicentis: Cogitaui in corde meo abstrahere à uino carnē meam, ut animam meam transferrem ad Sapientiam, deuitaremq; stultitiam, donec uiderē quid esset utile filiis hominum. Ecclesiast. 2. Vtilia etiam docere debeamus, exemplo Domini, dicentis Esaię 48. Ego Dominus Deus tuus, docens te utilia. Virtutibus uerò nihil sit utilius in hac uita hominibus. Sapien. 8. Circa uirtutes specialiter uersari debet studium & doctrina, præcipuè cùm sine studio & doctrina uirtus uix uel nūquam haberi posſit. Senec. Virtus sine studio sui esse non potest. Bernar. Primum opus uirtutis est doceri. Virtus cum humilitate uult doceri, cum labore quæri, cum amore haberi: nec aliter uel doceri, uel quæri, uel haberi potest. Item Sen. Cito nequitia surripit: difficile uirtus inuenta est, ducem rectorémque desiderat: sine magistro uitia discuntur. Idem: Erubescimus discere bonam mentem: & turpe est huius rei quærere magistrū: desperandum est posse casu tantū bonum nobis influere: præcipua pars Philosophiæ est, quæ circa uirtutes uersatur, studiosis minimè negligenda. Vnde Senec. dicit Philosophiā studiū esse Virtutis. Ideò ego minimus de ordine fratrum Prædicatorum desideraui colligere aliqua, quæ diffusè in scripturis inueniūtur de Virtutibus. Quod cùm dissuaderet mihi ingenii paruitas, & materiæ difficultas (materias enim grandes ingenia parua non sustinēt, ut ait Hieronymus) preualuit Superioris authoritas, q hoc onus mihi iniunxit: cui non ausus fui cōtradicere, sciens quòd omnis potestas à Deo est: & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Rom. 13. Et in memoria habens illud uerbū Saluatoris Lucæ 10. Qui nos audit, me audit, uerbū

à min

à ministro eius dictum habui, ac si de cælo sonuisset. Fiducã ergo habens in Deo quòd uellet mihi ministrare quod per ministrum suum à me dignabatur exigere: cùm tamẽ sciret me nisi ab ipso hæc habere non posse. Incassum enim laborat in doctrina uirtutum, qui aliunde eam sperãdam putat, quàm à Domino uirtutũ, ad gloriã Domini nostri IESV Christi, qui est Virtus & sapientia Dei Patris: ausus sum aggredi Tractatum Virtutum, ad utilitatem humilium. Superbi enim dimittendi sunt sibi: quia separatum est conuiuium eorum. Osee 4. Dedignantur enim sedere ad communem mensam cum aliis, scripta cõmunia contemnentes. Vnde eo ipso quòd aliqua scriptura humilibus publicatur, superbis absconditur. Facies enim eorum nimis inflata nõ sinit eos uidere quæ ab aliis uidẽtur. Matthæi 11. Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Superbi erubescunt aliquid dicere, ex quo semel dictum est: cùm tamẽ dicat Senec. ꝙ nunquam nimis dicitur quod satis non dicitur, quibusdam remedia demonstranda, quibusdã inculcanda sunt. Greg. Oportet sæpe reminisci quod modus cogit obliuisci. ¶ Superbi nolunt aliquid dicere, postquã bene illud sciunt: cum tamen Socrates inquirenti cuidã quomodo posset optimè dicere, dixit: Si nihil dixeris, nisi quod bene scieris. Augustinus in libr. de Vtilitate credendi: Miseri homines quibus cognita uilescunt, & nouitatibus gaudent: libentius discunt, quum norunt, cùm cognitio sit finis discẽdi: malunt uesci, quàm saturari, cùm finis uoluptatis sit nec esurire, nec sitire. ¶ Nec de solis scripturis sacris testimonia uolui assumere in opere isto: sed etiam de scripturis Philosophorum, iuxta uerbum Sene. In aliena castra trãsiens, non tanquam transfuga, sed tanquam explorator. Nec hoc reprehẽsibiliter. Sicut enim dicit Augustinus in libr. de Doctr. Christiana: Si Philosophi aliqua fortè uera & fidei nostræ accõmoda dixerunt, non solùm formidãda non sunt, sed etiam ab eis tanquam ab iniustis possessoribus in usum nostrum uendicãda. Et Exod. 12. Aegyptii ab Hebræis præcepto Domini spoliãtur. In principio uerò operis, de Virtute in cõmuni aliqua tãgere uolui. Secũdò prosequemur de tribus uirtutibus Theologicis. Tertiò de quatuor Cardinalibꝰ. Quartò de donis. Quintò de beatitudinibus.

PROLOGI FINIS.

PRIMA PARS PRINCIPALIS DE VIRTVTE IN COMMVNI.

Quòd expediat Virtutem commendari. CAPVT I.

SI separaueris pretiosum à uili, quasi os meũ eris. Hieremiæ 15. Pretiosum est anima. Prouerbiorum 9. Mulier animam uiri pretiosam rapit. Ideò filius Dei seipsum pretium animarum posuit, ne animę nobis uilescerent. Pretiosæ etiam sunt uirtutes. Bernardus: Veræ diuitiæ non sunt opes, sed uirtutes, quas secũ conscĩetia portat, ut in perpetuũ diues fiat. Vile uerò est corpus: animi enim pondus ac pœna est, ut ait Senec. Imò quod plus est, factum est immũdities & materia ꝓpinqua uermiũ. 1. Mach. 2. Gloria impii, stercus & uermis. Gloria impii uocat corpus. Vilia etiã sunt bona tẽporalia, etiã quę pretiosiora uidetur. Aurũ enim & argentũ (secũdũ Bern. in quodã sermone de Aduẽtu) sunt terra rubra & alba, quę solus error hominũ facit, aut magis reputat pretiosa. Sap. 7. Omne aurũ in cõparatione ipsius, arena est exigua, & tanquã lutũ ęstimabitur argentũ in cõspectu illius. Pretiosum à uili separat, qui pretiositatẽ uirtutũ ostẽdit, & tẽporaliũ uilitatẽ, & animã ab amore tẽporaliũ seiungit, & ad amorẽ uirtutũ inducit: & talis quasi os Dei est. Saluator enim os suũ aperiẽs, doctrinã suã à cõtemptu tẽporaliũ inchoauit, dicẽs Matt. 5. Beati pauperes, &c. Et de amore uirtutis subdidit: Beati q esuriũt & sitiũt iustitiam, &c. Vnde doctrina quę cõtemptũ temporaliũ inducit, & ad amorem uirtutis allicit, quasi processisset ex ore Dei habenda est. Frater Guido Carthusiẽsis: Rationalis creaturæ uera perfectio est, unãquanq; rem tanti habere, quanti habẽda est. Senec. Quid tam necessariũ, quàm pretia rebus imponere? Secundũ Senec. tres sunt partes moralis doctrinę. Prima rebus dignitates distribuit, & pretia imponit, maximè utilis. Secunda impetũ animi reprimit. Tertia actionem regit, ostẽdens quãdo unumquodq;, & ubi, & quemadmodũ agi debeat. Ideò commẽdationi uirtutis in hac prima parte operis insistemus, ut eius pretiositas appareat, & ut ad amorẽ eius homines alliciatur. Magna enim pars bonitatis est, ut ait Senec. uelle fieri bonum. Et August. Socratis sentẽtia est, quibus hominibus satis persuasum esset, ut nihil mallent se esse quàm bonos uiros, his reliquã facilẽ esse doctrinã. ¶ Virtus

cõmendatione indiget: quia hęc thesaurus est abscõditus in agro cordis: qui ideo non quæritur, quia ignoratur. Matt. 13. Est etiã uelut lapis pretiosus qui conculcatur ab his, à quibus uirtus eius ignoratur. Eccl. 6. Quasi lapidis uirtus probatio erit in illis: hoc est ictu de sapiẽtia, quæ est de sapore uirtutũ cõdita scientia, quẽ reprobant & despiciunt qui eius uirtutẽ non agnoscunt. Matt. 7. Neque mittatis margaritas ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus suis. ¶Ex ignorãtia pretiositatis uirtutis accidit, ꝙ ipsa adeò despicitur: quòd si esset uenalis, nõ inueniretur qui eam emeret. Senec. Bona mens nec cõmodatur, nec uẽditur. Et puto si uenalis esset, nõ haberet emptorẽ: at mala quòtidie emitur. Gregor. Carnalium mẽtes bona pẽsare non ualẽt, nisi quæ carnaliter uidẽt. August. Vix est aliquis qui diligat interiora bona, quæ sola diligenda sunt: cæteris autẽ ad necessitatẽ utendum, non ad gaudiũ perfruendũ est. ¶Virtus quia nõ agnoscitur; ideò à Deo non petitur nec accipitur, qui paratus est eã dare, si esset qui desideraret eam accipere. Hebr. 12. Contẽplantes nequis desit gratiæ Dei. Et 1. Petr. 1. Sperate in eã quæ uobis offertur gratiã. Extentam habet Deus manum dexterã ad largiendum bona spiritualia, sed non est qui accipiat. Omnes enim ad sinistrã aspiciunt, ut inde temporalia recipiant. ¶Commẽdationi uerò uirtutis aliqua, quæ pertinent ad eius notificationem, breuiter præmittemus.

De notificatione Virtutis.

CAP. II.

NOtandum ergo, quòd nomẽ Virtutis antiquitus fuit solius fortitudinis, ut ait Tullius. Ratio uerò huius hæc est: quia non statim innotuit hominibus uirtuositas aliarum uirtutũ: sed uirtuosi semper apparuerũt, qui laboribus & doloribus non facilè uinci potuerũt. Sed pòst experiẽtia docuit, animũ habere multa certamina cõtra diuitias, delitias & honores, quorũ uictoria difficilis est & utilis: unde & uirtuosi nominati sunt, qui tales uincere potuissent. ¶Item notandum, quòd nomen uirtutis in canone Sacræ scripturæ, ut frequẽtius, sumitur pro fortitudine, uel pro potẽtia, uel ꝓ opere mirabili. Ratio autẽ prout hîc de ea intẽdimus, Sed quod Philosophi in morali doctrina uirtutẽ uocãt, Scriptura sacra, ut frequentius, gratiã nominat. Ratio autem huius diuersitatis hæc est. Virtus duplicẽ habet comparationẽ. Vnã ad id à quo est, scilicet ad Dei liberalitatem, cuius donum est: & sic dicitur gratia. Et est gratia donum à Deo gratis datum, habentem se Deo gratum faciens, & opus eius Deo gratum reddens. Aliam comparatiõnẽ habet Virtus ad id quod ab ea est, scilicet

ad opus suũ: & sic uocatur Virtus: & sic nominant eam Philosophi, faciem habentes ad donũ Dei, & dorsum ad datorem. August. 4. lib. Cõfess. Dorsum habebam ad lumen, & ad ea quæ illuminant faciẽ, & ipsa facies, qua illuminata cernebã, nõ illuminabatur. Philosophi fuerũt propriæ glorię amatores, & diuinę gloriæ neglectores, de propriis uiribus cõfidentes, cõditori suo gratias nõ agentes. secũdum illud dictum de ipsis Romanor. 1. Non sicut Deum glorificauerũt, aut gratias egerũt, sed euanuerunt in cogitationibus suis. Sancti uerò faciẽ habẽtes ad lumẽ, in lumine Dei agnoscũt insufficientiã suã. 2. Cor. 3. Non quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis: sed sufficiẽtia nostra ex Deo est. Itẽ agnoscunt boni ad quã tẽdimus eminẽtiã, ꝙ supra uires nostras est. Vnde super illud Matth. 11. Regnũ cælorũ uim patitur, &c. dicit Glos. Grandis uiolentia est in terra nasci, & cælũ rapere, & habere per uirtutẽ, quod per naturam nõ possumus. Agnoscunt etiã hostiũ inuisibiliũ præeminentiã, secundũ potestatẽ & statum malitiæ. Iob 40. Nõ est potestas super terrã quę cõparetur ei. Nos quasi locustæ sumus, & ipsi uelut gigantes. Numeri 13. Vidimus monstra filiorũ Enac, de genere giganteo; quibus cõparati locustæ uidebamur. Origenes: Vult Dominus Iesus mirabiles res facere: uult enim de locustis superare gigãtes, & de his quę in terra sunt, cęlestes uincere nequitias. Ideo sancti intelligentes adiutoriũ gratiæ adeò eis esse necessariũ, ut sine eo nihil possint, neq; bonum agere, neq; tueri: oportet enim gratiã præuenire ut uelint, & subsequi ne inaniter uelint. sec. Greg. Parũ enim prodest homini bonũ uelle, nisi tẽtãti postea possit resistere, & tueri bonũ quod acquisitũ est: omnia Deo attribuũt, & radicem meriti, uirtutẽ scilicet & pręmium, nõ uidentes nec in se, nec in alio bonũ aliquod, nisi gratiã Dei. 1. Corinth. 15. Gratia Dei sum id quod sum. Et Ioãnes testatur se uidisse Iesum plenũ gratia. Ioã. 1. Et Angelus Mariam plenã gratia nominat. Luc. 1. Et Gabriel monet natũ ex sterili, Ioannẽ uocari, quod gratiam sonat. Lucæ 1. Anima ex se sterilis secundũ naturam, nõ potens ad meritũ regni æterni, gratiã Dei reputare debet tã meritũ quàm pręmiũ. Rom. 6. Gratia Dei uita æterna. Glos. Cõfitendũ est gratiam Dei uitam æternã uocari: quia his meritis redditur quæ gratia contulit homini. Simile Io. 1. Gratiã pro gratia. Et initiũ boni & finis gratia est. Augu. in lib. de Correctiõe & gratia: Desiderare auxilium gratiæ, initium gratiæ est. Psal. Qui coronat te in misericordia & miserationibus. Apoc. 4. Vigintiquatuor seniores mittebant coronas suas

ante thronũ, ostẽdendo sedenti in throno deberi honorẽ, ꝙ coronas recepissent. Rom. 9. Non est uolentis, neq; currentis, sed miserentis Dei. Esa. 26. Omnia opera nostra in nobis operatus es Domine. Rom. 7. Velle adiacet mihi: adiacet inquam quasi infirmũ: perficere autẽ bonũ nõ inuenio. 1. Cor. 15. Abundantius illis omnibus laboraui: nõ ego autem, sed gratia Dei mecum. Phil. 2. Deus est enim qui operatur in nobis & uelle & perficere. Ioã. 15. Sine me nihil potestis facere. ¶ Et notandũ ꝙ uirtus dicitur à ui, unde Dominus uocat uirtuosos uiolẽtos, Matt. 11. Violẽti rapiunt illud. Et Luc. 16. loquens de regno cælorũ: Omnis enim in illud uim facit. ¶ Virtuosus tripliciter uim facit sibi. Primò ardua aggrediẽdo, & quę sunt supra hominẽ. Secũdò aduersa patiẽdo. Act. 14. Per multas tribulatiões oportet nos intrare in regnũ Dei. Tertiò à placitis abstinẽdo. Gen. 8. Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. Ideo quasi cũ quadã uiolentia oportet hominẽ ab his, quæ sibi placent, compesci. Ouid. in Epistolis: Est uirtus placitis abstinuisse bonis. Vel dicitur uirtus, quasi uiri stat*, siue uirilitas. uirtus enim est perfecti animi & ad rectas operatiões robusti: sicut uirilis ætas est corporis robusti & perfecti. ¶ Itẽ notandũ, ꝙ sicut dicit Tullius in lib. de Offi. Virtus & honestas nomina diuersa sunt: res aũt subiecta prorsus eadẽ. Honestũ uerò est quod sua ui ad se nos allicit, & dignitate trahit: ut idẽ Tullius dicit in 1. Rhet. Honestus uerò dicitur aliquis eò ꝙ nihil habeat turpitudinis: ut dicit Isido. in lib. Etymologiarũ. Et subdit: Nam quid est honestas, nisi honor perpetuus, & quasi honoris status? Vnde hominibus uirtuosis & honestis honor maximè exhibendus est. ¶ Inueniũtur in scripturis multæ descriptiones uirtutis: de quibus ad ipsius maiorem declarationẽ aliquas ponemus, & exponemus.

De descriptionibus Virtutis.

CAP. III.

VIrtus sic describitur in lib. de Spiritu & anima. Virtus est habitus mentis bene institutæ. Et intellige mẽtem bene institutam, ad similitudinẽ regni, quod bene institutũ est, si rectè in eo cõsolatur, & rectè imperetur, & rectè obediatur. Sic mens bene instituta est, quũ ratio rectè cõsulit, uolũtas rectè imperat, & uires subiectę uolũtati rectè obediũt. Hanc bonã institutionẽ uirtus in mente facit. Ipsa enim rationẽ illuminat, & uolũtatẽ de seruitute uitiorũ ad imperiũ sublimat. Sine uirtute mẽs puerilìter regitur. Vnde uæ ei. Eccle. 10. Væ tibi terra, cuius rex puer est. Sine ea regnũ mẽtis simile est regno Roboã, qui potius acquieuit cõsilio iuuenum

impru

imprudētiū, quàm cōsilio senū. 3.Reg.21. Sic ubi uirtus non est, derelicto cōsilio rationis, sensibus acquiescitur: ubi uirtus nō est, quod debuit in homine seruire, imperat, nō sine magna inordinatiōe. Prouerb.19. Nō decet seruū dominari principibus. Et eiusdē 30. Per tria mouetur terra: id est, turbatur: & quartū qd' nō potest sustinere, per seruū quū regnauerit. Virtus facit in regno mētis partē nobiliorē regnare, & tūc beata est anima. Ecclesi.19. Beata est terra, cuius rex nobilis est. Ipsa soliū iudicii rationi reddit: ex quo sequitur dissipatio omnis mali. Prouerb. 20. Rex qui sedet in solio iudicii, intuitu suo dissipat omne malū. Virtus uerā nobilitatē in anima perficit, quam natura inchoauit. De initio nobilitatis, ait Seneca: Quis est generosus? Ad uirtutē à natura bene dispositus. De perfectione dicit Hieron. Sola apud Deū libertas est, nō seruire peccatis: summa apud eū nobilitas, clarere uirtutibus. Item Virtus sic describitur ab August. in lib. de quantitate animæ: Virtus est æqualitas quædā uitæ undiq; consonans rationi. Virtus uitæ æqualitatem facit: quia secundū Senecā, animum reddit asperis blandisque inuictū, neutri se fortunæ submittētem, quem nulla uis frāgat, quē nec attollat fortuna, nec deprimat. Tullius: Præclara est æqualitas in omni uita: idē qui semper uultus, eademq; frons: ut de Socrate accepimus. Virtus in utraq; fortuna par est: uirtutem materia nō mutat, nec peiorem facit dura aut difficilis: nec meliorem hilaris & læta, ut ait Seneca, uirtus per omnia cōsonat rationi. Vnde Bernardus in epistola ad fratres de monte Dei: Virtus est ad iudicium rationis usus liberæ uoluntatis. Seneca: Humanis uirtutibus regula una est ratio recta. ¶ Virtus etiā sic describitur à Philosopho: Virtus est habitus animi, modo naturę cōsentaneus rationi. Ad opera uirtutū, Primò incitat nos natura. Secundo, ratio. Tertio, gratia. Verbi gratia: Natura incitat ut subuenias proximo indigēti. Idē etiam ratio dictat, quia similis indigētia potest tibi accidere, in qua uelles idē tibi fieri. Gratia uerò hoc suadet tibi, qa proximus es, Dei imago, Dei filius, uel ad hoc creatus, ut in æterna beatitudine sit tibi socius. De instinctu naturæ dicit Tullius: Sūt nobis innata uirtutum initia, quæ si adolescere liceret & pateremur, nos ad beatitudinē cū diuino munere ipsa natura perduceret. Idē: Nos igniculos natura datos extinguimus. Si quis autē obiiciat, q̄ ad opus patiētiæ nō incitamur à natura, quod uidetur potius esse cōtra naturā. Respōdet Seneca, q̄ materia boni cōtra naturam est, ut uulnerari, & subiecto igne tabescere, sed bonū nūquā. Seruare

enim animũ infatigabilẽ inter ista, quod est opus uirtutis, secũdũ naturã est: quia nullũ bonũ sine ratione est, ut ipse ait. Sequitur autẽ ratio naturam. Bernardus: Omnis uirtus homini naturalis est. Idẽ: Virtus quoniã naturę res est, cùm uenit in animũ, aliquando nõ uenit sine labore, sed uenit in locũ suũ, & fideliter sedet, & bene cũ ea natura conuenit. Seneca: Virtus secundum naturam est, uitia uerò inimica sunt & infesta. Et secundũ Arist. Virtus nõ est præter naturam. Chrysostomus uerò in quadam homilia dicit, ꝙ uirtus animi est, rectè de Deo sentire, & rectè inter homines agere. ¶ Virtus etiam sic describitur à Philosopho: Virtus est habitus uoluntarius in medietate consistẽs quo ad nos. Medietas ista attẽditur inter superfluitatẽ & indigẽtiã. Vndę idem Philosophus dicit, ꝙ uirtus est medietas duarum malitiarũ: huius quidẽ secundũ superfluitatẽ, huius uerò secundum indigentiam. Boëtius: Virtutes mediũ tenent: si uel ultrà uel citrà quàm oportuerit fiat, à uirtute disceditur. Hæc aũt medietas in uirtutibus cardinalibus inuenitur: in uirtutibus uerò theologicis non uidetur posse inueniri. Remigius: Ea quę sunt purè delectatiões animæ, id est, quæ sunt animæ secundum se, nõ determinantur secundũ superfluum & diminutũ. Canti. 1. Adolescẽtulæ dilexerunt te nimis. Ergo nimietas dilectiõis in Deũ nõ uidetur esse superfluũ uel uitium. Quo ad nos dicitur esse hæc medietas: quia determinando hãc medietatẽ, habendus est respectus ad personã operantis. Alicui enim esset parum quod alii esset nimiũ, uel econuerso. Aug. in lib. de libero arbitrio sic describit uirtutẽ: Virtus est bona qualitas mẽtis, qua rectè uiuitur, qua nemo male utitur, quã Deus in nobis operatur. Virtus dicitur bona eo modo quo albedo dicitur color albus: nõ ideo ꝙ albedo colori inhęreat ut accidẽs, sed color est ipsa albedo: sic est uirtus bonitas mẽtis mentẽ bonam faciens. Virtus etiã bona est: qa ducẽs ad summũ bonũ. Virtute etiã rectè uiuitur: uitã autẽ rectã intellige, quę extenditur ad Deũ principium, & Deum finẽ, Deo qui est princicipium omniũ bonorum de omnibus bonis gratias agendo, iuxta illud 1. Thessa. 5. In omnibus gratias agite: & gloriã eius in omnibus quærendo: ad hoc enim creati sumus. Deut. 26. Faciet te Dominus excelsiorẽ cunctis gentibus quas creauit in laudem & nomẽ & gloriam suam. Esaiæ 44. In gloriam meã creaui eum. 1. Corinthi. 10. Siue manducatis, siue bibitis, siue aliquid aliud agitis, omnia in gloriam Dei facite. Vita eius qui sibi solum uult uiuere, tantùm quæ sua sunt quærens, & ad gloriam Dei nõ attendens, nõ est recta,

imò

imò curua, quum in se reflectatur. Item non est recta quæ declinat quasi in latus per superfluitatem uel indigentiā. Virtutes cardinales obliquitatē, quæ est secundū superfluitatē uel indigentiam, excludunt: Theologicæ uerò curuitatē, quæ est ubi uita reflectitur in utilitatē proprii subiecti, nō ordinata ad finem ultimū. Virtutes ergo cardinales cum theologicis uitam rectam efficiunt. Itē quum rectum sit, cuius medium non exit ab extremis: extrema autē uitæ nostrę quum sit Deus principiū, & Deus finis, uita recta est, quæ sicut est à Deo & ad deū, ita & sub Deo humiliter implēs eius imperiū, sicut ab eo habuit initium, & ab eo expectat præmiū. Vitam uerò hic intelligas quatuor partes conseruationis: scilicet cogitationem, affectionem, locutionem, & operationē. Rectitudo uerò horum est, quum non discordāt à regula legis diuinæ, quæ nobis indicat diuinā uoluntatem. Huic autē rectitudini oppositū est peccatū, prout describit illud Augustinus dicens, Peccatū est dictum, uel factum, uel concupitum contra legem Dei. Per cōcupitū uerò intellige cogitationē & affectionem. Itē uita recta est, quum uoluntas in nullo dissentit ab eo quod ratio rectè sentit. Voluntate enim rectè uiuitur, uoluntate peccatur, ut dicit Aug. Ratio recta regula est uolūtatis. Bernar. super illud Canti. Recti diligunt te. Illum uerè rectū corde dixerim, qui & rectè in omnibus sentiat, & à recto quod senserit in nullo dissentiat. ¶ Virtute etiā nemo male utitur ꝓpriè loquēdo. Si quis tamē obiiciat de illo uerbo Isidori, Interdū male usæ uirtutes uitia generant. dicēdū est, ꝙ uirtus potest esse occasio alicuius mali, sed nunquā actus eius erit abusus: sicut accidit in potētiis naturalibus, quibus homo potest bene uti uel abuti. Per hoc qđ subditur, quā Deus in nobis sine nobis operatur: patet ꝙ hæc descriptio est intelligēda de uirtute gratuita: præcedens uerò uirtus, est habitus uoluntarius &c. intelligenda est de uirtute consuetudinali. Aliæ uerò descriptiones positæ ferè omnes: possunt intelligi & de gratuita & de cōsuetudinali. Si quis uerò obiciat de illo uerbo Augustini: Qui fecit te, sine te, non iustificat te sine te. Vnde uidetur ꝙ Deus non operetur in nobis uirtutē sine nobis. Respōdendum est, ꝙ Deus iustificat hominem sine homine cooperante, sed nō sine homine adoperāte: sicut sol illuminat domū cùm aliquis aperit fenestrā non sine homine adoperāte, tamen sine homine cooperāte: homo enim nō cooperatur soli illuminādo domū. Sic uerus sol infundit uirtutes nobis pręparatis ad earum susceptionem: nō tamen cooperamur illi in illa infusione.

De triplici Virtutis commendatione. CAP. IIII.

SEquitur de commendatione Virtutis. Et notandũ ꝙ uirtus est primò commendabilis à dignitate dantis. Retinuit enim Deus donationẽ eius ad manũ suã. Psal. Gratiam & gloriã dabit Dominus. Virtus fructus est Spiritussancti. Gala. 5. Fructus spiritus est charitas, gaudiũ, pax &c. Ex nobilitate arboris fructus bonitatẽ agnosce. Arbor bona fructus bonos facit. Matth. 7. ergo optima optimos. ¶ Secũdò à dignitate eorũ quibus datur: hoc enim donũ non est nisi bonorũ & amicorum Dei: tẽporalia bona & etiã naturalia corporis uel animæ communia sunt bonis & malis, amicis Dei & inimicis. Et frequenter mali & inimici Dei potius in talibus abundãt quàm amici Dei. Ex quo apparet non esse uera bona. Si enim uera bona essent, potius daret ea amicis quàm inimicis. Augu. in primo lib. de Ciuitate Dei: Ista tẽporalia bona & mala. uoluit Deus bonis & malis esse cõmunia, ut nec bona cupidius appetantur, quæ mali quoq; habere cernũtur: nec mala turpiter euitentur, quibus & boni plerũq; afficiuntur. Itẽ Aug. in eod. lib. 20. Profectò salubriter discimus, nõ magnipendere seu bona seu mala, quę uidemus esse bonis malisq; communia, & illa bona quęrere, quæ bonorũ, & illa mala maximè fugere, quę propriè sunt malorum. Itẽ Aug. in eodẽ: Pulchritudinẽ idcirco Dominus largitur etiã malis, ne magnũ bonũ uideatur bonis. Deserto itaque bono bonorũ proprio, lapsus est factus ad bonorũ minimum, nõ bonis propriũ, sed bonis malísque cõmune. ¶ Tertio quasi à situ: quia possessio est ualde bona bene sedẽs. Bene sedet possessio quæ propinqua est ciuitati: melius quæ infra muros ciuitatis: optimè quę infra muros propriæ domus tuta est, & ab hostibus & à ciuib⁹. Peroptimè sedet uirtus quæ est in secreto cordis. Seneca: Hũc dicito, hunc habe beatũ, nõ quẽ uulgus uocat, sed cui omne bonũ in animo est. Itẽ Seneca: Sapiens intra se omne bonũ terminabit. Et dicit ꝙ quidam capta patria, & uxore & liberis amissis, quũ ex incendio publico solus & tamẽ beatus exiret: interrogãti uictori, Nũquid aliquid perdidisset: Nihil, inqt, perdidi, bona mea mecum sunt.

Quòd Virtus sit optimũ præsentis uitæ, & bonitas aliarum rerum. CAP. V.

QVarto cõmẽdabilis est cõparatiõe aliorũ bonorũ. Et primò facta comparatiõe ad bona præsentia. Scdo ad futura. ¶ Secundũ comparationẽ primam uirtutis optimum dicitur. Heb. 13. Optimũ est gratia stabilire cor. Aug. in lib. de moribus Ecclesiæ: Erit, inquit, hominis optimum, quod animã optimã facit: nemo autem dubitauerit,

quin

quin uirtus animam faciat optimam. Et Iaco. 1. Omne datū optimum &c. Datū optimum, uirtus uel gratia dicitur: respectu cuius simpliciter bona dicuntur quæ communia sunt nobis & brutis, ut fortitudo corporis, agilitas, pulchritudo, sanitas, & ea quæ pertinēt ad corporis sustētationem, uel ornatū, uel protectionem. Bona meliora sunt bona animę, quę tamē animā nō reddunt de necessitate bonam, quę similiter sunt cōmunia bonis & malis, ut sciētia & similia. Optimū uerò uirtus, uel gratia. Perfectum, gloria. 1. Corin. 13. Quū uenerit quod perfectū est, euacuabitur quod ex parte est. Virtus non solū bona est, sed etiam bonitas bonū faciēs necessario possessorem suū. Arist. in libro de eligēdis: Si hoc facit bonum id cui adest, illud autē nō facit, quod facit magis est eligendū, uel quod melius & principalius facit bonū: & si quidē hoc facit animam, illud autē corpus. Nō sic dignitates & diuitiæ, quæ ut frequēter malos faciunt possessores suos, uel magis malos ostendūt. Boëtius: Collata improbis dignitas, nō modo non efficit dignos, sed potius prodit & ostendit indignos. Ecclesi. 11. Si diues fueris, nō eris immunis à delicto. Seneca: Multū est non corrūpi diuitiarū contubernio. Ideo uirtus multum appetenda esset, tanquam propria bonitas: sed tanta est hodie hominū stultitia, quòd de propria bonitate non curant, cū in omnibus suis bonitatē quęrant. Seneca: Nihil est cuiq; se uilius. Augu. Bona uis habere, & bonus nō uis esse. Idem: Quid est ꝙ te uelis malū habere? Nihil omnino. Nō uxorem, non filium, non seruū, non tunicam, postremo nō caligam, & tamē uis habere malā uitam. Rogo te prępone uitā tuam caligę tuæ. Idem: Quid te offēdit uita tua, quam solā uis malam, ut inter omnia bona tua tu solus sis malus? Idē: Adeò cæcitas mentis inualuit, adeò homo interior obsurduit, ut omnia uelit habere bona pręter seipsum. Plus deberet homo amare bonitatem sui, quàm totū mundum. Quum enim homo præualeat toti mūdo, bonitas eius bonitatis mūdi totius præualet. Sene. In homine nihil ad rē pertinet, à quàm multis salutetur, quàm pretioso incubet lecto, q̃ perlucido poculo bibat, sed quàm bonus sit. Hoc autē debet mouere hominē ad amorem proprię bonitatis, ꝙ sicut ipse quādo bonus est, melior est omnibus creaturis uisibilibus; sic quādo malus est, peior est illis: quia nō solum malus est malitia pœnę, sed etiā malitia culpæ, ipse debitor est mortis tēporalis & æternæ. In hoc deterioris cōditionis est serpētibus & bufonibus. ¶ Nec solùm uirtus bonitas est hominis, sed etiā est bonitas operum. Plus enim ualet una eleemosy-

na, uel aliud bonũ opus ex uirtute uel gratia procedens, quàm mille sine gratia. Si aliquis mille annis facit opera de genere bonorũ sine gratia, nõ meretur regnum ęternũ, quod tamẽ meretur unico bono opere ex gratia facto. Senec. Vnus dies hominum eruditorũ plus ualet, quàm imperiti longissima ætas. Qui faciũt opera de genere bonorũ sine gratia, picturas habent bonorum operũ, non bona opera. Senec. Apud sapiẽtes sunt honesta, apud uulgus simulachra rerũ honestarũ. Opus de genere bonorum sine gratia factũ, lumen esse uidetur, & tamẽ non est uerè lumẽ. Matth. 6. Si lumẽ quod in te est tenebræ sunt, ipsę tenebræ quãtę erũt? Tale opus simile est ligno putrido, quod his qui in tenebris sunt lucidũ uidetur. Tale opus uidetur esse aurũ, quum sit aurichalcum. Benard. Melius est pallens aurum, quàm fulgens aurichalcũ. Qui habet abũdantiã taliũ operũ, est quasi diues quũ nihil habeat. Prou. 13. Itẽ opus tale est uelut cadauer exanime. Vnde anima cuius sunt opera talia, est uelut mulier infœtrix, omnes fœtus suos pariẽs mortuos. Quid est fides quę nõ operatur ex dilectione, nisi cadauer exanime? Quod de fide informi dicitur, uerũ est de omnib. operib. informib. quę scilicet sine gratia fiũt. Homo absq; gratia est uelut arbor syluestris ferens fructus, quib. porci infernales pascuntur. Gratia uerò est uelut ramusculus cęlestis, q huic arbori insertus facit eã ferre fructus optimos, qui lętificẽt Deũ & angelos. Luc. 15. Gaudiũ erit in cęlo super uno peccatore pœnitẽtiã agẽte &c. ¶ Nec solùm uirtus est bonitas operũ, sed etiam rerũ tẽporaliũ. Bonũ enim rerũ temporaliũ, est laudabilis usus earũ qui uirtutis est uel gratiæ. Vnde malis tẽporalia bona nõ sunt, cùm malè illis utãtur. Sene. Stulto nulla re opus est, nulla enim re scit uti. Eccl. 13. Bona est substãtia, cui nõ est peccatum in cõsciẽtia. Sicut sanguis in corpore humano nõ est bonus, si sit materia infirmitatis. unde euacuãdus est: sic tẽporalia nõ sunt bona his, qbus sunt materia infirmitatis spiritualis. Senec. Dicis, pecuniã perdidi. O te felicẽ si cũ ea auaritiã perdidisti: sed si manet illa apud te, es tantũ felicior, quo tãto malo materia subducta est. Prou. 1. Vsquequo stulti ea quę sibi sunt noxia cupiẽt? Fit iusto Dei iudicio, ut cùm aliquis malus est uerè domino illa mala sint ei qbus ipse dominatur, quasi uindicãtia creatorem suũ. ¶ Virtus etiã mala pœnę in bona cõuertit: iuxta uerbũ Sen. Eccl. 8. Qui custodit præceptũ, nõ experiet quicquã mali. Non est mala aduersitas uiro iusto, cùm sit ei materia coronę ęternę. Et ut breuiter dicat, Virtus sine gratia est totũ uerũ bonũ hominis in uita ista. Vnde gl. Aug. super

super illud Psal. Signatū est super nos lumē, &c. dicit de lumine gratię. Hoc lumen est totū & uerū hominis bonū. Sine gratia nō est homini uerè bonum, uel bonū naturę, uel bonū fortunę. Bernar. Si quis callidus est ingenio, si uiget arte, si præeminet intellectu, instrumēta sunt hæc tā uitiorū quàm uirtutū. Senec. Nō uiuere bonū est, sed bene uiuere: bene autē uiuere uirtutis est. Tullius: Quod rectū & honestū est & cū uirtute, id solū bonum arbitror. Nūqd potest cuiquā malo bonū esse, aut potest quisquā in abūdātia bonorū esse nō bonus? Seneca: Doce non esse positū bonū uitæ in spatiū eius, sed in usu: usus autē rectæ uirtutis est. Sap. Omnia quæ extra nos sunt dona, quæq; hominibus fortè cōtingunt, nō ideo laudant, ꝙ habuerit quis ea, sed ꝙ his honestè sit usus. Augusti. Non utiliter in tempore uiuitur, nisi ad comparādum meritum, quo in æternitate uiuatur.

Quòd uirtus sit propriè bonū nostrum, possessio libera & sufficiens. CAP. VII.

Virtus, secūdū Philosophos, bonū nostrū est propriè, quū bona fortunæ sint bona aliena à nobis. Hoc bonum nulla uis à nobis excutit, iuxta uerbū Senecę, Nō potest auferri ab homine, nec in uita, nec in morte. Tulli⁹, Omnia alia caduca sunt: uirtus una est, altissimis defixa radicibus. Tullius: Hęc demū sapiētia est, ut omnia tua in te posita esse dicas, humanósq; casus uirtute inferiores putes. Senec. Non est tuū fortuna quod fecit tuum. Boëtius in libro cōsolat. Nūquā tua faciet esse fortuna, quæ natura rerum à te facit esse aliena. Sen. Peritorū est, nempe quod aduentitiū fuit. Idē: Quid stultius est, quàm in homine aliena laudare? qd eo demētius qui circa se miratur ea quæ ad aliū protinus trāsferri possunt? Non faciūt meliorē equū aurei freni. Aug. in libro Soliloqorū: Deus per quē dicims aliena esse, quæ aliquādo nostra: & nostra esse, quę aliquādo aliena putauim⁹, accipe me ab istis fugiētē famulum tuū: qa & ista me quādo fugiebā à te, acceperunt alienū, ad te mihi redeūdū esse sentio, nihil aliud scio nisi fluxa & caduca spernēda esse, & certa & ęterna requirēda. Senec. Ratio arbitra est bonorū & malorū: aliena & hesterna pro uilibus habet, omne illi bonū in animo est. Habacuc 2. Væ qui congregat non sua. Nō sua uocat tēporalia. Senec. Huc cogitatiōes tuæ tēdāt; hoc cura, hoc opta, omnia alia Deo uota missurus, ut cōtentus sis temetipso, & ex te nascētibus bonis. ¶ Itē uirtus possessio libera est, quę possidet bona tēporalia in subiectione, est aliqua uel fortunę, uel ipsarū diuitiarū, uel eorū quibus occasiōe diuitiarū indiget. Se. Incipit esse fortunæ subiectus, si quis partē sui foris

b 5 quęrit.

quęrit. Aug. Venditis rebus nostris nullũ magis carũ accipimus pretiũ, quàm nosipsos. Implicati enim talibus nõ eramus nostri. Sen. Minus quàm seruus est, qui seruos timet. ¶ Itẽ uirtus possessio est habẽti sufficiẽs. 2. Corin. 12. Sufficit tibi gratia mea. Senec. Virtus nudo homine cõtẽta est. Idem: Sapiẽs se cõtentus est, nõ ut uelit esse sine amico, sed ut possit. Itẽ Seneca: Se cõtẽtus est sapiens ad bene uiuẽdũ, nõ ad uiuẽdũ: ad hoc enim rebus multis illi opus est, ad illud tantùm animo sano & erecto & despiciente fortunã. Idem, Virtus nullo eget, & præter summũ bonũ extrinsecus instrumẽta nõ quærit. Econtrario, diuitiæ terrenæ multis indigẽt. Boëtii: O angustas inopésque diuitias, quas nec habere totas pluribus licet, & ad quẽlibet sine cæterorũ paupertate nõ ueniunt. Idem: Verũ illud est, permultis illos indigere, qui permulta possident. Homo absque uirtute uel gratia est regio egestatis. Aug. in lib. Confes. Defluxi à te ego, & erraui: erraui Deus meus nimis deuius à stabilitate tua in adolescentia mea, & factus sum mihi regio egestatis.

Quòd uirtus sit magnæ iucunditatis & dignitatis.

CAP. VII.

ITem Virtus bonũ est & magnę incũditatis & magnę dignitatis. Boët. de cõsol. Nunquã sine pœna sunt uitia, nũquã sine præmio sunt uirtutes. Sene. Rerũ honestarũ pretiũ in ipsis est: hoc pretiũ est mẽtis lętitia. Idẽ: Rectè factorũ uerus fructus est in ipsis: nec ullũ uirtutũ pretium dignũ ipsis extra ipsas est. Bern. Delectationes nõ perdimus, sed mutamus à corpore ad animã, à sensibus ad cõscientiã. Itẽ Greg. super Iob 1. Filii per domos cõuiuium faciũt, dũ uirtutes singulæ iuxta modũ proprium mentẽ pascũt. Ecõtrario curre per singula, tot inuenies animę tormẽta, quot uitia, ut ait Augu. Gaudiũ uirtutis est uelut fons gaudii in domo propria nascẽs. Senec. Existimas me detrahere tibi multas uoluptates, q fortuita submoueo, qui dulcissima spei oblectamẽta censeo deuitanda. imò ecõtrà uolo tibi nũquã deesse lætitiã: uolo illã tibi domi nasci: nascitur, si intra teipsum sit. Idem: Tu iudicas eũ gaudere qui ridet: animus debet esse alacer & fidens, & super omnia rectus. Ecclesi. 30. Nõ est oblectamentum super cordis gaudiũ. Senec. Cõculca ista quæ extrinsecus splendẽt, & de tuo gaude. Quid est autem hoc, de tuo? de teipso, & tui optima parte. Idẽ: Viri boni gaudium est ex bona conscientia, ex cõtemptu fortuitorũ, ex honestis consiliis, ex rectis actionibus, ex placito uitæ & cõtinuo tenore unam prementis uiam. Idem: Hæc quibus delectatur uulgus, tenuẽ habẽt ac perfusoriam uoluptatem, & quod

quodcunq; inuentitium est gaudium, fundaméto caret: hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, solidum est, & quod plus pateat introrsus. Idē: Fundamentū bonę mētis est, nō gaudere uanis. Fundamētū hic esse dixi culmē, cùm ad summa peruenit qui scit quo gaudeat, qui felicitatē suā in aliena potestate non posuit. Itē Seneca: Improbę uoluptates nō sunt solidæ, non sunt fideles: etiā si nō nocent, fugiunt: potius aliquod bonū mãsurū circūspice. Sola uirtus pręstat gaudiū perpetuum, securū: etiam si quid obsistat nubiū, materia interuenit, qua infrà ferūtur, nec unquā die uincūt. Greg. Absit ut tāta sit delectatio in uitiis, quāta est in uirtutibus. ¶ De dignitate uirtutis dicit Boē. Nō uirtutibus ex dignitate: sed ex uirtutibus dignitati honor accessit. Idem: Virtuti propria dignitas inest. Virtus est beatitudo, uel felicitas præsentis uitæ. Beatitudo uirtutū de fonte cęlestis beatitudinis, amicis Dei in hac ualle miserię stillatur. Vnde 2. Corint. 12. dicit gl. Aug. In regione intelligibiliū beata uita in fonte suo bibitur: inde aliqd aspergitur huic humanæ uitæ, ut in tentationibus huius seculi temperanter, fortiter, iustè, prudentérque uiuatur. Tullius: In quo uirtus est, nihil ei deest ad bene ac beatè uiuendū. Macrobius: Solę uirtutes faciūt beatū, nulláq; alia uia quisquam hoc bonum adipiscitur. Sene. Ratio recta & cōsummata felicitatem hominis impleuit: hoc unū bonum hominis est, qd' qui habet, etiā si aliis destituitur, laudādus est: qd' qui non habet, in aliorū omniū copia dānatur. Rationē uerò rectā & consummatā facit uirtus. Vnde Aug. dicit in libro Soliloquiorum, q uirtus est ratio recta uel perfecta: id est, rationis rectitudo uel perfectio.

Quòd status uirtutum assimilatur paradiso terrestri & cælesti. CAP. VIII.

Virtus seu gratia quasi paradisum facit in corde hominis. Eccl. 41. Gratia Dei sicut paradisus in benedictionibus. Assimilatur cor ubi gratia est, paradiso & terrestri & cælesti. ¶ Terrestri tripliciter, scilicet amœnitate, fœcūditate, & securitate. ¶ Amœnitatē & fœcūditatē ibi faciūt quatuor uirtutes, uelut quatuor flumina paradisi mētē irrigātes. Vnde Gl. Greg. sup illud Gen. 2. Fluui⁹ egrediebat de loco uoluptatis ad irrigandū paradisū &c. Quatuor flumina paradisum irrigāt: qa dū his quatuor uirtutibus cor infundit, ab omni desideriorū carnaliū æstu tēperat. Ecc. 40. Super omnē aquā uiriditas, & ad orā fluminis. Altitudo uerò facit securitatē: qa sicut paradisus terrestris in alto situs est ptingēs usq; ad lunarē circulū. sicut dicit gl. Strab. super illud Gen. 2. Plātauerat Deus paradisum uoluptatis: sic cor ubi

ubi Dei gratia est, in alto situm est. Sene. Talis est sapiẽtis animus, qualis mundus supra lunã: semper illic serenum est, quod nõ est alieni muneris: nec arbitrii alieni est, qđ nõ dedit fortuna, nõ eripuit. ¶Paradiso uerò cælesti in quatuor assimilatur. Primo, in hoc quod est Dei habitatio, placet enim Deo habitare in anima uirtutib⁹ ornata. Hiero. Nihil quietius, nihil purius ea mẽte debet esse, quæ in Dei habitaculũ præparanda est: quem nõ auro templa fulgẽtia, non gẽmis altaria distincta delectant, sed anima ornata uirtutibus. Prouer. 8. Deliciç meç esse cum filiis hominum. Bernardus animam huiusmodi cælum uocat, dicens; Nec mirum, si cçlum hoc libenter inhabitat dominus Iesus, quòd non quomodo cæteros dixit tantũ ut fieret, sed pugnauit ut acquireret, occubuit ut redimeret. Secũdò in hoc quòd est locus luminis. Iob. 38. Nosti per quã uiã spargitur lux. Glos. iustitia est lux. Tertiò, quia locus est ordinati amoris. Breuis enim & uera diffinitio Virtutis, est ordo amoris: ut ait Aug. in lib. de Ciui. Dei. Quartò, quia locus est gaudii. Esa. 51. Ponam desertum eius delicias & solitudinem eius quasi hortũ Domini. Cor hominis antequã sit in gratia Dei, est uelut desertũ, sed per gratiã fit quasi hortus Domini. Ista quatuor in paradiso cælesti inueniuntur. Est enim Dei habitatio, locus luminis, & ordinati amoris, & gaudii. ¶Cõtraria uerò quatuor prædictis cor peccatoris faciunt quasi infernũ, cùm sit habitatio dæmonũ, & habeat tenebras ignorãtiæ & culpç, & ignem prauç cõcupiscentiæ, & uermem remordentis cõsciẽtiæ. Hçc enim quatuor sunt in inferno. Vç illis qui multis in laboribus & expensis sibi faciunt infernũ. Væ illis qui poti⁹ eligũt habitare in inferno q̃ in paradiso. Mira insania taliũ qui infernũ præoccupant, quasi timerẽt se nimis tardè peruenturos ad eum.

De praexcellentia gaudij Virtutis respectu gaudij mundani. CAP. IX.

ET notandum, quòd gaudiũ uirtutis quadrupliciter præcellit respectu gaudii mundani. ¶Primò in cõtinuitate. Homo carnalis nõ semper sedet ad mẽsam corporalẽ, sed homini uirtutis secura mens est quasi iuge conuiuium. Prouerb. 15. Iob 20. Gaudiũ hypocritç ad instar pũcti. Hypocrita est mundus exterius deauratus. Aug. in lib. Cõfes. Si quid arrisisset prosperũ, tædebat apprçhẽdere: quia penè prius quàm teneretur, auolabat. Gaudium mũdanum uenit de foris, & facilè impeditur, & discõtinuatur. Seneca uitã uirtutis luci comparat, uitã uerò mũdanã fulgori, dicẽs, Magna existimas esse quæ relicturus es, &c. Proposuisti illã securitatẽ ad

quam

quam iturus es, retinet te huius uitę fulgor, à qua trãsiturus es tã quã in sordida & obscura casurũ: erras. Ex hac uita ad illã ascẽditur, quod interest in splẽdorẽ & lucẽ, cùm hæc certã originem habeat atque suã, ille niteat ex alieno: hoc interest inter hãc uitã & illam, hoc fulgore ueniẽte extrinsecus percussa est, statim crassam faciet illi umbrã, quicquid obstiterit. illa suo lumine illustris est fulgor, est luminis repercussio. ¶ Secũdò in puritate. Dulcedo enim felicitatis humanę multis amaritudinibus respersa est, iuxta uerbũ Boëtii, Homo enim carnalis unã amaritudinẽ habet ex dilatiõe deliciarũ, quas uehemẽter appetit: aliã ex defectu quem inuenit in usu earũ: ubicunque enim caro quęrit refectionẽ, inuenit defectionẽ, iuxta uerbũ Augu. Excessum etiã in sumẽdo delectabilia sequitur duplex amaritudo, scilicet remorsio cõsciẽtiæ & grauamẽ naturæ. Seneca: Voluptas quo auidius hausta est, citius in cõtrariũ recedit. Eccle. 31. Amaritudo animę uinũ multũ potatũ. Gaudiũ uerò uirtutis purum est, nõ respersum tot amaritudinibus. Aug. in lib. Cõf. Tu semp aderas misericorditer sæuiẽs, & amarissimis aspergẽs offensiõibus oẽs illicitas iucũditates meas, ut ita quærerẽ sine offensiõe iucũdari: & ubi hoc possẽ, non inuenirẽ quicquã prę̈ter te Domine. ¶ Tertiò in dignitate, Gaudiũ enim uirtutis est de iis de quibus dignum est gaudere. Vñ sup illud Gal. 5. Fructus Spiritus, est charitas, gaudiũ. dicit glo. id est, elatio animi de his quæ digna sunt gaudii: gaudiũ mũdi de indignis est. Senec. In uoluptate nihil est magnificum, nihil qđ naturã Deo proximã deceat, mẽbrorũ uiliũ ac turpiũ ministerio ueniens, exitu fœda. Prouerb. 3. Stultorum exultatio ignominia. Item 15. Stultitia est gaudiũ stulto. Et Dominus gaudẽti Hierusalẽ flẽs ait, Si cognouisses & tu. Luc. 19. innuẽs cæcitatem causam esse illius gaudii. Prouerb. 2. Qui lætãtur cũ malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Augu. Quid est seculi gaudiũ? breuiter dico, Seculi lętitia est impunita nequitia: scilicet luxuriari, in spectaculis uagari, ebriositate ingurgitari, turpitudine fœtere, & nihil mali pati, hoc gaudiũ deterius est dolore. Peius est enim gaudere de iniqtate, quàm dolere de corruptione, ut ait Aug. ¶ Quartò in salubritate gaudiũ uirtutis salubre est faciẽs cõtẽni gaudia uana. Eccles. 1. Vbi multa est sapiẽtia, multa est indignatio. Vbi enim sapor uirtutũ sentitur, iucũditas carnalis despicitur: quia gustato spiritu, desipit omnis caro, iuxta uerbũ August. Itẽ facit triũphare de diabolo. Vnica em̃ ratio uincẽdi inimicũ, est lętitia spiritualis, ut ait Anto. Eccle. 30. Iucũditas cordis hęc est: uita hominis

minis & thesaurus sine defectio ne sanctitatis. Qui gaudiũ sentit in uita bona, pseuerare põt in ea: ecõtrario in mœrore animi deiicitur spiritus. Prouer. 15. Deiicietur inquã ab altitudine uirtutũ. Gaudiũ uerò mũdi noxiũ est. Nec mirũ, cùm sit à Deo maledictũ. Luc. 6. Væ uobis diuitibus, qui hic habetis cõsolatione uestrã &c. Si quis non audeat gustare cibum ab aliquo sancto maledictũ, quãto minus maledictũ à Deo? Gaudiũ illud hominẽ infatuat: ut patet in Salomone, q nõ phibuit cor suũ, quin omni uoluptate frueret. Eccl. 2. Et infatuatus est. 3. Reg. 11. Iob. 28. Sapiẽtia nõ inuenit in terra suauiter uiuẽtiũ. Hoc gaudiũ in dolorem uertetur. Prouerb. 14. Extrema gaudii luctus occupat.

De his quæ faciunt ad gaudium uirtutis. CAP. X.

ET notãdũ, q octo sunt quæ facere uidẽtur ad gaudium eius in quo uirtus est. ¶ Primò cõsciẽtię puritas. Animus enim generosus potius qescit in lecto conscientiæ, quãdo est mũdus, q quãdo est immũdus naturaliter abhorrẽs immunditiã. Vnde sup illud Gal. 5. Fructus Spiritus, est charitas, gaudiũ. dicit gl. id est, puritas animi. ¶ Secũdò sanitas uiriũ animæ, quam gratia facit. Anima sanata maiorẽ quietẽ habet. Prouerb. 16. Dulcedo animę sanitas ossiũ: id est, uiriũ. Chrysost. Gratia est sanitas mentium. ¶ Tertio libertas. Peccator ligatus est ante aduẽtũ gratiæ seruitute peccati, ut nõ possit facere qd' uult superior pars rationis, iuxta illud Prouerb. 5. Iniquitates suæ capiũt impiũ, & funibus peccatorũ suorũ quisq; cõstringitur. Augusti. in lib. Cõfess. Suspirabã ligatus nõ ferro alieno, sed mea ferrea uoluntate: uelle meũ tenebat inimicus, & inde mihi catenã fecerat, & cõstrinxerat me, qppe ex uolũtate peruersa facta est libido: & dũ seruitur libidini, facta est cõsuetudo: & dũ cõsuetudini nõ resistitur, facta est necessitas. Gratia uerò Spiritussancti aduenies libertatẽ in homine facit. 2. Corinth. 3. Vbi spiritus Domini, ibi libertas. ¶ Quartò quies à cruciatu tumultuosarũ cogitationũ & inordinatarũ affectionũ, & à cruciatu uermis cõscientię. Ab illis enim uis gratię cor liberat. Oẽs qui illicita appetũt, uel in hoc mundo aliqd uideri uolũt, dẽsis cogitationũ tumultibus in corde cõprimũtur, ut ait Greg. Sancti uerò, qa nihil huius mũdi appetũt, nullis proculdubio in corde tumultibus opprimũtur, ut idẽ Greg. ait. Itẽ mali cruciãtur in corde inordinatis affectiõibus. Augu. in lib. Cõfes. Iussit Deus, & sic est ut pœna sibi sit inordinatus animus. Alii cupiditate cruciantur, quasi fame & siti insatiabili bonorũ tẽporaliũ, qui cruciatus nõ cessat, nisi Dei gratia famẽ & sitim huiusmodi sedet. Senec. Si uis animum

mũ in perpetua uoluptate esse, nõ uoluptatibus adiiciendũ est, sed cupiditatib⁹ detrahendum. Augu. Qui biberit de fluuio paradisi, cuius gutta una maior est q̃ Oceanus, restat ut in eo sitis mũdi huius extincta sit. Alii autẽ timore cruciãtur habẽtes caput tremulũ sicut campana. Iob. 15. Sonitus terroris semp in aurib⁹ eius: & cùm sit pax, ille semper insidias suspicatur. Alii cruciãtur inuidia, amittẽtes quicqd alii lucrãtur. Alii exuruntur ira. Has affectiões gratia cessare facit: unde animus qescit & iucũdus est. Itẽ peccatorẽ uermis cõsciẽtiæ cruciat. Hiere. 2. Scito & uide q̃ malũ & amarum est reliquisse te Dominũ Deũ tuũ. August. Tale bonũ est Deus, ut nemini eum deserẽti bene sit. Hęc est prima uindicta, quam sumit Deus de peccatore, nõ sinẽs dedec⁹ culpę esse sine decore uindictæ. Seneca: Scelera etiã si nõ sunt deprehẽsa cùm fierẽt, solicitudo cum ipsis abiit. Poẽ. Prima est hęc ultio, quòd se Iudice nemo nocẽs absoluitur. Cũ gratia hãc uermẽ cessare facit, animus quiescit, sicut aliquis melius qescit in lecto suaui q̃ spinis pleno. Cãt. 1. Lectulus noster floridus. Lectulus inquã conscientiæ. De cõsciẽtia põt dici, quod dixit Philosophus Zeno de uxore. Vxor, inquit, aut perpetuale refugiũ est, aut perẽne tormẽtũ. ¶ Quintò cõuenientia uirtutis cum natura. Bene enim cõuenit natura cũ uirtute: iuxta uerbum Bernard. Chryso. Gratia est cordis delectatio. Prouer. 3. Lux iustorũ lætificat. Lux iustorũ gratia est, quæ naturæ cõiũcta lætificat. ¶ Sextò iucunditas boni operis. Psal. In custodiẽdis illis retributio multa. Gl. Nõ tãtùm pro eis in futura reddetur præmiũ: sed hic in eorum custodia magnũ est gaudiũ. Cui⁹ gaudii ratio põt esse, q͏ opus uirtutis est in medietate: natura uerò in mediis delectat, & in extremis cõtristatur: ut uisus delectat in uiridi colore, qui medius est inter albũ & nigrũ. Sicut mulier naturaliter gaudet cùm peperit filiũ: si autẽ peperisset bufonẽ, uel aliud cõtra naturã, doleret: sic anima gaudet, quando bonũ opus fecit, tãquã fructũ sibi cõpetẽtem: & cõtristatur de malo opere, tãquã de fœtu cõtra naturã. Ioã. 17. Mulier, cùm parit &c. propter gaudiũ, dicũt uirtutes. Esaię. 3. Panẽ nostrum comedemus, & uestimentis nostris operiemur. In operibus enim earũ quędã spũalis refectio est. ¶ Septimò discretũ regimẽ corporũ. Hi in quibus uirtus est, non habẽt tot molestias ex parte corporis, & diutius uiuũt, quia corpus discretè regũt. Eccl. 25. Beatus q habitat cũ muliere sensata. Mulier sensata est caro disciplinata. Senec. Potest nostra ꝓuidẽtia lõgiorẽ prorogare huic corpusculo morã, si uoluptates, quibus maior pars perit, poterimus

mus regere & coërcere. ¶ Octauò, quòd boni uolũtatẽ suã cõformant uolũtati diuinæ. Vnde sicut uoluntas Dei impletur, ita uolũtas eorũ. Augu. Iugũ Christi suaue est, & onus eius leue: quia q huic iugo subiectus est, cætera ei subiecta sunt, & nihil ei repugnat. Nõ habẽt mali pacẽ, qui Deo resistũt. Ioël. 9. Quis restitit ei, & pacẽ habuit? Senec. Vir bonus quicqd ei acciderit, æquo animo sustinebit: scit eñ hoc accidisse ex lege diuina ex qua uniuersa procedũt. Via uirtutis in principio habet aliquid difficultatis: quia incõsueta est. Hierony. Insuauẽ & asperã fecit nobis uiã uirtutũ lõga cõsuetudo peccãdi. Dulce est lumen, & delectabile oculis uidere solẽ. Eccle. 11. & tamẽ lux solis cõtristat oculos tenebris assuetos, sic uia uirtutũ in principio est molesta; sed pòst iucunda efficitur gratia & assuetudine. Bernar. Facillimũ esset & delectabile adiũcto Dei amoris cõdimẽto secũdum naturã uiuere, si insania nostra nos permitteret, qua sanata statim naturalibus natura arridet. Tullius: Optima forma uiuẽdi eligẽda est, quã iucũdam reddet assuetudo. Glo. super illud Matt. 11. Iugũ meũ suaue est. Angusta est uia quæ ducit ad uitã: quia non nisi angusto initio incipitur: processu uerò tẽporis ineffabili delectatiõis dulcedine dilatatur. Prouer. 4. Ducã te per semitas æquitatis, quas cùm ingressus fueris, nõ arctabuntur gressus tui. Senec. Initium eũdi ad uirtutes arduũ est; quia hic primũ imbecille mẽtis, & ægrè est inexperta formidare: itaque cogenda est ut incipiat, deinde nõ est acerba medicina, protinus enim delectat dum sanat. Aliorũ remediorũ post sanitatẽ uoluptas est philosophia, pariter & salutaris & dulcis est.

De commendatione Virtutis, facta comparatione ad bona futura. CAP. XI.

COmparatiõe ad futura bona cõmendabilis est uirtus multipliciter. ¶ Primò, quia signũ est quo distinguuntur recipiẽdi ad gloriã æternã à nõ recipiẽdis. Ephes. 4. Nolite cõtristare Spiritũ sanctum in quo signati estis, &c. Apoc. 3. Ecce dedi ostiũ aptũ corã te, qd' nemo põt claudere, qa modicã habes uirtutem, id est, humilem uirtutem. De defectu huius signi cõqueruntur damnati in inferno, Sapientiæ 5. Virtutis, inquiunt, nullum quidem signum ualuimus ostendere. ¶ Item uirtus pignus & arra est hæreditatis æternæ. Ephes. 1. Signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ. Quidam tamen codices melius habent, arra. Glos. Interest inter arram & pignus: quia pignus quando datur, soluto eo pro quo ponitur, aufertur. Arra uerò est, cum de ipso pretio datur aliquid quod nõ est auferẽdum

dum, sed complēdum. Virtus uel gratia est arra beatitudinis; quia quædā inchoatio eius est. 2. Corinth. 1. Signauit nos & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. ¶ Item unctio est ad regnū: non ad regnum Franciæ, sed ad regnum gloriæ, Serua unctionem, securus es de regno. 1. Ioan. 2. Et uos unctionem quam accepistis ab eo, maneat in uobis, hanc unctionē facit Deus ipse. 2. Corin. 1. Qui unxit nos, Deus est. Nec solum unctio est ad regnum futurum: imò per ipsam uiri sancti uiam ducunt regiam in præsenti. Lucæ 18. Regnū Dei intra uos est. Rom. 13. Regnum Dei nō est esca, & potus, sed iustitia, & pax, & gaudiū in Spiritusancto. Non solum regnum Dei dicitur esse in cordibus sanctorū: quia Deus in eis regnat, cuius imperio in omnibus obediunt: sed etiā quia ipsi quodammodo regnant ad Dei similitudinem. Omnia enim & prospera & aduersa seruiunt eis, & cooperantur in bonum. Seneca: Si uis omnia tibi subiicere, subiice te rationi. Idem: Vis habere honorem magnum, imperiū dabo tibi, impera tibi. Bernard. Non putent diuites huius seculi fratres Christi possidere sola cælestia, quia audiunt Christū dicentē: Beati pauperes, &c. possident & terrena. Fideli homini totus mūdus diuitiarū est. Planè totus, quia tam prospera quàm aduersa opus ipsius æquè omnia seruiunt ei & cooperantur in bonū. Sapient. 17. Omnia transfigurata omniū nutrici gratiæ tuæ deseruiebāt. ¶ Item uirtus uel gratia pretium est regni cælestis. Rom. 6. Gratia Dei uita æterna. Macrobius: Quanquam sapientibus conscientia ipsa factorum egregiorū amplissimum uirtutis est præmium: tamen illa diuina uirtus stabiliora quædam præmiorum genera desiderat. Virtus est pretium quodammodo ipsius Dei. Augu. in lib. de ciuitate Dei; Præmium uirtutis erit ipse qui uirtutem dedit.

De commendatione Virtutis, authoritate Saluatoris.

CAP. XII.

QVintò cōmēdabilis est uirtus authoritate Saluatoris, qui uirtutē monet quærere, cùm bona terrena cōsulat relinquere. Matth. 6. Primùm quærite regnum Dei, & iustitiam eius, &c. Mat. 19. Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus, &c. Aug. Cùm ea quæ Deus laudat & promittit ab illo petitis, securè petite. Illa enim Deo propitio conceduntur. Quando autem petitis temporalia, cum modo petite, & cum timore illi committite, ut si prosint, det: si scit obesse, non det. Quid enim obsit uel prosit, medicus nouit, non ægrotus. Amatores uirtutis Christus beatos prædicat, cùm contēptores temporalium beatos dicat. Matth. 5. Beati pauperes spiritu, &c. Et in eodē, Beati qui esuriunt & sitiūt

iustitiám, quoniã ipsi saturabuntur. ¶Cum Christus pauperrimus esse uoluerit, quantum ad bona tẽporalia, tamẽ quantũ ad uirtutes ditissimus uoluit esse. unde Ioãnes refert se uidisse eũ plenum gratiæ. Ioan. 1. Et in eodem: De plenitudine eius nos omnes accepimus. Præmiserat Deus diuersos sanctos in mundum, ad diuersas uirtutes ostendendas: tandẽ uenit ipse in propria persona eas docere, & per experiẽtiam addiscere. Greg. in Moral. Ad ostendendam innocentiam uenit Abel. Ad docendam munditiã uenit Enoch. Ad insinuãdam longanimitatẽ spei & operis uenit Noë. Ad manifestandã obedientiã uenit Abraham. Ad demonstrandam coniugalis uitæ castimoniam uenit Isaac. Ad insinuandã laboris tolerantiã uenit Iacob. Ad rependendã pro malo bonæ retributionis gratiam uenit Ioseph. Ad ostendendã mansuetudinẽ uenit Moyses. Ad insinuandam cõtra aduersa fiduciã uenit Iosue. Ad ostendendam inter flagella patientiam uenit Iob. Magisterium mãsuetudinis & humilitatis sibi ascribit Saluator. Mat. 11. Discite à me, inquit, quia mitis sum, & humilis corde. Et eiusdẽ 10. docet prudentiã: Estote, inquit, prudentes. Et Lucæ 21. sobrietatem: Attẽdite uobis ne fortè grauentur corda uestra in crapula & ebrietate. Io. 13. charitatẽ & humilitatẽ, in ablutione pedũ. Eiusdẽ 15. charitatẽ. Cæteras uirtutes similiter docet, sicut patebit, cùm de singulis uirtutibus tractabitur. Addiscere etiam eos uoluit per experientiam. Vnde Lucas ostendit eum profecisse sapientia, & ætate, & gratia apud Deũ & homines. Luc. 2. Et ad Hebr. 5. Cum esset filius Dei, ex his quæ passus est, didicit obediẽtiã. Non parũ efficax est exemplũ uirtutũ Christi. Aug. Exemplo uirtutum Christi nostra uitia curãtur, ut id quod ostẽdit esse faciendũ, non solùm sine murmure, sed etiam cum delectatione faciamus.

De commendatione Virtutis à multiplici suo effectu.

CAP. XIII.

SExtò commendabilis est uirtus à multiplici suo effectu. Vnus effectus eius est, ꝙ à malis defendit. Vnde quidã dixit, Virtutẽ dici eò quòd ui tueatur possessorẽ suũ. Ideo Dominus exponere noluit post passionẽ suam discipulos periculis, antequã uirtute muniti essent. Luc. 24. Sedete in ciuitate, quousq; induamini uirtute ex alto. Sen. Nullus cõtra fortunam inexpugnabilis murus est: intus instruamur: si pars illa tuta est, pulsari homo potest, capi non potest. Tull. Mors terribilis est his, quibus cũ uita omnia extinguuntur. Sapientis animus uirtutibus omnibus & manibus septus est. ¶Itẽ uirtus etiã bona tẽporalia discretè disponit. Vnde Aug. Deus ostẽdit in opulentissimo & pręclaro imperio Romanor

manorũ quantũ ualerent ciuiles etiam sine uera religione uirtutes, ut intelligeretur hac addita homines fieri ciues alterius ciuitatis, cuius rex ueritas, cuius lex charitas, cuius modus æternitas. Vnicũ uitiũ, ut superbia, uel ira, uel odium, occasio est quandoq; destructionis unius regni: Econtrario uirtus una, occasio est conseruationis. ¶ Item uirtus felicẽ commutationẽ facit in anima. Stabulum enim cõuertit in templum, desertũ in cælum, habitationem dæmonũ in Dei habitaculũ. Esa. 35. In cubilibus in quibus prius habitabant dracones, orietur uiror calami & iunci, & erit semita, & uia sancta uocabitur. Hoc fit, cũ anima uirtutibus ornatur in amœnum Dei habitaculum, quæ prius erat habitaculum dæmonum. Conscientia peccatoris bestialiter uiuentis, quasi stabulum est. Bern. Puto iumenta dicerẽt, si loqui fas esset: *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est.* Aug. Domine, meritò dedignaris inhabitare corda infidelium, fornacẽ corruptionis, domos luteas, cloacam immunditiæ. Conscientia etiã peccatoris quasi desertũ est. Ioël. 2. Quasi hortus uoluptatis terra coram eo, & post eum solitudo deserti. ¶ Item uirtus siue gratia animã abominabilẽ peccato adeo decorã efficit, quòd eius decorem rex gloriæ cõcupiscit. Psal. Corrupti sunt, & abominab. &c. Item concupiscit rex decorem tuum.

¶ Gratia deformitatem diabolicam expellit, & decorem diuinũ introducit. Decorem animæ habentis gratiã, Sol & Luna mirantur: quia decor illorum decore illius uincitur. Væ illis qui de hoc decore non curant, cùm tamẽ in omnibus suis decorem quærant. Augustin. Cum iniquis omnia sunt pulchra, & ipsi sunt turpes. Diogenes, cùm illi domum suam homo turpis formæ ostenderet, omnibus in ea locis lapidibus & auro nitentibus, in faciẽ domini expuit, dixitque, aliud uilius in domo illa non respexisse. Simile huic accidit in peccatore decorem propriũ negligente, & in aliis pulchritudinem exquirẽte. Itẽ uirtus uel gratia lux est, eum in quo est non sinens periculose errare. 1. Io. 2. Vnctio eius docet uos de omnibus. Sine hac luce homo in periculo est in mundo isto. Esa. 9. Habitãtibus in regione umbræ mortis lux orta est eis. Sine hac luce non habet homo uerã lætitiam. Tobiæ 5. Quale gaudiũ mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non uideo? ¶ Item uirtus hominem pretiosum facit. Prouerb. 16. Pretiosi spiritus uir eruditus. Sicut prudentia hominem reddit pretiosum, sic & temperantia. Eccle. 26. Omnis ponderatio non est digna cõtinentis animæ. Idẽ intelligendũ est de cæteris uirtutibus. ¶ Vnde uirtus similis est uirtuti quæ dicitur esse in lapidibus pretiosis, quæ unũ modicũ lapi-

dem præualere facit multis magnis lapidibus communibus. Sic unus homo uirtutē habens uidetur præualere multis hominibus uirtutē non habentibus. Eccl. 16. Melior est unus timens Deum, quàm mille filii impii. Ex hoc perpendi potest fatuitas hominum qui tantū desiderāt meliorationem rerū suarū, de sui melioratione non curantes, nolentes laborare ut uirtutes habeant, quæ adeo meliorarēt eos. Ad ostendendam pretiositatē hominū in quibus uirtus est, designati sunt uiri uirtutis, scilicet duodecim patriarchæ, uel duodecim apostoli, in duodecim lapidibus pretiosis, qui fuerunt in rationali. Exod. 28. Et in duodecim lapidibus pretiosis, qui erūt in fundamento spiritualis Hierusalem. Apoc. 21. ¶ Item uirtus mira efficit. De mirabilibus eius effectibus patebit, cum de singulis uirtutibus agetur. Sed quantum ad præsens, ipsa operatur mira in cælo, in mundo, in inferno, & in corde humano. In cælo, quia regno cælorū uim facit, dum illis, qui per peccatū illud sibi clauserant, illud aperit. In mūdo, quia hominē ne in mari huius mundi mergatur, custodit. Gene. 1. Spiritus Domini ferebatur super aquas. Esa. 43. Cùm trāsieris per aquas, tecū ero, & flumina non obruent te. Ab igne etiam tribulationis defendit. Esa. 44. Cùm ambulaueris in igne, non combureris. Ipsa est ros, eos qui fidē habēt Trinitatis, in fornace Babylonica custodiēs. Daniel. 3. In inferno: quia ignē infernalem, quantū ad illū in quo est, extinguit, ut nihil possit ignis ille in eum, in quo gratia uel uirtus est. In corde uerò humano: quia plus potest una gutta gratiæ ad extinguendum ibi ignē concupiscentiæ, quàm totus mūdus. Plus etiā ualet ad repletionem cordibus humanis, quàm omnes diuitiæ mūdi. Vna gutta gratiæ Pharaonem infernalē cum exercitu uitiorū submergit in amaritudine cōtritionis, quasi in mari rubro. Hæc sola cor humanum replere potest. Act. 2. Repleti sunt omnes Spiritu sancto. Ioan. 3. Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternū. Sine gratia anima est, sicut terra sine aqua, quæ in puluerē euanescit. Psal. 1. Non sic impii, nō sic, &c. Anima sine gratia, est quasi terra maledicta, spinas & tribulos germinans. Gen. 3. Homo absq; gratia est uelut inermis in medio inimicorū suorum positus, qui undique sagittatur: nocēt enim ei & prospera & aduersa. Thren. 3. Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signū ad sagittā. ¶ Item gratia uel uirtus uita spiritualis est. Homo sine gratia est uelut mortuus. Eccle. 9. Melior est canis uiuus leone mortuo. Gloss. Canis uiuus, pauper iustus, leo mortuus, potens iniquus. Homo sine gratia quasi nihil reputatur. Esa. 40. Omnes gētes quasi non sint,

sint, sic sunt corã eo. Gentes sunt gentiliter uiuentes. Psal. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, &c. Esaiæ 41. Omnes gẽtes quæ pugnant aduersum te, erunt quasi non sint. Esse laudabile, & quod alicuius ualoris est, esse gratiæ est. 1. Corinth. 15. Gratia Dei sum id quod sum. Ipsa potẽtia recipiendi gratiã uidetur præualere toti mundo, cuius signũ est, quòd damnatis potius uideretur expedire esse in statu in quo gratiã possent recipere, quàm totũ mundũ habere. Homo sine gratia uel uirtute est uelut arbor arida incendio infernali apta. Lucæ 23. Si in uiridi ligno hoc faciũt, in arido quid fiet? Eccle. 6. Non te extollas in cogitatione animæ tuæ uelut taurus: ne fortè elidatur uirtus tua per stultitiã. Et subditur: Et relinquaris uelut lignum aridũ in eremo. Figura hominis absque gratia, est ficus maledicta à Domino, & arefacta. Matth. 21. Vita gratiæ multum est amanda. Cùm enim triplex sit uita: naturæ scilicet, gratiæ, & gloriæ: uita naturæ ualorẽ suũ habet ex uita gratiæ. Sen. Non uiuere bonum est, sed bene uiuere. Vita naturæ uiuunt & dæmones & animæ damnatæ, quibus bonũ esset nõ esse. Vita uerò gloriæ acquiritur per uitam gratiæ. Filius Dei uitam gratiæ morte sua uoluit restaurare, & ad sustẽtandam eam pabulo doctrinæ uel exẽplo ferè triginta tribus annis uoluit in miseria huius mundi manere. ¶ Item uirtus uel gratia hominem super se leuat. Thren. 3. Leuauit se super se. Sen. O quàm contempta res est homo, nisi supra humana surrexerit. Item, uirtus nõ solum grata est Deo, imò est ipsa gratia hominem faciens gratum Deo & opera eius. Sine ea nullus Deo gratus est: cum ea nullus potest esse quin sit Deo gratus. Vnica gutta gratiæ si in diabolo esset, ipsum Deo gratũ faceret. Omnes in quibus gratia non est, filii sunt iræ. Gratius est unicum opus ex gratia factum, q̃ infinita absque gratia. Ex hoc perpẽdi potest fatuitas eorũ quibus gratia grata non est; qui uel mala sua, uel bona contẽptibilia ei præponunt. Sen. Adeò gratiosa est uirtus, ut insitũ sit malis probare meliora. Sen. in epistolis: Errare mihi uisus est qui dixit: Gratior est pulchro ueniens ex corpore uirtus. Nõ enim ullo honestamẽto eget: ipsa magnũ sui decus est, & corpus suũ cõsecrat.

SECVNDAE *partis principalis, de tribus Virtutibus theologicis, Tractatus I. unicum cõtinet capitulũ, in quo succinctè de numero & ordine earũ in communi agitur.*

DICTVM est de Virtute in communi: nunc dicendum est de speciebus uirtutũ. Et

primò de Theologicis, scilicet Fide, Spe, & Charitate. De quibus 1. Corinth. 13. Nunc manent fides, spes, charitas. His scientia & prophetia militant: ut dicit ibi glossa. Augu. in libro de Trinitate dicit, quòd propter ista tria in animo ædificanda omniũ diuinorum librorũ machinamenta consurgunt. Ideò uerò prius dicetur de theologicis, quàm de cæteris: quia theologicæ ordinant animã ad finem supremũ: cæteræ uerò circa ea quæ sunt ad finẽ illum. In intentione uerò operantis prior est finis his quæ sunt ad finem. Secundum enim naturam finis, sumuntur ea quæ sunt ad finem. Causa finalis causa causarum est. Secundum enim exigentiam finis causa efficiens eligit materiã, & in materia electa intendit acquirere formam competentem fini. Verbi gratia: Qui uult facere instrumentum ad secandũ, eligit materiam duram. Si enim esset mollis, potius cederet quàm secaret. In materia uerò dura, acquiritur forma acuta: si enim obtusa esset, non esset penetratiua, neque idonea ad secandum. Sic finis in intentione operãtis, prior est his quæ sunt ad finẽ, tanquam quædam causa motiua ad illa. Et uirtutes Theologicæ quæ ordinant ad finem supremum, priores sunt cæteris uirtutibus quæ disponũt animam ad ea quæ sunt ad finem. ¶ Tres uerò sunt, quia necesse habemus finis bonitatem cognoscere & desiderare, & aliquam fiduciam obtinẽdi habere, ut scilicet agnoscamus quò debeamus tendere, & uelimus uenire, & speremus posse peruenire. Non enim tentanda sunt quę omnino effici non possunt, ut ait Sapiens: Fide bonitatem finis agnoscimus, Charitate desideramus, Spe fiduciam obtinendi habemus. Quum tria exigantur ad bene operãdum, scire, posse, & uelle: & scire nostrũ propter peccata sit diminutum in ui rationabili, & posse in irascibili, & uelle inordinatum in concupiscibili, fides supplementum est cognitionis in rationabili, spes supplementum fortitudinis in irascibili, charitas est ordinatiua uoluntatis in concupiscibili. ¶ Fide cognoscimus supremum finem, siue summum bonum esse bonum se communicans. Ex qua cognitione duæ affectiones oriũtur: scilicet spes, ex eo quòd cognoscitur liberalissimus bona sua communicando: & desiderium, ex eo quòd cognoscitur esse bonũ, quo nihil melius potest desiderari. Bonum enim est, quod desideratur ab omnibus, ut ait beatus Dionysius. Etiam secundum Aristot. Omnia bona exoptant. Vita hominis absque lumine fidei uaga est, nesciens quò tendat. Ioan. 12. Qui ambulat in tenebris, nescit quò uadat. Homo absque fide ad molam temporaliũ istorum circuit ad modum Sampsonis

exoculati. Iudic. 16. æterna nec cognoscens, nec cupiens. Psalm. In circuitu impii ambulant. Item uiam ciuitatis habitaculi nõ inuenerunt. Eccles. 10. Labor stultorũ affliget eos qui nesciunt ad urbẽ pergere. Thren. 4. Errauerũt cęci in plateis. Fide homo in uia dirigitur. Et quia uia ardua est, spe omnipotenti innititur. Et per charitatem suauitate summi boni trahitur. Trahit enim sua quenque uoluptas. Cantico. 8. Quæ est ista quę ascẽdit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectũ? Aug. in libro de libero arbit. Tanta est iucũditas diuini aspectus, quod non potest uideri sine amore. ¶ Harũ trium uirtutum est mentem uirginẽ castã exhibere Christo. Virginitas enim mentis (ut ait Augu.) consistit in hoc, quòd fides sit integra, spes solida, & charitas syncera. Et ut ait idẽ Augu. in libro de Doctrina Christiana: Homo fide, spe, & charitate subnixus, & eas inconcussè retinens, non indiget scripturis, nisi ad alios instruẽdos. Et subdit: Multi per hæc tria etiã in solitudine sine codicibus uiuũt. Fides (ut ait August.) nos Deo supponit, spes erigit, charitas unit. Fide agnoscimus nos sub Deo esse, & debitores esse seruitii. Spes nos eleuat ut audeamus aggredi quod suprà uires nostras est. Charitas uero nos facit unũ esse cum Deo. Amor enim est õis unitiua, ut dicit Dionysius. Inter uirtutes theologicas prius de Fide dicetur: quia actus fidei prior est actu spei & charitatis: ut patebit inferius.

SECVNDAE *partis principalis de tribus Virtutib. Theologicis Tractatus II. de Fide.*

De ordine dicendorum in hoc tractatu, & de necessitate Fidei. CAP. I.

De Fide uerò hoc modo dicemus. ¶ Primò ostendemus necessitatẽ huius uirtutis. Secundò descriptiones eius ponemus. Tertiò, de unitate fidei tãgemus. Quarto, cõmẽdationi ipsius insistemus. Quintò, tãgetur de articulis. Sextò, de erroribus & causis errorũ. Septimò, ad diuersitates fidei descẽdemus. ¶ Circa primũ notãdũ quod cũ homo sit ab aliquo, & sub aliquo, & ad aliquid, & supra aliqua, necesse habet cognoscere illũ à quo est, ne sit de tãto beneficio ingratus, & per consequẽs cęteris beneficiis indignus. Ber. Ingratitudo est uẽtus urens, siccãs sibi fontẽ pietatis, rorẽ misericordiæ, fluenta gratiæ. Itẽ, necesse habet cognoscere eum sub quo est, ne sit inutilis seruus, & per consequens irę Domini pœna dignus. Pro. 14. Acceptus est regi minister intelligẽs: iracũdiã eius inutilis sustinebit. Mat. 25. Seruũ inutilẽ proiicite in tenebras exteriores. ¶ Circa illũ uerò sub quo est, necesse habet cognoscere & eius maiestatẽ, ut sciat eũ glorificare. Maiestas est, quod significatur per

hoc aduerbiũ, Summè: quum dicitur, summè potens, summè sapiens, summè bonus. Et quæ sit eius uoluntas, ut sciat ei ad eius beneplacitũ seruire. Et iustitiã, & misericordiã eius in seruos suos, & exhibitã & exhibendã iustitiã in offendentes, misericordiã in debito modo seruientes. ¶ Item necesse habet cognoscere illud ad quod est. Sine hac cognitione erit in mari huius mundi quasi sopitus gubernator amisso clauo. Prouerb. 23. Et nesciet se dirigere: nescit se regere qui ignorat quò debeat tẽdere. In exilio etiã huius mundi quasi in patria appetit manere. Greg. Qui peregrinationem pro patria appetit, inter dolores dolere nescit. Itẽ in itinere præsentis uitæ & fatigabitur, & quiete finis frustrabitur. August. in libro Confess. Domine fecisti nos, ad te inquietũ est cor nostrũ donec requiescat in te. ¶ Necesse etiã habet cognoscere à quo teneat ea supra quæ positus est, ne sit infidelis seruus in his in quibus solum ministeriũ habet, sibi usurpãs dominiũ, uel alii quàm debeat seruitium reddens, & ita qui pro fidelitate fuerat remunerandus, pro infidelitate sit puniendus. Matth. 25. Euge serue bone & fidelis quia super pauca &c. Et Lucæ 16. *Si in alieno fideles nõ fuistis, quod uestrũ est quis dabit uobis?* Alienum est bonum transitorium, nostrum est bonũ æternum. Bernard. in quodam sermone de aduentu: Terrenæ diuitiæ nec uestræ nec nostræ sunt. Et paulò pòst: Denique si uestra sunt hæc, tollite ea uobiscũ. Psalm. Homo cùm interierit, nõ sumet omnia, nec descendet cũ eo gloria eius. ¶ Conuenientissimus uerò modus cognoscendi prædicta per fidem est: nec mirandum est si oportet habere cognitionẽ per fidem de patre inuisibili à quo sumus, quum etiam de parentibus carnalibus aliter cognitio haberi non possit: ut ostendit Gregor. 4. libr. dialog. his uerbis: Audenter dico, quia sine fide neque infidelis uiuit. Si eundem infidelem percontari uoluero, quem patrem uel quam matrem habuerit, protinus respondet illum atque illam: quem si statim requiram, utrum nouerit quando conceptus sit, uel uiderit quãdo natus fuerit, nil uel uidisse, uel nouisse minimè fatebitur: & tamen quod non uidit, credit. Item si de ipso suo uisibili corpore credunt quod minimè uiderunt, cur inuisibilia non credunt, quæ corporaliter uideri non possunt? ¶ Iste modus cognoscendi & Deo est gloriosus, & homini meritorius, & laude dignus, & hunc requirit natura eorum quæ cognoscenda sunt, & etiam natura eorum qui cogrituri sunt. ¶ Quòd deo sit gloriosus, ex hoc patet, quòd gloriosum est principi, si simplici uerbo eius credatur absque cautione pignoris, uel iuramenti, uel

ti, uel fideiussoris. Ignominiosum uerò est ei, si simplici uerbo eius non credatur. Etiam cuilibet uiro notæ bonitatis & sufficientis facultatis molestum est, si simplici uerbo eius non credatur: quanto magis Regi gloriæ, qui nec falli, nec fallere potest, displicet, si non credatur uerbis eius sine cautione rationum quam quærũt gentiles, uel cautione signorum quam quærunt Iudæi? 1. Corinth. 1. Iudæi signa petunt, Græci sapientiam quærunt. ¶ Quantum Deus offendatur per hoc, ostẽdit Matth. 12. & 16. Generatio mala & adultera signum quærit. Eiusdem 17. O generatio incredula & peruersa usquequo patiar uos? Hippocrates & Pythagoras indixerunt hanc legem discipulis suis, ut non essent ausi in sententiis suis interrogare, propter quid: sed esset eis pro ratione dicentis authoritas: quanto magis authoritas diuina pro ratione habenda est? Meritorius etiam est homini hic modus cognoscendi. Cũ enim homo assentit Deo in his quæ non sunt sensui manifesta, nec per se nota intellectui, nec uiolentia necessariæ probationis ostensa, libera est assensio illa, & ideo meritoria: assensio uerò qua homo assentit uel manifestis sensui, uel per se notis intellectui, uel necessario probatis, meritum non habet, quia quasi coacta est. Vnde glo. super illud Hebræorũ 10. Habentes fiduciam in introitum sanctorum, in sanguine Christi, &c. Fides non habet meritum ubi humana ratio, id est, humanus sensus præbet experimentum. Quæ gratia est creditori, si sub bona cautione credat uerba alicuius? ¶ Item hic modus cognoscendi laude dignus est. Non est uirtuosum uidere lucidum, sic nec credere quod manifestè probabile est. Sed uirtuosum & laude dignum est credere Deo in his quæ sensus uel ratio uidetur dissuadere. Sicut fecit Abraham, de quo legitur Romano. 4. quòd contra spem in spem credidit. Glossa: Prior spes secundum naturam fuit, dum iuuenis ex iuuencula secundum naturam sperauit sobolem, nec tamen habuit: modò contrarium illi spei sperauit, scilicet ut uetulus ex uetula sterili generaret. De eodem habes Genesis decimoquinto. dicit Dominus Abraham: Qui egredietur de utero tuo, habebis eum hæredem. Et ibidem: Suspice cælum, & numera stellas, si potes, sic erit semen tuum. Impossibilia poterant hæc uideri, quum Dominus conclusisset Saram. Gene. 16. Et quum ipsa consenuisset, & Abraham uetulus esset. Eiusdem 18. Et tamen credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Eiusdem 15. Similiter beata Virgo beatificatur Lucæ primo, quæ credidit angelo in illa sublimi promissione: Beata,

inquit, quæ credidisti &c. Econtrario uero Moyses & Aaron puniūtur de incredulitate. Numeri 20. Quia non credidistis mihi ut sanctificaretis me coram filiis Israël, non introducetis hos populos in terram quam daturus sum eis. Et Zacharias similiter punitur. Lucæ 1. Ecce, inquit angelus, eris tacens, & non poteris loqui usque in diem, quo hæc fiant, pro eo quòd non credidisti uerbis meis. Ecclesia. 16. In gente incredibili exardescit ira. Et Apocaly. 21. Timidis & incredulis pars illorum erit in stagno igne ardenti, & sulphure, quod est secunda mors. Natura eorum quæ cognoscenda sunt, requirit hūc modum cognitionis, cùm quædam eorum sunt præterita, quædam futura. Et cum quædam sint in cælo, quædam in inferno. Quomodo enim de his omnibus cognitio haberi poterit, nisi per fidē? Præterea Deus, de quo hęc cognitio principaliter est, lucē habitat inaccessibilē, quam nullus hominum uidit, nec uidere potest. 1. Timoth. 6. Exod. 33. Non uidebit me homo, & uiuet. Esaiæ 45. Verè tu es Deus absconditus. Io. 1. Deū nemo uidit unquā, nisi unigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Et Matthæi undecimo: Nemo nouit filium, nisi pater: neque patrem quis nouit, nisi filius, & cui filius uoluerit reuelare. ¶ Credendum est ergo de Deo filio enarrāti, & his quibus filius enarrauit, quum à nobis in præsenti uideri non possit. Et secundum uerbum Hilarii, soli Deo de se credendum est, qui se solus nouit. Bene credit Deo, qui credit sanctis, in quibus Deus loquitur. Nec mirandum est si necesse habemus credere Deo de se, quum homini de interioribus suis necesse habeamus credere. 1. Corint. 2. Quis scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita & quæ Dei sunt, nemo nouit, nisi spiritus Dei. Et subditur: Nos autem non spiritum mundi huius accepimus, sed spiritum qui ex Deo est. Glos. Amb. Manifestum est cogitationes à nullo sciri, nisi ab animo nostro. Non timeas uiris sanctis credere assensum tuum, cùm Dominus eis crediderit sensum suūm. 1. ad Corinthios 2. Nos autem sensūm Christi habemus. Gregorius etiā in quarto libro dialogorum dicit: Quisquis incredulitate inuisibilium solidus non est, debet proculdubio maiorum dictis fidem præbere, éisque per Spiritum sanctum inuisibilium experimentum habentibus credere. Nam stultus est puer, si matrem ideò existimat de luce mentiri, quia ipse nihil aliud quàm tenebras carceris nouit. Loquitur Gregorius de puero nato, & nutrito in carcere, cui mater quę grauida de eo posita fuit in carcere, de luce solis, quam ipsa quandoque nouit, loquitur.

Natura

¶Natura etiam eorum qui cognituri sunt, hunc modum cognitionis requirit. Cognitio enim ista pertinet ad communitatem hominum, imo ad uniuersitatem. Est enim cognitio necessitatis, sine qua non est salus. Hebræ. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. Multi uerò sunt qui capaces non sunt rationum, quibus eis persuadere possint ea quæ necesse est cognosci accedentibus ad Deum: unde oportet eos credere his, qui talium sunt capaces. Bruta animalia non sunt Dei perceptibilia: sic nec homines animales capaces sunt eorum quæ Dei sunt, nisi credendo uiris spiritualibus. 1. Corinth. 2. Animalis homo non percipit ea quæ Dei sunt. ubi ostendit gloss. August. quòd animalis est quis, uel in uita, uel in sensu. Vita animalis est quam intra naturalis ordinis metas *spiritus* rector non cõtinet, eò quòd ipse Deo regendum se non subiicit. *Animi uerò* sensu quis animalis est: quia de Deo iuxta corporum fantasiam, uel legis literam, uel rationem physicam iudicat. Iste modus cognoscendi supplet defectus aliarum cognitionum. Si alicui deficit uisus, necesse habet credere alii de uia & de aliis quæ ad uisum pertinent. Si est intellectus parui & rudis, necesse habet credere his qui habent magnum intellectum & exercitatum. Discentem enim oportet credere. Ergo quum prædicta sensui non subiaceant, & intellectus humanus, secundum uerbum Philosophi, se habeat ad diuinam essentiam, sicut uisus noctuæ ad solem, necesse est per fidem talia cognosci. Præterea cùm Deus altissimus sit, non est possibile reperire scalã sufficientis rationis, qua quilibet ad eũ attingat. Non attingit nanus quocunque attingit gigas: nec attingit qui est parui intellectus, ad comprehẽdendum per rationes omnia, ad quę attingit qui est magni intellectus. ¶Item qui non appropinquat rei subtili, non potest eam uidere: licet ille qui propinquus est, eam uideat. Sic homines qui in sensibilibus commorantur non appropinquãtes studio uel exercitatione ad ea quæ sunt inuisibilia, non possunt ea agnoscere quæ agnoscũt qui studio & exercitatione appropinquant. Philos. Imperiti uelut longè distantes speculantur. ¶Item intellectus grossus subtilia uidere non potest. Qui habet turbidum oculũ, nõ uidet pilũ, quem uidet qui habet clarũ: non uidet uisus humanus, quicquid uidet aquilinus. Non potest ergo communitas hominum cognoscere quę necesse est cognosci accedẽtibus ad Deum, nisi per fidem. Fides est, qua intellectus humanus Deo subditus est, qui indubitanter subiectionẽ ei debet, sicut &

affectus cum ab eo similiter sit. Nulla enim ratio est quare potius intellectus ab hac subiectione sit exemptus, quàm affectus. Et cum duæ sint partes legis Dei, scilicet testimonia & mandata: intellectus credit testimonia, sicut affectus implet mandata. Item quum intellectus induendus est gloria sicut & affectus, & gloria ipsius intellectus principalis uideatur esse secundũ id quod dicit glos. super illud Psal. Ostendã illi salutare meũ: id est, Christũ in maiestate. hæc uisio est tota merces. Intellectus hic gratia fidei induẽdus. Quomodo enim fieret in futuro à Deo gloriosus, nisi in præsenti Deo esset gratus, uel gratiosus?

De descriptionibus Fidei.

CAP. II.

Ostensa necessitate fidei ponendæ sunt descriptiones eius. Prius tamen notandæ sunt diuersæ acceptiones huius nominis fides, ut appareat quomodo hic fidem accipiamus. Fides quãdoque dicitur sponsio. 1. Tim. 5. Quia primam fidem irritã fecerunt. Quandoque fidelitas. Prouerbiorum uigesimo: Virum fidelem quis inueniet? Quandoque conscientia. Rom. 14. Omne quod non est ex fide, peccatũ est. Quandoque creditum, uel collectio creditorum. Vnde Athanasius: Hæc est fides catholica. Quãdoq; sacramentũ fidei. Augustinus ad Bonifaciũ: Quid est paruulos habere fidem, nisi fidei sacramentũ? Quandoque fides informis. 1. Corin. 13. Et si habuero omnem fidẽ, ita ut montes transferam &c. Quandoq; fides uiua, sic sumitur hic, & secundum hoc sic describitur Hebr. 11. Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium. ¶ Fides substantia est. Substantia stat sub accidentibus ea supportans & sustinẽs, & non eget alio subiecto. Sic fides in ædificio spirituali substat totum ædificiũ supportans & sustinens, non egens uirtute aliqua quæ eam præcedat. Ipsa est firma petra supra quã sapiens ædificat domũ suã. Matt. 7. & eiusdem 16. Super hãc petrã ædificabo Ecclesiam meã. Petrã uocat firmitatẽ fidei in Petro. Hoc fundamentũ non timet nec pluuiã, nec flumina, nec uentos. Nec mirum. Innixũ enim est primæ ueritati. Fides enim innititur primę ueritati. Matt. 7. Descendit pluuia, & uenerũt flumina, & flauerunt uenti, & nõ cecidit. fundata enim erat supra firmam petrã. Pluuia quę desursum uenit, est impugnatio aëreæ potestatis. Flumina quæ de montibus descendũt, sunt persecutiones potentũ. Venti dicuntur omnium tentationum genera. De hoc fundamẽto legitur 1. Corin. 3. Vt sapiens architectus fundamentũ posui. Glo. id est, fidẽ Christi. Et pauló post: Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positũ est, Iesus Christus, id est, fides Christi. Apocaly. 21. Fund

21. Fundamentũ primum iaſpis. Iaſpis uiridis eſt coloris,& fugat fantaſmata,& fidẽ ſignificat,quæ uiriditate æternorũ oculos cordis delectat, & uanitatem huius mundi, quæ quaſi fantaſma eſt, fugat,dum fugiendam eſſe indicat. Auguſtinus. O munde immunde quid ſtrepis? quid auertere conaris?tenere uis fugiens, quid faceres,ſi maneres? Abſque fundamento fidei uanum eſt ædificium ſpirituale:id eſt,uadens in nihilum,Sapien.13. Vani ſunt omnes homines,in quibus nõ ſubeſt ſcientia Dei.Scientia Dei ſeu cognitio fides eſt.Sine hoc fundamento eſt ædificiũ ſpirituale quaſi ſupra arenã, quod neceſſe habet corruere ad deſcẽſum pluuiæ,uel impetũ fluminis,uel uenti.Matth.7.Deſcendit pluuia,uenerunt flumina,& flauerũt uenti, & irruerunt in domũ illam,& cecidit. ¶ In deſcriptione fidei res ſperandæ ponũtur:quia digniores ſunt inter ea quæ ſunt fidei, & quia ſunt finis. Sicut enim fides bonũ inchoat,ſic adeptio rerum ſperandarum conſummat. Actus uerò ſperandi potius nominatur ibi quàm diligendi:quia immediatus eſt ad actum fidei:& quia ſic notatur abſentia eorum, de quibus eſt fides,diligi poſſunt & præſentia & abſentia,ſed non ſperantur,niſi abſentia uel futura. Fides autem dicitur ſubſtãtia rerum ſperandarum : quia cauſa eſt ut res quæ ſperantur in futuro,in nobis ſubſiſtant. In præſenti etiam quodãmodo facit eas in nobis ſubſiſtere.Per fidem enim futura bona mẽti noſtræ quodãmodo ſunt præſentia. Per eam etiam quæ inuiſibilia ſunt quodammodo uidentur.Propter primum,dicitur ſubſtantia rerũ ſperandarũ:propter ſecundũ, dicitur argumentum non apparentium.Gloſſ. Fides propriè eſt de his quæ non uidentur. De uiſis enim nõ eſt fides,ſed agnitio.Et ſubditur: Hæc eſt laus fidei, ſi quod creditur,nõ uidetur.Fides dicitur argumentũ non apparentium,quia eſt inuiſibiliũ certitudo:ut dicit gloſſ.ſuper Galat. 5. Ipſa eſt probans nõ probatũ:dedignatur enim eſſe concluſio. Tria ſunt quæ ſequuntur ex hoc argumento,ſcilicet articulorum certitudo,uitæ rectitudo,præmii æterni celſitudo. De primo iam habitum eſt. De ſecũdo habetur Rom.1. Iuſtus autẽ ex fide uiuit: id eſt,uitam ſuam regit & diſponit.De tertio,Ioan.3. Qui credit in filio,habet uitam æternam. Fides nobis primò proponitur.Secundò uitæ rectitudo aſſumitur, ex quibus uita æterna concluditur. Ex certitudine fidei infertur uita æterna, tanquã ex imperfecta argumẽtatione.Ioan.6. Qui credit in me, habet uitam æternam.Ex fide uerò cum uitæ rectitudine,quaſi ex perfecta argumẽtatione uita æterna infertur. Ex fide cum uitæ prauitate concluditur mors æterna. De qua concluſione Ezech.7. Fili hominis

fac

fac conclusioné: quoniam terra plena est iudicio sanguinũ:& ciuitas plena iniquitate. Iacob. 2. Quid proderit fratres mei si fidem se dicat quis habere? opera autem nõ habeat, nunquid poterit fides saluare eum? Secundum Chryso. Fides maiorum est argumentum fidei minorum. Confirmatur enim fides in minoribus per hoc quòd tot & tam sancti homines eam tenuerunt. ¶ Et notãdum, quòd ad uiuam fidem duo pertinent, scilicet primã ueritatem cognoscere, & in ea tanquam summum bonum uel beatitudinem tendere. Quãtum ad primum, dicitur fides argumentum non apparentium. Quantũ ad secundũ, dicitur substantia rerum sperandarum. Item fides sic describitur ab August. in libr. de prædestin. sanc. Fides est cogitare cũ assensione ea quæ ad Christianam pertinẽt religionẽ. Et Isidorus: Fides est qua ueraciter credimus. Chrysost. dicit quòd fides est sanctissimę religionis fundamentum. Religio (ut ait Isidorus) est appellata, quòd per eam uni Deo religamus animas nostras ad cultũ diuinum seruiendi uinculo. Magistraliter etiã sic describitur: Fides est uirtus, qua ea quæ ad fundamentũ religionis pertinent, rectè firmitérque creduntur. Bernard. in lib. de Cõsideratione: Fides est uoluntaria quædam & certa prelibatio necdũ propalatæ ueritatis. ¶ Et notandum quòd quatuor uidentur facere ad hoc quòd fides uiua, licet sit cognitio, uirtus sit. Primũ est, quòd actus ipsius multùm habet à uoluntate. Sicut enim ille qui multũ amat aliquem, uoluntarius est ad credẽdum bona de eo, mala uerò de eo credere nõ uult: Sic ille in quo est amor Dei intensus, uoluntarius est ad credendum de Deo omnia, quorũ credulitatem credit esse placitã Deo: unde sine ratione sufficienti assentit talibus. 1. Corint. 13. dicitur, quòd charitas òmnia credit. ¶ Secundum est, quia consentit his, in quæ difficile est consentire. Vnde sicut diligere inimicum, uirtutis est, cùm ad dilectionem illam meritum eius qui diligitur non iuuet, sed potius repugnet: sic cõsentire Deo in his quæ contra rationem uidentur esse, uirtutis est. ¶ Tertium est, quòd fides uiua radius uiuus est procedens à fonte uitæ, à sole scilicet intelligentiæ. De quo Sap. 5. Sol intelligentiæ non est ortus nobis. Fides mortua est sicut lumen solis, quod est in locis obũbratis, non habens calorem. Fides uerò uiua non solum lucet, sed etiam calefacit: nec solum lumen est ostendendum, sed etiam uita mouens: scilicet ad faciendum bonum, & declinandum à malo. Cui uidetur concordare quod dicit Aristotel. de Diuina scientia, quòd plus est uirtus, quàm ars. ¶ Quartum est, quòd mira operatur, ut infrà patebit. Marci ultimo: Signa autem eos

qui

qui crediderint, hæc sequentur. Sicut impetuositas fluminis tunc primo apparet quum fluuius inuenit obstaculum: sic fidei uirtuositas, cùm aliquid impugnás habuerit. ¶Item fides sic potest describi: Fides est digna Deo credulitas. Credulitas digna Deo est credere ei propter se, & super omnia. Vnde super illud 2. Corinthiorum 3. Non quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis. dicit glos. quod cogitare est initium fidei: assentire autem summæ ueritati propter se & sup omnia, est eius cōplementū. Et notandum, quòd licet fides uiua non assentiat primæ ueritati principaliter ꝑpter rationes, tamē rationes possunt esse introductiuæ ad eam. Sed postquam ipsa introducta fuerit, dicit sicut dixerunt Samaritani mulieri Samaritanæ: Iam nō propter tuam loquelam credimus. Ipsi enim audiuimus & scimus, quia hic est saluator mundi. Ioan. 4. Augustinus in libr. de Correctione & gratia: Aliud est adiutorium sine quo aliquid nō fit, & quo aliquid fit: nam sine alimentis non possumus uiuere: nō tamen afferunt alicui alimenta: quòd uiuat qui mori uoluerit, quasi causa sine qua non fit, uel ratio non fit. Fides uiua in anima est, uel speculum creaturarum, uel miracula, uel rationes, uel doctrina: sed lux infusa desuper principalis causa est, quòd intellectus consentiat firmè in ea quæ sunt fidei. Vnde Augustinus dicit, quòd fides est illuminatio mentis ad summam ueritatem. Et super illud Marc. 9. Credo Domine, adiuua meam incredulitatem. dicit gloss. Credulitas nostra infirma est, nisi sit innixa adiutorio Dei.

Quòd una sit uera fides. Et quòd illa sit Christiana, multis argumētis ostēditur. CAP. III.

SEquitur de unitate fidei, de qua legitur Ephesios quarto: Vnus dominus, una fides. Quin- que uerò uidētur facere ad unitatem fidei. Primò hoc, quòd illud de quo principaliter est fides, unum est. Vnde super illud, Vna fides, dicit gloss. Vnum & idem est quod creditur à cunctis fidelibus. Vnde fides catholica dicitur: id est, uniuersalis. Deus de quo fides est, principaliter unus est, & non mutatur. Exod. decimo: Audi Israël, Deus tuus unus est. Psalm. Non erit in te Deus recens. Iaco. 2. Apud quem non est transmutatio. Hieronymus: Nec fidēs mutatur. Tob. 2. Vitam illam expectamus, quam Deus daturus est his, qui fidem suam nunquam mutant ab illo. Secundò hoc, quòd fides est lumen infusum desuper, & non est à probabilitate rerum quæ creduntur: ideò non diuersificatur secundum diuersitatem rerum creditarū. Ipsa est lucerna quam Dei sapientia accendit ad recuperādam drachmam perditam. Luc. 15. glos. Drachma est nūmus certæ

certæ quantitatis habens imaginem regis. Drachma perdita est homo qui ad imaginē Dei creatus, in peccatū lapsus est. Ad eandem lucernā possunt diuersa uideri, & una fide diuersa credi. ¶ Tertiò hoc, quòd una est ratio credēdi in omnibus articulis, scilicet prima ueritas, cui fides una semper principaliter innititur. Credulitas quæ per rationes est, secūdum diuersitates rationum debet diuersificari: sed non sic est in fide. ¶ Quartò hoc, quòd natura hominum una & eadem est apud omnes: ergo & naturalia hominum eadem debēt esse apud omnes: sed intellectus debet Deo de iure naturali obsequium fidei: ergo fides una & eadē debet esse apud omnes: unicaergo est uera fides. ¶ Quintò hoc, quòd affectiones quas affectus hominis debet Deo, eædem sunt apud omnes: ergo & eadem ratione quod debet intellectus Deo, idem erit apud omnes. Præterea affectionum causæ sunt apprehensiones præambulæ: ut timoris causa est apprehensio diuinæ potentiæ uel iustitiæ: spei causa est apprehensio diuinæ liberalitatis, uel misericordiæ: amoris causa est apprehensio diuinæ bonitatis: ergo quum affectiones istæ eædē sint apud omnes, & apprehensiones quæ sunt causa illarum, eædem erunt apud omnes. Apprehensiones uerò de Deo in præsenti oportet esse fidei, propter prauitatem intellectus hominum, sicut prius ostensum est: ergo uera fides una & eadem est apud omnes. Prętereà aut aliquod obsequium debet Deo intellectus humanus, quod sine eius iniuria non posit non soluere, aut nullum. Si dicatur quòd nullum, ostenditur hoc esse falsum, per hoc quòd simili ratione nec affectus aliquod obsequium deberet Deo, nec etiam corpus: ergo Deus non esset Dominus uerus, quum nullum seruitium deberetur ei. Prætereà conqueritur Dominus de subtractione seruitii affectus. Malac. 1. Si pater ego sum, ubi est honor meus? & si Dominus ego sum, ubi *est timor* meus? Prætereà certum est cuilibet habenti rationem bene dispositam, quòd sine Dei iniuria non potest dici Deum non esse adorandum, uel uenerandum, uel timendum, uel amandum. Prętereà omnis secta igne & ferro persequitur sentientes cōtraria fidei suæ, etiam potius, quàm fures uel raptores. Philosophus etiam dicit, eos qui dicunt deos non esse adorandos, pœna indigere. Relinquitur ergo, quòd aliquod certum seruitium intellectus debetur Deo, quod specialiter consistit in credendo illi. Aliud enim obsequium secundum intellectum, non uidetur ei posse soluere uniuersitas hominum. Cogitare solum siue bonum, siue malum, non uidetur meritorium esse

esse uel demeritorium: alioqui Deus qui omnia mala uidet, pessimus esset: ergo assensus uel dissensus cogitationi adueniens, meritum uel demeritum facit. Assensus possibilis uniuersitati hominũ circa illa quæ de Deo sunt fidei est: ea autẽ quę homo tenetur credere de Deo, nõn sunt infinita: sunt ergo aliqua certa quæ quilibet adultus, nisi sit mente alienatus, tenetur credere de Deo. Vnde Hebręorum 11. Credere oportet accedentem ad Deum quia est, & inquirentibus se remunerator sit. Vbi dicit glos. Sine hac fide nemo unquam saluari potuit. Si quis tamen obiiciat, quòd non est necesse eadem credi de Deo ab omnibus propter paruitatẽ intellectus quorundam, uęl propter defectum doctrinæ uel gratiæ, sed sufficit quædam de Deo credi ab uno, & alia ab alio. Ad hoc dicendum est, quòd nullus est adultus, nisi sit mente alienatus: cuius intellectus capax esse non possit eius quod est Deum esse timẽdum, honorandum, amandum, & in eo esse sperandũ: & nunquam fuit mundus quin habuerit doctrinam sufficientem ad huiusmodi credenda. Vnde Gregorius loquẽs de parabola illa quæ est de operariis in uineam missis, Matth. 20. dicit, Paterfamiliàs conditor noster est, qui habet uineam uniuersalem ecclesiã, quæ ab Abel usque ad ultimum electum qui in fine nasciturus est, quot sanctos protulit, tot palmites misit. Hic pater exiit ad excolendam uineam mane hora tertia, sexta, nona, undecima, operarios conduxit: quia à mundi huius initio usque ad finem ad erudiendam fidelium plebem, prædicatores mittere non desistit. Gratia etiam non deest alicui adulto sanæ mentis ad prædicta, nisi culpa eius impediat. Si quis tamẽ esset in loco ubi doctrinam circa talia non posset habere, uerisimile est nisi culpa sua hoc impediret, occultam inspirationem ei uicem doctrinæ supplere, uel per creaturarum pulchritudinem de conditore & rectore uniuersitatis admoneri. Est igitur una fides uera omnium uerè fidelium, licet inter eos alii qui plura, aliqui pauciora de Deo explicitè credant. Omnes tamen parati debent esse credere Deo in omnibus, quæ uel per se, uel per uiros fide dignos eos docere uellet. Debẽt etiam omnes credere omnia illa esse uera, quæ prophetæ & alii homines spiritu Dei docti crediderunt & docuerunt. Omnes autem sectæ quantum ad ea in quibus non conueniũt cum illa & uera unica fide, errores sunt.

Argumenta quibus fides Christiana unica & uera ostenditur.

Illa uerò uera & unica fides, fides Christiana est: sicut multipliciter potest ostendi. Et pri-

mo miraculorum confirmatione. Nulla enim alia secta habet miracula ad sui confirmationẽ. Miracula huius fidei ab Abel filio Adam facta legũtur. De quo legitur Gene.4. Respexit Deus ad Abel & ad munera eius. Quo modo respexit, alia translatio determinat, quæ sic habet, Inflãmauit Deus super Abel & super munera eius. Ignis enim de cælo oblationem eius incendit: ut legitur factum Eliæ in Carmelo. 3. Regũ 17. & in Leuiti. 9. sub Moyse. Deinde subsecuta sunt miracula sub Noë, & sub Abraham, & sub aliis usq; ad legem Moysi: & in gente Hebræorum multiplicata sunt, & ab exitu Aegypti usque ad ingressum terræ promissionis consolata sunt gentẽ illam, & donec gens illa deseruit hanc fidem, nõ deseruerunt eam miracula. Tandem cum hac fide in Apostolis miracula translata sunt ad Ecclesiam ex Iudæis & gentibus collectam. Miracula uerò quibus hæc fides confirmata est, talia fuerunt, quòd solus Deus ea facere poterat: sicut fuit statio Solis & Lunæ ad spatium xij. horarum ad præceptum Iosue ministri Dei obediente Domino uoci hominis. Iosue 10. Et regressus solis tempore Ezechiæ. Esaiæ 38. Et obscuratio Solis & Lunæ in passione Domini facta, propter quam philosophi qui Athenis erant, non ualentes inuenire naturalem causam illius obscurationis, inducti sunt ad hoc, ut dicerent, quòd Deus naturæ patiebatur: & constituerunt arã illi Deo ignoto, de qua Actu. 17. Quis dubitat de hoc, quòd ille solus cursum solis mutare potest, qui instituit? Itẽ notitia linguarum data Apostolis, & illuminatio subita, quia hi qui erant idiotę docti facti sunt secundum promissionem eis factam à Christo. Io. 14. Paracletus autem Spiritussanctus quẽ mittet Pater in nomine meo, ille uos docebit omnia &c. Luc. 21. Ego dabo uobis os & sapientiam, cui nõ poterunt resistere & contradicere omnes aduersarii uestri. ¶ Itẽ roboratio Apostolorum, qui cùm adeò debiles essent, quòd Petrus qui maior uidebatur esse ad uocem unius ancillæ, dum mori timuit, uitam negauit, uirtute Spiritussancti induti ex alto, adeo fortes facti sunt, ut nullum timerent. Luc. ultim. Sedete in ciuitate quousq; induamini uirtute ex alto. Non timebant eos qui iam Dominũ eorum occiderant. Actu. 4. Non possumus, inquiunt Petrus & Ioannes, quæ uidimus & audiuimus non loqui. Item subiugatio mũdi per paucos simplices. Bernard. Licet magna & diuina planè fuerint miracula quæ Dominus gessit in terris: hoc tamen super omnia alia enituit, quòd in paucis simplicibus totũ mundum & omnem eius altitudinẽ sibi subiugauit. Item coniunctio

ctio fidei cum ratione quasi per totum mundum, quod est unum trium operum mirabilium Dei, quæ enumerat Bernard. dicens: Tria opera, inquit, fecit omnipotens illa maiestas in assumptione nostræ carnis, ita singulariter mirabilia, & mirabiliter singularia, ut talia nec facta sint, nec facienda sint amplius super terram. Coniuncta sunt quippe adinuicem Deus & homo, mater & uirgo, fides & cor humanum. Multi etiam mortui resuscitati sunt & à Christo & à fidelibus in nomine Christi. Quis autem dubitat quòd Deus solus qui homini uitam dedit, potest ei eam reddere, postquam eam amisit? Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Quomodo purus homo hoc posset? Posita enim anima iam non esset homo qui eam posset sumere. Cùm enim anima ponitur, homo desinit esse. Qui uerò non est, se reficere nõ potest. In nomine etiam Christi cæci sunt illuminati, leprosi mundati, paralytici & alii infirmi insanabiles secundùm naturam sanati. Quæ omnia quum Deus qui solus ea facere potuit, ad confirmationem dictæ fidei fecerit, & certissimum sit Deum nolle testificari mendacium aliquod, nec uelle miraculis homines inducere in errorem, nec eos subtrahere à cultura sua, & sic diminuere gloriam suam: manifestum est, ueram fidem esse fidem Christianam, quam Deus sic confirmare uoluit. Nullus enim intellectus bene dispositus hoc reciperet, quòd prima ueritas posset esse mendax, uel uellet esse causa erroris sibi cõtumeliosi. De hac testificatione dicitur 1. Ioan. 5. Qui non credit filio, mendacem facit patrem: quia non credit in testimonium quod testificatus est Deus de filio suo. Item Ioan. 5. Ego habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi pater ut perficiam, ea ipsa opera quæ ego facio testimonium perhibent de me: quia Pater misit me. Item eiusdem 15. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Et eiusdem 14. Pater in me manens ipse facit opera. Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est? Alioquin propter ipsa opera credite. Si quis tamen dicat miracula illa non esse facta ad fidei testificationem: patet hoc falsum esse per modum quo miracula facta sunt. Et exempli causa pauca miracula ponamus. Matth. 9. dicit Christus: Vt sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata: tunc ait paralytico, Surge, tolle lectum tuum, & uade in domum tuam, & surrexit &c. Patet ex ipsa litera miraculum illud factum esse in testimonium fidei. Et Actuum 3. dixit

Petrus claudo ex utero matris suæ: In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula. Et sequitur: Et protinus consolidatæ sunt bases eius, & plantæ, & exiliens stetit & ambulabat. Et de Dionysio Areopagita legitur, quòd cùm disceptaret cum Paulo, fortè pertransiit cæcus per uiam coram eis, & statim ait Dionysius Paulo: Si dixeritis huic cæco: In nomine Dei tui uide, & uiderit: ego credam statim. Sed ne utaris uerbis magicis: quia fortè nosti uerba quæ habent huiusmodi efficaciam, ego præscribam tibi formam uerborum. Hanc, inquit, formam uerborum dices ei: In nomine Iesu Christi nati de Virgine, crucifixi, mortui, qui resurrexit, & ascendit in cælum, uide. Et ut omnis tolleretur suspicio, præcepit Paulus Dionysio, ut ipse eadem uerba proferret. Et in ea uerborum forma dixit Dionysius cæco ut uideret: & statim uidit, & confessus est Dionysius se credere. De probatione per miracula, dicit Petrus Actuum 2. Iesum Nazarenum uirum approbatum à Deo in uobis uirtutibus & prodigiis & signis quæ fecit Deus per illum in medio uestri, sicut uos scitis: hunc definito consilio & præscientia Dei traditum per manus iniquorum affligentes interemistis. Et Bernardus in sermone de Ascensione, ostendit Christum perfecisse probationem dominii sui, cùm in cælum ascendit, his uerbis: Cùm Iesus se dominum uniuersorum quæ sunt in terra, & in mari, & in inferno probasset: non restabat nisi ut aëris & cælorum se Dominum probaret. Terra eum Dominum cognouit: quia ad uocem uirtutis eius, cùm clamaret uoce magna, Lazare ueni foras: mortuum reddidit. Cognouit mare, quia solidum se præbuit sub pedibus eius. Cognouit infernus, cuius ipse portas æreas & uectes ferreos confregit, & Satanam ligauit. Sic inquã qui in ore piscis cum ipso pisce staterem inuenire prædixit, proculdubio & maris, & omnium quæ in mari sunt, Dominus fuit. Qui mortuos suscitauit, leprosos mundauit, cæcos illuminauit, omnes effugauit infirmitates, Dominus omnium fuit, & eadem manu, qua fecerat quæ defecerant, reficiebat. Ad perficiendam igitur fidei nostræ integritatem restat, ut uidentibus discipulis per mediũ aëris Dominus ascendat, & tunc probabitur, quia dominus uniuersorum es, etiam tibi profectò debebitur, ut in nomine tuo omne genu flectatur. ¶ Circa miracula uerò notabile est, ꝙ ministri Christi post passionem eius in nomine ipsius maiora miracula fecerunt quàm Christus fecisset, sicut ipse promiserat. Ioan. 14. Qui credit in me,

opera quæ ego facio & ipse faciet, & maiora horum faciet. Maius fuit, quòd ad umbram Petri sanabantur infirmi, Act.5. quàm quòd ad tactum uestimẽti eius mulier fluxum sanguinis patiens sanata est. Matth.9. Item longè fuit maius, quòd duo latrones qui ueneno sumpto mortui erant, suscitati sunt tunica beati Ioannis Euang. posita super eos. Item Dominus in Euangelio legitur tres mortuos suscitasse: sed de beato Andrea legitur, quòd quadraginta submersos suscitauerit. Item sancti non solùm uiui, sed & mortui fidem istam miraculis confirmauerunt. Et ut uno uerbo dicam, quasi uniuersitas rerum fidem istam mirabiliter confirmauit. Vnde Greg. in Homilia Epiphaniæ: Omnia, inquit, elementa authorem suum uenisse testata sunt: ut enim de his quidem usu humano loquar, Deum hunc cæli esse cognouerunt, quia protinus stellam miserunt. Mare cognouit, quia sub plantis eius se calcabile præbuit: Terra cognouit, quia eo moriente contremuit. Sol cognouit, quia lucis suæ radios abscondit. Saxa & parietes cognouerunt, quia tempore mortis eius scissa sunt. Infernus cognouit, quia hos quos tenebat mortuos reddidit, & tamen hunc quem Dominum omnia insensibilia elementa senserunt, adhuc infidelium Iudæorum corda Deum esse minimè cognoscunt, & duriora saxis scindi ad pœnitentiam nolunt: eumque confiteri abnegant, quem elementa (ut diximus) aut signis aut scissionibus Deum clamant.

¶ Secundò potest ostendi ueritas fidei Christianæ testium multitudine, omni exceptione maiore, & primò producamus in medium Ioannem Baptistam, qui à prophetis prædictus fuit. In Psalm. Paraui lucernam Christo meo. Esa.40. Vox clamantis in deserto &c. Et Malach.3. Ecce ego mittam Angelum meum & præparabit uiam ante faciem meam. Hunc Deus miraculosè nasci fecit in mundo isto ex sanctis parentibus. Cùm Elizabeth esset sterilis, & ambo processissent in diebus suis. Lucæ 1. ut ferret testimonium Christo. Ioannis 1. Hic uenit in testimonium &c. Quis dubitat de hoc quòd Deus non ideo fecit eum nasci miraculosè in mundo isto, ut testimonium perhiberet mendacio. Ioannis 5. Vos misistis ad Ioannem, & ipse testimonium perhibuit ueritati. Eius conceptio & natiuitas pronuntiata sunt ab Angelo. Lucæ 1. Hic in utero materno testimonium dedit Christo. In eodẽ: Ecce ut facta est uox salutationis tuæ in auribus meis, ait Elizabeth, exultauit infans in gaudio in utero meo. Sine omni dolo fuit testimonium illud. Ipse tantæ sanctitatis fuit, quòd

Iudæi miserunt ad eum Sacerdotes & Leuitas, ut scirent ab eo utrum ipse esset Christus. Io. 1. Et credidissent ei, si dixisset se esse Christũ. Io. 5. Vos uoluistis exultare ad horam in luce eius, ut crederetis ipsum esse Christum. dicit Gloss. interli. Quanto magis debuerunt credere ei ferenti testimonium alii? efficacius enim est testimoniũ quod aliquis perhibet alii, quàm quod perhibet sibi. Ioannis 5. Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est uerum. Sanctitas Ioãnis non solùm Christianis, sed etiã gentilibus & Iudæis nota est. Testimonium eius multum efficax est ad confundendum Iudæos. Ideo post illud Psal. Paraui lucernam Christo meo, subditur, Inimicos eius induam confusione &c. Qualiter Christus testimonio Ioannis cõfuderit Iudæos, habes Matthæi 21. Baptismus, inquit, Ioannis unde erat? de cælo, an ex hominibus? & illi cogitabant intra se, dicentes: Si dixerimus de cælo, dicet nobis, quare ergo non credidistis ei? Si autem dixerimus, ex hominibus: timemus turbam. Omnes enim habebant Ioannem sicut prophetam. De testimonio Ioannis de Christo habes Ioannis 1. Qui post me uenturus est, ante me factus est. Ante, scilicet dignitate, quia prior me erat, & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Et post: Cuius non sum dignus ut soluam corrigiam calciamẽti eius. Item: Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi. Item: Vidi spiritum descendentem quasi columbam de cælo, & manentem super eum, & ego nesciebam eum: sed qui misit me Baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem uideris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego uidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei. Aliud testimonium est Ioannis Euangelistæ: Vidimus, inquit, gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à patre. Vidimus, id est, cognouimus, per miracula, per uocem elapsam de cælo, per Transfigurationem, Resurrectionem, Ascensionẽ, Spiritussancti missionem, gloriam eius talem & tantam, ut decet unigenitum Dei patris. Et 1. Ioannis 1. Quod fuit ab initio, quod audiuimus & uidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt, de uerbo uitæ, & uita manifestata est, & uidimus & testamur, & annuntiamus uobis. ¶ Fidei nostræ testimonium dant Deus, & homo, & angelus. De primo habemus 1. Ioannis 5. Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritussanctus. Et subditur: Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei maius est, secundum

eandem glossam, Pater perhibuit testimonium Christo, dicendo: Hic est filius meus dilectus. Filius in Transfiguratione, ostendendo potentiam deitatis, & speciem beatitudinis. Spiritussanctus super Christum in specie columbæ descendendo, & in nomine Christi corda discipulorum implendo. ¶ Testimonium uerò hominum talium fuit qui notæ fuerunt sanctitatis, mundi contemptores, nullum hominem timentes, qui ueritatem fidei morte propria ausi sunt confirmare, cùm manifestum sit, quòd nullus sani capitis morte mendacium auderet confirmare. Etiam homines mendaces in morte ueritatem confitentur. Etiam ipse Christus ueritatem fidei morte propria confirmauit. Hoc signum speciale tanquam certissimum promittebat ipse Iudæis. Matthæi 12. & 16. Generatio, *inquit, mala & adultera signum quærit, & non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ. Sicut* enim fuit Ionas in uentre ceti tribus diebus & tribus noctibus: sic erit filius hominis in corde terrę tribus diebus & tribus noctibus &c. cùm omnino duæ res peccatum faciant, scilicet timor & cupiditas, ut dicit glossa super illud Psalm. Incensa igni & suffossa. quæ causa posset esse mendacii in illis qui transitoria bona contemnebant, & mala lætanter sustinebant? Philippen. 3. Omnia arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam. Actuum 20. Spiritussanctus per omnes ciuitates, protestatur mihi dicens: Quoniam uincula & tribulationes Hierosolymis me manent, sed nihil horũ uereor. Si quis uerò dicat sanctos noluisse decipere, sed deceptos fuisse: Quomodo potuit Christus decipi circa suum esse, cùm natura rationalis maximè habeat cognoscere se esse? Augustinus in libro de Anima & spiritu: Nihil tam nouit mẽs uel anima, quàm id quod sibi præsto est: nec menti uel animæ quicquam magis præsto est, quàm ipsa sibi: nihil ergo tantum nouit, quantum se esse. Quomodo ergo Christus decipi poterat, cùm dicebat Ioannis 8. Amen amen dico uobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Item 10. Ego & Pater unum sumus. Itẽ cùm naturę rationalis per se notę sint operationes suæ: Anima enim per se cognoscit se credere, uel intelligere, uel diligere: quomodo poterat decipi circa illud Io. 8. Ego principium, qui & loquor uobis. ipse sciebat se simpliciter omnium quę creata erant principium fuisse. Lucæ 8. Tetigit me aliquis: nam & ego cognoui uirtutem de me exisse. Item quomodo Paulus circa cælestia bona decipi potuit, qui raptus est usque ad tertium cælum, ubi audiuit arcana uerba quæ non

licet homini loqui. 2. Corin. 12. ¶ De testimonio hominum de Christo legitur Actuum 10. Nos testes sumus, ait Petrus, omnium quæ fecit Iesus in regione Iudæorum & Hierusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno. Hũc Deus suscitauit tertia die, & dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo, nobis qui manducauimus & bibimus cum illo postquàm resurrexit à mortuis, & præcepit nobis prædicare populo, & testificari quia ipse est qui constitutus est à deo iudex uiuorum & mortuorum. Huic omnes prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorũ accipere per nomen eius omnes qui credunt in eũ. Testimoniũ uero istud tã citò Deus cõfirmauit. Vnde subditur: Adhuc loquẽte Petro uerba hæc, cecidit Spiritussanctus super omnes qui audiebãt uerbum. Testimoniũ Petri de Christo habes similiter Matthæi 16. Tu es Christus filius Dei uiui. Et Ioanis 6. Ait Petrus: Nos credimus & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei uiui. ¶ Fidei nostræ testimonium dedit Angelus in Christi Conceptione. Lucę 2. Item in eius Natiuitate. Lucæ 2. Ecce Angelus Domini stetit iuxta illos &c. Et pòst: Ecce euangelizo uobis gaudium magnum. Item, & facta est cum Angelo multitudo militiæ cælestis exercitus. Item in Resurrectione. Matthęi, Marci, & Lucæ ultim. Ioan. penulti. Item in Ascensione. Actuum 1. ¶ Fides ista testimonium habet, & à domesticis, & ab extraneis. Exod. 8. Magi Pharaonis deficientes, in tertio signo compulsi sunt confiteri, digitus Dei est hic. Deuteronom. 32. Non enim est Deus noster ut dii eorum, & inimici nostri sunt iudices. Et Matthæi 9. Vidẽtes turbæ Christum mirabilia operantem, dixerunt: Nunquam sic apparuit in Israël. Et Ioannis 9. Illuminatus cæcus à natiuitate, dixit: A seculo non est auditum quòd quis aperuit oculos cæci nati. Et Ioannis 11. Ipsi pontifices & Pharisæi dixerunt: quid facimus? quia hic homo multa signa facit: si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. Et Iosephus, qui semper fuit Iudæus sapientissimus in ueteri lege, qui captus fuit in ultima captiuitate Hierusalem facta per Titum & Vespasianum, tale testimoniũ dedit Christo: Fuit eisdem temporibus Iesus, sapiens uir, si tamen eum uirum dicere fas sit. Erat enim mirabilium operum effector, & doctor eorũ qui libenter quę uentura sunt audiũt, & multos ex gẽtibus sibi adiunxit: Christus hic erat. Item post crucem his qui ab initio eũ dilexerant, apparuit eis iterum uisus secundũ quod prophetæ uel hæc uel alia de eo futura prędixerant. Sed usq; in hodiernum diem

diem Christianorum qui ab eo dicti sunt,& nomen perseuerat, & genus. ¶Hodie etiam fidei nostræ aliæ sectæ testimonium perhibent eam post suam aliis præferendo. Vnde cum testimonium quod pro se perhibẽt, nullum reputemus, testimoniũ eorũ quod alicuius ualoris est, pro fide nostra est. Itẽ nobiles Philosophi in his quæ de Deo noscibilia sunt, fidei nostrę testimonium perhibent: ut circa hoc, ꝙ una sit prima causa, & ꝙ ęterna sit summæ potentiæ, summę sapientiæ, summæ bonitatis. Vnde quantum ad ista fides nostra ex intimis Philosophiæ sumpta est disciplinis, iuxta uerbũ Boëtii in procœmio libri de Trinitate. ¶ Fidei etiam nostræ testimonium perhibet uniuersitas creaturarũ, quantũ ad ea quę de Deo cognoscibilia sunt. Hoc enim ꝙ unus est mũdus, attestatur ꝙ un⁹ sit Deus. Accedet quęcunq; uis creatura, & faciat aliũ mundum tantũ, & talẽ qualis est iste mundus, & dicã, Quia Deus est. Perpetuitas creaturarũ attestatur æternitati creatoris, cũ omnis causa potẽtior sit suo effectu. Magnitudo uerò eius potẽtiæ, pulchritudo, sapiẽtiæ utilitas creaturũ bonitati. ¶ Tertiò potest ostendi ueritas fidei nostræ per hoc ꝙ reuelationes & prophetias habet. Reuelationes habuit ante legem: ut sub Noë, Abraham, & Iacob, ut patet ex lib. Genesis, quę multiplicatæ sunt lege suscepta. Numer. 12. Si quis fuerit inter uos propheta Domini, in uisione apparebo ei, uel per somnium loquar ad eum. at non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est: ore enim ad os loquor ei. Deuteron. 4. Non est alia natio tam grandis quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cũctis obsecrationibus nostris. Psal. Non fecit taliter omni nationi &c. Et Baruch 4. Beati sumus Israël: quia quę placent Deo, nobis manifesta sunt. ¶Prophetiæ quas habet fides nostra multum cõfirmant eam. Vnde cum Ioãnes Baptista misisset discipulos ad Christum ad certificandum eos de Christo, Matth. 11. Dominus certificauit eos ostendendo prophetiã esse impletam quam prædixerat Esaias de aduentu eius. Esaias 35. Deus ipse ueniet, & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. Vnde ait Dominus discipulis Ioannis: Euntes renuntiate Ioanni quæ audistis & uidistis, cæci uident, claudi ambulant &c. Item Esaię 41. Dicit Dominus ad deos non ueros, Annuntiate quæ uentura sunt in futurum, & sciemus quia dii estis uos. Reuelationes & prophetiæ cũ hac fide translatæ sunt in ecclesiam collectam ex

gentibus: ut patet in reuelatione illa excellenti, de qua 2. Corint. 12. quæ Paulo facta est usq; ad tertium cælũ rapto. Et in Ioanne, cui reuelata sunt tot mysteria, quæ in Apocal. continetur. Iudæi uerò modo non habent reuelationes uel prophetias, qa hanc fidẽ deseruerũt. ¶ Quartò per hoc, quod fides nostra dignissima de Deo sentit. Augu. Prudentum est æstimare & fidelium, quæ sit fides purior & maiestate Dei dignior. Aliæ sectæ malè sentiunt de Dei omnipotentia: sicut qui negant Deum posse corpora nostra suscitare, uel naturã nostram potuisse sumere. Alii de eius bonitate, ut qui negant lapsos in peccatum per pœnitentiã posse redire ad Deũ. Alii de eius iustitia: ut qui negant Deum uindicaturũ peccata: aut qui dicũt eum saltẽ nõ uindicaturum ęternaliter. Fides uerò nostra omnipotẽtiam Dei prædicat, & summã eius sapientiam & bonitatẽ. ¶ Quintò per hoc qꝺ fides nostra de homine probabiliora sentit, & quæ magis deceant creaturã rationalẽ. Dicit enim eum ad imaginem Dei creatum. Genesi 1. Creauit Deus hominem ad imaginẽ & similitudinem suam. Ad similitudinem etiam Dei monet uiuere. Ephesi. 5. Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi. & ad gloriam similem diuinę glorię promittit peruenire. 1. Io. 3. Charissimi nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit nobis quid erimus. Scimus quoniã cum apparuerit, similes ei erimus. Gẽs Iudæorum & gens Mahometi sentiunt indigna de Dei magnificentiã, dum gens Iudęorũ sperat solam affluentiam temporalium à Deo, & gens Mahometi solas delicias corporales quantum ex promissione legis eorũ. Vtraq; autẽ spes dicta uidetur esse hominũ, qui in uanum acceperunt animas suas, & ferè est brutalis. Cùm anima inuisibilis sit, bonis inuisibilibus remuneranda est: nec natura rationalis bonis se inferiorib⁹ beata fieri potest. Aug. Beata uita ĩuenitur; cùm id qđ est hominis optimũ, & amatur, & habetur, qđ deterius esse quàm ipse homo non potest, quisquis qđ seipso deterius est, sequitur, fiet ipse deterior. ¶ Fides etiã Christiana hominem ad maiorẽ perfectionẽ perducit, quantum ad Deum, & quantum ad proximũ: quãtum ad Deũ, quia de Deo prædicat quæ maximè timorem Dei nobis incutiũt, & ad spem maximè erigunt, & Dei amorẽ in nobis maximè accendũt. Ostendit enim districtissimã iustitiam Dei in rebelles ipsius, & uindictam ęternam mirę acerbitatis, quod efficacissimum est ad timorem incutiendum. ¶ Item ostendit liberalitatẽ Dei qua filio proprio propter nos nõ pepercit, propter quod nullus locus desperationis in nobis relinquitur.

Roma

Romano. 8. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non cum illo omnia nobis donauit? Item beneficiũ redẽptionis, quod est maior ignis ad accendendum cor nostrum, quàm esset totus mũdus ad accendendum corpus nostrum, si totus arderet, cordibus nostris immittit amorem: quid magis idoneum ad incendendũ & inflammãdum diuinum amorem in nobis? Non accẽditur melius ignis quàm igne: nec est maior ignis spiritualis amore quo filius Dei amauit nos. Ioã. 15. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm ut animam suã ponat quis pro amicis suis: quantũ ad proximum: quia dilectionẽ iubet ad inimicos extendere, & nostra proximo communicare: & si necesse est, etiam animam pro eo ponere. Matth. 5. Diligite inimicos uestros: benefacite his qui oderunt uos &c. 1. Ioan. 3. Qui habuerit substãtiam mũdi huius, & uiderit fratrem suũ necessitatẽ habere, & clauserit uiscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? In eodẽ: In hoc cognouimus charitatem Dei: quoniam ille animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. ¶ Sexto per successum quẽ habuit populus qui hanc fidem suscepit, dum secũdum eam uixit, & deiectionem ipsius; uel dum fidem istam deseruit, uel dum secundum eam non uixit. Vt enim omittamus de aliis, quis sufficeret narrare nobiles triumphos quos habuit populus iste in paucis uincens infinitos? iuxta promissionem Domini. Leuit. 26. Si in praeceptis meis ambulaueritis &c. persequemini inimicos uestros, & corruẽt coram uobis: persequẽtur enim de uestris quinque cẽtum alienos, & centum ex uobis decem millia. Quando autem male se habebãt in fide, uincebantur. Leuit. 26. Quòd si non audieritis me, nec feceritis oĩa mandata &c. corruetis corã hostibus uestris, & subiiciemini his, qui oderũt uos. Fugietis nemine persequẽte. Et paulò post: Terrebit uos sonitus folii uolantis &c. Et Iosue 7. Non poteris stare corã hostibus tuis, donec deleatur ex te qui cõtaminatus est hoc scelere. Deutero. penult. Beatus es tu Israël. quis similis tui popule, qui saluaris in Domino? scutum auxilii tui, & gladius glorię tuę Deus tuus. Item Iudi. 5. Deus eorũ pugnauit pro eis, & uicit, & non fuit qui insultaret populo isti, nisi quãdo recessit à cultura Domini Dei sui. Quotiescunque autem præter ipsum Deum suum alterum coluerunt, dati sunt in prædam, & in opprobrium, & in gladium. Quotiescunque autem pœnituerunt se recessisse à cultura Dei sui, dedit eis Deus cæli uirtutẽ resistendi. Quũ igitur

tur fides Christiana tot habeat ueritatis suæ argumenta, inexcusabiles sunt tot argumentis nolentes acquiescere, & meritò punientur. Valde incredulus est, cui tot testimonia facere fidem non possunt. Valde ponderosus est uel ualde debilis, quem tot appodiationes sustentare non sufficiunt. Nec mirum si offenditur prima ueritas, quando tot pignoribus signorum uel aliarum probationum ei non creditur, cùm paucioribus testibus crederetur uni Iudæo uel Saraceno. De punitione infidelium, legitur Deut. 18. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui &c. Qui autem uerba eius quæ loquetur in nomine meo audire noluerit, ego ultor existam. Quod uerbum assumit Petrus Actu. 3. dicens: Omnis anima quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe. Eiusdem 4. Non est in alio aliquo salus, nec nomen est aliud sub cælo datum hominibus in quo oporteat nos saluos fieri. Et Ioan. 3. Qui non credit, iam iudicatus est: quia non credit in nomine unigeniti filii Dei. Hoc autem est iudicium, id est, causa damnationis. dicit August. quia lux uenit in mundum, & dilexerunt homines tenebras magis quàm lucem. Et eiusdem 8. Si nō credideritis quia ego sum, moriemini in peccato uestro. Et eius. 15. Si non uenissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habēt de peccato suo. Esa. 60. Gens, & regnū quod nō seruierit tibi, peribit. Matth. ult. Qui non crediderit, cōdemnabitur. Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritusancto, nō potest intrare in regnū Dei. 1. Cor. 14. Ignorās ignorabitur.

De commendatione Fidei.

CAP. IIII.

Sequitur de cōmēdatiōe Fidei. Notādum ergo quòd fides Deo multum placet, diabolo displicet, homini multū prodest. De primo Eccl. 1. *Beneplacitum* est Deo fides & *mansuetudo*. Hæ duæ uirtutes multum placent Deo in homine: quia fides Deo subiicit intellectū, māsuetudo affectum: unde Dominus hominem mansuetum & fidelem diligit quasi suum. Fides adeò placet Deo ꝙ sine ipsa nihil placet ei. Hebręo. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. Omnes infideles filii iræ sunt. Vnde Ioā. 3. Qui incredulus est filio, non uidebit uitam æternā, sed ira Dei manet super ipsum. Oculi diuinæ misericordiæ nō respiciunt nisi ubi est fides. Vnde propitiatorium non excedit arcā. Exo. 25. Arca significat populum fidelem quem propitiatio diuina nō excedit. Remissio enim peccatorum non est extra fidem Ecclesiæ. Hier. 5. Domine oculi tui prospiciunt fidem. Vbi amor

amor, ibi oculus. Ioã. 6. Hoc est opus Dei, ut credatis in eũ quẽ misit ille. Credere in Deum est speciale opus Dei: & quia Dei donũ, & quia Deo ualde acceptum: nec mirũ si multũ placeat Deo fides, quũ ipsa primũ obsequũ faciat Deo. Signum huius placẽtiæ est hoc, quòd Deus tãtum facit pro fide. Matth. 8. Vade, dixit Iesus Centurioni, & sicut credidisti, fiat tibi. Hierony. Cuique sicut credit, ita fit. Fides Deo placet etiam sine sacramẽtis: ut patet in Abraham, qui ante sacramentum Circũcisionis per fidem Deo placuit. Gen. 15. Credidit Abrahã Deo, & reputatum est ei ad iustitiã. Sacramenta uerò sine fide Deus quasi non reputat. Gal. 5. In Christo Iesu neque circuncisio aliquid ualet, neque præputium: sed fides quæ per charitatem operatur. Fides porta est p quã princeps uniuersorum intrat ad cor hominis. Ezec. 46. Sine ea nõ uidetur Dñs dominiũ habere in corde, quũ nõ habeat ibi ingressum. Ipsa est porta aurea p quã intrauit in mẽtẽ Virginis lux & decus uniuersæ fabricę mundi. Prius enim intrauit filius Dei in mentẽ Virginis, quàm in uẽtrẽ. Luc. 1. Beata quę credidisti: quia perficientur in te quę dicta sunt tibi à Domino. Augu. in lib. de Virginitate: Beatior fuit Maria percipiendo fidẽ Christi, quàm concipiẽdo carnẽ Christi. Materna propinquitas nihil Marię profuisset, nisi felicius Christũ corde q̃ carne gestasset. Porta fidei morti & authori mortis clausa est: nec infernalis exercitus præualebit aduersus eã. Vnde super illud Matth. 16. Et portæ inferi: dicit glos. Qui intimo cordis amore fidẽ Christi percipit, quicquid ingerit extrà, facilè uincit. Hæc porta sanguinẽ agni debet habere & in superliminari & in utroque poste, ne exterminator mẽti noceat. Exo. c. 12. Superliminare tinctum debet esse sanguine Christi, ut intuitu humilitatis Christi & passionis eius mens superbiam caueat. In utroq; etiã poste debet esse sanguis agni, ut exemplo Christi, nec aduersa mẽs timeat, nec prospera concupiscat. ¶ Fides porta est tabernaculi, scilicet militantis Ecclesiæ, ubi hostia offerenda est. Leuit. 17. Homo quilibet de domo Israẽl, qui occiderit bouẽ, aut ouẽ, siue caprã in castris, siue extra castra, & non obtulerit ad ostiũ tabernaculi oblationẽ Domino, sanguinis reus erit. Nec mirum si fides ualde est Deo grata: quia sine fide Deus non colitur, quũ de eo nõ cognoscatur quare timendus sit, uel amãdus, uel obsequio honorãdus. ¶ Fides thesaurum absconditum regni cælestis quẽ daturus est Dominus seruiẽtibus sibi hominibus ostẽdit. ¶ Fides primum Dei hostẽ, scilicet sensum humanum occidit. Hostis iste in sapiẽtibus huius

ius mundi est fortissimus hostis Dei, qui significatus est per cinifes, quorum plaga non legitur curata. Exod. 8. Cinifes de puluere terræ educti, argumenta sunt philosophorum de subtili terreno sensu prodeuntia; qui oculum fidei lædunt. Vnde glo. Orige. Hoc animal corpus cui insederit acerbissimo terebrat stimulo, ut quẽ uolẽtem uidere quis nõ ualet, sentiat stimulantem. Hoc ergo animal arti dialecticæ cõparatur, quæ minutis & subtilibus uerborum stimulis animas terret, & tãta calliditate circũuenit, ut deceptus non uideat, nec intelligat unde decipiatur. Hæc plaga non curatur. Idola enim philosophorum remanserunt, quum idola gentiũ destructa fuerũt, ut ait quidam. ¶Fides intellectum captiuat in seruitium Christi. 2. Corin. 10. In captiuitatem redigentes omnẽ intellectum in obsequiũ Christi. Fides in arce mentis, scilicet in intellectu insigne regium ponit, scilicet filium in cruce pendentem de morte, & de mortis authore triumphantem. ¶Item fides matrimonium inter animam & Deum initiat. Osee 2. Sponsabo te mihi in fide, quod charitas consummat. 1. Corint. 6. Qui adhæret Domino, unus spiritus est cum illo. ¶Fides est uelut anulus argenteus positus in digito sponsæ. Ornamẽtum enim est à Christo datum rationi, quæ per digitũ intelligi potest: quia discretiua est. Anulus nec excedere debet, nec excedi: sic fides nec excedere debet, nec excedi. Non enim debet Christo attribuere alter quid, quod eius non sit: nec de eo negare quod ipsius sit. In argento uerò intellige quòd fides candore puritatis & luce salutaris ueritatis debet resplendere, & suauitate syncera confessionis debet resonare. Argentum enim candidum est & resonat. ¶Item fides uirginitas est, mentis intellectũ à corruptione erroris seruans, & undique protegens: sicut anulus digitum cingit ex omni parte. ¶Fides quãtum proprio sensui detrahit, tantum intellectum diuini sensus capacem facit: sicut Sapiens dicit de propria uoluntate, quòd tantum uirtuti adiicies, quantum propriç uoluntati detraxeris. Qui uult uenire post Christum, debet abnegare semetipsum: iuxta uerbum Domini Matth. 16. & quantum ad propriũ sensum, & quantum ad propriam uoluntatem. ¶Fides primogenita est inter uirtutes: ideo merito à Deo benedicta. Beati qui nõ uiderunt, & crediderunt. Ioan. 20. & Lucæ 16. Beati oculi qui uident quæ non uidetis: quod de uisu fidei intelligendum est. Galat. 3. Qui ex fide sunt, benedicentur cũ fideli Abraham: propter prædicta nõ est mirũ, si fides Deo placet. ¶Diabolo uérò multum displicet: nec mirum, quum ipsa ei

cui

cultum & honorẽ, qui ei in mũdo exhibebatur, abstulerit: ipsa diabolũ expulit ab hominibus, & quãtum ad animas, & quantũ ad corpora. Act. 15. Fide purificans corda eorum. Marc. ult. Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur. In nomine meo dæmonia eiicient. hæc est quæ diabolo resistit. 1. Petr. ult. Cui resistite fortes in fide. Ipsa est scutũ, ignea tela inimici extinguens. Ephes. 6. In omnibus sumentes scutũ fidei, in quo possitis omnia tela inimici ignea extinguere. Ipsa est lorica totũ hominem interiorem à diabolo protegens. 1. Thessalo. quarto: Sobrii simus, induti loricam fidei. Ipsa caput serpentis infernalis, quod est error uel infidelitas, conterit. Genesis 3. Ipsa cõteret caput tuum. Eccle. 25. Non est caput nequius super caput colubri. Sicut caput noui hominis fides, scilicet diligentissimè custodiendum est, secundũ illud Matth. cap. decimo: Estote prudentes sicut serpentes. sic ad destruẽdum caput serpentis infernalis, scilicet errorem, maximè est conandum. Et in primo peccato angeli, & in primo peccato hominis error uidetur fuisse. Esaiç 14. Ero similis Altissimo. Gene. 3. Nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus &c. Fides diabolũ de arce mentis expellit, ponẽs ibi uexillum Christum in cruce pendentem, quod multũ diabolo displicet. Quum enim superbissimus sit, multum displicet sibi, quum ab arce mentis expellitur, & cum uexillum illud exosum ei sit, eò quòd in cruce deuictus fuerit, hoc uexillum timet hostis, sciẽs adesse regis præsentiam. Non enim dat regale uexillum exercitui, nisi rex pręsens fuerit. Videns ergo illud, de uictoria desperat, sciens se contra regẽ dimicare. Item quia diabolus in cruce deuictus fuit, multum timet crucem. Bernar. Nullus dęmon propè stare poterit, uidẽs gladiũ in quo deiectus est: crucẽ scilicet. ¶ Fides lux est, ualde exosa latroni infernali. Ioan. 3. Qui male agit, odit lucem. Iob 34. de latronibus: Quum subitò apparuerit aurora, arbitrantur umbrã mortis. Ipse est ut falsus mercator uolẽs homines decipere: ideò tenebras quærit. Et est uelut deformis adulter, qui non uult se ad lucem ostendere. Iob 24. Oculus adulteri obseruat caliginẽ. ¶ Fides oculus est quẽ coruus infernalis multũ quærit eruere: sicut coruus uisibilis primò currit ad oculũ cadaueris. Nec mirum, quũ fides diabolum & eius insidias detegat. Sine fide hostis inuisibilis nõ uidetur: & ideò nõ cauetur. Oculum fidei diabolus seruiẽtibus sibi uelat, ne uideant quò ducantur, sicut solent oculi uelari his qui ducuntur ad patibulum. Quidam senex dicit in Vitis Patrum: quando operiuntur

oculi animalis, tunc circuit ad molendinum, alioquin nõ ambulat in circuitu molæ: sic diabolus si operuerit oculos mentis, in omne peccatum humiliat hominem. Iudic. 16. Sãpson erutis oculis ad molam circuit. Fides est oculus dexter animæ, quo amisso homo ad pugnam inutilis est: ideò hostis inuisibilis fidẽ multũ conatur destruere. 1. Reg. 11. In hoc feriã uobiscum fœdus, ut eruam omnium uestrum oculos dextros. Cuius intentio erat, quòd dextris oculis erutis, quum operirentur sinistri scuto, ipsi inutiles fierent ad pugnã. ¶ Fides diabolo non cessat contumeliam facere, ipsa ostendit eum nullius creaturæ dominum esse, & authorẽ totius mali, & propter culpam suã iam iudicatum. Ioã. 16. Princeps mundi huius iam iudicatus est: ideó nõ est mirum, si fides multum exosa est diabolo. ¶ Fides est ualde utilis homini: ipsa est lux tenebras infidelitatis expellens: ubi fides non est, tenebræ sunt. Exod. 10. Factæ sunt tenebrę horribiles in uniuersa terra Aegypti. Et subditur: Vbicũque habitabant filii Israël, lux erat. ¶ Fides inter opera recreatiõis prima est, in minori mũdo, homine scilicet, sicut lux in maiori mundo prima fuit. Genes. 1. Post creationem cæli & terræ, subditur: Fiat lux &c. ¶ Fides columna nubis est de Aegypto tenebrarum errorum intellectũ potenter educens. Exod. 13. Fides columna est fulciẽs cor hominis. Vetus enim homo qui per ea significatus est, habet caput tremulum, & oculos caligãtes: sed fides uiua, & oculum intellectus illuminat, & cordi uacillanti fulcimẽtum præstat. Est enim fides fida & salutaris credulitas. Bernard. in 5. lib. de cõsideratiõe. In his quæ fidei sunt omnino cauenda est confessio, ne aut incertum opiniõis fides figat, aut quod firmum fixúmq; est fidei opinio reuocet in quęstionem. Opinio enim si habet assertionem, temeraria est: fides si habet hæsitationem, infirma est. ¶ Et notandum quòd colũna illa ex parte filiorum Israël lucida erat: ex parte uerò Aegyptiorum, tenebrosa: sic fides fidelibus lux est, quam infideles tenebras reputãt: maximè quãtum ad ea quæ pertinent ad incarnationem filii Dei: & liberationem generis humani. Ipsi sunt quasi noctuæ lucẽ reputantes tenebras. Esaiæ 5. Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum: ponentes lucem tenebras, & tenebras lucem. Fides uidetur eis stultitia, quum tamen sit uerè sapientia. 1. Corint. 1. Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. Fides est lucerna, ad quam in nocte uitæ præsentis ambulatur. 2. Corinthior. 5. Per fidem ambulamus, & non per speciem. Augustinus in libro de Fide, ad Petrum: Si quis

quis nō ambulauerit per fidem, non perueniet ad speciem. ¶ Fides cæteris uirtutibus lumē ministrat. Ipsa est stella matutina, solem iustitiæ & intelligentiæ præueniens. Per eam oritur dies gratiæ, quem sequetur dies gloriæ. Ipsa est stella cardinalis nauigātibus per mare huius mundi, portam ostendēs & patriam. Ipsa est stella reges spirituales ad Saluatorem adducens. Matthæi 2. Ipsa est prima gemma in corona intellectus, quæ ex quinque luminibus fabricatur. Corona intellectus est lumen salubris cognitionis. Iob 31. Librum scribat ipse qui iudicat, ut in humero meo portem illum, & circundam illum quasi coronā mihi. ¶ A sole intelligentiæ quasi quinq; radii luminis uiui fluunt super intellectum nostrum: scilicet lumē fidei, consilii, prudentiæ, intellectus, & scientiæ. Diuersitas uerò horum luminū uidetur sic posse ostēdi. Anima ad tria habet comparationem: scilicet ad principiū à quo est, scilicet ad Deum: & ad opera, quorum ipsa est principium: & ad ea quæ dant ei occasionem, ut sit principium eorum, instruendo scilicet eius intellectum, uel mouendo affectum siue uoluntatē. Signa naturalia uel positiua intellectum instruunt: bona & mala inquantum talium, talia mouent affectum. Fides est lumen illuminans intellectū circa principium, à quo est anima, ostendens ei Dei maiestatem, & iustitiam, & misericordiam Dei in creaturas rationales. Donū uero consilii & uirtus prudentiæ illuminat animū circa opera quorum ipsa est principium. Ad consiliū pertinet deliberare an aliquid sit faciendum. Ad prudentiam uerò pertinet prouidere, ut opus fiat eo fine quo debet, & uestire illud aliis debitis circumstantiis: prudentia uerò prouidere debet ut opus agēti sit fructuosum, Deo gratum, proximo lucens per bonum exemplum. Et sicut alterius scientiæ est cognoscere an expediat aliquem sanari, alterius uerò cognoscere qualiter aliquis sit sanandus, quia primum pertinet ad theologiam, secundum ad medicinam: sic aliud lumen est donum consilii quàm prudētia. Donum uerò sciētiæ propriè pertinet ad bonum & malum, inquantū mouent affectum nostrum. Vnde à tali materia denominatur. Gen. 2. Cùm dicitur lignum scientiæ boni & mali. Et eiusdem 3. Eritis sicut dii, scientes bonum & malum. Ad hoc donū pertinet cognoscere deceptiones, quas bona præsentia, & mala quæ non sunt uera bona, uel uera mala faciunt hominibus. ¶ Tripliciter fallunt homines bona temporalia. Primò, quia faciunt eos credere quòd ipsa habeant suauitatem ueram & magnam, cùm aliter sit. Sic fallūtur uoluptuosi. Eccl. 7. Inueni amariorem morte

te mulierem. hæc mulier uoluptas carnalis est, & temporalis. Secundò faciūt credere quòd in eis sit copia, cùm in ueritate exinaniant possessores suos. Luc. 1. Diuites dimisit inanes. Tertiò faciunt credere, quòd sit honor, quod est ignominia. Lucæ 16. Quod hominibus altū est, abominatio est ante Deum. Propter has deceptiones cupiunt homines nō uera bona pro ueris bonis. Fugiunt etiam mala pœnæ præsentis, quæ nō sunt uera mala, pro ueris malis, quæ sunt mala culpæ & mala futura. Ad donū uerò intellectus pertinet cognoscere signa naturalia & positiua, scilicet creaturas quæ sunt quasi libri naturales, & sacramenta, quæ sunt quasi signa positiua, & situs, & formas, & ornatus ecclesiarum, & ministrorum, & habitus religiosorum, & similia, inquantum pertinent ad salutem animarum. Quæ significatio præcipuè est ratione similitudinis. Verbi gratia: Homo per terram significatur ratione similitudinis, ut intelligat homo se ad modum terræ esse sterilem, nisi excolatur, & quòd super nihil temporale debet esse fundatus: sed Deo inniti, & quòd desuper irrigari debet rore gratiæ & pluuia doctrinæ. ¶ Item fides est initium uitæ spiritualis. Per fidem enim habitat Christus in cordibus nostris. Ephe. 3. Qui uita est, ut ipse ait. Ioan. 14. Et sicut unumquodque uitium mors spiritualis est: sic unaquæq; uirtus uita est. Vnde dicitur Rom. 7. de prudentia spiritus quòd uita est. ¶ Fides uita est intellectus. Est enim uiuus radius à uero sole procedens, sufficiens ad producendum fructum boni operis, sicut arbor uiua fructus ex se producit. Ipsa etiam est causa residui uitæ spiritualis. Ipsa causa amoris est, qui dicitur uita animæ. Vnde super illud Gala. 5. Fides quæ per dilectionem operatur: dicit gloss. Opus fidei dilectio est. Bernard. ad fratres de Monte Dei: Vita animæ amor Dei. Hunc fides concipit, spes parturit, Spiritussanctus format & uiuificat, lactat lectio, meditatio pascit, oratio confortat, & illuminat. Amor Dei dici potest uita: quia opera bona ideò sunt Deo accepta & remuneratione digna, quia ex amore Dei processerunt, & in hoc attendi potest uita eorum. Fides ergo causa est dilectionis, & per dilectionem causa est operū. Vnde ipsa est prima pars uitæ gratiæ, & causa totius residui uitæ. Ideò bene dicitur Roma. 1. & Hebr. 10. quòd iustus ex fide uiuit. Et Galat. 2. In fide uiuo filii Dei. Vita etiā gloriæ ex fide erit. 1. Io. 5. Vitam habebitis æternam, qui creditis in nomine filii Dei. Extra fidē nihil uiuit: in mari mortuo nihil uiuere potest, sed ante faciē fidei ibit mors. Habacuc 3. Ipsa est lux quæ oritur his qui sunt in umbra mortis, &c. Esa. 9.

Habit

Habitantibus in regione umbræ mortis,&c. ¶ Ante faciem eius ibit triplex mors. Prima mors culpæ.Prouerb.5.Per misericordiam & fidem purgantur peccata.Gala.2.Ex operibus legis non iustificatur homo, nisi per fidem Iesu Christi. Roman.1. Iustificati igitur ex fide,&c.Actuū 10.Huic omnes prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum. In hoc omnis qui credit iustificatur.Secunda est mors temporalis, quæ in portam uitæ æternæ per fidem conuertitur. August. 13. libro de Ciuitate Dei: Tantam Deus fidei gratiam præstitit, ut mors quam constat uitæ esse contrariam, instrumentum fieret per quod trāsiretur ad uitam. Ioan.11. Qui credit in me etiam si mortuus fuerit,uiuet.Intell. Credens etiam mortuus uiuit,sicut non credens etiā uiuus mortuus est. Tertia mors æterna.Vnde Ioan.11. Omnis qui uiuit, & credit in me, non morietur in æternum. ¶ Item fides est initium salutis humanæ, ut dicit August. Et causa totius salutis est aspectus ille Christi in cruce exaltati, qui sanat à morsu serpentum infernalium.Ioan.3. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet filiū hominis: ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam. Hoc significatum est Numeri 21.Rom.10. Si confitearis in ore tuo Dominum Iesum Christum, & in corde tuò credideris,quia Deus suscitauit eum à mortuis, saluus eris. ¶ Fides est fundamentum omnium bonorum: ut dicit August. Vnde uidetur ruinam quærere, qui sine ea uult ædificare. Romano.11. Tu autem fide stas. 1.Corinth.16. Vigilate & state in fide. Ecclesi.2. Qui timetis Dominum, credite illi, & non euacuabitur merces uestra. Esaiæ 7. Si non credideritis,non permanebitis. In fide stabile est ædificium: cum fides in aliquo destruitur, funditus bonum in eo destruitur. Seneca: Nihil retinet qui fidem perdidit. Qui sine fide est, omni uero bono uacuus est. Vnde de quodam Iudæo,qui propter defectū hospitii in templo Apollinis iacebat,dæmones qui ibi conuenerant requisiti à magistro suo, quis ibi iaceret: Responderunt,Vah uah,uas uacuum,sed signatū,ut refert Gregorius in dialogo. Ille non habebat fidem Christianam:sed sibi in nocte impresserat signum crucis, quia uiderat Christianos sic facientes: unde cùm non haberet ueram fidem, uacuus erat omni bono. ¶ Item fides est radix omnium bonorum. Cæteræ uirtutes sunt radices suorū operum: sed ipsa est radix cæterarum uirtutum. Si hæc radix auellatur, cæteræ uirtutes arescunt. August. super Ioann. Sicut in radice arboris nulla prorsus appa-

ret species pulchritudinis & decoris;& tamẽ quicquid est in arbore pulchritudinis & decoris, ex illa procedit: Sic ex fidei humilitate, quicquid meriti, quicquid uel beatitudinis anima susceptura est,procedit.Item Gregorius: Sicut rami sine radice uirtutis arescunt: ita quælibet opera,licet bona uideatur, nulla sunt si à fidei soliditate disiunguntur. ¶Fides hominem filiũ Dei efficit,Galat.13.Omnes filii Dei estis per fidem.Ioann.1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, &c. 1.Ioann.5. Omnis qui credit quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est. Augustinus de fide ad Petrum: Sine fide nemo potest ad filiorum Dei numerum peruenire. ¶Fides est quæ uiam ostendit regni,Vnde Augustinus super illud Romanorum 3. Arbitramur hominem iustificari per fidem. Bona ante fidem inania sunt:ita enim mihi uidentur esse ut magnæ uires & cursus celerrimus præter uiam. Nemo ergo computet uerè bona opera sua ante fidem: ubi fides non erat, uerè bonum opus non erat: bonum enim opus intentio facit,intentionem fides dirigit. Idem de fide ad Petrum:Sine fide omnis labor hominis uacuus est. Tale quippe est,ut sine uera fide quisque uelit Deo placere:quale si quisque tendens ad patriam in qua scit se bene uicturum, relinquat itineris rectitudinem, & improuidus sectetur errorem quo non ad beatam uitam perueniat,sed in præcipitium cadat, ubi non gaudium peruenienti detur, sed cadenti interitus inferatur. Idem:Si bona uidebantur antequam crederes, currebas quidem: sed præter uiam currendo, errabas potius quàm perueniebas. ¶Item fides uidetur esse mater cæterarum uirtutum genitura: ut tangit gl.interli.super illud Matth. 1. Abraham genuit Isaac, &c. ¶Item fides habet primum congressum in bello spirituali: secundum illud Prudentii: Prima petit campum dubia sub sorte duelli, Pugnatura fides. ¶Fidei in scriptura sacra specialiter uictoria adscribitur. Vnde de sanctis dicitur Hebr.11.quòd per fidem uicerunt regna. Vicit fides & regnum inferni, & regnũ cæli, & regnum mundi. Regnum inferni uicit,quũ fidelibus Christus cõtriuit portas æreas,& uectes ferreos confregit: & quotidie infernum uincit,dum oratio fidelium animas à porta inferi eripit, & dum ignem infernalem quantum ad eos qui uerè fideles efficiuntur,extinguit.Legitur etiam de beato Gregorio, quòd cum quodã tempore ante palatia Traiani, qui Imperator fuerat,transiret; recordatus clemẽtiæ eius,amarissimè flere cœpit, & pro eo tandiu ante altare sancti Petri flens orauit, donec obdormiuit,& ad eum dormientem

tem

tem uox dixit, Traianum precibus eius à pœnis infernalibus liberatum: sed de cætero caueret, ne pro aliquo infideli defuncto orare præsumeret. Regnum cæli etiam uicit: quia quasi quadam uiolentia illud acquirit. Per fidem enim sancti adepti sunt repromissiones. Hebr. 11. Pet. 1. Reportantes finem fidei salutem animarum uestrarum. Item uincit mundum. 1. Ioann. 5. Hæc est uictoria quæ uincit mundum, fides nostra. Fides uincit mũdum in quibusdã mundum subiiciendo, in aliis eum abiiciẽdo. Subiiciendo uincunt mũdum, qui remanentes in mundo terrena sibi subiiciunt, & dominantes eis faciunt quodammodo se altiores, & ad impugnandum inimicum potentiores. Faciunt enim inde largas eleemosynas. Qui modus impugnandi diabolum ualde efficax est. Vnde super illud Psalm. *Misericordia mea, & refugium meum.* dicit Augustinus: De nulla re sic uincitur inimicus diabolus, sicut de misericordia. Et Ecclesi. 29. dicitur de eleemosyna: Super scutum potentis, & super lanceam aduersus inimicum tuum pugnabit. Econtrario cupidi & auari non sibi terrena subiiciunt, sed potius se terrenis, super humeros suos ponentes ea quæ malæ acquirunt, & quasi se uino sepelientes, similes talpæ super humeros suos ponenti terrã quam fodit. Secundò modo uincunt mundum, qui rebus mundi pro amore Christi renuntiant, qui ad modum luctantium se terrenis spoliant, ne diabolus habens quo eos teneat, deiiciat eos & deuincat. Luc. 14. Omnis ex uobis qui non renũtiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Fides uincit mundum, id est, ea quæ sunt in mundo: scilicet diuitias, delitias, & honores. Diuitias uincit, dum ostendit corpus nostrũ latronem esse morti condemnatum: de quo patet quòd non decent eum deliciæ. Senec. Omnes capitali supplicio condemnati sumus. Ecclesi. 33. Seruo maleuolo tortura & compedes. Esa. 11. Et erit fides cinctorium renum eius. Diuitias uincit, dum ostendit eas esse in muscipulam diaboli. Aug. Præda quam uis rapere, in muscipula est: tenes alienum, & teneris à diabolo. Item diuitias uincit, dum æternas longè meliores eis ostendit. Hebr. 10. Rapinam bonorum uestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes uos habere meliorem & manentem substantiam. 1. Timot. ult. super illud, Sectare iustitiam, pietatem, fidem. dicit gloss. Qui ueram fidem de Deo habet, nõ cupit in miseriis seculi diues fieri: nec pluris est ei mundus, quàm Deus. Gregorius: Vilescunt tẽporalia, dum considerantur æterna: honores uincit, dum plenos cõfusione eos esse ostendit. Phil. 3. Gloria in confu-

sione eorum qui terrena sapiũt. Berhard. Omnis pupura illusionis est, postquam Domino in purpura illusum est. Hæc tria Moyses fide uicit. Vnde ad Heb. 11. Fide Moyses factus grandis, negauit se filium esse filiæ Pharaonis: ecce contemptus honoris: magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem: ecce contemptus deliciarum: maiores diuitias æstimans thesauro Aegyptiorum improperium Christi: ecce contemptus diuitiarũ: aspiciebat enim in remunerationẽ. De hac uictoria mundi dicitur 1. Io. 5. Quis est qui uincit mundũ, nisi qui credit quoniam Christus est filius Dei uiui? quod intelligẽdum est de illo qui hoc credit fide uiua. De fide enim mortua dicit Bern. Nec mirũ uideri potest si nequaquã uincit fides, quę nec uiuit. ¶ Et notandum ꝙ mundus quasi duabus manibus nobiscũ pugnat, scilicet dextera prosperitatis, & sinistra aduersitatis prosperis scilicet alliciens, & aduersis terrens: quem ille uincit qui credit quòd Christus est filius Dei. Qui enim hoc credit, cum filius Dei fuerit summe bonus, nouit quoniam in ipso non fuit defectus ueri boni, nec pręsentia ueri mali. Vnde cùm in eo tẽporalis prosperitas defuerit, & aduersitas affuerit, cognoscere potest, quòd temporalis prosperitas non est uerum bonum, nec temporalis aduersitas uerũ malum: unde nec illa est appetenda, nec ista timenda. Augustin. Omnia bona terrena cõtempsit homo Christus, ut contemnenda monstraret, & omnia mala terrena sustinuit quæ sustinenda pręcipiebat, ut nec in illis quæreretur felicitas, nec in istis timeretur infelicitas. ¶ Idẽ: Fides regna uincit faciendo ne peccatum in nobis regnet. Rom. 6. Non regnet peccatum in uestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis eius. Fides est scutũ triangulare quo circundat nos ueritas Dei. Vnus angulus est fides de pœnis æternis. Alius de bonis æternis. Tertius fides Christi mediatoris. Fides ostẽdit iis qui sunt in pugna spirituali ex una parte regnum eis paratum, si uicerint, ex alia parte patibulum infernale eis paratum, si uicti fuerint: & sic causa est strenuè pugnandi & uincendi. Bernard. Quid est quòd non optamus etiam per medios enses, si oporteat declinare tantam miseriam, ad tantam accelerare gloriã, nisi quòd mortua est fides nostra? ¶ Fides ostendit Christum pugnantibus. Et hoc tripliciter. Primo ut strenuum ducẽ strenuè agendi exẽplum dantem. Secundò, ut fortissimum adiutorem. Tertiò, ut liberalissimũ remuneratorem. Primo modo ostẽdit ipse se Apostolis, cùm essent clausi in domo propter metum Iudæorũ ostendens eis manus, & latus. Lucæ ulti. Et Ioan. penulti, & 16. Confidite,

fidite, ego uici mundum. Thre. 3. Dabis eis scutum cordis laborem tuum. Augustin. Magna consolatio membris ex capite. Gregor. Si passio Domini ad memoriam reuocetur, nihil est adeò durum quod non æquo animo toleretur. Hebr. 12. Recogitate eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, ut non fatigemini animis uestris deficientes. Secundo modo ostendit se Christus Stephano pro eo lapidando, qui uidit gloriam Dei, & Iesum stantem à dextris eius, tanquam paratum ad adiuuandum. Act. 7. 1. Corinth. 10. Fidelis Deus qui non patietur uos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione prouentum, ut possitis sustinere. Iosue 1. Confortare, & esto robustus, noli metuere, & noli timere, quia tecum est Dominus. Iob. 17. Pone me Domine iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me. Fides ponit Deum iuxta hominem, imò infra hominem. Per fidem enim habitat Deus in cordibus nostris. Vnde ipse pugnans in homine triumphat. 2. Paral. 20. Non est pugna uestra, sed Domini. Et post: Non eritis uos qui dimicabitis: sed tantummodo confidenter state, & uidebitis auxilium Domini super uos. Bernar. Quoties tentationibus resistis, quoties uincis malignum, noli propriis tribuere uiribus: noli in te, sed magis in Domino gloriari: quando enim fortis ille armatus tuæ cederet infirmitati? Tertio modo ostendit se Deus Abraham. Genesis 15. Noli, inquit, timere, ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Augustin. Labor te terret, uide mercedem. Bernard. Vtrunque mihi es Domine Iesu, & speculum patiendi, & præmium patienti: fides determinat nobis & locũ pugnæ spiritualis, & tẽpus. De loco dicit Bernad. In mundo isto quasi in stadio certaminis positi sumus, ubi Christus mortuus est. Quisquis ergo hic liuorem uel plagã non susceperit, in futuro iudicio miles inglorius apparebit. Tẽpus uero militare est tẽpus præsentis uitę. Iob. 7. Militia est uita hominis super terrã. Fides ostendit hostes cum quibus pugnare habemus, & modũ pugnandi quem habent. Fides etiam ostendit & Deũ, & angelos bonos, & malos aspicientes certamen nostrũ. Boni aspiciũt, ut si uicerimus gaudeant: mali, ut si uicti fuerimus, irrideant. 1. Corinth. 4. Spectaculum facti sumus mundo, & angelis, & hominibus. Homo sine fide est quasi homo cæcus, qui pugnat cũ uidente. ¶ Fides radix sapientiæ. Ecclesiast. 1. Gregorius uocat eam sapientiam in primo Moralium: Fides est sapientia illa quam nõ uincit malitia. Sapient. 7. Attingit enim à fine usque ad finẽ fortiter. A fine inquam cogitationis usque ad finẽ operis Fides

enim ostendit cogitationem malam esse uelut caput serpentis infernalis, cui fortiter resistendum est. Hieronym. Lubricus est antiquus serpens, & nisi capite teneatur, statim totus illabitur. Item, fides attingit à fine: id est, à creatione mundi, usque ad finem: id est, usque ad extremum iudicium. Per beneficium creationis inuitans homines ad Dei seruitium, & per districtionem iudicii exterrens à Dei offensa. Item fides attingit à fine usque ad finem, à cœlo scilicet usque ad infernum, à delectationibus transitoriis separans homines amaritudine suppliciorum infernalium, & amaritudines quæ occurrunt in seruitio Dei dulcorans magnitudine pæmiorũ. Gregor. Si dulcia quærimus, necesse esse ut amara toleremus. Ecclesiast. 1. Vsque in tempus sustinebit patiens, & postea redditio iucunditatis. Sic sapientia disponit omnia suauiter guttas amaritudinum præsentium immensa dulcedine futurorum bonorum condiens. Fides, dicit illud Esaiæ 38. In dimidio dierum meorum uadam ad portas inferi. nunc habitat in cælo, nũc in inferno. Ipsa descendit in infernum uiuens, ne descendat moriens. Fides triumphat de uitiis, alia aqua lacrymarũ submergendo, alia igne infernali exurendo, alia fame ieiuniorum & aliis afflictionibus effugando, & sacerdoti ea exponẽdo, ut præ erubescẽtia & confusione ab homine recedant. Fides à Deo fortitudinem recipit. 2. Paralipom. 16. Præbet fortitudinem his qui perfecto corde credunt in eum. Fide Deus ab hostibus protegit. Eiusdem 20. Credite in Dominum Deum uestrum, & securi eritis. Item à periculis eripit. 1. Machabæorum. 2. Ananias, Azarias, Michaël credentes liberati sunt de flãma. Fides miracula facit. Marci 16. Signa eos qui crediderint, hæc sequentur. In nomine meo &c. Matthæi 17. Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, trãsi hinc, & transibit, & nihil impossibile erit uobis. Et Marc. 12. Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. Ioan. 14. Qui credit in me, opera quæ ego facio, ipse faciet, & maiora horũ faciet. Hebręorũ 11. Fide transierunt mare rubrũ tanquam per aridam terram. & pòst: Fide muri Iericho corruerunt. Matthęi 9. Fides tua te saluam fecit: dictum est mulieri patienti fluxum sanguinis. Et Marci 10. dictũ est cæco, Vade, fides tua te saluum fecit. Etiam fidei informi fiunt miracula. Vnde cùm Alexander uenisset ad montes Caspios, & petiissent filii captiuitatis x. tribuũ licentiam egrediendi ab eo, ipse cognita causa inclusionis eorũ, quòd scilicet recessissent apertè à Deo Israël uitulis aureis immolando, & per prophetas Dei prædictũ eos à captiuitate non redituros: respon

respondit quòd arctius includeret eos. Cúmq; angustas uias eorum obstruere uellet molibus bituminatis: uidens laborem humanum non sufficere, orauit Deum Israël ut opus illud compleret: & accesserunt ad se inuicem prærupta montium, & factus est locus immobilis. Et ut ait Iosephus, Deus quid facturus est pro fidelibus suis, si tantum fecit pro infideli? Etiam fides informis triumphare facit. Sicut uidetur accidisse Alexandro, cui per somnium Deus apparuit in habitu summi sacerdotis, dum adhuc Alexander in Dio ciuitate Macedoniæ esset constitutus: dúmque cogitaret utrum Asiam posset obtinere, iussit eũ confidere: nam ipse exercitum eius perduceret, & principatum Persarum ei traderet. Qui promissioni eius credidit, & secundum fidem suam factum est ei. Vnde cùm ipse Alexander iratus Iudæis ueniret Hierosolymam, & pontifex Iudæorum præcepto domini põtificalibus indutus, & reliqui sacerdotes cum eo legitimis stolis induti obuiá exirent ei extra ciuitatem, Alexander intuens antistitem pontificali stola insignem, & super cidarim laminam, in qua scriptũ erat nomen Domini, descendit de equo, & adiit eum solus, & nomen Domini adorauit, & põtificem ueneratus est. Et obstupuerunt principes exercitus putantes mentem regis ludificatam. Solus Parmenio quæsiuit ab eo, cur sacerdotem gentis Iudææ adorasset: respondit, Non hunc adoraui, sed Deum, cuius principatũ sacerdos gerit: nam per somnium in tali habitu Deũ conspexi. ¶ Item fides usque ad Deum attingit. Vnde Augusti. Fides est res audax & improba, perueniens quò non pertingit intelligentia: ipsa ascendit super Cherubin, & uolat super Seraphin senas alas habẽtia. Esaiæ 6. Bernar. Quid non inueniat fides? Attingit inaccessa, deprehẽdit ignota, comprehendit immẽsa, apprehẽdit nouissima, ipsam denique æternitatem suo illo uastissimo sinu quodammodo circũcludit. ¶ Fides est uirtus probata, quæ corripit insipientes. Sapi. 1. Ipsa est cõmunis uia salutis, & sapientibus, & insipientibus: ipsa in fornace pręsentis tribulationis non læditur, sed melioratur. 1. Pet. 1. Vt probatio fidei uestræ multo pretiosior sit auro quod per ignem probatur. Ipsa ordinat & regit totá uitam pręsentẽ. Vnde Apostolus Hebr. 11. Opera antiquorũ patrũ quibus uel Deo placuerunt, uel hominibus mirabiles extiterunt: fidei attribuit, exempla ponens de diuersis libris Veteris testamenti. Apocalyp. 13. Hæc est patientia & fides sanctorum. Et hæc de commendatione fidei sufficiant: licet multa ad eius laudẽ pertinentia deficiant. Apostolus ad Heb. 11. laudes fidei nõ compleuit. Deficiet

inquit tempus me enarrantem de Gedeon &c. Vnde non est mirum si nos eas non expleamus.

De Articulis fidei. CAP. V.

SEquitur de Articulis fidei. Sũt autem articuli modicæ partes fidei, prout fides nominat ea quæ creduntur: sicut articulos dicimus modica membra in corpore humano. Arctamur ad articulos credendos: & ipsi crediti arctant nos ad timorem Dei, uel amorem, uel aliam affectionem in Deum. ¶Et notandum quòd non omnia credenda dici possunt articuli fidei. Sunt enim quædam quæ fidem antecedunt, ut quæ sunt iuris naturalis, sicut est hoc, quòd proximo non est nocendum. Quædam uerò consequuntur fidem: ut antichristum esse futurum. Et licet tam hæc, quàm illa sint credenda, tamen non sunt articuli fidei, ut uidetur quibusdam, quòd non sint articuli nisi sint de Deo. ¶Item notandum quòd inter credenda quædam sunt de Deo, quædam de aliis. Inter ea uerò quæ sunt de Deo, quædam sunt de Deo sine respectu creaturarum, quædam de Deo per respectum ad creaturas. Quæ sunt sine respectu creaturarum, sunt unitas essentiæ, singularitas in nobilitate, & superemi nentia: contra quæ blasphemauit Manichæus ponens duo principia, bonorum scilicet & malorum, & duos principes lucis & tenebrarum, & duo regna, æternitas, simplicitas, immutabilitas personarũ Trinitas, & earũdem æqualitas. hæc sunt quasi septem stellæ in dextera Christi. Apocalyp. 1. Fides enim illuminans circa ista septem, donũ Christi est. Inter ea uerò quę dicuntur respectu creaturarũ, principalia sunt Dei potentia, sapientia, bonitas uel benignitas. Consequẽtia uerò ad hæc sunt, creatio, recreatio, & similia. Ex apprehensione uerò potentiæ, sapientiæ, & bonitatis, oriuntur quasi omnes partes diuini cultus. Ex apprehensione diuinæ potentiæ, adoratio & ueneratio. Ad adorationem pertinent humiliatio nostra exterior uel interior, qua recognoscimus nos subesse Deo ad saluandum uel perdendum iure plenissimo. Exterius fit hęc recognitio in curuatiõe, genu flexione, prostratione, & cum exprimimus uerbo nostram subiectionem ad dominatissimam potentiam Dei. Interius uerò fit hęc recognitio, dum cogitamus prauitatem nostram diuinæ maiestati subiectam. Ad uenerationem uerò pertinet, quòd ad Deum non nisi loti præsumimus accedere, uel sacra loca intrare, uel sacra contrectare. Item ad eandẽ pertinet sacrorum locorũ decor, uasorum & ornamẽtorum & illuminarium apparatus, & celebritas diuini officii. ¶Ex sapientia uerò Dei cuncta lucidè intuente oriuntur timor & pudor, & solicitudo declinãdi ea quę Deo displicent,

splicent, & quærẽdi ea quæ Deo placent. ¶ De bonitate uero primò oritur amor: & si referatur bonitas ad operatiões, quatuor sortitur nomina. Primò uocatur gratuita beneficẽtia, inquantum gratis tribuit bona sua. Secundò misericordia, inquantũ tollit uel lenit mala nostra. Tertiò iustitia, inquantũ ulciscitur mala. Quartò, largitas remunerans obsequia. ¶ Ex bonitate Dei primo modo nominata oriuntur quatuor partes diuini cultus ex radice unius uirtutis procedentes, quæ dici potest gratitudo uel deuotio. Prima pars est gratiarũ actio. Secũda benedictio, seu bonorũ imprecatio. Tertia laudatio. Quarta glorificatio, quæ est beneficiorum Dei prędicatio ad alios. ¶ Ex misericordia uerò oriuntur multæ partes diuini cultus procedentes ex radice unius uirtutis, quæ est spes ueniæ uel gratiæ. Prima pars est deprecatio pro malis tollẽdis uel lenien dis. Secunda oratio pro bonis obtinendis. Tertia afflictio, ut ieiuniũ. Quarta, eleemosyna. ¶ Ex iustitia per donũ timoris oriuntur, pœnitentia de præteritis, & cautela à malis futuris inquantum referũtur ad fugiendam diuinã ultionẽ. ¶ Ex largitate obsequia remunerante oritur spes remunerationis, ex qua est omnis diuinus cultus, inquantum uia est ad mercedem æternam. ¶ Inter credenda uerò quæ sunt de aliis rebus à Deo, Primũ est, quòd nihil numinis est in aliis rebus à Deo. Secundum, mundi inchoatio cum uniuersis quæ de eo sunt. Tertium, creatio animarum in corporibus. Quartũ, earum immortalitas. Quintum, singularitas corporũ contra pluralitatem Pythagoricam. Sextum, resurrectio corporum. Septimũ, loca tormentorum futurorum, scilicet infernus & purgatoriũ. Octauum, sacramenta. Nonum, gratia. Decimum, liberum arbitrium. Circa ista inueniuntur errores. ¶ Item notandum quòd articuli fidei collecti sunt in tribus locis, scilicet in Symbolo Apostolorum, quod dicitur submissè, & in illo Symbolo quod cantatur in Missa, quod à sanctis compositum est: & in Symbolo Athanasii, quod cantatur ad primam, scilicet, Quicunque uult. Primũ factum fuit ad instructionem Ecclesiæ, quando nouella erat. Aliud pòst, hæresibus ortis, ad explanationẽ primi, & expugnationem quarundam hæresium ortarum, & maximè contra illam quæ dicebat adorationem Spirituisancto non esse tribuendam. unde contrarium multum exprimitur in illo Symbolo. Tertium uerò factũ fuit contra alias hæreses, & maximè contra illas quæ erant contra incarnationem Filii, & resurrectionẽ mortuorũ. Primum ideò dicitur submissè: quia quando factum fuit, non ita publicè fiebat fidei protestatio. Alia uerò duo alta uoce: quia

quia facta fuerunt cõtra hæreticorum proclamationem, & quia tunc publica erat fidei protestatio. Primum Symbolum dicitur ad primã,& ad cõpletorium,duplici ratione. Primò,quia altera harum horarũ principiũ diei est, altera noctis. In principio ergo diei,& in principio noctis dicitur,Credo in Deũ : quia fides est principiũ omnis boni. Secundò, quia fidei professio ualet ad effugandos dæmones qui diurnis & nocturnis actibus insidiantur, & eisdem horis,eisdem rationibus à laicis fidelibus dicendum esset. A religiosis tamen dicitur quando frater morti appropinquat ad dæmones effugãdos, qui fini hominis insidiantur,secundũ illud Genes.3.Tu insidiaberis calcaneo illius. ¶Possumus aũt distinguere Symbolũ Apostolorum in duodecim articulos,sicut duodecim fuerunt Apostoli, qui cõposuerunt. Fides uerò horum duodecim articulorum est uelut corona duodecim stellarũ in capite sponsæ:in intellectu scilicet. Apoc.12.¶Primus articulus pertinet ad Patrẽ,sex sequẽtes ad filium.Primus illorũ est secundum deitatẽ,quinq; alii secundum humanitatem.& quinq; ultimi pertinent ad Spiritumsanctum. Primus articulus est. Credo in Deũ Patrem omnipotentẽ creatorem cæli & terræ. Et notandum quòd non est idẽ credere Deo, & credere in Deum. Deo credit, qui credit esse uera, quæ ab eo dicuntur: & hoc modo possumus dicere quòd aliquis credit Petro & Paulo. Credere in Deum, est credendo diligere, & credendo in eum ire.Vnde gloss.Augu.super illud Rom.4.Credenti in eũ qui iustificat impiũ &c. Quid est credere in Deũ?Credendo amare,credẽdo diligere, credẽdo in eum ire,& mẽbris eius incorporari.Fides ostendit homini Deũ esse summũ bonum:ideo gressu amoris & boni operis habens fidem tendit in Deũ. Ex iam dictis patet,ꝙ ille qui in peccato mortali est,mentitur,cum dicit, Credo in Deum, si intendit illud dicere in propria persona. Aliud est si intendat hoc dicere in persona Ecclesiæ fidẽ eius profitendo. Ad declarationẽ uerò huius uerbi, Credo in Deum, additur in Symbolo sanctorũ, unum, cũ dicitur, Credo in unum Deum. Sequitur, Patrem omnipotẽtem. Omnipotentia in tribus attenditur,scilicet in amplitudine potentiæ: potest enim quæcunque uult facere. Secũdò in hoc quòd ad agendum nullo indiget. Tertiò in hoc quòd à nullo prohiberi potest.Et attende hanc coniũctionem, Patrem omnipotẽtem, ualde dulcem esse uerè fideli. Patri enim non deest bona uoluntas ad filios, præcipuè patri misericordiarũ, qui minus obliuiscitur filiorum suorum, quàm mater.Esaiæ 49. Omnipotenti uerò non deest potestas implendi illam bonam uoluntatem.Patris

omnipot

omnipotentiã non uidentur cre dere, qui relicto Deo adhærent diabolo, credentes se fame morituros, si Deo seruierint: quasi diabolus uel melioris uolũtatis uel maioris potestatis sit ad prouidendum his qui sibi seruiunt, quàm Deus. Sequitur, Creatorẽ cæli & terræ. Creare est de nihilo aliquid facere. Ad declarationem huius uerbi, dicitur in Symbolo sanctorũ, Factorẽ cęli & terræ, uisibiliũ, & inuisibilium. Quæ expressio facta est contra illam hæresim, quę dicit uisibilia esse à principe tenebrarũ, inuisibilia uerò à Deo. ¶ Secundus articulus est, Et in Iesum Christum filium eius unicum, Dominum nostrũ. Et est sensus: Credo &c. id est, fidẽdo in Iesum Christũ, fidem habeo de ipso, quòd ipse sit Iesus, id est, saluator eorum qui ei adhærẽt, ideo ei adhæreo. Et iterum quia fidẽ habeo quòd ipse sit Christus: id est, unicus, & benignus. Bernardus: Omnino propter mansuetudinẽ quæ prædicatur in te, currimus post te Domine Iesu, auditis quòd pauperes non spernas, peccatores nõ horreas. Itẽ credo quòd sis filius Dei, cui seruire, honor est. In hoc quod dicitur filius Dei, insinuatur quòd ipse sit Deus. Sicut enim filius hominis homo est non alterius speciei: sic filius Dei Deus est. Sequitur, Vnicum Dominum nostrum. Christus Dominus noster est duplici iure, scilicet iure creationis & iure redemptionis. Creatura necessariò est creatoris, cùm eã gratis fecerit & ex nihilo. Tribus de causis aliquis habet ius in re, quæ fit uel quia eam facit, uel quia pretio eius fit, uel quia materia ex qua fit ipsius est: sed nulla harum causarũ aliquod habet dominium in creatura, nisi creator. Cõtra uniuersale dominium Christi peccare uidẽtur, hi qui uolunt dominari, & qui contra uoluntatem Dei terrenis dominis nolũt obsequi. Qui ascendit super occasum, Dominus nomen est illi. Ille solus pro domino habẽdus est, qui suscitare potest hominem, si in eius seruitio mortuus fuerit. Non libẽter sequitur miles dominũ illum qui non potest ei restituere equum suũ, si in seruitio eius eum amiserit. ¶ Primus inter articulos pertinentes ad filii humanitatem est hic: Qui conceptus est de Spiritu sancto natus ex Maria uirgine. Christus conceptus est de Spiritusancto: id est, Spiritussancti operatione: quia Spiritussanctus separauit à beata Virgine quod purissimum erat in ea, & formauit inde corpus Christi, & instanti animam infudit, ut tam citò esset uerus homo & uerus Deus. Non fuit anima infusa circa 40. diem à conceptione, sicut dicitur fieri in aliis. Imò fuit uir ab ipsa cõceptione. Hierem. 31. Nouum creauit Dominus super terram, fœmina circundabit uirum &c. Christus in conceptione culpam cauit, in natiuitate uerò ma-

tri suæ

tri suæ damnum uirginitatis nō intulit, nec ei doloris causa fuit. Mansit enim mater eius uirgo post partum, & sine dolore eum peperit: in quo dedit exēpla aliis ut benignè sese habeāt erga matres suas, nec sint eis causa doloris uel depauperationis. ¶ Secūdus articulus pertinēs ad humanitatem est, Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus. Attēdere debet fidelis quanta pro eo sit passus, & à persona quæ indigna erat etiā uita, cùm esset infidelis. Cruci etiam affixus est, quod erat uilissimum genus tormentorum, in qua perseuerauit usque ad mortem, ut fideles à cruce pœnitētiæ ad suggestionem diaboli non descendant. Sepultus est, licet corpus eius non esset dandum corruptioni, secundum illud, Non dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Volens in ista absconsione aliis assimilari. ¶ Tertius articulus pertinens ad humanitatem, est, Descendit ad inferna: & hoc secūdum animam: ut extraheret suos qui in limbo erāt. Et attende peruersitatem hominis qui non uult Christum sequi in cælum, qui hominem secutus est in infernum. ¶ Quartus est, Tertia die resurrexit à mortuis. Si Christus mortuus sua uirtute resurrexit; uerisimile est quòd ipse iam uiuens mortuos suscitare possit. ¶ Quintus est, Ascendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis: inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos. Si Christus ascendit in cælum, ascendent post eum qui ei adhærent. In eodē enim hospitio membra recipientur, in quo caput receptum est: Christus secundum quòd homo, sedet à dextris Patris, quia est in potioribus bonis eius: secundum uerò quòd Deus est, cōregnat equalis ei, ut tangit Glo. super illud Psal. Sede à dextris meis. Christus sibi & suis ad dexterā Patris locum elegit: quia in dextera sunt delectationes eius usque in finē. Inde uētur⁹ est iudicare uiuos & mortuos: id est, bonos & malos, uel illos qui in aduētu suo uiui reperientur, qui in momento moriētur, & postea resurgēt, & illos qui prius erāt mortui. Magna fiducia erit fidelibus, quòd frater eorū iudicabit. Ioan. 5. Pater non iudicat quenquā, sed omne iudiciū dedit filio. ¶ Primus articulus pertinēs ad Spiritūsanctū est; Credo in Spiritumsanctū, sanctā Ecclesiā catholicā. Credo: id est, fide tendo in Spiritumsanctum. Qui fidē habet quòd Spiritussanctus magnæ bonitatis & suauitatis sit his in quibus habitat, præparat se ad hoc quòd sit eius habitaculum, hic per gratiā, in futuro per gloriam. Sap. 12. O quàm bonus & suauis est Domine spiritus tuus in nobis. Eccl. 24. Spiritus meus super mel dulcis. ¶ Ad Spiritumsanctū tria pertinent in præsenti, & duo in futuro. Cùm enim ipse sit bonitas, ad eū pertinet

net destructio malitiæ: bonitas enim cõtraria est malitiæ. Vnde ad eũ pertinet sanctificatio. ideò dicitur, Sanctam Ecclesiá catholicam. Et pertinent ad eundem articulum hæc duo, Spiritumsanctum, sanctam Ecclesiam catholicá. Credere enim debem⁹, quòd Spiritus ipse sanctus sit, & quòd Ecclesia sancta sit ab eo. Item ad Spiritumsanctum pertinet sanctorum cõmunicatio: unio membrorum in corpore Ecclesiæ & ad caput & ad inuicem: sicut spiritus humanus in corpore humano membra unit, cuius unionis signum est sacramentum Dominici corporis. Item ad Spiritumsanctũ pertinet communio quam habent sancti ad inuicem, in hoc quòd sunt socii in lucro. quod tangit Dauid, dicens, Particeps ego sum omnium timentium te, &c. In communione ergo sanctorum tria intelligamus ad quæ pertinet secundus articulus. Sacramẽtum communionis myistci corporis, quod est Ecclesia. Communionem sanctę societatis, ex qua accidit quòd quilibet qui est de Ecclesia, uerè partẽ habet in omnibus bonis quæ fiunt in Ecclesia; per quam uiam aliquis de facili ditatur. Ad quã etiam communionem sequi debet communicatio tam bonorum quàm malorum temporalium, ut mala proximorum nobis assumamus per compassionem, & bona nostra eis communicemus per eleemosynarũ largitionem. Item ad Spiritumsanctũ pertinet remissio offensionum, cum ipse sit benignitas, ad quod pertinet tertius articulus, Peccatorum remissionem. Credere enim debemus, quòd peccata remittuntur in Ecclesia per baptismum & pœnitentiam & alia sacramenta: nec solùm semel remittit Spiritussanctus peccata homini: sed quotiescunque uerè quis pœnitet. ¶ Ad bonitatem etiam Spiritussancti pertinet remuneratio tam in corpore, quàm in anima. Ad remunerationẽ corporis pertinet quartus articulus, Carnis resurrectionẽ. Ad remunerationẽ animæ quintus, Vitam æternam. Qui carnis resurrectionem fideliter credit, non timet miserum corpus expendere in seruitio Christi, ex quo sperat se recepturum illud cum quadruplici gloria claritatis, impassibilitatis, subtilitatis, & agilitatis. Item qui fidem habet de uita æterna, solicitus debet esse quomodo illi ꝓuideat. Si cum tanta solicitudine prouidetur huic miseræ uitæ, de qua nemo certus est per diem: quãta solicitudo debet esse prouidẽdi illi uitæ de qua certum est quòd erit æterna? Ibi nec locus erit mendicãdi, ut manifestũ est in diuite epulone. Luc. 16. Et in fatuis uirginibus. Matth. 25. Nec locus laborandi, nec aliquid mutuo accipiendi. In uita enim pręsenti uix est aliquis, cuius paupertati non consulatur aliquo istorum

trium

trium modorum. Ibi uerò qui sibi non prouiderit, egestatē æternam patietur, ut nec guttā aquæ modicam habere possit. Et notandum quòd Augu. in libro de fide, ad Petrum, enumerat 40. firmiter credenda & indubitanter tenenda, quæ causa breuitatis hîc non posuimus.

De erroribus qui catholicæ fidei aduersantur. Et primò de errore illorum, qui negāt Deum esse. CAP. VI.

SEquitur de erroribus qui fidei catholicæ aduersantur. Et primò dicetur de errore illo quem tangit Dauid, dicens: Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus. ¶ Et notandum quòd hi qui sunt in errore isto, omni bono sunt indigni, quia largitori omnis boni ingrati: unde indigni sunt disputatione qua laboratur ad destructionem erroris eorū. ipsi meritò sunt à Deo despecti, quum ipsi Deum non reputēt: & ideo à correctione sunt ualde remoti. Eccles. 7. Considera opera Dei, quòd nemo possit corrigere quem ille despexerit. Tum quia Dei misericordia immensa est, & quia scriptū est, Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse uideatur. Prouerb. 26. Ad extirpationem huius erroris aliqua dicemus. ¶ Error iste non solū est insipientia, imò insania. Quæ maior insania, quàm dicere, illud nō esse quod causa est omnibus ut sint? Cum insano uerò nemo solet philosophari ad destructionem errorum ipsius. Philosophus: Stultum est de quolibet cōtrariæ opinionibus proferēte esse solicitū. Itē Philos. Nō oportet omne problema nec omnē positionē desiderare: sed quā dubitabit aliquis indigentiū rationis & nō pœnæ uel sensus. Nam qui dubitat utrū oporteat Deū uenerari, & parentes honorare, uel nō, pœna indiget: qui autem utrū nix alba, uel nō, sensu. Verè qui Deū nō agnoscūt, pœna indigent, ut qui in bonis positi non agnoscūt bonorū omniū largitorē, in malis positi agnoscāt malorum liberatorē. Greg. Oculos quos culpa claudit, pœna aperit. Esa. 28. Sola uexatio tantūmodo dabit intellectū auditui. Hier. 16. secundū aliam translationē: Per omne flagellū & dolorē erudieris Hierusalē. Et Tob. 11. Recuperauit uisum Tobias, cū filius eius liniuisset oculos eius felle. Et 2. Mac. 19. Antiochus Deum recognouit in tormentis à Deo positus, dicens: Iustum est subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire. Pœna timorem incutit: timor uerò initiū sapientiæ est. Prou. 1. Qui in errore isto sunt, rusticissimi & ignobilissimi sunt: unde uerbis erudiri nō possunt. Prou. 29. Seruus uerbis erudiri nō potest: quia quod dicis audit, & respōdere contēnit. Verè contēptus siue uoluntas in causa est, uel potius in culpa est, quòd tales non credūt Deū esse.

Animo

Animo enim inuito nihil facile suadetur. Ignobilis animi est & ingrati nolle agnoscere benefactorẽ suum: nobilis uerò animi est multũ desiderare agnoscere eũ à quo beneficia recipit. Sicut patet in paupere illo, de quo legitur in uita diui Nicolai: cui cũ S. Nicolaus multiplici iniectiõe auri in domum eius paupertati ipsius cõsuluisset, proposuit deinceps uigilare, donec sciret qs esset qui aurũ in domũ illius tã cautè proiecisset. Patet ergo ualde ingratos esse, qui negãt Deũ esse à quo incessanter beneficia recipiunt, nec infinitis testibus hoc credere uolũt. Tale est hoc acsi aliquis nollet credere ignẽ esse, à quo tamẽ incessanter uehementer calefieret. Psal. Nõ est qui se abscondat à calore eius. Bernar. in lib. de diligẽdo Deũ: Inexcusabilis est infidelis, si nõ diligit Deũ toto corde, tota anima, tota uirtute. Clamat intus ei innata iustitia: quia ex toto se illũ diligere debeat, cui totum se debere nõ ignorat. Idẽ: Infidelẽ urget iustitia naturalis se totum tradere illi à quo se totũ habet, & ex se toto diligere. Nullus est qui compos sit mentis suæ, qui nõ possit agnoscere ꝙ ipse non semper fuit, & quum nõ fuit, nihil boni habuit: ergo esse suũ & quicquid boni habet, ab alio habet: ergo uel à solis parentibus carnalibus, aut nõ: si à solis parẽtibus carnalibus, illi nõ semper fuerũt: unde ab aliis habuerũt: & illi similiter ab aliis, donec perueniatur ad aliquẽ, qui semper fuit, à quo primus pater carnalis initiũ habuit, à quo etiã habuit ut posset aliũ generare. Constat enim ꝙ parentes carnales non habent à se quòd generẽt filiũ, cùm quãdoq; generent quando nolent generare, & quãdoq; nõ generẽt cùm uellẽt, & cùm uellent generare filiũ, quãdoq; generant filiã. Nescit etiam mater quomodo filius in ea generetur: sicut quędã laudabilis mater quæ dixit filiis suis, 2. Mac. 7. Nescio, inqt, qualiter in utero meo apparuistis: neq; enim ego spiritũ & animã donaui uobis, & uitã, & singulorũ membra nõ ego ipsa compegi. Si uerò nõ à solis parentibus carnalibus esse suũ habuit, sed à parẽtibus carnalibus corpus, & à patre spirituum spiritũ: secũdũ illud Arist. in lib. de animalib. Intellectus diuinitus ab extrinseco aduenit; quum primus pater carnalis qui non semper fuit, ab aliquo qui semper fuit, totũ esse suũ acceperit, & ꝙ aliquid boni posset habere, & ꝙ aliquid boni posset cõferre: patri illi qui semper fuit, omne bonũ debetur, quod à nobis habetur, qui uerè Deus est. Magna est ergo ingratitudo illũ non agnoscere, cuius beneficia nõ cessamus recipere: nec solũ per parentes carnales beneficia ipsius recipimus, sed etiã per alias creaturas. Collatio uero beneficiorũ ipsius quædam exhorta-

tio est ad amorē ipsius. Aug. lib. 10. Confes. Cælum, & terra, & omnia quę in eis sunt, ecce undique mihi dicunt, ut te amē, nec cessant dicere omnibus ut sint inexcusabiles. ¶ Error iste est quē odire debēt quicquid odire potest, quū interimat patrem omniū. Vnde debem⁹ eū odire, sicut aliquis odit eum qui patrē eius interimit. Qui in hoc errore sunt, dęmonibus quantum ad hoc deteriores etiam uidentur, qui saltem Deū credunt esse. Iacobi 2. Tu credis quoniā unus est Deus, bene facis, & dæmones credunt, & contremiscunt. Qui in hoc errore sunt, in uanū uidentur accepisse animam suā, quum Deum nō agnoscant. Ad quem cognoscendum ratio eis data est. Propter quod enim rationē habent potius quàm bruta animalia, si tantū illa quę sensibus corporis subiacent agnoscūt, sicut & illa. Vnde Dominus iustissimè posset tales punire, sicut puniuit Nabuchodonosor. Dan. 4. Ab hominibus eiiciēt te, & cum bestiis & feris erit habitatio tua, fœnum quasi bos comedes, & septē tēpora mutabuntur super te, donec scias, quod dominetur excelsus in regno hominum, & cuicūq; uoluerit, det illud. Bernard. super Cantic. An nō tibi uidetur ipsis bestiis quodāmodo bestialior esse homo ratione uigens, & ratione non utens? Magna fatuitas dubitare de fonte, ex quo apparet fluuius cōtinuè perseuerans. Fonti indeficienti attestatur fluuii continuitas, & certissimū iudicium creatoris est continuus fluxus creaturarū. Et notandū quod ad cognoscendū Deū esse, natura incitat. Hoc idē omnis scriptura indicat, & omnis creatura clamat. De primo, Io. Damasc. Cognitio existēdi Deū nobis naturaliter inserta est. Intantum uerò præualuit malitia hominum naturæ, ut quosdā in irrationabilissimū & omnium malorum pessimū perditionis barathrū deduceret, ut dicāt nō esse Deū. Deū esse, uox omniū est. Apud enim omnes natiōes instinctus naturæ habetur. Vox autem omniū, uox naturæ est: iuxta uerbum Sapientis. Secūdum manifestum est: quia & scriptura gentiliū, & Iudæorū, & Christianorum affirmat Deū esse. Doctrina etiam nobilissimorū philosophorū hoc indicat, ut Platonis, Arist. Tullii, Sen. & similiū. Scriptura Iudæorū in principio asserit omnia à Deo esse creata. Scriptura Christianorū in principio euangelii Io. per Deū uerbum asserit omnia esse facta. Omnis etiā creatura clamat Deū esse, ut ostēdit Aug. 11. lib. de Ciuitate Dei: exceptis propheticis uocibus, Mūdus ipse ordinatissima sua mutabilitate & mobilitate uisibiliū omniū pulcherrima specie quodāmodo tacitus & factū se esse, & nō nisi à Deo ineffabiliter atque inuisibiliter

fieri

fieri se nõ potuisse proclamat. Idem 10. lib. Cõfess. Interrogaui de Deo meo, cælũ, solem, lunã, stellas: neq; nos sumus Deus quẽ quæris, inquiunt: & dixi omnibus qui circunstant carnẽ meã, Dicite mihi de Deo aliquid: exclamauerunt uoce magna, Ipse fecit nos. Interrogatio mea intentio mea, & responsio eorum, species eorũ. flores, & alia quæ terra producit quæ est infimum elementorũ, & pedibus omniũ calcatur, speciẽ nobis talẽ ostendunt qualẽ nullus homo qui dignissima creatura est, & qui rationẽ habet, cuius est discernere, posset facere: unde ostẽsione illius speciei apparet maiorem hominẽ esse qui talia facit. Terra enim per se talia facere non potest. Sicut mater nõ parit nisi aliunde receperit: sic terra aliũde recipit quòd talia producat. Aug. in lib. de Trinitate: *Sicut matres grauidæ sunt fœtibus, sic ipse mũdus grauidus est causis nascẽtiũ.* Ostẽsione ergo speciei suæ exclamat flos se à Deo factũ esse, cùm nulla creatura nec etiã rationalis eũ possit facere. Matth. 6. Considerate lilia agri &c. Dico autẽ uobis quod nec Salomõ in omni gloria sua coopertus est, sicut unũ ex istis. Quod de flore dictum est, intelligatur de aliis creaturis. Aug. in lib. de Vtilitate credendi: Non frustra intueri oportet, & inaniter pulchritudinẽ cæli, ordinẽ syderũ, uicissitudines temporũ, in quorum consideratione nõ curiositas est exercenda, sed gradus ad æterna faciendus. Sap. 13. A magnitudine speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horũ uideri. Iob. 12. Interroga iumenta, & docebunt te, & uolatilia cæli, & indicabũt tibi: loquere terræ, & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris. Quis ignorat quòd omnia hæc manus Domini fecerit? Rom. 1. ubi loquitur Apostolus de philosophis, Deus, inquit, reuelauit eis. gl. Ambros. Vt Deus qui natura inuisibilis est, etiã à uisibilibus posset sciri, opus fecit quod opificẽ uisibilitate sua manifestauit, ut per certũ incertũ posset sciri, & ille esse omniũ Deus crederetur qui hoc fecit quod ab aliis impossibile est fieri. Et subditur ibi in tex. Inuisibilia enim ipsius à creatura mũdi per ea quæ facta sunt, intellecta cõspiciũtur: sempiterna quoq; eius uirtus & diuinitas. Dũ sumus in hoc mũdo inferiori, quasi per quãdam scalã creaturarũ ad cognitionẽ creatoris oportet nos ascẽdere. Bern. Sanè hac scala cæli ciues nõ egẽt, sed nos exules: quia creatura cæli in uerbo cõspicit facta per uerbũ, nec opus habet ex his quæ facta sunt factoris notitiã mẽdicare. Esa. 40. Leuate in excelsum oculos uestros, & uidete quis creauit hæc qui eduxit in numero militiã eorũ. Et glos. Aug. super cap. ad Ro. 1. Philosophe totũ cõsiderasti rerũ ordinẽ, &

nõ uis attẽdere ꝙ mũdus opus Dei sit, idolũ opus fabri. Si faber idolo sicut dedit figurã, daret & cor, ab ipso idolo faber adoraretur. Ex quo sequitur, inexcusabilẽ esse qui creatorẽ suũ nõ adorat, qui eũ præ creaturis uisibilibus honorauit dãdo ei rationẽ. Cùm homines agnoscãt animã esse per effectꝰ ipsius in corpore, ut est uita sensus, motus, licet ipsa inuisibilis sit, & omnino insensibilis: quare similiter non agnoscũt ipsi creatorem esse in mũdo per eius opera? Amb. sup cã. 1. ad Ro. Sicut ex motibus & administratiõe corporis animã quã nõ uides intelligis: sic ex administratiõe totius mũdi & regimine omniũ creatorẽ philosophi intellexerũt. Sen. in lib. de natu. quæst. Quid est Deus meꝰ, inqt, uniuersi? Sic se habet Deus regendo uniuersum, sicut mens regẽdo corpus proprium. Noli ergo de Deo dubitare, etsi eum nõ uideas, sicut nõ dubitas de anima, etsi eã nõ uideas: certissimũ habeas multa esse quæ tamẽ inuisibilia sunt. Inuisibilia sunt causa uisibilibꝰ ut cognoscãtur. Vnde Greg. 4. lib. dialog. Nulla uisibilia nisi per inuisibilia uidẽtur. Ipse corporeus oculus nihil corporeũ uideret, nisi hunc res incorporea ad uidẽdũ acueret. Nam tolle mentẽ quæ nõ uidetur, & incassum patet oculus qui uidebat. Si oculi per se uidebãt, cur descẽdẽte anima nõ uident? Itẽ in hoc mundo uisibili nihil nisi per creaturã inuisibilẽ disponi potest. Bernar. Nobilẽ hospitẽ habes ô caro, & nobilẽ ualde, tota salus tua pendet ex eius salute: da honorẽ hospiti tanto: diligẽter attende, quid hospitis huius præsentia largiatur. Ipse est qui retribuit oculis uisum, auditũ auribus præstat. Deniq; discessus probat qd præsentia cõferat. Itẽ cùm ad fidẽ faciẽdã de parẽtibus carnalibus sola fama publica sufficiat, nec testes super hoc requirãtur, nec aliæ probatiões, maximè cùm parẽtes carnales nobiles sunt, nec cedũt ad dedecus filio, & cùm sperat se successurũ eis in magna hæreditate, quæ causa est, ꝙ cùm tanta difficultate sit fides *aliquibus* de patre cælesti, qui nobilissimus est, & à quo tanta speratur hæreditas? ¶ Præterea secũdum considerationem Sapientis, cui consequẽs est maius bonũ, hoc magis est eligendũ; si autẽ consequentia sunt mala, cui consequens est minus malũ, hoc magis eligendũ est. Sed ex eo, quòd aliquis credit Deum esse, cõsequẽs est magis bonum quàm ex eo quòd aliquis credit Deũ nõ esse, si bonum ex hoc sequitur: & si malum inde sequeretur, minus malũ sequeretur: ergo magis eligẽdũ est ꝙ homo credat Deũ esse, quàm ꝙ credat Deum nõ esse. Media ꝓpositio sic potest manifestari: Si aliquis credat Deũ esse & est, sequitur inde uitę æternę remuneratio, 1. Io. 5.

Habe

Habebitis uitam æternam qui creditis in nomine filii Dei. Posito autem per impossibile, ꝙ Deus nõ sit, nullũ sequetur malum post præsentem uitam, ex eo ꝙ aliquis credit Deum esse, quia non erit qui eũ puniat. Ille uerò qui credit Deum non esse, si ipse est, magnũ malũ habebit, quia mortẽ æternam. Posito autem per impossibile, ꝙ Deus non sit, nullum lucrum in futuro habebit aliquis, ex eo ꝙ credidit deum nõ esse: ergo maius bonum consequẽs est ad hoc ꝙ aliquis credit Deum esse, quàm ex hoc ꝙ aliquis credit Deum non esse, & si malũ sequeretur ex his credulitatibus, minus malum sequeretur ex eo ꝙ aliquis credit Deum esse, quàm ex alia credulitate. ¶ Item inter ea quæ incœperunt esse, nihil est cuius ortum causa nõ præcesserit: sed causa quę pręcessit omne quod incœpit esse, nõ est de numero eorum quæ incœperũt esse. Sic enim præcessisset seipsam, qđ est impossibile: ergo aliqua causa est, quę nunquã incœpit esse. Sed quod nõ incœpit esse, non desinit esse. Esse enim qđ habet ex se, amittere nõ potest. Sene. Periturũ est, nempe qđ aduentitium fuit: ergo aliqua causa est sine prĩcipio, & sine fine, & hoc indubitáter est Deus. ¶ Item Io. Damasce. Creabilia siue creata omnino ab aliquo cõdita sunt: oportet autẽ conditorẽ increabilem esse. Si enim & ipse creatus est, omnino ab aliquo creatus est, quousq; deueniamus ad aliquid increabile. Probatio autem hęc Io. Damasc. supponit, ꝙ Philosophis probatum est, ꝙ in causis nõ est processus in infinitum. Vnde demonstrato aliquo causato sic põt ꝓcedi: Aut causa huiusmodi habet causam, aut nõ. Si nõ, est ergo causa, ita ꝙ nõ causatũ: ergo est prima causa. Si autẽ habet aliã causam, & illa causa aliã, cùm in causis nõ sit processus in infinitum, ad ultimum inuenietur aliqua causa, quę ita est causa, ꝙ nõ causatũ: unde & prima causa est Deus. Præterea potẽtia agẽdi quæ est in igne, & sole, & aliis creaturis uisibilibus, nõ est potẽtia libera: ideò quũ aliquis grauatur ab igne, ut cũ domus eius cõburitur, uel ab æstu solis: si discretus est, nõ rogat ignẽ uel solem ut cessent. Potẽtia enim eorum est ut potẽtia ministrorum, qui necesse habẽt implere imperiũ dominorũ quibus subiecti sunt. Constat ergo aliã potẽtiam superiorẽ esse quæ libera est, cui hæc potẽtia subiecta est: & hæc est potẽtia Dei, cuius uoluntatẽ necesse habent implere dictæ creaturę, nec possunt cessare ab operatiõe indicta eis à Deo, nisi Dei uolũtas aliter ordinaret: sicut accidit quãdo sol & luna steterũt per spatiũ 12. horarũ. Iosue 10. Et in regressu solis tempore Ezechiæ. Esa. 38. Et in fornace Baby. quãdo pueros in igne po

ſitos ignis non lęſit. Dan. 3. Item potentia agendi quæ eſt in elementis & aliis creaturis uiſibilibus abſq; ſapientia & diſcretione, eſt quæ fit illarũ creaturarum, & tamen opera earum diſcretiſsimè fiunt: ergo neceſſe eſt ſapientiam aliquã eſſe à qua operationes earũ ordinatę ſint. ¶ Ad hoc autem non ſufficit aliqua ſapiẽtia creata, cùm nec ad cognitionem earũ uideatur ſufficere. Eſt ergo aliqua ſapientia increata infinita, à qua eſt ordinatio uniuerſorũ. Io. Damaſce. Sit omnia generari caſus cuius erit ordinare: & hoc ſi uidetur, demus cuius erit obſeruare & cuſtodire. Itẽ ipſa creatiõis permanentia, & conſeruatio, & gubernatio docet nos, quoniã eſt Deus qui hanc uniuerſitatẽ conſiſtere facit & cõtinet, & conſeruat, & ſemper ei prouidet: qualiter utiq; cõtrarię naturæ, ignis dico & aquæ, aëris ac terræ in unius mũdi cõſummationẽ adinuicem cõueniſſent, & indiſſolubiles permãſiſſent, niſi aliqua omnipotens uirtus ea cõcordaſſet, & ſemper indiſſolubilia cõſeruaret. ¶ Itẽ cùm uiſibilia ſint cauſæ aliquorũ, aut ſunt cauſæ primę, aut nõ. Cauſę primæ eſſe nõ poſſunt. Sũt enim omnia cõpoſita: unde neceſſariò præceſſit ea aliquid quod ea cõpoſuit. Præterea partes ſunt quædam cauſa totius, & pars eſt naturaliter prior ſuo toto: ergo neceſſe eſt aliquid incõpoſitum & ſimplex quod omnia cõpoſita prę-ceſsit, à quo omnia ſunt compoſita. ¶ Itẽ in eis quæ creata ſunt quędam ſunt corruptibilia, quę principium habuerunt & finem ſunt habitura: quędam uerò habẽt perpetuitatẽ, quæ principiũ habuerũt, ſed finẽ nõ ſunt habitura: ergo cũ cauſa abũdare debeat ab eis quorum eſt cauſa, & cauſa eorũ habebit æternitatẽ, ut ſit ſine principio & ſine fine. ¶ Itẽ omnis potẽtia creata determinata eſt circa eſſe, & operaẽ circa materiã exiſtentẽ, & nullatenus trãſcẽdit eſſe ut de nihilo aliquid poſsit facere: ergo oportet aliquã potentiã increatã eſſe quę infinita ſit, & trãſcẽdat eſſe, & de nihilo fecerit illud ex quo creaturæ operãtur. ¶ Item cùm in rebus ſit inuenire quędã bona & quædam meliora, aut non erit perfectio in uniuerſitate rerum, aut neceſſe eſt aliquid eſſe optimũ. Itẽ cùm appetitus ſummi boni naturaliter ĩ anima ſit, nullus autẽ motus naturalis fruſtrà ſit. Fruſtrà autẽ eſſet appetitus ille, niſi aliqd eſſet ſummũ bonũ: ergo aliquid eſt ſummũ bonũ. Hoc autẽ nõ eſt niſi Deus. ¶ Item ſecundũ Ariſtot. Magis eligendũ eſt ꝙ natura eſt, eò ꝙ non eſt natura, ut iuſtitia iuſto: hæc enim natura, illud autẽ acquiſitum eſt. Eſt igitur aliquid quod eſt ſua bonitas, & ſua iuſtitia, omnibus illis quę bona ſunt per participationem præferendum. Item nihil quod mutabile

ſit

sit, optimum est. In mutatione enim aliquid boni amittitur, & aliquid acquiritur qđ optimo accidere non potest. Item dicit Aug. ꝙ in omni re quæ mutari potest, nonnulla mors est ipsa mutatio: mors autem optimo accidere non potest: omnis autem creatura mutabilis est: ergo nulla creatura optimum est: aliquid tamen optimum est, aliter non esset perfectio in uniuersitate rerū: ergo aliquid increatū est. Aug. super 1. ad Ro. Viderūt summi Philosophi quos cęteris non immeritò fama atq; gloria prælatos cernimus, quicqd mutabile est non esse summū Deū: & ideo omnem animam mutabilem esse, quia speciē transcenderunt: deinde uiderūt omnem speciem in re quacunq; mutabili quæ naturaliter est, omnéque uniuersi mūdi corpus nō posse esse nisi ab illo qui incōmutabilis & simplex est: quia nō aliud est illi esse, aliud uiuere, aliud intelligere, aliud beatū esse: sed quod est illi uiuere, intelligere, beatū esse, hoc est illi esse. Propter hāc incōmutabilitatē & simplicitatē intellexerūt eū & omnia bona fecisse, & à nullo fieri potuisse. Itē cùm modico corpori hominis regēdo ratio sit accōmodata, qua ipsum regatur, qua impedita uel omnino amissa, corpus periclitatur, uel in puluerem redigitur, uerisimile est rationem aliquam esse qua uniuersitas fabricæ mundi regatur.

¶ Item cum ratio quæ in homine est agnoscat se esse & non semper fuisse, & causam aliquā habuisse quæ eā præcesserit, causa autem rationis irrationabilis esse nō potuerit, necessariò rationem humanā & quancunq; aliam rationē quę esse incœpit, præcedit aliqua ratio quæ esse non incœpit: & hæc ratio Deus est, qui uniuersitatē rerū regit. Vnde Sen. in lib. de naturalibus quęstionib⁹: Nostri melior pars est animus: ideo extra animum nulla est pars, totus est ratio.

De errore idololatriæ. Et primò de descriptione idololatriæ. secundò de causis eius. tertiò de speciebus. et quartò de destructione erroris idololatriæ.

CAP. VII.

DIctum est suprà de errore eorum qui Deum esse negant. Nunc dicendū est de errore eorū qui creaturas deificant, qui error idololatria dicit̃. Primò ostendemus quid sit idololatria. Secūdò tangemus de causis. Tertiò de speciebus. Quartò de destructiōe eius intēdimus. ¶ Notandum ergo, ꝙ latria est summę uenerationis cultus soli Deo exhibēdus. Vel latria est uoluntaria possessio diuinę maiestatis. Idololatria uerò est cultus Deo debit⁹ creaturæ exhibitus. Et dicitur quasi idololatria: non quia iste cultus semper idolo exhibeatur, sed quia frequenter, uel quia idolo primo est exhibitus. Et notandum quòd idolum

quandoque dicitur lignum, uel alia res sic figurata: quandoque uero dicitur coniunctũ ex imagine & dæmone præsidente. Et sic sumitur 1. Cor. 7. ubi dicit Apostolus, ꝙ nihil est idolũ in mũdo. Illud enim qđ putabãt esse idolũ, personã scilicet subsistentem ex simulacro & spiritu prȩsidente, nihil erat. ¶ Itẽ notãdũ ꝙ inter idola gentiliũ quædam imagines erant tantũ ad memoriã & reprȩsentationẽ aliquorũ in quibus nihil numinis esse credebatur: aliæ uero erãt qui credebãtur esse habitacula deorũ, id est, dȩmoniorũ. Omnes enim dii gentiũ dæmonia. In quibus dæmones decipiebãt homines dantes eis responsa ac si in ipsis habitarẽt, inducti ad hoc sacrificiis & honoribus quæ eis exhibebãtur. In quibusdã etiã imaginibus credebãt gẽtiles aliquam uirtutem esse infusam, eo ꝙ sub certis horis funderẽtur, uel sculperentur, uel fabricarẽtur: sicut Mathematici mentiũtur homines trahere mores ex hoc ꝙ tali hora, uel tali nascuntur. Similis error inuenitur in quibusdã ue tulis nomine Christianis, quȩ dicũt imagines ex annos à factiõe sua uirtutẽ sortiri, & de cætero habere eã. Imagines prædictas quas nõ credebãt solũ esse imagines, uocauit Mercurius Deos factitios, scribens librũ de Deo Deorũ. Proaui, inquit, nostri inuenerũt artẽ quȩ deos efficeret: & quoniã animas facere nõ poterant, inuocantes animas deorum, eas indiderunt imaginibus factis. ¶ Possum⁹ aũt octo rationes seu causas ostẽdere quibus idololatria uel inducta est uel augmẽtata. ¶ Vna causa fuit, dolor nimius de amissione alicuius amici. Pater enim amisso filio nimiũ dolens imaginẽ filii fieri fecit, ut ei esset qualecunq; solatiũ. Vnde Sapiẽ. 14. Acerbo luctu dolẽs pater, cito sibi rapti filii fecit imaginem. Ac illũ qui tũc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquã Deũ colere cœpit, & cõstituit inter seruos suos sacra & sacrificia. Deinde interueniente tẽpore cõualescẽte iniqua consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est. Hãc primã causam idololatriæ ostẽdit Gregor. super illud Lucæ 11. In Beelzebub principe dȩmoniorũ &c. dicẽs: Ninus rex Niniuȩ Belo patre suo mortuo statuam fecit, quã summa reuerentia honorauit, ita ut etiã reis ad eã fugientibus parceret: unde progressu tẽporis homines cœperunt eã uenerari ut deũ, & multiplicare: & quidam uocauerũt Bel, alii Baal, alii Baalim, alii Beelzebub, secundũ uarietatẽ linguarum. ¶ Alia causa fuit uesana superbia principũ, qui nõ attendentes infirmitatem suã uoluerunt se ut deos honorari, ut Nabuchodonosor, qui prȩcepit Holoferni principi militiæ suæ, ut omnes deos terræ exterminaret, ut ipse solus Deus diceretur

retur ab his nationibus quę potuissent Holofernis potẽtia subiugari. Iudith 2. Principes superbi imagines suas faciebãt adorari ab his qui erãt subiugati ab eis. Vnde Sap. 14. Tyrannorum imperio colebantur figmẽta: & hos quos palàm homines honorare nõ poterãt, propter hoc, ꝙ lõgè essent, è longinquo figurá illorũ allatá euidẽtem imaginẽ regis, quem honorare uolebãt, fecernut, ut illũ qui aberat tanquam præsentẽ colerent. Alioqui etiã ut diuina stirpe nati uiderentur, diuinos honores parentibus detulerũt, deferríque iusserunt: ut dicit Glo. super 14. Sap. ¶ Tertia causa fuit adulatio, seu desideriũ, quod habebãt minores acquirẽdi gratiá maiorũ. Sapi. 14. Affectui aut regibus deseruientes homines incõmunicabile nomen lapidibus & lignis imposuerũt. Per hoc quod dicitur Affectui, tangitur prima causa iam habita: per hoc quod dicitur Regibus, tertia causa, de qua etiam dicit gl. Per populos & regiones paria sacra suscepta sunt, dum homines grati esse in suos principes cupiunt. Aug. in libro 10. de Ciuitate Dei: Multa usurpata sunt de cultu diuino, quæ honoribus deferuntur humanis, siue humilitate nimia, siue adulatione pestifera. ¶ Quarta causa fuit amor reipublicæ. Vnde dicit Gl. ibidem: Alio loco dicit Cicero, quòd in plerisque ciuitatibus acquirendæ uirtutis gratia, ut libentius gratia Reipublicæ periculũ adirent, optimos quosque uiros fortium honore deorũ immortaliũ esse cõsecratos: hinc Romani Cæsares suos consecrauerũt, & Mauri suos Reges. ¶ Quinta, decor uel operis humani, uel alterius creaturæ. De primo Sapientiæ 14. Multitudo hominum adducta per speciẽ operis, eum qui ante tempus tãquam homo honoratus fuerat, nunc Deum existimauerunt. De secũdo Sap. 13. quando locutus est de stellis, sole, & luna, subditur: Quorũ si specie delectati deos putauerunt, sciant quanto his dominator eorũ speciosior est. ¶ Sexta potentia quam crediderunt supereminere in his quos deos putauerunt, ut dæmones crediderunt potestatẽ habere in homines, & res humanas, & etiam in elementa. Cuius erroris occasio fuit, quòd credebant dæmones sanare læsiones corporum, dum ab eis cessabant. Credebant etiam eos sedare mundi turbationes, dũ eas facerent, cessabant. Credebant etiam eos prænoscere futura: quia prædicebant eis mala, quæ Dei promissione ipsi erant illaturi hominibus: & malorum cessationes, quòd non erat mirũ. ¶ Item alia causa huius erroris fuit, ꝙ facere uidebãtur quædam opera quæ uerè naturalia erant: sed imperitis uidebantur esse supra naturam. Tale opus est subita

f 5 genera

generatio ranarum, & pediculorum, & uermium in quibus natura operatur. Dæmonibus tamen procurantibus quòd hæc citius fiant, coniungendo uel commiscendo ipsas naturas rerum, & addendo aliqua semina, quæ semina naturam adeò adiuuant, quòd opus tardum acceleratur: ita quòd creditur non esse opus naturę quę tardius operari cõsueuit: sicut factum est in signis quę facta sunt à magis Pharaonis. ¶ Septima, cæca cupiditas hominum, qui tantum sunt curiosi sciendi uel cupidi aliqua acquirẽdi, ut seipsos uendant dæmonibus, ut cupiditatẽ suã possint adimplere. ¶ Octaua, uoluptas & lasciuia, quę erãt in festis idolorũ: uacabãt enim idololatræ deliciis & ludis, quę multum alliciebãt homines ad idololatriam. 1. Corint. 10. Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. ¶ Et notandum multas esse species idololatriæ. Quędã est cultus dæmonum, alia luminum, ut solis & lunæ uel stellarum: tertia, elementorum: quarta, hominum: quinta, animalium irrationaliũ: sexta, imaginum uel alterius operis humani: septima, temporis uel partium eius. Est etiã idololatria aliarum rerum. ¶ Et notandũ, quòd idololatria ideo peccatum magnũ est: quia Deo honorem suum aufert, & creaturæ cuius non est confert, & æquat creaturã creatori. Si pro modico furto uel rapina quam aliquis facit homini, meretur exilium, uel mortem, uel aliam magnam pœnã, quãta pœna dignus est, qui diuinum honorem Deo surripit? ¶ Duplex autẽ rapina est in peccato idololatriæ. Vna eius qui honorẽ Dei Deo aufert, & alii offert. Alia ei⁹ qui honorem diuinũ sibi oblatum suscipit. ¶ Idolorum cultura omnis mali causa est, & initium & finis. Sapi. 13. Glo. Cum enim mens à creatore se auertit, omnibus implicatur sceleribus. Aggrauatur autem peccatum idololatriæ ex uilitate rei in quam transfertur honor diuinus. Maius enim peccatum est cùm honor iste transfertur in *quadrupedes* aut reptilia, quàm quando in homines: & quando in imagines hominum, aut animalium, quàm quando in homines uel animalia. Roma. 1. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & uolucrum, & quadrupedũ, & serpentum. Gl. Ambr. Quanta est stultitia eorũ, apud quos plus potest imago quàm ueritas, & potiores sunt mortui quàm uiui? Psal. Mutauerunt gloriam suam in similitudinem uituli comedentis fœnum. Tanto magis contumeliosum est Deo, quãto uilior est creatura quæ ei æquatur, & magis contra rationem est. ¶ Contumelia etiã fit humanę naturę, quãdo creaturę inferiori se subdit.

dit. Refert Augu. in lib. de uera religione, quod Socrates occisus fuit, qa noluit adorare idola, quia erant tantum opus hominis: & dixit se prius adorare canē qui erat opus naturæ, cùm causa nobilior sit suo effectu. Multum est contra rationem, q̄ homo adoret opera manuum suarum. Illa species idololatriæ qua homo adorat creaturam, se manifestè inferiorem hominē reddit infelicem & maledictum & derisione dignum. De primo Sap. 13. Postquā præmissum est de sole, & luna, & stellis quæ aliqui rectores orbis terrarum & deos putauerūt, subditur, Sed in his adhuc minor est querela. Et paulò pòst: Infelices aūt sunt, & inter mortuos spes illorū est, qui appellauerunt deos opera manuum hominum. De secundo Deut. 27. Maledictus homo qui facit sculptile & conflatile abominationem Domini, opus manuum artificum, ponítque illud in abscondito. Sap. 14. Per manus autem quod fit idolum, maledictū est, & ipsum & q̄ fecit illud. De tertio Hiere. 10. Nō est spiritus in eis, uana sunt, & opus risu dignū. Irrisiōe digni ostenduntur qui sunt in hoc genere idololatriæ. Sap. 13. ubi sic legitur, Nō erubescit loqui cum illo qui sine anima est, & pro sanitate quidē infirmū deprecatur, & pro uita mortuū rogat, & in adiutorium inutilem inuocat, & pro itinere petit ab eo q̄ ambulare non pōt. Et Esa. 44. Medietatem eius combussi igne, & de reliquo eius idolum faciam: ante truncū ligni procidā, pars eius cinis est. Quibus uerbis uilitas materiæ ostenditur ex qua fit idolum, & uilitas materiæ in quā redigitur. De materia eadē habes Baruch 6. Subtrahunt ab eis sacerdotes aurum & argentum: dant autem & ex ipso prostitutis, & meretrices ornāt. Itē: Quū receperint illud à meretricibus: ornant deos suos. Et subditur ibi multum de uilitate & impotentia idolorū: Hi, inquit, nō liberabūtur ab ærugine & tinea. Itē: Habet in manu gladiū & securim, se autem de bello & latronibus nō liberat. Itē, Oculi eorū pleni sunt puluere à pedibus introeūtiū. Et paulò pòst: Lucernas accendūt illis, & quidem multas, ex quibus nullā uidere possunt. Itē: Nigræ sunt facies eorū à fumo q̄ in domo fit. Supra corpus eorū & supra caput eorum uolant noctuæ & hirundines. Item: Sine pedibus in humeris portantur ostentantes ignobilitatem suā hominibus. Mirum erit si idola iuuare possunt, quū nec preces auxilio indigētiū posśint audire, nec defectū eorū intelligere. Vñ subditur in Baruch: Quū audierint mutum non posse loqui, offerūt illud ad Bel, postulantes ab eo loq̄, quasi posśint sentire q̄ non habent motum. Psal. Os habent & non loquētur &c. Et Baruch. eod

eodem cap. Quum superuenerit illis prælium & mala, cogitant sacerdotes ubi se abscondant cum illis. Quomodo ergo sentiri debeat, quoniam dii sunt qui nec de bello se liberant, neque de malis se eripiunt? Item: Sicut in cucumerario formido nihil custodit: ita sunt dii illorum lignei, argentei, & inaurati. ¶ Post idololatriam illam, quæ est cultus illarum creaturarum, quæ manifestè sunt homine inferiores: destruẽda est illa idololatria, quæ est cultus dæmonum, quæ ualde detestabilis est. Primò quia dæmones hostes Dei sunt: & magis displicet Deo, quum honor eius transfertur in eos, quàm quando ad alias creaturas. Et etiam magis periculosa homini. Quum enim dæmones hostes sint humani generis, & cultoribus suis fiant familiares: ipsi sunt eis familiares inimici. Nulla autem pestis efficacior est ad nocendum, quàm familiaris inimicus. Ideo dicit Augustinus in libro 83. quæstionum: Nihil tam contrarium Christiano, quàm si curam artibus magicis adhibeat. Tunc enim eos recipit familiares, qui damnationem animarum quærunt. Item Aug. 19. lib. de ciuitate Dei: Magna Dei misericordia necessaria est, ne quisquam quum bonos angelos se amicos habere putat, habeat malos dæmones factos amicos, eósque tanto nocentiores, quanto astutiores aut fallaciores patiatur inimicos. Periculosum est, ualde ei credere qui mendacissimus est. Ioan. 8. Ipse est mendax, & pater eius. Præterea dæmones licet sublimes sint conditione naturæ: inferiores tamen sunt etiam brutis animalibus deiectione culpæ: quum miseri sint non solum miseria pœnæ, sed etiam culpæ, imò inferiores uidentur esse simpliciter cæteris rebus quæ sunt. Vnde diabolus non esse dicitur. Iob. 18. Habitent, inquit, in tabernaculo illius socii eius qui non est. ¶ Multipliciter autem potest ostendi, quòd spiritus illi non sint colendi. Primò quia aut ipsi sunt boni, aut sunt mali. Si boni sunt, offenduntur, cùm honor qui soli Altissimo exhibendus est, eis exhibetur. Non enim potest eis placere tanta contumelia & iniuria Domini eorum. Præterea si boni sunt, non placabuntur malitia offerentium eis honorem alienum. Quis bonus & discretus honorem reputet, & non magis derisionem, si quis mentiatur eum esse regem, uel episcopum, quum non sit? Sic si sunt boni spiritus & discreti, erubescent honorem Altissimi sibi exhiberi. Iuxta enim uerbum Sapientis, Qui falsò prædicatur, necesse est, ut suis laudibus erubescat. Item quanto quis maiorem honorem indebitum

sibi

sibi uult impēdi: tanto ipse superbior & uanior est: ut clericus si honorē sacerdotalē uult sibi impēdi, superbus est: si episcopalē, superbior: ergo si ipsi uolūt sibi impēdi summum honorem, superbissimi & uanissimi sunt. Si uerò ipsi sunt mali, indigni sunt & honore isto & alio. Item aut ipsi præstāt beneficia cultoribus suis de suo, aut non. De suo non possunt. Vnica enim potētia est increata, ut in sequentibus ostenditur. A qua & sub qua sunt omnia: & quum eos creauit Deus, non à se eos alienauit, nec à potestate sua eos exemit. Ipsi ergo à Deo sunt & Dei sunt, & beneficia si qua præstāt cultoribus suis, dona Dei sunt, ad hoc data ut dētur. Igitur ipsi sunt ut nūtii & deferentes dona illa. Nuntii uerò & deferentes beneficia non sunt habendi ut domini, nec deificādi: sed gratia reddenda est ipsi Deo eorum. Bernardus loquēs de bonis spiritibus: Honoremus, inquit, eos quantum debemus: totus tamen ei reddatur amor & honor noster, à quo tā ipsis quàm nobis est totum: unde honorare possumus, uel amare, unde honorari amariue mereamur. Loca remota à fonte ita habent aquam ab ipso, sicut & loca fonti proxima: licet aqua fontis primo proueniat ad loca proxima, & per ea ad loca remota. Sic cum unicus sit fons omnium bonorū Deus: ita habēt bona sua ab eo creaturæ: quæ remotę sunt ab eo dissimilitudine, sicut & illæ quæ sunt propinquæ ei dissimilitudine: ut sunt spirituales creaturę. Deo ergo soli debetur totus honor & gloria. ¶ Itē aut potētiæ quibus possunt spiritus isti dare beneficia cultoribus suis, sunt potentiæ irrationales siue naturales: sicut potentia calefaciendi, quæ est in igne, quæ ex necessitate sic operatur: aut sunt potētiæ liberè agentes seu rationales. Si primo modo nulla gratia debetur eis propter illa beneficia, nec propterea sunt colendi. Tales enim potentiæ operātur per modum seruiētis, ut ait Sapiens: Si uero liberè agunt, aut consulunt uoluntatem diuinam cultoribus suis dādo beneficia, aut non. Si sic, ergo se habent ut dispensatores secundum uolūtatē domini sui dispēsando bona ab eo accepta: non ergo habendi sunt ut domini, & multo minus ut dii. Si autem non cōsulunt uoluntatem Dei, non curātes utrum Deus hoc uelit uel non, indiscretè dispensant: nec uidentur curare de rectitudine operum suorum, quum non respiciant ad uolūtatem Dei, quæ regula est bonorum operum, & ideo sunt mali. Si quis uerò dicat quòd isti spiritus placandi sunt ab hominibus, quia ab eis sunt offensi. Si boni sunt, nō debent ab hominibus offendi, nisi propter peccata. Si autem propter

pter peccata ab eis sunt offensi, per recessum à peccatis maximè deberẽt placari. Contrariorum enim cõtrarię sunt causę. Si uerò iustificatio eorum nõ placat eos, sed manet adhuc ira eorum donec offerantur eis carnes & sanguis animalium, ira talis nõ est ira diuina, sed poti⁹ ira leonũ, aut aliarũ bestiarum quæ nõ quiescũt donec aliqd prædę ceperint: unde si propter hãc iram colendi sunt, & diuino honore digni, deificemus ergo leones & alias bestias. ¶ Itẽ aut placato altissimo & amico existẽte mortaliũ, põt ira huiusmodi deorũ eis aliqd nocere: aut non põt. Si sic, non uidetur Altissimus esse omnipotens, quũ coërcere non possit illos deos ne noceãt amicis suis. Si uerò nõ põt eis nocere, nõ est timẽda ira eorũ amicis Dei, nec ira eorũ sacrificiis placãda. Præterea nulla potẽtia aliquid potest cõtra beneplacitũ Dei. Nulla enim est quæ non redigeretur in nihilũ, nisi à Dei potẽtia, à qua accepit esse, in ea retineretur: ergo in tuto est oĩs homo q Dei fauorẽ habet, uel gratiã. Nõ est ergo necesse gratiã istorũ deorũ sacrificiis quærere gratia Altissimi obtẽta. ¶ Itẽ spiritus isti q falso dii uocãtur, si mali sunt, aut Altissimus compescit malitiã ipsorũ, aut nõ. Si cõpescit malitiã eorũ, nõ est malitia eorũ timẽda. Si uerò pmittit eos exercere malitiã suã, aut hoc facit ignorãtia, aut quia nõ curat, aut iudicio, qa uidet expedire. Ignorãtia non est: quum enim ipse sit sapiẽtissimus, ignorãtia in eũ nõ cadit. Iterũ nõ accidit hoc quòd ipse nõ curet de malis quæ fiunt in mundo: cùm enim ipse sit rex iustissimus, nõ potest nõ curare de malis quæ fiũt in regno suo. Ergo qñ permittit hos spiritus in mortales sæuire, ipse facit hoc iudicio, qa uidet hoc mortalibus expedire: ergo nõ est timẽda malitia eorũ mortalibus. ¶ Itẽ cùm spiritus iã dicti potestatẽ habeãt ab Altissimo, aut illã potestatẽ comitãtur sapiẽtia & iustitia moderãtes eã, aut nõ. Si sic, cùm ipsi sint sapiẽtes & iusti, ipsi nõ irascuntur mortalibus bonis, nec nocẽt eis: peccatoribus uerò nũquam sunt placati, nisi à peccatis recedãt. Inutile ergo est eis sacrificia offerre tã bonis quàm malis, quãtum ad eorũ placationẽ: sed mali si uolũt eos placare, recedãt à peccatis suis. Si uerò Sapiẽtia & iustitia nõ comitãtur eorũ potestatẽ: ergo potestas eorum est ut gladius in manu furiosi: unde si ꝓpter hãc potestatẽ aliqs eos deos reputat, reputet ergo Deũ, si quẽ uiderit furiosum in manu tenẽtẽ gladiũ. Mira fatuitas eũ Deũ reputare, quẽ homo cognoscit esse sine sapiẽtia & bonitate. Belluinũ est potius q̃ diuinũ, potestate uti absq; sapientia & iustitia. ¶ Itẽ potestas eorũ aut ligata est, aut nõ est ligata. Si nõ est ligata, mirum est

quom

quomodo nō occidunt omnes cōtemptores sacrificiorū eorū. Præterea lōgè uidetur esse à sapientia & bonitate Dei, ponere gladiū in manu furibūdi, dando potētiā cui homo nō possit resistere maligno, nisi ipse eā uelit cōpescere. Si uerò ligata est, ille q tenet eā ligatā, obsequiis est placādus, nō ipsi. Cùm aliqs tenet aliquam bestiā ligatā, ille orādus est, ut bestiā cōpescat ab his qui sæuitiam bestiæ timēt, & nō ipsa bestia. ¶ Itē cùm cultura illorum deorū exterminata sit à terra ꝓmissionis iussu Dei Hebrçorū, & iterū de regno Christianorum, etiā de Aegypto ubi oēs colebantur, & de urbe Romana, maximè de tēplo qđ Pātheō uocabatur, quod erat unū tēplū omniū deorū: cōstat hoc factum fuisse à maiori potentia quàm esset potentia eorū. Lucæ 11. Cùm fortis armatus custodit atrium suū, in pace sunt omnia quæ possidet: si autē fortior eo superueniēs uicerit illū, uniuersa eius arma auferet &c. Illa ergo potētia aut fuit diuina, aut humana. De diuina ergo ipsi erant aduersarii Dei & mali. Si uerò humana, ergo magis timēda est humana ptās eis quàm potestas eorū hominibus. ¶ Et notādū quòd aliqui peruenerūt ad tātam fatuitatē, ut crederent deos huiusmodi partitos fuisse totū orbē. Sed puerile est dicere Altißimū sortē misisse ꝓ diuisione illa, cùm sors non habeat locum nisi ubi est ignorātia, quæ in Altißimū, qui sapiētißimus est, non cadit. Si uerò ipsi Altißimo incōsulto sortem miserunt, nihil iuris per hoc habuerunt in orbem terrarum. Si uerò de beneplacito Altißimi, quod ridiculum est, quomodo de partibus illis exterminati sunt? ¶ Itē aut amicitia est inter deos huiusmodi, aut non. Si est, ergo unus eorū amat cultores alteri⁹: nec ꝓpter cultores suos proprios inimicus erit cultoribus aliorum, nec cōtra illos iuuabit cultores suos. Si uerò non est amicitia, sed odiū: ergo ipsi mali sunt. Quia aut est iustum odium inter eos, aut non iustū. Si iustū, ergo ipsi sunt iustè odiēdi, & ita sunt mali. Si iniustū, illud non possunt ipsi habere, nisi sint mali. Malitiam etiam eorū ostendit, quòd cultores suos iuuant in eis quæ mala sunt, ut patet ex scriptis Magicis, ubi docetur quomodo cōsilio talium spirituum uiri uel mulieres nimio amore intēdātur, uel quomodo alia scelera possint ꝑpetrari. ¶ Si qs uerò dicat tales spiritus non esse honorandos honore diuino, sed honore q eis cōpetit, quia apud Deū possunt impetrare uel ꝓcurare aliquod beneficiū eis qui eos honorant. Hoc planè concedendum est, & hæc est assertio fidei catholicæ. Quid si spiritus boni honorādi sunt tāquam amici Dei, non tāquā dñi uel dii, sed tanquā serui

Altis-

Altiſsimi, quorũ miniſterio multa beneficia poſſunt nobis prouenire, & ſpes ſuffragii in eis pôt poni? Sed nõ debemus eos reputare authores ſalutis, ſed potius impetratores: nec ſacrificiũ faciendũ eſt in eis. Eo enim quòd aliquis alicui ſacrificat, eũ cui offert authorem ſanctitatis confitetur, & eũ inuocat ad ſanctificãdum illum pro quo illud ſacrificium offertur. Item facto profitetur ſe eſſe in manibus illius cui ſacrificat ad perdẽdum uel ad ſaluandũ: ſicut animal illud eſt in manibus ſuis ad occidẽdum uel perdendũ. Iſta uerò ſoli Altiſsimo attribuẽda ſunt. Mali uerò ſpiritus non ſunt honorandi, qui apud Deum nullũ bonũ nobis impetrare poſſunt. Nõ ſunt etiã timẽdi ámicis Dei, cũ nõ poſsint eis nocere. ¶ Cõſequenter tangendũ eſt aliquid de illa ſpecie idololatriæ, quæ eſt cultus luminum. Et notandũ quòd hi qui ſunt huius erroris, dicunt mortales ſubiectos eſſe ſoli, & lunæ, & ſtellis, etiã quantum ad ſapientiam uel ignorãtiam, & quantum ad mores bonos ſiue malos. Et dicũt cæleſtia lumina ſecundum ſitus ſuos ſeu conſtellatiões cauſam eſse morum bonorum uel malorum in hominib⁹. Qđ multis modis patet eſſe falſum. Primo, quia non propter ſtellas homo, ſed ſtellę ꝓpter hominẽ factæ ſunt, ut dicit Gre. Itẽ haberi pôt ex principio Geneſ. ubi ſic legitur: Fiant luminaria in firmamento cæli &c. Et ſubdit: Vt illuminẽt terrã. Illuminatio terræ cã fuit quare fierẽt. unde ſubditur ibidem: Et poſuit eas in firmamẽto cæli, ut lucerẽt ſuper terram. Propterea Ioſue iubẽti ſol & luna obediũt. Ioſue 10. Ergo cultorib⁹ Dei ſol & luna ſubiecta ſunt, & non ipſi cultores ſoli & lunæ. Itẽ & ſol & luna naturaliter operãtur in hominibus ea quę ipſi eis imponũt, aut ſciẽter & uolũtariè. Si naturaliter, operatio illa ſeruilis eſt, ꝓpter qđ dicit Philoſophus, quòd natura operatur per modũ ſeruientis. Vnde uirtus ſic operans ignobilis eſt reſpectu uirtutis liberè operãtis, quę poteſt ſuper utrunque oppoſitorũ, ſcilicet ſuper ſuũ operari & ſuũ nõ operari: qđ autẽ ignobilius eſt, nõ eſt cauſa rei nobilioris: ergo uirtus naturalis luminũ cęleſtiũ nõ efficiet ſapiẽtiam, uel uirtutes, uel bonos mores, uel quaſcũque artes in hominibus, cùm hæc ſint nobiliora uirtute naturaliter operãte, quã ponunt in dictis luminib⁹. Si uerò ſciẽter & uolũtariè operanť prauos mores uel errores in hominib⁹: ergo ipſa mala ſunt, & Deo inimica. Præterea malitia iſta aut eſt eis innata, aut eſt acqſita. Si innata, ergo ſunt mala naturaliter: hoc aũt impoſsibile eſt ꝙ aliqd ſit naturaliter malũ. Pręterea cũ nihil ſit in eis naturaliter qđ Deus nõ creauerit in eis, Deus illã malitiã creaſſet, qđ lõgè eſt à

Dei

Dei bonitate. Si uerò acquisita: ergo corrupti sunt & mutati à suo statu naturali quantũ ad spiritũ, quẽ secundũ istũ errorẽ necesse est ponere in eis: hæc autẽ corruptio nõ potest esse in eis secũdũ spiritũ, cùm corpora eorũ sint incorruptibilia. In substãtiis enim ex spiritu & corpore cõpositis, quales filii qui sunt huius erroris credũt esse cælestia lumina, necesse est nobiliorem esse statũ spirituum q̃ corporũ. Præterea creaturæ rationales cùm aliquid uolũtariè operãtur, primo intelligunt & desiderãt: ex quo sequeretur lumina illa cælestia mala esse quæ desiderarent malos mores esse in hominibus. Itẽ hic est modus operãdi substantiarũ quæ cõpositæ sunt ex spiritu & corpore, ut primo operentur in seipsis operatiões merè spirituales, ut est intelligere & desiderare: secũdo in corporibus sibi cõiũctis operationes corporales, ut est motus, & per illas iterũ alias in corpora aliena, & iste ordo operationũ semper ꝓcedit quasi ingrossando & quasi per elongationẽ à spirituali subtilitate & nobilitate. Vnde si iste est mod⁹ cælestiũ luminũ operãdi in homines, per hãc uiã nõ poterant imprimi nisi corporales dispositiões ignobiles in hominibus, & nõ sciẽtiæ & uirtutes. Præterea diuersitas hominũ qui eadẽ hora nascũtur & mores habẽt diuersos, ostẽdit falsa esse quę dicũtur ab his q̃ sunt in hoc errore de cælestibus luminibus. Dicũt enim eũ qui sub tali cõstellatione nascitur, talẽ hominẽ futurũ, & qui tale opus sub tali hora incipiet, prosperaturũ. Manifestè autem uidetur ꝙ nati una & eadẽ hora, uel aggressi opus aliquod diuersos habẽt euẽtus. Falsum est ergo quod prędicti idololatræ de effectibus cælestiũ luminũ dicũt. ¶ Itẽ cõstellationes seu positiones stellarũ aut sunt tantùm signa euẽtuũ inferiorũ, aut sunt signa & causæ. Si tãtùm signa, aut comitãtur res de necessitate, aut nõ. Si sic, cùm signa euerti nõ possunt, uel mutari, erũt ipsi euẽtus ineuitabiles, & omnia de necessitate euenient mortalibus. Si nõ erũt signa ista possibilia separari ab his quorũ sunt signa: ergo poterũt fallere: ergo nõ est sciẽtia de significatiõibus eorũ. Sciẽtia enim & ars nõ sunt de fallibilibus. Si uerò signa sunt & causæ istorũ euentuũ, erũt euẽtus rerũ necessarii, cùm causæ istæ sint necessariæ: motus enim cælorũ cũ suis dispositionibus necessarius est immutabilis. Figura enim cæli & positio stellarũ futura cras hac hora, nullo modo auerti possunt, quin sint futura cras: & similiter se habet de omni dispositione cæli & cælestiũ: ergo oẽs euentus, quorũ causa est cõstellatio, sunt ineuitabiles. ¶ Prętereą qui luminibus cælestibus seruiebant, aut intendebãt seruire

ſpiritibus qui præſidebāt huiuſmodi corporibus, aut cōpoſitis ex corporibus & ſpiritibus aut corporibus inanimatis. Si ſolis ſpiritibus, eiſdē ratiōibus poteſt deſtrui hæc ſpecies idololatriæ, quibus cultus dęmonū prius deſtructus eſt. Si uerò corporibus inanimatis, uanè & ignominioſè ei ſeruiebāt, cùm nec ſeruitiū eorū nec ſeruitores agnoſcerēt, nec in remunerationē eorū intendere poſſent. Si uerò cōpoſitis, cōpoſita erant animalia, ut ipſi credebāt: ergo uel rationalia & intelligētia, aut nō. Si nō, ergo ignobiliora erāt homine: animal enim rationale nobilius eſt irratiōali: peruertebatur ergo naturalis ordo, cū homo colebat animal irrationale. ¶ Præterea cùm tāta diſtātia eſſet huiuſmodi animaliū ab hominibus, ut nullus clamor hominū ad ea poſſet attingere: idē erat acſi ſurdis tales preces fierēt. Pręterea impoſſibile eſt, ꝙ deitas ſit in eo quod nō intelligit. Intelligere enim eſt illud in quo maximè ſpiritus creatus Deo aſsimilatur. Si uerò rationabilia & intelligibilia, impoſſibile eſt eos deos eſſe, cùm ſecūdū aſtronomos ipſimet fiant infortunati & nō liberi à malis, & impediātur caſu aut oppoſitione fortiorum ſignorū. Diuinitas enim ſemper eſt libera & inuicta & impedimentū ſignū eſt impotētiæ. ¶ Vltimo tāgendū eſt de illa ſpecie idololatriæ, quæ eſt cultus militię cęli: de qua frequēter loquitur ſcriptura ſacra. Adorans militiā cæli, ſiue ſit uir, ſiue mulier iubetur lapidibus obrui. Deute. 17. De militia cęli habes 4. Reg. 21. & 23. & Eſa. 14. & Sophon. 1. Act. 7. Et notandū ꝙ militiā cęli uocauerunt qui huius erroris fuerūt, multitudinē ſpirituum, quorū quoſdā dicebant præeſſe cælo ſtellato, alios autē Saturnio & circulo eius: alios aliis planetis & circulis eorum: alios uerò præeſſe igni, alios mari, alios terræ, & utebantur inuocationibus huiuſmodi ſpirituum prout credebāt cōgruere maleficiis ſuis. Impietas autem huius erroris manifeſta poteſt eſſe ex hoc, ꝙ inuocationes huiuſmodi ſpirituū æquè fiebāt ad bona facienda & ad mala. Vnde ſi ſpiritus illi exaudiebāt illos & in bonis & in malis, ipſi erant mali. Si uerò in bonis tantū, mendaces erant libri eorū, & ſcriptores eorum, & ipſi ſpiritus ſecundum ipſos, quorum reuelatione ſe talia ſcripſiſſe ſcripſerunt.

De errore principali Manichæorum. Et primò authoritates & rationes quibus ipſi innituntur, eis ſubtrahūtur. dein ponuntur authoritates & rationes quibus error ille deſtruitur. CAP. VIII.

SEquitur de errore Manichęorum, qui, ut ait Aug. in li. de natura, boni ſenſum perdiderūt ſtudio cōtradicendi. Hi ponunt duo principia: unum principiū boni,

boni,alterũ mali. Vnus secundũ eos princeps lucis est,cuius habitatio est regio lucis super ista uisibilia. Alter est princeps tenebrarũ ex aduerso,cuius habitatio est regio tenebrarũ,& uterque princeps habet secũdũ eos populũ suũ. Manichæi ad principem tenebrarũ ponũt esse corruptibilia & mutabilia. ¶Iste error ualde contumeliosus est & creatori & creaturis. Creatori, quia magnã partem regni sui & gloriæ suæ ei aufert,dum aufert ei dominiũ creaturarũ uisibiliũ, quæ plures uidentur esse quàm inuisibiles.Creaturis etiã contumeliosus est,quas subtrahit dominio tam honorabili:& subdit eas tam uili seruituti, ut est seruitus diaboli. Vnde error iste ualde odibilis est & creatori & creaturis. Huic errori primo subtrahemus authoritates & rationes quibus innititur, ostendẽdo authoritates impertinentes esse ad eius confirmationem,& rationes infirmas,ut sic facilius corruat. Authoritates uerò quibus innituntur,hę sunt. Legitur Gen.1.Post creationem cæli & terræ,ꝙ tenebræ erant super faciem abyssi. Ex quo ipsi inferũt non fuisse Deum benignũ,qui opus suum incœpit à tenebris, nõ intelligẽtes tenebras nõ esse alicuius rei existentiam, sed lucis absentiam.Vnde non oportet ponere aliquem authorem tenebrarum,cùm tenebræ nihil sint nisi lucis absentia. Nec minus laudabilis est mũdi creator, si à nihilo incœpit.imò hoc cõmendat eius potẽtiam, quòd ex nihilo lucem & alia creauit.Per hoc enim ostenditur per se potens operari sine materia præiacente uel instrumẽto,quod proprium est omnipotentis. Item Matth.4.legitur de diabolo,ꝙ ostendit Christo omnia regna mũdi,& gloriam eorum, & dixit ei:Hæc omnia tibi dabo,si cadens adoraueris me. Ex quo inferunt:omnia ergo regna mũdi diaboli erãt,cùm omnia Christo promiserit. Quæ probatio ridiculosa est, cùm diabolus sit mendax & pater eius.Ioan.8.Et cùm Ouid.primo de Arte amãdi dicat:Pollicitis diues quilibet esse potest. ¶Item Matth.6. Dicit Christus : Nemo potest duobus dominis seruire:uocãs diabolum dominũ,eò quòd sit dominus mundi, ut ipsi aiunt, ergo ipse est Deus uel creator ipsius. Quæ argumẽtatio nulla est,cùm reges gentium dominẽtur eorum. Luc.22. qui tamẽ nõ sunt dii uel creatores. Præterea diabolus dominꝰ est usurpatione iniustè detinens alienum,secundum illud Luc.13. Hanc autem filiam Abrahæ,quam alligauit Sathanas,ecce, decẽ & octo annis,non oportuit solui à uinculo isto die Sabbati? ¶Item legitur Matthæi 7. Non potest arbor bona malos fructus facere.Ex quo inferunt:ergo mala non possunt esse ab eodẽ prin-

cipio à quó sunt bona: ergo sũt duo principia, unum bonorũ, & aliud malorum. Sed sermo ueritatis quo utuntur ad confirmationem falsitatis, materiam ministrat cõfusionis eorum. Licet enim arbor bona non faciat fructum malum: tamen nihil prohibet fructum quem arbor bona bonum produxit, póst putrefieri & corrumpi: & nemo adeó fatuus est, cùm uidet diuersá poma in arca uel in mensa, quorũ alia putrida sunt, alia sana, quód propter hoc credat ea nõ posse esse ex eadem arbore. Præterea multæ mulieres sunt hodie corruptæ, quæ tamẽ uirgines natæ sunt, nec aliquis credit duas mulieres nõ habere posse unã matrẽ, eò quód una uirgo, alia corrupta sit. Sic nihil prohibet diabolum esse bonũ creatione & factum à Deo: malum uero sua peruersa uoluntate. ¶Itẽ Io. 8. Vos ex patre diabolo estis. Ex quo inferunt: ergo diabolus est creator eorũ. Sed non sequitur. Pater enim dicitur aliquis alterius, uel quia ab eo habet substãtiam, uel quia ab eo habet mores, suscipiẽdo eius doctrinam, uel imitando uitam: hoc tertio modo, scilicet per imitationem, diabolus erat pater eorũ, imitabantur enim eũ. Sic Pau. 1. Cor. 4. ostẽdit se patrem Corinthiorũ qui eius susceperãt doctrinã, dicens: Vos ut filios meos charissimos moneo. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed nõ multos patres: nã in Christo Iesu per Euãgelium ego uos genui. Hũc sensum Dominus insinuat in hoc, ꝙ eos qui sunt ex Deo distinguit ab his qui nõ sunt ex Deo per auditũ diuini uerbi, dicens: Qui ex Deo est, uerba Dei audit. Propterea uos non auditis, quia ex Deo nõ estis. Obedientia diuini uerbi ostẽdit, qui per gratiam sint filii Dei: inobedientia uerò qui filii diaboli. ¶Item Io. 14. Venit princeps mundi huius, & in me nõ habet quicquã: diabolus princeps huius mundi dicitur: ergo mundus est ab eo. Sed nõ sequitur. Non enim omnes principes sunt dii uel creatores. Præterea ipse princeps erat usurpatiuè, unde iudicio à mũdo erat eiiciẽdus. Io. 12. Nũc iudiciũ est mundi, nũc princeps mũdi huius eiicietur foras. Eiusdem 16. Princeps mundi huius iam iudicatus est. ¶Item Io. 18. Dicit Christus Regnum meum nõ est de hoc mũdo: ergo Christus nõ est rex huius mundi: ergo mundus regnum diaboli est. Sed dicendũ ꝙ regnũ Christi fideles uocantur, qui nõ sunt de hoc mundo, quia nõ sunt dediti mũdanis: sunt tamen in mũdo, sed quasi exulantes & æternum regnũ Christi desiderãtes. Io. 15. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret: quia uerò de mũdo nõ estis, sed ego elegi uos de mũdo, propterea odit uos mundus. Fuerunt ergo quan

quãdoq; Apostoli de mũdo, scilicet de amatoribus mundi, sed iam non erant. Item Ioan. 17. De mundo nõ sunt, sicut & ego non sum de mundo. Regnum etiam Christi in quo ipse perfectè regnat, regnũ cæleste est: ubi nihil fit nisi beneplacitũ suũ, de quo potest intelligi uerbũ prædictũ. ¶ Item legitur 2. Cor. 4. In quibus Deus huius seculi excęcauit mentes infidelium: diabolus ergo Deus huius seculi est. Sed ad hoc satis respõdet Paul. 1. Cor. 8. dicens: Scimus quòd nullus est Deus, nisi unus: nã etsi sunt qui dicantur dii, siue in cælo, siue in terra, siquidem sunt dii multi, & domini multi: nobis tamẽ unus Deus pater ex quo omnia. Diabolus ergo nuncupatiuè solùm Deus uel dominus est, & nõ secundum ueritatem. Věter etiam aliquorũ Deus uocatur, ad Phi. 3. ubi dicitur, Quorum Deus uenter est: nõ tamen uẽter creator eorum est. Item 1. Ioan. ul. Mundus totus in maligno positus est: ergo malignus fecit mũdũ. Sed nõn sequitur: nõ enim dicitur ꝙ mundus à maligno conditus sit, sed in maligno positus: id est, in potestate maligni: amatores enim mundi qui mũdus dicũtur, supposuerunt se seruituti maligni. ¶ Itẽ legitur Eph. 2. Eramus natura filii iræ: ergo eramus natura mali, ergo natura est mala, ergo à principio malo. Ad quod dicendum, ꝙ sicuti contingit patrem carnalẽ adeò irasci filio propter magnitudinem culpæ eius, ut ira illa extẽdatur etiã ad filiũ filii quantũ ad priuationem hæreditatis uel alterius beneficii quod esset ei daturus, nisi fuisset culpa patris: sic Deus adeò iratus fuit primis parentibus propter magnitudinẽ peccati eorũ, ut ira illa extenderetur usq; ad filios eorũ, quantũ ad priuationẽ uisionis diuinæ. Nullus enim homo dignus fuit uidere faciem Dei usq; ad Christũ, in quo Deus pater sibi bene complacuit, per quem credẽtes in eum perfectè sunt recõciliati Deo. In uerbo ergo Apostoli, natura dicitur nõ prout est primò instituta, sed pro natiuitate qua nati sumus à parentibus qui peccauerũt, à qbus habebamus ꝙ filii iræ essemus. ¶ Causam quare ualde magnũ fuit peccatũ primorũ parentũ, tãgit Aug. 14. lib. de Ciui. Dei, dicens: In paradiso tanto maior inobedientia fuit, quãto id quod preceptũ est, nullius difficultatis fuit: ubi enim magna est inobedientiæ pœna proposita, & res à creatore facilis imperata, quisnã satis explicet quantũ malum sit non obedire in re facili, & tantę potestatis imperio, & tanto terrẽte supplicio? ¶ Ratiões quibus innitũtur Manichæi, hæ sunt. Dicũt enim: si Deus bonus creauit ista corruptibilia, aut potuit ea facere incorruptibilia, aut non. Si nõ potuit, impotẽs fuit. Si potuit & noluit, inuidus fuit. Sed

mira est cōsequētia ista ꝙ Deus inuidus fuerit, si facere uel dare noluit quod potuit. simile enim est, ac si diceretur: fuit inuidus, si nō prodigus, uel indiscretus. Sapiētiæ est moderari potestatē & uolūtatē. Insipiēs est qui omnia uult quæ potest. Sūmæ bonitatis fuit, ꝙ uisibilia ista fecit. Sapientiæ uerò fuit, ꝙ noluit ea finē habere, ut manifestū fieret ea habuisse principiū & esse, qđ poterāt amittere, aliūde habuisse, & sic essent uia ueniēdi ad cognitionē Dei: uoluit enim Deus bona trāsitoria esse, ne qs adhæreret eis bonis permanētibus neglectis. Aug. O mūde immunde quid strepis? qd auertere conaris, tenere uis fugiēs, qd faceres si maneres? Itē peccare est spreto incōmutabili bono cōmutabilibus adhærere. ¶ Alia ratio eorū est, ꝙ uident multa noxia inter creaturas quæ nullā uidētur habere utilitatē: ut sunt serpentes, muscæ, araneæ, quæ nō uidētur eis esse à Deo. Sed certè nulla creatura est quæ nō habeat utilitatē, licet aliqñ lateat. Aug. in li. 11. de ciui. Dei: Venena ipsa quę per incōuenientiam perniciosa sunt, probè adhibita, in salubria medicamēta uertūtur: nequaquā à cōtrario etiā hæc quibus delectātur, sicut cibus & potus, & ista lux, immoderato & importuno usu noxia sentiuntur. Vnde nos monet diuina prouidentia, non res insipiēter uituperare, sed utilitatē rerū diligēter inquirere: & ubi nostrū ingeniū, uel infirmitas deficit, ita credere occulta: sic erant quædā quæ uix potuimus inuenire, quia ipsa utilitatis occultatio, aut humilitatis exercitatio est, aut elationis attritio. Idem lib. 11. Quid igne flāmante, uigēte atq; lucēte pulchrius? quid calefaciente, curāte, coquente utilius, quāuis nihil sit eo urente molestius? Creaturæ utiles sunt discretè utētibus, noxiæ indiscretè utētibus. ¶ Inter creaturas quædā sunt creatæ in nutrimentū, ut herbæ & fructus arborū. Quædā in adiumētum, ut iumenta. Quædā ad humiliandū hominē: ut muscæ & pulices, à quibus homo nō potest se defendere. Aug. Homo dicit tibi cōuitium, & tumes, & iratus es: pulicibus resiste ut dormias. Quædā ad eruditionē, ut formica. Prou. 6. Vade ô piger ad formicā, & cōsidera uias eius, & disce sapientiā. Quædā ad puniendū peccatores, ut gehēna. Quædā ad exercitiū patientiæ nostræ, ut serpentes. Quædā ad consolationē uel delectationē, ut flores. Ber. Quāta largitus est nobis Deus ad sustētationē, quāta ad eruditionē, quāta ad cōsolationē, quāta ad correctionē, quāta ad delectationē? ¶ Alia ratio eorū est, ꝙ uident multa in hoc mūdo inordinatè fieri propter qđ eis uidetur ꝙ Deus nō sit huius mūdi rector, nec dominus, neq; creator. ¶ Ad quod dicendū ꝙ uniuersitas creaturarū

in mundo isto ordinata est: & ut ait Philosophus, Nulla res est cuius ortũ legitima causa & ratio nõ præcedat. Iob 5. Nihil fit in terra sine causa. Etiã aues uiles non moriũtur in mũdo isto sine Dei prouidẽtia. Matth. 10. Nõne duo passeres asse ueneunt? & unus ex illis nõ cadet super terram sine patre uestro. As assis, est nomẽ põderis, qđ nõ solent ponderatores diuidere propter sui paruitatẽ. Eccl. 5. Ne dicas corã angelo, Non est prouidentia: qui angelus tibi deputatus est à Deo ad custodiam: ne fortè iratus Dominus super sermones tuos dissipet cũcta opera manuũ tuarum. Et in eodem: Si uideris calũnias egenorum, uiolenta iudicia, & subuerti iustitiam in prouincia, nõ mireris super hoc negotio: quia excelso excelsior alius est: & sup hoc quoq; eminentiores sunt alii, & insuper uniuersæ terræ rex imperat seruienti. Aug. Omne qđ in terra fit ab intelligibili aula summi Imperatoris, procedit iusta permissione, salubri ordinatione, uel efficaci uoluntate. Bona Deus uolẽdo ea efficit: mala uero iustè permittit fieri, & salubriter ordinat. ¶ Tripliciter autem mala sunt ordinata etiam mala culpæ. Primo modo, quia habent secũ mala pœnæ, ut non sit dedecus culpæ absq; dedecore pœnæ uel uindictæ. Iudas ita sedet in inferno, sicut lapis pretiosus in auro. Aug. in libro de libero arbi. Nullo interuallo temporis ista diuidũtur, ut quasi alio tẽpore nõ faciat qđ debet, & alio patiatur, ne uel tẽporis puncto uniuersalis naturæ pulchritudo turpetur, ut sit in ea peccati dedecus sine dedecore uindictę. Secũdo quia bona cõparata malis pulchriora apparent. Aug. 11. li. de Ciuitate Dei: Mala uoluntas quæ ordinẽ naturæ seruare noluit, nõ ideò iusti Dei leges omnia bene ordinantis effugit: quia sicut pictura cum colore nigro, loco suò posito, ita uniuersitas rerũ, si quis possit intueri, etiã cũ peccatoribus pulchra est, quãuis eos per seipsos consideratos sua deformitas deturpet. Tertio, qa prosunt bonis. Ro. 8. Scimus quoniã diligentibus Deum omnia cooperãtur in bonũ. Aug. 11. lib. de Ciuitate Dei: Deus sicut naturarũ bonarũ optimus creator est: ita malarũ uolũtatũ iustissimus ordinator, ut cũ illæ malè utantur naturis bonis, ipse etiã bene utatur uoluntatibus malis. Itaq; fecit ut diabolus institutione illius bonus, uoluntate sua malus in inferioribus ordinatus illuderetur ab angelis eius: id est, ut prosint tentationes eius sanctis quibus obesse desiderat: & quoniã Deus eũ conderet, futuræ malignitatis eius non erat ignarus, & pręuidebat quę bona de malo eius esset facturus. Prætereà Psal. ait: Draco iste quem formasti ad illudendum ei: ut in

eo ipso, quod fecit eum, licet per bonitatem suam bonum, iam per suam præsentiã præparasse intelligatur quomodo illo uteretur & malo: neq; enim Deus ullum non dico angelorũ, sed uel hominum crearet quẽ malũ futurũ esse præsciisset, nisi pariter nosset, quibus eos bonorũ usibus cõmodaret. Ber. Iucũdũ Dei iudiciũ, quod ille superbus malleator humiliũ nesciẽs eis coronas fabricat ꝑpetuas, omnes impugnãdo & omnibus succũbẽdo. ¶ Alia ratio eorũ est, quod si causa est immutabilis, erit immutabilis effectus. Sed hoc nõ est uerũ uniuersaliter. Nõ enim necesse est, quod effectus assimiletur causæ efficiẽti uolũtariè operãti: imò fœdus pictor interdũ pingit imaginẽ pulchrã, & pictor pulcher interdũ pingit imaginem turpẽ. ¶ Alia ratio est, quod cõtrariorum cõtrariæ sunt causę, unde cũ secundũ eos bonũ & malũ sint cõtraria, erunt à contrariis principiis, scilicet in principio bono & principio malo. Ad quod dicendũ, quod illud uerbũ, contrariorum cõtrariæ sunt causę: non est uerũ uniuersaliter. Causa enim efficiẽs uolũtariè operans potest esse causa cõtrariorũ. Idẽ enim pictor potest facere imaginem albã & imaginẽ nigrã, & pulchram & turpẽ. Ro. 9. An nõ habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem uas in honorẽ, aliud uerò in contumeliam? Sed causa naturaliter operans quæ operatur secundũ similitudinẽ, dans speciem suã patienti, nõ potest esse causa cõtrariorũ: cũ nõ habeat in se cõtrarias species seu formas. Preterea malũ nõ est cõtrariũ bono, sed boni priuatio: unde nõ est necesse aliquid existẽs ponere eius principiũ. Io. 1. Sine ipso factũ est nihil. Augu. in lib. Soliloquiorũ: Deus qui paucis ad id quod uerè est refugientibus, ostendit malũ nihil esse. Idẽ 12. li. de Ciui. Dei: Malæ uoluntatis causa efficiẽs nihil est. Et iterũ: Nemo quærat causam efficiẽtẽ malæ uolũtatis. Nõ enim est efficiẽs, sed deficiens: quia nec illa est effectio, sed defectio: deficere enim, quod ab eo summè est ad id quod minus est, hoc est incipere habere uolũtatẽ malã. Quod idẽ Aug. exclamat in lib. de lib. arb. dicẽs: Peccare est spreto incõmutabili bono, bonis cõmutabilibus adhærere. Idẽ in li. de natura boni: Deus nõ plãtauerat arborẽ malã in paradiso, sed ipse erat melior qui eã tangi prohibebat. Nõ est ergo peccatum malæ naturæ appetitio, sed melioris desertio. ¶ Itẽ cũ duplex dicatur esse malũ, malũ s. pœnę, & malum culpę. De malo pœnę cõstat, quod bonũ est, cũ sit punitiuum & destructiuum mali culpæ, & à Deo põt esse, cũ ad iustitiã eius ꝑtineat punire offensas suas, & hoc cedat Deo ad gloriã. Aug. 12. li. de Ciui. Dei: Cùm in pœnis est natura uitiosa excepto

cepto eo quod natura est, etiã hoc ibi bonũ est, quod impunita nõ est: hoc enim est iustũ, & omne iustũ proculdubio bonũ. Itẽ in lib. de natura boni: Peccãtes ordinant in suppliciis: quæ ordinatio qa naturę eorum nõ cõpetit, pœna est: sed qa culpę cõpetit, iustitia est. Itẽ cũ alicui pœna debita red dit nulla, est iniqtas apud Deũ: quia melius ordinat natura ut iustè doleat, q̃ in peccato impune gaudeat. Malum etiã culpæ est in natura bona: & ideo malũ est, qa naturę bonę nocet. Aug. 12. li. de Ciu. Dei: Etiã uitio ualde magna ualdéq; laudabilis ostendit ipsa natura. Cuius enim rectè uituperat uitiũ, proculdubio natura laudat, nã recta uitii uituperatio est, quod eo honestat natura laudabilis. Itẽ si naturę bonę nõ essent, eis uitia nocere nõ possent. Nũ qd eis nocẽdo faciũt, nisi, quod adimũt integritatẽ, pulchritudinẽ, salutẽ, uirtutẽ, & quicqd bonę naturę per uitium detrahi siue minui consueuit: Quòd si omnino desit, nihil boni adimẽdo, nõ nocet, ac per hoc nec uitiũ est. Nã esse uitiũ & nõ nocere, esse nõ põt. Idẽ in li. de natura boni: Nõ põt esse dolor in naturis bonis: hoc enim ipsum qd resistit ut doleat: quodãmodo recusat nõ esse qd erat, qa bonũ aliquod erat. Itẽ in animo dolorẽ facit uolũtas resistẽs potestati maiori: in corpore dolorem facit sensus resistẽs corpori potentiori. Diony. Nõ est natura mala, sed hoc est naturæ malum, non posse, quę sunt naturæ perficere. Damasc. Malitia nõ substantia aliqua est, neq; substãtiæ idioma, id est proprietas, sed accidẽs, scilicet ex eo quod secũdũ naturã uolũtariè est euersio. Idioma uel proprietas dicit qd inest substantię secũdũ primã institutionẽ naturę, qd nõ est peccatũ. Damasc. Omnia quęcunq; fecit Deus ita manentia quẽadmodũ creata sunt, bona sunt ualde: uolũtariæ autẽ secedẽtia ab eo qd secundũ naturã ad id qd præter naturã est uenıẽtia, in eo qd malũ est. Fiũt igitur secũdũ naturã omnia seruiẽtia naturę, & obediẽtia sunt cõditori. Quãdo igitur uolũtariè aliqua creaturarũ effrenata & inobediens faciẽti eã fit, in seipsa cõstituit malitiã. ¶ Malũ culpæ est act9 deficiens uel imperfect9, & est uelut fructus degener. Ab eadẽ uite põt esse uua & labrusca. Esa. 5. dicitur de uinea synagogę: Expectaui ut faceret uuas, & fecit labruscas. Et Hier. 2. Ego plãtaui te uineã electam omne semẽ uerũ: quomodo ergo cõuersa es in prauũ uinea aliena? Eundẽ patrẽ possunt habere filius degenerãs, & filius secundũ generositatẽ patris uiuens. Sic ab eodem potest esse bonus actus, scilicet ex libero arbitrio. Sed mal9 actus qui est actus imperfect9, est ab eo non defectu, sicut eadẽ potẽtia gradiendi põt esse principiũ rectæ ambulationis & claudicationis:

ſed claudicationis eſt principiũ ipſa deficiẽs. Diony. Bonum in quibuſcunq; perfectè ineſt, perfecta facit & integra & pura & optima: minus uerò ipſum participãtia & imperfecta ſunt bona & miſta per defectũ boni. Item defectus formæ eſt priuatio ordinis: hoc nõ omnino malũ, ſed minus bonũ. Itẽ malũ eſt infirmitas & defect⁹ boni. & ſicut ex ſtipite arboris inflexibili eſt uirga flexibilis, eò ꝙ uirga eſt tenuis & infirma: ſic ex Deo inflexibilis ad malũ eſt liberũ arbitrium flexibile ad bonũ & malum. Ad bonũ, quia ex Deo bono: ad malũ, quia ex nihilo. Auguſt. in lib. de fide, ad Pet. Quia Deus ſummè bonus eſt: dedit omnib⁹ naturis quas fecit ut bonę ſint. Ideò naturę factę ex Deo proficere poſſunt, q̃a eſſe cœperunt. Ideò deficere, q̃a ex nihilo factæ ſunt. Idẽ in lib. de lib. arbi. Ideò poſsibilitas ad defectũ eſt in creatura: q̃a à nõ eſſe in eſſe procedit. Secũdũ Damaſ. Quæcunque creata ſunt alterabilia ſunt, uel ſecũdũ corruptionẽ, uel ſecundũ electionẽ, uel uoluntatem. Secundũ corruptionẽ, corruptibilia iſta: ſecũdum electionẽ uel uolũtatẽ, ſpirituales ſubſtantię. ¶ Et notãdũ, ꝙ actus qui eſt peccatũ, malus eſt, cùm ſit miſeriæ adductiuus. Diony. Nõ eſt malum puniri, ſed malũ eſt dignum pœna fieri. Eſt etiã malus qui Deum bonũ oſtẽdit cõmutabile ei præligẽdo. Peccamus enim præligẽtes, ut dicit Aug. & hæc præelectio cõtumelioſa eſt. Itẽ malus eſt: quia potẽtiã & à qua eſt corrũpit, diminuendo habilitatem eius ad bonũ. Iuſto enim iudicio Dei fit, cũ potẽtiã Domini à quo eſt offendit, ut ipſa corrũpatur ab actu qui ab ea eſt. Et ſicut uirga flexibilis ad dexterã & ſiniſtrã, ſi frequenter flectatur ad ſiniſtrã, remanet magis inclinata ad partẽ illã: ſic liberum arbitriũ ſi freq̃uẽter inclinetur ad malũ, pronum fit ad illud, & magis elõgatur à bono. Item eſt malus: quia legi diuinę eſt cõtrarius, & ita uolũtati diuinæ non ſubiectus. ſecundũ illud Aug. Peccatũ eſt factũ, uel *dictũ*, uel cõcupitum contra legẽ *Dei*. Itẽ eſt malus, q̃a imperfectus reſpectu actus qui deberet exire à tali potẽtia, ſcilicet libero arbitrio: eſt enim quaſi brutalis actus qui in cane uel in leone nõ eſſet malus actus, qui in libero arbitrio malus eſt. Et ponit exẽplũ Dionyſ. de ferocitate leonis & ira canis. Ira enim in cane bona eſt, cũ ſit animal cuſtoditiuũ, & ad ipſum pertineat extraneum abigere. Ferocitas etiam nõ eſt mala in leone, cũ naturam eius non corrũpat: q̃d enim nõ corrumpit naturã, nõ eſt malum, ut ait Diony. Itẽ malus eſt actus, q̃a eſt in habente rationem à quo ordinari debuit, & nõ ordinat: unde in puero nõdũ habẽte uſum rationis malus nõ eſſet, nec in inſano qui rationẽ haberet

omnino impeditã.Diony.Malũ dæmoni est cõtra deiformẽ intellectũ esse,animę cõtra rationẽ,corpori cõtra naturã.Et licet actus malus deficiens sit prædictis modis: tamen adhuc nõ est omnino priuatus bonitate,cùm principiũ eius & finis sit bonũ. Itẽ Dionys.Principiũ enim eius est liberũ arbitriũ,quod bonum est:finis eius est bonum aliquod trãsitoriũ:nemo enim malũ respiciẽs facit quæ facit, ut ait idẽ Dion.Et propter bonũ sunt oĩa, & quæcũque sunt bona,& quæcũque sunt contraria:ut ipse ait. Et ponamus exẽplum in cõmestiõe cibi uetiti,quę bona est in præsenti,quia delectabilis,licet in futurũ occasio sit maioris tristitiæ,& põt esse expediens etiã ipsi agẽti in casu.Vnde Aug.Audeo dicere supbis esse utile cadere in áliquod aptũ manifestúmque peccatũ, unde sibi displiceát q iã sibi placendo ceciderant. Salubrius enim sibi Petrus displicuit qñ fleuit, q̃ placuit quãdo pręsumpsit.Vnde uerũ est quod dicit Diony.ꝙ nihil existẽtiũ priuatur uniuersaliter bono. Et iterũ:qđ p omnẽ modũ bono priuatũ est nũquã nusquã,neq; erat,neque est, neque erit,neq; esse põt.Est etiã malus actus ordinatus,ut prius ostensum est.Dion.Factis malis optimè & pulchrè diuina ꝓuidẽtia usa est ad nostrã aut aliorũ formationem aut utilitatẽ. ¶ Subtractis erroris Manichæorũ authoritatibus & rationibus quibus innitũtur, ponẽdæ sunt authoritates & rationes qbus ipse directè destruitur,& qbus ostẽditur unicũ esse principiũ à quo sunt omnia uisibilia & inuisibilia.Et primò ponentur authoritates:quia,ut ait Augu.in lib.de morib. Eccl. naturæ ordo ita se habet,ut cùm aliqd dicimus,rationẽ præcedat authoritas:nam infirma uideri ratio põt,quę cũ reddita fuerit, authoritatẽ postea per quã infirmetur assumit. Legitur Matth.6. Respicite uolatilia cæli &c.Et subditur:Et pater uester cęlestis pascit ea.ergo cibus corruptibilis quo aues pascũtur à patre cælesti est: nõ ergo sola incorruptibilia ab eo sunt.Itẽ Matth.3.Si fœnum agri quod hodie est,& cras in clibanũ mittitur,Deus sic uestit:quãto magis uos modicæ fidei? ergo decor quo herba prati uestitur,à Deo est. Eiusdẽ 5. dicit de patre cælesti,quòd pluit sup iustos & iniustos: ergo pluuia est ab eo. Itẽ Christo uenti & mare obediũt tãquã domino. Matth. 8. Ergo ipse erat Dominus maris:simili ratiõe aliarum rerum uisibilium. Item eiusdem 14. & 15. Ipse panes multiplicat, quibus pascitur populus: sed eiusdem potentię est panes sic multiplicare, & de nouo facere:ergo panes corruptibiles ab ipso poterãt esse. Itẽ Marci 5. Vitam mortalem amissam reddidit filię archisynagogi.Et unico filio

uiduæ.

uiduæ. Lucæ 7. Et Lazaro. Io. 11. ergo non solum incorruptibilia: sed & corruptibilia ab ipso sunt. Et Marci 10. legitur: Ab initio creaturę masculum & fœminam fecit eos Deus. Itē Lucę 11. dicit Pharisæis, Quod intus est uestrum, plenū est rapina & iniquitate. Stulti, nōne qui fecit qđ deforis est, etiam id quod deintus est, fecit? Ergo ab eodem principio est anima & corpus. Lucæ 3. ubi texitur genealogia Christi, dicitur: Qui fuit Adam, qui fuit Dei. Adam ergo fuit filius Dei: fuit ergo à Deo, & nō à diabolo. Item Ioā. 1. dicitur de Deo: Omnia per ipsum facta sunt. Ergo uisibilia & inuisibilia. Et pōst: Mūdus per ipsum factus est. Et iterū: In propria uenit, & sui &c. Non erant sui per gratiam, cū essent mali, ergo sui erant creatione. Item mutauit aquam in uinum corruptibile. Io. 2. ergo etiā corruptibilia sunt ab ipso. Romano. 11. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientię Dei &c. Et paulò pōst subditur: Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Præterea 1. Cor. 10. Domini est terra & plenitudo eius. Ephes. 2. Ipsius factura sumus &c. Eiusdem 3. In Deo qui omnia creauit. Colos. 1. In ipso condita sunt omnia, quę sunt in cęlo & in terra uisibilia & inuisibilia. & 1. Timot. 4. In nouissimis temporib. discedēt quidam à fide &c. Et subditur, prohibentium nubere, & abstinere à cibis quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarū actione fidelibus. Hebr. 1. Initio tu Domine terrā fundasti &c. Et in eodem: Quem cōstituit hæredem uniuersorum. Act. 4. Domine, tu fecisti cælum & terram. Et 17. eiusdem: Deus qui fecit mundum & omnia, quæ in eo sunt, hic cæli & terræ cùm sit dominus. Et canonica Iudæ: Solum dominatorem & dominum nostrum Iesum Christū negantes. Et Apoc. 10. Iurauit per uiuentē in secula seculorum, qui creauit cælum & omnia, quę in eo sunt, & terrā, & omnia, quę in ea sunt, mare & omnia, quæ in eo sunt. Et Petrus in li. cle. Totius mūdi machinā cū una esset domus, in duas regiones diuisit Deus, ut superior regio angelis, inferior uerò hominibus præberet habitaculū. In symbolo etiā Apostolorū dicitur, Creatorem cæli & terræ. In hoc etiā conueniūt nobiscū nobiles philosophi. Plato loquens de Deo, Genitorē, inquit, uniuersitatis tam inuenire difficile est, quàm inuētū dignè profari. Boët. li. Cōsolat. O qui perpetua mundū ratione gubernas, Terrarū cęliq; sator. Sene. Vir bonus quicqđ ei acciderit, æquo animo sustinebit. Sciet enim hoc accidisse lege diuina, ex qua uniuersa ꝓcedūt. ¶ Nūc ponēdę sunt rationes ad destructionē dicti erroris. Dicunt Manichæi lucē & tenebras nō posse esse ab eodem principio. Sed

eadem

eadem ratione uox & silentium erunt à contrariis principiis. Sic enim se habet silentium ad uocem, ut tenebræ ad lucem. Vnde August. irridendo Manichæos, ait, Si est gens tenebrarum pugnans contra Dei lucem: quare non est gens silētiorum pugnās contra uocem? Item si lux est à bono Deo, uisus qui melior est luce, cùm lux propter uisum sit, & sine uisu inutilis sit, erit à Deo: quis dubitat eū cui seruit lumen cādelæ præualere lumini illi? Et si uisus & lux quæ maximè est uisibilis, sunt à Deo: eadem ratione auditus & audibile, olfactus & odorabile, gustus & gustabile, tactus & tangibile: ergo omnia corruptibilia corpora sunt à Deo. Itē cùm uiuere sit melius quàm fulgere, si nihil potest fulgere sine Deo, multo minus nec uiuere, ut ait August. Ergo omnia uitā habentia sunt à Deo. Item Aug. in lib. de duabus animabus: Sēsibus omnibus intelligentia præstat & excellit: ergo intelligibilibus sensibilia inferiora sunt. Dementia igitur est cùm omnis uita & oīs anima solo intellectu pcipi queat, sol autē & luna & omnis lux mortalibus oculis cernitur, quālibet animam Deo authore priuare, & quòd lux bono Deo tributa dicatur. Itē aut ista corruptibilia sunt purè mala, aut mista ex bono & malo: ergo sunt quantum ad bonū à bono principio: quantum ad malum, à malo. ergo aliqđ corruptibile à bono principio est. Præterea ergo secundum hoc est aliqua societas lucis ad tenebras, & aliqua cōuentio Christi ad Belial: cuius contrarium ostēditur 2. Cor. 6. Sic uerò sunt purè mala. Contrà cum bonum tripliciter dicatur, honestū, delectabile, expediēs: hæ tres species boni inueniūtur in his corruptibilibus. Honestū, ut pascere esuriētem, dare potū sitienti, & cætera opera misericordię quę cōmendat Domin⁹. Matth. 25. Delectabile, ut cū cōiungitur conueniens cum conuenienti. Expediens, ut cum infirmi bibunt potiones amaras, salubres tamē, uel causa sanitatis urūtur, uel secātur: ergo oēm spē boni possumus inuenire in his corruptibilibus: ergo nō purè mala sunt. Itē quilibet sensus dicit aliquod bonū in eis, ut gustus dicit aliquod bonum uinū. Io. 2. Tu autē bonū uinū seruasti usque adhuc. Dicit auditus uocē aliquā bonā. Dicit uisus formā aliquā bonā. Dicit tactus uestē aliquam bonam & suauem. Dicit odoratus aliquem odorem bonū. Ergo sicut ille qui negat niuem esse albā, sensu indiget: sic Manichæi omni sensu uidētur indigere. Ipsi uidentur esse & cæci & surdi, & aliis sensibus indigētes: nec digni sunt ut cōtra errorem eorum disputetur. Arist. Nō oportet omne ꝓblema nec oīm positionē cōsiderare, sed quā dubitabit aliquis rationis

tionis indigentium & non pœnæ uel sensus. Videtur quod ipsi uelint hominibus oculos eruere, & non solũ oculos, sed omnẽ sensum eis auferre, unde multũ sunt odiendi quantum ad hanc malitiam. Videtur etiam bestiis bestialiores esse: cùm bestię inter hæc corruptibilia, quædam bona sibi à quibusdã malis distinguant, hæc fugiẽdo, illa appetendo. ¶ Item cognitio boni bona est: ergo cùm lux bona sit, cognitio lucis bona est: ergo in illis corruptibilib⁹ quę possunt lucem cognoscere, aliquid boni est: ergo non sunt purè mala. Item legitur Matth. 6. Benefacite his qui oderunt uos &c. ut sitis filii patris uestri qui in cælis est, qui solem suũ facit oriri super bonos & malos: ergo pater cælestis facit bonũ malis, faciẽdo solem suum oriri super eos: ergo mali sunt receptibiles boni ipsius. Sed potentia recipiẽdi bonũ bona est: ergo ipsi habent aliquid boni: ergo nõ sunt purè mali. ¶ Itẽ corruptibilia ista aut ideò mala sunt, q̃a possunt corrumpi, aut alia de causa. Si quia possũt corrũpi: ergo creata sunt mala. Omnia enim à Deo possunt dissolui quę ab eo sunt cõposita. Facili⁹ enim est destruere quàm cõstruere: ut ait Philosophus. Ioã. Damasce. Omne qđ incipit esse, finitur secundũ naturam. Greg. Esse omnium quæ de nihilo sunt in nihilum tẽderet, nisi ea omnium author manu regiminis retineret. Omnia itaq; creata, nec p̃ se subsistere, nec mouere pręualẽt. Quod dicit Greg. sic potest probari. Qđ semel requiritur ex necessitate ad essentiã alicuius rei, semper ad eã requiritur: sed prima causa requirebatur ad hoc, ꝙ hæc aĩa esset qñ primo fuit: per aliã enim causam non potuit à non esse in esse adduci: ergo semp̃ prima causa ad hoc ꝙ illa anima sit, requiritur. Itẽ si non potuit illa anima esse in a, nisi per primã causam: ergo eadẽ ratione nec in b, nec in c, & sic de unoquoque instãti, in quo ipsa fuit: ergo prima causa requiritur ad esse huius animæ: eadem ratione ad esse uniuscuiusque creaturę. Itẽ sicut inchoatio diei est à sole uisibili: sic eius continuatio, & si desinat esse sol, uel lumen eius iuxta ipsum intercidatur, desinit totum lumen esse in aëre. Sic posito ꝙ prima causa desinat esse, uel cesset à conseruatiõe rerũ quas creauit, oẽs desinunt esse. Sicut uita corporis inchoationẽ habet ab alia: sic & continuationem. Vnde recedente anima à corpore, desinit corpus uiuere: sic si prima causa desineret esse, cũcta desinerẽt esse. Itẽ sicut ascẽsus lapidis in aëre non potest fieri propria uirtute: sic nec permanẽtia ipsius ibidem. Nõ minoris uirtutis est in bono inchoato pseuerare, q̃ illud inchoare. Ouidius in Epistolis: Nõ minor est

uirtus,

uirtus, quàm quęrere, parta tueri. Sic non minoris est uirtutis creata in esse conseruare, quàm creare. Aug. Deus ex nihilo oĩa fecit, & si se subtraheret, in nihilũ redigerentur. Et Plato introducit Deum loquentem ad nobiliora opera sua, dicentem ea natura dissolubilia, uoluntate uerò sua indissolubilia. Si uerò sunt mala alia de causa: aut sunt mala quia uariabilia, aut ꝓpter aliud. Si q̃a uariabilia: ergo aĩæ quæ sunt à principio bono erũt malæ: cùm sint uariabiles ab ignorantia ad scientiam, à gaudio ad tristitiã, ab iniustitia ad iustitiam. Lucę 15. Gaudium erit angelis Dei sup uno peccatore pœnitentiã agente. Ex hoc uerbo cõstat quòd aliquis põt peccare & malus fieri: & qui iã peccator est, per pœnitentiam fieri bonus. Sed cuiꝰ erit hæc uariatio? Aut purè boni, aut purè mali. Purè malũ nullatenus põt fieri bonũ, quũ sit essentialiter malũ: unde si desinit esse malũ, desinit esse. Neque purè bonũ secundum eos potest fieri malum: ergo perit pœnitẽtia. Aug. Nũquàm negauerũt Manichęi dari ueniã peccatorũ, cùm fuerit ad Deũ quisq; cõuersus: quæro ex illis, duobus generibus animarũ, cuius sit pœnitere peccati? & scio hoc nec illius animæ posse quę malefacere, nec illius quæ bñfacere põt. Dic etenim anima quam de substantia Dei asserunt, quomodo nihil ex me mali si ego perperàm feci? Aut quomodo rectè pœnitet, si ego nõ feci? Audi partẽ alterã. Quomodo ex me nihil boni est cui bona uolũtas inest? Aut quomodo me rectè pœnitet si nõ inest? Mihi autẽ satis est sic scire quòd Manichęi errãt, aut scio pœnitẽdum esse peccati. Si uerò mala sunt q̃a corporalia & uisibilia: ergo sol & luna & stellæ mala essent, cùm sint corpora uisibilia. Si uerò mala sunt ꝓpter cõtrarietatẽ quã habẽt: ergo cùm summè bonũ habeat cõtrarietatẽ cũ summè malo, summũ bonũ erit malũ. Si uerò ꝓpter cõtrarietatẽ quã habẽt adinuicẽ, mala dicũtur: sicut aliqua dicuntur mala, quia cõtrarietatẽ & bellũ habẽt cũ aliq̃bus: sic & bona dicẽda sunt propter cõueniẽtiã & pacẽ quã habẽt cũ aliis, uel bona simpliciter, uel bona quantũ ad hoc: ergo nõ erũt purè mala. Et si odium inter aliqua corruptibilia malitię attestatur: amor qui inter aliqua inuenitur, bonitati attestabitur. Pręterea cum bonum sit quod desyderatur ab omnibus: ut ait Dionys. & secũdũ Arist. omnia bonũ exoptẽt, & omnia appetãt esse sui conseruationẽ: esse uniuersaliter est bonũ. Dolor qui inuenitur etiã in animalibus irrationabilibus quũ occidũtur uel lædũtur, attestatur amori quẽ habent ad suũ esse. ¶ Pręterea quũ sit scriptum in corde hominis, ꝙ sicut bona sunt facienda, ita mala sunt destruen

ſtruenda: ſi corruptibilia iſta ſunt mala, deſtructio illorũ eſt bona: ergo cõtrarietas uel poteſtas deſtruẽdi ſe inuicẽ bona eſt. Itẽ ſi corruptibilia iſta mala ſunt, quia deſtructiua ſui inuicẽ, neceſſariò eſse eorũ bõnũ eſt: ergo cùm Manichæi ponunt ꝙ mala ſunt quæ ſunt deſtructiua ſui inuicẽ: per cõſequẽs ponunt quòd ipſa ſunt mala & bona. Itẽ ſi principiũ malũ, per ſe poteſt eſſe cauſa malorũ: ergo ſemper põt eſse cauſa eorũ: ergo poteſt ꝑpetuare ea: ergo ꝑpetua & nõ ſolũ corruptibilia poſſunt eſse à principio malo. Item cùm aliqua mors iuſta ſit, ſecũdũ illam ſententiam domini, Matth. 26. Omnes qui gladiũ acceperint, gladio peribũt. ergo mors poteſt eſſe à Deo, & corruptio: ergo corruptibilia poſsunt eſſe à bono principio. Item corruptio iſtorũ corruptibiliũ, aut eſt bona, aut eſt mala. Si bona: ergo eſt à Deo bono: ergo corruptibilia poſsunt eſse ab eo. Si mala, ſed cuius corruptio mala eſt, ipſum quoque bonũ, iuxta uerbũ Sapientis: ergo ipſa ſunt bona: ergo poſsunt eſſe à Deo bono. Item principiũ malũ aut eſt mutabile, aut nõ. Si nõ eſt mutabile, ergo nõ erũt potius mutabilia ab eo, quàm à principio bono. Præterea immutabilitas nõ ſolũ ꝑtinet ad bonũ, imò ad optimũ. Diony. Propriũ eſt optimi eſse ſemper idipſum. Senec. Neceſſe eſt eadem placere, cui niſi optima placere nõ poſsunt: Deo ſcilicet. Diony. Malũ quidẽ inſtabile eſt. Itẽ nõ ſunt immobilia & ſemper ſic habẽtia mala: ait idem Dion. Non eſt ergo principiũ mali immutabile. Itẽ cùm ſapiẽtia bonũ ſit, nõ erit in ſummo malo. Stultus autẽ ut luna mutaṫ. Eccleſ. 27. Senec. Stultitiæ nihil cõſtat, nihil diu placet. Si uerò principiũ mali mutabile eſt: ergo habet aliquã cõpoſitionẽ ad minus quæ eſt ꝓprietatis ad ſubiectũ. Vbi enim eſt mutatio & receſſus alicuius ꝓprietatis & acceſsus alterius: neceſſe eſt etiã ibi eſse aliquam eſſentialẽ compoſitionẽ. Nihil enim eſt agẽs & patiẽs ſecundũ idẽ. Ergo oportet aliq̃d eſſe in eo quo agit dãdo eſse eis quorũ eſt principiũ, & aliq̃d quo recipit ꝓprietatẽ quæ ei aduenit cùm mutaṫ. Si autẽ cõpoſitũ eſt: ergo cõpoſitũ ab aliquo qđ eſt eius principiũ: aliud autẽ principiũ habere non põt, niſi principium bonum: ergo eſt à bono principio: ſed ab eo nõ põt eſſe niſi bonũ fuit: ergo ab eo factũ bonũ, ſed poſtea factũ eſt malũ. Et hoc eſt qđ ueritas dicit Ioã. 8. Ille homicida erat ab initio; ergo habuit initiũ. Et ſubditur: Et in ueritate nõ ſtetit. In bona enim uolũtate nõ perſeuerauit. Itẽ Luc. 10. Videbã ſathanã ſicut fulgur de cælo cadentẽ. Fuit ergo aliquãdo bonus & in cælo; ſed peccauit, & de cælo cecidit. Item radix omnium malorũ eſt

cupiditas.1.Timo.ult.Ergo ante cupiditatem non est malum, sed antè est naturaliter potentia, à quo exit actus cupiditatis: ergo potentia illa non est mala: ergo natura ipsius diaboli bona est. Præterea si principiũ mali non habet principiũ, ergo habet esse, & non ab alio: sed hoc non solũmodo boni est, sed etiã melioris: melius enim est quod natura est, quàm acquisitiuũ: ergo principiũ mali non solum bonũ est, sed etiã melius his quæ esse incœperunt. Item proprium est Altissimi, à nullo aliquid tenere, nulli aliquid debere, nulli subesse: absit ergo ut talia malo conueniãt. Præterea, impossibile est duo esse principia absolutè. Si enim aliquid est principium absolutè, est primũ. Si autẽ est primum, non habet prius uel coæuum. Vnde Dionysi. Omnis dias siue dualitas nõ est principium: monas autẽ siue unitas erit totius *diadis, id est*, dualitatis principiũ. Item, oppositorũ oppositæ sunt causæ: ergo si principiũ boni est ens, principiũ mali est non ens. Aug. 12. lib. de Ciuitate Dei: Et naturæ quæ summè est, qua faciẽte sunt quæcunq; sunt contraria naturæ, non est nisi quæ non est. Item aut principiũ boni & mali in aliquo cõueniunt, aut in nullo. Si in nullo, ergo nec in esse, nec in potẽtia: ergo si principium boni est, principium mali non est. Et si principium boni est, omnipotẽs: principium mali est, nihil potens: ergo nullius rei principium. Si uerò conueniunt in aliquo, ut in eo quod est esse, & uiuere, & intelligere, & posse: non est ergo purè malum quod in tot conuenit cum summè bono. Dionysius: Si omnino bonũ consumpseris, neq; essentia est, neque uita, neque concupiscentia, neque motus, neque aliquid aliud. Præterea aut in aliquo differũt, aut non. Si non, ergo sunt idem principiũ, & nõ duo principia. Si uerò in aliquo differũt, hæc differentia uidetur esse in malitia uoluntatis. Posito enim quòd uoluntas eius sit bona, iam habet pacem & amicitiam cum summo bono, & non contrarietatem. Sicut enim pax est hominibus bonæ uoluntatis, Luc. 2. sic & angelis bonæ uoluntatis. Iam imago Dei relucet in eo, quum in eo sit & potentia, & sapientia, bonitas siue bona uolũtas: unde relinquitur quòd à Deo sit. Similitudo enim inter aliqua ostẽdit ea eandem uel similem causam habere, uel unũ esse causam alterius. Præterea si principiũ mali in aliquo differt à principio boni, & in aliquo conuenit: ergo ipsum habet aliquid & aliquid: ergo est compositum, ergo non est principium primũ. Illud enim est prius à quo compositum est. Item constat quòd principiũ bonum est perfectũ, & sine aliquo defectu. Matt. 5. Pater uester cælestis perfectus est. Damasc. Deus perfectus est, & indeficiens, & se-

cundum bonitatem, & secũdum sapientiam, & secundum uirtutẽ, sine principio, infinitus, æternus, incircũscriptibilis, & simpliciter per omnia perfectus: ergo potentia ipsius non habet defectum, nec admistionẽ impotentiæ: ergo nihil est quod non subsit illi potentiæ: ergo dominium eius uniuersale est: & nihil est exceptum ab eius iurisditione: ergo si principium malum habet potestatẽ aliquam, potestas illa est à Dei potentia, & sub ea. Matth. ulti. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra, ait Christus. Et Rom. 13. Non est potestas, nisi à Deo. Et ut uno uerbo dicamus, Dei potentia omnipotẽtia est, Apoc. 4. Sanctus, sanctus, sanctus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui uẽturus est? Eiusdem 5. Magna enim & mirabilia sunt opera tua Domine Deus omnipotens. Et 16. Domine Deus omnipotens uera & justa judicia tua. Et 21. Dominus Deus omnipotens, templũ illius est. Et Mat. 19. dicitur, quòd apud Deum omnia possibilia sunt. Et Luc. 1. Nõ erit impossibile apud Deum omne uerbum. imò quod plus est, omnia possibilia sunt credenti in eum. Matt. 9. & Mat. 17. Nihil impossibile erit uobis. Manifestum est ergo ex prædictis, diabolum non esse exemptũ à potestate Dei. Vnde Lucæ 10. Ecce dedi uobis potestatem calcandi super omnem potestatem inimici. Non est ergo diabolus principium malum æternũ quod sit à se: sed natura eius à bono principio est, & ab institutione prima bona: sed à corruptione uoluntatis est in eo malitia. ¶ Præterea cùm Deus sit incircunscriptus, non sic capitur uno loco, quòd non possit esse in alio: nec potest esse locus sine eo, quod non esset si duo essent principia. Dama. Quomodo diis multis existentibus incircunscriptibile seruabitur, quod in Deo dicimus? Vbicunque enim fuerit unus, nequaquam erit alter. Item cùm castra destruãtur propter diuersitatem dominorum: quomodo nõ esset iam mundus dissolutus, si essent diuersi domini? Damas. Qualiter à multis gubernabitur mundus, & non dissoluetur, & corrumpetur pugna in gubernantibus considerata? Et subdit: Si autem dixerit quis, quoniam unusquisque parti principatur, quid est quod ordinat & permanentiã eius facit? illud utiq; erit Deus magis. Item si multos diceremus deos, necesse esset differentiam in multis considerari. Si enim nulla est differẽtia in eis, unus magis est, & non multi. Si autem differẽtia est in eis, ubi est perfectio? Siue ei secũdum bonitatẽ, siue secundum uirtutem, siue secũdum sapientiam, siue secũdum tempus, siue secundum locum defecerit à perfectione, nequaquam erit Deus. Item non minus pertinet ad Deum bonitas, quàm poten-

tia,

tia uel sapientia: ergo sicut ridiculum esset ponere aliquē Deū, sine potētia uel sapientia: sic ridiculum est ponere Deum, sine bonitate. Dionysius: Neq; diuinum malum est, neq; malum diuinum. Præterea, impossibile est perfectam esse sapientiā & potentiam absque bonitate. Impotentia enim est, si nō potest uelle bonum cognitum. Si autem potest uelle bonū, non est sine aliqua bonitate. Posse enim uelle bonū, bonū est. ¶ Item duo sunt principia: aut principiū malum est inuisibile sicut bonum, aut est uisibile. Si est uisibile, est corpus, & ita compositum: ergo habuit initium. Si uerò inuisibile, ergo per ea quæ facta sunt conspicitur, sicut & principium bonum. Cùm ergo esse principii per se eorum, quæ facta sunt, agnoscatur: per quid cognoscetúr multitudo principiorum, nisi multitudine eorū quæ facta sunt? ergo tot sunt ponēda principia, quot sunt res factæ. Si uerò contrarietate rerū quæ factæ sunt cognoscatur diuersitas principiorum: ergo omnia contraria erunt à cōtrariis principiis: ergo album & nigrum non erunt ab eodem principio, neque calidum & frigidū, & sic de aliis cōtrariis: unde oportebit multo plura principia, quàm duo poni. Item potentia Dei & sapiētia, de quibus constat, sufficiūt ad creationem omniū, & ipsa mors etiam potest esse ad eius bonitatē. Multoties enim ualde utilis est homini, ut uiris sanctis, quibus est finis miseriæ & porta gloriæ: unde multū desideratur ab eis, ut in Paulo patet Philip. 1. Desideriū habeo dissolui, &c. Etiam mors malorū est à iustitia Dei. Luc. 12. Timete eum qui postquā occiderit habet potestatē mittere in gehennam. De potentia uerò alia non potest constare per aliquē proprium effectū eius. Quanta ergo fatuitas est, Deo omnipotēti propter illam potentiā somniatam auferre dimidium regni sui, & gloriæ suæ? Quis est qui nesciat quòd duo possunt habere eundem patrem, unus tamē eorum est sanus, & alter æger, & filio existēte infirmo pater potest esse sanus, & ab eadem radice potest esse & spina, & rosa? Præterea quotidie uidemus hoc in corporibus, corpus quod sanum est fieri ægrū, & ecōtrario. Idem etiam necesse habemus concedere de animabus: anima enim peccādo potest fieri mala, & pœnitentiā agendo potest fieri bona. Alioquin pro nihilo monetur aliquis ad agendū pœnitentiam. Matt. 3. Agite dignum fructum pœnitentiæ. Et eiusdem 4. Pœnitentiam agite: ergo potest accidere in spiritibus corpori nō unitis, ut qui boni sunt natura, fiant mali malo consentiendo. Vnde 2. Pet. 2. Si Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos in

iudicium reseruari,&c. Et canonica Iudæ, Angelos qui non seruauerunt principatum suum, sed dereliquerũt suum domicilium, in iudicium magni Dei uinculis æternis sub caligine reseruauit. ¶ Et aduertendum est, quoniam sapiẽtia Dei noluit, quòd aliqua diuersitas creaturarũ contrarietatem principiorũ posset ostendere: Prima diuersitas in rebus est substantiæ & accidentis: sed unum istorum inest alteri, scilicet accidens substantiæ. Substantia uerò causa est accidentis, nec possunt esse à contrariis principiis, cùm tanta sit eorum conuenientia & adhærentia, & maximè cùm nulla sit societas lucis ad tenebras, nec cõuentio Christi ad Belial. 2. Corinth. 6. Alia est diuersitas materiæ & formæ, quarum conuenientia manifestè indicat ea non esse à diuersis principiis. Alia est diuersitas substãtiæ corporeæ & incorporeæ. Sed cùm substantia incorporea perfectior sit corporea, & conueniat cum ea ad perficiendum unum, ut in arboribus est uegetabile, in brutis animalibus sensibile, & in hominibus anima rationalis: manifestũ est quòd non sunt à contrariis principiis. Alia diuersitas est corruptibiliũ. Sed nec ista diuersitas ostendit contraria esse principia, cùm corruptibilitatẽ inueniamus non solum in corporibus, sed etiam in substantiis incorporeis, ut in uegetabili, & sensibili: imò quædã corruptibilitas uidetur esse in omni creatura à prima cõditione ipsius. Quia sicut ait Augu. in lib. de ciuitate Dei: omnis creatura mutabilis, quia de nihilo facta. Præterea corruptibile & incorruptibile conueniunt ad unũ perficiendũ: ut corpus & anima ad perficiendum hominẽ: & est naturalis amor unius ad alterũ, quod indicat separatio unius ab altero, quæ cum dolore fit: ex quo manifestum est ea non esse ex contrariis principiis. ¶ Item si duo sunt principia, unum boni & alterum mali: aut creare pertinet ad principiũ boni, sicut ad principiũ mali, aut non. Si non, aut principium mali ex materia, quæ sit à principio bono, operabitur, aut nihil omninò operabitur. Si nihil omninò, ergo non erit principium. Si ex materia creata à bono principio, quod tamẽ fiet, nõ erit purè malũ, cum materia sit bona. ¶ Preterea forma quæ erit à principio malo, mala erit, nec cõueniet materiæ bonæ, ut faciat unum cum ea. Si uerò creare est utriusque principii, aut bonũ principiũ habebit hoc à malo, aut malũ à bono, aut ambo ab altero. Dion. Si malum æternũ est, & creat, & potest, & est, & agit: unde ei hoc, aut ex bono, aut ex malo, aut ambobus ex alia causa? Si bonũ principiũ hoc habet à malo, malũ tantummodo erit principiũ & nõ bonũ. Si malũ à bono tantũ, bonũ erit principiũ & nõ malũ. Si ambo ex

alia

alia causa, illa magis erit principiũ. Item cùm operatio sit secundum uirtutẽ, & uirtus secundum essentiã: si operatio creãdi communis est duobus principiis, una uirtus communis erit illis à qua erit ista operatio, & una essentia siue unũ essentiale ad quod pertinebit uirtus ista. Et si illud erit principiũ malũ, purè malũ, cùm habeat bonum sibi essentiale. Si uerò illud est malũ, nõ erit principiũ bonũ summè bonum, cùm habeat malũ sibi essentiale. Præterea si duo principia in aliquo essentiali cõueniunt, & in aliquo alio differũt, utrunque cõpositũ est: ergo neutrũ est principium simpliciter, cùm aliquid sit prius à quo compositũ est. ¶ Præterea malum uidetur esse cõtra naturam principii. Ad principiũ enim pertinet facere, non destruere: malũ uerò destructiuũ est. Dion. Malo natura est corrumpere & perdere. Item malum secundum quod malũ nullius est generatiuum uel nutritiuum, aut omninò factiuũ, aut saluatiuũ: ergo malum non est primũ principium. Item bonũ inquantũ bonũ est ex se diffusiuum, ut ait Dionys. quia multiplicatiuũ est: ergo cùm malum bono sit contrariũ secũdum quod malum: non erit multiplicatiuũ: sed potius retentiuũ uel contractiuũ: ergo non erit principiũ. Item corruptio naturaliter est posterior generatione: ergo potentia corrumpẽdi erit potẽtia generãdi. Quæ enim est proportio actus ad actũ, & eadẽ est potentiæ ád potentiam: ergo destructiuũ boni naturaliter est posterius principio boni: ergo malum & bonũ non sunt principia coæua. Item priuatio naturaliter posterior est habitu: ergo destructiuũ boni naturaliter est posterius bono. Item aut sunt aliqui spiritus mali à principio malo, aut non. Si non, sed cõstat quòd sunt aliqui spiritus mali ex Euangelio in multis locis. Matt. 12. Cùm immundus spiritus exierit, &c. Et paulò pòst: Et assumit septem spiritus nequiores se. Et Lucæ 8. de quodam dicitur, Ruptis uinculis agebatur à dæmoniis in deserto. Et interrogauit illum Iesus, quod tibi nomẽ est? At ille dixit: Legio: quia intrauerãt multa dæmonia in eum. Aut igitur sunt æterni spiritus illi, aut non. Si sic, non sunt ergo tantũ duo principia, à quibus sint omnia alia. Præterea cùm boni spiritus creati sint, uerisimile est quòd & mali spiritus sint creati. Absit enim quòd hęc nobilis cõditio nõ esse ab alio sit in malis spiritibus, & nõ in bonis. Si uerò creati sunt: ergo aut ex principio bono, uel ex malo. Si à bono, ergo tunc erãt boni: sed post facti sunt mali, sicut asserit ueritas fidei catholicæ. Si uerò à principio malo: ergo ab eo nõ solũmodo sunt corpora, sed etiã spiritus: nec solùm corruptibilia, sed étiã incorruptibilia. Itẽ dicit Sene. in lib. de Naturalibus quæ-

stio. Deus est quo maius excogitari non potest. Et sicut ait Augustin. in libro de fide ad Pet. Deus est immensus uirtute, non mole. Virtus ergo Dei est, qua maior excogitari nō potest: sed maior est uirtus quæ summè malum potest destruere, quàm quæ nō potest: ergo uirtus diuina potest summè malum destruere: ergo summè malum habuit principium, & potest finem habere: ergo non est primum principium. ¶ Præterea ad bonitatē pertinet non solum uelle bonum facere, sed etiam uelle malū destruere, & magis malum magis uelle destruere: ergo maximè malum maximè uelle destruere: ergo cùm summè bonum habeat potestatem illud destruendi, iam illud destruxit tanquàm radicem omnis mali. Securis enim ad radicem arboris à sapiente ponitur, non ad ramos: hac radice extirpata omne malum cessat. Item Deus excedit intellectū nostrū: potentior enim est agēdo, quàm nos intelligendo: sed intellectus noster attingere potest tam regionem tenebrarum, quàm regionem lucis: ergo Deus nō est exclusus à regione tenebrarum: nec inclusus in regione lucis, ut dicūt Manichæi. Quod manifeste ostenditur 1. Corinth. 6. Nescitis quia membra uestra templum sunt Spiritussancti qui in uobis est? Et eiusdem 3. Nescitis quia templum Dei estis uos, & spiritus Dei habitat in uobis? Et subditur: Qui uiolauerit templum hoc, disperdet illum Deus. Græci uerò sic habent: Qui corruperit templum hoc, corrumpet illum Deus. Deus ergo non est exclusus à regione tenebrarum. Nec membra illa mala sunt in quibus Deus habitat, & quorum uiolationem uindicat. Nec omnis corruptio mala est, ex qua Deus corrumpentes bonos corrumpit. Item cum magis conueniat aliquid cum quolibet, quàm aliquid cum nihilo, quod potest per se ex nihilo aliquid facere, potest quodlibet ex aliquo facere: ergo quicunq; potest creare, est omnipotēs. Verisimile est ꝙ potentia quæ extendit se ad ea quæ non sunt, extendat se ad omnia quæ sunt: ergo cum mancipium malū non sit omnipotens, non potest creare. Itē si duo sunt principia, aut utrunq; erit imperfectum, aut alterum erit superfluum. ¶ Itē dicit Damasc. Contraria sunt inuicem bonū & perniciosum, & sui inuicem corruptiua, & in se inuicem & cum se inuicem non subsistentia. Et subdit: Necesse est duorum esse alterum: uel tangere & corrumpere se inuicem, uel esse quid medium in quo nec bonum nec malum erit: uelut quædam maceries separans ab inuicem utraque, & non duo, sed tria erunt principia. ¶ Item necesse est horum alterū uel pacificare, quod illud quod malum est, non potest: uel præliari, quod id quod

perfectè

perfectè bonum est, non potest, uel quod malum est quidem prę liari, & quod bonũ non ex aduersario praeliari, sed corrumpi uel semper contristari, uel malũ pati. Itē beatus est cui omnia optata succedunt: sed si summum bonũ habet aliquid sibi contratium, non omnia optata sibi succedũt: ergo nõ est beatum. Itē Deus bonus aut potest cohibere mala quę fiũt à principio malo suis, & uult, & sic cohibet: aut potest, & non uult: si nõ est summè bonus, aut uult, & non potest, & tunc est impotens. Item cùm bonum sit quod desideratur ab omnibus, ut dicit Dionysius, ergo malum est quod oditur ab omnibus. Sicut ergo Deum diligit quicquid diligere potest, ut ait Augustinus, & ipse diligit omnes quos creauit, nisi ipsi fiant mali, & inter eos est mutuus amor: sic mutuũ odium erit inter eos qui sunt à malo principio, & ipsi odient malum principiũ, & ipsum eos. Ergo mirũ est si iam nõ destruxit eos. Nõ potest ergo stare regnũ tale nullo amore cõpactum. Itē cũ ipsum summè malum sit, ergo uult malũ & sibi & suis, & non modicum malũ, cùm non sit modicum malus: quomodo permittit ergo suos uiuere? Itē aut princeps iste uel gens eius aliquid amat, uel nihil. Si nihil, ergo nec seipsum, quod non est uerisimile. Si enim esset superbus, esset & amator gloriae suę. Prętereà si nõ potest amare: ergo nec odire. amare enim & odire cõtraria sunt & nata fieri circa idē. Prętereà principiũ bonũ & quę ab eo sunt, dicũtur odire mala & amare bona: ergo principiũ malũ odit bona & amat mala. Si uerò amat aliquid, ergo uult ei quod optatur esse bonũ: sed aliquem uelle qđ ipse opinatur esse bonũ, quoddã bonum est: ergo principiũ mali habet aliquod bonũ: ergo nõ est summè uel purè malũ. Item ridiculũ est dicere aliquid non esse bonum, quia non est ubiq;: ergo ridiculum est dicere ꝙ non sit bonũ: quia non semper, uel quia est corruptibile. Praeterea si non facit aliquod malũ, hoc quod habet principium, ergo neq; hoc quod ipsum habet finē, uel quod est corruptibile. Item cum nõ sit malum nisi respectu boni, & summum malum, & ea quae sunt ab eo sint purè mala, nihil est malũ respectu alicuius eorum: ergo si ipsa sunt mala, ipsa erunt mala: uel quia nociua summè bono, uel bonis quae sunt ab eo: sed nõ quia sint nociua summè bono. Et enim nihil potest nocere, quia ut dicit August. Non est Deus inuiolabilis, si aliquid potest ei nocere. Itē non possunt nocere bonis quae sunt à principio bono, cum illa sint purè bona nullius mali susceptibilia, & cum princeps eorum tanquàm summè potens eos seruare possit, & tanquàm summè bonus uelit: ergo nõ sunt mala, quia bonis nociua: ergo simpliciter loquendo non

sunt mala. Præterea natura bona nõ potest cogi à mala ut consentiat malo:cum bonum potentius sit,quàm malum. Si autẽ uoluntariè potest consentire malo, ergo bonum natura, uoluntate potest fieri malum:ergo non est necesse ponere aliquam naturam essentaliter malã,à qua sint aliæ naturæ malæ: sed omnis natura à principio bono est, & ab institutione bona: sed uoluntate postea facta est mala, sicut fides catholica dicit. Item summũ malum cum fecit uisibilia ista, aut fecit ea ex bonitate uel ex malitia. Si ex bonitate, ergo aliqua bonitas erat in eo: ergo nõ erat purè malũ. Si ex malitia fecisset, nõ esset tanta pulchritudo, nec tanta utilitas, nec tanta ordinatio in eis. Item princeps tenebrarum est aut bonus sibi, aut malus. Si bonus, ergo nõ est summè malus, cum alicui sit bonus. Si malus sibi, ergo est malus malo: ergo ipse est cõtrarius malo:sed esse contrarium malo est bonũ, ergo aliquid habet boni, & non est summè malus. ¶ Item summũ malum aut est malum malitia culpæ, aut malitia pœnæ. Si pœnæ, sed summum malum pœnę uidetur esse gehenna:ergo uel ipsum non est maximum malum,uel est ipsa gehenna. Si fortè dicatur ꝙ summum malum est miseria suorum, sicut bonum summum est beatitudo suorum:Contrà delectatio est coniunctio conuenientis cum cõuenienti: ergo ea quæ sunt à summo bono, & sunt eius capacia, ut sunt creaturæ rationales, delectationem habent cũ coniunguntur ei, eò quòd sint conuenientia illi. Similiter ea quę sunt à summo malo, si sunt eius capacia & coniunguntur ei, cùm sint conuenientia cum eo, habebunt in eo delectationẽ. Itẽ cùm ipsa sint purè mala, & amẽt omne malũ: amor uero amanti suaue faciat quod amatur, gehenna etiam suauis esset his qui in ea erunt, si amarent eã, & placeret eis:ergo summum malum delectabile erit malis qui ab eo sunt. Si uerò ipsum est malũ malitia culpę, culpa non potest esse nisi ubi est lex. Vbi enim non est lex, nec prçuaricatio. Rom. 4. Ergo summum malum legi alicui subiectum est, cuius transgressione malum est factum: ergo non est primum principium. Prçterea operatio qua ipsum operatur malum, aut naturalis est, aut uoluntaria. Si naturalis, ergo nõ est culpabilis. Augustin. Peccatum sine uoluntate esse non posse, omnis mens apud se conscriptũ legit. Si uerò uoluntaria est, & habet potentiam liberam faciendi malum, uel declinandi à malo, cùm potentia declinandi à malo sit bona, aliquid boni est in eo: ergo non est summè malum. Item cùm aliquid horum corruptibilium destruitur, non intendit agens destructionem, sed generationẽ. Et est certamen quod est inter creaturas: certamen est

qua si

quasi liberalitatis. Verbi gratia: Cùm agit ignis in ligna, & facit inde carbones, intendit ignis dare speciem suã materię in quam agit, & semper in corruptione remanet aliquid utile. Etiam post destructionem quam facit ignis qui uehementissimè uidetur destruere, remanet cinis, qui habet uim mũdificatiuam: ergo corruptibilia ista non sunt purè mala. Præterea licet corruptibilia ista non possint seruare speciem suã in seipsis: tamen in recompensationem huius habent potentiam dandi speciem suam alteri materię & multiplicandi eam, quod non habent incorruptibilia. Sol non efficit alium solem, nec Angelus Angelũ, sed ignis causa est ignis. Bona ergo sunt etiam corruptibilia. Multi sunt qui nõ minus amarent uaccam unam, licet mori posset, quę ualde fœtosa esset, de qua mille alias habituri essent, quàm unam sterilem quæ mori non posset.

De alijs erroribus Manichæorũ, quorum aliqui enumerantur. Et de primo errore qui est in distinctione ciborum. CAP. IX.

POst destructionẽ erroris Manichæorum quantum ad radicem ipsius, licet rami non soleant proficere radice destructa, secundum illud Osee 9. Radix eorum exiccata est, fructum nequaquam faciant. tamen aliqua breuiter dicemus cõtra aliquos errores qui uelut rami à radice uenenata, de qua iam tactum est, processerũt. ¶ Vnus error est, distinctio ciborũ. Dicunt enim aliquos cibos non esse comedendos, ut carnem & caseum. Alius est, quòd lex uetus data est à principe tenebrarum, & quòd mala fuit. Tertius est, quòd patres Veteris testamenti mali fuerunt, & damnati sunt. Quartus, quòd nõ creantur animę de nouo quę corporibus infundãtur. Alius error est, quòd Christus ueram naturam humanam non assumpserit. Vltimus, de quo ad præsens dicere intendimus, quòd Ioannes Baptista malus fuerit. Sunt multi alii errores eorum, sed adeò irrationabiles, quòd indigni sunt ut ad eorum destructionem ratiocinatio fiat. ¶ Primo errori occasionem dare potuit, ꝙ Dominus terrę maledixit, Gene. 3. Ideò carnes animalum quæ de fructu terrę pascuntur, dicũt non esse comedendas. Pisces bene comedunt qui in aqua nutriantur, cùm non legant Dominũ aquis maledixisse. Sed hęc ratio nulla est. Si enim carnes animaliũ comedendę nõ sunt, quia de fructu terrę uiuunt: multo fortius ipsi fructus terrę comedẽdi non essent: propter quod enim unumquodq; est tale, illud magis est tale. fructus autẽ terrę omnis secta comedit. Romanor. 13. Qui infirmus est, olus manducet. Glo. Infirmus est qui cibos discernit: hic olus mandũcet, in cuius esu omnis secta consentit. Præterea maledictio terrę quam Dominus

 fecit,

fecit,fuit ꝙ fertilitatem eius abstulit.Et ibidem post illã maledictionẽ subditur:In laboribus comedes ex ea cunctis diebus uitæ tuę.Vnde noluit Dominus quòd propter illã maledictionem dimitteret homo comedere, uel quæ ex terra nascerẽtur,uel quę ex ea nutrirentur. ¶Item dedit occasionẽ huic errori,quod caro per peccatum de carne nascitur, ut ipsi dicunt.Sed fatuũ est dicere carnem animalium brutorum per peccatũ nasci: cum ubi non est lex,nõ sit pręuaricatio.Rom. 4.Item illud Rom.14.Bonum est non manducare carnem,nec bibere uinum. Sed si propter uerbum illud,carnem comedere dimittunt:eadẽ ratione deberẽt dimittere bibere uinum.Item ꝙ uiri sancti leguntur à carnibus abstinuisse, sed ipsi non ideò abstinuerunt, quia iudicarent ꝙ non possent sine peccato comedi:sed quia quandoq; sunt occasio concupiscẽtię ut excedant,sicut & uinũ quãdoq;.Tamen nõ sequitur ex hoc ꝙ uino non sit utendum. 1.Tim.5. Noli adhuc aquã bibere,sed modico uino utere propter stomachũ tuum & frequentes tuas infirmitates.Et Eccle.31. Si bibas uinũ moderatè, eris sobrius.Et paulò pòst:Exultatio animę & corporis uinum moderatè potatũ. Sicut aliquibus infirmis secũdum corpus abstinendũ est à carnibus & uino:nõ tamẽ sequitur propter hoc, ꝙ caro & uinũ infirma sint uniuersaliter corpori:sic eadem infirma sunt quandoq; etiã spiritui:aliquibus enim sunt occasio peccandi. Sunt multę causę quare à delicatis abstinẽdum est, quæ in tractatu de uitio Gulę assignatę sunt,& aliquę tãgentur in tractatu de uirtute Sobrietatis.Sicut diuitiæ malę non sunt,etsi à uiris sanctis contẽnantur:sic caro mala nõ est, si à uiris sanctis quãdoq; comedatur.Glo. super illud Rom.14. Olus mãducet.Crassitudo carnium,& deliciosę epulæ prouocãt corpus ad libidinẽ. Quandoq; aliquis abstinet à talibus:quia sibi uidet expedire, uel ne proximũ scãdalizet. 1.Cor.10.Omnia mihi licent,sed nõ omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed nõ omnia ædificãt. Sed qui abstinet,non debet damnabiles iudicare eos qui talibus utũtur.Rom.13.Qui nõ manducat, manducantem non iudicet. ¶Item occasionẽ dedit huic errori,ꝙ nõ legunt Christũ carnes comedisse. Sed licet hoc non legeretur, tamen non sequeretur propter hoc ꝙ non comedisset: multa enim facta sunt,quæ non scripta sunt.Ioan.ult.Sunt & alia multa quæ fecit Iesus: quæ si scribãtur per singula, nec ipsum arbitror mundũ capere posse eos, qui scribendi sunt, libros. Et ꝙ comederit agnũ paschalem,potest haberi ex Euangelio Matth. 14.Vbi est,inquit, refectio mea, ubi pascha cum discipulis meis manducẽ?Pascha uocatur agnus paschalis.Lucę 22. Vbi est diuersorium

sorium ubi pascha cum discipulis meis manducē? Et pauló pōst: Desiderio desideraui hoc pascha manducare uobiscum. Quód autem licitum sit comedere carnes & alios cibos sine distinctione, probari potest his testimoniis Noui Testamēti. Legitur Luc. 10. In eadē domo manete edentes & bibentes quæ apud illos sunt. Et Matth. 15. Non quod intrat in os coinquinat hominem. Et ad Rom. 14. Scio & cōfido in Domino Iesu, quia nihil commune siue immundum per ipsum, nisi ei qui existimat commune esse illi commune est. In eodem: Omnia quidem mūda sunt. Et 1. Corint. 10. Omne quod in macello uenit, id est, uenditur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Domini est terra & plenitudo eius. Et iterum: Si quis infideliū uocat uos ad cœnam, & uultis ire, omne quod apponitur uobis manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Et 1. Tim. 4. Omnis creatura Dei bona est, & nihil reiiciēdū quod cū gratiarum actione percipitur. Et ad Tit. 1. Omnia munda mundis. Itē probatū est superius, omnia creata fuisse à Deo: nihil uerò immundū à Deo creatū est: caro ergo animaliū immūda nō est: ergo nō est abstinendū à carne propter carnis immūditiam. Præterea si non est utendum carnibus talium animalium in cibū: ergo nec lana, nec pellibus eorum est utendum in uestitum.

De errore ponente legem ueterē datam à principe tenebrarum, & malam. CAP. X.

SEquitur de secundo errore qui ponit legem ueterē esse datā à principe tenebrarum, & malam esse. Cui errori occasionem dedit legis grauitas. Visum est enim aliquibus non fuisse Deum benignum, qui tam graue onus populo imposuit. Ad quod dicendum, quód corda Iudæorū erecta erant per præsumptionē. Vnde dicebant, Non deest qui impleat, sed deest qui iubeat. Exod. 19. Respōdit uniuersus populus simul, Cuncta quę locutus est Dominus, faciemus. Eiusdem 24. habetur idem. Vnde humiliandi fuerūt graui onere legis, ut uidentes insufficiētiam suam humiliati ad auxilium gratię currerēt. Dominus enim humilibus dat gratiam. 1. Pet. ult. Dedit etiā occasionem huic errori iustitia quæ fiebat in ueteri lege: quam aliqui mentiuntur crudelitatem. Vnde dicunt nō fuisse Deum benignum, qui legem tam crudelē dedit. Ad quod dicendum est, quod cum principium sapientiæ sit timor Domini, Prou. 1. perfectio uerò sapientiæ sit amor Dei, secundum illud Eccl. 1. Dilectio Dei honorabilis sapiētia: Prima lex debuit sapientiā inchoare, timorē Dei per iustitiā incutiēdo. Secūda lex debuit sapientiā perficere, ad amorē multis admonitionibus & promißionibus & beneficiorū exhibitiōibus incitādo.

Vnde

Vnde iustitia in ueteri lege debuit abũdare: iustitia uerò nõ est crudelitas, sed bonitas: ut in tractatu Iustitiæ ostẽdetur. In illa uerò iustitia latebat misericordia. Qui enim corrigebantur pœna tẽporali, euadebãt æternã. Incorrigibiles uerò amittebãt potentiã Deũ offendẽdi & pœnã suã in futuro augẽdi: unde misericorditer cũ eis agebatur. Si enim diutius uiuerẽt, diutius peccarent, & in futuro grauius punirentur. In hoc etiã ꝙ transgressores legis Moysi ita grauiter puniebantur, nobis misericorditer ostendebatur, quàm grauiter puniẽtur trãsgressores legis datæ ꝑ filiũ Dei. Heb. 10. Irritã quis faciẽs legem Moysi, sine ulla miseratiõe duobus uel tribus testibus moritur: quantomagis putatis deteriora mereri supplicia qui filium Dei conculcauerit? ¶ Itẽ dedit occasionẽ huic errori illud Apostoli Ro. 5. Lex subintrauit, ut abundaret delictũ. Et illud eiusdẽ 7. Nũc soluti sumus à lege mortis. Et uocatur ab Apostolo lex uetus, lex mortis. Vnde uisum est ab aliquibus quòd lex mala fuerit. Et dicendũ est ad secũdum, quòd lex illa mortis fuit suis trãsgressoribus: sed lex uitæ fuit suis obseruatoribus. Lex uitæ fuit intẽtione dantis: sed lex mortis fuit uitio transgredientis. Vnde subdit ibi Apostolus: Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Et paulò pòst subdit: Inuentũ est mihi mandatũ quod erat ad uitam. Intellige ex intẽtione dãtis, hoc esse ad mortẽ. Apostoli aliis erãt odor mortis in mortẽ, aliis odor uitæ in uitam. 2. Cor. 2. non tamẽ erant mali. Occasio fuit prohibitio legis multitudinis peccatorum. Sicut enim dicit Glos. super illud ad Rom. 7. Occasione accepta peccatũ per mandatum operatũ est in me omnẽ cõcupiscentiã. Talis est nostra carnalitas, ut ardentius desideret prohibita: quibus non memoratis, iaceret quasi sopita. Item Glos. Frenatus est cõcupiscentiæ fluuius oppositis obicibus legis, sed non siccatus: imò quia de se, nõ de gratia homo præsumpsit. Aucta est concupiscentia opposita lege: & quę prius eum ducebat obice nullo, obruit eũ obice obrupto. ¶ Triplici ratione peccata abundauerunt lege data, in his in quibus non erat gratia. Primò, quia sicut dicit Ambros. diabolus uidẽs legem in auxilium hominibus datam, magis exarsit iracundia aduersus hominem, & magis instituit legem uertere in perniciem, cum primo quasi securè possidẽs minus tentare. Gregorius: Illos pulsare negligit, quos quietè se posidere sentit. Secũdò quia homo naturaliter appetit libertatẽ, & fugit seruitutem. Et iuxta uerbum Senecæ, Natura contumax est, animus humanus, & in contrariũ atque arduum nitens. Natura semper aduersatur sibi aduersanti. Nitimur in uetitũ semper, cupimúsque negata. Prou. 9.

Aquæ

Aquæ furtiuę dulciores sunt. Hiero. Quicquid nō licet, magis desideratur: & qđ raritate dulce est, assiduitate in amaritudinē uertitur. Et super illud Ro. 7. Peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me. dicit glos. Ex prohibitione ubi charitas deficit, desideriū mali crescit, quo aucto dulcius fit quod prohibetur. Tertiò, quia prohibitio erat occasio frequentis recordationis rei prohibitæ. Recordatio uerò irritatiua est cōcupiscentiæ. Illud autē uerbum, Lex subintrauit, ut abundaret delictū: intelligēdum est consecutiuè. Hoc enim consecutū est ex lege data quantū ad illos qui gratiam non habebant, & uiribus suis cōfidebant, quòd amplius peccauerūt: & hoc ipsum eis expediebat. Vnde gl. August. Non crudeliter hoc fecit Deus, sed consilio medicinæ. Aliquando enim homo uidetur sibi sanus, & ægrotat: & quia non sentit morbū, medicum nō quærit. Augetur morbus, crescit molestia, quęritur medicus, cuius & totum sanatur corpus. Magnū ergo Dei consiliū fuit ut per legē abundaret delictum, ut in austeritate suam intelligentes infirmitatem, infirmi ad medicū cōfugerent, ut auxiliū gratiæ quærerēt. Sicut Deus creans diabolum malignitatis eius futuræ non ignarus, pręuidebat quæ bona de malo eius esset facturus: ut dicit Augu. Sic dāns legē ueterē ad meritū custodiētium eam nō ignarus transgressionū quæ abūdaturæ erāt, præuidit quæ bona de malo trāsgredientiū esset facturus. Item lex subintrauit ut abundaret delictum, quantum ad cognitionem. Si enim lex nō fuisset, peccatū lateret. Vnde Rom. 7. Peccatū non cognoui nisi per legē. Et sicut radius solis non est malus, licet ostendat pulchritudinē nociuam quam aliquis appetit: & sicut scientia medicinæ non est mala, quæ ostendit uenenum esse mortiferū, quanuis eo aliquis abutatur ad mortē suam uel alterius: sic lex non est mala, licet sit occasio mali. Itē occasionem dedit huic errori ueteris legis cessatio. Visum est enim aliquibus, quòd si bona fuisset, non cessasset. Præterea modo peccaret qui seruaret eam: ergo tunc peccabant qui eam seruabāt. Ad quod dicendum est, quòd uetus lex cessare debuit quantū ad illa quę erant figuratiua futurorum, sicut umbra lumine ueritatis adueniēte, & sicut promissiones solutione facta. Nec cessauit lex tanquā mala, sed cessit meliori quantum ad prædicta moralia: tamen quæ erant de iure naturali māserunt. Item occasionem dare potuit prædicto errori quod Deus dator illius legis apparuit in flamma rubi. Exod. 3. Et rapuit Heliā in curru igneo. 4. Reg. 4. Vnde uisum est aliquibus, quòd non fuerit benignus Deus, qui sic apparuit, & ministrū suum sic rapuit. Ad quod dicendum, speciem

ciem ignis idoneā esse, ut Deus in illa appareat, uel in illa significetur. Vnde Spiritussanctus super discipulos in specie ignis apparuit. Act. 2. Et de ipso dicitur ad Hebræ. 12. Deus noster ignis cōsumens est. Peccata enim consumit & purgat. Et Luc. 12. Ignē ueni mittere in terram, &c. Et Ioan. 1. Ipse baptizabit uos in Spiritu sancto & igne. Non est ergo mirandum, si in flamma rubi apparuit. ¶ Nunc multis authoritatibus Noui Testamenti ostendemus legem ueterem esse bonā & datam à Deo. Legitur Matt. 5. Nolite putare quoniā ueni soluere legem aut prophetas: non ueni soluere legem, sed adimplere. Si data fuisset à principe tenebrarum, nō impleuisset eam. Et ibidem: Amen dico uobis, donec transeat cælum & terra, iota unum aut unus apex non præteribit de lege donec omnia fiant. Et eiusdē 7. Omnia quæcunque uultis ut faciant uobis homines, & uos facite illis. Hæc est enim lex & prophetę. Ergo lex & prophetæ bona sunt, sicut illud mandatum bonum est. Eiusdem 22. dicitur de mādato dilectionis Dei: In his duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ. ergo lex & prophetæ bona sunt, quum sint ad dilectionem Dei & proximi. Et Lucæ 10. In lege quid scriptū est? At ille respondens, dixit: Diliges Dominū Deum tuum, &c. & proximū tuum sicut teipsum. Dixitque illi: Rectè respondisti, hoc fac & uiues. Ergo præcepta legis obseruata uitam conferebant. Item Matt. 19. Si uis ad uitā ingredi, serua mandata. dixit illi: Quæ? Iesus autem dixit: Non homicidium facies. Non adulterabis. Non facies furtū. Non falsum testimonium dices. Honora patrē tuum & matrē tuam. Quæ cōstat mādata esse ueteris legis. Exod. 20. Ergo mandata ueteris legis uitam conferebant ęternā. Item Matt. 7. Bene irritum fecistis mandatum Dei ut traditionem uestram seruetis. Moyses enim dixit: Honora patrē tuum & matrē tuā. Ibi mandatū Moysi, Dei mandatum dicitur. Item Luc. 2. Vt sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini. Lex Domini uocatur lex uetus. Et eiusdē 16. Habēt Moysen & prophetas, audiant illos. Item Luc. ulti. O stulti & tardi corde ad credendū in omnibus quę locuti sunt ꝓphetæ. Et pauló pòst: Incipiens à Moyse & omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis quę de ipso erant. Et iterū: Necesse est impleri omnia quæ dicta sunt in lege Moysi, & prophetis, & psalmis de me. Et Ioan. 5. Scrutamini scripturas: quia uos putatis in illis uitam æternam habere, & illæ sunt quæ testimoniū perhibent de me. Et eiusdem octauo: Est pater meus qui glorificat me, quē uos dicitis, quia Deus uester est. Et Romano. 1. quod antè promiserat per prophetas suos in scri-

pturis

pturis sanctis de filio suo. Et eiusdem 7. Lex quidē sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Et in eodem: Scimus quia lex spiritualis est. Ad Galat. 3. Lex pædagogus noster fuit in Christo. 1. Thessalonicēs. 5. Prophetias nolite spernere. Et 1. Timoth. 1. Scimus quia bona est lex, si quis ea legitimè utatur. Et ad Hebræos, cap. 1. Multifariam multísque modis olim loquens Deus in prophetis: nouissimè diebus istis loquutus est nobis in filio. Act. cap. 1. Oportet impleri scripturam quam prædixit Spiritussanctus per os Dauid. Eiusdem cap. 2. dicitur de eo: Quum esset propheta, &c. prouidens loquutus est de Resurrectione Christi. Et eiusdem cap. 3. Deus Abrahā, Deus Isaac, Deus Iacob, Deus patrum nostrorum glorificauit filium suum Iesum. Ergo Iesus fuit filius Dei ueteris legis: ergo lex uetus non fuit à principe tenebrarū. Itē Actuū cap. 3. Vos estis filii prophetarum & testamenti quod disposuit Deus ad patres nostros: ergo testamentū ueteris legis erat à Deo ordinatum. Item eiusdem cap. 10. Verbum misit Deus filiis Israël annuntians pacem per Iesum Christum: hic est omnium Dominus. Et pauló pòst subditur: Huic omnes prophetæ testimonium perhibent. Et 2. Pet. 1. Habetis firmiorem propheticū sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernæ ardenti in caliginoso loco. Ergo quū propheticus sermo lucerna sit, non est à principe tenebrarum. Item in eodem: Non uolútate humana allata est aliquando prophetia: sed Spiritusancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines.

De errore illo qui damnat patres Veteris Testamenti.

CAP. XI.

Error ille qui ponit quòd patres Veteris Testamenti mali fuerunt & sunt damnati, sequitur. Cui errori occasionē dedit quòd leguntur aliquando peccasse. Sed si ideò dānati creduntur, eadem rátione credendum erit quòd Petrus & Paulus dánati sint, qui quandoq; peccauerūt. Item occasionē dedit huic errori, quòd leguntur in infernū descendisse. Gen. 37. Descendā ad filiū meum lugens in infernum. ait Iacob. Et Esa. 38. dixit Ezechias: In dimidio dierū meorum uadā ad portas inferi. Ad quod dicendū, quòd ob peccatum primorum parentum ianua regni clausa fuit toti generi humano. Quod figuratū est in hoc, quòd flāmeus gladius positus est ante paradisum. Gen. 3. quasi prohibens ingressum. Descendebant ergo antiqui patres in oram inferni, ubi manebāt felici spe consolati, sed non descendebant in inferni profundum, ubi nulla est redemptio. Nec habebant pœnā materialem, sed solum carebant uisione Dei. Ad quē locum Christus descendit, & inde suos liberauit.

rauit, ut legitur Act. 2. Quē Deus suscitauit solutis coloribus inferni: iuxta quod erat impossibile teneri illum ab eo. Et in eodem: Quoniã non derelinques animã meã in inferno, &c. ¶ Potest autē probari testimoniis Noui Testamēti antiquos patres bonos fuisse & saluatos. Matth. 8. Multi ab oriēte & occidēte uenient, & recūbent cũ Abrahã, Isaac, & Iacob in regno cælorũ. Ergo Abrahã, Isaac, & Iacob ingressi erant uel ingressuri regnũ cælorũ. Itē Domino trãsfigurato apparuerunt Moyses & Helias loquētes cum eo. Mat. 17. si dãnati fuissent, constat quòd in trãsfiguratione Domini non apparuissent, ad quam tres tantũ apostolos sibi familiarissimos admisit. Item eiusdē 23. Ecce ego mitto ad uos prophetas. Et eiusdē 22. dicitur de Christo, quomodo Dauid in spiritu uocat eum Dominũ, dicēs: Dixit Dominus &c. Et Luc. 16. Lazarus mortuus ab angelis deportatus est in sinũ Abrahæ: ergo Abrahã non erat dãnatus. Et paulò pòst: Vidit à lōge Abrahã & Lazarũ in sinu eius. Item commēdantur patres ueteris testamēti ad Heb. 11. & de Moyse dicitur specialiter Heb. 3. Moyses quidē fidelis erat in tota domo eius. Moysen fuisse nuntiũ Dei, & legem datã esse Deo inspirãte, ostenderũt miracula facta per Moysen. ¶ Et notandũ ꝙ lex illa ualde sapienter tradita fuit. Primò ostenduntur omnia creata à Deo esse. Secūdò ostendit iustitia Dei in pœna pro peccato primorũ parentũ inflicta, & in diluuio, & in subuersione Sodomorũ, & flagellatione Aegyptiorũ. Tertiò interseritur obediētia patrũ, & beneficia Dei eis exhibita. Per primũ apparet creaturas nihil numinis habere: & sic nullus locus idololatrię relinquitur. Per secundũ terretur populus à legis transgressione. Per tertiũ allicitur ad eius impletionē. Consequenter uerò datur lex in terrore. Sine timore enim magno non poterat populus separari ab erroribus inueteratis. ¶ Inter hęc uerò quę in lege pręcepta sunt, quędã manifestè pertinent ad honorē Dei & utilitatem proximi: quædã uerò signa sunt futurorũ: quædã uerò quæ uidētur esse sine ratione. Præcepta sunt propter idololatriã, cui abolēdę magna pars legis intendit. Multa enim præcepit Deus sibi offerri, ne idolis offerrētur. De Abraham dicitur Io. 8. Abraham pater uester exultauit ut uideret diem meũ: uidit & gauisus est. Iac. ult. cōmendãtur prophetæ. Exemplum, inquit, accipite laboris & patientię, prophetas qui locuti sunt in nomine Domini. Et Iacobi 2. commendatur multum Abraham: Credidit Abrahã Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est. Et in eodem: Abraham pater uester nónne ex operibus iustificatus est? Commendatur etiam Gal. 3. Et 1. Petri 3. cōmendatur

datur Sara: Sic, inquit, sanctae mulieres sperantes in Deo, non in ornatu uestiũ ornabãt se subiectae propriis uiris: sicut Sara obediebat Abrahae. Et Loth cõmendatur 2. Pet. 2. Et iustũ Loth oppressum à nefandorum iniuria eripuit, &c. habitãs apud eos qui de die in diem animam iustam iniquis operibus cruciabant. Patet ergo, quòd boni fuerunt antiqui patres & saluati.

De quarto errore qui ponit animas non de nouo creari: qui diuersificatur in quatuor oppositos errores. CAP. XII.

Sequitur de quarto errore, qui ponit animas de nouo non creari quae corporibus infundũtur. Qui error diuersificatur in quatuor oppositos errores. Primus ponit in corporibus nõ esse animas, nisi angelos apostatas, seu daemones, qui in eis includũtur, ut agãt ibi pœnitẽtiã, & successiuè possunt esse in diuersis corporibus: ut si pœnitentiam non agunt in uno corpore, agant illã in alio. Secũdus ponit duas animas esse in corporibus. De quo errore loquitur Aug. in lib. de duabus animabus. Tertius ponit animas creatas simul fuisse. Quartus ponit animas sicut corpora seminari. Licet autẽ hi quatuor errores diuersi sint: tamen in hoc cõueniunt, quòd ueritati fidei catholicae contradicũt, quae asserit animas creari, & creando corporibus infundi, & infundendo creari. Quam ueritatem confirmat illud Psal. Qui finxit sigillatim corda eorum. glo. id est, creauit animas singulas per se ex nihilo. Aug. in ecclesiasticis dogmatibus: Credendũ est, & firmiter tenendum, quòd animae non sunt ab initio creatae, ut Origenes fingit: nec cum corporibus seminantur, ut Luciferiani, & Cyryllus, & quidã Latinorum affirmant: sed dicimus animam infundi & creari simul in corpore compacto & formato, ut uiuat in utero homo.

De errore primo qui ponit animas esse angelos apostatas.

CAP. XIII.

Illi qui sunt primi erroris aliqua uerba Sacrae scripturae adducunt ad confirmationẽ ipsius impertinentia, tamen ad propositum, si uerè intelligantur. Legitur Matt. 10. Ite ad oues quae perierunt domus Israel. Oues illas intelligũt angelos apostatas ad quos solos saluandos, missus est filius Dei, ut aiunt, secundũ illud Matt. 15. Non sum missus, nisi ad oues quae periesũt domus Israel. Sed si inspiciatur quae praecedũt, apparet ridiculosam esse hanc expositionẽ. Christus enim missurus Apostolos ante passionem suam prohibuit eis ne irent ad gẽtes uel Samaritanos, ne Iudaei haberent occasionẽ repellendi eum: ideo dixit eis: In uiam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: sed potius ite ad oues, &c. Vnde patet oues istas de quibus loquitur

tur esse Iudæos. Si enim intelligerentur secundũ expositionem eorũ: oues quæ perierũt, id est, dæmones, uel spiritus qui de cælo ceciderũt, essent in gentibus, & Samaritanis, sicut & in Iudæis: unde non fuissent prohibendi Apostoli à prædicatione eorum. Item legitur Lucæ 16. de uillico iniquitatis, qui amotus est à uillicatione sua: quod ipsi exponunt de diabolo, quẽ dicũt fuisse præpositũ aliis angelis, & prudenter gratiã illorũ acquisiuisse de seruitio Deo debito relaxando eis: sed propter peccatũ suum fuisse amotũ, & Michaẽlẽ pro eo fuisse substitutũ, & eum cum complicibus suis de cælo fuisse eiectũ, & corpora fabricasse, quæ secũdũ eos, inhabitãt spiritus qui de cælo ceciderũt. Sed quod sequitur in fine illius parabolæ, non concordat expositioni eorũ: scilicet quòd Dominus laudauit uillicũ iniquitatis: absit enim quod Deus Diabolũ laudauerit. Item legitur Ioan. 4. Nemo ascendit in cælũ, nisi qui descẽdit de cælo. Ex quo ipsi inferũt solos spiritus, qui de cælo descenderũt, saluãdos. Sed patet quòd nulla est expositio eorũ, per id quod sequitur uerbũ prædictũ, Filius hominis, qui est in cælo. Constat enim quòd Christus se uocat filiũ hominis. Matt. 8. Filius hominis nõ habet ubi caput suum reclinet. Et 24. eiusdem: Estote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis uenturus est. Vnde impertinens est illud uerbũ ad angelos Apostatas: sed tempore quo Christus dicebat uerbũ illud, quum nondũ esset ianua regni aperta per passionẽ ipsius, nullus adhuc purus homo ascenderat in cælum, uel ascendere poterat, nisi solus filius hominis, qui de cælo descenderat in carne assumpta uisibilis hominibus apparẽdo, qui erat in cælo patri æqualis inquãtum Deus, ascendere poterat, in cælũ in humanitate: & iam ascenderat, id est, à Deo alius erat secundum diuinitatẽ, ut pater. Solus etiam Christus erat ascẽsurus in cælũ, scilicet caput cum membris. Rationes quibus innitatur error ipse, nõ ponimus: quia uel non sunt, uel nullius probabilitatis sunt. ¶Error uerò iste tria ponit, quorum falsitas de facili potest ostendi. Ponit enim dæmones esse saluãdos, ponit animas non esse, & ponit dæmones esse incarceratos in corporibus humanis. Primũ uerò multis authoritatibus potest destrui. legitur Mat. 3. Paleas comburet igni inextinguibili: ergo pœna malorũ erit æterna: sed dæmones maximè sunt puniẽdi: ergo pœna eorũ erit æterna. Ad idẽ possunt adduci testimonia sacræ scripturæ, quæ sequuntur. Matth. 25. Discedite à me maledicti in ignẽ æternũ, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Et in eodẽ: Hi ibũt in supplicium æternũ: iusti autẽ in uitam æternã. Et 2. Thess. 1. dicitur de nõ obedientibus Euangelio

gelio Christi. Qui pœnas dabũt in intentu æternas. Et in canonica Iudæ: Quibus procella tenebrarũ conseruata est in æternũ. Et in eadẽ: Angelos qui non seruauerunt suũ principatũ, sed dereliquerũt suum domicilium, in iudiciũ magni Dei, uinculis æternis sub caligine reseruauit. Ergo uincula dæmonũ æterna sunt, & ipsi reseruãtur in iudicio magni Dei puniẽdi. Vincula æterna ista sunt, obstinatio eorũ, & sentẽtiæ diuinæ inflexibilitas. Item 2. Pet. 2. Si Deus angelis peccãtibus nõ pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit in iudiciũ cruciandos reseruari. secundum gl. rudentes sunt funes quibus nautæ uela suspendunt. hic uerò dicuntur rudentes immundorũ spirituum conamina, qui mox ut flante superbia impulsi se aduersus creatorem erexerunt, ipsis elationis conatibus in abyssi profundum sunt rapti.

¶ Ad ostendendũ uerò falsitatẽ illius erroris, qui ponit animas non esse, sufficiunt uerba Euangelii, & aliarũ scripturarũ Noui Testamẽti, quæ in tot locis contrariũ exprimunt, quorũ aliqua ponemus. Legitur Mat. 6. Nónne anima uestra plus est quàm esca, & corpus plus quàm uestimentum? Et eiusdem 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animã autẽ non possunt occidere, &c. Et eiusdẽ 11. Inuenietis requiẽ animabus uestris. Item 16. Quid prodest homini si uniuersum mũdum lucretur: animæ uerò suæ detrimẽtum patiatur? Item 22. Diliges Dominũ Deum tuũ ex toto corde tuo, & ex tota anima tua. Et 26. Tristis est anima mea usque ad mortem. Item Ioan. 10. Potestatem habeo ponẽdi animã meã, & potestatẽ habeo iterũ sumendi eam. Et Iac. 5. Qui conuerti fecerit peccatorẽ ab errore uiæ suæ, saluabit animam eius à morte. Et 1. Pet. 1. Animas uestras castificantes in obediẽtia charitatis. Eiusdẽ 4. Fideli creatori cõmendẽt animas suas. Et Apocal. 6. Vidi subtus altare animas interfectorum propter uerbum Dei. Error uerò tertius ualde odibilis est Deo, & hominibus, quãtum ad hoc quòd ponit dæmones esse in hominibus. Deo ideò quia contumeliã magnam ei facit, cùm uituperat hominẽ nobilissimã eius creaturã, quam creauit ad imaginẽ & similitudinẽ suã. Gen. 1. Et eiusdem 9. Ecclesi. 17. Et 1. Corin. 11. dicitur: Vir imago, & gloria Domini est. Homini: quia magnã contumeliam facit ei, quũ dicit eum dæmonium habere. Hoc reputauit sibi Christus cõtumeliosum, Io. 8. quum diceretur ei à Iudæis: Samaritanus es tu, & dæmoniũ habes. Vnde subdit: Ego dæmonium nõ habeo: sed honorifico Patrem meum, & uos inhonorastis me. Imò quod plus est, qui sunt huiusmodi erroris homines reputãt dæmones incarceratos, quum ipsi diaboli potius repu-

tandi sint imitando eos in obstinatione. Ioan. 6. Ego duodecim uos elegi: & unus ex nobis diabolus est. Secundum errorē istū, ut uidetur, Dominus potius debuit dicere: & omnes dæmones estis, quàm, unus ex uobis diabolus est. Quod autem falsum sit quod ipsi ponunt, patet ex hoc quod legitur Rom. 9. de Esau, & Iacob, quum nondū nati essent, aut aliquid egissent boni, aut mali: ostendit ibi Apostolus, ut patet ex his quæ præcedunt & sequuntur, quòd Esau & Iacob, ante natiuitatem suam nihil boni, uel mali egerint, propter quod unus eorum à Deo diligeretur, & alter odiretur. Non erat ergo angeli apostatæ in eis qui inclusi essent ad pœnitentiam agēdam ibi de peccatis quæ fecissent antequam includerentur. Item si angelus malus est in malo homine: ergo bonus angelus est in bono: ergo in Christo fuit angelus bonus: ergo non est uerum, quod legitur ad Hebr. 2. de filio Dei, quòd nusquam angelos apprehendit, sed semē Abrahæ apprehendit: non assumpsit ergo angelicam naturam. Si uerò dicatur, quòd in Christo non fuit nisi spiritus diuinus, hoc nō potest dici, cùm scriptū sit Ioan. 12. Nunc anima mea turbata est. Et Matth. 26. Tristis est anima mea usque ad mortē. Turbatio enim uel tristitia, non cadit in Deum. Item uerbum illud Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinē nostram: & præsit piscibus, &c. nō uidetur esse uerbum uolentis punire uel incarcerare eum qui crimen commisisset, sed potius uolentis facere quod nondum erat, & uolentis eum honorare, cùm iam factus esset. Item si spiritus hominis fuisset antequam infunderetur corpori, & creatorem suū offendisset, hoc fecisset sciens & uolens. Peccatum enim non posset esse sine uolūtate. Omnis mens apud se conscriptum legit, ut ait Augustin. Et si hoc fuisset, nullus alius melius sciret quàm ipse spiritus. 1. Corint. 2. Quis scit hominum quæ sunt hominis, nisi *spiritus hominis qui in ipso est?* Et in lib. de anima & *spiritu: Nihil* tam nouit mēs, uel anima, quantum id quod sibi præsto est: nec menti uel animæ quicquam magis præsto est, quàm ipsa sibi: ergo nihil tam nouit quàm se. Si uerò dicatur ꝙ spiritus obliuiscitur, cùm corpori infunditur, quæ prius sciebat, ridiculum est, quòd Deus spiritū includat corpori ad āgēdam pœnitentiā ibi, cùm sciat ipsum obliuisci, quàm citò erit ibi, malum quòd fecit. ¶ Quomodo enim potest agere pœnitentiam de malo, quod ignorat? Initium salutis cognitio est peccati, ut ait Sene. Ergo qui peccatum ignorat, uiam salutis etiam inchoare non potest. Item dixit Plato animas introeuntes in hanc uitā potari ab eo spiritu qui est super introitū poculo

culo obliuionis, antequã intrent corpora, nullam huius rei ostentationem faciens: ut ait beatus Irenæus in lib. contra hæreses. Et quærit à Platone, unde hoc sciret. Si enim anima eius potata erat poculo obliuionis, non reminiscebatur, nec spiritus, nec poculi, nec quòd aliquid sciuisset, nec oblitus fuisset: & si ista reminiscebatur, eadem ratione & alia. Itẽ Irenæus: Si hoc quod in breuissimo tẽpore uisum est, uel in fantasmate conceptũ est, & ab anima sola per somnium postea quàm cõmista sit corpori, & inde uniuersa mẽbra dispersa commemoraret: multo magis ipsorũ reminisceretur in quibus tẽporibus tãtis & uniuerso præteritæ uitæ seculo immorata est. Itẽ dixerunt quidã ipsum corpus esse obliuionis causam. Sed quærit Irenæus: Si hoc est, quomodo anima quod per semetipsam uidet reminiscitur, & renũtiat proximo? Itẽ nec ea quæ olim agnita sunt, aut per oculos, aut per auditum meminisset anima in corpore existens, si esset corpus obliuionis causa. Anima enim in obliuione existẽs, nihil aliud cognoscere posset, nisi quod in præsenti uideret. ¶ Item quomodo diuina disceret & memi nisset ipsorũ existẽs in corpore? ¶ Item quum non sit corpus fortius quàm anima, non amitteret anima scientiam suam propter corpus. Præterea non est uerisimile, quum corpus organum sit animæ, quòd scientiam suam ei auferat. Non solet enim instrumentũ scientiã suam auferre artifici. Iam enim potius esset impedimentum quàm instrumẽtũ. Præterea raptus est Paulus usq; ad tertiũ cælum. 2. Cor. 12. & tamen rediens ad se memor fuit uisionis suæ: quod non fuisset, si corpora necessariò obliuionem inducerent. Item si corpus obliuionẽ inducit, potius inducere debet obliuionẽ eorum quæ cognoscuntur uiribus illis secundũ quas anima unitur corpori, quàm eorũ quæ intellectu agnoscuntur, secũdum quæ non unitur anima corpori. Præterea aut spiritus apostata potestatem habet uiuificandi corpus, aut non. Et uidetur quòd nõ, secũdum ea quæ ponit error iste: ponit enim quòd quũ diabolus duo homini corpora fabricasset, non potuit per xxx. annos uitalem spiritum illis corporibus infundere: sed accedens ad misericordiã Altissimi duos angelos ab ipso quæsiuit. Præterea si spiritus malus potest corpus uiuificare, aut potestas illa est uoluntaria, aut naturalis. Non uidetur esse uoluntaria, ut scilicet uoluntate sua corpora uiuificet: hoc enim solius Dei est. Ioann. 5. Sicut pater suscitat mortuos, & uiuificat: sic & filius quos uult, uiuificat. Si uerò naturalis, nõ uidetur hic aliter facere quàm forma & perfectio ipsius corporis. Et hoc etiã dicit Philosophus, quòd anima

est actus primus siue perfectio prima physici seu naturalis corporis organici in potētia uitam habentis. Si uerò est spiritus qui est in corpore, corporis est perfectio: inconueniens est dicere, ꝙ spiritus ille tempore sit prior, quàm ipsum corpus: perfectio enim rei nō potest esse prior tēpore, quàm eius inchoatio: nec forma prior est tempore, quàm eius materia, quū forma sit actus, materia sit potentia: actus enim non potest præcedere potentiā suam. Imago quæ ceræ imprimitur, nō potest prior esse tēpore, quàm possibilitas ipsius cerę ad receptionē ipsius imaginis. Pręterea ubi scriptura sacra dicit diabolum intrasse in hominem, cōstat quòd ipse erat prius homo uiuens, sentiens, intelligēs: ut patet in Iuda Io. 13. Vbi legitur ꝙ post buccellam introiuit in eum sathanas. Et Mat. 12. Intrantes habitāt ibi, & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. loquitur de dæmonibus. Vnde constat ꝙ ante ingressum erat homo. Item quum expellebantur dæmonia ab hominibus: constat quòd remanebant homines uiuentes, sentientes, intelligentes. Lucæ 11. Erat Iesus eiiciens dæmonium, & illud erat mutum, & quum eiecisset dæmonium, locutus est mutus. Ergo aliquid erat in eo præter dæmoniū, quo uiuebat, sentiebat, discernebat. Hoc autem animam uocamus, quod scilicet est in homine principiū uiuendi, sentiendi, & discernēdi. Item ubi. Euangelium loquitur de dęmonibus qui erāt in hominibus: nō dicit eos in hominibus puniri, sed potius eos homines punire: nec eos uexari, sed potius uexare. Matthæi 15. Filia mea male à dæmonio uexatur. Et Luc. 6. Qui uexabantur à spiritibus immundis, curabantur. Dæmones uerò expulsionem ab hominibus cruciatum reputabant, & non inhabitationem hominū. Vnde dicunt Christo expellenti eos, Matth. 8. Fili Dei cur ueni sti ante tempus torquere nos? Vnde ergo habent quòd angeli apostatæ inclusi sint *in corporibus humanis ut agant ibi pœnitentiam*? Item error iste destruit resurrectionem corporum. Si enim corpora solummodo carceres sunt spirituum saluādorū: non est uerisimile, quòd spiritus illi corpora sua debeant resumere cùm beati efficientur, incarceratio enim & glorificatio non uidetur simul debere esse. Item natura non appetit quod sibi contrarium est: ergo si corpus à prima institutione pœna est spiritus inhabitantis, non habebit spiritus ille naturalem appetitum ad corpus: ergo separatio eorū non faciet naturaliter dolorē in morte. Item omne quod contra naturam per uiolentiam detinetur, naturaliter appetit liberari: ergo si spiritus illi uiolenter detinentur in corporibus, naturaliter appetent liberari; ergo homines in qui

in quibus sunt naturaliter appetunt mori: ergo appetitus mortis naturalis est homini: quod cõstat esse falsum. Item natura non agit contra se: ergo si corpus à prima conditione sui pœna est spiritus inhabitantis: spiritus nõ erit eius naturalis perfectio. Itẽ constat, quòd Deus nõ dedit spiritibus potentias quę essent otiosæ, si ipsi debito modo se haberẽt: sed potentię uiuificãdi & sentiendi otiosę essent in eis, si ipsi debito modo se haberent, quia nõ includerentur corporibus: extra corpus uerò otiosę sunt: ergo illę potẽtię non sunt datę spiritibus qui peccauerũt à creatione. Si uerò pòst datę sunt, quum hæ uirtutes specie differant ab intellectu qui est in spiritibus, qui sunt substantiæ separatæ: spiritus quorum sunt hæ uirtutes, specie differunt ab aliis spiritibus. Item aut boni angeli habent illas potentias, aut non habent. Si habent eas, otiose habent, quum secundum eas non uniantur corporibus, sine quibus exercere nõ possunt operationes taliũ potẽtiarum. Si uerò non habent eas: ergo specie differunt ab illis spiritibus qui uniuntur corporibus, quum non habeant potentias illas quas ipsi habent, quę sunt specie differẽtes à potentiis eorum: & quum angeli boni sint substantiæ perfectæ, non natæ fieri partes essentiales alicuius totius: spiritus uerò qui uniuntur corporibus, nati sunt esse partes essentiales ipsius hominis. Si uerò dicatur omnes angelos cecidisse de cęlo & malos esse in corporibus inclusos, ut quidã hæretici dixerunt, hoc nõ est uerisimile. Quum enim Deus spiritus sit, oportet aliquos ministros eius esse spirituales. Gregor. Dubitare non debes inuisibilem Deum inuisibilia obsequia habere: debent quippe ea quæ ministrant ad similitudinem eius tendere cui ministrant. Scriptura etiam Euangelii manifestè obuiat huic errori, quæ distinguit inter angelos Domini & angelos diaboli. De angelo Domini habes Matt. 1. Angelus Domini apparuit Ioseph. Simile habes Matth. 2. Et eiusdem 4. habes, quòd accesserunt angeli, & ministrabãt ei. Et 18. Angeli eorum semper uidẽt faciem patris mei, qui in cælis est. quod de malis angelis intelligi non potest. Et eiusdem 22. Sunt sicut angeli Dei in cælo. Et 28. eiusdẽ: Angelus Domini descendit de cælo. & Luc. 1. Dicit Gabriel: Ego sum Gabriel, qui asto ante Deũ. Constat ergo ꝙ sunt aliqui angeli Dei, & patet ꝙ sunt diuersi ab angelis diaboli, de quibus Matth. 25. Qui paratus est diabolo & angelis eius. Nemo enim potest duobus dominis seruire. Matt. 6. Maximè Deo & diabolo, qui cõtrarii sunt. Præterea legitur Apocaly. 12. ꝙ draco traxit tertiã partem stellarum. stellæ uocãtur angeli; quorum tertiam partẽ traxit diabo-

lus: quia aliqui peccato eius consenserunt, & nõ omnes. Item aut spiritus qui sunt in corporibus humanis unũ faciunt cũ corporibus, aut nõ. Si nõ, ergo nõ faciũt aliquid unum. Vnum enim & aliquid sunt conuertibilia: ergo homo non est aliqua species creaturæ. Si uerò unum faciunt: ergo aliquo genere Vnionis: ergo uel unũ continuatione sicut partes carnis unũ faciũt: aut cõtiguatione, sicut os & caro, unum faciũt: aut unum per cõmistionem, sicut ex diuersis elemẽtis fit unum elementatũ: aut unũ per impreßionẽ, sicut figura & cera unũ faciũt: aut unũ secundũ exigẽtiam naturalẽ, sicuti materia & forma unũ faciunt cõpositũ. Exigit enim materia formã ut suam perfectionẽ, & forma materiam ut suũ perfectibile: aut unũ quantum ad operationem, sicuti artifex & instrumentum unã habẽt operationẽ. Primo modo non: unũ enim cõtinuatione non sunt, nisi ea quæ habẽt dimensionẽ longitudinis, & latitudinis, & spißitudinis. Vnde cùm spiritus simplex sit, ex eo & corpore non fiet unũ per continuationem. Eodẽ modo neq; unum per contiguationem. Contiguatio enim similiter non est nisi eorum quę habẽt dimensionẽ. Itẽ neq; per cõmistionẽ: quia quæ utuntur sic desinũt esse actu, licet maneant uirtute: ut elementa in elemento. Spiritus uerò & corpus in homine manent actu. Item nec per impreßionẽ: quia forma impressa nõ subsistit sine eo cui imprimitur: anima uerò destructo corpore subsistit. Itẽ si secundũ exigentiã naturalem, ut spiritus sit ut forma, corpus uerò ut materia, forma & materia immediata quę uocatur necessitas simul sunt tẽpore, & neutrũ tempore præceßit reliquũ. Vnde secundũ hoc spiritus tempore non pręcesserunt corpora in quibus sunt inclusi: materia uerò quę nõ est immediata pręcedere potest formam. Cùm enim nõ sit perfectè aptata, aptari oportet eã antequam adueniat forma eius perfectiua: sed forma quæ est perfectiua quàm cito est, perfecta est. Et cùm sit melior & nobilior q̃ materia, non decet eã esse otiosam propter defectum materiæ: ut scilicet primò existẽs materiã uel instrumẽtũ expectet otiosa. Si enim sapientia humana nõ uult artificẽ otiosum esse propter defectũ materię uel instrumẽti, quãto magis sapiẽtia diuina hoc nõ permittet? Si quis tamen obiiciat animas erutas à corpore otiosas esse quantum ad uiuificationẽ & sensum propter instrumẽti defectum: Dicendum est quòd culpa earũ occasio fuit huius defectus, sed nõ fuit hoc secundũ primam ordinationẽ creatoris: imò si nũquam peccassent, nunquã defectum organi paterẽtur. Itẽ neq; unũ quantũ ad operationem. Ex his enim quę sic uniũtur nunquã fit unũ aliquid secundũ substantiã, ut ex nauta & naui non fit aliquod

quod tertium, ex anima uerò & corpore fit unum secundũ substãtiam, scilicet homo. ¶ Itẽ bonitas Dei cũcta fecit propter creaturæ utilitatẽ, non propter suam, cùm bonorum nostrorũ non egeat: sed ea quæ purè corporalia sunt nõ uidetur fecisse propter eorũ utilitatẽ, cùm nullius boni perceptiua sint: ergo fecit ea propter creaturę spiritualis utilitatẽ. Sed non uidetur ꝙ propter utilitatẽ illius creaturæ spiritualis quę purè est spiritualis. Illa enim non uidetur egere creatura corporali: ergo propter utilitatem creaturę, quæ est partim corporalis, & partim spiritualis. Si ergo corporalia creata sunt secundũ primã ordinationẽ creatoris: ergo creatura partim spiritualis & partim corporalis est secũdũ primã ordinationem creatoris. Homo ergo factus fuisset, licet nullus Angelus corruisset. Item sicut omnia sunt à Deo ut primo principio: ita omnia sunt ad Deũ tanquã ad finẽ supremũ. Quę autẽ propinquiora sunt Deo similitudine, immediate ad eũ ordinãtur: ut creaturę spirituales. Quę autẽ magis distant ab eo similitudine, mediatè ad Deum ordinãtur, ut corporales creaturę. Creaturę uerò purè corporales non uidentur posse ordinari ad Deũ per purè spirituales cũ quibus habẽt disconueniẽtiam. ¶ Est igitur creatura partim spiritualis, & partim corporalis, Homo, scilicet perquem creaturę corporales ad Deũ ordinantur. Et hoc tripliciter. Vno modo, quia in homine est inuenire quasi naturã omnis creaturę: quia corporeum, uegetabile, sensibile, rationabile, unde in eius beatificatione quasi natura omnis creaturę beatificatur. Secũdo, quia homo positus est quasi medius inter creatorẽ, & creaturas corporales, secundũ dignitatẽ Deo inferior, creaturis illis superior, & ut Deo ministret, & sibi ab illis ministretur. Tertiò, quia cùm homo ratiõe corporis quo similitudinẽ habet cũ omnibus corporalibus creaturis, capax sit bonitatis eorũ, manifestè apparet ꝙ ratione animę, qua Deo similis est, capax esse potest beatitudinis diuinæ. Vnde in lib. de Anima & spiritu: Fecit Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum uitę, dãs ei sensum & intellectum, ut per sensum lutum sibi sociatũ uiuificaret, & per intellectum regeret, ut per intellectũ intus ingrederetur & contẽplaretur Dei sapientiam, & per sensum foris egrederetur & contẽplaretur opera sapiẽtię, intellectu intus illustrauit, sensu foris decorauit, ut in utroq; refectionem inueniret. Intus ad felicitatẽ, foris ad iucũditatem. Itẽ in eodẽ: Si tã disparẽ naturã carnis & animę ad unã fœderationẽ atq; amicitiã Deus coniungere potuit, nequaquam erit impossibile ei rationabilem spiritum qui usq; ad consortium terreni corporis humiliatus est

cum eodē corpore glorificato, ut sit ei glorię quod fuit ei sarcinæ, ad consortiū beatorum spiri tuum qui in sua puritate perstite rūt, exaltare. ¶ Itē in eodem: Plenum fuit miraculo quod tam diuersa & tam diuersa ab inuicē, adinuicem potuerunt coniungi: nec minus mirabile fuit, quod limo nostro Deus seipsum coniunxit, ut sibiinuicem unirentur Deus & limus, tanta sublimitas, & tanta uilitas: nihil enim Deo sublimius, & nihil limo uilius. Mirabilis fuit coniunctio prima, mirabilis & secunda, nec minus mirabilis erit & tertia, cum homo, & Angelus, & Deus unus erit spiritus.

De errore qui ponit duas animas esse in corporibus. CAP. XIIII.

ERror ille qui ponit duas animas esse in corporibus humanis, sequitur: quarū unā dicit partē Dei esse, alterā de gēte tenebrarū, quam Deus non cōdidit, quæ mala est, & propria carnis: & omnia bona hominis tribuit illi bonę animę, omnia uerò mala illi malæ animæ. Bonā animam dicunt esse arborem bonā quę non potest facere fructū malum: animā uerò malā, malam arborem quę nō potest facere fructū bonū. Bonas uerò missas esse ad reprimendā malitiā gentis tenebrarum. Hunc errorē destruit Aug. in lib. de duabus animabus: & in lib. cōtra Fortunatū quendā Manichæorū presbyterū. Et hæc sunt uerba Aug. in lib. de Duabus animab. Quęro ergo ab eis, utrū peccasse uideretur, de cuius manu dormiētis scripsisset alius aliquid flagitiosum? quod quis dubitet eos esse negaturos? Quęro etiā si aliquis ualentior alterius uigilātis, & scientis, sed omnino nolētis manu aliquid mali fecisset, utrum uigilās, & sciēs, sed nolens ullo peccati nomine teneretur? Respōdebūt nihil istū omnino peccasse. Quid si dormiens ille iam sciret quid alius de manu facturus esset, & de industria plus ne expergisceretur à somno sedaret: nunquid ei quicquā somnus ad innocentiā suffragaretur? Respōdebunt quod nō. Quid si alius uigilans & sciens, uolens superatus est ut aliquē prætenta defensione deciperet: quid ei ut peccato careat profuit impotentia, quamuis resistere nō ualeret? Quibus cōcessis colligo nusquā nisi in uoluntate esse peccatū. Et subdit, Peccatū sine uolūtate esse nō posse. oīs mēs apud se cōscriptū legit. Volūtas uerò, ut ipse dicit ibidē, est animi motus cogēte nullo ad aliquid uel non admittendū, uel adipiscendū. Peccatū uerò est uolūtas retinēdi uel cōsequendi quod iustitia uetat. Et subdit, has duas diffinitiones uolūtatis & peccati recipiens, Manichęorū hæresim condēnat. Nam illud malū genus animarū si antequā bonū misceretur, nō habebat aliquā uoluntatē, sine peccato erat atque innocens. Quòd si uolūtas inerat, ergo uolebat aliquid adipisci uel nō admittere.

Illud

illud autẽ aut bonũ erat, aut bonum putabatur: sed nihil tale in suo genere erat: ergo illud bonũ qđ extrà erat appetebat: ergo bonã uoluntatẽ habebat. ¶ Præterea opinionem boni habebat: ergo nõ erat summè malum. Et paulò pòst: Nũc illud genus uideamus quod ita ipsi laudant, ut ipsam Dei substãtiã dicãt esse. Et cùm manifestũ sit nõ peccare animas in eo ꝙ non sunt tales quales esse non possunt: unde iam cõstat animas alias non peccare: relinquitur ut nõ tribuañ peccata nisi bono generi animarũ & substãtiæ Dei. Præterea nunquã negauerũt, dari ueniã peccatorũ cũ fuerit quisquã ad Deũ cõuersus. Negant etiam malum genus animarũ bonũ posse fieri & regnũ Dei possidere. Restat igitur ut nõ solũ ipsas quas de substantia Dei perhibẽt: sed ipsas solas peccare fateãtur. Sed dicũt quòd mali cõmistione coguntur: sed si illa cogũtur ut resistere nõ possint, non peccant. Si possunt, & propria uoluntate consentiunt, cur hoc malum in summo bono cogimur per eorũ doctrinã inuenire? Summũ bonũ uocat animã, quam dicunt esse de diuina substantia. Contra Fortunatũ sic destruit hunc errorem Augu. In primis, inquit, summũ errorẽ puto Deũ ex aliqua parte esse uiolabilẽ, aut coinquinabilẽ, aut corruptibilẽ credere: & hoc uestram hæresim affirmare scio, sed non his uerbis. Dicitis enim Deum omnipotentẽ cùm uideret quanta labes & uastitas immineret regnis suis, nisi aliquid aduersæ genti opponeret, & ei resisteret, misisse hanc uirtutẽ, de cuius commistione cum malo & gẽte tenebrarũ mũdus sit fabricatus. Hinc esse quòd hic animæ bonæ laborant, errant, corrũpuntur, ut necessariũ haberẽt liberatorem qui eas ab errore purgaret, & à cõmistione solueret, & à seruitute liberaret. Sed nephas puto credere Deum omnipotentẽ aliquã aduersam gẽtẽ timuisse, aut necessitatem esse passum, ut nos in ærũnas præcipitaret. Item in eodẽ: Si enim potest aliquid nocere Deo, nõ est inuiolabilis. Si nõ potest aliquid ei nocere: quid ei erat factura gens tenebrarũ contra quam dicitis bellũ gestũ esse à Deo ante mundi cõstitutionẽ? Respõde ad illud breuissimum: Si poterat ei nocere, non est inuiolabilis: si nõ poterat, crudeliter huc nos misit, ut nos ista patiamur. ¶ Item in eodẽ: Quæro à te quomodo habeamꝰ peccata, si natura contraria nos cogit facere quod facimus? Qui enim cogitur aliquid necessitate facere, nõ peccat. Itẽ quæro de indulgentia peccatorum cui detur: nobis, aut genti tenebrarũ? Si genti tenebrarũ, regnabit & ipsa cum Deo. Si autem nobis, manifestũ est quòd uoluntate peccauimus. Nihil enim mali fecit, qui nihil sua uoluntate fecit. Idem in eodem: Prudentum est æstimare &

fidel

fidelium quæ sit fides purior & maiestate Dei dignior. Quæ ergo erit illa ubi asseritur uel uirtus Dei, uel pars aliqua Dei, uel sermo Dei posse cōmutari, uiolari, corrumpi, ligari? An ea ubi dicitur, & omnipotētem Deū & omnem ipsius naturā & substantiā, nulla parte posse unquā corrumpi? Item qui inuolūtariè peccat, non peccat. Si quis enim cæteris membris ligaretur ab aliquo, & manu eius falsum scriberetur sine eius propria uolūtate: quæro si hunc hominē posset iudex falsitatis crimine condemnare? Quid ergo anima quæ Dei pars est, cū liberū arbitriū nō habeat, mali fecit, ut à Deò puniatur, aut pœnitentiā agat, aut ueniā mereatur? Item si neq; malū, neq; peccatū nisi à natura cōtraria esse potest, pœnā ipsa sola potest mereri: nō anima in qua nō est peccatum, nec anima quæ non peccauit iussa est pœnitere. Nonne stultū & plenū dementię est ut gens tenebrarū peccauerit ut me pœniteat de peccatis, qui possum dicere secundum fidem nostram, quid feci? quid cōmisi? qui cùm tuis regnis uastitas immineret, necessitate oppressus sum cui resistere non potui. Item inique fuit uoluntas mittendi animam ad tātas miserias, cùm Deo noceri nō possit. An Deus summè misericors ut modum imponeret naturæ cōtrariæ, ideo nos immoderatos efficere uoluit? Ad uerba ista nesciuit Fortunatus quid dicturus esset. Vnde dixit Aug. ei: Ego noui nō te habere quid dicas, & me cùm uos audirē in hac quæstione nunquam inuenisse quod dicerē, & tamen fuisse admonitū diuinitus illū ut errorē relinquerē. ¶Error iste, quantū ad hoc quòd ponit animas bonas esse de substātia Dei, facilè potest destrui. Cùm enim substātia diuina simplicissima sit, ut prius ostensum est, non habet partes: unde si dat alicui substantiā suam, dat totum: ergo est Deus perfectus. Itē ex simplicissimo secundū substantiā non possunt esse animę, cum differāt secundū substantiā. Hunc errorem destruit gl. Aug. super illud Gen. 2. Inspirauit in faciē eius spiraculū uitæ. Non sunt, inquit, audiēdi qui putant animā partē esse Dei. Si enim hoc esset, nec à se, nec ab ullo decipi posset, nec ad malum faciendū uel patiendū compelli, nec in melius nec in deterius mutari. Idē in libr. 83. Quæstionū: Aliud est ueritas, aliud anima. Veritas enim falsitatē nō habet, anima autē falsitatē habet: ergo nō est ueritas, nec de ueritate, licet sit à ueritate. Itē in lib. de Anima & spiritu: Anima non est pars Dei. Probat hoc mutabilitas quam incurrit. Deus enim immutabilis est: hæc sæpe mutata est pro culpa quandoq; dānata: pro pœna quoq; fit misericordia, cū in Deo sit omnipotētia, & omniū scientia, & summa bonitas: in eo nō habet locū uiolētia

propt

propter omnipotētiā, neq; ignorantia propter omniū sciētiam, neq; malitia propter bonitatem summā: ergo si anima est de diuina substantia, nec uiolentia, nec ignorātia, nec malitia in ea locū habebit. Præterea si esset de diuina substātia, non esset creatura. Nam creatura est de nihilo: esse uerò de nihilo, & esse de Deo opposita sunt maxima disparatione. Itē si animę sunt de diuina substātia, quomodo differūt à filio Dei, qui similiter est de diuina substātia? Itē cùm omne totū maius sit sua parte, si animę partes sunt diuinæ substātiæ, cū animæ mittuntur ad corpora, diminuitur diuina substantia: ergo & diuina potētia. Potētia enim sequitur substantiam, aut est ipsa substātia: ergo Deus nō remanet omnipotens. ¶ Itē si diuina substātia habet partes, aut omnipotentia ita est totius, ut etiā partiū, aut ita totius, quòd nō partiū. Si primo modo: ergo animæ quæ sunt partes ipsius habēt omnipotentiā. Si secūdo modo, ergo nō remanet omnipotentia in Deo tot partib⁹ ei detractis quot sunt animę: nō enim remanet totum, ubi tot partes detrahuntur. Itē si diuina substantia habet partes, aut omnes partes sunt eiusdē naturæ, aut non: si sunt eiusdē naturæ, & omnipotētia est unius partis, erit etiā & omniū aliarum. Si uerò diuersarū, qui illas diuersas naturas coniunxit, ille potius Deus erit. Itē si animæ sunt partes diuinæ substantiæ, nō habuerunt initiū: ergo non sunt factæ, cuius contrarium dicitur Luc. 11. Quod intus est uestrum, plenum est rapina & iniquitate. & subditur: Stulti, nónne qui fecit quod deforis est, etiam id quod deintus est fecit? Id quod deintus est plenum iniquitate, nō potest intelligi nisi de anima.

De Errore qui ponit omnes animas simul fuiße creatas. CAP. XV.

ERror ille qui dixit omnes animas simul fuisse creatas, sequitur. Cōtra quem errorē sic potest obiici. Cōstat quòd habebāt animæ potentiā cognoscēdi & uolēdi antequam corporibus infunderētur. Si omnes à principio creatæ sunt: ergo cùm nō haberent eas otiose, merebātur uel demerebātur. Si merebātur, debuerūt in bonitate cōfirmari, sicut & Angeli. Si demerebantur, obstinatæ sunt factę, sicut Angeli qui peccauerunt: & peccatū earū fuit irremissibile, sicut & Angelorum malorū. Item si habuerūt potentiā cognoscēdi & uolendi cùm cognoscerent carnē corruptā cui uniebantur: aut uoluntariè uniebātur, & tunc erit in eis peccatum actuale: aut inuoluntariè, & tunc iniustè cū eis agebatur, cùm corpori maculanti ea uniebātur. Ad hunc errorem destruendū pro magna parte aptari possunt authoritates & rationes quæ positæ sunt ad destruendum errorē illum qui ponit Angelos apostatas esse in corpori-

bus

bus humanis.

De Errore qui ponit animas de semine traduci ut corpora. CAP. XVI.

SEquitur de Errore illo, q ponit animas seminari ut corpora, id est, cũ semine traduci decisione facta ab anima sicut & à corpore. Cõtra quem primo est quod legitur Genes. 2. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, ait Adam per Spiritum sanctũ. Si esset anima de anima sicut os de osse, & caro de carne, debuit hoc Spiritussanctus dicere. Vnde gl. Aug. super prædictũ uerbũ: Si aliud, inquit, fiebat in fœmina quàm in uiro, ut à carne animata anima eius duceretur non sicut uiri, aliunde corpus, aliunde anima, quod aliter fiebat scriptura facere non debuit, nec ita factũ putaremus sicut iam didiceramus: quia ergo non dixit, ex anima uiri factã animam mulieris, innuit nihil aliud putandũ quàm quod de uiro fuerat dictum, scilicet, inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ. Gene. 2. secundum glos. Aug. Inspirare est flare, uel sufflare. Flare uerò hic dicitur flatum facere, id est animam facere. Item legitur Eccl. 12. Antequam reuertatur puluis in terrã suam unde erat, & spiritus redeat ad illum qui dedit illum. Et Esa. 57. Flatus ego faciã. Et Arist. in lib. de Animalibus, dicit quòd solus intellectus diuinitus ab extrinseco prouenit. Præterea cùm anima rationalis immortalis sit, non est corruptibilis per corporis corruptionem: ergo non est generabilis per eius generationem. Sicut enim se habet generatio ad generationem: sic corruptio ad corruptionem. Item cùm anima simplex sit, non potest anima ab alia esse per decisionẽ: sicut corpus per decisionẽ est à corpore. Item si anima seminatur cũ corpore, cùm irrita fluunt sine cõceptibus semina, quomodo perit anima immortalis? ut ait Aug. ad Optatum. Item corruptibilibus substantiis quæ non possunt conseruare speciem suam in se, specialiter datum est multiplicare speciẽ suam, ut sic conseruetur in alio. Ergo cùm anima rationalis non sit corruptibilis, nõ est hoc datum ei: ergo non est anima rationalis ab anima. Itẽ propinquissimum æterno est perpetuum: ergo cũ anima rationalis perpetua sit, immediate ipsa est à Deo, qui æternus est. Nõ uidemus aliquã substãtiam perpetuã cui pura creatura conferat esse: ergo nec animæ rationali conferet. Item potentia creandi solius Dei est, ut prius ostẽsum est: anima uerò rationalis p creationẽ est, ergo à solo Deo est. Quòd anima rationalis per creationẽ sit, ostendi potest sic: Aut anima rationalis ex nihilo est, aut ex aliqua materia præexistente. Si ex nihilo, ergo per creationẽ. Creare enim est aliquid facere ex nihilo. Si uerò est ex materia præexist

existente, materia illa necessariò erat sub aliqua forma. Cùm enim materia corporalis non sit sine aliqua forma, nec spiritualis erit sine aliqua forma: ergo uel erat corporea, uel non erat corporea. Si corporea erat, non poterat ergo ex illa fieri anima. quæ est incorporea substantia: simplex enim non fit ex composito, nec compositum ex simplici. Si uerò erat incorporea, aut uiuebat, aut non uiuebat. Si non uiuebat, erat ergo substantia incorporea non uiuēs, quod falsum est: nulla enim inuenitur substantia incorporea non uiuens. Si uerò uiuebat: ergo erat uel Deus, uel angelus, uel anima, uel animal, uel planta, quod est inconueniens. ¶ Item materia illa rationalis erat antequam ex ea anima fieret, aut non. Si non, sed facta est rationalis, quum ex ea anima facta est: ergo habens uitam irrationabilem materia animæ erat. quid ergo à pecoris spiritu distabat? ut ait Aug. Si uerò erat rationalis, ergo iam uel angelus, uel anima erat. Præterea si esset spiritualis materia, sicut corporalis, oporteret quod ipsa esset continua existens, ubicunque est aliqua spiritualis substantia: uel quòd tot essent materiæ, quot sunt spirituales substātiæ, quum ipsæ sint separatæ abinuicē. Prętereà quū illa uirtus animæ quæ dicitur intellectus, operetur per abstractionē à materia, ipsa uirtus immaterialis est: ergo & ipsa anima immaterialis est. Operatio enim sequitur naturam uirtutis, & uirtus naturam substantiæ. Non est igitur anima ex materia præexistente, sed ex nihilo: ergo & per creationem, & ita à solo Deo. ¶ Item potētia rei effectæ subiecta est suæ causæ efficienti: potentia uerò animæ rationalis, scilicet liberum arbitrium, nulli puræ creaturæ subiecta est, quum à nulla possit cogi: ergo nulla creatura pura causa efficiēs eius est. Solus ergo Deus creator est animarum, ut fides catholica asserit.

De quinto errore qui ponit Christum non habuisse ueram humanam naturam.

CAP. XVII.

Sequitur de quinto errore, qui ex errore Manichæorum processit: qui ponit Christum non habuisse ueram humanam naturam. Cui errori occasionē dedit illud Philippen. 2. Et habitu inuentus ut homo. Ex hoc enim inferūt Christum fuisse ut hominem, & non uerè hominē. Sed simili ratione possunt dicere, eum fuisse quasi unigenitum Patris, & non uerè unigenitum, quum scriptum sit Ioan. 1. Vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à patre. Ideo potius dicendum est, quòd hæc dictio, ut, uel quasi, non semper est nota improprietatis uel similitudinis: imò aliquādo expressiua est ueritatis, ut in uerbis prædictis.

Dederunt etiã occasionẽ dicto errori quædã opera miraculosa quæ Christus legitur fecisse: ut quòd de utero materno clauso exiuit, & quòd super mare siccis pedibus ambulauit. Mat. 14. Sed opera quæ Christus miraculosè fecit diuinæ naturæ ostẽdunt ueritatem, & non humanæ naturæ probant falsitatẽ: & sicut opera supra naturã attestãtur eius deitati, sic defectus & eius infirmitates quæ in Sacra scriptura leguntur, attestãtur ueræ eius humanitati. Sicut esuries de qua legitur Matth. 4. Quum ieiunasset 40. diebus & 40. noctib⁹, postea esuriit. Et eiusdẽ 21. Mane reuertẽs in ciuitatem esuriit. Et 26. Cœpit cõtristari & mœstus esse. Et pòst: Tristis est anima mea usque ad mortẽ. Habuit ergo uerã animã, eadẽ ratione & ueram carnẽ. Et Ioan. 4. Iesus ex itinere fatigatus sedebat super fontẽ. Et eiusdem 11. Lacrymatus est Iesus. Et 12. Nũc anima mea turbata est. Præterea si ueram humanã naturam non habuit, nõ fuit uerus homo. Vnde non uerè mortuus est, nec uerè resurrexit. Cuius contrarium habetur Lucæ ult. Surrexit Dominus uerè, & apparuit Simoni. Eiusdẽ 18. Postquam flagellauerint, occidẽt eum, & tertia die resurget. Authoritates uerò quibus manifestum est eum uerum hominem fuisse, hæ sunt quæ sequuntur. Matth. 1. Liber generationis Iesu Christi filii Dauid, &c. Et eodẽ: De qua natus est Iesus, qui uocatur Christus. Et iterum: Inuenta est in utero habens de Spiritusancto. Et pòst: Peperit filium suum primogenitum. Et Lucæ septimo. Venit filius hominis manducans & bibens. Erat ergo uerè homo qui manducabat & bibebat. Et eiusdem ultim. Palpate & uidete, quoniam spiritus carnem & ossa non habet, sicut me uidetis habere. Et iterum: Et quum mãducasset coram illis, sumens reliquias dedit eis. Et Io. 1. Verbum caro factum est. Eiusdem 10. Potestatem habeo ponẽdi animã meam: ergo habebat ueram animam, eadem ratione & ueram carnem. Item Rom. 1. Qui factus est ex semine Dauid secundũ carnem. Et eiusdem 9. Ex quibus Christus secundum carnẽ. Ad Hebr. 7. Ex Iuda ortus est Dominus noster. Act. 1. Conuescens præcepit eis, &c. Et eiusdẽ 10. Nobis qui manducauimus & bibimus cum illo. 1. Io. 1. Quod perspeximus, & manus nostræ cõtrectauerunt de uerbo uitæ. Eiusdem 4. Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christũ uenisse in carne, ex Deo est. Et 2. Ioan. Multi seductores exierunt in mundum istum qui non confitentur Iesum Christum uenisse in carne, &c. Et pòst: Qui nõ confitetur Iesum Christum uenisse in carne, hic est seductor & antichristus: quum Christus ueritas sit secundum illud Ioan. 14. Ego sum uia, ueritas, & uita. Non est uerisimile eum falsitate huma-

nae

næ naturæ homines decepisse. ¶Item quum uerè sit mundi redemptor, secũdũ illud ad Tit.2. Qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, uerum pretiũ soluit. Pretiũ uerò pœna erat, cuius debitor erat genus humanũ. Ergo uerè pœnā sustinuit: ergo uerũ corpus habuit. Non est ergo uerisimile quòd redimẽdo genus humanũ falsam monetā soluerit. Prӕterea si corpus Christi uerum corpus non fuit, sed umbra corporis, quomodo uerũ est illud Philip.2. Christus factus est pro nobis obediẽs usq; ad mortem, &c. Et illud 1.Pet.2. Christus passus est pro nobis. Et illud Apocal.1. Lauit nos à peccatis in sanguine suo. Et quod legitur Ioan.13. de ablutione pedũ apostolorũ. Ablutio enim cõtactum requirit. Si uerò dicatur corpus illud cæleste fuisse, ergo impossibile fuit: quod ex diuersis locis Euangelii constat esse falsum. Præterea secundum hoc non est uerum quod legitur ad Hebr.2. quòd semen Abrahæ apprehenderit. Secũdum hoc etiam nunquam comedit uel bibit, cuius contrarium prius ostensum est.

De errore illo qui condemnat Ioannem Baptistam. Et de commendatione ipsius Ioannis. CAP. XVIII.

SEquitur de errore sexto, qui ex errore Manichæorũ processit, qui condemnat Ioannem Baptistam. Cui errori occasionem dedit quod legitur Mat.11. Cùm audisset Ioannes in uinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis, ait illi: Tu es qui uenturus es, an alium expectamus? Ex quo inferunt Ioannem dubitasse de Christo, quum interrogauerit, & propter dubitationem condemnatũ esse. Sed non sequitur, si interrogauit, ꝙ dubitauerit. Interrogauit enim Christus cuius esset imago denarii & superscriptio, Matth.22. non tamẽ de hoc dubitauit. Item non sequitur, si dubitauit, quòd propter hoc damnatus fuerit: nõ enim omnis dubitatio damnabilis est. Potuit dubitare utrum Christus in propria persona descensurus esset ad inferos, & inde extracturus amicos suos, an per alium hoc esset facturus. ¶Quòd propter illam dubitationem damnatus non sit, patet per hoc, quòd Christus postquã nuntii Ioannis redierãt, tantum testimonium dedit Ioanni uocans eum angelum & plusquam prophetam, & dicens quòd inter natos mulierum maior illo non surrexit. Et uerisimile est, quòd Ioannes sibi illud non interrogauerit, sed discipulis suis, qui de Christo dubitabant, uolens eos per Christum certificari: quos Christus certificauit, ostẽdens signũ impletum quod dederat Esaias de aduẽtu Christi. Esa.35. Deus, inquit, ipse ueniet & saluabit nos: tũc aperientur oculi cæcorum, & aures sur-

dorum patebunt,&c. Vnde Dominus ait: Cæci uident, claudi ambulant,&c. Potuit etiam dare occasionem huic errori, quòd Ioannes Baptista nõ secutus fuit Christũ. dicunt enim, quòd si bonus fuisset, eum secutus fuisset. Sed hoc nõ sequitur. Multi enim boni fuerunt, qui tamen Christũ corporaliter secuti nõ sunt. Noluit Christus quòd Ioannes eum corporaliter sequeretur, ne testimonium eius suspectũ haberetur: & plus profuit ad confirmationẽ fidei testimoniũ, quod Ioannes in absentia Christi tulit, quàm si illud in eius præsentia tulisset. Simile habes Matt.5. de illo qui à dæmonio liberatus erat, qui rogauit Christũ, ut esset cum eo, Iesus autem non admisit eum, sed ait illi: Vade in domum tuam ad tuos, & nũtia illis quãta tibi Deus fecerit. Et abiit, & cœpit prædicare in Decapoli quanta sibi fecisset Iesus, & omnes mirabantur. Plus profuit prędicatio eius in absentia Christi, quàm profuisset in eius præsentia. Vt autẽ manifesta fiat falsitas istius erroris, ponamus cõmendationes Ioannis quæ à scripturis sacris possunt haberi, quæ 16. sunt. ¶ Prima est, quòd à Prophetis est prænuntiatus, ut Esaiæ 40. Vox clamãtis in deserto. De eodem habes Matt.3. Et Marc.1. Item prænuntiatus est, Malac.3. Ecce ego mitto angelum meum. De eodem habes Matt.11. Hic est de quo scriptũ est: Ecce ego mitto angelum meũ. Item prænuntiatus est in Psalm. Paraui lucernam Christo meo. De eodẽ habes Ioan.5. Ipse erat lucerna ardens & lucens. ¶ Secunda est, quòd angeli nuntiatione præuenta est eius conceptio & natiuitas: & non cuiuscunque angeli, sed eius qui Christi cõceptionem prænuntiauit. Lucæ 1. Ego sum Gabriel, qui asto ante Deũ. ¶ Tertia est, quòd de parentibus sanctis miraculosè natus est. Luc. 1. Erant iusti ambo, &c. Et pòst: Non erat illis filius, eò quòd esset Elizabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis. ¶ Quarta est, quòd antè fuit sanctus quàm natus. Lucæ 1. Spiritusancto replebitur adhuc ex utero matris suæ. ¶ Quinta est, quòd fuit propheta, ita quòd in utero prophetare incœpit, dum exultando in utero, testimoniũ Christo dedit. Lucæ 1, Vt facta est uox salutationis tuæ auribus meis, exultauit in gaudio infans in utero meo. Absque dolo fuit testimoniũ illud. Nec solũ fuit propheta, sed etiam plusquam propheta. Matth,11. Quia Christum digito demonstrauit. Ioannis 1. ¶ Sexta est, quòd fuit angelus nomine & uirtute, licet non natura. Matt.11. Chrysost. Puto si nõ est audacia dicere, quòd gloriosior est Ioannes quia homo fuit, & propter meritum uirtutis angelus est uocatus, quàm si nomine & natura angelus fuisset. ¶ Septima est, quòd Christũ baptizare

ptizare meruit. Matth. & Lucæ 3. ¶ Octaua est, quód uocem patris audire dignus fuit, dicentis: Hic est Filius meus dilectus. Matt. 3. ¶ Nona est, quód Spiritum sanctum super Christũ in specie columbæ descendentẽ uidit, & dictum est ei à Patre: Super quem uideris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. ¶ Decima est, quód tria merita quibus debetur aureola, habuit: uirgo enim, & martyr, & prædicator fuit. ¶ Vndecima est, quód sanctitas eius & Iudæis, & gentibus, & Christianis manifesta fuit. ¶ Duodecima est, quód carnis suæ fuit perfectissimus dominator. Lucæ 1. Viniũ & siceram non bibet. Matt. 3. Esca eius erat locustæ & mel syluestre. Et 11. Venit Ioannes non manducans, neque bibens. Suprà 3. Ioannes habebat uestimẽtum de pilis camelorum. Matt. 11. Quid existis in desertum uidere? hominem mollibus, &c. ¶ Tertiadecima est, quód ipse fuit mundi maximus contemptor. Vnde erat in deserto usque ad tempus ostensionis suæ ad Israël. Luc. 1. ¶ Decimaquarta est, quód regni cælestis prædicator: ante ipsum qui prædicabant, terram promittebant. Lucæ 16. Lex & prophetæ, usque ad Ioannem, supple prædicauerũt. Lex autẽ terrena promittebat: ex eo uerò regnũ Dei euangelizatur. Matt. 3. Pœnitentiam agite, appropinquabit regnũ cælorũ, &c. ¶ Decimaquinta est, quód ipse uitiorum fuit zelatissimus persecutor: zelus iste fuit ei mortis occasio. Marc. 6. ¶ Decimasexta est, ꝙ post Christum & beatam Virginem dies natiuitatis eius solennis est.

De erroribus negantibus pluralitatem uel æqualitatem diuinarũ personarum. CAP. XIX.

DEstructis erroribus pertinentibus ad diuinã essentiam uel eius unitatẽ, destruendi sunt errores pertinẽtes ad personarum trinitatem uel æqualitatem. ¶ Ad destructionem uerò horum errorum sufficit ponere testimonia sacræ scripturæ, quæ ostendunt personarũ trinitatem uel æqualitatem. Nullum enim genus ostensionis conueniẽtius est in his quæ sunt supra rationẽ, quàm per sacram scripturam. In talibus enim soli Deo de se credendum est, qui se solus nouit, iuxta uerbum Hilarii. August. in lib. de Trinitate: Omnes catholici tractatores, qui de Trinitate scripserũt, quæ Deus est, hoc intendunt secũdum scripturas docere, quód Pater, Filius, & Spiritussanctus unius sint substantiæ & inseparabili æqualitate unus sit Deus. Ioan. Damascen. Dominus per legem & per prophetas prius, deinde uerò per unigenitum filium suum secũdum quod possibile est, nobis suiipsius manifestauit cognitionem. Diuina igitur quę tradita sunt nobis per legem, & per prophetas, & per

apostolos, & euangelistas, suscepimus & reueremur, nihil ultrà inquirentes. Prouerb. 30. Ne addas quicquã uerbis illius. Quod specialiter seruandum est in his quæ sunt supra rationem. Augu. Quum res naturaliter obscura modulum nostrũ uincit, & aperta diuina scriptura non subuenit, temerè diffinire humana coniectura præsumit. Eccles. 5. Nec temerè quid loquaris, nec cor tuum sit uelox ad proferendum sermones corã Deo: Deus enim in cælo, & tu super terrã, idcirco sint pauci sermones tui. Intelligendum, de Deo, de quo & uera dicere periculosum est. Pluralitas personarum insinuatur Genes. 1. ubi loquitur Pater ad Filium & Spiritumsanctum, dicens: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrã. Non potest enim dici quòd loquatur ad angelos, quum angeli nõ sint creatores. Item eiusdem 18. Vbi Abraham tres uidit, & unum adorauit. Item insinuatur in uerbo illo Psalm. Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Item ibi: Benedicat nos Deus Deus noster: benedicat nos Deus. Trina nominatio Dei trinitatem personarum insinuat. Item Esaiæ 6. Vbi Esaias audiuit Seraphin clamãtia, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus. In hoc quod dicitur ter Sanctus, insinuatur personarum trinitas. In hoc uerò quòd dicitur Deus, essentiæ unitas. Simile habetur Apocalyp. 4. de animalibus quæ plena erant oculis, quòd requiẽ non habebant die ac nocte dicentia, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus omnipotẽs. Expressè uerò personarum trinitas ostenditur Matth. ult. ubi dicit Christus: Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritussancti. Et Ioan. 10. habetur de duabus, Ego & Pater unũ sumus. Et eiusdẽ 14. de tribus, Paracletus Spiritussanctus quem mittet Pater in nomine meo, &c. Item eiusdem 15. Quum uenerit Paracletus, quẽ ego mittam uobis à patre, spiritum ueritatis, qui à patre procedit, &c. 1. Ioan. ulti. Tres *sunt* qui testimoniũ dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritussanctus, & hi tres unum sunt. Item Roman. 8. Spiritus eius qui suscitauit Iesum habitat in uobis. Et Galat. 4. Misit spiritum filii sui in corda uestra. De generatione uerò Filii à Patre dicitur in Psal. Ego hodie genui te. Item, Ante Luciferum genui te. Et Prouer. 8. dicitur de sapientia increata; Ab æterno ordinata sum, antequã terra fieret: necdum erant abyssi, & ego iam cõcepta eram. Et Eccles. 24. Ego ex ore Altissimi prodii, primogenita ante omnem creaturã. Et Michææ 5. dicitur ad Bethleem: Ex te egredietur qui sit dominator in Israël: & egressus eius ab initio à diebus æternitatis eius. ¶De deitate uerò filii habet

habetur Esa.7. Vocabitur nomē eius Emanuel. Et Matth.1. Idem uerbum sumitur. Et sequitur: Quod est interpretatum, nobiscum Deus. Et Esa.9. dicitur, Paruulo nobis nato, uocabitur nomen eius admirabilis consiliarius, Deus fortis, &c. Eiusdē 25. Deus ipse ueniet, & saluabit nos: tunc aperientur oculi cæcorum, &c. Et Baruch 3. Hic est Deus noster, nō æstimabitur alius aduersus eum, &c. Et pòst: In terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est. Et Matth. ulti. Data est mihi omnis potestas. Omnipotentia non potest esse nisi in Deo. Et Ioan.1. dicitur: Et Deus erat Verbum. Et pòst: Omnia per ipsum facta sunt. Et iterum: Et Verbum caro factum est. Ex quibus uerbis manifestè apparet Christum uerum esse Deum. Et eiusdē 5. dicit Ioannes de Christo: Patrem suum dicebat Deū, æqualem se faciens Deo. Et ad Roman.9. Ex patribus est Christus secūdum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen. Item ad Hebr.1. dicitur de Filio: Per quem fecit & secula. Et iterum: Qui quum sit splēdor gloriæ, & figura substantiæ eius. Et Philip.2. Non rapinā arbitratus est esse se æqualem Deo. Item quum in cognitione eius consistat uita æterna, secūdum illud Ioannis decimoseptimo: Hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum Deum uerum, & quem misisti Iesum Christum: patet ipsum esse Deum. Vita enim æterna est beatitudo. Beatitudo uerò est in summo bono. Ad idem facit quòd credentibus in se dat uitam æternā. Ioannis decimoseptimo: Dare enim uitam æternam solius Dei est. Et 1. Ioannis ultimo: Scimus quoniam filius Dei uenit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus uerum Deum, & simus in filio eius uero: hic est uerus Deus, & uita æterna. Et Actuum 10. Annuntians pacem per Iesum Christum, hic est omnium Deus.

¶ Quòd in Christo non solum esset natura humana, sed etiam diuina, patet ex eis quæ leguntur in Ioanne in diuersis locis. Primo ex hoc quod legitur eiusdem 3. Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo: filius hominis, qui est in cælo. Erat ergo in cælo Christus, quum uerba illa loqueretur in terris, quod non erat secundum humanam naturam, sed secūdum diuinā. Ad idem facit illud Ioan.8. Antequam Abraham fieret ego sum, non enim ante Abraham fuerat, secundum humanam naturam. Et Lucæ 10. Videbam sathanam quasi fulgur cadentem de cælo. Hoc non erat secūdum humanam naturam: cùm sathanas de cælo cecidit. Ioan.8. Ego principiū, qui & loquor uobis.

¶ De Spiritusancto legitur Gen. 1. Spiritus Domini ferebatur super aquas. Et Iob. 26. Spiritus eius ornauit cælos. Ex quo uer-

bo patet ſpiritũ illum eſſe Deũ. Ornatus enim cælorum à Deo fuit. De eodem ſpiritu habetur in Pſal. Spiritu principali confirma me. Et iterum: Spiritum ſanctum tuũ ne auferas à me. Item: Sapien. 1. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Ex quo ſimiliter patet eum Deum eſſe. Nulla enim creatura orbem terrarum replet. Item Eſaiæ 44. Effundam Spiritũ meum ſuper ſemen tuum. Et eiuſdem 11. Requieſcet ſuper eum Spiritus domini. Et 61. Spiritus Domini ſuper me. Et Matthæi 1. dicitur de beata Virgine: Inuẽta eſt in utero habẽs de Spirituſancto. Cùm fides catholica pro certo habeat beatam Virginem non concepiſſe de creatura aliqua, patet Spiritumſanctum, cuius operatione concepit, creaturam non eſſe. Ad idem Matthæi 3. Ipſe uos baptizabit in Spirituſancto. Quum interior baptiſmus ſeu mundatio peccatorũ ſolius Dei ſit, Spirituſſanctus qui interius mundat, Deus eſt. ¶ Item in eodem: Vidi Spiritum Dei deſcendentem ſicut columbam, & uenientem ſuper ſe. Non fuit Spiritus ille creatus: quum ſpiritus creatus qui in Chriſto erat, ſanctior eſſet omni alio ſpiritu creato. Item eiuſdem 10. Non enim uos eſtis qui loquimini: ſed Spiritus Patris ueſtri qui loquitur in uobis. Aut dicitur Spiritus patris ſpiritus à patre creatus. Et ſic omnis ſpiritus eſſet ſpiritus patris. Aut dicitur Spiritus patris, qui eſt de ſubſtãtia patris ut pars eius, quod nõ poteſt eſſe, quum ſubſtantia diuina ſimpliciſsima ſit: aut qui eſt ipſa ſubſtantia patris, & ſic eſt Deus. Ad idem facit, quod legitur eiuſdem ulti. Baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spirituſſancti. Niſi Spirituſſanctus eſſet Deus, ut Pater & Filius, nõ præciperet Deus baptizari in nomine Spirituſſancti, ut in nomine Patris & Filii. Item Ioan. 16. Expedit uobis, ut ego uadam. Si enim nõ abiero, Paracletus nõ ueniet ad uos. Nõ expediret quòd propter aduẽtũ Spirituſſancti Chriſtus recederet à diſcipulis, niſi Spirituſſanctus eſſet Deus ut Chriſtus. Ad idem Ioann. penult. Accipite Spiritumſanctum: quorũ remiſeritis peccata, remittuntur eis. niſi Spirituſſanctus eſſet Deus, non fieret per eum remiſsio peccatorum. Ad idem Rom. 5. Charitas Dei diffuſa eſt per Spiritumſanctum. quum charitas donum Dei excellentiſsimum ſit, non datur, niſi à Deo. Item 1. Corinth. 2. Spiritus omnia ſcrutatur etiã profunda Dei. Et poſt: Quæ Dei ſunt, nemo cognoſcit niſi Spiritus Dei. Ille Spiritus neceſſariò Deus eſt. Scrutari enim omnia profunda Dei, nõ eſt alicuius creaturæ. Item eiuſdem 3. Neſcitis quia templum Dei eſtis uos, & Spiritus Dei habitat in uobis? Et poſt: Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis uos. Et eiuſdem

dem 6. Nescitis quia mẽbra uestra templum sunt Spiritussancti qui in uobis est? Vnde quum fideles templũ sint solius Dei, & sint templum Spiritussancti, Spiritussanctus Deus. Item eiusdem 12. Diuisiones gratiarum sunt:idem autem spiritus, non posset esse idem spiritus creatus in omnibus sanctis. Et paulò pòst:Idem Deus qui operatur omnia in omnibus. Et ostendit Apostolus Spiritumsanctum esse Deum, subdens: Alii per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, &c. hæc autem omnia operatur unus atque idẽ Spiritus, diuidens singulis prout uult. Item 2. Corinthior. 1. Qui dedit pignus Spiritus in cordibus nostris. Et Ephes. 1. Qui est pignus hæreditatis nostræ. Non potest esse pignus hæreditatis æternæ spiritus creatus, quum eam non ualeat. Item 1. Ioann. ultim. dicuntur Pater, & Verbum, & Spiritussanctus unum esse: ergo si Pater & Verbum sunt Deus, Spiritussanctus est Deus. Ad idem facit quòd uiuificare ei attribuitur. Ioann. 6. Spiritussanctus est qui uiuificat. Viuificare enim uita spirituali, solius Dei est. Et eiusdem 3. dicitur de eo: Spiritus ubi uult spirat. Spirare ubi uult, non est spiritus creati. ¶ Procedit autem Spiritussanctus à Patre & Filio. De processione Spiritussancti à patre, habes Ioan. 15. Spiritum ueritatis qui à Patre procedit. Græci uerò negãt Spiritumsanctum procedere à Filio, eò quòd istud non inueniatur expresse in canone Sacræ scripturæ. Nos uerò hoc cõcedimus, quia Spiritussanctus uocatur Spiritus Christi. Romanor. 8. Qui spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et Galat. 4. Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra. Secũdum Græcos, licet Spiritussanctus sit Spiritus Christi: tamen non procedit ab eo, sed est ad eum: unde quasi in medio est, & Filius quasi in termino. sed pro fide nostra facit quod dominus Matthei ultim. Spiritum sanctum ultimò nominat, dicens, Baptizãtes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritussancti. Et Ioann. similiter 1. Canon. ultim. Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbũ, & Spiritussanctus. Ad idẽ uidetur facere quod dicit Christus: Ille de meo accipiet. Ioann. 16. Ad idem facit hoc, quòd filius dicitur imago Patris potius quàm Spiritussanctus. Colossen. 1. Qui est imago Dei inuisibilis: quia non solum habet essentiam communem cum Patre: sed etiam assimilatur Patri in hoc, quòd produxit ex se personam sicut & Pater. Præterea in anima quæ imago Dei est, ut patet ex diuersis locis Scripturæ sacræ, lux cognitionis quæ filio appropriatur, quædam causa est amoris, qui Spiritusancto appropriatur. Itẽ quum in sole uestigium Trinitatis inuenia

ueniatur. Vnde Deus dicitur Sol iustitię. Malach. 4. Et sol intelligẽtiæ. Sapientiæ 5. Calor est à radio solis, non radius à calore: sic & Spiritussanctus à Filio procedit. Et hoc cõcesserunt etiam quidã doctores Græcorũ, ut Athanasius in symbolo fidei. Et Didymus maximus doctor eorum in libro de Spiritusancto. Et Cyrillus episcopus, & Ioann. Chrysost. Quorum testimonia ponit Magister in primo Sentẽtiarum. ¶ Aequalitas uerò personarum ostendi potest per hoc, quòd idem est in Deo esse, & esse magnum: ergo quum essentia diuina in tribus personis indifferens sit, & magnitudo indifferens est: ergo æqualitas est in personis. Item unica est diuina essentia, & simplicissima: ergo non potest ibi locum habere inæqualitas. Aequalitas Patris, & Filii specialiter ostenditur ab Augustin. per illud quod dicit Filius. Ioan. 16. Omnia quæ habet Pater, mea sunt. Ad idem facit illud, quod legitur eiusdem 3. Pater diligit Filium, & omnia dedit in manu eius. Et Matthæi 11. Et Lucæ 10. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Et Ioann. 17. Omnia mea tua sunt, & tua mea sunt. Probat idẽ Augustin. hoc modo: Homo pater, si potuisset, æqualem filium genuisset. Quis ergo audet dicere, quòd hoc Omnipotens non potuit? Addo etiam, quòd si posset homo, maiorem melioremque seipso gigneret filium: sed Deo maius uel melius quicquam esse non potest. Deus ergo cur non ęqualem annis filium genuit: cui nec anni necessarii fuerũt, per quos adimpleretur æqualitas: neque omnipotentia defuit, aut fortè noluit? ergo, quòd absit, inuidit: sed non inuidit æqualem: ergo sibi genuit. Aequalitas uerò Spiritussancti cum Patre & Filio sic potest ostendi: Optimus optimũ lucidissima cognitione notum non amare non potest: ergo Pater necessario amat filiũ, & non minus quàm amandus sit: ergo quum summè sit amandus, summè amat eum: ergo amor Patris ad Filium summus est: ergo Spiritussanctus, qui est amor, ille est æqualis Patri & Filio. Item quum inter Patrem & Filium debeat esse amor, maximus erit amor primi Patris à quo omnis paternitas in cælo, & in terra nominatur. Item cum non sit minor Patris benignitas quàm fœcunditas, non erit minus donum amoris procedens ab eius benignitate, quàm eius partus pertinens ad eius fœcunditatem: ergo non erit minor Spiritussanctus Filio. Item si non est minor Filius Patre, qui à solo Patre procedit: nõ erit minor Spiritussanctus Patre uel Filio, qui ab utroque procedit. Augustin. Magna misericordia Dei, donum dat æquale sibi: nam Spiritussanctus donum est. ¶ Et notandum quòd aliqua similitu-

do Trinitatis inuenitur in creaturis: sed non est creatura quæ in omnibus Trinitati assimiletur: sed quædam creaturæ assimilantur ei in quibusdam, quædam in aliis. Vnde glos. Augusti. super illud Hebr. 1. Qui cùm sit splendor gloriæ, non possunt comparari temporalia æternis integra collatione: sed tamen possunt aliqua tenui & parua similitudine coæua coæternis cōparari. Nec mirum, quum non sit umbra similis omnino corpori cuius est umbra, nec uestigium simile est omnino pedi. Et ostendemus similitudinem Trinitatis in diuersis creaturis. Vna & eadem uox est, diuersæ dictiones: ut hęc uox, Amor, est nomē proprium cuiusdam sancti, & est nomen commune, & est uerbum: non mireris ergo, si tres personæ sint una essentia. Item in rebus sensibilibus inuenis subiectū & uarietatem accidentium, quæ circūuestit illud, & naturalē amorem subiecti ad naturalia eius accidentia. Subiectum similitudinem habet cū Patre, cùm sit causa accidentium, sicut Pater ex se producit filium. Varietas uerò accidentium subiectū manifestans, est quasi uerbū. Amor uerò subiecti ad naturalia accidentia assimilatur Spirituisancto: quem amo[illegible] ostendit hoc, quòd subie[illegible]dit ad locum sibi compe[illegible] fugiens locum natura[illegible]rariū: & natura quæ ri[illegible]rtinent ad exteriorem decorem, ut est cortex, & frondes in arboribus, pili in animalibus, ordinatio, figura, color. ¶ Itē similitudo Trinitatis habetur in materia, & forma, & complexu horū. Itē in igne in quo inuenis ignis speciē, lucem & calorem, & sunt ignis, & lux coæua, licet sit lux ab igne: sicut Pater & Filius sunt æterni, licet Filius sit à Patre. Augustin. Quid possumus in creatura inuenire coęternū, cùm non inueniamus in ea æternum? sufficit ut ad similitudinem inueniamus coæuum. splendor est de igne, & tamē coęua sunt. Similiter imago in aqua & uirgultū natum super aquam coæua sunt. Da mihi ignem sine splendore, & credo Patrē fuisse sine Filio. Item inuenitur similitudo Trinitatis in sole, ubi habes substantiam, & radium, & calorē. Substantia solis à nulla creatura est, radius de sole nascitur, calor ab utroq; progreditur. Item habes similitudinē Trinitatis in magnitudine, pulchritudine, & utilitate creaturarum. In magnitudine apparet potētia, quę Patri appropriatur: in pulchritudine sapientia quę appropriatur Filio: in utilitate bonitas, quæ appropriatur Spirituisancto. Item in corpore humano est similitudo quædam Trinitatis. Est enim in eo uita, sensus, affectus. In anima uerò rationali expressior inuenitur similitudo Trinitatis quàm in prędictis, cùm ipsa dicatur Dei imago. Et secundū Aug. ipsa est Tri-

nitatis imago secundum intellectum, uoluntatē, & memoriā. Vnde Aug. in sermone de imagine: Non solū sufficit intellectus, nisi sit uoluntas in amore Dei: nec duo sufficiunt, nisi memoria addatur, qua semper in mēte intelligentis, & diligentis maneat Deus. Vel possumus aliter similitudinem Trinitatis in anima assignare: ut scilicet intellectus qui dicitur materialis uel possibilis, Patri assimiletur. Intellectus uerò qui dicitur intellectus in actu, uel formatus, assimiletur Filio. Et sicut Filius à Patre procedit, & est eius uerbum, uel imago, uel speculum: sic intellectus formatus est quasi uerbum, & speculum, & imago: & ordine intelligentię est post intellectum materialem. Prius enim est intellectū esse, quàm intelligere se uel aliud. Affectus uerò Spirituisancto assimilatur. Possumus etiam aliter similitudinem Trinitatis in anima assignare: ut scilicet intellectus agens Patri assimiletur, qui secundum philosophos se habet ad species intelligibiles manifestandas, sicut lux ad colores. Et sicut operatione lucis corporalis species coloris abstrahitur quodammodo, & pupillæ cōiungitur. sic operatione intellectus agentis lumen intelligentię diffundentis, & abstrahentis species intelligibiliū à formis sensibilibus, cōiunguntur species illæ intellectui possibili, & fit intellectus formatus, qui Filio assimilatur. Affectus uerò assimilatur Spirituisancto. ¶ Et notandum ꝙ secundum quosdā, anima non est suæ potentiæ: & secundū hoc minus est expressa similitudo Trinitatis in anima, quū tres personæ sint diuina essentia. Anima uerò licet habeat tres potentias, tamē illæ tres potentiæ non sunt idē quòd essentia animę. Secundum alios uerò anima suæ potentiæ est, & secundū hoc expressior est similitudo Trinitatis in anima. Et pro hac opinione facit quod legitur in libr. de Spiritu & anima: Sensus, imaginatio, ratio, intellectus, intelligētia: hęc omnia in anima non aliud sunt quàm ipsa. Itē super Ecclesiast. 17. dicit gl. Sicut Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritussanctus, non tres dii, sed unus Deus, tres habens personas: ita anima intellectus, anima uoluntas, anima memoria, non tres animę, sed una anima. Itē Augu. in lib. de Trinitate: Admonemur, si utrūq; uidere possimus, hæc in anima existere substantialiter, non tanquam in subiecto. Item Damas. Anima nō habet præter seipsam intellectū. Item cùm prima materia sit ipsa potentia ad susceptionem formarum naturalium: eodem modo anima erit ipsa potentia ad susceptionem specierum, quum uideatur esse simplicior, & Dei imago sit. Præterea h[illegible] potentiæ animæ, intelle[illegible]untas & memoria, aut s[illegible]entalia animæ, aut esse[illegible] Si acciden

accidentalia : ergo non differt anima rationalis nisi accidentaliter ab eo, à quo corpus bruti animalis uiuificatur, & sensificatur. Si uerò sunt essentialia, aut sunt tres partes essentiæ animæ, aut unumquodque illorum est tota essentia animæ. Si sunt partes, aut anima erit uelut aceruus congregatus ex his potentiis nō coniunctis adinuicem, quod nō potest esse: aut illæ potentiæ erunt coniunctæ, & compactæ adinuicem, quod similiter non potest esse, quum operationes illarum potentiarum sint diuisæ abinuicem. Si uerò unaquæque illarum potentiarum est tota essentia animæ, habetur propositum, scilicet quòd tres potentiæ animæ sint ipsa anima.

¶ Item cùm eiusdem sit actus, cuius est potentia: eiusdem erit intelligere in potētia, cuius est intelligere in effectu: ergo idem erit intellectus possibilis, & intellectus formatus. Item quum nemo possit amare incognitū, eiusdem erit cognoscere & amare: ergo idem secundum substantiam erit intellectus & affectus. Item assignatur similitudo Trinitatis in creaturis, secundum hæc tria, modum, speciem, ordinem. August. 11. lib. de Ciuit. Dei: A Deo est omnis modus, omnis species, omnis ordo, sine quibus nihil rerum inueniri, uel cogitari potest. Idem in eodem: Nobis Trinitas in suis operibus intimatur. Nam si quæratur, unde sit ciuitas quæ sursum est, Deus eam condidit: si, unde sit sapiens, à Deo illuminatur: si, unde sit felix, Deo fruitur, subsistens modificatur, contemplans illustratur, inhærens iucūdatur: cùm uidet, amat: in Trinitate Dei uiget, in ueritate lucet, in bonitate Dei gaudet. Idem in eodem: In his rebus quæ infra nos sunt, quoniam & ipsæ nec aliquo modo essent, nec aliqua specie cōtinerētur, nec aliquē ordinem uel appeterēt, uel tenerēt, nisi ab illo factę essent qui summè sapiēs est, qui summè bonus est, tāquā per omnia quæ fecit mirabili stabilitate currentes: quasi quędā eis alibi magis, alibi minus impressa uestigia colligamus. In nobis autē ipsis eius imaginem contuentes tanquā ille minor Euāgelicus filius, qui rediēs ad se, ait: Quanti mercenarii, &c. ad nosmetipsos reuersi surgamus, & ad illū eamus, à quo peccando recesseramus: ibi esse nostrum non habebit mortem, nosse nōstrū non habebit errorem, ibi amare nostrum non habebit offensionem.

De erroribus pertinentibus ad Dei misericordiam, & iustitiam. Et primò de errore illorum qui filij Dei incarnationem negant. CAP. XX.

VLtimo inter errores qui catholicę fidei aduersantur, dicendum est de erroribus pertinentibus ad Dei misericordiā, & iustitiam. Inter quos causa breuitatis

tatis

tatis tantum de sex tangemus, licet sint multo plures. Primus est error eorum qui negãt filii Dei incarnationẽ. Secundus eorum qui dicũt animã perire cum corpore. Tertius eorum qui negant resurrectionẽ corporum. Quartus eorum qui dicũt unũquenq; in fide uel lege sua saluari, ex quo credit eam bonã & Deo placentẽ. Quintus eorũ qui dicunt animas quæ in mortali decedũt non puniẽdas essentialiter. Sextus eorũ qui dicunt animas quæ in charitate decedunt, nulla pœna purgatoria puniendas. ¶ Primi Dei misericordiam ac iustitiam metiri uolunt secundũ misericordiam & iustitiam hominum. Ideo misericordiã Dei reputant stultitiam. 1. Corint. 1. Verbum crucis pereuntibus stultitia est. Et iustitiam reputant furorẽ. Prouerbio. 6. Zelus & furor uiri non parcet in die uindictæ. Ipsi non attendunt illud uerbum Domini Esa. 55. Sicut exaltantur cæli à terra: sic exaltatæ sunt uiæ meæ à uiis uestris. Vniuersæ uiæ Domini sunt misericordia & ueritas. Isti detrahunt Dei potentiæ, dum dicunt Deum non potuisse hominem fieri: quod si uerum esset, Deus omnipotẽs non esset. Lucæ 1. Non erit impossibile apud Deum omne uerbum. Et Matt. 19. Apud Deũ omnia possibilia sunt. Quum sententia sit omnium rectè philosophantium hominem esse deificandũ participatione deitatis: quid mirum si Deus factus est homo participatione humanitatis? Isti contradicunt diuinæ bonitati, non in radice, sed in ramo ipsius, dum negant tantum Dominũ de ipsa potuisse procedere, blasphemãtes contra eius immensitatem, quam uolunt limitare in effectu ipsius. Fons iuxta possibilitatem suam riuum emittit, & sol secundum uirtutem suam lumen & calorem ubique diffundit. Magna ergo fatuitas est asserere de immẽso fonte diuinæ bonitatis beneficium incarnationis non potuisse procedere. Ad Titum 3. Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos: sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Secundum fontem fluit riuus, cùm stilla misericordiæ in multis sanctis hoc potuerit, ut pro redemptione captiuorũ se uenderent: quid potuit in fonte misericordię eius immensitas? ¶ Iterum cum scintilla charitatis matrẽ faciat exponi ꝓ filiis, quid potuit fornax immensæ charitatis in Saluatore? Si quis uerò dicat, quòd non decuit Dei maiestatem tantum descendere, & tot, & tanta pati: Respondendum est, quòd nihil magis decet Dei bonitatem quàm misereri & amare. Misereri gloriosissimũ est. Vnde qui sunt dicti erroris, dum Deum uolunt honorare, honori eius detrahunt: magnitudo enim eleemosynæ honor est miserantis, & magnit

magnitudo doni honor dantis. Sapiens: Deum maximè imitabitur qui nihil iudicauerit quàm misereri pretiosius. Preterea gloriosissimi sunt triumphi patientiæ. Prouerbiorum 16. Melior est patiens uiro forti: & qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. Senec. Magnanimi est iniurias in summa patientia pati. Item cùm Deus præcipiat se ab homine ex toto corde diligi, Deuter. 6. conueniens fuit, ut & ipse hominem diligeret, ut igne dilectionis suæ ignē amoris in homine accenderet. Dauid: Exurge Domine in præcepto quod mandasti. Sene. Ego tibi monstrabo amatorium sine medicamento, sine herba, sine ullius ueneficæ carmine: Si uis amari, ama. Præterea cùm diuinitas omnino impossibilitas sit, quando inconueniens est, si natura humana diuinæ associata in eadem persona passa est, cùm pati uirtuosissimum sit: & pœna quam natura humana in Christo passa est, nihil sit respectu gloriæ quam habet, quæ non est finem habitura: & uenerationes quas Christo exhibet populus Christianus, multo maiores sunt quàm contumeliæ & illusiones quas ei intulit populus Iudaicus. Ad destructionem dicti erroris sufficere possunt quæ prius habita sunt, ubi ostensa est ueritas fidei Christianæ, & ubi ostensa est ueritas humanæ naturæ in Christo, & ueritas diuinæ naturæ. Et ideo ad destructionē aliorum errorum transeamus.

De Errore dicentium animam perire cum corpore.

CAP. XXI.

ET primò destruemus errorem illum qui ponit animā perire cum corpore, ostendendo animarum immortalitatem. Qui error tangitur Sapientiæ 2. Dixerunt impii cogitantes apud se nō rectè. Exiguum & cum tædio est tempus uitæ nostræ, & nō est refrigeriū in fine hominis, & non est qui agnitus sit reuersus ab inferis: quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus tāquam non fuerimus. Huic errori occasionem dare potuit illud Ecclesiast. 2. Vnus est interitus hominis & iumentorum, & æqua utriusque conditio. Sed ut dicit Greg. Salomon in illo lib. diuersas psonas in se suscipit, & quandoq; dicit quod mens imperita sentit, ut in uerbo proposito: quandoq; uerò quod ratio bene disposita decreuit. ut eiusdem 6. Quid habet, inquit, amplius stulto sapiens, & quid pauper, nisi ut pergat illuc ubi est uita? Et eiusdem 9. Corda filiorum hominū implentur malitia & contemptu in uita sua, & post hæc ad inferos deducentur. Non perit ergo anima malorum cum corpore. Et in eodem: Nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erunt apud inferos, quò tu properas. Item eiusdem ultim. Antequā reuertatur puluis in terram suam

suá unde erat, & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Spiritus ergo bonorum cum corpore non perit, sed ad Deum redit. ¶ Item occasionem dare potuit huic errori quod dicitur de Deo 1.ad Timoth.6.Qui solus habet immortalitaté. Vnde secundum hoc uidetur quòd anima non sit immortalis. Sed ibi dicitur immortalitas immutabilitas, quam non habet creatura per naturam, cùm ex nihilo facta sit, & secundum accidentia nata sit mutari:sed tamen creatura potest habere perpetuitatem & esse immortalis, prout immortalitas dat priuationem finis. Item dicto errori potuit dare occasionem, quòd spiritus irrationalis in brutis perit cum corpore: unde poterit alicui uideri, quod spiritus rationalis in homine pereat cum corpore. Sicut enim spiritus irrationalis, forma & perfectio est in corpore bruti: sic spiritus rationalis forma & perfectio est in corpore humano.¶ Ad solutionem huius notandum est,quòd est quædam forma quæ totaliter innititur & incumbit suæ materiæ, & non regit eam,neq; sustinet, sed sustinetur ab ea,& talis est forma corporalis in rebus inanimatis. Quædá uero forma est quæ regit materiá suam & quodámodo sustinet eá. Et hæc subdiuiditur: quia quædam est cuius operatio non est extra materiam illam,ut est uegetabile in plantis, & sensibile in animalibus brutis:& hęc perit cũ corpore, otiosum enim esset eam manere post corpus, cùm non haberet operationem sine corpore. Quædá uerò forma est, cuius principalis operatio non est in materia, nec per materiam, ut anima rationalis secundum operationem intellectiuam: & ideo separabilis est à corpore. Et est simile in luce ignea & luce solis. Esse enim lucis radii solaris existentis in aëre non dependet ab aëre.Vnde sole subtrahente radium, remanet solus aër. Sic Deo subtrahente à corpore spiritum, remanet solum corpus. Vnde destructo aëre, adhuc remanet radius: quòd possumus uidere per interpositioné alicuius transparentis, ut est crystallus in loco aëris scilicet posita. Verbi gratia: Sit aliquis locus undique conclusus, excepta illa parte per quam ingreditur solaris radius, q ibidem ingressus totum aërem ab illo loco contentum reddit luminosum. Destruatur iste aër per immissionem alicuius corporis transparentis,utpura massæ crystallinæ: licet aër inde deficiat, radius tamen ibi manet, quod apparet in crystallino ibi existente.Manet enim radius illumiñas crystallum. Si est in unione animæ rationalis ad corpus. Esse enim eius non dependet à corpore,& ideo non perit cum corpore. Lux uerò ignea è duobus modis, scilicet in carbone & in

flamma

flamma. In carbone est lux materiæ grossæ & terrestris: & inde est quòd non est radiosa, id est, de se non immittit radium immutantē aërem uicinum: lux uerò in flāma unitur materiæ subtiliori, quæ est uapor resolutus à corpore, scilicet à carbone inflāmato, & est lux in flāma radiosa: utraq; tamen lux tam in carbone quàm in flamma innititur materiæ, ita quòd deficiente materia lux deficit. Sic est de uegetabili & sensibili: uegetabile enim deficit deficiente corpore, cuius perfectio est, similiter & sensibile. ¶ Ad ostendendum quòd anima non perit cum corpore, non multum utemur authoritatibus Sacræ scripturæ, cùm error ille locum non habeat in eis qui scripturas Sacras nouerunt & eas receperunt: quia quasi infinitæ sunt authoritates in Sacra scriptura, quibus error iste destrui potest: sed testimoniis nobilium Philosophorum, & rationibus potius utemur. Falsitatem huius erroris ostendit Tullius, dicens: Non est lugenda mors quam immortalitas consequetur. Idem loquens de eo qui rectè uixit: Ex hac uita, inquit, discedit tanquā ex hospitio, non tanquam ex domo. Commorandi enim tantùm diuersorium nobis, non habitandi dedit. Idem in Quæstionibus Tusculanis: Quid nisi illud uitale quod intra nos est, dúmq; mole corporis premitur, in cælestis regionis contemplatione se transire illuc ad inhabitandū post depositionem ipsius auolet? Item in Rhetorica: Probabile uidetur sapientibus pœnas esse paratas apud inferos. Item Seneca in lib. de Naturalibus quæstionibus: Si uolumus trāquillè degere, anima in expedito habēda est, siue illā insidiæ, siue morbi petant. Quid aliud debeo, quàm exeuntē hortari, & cum omnibus bonis emittere? uade fortiter, uade feliciter, nihil dubitaueris reddere. Non de re, sed de tēpore quæstio est. Facis quod quandoq; faciendū est. Rerū natura quæ te genuit expectat, & locus melior ac tutior. Itē Mercuri⁹: Animę, inquit, post dissolutionē cogentur credere pœnis quæ in uita noluerūt credere uerbis. Plato etiam in Timæo dicit animam post dissolutionē uariis affligi pœnis. His testimoniis Philosophorum patet, quòd anima rationalis non perit cum corpore. Rationibus uerò multipliciter potest idem ostendi. Et primò per iustitiam Dei, quæ si est, reddet tam bonis quàm malis secundum eorum merita, bonis præmia, malis pœnas. Ecclesiast. ultim. Cuncta quæ fiunt adducet Deus in iudicium. Sed retributio ista non fit in præsenti, cùm mali hic floreant, & boni opprimantur. Iob 21. Quare impii uiuunt, subleuati sunt, confortatique diuitiis? Et Hieremiæ 12. Quare uia impiorū prosperatur, bene est omnibus qui

præuar

præuaricantur, & iniquè agunt? Et in Psalmo: Vsquequo peccatores Domine, usquequo peccatores gloriabũtur? Ergo ista retributio erit post hanc uitã. Manent ergo animæ post mortem. ¶ Idem potest ostẽdi per Dei bonitatẽ: quia cum Deus singulariter sit bonus, maximè tamen bonus est amicis suis, & maximè amat amantes se. Prouer. cap. 8. Ego diligentes me diligo. Hoc autẽ uerũ non esset, si anima periret cum corpore, nec esset alia uita post istã. Amici enim Dei in hac uita sunt egẽtes, angustiati, afflicti. Hebræorum 11. Et 1. Corinth. 15. Si in hac uita tantùm in Christo sperantes sumus: miserabiliores sumus omnibus hominibus. Si non esset alia uita, uerum esset quod dicunt peruersi Iudæi Malach. 3. Vanus est, inquiunt, qui seruiũt Deo: & quod emolumentum, quia custodiuimus præcepta eius? Non esset emolumentũ, ut uidetur, sed detrimẽtum in hac uita affligi, si in futuro non sperarent amici Dei pro hac afflictione delectari, & utilius esset eis bonis præsentibus adhærere, & in eis delicatè uiuere, quàm Deo adhærere, & mandata eius obseruare. Item potest ostendi quòd anima cum corpore non pereat per sapientiam Dei, quæ non potest fallere nec falli. Falleret autem eos qui credunt contemptum præsentis uitæ consulendo & præsentium bonorum, si non sequeretur alia uita melior & alia bona meliora. Matthæi 19. Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes, &c. Et Ioann. 12. Qui odit animam suam in hoc mundo, in uitam æternam custodit eam. Item quòd anima non pereat cum corpore, ostenderunt qui hoc per experientiam nouerant, qui à morte suscitati fuerunt, ut Christ⁹ & Lazarus, & illi de quibus legitur ad Hebr. 11. Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. ¶ Item etiã ostendunt uirtutes quas mortui operantur. Vnde Gregor. in 4. libr. Dialog. Pensa qualiter animæ uiuunt illic ubi uiuunt, quorũ hîc & mortua corpora in tot miraculis uiuunt. Si igitur uitam animæ manentis in corpore deprehendis ex motu membrorũ, cur non perpendis uitã animæ post corpus, etiã per ossa mortua in uirtute miraculorum? Idem ostenditur per ordinem quem habet homo inter creaturas. Est enim creatura media inter iumentum & Angelum: Vnde communicat cum iumento in corporis mortalitate, & cum Angelo in animæ immortalitate. Gregor. libr. 4. Dialog. Homo sicut in medio creatus est ut esset inferior Angelo, superior iumento: ita aliquid habet cõmune cũ summo, & aliquid cõmune cum infimo, immortalitatem scilicet spiritus cum Angelo, mortalitatem uerò corporis cum iumento. Idem ostẽditur per similitudinẽ quam habet

habet anima cum prima materia. Sicut enim prima materia se habet ad omnes formas sensibiles & corporales: ita se habet substãtia intellectiua ad formas intelligibiles & spirituales. Ergo sicut prima materia nõ est corruptibilis ab aliqua forma sensibili uel corporali: ita substãtia intellectus non erit corruptibilis ab aliqua forma intelligibili & spirituali, & multo minus à forma corporali, cùm propter sublimitatem suæ essentiæ talis corruptio nõ possit ad eam attingere. Relinquitur ergo quòd ipsa sit incorruptibilis & immortalis. ¶ Itẽ omne quod destruitur, aut destruitur separatione formæ à materia, aut à diuisione partiũ integraliũ, aut destructione subiecti seu deferentis, aut absentia causæ. Separatione formæ res destruitur dupliciter: aut diuisione formæ quę nõ manet separata, ut cùm diuiditur anima rationalis à corpore, cùm diuisio dicitur mors, uel diuisione formæ quæ non manet separata ut in extinctione ignis, & hæc diuisio uocatur propriè corruptio. Diuisione partiũ integralium fit destructio, ut cùm ligna & lapides destruũtur, destruitur domus. Destructiõe uerò subiecti, ut destructo pariete destruitur pictura quæ erat in eo & quantitas. Destructione deferentis destruitur quod deferebatur: ut fracto uase effunditur liquor qui in eo erat. Absentia causę fit destructio, ut sole subtracto destruitur dies. Primo modo nõ potest destrui anima rationalis: non est composita ex materia & forma, ut ostensum est prius, ubi destructus est error, qui ponit animas cũ corporibus seminari: ergo non potest fieri in ea diuisio formæ à materia. Præterea si diceretur ꝙ esset ex materia & forma composita, adhuc potest ostendi, ꝙ forma illius nõ potest destrui, quia nõ habet contrarium quo destruatur. Anima enim potens est intelligere omnia. quod nõ esset uerũ, si aliquid esset ei cõtrarium. Anima enim non esset receptibilis illius nec similitudinis eius: ergo nõ posset intelligere ipsum. Præterea uisus nullam formã uisibilẽ habet sibi cõtrariam: ergo nec intellectus aliquã formã intelligibilem habet sibi cõtrariã. ¶ Itẽ nõ potest destrui anima rationalis destructione partiũ integralium, cùm simplex sit, & careat huiusmodi partibus. Itẽ destructione subiecti nõ potest destrui: quí si poneretur eius subiectũ, nõ poneretur aliud quàm corpus: ipsa autẽ nõ se habet ad corpus, ut accidens ad subiectũ. Est enim perfecta substãtia: receptibilis enim est secũdũ se oppositorũ manẽs intrãsmutata secũdùm essentiã, quod propriũ est perfectæ substantiæ. Si quis tamẽ obiiciat de superficie quæ quantitas est, nõ substantia, quæ tamen recipit

contrarios colores: Dicendũ est quód ipsa non recipit colorem secundũ se, sed secundum uirtutem subsistẽtem corporeæ substantiæ: sed anima rationalis secundum se receptibilis est oppositorũ, nõ secundũ naturã corporis cui unita est, ut uirtuti & uitiis scientiæ & ignorantiæ, & multorũ aliorum, quæ cùm sint spiritualia, non recipiũtur in ea secũdum naturam corporis. Itẽ potest destrui anima destructione deferentis, cùm nõ indigeat indeferenti, sicut liquor uase indiget quo contineatur. Item non potest destrui absentia causæ, quia à prima causa immediatè fluit, cuius absentia nihil destruitur, uel cuius præsentia semper adest omnibus, & nunquam est absens: quantum enim in se est, semper influit in creaturas esse & permanentiam: ergo anima rationalis nullo modo potest destrui, cùm nullo prædictorum modorũ destructibilis sit, nec alius modus destructionis posit inueniri. Item omne esse mortale paulatim debilitatur & deficit, donec ueniat ad ultimũ defectum, qui est mors: uirtus autem intellectiua sua duratione inualescit & proficit, ut quanto est antiquior, tanto sit ad intelligendum ualidior: ergo habet esse immortale. ¶ Item uirtus quæ non habet finem in operatione, non habet finẽ in tempore: uirtus uerò intellectiua nõ habet finem in operatione: nõ enim determinata est ad intelligenda tot, quin adhuc plura posit intelligere: ergo non habet finem in tempore. Item uirtus corruptibilis læditur à uehementi subiecto, ut uisus à uehementi lucido: intellectus autem non læditur à uehemẽti intelligibili, imò magis confortatur: ergo non est corruptibilis. Item ex conditione obiecti cognoscitur conditio potentiæ, & ex conditione potentiæ conditio substantiæ: cùm ergo obiectum uirtutis intellectiuæ sit uniuersale incorruptibile, uirtus intellectiua incorruptibilis est. ¶ Augustinus in lib. Soliloquiorum, sic probat immortalitatem animę: Omnis, inquit, substantia comprehensiua ueritatis, inquantum est ueritas, est immortalis: sed anima rationalis est huiusmodi: ergo est immortalis. Veritatem hic intellige essentiam rei inquantum est abstracta à materia, & omnibus materialibus conditionibus, ut apprehenditur homo cùm prædicatur de omnibus hominibus. ¶ Item omnis substantia cuius operatio non dependet à corpore, ipsa non dependet ex corpore: sed operatio substantiæ intellectiuę nõ depẽdet ex corpore, scilicet intelligere: ergo nec substãtia intellectiua depẽdet ex corpore: ergo est separabilis à corpore, & potest uiuere sine eo. ¶ Itẽ uirtus cuius operatio impeditur à corpore, nõ depen

pendet à corpore: sed talis est uirtus intellectiua. Quāto enim corpori se plus immergit per solicitudinem & amorē temporalium delectationum: tanto intelligit obtusius & tardius. Quāto autē se elongauerit, tanto clarius & facilius: ergo ipsa nō dependet à corpore. Præterea si intellectus depēderet à corpore, sequeretur confortatio eius ad cōfortationē corporis, & debilitatio ad debilitationē. Aliter tamen est. Nam in senectute est corporis debilitatio, & intellectus confortatio. Sicut enim iuniores melius sentiūt, sic seniores melius intelligunt. Iob 12. In antiquis est sapiētia. Si quis tamen obiiciat, ꝙ intellectus uidetur dependere ex corpore, cum eius operatio impediatur ægritudine corporis, ut patet in phreneticis: Similiter intellectus sensu & imaginatiōe indiget, cum non fiat sine illis: Dicēdum est, ꝙ aliud est uirtutem impediri à læsione, aliud ex occupatione. Intellectus impeditur occupatione animę circa opus alterius uirtutis, sed nō læditur: ut uisus, uel auditus exterior occupans animā circa exteriora impedit ut illa hora nō uacet intellectiuæ operationi. Sic in laborantibus phrenesi, uel similibus passiōibus, sunt sicut somnia fixa & adhærentia propter infectiones difficile separabiles. Et quēadmodū somnia mentē tenent circa fantasmata occupatā: sic illæ alienatiōes operationem intellectus, mentem occupando expediunt. Expurgata autem huiusmodi infectione, intellectus tanquam nihil passus læsionis ad proprias operatiōes reuertitur. Ad secūdum dicendū, quòd licet intellectus non fiat in nobis sine sensu & imaginatione: tamen est sine illis. Et ponit simile August. Ad portum nō deuenitur nisi per nauem, est tamē esse in portu sine naui. Vel potest distingui duplex facies uirtutis intellectiuæ: inferior, & superior: quantum ad inferiorem, indiget intellectus sensu & imaginatione: quantum uerò ad superiorem, secundum quam est nobilis perfectio & potissima, intellectus nō indiget: illuminatur enim à prima ueritate. ¶ Itē potest ostendi quòd anima rationalis non pereat cū corpore, multis aliis modis. Primo sic: Cū nullus motus naturæ sit frustrà, omne quod naturaliter mouetur, non est naturali impossibilitate prohibitum à fine ad quē mouetur: ergo cū anima rationalis naturaliter appetat beatitudinem, non est impossibile ei assequi eam: sed impossibile est quòd eam assequatur in bonis præsentis uitæ: ergo ipsa manet post præsentem uitam. Quòd in bonis præsentis uitæ beatitudinem nō assequatur, sic potest ostendi: Possessores bonorum corporalium, aut amant ea, aut non amant. Si non amant, ergo

sunt eis operi, & nõ assequuntur felicitatem in eis. Si uerò amant ea, ergo sunt uniti eis per amorem, & sunt obnoxii omnibus passiõibus quibus illa subiacent. Amans enim necessariò cõpatitur amato propter unionem amoris, si passio rei amatæ ad ipsum per apprehensionẽ peccauerit. Ergo nec in isto casu felicitatem in bonis istis assequũtur. ¶ Item nobiliori uirtuti nobilior cõpetit perfectio. Ergo quum uires animæ quibus homo antecellit bruta animalia: nobiliores sint uiribus illis quas communicat cum brutis, eis cõpetit perfectio nobilior. Ergo felicitas alia erit animæ rationalis secundum uires illas nobiles, quàm sit ea quæ est secũdum uires inferiores, quæ est in bonis præsentis uitæ. ¶ Præterea quum nobilis pars animæ habeat proprias suas operationes & propria gaudia, & propriam libertatem, & securitatẽ, habebit ipsa propriam felicitatem, nõ in bonis corporalibus, cum ipsa separata sit à corpore, ut iam ostendetur: sed in bonis spiritualibus. ¶ Item quicquid est morti obnoxium, nõ est beatum: ergo quum homo in præsenti uita subditus sit necessitati moriendi, in ea non est perfectè beatus. ¶ Item omnis uirtus omnino separata à corpore, nõ est corruptibilis corruptiõe corporis: sed uires quæ sunt propriæ animæ rationalis, intellectus scilicet & uoluntas, omnino sunt separatæ à corpore: ergo non sunt corruptibiles corruptione corporis. Maior multipliciter probatur. Primò sic: Vis unita corpori siue operans per organum, operatur secundũ proprietatem & possibilitatem organi tantùm: ut uisus non iudicat de sapore, uel sono, sed de colore, quia color pertinet ad naturam oculi. Nullum autẽ organum corporale possibilitatẽ habet ad incorporalia. Nulla ergo uis operans per organum corporale est cognitiua nisi corporaliũ tantùm. ¶ Præterea operatio intellectus est per abstractionem à materia & materialibus conditionibus, sed omnis operatio est secundum naturam uirtutis à qua egreditur: ergo intellectus est abstractus à materia, & non habet organũ corporale. ¶ Item nulla uirtus incorporata, id est, parti corporis determinata, siue operans per organum est cognitiua sui: non enim potest referri uel reflecti supra se: unde nec oculus se uidet, nec imaginatio se imaginatur: quum ergo intellectus se intelligat, non est incorporatus alicui, scilicet parti corporis determinatæ unitus. ¶ Item quod cognoscitur est in cognoscente secundum naturam cognoscentis, & non secundum naturam agnoscentis; & non secũdum naturam rei cognitæ: & generaliter quod recipitur

in aliquo, est in recipiente secundum naturam recipiētis. Quum ergo corporalia & materialia sint in intellectu, secundum modum immaterialē, scilicet denudata à materia & materialibus cōditionibus, intellectus immaterialis est, & nō incorporatus alicui parti corporis. ¶ Itē quū uoluntas, quę est propria animę rationalis, libera sit, flexibilis, & ad ea quę sunt delectabilia corpori, & ad ea quę sūt corpori cōtraria, ut sunt macerationes carnis, & ipsa mors corporalis: manifestū est, quòd uoluntas illa à corpore separata est, unde non est cum corpore corruptibilis. ¶ Item nō est necesse rectorem nauis mori, quū nauis dissipatur, nec militē occidi, quū equus cui insidet occidit, nec artificem perire, licet aliquod de instrumentis eius quo ad aliquā operationem ignobilem utitur, defecerit: sic nō est necesse, ꝙ spiritus rationalis pereat, licet corpus, quod est eius organū quantum ad aliquas eius operatiōes minus nobiles pereat. ¶ Praeterea nihil creatū est propter ignobilius & uilius se: ergo anima rationalis non est principaliter creata propter operationes uirium quas habet cōmunes cum brutis, uel propter bona ista corporalia quia uiliora sunt: ergo non est necesse eā perire, licet non possit exercere operationes illas minus nobiles circa bona ista corporalia. ¶ Item quum anima rationalis nobilior sit quaecunq; creatura corporali, & Deus cōmunicauerit esse perpetua alicui creaturę corporali, ut corporibus caelestibus ipse communicauit illud etiā animae rationali. Item Deus quū communicauerit animae rationali intelligere non solū creaturam corporalem, sed etiā creaturā spiritualem & ipsum creatorē, ipse cōmunicauit ei esse perpetuū, quum capacitas Dei per intelligentiā longè melior sit perpetuitate essendi. ¶ Item quū dederit Deus creaturę rationali ut possit habere amicitiā cū Deo, lex uerò amicitiae requirat bonorum cōmunionē: uerisimile est, ꝙ cōmunicauerit ei immortalitatē. ¶ Praeterea quis fidelis amicus à morte amicū suū non seruet, si potestatē habeat? ergo uerisimile est, ꝙ Deus amicos suos seruet à morte qua omnino pereāt. Mors corporalis amicorū Dei nō est mors: sed potius somnus uel trāsitus ad meliorē uitā. Io. 11. Lazarus amicus noster dormit. Et Matt. 22. Nō est Deus mortuorū, sed uiuētiū. ¶ Itē quę à solo Deo in esse producūtur, perpetua sunt, nisi sint accidētia uel formę depēdētes à materia: sed anima rationalis nō est accidens, nec forma dependens à materia: sed à solo Deo est per creationem, ut prius ostensum est: ergo ipsa habet esse perpetuum. Quòd ipsa non sit accidens, sic probatur: Nullum acci-

dens nobilius est substantia: sed omne mouēs & regens substantiam est nobilius & actualius & uirtuosius substātia quā mouet & quam regit; ergo nullum tale est accidens: sed talis est anima rationalis: ergo ipsa nō est accidens. Quòd uerò non sit forma à materia depēdens, prius ostensum est. ¶ Possumus etiā uti ad destructionē dicti erroris ostensione, qua usus est quidam religiosus contra philosophū quendam, qui negabat animā esse immortalem. Aut anima, inquit, est mortalis, aut immortalis. Si anima mortalis est, & credis eā esse immortalē, nullū tibi inde prouenit incommodum. Si autē immortalis est, & credis eam esse mortalē, aliquod potest tibi inde uenire incōmodū: ergo melius est ut anima credatur esse immortalis, q̄ mortalis. Quia secundum Sapientem, si propositis duobus istius sit consecutiuū bonum, illius uerò malum: magis est eligendum cuius consecutiuū est bonum, quàm illud cuius consecutiuum est malum. Et iuxta uerbum quod Tullius refert in lib. de Senectute, Catonē dixisse: Si anima mortalis est, qui credūt eam esse mortalem, non erunt post hanc uitam qui nos cōfundant de contraria opinione. Si uerò sit immortalis, nos qui sumus huius opinionis poterimus eos confundere qui cōtrariæ opinionis sunt. Et hæc contra dictū errorem sufficiant.

De errore negantium resurrectionem corporum.

CAP. XXII.

SEquitur de errore illorum qui negāt corporum resurrectionem. ¶ Ad destructionē uerò huius erroris, primo ponemus testimonia sacrę scripturæ, deinde rationibus utemur. Legitur Exod. 3. Deus patrum nostrorum, Deus Abrahā & Deus Isaac, & Iacob misit me ad uos. Quo uerbo utitur Dominus Matth. 22. ad probationē resurrectionis subdens: Non est, inquit, Deus mortuorū, sed uiuentium. Glo. probat per hoc animas post mortē permanere. Nō enim diceretur Deus non existentiū: & sic introducitur etiam corporū resurrectio, quæ cū animabus bona uel mala quę gesserunt recipient. item Iob. 19. Scio quòd redemptor meus uiuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum. Et eiusdē 15. Lignū habet spem: si præcisum fuerit, rursum uirescit. Et Esā. 26. Viuēt mortui tui. Et Ezechi. 27. Ecce ego intromittam in uos spiritū, & uiuetis. Dan. 12. Multi de his qui dormiunt in puluere terræ euigilabunt. Ionæ 3. Subleuabit de corruptione uitam. 2. Machabe. 7. Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ uitæ retributiōe suscitabit. Et in eodē: E cælo ista possideo, sed propter Dei leges hæc ipsa despicio: quoniam ab ipso me ea recepturum spero. Eiusdem 12.

Iustè

iustè & religiosè de resurrectio ne cogitans. Matth. ulti. Multa corpora mortuorũ qui dormierãt, resurrexerũt. Io.5. Procedẽt qui bona fecerunt in resurrectionẽ uitæ. Eiusdẽ 11. Scio quia resurget in resurrectione in nouissimo die. 1. Corint. 6. Deus & Dominum suscitauit, & nos suscitabit per uirtutẽ suam. Eiusdẽ 15. Si resurrectio mortuorũ non est, neq; Christus resurrexit. ibidem: Insipiẽs quod tu seminas non uiuificatur, nisi prius moriatur. Item in eodem: Omnes quidem resurgemus. Itẽ: Oportet corruptibile hoc induere in corruptionem. Et 2. Corin. 4. Scientes quoniã qui suscitauit Iesum, & nos cum illo suscitabit. Ephes. 4. Donec occurramus omnes in uirum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Philip. 3. Qui reformabit corpus humilitatis nostræ &c. 1. Thessal. 3. Nolumus uos ignorare de dormiẽtibus. Iac. 5. Aurum & argentũ uestrum ęruginauit, & ęrugo eorum in testimonium uobis erit, & manducabit carnes uestras sicut ignis. Erit ergo caro nostra in futuro. Act. 26. Quid incredibile iudicatur apud uos, si Deus mortuos suscitat? Rationibus sic potest corporũ resurrectio suaderi. Omnem iustitiã iudicis iusti in cuius terra multa fiunt digna præmio & supplicio, quem nec fallit ignorantia, nec prohibet impotentia, necesse esse quandoque cõuerti in iudicium: sed talis iudex Deus est: ergo eius iustitia quandoq; cõuertetur in iudicium. Sed hoc nõ fit in presenti uniuersaliter, quũ mali floreant, & boni opprimantur: fiet ergo in futuro, & reddet Deus unicuiq; prout meruerit. Ergo hominibus qui sibi seruierunt, mercedẽ reddet, quod fieri nõ potest nisi ipsi resurgãt. Tali argumento usus est Barnabas ad probandam resurrectionẽ philosophis qui erant Romæ: ut legitur in libro Clementis. Iustum est, inquit, quemlibet seruientem alicui remunerari, & inde ut prius. ¶ Si quis tamen dicat homines posse remunerari in animabus sine corporũ resurrectione, non ualet responsio. Quum enim anima sine corpore homo nõ sit, nec remuneratio animæ sine corpore est remuneratio hominis. Præterea cũ homo seruierit Deo & corporalibus operibus, & spiritualibus, & nõ minus Deus sit liberalis remunerando, quàm homo seruiendo, utroque modo & in corpore & in anima debet remunerari. Itẽ similium meritorum apud eundẽ iudicem similis debet esse remuneratio. Ergo cum Christus seruiendo patri in corpore & anima meruerit in corpore & anima remunerari: alii similiter Deo seruientes similem remunerationẽ merebuntur. 1. Cor. decimoquinto: Si resurrectio mortuorum non

est, neque Christus resurrexit. Item in Psal. Nunquid enim uanè constituisti omnes filios hominum? Vanè siue frustra sunt constituti, si participes nō sunt beatitudinis, si moriuntur non resurrecturi. Præterea si corpus animæ compatitur: quare non conregnabit & glorificabitur? Item quū anima naturaliter appetat esse in corpore qd' ostendit, dolor qui in separatione & omnis appetitus naturalis in perfecta animę beatitudine debeat impleri, corpus tradet ei, sine quo appetitus eius naturalis nō impleretur. Præterea quū constat animæ perpetuę nō sufficere organū, necessario corruptibile ex prima ordinatione corpus humanum nō fuit tale: ergo quū per Christum restauratio perfecta fiat, perpetuū corpus animæ tradetur: fiet ergo resurrectio corporū. ¶ Itē quum aliquę actiones corporales sint meritoriæ, ut opera misericordiæ, de quibus legitur Matt. 25. caro sicut socia animæ est in merito: sic socia debet esse eius in præmio: & ex quo partē pretii soluit, partem debet habere lucri: quod nō erit, nisi caro resurgat, ergo ipsa resurget. Item corpus humanū finis est cæterorum corporū: ergo quum inter cætera corpora quædā habeant esse perpetuum, corpus humanū habiturum est esse perpetuum. Finis enim melior est his quæ sunt ad finem, quod autem est diuturnius, melius est. Item corpora quę habent esse perpetuū. habent illud ex Dei bonitate, & ad creaturæ utilitatem, non ad utilitatem Dei, quū ipse bonorum nostrorū non egeat nec ad utilitatem creaturæ purè corporalis, quum illa nullius boni sit perceptiua. Item non principaliter ad utilitatem creaturæ purè spiritualis, cū illa creatura corporali non egeat: ergo ad utilitatem creaturę partim spiritualis & partim corporalis, quę nō uidetur esse nisi homo. Si uerò aliquæ creaturę corporales propter hominem habent esse perpetuum: multo fortius homo habiturus est esse perpetuū. Item aut corpus humanū se habet solum ad animam ut organū ad tempus necessarium, aut non. Si primo modo, quæ causa est, ꝙ anima tantū doleat, quum illud organum graue & onerosum separetur ab ea quod nō est amplius ei necessariū? quis sapiens doleat cum à naui exit ad portū securum? Si uerò non se habet ut organum solùm, sed ut materiá cum qua anima perficit speciem unam rerū & creaturā nobilissimam: cū creaturæ minus nobiles esse perpetuū habeant, homo etiā esse perpetuum habiturus est. Item quū anima rationalis habeat aliquas uires quæ sine corpore non possunt perfici, ut prius ostēsum est: aut ipsa non perficietur omnino in futuro, aut corpus ei iterū unietur.

tur. ¶Item duæ causæ unionis animæ ad corpus assignantur à Gregorio Nazianzeno: una, ut per agones certaminum quæ ei insunt aduersus terrena, cęlestis gloriæ hęreditatem acquirat, & sicut aurum igne præsentis uitę ęrumnarum probetur examine. Alia causa est, ut hanc deteriorē naturam corporis secum trahat ac sursum supernis sedibus collocet: unde una causa unionis eius est bonū animæ, alia bonū corporis: utraq; autem causa requirit ut corpus resurgat. De prima patet. Iustum est enim ut caro quæ fuit socia in certamine, socia etiam sit in gloria. De secunda idem manifestum est.

De errore illo qui dicit unumquemque posse saluari in sua fide uel lege. CAP. XXIII.

SEquitur de errore illo, qui ponit unumquenque saluari in sua fide uel lege, ex quo credit eam esse bonam & Deo placentem. Cui errori occasionem dedit quòd cogitauerunt tantam paucitatē esse saluādorum, si soli Christiani boni saluarentur. Dixerūt enim: Quum Deus nō sit minus pronus ad miserandum quàm ad puniendū, quomodo tā pauci saluabuntur, scilicet Christiani, & illi nō omnes, sed solū boni, qui pauci sunt respectu malorū? Multitudo etiā Iudæorum & gentiliū damnabitur: quare ergo Dei misericordia tantam multitudinem creauit, quum prę uideret eam damnandam? ¶Et dicendum est contra huiusmodi errorem, quod non est mirum, si pauci sint saluandi comparatione eorum qui sunt damnandi: uiliorū enim semper est maior multitudo, quàm pretiosorū: ut ferri & plumbi, quàm auri & argēti: & lapidū communium, quàm gemmarū: & quercuum, quàm cedrorū uel palmarum. Et maior est aceruus paleæ quàm grani, & maior numerus stultorū quàm sapientū. Eccle. 1. Stultorū infinitus est numerus. Sic multi sunt uocati, pauci uerò electi. Matt. 20. Præterea quū in tanta multitudine hominum pauci sunt reges tēporales: quid mirum si pauci habituri sunt regnum cæleste? Item quum pauci ad regnum cęlorum uenire curent: quid mirum si pauci perueniunt? Quomodo enim peruenient, si peruenire nolunt? Item quid mirū si pauciores ascēdant in cęlū, quàm descēdāt in infernum, cum facilius sit descēdere quàm ascēdere? Et sic pauciores intrant per augustā portā paradisi, quàm per latā portā inferni. Mat, 7. Intrate per angustam portā: quia lata est porta & spatiosa uia quę ducit ad pditionē, & multi sunt qui intrant per eā.

Quòd angusta porta & arcta uia quæ ducit ad uitam, et pauci sunt qui inueniunt eam.

FALSITAS dicti erroris, sic potest manifestari. Si aliquis uolens corporaliter ambulare,

nollet præuidere uitæ pericula cum posset, sed oculis clausis aut auersis à uia uellet incedere, merito imputaretur sibi si quid ei mali ex hoc accideret. Item si quis uellet ire ad aliquē locum uiam ignorās, & peritum habens qui uiam ostenderet, & ducatum prębere, & nollet sibi uiam ostendi uel ducatū prębe ri: merito imputaretur ei si quid mali ei ex hoc accideret. Hæc duo cuiuslibet animus bene dispositus audita approbat: ergo cum pericula spiritualia magis sint periculosa, & ideo magis cauenda: si quis circa illa negligēs fuerit prçuidēda uel prçcauenda merito ei imputabitur, cū in periculum ceciderit ex negligentia quærendi uiā ueritatis & salutis, uel ductu propriæ rationis, uel quærēdo ab alio quem circa eā credit esse adeò instructum, uel implorādo diuinū auxilium, cū aliud cōsiliū ei desit, negligētia est culpabilis & damnatione digna. Vnde de illo qui ignorans est ex negligentia huiusmodi, uerū est illud 1. Corin. 14. Ignorās ignorabitur. Dauid: Noluit intelligere ut bene ageret. Gl. Potuit ītelligere ut bene ageret, sed noluit: itaq; ueniam non habet. Ambrosius: Qui possent scire si uellent studiū adhibere, non nescientes se contemptores iudicabuntur. Si uerò aliquis seductor sub prætextu catholici doctoris alicui simplici errorem prædicet, piè credendum est, ꝙ Deus cor simplicis auertet, ne ille errori sibi periculoso credat, nisi negligētia eius uel alia culpa obsistat: custodit enim Deus omnes diligētes se, ut legitur in Psal. Et prouerb. 2. Custodiet rectorum salutem & proteget simpliciter gradiētes. Idem intelligendū est in illo casu in quo aliquis inuenit doctores contrarios, unum fidelem & alium infidelem: nec sufficit ex proprio sensu, uel ex dictis eorum, uel ex uita discernere cui potius credendum sit. Dei enim misericordia ei non deerit, nisi in pulsando ad eam negligens fuerit. Infideles uerò neglig ētes ualde sunt, & inuestigando per seipsos salubrem ueritatē, & inquirendo ab aliis, & implorādo diuinum auxiliū, & in faciendo ueritatem quam ipsi nouerunt. Qui uerò negligit facere bonū quod nouit faciendū, non meretur accipere notitiā faciendi id quod nondum nouit. Qui uerò in talento intellectus quod iam accepit fideliter negotiatur, dignus est ut talēto eius addatur. Mat. 25. ¶ Si uerū esset quod ponūt qui sunt prędicti erroris, nihil esset uirtus uel uitium simpliciter. Credenti enim de uirtute, ꝙ esset uitiū, uitiosum esset agere secundū uirtutem. Et credenti de uitio ꝙ esset uirtus, esset uirtuosum agere secundum uitium. Secundum hoc idem ualeret error erranti, quod ueritas eam cognoscenti. ¶ Quædam

utilia

utilia ad destructionem dicti erroris, require suprà in capit. ubi ostensum est, quòd unica sit fides uera. ¶ In hoc uero ꝙ Deus creauit tantam multitudinem hominum, quā præuidebat esse damnandā, mirari debeo diuitias bonitatis Dei, quæ tantæ multitudini tot & tāta dedit bona, quum tamen prçuideret eos futuros ingratos. Mireris etiam peruersitatem hominū, qui largitorem omniū bonorū donis eius impugnant. Nec solum ad Dei misericordiā debes habere oculum, sed etiam ad Dei iustitiam quę nō minor est quàm eius misericordia, quę illos quos misericordia creat, pascit, & regit, & seruat, ingratos de acceptis beneficiis meritò damnat. Quid mirum si iustitia peccatoribus reddit, quod meruerunt? Nemo miratur de hoc ꝙ ignis calefacit uel sol illuminat, uel Dei misericordia bonis beneficia tribuit: sic mirari nō debes, si iustitia Dei eos qui rebelles sunt Deo, punit. Non miratur aliquis, si quod seminat aliquis, hoc metat: sic mirandū non est, si peccatores mala metant quæ semināt. Eccl. 7. Noli facere mala, & nō te apprehendent. Et iterum: Non semines mala in sulcis iniustitiæ, & non metes ea in septuplum. Galat. 5. Quæ seminauerit homo, hæc & metet. Augustinus: Dicet aliquis: si Deus uellet, isti boni essent: sed melius uoluit, ut quòd uellent essent: si boni, non infructuosè: si mali, non impune. Ecclesi. 15. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui. Et paulò pòst: Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod uolueris porrige manum tuam: ante hominem uita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi. Mirari etiam debes sapientiam & bonitatem Dei, qui pœnis malorum utitur ad bonum electorum. Inæstimabile enim gaudium erit electis in futuro, cùm perfectè agnoscent pulchritudinem diuinæ iustitiæ: quā tanto plus amabunt, quanto amplius agnoscent, & tāto amplius gaudebunt, quanto amplius agnoscent & amabunt. Psal. Lętabitur iustus cum uiderit uindictam. Item: Misericordiā & iudicium cantabo tibi Domine. Duplex erit materia cantus saluatis, scilicet misericordia electorum, et iudicium reproborum. Gregorius: Omnipotens Deus quia pius est, miserorū cruciatu non pascitur: quia autem iustus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur. Sed iniqui omnes æterno supplicio deputati, sua quidem iniquitate puniuntur, & tamen ad aliquid ardebunt: scilicet ut iusti omnes & in Deo uideāt gaudia quę percipiunt, & in illis respiciāt supplicia quæ euaserūt: quatenus tāto magis in ęternum diuinę gratię debitores se esse cognoscant,

quanto

quanto in æternum mala puniri conspiciunt quæ eius adiutorio uicerunt.

De errore illorum, qui dicunt animas in mortali peccato decedentes non puniri æternaliter. CAP. XXIIII.

SEquitur de errore eorũ, qui dicũt animas, quæ in peccato mortali decedunt, nõ puniẽdas æternaliter. Qui error ualde periculosus est: funditus enim destruit sapiẽtiam, & bonitatem in cordibus hominum, cùm euacuet timorem Domini, qui est principiũ sapientię. Prouerb. 1. Et sine quo non est iustificatio. Ecclesi. 1. Timor Domini expellit peccatum: nam qui sine timore est, non poterit iustificari. Error iste dum impunitatem hominibus promittit, pronitatẽ ad peccandum in eis efficit. Impunitas enim est nutrix transgressionum: ut ait Bernar. Huic errori occasionem dare potuit illud Matth. 7. In qua mensura mẽsi fueritis, remetietur uobis. & illud Apoc. 18. Quãtũ glorificauit se & in deliciis fuit: tãtum date ei tormentum & luctũ. Nõ esset, inquiũt, mẽsura pœnæ secundum mensurã culpæ, si peccato momentaneo pœna æterna redderetur. Sed uerba prædicta sic intelligẽda sunt, ut fiat cõparatio in genere, ut q multũ peccauit, multũ puniatur, & q minus peccauit, minus, & q amplius, amplius: non quòd sit necesse pœnam esse æqualẽ culpę secũdum durationem, imò pœna quantum ad durationẽ multo maior potest esse, quàm culpa. Sicut multipliciter põt ostẽdi. Et primo p pœnas ab humano iure positas, quæ multò amplius durant, quàm peccata, pro quibus inflicta sunt, durauerint. Aug. 21. li. De ciuitate Dei: Octo genera pœnarũ in legibus esse scribit Tullius, damnũ, uincula, uerbera, talionem, ignominiã, exilium, mortẽ, seruitutẽ. Quid horum est quod in breue tempus p cuiuslibet peccati celeritate coërcetur, ut tanta uindicetur morula, quanta deprehẽditur perpetratũ, nisi fortè talio? Demũ bellũ acqrit perpetuã seruitutẽ. Præterea cùm perpetratio peccati uulneratio spiritualis fit, qd mirũ si à uulneratione breuissimi tẽporis relinquatur uulnus multæ duratiõis, aut etiã mors, à qua nõ est regressus ad uitã miraculosè? Item cùm perpetratio peccati casus sit in pfundum: quid mirũ si casus iste breuissimo tẽpore fiat, & tamẽ qui sic cecidit in pfundo multo tẽpore maneat? Itẽ cùm ppetratio peccati trãsgresio sit legis, non est mirum, si mutilatio, quę perpetua est, naturaliter pro illa infligatur, cùm etiam perpetratio peccati ligatio sit peccãtis, secundũ illud Prouerb. 5. Funibus peccatorum suorũ quisq; constringitur: non est mirum si ille qui ligatus est breui tẽpore diu ligatus maneat. Itẽ cũ peccator

cator breui uoluptate se uẽdat: quid mirum si emptori eius acquiratur ius perpetuũ? Præterea cùm nõ minor sit Dei iustitia q̃ misericordia, nec minus sit æterna: quare miratur qs ꝙ Dei iustitia æternaliter puniat malos, & non miratur quòd Dei misericordia æternaliter remunerat bonos, cùm parium causarũ pares soleãt esse effectus? Præterea per se notũ est, quòd qui addit super peccatum suum cõtumaciam, seu impœnitentiã, auget meritò & pœnam, & quantũ durat iniuria, debet durare & pœna: qa ergo existẽs in inferno addit super peccatũ suũ cõtumaciam uel impœnitentiam (nulla enim uera pœnitẽtia uel emendatio est apud inferos) & tandiu durat Dei iniuria, quandiu ei nõ emẽdatur: meritò durabit semper ipsius pœna. Præterea peccator peccauit in suo æterno usque ad mortẽ in peccato perseuerando, ideò meritò punietur in æterno Dei. Pet. 4. lib. Dialog. Scire uelim quomodo iustũ sit, ut culpa quæ cũ fine perpetrata est, sine fine puniatur. Greg. Hoc rectè diceretur, si districtus iudex nõ corda hominũ, sed facta pensaret. Iniq enim ideo cũ fine deliquerunt, quia cum fine uixerunt. Nã uoluissent utiq;, si potuissent, sine fine uiuere, ut potuissent sine fine peccare. Ostendũt enim, qa in peccato semp uiuere cupiũt, q nũquam desinũt peccare dum uiuunt. Ad magnam ergo iudicãtis iustitiã pertinet, ut illi nũquam careant supplicio, qui in hac uita nunquam uoluerũt carere peccato. Aug. Quia æternã habere uoluit peccati pfruitionem, æternã inueniet uindictæ seueritatẽ. Item maculatio imaginis diuinæ semp manebit in anima damnati: unde cùm peccatum quãtum ad maculã semp maneat, pœna peccati meritò semp manebit. Augu. Meritò in cælesti ciuitate imaginẽ ipsorũ ad nihilũ rediget Deus, q in sua terrestri ciuitate imaginẽ ipsius ad nihilũ redegerunt. Itẽ quãto minus bonum est Deo quod ei præfertur, tanto maior ei cõtumelia infert. Cùm ergo omne quod est uel esse potest, in infinitum minus bonũ sit, Deo qcquid ei præferatur, infinita cõtumelia infertur ei: omni autẽ mortali peccato aliquid ei pręfertur. Peccare enim est, secundum Augustinum, spreto incõmutabili bono bonis cõmutabilibus adhærere. Omni ergo mortali peccato infert Deo infinita contumelia: merito ergo à Deo pro quolibet mortali infertur infinita pœna. Itẽ si quis peccaret in aliquem æqualẽ sibi, aliquātum peccaret in eũ: & si simile peccatum committeret in maiorem, magis peccaret, ut si in sacerdotem: & si in maiorẽ sacerdote, ut in episcopũ, & tũc magis peccaret: ergo si peccat in Deũ, q in infinitũ maior est,

quod

quolibet puro homine, in infinitum magis peccat. Cum ergo infinitum sit peccatũ in quo qs contemnit Deũ, meritò infinita pœna ei debetur. Itẽ obligationes & trãsgressiões proportionales sunt: q enim æqualiter tenẽtur ad aliquid faciẽdũ, æqualiter peccant non faciẽdo illud: sed obligatio qua quis tenetur Deo obedire & seruire, infinita est: ergo culpa trãsgressiõis est infinita. Quòd obligatio sit infinita, sic ꝓbatur: Nõ est possibile ꝙ creatura rationalis liberet se à debito obediẽdi uel seruiẽdi Deo: cùm ergo obligatio illa sit intransibilis, infinita est. ¶Præterea si quis dedisset mille marcas gratis alicui, aliquantulũ esset obligat⁹ ei: ergo cùm solus oculus uel lingua in infinitũ pretiosior sit mille marcis auri, in infinitum magis obligatus est homo Deo ratiõe solius oculi uel linguæ, quàm esset ratione mille marcarũ auri. Quid ergo erit de obligatiõe quæ est ratione totius corporis, & quid de illa quæ est ratione animæ, quæ in infinitũ est melior corpore? Patet ergo ꝙ obligatio obediendi uel seruiẽdi Deo infinita est. Item si anima rationalis non deberet durare nisi per diem unam, tamẽ esset obligata Deo ratiõe diurnę uitæ aliquãta obligatiõe: & si p duas dies, ratiõe uitæ duorum dierũ esset obligata duplo maiori: & sic ascendẽdo. Ergo ratione infinitæ uitæ obligata est Deo obligatiõe in infinitũ maiori. Quũ ergo obligatio infinita sit, culpa trãsgressiõis est infinita: & ideo meritò debet ei infinita pœna. Item quum opera Dei uniuerso cõpleta sint, opera iustitiæ eius diminutionem non habebunt: & sicut retributiones eius perpetuæ erunt, ita & uindictæ & pœnæ perpetuæ erunt. Præterea quum mala merita oĩno nostra sint, bona uerò merita ferè oĩnò sint Dei, magis debentur nobis de iustitia pœnæ malorum meritorum, quàm bonorũ præmia: ergo magis sumus puniendi de iustitia pro malis meritis, quàm remunerãdi pro bonis. Si ergo æternaliter ꝓ bonis aliqs est remunerandus, æternaliter ꝓ malis erit aliquis puniendus. Item ꝓportionalia sunt peccata pœnis: si ergo non est comparatio peccati ad peccatũ, non erit cõparatio pœnæ ad pœnam. Cùm ergo nõ sit comparatio peccati eius qui furatus est ouẽ, & peccati eius qui occidit hominem innocẽtẽ, nõ erit cõparatio pœnæ ad pœnã: ergo si pœna primi peccati est tẽporalis, pœna secũdi erit perpetua: ergo Deus aliquos perpetuò punit. Si fortè ad hoc dicatur ꝙ licet possibile sit aliquẽ mereri pœnã æternã: tamen clementia Dei non sustineret eum puniri tanta pœna: Quærimus ab eo, utrũ sustineret Deus eũ puniri aliqua pœna, uel nulla? Si nulla, euacuatur

Dei iustitia. Si aliqua, ergo uel tẽporali uel æterna. Si æterna, habeo propositum. Si temporali, quum pœna temporalis comparatiõe æternę minus sit quàm leuatio unius festucæ de terra, respectu excoriatiõis uel detrũcationis capitis. Sicut iudex deridendus esset, si eũ qui meruisset excoriationẽ uel capitis detruncationem, puniret leuatione festucę de terra: sic ridiculosa esse uideretur Dei iustitia, si debitorem pœnæ æternę puniret sola pœna temporali: unde adhuc euacuaretur Dei iustitia. Itẽ legitur Esaiæ ult. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum nõ extinguetur. Hieronymus: Ignis ille tandiu succenditur, quandiu habet materiã qua uorax flãma pascatur. Materia ista mala uoluntas est quæ semper uiuet in dãnatis: ideo ignis ille nunquam extinguetur. Aug. Voluntas punitur siue supplicio animi, siue corporis, ut quæ delectatur in peccatis, ipsa plectatur in pœnis. Io. 20. Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur. Gl. Cuius uita mortua fuit in culpa, eius mors uiuet in pœna. Itẽ nõ cõsumetur in morte: sed ut sine fine crucietur, uiuere sine fine compellitur. In Psal. Mors depascet eos. Gl. Hoc dicitur à simili iumentorum, quæ non radicitus herbas uellũt, sed summitates capiunt: unde iterũ herbæ nascuntur ad pastum. Sic & illi morte repasti reuiuiscũt, quia non deficiunt. Greg. Morte immortali morientur impii. Bernar. in Epistolis: Ob hoc inflexibilis & obstinatæ mẽtis punietur æternaliter malum, licet temporaliter perpetratum: quia qđ breue fuit tẽpore uel opere, longum esse constat in pertinaci uoluntate. Authoritates Noui Testamenti quæ pœnarũ æternitatem ostendunt, require suprà in ca. ubi destruitur error eorum qui ponunt animas non esse in corporibus humanis, sed dæmones inclusos, ut ibi agant pœnitẽtiam. ¶ Item meritò pœna æterna punietur, qui gloria æterna à malo reuocari noluerunt. ¶ Item quum Bonitas Dei summè odiat malum, sicut summè diligit bonum: ipsa æternaliter puniet malũ, sicut æternaliter remunerabit bonum. Item in præsenti tempus est operandi: in futuro uerò non erit tempus operãdi, sed pro opere facto hic mercedẽ recipiendi. Eccle. 19. Quodcunque potest manus tua, instãter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sciẽtia, nec sapientia erũt apud inferos quò tu properas. Non metet ibi aliquis quod hic nõ seminauit: ergo q malè uixit hic, & in malitia uitam finiuit, non saluabitur. Matth. 7. Nunquid colligũt de spinis uuas, aut de tribulis ficus? Sic ex malitia uitæ quã hic aliquis habuit, non colligit ibi dulcedinẽ præmii. Merita etiã ibi mutari non poterunt. Eccles. 11.

11. Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonē, in quocunque loco ceciderit, ibi erit. Greg. 4. libr. Dialo. Qualis hinc quisque egreditur, talis in iudicio præsentatur. Et ut breuiter dicamus, uita præsens disponit de futura: unde quũ futura uita sit sine fine, eò quòd animæ sint immortales: præsens uita præparat futuræ uel miseriam sine fine, uel felicitatem sine fine.

De errore ponentium animas in charitate decedentes, nulla pœna purgatoria puniri. Et primo de errore illorum qui dicunt nullum peccatum esse ueniale. CAP. XXV.

SEquitur de errore illo q ponit animas eorũ qui in charitate decedũt, nulla pœna purgatoria in futuro puniendas. ¶ Qui error habet tres errores sibi annexos. Primus est, ꝙ nullũ peccatũ est ueniale. Secundus est, ꝙ qñ dimittit culpa, dimittit & pœna: quòd si decedat, nulla pœna purgatoria puniet. Tertius, quòd suffragia ecclesiæ nõ prosint mortuis. ¶ Circa primũ errorem notãdum est, quòd qui sunt illius erroris, non sentiunt de Dño in bonitate, cùm credãt eum pro quacũque offensa seruis suis irasci ad mortem. Dicũt enim omne peccatũ esse mortale. Et est error iste improbabilissimus. Non enim est uerisimile, ꝙ pater misericordiarũ pro quacũq; offensa filios suos exhæredet. ¶ Item uerisimile est quòd sicut habet gladium mortis æternæ, quo utitur in seruos maleuolos pro magnis offensis: sic habeat uirgam correctionis uel purgationis transitoriæ, qua pro leuibus offensis utatur in filios suos. Et sicuti nõ omnis infirmitas uel uulnus corporale ad mortē est: sic nec omnis infirmitas spiritualis mortalis est. Item sicut non omnis casus corporalis est ad confractionē colli, ita nec omnis casus spiritualis ad mortem est. Prouerbiorũ 24. Septies in die cadet iustus, & resurget. Poëta: Qui cadit in plano, tamē hoc uix euenit unquam; Sic cadit, ut tracta surgere possit humo. Non proiiciũtur uasa pretiosa omnino pro quacunq; inquinatiõe, sed purgantur. Sic nec animæ. Et si in morte in aliqua immũditia inueniuntur: non tamen pro quacunque dãnantur. Item si omne peccatum mortale est, cũ omne dictum, uel factum, uel cõcupitum contra legem sit peccatum: omne factum, dictum, uel concupitum contra legem Dei, erit peccatum mortale: ergo ieiunare uel eleemosynam dare propter inanem gloriam, erit mortale peccatum. Et breuiter quum aliquid fiet, de quo lex Dei dicit ne fiat, erit mortale peccatum: quod si uerum est, nullus erit sine mortali peccato. Item quum opus uirtutis sit, immediatè opus uitii seu peccatũ erit, quod erit in superfluita-

te uel diminutiōe: si uerò omne tale opus est mortale peccatū, ergo quicunque in cibo excedet & potu, mortaliter peccabit. Item quum malum sit priuatio modi, uel spei, uel ordinis, omne opus quod erit priuatim modo seu mensura debita, erit mortale peccatū, peccatū enim & mortale peccatū cōuertibilia sunt, secundū hunc errorē. Ergo quicūq; nimis amat filios suos, mortaliter peccat. Itē cùm dicere alicui conuitium subitò ante perfectā deliberationē rationis malū sit: sic erit similiter mortale peccatū. Et idem erit in aliis operibus prohibitis, quòd ante perfectam rationis deliberationem mortalia peccata erunt. Et secundū hoc nullus est in præsenti uita qui uniuersaliter caueat à mortali peccato. Prҽterea in multis locis loquitur Sacra scriptura de peccato, quæ non possunt intelligi de illo mortali. Et exēpli causa de paucis tangemus. Legitur Prouerb. 10. In multiloquio nō deerit peccatū, nō potest hoc intelligi de mortali peccato; quia multoties est multiloquium sine mortali. Itē Eccle. 11. Si diues fueris, nō eris immunis à delicto. Et Matth. 12. de omni uerbo otioso quod locuti fuerint homines, reddēt rationē de eo in die iudicii: ergo omne uerbū otiosum peccatum est: sed nō omne uerbū otiosum est mortale peccatum: ergo aliquod peccatū est ueniale. Item 1. Cor. 3. Fundamentū aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem superædificat super fundamentū hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam: uniuscuiusq; opus manifestum erit: dies enim Domini declarabit, quia in igne reuelabitur. Ligna, fœnū, stipula, uenialia grossiora uel leuiora intelliguntur: sicut patet ex his quæ sequūtur. Vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus māserit, quod superҽdificauerit, mercedē accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentū patietur: ipse autem saluus erit, sic tamē quasi per ignem. Itē legitur 1. Ioā. 1. Si dixerimus quoniam peccatū nō habemus, ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis nō est. De mortali peccato nō uidetur hoc posse intelligi, cùm illud nō sit in amicis Dei. Item eiusdē 5. distinguit Ioānes peccatū ad mortē, & peccatū nō ad mortē. Est ergo aliquod peccatū mortale, & aliquod quod nō est mortale. Item in Psal. Omnis homo mendax. quod mēdaciū mortale intelligi nō potest. Et Eccl. 7. De negligentia tua purga te cum paucis.

De errore ponentium, quòd quando dimittitur culpa, dimittitur & pœna, propter quod non oportet purgari.

CAP. XXVI.

Circa secundum errorē notandū quòd error iste ualde

m

de periculosius est, quum occasionẽ det peccatoribus ad Deũ tardius conuertẽdi. Facit enim paris cõditionis quantũ ad impunitatem eos qui conuertuntur in fine uitæ suæ, & eos qui conuertuntur in iuuẽtute: nulla enim pœna secũdum eos utriq; post mortẽ punientur. Error iste ualde est improbabilis. Si enim sacramentum pœnitentiæ delet uniuersaliter culpam & pœnã, sicut sacramentum baptismi: sic sacramentum baptismi non iteratur, ne facilitas ueniæ homines faciliores faciat ad peccandum: sic sacramentũ pœnitentię non debet iterari. Item ad quid monet Euangelium ad faciendum dignum fructum pœnitentiæ, Matth. 3. si quum aliquis pœnitet, uniuersaliter dimittitur ei pœna sicut & culpa? Pœnitentia dum aliquis est in mortali, non est meritoria: postquam mortale dimissum est, nõ uidetur esse necessaria, quantum ad solutionem à pœna: quum iam ille qui peccauerat, secundum eos, nullius pœnæ sit debitor: quare ergo tantum scriptura sacra monet ad pœnitentiam? Item quæ causa est, quòd his qui magis peccauerunt, maior pœnitentia iniungatur, si tota culpa cũ tota pœna dimissa est? Item constat quòd antiqui patres multa pœna puniti sunt, & in exilio huius mundi, & etiam post mortẽ, licet culpa mortalis esset eis dimissa. Fuerunt enim in inferno, donec Christus eduxit eos: secũdum illud Osee 13. Morsus tuus ero inferne. Actu. 2. Quem Dominus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat illum teneri ab eo. Et Apocaly. 1. Fui mortuus, & ecce sum uiuens in secula seculorũ, & habeo claues mortis & inferni. Et ad Coloss. 2. Delens quod aduersus nos erat chirographũ decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci, expolians principatus & potestates traduxit confidenter. Et in Psal. Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem. Si illi debitores fuerunt pœnæ post dimissionẽ culpæ: uidetur quòd nõ semper dimittatur tota pœna. ¶ Præterea si hoc esset, uideretur euacuari iustitia Dei, & esse dedecus culpæ sine decore debitæ uindictæ. Item pœna proportionalis est culpæ: sed cùm peccator non imponit finem culpę suæ, debetur ei pœna infinita & acerbior secundũ quod culpa maior fuerit: ergo cùm peccator pœnitẽdo imponit finem culpæ, debetur ei pœna finita & transitoria, & maior uel minor secundum quod culpa maior uel minor fuerit. Præterea cùm Deus pater potius uoluerit quòd proprius filius pœnã transitoriã pro genere humano solueret, quàm quòd ipse eã remitteret, non est uerisimile, quòd ita de facili pœnã peccatoribus remittat: quin

saltem

saltē pœna transitoria eos puniat. Bernardus: Qui non parcit filio, nunquid parcet figmento? nunquid parcet seruo nequam? Si fortè dicatur quòd pœnitentes de peccatis in præsenti puniendi sunt in futuro: non ergo Dei misericordia magis propitia erit his qui differunt conuersionem suam usque in finem uitæ, quàm his qui in iuuentute conuertuntur: cùm à primis pœnam non exigat, & ab aliis exigat: & sic benignior erit Deus in contemptores benignitatis suę, quàm in alios. Rom. 2. An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis contēnis? ¶ Falsitas huius erroris apertè apparet ex illo uerbo 1. Cor. 3. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit: sic tamē quasi per ignē: ergo aliqui saluandi in futuro punientur. Pręterea nónne aliquis decedere potest cū nimio amore filiorū uel præsentis uitæ inuitus moriens, quē mors nō uidetur purgare cū eam uolēs nō recipiat, q necessariò post mortem purgabitur, & sic purgatus saluabitur? In Psal. Transiuimus per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigerium.

De errore ponentium quòd suffragia Ecclesiæ non prosint defunctis. CAP. XXVII.

Circa tertium errorem, qui ponit suffragia Ecclesię nō prodesse mortuis, notādū quòd ualde detestabilis est, cùm in mortuos sæuiat. Quātum enim in se est, succursum Ecclesiæ aufert mortuis qui igne purgatorio cruciantur. Ipse facit contra illud Ecclesi. 7. Mortuo ne prohibeas gratiam. Si peccaret qui prohiberet eleemosynam dari ei, quem crederet esse indigentem, uel etiā de quo dubitaret utrū esset indigens: multo fortius peccant isti qui impediunt ne subueniatur eis qui igne cruciantur. Prouerb. 3. Noli prohibere benefacere eū qui potest: si uales, & ipse benefac. Falsitas huius erroris in parte apparere potest ex prædictis, cùm prius ostensum sit aliquem posse decedere cum uenialibus, & cum debito pœnæ transitoriæ pro mortali: qa uerisimile est quòd Ecclesia pœnam illā possit soluere pro illis qui decesserunt exēplo capitis sui, scilicet Christi, qui peccata nostra tulit super lignum. 1. Pet. 2. Galat. 6. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Item cùm ad preces sanctorū aliquibus det Deus gratiam, & remittat pœnam æternam, uerisimile est ꝙ ad preces eorum remittat pœnam purgatoriā. Item ad lacrymas Mariæ & Marthæ suscitauit Iesus Lazarum Io. 11. Et ad preces Petri suscitatur Thabita à morte. Actu. 9. Ergo ad orationes sanctorū remittitur pœna purgatoria mortuis. Ad idem facit quod legitur 2. Machabe. 12. Sancta & salubris est cogitatio

pro defunctis exorare, ut à peccatis soluantur. Et 1. Corinth. 15. Si mortui nõ resurgunt, quid facient qui baptizantur pro mortuis? Si omnino nõ resurgũt, ut quid baptizantur pro illis? Baptizari pro mortuis est facere opera quæ habẽt purgare. Et 1. Ioan. 5. Qui scit fratrem suum peccare peccatũ nõ ad mortem, petat & dabitur ei uita peccanti peccatum nõ ad mortẽ. Est peccatũ ad mortẽ, nõ pro illo dico ut roget quis. Cùm pro peccatis maximis uiuentiũ rogãdum sit, ut Stephanus rogauit pro lapidatoribus suis, & Christus pro crucifixoribus suis: nõ uidetur intelligẽdum esse de oratione pro uiuis, quod dicit Ioan. Non pro illo dico ut roget quis, sed pro mortuis. Pro defunctis in mortali non est orandum ut saluentur: sed pro defunctis in ueniali. Vnde super illud: Est peccatum ad mortem, non pro illo &c, dicit interli. Qui in hac uita non corrigitur, post mortẽ eius frustrà uenia postulatur. Itẽ Iacob. ult. Orate pro inuicem ut saluemini: multum enim ualet deprecatio iusti assidua: cùm oratio effusa in terra in cælo poneretur, iuxta uerbũ Gregorii, eodẽ modo & in purgatorio operabitur. ¶ Ad idẽ ualet quod legitur beatũ Andream dixisse domino, cùm Deus differret exaudire eum orãtẽ pro quodam sene, qui in peccato carnis usq; ad septuagesimum annũ fuerat: Domine Deus pro mortuis obtinemus pietatem tuam: & nunc iste qui te nosse desiderat, cur nõ saluabitur? Tunc uenit uox de cælo ad eum, dicens. Obtines Andrea pro sene. Si ad preces beati Andreæ Deus homini inueterato in peccato dedit gratiam, uerisimile est quòd ad preces Ecclesiæ remittat pœnã purgatoriam. Præterea quid obstat quod preces Ecclesię his qui decesserunt in charitate, nõ possunt ualere, cùm Ecclesia sit in quo mereri potest? Illi autẽ qui in charitate decesserũt, cum sint amici Dei, in statu sunt in quo sunt digni hoc beneficio: Habent enim Dei gratiam, & eius gloriam expectant. Adhærendo etiam corpori Ecclesiæ tãquam membra dum uiuerent dignos se fecerunt, & quodãmodo meruerunt, ut tales preces eis ualerent, si pro eis fierent. Cibus corporis cõmunis est omnibus mẽbris quæ sunt in corpore. Vnde cùm illi qui sunt in purgatorio, mẽbra sint Ecclesiæ & maximè indigentia, merita Ecclesiæ se debent extendere ad eos. Præterea eodem spiritusancto uiuificantur membra illa, quo uiuificantur membra quæ adhuc sunt super terram: ergo remissio culpæ uel pœnæ, quæ donũ est Spiritussancti, debet se extẽdere ad ea. Quod innuitur à domino Matth. 12. Qui dixerit, ait dominus, contra spiritumsanctũ uerbum, nõ remittetur ei neq; in

in hoc seculo, neq; in futuro. In qua sententia, ut ait Greg. in 4. lib. Dialog. datur intelligi quasdam culpas in hoc seculo, quasdam uerò in futuro posse laxari: quod enim de uno negatur, cõsequenter de quibusdam cõceditur. Sed tamen hoc de paruis minimísque peccatis fieri posse credendũ est: sicut est assiduus otiosus sermo, immoderatus risus, uel peccatũ curæ rei familiaris, quæ uix sine culpa, uel ab istis agitur qui culpam qualiter declinare debeát sciũt. Præterea hoc ipsum pertinet ad gloriã Dei, quòd ad preces sanctorum tales mortui à pœna liberentur. Deus enim gloriosus est in sanctis suis. Nec est contrarium diuinæ iustitiæ, quòd ipse impleat uolũtatem amicorum suorum, qui uoluntatem ipsius pro posse suo implent. Idem enim uelle idémque nolle, ea demum uera amicitia est, ut ait Sapiens. 1. Ioan. 3. Si cor nostrum nõ reprehenderit, nos fiduciã habemus ad Deũ, quod quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo facimus.

De causis errorum, quæ sunt octo ad præsens. CAP. XXVIII.

DEstructis erroribus qui catholicæ fidei aduersantur, tangendum est de causis errorũ. De quibus octo assignare sufficiat. ¶ Prima est ignorantia capacitatis intellectus humani. Quidam enim non attendentes limitatum esse intellectũ humanum, credũt eum capacem esse omniũ: & ideo credũt illud nõ esse quod ab eo non capitur. Sicut si aliquis crederet circulum solis omnia continere, ipse crederet illa non esse quæ infra circulum illum non continentur. Similis error est in illis qui credunt non posse esse scientiam de magnitudine solis, & lunæ, & stellarum, quia ipsi non habent eam. ¶ Secũda est auersio intellectus à credendis, & ab his quæ possunt hominem inducere ad credendum, & conuersio ad errores. Quidã enim sic amant errores suos, ut contraria eis non uelint cogitare, uel audire. Prouerbio. 18. Non recipit stultus uerba prudentię, nisi ea dixeris quæ uersantur in corde eius. Non est datum homini uidere post tergum suum, nec uidere sine intuitu: sic nec intelligere ea à quibus intellectus se auertit. Nolunt audire qui sunt in erroribus aliquid de miraculis nec sacra eloquia, nec rationes doctorum quibus possent ad ueram fidem induci: ideo non est mirum, si remanẽt in erroribus suis. ¶ Tertia est rerum subtilitas, & intellectus grossities. Qui turbidum habet uisum, pilum qui ab aliis uidetur non uidet, sed nõ ideo contendere debet eum ibi nõ esse: non uidet uisus humanus, quicquid uidet aquilinus. ¶ Quarta

ta est distantia à credendis: quidam enim commorantur in sensibilibus qui longè sunt à credendis quę sunt inuisibilia, non appropinquãtes ad illa, nec studio, nec exercitatione: ideo nõ est mirum, si illa nõ uident. Ipsi sensum uolũt habere ducem ad credenda, qui cæcus est quãtum ad ea: unde sic disputant de spiritualibus, sicut cæci de coloribus. Ber. super Cant. Quomodo lux incassum circunfundit oculos clausos uel cæcos: sic animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Aug. Deus lux est non corporum, sed mẽtium: hanc lucem qui non uidet, est quasi cæcus in sole. ¶ Quinta est negligentia quærendi Dei adiutorium ad ea credenda. Fides non est naturalis, imo est ex electione diuinæ bonitatis, & donum gratuitum. Si esset naturalis, eadem esset apud omnes: nec esset tãta dissentio de ipsa, quanta est: ideo à Deo petenda est. Marci 9. Credo Domine, adiuua incredulitatẽ meam. Ephe. 2. Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex uobis. Dei enim donum est. Et 1. Io. 5. Dedit nobis sensum ut cognoscamus uerum Deum. Sicut sol nõ uidetur nisi ex lumine suo: sic sol intelligentiæ non uidetur nisi ex lumine suo, scilicet ex luce gratiæ quam infundit. Sed aliqui sunt ut uespertiliones solem non uidentes de nocte, quãdo uolant, quia tunc sol non lucet super terram: de die uerò eum non uident, quia tunc dormiunt: Sic isti solẽ intelligentiæ ideo non uident, quia in nocte sunt, cùm ipse eis non luceat, lucem gratiæ infundendo: nõ tamen propter hoc affirmare debent eum non esse. ¶ Sexta est obstaculũ peccati. Quidam enim immunditia operum suorũ qu asi obiectum manuũ lumẽ solis intelligentiæ à se repellunt. Io. 24. Ipsi rebelles fuerũt lumini. ¶ Septima est supbia, quæ est uelut inflatio faciei interioris. Augu. in 7. libro Confess. Timore meo separabar à te, & nimis inflata facies claudebat oculos meos. Bernardus super Cant. Superbo oculo ueritas non uidetur, synceto patet. Et super illud Hiere. 49. Arrogantia tua & superbia cordis tui decepit te. dicit glos. Omnis hæreticus arrogãs: quia superbia facit hæreticum, non ignorantia. Aug. Superbia meretur illud. Habacuc 2. Quomodo uinum potantem decipit, sic erit superbus. Vnde Greg. de superbis: Tanto, inquit, à Dei luce longè sunt, quanto apud se humiles non sunt. ¶ Octaua est affectio inordinata intellectũ trahens ad cõtraria fidei: ut timor inordinatus, uel amor, uel odium. Affectio inordinata est uelut lippitudo respectu oculi interioris. August. Si quis alteri digito solem ostẽderit, & uidere non potuerit, culpet potius oculi lippitudinem quàm digiti osten

ostensionem. Hanc lippitudinem purgari oportet. Aug. Purgandus est animus, ut prospicere illã lucem ualeat. Timor multos retraxit ne crederẽt in Christum. Qui enim credebant in Chisto, despiciebantur ab aliis, & extra synagogam fiebãt: ideo qui gloriam amabant, & cõtemptum istum timebant, nolebant ad Christũ conuerti. Io. 5. Quomodo credere potestis qui gloriam abinuicẽ recipitis, & gloriam quæ à solo Deo est, non quæritis? Amor etiam diuitiarum & timor amittendi locum & gẽtem, Iudæos impediuit ne in Christum crederẽt. Amor diuitiarum oculus est auarorum, & amor diuitiarum est oculus uoluptuosorum. Zachar. 5. dicitur de impietate: Hic est oculus eorum in uniuersa terra. Prouerbiorum 21. Lucerna impiorum peccatum. Ideo auaro uidetur aliquid licitum quod aliis non uidetur: quia auaritia est lucerna ei, secundum eam enim iudicat. Et luxurioso uidetur illa quã nimis amat pulchra, cùm sit deformis: quia amor facit eũ errare in iudicio illo. Odium etiam intellectum multorum à fide auertit. Multi Valdenses odientes prælationem clericorum dicunt Deo obediendum esse, & nõ homini. Aliqui etiam ex eis dicunt solis prælatis bonis esse obediendum. Dicunt etiam ordinem non esse necessarium ad hoc quòd aliquis liget uel soluat. Et q non sit necesse ut aliquis confiteatur peccata sua sacerdoti. Et q relaxationes quas episcopi consueuerunt facere, non ualent. Nec suffragia Ecclesię prosint mortuis. Item timentes errores suos per iuramenta propalari: dicunt in nullo casu esse iurandum. Item timentes se occidi: dicũt in nullo casu esse hominem occidendum. Sic transierunt hæretici in affectum cordis.

De diuersitatibus fidei, quæ enumerantur. CAP. XXIX.

VLtimo in tractatu de Fide descendendum est ad diuersitates fidei, & specialiter ad has diuersitates descendemus, quę sunt fides uiua, & fides mortua: fides ficta, & fides non ficta siue probata: fides magna, & fides modica: fides explicita, & fides implicita.

De Fide uiua & Fide mortua.

FIDES uiua est quæ potens est elicere debitas operationes, quæ scilicet per charitatem operatur. Gala. 5. Fides uerò mortua est, quę impotens est ad debitas operationes. Iacob. 2. Si fides nõ habeat opera, mortua est in semetipsa. Fides uiua uidetur differre à mortua: sicut flammę lux in candela uiua differt à lumine quod remanet post extinctionẽ candelæ, quod præ sui paruitate insufficiens est ad regendos gressus, & ad ostendendum laqueos uel foueas, & ad discernendum quid pulchrum, quid

deforme. Item fides uiua uidetur se habere ad mortuam, sicut lumen diei ad lumē noctis: uel sicut lumē radii uiui solaris calorem habentis, ad lumē quod est in umbra tenebrosum & sine calore. Item fides uiua nō solùm tenebras ignorātiæ expellit: sed etiam torporē excutit. Fides uerò mortua, est sicut animal mortuū: nec se ad aliud potens mouere motu qui sit perfectus, ut est gressus: licet in cadauere tremor uel palpitatio quādoq; remaneat. Item sicut carboni uiuo musca timet insidere: sic tētator fugit eū qui est fidei uiuæ nō habens fiduciā quod ei possit præualere. 1. Pe. ult. Cui resistite fortes in fide. Et Iacob. 4. Resistite diabolo, & fugiet à uobis. Fides mortua minus potēs uidetur esse quàm dubitatio. Si quis enim dubitet de aliquo cibo uel potu utrū sit uenenatus: sola dubitatio cohibebit eū, ne cibū uel potum illū sumat. Fides autem mortua nō cohibet homines à prohibitis delectationibus, quę ad modū ueneni mortē animæ inferunt. Itē fides mortua, fides dæmonis esse uidetur, nō hominis. Vnde super illud ad Titū 1. Confitentur se nosse deū, factis autem negāt. dicit gl. Aug. Nolite tanquā de fide securi esse. Adiungite fidei rectę uitā rectā, ut Christū confiteamini uerbis uera dicēdo, & factis bene uiuēdo. Nam si cōfitemini uerbis, & non factis: fides talium propriè fides est dæmoniorum. ¶ Item Aug. Cum dilectione fides Christiani, sine dilectione fides dæmonis: imò fides Christianorū, qui Deū non timēt, inferior uidetur esse fide Dæmonum. Illi enim Deū timent. Iacob. 2. Tu credis quod unus est Deus, benefacis. & dæmones credūt, & contremiscūt. Aug. Vtinā quomodo dæmones iudicem, sic homines agnoscerent saluatorē. Ecce dęmones uiderunt, & tremuerunt: homines uiderūt, & occiderūt. Fides mortua facit ad augmētū culpæ & pœnæ. Ad augmētū culpæ: qa cū sit cognitio, aggrauat culpā: sicut ignorantia attenuat. Augmētata aūt culpa, augmētat & pœna. Ber. Ad cumulū damnatiōis uidetur nobis relicta fides futuræ promissionis. Fides mortua in malo Christiano uidetur se habere, sicut obligatio religionis in apostata monacho, qui deterioris conditionis uidetur esse, quàm si nunquā fuisset monachus. Et sicut natura bona in angelo malo. Honorabile est ualde esse angelum bonū, ignominiosissimum uero est angelū esse malū. Sic ualde ignominiosum est esse malum Christianū: licet sit ualde honorabile esse Christianum bonū. Fides mortua ficus est maledicta, fructus non habens. Matth. 21. Fides uerò uiua arbor est florēs per firmum propositū seruiendi Deo: & folia debita habens, scilicet sermonem qui sit ad ędificatio-

nem

nem fidei, & det gratiam audientibus loquendo: & fructum debitum bonorum operũ proferens. 2. Cor. 13. Si estis ex fide, ipsi uos ꝓbate per opera. Fides mortua est uelut cadauer exanime Deo oblatũ. Iac. 2. Sicut corpus sine spiritu mortuũ est: ita & fides sine operibus mortua est. Ber. super Cant. Quid fides, quę nõ operatur ex dilectione, nisi cadauer exanime? Bene honoras Deũ munere fœtido: bene placas Deum tuę fidei interfector: Fides mortua signum est proditionis. In iudicio enim fides illa ostendet eũ in quo fuit fuisse Christianum. Ex alia parte opera mala ostendent eum fuisse Christi inimicũ. Fides illa ostendet, ꝙ fidelitatem Christo debuit: opera uerò mala, ꝙ fidẽ ei non exhibuit, & per consequẽs proditor fuit. Christianus malus habens fidem mortuam, secum habet literas suę damnationis. Per fidem enim scriptum est in corde eius, quòd qui talia peccata agunt, regnũ Dei non possidebunt. In libro uerò conscientiæ suæ inuenietur scriptũ scriptura facta propria manu, ꝙ ipse talia fecerit. Quædã enim notæ ex malis operibus relinquuntur in corde hominis. Vnde Gl. Origen. super illud Ro. 2. Cogitationum accusantium aut defendentium. Sciendũ, inquit, ꝙ in illa die cogitationes accusabunt animas, uel defendent. Non utique cogitationes quæ tunc erunt: sed istæ quæ nunc sunt in nobis: quarũ notæ quædam & signacula relinquentur in corde nostro uelut in cera. Quæ in occulto cordis posita in illa die reuelari dicuntur.

De Fide ficta, & non ficta.

FIDES ficta, est fides fragilis: scilicet fides eorum, qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Matth. 13. De fide non ficta legitur 1. Tim. 1. Finis præcepti, est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.

De Fide magna, & Fide modica.

SEQVITVR de magnitudine & paucitate fidei. Ad magnitudinem uerò fidei quinque uidentur pertinere. Primò, ut homo de Deo magna sentiat, ut centurio, Mat. 8. qui credebat Christum solo uerbo posse sanare seruum suum, & se indignum esse ut Christus intraret sub tectum ipsius. Vnde dictũ est de eo à Domino: Non inueni tantam fidem in Israël. Secũdò, ut homo bona transitoria intuitu bonorum æternorũ contemnat. Heb. 11. Fide Moyses grandis factus negauit se esse filium filiæ Pharaonis: magis eligẽs affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati haberi iucunditatẽ: maiores diuitias æstimans thesauro Aepyptiorum improperium Christi: aspiciebat enim in remuneratione. Tertiò, ut homo in aduersis de Deo confidat. Matth. 14. Modicæ fidei, quare

dubitasti? Eiusdem 16. Quid cogitatis inter uos modicæ fidei? Quarto, ut homo ad longã credentiam bona sua Deo tradat. Magni enim principes longam credentiam requirunt. Esaiæ 25. Qui crediderit, non festinet. Et Prouerb. 20. Hæreditas ad quam festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit. Et Eccl. 20. Hodie fœneratur quis, & cras expetit, & odibilis est homo huiusmodi. Quinto, in hoc ut cũ homo aliquid petit à Deo, & non statim accipit, non propter hoc à proposito desinat. Matt. 15. Dictum est mulieri orationi instanti: O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut uis. Ad impetrandũ multum ualet fidei magnitudo. Aug. super Ioannem: Quantũuis uas fidei attulerit quis ad fontẽ, tantũ implet. Et Ber. super Cant. Magna siquidem fides magna meretur.

De Fide explicita, et Fide implicita.

CONSEQVENTER dicendum est de illa diuersitate fidei, quæ est fides explicita & implicita. De qua breuiter notandum, ꝙ prælati debent habere fidem explicitã de omnibus credendis. Ad eos enim pertinet illud 1. Pet. 3. Parati semper ad satisfactionem omni poscẽti uos rationem de ea quę in uobis est fide & spe. Simplices uerò debent habere fidẽ explicitam de aliquibus articulis, & de omnibus implicitam: ut scilicet credant uerum esse omne quod credit ecclesia, ita quòd in nullo ei contradicant in particulari.

De quibusdam qui faciunt fidem commendabilẽ. CAP. XXX.

IN summa notandũ est, ꝙ sex sunt quę faciũt ad hoc ꝙ fides sit cõmendabilis. Primũ est, simplicitas. In his enim quæ fidei sunt qui ambulat simpliciter, ambulat confidẽter. Prou. 10. Amb. Auferantur argumẽta ubi fides quæritur: non enim recipienda sunt argumẽta fidei cõtraria. In his quæ fidei sunt, peccatoribus creditᷣ, nõ dialecticis: iuxta uerbũ eiusdẽ Amb. Ber. in li. de Cõsideratiõe: Intellectus, inquit, si signata fidei tẽtet irrũpere: reputatᷣ effractor, scrutator maiestatis. Ad fidei simplicitatẽ monemur Exo. 20. Si altare lapideũ feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus: si enim leuaueris cultrũ tuũ sup eo, polluetᷣ. Acumẽ ingenii qđ p cultrũ intelligitᷣ, sup altare fidei leuandũ nõ est, ut ingeniũ nostrũ in his q̃ fidei sunt, authoritati Sacræ scripturę præferam⁹. Secũdũ est uiuacitas. Tertiũ magnitudo: de quibus dictũ est prius. Quartũ, est feruor. Mat. 17. Si habueritis fidem sicut granũ sinapis, dicetis mõti huic, Trãsi hinc, & trãsibit, & nihil impossibile erit uobis. Gl. Fidẽ perfectã grano sinapis cõparat, quæ sit in facie humilis, & in pectore feruẽs, uilis uidẽtub⁹: nec ullarũ uirtũ apparẽs, sed pressuris trita qđ int⁹ habet ostendit. Quintũ est integritas, ut

ut omnes Articuli credãtur explicitè uel implicitè, de quibus habitum est prius. Sextũ est stabilitas, ꝙ nõ facile relinquat fidem suam. Tob.2. Vitam illam expectamus, quã Deus daturus est his qui fidem suam nũquam mutant ab illo. Vnde ualde reprehensibiles sunt illi qui uidẽtes aliquem hæreticum uel magnæ abstinentię, uel libẽter dãtem eleemosynas, credunt propter hoc eum esse sanæ fidei, & dimittunt fidem suam in qua tãdiu uixerunt, & quam parentes eorum tenuerũt pro fide illius, non acquiescentes consilio Salomonis. Prouer.1. Audi, inquit, fili mi disciplinam patris tui: & ne dimittas legem matris tuæ. Qui isto modo decipiuntur, nõ attendunt quòd nihil prohibet eum qui habet manum sanam & os sanum, habere oculum infirmũ. Sic nihil ꝓhibet illũ q abstinẽs est, & qui libẽter dat eleemosynas, habere oculum fidei corruptum. Sicut qui iam est in possessione rei, nõ de facili dimittit eam sibi auferri: sic non debet homo de facili relinquere fidem in qua nutritus est. In tali casu qui citò credit, leuis est corde. Ecc.19. Non debet homo moueri, si aliquos hæreticos uideat uel abstinẽtes, uel misericordes: cum multo plures inueniũtur tales q sunt fidei catholicæ: uel si aliqui q sunt fidei catholicę, inueniantur mali. Multi enim magnæ malitiæ sunt inter hæreticos: sed occultant eã qualiter possunt: nec mirum, cùm etiam seipsos occultent.

SECVNDAE *partis principalis de tribus uirtutibus Theologicis*, *Tractatus* III. *De Spe*.

De ordine dicendorum in isto tractatu. Et de descriptionibus Spei. CAP. I.

POST tractatũ Fidei, agendum est de Spe, hoc modo. Primò, descriptiones Spei ponentur. Secundò, commẽdationi eius insistetur. Tertiò, tangetur de his quibus spes adiuuatur. Quartò, de his quæ spei aduersantur. Quintò, de rebus sperandis. Sextò, ad diuersitates spei descẽdemus. ¶ Spes sic describitur tertio libro Sentẽtiarum, à Magistro: Spes, inquit, est certa expectatio futuræ beatitudinis, ueniens ex Dei gratia, & ex meritis præcedentibus. ¶ Prima pars huius descriptionis haberi põt ex glossa Haymonis super illud Romanorũ quinto, Probatio uerò, spẽ. Spes, inquit, est certa expectatio gloriæ futuræ. ¶ Et notãdum quòd spes quandoque sumitur pro re quam speramus: ut ad Titum 2. Expectãtes beatam spem. Quãdoq; uerò pro certitudine gloriæ futuræ. ut Roma.5. Probatio uerò spẽ. Gloss. prima, Certitudinem gloriæ futuræ. Quandoque

que ꝓ uirtute: ut 1. Cor. 13. Nũc manẽt fides, spes, charitas. Quãdoque pro motu uirtutis. & ita describitur hic. Item notandum ꝙ sicut duo sunt, ubi est expectatio corporalis. Intẽdit enim animus ad aliquid absens ut fiat præsens: unde expectãs dicitur quasi extra rem positus spectãs. Est etiam ibi permanẽtia in loco quantum ad corpus. Sic duo sunt ubi est expectatio spei. Est enim intentio animi ad futurã beatitudinem: quam intentionẽ August. in lib. de Ciuit. Dei uocat aspectum, ostendens aspectũ talem ad spem pertinere. Prius est, inquit, sanos oculos habere, quod fit per fidem: deinde aspicere, quod fit per spem. Item est ibi ꝑmanentia in loco spirituali qui Deus est. De qua permanentia legitur Ioan. 15. Manete in me, & ego in uobis. Et 1. Ioã. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Qui à Deo per peccatum recedit, nõ habet expectationẽ quæ ad spẽ requiritur. ¶ Item notandum ꝙ est certitudo cognitionis quæ opponitur dubitationi: & hæc pertinet ad fidem. Et est certitudo fiduciæ quæ opponitur titubationi, uel desperationi: & hęc pertinet ad spem. Et est certitudo securitatis, quæ opponitur timori separationis: & hæc erit in patria. ¶ Item notandũ quòd cum motus spei sit circa illa quę supra nos sunt: ad eliciendum motum spei ualet consideratio liberalitatis Dei, qui seruientes sibi remunerat supra merita ꝓut decet ipsum. Et hæc liberalitas Dei gratia uocatur in descriptiõe proposita, cũ dicitur, Veniẽs ex Dei gratia. Valet etiam ad eliciendum motum spei cõsideratio proprii meriti, quum Deus promiserit se redditurum præmiũ his qui sibi debito modo seruirẽt. Ipse uerò uerax est ꝓmissa soluẽs. Vnde spes quasi duabus basibus innititur Dei liberalitati: quæ sibi seruiẽtes remunerat ut decet eã: & Dei iustitiæ, quæ sibi seruientibus soluit quæ promisit. Et ad hæc duo pertinent duæ particulæ ultimę descriptionis propositæ. ¶ Item notãdum quòd motũ spei quãdoque pręcedũt merita in actu, ut in eo q in charitate est, & bona opera facit quibus sperat se habiturum beatitudinẽ. Quandoque uerò merita præcedunt motum spei, non in actu, sed in sola intentiõe: ut in illo qui est in peccato mortali, qui interim facit boni qcq̃d põt, ut Deus illustret cor suum ad pœnitentiã, qui sine pręsumptiõe sperat habiturum beatitudinem. Cogitat enim se per gratiã Dei ad hoc habiturum merita, quibus beatitudo debeatur. ¶ Describitur etiam spes ab Augustino in lib. de Ciuita. Dei, hoc modo: Spes, inquit, est qua qs ad id qđ credit se peruenturum, præsumit. ¶ Potest etiam sic describi: Spes est appetitus excellẽtis boni cũ fiduc

fiducia obtinendi.

De cõmẽdatiõe Spei. CAP. II.

SEquitur de his quę pertinent ad commendationem Spei. ¶Notãdum ergo quòd ad spei commẽdationem, Primò ualere potest hoc, quòd scriptura sacra totiens monet ad spem. Multiplicatio enim admonitiõis ostẽdit utilitatẽ huius uirtutis. Psal. Sperent in te qui nouerunt nomẽ tuum. Item, Spera in Domino, & fac bonitatem. Item, Spera in eo, & ipse faciet. Item, Sperate in eo omnis congregatio populi. Item Matt. 14. Habete fiduciam. Et iterum Ioan. 17. Cõfidite, ego uici mũdum. Nec solum scriptura, sed etiam natura uidetur ad spẽ monere. Naturaliter enim q debilis est & timet cadere, alicui rei adhæret & innititur: ut patet in puero q quũ eleuatur ad standũ, & existimat se casurũ, statim adhæret alicui rei. *Sic naturalis ratio dictat animæ agnoscenti debilitatem & insufficiẽtiam suã, quòd fortiori se adhærere debeat & inniti.* Secũdo hoc, quòd scriptura sacra totiens beatos asserit sperantes in Domino. Psalm. Beati omnes qui confidũt in eo. Item: Beatus uir qui sperat in eo. Itẽ: Beatus uir cuius est nomen Domini spes eius. Prouer. 16. Qui sperat in Dño, beatus est. Esa. 30. Beati omnes q expectant eũ. Verè beati qui sperãt in Domino: optata enim eis succedunt. Tertio hoc, quòd spes omnipotẽti innititur. Esa. 50. Quis ambulauit in tenebris, in tenebris inquam aduersitatis, & non est lumẽ ei? fulgur scilicet prosperitatis. speret in nomine Domini, & innitatur super Deum suũ. quia spes omnipotẽti innititur: ideo firma est, & non timet ruinam. Dauid: Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion. Spes est quæ dicit, Dñs firmamentum meũ. Spes piicit se in Deũ: ipse uerò non est ita crudelis, ut se subtrahat, & sperantem in se cadere permittat. iuxta uerbũ August. Quare Deus totiẽs nos ad innitẽdum sibi moneret, si supportare nos nollet? Nõ est illusor Deus, ut se ad supportãdum nos offerat, & nobis innitentibus ei, in ruinã nostrã se subtrahat. Ro. 5. Spes autem non confundit. Glo. Augu. Cõfunditur, q quod sperabat nõ inuenit: sicut cõtingit illi qui sperat in homine. Hæc autem spes non cõfundit quæ est in Deo, q nec fallit, nec fallere põt. In Psal. In te sperauerunt, & non sunt cõfusi. Itẽ: Deus meus in te cõfido, nõ erubescam. Item: In te Domine speraui, non confundar in æternũ. Eccl. 2. Nullus sperauit in eo, & cõfusus est. Vanitatis est, nõ præstare fulcimentum innitẽti: sed ueritatis est, nõ negare fulcimẽtum innitẽti. Vnde quum Deus Veritas sit, innitenti sibi se non subtrahit. ¶Quarto, quòd spes est uelut arbor sita in optimo loco: adhæret enim diuinæ bonitati.

nitati. Vnde abundanter sentit effectũ eius. Thren.3. Bonus est Deus sperantibus in eũ. Spes est iuxta fontẽ diuinæ misericordiæ. Ideo misericordiæ diuinæ beneficia nõ cessant influere ei. Dauid: Ego in misericordia tua speraui. Itẽ: Sperãtẽ in Dño misericordia circũdabit. Item: Fiat misericordia tua Dñe sup nos queãdmodũ sperauimus in te. Itẽ: Oculi Dñi sup metuẽtes eũ, & in eis q sperãt sup misericordia eius. Et iterũ: Ego sicut oliua fructifera speraui in misericordia Dei in ęternum. Spes arbor bñdicta est, fructus uberes habẽs, quũ à misericordia Dei abũdanter irrigetᵘ. Iere.17. Bñdictus uir q cõfidit in Dño. Et subditᵘ: Erit quasi lignũ qdᵘ trãsplãtatur sup aquas, qdᵘ ad humorẽ mittit radicem suam, & nõ timebit cũ uenerit ęstus. Psal. Erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. ¶ Quinto cõmendabilis est spes à multiplici suo effectu. Effectus unus ipsius est securitas. Dauid: In Deo speraui, non timebo qd faciat mihi homo. Meritò securus est sperãs in Domino. protector enim est Dñs omniũ sperãtium in se. Dauid: Dominus ptector uitæ meę, à quo trepidabo? Deᵘ speranti in se pro muro est undique. Dauid: Deus in circuitu populi sui Deus est ei turris fortissima. Prouerb.18. Turris fortissima nomen Dñi, ad ipsum confugiet iustus, & exaltabitur. Nomen Domini filius Dei dicitur. Esa.30. Ecce nomen Domini ueniet de longinquo. Ipse est sperantibus in se altissimum refugium. Ipse etiam est eis urbs fortitudinis. Esa.26. Vrbs fortitudinis nostræ Siõ: saluator ponetur in ea murus & antemurale. Murus est uirtus diuinitatis: antemurale meritũ humanitatis. Vtrũque facit ad securitatẽ nostrã. ¶ Itẽ spes meretur intelligentiam, & Dei auxilium. De primo, Sap.3. Qui confidunt in illo, intelligẽt ueritatẽ. Et Prou.17. dicitur de expectante futura bona. Quocũque se uertit, prudenter intelligit: agnoscit enim etiam aduersa diligẽtibus Deũ cooperari in bonum. De secundo, in Psal. In ipso sperauit cor meũ, & adiutus sum. ¶ Itẽ spes liberat, uel tribulationẽ amouẽdo: ut patet in Susanna, Dan.3. quæ flens suspexit ad cælũ. Erat enim cor eius fiduciam habens in Dño. Et in Psal. legitur: In te sperauerũt patres nostri: sperauerũt, & liberasti eos. Vel liberat patientiam dando: qui modus liberatiõis melior est. Grego. Melius liberat quum patiẽtiã dat. Spes patienter facit portari onus pręsentis miserię. Gene.49. Vidit requiẽ q esset bona, & terrã quod esset optima, & supposuit humerum suum ad portandũ. 2. Machab.7. Pereuntes septem filios sub unius diei tempore conspiciẽs, bono animo ferebat, propter spẽ quã in

Deum

Deũ habebat. Et Act. 28. Propter spem Israël, catena hac circundatus sum. Greg. in Moralibus: Ille bene nouit in exterioribus miseriis subsistere, q scit de spe interna semper gaudere. ¶ Itẽ spes saluat. In Psalm. Qui saluos facis sperantes in te. Prouer. 29. Qui sperat in Domino, saluabitur. Rom. 9. Spe enim salui facti sumus. ¶ Item Spes columna est totum spirituale ædificiũ sustẽtans: qua deficiente, totum spirituale ædificiũ corruit, & mens in barathrũ desperationis concidit. Hæc columna in Cain defecit, quum Domino ait, Gen. 4. Maior est iniquitas mea, quàm ut ueniã merear. Itẽ spes galea salutis est, caput interioris hominis, scilicet intẽtionem illæsam custodiens. 1. Thes. 5. Induti galeam spem salutis. Spes etiã ancora est animã seruãs, ne à procellis tentationum à Deo abrũpatur. Heb. 6. dicit Apostolus, loquẽs de spe: Quam sicut ancoram habemus animæ, tutam ac firmã. Gl. Augu. Si uideris te fluctuare in mari isto: noli abrũpi ab ancora antequam intres in portum. Fluctuat nauis in ancoris: sed nõ lõge à terra proiicitur: nec in æternum fluctuabit, etsi ad tempus fluctuat. Itẽ spes hominem fortẽ efficit. Esa. 30. In silentio & in spe erit fortitudo uestra. Et eiusdem 40. Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem. Fortitudinem inquam propriam, in fortitudinẽ diuinam. Felix cõmutatio ista, quam facit qui sperat in Domino. Dũ enim de uiribus suis diffidit, & de adiutorio Dei confidit, quasi propria fortitudinẽ se exuit, & Dei fortitudine se induit. Dei enim adiutoriũ paratum est ei, prout de ipso cõfidit. Bern. super Canti. Nil omnipotẽtiam uerbi clariorem reddit, quàm quòd omnipotẽtes facit omnes qui in se sperant: deniq; omnia possibilia sunt credenti. Idem in sermonibus: Quatenus in bonis Domini fiduciæ pedẽ porrexeris, eatenus possidebis. ¶ Itẽ spes baculus est ualde necessarius peregrinãtibus in uia præsentis uitæ. Qui huic baculo innititur, non corruit. In Psal. Non delinquẽt omnes qui sperant in eo. Itẽ non fatigatur, uel debilitatur. Esa. 40. dicitur de sperantibus in Domino: Assument pennas: ut aquilę current, & non laborabunt: ambulabũt, & non deficient. In Psalm. Sperãs in Domino nõ infirmabor. ¶ Itẽ spes in possessionẽ regni cælestis animam ante Christum quodammodo introducit. Vnde ad Hebr. 6. dicit Apostolus: Spem incedentem usque ad interiora uelaminis. Et super illud Psal. Spera in Domino, dicit Gl. Spes est introitus fidei. Et subditur in Gl. Per spem enim initiatur ad uidẽdum illud quod creditur. ¶ Spei fit promissio illa, Esa. 58. Sustollã te sup altitudinẽ terræ: & cibabo te hæreditate

patris

patris tui Iacob. ¶ Conuersatio spei in cælis est, iuxta uerbum Apostoli Phil.3. Ipsa nobis existẽtibus in hac uita mortali, immortalitatem attingit. Sap.3. Si coram hominibus torméta passi sunt, spes illorũ immortalitate plena est. ¶ Spes in ęternitatem animam erigit: & idcirco nulla mala quæ tolerat exterius sentit. Iuxta uerbũ Greg. in Moralibus: Spes in præsenti tempore quod est quædam uigilia solennitatis æternæ, non ieiunat, sed quasi iuge conuiuium celebrat, cùm securitatẽ habeat, ut prius ostensum est. Secura enim mẽs quasi iuge conuiuium. Prou.15. ¶ Spes de illis tribus quæ uidit Ezechiel scripta in libro 2. carmen ibi assumit, lamentationes relinquens dono sciẽtię & pietatis, & de dono timoris. Ipsa est cui Deus dedit in nocte carmina. Iob 35. nocte inquã præsentis aduersitatis. ¶ In Psal. In die mandauit Dominus misericordiam suã, & nocte canticũ eius. Spes in hyeme præsentis exilii habet quasi uernum tẽpus: Ipsa enim nos in aduersis ridere facit: iuxta uerbum Augustin. Ipsa facit nos gaudere inter dolores: animus autem gaudẽs, ætatẽ floridam facit. Prou.17. De gaudio eius legitur Roman.12. Spe gaudentes. Et Matthæi quinto: Gaudete & exultate; qa nomina uestra scripta sunt in cælis. Prouerbiorum decimo: Expectatio iustorum lætitia. Gaudium uerò ipsius communiter dicitur gaudium spei, & nondum rei: & est ex certa expectatiõe gloriæ repromissæ. ¶ Aliud est gaudium quod est de præsentia bonorũ, de quibus dignum est gaudere. Gaudiũ spei est sicut arra æterni præmii, & prægustatio futuræ suauitatis. ¶ Spei concessum est intrare in hortũ uoluptatis, & inde afferre odores ad condiẽdam amaritudinẽ præsentis aduersitatis. Spes inter opprobria gloriat. Ro.5. Gloriamur in in spe gloriæ filiorũ Dei. Ipsa in deserto mũdi deliciis affluit. Cãtic. ultimò: Quæ est ista quę ascẽdit de deserto deliciis affluens? Ecclesiastici 2. Qui timetis Dominum, sperate in illum, & in oblectationẽ ueniet uobis misericordia. Ipsa damna temporalium rerum nõ reputat. Ad Hebræos 10. Rapinam bonorũ uestrorum cũ gaudio suscepistis, cognoscẽtes uos habere meliorem & manentem substantiam. Ipsa est quæ dicit illud Psalm. Quid mihi est in cælo: & à te quid uolui super terrã? Ipsa est in labore, requies: in ęstu tribulationũ, tẽperies: in fletu, solatium. De eius solatio legitur ad Hebr.6. Vt fortissimum solatiũ habeamus, qui cõfugimus ad tenendam propositam spem. Dauid: Hæc me cõsolata est in humilitate mea. ¶ Et notandum q nõ est omnino idẽ gaudiũ & solatiũ. Qui enim cõsolatur, nõ ex toto à tristitia est immunis: sed quasi

quasi mistura in se patitur, dum mala nunc cor eius pũgunt, nũc bona ungunt. Poruerb.27. Vnguento & uariis odoribus delectatur cor:& bonis amici cõsiliis dulcoratur. Consolatio spei est doloris, aut timoris, aut alterius affligentis affectionis repressio, uel mitigatio, spe diuini consilii uel auxilii, uel alterius beneficii. Spei est illud uerbum Hiere.31. Quiescat uox tua à ploratu, & oculi tui à lacrymis: quia est merces operi tuo. Si merces modica laborẽ mercenarii tolerabilem reddit: quid facere debet seruis Dei merces æterna? Iac.5. Agricola expectat pretiosum fructũ terræ, patienter ferens. Interl. Si ille pro fructu terræ quẽ sperat, tam patienter expectat: quanto magis nos pro cælesti? Spes est gemma gratissima. Prouerb.17. Gemma gratissima expectatio præstolantis. Præstolans, id est, de longe expectãs, est qui bona æterna expectat. Expectatio uerò eius quæ est spes, gemma gratissima est:& propter pretiositatem, & quia spes ad modũ gemmæ perlucida est, & peruia uisui interiori, ut per eam uideantur cælestia bona. Spes elisos & prostratos erigit. Dauid: Dominus erigit elisos. Prou.25. Qui sperat in domino, subleuabitur. Ipsa uires reparat. Sicut enim aliquis timore succumbẽdi hostibus, uiribus cordis destituitur, & dat se hostibus nihil rebellionis opponens. Et mulier uidens sanguinẽ suum uel alienum, statim stupefacta dicit, totum perditũ est, & totum mortuũ est: sic ex spe uictoriæ uires homo resumit. Prouerb.24. Si desperaueris in die angustiæ lapsus, imminuetur fortitudo tua. Daniel 10. In uisione tua dissolutæ sunt compages meæ, & nihil remansit in me uirium. Ad Hebræos 2. Cõfortate manus dissolutas, & genua debilia roborate. Et Iosue 1. capitu. dictũ est, Confortare, & esto robustus. Ecclesi.7. Sapientia confortabit sapientẽ, &c. Item mola est sine qua non fit uera cordis contritio. Ipsa est mola interior, quę cor eleuat & sustinet. Timor uerò mola est superior, quæ cor conterit, ut ipsum contritũ & humiliatũ Deus nõ despiciat. Spes ab inferioribus nos fulcit, ne sub pondere tribulationum deficiamus. Timor uerò à superiori nos comprimit, ne exufflemur, aut rapiamur uento tentationis. Has duas molas contingit Dauid, dicens; Ab altitudine diei timebo: ego uero in te sperabo. Altera harum non ualet sine reliqua. Gloss. Gregor. super illud Deuteron.24. Non accipias loco pignoris inferiorem & superiorem molam. Superior & inferior mola, spes & timor. Spes ad alta subuehit: timor autẽ cor inferius premit. Vna mola sine altera inutiliter habetur. In peccatoris ergo pectore semper domini spes & formido coniungitur: quia incassum misericordiã

sperat, si iustitiam non timeat: & incassum meruit, qui non confidit. Loco ergo pignoris mola superior aut inferior non tollitur: quia qui prædicat peccatori, tanta dispensatione disponere prædicationem debet, ut non relicta spe timorē subtrahat: nec subtracta spe timorē relinquat. ¶ Item spes hostes nostros confundit. Iob 6. Confusi sunt, quia speraui. ¶ Sexto commendabilis est spes à periculo sui contrarii, scilicet desperationis. 2. Reg. 2. An ignoras, quòd periculosa sit desperatio? ¶ Desperatio periculū est à quo non quæritur exitus. Prouerb. 18. Impius quum in profundum uitiorū uenerit, contemnit, id est, ex toto se negligit. Sicut spes facit, ut naufragus in mediis brachia iacet aquis: sic desperatio facit, ut homo in nullo se iuuet. Desperans dicit malum uerbum, & pugnæ totaliter cedit: ut pugil uictus desperans infelix est. Sicut ille qui sperat in domino, beatus est. Ecclesiast. 14. Felix qui non habuit animi sui tristitiam, & nō excidit à spe sua. Desperans est uelut arbor radicitus euulsa. Iob 19. Quasi auulsæ arbori abstulit spem meam. Desperatio abyssus est, à qua uix, uel nunquam est reditus. In Psalm. Descendunt usque ad abyssos. Nulla plaga uidetur esse magis desperabilis plaga desperationis. Ierem. 15. Factus est dolor meus perpetuus, & plaga mea desperabilis. Cum cætera peccata sint inflexiones cordis ad malum, peccatum desperationis fractura cordis est. Ierem. 30. Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua.

De quatuor speciebus considerationū quibus spes adiuuari potest: quarū prima est in Deū: secūda circa quæ pro Deo agimus: tertia circa beneficia Dei: quarta circa suffragia Sanctorum. CAP. III.

SEquitur de his quibus spes adiuuatur: & assimilabimus quatuor species meditationum quibus spes potest adiuuari. Prima species est directè in Deum. Secūda est circa ea quæ pro Deo agimus uel sustinemus. Tertia, circa beneficia Dei generalia uel specialia, corporalia, uel spiritualia. Quarta est, circa suffragia Sanctorum.

¶ *Quòd ex septem consideratiorubus in Deum spes adimitur. Species* I.

PRIMAM possumus subdiuidere in septē species. Quarū prima est in Deū inquantū creator est. Naturaliter amat artifex opus suū, adeò ut uix possit audire quòd ei detrahatur. Vnde uerisimile est quòd creator amet opera sua, & specialiter hominē, quem ad imaginem & similitudinem suā creauit. Gen. 1. Sap. 11. Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorū quæ fecisti: nec enim odiens aliquid cōstituisti, aut fecisti. Sperare ergo debet homo de eo qui dedit ei, ut sit, quòd parat

paratus sit dare ei, ut bene sit. ¶ Secunda est in Deum, inquantum dominus est. Naturaliter amant homines ea quæ sua sunt, & conseruãt ea: & si ea perdiderint, gaudent cum ea recuperãt. Vnde uerisimile est quòd Deus uelit conseruare illos qui boni sunt: & peccatores quos perdidit, uelit recuperare. Ad quod pertinẽt parabolæ de recuperatione ouis perditæ & drachmæ perditæ. Lucæ 15. ubi dicitur: Ita dico uobis, gaudium erit in cælo super uno peccatore pœnitentiã agente, quàm super nonagintanouẽ iustis qui non indigẽt pœnitentia. Et Sap. 11. dicitur: Parcis omnibus, quoniam tua sunt. Et Ezechie. 18. Ecce omnes animæ meæ sunt. Et quibusdã interpositis subditur: Nũquid uoluntatis meæ est, dicit dominus, mors impii, & non ut cõuertatur à uiis suis, & uiuat? Inter homines eandem fidem quam debet seruus domino, debet & dominus seruo. Sicut infidelis est seruus, si nõ subueniat domino, cum subuenire debet: sic infidelis est dominus, si non subueniat seruo, cum inimici domini impugnãt eum, & non sufficit eis resistere. Ideo certissime sperare debet, qui ab hoste inuisibili impugnatur, si tẽtatio supra uires eius est, quòd Deus ei in succursum ueniat, nisi per culpam eius hoc steterit: uel quia ipse negligens mittendo ei nuntiũ orationis fuerit, uel infideliter ultro se reddiderit. 1. Corint. 10. Fidelis est Deus qui non patietur uos tẽtari supra id quod potestis: sed faciet etiã cum tentatione prouentũ, ut possitis sustinere. Legitur de beato Martino, quòd quum inter Alpes incidisset in latrones, & unus latronum eum ferire uellet: alius ictũ ferientis cõtinuit. Et cum postea latrones quærerent ab eo an timuisset, dixit se nunquam magis securũ fuisse: quia sciebat misericordem Deum maximè in tentationibus affuturum. Bern. Cùm sentio te iratũ, tũc spero te propitiũ: quia cùm iratus fueris, misericordiæ recordaberis. ¶ Tertia consideratio est consideratio bonitatis diuinæ: cui cum summa sit, summè placet bonitas, summè displicet malitia. Vnde uerisimile est quòd parata sit iuuare eos qui uolunt malitiã deserere, & bonitati adhærere. Sapien. 14. Odio sunt Deo impius, & impietas eius. Et Eccles. 12. Altissimus odio habet peccatores. Et Prouerbio. 12. Qui bonus est, hauriet sibi gratiam à Domino. ¶ Quarta est consideratio misericordiæ diuinæ. Deus enim cùm sit summè misericors, non minus uult miseros à miseria liberare, quàm ipsi liberari. Aug. loquens de illo uerbo, Petite & accipietis. Non tantum, inquit, hortaretur ut peteremus, nisi dare uellet. Erubescit humana pigritia, plus uult ille dare, quàm nos accipere: plus uult ille misereri, quàm nos à miseria liberari. Mi-

ſericordia Dei quandoque peccatori offert etiam quod peccator petere non audet:ut oſtēdit, Aug.in latrone qui domino ait: Memento mei quum ueneris in regnū tuum.Luc.23.Conſiderabat, inquit, facinora ſua: & pro magno habebat, ſi uel ei in fine parceretur; Deus autē continuò inquit:Hodie mecū eris in paradiſo.miſericordia obtulit, quod miſeria diſtulit.Aug.in lib.Conf. Domine una eſt ſpes, una fiducia,una firma promiſsio miſericordia tua. Dauid: Domine in miſericordia tua ſperaui. Item, Melior eſt miſericordia tua ſuper uitas.Bernar.ſuper Cantica: Meum meritū, miſeratio domini: non planè ſum meriti inops quandiu ille miſerator affuerit. ¶ Tres alias ſpecies conſiderationis in Deum,innuit Bernar.in ſermone illo:Miſericordias domini in æternum cantabo. Tria, inquit,conſidero,in quibus tota ſpes mea conſiſtit. Charitatem adoptionis, ueritatē promiſsionis, poteſtatē redditionis. Idem: Scio cui credidi, & certus ſum, quia in charitate nimia adoptauit me,quia uerax eſt in promiſſione, quia potens in exhibitione. Hic eſt funiculus triplex,qui difficile rumpitur,quem nobis à patria noſtra in hunc carcerem demiſſum firmiter obſecro teneamus,ut ipſe nos ſubleuet,ipſe trahat & pertrahat uſq; ad conſpectum gloriæ magni Dei. De charitate adoptionis legitur 1. Ioan.3. Videte qualē charitatem dedit nobis Deus pater, ut filii Dei nominemur,& ſimus.Multū debet mouere homines ad hoc quòd de Deo ſperent hoc, quòd Deus pater eorum eſt. Bern.loquēs de Dominica oratione: Mihi, inquit, dictatur oratio, cuius principiū dulce nomine paterno ſequentiū petitionū obtinendarum præſtat fiduciam. Et glo. Matt.6,ſuper hoc nomen, Pater: In hoc,inquit,datur fiducia:quid negabit filiis,qui iam dedit quod pater eſt? Et Luc.11. Si uos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis ueſtris,&c. quāto magis pater ueſter cæleſtis dabit ſpiritum bonū petētibus ſe? Ad hanc conſiderationem pertinet parabola de filio prodigo Luc.15.ubi filius ad patrē rediens, cum oſculo & amplexu recipitur,ſolenne conuiuiū celebratur, ſymphonia cū choro auditur: & ſubdit pater miſericordiarū: Epulari & gaudere oportebat,quia frater tuus mortuus fuerat,& reuixit:perierat, & inuentus eſt. Ad eandem conſiderationem pertinet illud Mat.6.Nolite ſoliciti eſſe, dicentes,quid mādūcabimus,aut quid bibemus,aut quo operiemur.ſcit enim Pater ueſter quia his omnibus indigetis. Quum natura doceat animalia bruta, ut prouideāt fœtibus ſuis,& naturalis ratio dictet hominibus, ut prouideant filiis ſuis: uериſimile eſt,ꝙ pater cæleſtis non deſit filiis ſuis conſilio eius & auxilio indigentibus.

tibus. Promissiones etiam Dei, qui mentiri non potest, quæ in scriptura cõtinentur, multũ possunt iuuare spem. Dauid: Memor esto uerbi tui seruo tuo in quo mihi spem dedisti. Rom. 15. Vt per patiẽtiã & cõsolationem scripturarũ spem habeamus. Itẽ potestas Dei cõsiderata multum potest spẽ iuuare: cui æquè facile est liberare à magnis periculis, ut à paruis, & saluare in paucis sicut in multis, & solo uerbo potest implere promissiões suas. Ecc. 8. Sermo illius potestate plenus est.

¶ *Quod ex consideratione bonorum quæ pro Deo facimus, & malorum quæ pro Deo sustinemus, spes adiuuatur.* *Species* II.

SEQVITVR de illa specie considerationis quæ est circa ea quæ pro Deo agimus uel sustinemus. Bona opera quę fecimus considerata spem iuuãt. Vnde in Psalm. Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in domino. Sic potest homo sperare in domino, si sacrificium iustitiæ prius obtulerit. ad Tit. 2. Sobriè, & iustè, & piè uiuamus in hoc seculo, expectãtes beatã spem. Greg. in Moralibus: Cum opus crescit, præmii fiducia proficit. Securus est de re qui bonũ pignus apud se habet. Sic securi sunt de regno futuro qui habent pignus: spem scilicet. 2. Corin. 1. Qui dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Ad Eph. 1. Qui est pignus hæreditatis nostræ. Item, securus est qui habet bona opera, quasi quædã pignora. Greg. in Moral. Sancti uiri quot labores nũc ueritati cõmendantes exhibẽt, tot iam remunerationis suæ pignora intra spei cubiculũ clausa tenent. Securus potest esse de regno futuro, cui iam in præsenti datũ est super seipsum regnare. Bern. Non est uia ad regnũ sine primitiis regni: nec sperare potest cæleste regnũ, cui non super propria mẽbra regnare adhuc donatur. ¶ Mala etiam quæ pro Deo sustinemus considerata, spẽ adiuuãt. Roma. 5. Tribulatio patientiã operatur: patiẽtia probationẽ: probatio autẽ spem. Greg. in Moralib. Bonorum mens quò duriora pro ueritate tolerat, eò æternitatis præmia sperat. Idem: Tanto spes in Deũ solidior surgit: quãto pro illo quisque grauiora pertulerit. Sene. Vires animi nunquã certã sui fiduciã dare possunt, nisi cùm multæ difficultates hinc, & illinc apparuerint, & aliquãdo propius accesserint. Ille qui fudit sanguinẽ suũ, cuius dentes crepuerũt sub pugno, cũ magna spe descendit ad pugnã: multum adiicit sibi uirtus lacessita. Certus est de requie, uenalis est qui pretiũ habet apud se. Sic certus est de regno futuro, qui multas tribulationes pro Christo sustinuit, quibus regnũ cælorum emitur. Actu. 14. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum. Matth. 5. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: quoniam

ipsorum est regnum cælorum. ¶ Et notandum quòd quum bona quæ pro Deo agimus, uel mala quæ sustinemus, cõsideramus, ea Dei gratiæ attribuere debemus, exemplo Pauli dicentis 1. Corinth. 15. Abundantius illis omnibus laboraui: non ego autem, sed gratia Dei mecum.

¶ *Quòd ex consideratione beneficiorum Dei spes adiuuatur, Species* III.

SEQVITVR de illa specie considerationis quæ est circa beneficia. Quã possumus subdistinguere in quatuor species. Prima est circa Dei beneficia generalia, & spiritualia: ut est redẽptio mundi, & alia beneficia quæ ad salutem humani generis pertinent. Ad hanc considerationem pertinet illud Rom. 8. Qui proprio filio suo non pepercit: sed pro nobis omnibus donauit illũ: quomodo non cũ illo omnia nobis donauit? Et ad Tit. 2. Qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate. Bernar. Domine quid est homo quia innotuisti ei, aut filius hominis quia reputas eũ? Deniq; mittis unigenitum tuum, immittis Spiritum tuum, promittis etiam uultum tuum. Et ne quid uacet in cęlestibus, ab opere solicitudinis nostræ etiam illos beatos Spiritus propter nos mittis in ministerium. Item Bernardus super illud Canticor. 2. Columba mea in foraminibus petræ. Clauus penetrans, clauus reserans factus est mihi, ut uideam uoluntatẽ Domini: quod enim uideã per foramẽ, clamat clauus, clamat uuln⁹. Idẽ: Patet arcanũ cordis per foramina corporis. Idẽ: Patet illud magnum pietatis sacramentum: patẽt uiscera misericordiæ, in quibus uisitauit nos oriens ex alto. Idẽ: In quo clarius quàm uulneribus tuis eluxisset: ꝙ tu Domine suauis & mitis & misericors: maiorem enim miseratione̅ nemo habet, quàm ut animã suã ponat quis pro addictis, & dãnatis. ¶ Secunda consideratio est circa beneficia spiritualia particularia: ad quod pertinet illud Bernardi super Cãt. Omnino, inquit, propter mansuetudinẽ quę in te prædicatur, currimus póst te Domine Iesu, audientes ꝙ nõ spernas pauperem, peccatorem nõ horreas: non horruisti confitentem latronem, non lacrymantem peccatricem, non Chananæam supplicantẽ, non deprehensam in adulterio, non sedentem in teloneo, non supplicantẽ publicanũ, non negantem discipulum, non persecutorem discipulorũ, nõ ipsos crucifixores tuos: in odore horum unguentorũ currimus. Tertia consideratio est circa beneficia corporalia generalia: ut est creatio mũdi, gubernatio, sustẽtatio. Ad hãc consideratione̅ pertinet illud Matt. 6. Respicite uolatilia cęli quę non serũt, neq; metunt, neq; cõgregant in horrea, & pater uester cælestis pascit ea: nónne uos magis pluris estis illis?

lis? Et post: De uestimento quid soliciti estis? cõsiderate lilia agri, &c. Quarta consideratio est circa beneficia corporalia, & spiritualia, de quibus in scriptura legitur: ut est conseruatio trium puerorum in fornace. Daniel. 3. Et liberatio Susannæ. eiusdẽ 13.

¶ *Quòd ex consideratione meritorũ, & suffragiorũ Sanctorũ spes adiuuatur.* Species IIII. *Quæ subdiuiditur in alias quatuor species cõsiderationũ.*

SEQVITVR de illa specie considerationis quę est circa merita Sanctorum uel suffragia, quã in quatuor species subdiuidere possumus. Prima est circa mediatorẽ Dei & hominũ Iesum Christũ. Secũda, circa mediatricẽ, scilicet beatã uirginẽ. Tertia, circa angelos. Quarta, circa sanctos.

¶ *Quòd ex consideratione meritorũ, & suffagiorum Christi spes adiuuatur.* *Species* I.

PRIMA multũ spem roborat, ad quam pertinent authoritates Sacrę scripturæ. Bernardus super Cant. Puto iam spernere me non poterit Christus os de ossibus meis, & caro de carne mea. August. in lib. de Ciui. Dei: Gratia, inquit, Dei nõ potuit gratius commendari, quàm ut ipse unicus Dei filius in se incommutabiliter manens, indueret homině, & spem dilectionis suæ daret hominibus, homine medio: qua ad illum ab hominibus ueniretur, qui tam longe erat iustus ab impiis, beatus à miseris. Greg. Pręsbet apud Deum homini fiduciã Deus homo, est nobis spes magna pœnitentibus, quia aduocatus noster factus est iudex noster. 1. Ioannis 2. Si quis peccauerit, aduocatum hebemus apud Patrem Iesum Christum iustum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Romanorũ 8. Qui est ad dexterã Dei: qui etiã interpellat pro nobis. Ipse secundum ꝙ homo, postulat: secũdum ꝙ Deus, dat. Dauid: Accepisti dona in hominibus. Christus dicitur accipere dona in hominibus: quia merito eius dãtur ecclesię dona charismatũ. Vnde ecclesia in fine orationum petit orationem suam exaudiri per Dominum suum Iesum Christum. Et ad Hebr. 7. dicitur de ipso, ꝙ in perpetuũ saluare potest, accedens per semetipsum ad Deum semper uiuẽs ad interpellãdum pro nobis. Eiusdem 9. Iesus introiuit in ipsum cælum, ut appareret uultui Dei pro nobis. In Psal. Respice in faciem Christi tui. Respiciẽs Deus pater, quàm charè ecclesia cõstitit filio, suæ parcit ecclesiæ. Item in Psal. Scitote quoniã mirificauit Dominus sanctum suum: Dominus exaudiet me cũ clamauero ad eum. Et super illud Psal. Saluum fac populum tuum Domine. dicit gl. Ecce quanta spes credẽtiũ, cùm pro eis orat passus pro eis, & iudex est, & aduocatus.

¶ *Quòd ex cõsideratione meritorũ, & suffragiorum beatæ Virginis spes adiuuatur.* *Species* II.

CONSIDERATIO etiã mediatricis nostræ multam fiduciã potest nobis dare: ipsa enim est dulcedo,& spes nostra,ut cãtat ecclesia.Ipsa est mater sanctæ spei.In ipsa est gratia omnis uiæ & ueritatis,& omnis spes uitę,& uirtutis.Ecc.24.Ad hanc cõsiderationẽ,& ad pręcedentem pertinet illud Bern. Securum habes accessum ô homo ad Deum, ubi habes filium ante patrẽ, & ante filiũ matrem.Filius ostendit Patri cicatrices, & uulnera: mater ostẽdit filio pectus,& ubera, nec ulla potest esse repulsa, ubi tot charitatis occurrũt insignia.Beata uirgo gratiæ thronus est, in qua scilicet fons gratiæ quieuit. Heb.4.Adeamus cum fiducia ad thronũ gratię eius,ut misericordiam consequamur.Iere.14.Solium gloriæ tuę recordare,& ne irritum facias fœdus tuum nobiscum. Solium gloriæ est beata Virgo. Ipsa enim thronus eburneus est. De quo 4. Regũ 10. & 2.Paralip. 9. Ipsa est stella maris. Luc.1.Et nomen uirginis Maria, quod interpretatur stella maris. Ipsa naufragantes in mari huius mundi,cũ aliud cõsilium aut auxilium deficit,ad portũ salutis dirigit.Sicut est quędam stella quę nos naufragantes in mari uisibili,cum tempus obscurum est, ad portum dirigit. Bern.super illud Euangelium, Missus est angelus Gabriel. Si consurgunt, inquit, uenti tentationũ, si incurris scopulos tribulationum,respice stellam,uoca Mariam.Et paulò pòst: In periculis,in angustiis,in rebus dubiis,Mariã cogita,Mariã inuoca,non recedat à corde, nõ recedat ab ore: & ut impetres eius auxilium, non deseras conuersationis exemplum.Ipsam sequens nõ deuias,ipsam rogans nõ desperas,ipsam cogitans nõ erras: ipsa tenente non corruis, ipsa protegente nõ metuis,ipsa duce non fatigaris, ipsa propitia peruenis:& sic in temetipso experiris quòd meritò dictũ sit, Et nomen uirginis Maria. Ipsa data est mundo quasi aquęductus,per quem gratiæ à Deo descendant. Eccle.24.Sicut aquęductus exiui à paradiso. Bernar. loquens de ipsa,Vehemẽtia,inquit, desiderii,feruore deuotionis, puritate orationis fontẽ attingit pietatis, ut hauriat super angelos quod refunderet hominibus aquã uiuam.Idem: Præterea tanto tẽpore fluenta gratiæ defuerũt: quia nõdũ intercesserat aquæductus. Ipsa est collũ,caput ecclesiæ,scilicet Christum,corpori eius coniungens. Qui ipsi per amorem non adhęret, nõ adhærebit capiti:sicut nec corpus adhæret capiti collo amoto.Cant. 6. Collum tuum sicut turris eburnea. Collũ est beata uirgo quantum ad mediationem. Turris uerò est quantum ad defensionem. Ipsa enim est uirga directionis, errantes in uia pręsentis uitæ salubriter dirigens. Item est uirga in signum clementię,à uero Assuero mũdo

extenta

extenta. Esther 4. Assuerus interpretatur beatitudo. Ipsa est etiã uirga Moysi à Pharaone infernali, & eius exercitu Israëlitas liberans. Exodi 4. Et cordibus aridis, & duris aquam deuotionis prouidens. Num. 20. Ipsa est uirga de radice Iesse egressa. id est, de incẽdio diuini amoris. Esa. 11. Iesse enim interpretatur incendium. Ex magnitudine diuini amoris fuit, quòd Deus mũdo dedit beatam uirginem, quæ occasione peccatorũ habet gratiam quam habet apud Deum. Nunquam enim fuisset mater Dei, nisi peccatores fuissent: quia non fuisset necesse: ideo parata est eã expendere in peccatores. Vnde securè possunt accedere peccatores ad eam tanquam ad suam quodammodo, quia sibi datam. Augusti. in oratione ad beatam Mariam: O maria, inquit, multum audeo, multum gaudeo, multúmque gaudium multam mihi facit audaciam: mira loquar, sed sic est. Nos enim tibi téque nobis mira uicissitudo cõfœderat: ut scilicet pro nobis habeas illud esse quod es: nos uerò per te id esse quod sumus. Si enim nulla præcessisset nostra transgressio, nõ esset secuta nostra redemptio. Et si necessariũ non esset redimi, nõ esset necessarium te parere redemptorem. Vt quid enim nescium peccati pro peccatoribus pareres, si de esset qui peccasset? utquid mater fieres Saluatoris, si nulla esset indigentia salutis? ¶ Ipsa est uirga quę florem nouum protulit, & fructum sufficientem ad mundi redemptionem, & ad electorum æternam refectionem. Ipsa est quæ mœstis consolationis uinum prouidet. Ioannis 2. Vinũ, ait ipsa filio suo, non habent. Ipsa est Dei cellaria, de qua familia Dei meritò gaudet. Canticorum 1. Introduxit me rex in cellaria sua. Et subditur in persona fidelium: Exultabimus & lætabimur in te. ¶ Ipsa est aurora furibus infernalibus tremebunda. Canticor. 6. Quæ est ista quæ progreditur sicut aurora consurgens? Iob 24. Si subito apparuerit aurora, arbitrantur umbram mortis. Ipsa est pulchra ut luna. Cantic. 6. Luminare enim noctis est, lucens eis qui sunt in nocte peccati. Ipsa est mediatrix luminis. Luna recipit lumen à sole, & dat mundo, cùm mundus propter aliquod interpositũ sibi, & soli, non potest illud recipere à sole. sic beata Virgo lumen gratię recipit, cùm mũdus non esset dignus illud recipere. Bernard. Cùm tu dignus non eras, cui filius Dei daretur, datus est Marię: ut per eã acciperes quicquid haberes. Ipsa propinqua ualde est peccatoribus, sicut luna inter planetas propinquior est terræ. ¶ Pulchritudo eius est, ut pulchritudo lunę: quia his qui sunt in nocte peccati, pulchra apparet propter magnitudinẽ misericordię suæ ad quam tales maximè habent

bent oculos. Ecclesiastici 24. Sicut oliua speciosa in cãpis. Canticorum 4. Pulchriora sunt ubera tua uino. Bernardus in sermonibus: Nos quidem, inquit, in cęteris uirtutibus congaudemus tibi: sed in misericordia tua potius nobis ipsis. Laudamus uirginitatem, humilitatem miramur: sed misericordia miseris sapit dulcius. Hanc amplectimur charius, recordamur sæpius, crebrius inuocamus. Hæc est enim quæ totius mundi reparationem obtinuit, salutem omnium impetrauit. Constat enim pro uniuerso genere humano fuisse solicitam: cui dictum est, Ne timeas Maria: inuenisti enim gratiam, quam quęrebas. Quis ergo misericordiæ tuę, ô benedicta, longitudinem, & latitudinem, sublimitatem, & profundum queat inuestigare? Nam lõgitudo eius usq; in diem nouissimum inuocantibus eam uniuersis subuenit. Latitudo replet orbem terrarum, ut tua misericordia quoque sit plena omnis terra. Sic & sublimitas ejus ciuitatis supernæ inuenit restaurationem. Et profundũ eius sedentibus in tenebris, & umbra mortis obtinuit redemptionem. Per te enim cælum impletum est, infernus euacuatus est, instauratæ ruinæ cælestis Hierusalem, expectantibus miseris uita perdita data. Sic potẽtissima, & piissima charitas, & affectu compatiendi, & subueniendi abundat effectu ęquè locuples in utroque. Ad hunc ergo fontem sitibunda properet anima nostra, ad hunc misericordiæ cumulũ tota solicitudine miseria nostra recurrat. Idem: Sileat misericordiam tuam uirgo beata, si quis est qui eam inuocatã in necessitatibus sibi meminerit defuisse. Misericordia eius nõ defuit etiã Theophilo. ¶ Fuit Theophilus in quadã urbium Sicilię, tam prudenter, & utiliter res ecclesiasticas dispẽsans, quòd eum mortuo episcopo dignum episcopatu omnis populus acclamauit. At ille contentus uicedominatu alium maluit ordinari episcopum: à quo ab honore suo iniustè depositus, ad tantam impatientiam deuenit, ut conducto quodam Mago Hebręo ad recuperandum honorem suum, opẽ quęreret à principe dęmoniorũ. A quo iussus est negare filium Dei, & matrem eius cum omni proposito Christiani: & ipsam abnegationem scribere, & sigillatam tradere, & sic eius seruitio se addixit. Qui in crastinum recuperato honore suo, non multum pòst ad se reuersus in ecclesia beatæ Mariæ omni pœnitentia se affligẽdo, primò sibi piam Dei matrem reconciliauit, eáq; sibi apparente abrenuntians diabolo, Christúmque uerum filium Dei, & ex Maria uirgine natum, & omne Christiani propositum profitens, per eam etiã Christi filii eius gratiam recuperauit. Et ad indicium indultę

sibi ueniæ rursum ei dormienti apparens Christi mater, etiam scriptum abrenũciationis, quod signatum diabolo dederat, super pectus eius reposuit. Quo Theophilus recepto, in crastinum die Dominica coram episcopo & omni ecclesia pandens ordinem rei, omnes ad stuporem, & laudem Dei & genitricis Christi Mariæ commouit, & in eodem loco quo sibi pia uirgo apparuit, perstans, ibidem post triduum mortuus est, & sepultus. ¶ Item beata Virgo est electa ut sol. Cantico. 6. Sicut enim sol est luminare, par sibi non habens, toti mundo sufficiens: sic beata uirgo nec primã similẽ uisa est, nec habere sequentem. Ipsa lucet fulgore miraculorum ubiq; terrarum: non sic alii sancti qui aliquot annis pòst transitum suũ fulserunt miraculis: & hoc in specialibus locis. Suffragia uerò beatæ uirginis usque in diem iudicii non cessabunt. Ecclesiastici 24. Vsque ad futurum seculum non desinam. ¶ Ipsa est terribilis hostibus infernalibus, ut castrorum acies ordinata. Cantico. 6. Ideo fideles in tentationibus suis frequenter debent eam inuocare. Non sic timent hostes uisibiles quamlibet multitudinem copiosam, sicut aëreæ potestates Mariæ uocabulum patrocinium & exemplum. Fluunt & pereunt sicut cera à facie ignis ubicunque inuenerint huius nominis crebram recordationẽ, deuotam inuocationem, solicitam imitationem. Ipsa est mulier cõterens caput serpentis infernalis. Gene. 3. Sed sunt qui uidentur uelle ꝙ ipsa cõterat caudam, qui non in principio tentationis eam inuocant. Ipsa est arca testamẽti. Exo. 25. In hac arca posuit Deus thesaurum quem mundo contulit. Ad hanc arcam recurrit ecclesia in necessitatibus suis. Ipsa est arca non solum plena, sed etiam superplena. Ber. super illud, Spiritus sanctus superueniet in te. Cur in eam, inquit, iam plenam superuenturum asserit Spiritum sanctum, nisi ut adueniente Spiritu, plena sibi, ipso quoque superueniente, nobis superplena, & superfluens fieret? Ipsa præter coronam quam sibi meruit, meruit etiam peccatoribus ad eam recurrentibus propitiationem. Vnde super coronam arcæ fuit propitiatorium. Ipsa est mulier gratiosa inueniẽs gloriã his pro quibus eã quærere uoluerit. Prouerb. 11. Ipsa etiam est mulier bona: de qua Prouerb. 18. Qui inuenit mulierem bonam, inuenit bonũ: & hauriet iucunditatem à Domino. Antequã ipsa esset, magna fuit penuria bonorum spiritualium in mundo. Eccl. 36. Vbi non est mulier, ingemiscit æger. Ipsa est mater non solum filii Dei naturalis, sed etiã omnium filiorum Dei per gratiam. Vnde quod Dominus dixit discipulo quẽ diligebat de ipsa, Ecce mater tua, Io. 19. intelligẽdũ est de

quolibet

quolibet quē Christus diligit. Et Canti.8.mater uocatur: Quis mihi det te fratrem meum, sugentē hubera matris meæ, scilicet Mariæ. Ideo frequenter dicendum est ei illud quod cantat ecclesia: Mōstra te esse matrē. Indigebat mundus matre propter prauitatem pusillanimitatis & defectuū multiplicitatem. Ipsa adiutrix est pusillanimium. Vnde dicit ei ecclesia, Iuua pusillanimes. Nolite timere pusillus grex: quia cōplacuit matri uestræ dari uobis regnum. Ipsa est mater misericordiæ. Ber. Quādo misereri nō poterit mater omnipotentiæ? quando misereri nollet mater misericordiæ? Idem: Reuolue totā seriem euangelii: & si quid asperum, si quid durum inueneris in Maria, deinceps eam suspectam habeas, & ad eam accedere uerearis. Ipsa est mater pulchræ dilectionis Ecclesiast.24.nō amans filios suos fatuo amore, ut aliquæ matres faciunt. Omnes filios Dei qui sunt in mundo isto, quasi gestat in uisceribus pietatis, exhibens eis ubera consolationis. Canticor. 3. Pulchræ sunt māmæ tuæ. In eodē, Pulchriora sunt ubera tua uino. Sicut Christus est ostium regni cælorum, Io. 10. ita ipsa est fenestra ipsius. Vnde cantat ecclesia, Intrent ut astra flebiles, cæli fenestra facta es. Ipsa figurata est per fenestrā arcæ, quam Hebræi dicunt fuisse crystallinam, per quam habuit transitum columba quæ cessationem diluuii indicauit, & spem salutis attulit. Item ipsa est fons terram ecclesiæ irrigans & fœcundam reddens. Cantic.4. Fons hortorum, &c. Fons in uallibus inuenitur: & beata Virgo humilibus est familiaris. Loca fonti uicina, florida solent esse & uiridia: sic familiares beatæ uirgini florent uirtutibus, & uirent bonis operibus. Eccles. 40. Super omnem aquam uiriditas.

¶ *Quòd ex consideratione meritorum & suffragiorum angelorum spes adiuuatur. Species III.*

SEQVITVR de illa specie cōsiderationis, quæ est circa angelos, ad quā pertinent illa uerba Sacræ scripturæ, quæ nobis indicant beneuolentiam uel beneficētiam angelorum, ut est illud Luc.15. Gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente. Et illud Psal. Angelis suis Deus mandauit de te, ut custodiāt te in omnibus uiis tuis. Bernardus loquēns de hoc uerbo, Quantam, inquit, debet tibi hoc uerbum inferre reuerentiam, afferre deuotionem, conferre fiduciam? Reuerentiam pro præsentia, deuotionem pro beneuolentia, fiduciam pro custodia. Idem: Quid sub tantis custodibus timeamus nec superari nec seduci? Minus autem seducere possunt. Fideles sunt, prudentes sunt. Quid trepidamus? tātum sequamur eos, adhæreamus eis, & in protectione

ne Dei cæli commorabitur. Hierony. Magna est dignitas animarum, ut unaquæque habeat ab ortu natiuitatis in custodiam sui angelum delegatum. Bernar. loquens de illo uerbo Esa. 62. Super muros tuos Hierusalem constitui custodes. Benignus es, inquit, Domine, qui non es contentus nostrorum fragilitate murorum: sed ipsis hominum custodibus angelicam custodiam suppo nis. Ad eandem considerationem pertinet illud Matthæi 18. Videte ne contemnatis unũ ex pusillis istis: angeli enim eorum semper uident faciem patris mei qui in cælis est. Item illud Hebr. 11. Nónne omnes administratorii spiritus sunt in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis? Et Exodi 24. Ecce ego mitto angelum meum qui præcedat te, & custodiat in uia, & introducat ad locum quem paraui. Et Tob. 5. Angelus Domini comitetur uobiscum. Eiusdem 12. Quando orabas cum lacrymis, ait Angelus Tobiæ, ego obtuli orationem tuam Domino. Et Lucæ 16. Factũ est ut moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Et Apocalip. 12. Michaël & angeli eius præliabantur cum dracone. Bernard. super Cantic. Bene tecum agitur, ô mater ecclesia: bene tecum agitur in loco peregrinationis tuæ: de cælo & de terra uenit auxilium tibi.

¶ *Quòd ex consideratione meritorũ & suffragiorum aliorum sanctorum & sanctarũ spes adiuuatur. Species* IIII.

SEQVITVR de illa specie cõsiderationis quæ est circa sanctos, ad quam pertinet illud Iob 4. Ad aliquem sanctorum conuertere. Et illud Psalm. Leuaui oculos meos in montes, unde ueniet auxilium mihi. Montes spirituales, sancti sunt. Et illud Bernard. Tria sunt quæ in festiuitatibus sanctorum uigilanter considerare debemus. Auxilium sancti, exemplum eius, confusionem nostram. Auxilium: quia potens in terra, potentior est in cælis ante faciem domini Dei sui. Si hic dum adhuc uiueret misertus est peccatoribus, & orauit pro eis: nunc tanto amplius, quanto uerius cognoscit miserias nostras, orat pro nobis patrem: quia beata illa patria charitatem eius non immutauit, sed augmentauit: & nunc induit potius sibi uiscera misericordiæ, quum ante fontem misericordiæ assistat. Bernard. super Cantic. Non ambigo ego, quin apostoli & apostolici uiri, tantò in morte potentius sponsam protegant & custodiant, quantò in ipso amplius confortatus est principatus eorum. Cum charitas sanctorum in uia modica sit respectu charitatis eorum in patria: secundum illud Esaiæ 31. Dixit dominus, cuius ignis est in Sion, & caminus eius in Ierusalẽ. uerissim

risimile est quòd sancti, qui in hoc mundo tantum amauerunt peccatores, ꝙ pro salute eorum se morti exposuerunt, multi sint parati iuuare eos modo in his quę ad salutē eorū pertinent, nisi per culpā eorum steterit. Vnde multam deberemus habere fiduciam in eis, & specialiter in illis quorum pietatis plura argumenta habemus: sicut in illis qui in hac uita mortali leguntur fuisse eminentis pietatis: ut de beato Nicolao legitur, quòd erat ualde compatiens, & super afflictos pia gestās uiscera. Et beatus Martinus diuisit pallium pauperi, & in illis qui morte imminente petierūt Deum propitium fieri his qui memoriam eorum agerent: ut beata Catharina quæ Christo ait: Fac misericordiā, meā agentibus memoriā. Et in his de quorum tumba manat oleum ad indicium pietatis eorū: ut de tumba beati Nicolai, & de tūba beatæ Catharinæ.

De his quæ aduersantur fidei, scilicet desperatione & confidentia in creaturam: & de causa desperationis. CAP. IIII.

SPei uerò uidentur aduersari, diffidētia de Deo siue desperatio, & confidentia in creatura. ¶ Desperatio hominem reddit maledictum, & protectione Dei indignum. Eccles. 2. Væ dissolutis corde, qui non credunt Deo, & ideo non protegētur ab eo. Desperans est similis Cain: caput cordis habet tremulum, uagus & profugus est, à procella tentationis, à terra uiuentium proiectus: eò quòd non habet ancoram spei qua retineatur. ¶ Desperatio est peccatū in Spiritumsanctum. Vnde super illud Gen. 4. Maior est iniquitas mea &c. dicit gl. Desperatio est blasphemia in Spiritumsanctum, quę non remittitur neque in hoc seculo, neque in futuro: quia aut putat Deum nolle dimittere, aut non posse: tanquam aut omnia non posit, aut inuideat saluti. De desperatione require suprà in cap. de Commēdatione spei. in fine. Et in tractatu de Acedia, secunda parte. cap. 15. ¶ Confidentia uerò in creatura triplex est. Prima est præsumptio siue confidentia de se. Secunda confidentia in homine. Tertia confidentia in re inferiori homine: ut in diuitiis. De prima dicitur Prouer. 28. Qui confidit in corde suo, stultus est. Verè stultus est homo de se præsumens, cum homo ex se non sufficiat, neque ad subsistendum, neque ad bene uiuēdum. Tripliciter est homo insufficiens ad subsistendum. Primò, quia secundum uerbū Gregor. esse omnium quæ de nihilo sunt in nihilum tenderet, nisi ea omnium author manu regiminis retineret. Secundò, quia non est sufficiens defendere se ab hostibus suis, imò à dæmonibus citó perimeretur, nisi à Domino protegeretur. Thre. 3. Misericordia Domini, quia nō sumus consumpti.

sumpti. Bern. Si boni spiritus se à nobis elongauerint, impetũ malignorũ spirituum sustinere quis poterit? Tertiò, quia cibo indiget, sine quo uita eius deficeret: quæ insufficientia non est in angelo, imò nec in lapide. Dauid: Esuriẽtes & sitientes anima eorum in ipsis defecit. Item ad bene uiuendum tripliciter insufficiens est. ¶ Primò, quia non sufficit ex se bonam uitam inchoare. 1. Cor. 15. Non quòd sufficientes simus aliquid cogitare ex nobis quasi à nobis. Cogitatio primũ opus esse uidetur. Potest homo per peccatũ se occidere, sed non potest se occisum suscitare. Sap. 16. Homo per malitiam occidit animam suam. Osee 13. Perditio tua Israël, tantũmodo ex me auxilium tuum. ¶ Secundò, insufficiens est in bono inchoato perseuerare. Greg. Citò bonũ amittitur, nisi à largiẽte custodiatur.

¶ Tertiò, insufficiẽs est in bono inchoato proficere. Bern. super illud Cãt. 1. Trahe me post te. dicit in persona ecclesię: Domine, scio me nequaquàm posse peruenire ad te, nisi gradiẽdo post te: sed ne hoc quidem nisi adiuuer à te: ideo precor ut trahas me post te. Beatus siquidem est cuius est auxilium abs te. Homo prę̨sumens de se, maledictus est. Esaiæ 5. Væ qui sapientes estis in oculis uestris. De præsumptione ista, require in tract. de Superbia 3. parte. cap. 5. Confidentia uerò in homine fallax est, & hominem cõfundens. Esa. 20. Confundentur ab Aethiopia spe sua. Et eiusdem 36. Ecce, confidis super baculum arundineum confractum istum, super Aegyptum: cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum eius, & perforabit eam. Sic Pharao rex Aegypti omnibus qui cõfidunt in eo. Hierem. 9. Vnusquisque à proximo se custodiat: & in omni fratre suo non habeat fiduciam. Confidentibus in homine Sacra scriptura in multis locis maledicit. Hierem. 17. Maledictus homo qui confidit in homine. Et Esaiæ 31. Væ qui descendunt in Aegyptum ad auxiliũ, &c. & non sunt cõfisi super sanctum Israël, & Dominum non exquisierunt. ¶ Cõfidentia etiã in rebus inferiorib[us] ualde periculosa est. Grego. super Iob: De creatore desperasset, si spem in creatura posuisset. Idem: Quasi in aquis defluentibus fundamentum ponere, est in rebus labentibus spei fiduciam uelle solidare. Sapien. 5. Spes impii quasi lanugo quæ à uento tollitur, & tanquam spuma gracilis quæ à procella dispergitur. Iob 8. Spes hypocritæ peribit. Et paulò pòst: Sicut tela arenearũ fiducia eius. Glos. Gregor. Tela aranearum studiose texitur, flatu uenti dissipatur: sic quicquid hypocrita exudat fauoris aura tollit. Item Iob 31. Si putaui aurum robur meum: & obrizo dixi, Fiducia mea: supple male mihi accidat. Gloss. Obrizum

zum est rudis auri moles. Prouerb. 11. Qui confidit in diuitiis suis, corruet. Ecclesiast. 31. Beatus diues qui non sperauit in pecuniæ thesauris. Et 1. Timoth. 6. Diuitibus huius seculi præcipe non sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo uiuo. Quum aurum & argentum uix securè possint esse etiam in arcis seratis: fatuus est qui ex his securitatem uult sibi facere. Quomodo enim possunt dare securitatem, quam non habent? & quum bona transitoria mentiantur non soluendo quod promittunt: fatuum est in eis fiduciam habere. Esaiæ 28. Posuimus mendacium spem nostram, & mẽdacio protecti sumus. Mendacio protegebatur Goliath, cui dicit Dauid 1. Reg. 17. Tu, inquit, uenis ad me cum hasta, gladio, & clypeo: ego autẽ uenio ad te in nomine Domini. Hasta, clypeus & gladius promittebant ei uictoriã, quam tamen non habuit.

¶ *De quatuor causis desperationis.*

ET notandum quòd quatuor sunt quæ possunt esse causa desperationis. ¶ Primum est peccati magnitudo, uel multitudo. Genes. 4. Maior est iniquitas mea, quàm ut ueniam merear. Sed fatuum est propter multitudinem uel magnitudinẽ peccati desperare: quum ubi superabundauit delictũ, superabundet & gratia. Ro. 5. Et maior miseria amplius soleat mouere misericordiam. Abyssus enim miseriæ abyssum inuocat misericordiæ. Bernard. Peccaui peccatum grande: turbabitur cõscientia, sed non perturbabitur. uulnerum enim Domini recordabor. Idẽ: Quid tam ad mortẽ quod non Christi morte soluatur? August. 10. lib. Confessio. loquẽs ad Deum patrem: Meritò, inquit, mihi spes ualida in Christo est, quòd sanabis omnes languores meos per eum qui sedet ad dexteram tuam, & te interpellat pro nobis: alioquin desperaui: multi enim & magni sunt languores mei. Multi enim & magni sunt: sed amplior est medicina tua. Idem in eodem: Ille tuus unicus redemit me sanguine suo: non calumnientur mihi superbi: quoniã cogito pretiũ meum. *Maiorẽ* malitiã in homine diuina bonitas, quæ summa est, magis odit, parata eam destruere, & eũ qui uult eam deserere, adiuuare. ¶ Secundum est multitudo tentationũ. Quidam putant se esse desertos à Deo, quia non dat eis quietẽ à tentationibus: quum potius tentatio signum diuini amoris sit. Est enim eruditio filiorum Dei. Iudic. 3. Hæ sunt gẽtes, quas reliquit Deus, ut in his erudiret Israëlem. Prouer. 13. Qui diligit filiũ suum, instanter erudit eum. Multiplicatio tentationũ signũ est quòd aliquis de manibus dæmonũ euaserit. Dum aliquis est in carcere, unicum habet custodem uel duos: si uerò euaserit, omnes eũ insequuntur. Sic dum aliquis

aliquis captus est à diabolo: non tantũ eum dæmones persequuntur, quātũ quum euaserit. Dauid: Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulāt me? Greg. Illos pulsare negligit, quos iure quieto possidere se sentit. Præterea quod uidetur esse impugnatio, potius est defensio: ut patet in Paulo, in quo impugnatio castitatis erat defensio humilitatis. 2. Cor. 12. Ne magnitudo reuelationũ extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ. ¶ Tertium est, frequens casus, uel reciditiratio. Sed fatuũ est credere infirmitatē humanā plus posse cadēdo, quàm Dei uirtutē releuādo. Frequens casus quũ ad humilitatem ualeat, quodāmodo facit, ut homo ad fortitudinē accedat. Humilitas enim triumphare facit, sicut superbia facit corruere. Vnde Bern. super Cant. Superbia siue iam existēs, siue nondũ, semper erit causa subtractæ gratiæ. Nunquid qui humilibus dat gratiā, humili aufert datā? Humilitas Deo dat gloriā: & ideo per consequēs super eum ponit pugnā. Eiusdē enim est gloria uictoriæ, & pōdus pugnæ. Superbus præsumit, ideo cadit: humilis in Deo confidit, ideo uincit. Petrus præ cæteris cecidit, qui præ cæteris præsumpsit. ¶ Quartũ est nimia tristitia. Prou. 15. in mœrore animi deiicietur spiritus. Deiicietur, inquā, in profundũ desperationis. Eccl. 14. Felix qui non habuit animi tristitiā, & nō excidit à spe sua. Ideo nō est cōtinue habēda memoria peccatorũ: nec continuè cogitanda Dei iustitia: imò quandoq; respirandũ est in Dei misericordia. Greg. Considerantes quòd Deus pius sit, peccata uestra nolite negligere. Considerantes quòd iustus sit, nolite desperare. Idem: Oportet etiam de Dei semper nos miseratione cōfidere, & de nostra infirmitate formidare. Isidorus: Benignus est Deus, & seuerus: si tantũ benignus esset, eius benignitatem cōtemneremus: si tantũ seuerus; desperaremus. Et notandũ quòd ea quæ dant occasionē desperationi, aduersantur spei: quæ uerò spem adiuuāt, de quibus dictum est prius, remedia sunt contra desperationem.

De rebus sperandis, & descriptione beatitudinis. De 11. quibus cognosci potest magnitudo futuræ gloriæ. De 11. fructibus ligni uitæ, de multiplici materia gaudii futuri, de differentia futuri gaudii ad præsens, & de 12. cognitionibus intellectus per 12. stellas quæ sunt in corona sponsæ. CAP. V.

NVnc dicendum de rebus sperandis, quæ sunt gloria animæ, & gloria corporis. De quibus Esa. 61. In terra sua duplicia possidebunt. Et Prouerbior. ult. Omnes domestici eius uestiti sunt duplicibus. Hæ sunt duæ stolæ: quarũ unam iam habent sancti, & alteram expectāt. Apoc. 6. Datæ sunt illis singulæ albæ stolæ, & dictũ est illis, ut requiescerent

rent adhuc tempus modicũ, donec compleantur cõserui eorũ. In his duabus stolis beatitudo attenditur. Beatitudo uerò est, ut ait Boët. status omnium bonorũ congregatione perfectus. Idem: Perfecta felicitas est, quicquid uelis adesse, & omne quod nolis abesse. Aug. in lib. de moribus ecclesiæ: Beata uita est, quum id quod est hominibus optimũ, & amatur & habetur. Item Aug. in Enchiridion: Ille beatus est, qui omnia quæ uult habet, nec aliquid uult quod non decet.

¶ De XII. *quæ ualere possunt ad cognoscendum magnitudinem futuræ gloriæ.*

DVODECIM sunt quibus cognoscitur, quàm magna erit gloria fidelium, licet hic humiles sint & abiecti. ¶ Primum est hoc, quòd Deus ita chare uendit gloriam istam etiam amicissimis suis. Petrus emit eam martyrio crucis, Paulus amputatione capitis. Et uerisimile est, quòd ipse non deceperit eos, cum sit amicus fidelissimus: imò quod plus est, ipsemet emit gloriam istam charissimè amicis suis, scilicet crucis ignominia. Vnde uerisimile est ineffabiliter magnã esse gloriã illam quam Christus tanta ignominia emit. ¶ Secundum est gloria pulchritudinis, quam uidemus in inferioribus creaturis, quũ domino placet decorare eas. Liliũ in hyeme uile apparet, & quasi nullius pulchritudinis: in æstate uerò cùm domino placet decorare illud, mirabilis est pulchritudinis. Idẽ uidemus in pratis. Matt. 6. Considerate lilia agri quomodo crescunt. Et subditur: Dico autẽ uobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis. Et pòst: Si fœnum agri quod hodie est, & cras in clibanũ mittitur, Deus sic uestit: quãto magis uos modicæ fidei? ¶ Tertium est, gloria pulchritudinis, quã uidemus in his quæ sapientia artificũ fiunt. Videmus enim quòd ex lignis, & lapidibus, & metallis, quæ quãdo de terra sumuntur, paruam habent pulchritudinem, fiunt opera miræ pulchritudinis: ut patet in gloria Salomonis. 3. Reg. 10. Videns regina Saba omnem sapientiã Salomonis, & domum quam ædificauerat, &c. non habebat ultra spiritum. Quam ergo gloriã habebunt amici Dei: cùm Deo placuerit eos decorare, secundum magnitudinem sapientiæ suæ? ¶ Quartò potest apparere magnitudo istius gloriæ ex uerbis sanctorũ, quibus Deus reuelauit eam, ut est illud Esa. 64. Oculus non uidit, Deus, absque te, quæ preparasti expectantibus te. Et 1. Corint. 2. Oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit quæ præparauit Deus his qui diligunt eum. Et Rom. 8. Non sunt condignæ passionis huius temporis ad futurã gloriã, quæ reuelabitur in nobis. Et 2. Corin. 4. Id quod in præsenti est mom

momentaneum,& leue tribulationis, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pōdus operabitur in nobis. Genes.15. Ego sum merces tua magna nimis. Exo.33. ait Moyses ad dominū: Ostende mihi gloriam tuā. Qui respondit ei, Ostendā tibi omne bonum. Prouerb.11. Desiderium iustorum omne bonum. Dauid: Nimis honorati sunt amici tui Deus. ¶ Quinto potest apparere magnitudo gloriæ, per hoc quod legitur Matt.17. in transfiguratione domini factum, quòd resplenduit facies eius sicut sol, & uestimēta eius facta sunt alba sicut nix. Voluit enim ibi dominus ostēdere gloriā quam habitura sunt corpora nostra in resurrectione. ¶ Sexto honor quē contulit Christus cruci quæ ei seruiuit. Aug. super Psal. Crux de pœnis latronū transiuit ad frontes imperatorum. Quid faciet Deus fidelibus suis, qui tantum honorē contulit tormentis suis? Ambro. super Beati immaculati: Si opprobrium tuum gloria est, domine Iesu, quanta est gloria tua? Tuæ igitur participatione gloriæ quid erimus, cuius sumus opprobrio gloriosi? ¶ Septimo honor quo Christus honorat sanctos suos modò in terris. Maior enim reuerentia exhibetur pulueribus uel ossibus sanctorum, uel etiam panniculis quibus induti fuerunt, quàm exhibeatur maximis principibus huius mundi. Vnde uerisimile est quòd multum sit eos honoraturus in cælis qui facit eos tantū honorari in terris. ¶ Octauo, per hoc quòd in gloria eorum erit similis gloriæ Dei. Iuxta illud 1. Ioan. 4. Filii Dei sumus, sed nondum apparet quid erimus: sed quum apparuerit, scimus quoniā similes ei erimus: Verisimile est quòd creatura illa quæ in naturalibus similis Deo extitit, & operando dominū imitata est, multū debeat decorari, quum Deo in gloria assimilabitur. Romano.8. Quos prædestinauit conformes fieri imaginis filii sui. ¶ Nono, locus in quo Christi benignitas uult eos esse. Ioan. 12. Vbi ego sum, illic & minister meus erit. Et eiusdem 17. Pater, quos dedisti mihi, uolo ut ubi sum ego, & illi sint mecum, ut uideant claritatē meam. Lucæ 22. Et ego dispono uobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnū, ut edatis & bibatis super mensam meā. ¶ Decimo, quòd regnū habebunt. Matt. 25. Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, &c. Apoc. 22. Et regnabunt in secula seculorum. ¶ Vndecimò, coronæ pretiositas. In Psal. Posuisti in capite eius coronā de lapide pretioso. Lapis iste pretiosus, Deus est. Hæc est illa pretiosa margarita, quam qui inuenit, uendit omnia quæ habet, & emit eam. Matt.13. circa coronā istam non solum attēde lapidis ualorē, sed & splendorē. Est enim splēdor gloriæ. Heb.1. Qui quum sit splendor gloriæ.

Apoc.21. Ciuitas non eget sole, nec luna, ut luceant in ea: nam claritas Dei illuminabit eam. Attende etiã coronę decorẽ, quàm decenter scilicet corona cõueniat capiti: caput enim cordis ad eam, & propter eam factum est. Aug. in lib. Confes. Domine, fecisti nos ad te, & inquietũ est cor nostrum donec requiescat in te. ¶Duodecimo, hoc quòd Deus eos ministerio proprio honorabit. Lucæ 12. Præcinget se, & faciet illos discumbere: & transiẽs ministrabit illis. Hæc ministratio erit diuinæ faciei, in qua fit summæ lætitiæ ostensio. Dauid: Lætificabis eũ in gaudio cum uultu tuo. Iob 33. Videbit faciem eius in iubilo. Nunc facies illa nobis abscõdita est. Dauid: Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ domine, quã abscondisti timentibus te? Iob. 26. Qui tenet uultum solii tui, & expandit super illum nebulam suam. Magnitudinem etiam gloriæ saluandorũ ostendit hoc, quòd Deus uocat ecclesiam sponsam suam. ¶Erit enim gloria sponsæ, ut decebit regem cælestem sponsam ipsius. Quæ gloria describitur in Psal. Astitit regina à Dextris tuis in uestitu deaurato. Cantic. 4. Veni de libano sponsa mea, ueni de Libano: ueni, coronaberis. Item quòd fideles dicuntur filii Dei, & filii charissimi. Ephes. 5. Estote imitatores Dei sicut filii charissimi. Vnde erit gloria eorum, ut decebit tantum patrem. De qua gloria Rom. 5. Gloriamur in spe gloriæ filiorũ Dei. Item quòd fideles dicuntur dii, in Psalm. Ego dixi, dii estis. Sicut de aliquo dicitur, quòd ipse est rex uel archiepiscopus, eò quòd regẽ, uel archiepiscopũ habeat in sua uoluntate: sic amici Dei in futurò dii erunt propter unionem uoluntatum cum Deo. 1. Corint. 5. Qui adhæret domino, unus spiritus est. Amicitia est unio amantium. Aug. Talis est quisq; qualis eius dilectio. Si terrã diligis, terra eris: Deũ diligis: quid dicam? Deus eris. Non audeo hoc dicere ex me: sed scripturas audiamus. Ego dixi, dii estis.

¶ *De duodecim quæ electi habebunt, qui intelliguntur 12. fructus ligni uitæ.*

ET notandum quòd duodecim erũt in electis post generalem resurrectionẽ, quæ possunt intelligi per duodecim fructus ligni uitæ: de quibus Apocal. ult. legitur. ¶Primũ est sanitas absq; infirmitate. Psalm. Qui sanat omnes infirmitates tuas. Esa. 60. Occupabit salus muros tuos. ¶Secũdũ est iuuẽtus sine senectute. Psal. Renouabitur ut aquilæ iuuentus tua. Quasi in ætate xxx. annorũ semper manebunt. Ephes. 4. Donec occurramus omnes in uirũ perfectũ, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. 1. Thess. 4. Rapiemur obuiã Christo in aëra: & sic semper cum domino erimus. ¶Tertiũ est satietas sine fastidio. Hic nõ satiatur oculus

oculus uisu, nec auris auditu. Eccl.1. Sed tunc in bonis implebitur desiderium tuum. In Psal. Satiabor cùm apparuerit gloria tua. Esa.49. Non esurient, neque sitiẽt amplius. Greg. Satiati desiderabimus, ne satietas generet fastidiũ: & desiderantes satiabimur, ne cum anxietate sit desideriũ. ¶ Quartũ est libertas, ad quã faciunt corporis agilitas & subtilitas. ¶ Corpus enim nõ detinebitur uel propria grauitate, uel alterius corporis oppositione. Aug. in lib. de ciuit. Dei xxij. Vbi solet spiritus, ibi erit protinus & corpus. ¶ Quintũ est pulchritudo absq; deformitate. Pulchritudo corporis cõsistit in claritate, & situ debito, & figura membrorũ. Sap.3. Fulgebunt iusti. Mat.13. Tunc iusti fulgebunt, sicut sol in regno Patris mei. Philip.3. Saluatorẽ expectamus dominũ nostrũ Iesum Christũ, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratũ corpori claritatis suæ. ¶ Sextũ est impassibilitas, ad quam immortalitas pertinet. Esa.49. Non cadet super eos sol, neq; ullus æstus. Esa.25. Præcipitabit mortẽ in sempiternum. ¶ Septimũ abundantia sine indigẽtia. Deuter.8. Rerũ omniũ abundantia perfrueris. Iudic.18. Tradet uobis Deus locũ in quo nullius rei est penuria. Gregor. Nihil exterius quod appetatur: nihil interius quod fastidiatur. ¶ Octauũ est pax absque perturbatione. ¶ Nonum securitas sine timore. Esa.32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis: in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. Psal. Qui posuit fines tuos pacẽ. ¶ Decimũ est cognitio absq; ignorãtia. 1. Cor.13. Videmus nunc per speculũ in ænigmate: tunc autẽ facie ad faciẽ. Nunc cognosco ex parte, tũ autem cognoscã sicut & cognitus sum. ¶ Vndecimũ gloria absque ignominia. Coloss.3. Cũ Christus apparuerit uita uestra, tunc & uos apparebitis cũ ipso in gloria. ¶ Duodecimũ est gaudiũ sine tristitia. Apocal.7. Absterget Deus omnem lacrymã ab oculis eorũ. Item Esa.25. Auferet dominus Deus omnem lacrymã ab omni facie, & opprobriũ populi sui. Item Esa.65. Obliuioni enim traditæ sunt angustiæ priores. Et eiusdem lib. Lætitia sempiterna super capita eorũ: gaudiũ & lætitiã obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus. Mat.25. Intra in gaudiũ domini tui. In uerbo intrandi innuitur magnitudo gaudii, quod hominem undiq; cinget. Io.16. Iterũ uidebo uos, & gaudebit cor uestrum, & gaudium uestrum nemo tollet à uobis.

¶ *Quòd gaudium electorũ proueniet quasi à sex partibus.*

ET notandũ quòd gaudium electorum proueniet quasi à sex partibus. Primò à beata Trinitate. Secũdò à loci amœnitate. Tertiò, à iucũda societate. Quartò, à corporis glorificatione. Quintò, ab inferno. Sextò, à mũdo. De

primo legitur Esa.33. Regem in decore suo uidebunt. Eccle. 11. Dulce lumen, & delectabile est oculis uidere solem. In uisione regis triplex gaudium erit eis. Primum erit in uidendo faciem diuinam, quod erit summũ gaudium. Aug. Si mali possent, mallent Deum in inferno uidere, & in pœnis, quàm extra pœnas Deũ non uidere. Chryso. Ego multo grauiores quàm gehenna est dico cruciatus remoueri, & abiici ab illa gloria: nec puto ita acerba esse gehẽnæ incendia, ut sunt illa quibus torquetur is qui arcetur à conspectibus Dei. Bernard. Reuera illud est uerũ, & solũ gaudiũ, quod nõ de creatura, sed de creatore concipitur, & quod quum possederis, nemo tollet à te: cui cõparata omnis aliunde iucũditas mœror est, omnis suauitas dolor est, omne dulce amarũ, omne decorũ fœdum: omne postremo quodcũq; aliud delectare possit molestũ, quum Dei bonitas in infinitũ excedat omnẽ bonitatẽ creatã. Delectatio quæ erit in perceptione immediata illius bonitatis, in infinitũ melior erit omni perceptione createę bonitatis. In Psal. Faciẽ tuam Domine requiram. Io.17. Hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum uerum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Et in Psalm. illo: Qui regis Israël, triplicatur illud, Ostende faciem tuam, & salui erimus. Et super illud Psal. Ostendam illi salutare meum, dicit Glo. Hæc uisio est tota merces: uisio qua Deus uidetur facie ad faciem, tertium cęlum est. Et iste paradisus (si dici potest) paradisorum: ut dicit glo. Augu. super 2. Corinth. 12. Ibi beata uita in fonte uiuo bibitur, inde aliquid aspergitur huic humanę uitæ. Dauid: Sitiuit anima mea ad Deum fontẽ uiuum. Omnes deliciæ quæ sunt in mundo isto, minimæ guttæ sunt, quæ à fonte illo fluxerunt. Væ inimicis Dei qui guttas illas in terra lingunt, fonte suauitatis contempto. Ierem. Dereliquerunt me fontem aquæ uiuæ. Minus sunt omnes deliciæ quæ fuerunt in mundo, & erunt, usque in diem iudicii: respectu illius suauitatis, quàm sit una gutta aquæ respectu totius maris: cùm tanta inueniatur delectatio in portiũcula creaturæ, quanta inuenietur in ipso creatore? Frater Guido Carthus. Si diuinæ bonitatis uestigiorum uestigia tantum habent suauitatis, quid habet ipse fons suauitatis Deus? Augustin. 4. lib. confes. Plus delectant, quàm singula, si sentiri possent omnia: sed longe his melior qui fecit omnia. Secundum gaudium erit uidendo humanitatem Christi. Bern. Plenum prorsus omni suauitatis dulcedine uidere hominẽ hominis conditorem. Tertium gaudium erit in consideratione unionis humanæ naturæ ad diuinam. Mirabile enim gaudium erit electis, quũ agnoscent, quòd

frater

frater eorum secũdũ carnẽ uerè Deus est. Magnitudo hui' gaudii potest perpẽdi ex gaudio, quod solent habere parentes cùm filii eorũ fiunt episcopi uel archiepiscopi. Tãta erit unitas capitis, & membrorum, q̃ membra honorem sui capitis suum reputabũt: sicut caput hominis bona uel mala mẽbris suis illata sua reputat.

¶ *Quòd electis proueniet triplex gaudium ab amœnitate loci.*

ITEM à loci amœnitate triplex gaudium electis proueniet. Primò à claritate loci. Tob. 13. Beatus ero, si fuerint reliquiæ seminis mei ad uidẽdã claritatẽ Ierusalẽ. Apocaly. 22. Nox ultrà nõ erit. Et secundum Philosophum, ante corpus in quo est diuersitas luminis, est aliud suprà, in quo est uniformitas luminis per totũ: Illud corpus est cęlum empyreũ, in quo est lumen continuum. Secundò à loci puritate. Apocaly. 21. Non intrabit in eam aliquid coinquinatum, aut abominationem faciẽs. Tertiò à loci latitudine. Baruch 3. O Israël, quàm magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius? Seneca: Ab ultimis litoribus Hispaniæ usq; ad Indos paucissimorum dierũ spatium iacet, si nauem ferat uentus: at cælestis illa regio per xxx. annos uelocissimo syderi uiam præstat.

¶ *Quòd electis proueniet triplex gaudium ex societate aliorum saluatorum.*

ITEM ex societate proueniet triplex gaudium. Primò ex multitudine. Apocal. 7. Vidi turbam magnã quam dinumerare nemo poterat. Secundò ex nobilitate illius societatis in qua erit beata Virgo, & angeli, & sancti, & sanctæ, qui omnes reges, & reginæ erunt. Vnde filius Dei dicitur uenisse de regalibus sedibus. Sapien. 18. Plus deberent homines laborare solũ ut possent esse una die cum beata Virgine, quàm multi laborent pro ęterna gloria. Hiero. ad Eustochiũ: Egredere quæso paulisper de carcere, & papilione corporis, ut in ostio stans uideas gloriam Dei pertransire: præsentis laboris ante oculos tuos pinge mercedẽ, quam nec oculus uidit, &c. Qualis erit illa dies, cum tibi Maria mater Domini choris occurret comitata uirgineis, cum pòst rubrum mare submerso cum suo exercitu Pharaone, tympanũ tenens præcinet responsuris, Cantemus Domino: gloriose enim honorificatus est, &c. Tertiò de amicabilitate societatis illius. Tãta enim charitas inter eos, quòd gaudia aliorum sua reputabunt. Esa. 31. Dixit Dominus cuius ignis in Sion, & caminus eius in Ierusalem. Propter magnam charitatem hæreditas illa omnibus una est, singulis tota, iuxta uerbum Greg.

¶ *Quòd electis proueniet quadruplex gaudium ex corpore glorificato.*

ITEM à corpore glorificato qua

to quadruplex prouenie gaudium. Primum, à corporis pulchritudine. Secundũ, ab eius subtilitate. Tertiũ, ab eius agilitate. Quartum, ab eius impassibilitate. Primum erit in corpore respectu eius quod erit iuxta se: ut scilicet alia corpora glorificata in aspectu eius delectentur. Secundũ respectu eius quod erit infra se: ut scilicet corpora inferiora corpori glorificato cedant. Tertium, respectu eius quod erit supra se, ut ad spiritum suum perfectam possit habere obedientiã. Quartum, ad id quod erit contra se, ne ab aliquo possit lædi.

¶ *Quòd electis proueniet triplex gaudium ab inferno.*

ITEM ab inferno triplex gaudiũ electis proueniet. Primo, ex hoc ꝙ infernum euaserũt. Secũdo, ex hoc quòd hostes eorum cruciabuntur ibi. Psal. Lætabitur iustus cùm uiderit uindictã. Tertio, ex hoc quòd peccatũ quod maximè nocuit hominibus, clausum erit in inferno. Pòst diẽ iudicii erit in inferno peccatũ quasi in proprio loco: non enim poterit remanere neque in cęlo, neq; in terra, quin ad ultimum descendat in infernum.

¶ *Quòd à mundo proueniet electis triplex gaudium.*

ITEM à mundo proueniet electis triplex gaudium, Primò, ex hoc ꝙ à pœnali miseria huius exilii liberati erunt. Bernar. Transire de morte ad uitam, uitæ gaudium duplicat. Verisimile est quòd multum gaudeat de hac liberatione qui dicebat: Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est. Secundò, de hoc quòd à naufragio liberati erũt. Si naufragi qui de mari exierunt tantũ gaudẽt: uerisimile est ꝙ multum gaudeant qui tot naufragia passi, à mari huius mundi periculosissimo euaserunt. Bernar. Periculum probat transeuntium raritas, & pereuntium multitudo. In mari Massiliæ de quatuor nauibus uix una perit: in mari huius mundi de quatuor nauibus uix una ad portum salutis peruenit. Tertiò, ex hoc, ꝙ quũ ipsi tantæ infirmitatis essent, tamen de tãto hoste triũphauerũt. Iob. 41. Non est potestas super terrã quę cõparetur ei, qui factus est ut nullũ timeret. Nos sumus ut locustæ, hostes nostri ut gigantes. Augu. in lib. Conf. Quanto, inquit, maius periculũ fuit in prælio, tanto est gaudium maius in triumpho. Sic est in nauigantibus. Nã post pericula & misericordias naufragii, exultant nimis: quoniã timuerũt nimis. ¶ De gloria futura dicit Aug. in lib. de Ciuit. Dei, Quãta erit felicitas, ubi nullum erit malum, nullum latebit bonũ: uacabitur Dei laudibus, qui erit omnia in omnibus. Nam quid aliud agatur, ubi nec ulla desidia cessabitur, nec ulla indigentia laborabitur? Nescio. Itẽ in eodẽ: Vera ibi gloria erit, ubi nec laudantis errore quisquam, nec adulatione laudabitur. Verus honor qui nul-

li ne

li negabitur digno, nulli defertur indigno: sed nec ad eum ambiet ullus indignus. Vera pax, ubi nihil aduersi nec à seipso, nec ab aliquo patietur. Præmium uirtutis erit ipse qui uirtutem dedit: eique seipsum, qui melius, & maius nihil esse posset, promisit. Ipse finis erit desideriorum nostrorum qui sine fine uidebitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur. Idem in eodem: In illa ciuitate magnũ bonum in se uidebit, quòd nulli superiori nullus inferior inuidebit: sicut nunc nõ inuident archãgelis angeli cæteri, tanquã nollet unusquisque esse quod non accepit, quum nec in corpore uult oculus esse qui est digitus: Idẽ: Ibi uacabimus & uidebimus, uidebimus & amabimus, amabimus & laudabimus. Ecce quid erit in fine sine fine. Nã quis ali⁹ noster est finis, nisi peruenire ad regnum cuius nullus est finis? Itẽ Aug. loquens de summo bono: Qui hoc bono fruetur, quid erit illi, & quid nõ erit? Erit quicquid uolet: quicquid nolet, non erit. Item Ber. loquens de cælesti ciuitate: O ciuitas cęlestis, mãsio secura, patria cõtinẽs totũ quod delectat, populus sine murmure, incolæ quieti, homines nullã habentes indigentiã. O quàm gloriosa dicta sunt de te Ciuitas Dei.

¶ *Quòd gaudium futurũ differt à præsenti in multis.*

ET notandum ꝙ gaudiũ futurum à præsenti differt in hoc, quòd ipsum est plenũ gaudium & perfectũ. Io. 16. Petite & accipietis, ut gaudiũ uestrum sit plenum. 1. Cor. 13. Cũ uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Itẽ gaudium futurũ est securũ. Aug. in li. de moribus ecclesiæ. Summũ bonũ tale esse debet quod non amittat homo inuitus: quippe nemo potest confidere de tali bono quod sibi eripi posse sentit, etiam si retinere illud amplectique uoluerit: quisquis enim de bono quo fruetur non cõfidit, in tãto timore amittẽdi beatus esse quis potest? Itẽ gaudium futurũ est purum gaudium, cũ hic dolore risus misceatur. Prou. 14. Esa. 25. Auferet Dominus omnem lacrymã &c. Hęc tria insinuantur Esa 25. Vbi sic legitur: Faciet Dominus exercituũ omnibus populis in monte hoc conuiuiũ pinguium, conuiuiũ uindemiæ pinguiũ medullatorum, uindemiæ defecatæ. In pinguedine, intellige plenitudinẽ: in medulla, securitatem quę intra ossa abscõditur: in defecatione, puritatẽ. Conuiuiũ illud est cœna magna, de qua legitur Lucæ 14. quã Deus pater ab æterno præparauit: Filius uerò fercula addidit: gaudiũ scilicet, quod erit in aspectu humanæ naturæ quã assumpsit: Spiritus sanctus pigmenta suauitatis ministrat: Ipse est fluuius nectareus lætificans ciuitatem Dei. Psal. Torrente uoluptatis tuæ potabis eos. Sola inuitatio huius cœnæ beatum reddit,

Apocal.19. Beati qui ad cœnã nuptiarum Agni uocati sunt. In hac cœna est unũ ferculũ quod solũ sufficeret. Io.14. Domine ostende nobis patrẽ, & sufficit nobis. Solus odor huius cœnæ qui datur sanctis præsentiri, plus ualet quàm totum gaudium mundi.

¶ *De triplici materia gaudii electorum, & xij. cognitionibus intellectus per xij. stellas corona mulieris in Apocalypsi.*

ITEM notandum ꝙ triplex materia illius gaudii intimatur nobis. Nume.13. in fructibus illis quos attulerunt exploratores de terra promissionis, qui fuerunt ficus, uua, & malogranata. In ficu dulcedinẽ deitatis intellige. Prouerb.17. Qui seruat ficũ, comedet fructus eius: & qui custos est Domini sui, glorificabitur. In uua, Christi humanitatẽ in torculari crucis expressã. In malogranatis, sanctorum ordinatã societatem. Ordinatè enim se habent grana in malogranato. Itẽ Apo.12. insinuantur nobis gaudia xii. in corona xii. stellarum, quæ erat in capite mulieris. Duodecim stellę sunt xii. cognitiões quę electos lætificabunt: tres pertinẽtes ad Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, & nouem ad nouẽ ordines beatorũ spirituum. Vel has xii. stellas intellige tres dotes animæ, scilicet Dei uisionem, eiusdẽ dilectionem, & boni excellentissimi uel arduissimi cõprehensionẽ, quę cõprehensio glorisissima est: & quatuor dotes corporis, scilicet claritatẽ, uel potius pulchritudinẽ, subtilitatẽ, agilitatẽ, impassibilitatẽ, & societatẽ quinque sensuũ. Secundũ quosdã tertia dos animæ est delectatio quę est effectus uisionis, & amoris.

¶ *De diuersitatibus spei, quæ detestabilis est ex quatuor, & commendabilis ex tribus.*

CAP. VI.

NOtãdũ est ergo ꝙ est spes detestabilis, & est spes commẽdabilis. Spes detestabilis quadruplex est. Prima est maledicta. Secunda, prę sumptuosa. Tertia est uana. Quarta, mẽdax uel falsa. ¶ Prima est, quæ Deum ideò offendit, quia de magnitudine misericordię eius cõfidit. Vnde Bernardus in sermonibus: *Est infidelis fiducia solius utiq; maledictionis capax*, quum uidelicet in spe peccamus. Hęc peccat in bonitatem Dei. Rom.2. An diuitias bonitatis eius, & patiẽtię & lõganimitatis contemnis? ¶ Secunda est quum aliquis sperat se facturum quum uoluerit quod uires eius excedit: ut quũ aliquis præsumit se conuersurum à malis suis quum uoluerit. Ecclesiast.29. Repromissio nequissima multos perdidit. Spes uana est, cùm fiducia ponenda in creatore, in creatura ponitur. De quo require s. 5. capit. in eodem tractatu. Esaię 55. Cõfidunt in nihili. Spes falsa est, quũ quis sperat quod futurũ non est: ut quum quis promittit sibi longã uitam, qui citò moriturus est, ut ille cui dictũ est,

Stulte

Stulte hac nocte repetēt animā tuā. Luc.12. Esa.29. Posuim⁹ mendaciū spē nostrā. ¶ Ad hoc quòd spes commēdabilis sit, tria operātur. Primū est, si in solo Deo ponatur. Hester 14. Exaudi uocē illorū qui nullā aliā spem habent. Secundū, si assit meritum, unde quod speratur, præsumatur. Ber. sup Cātica: Integra ecclesiæ consolatio, quum non solū quid sibi sit expectandū, sed unde sit prę sumendū, nouerit. Tertiū, si in tribulatione spes nō deficit, sed uires suas ostēdit. Iob 13. Etiā si ceciderit sup me, in ipso sperabo. In Psal. Si exurgat aduersum me pręliū, in hoc ego sperabo. Item notādū ꝙ est spes primæ authoritatis, quæ in solo Deo ponēda est. Et est spes suffragii, quæ ponenda est in sanctis, inquantum sunt amici Dei. Spes quæ in solo Deo ponitur, subdiuidi potest in spem ueniæ, gratiæ, & gloriæ. Spes uerò gloriæ subdiuidi potest in expectationem glorię animæ, & gloriæ corporis, de quibus prius dictum est.

SECVNDAE *partis principalis de tribus uirtutibus Theologicis*, *Tractatus* IIII. *De Charitate*. CAP. I.

CHARITATIS descriptiones primò ponēdæ sunt. Secūdò, commendationi eius insistetur. Tertiò, agetur de dilectione Dei. Quartò, de dilectione proximi. Quintò, de ordine charitatis. Sextò, de his quæ aduersantur charitati. Septimò, de gradibus diuersis ipsius. ¶ Notandū ergo quòd charitas est finis præcepti de corde puro, & cōscientia bona, & fide nō ficta. 1. Tim. 1. Vbi dicit gl. Hic diffinit Apostolus charitatē. Charitas est finis, inquā, cōsummationis, non consumptionis. Plenitudo enim legis est dilectio. Roman. 13. August. Legis & omnium diuinarū scripturarum plenitudo est, dilectio rei qua fruendum est, & rei quæ nobiscū ea re frui potest, id est Dei & proximi. Idem: Ille sanctè & iustè uiuit, qui ordinatā habet dilectionem: ne aut diligat quod non est diligendū, aut nō diligat quod est diligendum, aut æquè diligat quod minus uel amplius diligendum est, aut minus uel amplius quod æquè diligendum est. Idem: Si non uoles omnes paginas perscrutari, omnia inuolucra sermonum euoluere, omnia secreta scripturarū penetrare, tene charitatem ubi pendent omnia. Idem in libr. de disciplina Christiana: Vt nemo excusationem habeat in die iudicii, uoluit Deus, sicut scriptū est, consummare & abbreuiare uerbum super terrā. Hoc ipsum uerbum cōsummatū & abbreuiatū, non obscurum Deus esse uoluit. Ideo breue, ne nō tæderet legere. Ideo apertū, ne quis dicat, Nō mihi licuit intelligere. Thesaurus est magnus diuinarū scripturarum:

rarum: hic thesaurus absc̄oditus est in agro. si piger eras ad pscrutandum thesaurū, non sis piger unam margaritā sub lingua ferre, & quò uis securus ambula. Hæc est margarita ista: Diliges, &c. Matth. 22. Vel finis præcepti est charitas: quia gratia charitatis habendæ est pręceptum: sicut sanitas est finis medicinæ. Augu. Timor est medicamentum: charitas sanitas. Sicut initium est sapientię timor Domini, Prouerb. 1. sic dilectio finis est sapientiæ. Ecclesiast. 1. Dilectio Dei honorabilis sapientia. Chrysosto. Finis annunciationis est amor. Vnde Christus qui uenit legē implere, specialiter fuit prædicator amoris. Lucæ 12. Ignem ueni mittere in terrā: & quid uolo nisi ut accēdatur? Et in fine uitæ suæ mortalis inculcauit discipulis pręceptum de dilectione, ut habetur Ioan. 15. Hoc est, inquit, pręceptū meum, ut diligatis inuicem, &c. Item: Hæc mando uobis, ut diligatis inuicem. Item: Mandatum nouum do uobis, &c. Eiusdem 13. Sequitur, ex corde puro, &c. Tria hic tangūtur quæ ad charitatē disponunt. Fides non ficta, scilicet fides uera & catholica, non illa fides quam sibi hæretici fingunt. Et spes quæ per conscientiā bonam intelligitur: quia ut dicit gl. August. Ille sperat, qui bonam cōscientiam gerit: quem uerò pungit mala cōscientia, retrahit à spe. Et puritas cordis. Oportet enim cor depurari ab amore mundi, ut impleatur amore Dei. Vnde super illud Psalm. Diligite Dominū omnes sancti eius. dicit glo. Disce non diligere mundum, ut discas diligere Deū. Auerte, ut conuertaris: funde, ut implearis. Augu. Bono implendus es: funde malum. Putas quia melle te uult implere Deus: si aceto plenus es, ubi mel pones? Si quis uerò obiiciat, quòd omnes uirtutes simul infunduntur, unde non uidetur una uirtus esse causa alterius uel prior altera: Potest dici quòd hoc referendum est ad opera uirtutum, quorum unum est prius altero & causa ipsius. Ideo enim quia credimus Deum liberalissimū, speremus in eo: & quia de liberalitate ipsius speramus, eum diligimus. Vel potest dici, quòd licet uirtutes simul sint tēpore, tamen una prior est altera causalitate: sicut splendor ab igne est, & tamen ignis & splendor simul sunt tempore. Hoc exemplū ponit August. super principium ad Heb. Sed iterū obiicitur: Quomodo charitas sit ex fide & spe, cum charitas dicatur esse radix omniū bonorū? in glossa Augustini super uerbū prius positum, Finis præcepti est charitas. & super illud Galat. 5. Fructus spiritus est charitas, &c. Dicit gl. Aug. Caput uirtutum præmisit: id est, charitatem. Quæ enim alia inter fructus spiritus debuit tenere primatum, nisi charitas, sine quā uirtutes cæteræ nō reputabūtur esse

esse uirtutes, & ex qua nascitur uniuersa bona? Ad solutionẽ huius uidetur esse distinguẽdus triplex ordo uirtutum, scilicet ordo plantationis, ordo meritoriæ operationis, & ordo reparationis. In ordine plãtationis prima est fides. Primo enim docenda sunt quæ sunt fidei, deinde quę sunt timoris & spei. Hebręorũ 11. Credere oportet accedentem ad Deũ, quia est: & inquirentibus se, remunerator sit. In ordine operationis meritoriæ est charitas quasi illam imperans. In omni enim ordinata operatione, primum est amor siue desiderium finis, & ex illo omnes mediæ operationes, ut apparet in ædificatione domus, cuius causa est amor inhabitationis ipsius: ex quo amore non solũ est ædificatio, sed etiã ea quæ ad ædificationẽ iuuant, ut inquisitio operariorũ. In operãdo igitur meritoriè prior & principalis est charitas, & primò mouẽs: fides enim ei deseruit tanquam lucernam præferẽs, ostẽdens quid & qualiter operari debeat. Illuminatio enim adiutorium est in opere, & illuminator & adiutor & non principalis operator. In ordine uerò reparandi in uirtutibus affectiuis, prior uidetur esse humilitas. Si enim omnis peccati est initiũ superbia, ut habetur Eccl. 10. omnis correctionis principium erit humilitas. Huic cõsonat quòd reparator humani generis posuit primam uirtutem, humilitatem. Matt. 5. dicens: Beati pauperes spiritu. Pauperes spiritu dicuntur humiles, secũdum glos. ¶ Charitas inter tres uirtutes quæ ordinãt ad Deũ, propinquior est fini, scilicet Deo: unde Deum habet pro fine & pro materia: diligit enim Deũ propter se, & cùm fides finẽ uideat, spes illuc tendat (est enim spes insecutio, sicut timor est fuga) charitas est unio cum fine. Vnde cùm finis optimum sit, & à fine habeãt quòd sint bona ea quæ sunt ad bonã finem: charitas primo habet bonitatem inter uirtutes, & per eam habent bonitatem cæteræ. Et secundum hoc intelligendum est quod dicit glossa super 1. Timot. 1. quòd charitas est radix omnium bonorũ: inquãtum scilicet sunt bona. Et illud similiter super Gal. 5. Ex charitate nascuntur omnia bona: inquantum scilicet sunt bona. Et sicut radix humorẽ mittit ad ramos, sic charitas bonitatẽ ad opera cęterarũ uirtutum. August. in sermone de Charitate: Sicut radix omnium malorum est cupiditas: ita radix omnium bonorum est charitas. Humilitas etiã potest dici radix uirtutũ, secundũ illam proprietatem qua radix est pars arboris infima terræ adhærens. Sic humilitas cõsiderans infirmitatem suam, sub Deo collocat se in loco infimo. Fides etiam potest dici radix; quia radix est in arbore quasi os in animali. Per radicem ingreditur ad arborẽ nutrimentum

tum arboris: sic per fidem bonũ ingreditur ad animam. Item charitas sic describitur à Magistro lib. 4. Sententiarum: Charitas est dilectio qua diligitur Deus propter se, & proximus propter Deũ, uel in Deo. In Deo dicitur, propter illos qui iusti sunt, qui manẽt in Deo per gratiam. Propter Deum dicitur quantũ ad illos qui nondũ sunt iusti, qui adhuc amãdi sunt ut iusti fiãt, & in Deo per gratiã maneant. Augu. Qui amat homines, aut quia iusti sunt, aut ut iusti sint, amare debet. Item August. sic describit charitatẽ: Charitas, est uirtus qua uidere Deum, perfruiq; eo desideramus. Et est hæc descriptio secundum digniorẽ actum charitatis. Potest etiã sic charitas describi: Charitas est uirtus qua unaquæq; res tãti habetur quanti habẽda est. Vnde charitas pondus æquum est: sicut statera dolosa est cupiditas. Prou. 11. Statera dolosa abominatio est apud Deum, & pondus æquũ uolũtas eius. Tẽporalia quæ in ueritate parũ pretiosa sunt, quæ Apostolus reputauit ut stercora, multũ ponderãt in statera cupiditatis: ideo uerè dolosa est. Osee 12. Chanaan in manu eius statera dolosa. Hæc statera etiam meritò abominatio est Deo: cùm diuitiæ & honores quæ abominabilia sunt Deo, ibi præponderãt ueris bonis. Lucæ 16. Quod autem est apud homines, abominatio est apud Deũ. In libro de Spiritu & anima dicitur, quòd charitas est cõcordia mentium, & societas electorum, uita beata animarum & angelorũ: quia nec animæ, nec angeli nisi per charitatem uiuunt.

De commendatione Charitatis.

CAP. II.

Ad commendationem Charitatis, primò ualere potest hoc, quòd Spiritussanctus in Scriptura sacra totiens monet ad ea quæ charitatis sunt. 1. Corint. 14. Sectamini charitatẽ. Et eiusdem 16. Omnia opera uestra in charitate fiant. Eph. 3. In charitate radicati & fundati. Eiusdem 4. In charitate crescamus. Item 5. Ambulate in dilectione. Philipp. 1. Oro ut charitas uestra magis ac magis abundet. Colos. 3. Super omnia charitatẽ habentes. 1. Pet. 4. Ante omnia mutuã in uobismetipsis continuam charitatẽ habentes. Secũdo commendabilis est cõparatione cæterarũ uirtutum. Ad quod pertinet illud 1. Corint. 13. Maior autem horum est charitas. Aug. Respice ad munera ecclesiæ, & uniuersis excellentius charitatis munus cognosces. Ideo oleo charitas comparatur, quod supereminet aliis liquoribus: sic charitas superexcellit aliis uirtutibus. Propter eandem causam charitas aurũ dicitur, quod inter metalla pretiosius est. Apoc. 3. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum & probatum, ut locuples fias. Huic auro comparando intendere debent

in nundinis huius mundi hi quibus dictum est, Luc. 19. Negotiamini dum uenio. Nec solũ aurũ est charitas: sed etiã aurea reddit ea quæ contingit. Et hæc est una uirtus charitatis, quòd plũbea efficit aurea. Opera enim de genere bonorum sine charitate facta quasi plumbea sunt: parui scilicet, uel nullius ualoris: facta uerò ex charitate, quasi aurea sunt, quia pretiosa ualde. 3. Reg. 6. Nihil erat in templo quod nõ auro tegeretur. Opera ex charitate facta, sunt quasi uestis deaurata qua ecclesia ornatur. In Psalmo: Astitit regina à dextris tuis in uestitu deaurato. Propter eandem excellentiã dicitur etiã charitas ignis. Lucæ 12. Ignem ueni mittere in terram. Ideo Spiritus sanctus super apostolos in linguis igneis descendit, ut in cordibus hominũ ignem istum succederẽt. unde Bern. Venit super discipulos Spiritus sanctus in linguis igneis, ut linguis omnium gentium uerba ignea loquerentur, & legẽ igneã linguæ igneæ prædicarent. Thren. 1. De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me. Ignis inter elementa uirtuosior est: sic charitas uirtuosior est cæteris uirtutibus. Hieron. Qui perfectè amatur, totam sibi undique amantis uendicat uoluntatẽ, nihilque est imperiosius charitate. 2. Corint. 5. Charitas Christi urget nos. ¶ Ignis ferrum quasi ignem efficit: sic charitas eos in quibus est, ut ignem efficit. Ecclesiast. 48. Surrexit Elias propheta sicut ignis, & uerbum eius quasi facula ardebat. Nescit ignis esse otiosus: sic secundum uerbum Gregor. amor Dei nunquam est otiosus. Operatur enim magna, si est: si autem operari renuit, amor nõ est. Ignis charitatis est illuminãs & splendens, & ad splendorem æternum perducens. Gregor. in Moral. Non clarescit anima in fulgure æternæ pulchritudinis: nisi (ut ita dixerim) hic prius arserit in officina charitatis. Hic est ignis ille quo spiritus angelici ardent. Ignis iste in cinerem humilitatis redigit. In hunc cinerem redegerat illum qui dicebat Genes. 18. Loquar ad Dominum meum, cùm sim puluis & cinis. Carbo ignitus cum mortuis carbonibus positus, aut extinguitur, aut eos uiuificat. Sic uiri sancti igne charitatis succensi morti se exposuerunt ut mortuos in peccatis uiuificarent. Ignis tendit sursum: sic illi qui uehementer accensi sunt, igne charitatis cupiũt dissolui & esse cum Christo. Philippens. 1. & mortem habent in desiderio, & uitam in patiẽtia. Charitas est ignis, quo apostoli suauiter arserunt, ut ait Gregor. Ipsa est speciale donũ Dei, qui & ignis dicitur. Deuterono. 4. Hebræ. 13. Deus noster ignis consumens est. Gregorius in Homil. Deus ignis consumens dicitur, quia flãmis sui amoris incendit mentes quas impleuerit,

& à

& à uitiorum sordibus mundas reddit, & peccatorum rubiginē consumit. Bernard. super Cant. Ignis qui Deus est, cōsumit quidē, sed non affligit: ardet suauiter, desolatur feliciter. Est enim uerè carbo desolatorius: sed qui sic in uitia exerceat uim ignis, ut in anima exhibeat uicem unctionis. Gregorius in Homil. loquens de illo uerbo Lucæ 7. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Quid esse dilectionem credimus, nisi ignem? & quid culpam, nisi rubiginem? Tanto amplius rubigo peccati consumitur, quanto peccatoris cor magno charitatis igne concrematur. ¶ Charitas etiam est mater omniū uirtutum, ut ait glossa Ambrosii super illud Rom. 14. Vnusquisq; in suo sensu abundet. Mater, inquam, educatione, imò ipsa ad omnes se habet ut mater. Bernardus. Bona mater charitas, quæ siue foueat infirmos, siue exerceat prouectos, siue arguat inquietos, diuersis diuersa exhibens sicut filios diligit uniuersos. Cùm te arguit, mitis est: cùm blanditur, simplex est. Piè solet sæuire, sine dolo mulcere, patienter nouit irasci, humiliter indignari. Ipsa est quæ hominum mater & angelorum, non solum quæ in terris, sed etiam quæ in cælis sunt pacificauit. Ipsa est quę Deū homini placans, hominem Deo reconciliauit. Charitas patiens est, benigna est, licet læsa, licet offensa: si conuersus fueris ad illam, obuiabit tibi quasi mater honorificata. Item charitas enumeratur prima inter fructus Spiritussancti. Gal. 5. Fructus, inquit, spiritus, charitas, &c. Ibi dicit gl. Aug. Caput uirtutum præmii, uocans charitatem caput uirtutum. Ibi etiam dicit gl. Hieron. Quæ alia inter fructus spiritus debuit tenere primatū, nisi charitas sine qua cæteræ uirtutes non reputabuntur esse uirtutes? Verè primus fructus charitas. Antequam enim ipsa assit, nullus fructus est Deo gratus. Osee 9. Radix exiccata est, fructum nequaquam faciēt. Radix exiccata est, cupiditas, quam Apostolus dicit radicē malorum omnium. 1. Timothei 6. Vbi uerò charitas est, ibi multus fructus. Io. 15. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. Qui manet in charitate, in Deo manet. 1. Ioan. 4. Item charitas est primum bonum animę. Primū enim bonum animæ est Deo adhærere: Deo autem adhærere non ualemus, nisi dilectione, ut ait August. in libro de moribus ecclesiæ, & in lib. Confe. Mihi autem adhęrere Deo bonum est: quia si non manebo in illo, nec in me potero. Vbi charitas non est, potest esse species boni: sed non uerum bonum. August. Dantur & alia per Spiritumsanctū munera: sed sine charitate nihil prosunt. Seneca: Apud sapientes sunt honesta, apud uulgus simulacra rerū

honest

honestatum. Vbi charitas adest, nihil est malum. Eccle. 8. Qui custodit mandatum, non experietur quicquam mali. Quod de mandato dilectionis specialiter uerum est, Augu. Vbi charitas, quid est quod possit obesse? Vbi autẽ non est, quid est quod possit prodesse? Itẽ charitas est gratia gratiarum. Aliæ uirtutes sine ea gratæ non sunt. Et quia gratis non operantur. Iustitia enim reddit debitum: amor redimit incõmodũ quod imminet: spes emit commodũ quod obtinere intendit. Et quia non sufficiunt animam Deo reddere gratam, uel etiã sua propria opera absque charitate Deo grata facere nõ possunt. Charitas uerò gratis operatur, Bern. super Canti. Purus amor mercenarius non est, purus amor de spe uires nõ sumit, & tamen differentiæ damna non sentit. ¶ Charitas etiã animam Deo reddit gratam, & sua propria opera & cęteras uirtutes, & opera etiam earum, si à charitate fuerint imperata. Ipsa enim imperatrix est inter uirtutes, & quæ imperantur ab ipsa, Deo grata sunt, & à se reputat imperata. Item charitas locus luminis est. 1. Ioan. 2. Qui diligit fratrem suũ, in lumine manet. Amor mũdi excæcat, sed amor Dei illuminat. Extra charitatem tenebræ sunt. Vnde ibidẽ dicitur, Qui odit fratrẽ suũ, in tenebris est: ubi autẽ tenebræ sunt, ibi nõ est uerũ gaudium. Tob. 5. Quale gaudiũ mihi erit, qui in tenebris sedeo? ¶ Item charitas est locus securitatis & gaudii. Ber. Deus charitas est: quid pretiosius? Et qui manet in charitate, in Deo manet: quid securius? Et Deus in eo: quid iucundius? Augu. Deus charitas est: breuis laus, & magna laus. Breuis in sermone, & magna intellectu. Si numeras, unũ est: si appẽdas, quãtum est. Deus dilectio est. Item dulcius dilectiõe nihil est. Aug. Dilectio dulce uerbum, sed dulcius factũ. Cũ amor sit causa omnis iucũditatis: sine amore enim nihil iucũdũ: charitas quæ est amor summi boni, magnam habet iucũditatẽ. Vnde inter fructus spiritus, statim post charitatẽ enumeratur gaudium. Quomodo sine gaudio potest esse ꝙ Deus ametur debito modo, cùm ipse præsens sit ubi sic amatur. Præsentia enim boni amati iucunda est, Aug. in epist. ad Macedonium. Tanto nobis melius est, quanto magis in illũ imus, quo nihil melius. Imus autẽ nõ ambulando, sed amando: quem tanto habemus præsentiorem, quanto eundẽ amorẽ quo in eũ tendimus, poterimus habere puriorẽ. Idem super epist. Io. Hom. 10. Quid tibi iubet Deus? dilige me: amaturus es honorẽ, & fortè nõ peruẽturus. Quis me amauit, & nõ ad me peruenit? quisquis me quærit, cũ ipso sum: nõ ad me ambitur per aliquam uiã. Ipse amor tibi præsentẽ me facit,

cit.Greg.in Moralib. Qui mēte integra Deum desiderat, profectò iam habet quem amat:neq; enim quisquam posset Deū diligere, si hunc quē diligit, nō haberet. ¶ Charitas locus est ueræ quietis. Aug. Non potest anima nisi in eo quod diligit requiescere. Aeterna autē requies non datur ei, nisi in dilectione Dei. qui solus æternus est: & ipsa est perfecta sanctificatio, & sabbatū sabbatorū. Charitas etiā uita est. 1.Ioan.3. Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad uitam, quoniā diligimus fratres. Sine charitate nihil uiuit uita gratiæ: sed omnia sunt mortua, omnia arida. 1.Ioan.3. Qui non diligit, manet in morte. Et super 1.ad Cor.13. dicit glos. Sicut corpus sine anima mortuum est: sic anima sine charitate mortua deputabitur. Charitas est calor uitalis, quo extincto nihil spiritalis uitæ relinquitur. Prosper de uita contemplatiua dicit, ꝙ charitas est uita uirtutum. ¶ Ipsa etiam est mors uitiorū. Sicut enim fluit cera à facie ignis: sic pereunt uitia à facie charitatis. Cantico.ult. Fortis est ut mors dilectio. Qui uidetur esse magni ualoris in seculo, & charitatē nō habet, quasi leo mortuus, aut nullius ualoris est. Eccles.9. Melior est canis uiuus, leone mortuo. 1.Corin.13. Si habuero prophetiā &c. charitatē autē nō habuero, nihil sum. Nihil inquā ualore. Charitas etiam est uita operum. Greg. Nihil habet uiriditatis ramus boni operis, nisi maneat in radice charitatis. Itē charitatem habēs ditissimus est. Aug. Attende quanta est charitas: quæ si desit, frustrà habētur cætera: si autem assit, habentur omnia uel in se, uel in aliis. Idē in quodā sermone de charitate: Charitas est dulce & salubre uinculū mentiū, sine qua diues pauper est, & cū qua pauper diues est. ¶ Quatuor de causis diues est qui habet charitatē. Primo, quia ipsa charitas thesaurus est charissimus: ut nō solum chara, sed ipsa charitas expressiuè possit dici. Sicut de filio Dei dicitur Hebr.1. ꝙ sit splendor gloriæ. Et Sapien.7. Candor lucis æternæ. Hic est thesaurus abscōditus in agro cordis, pro quo emendo uniuersa essent uendēda. Matth.13. Hunc thesaurū nō potest auferre ianitor mundi: mors scilicet, quū alios auferat. Sine hoc thesauro non prosunt alii thesauri. De comparatione huius thesauri nullus pœnitebit, quū ualorem eius perfectè agnoscet. Cantic.ult. Si dederit homo omnē substātiam domus suæ pro dilectione: quasi nihil despiciet eam. Quanto quis charius emit thesaurum istum, tanto amplius lucratur. Hoc thesauro, thesaurus Dei acquiritur. Secundo, quia qui habet charitatem, habet Deum: ideo diues est, Ioan.4. Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet. Augustin.

Aurum

Aurum habẽs in arca, diues est: Deũ habens in cõſcientia diues est: cõiũge aurum & Deum, arcã & conſcientiã. Tertiò, quia opera ex charitate facta ſunt quaſi aurea: cùm ſint ualde pretioſa, regni ſcilicet æterni meritoria. Ideo bene monet Apoſto. ut omnia opera noſtra in charitate fiant. 1. Corint. 16. Quartò, quia charitas aliena bona ſua fecit. Aug. Vis mercedem habere de alieno? gaude inde, & mercedẽ tibi inde comparaſti. Aug. Penſent inuidi quantum bonum eſt charitas quæ ſine labore noſtro aliena bona noſtra facit. Anima habens charitatem eſt ſicut nobilis auis, quæ pede amoris prædam capit. Pes animæ, amor eſt, ut Augu. ait, qui ſi rectus eſt, dicitur charitas: ſi curuus, dicitur cupiditas. Qui ſine charitate ſperat ſe ad regnũ cælorũ peruenire: ſimilis eſt illi qui abſque pede uult incedere. Hic eſt pes ille de quo Ioſue 1. Omnem locum quem calcauerit ueſtigium pedis ueſtri, tradam uobis. Charitas particeps eſt omnium timentium Deum, cuſtodientium mandata eius. Charitas eſt communicatio Spiritusſancti: de qua 2. Corinth. ultim. qua illi qui habent Spiritumſanctum, omnia habent communia. Ipſa eſt ſocietas illa de qua loquitur Ioan. 1. Canonic. 1. Quod uidimus, & audiuimus, annuntiamus uobis: ut & uos ſocietatem habeatis nobiſcum. Qui charitatem non habet, quantum ad Deũ, excommunicatus eſt. 1. Cor. ulti. Si quis nõ amat dominũ noſtrum Ieſum Chriſtũ, ſit anathema. Glo. id eſt, ſeparatus à Deo, uel condemnatus. Vita ſanctorũ negotiatio eſt. Matth. 13. Simile eſt regnũ cælorum homini negotiatori &c. Quicunq; charitatẽ habet, particeps eſt in omni lucro quod fit in eccleſia. Vnde charitati poteſt dici illud Prouer. ult. Multæ filiæ cõgregauerunt diuitias: tu ſupergreſſa es uniuerſas. Antiquum prouerbiũ Socratis fuit, Amicorum omnia eſſe communia. Vnde cum quidam pauper diceretur coram eo amicus cuiuſdam diuitis, ait: Cur ergo iſte pauper, ille diues eſt? Amicus enim non eſt, qui particeps fortunæ non eſt. Cor in quo charitas eſt, eſt quaſi hortus, in quo omnes iuſti & boni quaſi arbores cæleſtes per amorem infixæ ſunt, unde ei fructificant. Quid ergo mirum ſi multum habeat fructum? Charitas bonum proprium eſt bonorum, quum cæteræ uirtutes communes ſint bonis & malis. Augu. Charitas eſt fons proprius & ſingularis bonorum. Item hæc ſola eſt quæ diuidit inter filios regni, & filios perditionis. In libro Proſperi: Charitas Dei & proximi propria & ſpecialis uirtus eſt piorum atque ſanctorum, quũ cæteræ uirtutes bonis & malis poſſint eſſe communes. Item charitas nunquam excidit: quũ fides

& spes euacuentur. 1.Corint.13. Quod tripliciter potest intelligi. Primò, quod in morte non amittitur. Qui enim amat Deũ in præsenti, quum eum non uidet: multo plus amabit eũ in futuro, quum eum uidebit. Ipsius in present. est meritum: ipsa ergo in futuro erit in præmium. Ioan.12. Scio quia mandatũ eius uita æterna. Quod specialiter est uerum de mandato dilectionis. Secundo de opere charitatis, quod non excidit charitate manente. Charitas est arbor à quo nõ excidit nec flos, nec folium, nec fructus. In hac arbore pendent omnia bona. Matt.22. In his duobus mandatis uniuersa lex pendet, & Prophetæ. Loquitur de duobus mandatis de dilectione. Flos unus arboris, scilicet unum propositum charitatis, est super millia auri & argenti. Charitati bene conuenit illud Ecclesi.24. Flores mei fructus honoris. Fructu huius arboris pascitur Deus ab homine, & ex eo uiuitur in paradiso. Tertio de habente charitatem, qui in morte non excidit, id est, nõ ex toto cadit: quia licet moriatur mũdo, uiuit tamen Deo. Vnde mors amicorum Dei, dormitio uocatur, Ioan.11. Lazarus amicus noster dormit. Item charitas maior est omnibus sacrificiis. Mar.12. Diligere proximum tanquam se maius est omnibus holocaustomatibus & sacrificiis. Charitas præ cæteris uirtutibus Deo placet, & diabolo displicet, & homini ꝓdest. ¶ Charitas meritò multũ Deo placet, quum Deus ei super omnia placeat. Glos. super illud Psal. Exultate iusti in domino. Placet Deo cui placet Deus. Ideo Deus aliquos spernit, quia ipsum spernunt. Esa.32. Væ qui spernis, nõne & ipse sperneris? Deus amat amantes se. Prouerb.8. Ego diligentes me diligo. Ioã.14. Qui autem diligit me, diligetur à patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Sola charitas Deum habet charũ: & ideo meritò inter uirtutes præcipuè chara est Deo: & opera eius specialiter meritoria sunt, & secundũ eam præmium mensuratur: ut qui maiorẽ habet charitatem, maius habeat præmium: & qui minorem, minus. Non habet Deum charum, qui pro minori pretio dat uel dimittit eũ quàm ualeat. Non habet auarus Deum charum, qui lutum diuitiarũ ei præponit. Habac.2. Vel qui congregat non sua, usq; quo aggrauat contra se densum lutum? Nõ habet etiam Deũ charum uoluptuosus qui delectationem momentaneam præponit ei. Greg. Momentaneũ est quod delectat, æternum quod cruciat. Non habet charum Deum pompaticus, qui pro uẽto uanæ gloriæ Deum deserit. Et ut breuiter dicamus: non habet Deum charum, qui non diligit eum super omnia, quũ ipse omnibus præualeat,

ualeat. ¶Charitas specialiter diabolo displicet. Vnde Grego. super Ezechi. Antiquus inimicus castitatē in nobis si sine charitate uiderit, non timet: quia ipse carne non premitur, ut luxuria dissoluatur. Abstinētiam nō timet, quia ipse cibo nō utitur, qui necessitate corporis nō urgetur. Distributionem terrenarum rerū nō timet, si eidē operi charitas desit, quia diuitiarū subsidiis nec ipse eget. Valde autē in nobis charitatem uerā, id est, amorem humilem, quem nobis uicissim impendimus, timet, & nimis concordiæ nostræ inuidet: quia hanc nos tenemus in terra, quam ipse tenere nolens amisit in cælo. Item Greg. Non curat antiquus hostis, ut terrena nobis tollat: sed ut charitatem auferat. Charitas etiam habenti ipsam multum prodest, sine ea nihil utile est. 1. Cor. 13. Si distribuero in cibos pauperū omnes facultates meas &c. charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Qui charitatem nō habet, est sicut æs sonās quod aliis prodest, sed sibi nō prodest, imò se consumit. Sic in eo qui charitatem non habet, diminuuntur bona naturalia, & minus idoneus fit ad bene operandū, uitā suam inutiliter expendit. Vbi uerò charitas est, omnia prosunt. Rom. 8. Scimus quoniā diligentibus Deum, omnia cooperātur in bonum. ¶Vtilitatem charitatis ostendit Aposto. 1. Corin. 13. dicens: Charitas patiens est, benigna est. Charitas non æmulatur, nō agit perperā &c. Vbi enumerantur septem bona quæ charitatem comitantur, & octo mala à quibus hominē seruat. Duo prima bona sunt patientia & benignitas, de quibus Grego. patientiam & benignitatem præmisit: quarum altera illata à proximis mala æquanimiter portat: altera, sua bona proximis desiderabiliter impēdit. Pœna quippe interrogat, si quietus quis ueraciter amat, ut ait idem Greg. Benigna etiam debet esse charitas: id est, egenis larga. Greg. Mens sanctorum in tentationis prælio munita patientiæ clypeo & gladio amoris accincta, ad mala ferenda sumit fortitudinem, & ad rependēda bona erigit unitatem. Tertium bonū est, congaudere ueritati: id est, bonis proximi. Quartum est, mala eius sufferre, compatiendo & supportando. Quintū est, omnibus Deo credere. Sextū, omnia sperare. Septimum est, diu expectando dominū sustinere. Duobus primis facit charitas ut bene nos habeamus in his quæ nostra sunt, mala propria patienter portando, & bona propria liberaliter largiendo. Duobus sequentibus facit ut nos bene habeamus ad ea quæ sunt proximi, bonis congaudendo, & mala comportando. Tribus ultimis, ut nos bene habeamus ad Deum, cui debemus fidem, eò

quòd sit prima ueritas:& spem, eo quod sit summa bonitas:& sustinentiam longam, eò quòd sit omnipotens: & magnitudinem præmii recompensare potest, quod tardus soluit. Augu. Charitas ideo tolerat in præsenti uita, quia credit omnia de futura uita. Et suffert omnia quæ hic inueniuntur: quia sperat omnia quæ ibi promittuntur. ¶Primũ malum, à quo charitas seruat, est æmulatio, siue inuidia, quæ putredo ossiũ dicitur. Prouer. 14. Est enim uehemens corruptio animæ, ex qua prouenit ut ipsa in malis proximi delectetur, & bonis contristetur, quæ naturaliter in bonis deberet delectari, & in malis contristari. Secundũ est, peruersa actio. Qui charitatem habet, habet Spiritumsanctum, qui benignè agit: qui uerò sine charitate est, habet spiritum malignum, qui perperam agit reddendo mala pro bonis, miseros opprimẽdo, bonis detrahendo, quum potius bonis addendum esset. Bona enim oportet crescere, mala autem minui: & miseri eleuandi sunt, nõ amplius opprimendi. Tertium est, inflatio: id est, dilatio propria usque ad proximi compromissionẽ, quæ solet habere scissuram: ut ait beatus Bernar. Prouerb. 28. Qui se iactat & dilatat, iurgia concitat. Iactantia est dilatatio exterior: præsumptio, cordis dilatatio interior. Quartum est ambitio, quum aliquis quærit sui exaltationẽ per proximi deiectionem. Similis est illi qui faceret de hominibus scabellum pedum suorum, ut sic altior cæteris appareret. Quintũ est, intimus amor proprii boni, ex quo solet sequi, quòd homo non curat de bono proximi. Philip. 2. Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed quæ aliorum. 1. Corinthior. 10. Nemo quod suum est quærat. Et in hoc est multum corruptum genus humanũ, quasi enim in naturã uersum est hominibus quærere propria commoda, & negligere aliena. Sextum est, irritatio siue prouocatio ad iram. Aliqui quando uident domum proximi igne cõburi, exemplo *illius* suam comburunt, quum potius deberent conari ad eius defensionem: qui ualde fatui sunt. Ecclesi. 7. Ira in sinu stulti requiescit. Sapiens non permittit ibi eã quiescere, sed statim ab ea se expedit: sicut carbonem de sinu suo tam citò excuteret, si in eam insiliisset. Septimum est, maligna cogitatio, ut quæ est de uindicandis iniuriis. Qui iniuriam sibi factam cogitat, quasi ferrũ in uulnere tenet. Esa. 1. Auferte malum cogitationum uestrarum &c. Octauum est, gaudere super iniquitate, quod est diabolicũ, & signũ magnæ corruptiõis & elõgatiõis à Dei similitudine: cui iniquitas summè displicet. Prouer. 24. Quũ ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas. Et eius

eiusdẽ 17. Qui in ruina lætatur alterius, nõ erit impunitus. ¶ Itẽ charitas est uia excellentior. 1. Cor. 12. Adhuc uobis uiã excellentiorem demonstro. Ipsa est gratia domini nostri Iesu Christi. 2. Cor. ulti. Magisterium eius Christus professus est. Ioannis decimoquinto: Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicẽ. Charitate discipulos suos uoluit agnosci. Augu. In charitate dignoscentur discipuli Christi, non in prophetia, fide, & aliis. Io. 13. In hoc cognoscẽt omnes, ꝙ discipuli mei estis, si dilectionem adinuicẽ habueritis. Hanc ipse Saluator maximam in se habuit. Io. 15. Maiorẽ hac dilectionem nemo habet: quàm ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Ephesi. 2. Propter nimiam charitatẽ qua dilexit nos &c. ¶ Charitas est uinculũ, quo solo Deus ligari potuit. Magister Hugo de S. Victore: O charitas, quàm magnũ est uinculũ tuum, quo etiã Deus ligari potuit. Si ergo contra Dominum fortis fuisti: multo magis contra homines preualebis. Hoc uinculo Deus tractus ad terrã, descendit etiam usq; ad inferos. Nullum uinculum eum ad colũnam tenere potuisset, si charitatis uinculum defuisset. Nullum ferrum in cruce eũ detinuisset, nisi charitas affuisset. Sicut lapis positus ad ostium monumenti non potuit eum ad monumentum detinere: amor salutis nostræ & ad columnam & in cruce eum detinuit. Vinculo charitatis ligatus erat, quum dicebat Gen. 18. Num celare potero Abrahã quæ gesturus sum? Et eiusdẽ 16. Dictum est Loth: Festina, & salua te ibi: quia nõ potero facere quicquam, donec ingrediaris illuc. Esa. 58. Nõ est qui cõsurgat & teneat te. Charitatis uinculũ solui nõ potest, neq; igne, ueq; aqua, neque gladio. Ro. 8. Quis nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? &c. Et in eodem: Certus sum, quia neque mors, neq; uita &c. poterit nos separare à charitate Dei. Hoc est uinculum quo ea coniungũtur, quæ interuallis locorum disiunguntur. Charitas uinculum est perfectionis, de quo Coloss. 5. Super omnia autem hæc, charitatem habentes, quod est uinculum perfectionis. Glo. Ambr. Magis studendum est ei uirtuti, quę maior omnibus est. Ibi etiam dicit glo. quòd charitas omnia ligat ne abeant. Charitas est uinculum perfectionis. Ligat enim mẽbra ecclesiæ adinuicem Deo. Hiere. 13. Agglutinaui mihi omnem domum Israël, & omnem domum Iuda. Deutero. 10. Patribus tuis conglutinatus est Deus, & amauit eos. In hac ligatione est perfectio ecclesiæ. Item charitas eum in quo est, filium Dei efficit. Romano. 8. Non accepistis spiritũ seruitutis iterum in timore: sed accepistis spiritũ adoptionis fi-

liorum, in quo clamamus: Abba pater. 1. Ioan. 4. Qui diligit fratrem suum, ex Deo natus est. Et eiusdem 3. Videte qualem charitatem dedit nobis Deus Pater, ut filii Dei nominemur, & simus. ¶ Itē charitas unctio est, qua filii Dei inunguntur in signū regni futuri. Qui hac unctione inuncti sunt, edocentur à Deo, sicut Salomon edoctus est à domino postquam in regem unctus est. 3. Regum 4. de qua unctione legitur 1. Ioan. 2. Vos unctionem habetis à Sancto, & nostis omnia. Intellige necessaria ad salutem. Et in eodem: Vnctio eius docet uos de omnibus. Prouerbiorum decimosexto: Diuinatio, id est, diuinus sermo in labiis regis, in iudicio non errabit os eius. Ioan. decimoquinto, dicitur de Spiritu sancto, quem habet qui charitatem habet: Ille uos docebit omnia. Et eiusdem 6 Erunt omnes docibiles Dei. Et Matthæi 23. Vnus est magister uester qui in cælis est. ¶ Quòd ille qui charitatem habet, non erret errore periculoso, potest esse uerū duabus de causis: uel quia legē abbreuiatam habet in corde suo, scilicet charitatem. De qua Augusti. Lex, inquit, charitatis super omnes libros est. Et Hieronymus Seleuciæ: Hæc sententia ad breuiariū totius iustitiæ dominico ore profertur. Vel quia charitas hominem Dei amicum facit: Lex uerò amicitiæ requirit, ut amici sibi inuicem non negent consilium, sicut nec auxilium. Vnde Deus habentem charitatem, nō permittit errare errore periculoso: si ille quod in se fuerit fecerit, ut ueritatem agnoscat. Charitas unctio est omnem lethalem infirmitatē sanans. Augu. Timor est medicamentum: charitas sanitas. Huic sanationi attestatur bona dispositio gustus interioris: habenti enim charitatem, sapiunt res ut sapere debēt. Item charitas uestis nuptialis est: de qua Matth. 22. Amice, quomodo huc intrasti non habens uestem nuptialem? Quasi admiratur dominus inueniens aliquem in ecclesia absq; ueste charitatis. Cuius admirationis quinq; possunt assignari causæ. Prima est, q͡ dominus tantum expendit ut sponsa sua ecclesia hanc uestem haberet, quum aliç uestes fiant uel de pilis animalium, uel corticibus herbarum, uel interioribus uermium, ut uestes sericę. Huic uesti uoluit dominus materiā ministrare quasi de uisceribus suis, quum lateris sui apertiōe amorem suū nobis ostendit, ut amore eius ad eum reamandum accenderemur. Ber. Clauus penetrans, clauus reserans factus est mihi ut uideam uoluntatem domini: quod nisi uideam per foramen, clamat clauus, clamat uulnus. Idem: Patet arcanū cordis per foramen corporis. Secunda est, q͡ ecclesia scit hanc uestem

uestem summè placere sponso suo. Vnde uestem incōsutilem, quę figura erat huius uestis, noluit diuidi. Ioan. 19. licet corpus suum permiserit perforari. Augustinus: Tunicā hominis iam iudicati in cruce pendentis carnifices Pilati non sunt ausi conscindere eam: & tu niteris charitatem Dei, imò charitatē quæ Deus est separare. Tertia, quòd istam uestem est ostensura ecclesia in illa magna curia, & nescit qua hora sit uocanda. Matth. 25. Media nocte clamor factus est: Ecce spōsus uenit. Ideo semper deberet esse parata. Matt. 24. Et uos estote parati &c. Sed sunt qui tunc primò uolunt ordiri hanc uestem quando deberet succidi. Esa. 38. Dum adhuc ordirer, succidit me. Qui discretus est, quærit lanam & linum quàm cito potest, ut hác uestem possit sibi texere. Prouerbior. ulti. Quæsiuit lanam & linum &c. Lana & linum sunt beneficia nobis à Christo exhibita secundum humanitatem & deitatem. Quarta causa est, quod ecclesia scit, quòd si hæc uestis ei defuerit, turpitudo eius toti mundo manifestabitur. Prouerb. 10. Vniuersa delicta operit charitas. Apocal. 16. Beatus qui custodit uestimēta sua, ne nudus ambulet, & uideant homines turpitudinem eius. Quinta est, quod ecclesia scit quod non licet alicui intrare in regnum cæli absq; hac ueste. Esther 4. legitur, quod non licebat intrare aulam Assueri indutū sacco. Saccus est timor seruilis, cū quo nemo intrat regnum cælorum. Et notādum, quod quum uestis esse soleat laudabilis à pretiositate materiæ, & à studio artificis, & à calore, & à suauitate, & à fragrantia, uestis ista simul ex omnibus his causis est laudabilis. Hęc uestis pro materia habet Dei beneficia: imò quodāmodo ex uisceribus Christi materia eius ministrata est, ut prædictum est. De studio artificis habetur in Psal. Annuntiate inter gētes studia eius. Si Deus mille annis studuisset, nunquam modum conuenientiorem ad accendendum amorem suum in nobis inuenire potuisset. Color uerò huius uestis purpureus est. Prouerb. ulti. Byssus & purpura indumentum eius. Suauitas uerò huius uestis tanta est, ut uocetur unctio. 1. Io. 2. De odore eius habes Canti. 1. Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Nardus herba calida charitatem significat, cuius odor cęlos penetrauit, & filium Dei incarnari fecit. Odor huius uestis benedictionem Patris cęlestis impetrat. Genes. 27. Statimque ut sensit uestimentorum eius fragrantiā, benedicens ait: Ecce odor filii mei sicut odor &c. De odore uestium, habes Canti. 4. Odor uestimentorum tuorum sicut odor thuris. ¶ Charitas uestis nuptialis dici potest: quia matrimonium quo filius

Dei unitus est humanæ naturæ sorori nostræ, multum requirit ut uestem charitatis habeamus. Si enim matrimonia quæ fiunt quotidie, inimicos amicos efficiunt: quomodo hoc excellens matrimoniũ homines ad amorem Dei nõ accenderet? Solent fieri uestes nuptiales propter nuptias: sed nuptiæ filii Dei & humanæ naturæ factę sunt propter hanc uestem: scilicet propter charitatem in homine augendam. Vestis charitatis omnem turpitudinem operit. 1. Petri 4. Charitas operit multitudinem peccatorũ. Hæc uestis contra aduersa munit: quia fortis est, ut mors, dilectio. Cant. ult. Ipsa etiam ornat. Est enim uestis purpurea optimè sedens super byssum castitatis. Prouerbi. ulti. Byssus & purpura indumentum eius. Charitas est fortitudo & decor. Fortitudo, inquantum munit: decor, inquantum ordinat. Prouerbiorum ulti. Fortitudo & decor indumentum eius. Ipsa est uestis polymita, uarietate bonorum operum distincta: secundum illud Psal. Astitit regina à dextris tuis, in uestitu deaurato, circundata uarietate. Itẽ charitas currus igneus est, subleuans interiorem hominem in paradisum spiritualẽ: ut de Elia legitur 4. Regum, 2. capitu. Ipsa etiam est iugum suaue: de quo legitur Matthæi 11. Tollite iugum meum super uos &c. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. ¶ Propter sex causas iugum charitatis suaue est. ¶ Primo ex sui natura. Augustinus: Omnia sæua & immania prorsus facilia & propè nulla efficit amor. Si super hoc iugum posset poni pondus inferni, ut scilicet cum amore ipsius portaretur, suaue esset propter hoc: quia charitas difficilia reddit facilia. Comparat Augustinus charitatem bigæ, dicens, Quod iumentum per se non ueheret, uehit in biga duplicatum. Genesis 29. Videbantur Iacob dies pauci præ amoris magnitudine. Bernardus: Auis quæ implumis & sine alis seipsam ferre non potest, onere plumarum & alarum addito, sine labore aduolat: sic panis durus qui per se transire non potest, adiutorio lactis uel alterius liquoris colabile fit in gutture. Charitas quasi uolare facit homines in uia paradisi. Bernard. Qui amat ardentius, currit uelocius, & peruenit citius. In libro de Spiritu & anima, dicitur quòd amor est per desiderium currens, atq; per gaudium requiescens: per desiderium in appetendo, & per gaudium in perfruendo. Charitas etiam est bonorum laborum condimentum. ¶ Secundo quia Deus subiit istud iugum, & super illud tulit onus crucis. Zelus enim domini exercituũ faciebat hoc. Ideo gloriorsum & suaue est esse sub hoc iugo. Magna enim glo

gloria est sequi Dominum. Ecclesiast.23. Bernardus: O iugum sancti amoris, quàm gloriose laqueas, quàm suauiter premis. ¶ Tertio, quia adhuc Deus uult nobiscũ esse, sub iugo isto maiorem partem portans. Non est iugum unius tãtum, sed multorũ. Dicit tibi Deus, Tolle iugũ meum ex una parte, & ego tollam ex altera: paratus est enim Deus iuuare illos, qui amore ipsius difficilia aggrediuntur. ¶ Quarto, quia ea quæ trahuntur ad hoc iugum, quasi aurea sunt, imò auro pretiosiora: quia regni cælestis meritoria, ut patet ex promissis. ¶ Quinto, qa istud iugum à graui iugo liberat: scilicet à iugo carnis uel mũdi. Esa.10. Computrescet iugum à facie olei: id est, charitatis, quę ad modũ olei suauis est. 2. Corint.6. Nolite iugum ducere cũ infidelibus. Bernar. loquens de illo uerbo Luc.14. Iuga boũ emi quinq;. Iumentis, inquit, côiungitur homo bestialior, qui iuga necessitatis quinq; sensuũ propria subeat uoluntate. Bernard. Quid causamur subiisse: arguamus magis emisse? nam ut mercedem pro opere suo quis tribuat, inauditum est: quis iuga boum emit, cui iugũ suaue gratis offertur? quid est potius qnque eligere quàm unũ? quis potest seruire quinq; prædonibus? Oculus, inquit, meus deprædatus est animã meã. ¶ Sexto, quia qui charitatem habet, uoluntatẽ suam uoluntati diuinæ conformat. Vnde sicut uoluntas Dei impletur: sic & uoluntas ipsius. Et sicut Deo cuncta subiecta sunt: sic & habẽti charitatẽ quodammodo cũcta sunt subiecta. Augustin. in libro de Vtilitate credendi: Iugo Christi qui subiectus est, subiecta habet cętera: & non laborat, quia non resistit quod subiectum est. Seneca: Vir bonus æquo animo sustinebit quicquid ei acciderit. Scit enim hoc accidisse lege diuina, ex qua uniuersa procedunt. Mali non habent pacem, quia Deo resistunt. Iob 9. Quis restitit ei, & pacem habuit? Si pluit, displicet malis. Si aliquanto tempore siccitas sit, iterum displicet eis. Item charitas bitumen, est quo arca ecclesiæ bituminata est. Genes. 6. Absque hoc bitumine in periculo esset. Aquæ etiam tribulationum, penetrarent eam. Charitas etiã cæmẽtum est, quo lapides uiui in ædificio ecclesiæ adinuicem connectuntur. Sine hoc cæmẽto ecclesia esset quasi aceruus lapidum: nõ esset idonea Deo ad habitandum, nec contra hostes ecclesiæ haberet debitam resistentiam. Hierem. 26. Ierusalem in aceruum lapidum erit. ¶ Charitas est chara unitas. Quàm chara sit unitas ipsius, patet ex hoc, quòd diuisio ei opposita Deo detestabilis est. Prou.6. Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima eius. Et illud septimũ est:

est: qui seminat inter fratres discordias. Diony. in libro de diuinis nominibus: Amor est quædam unitiua & cõtinuatiua uirtus, superiora mouens ad inferiorũ prouidentiã: æquiformia, id est, ęqualia in socialem uicissitudinem: & nouissima & subiecta ad meliorem & suprà positorum conuersionẽ, id est, conformationem. Amor inter affectiones animæ maximè Deo assimilatur. Ber. super Can. Solus est amor ex omnibus animę motibus & sensibus, in quo potest creatura, etsi non ex æquo, suo respõdere authori, uel de simili mutuam rependere uicem: etsi minus diligit creatura, quoniã minor est: tamen si ex toto se diligit, nihil deest ubi totum est. Eadem uerba habentur in libro de spiritu & anima, ubi subditur: Renuntians ergo cunctis affectionibus aliis, tota soli incumbat amori, effundens se totam in amorẽ ipsius, cui respondere habet in redendo amorẽ. ¶ Charitas uirtus est cuius altitudo usque ad altissimum attingit. Spiritũ enim hominis Deo unit. Latitudo eius quasi per totum mundum se extendit: quia membris Christi quæ dispersa sunt per mundũ, hominem coniungit. Aug. Extẽde charitatem per totum orbem si uis Christum amare: quia membra Christi per orbem iacent. Longitudo eius opera cęterarum uirtutum usq; ad finem ultimum extendit. Profunditas eius infimis membris Christi seruitium impendendo cõdescendit secundũ doctrinã Io. 13. Si ego laui pedes uestros, dominus & magister uester: & uos debitis alter alterius lauare pedes. ¶ Et notãdum quod sacri Doctores uidentur dicere quod sola charitas sit uirtus. Hiero. Vt breuiter, inquit, cõplectar uirtutis notionẽ, Virtus est charitas qua diligitur quod diligendum est. Et in libro de spiritu & anima, sic legitur: Quũ prudenter, moleste, fortiter & iustè amor & odiũ instituunt: in uirtutes exurgunt, prudentiã scilicet & temperantiã, fortitudinẽ atq; iustitiam. Aug. in li. de moribus ecclesiæ. Si uirtus ad beatã uitã nos ducit, nihil esse uirtutẽ omnino affirmauerim, nisi summũ amorẽ Dei. Nãq; illud, quod quadripartita dicitur uirtus, ex ipsius amoris uario quodã affectu quantũ intelligo dicitur. Itaq; illas quatuor uirtutes, quarũ utinam res ita haberẽt homines in mẽtibus suis, ut nomina sunt in ore omnium. Sic etiã diffinire non dubitẽ, & ut Tẽperantia sit amor integer se præbens ei, quod amatur. Fortitudo, facile tolerãs omnia propter quod amatur. Iustitia, soli amato seruiens propter rectè dominans. Prudẽtia, amor ea quibus adiuuamur ab iis quibus impedimur sagaciter seiungens. Sed hũc amorẽ nõ cuiuslibet, sed Dei esse diximus: quare etiã diffinire licet, ut Temperantiam

rantiam dicamus amorem Deo sese integrum incorruptúmque seruantem. Fortitudinem, amorem omnia propter Deũ facile perferẽtem. Iustitiam, amorem tantum seruientẽ, & ob hoc bene imperantem cęteris quę homini subiecta sunt. Prudentiam, amorem bene discernentem ea quibus adiuuetur ab his quibus impediri potest. Idem in eodẽ: Nihil aliud est bene uiuere, quàm toto corde, tota anima, tota mente Deũ diligere: à quo existit, ut incorruptus in eo amor atq; integer custodiatur, quod est temperantiæ: ut nullis frãgatur incommodis, quod est fortitudinis: nulli alii seruiat, quod est iustitiæ: uigilet discernendis rebus, ne fallacia paulatim dolus surrepat, qđ est prudentię. ¶ Possumus autem quatuor rationes assignare, quare nomen Virtutis charitati potuit appropriari, ut ipsa diceretur singulariter uirtus. ¶ Vna causa potuit esse, quia charitas inter uirtutes excellẽtior est: ideo antonomaticè uirtus dici potuit: sicut Roma antonomaticè Vrbs dicit. Alia causa potuit esse: q͂a antequã charitas adsit, nulla uera uirtus est. Si uerò charitas absit, nulla uirtus deest. Quòd nulla uera uirtus adsit si charitas desit, patet: quia uirtus est qua bene uiuitur. Bene uiuere uerò est (ut ait August.) Bene uiuendo ad beatitudinem tendere: quod nõ est sine amore beatitudinis, qui amor charitatis est. Quòd nulla uirtus desit ubi charitas adest, patet: quia amor dignior est affectiõe animæ, quæ si ordinata fuerit, aliæ affectiones, ut timor, dolor, & spes inordinatę non remanebunt, maximè quũ apud amorẽ sit summa potestas & imperium in regno animæ, & eius sit regnũ illud ordinare: apprehẽsiões uerò nõ se habẽt modo indebito, quum affectiones se habeãt debito modo. Sunt enim apprehẽsiones causæ affectionum, unde amore ordinato simpliciter mẽs ordinata est. ¶ Tertia causa potuit esse: q͂a amor summi boni quodammodo ad omnem uirtutem pertinet, inquantum uirtus comparatur ad finem suum: licet amor iste sit proprius motus charitatis. Sine amore enim summi boni nõ est uera uirtus. Verbi gratia: Si quis abstineat ut bursam impleat, uel ut sanitatẽ acq͂rat, uel causa inanis gloriæ: non est hoc abstinentię uirtutis, sed tunc solum quando fit amore summi boni. Ideo dicitur Matt. 6. Tu autem cùm ieiunas, unge caput tuum oleo. Secundum gl. Caput suum, scilicet Christum ieiunans ungit oleo charitatis, q pro amore eius se macerat, & quod sibi subtrahit, alteri largitur. ¶ Quarta causa potuit esse: q͂a sicut aliq͂s dicitur odire non solum affectu, sed etiam effectu, secundum quem modũ dicitur, Qui diligit iniquitas

quitatem, odit animã suã. Odit inquam effectu: sicut aliquis dicitur diligere nõ solum affectu, sed etiam effectu, secũdum quẽ modum dicitur 1. Ioan. ult. Hæc est charitas Dei, ut mãdata eius custodiamus. Et 2. Ioan. Hæc est charitas, ut ambulemus secundũ mãdata eius. Sic dilectio Dei ad uniuersitatem uirtutũ pertinet, sicut & obseruatio mandatorũ Dei. Sic nihil aliud est uirtus, quàm id quo Deus diligitur. Et hæc de laudibus charitatis sufficiant. Si cui uerò hæc nõ sufficiunt, diligenter studeat in 1. canonica Ioã. De quo dicit Greg. quòd omne quod loqtur, igne charitatis uaporatur. Et in Euãgelio eiusdem. Et 1. ad Cor. 13. Vbi multa de laudibus huius uirtutis inueniet.

De ordine dicendorum de amore Dei. Et primo de his quæ incitant ad amandum Deum.

CAP. III.

POst commendationẽ Charitatis, agendum est specialiter de amore Dei, de quo hoc modo agetur. ¶ Primo dicetur de incitamentis diuini amoris. ¶ Secũdo de modo amãdi Deũ. ¶ Tertio de diuersis speciebus diuini amoris. ¶ Quarto de signis ipsius. ¶ Circa primum notandum est, quòd ad amandum Deũ incitat Sacra scriptura, incitat & natura, incitat gratia nobis à Deo exhibita, & gloria nobis à Deo promissa, incitat & uniuersa creatura. ¶ Scriptura sacra incitat in multis locis. Deute. 6. Diliges Dominũ Deũ tuũ ex toto corde tuo &c. Eiusdem 11. Ama Dominum Deum tuum &c. Ecclesiastic. 13. Omni uita tua dilige Deum. Matt. 22. Diliges Dominum Deum tuũ &c. Simile habes Lucæ 10. & 1. Ioan. 4. Diligamus Deum, quoniã ipse prior dilexit nos. ¶ Natura ad idem incitat. Bernardus in libro de diligẽdo Deo: Inexcusabilis, inquit, est omnis infidelis, si non diligit Dominum Deum suũ toto corde, tota anima, tota uirtute sua. Clamat nẽpe intus ei innata & non ignota rationi iustitia, qa ex toto se illũ diligere debeat, cui & totum se debere nõ ignorat. Si naturaliter amat filius patrẽ à quo habet partẽ corporis sui: quãto magis amare debet Deũ, q corpus eius, & animã ex nihilo fecit? August. Amãdus est generator: sed præponẽdus est creator. Eccles. 7. In tota anima tua dilige eũ qui te fecit. Bernard. in sermõibus: Parúmne, inqt, tibi uidetur? hoc cogita, qualẽ te fecit. Nẽpe secũdũ corpus, egregiã creaturã: secũdũ animã, magis imagine creatoris insignem, ratiõis participem, beatitudinis æternę capacem. Porrò ambo cohærere sibi fecit artificio incomprehẽsibili, sapientia inuestigabili: nec antè promeruit, qui antè non fuit: nec spes retributiõis fuit, quoniam bonorum nostrorum non eget. ¶ Et notãdum quòd multũ

potest

potest incitare hominẽ ad amãdum Deum, quòd Deus eum fecit, si qs diligẽter attẽdat quantum beneficiũ fuerit quòd corpus ei dedit: quot enim sunt mẽbra in corpore, tot beneficia inueniet magna. Et pro minimo mẽbro plus deberet homo Deũ amare, quàm multi ament eum pro cũctis beneficiis quæ ab eo receperũt. Si quis amisisset oculum, quantum amaret eum, qui sibi illum restitueret? Et si quis meruisset amittere eum, quantũ amaret eũ qui sibi oculũ cõseruaret? Nec minus amandus est, qui eum ab initio dedit, & qui datum cõseruauit, cùm multoties utendo eo cõtra Deum, eũ amittere meruerit. Non minus est amãdus qui dat cappam nouã, quàm qui inueteratã perditã restituit. Qđ dixi de oculo, de aliis mẽbris cogita. Si uerò tantum amandus est qui dedit corpus: quantum amandus est qui dedit animam quę in infinitum est melior corpore? Si amisisses usum rationis, quãtum amares eum qui tibi illum restitueret? Quanto ergo amandus est, qui tibi rationẽ ab initio dedit? Itẽ si meruisses mortem, siue separationẽ animę à corpore, quantum amares eum qui tibi eã remitteret? Quantũ ergo amandus est ille qui mirabiliter corpus & animam coniũxit, & hãc coniunctiõnẽ tibi seruauit cùm peccando mortẽ multoties meruisses? Bernardus: Valde oĩno mihi amandus est per quẽ sum, uiuo & sapio. Dignus planè est morte qui tibi Domine Iesu recusat uiuere. Idẽ in libro de diligẽdo Deo: Vt quid, inquit, nõ amaret opus artificem, cùm haberet unde id posset? Et cur nõ quantum omnino posset, quum nihil omnino nisi eius munere posset? Ad hoc etiam quòd homo amet amplius factorẽ suũ, cogitare debet, quòd Deus ad imaginem & similitudinem suã fecit illum. Gene. 1. Filius qui similior est patri, solet amplius amare patrẽ, & ab eo plus amari. Figura etiam quam naturaliter habet corpus humanum, incitat ad amandum Deum. Augu. in libro de disciplina Christiana: Belluas Deus prostratas in faciem fecit, pastum quęrentes de terra: te in duos pedes erexit, tuam faciem sursum attendere uoluit. Non discordet cor tuum à facie tua, non habeas faciem sursum, & cor deorsum. Fac sursum cor, ne mentiaris in domo disciplinę. Quid est sursum habere cor, nisi quod prius est dictum, Dilige Dominum Deum tuum &c. Disciplinę domus est ecclesia Christi: ut dicit Augustinus in eodem libro. ¶ Gratia etiam nobis à Deo exhibita incitat ad Dei amorẽ, & maximè gratia redemptiõis. De qua 2. Corinthiorum 8. Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi: quoniã ꝓpter uos egenus factus est, cùm esset diues, ut

ut illius inopia uos diuites essetis. Galat.2. Dilexit me, & tradidit semetipsum pro me: non sum ingratus gratiæ Dei. Sic habet litera una. Ecclesi.29. Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris. Dedit enim pro te animam suam. Licet multũ posit hominem incitare ad amãdum Deũ, quòd ipse eũ fecit: tamen multo amplius debet eũ incitare, quòd ipse eum refecit. Vnde Bernardus in libro de diligendo Deo: Infidelis se totum ei debere nõ ignorat, quẽ sui totius nõ ignorat authorẽ. Quid ergo ego qui Deum meũ teneo uitæ meæ nõ solum gratuitum largitorẽ, largissimum administratorem, piũ consolatorem, solicitum gubernatorem, sed insuper etiam copiosissimum redemptorẽ, æternum cõseruatorem, ditatorem, glorificatorem? Idem in eodẽ: Infidelem ratio urget, & iustitia naturalis totum se tradere illi à quo se totum habet, & ex se toto debere diligere, quẽ profectò fides tãto plus iudicat amãdum, quantum & eũ pluris meipso æstimandũ intelligo: quippe qui illud non solum mei, sed sui quoque ipsius teneo largitorem. Idem in eodem: Si totũ me debeo pro me facto: qd addam pro me refecto, & refecto hoc modo? Nec enim tam facile refectus, quàm factus. Siquidẽ non solum de me, sed de omni quoque quod factum est, scriptũ est, Ipse dixit, & facta sunt. At uerò qui me tãtum etiam semel dicendo fecit, in reficiẽdo profecto & dixit. Multa & gessit mira, & protulit dura: nec tantũ dura, sed etiam indigna. Quid ergo retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? In primo opere me mihi dedit: in secundo, se: & ubi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo & redditus, me pro me debeo & debebo: quid Deo retribuã pro se? Nam etiam si me millies rependere possem, quid sum ego ad Dominum? Idem super Cantic. Super omnia reddit te amabilem mihi, bone Iesu, calix quẽ bibisti opus redemptionis nostræ. Hoc omninò amorem nostrum facile uendicat totum sibi. Hoc inquam est, quod nostrã deuotionem & blandius allicit, & iustius exigit, & arctius stringit, & afficit uehemẽtius. Multũ quippe laborauit in eo Saluator: nec in omni mũdi fabrica tantũ fatigationis author assumpsit. In dictis suis sustinuit contradictores, in factis obseruatores, in tormentis illusores, & in morte exprobratores. Idẽ loquens de opere redemptiõis: Quid adhuc, inqt, dormitat tua affectio? imò non dormitat, sed mortua est, si huic nõ respõdet bñficio. Anselmus in lib. Meditationũ: Ecce Dñe quia me fecisti, debeo meipsum amori tuo totũ; quia me redemisti, debeo meipsum amori tuo totũ: quia tãta promittis, debeo meipsum amori

amori tuo totum, imò tantũ debeo plusquàm meipsum, quanto tu maior me es pro quo dedisti teipsum. Cum ignis non accēdatur melius quàm igne: ignis diuini amoris quem nobis Deus ostēdit in redemptione humani generis, maximè deberet incitare nos ad amandũ Deum. Chrysostomus: Non est, inquit, aliquis omnino, nō pater, nō mater, nō amicus, nō alius quispiã qui ita nos aliquando dilexerit, quemadmodũ ipse qui fecit. Bern. in sermonibus: O duri & indurati & obdurati filii Adam, quos nō emollit tanta benignitas, tanta flamma, tam ingens ardor amoris, tam uehemens amator, qui pro uilibus sarcinulis tã pretiosas merces expendit. ¶ Ad amãdum Deum incitat gloria amantibus Deũ specialiter promissa & præparata. 1. Cor. 2. Oculus nō uidit &c. quæ præparauit Deus his qui diligunt illum. Iacobi 1. Accipiet coronam uitæ, quã repromisit Deus diligentibus se. Mirum est quomodo amor noster Deo euadere potest: quia si uenalis est, nullus Deo carius emet: dabit ei pro illo regnum æternũ. Si est dandũ, nullus dignior eo est quàm Deus, cùm ipse sit summè bonus. Vnde nulli potius quàm ei debet dari. Si uerò uiolentiã requirit, nullus maiorē uiolentiã pro eo faciet quàm ipse. Petit enim eũ quasi gladio euaginato. Aut enim eũ amabis, aut ęterna morte interficieris. Dauid: Nisi cōuersi fueritis ab amore scilicet immũdo, ad amorē Dei, gladiũ suum uibrauit. Aug. in lib. Conf. Domine quid tibi sum ipse ut amari te iubeas à me, & nisi hoc faciã irascaris mihi, & mineris ingentes miserias? Ad amandũ Deum incitant oēs creaturæ. Augu. 10. lib. Cōf. Cælũ, & terra, & omnia quę in eis sunt ecce undiq; mihi dicunt ut te amē, nec cessant dicere omnibus, ut sint inexcusabiles. Dupliciter dicunt creaturæ nobis ut Deũ amemus. Vno modo, ostendendo eum dignissimũ amore nostro. Bonitas enim uniuersitatis creaturarum ostendit creatorē esse optimũ, & ideo amore dignissimũ. Secundo, quia creaturæ sunt dona Dei & beneficia Dei. ¶ Ad incitandum uerò aliquē ad amandum aliũ, efficacior est donatio quàm locutio. Etiam terrena & cælestia fecit Deus propter hominem, ut patet ex principio Genes. Vbi postquam de creatione hominis locutus est Deus, subditur: Et præsit piscibus maris, & uolatilibus cæli, & bestiis terræ, uniuersæq; creaturæ. Et postquã locutus est de luminaribus cæli, subditur: Et sint in signa, & tēpora, & dies, & annos, & luceãt in firmamento cæli, & illuminēt terram. Cum secundũ ligna exardescat ignis, Ecclesiast. 28. magnus deberet esse ignis diuini amoris qui pro lignis Dei tot habet Dei beneficia, quot sunt

creaturæ. De his lignis legitur Leuiti.6. Ignis in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos, subiiciens ligna mane per singulos dies. Illos qui non incitantur ad Deum amandũ, tot & tantis beneficiis accusare poterunt etiam feræ quæ beneficia sentiunt, ut ait Seneca: Ecce etiam canes amant benefactores suos. Refertur etiam de quodã leone quem quidam miles à serpente liberauit, quòd à milite recedere noluit: quid ergo excusationis habebunt, qui deserẽtes redemptorem suũ, serpenti infernali adhærent? Si lapides cauantur à guttis aquæ assiduè cadentis, quam excusationẽ habebunt corda dura quæ non emolliunt assidua Dei beneficia? Quasi infinitæ sunt creaturæ quarum unaquæq; sufficeret ad monendum hominem ad amorẽ alterius hominis, si eam sibi dedisset. Quomodo ergo non sufficiunt uniuersæ creaturæ ad accendendũ hominem ad amorẽ Dei? ¶ Ad amandum Deũ incitare possunt & bona & mala. De bonis iam ostensum est quę uniuersa sunt Dei dona. De malis uerò facile est idẽ ostendere, cùm sint flagella patris misericordiarũ erudientis filios suos ex amore paterno procedentia. Apocalyp.3. Ego quos amo, arguo & castigo. Heb.12. Quẽ diligit Deus castigat. Et nõ solum mala pœnæ possunt incitare ad Dei amorẽ: sed etiam mala culpæ quæ Dei misericordia dissimulat in his qui nondum pœnitent, ut saltem quandoq; pœniteant, uel remittit his qui pœnitent, uel à quibus custodit eos qui sibi adhęrent. Aug. in lib. de Virginitate: Vos, inquit, ut ardẽtissimè diligatis, cui diligendo à coniugiorum nexibus liberi uacatis, deputate uobis tanquã omnino dimissum quicquid à uobis non est illo regente commissum. Multo fortius debes diligere illum qui quæcunq; flagitiosis ad se conuersis dimisit, in ea cadere non permisit. Quid habes quod non accepisti? aut qua peruersitate minus diligis à quo plus accepisti? Cogita omnia peccata sic habenda tanquã dimittantur, à quibus *Deus* custodit ne committantur. Noli modicum diligere, quasi à quo tibi modicum dimissum est: sed potius multum dilige, à quo tibi multum tributum est. Si enim diligit cui donatũ est ne redderet: quanto magis diligere debet cui donatum est ut haberet? ¶ Et notandum est ꝙ cùm quatuor de causis aliquid soleat diligi, scilicet de causa attinentię, uel quia in eo deliciæ inueniũtur, uel quia beneficiis iam datis amari meruit, uel quia beneficia ab eo sperãtur, his quatuor de causis amandus est Deus. ¶ Causa attinentiæ, cùm ipse sit pater. Matth.23. Patrem nolite uocare uobis super terrã. Vnus est enim pater uester qui in cælis

lis est. Et qui erat pater, factus est frater. Matth. ulti. Nuntiate fratribus meis ut eant in Galilæam. Et qui erat dominus, factus est seruus. Bernard. loquẽs de filio Dei incarnato: Non hoc loco, inquit, prędicatur magnus dominus & laudabilis nimis: sed paruus dominus & amabilis nimis. Paruulus utiq; qui natus est nobis, ipse uoluit nasci in mundo isto, & quasi fieri de terra nostra, ut amabilior esset nobis: non enim solent homines amare dominos de terra aliena. Ipse uoluit in similitudinem hominum fieri, ut hominibus esset amabilior. Similitudo enim ad amorem facit. Ecclesi. 13. Omne animal diligit simile sibi. Ipse humanam naturam diuinæ uoluit associari in una persona, nunquam ab ea separandam in signũ amoris, ut sic saltem amaremus à quo agnosceremus nos amari. ¶ Deus etiam amãdus est à nobis, quia in eo sunt summæ deliciæ. Psal. Delectationes eius in dextera tua usq; in finẽ. ¶ Itẽ amandus est, quia beneficiis suis hoc meruit. Bern. in lib. de diligẽdo Deo: Multũ meruit Deus de nobis, qui etiã immeritis seipsum dedit nobis. Quid enim melius seipso poterat dare uel ipse? Ergo, si Dei meritum quæritur, illud est præcipuum: quia ipse prior dilexit nos. 1. Ioan. 4. Dignus planè q reametur: præsertim si aduertatur quis, quos, quãtũmq; amauerit. Quis enim? nónne is cui omnes spiritus cõfitentur? Deus meus es tu: quoniam bonorum meorũ nõ eges. Vera huius charitas maiestatis: quippe nõ quærentis quæ sua sunt. Quibus autem tanta charitas exhibetur? Cùm adhuc, inquit, inimici essemus, reconciliati sumus Deo. Dilexit ergo Deus & gratos & inimicos. Sed quantum? Sic Deus dilexit mundum, ait Ioannes, ut filium suũ unigenitum daret. Sic meruit iustus impiis, summus infimis, omnipotẽs infirmis. Idem in eodem: Vt paucis quod dictum est repetã, prior ipse dilexit nos tãtus, & tantum, & gratis, tantillos & tales. Item amandus est à nobis propter beneficia quæ ab eo speramus. De quibus require in tractatu Spei. cap. 5. ¶ Item notandum est ꝙ ad amorem Dei, nos incitare potest amicitię eius utilitas, & inimicitiarũ eius damnositas, & amici huius fidelitas. ¶ Vtilitas, quia nihil fructuosius esse potest quàm à Deo diligi, iuxta uerbum Bernard. Ipse diligẽtibus se peccata remittit. Luc. 7. Remittuntur ei peccata multa: quoniam dilexit multũ. Ipse eos erudit. Ecclesia. 2. Diligite Deũ, & illuminabũtur corda uestra. Grego. Interdũ compunctionis ardore tantæ subtilitatis est uis amoris, ut hãc nec ipse animus possit comprehendere, qui hanc illuminatus meruit habere. Ipse eos custodit. Psal. Custodit dominus omnes

diligẽtes se. Ipse ad suauitatem suæ contemplationis etiam in præsenti admittit. Greg. in Moral. Si quis ad contemplationis studium properat: semetipsum prius subtiliter interroget, quãtum amat. Machina quippe mẽtis est uis amoris, qui hanc dũ à mũdo extrahit, in alto sustollit. ¶ Vtilitas huius amici sicut & aliorũ amicorũ in necessitate apparet, ut in infirmitate à qua ipse potest liberare, cùm alii amici nõ possunt: & in morte, quando alii amici defunctum deserunt, & amicus iste eum suscipit. Psal. In uoluntate tua deduxisti me: & cum gloria suscepisti me. Et in iudicio ubi non habebit amicum cui Deus erit inimicus. Ecclesi. 20. Fatuo non erit amicus. Omnia sunt amica ei, cui Deus est amicus: quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. Rom. 8. ¶ Inimicitiarũ etiam Dei dãnositas incitare potest ad amãdum Deũ. Omnia enim sunt inimica inimicis Dei: etiam ipsimet sunt sibi inimici. In Psal. Qui diligit iniquitatẽ, odit animam suam. In futuro uerò magis apparebunt hæ inimicitiæ, quãdo pugnabit orbis terrarum contra insensatos. Sapi. 5. Greg. Offenso creatore omnis creatura damnatũ habet odio. Ipsimet si esse possent uellent se non esse. Ipsi etiã sancti qui tantum amauerunt peccatores in præsenti, lætabuntur cùm uiderint uindictã. ¶ Fidelitas etiam huius amici ad idem potest incitare. Eccl. 6. Amico fideli non est comparatio: & nõ est digna ponderatio argẽti & auri. ¶ Alii amici quadrupliciter inueniuntur infideles. ¶ Primò, quia aliquando non amant, licet amentur: sed nõ sic est de amico isto. Prouer. 8. Ego diligentes me diligo. Ioan. 14. Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eũ. ¶ Secundò, quia tẽpore aduersitatis desinunt amare. Ecclesi. 6. Est amicus secundum tempus suum, & nõ permanebit in tẽpore tribulationis. Sed nõ est sic in amico isto. Prouer. 17. Omni tempore diligit qui amicus est (Christus scilicet) & frater in angustiis cõprobatur. ¶ Tertiò, quia qui amãt uiuos, *inimici* fiunt mortuorum, spoliãtes eos bonis suis. Ecclesi. 6. Est amicus qui conuertitur ad inimicitias: amicus uerò iste in morte specialiter ostendit se esse amicum: spiritum enim qui de habitaculo corporis exit, in cæleste habitaculum recipit. ¶ Quartò, quia amici patris inimici fiunt filiorum: sed amicus iste propter patrem filios amat, quandoq; usque in decimam generationem. Exo. 20. Ego sum dominus Deus tuus &c. faciens misericordiam in millia his qui diligunt me. Et ut breuiter dicam, Beatus est qui dominum debito modo amat: & uæ illi qui eum debito modo non amat. August. 4. lib. Confess. Beatus qui amat te, & amicum

in

in te, & inimicum propter te. Solus enim nullũ charum amittit, cui omnes in illo chari sunt, qui nõ amittitur: te nemo amittit nisi qui dimittit. Idem, Hæc omnia bona sunt: sed uæ tibi si amaueris condita, & deserueris conditorem. Idem 8. libro de Trinit. Cum aliqua non amentur, nisi quia bona sunt, pudeat eis inhærendo non amare ipsum bonum unde bona sunt.

De his quæ ualent ad hoc ut aliquis ametur à Deo. CAP. IIII.

Dicto de his quę possunt hominem incitare ut Deum amet, dicendum est de his quæ faciunt ad hoc ut aliquis ametur à Deo. ¶ Septem uerò sunt, quæ ad hoc ualere possunt. ¶ Primum est sapientia. Sapi. 7. Sapiẽtia infinitus thesaurus est hominibus, quo qui usi sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei. Et in eodem: Neminem diligit Deus, nisi eum qui cum sapientia inhabitat. Nouit dominus, ꝙ de amicitia stultorum prouenit damnum & dedecus, ideo non uult habere amicitiam cum stultis. Prouer. 14. Acceptus est regi minister intelligens. ¶ Secundũ est munditia, quę effectus est sapiẽtiæ. Iac. 3. Quæ desursum est sapientia, primum quidẽ pudica est, id est, pudicũ faciẽs. Propter munditiam uocatus est Ioannes discipulus quem diligebat Iesus. Io. ulti. Prouer. 22. Qui diligit cordis munditiam propter gratiam labiorum suorum, amicum habebit regem. Can. 6. Dilectus meus mihi & ego illi, qui pascitur inter lilia. Puritate enim delectatur. Sapi. 6. Incorruptio facit proximũ esse Deo. ¶ Tertium est mansuetudo quę multum assimilatur Deo, cuius bonitatem alicuius malitia non perturbat: & ideo Deo amabilem facit. Propter mansuetudinem Moyses qui erat mansuetissimus super omnes homines qui morabantur super terram, Numeri 12. specialiter amicus Dei fuit. Eccle. 45. Dilectus Deo & hominibus Moyses. ¶ Quartum est liberalitas, quæ multum assimilatur Deo, qui ex liberalitate fecit quicquid fecit, creaturas rationales ut eis daret: alias creaturas, ut eas daret. Sen. Qui dat beneficia Deũ imitatur. Maximè uerò Deum imitabitur qui pauperibus nihil iudicauerit quàm misereri pretiosius. Liberalitas ratione similitudinis, hominem reddit Deo amabilẽ. 2. Corinthiorũ 9. Hilarem datorẽ diligit Deus. ¶ Quintum est, humilitas propter quã Dauid fuit uir secundum cor Dei. 1. Reg. 15. Matt. 9. In signum amoris quem habet Deus ad humiles, Deus amplexatus est paruulũ. Et Beniamin frater minimus, Gen. 43. uocatur amantissimus domini. & Deutero. 33. ¶ Sextũ est dilectio. Diligit enim dominus eos qui se diligũt: alioquin esset infidelis. Bern. in epistolis: Nemo se amari diffidat qui iam amat.

Libenter Dei amor nostrũ quē præuenit subsequitur. Nā quomodo reamare pigebit, quos amauit necdum amantes? ¶ Septimum est temporalium contēptus. Matt.19. Si uis perfectus esse &c. Gl. interli. In dilectionē Dei. Senec. Nemo dignus Deo qui opes non contēpserit. Temporalia amata inquinant. Iuxta uerbum Ber. Ideo anima tēporalia amans quasi inquinata, indigna est Dei amore. Aug. in li. Soliloquiorum: Si alicuius pulchræ fœminæ amore flagrares, iure se tibi nō daret si aliud à te quicquam præter se amari com perisset. Sic qui in bonis contemptibilibus amorē suum ponit, Dei amore est indignus.

De modo amandi Deum.

CAP. V.

SEquitur de modo amandi Deum. Modus autē diligēdi Deum, est sine modo diligere: ut ait Bern. in lib. de diligendo Deo. Idem ad fratres de monte Dei: In dilectione Dei non alia ratio, non alia discretio est: nisi ut sicut ille cū dilexisset nos, in finem dilexit nos: sic si fieri potest, nos in infinitum diligamus eum. Sicut beatus uir qui in mādatis eius cupit nimis. Sed cùm nullum finē uel terminū habere debeat deuotio amantis: tamen terminos suos & fines & regulas habere debet actio operantis. Idem etiā ostendit modum amandi Deū esse, ut amemus eū quantum possumus, dicens ita: Deus meus, adiutor meus, diligam te pro dono tuo, & modo meo, minus quidē iusto, sed planè nō minus posse meo: qui etsi quantū debeo nō possum, non possum tamen ultra quàm possum. Potero uerò plus, cùm plus donare dignaueris: nunquā tamē prout dignus haberis. ¶ Modus etiā amandi Deum ostenditur Deute. 6. his uerbis: Diliges dominum Deū tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Itē Mat. 22. Diliges dominū Deum tuū ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & in tota mente tua. Verba Deut. uidētur pertinere ad illas tres uires animæ, quæ sunt, uis rationalis, uis cōcupiscibilis & irascibilis. Fortitudo enim quæ tertio loco ponitur, ad irascibilē pertinet. Verba uerò Matthęi uidentur pertinere ad illas tres uires animę: quæ sunt itellect⁹, uolūtas, & memoria. Vnde mēs cuius est memorari, tertio loco ponit̃. Lucas uero 10. utrūq; uidetur tāgere, dicēs: Diliges dominum Deū tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus uirib⁹ tuis, & ex omni mente tua. Et accipias idem per hoc qd̃ dicitur, ex omnibus uiribus tuis: & per hoc qd̃ dicitur in Deut. ex tota fortitudine tua. ¶ Et notādū, ꝙ secūdū Greg. ista uerba, Ex toto corde tuo &c. & ad inculcationē ponūtur. Secundum Aug. totalitas ista aliter accipienda est prout cōpetit

statui

statui patriæ: aliter prout competit statui uitæ. Secundum, quod competit statui patrię, attẽditur in hoc totalitas ista; quod omnes motus animę ad Deũ referãtur: & sic non impletur in uita præceptũ illud: nisi forsitan ad tempus breue à uiris perfectissimis. Tamen secundũ Aug. ideo præcipitur: quia nõ recte curritur, si quò currẽdũ est, nesciatur. Quomodo autẽ sciretur si nullis præceptis ostẽderetur? Et in præcepto affirmatiuo potuit præcipi, quod non potest in uita impleri: quia præcepto affirmatiuo nõ obligatur quis ut illud impleat semper: sed ut impleat illud loco & tempore. Nullũ uerò præceptũ negatiuum potuit esse simile huic. Illud enim obligat ut semper impleatur: & ideo necessariò hominẽ faceret transgressorem. Ber. Mandata impossibilia non fecerũt transgressores homines, sed humiles. Secundũ uerò, quod cõpetit statui uitæ, totalitas ista in hoc attẽditur, quod nullus mot⁹ sit in anima amori Dei contrarius, nec aliquid præter Deũ propter se ametur. Ad primũ pertinet illa expositio Aug. Toto corde, idest, intellectu, sine errore: tota anima, id est, uoluntate, sine cõtradictione: tota mẽte, id est, memoria, sine obliuione. Ad secundũ pertinet quod dicit Augu. in lib. 3. de doctrina Christiana, cũ ait, Toto corde, tota anima, tota mẽte, nullã uitæ nostræ partem reliquit quæ uacare debeat, & quasi locũ dare & alia re uelit frui: sed quicquid aliud diligendũ uenerit in animũ, illuc rapiatur, quò totus dilectionis impetus currit. Frui, est amore inhærere alicui rei propter seipsam: ut ait Aug. Idẽ Aug. in lib. Soliloquiorum: Ego non puto ullarũ rerum uocandam cupiditatẽ quæ propter aliud requirũtur. Idem in eodẽ: Iam certe ostendisti nihil aliud me amare quàm sapientiã. Siquidem quod nõ propter se amatur, nõ amatur. Ego autẽ solam per se amo sapientiã, cætera uerò adesse mihi uolo, uel deesse timeo propter ipsam. Loquitur de sapiẽtia increata. Cõtra totalitatem siue perfectionẽ amoris diuini, solus ille amor est, quo amatur aliquid pręter Deũ, non propter Deũ. Aug. 10. lib. Confessionũ: Domine, minus te amat, qui tecũ aliquid amat, quod nõ propter te amat. Modus ergo amandi Deũ est, ut ipse ametur super omnia, & propter se. Secundum Ber. uerò sic exponitur uerbũ prius positũ, Diliges &c. toto corde, id est, sapienter: tota anima, id est, dulciter: tota uirtute, id est, fortiter uel perseueranter. Idem. Disce Christiane à Christo, quemadmodũ diligas Christum. Disce amare dulciter, prudenter, fortiter: dulciter, ne illecti: prudẽter, ne decepti: fortiter, ne oppressi ab amore domini auertamur. Idẽ, Non abduci blanditiis, nec seduci

fallaciis, nec iniuriis frangi: toto corde, tota anima, tota uirtute diligere est. Idem exponens quid sit amare dulciter, sapienter, & fortiter: Dulciter, inquit, amat, qui Christo passo cõpatitur, compungitur & mouetur. Sapienter amat, qui ab ecclesiastici sensus puritate nulla deuiat uerisimilitudine, & qui discretionis metã nulla superstitione, uel leuitate, uel spiritus feruentioris uehemẽtia deserit. Amor fortis est, quum nec ulla ui laborum, uel tormentorum, uel etiã metu mortis iustitia deseritur. Item toto corde Deũ diligit, qui gloriam in solo Deo quærit. In corde enim magnanimitas pertinens ad uim irascibilẽ intelligitur. Anima uerò potest referri ad concupiscibilem, cuius est uelle. Mens uerò cuius est meditari ad rationalem. Totis ergo his tribus uiribus aliquis Deum amat, quũ uis rationalis à solo Deo desiderat, & ab eo solo se posse sapientem fieri credit: & quum uis cõcupiscibilis reputat Deum gaudium suum, & in illo solo gaudere quærit, & quũ uis irascibilis in illo solo gloriari desiderat, aliam gloriam contemnens. Item notandũ, ꝙ toto corde siue intellectu Deũ amat, qui intellectum suum in obsequium Christi captiuat, & qui studium suum Christo dat, & ad uisionẽ Dei toto desiderio anhelat. De primo legit̃ 2. ad Cor. 10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. Et notandum, ꝙ quadruplex debet esse captiuatio intellectus nostri. ¶ Prima, ut in his quæ sunt fidei, Deo obediamus. Hilarius: Soli Deo de se credendũ est, qui se solus nouit. Secũda, ut male de nobis, & bene de proximo sentiamus. Senec. Quod homines libenter faciunt de aliis, de te apud te male existima. Tertia, ut sensum superioris nostri, sensui nostro præferamus: qđ maximè faciendum est in religione. Ber. Lignũ in paradiso sciẽtiæ boni & mali, censura discretionis est in cõuersatione religionis penes patrem spiritualem, qui diiudicat omnia, ipse à nemine iudicatur, ipsius est discernere, aliorũ obedire. Quarta, ut circa nosmetipsos intendentes, ab aliis oculos auertamus. Ber. Temetipsum solicitè custodi: & ut temetipsum custodias, ab omnibus oculos auerte. Christo studiũ suum dat, qui ea q̃bus adiuuamur in Deũ ab eis quibus impedimur, sagaciter secernit, qđ est prudentiæ: ut dicit Aug. Itẽ qui doctrinam Christũ nesciẽtẽ fastidit. Ber. Si disputes, aut conferas, nõ sapit mihi nisi sonuerit ibi Iesus. Itẽ qui in creaturis Deũ intelligit. Aug. Væ illis qui diligunt nutus tuos pro te. Nut9 tui sunt omne creaturarũ decus. Tota anima, siue tota uolũtate amat, qui perfectè obedit, quẽ nec timor mali transitorii exterret, nec amor

boni

boni transitorii ab obedientia retrahit. Tota mente, seu memoria Deũ diligit, qui ea quę Deo displicent, & ab amore eius impediũt, obliuioni tradit: ut sunt iniuriæ nobis illatæ, quæ dum recogitantur, sunt quasi ferrum in uulnere, quod uulneris sanationem impedit. Itẽ qui ea quæ ad honorẽ Dei pertinent & salutem animarum memoriæ infigit, & quem magnus amor Dei de alio quàm de Deo diu cogitare non finit: sicut solet accidere fatuè amantibus, qui nõ possunt obliuisci id quod amant. Ber. super Cant. O amor impetuose, qui præter te cogitare aliud non finis. Deus uult habere amorem cordis nostri integrũ. Prou. 24. Præbe fili mi cor tuum mihi. Leuit. 3. Omnis adeps domini erit iure perpetuo. Augu. in sermone: Totũ exigit te qui fecit te. Sed noli tristis esse, quasi nihil unde gaudeas remaneat in te. Ex hoc enim diligit te, ꝙ diligis Deũ ex toto corde. Nec mirum si Deus uelit habere cor integrum, quum sufficiat illud implere. ¶ Et notandum, quòd amor Dei debet esse rectus, strenuus, & lætus, desideriis plenus. Rectus, ut Deus propter se ametur, non propter tẽporalia. Aug. 15. lib. de Ciui. Dei: Boni ad hoc utuntur mũdo, ut fruantur Deo. Mali autem contrà, ut fruantur mundo, uti uolũt Deo. Aug. Uti est id quod in usum uenerit, referre ad obtinendum illud quo fruẽdum est: aliàs abuti est non uti. ¶ Amor quo aliquis amat Deum propter temporalia, contumeliosus est Deo. ¶ Temporalia enim præfert ei. Propter quod enim unumquodq; amatur, illud magis amatur. Item est quasi amor meretricius. Meretrix enim amatorem suum depauperatũ abiicit. Hieremiæ 3. Quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contempsit me domus Israël. Hoc accidet tempore antichristi, quando Christus erit quasi pauper: spoliabuntur enim qui ei adhærebunt. Amor talis etiam est caninus. Canis enim os nudatum carne deserens, strenuus debet esse. Poëta: Amor odit inertes. Item: Militiæ species amor est, discedite segnes: Non sunt hæc timidis signa ferẽda uiris. Item: Audacem faciebat amor. Item: Nil certe est quod non effræno captus amore Ausit. Lætus etiam debet esse, dum tolerat dura pro eo quem amat. Act. 5. Ibant Apostoli gaudẽtes à conspectu concilii: quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu cõtumeliã pati, desideriis plenis: quum enim maior ignis sit, scintillæ desideriorum ex ipso emicant. Daniel. 9. Vir desideriorũ es. Esa. 26. Anima mea desiderabit te in nocte. Dauid: Sitiuit anima mea ad Deũ fontem uiuum. Bernar. super Cant. Anima amans fertur uotis, trahitur desideriis. Item amor facundus est.

Poëta: Facūdum faciebat amor. Philosophus: Verborum abundantiam transmittit affectio. Amās suiipsius obliuiscitur. Augustinus de uerbis domini: Oblita est anima seipsam, sed amando mundum. Nunc obliuiscatur se, sed amando artificem mūdi. Item amans dolores corporis non sentit. Bernardus: Non mirum si exul à corpore dolores non sentiat corporis: neq; hoc facit stupor, sed amor. Submittitur enim sensus, non amittitur: nec deest dolor, sed contemnitur. Item amor dignitatis est nescius. Bernard. in lib. de consideratione: Amor dominum nescit. Agnoscit mater filium & in insulis. Idem super Cantic. Anima amans maiestati oculos claudit, aperit uoluptati. Idem loquens de anima ardēter amante: Proprio inebriatur amore, ut maiestatem non cogitet. Qui enim respicit terram, & facit eā tremere, & ista se ab eo postulat osculari, ebriáne est? Ebria prorsus. Amor etiam omnia uincit. Bernardus super Cant. Præceps amor nec iudicium præstolatur, nec cōsilio temperatur, nec pudore frænatur, nec rationi subiicitur. Item: Quid uiolētius triumphat de Deo? Amor. Quid tamen tam non uiolentū quàm amor? Quæ ista uis, quæso, tam uiolenta in uictoriam? tam uicta est uiolentiam? Bernard. super Cantic. Magna est & uiolenta uis charitatis, ipsum effectum Dei attingens & penetrās, & uelut sagitta iecur eius transigens. Canti. 4. Vulnerasti cor meum soror mea sponsa.

De diuersis speciebus diuini amoris.

CAP. VI.

NOtandum quòd quadruplex est amor Dei. Primus est naturalis, quo amore omnes amāt Deum & boni & mali. Augu. in libro Soliloquiorū: Deus, quem amat omne quod amare potest, siue sciens, siue nesciens. Secundus est amor quo aliquis amat Deum, eò quòd cognoscit eum sibi necessariū. In Psal. Diligā te domine fortitudo mea: dominus firmamētū meū, & refugium meum &c. Tertius est amor quo aliquis Deū amat propter delicias quæ in eo sunt. Sapien. 8. Et amator factus sum formæ illius. Quartus est amor amicitiæ quo aliquis amat Deum, eò quòd dignissimus sit amore: qui amor est purè gratuitus. Bernard. super Cantic. Amat castè, qui ipsumquem amat quçrit, nō aliud quicquam ipsius. Item super Cantic. Amor per se sufficit: is per se placet & propter se, ipse meritum, ipse præmium est sibi. Tres ultimas species amoris uidetur tangere Bernar. in libr. de diligendo Deo, his uerbis: Natura ita condita fuit, ut habeat iugiter necessarium protectorem quem habuit, & conditorem, ut quæ nisi per ipsum non ualuit esse, sine ipso neç ualeat subsistere: quod sanè ne

ne de se creatura ignoret, & sibi, quod absit, eroget beneficia creatoris, uult hominem idem conditor tribulationibus exerceri, ut cum defecerit homo, & subuenerit Deus, ab homine ut dignũ est honoretur. Hoc enim dicit: Inuoca me in die tribulationis: eruã te, & honorificabis me. Fit itaque hoc modo ut homo qui pter se neminẽ diligere nouerat, etiã Deũ uel propter se diligere incipiat, qui in ipso nimirũ, ut sæpe expertus est, omnia posit quæ posse prosit, & sine ipso posit nihil. Amat ergo Deum, sed propter se, non propter ipsum. At si frequens ingruerit necessitas, ob quam & frequens ad Deum fiat conuersio, & à Deo frequens liberatio cõferatur: nónne & si fuerit ferreum pectus, uel cor lapideũ, per totiens liberari emolliri necesse est ad gratiam liberantis quatenus homo Deũ diligat, nõ propter se tantum, sed propter ipsum? Ex occasione quippe frequentium necessitatum, crebris necesse est interpellationibus Deum ab homine frequentari: frequentando gustari, gustando probari: quoniam suauis est dominus. Ita fit ut ad diligendum purè Deũ, plus iam ipsius alliciat gustata suauitas, quàm urgeat nostra necessitas. Suauitatem potes intelligere uel eius delectabilitatem, uel benignitatem.

De signis diuini amoris.

CAP. VII.

DEcem sunt signa quibus perpendi potest utrum aliquis amet Deum. ¶ Primum est quum aliquis libẽter cogitat de Deo. Vbi enim amor, ibi oculus. Vnde super illud Io. 20. Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum. dicit gl. Non dicit quem: quia hoc in animo agere solet uis amoris, ut quem semper cogitat, nullum alium ignorare credat. Sapiẽ. 6. Cogitare de illa, sensus est consummatus. loquitur de sapientia increata. ¶ Secundum est, quum aliquis est libenter in domo Dei. Lucæ 2. dicitur de Anna quòd nõ discedebat de templo, quæ meruit interesse præsentatiõi domini in templo. Et Christus quum esset duodecim annorum, inuentus est in tẽplo. Lucæ 2. qui matri suæ & Ioseph ait: Nesciebatis quia in his quæ patris mei sũt oportet me esse? Et super illud Matt. 21. Intrauit Iesus templum. dicit gl. Ingressus urbem, primò templũ adiit: dans formã religionis, ut quocunq; imus, primùm domũ orationis, si ibi est, adeamus. Chrysosto. Propriũ erat boni filii, ut ueniens, primò ad domum curreret patris. Tu autem imitator Christi factus quũ in aliquã ingressus fueris ciuitatẽ, primò ante omnẽ actũ ad ecclesiã curras. ¶ Tertiũ est, cũ aliquis de Deo uel cum Deo libenter loquitur.

De

De hoc habemus exemplum in Magdalena quæ Christū dilexit multum: cuius uerba quę habētur in euāgelio, uel de Deo uel cū Deo fuerunt. Vnde habes Io. 11. Domine, inquit, si fuisses hic, frater meus nō fuisset mortuus. Alia tria habes Ioan. penul. Tulerūt, inquit, Dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum. Et pauló pòst: Domine si sustulisti eū, dicito mihi, & ego eū tollā. Et iterū: Venit Maria Magdalena annuntians discipulis, quia uidi Dominū, & hæc dixit mihi. 1. Petr. 4. Si quis loquitur quasi sermōes Dei. Et super illud Roma. 8. Quis nos separabit à charitate Christi? Dicit Chrysostomus: Hic amantium mos est, ut amorem suū silentio tegere nequeant: sed necessariis & charis suis efferunt & produūt, & flammas infra pectus suum cohibere non possunt. Enarrāt frequētius, ut ipsa assiduitate narrandi solatium amoris sui capiant, & refrigeria immēsi ardoris assumāt. Sic ergo facit hic beatissimus amator Christi. ¶ Quartū est, quum quis libenter Deū audit, & audita ab eo retinet memoriter. Lucæ 2. Maria conseruabat omnia uerba hæc, conferēs in corde suo. Eiusdem: Magdalena sedēs secus pedes Domini, audiebat uerbū illius. Ioā. 14. Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. ¶ Quintum est, cum quis libenter dat pro Deo. Canti. ultim. Si dederit homo omnem substantiam pro dilectione, quasi nihil despiciet eā. Et lucę 7. dicit Dominus de Magdalena post beneficia eius enumerata, Dimittūtur ei peccata multa: quoniā dilexit multū. 1. Ioan. 3. Qui habuerit substantiam mūdi huius, & uiderit fratrē suū necessitatē habere, & clauserit uiscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? ¶ Sextum est, quū aliquis pro Deo libēter patitur. Eccle. 2. In igne probatur aurū & argētum: homines autem receptibiles in camino humiliationis. Ioan. 18. Calicem quē dedit mihi Pater, nō uis ut bibam illum? Gregor. in prima parte Moralium: Pœna quippe interrogat si quietus quis ueraciter amet. ¶ Septimum est, quū mādatis Dei aliquis obedit. 1. Ioan. 5. Hæc est charitas Dei, ut mandata eius custodiamus. itē 2. Io. Hæc est charitas, ut ambulemus secundum mandata eius. Io. 14. Si qs diligit me, sermonē meū seruabit. Specialiter signum diuini amoris est, si quis seruat illud mandatum, quod Saluator specialiter dicit suum. Ioann. 15. Hoc est præceptū meū, ut diligatis inuicem. 1. Ioā. 4. Hoc mādatū habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligat fratrem suū. Maximè amor pauperum signū est diuini amoris. Illi enim non amantur propter se, sed propter Deum. Prouer. 19. A paupere & amici quos habuit separatur. In

eodem:

eodē: Fratres hominis pauperis oderūt eum, & amici procul recesserunt ab eo. ¶ Octauum est, quum quis amat quæ Deo placent, & odit quæ Deo displicēt. Ad primum monemur exēplo Christi, Matth. 12. Quicūque fecerit uolūtatem Patris mei qui in cælis est, ille meus frater, & soror, & mater est. Ad secūdum, exemplo Dauid: Iniquos odio habui. Idem: Nónne qui oderūt te Domine oderā, & super inimicos tuos tabescebam &c. Itē: Defectio tenuit me pro peccatoribus &c. Item: Vidi præuaricātes, & tabescebam. Ambrosius super Beati immaculati. Si is qui non relinquit parentes propter nomē Dei, non est Deo dignus: quanto magis qui diligit eius inimicos acceptus Deo esse nō poterit? Hieronymus in epistolis: Natiōes aduersariorum immortali odio persequimur: blasphemātibus Deum, clemētem porrigimus manum. Ambrosius in Hexamerō: Quid nos dignū nostro referimus creatori, cuius cibō uescimur, & dissimulauimus iniurias? ¶ Nonū est, quū quis frigescit à solicitudine & amore mundi. Gregorius: Tanto frigescit quis à curis seculi, quanto surgit ardētius in amorem Dei. Item Iacob qui angelū tenuit, uno mox pede claudicauit: quia qui uero amore sublimia respicit, iam in hunc mundū duplicibus desideriis incedere nescit. ¶ Decimum est, quū aliquis magnum honorem exhibet ministris Dei: sicut qui eos spernit, Deū spernit. Matth. 10. Sic qui eos honorat, Deum honorat. Ecclesi. 7. In omni uirtute tua dilige Deum qui te fecit, & ministros eius ne derelinquas. Honora Deum ex tota anima tua, & honorifica sacerdotes.

De his quæ incitant ad amandū proximū. CAP. VIII.

NOtandum quòd licet debeamus amare Deum, & nos, & proximū: tamen non habemus speciale præceptum de amore nostri, nec specialis tractatus erit hic de amore illo, eò quòd amare Deū sit amare seipsum. Vnde Augu. Ille solus se nouit diligere, qui Deū diligit. Siquidē ille se satis diligit, qui sedulò agit ut summo & uero fruatur bono: qđ si nihil aliud est quàm Deus, quis cūctari potest, quin sese amet qui amator est Dei? Itē Augu. Quū illa dilectiōe quam Deus imperat, debeat homo diligere Deū, & seipsum, & proximum: non tamen ex hoc tria præcepta data sunt: ut intelligatur nullam esse aliā dilectionē, qua quisque diligit seipsum, nisi quòd diligit Deū. Qui enim aliter diligit se, potius se odisse dicendus est. ¶ De amore uerò proximi hoc modo dicetur. ¶ Primo dicetur de illis quæ possunt incitare ad hoc ut amemus proximum. ¶ Secundò de his quæ possunt ualere ad hoc

hoc ut amemur à p̄ximo. ¶ Tertio de modo amādi eū. ¶ Quarto de diuersis speciebus huius amoris. ¶ Circa primum notandum, quòd ad amādum proximum, Primò potest nos incitare sacra scriptura quæ totiēs ad hoc monet. Leuiti. 19. Diliges amicum tuū sicut teipsum. Et in eodem: Diligetis aduenā quasi uosmetipsos. Et Deute. 10. Amate peregrinos. Matth. 22. & Lucæ 10. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ioann. 13. Mandatum nouum do uobis, ut diligatis inuicem. Idem 15. Et 1. Ioann. 4. Charissimi, diligamus nos inuicem. Et specialiter illa scriptura deberet nos incitare ad hoc, quæ ostēdit præceptum de dilectione proximi, specialiter esse præceptum Saluatoris. Ioā. 15. Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicē &c. Legitur in uita beati Ioannis Euangelistæ, quòd quum ipse deuenisset ad ultimam senectutem, & uix inter discipulorum manus ad ecclesiā deferretur, nec posset plura docere uerba, ad quamlibet pausam hoc dicebat: Filioli, diligite alterutrum. Tādem discipuli & fratres qui aderāt audiētes quòd eadem uerba semper diceret, dixerūt: Magister, quare semper hæc loqueris? qui respondit: Quia præceptum Domini est, & si solum fiat, sufficit. ¶ Hoc præceptum lucidum est & breue, utile & leue. Tale siquidem debuit esse præceptum optimi præceptoris. Dionys Optimi est optima adducere. Lucidū debuit esse, ne quis dicat: non mihi licuit intelligere. Breue, ne quis dicat: tædet me legere. Lucidū decuit esse præceptum eius qui erat lux uera Io. 1. & Psal. Præceptum Domin lucidum illuminās oculos. Decuit uerbum æternum in incarnatiōe abbreuiatum abbreuiare legem. ¶ Decuit etiam utile esse præceptū illius qui ad hoc uenerat, ut se totum in utilitatē nostram expenderet. Hieronymus: O nimiam Dei clementiā ó ineffabilem Dei benignitatē præmiū nobis pollicetur, si nos mutuo diligamus, & si nobis ea præstemus inuicem, quibus inuicem indigemus. Et nos superbo simul & ingrato animo ei renitimur, cuius imperium beneficium est. Decuit etiam esse leue præceptum benignissim domini. Matthæi 11. Iugū enim meum suaue est, & onus meun leue. Verè leue est hoc præceptum, quū à quolibet possit im pleri, & à paupere & à diuite, à infirmo & sano. Non est neces se emere oues & boues, uel ir ultra mare ut hoc præceptur impleatur. Deut. 30. Mandatur hoc quod ego præcipio tib hodie, non supra te est, nequ procul positum &c. sed iuxta t est sermo ualde in ore tuo & i corde tuo, ut facias illum. Dice bat præceptum eius qui uene rat legē implere, esse legis ple nitu

nitudinem: plenitudo autẽ legis, est dilectio. Roma. 13. ¶ Secundo potest incitare ad amorẽ proximi, amor quem uidemus inter animalia irrationabilia eiusdem speciei. Ecclesiasti. decimotertio: Omne animal diligit simile sibi. Et post: Omnis caro ad similem sui coniungetur. Si lupus, & leo, & serpẽs nõ exercerent illam ferocitatem in animalia quæ sunt suæ speciei, quam exercent in alia, quid dicendum est de homine qui desæuit in aliũ hominẽ, nisi quòd ferocior est lupo, leone, & serpente? Etiam ipsa aqua quæ naturaliter habet pugnã cũ igne, pacem habet cum alia aqua quę est eiusdẽ speciei cũ ea. ¶ Tertio fraternitas naturalis quæ est inter omnes homines. Augu. in lib. de disciplina Christiana: Si putamus nõ esse proximos, nisi qui de eisdem parentib. nascũtur: Adam & Euam intẽdamus, & omnes fratres sumus. Idẽ 12. lib. de Ciuit. Dei: Nihil tam discordiosum uitio: tã sociale naturæ, quàm genus humanũ. Propterea Deus uoluit creare parentem unum de quo multitudo propagaretur: ut hac admonitione etiam in multis cõcors unitas seruaretur. Quòd uerò illi fœmina ex eius latere facta est, etiam hinc satis significatum est, quàm chara mariti & uxoris debeat esse coniunctio. Malac. 2. Nunquid non pater unus est omnium nostrum? quare ergo despicit unusquisque uestrum fratrem suum? Voluit Deus unicum hominem primo formare, ex quo omnes procederent, ut tanquam fratres omnes homines se amarent. Non sic legimus factum in angelis, uel animalibus brutis. Dilectio est debitum naturale, quo unus homo obligatus est alteri, à quo debito nullus absoluitur quantumcunque ab eo soluatur. Vnde super illud Rom. 13. Nemini quicquã debeatis, nisi ut inuicẽ diligatis. dicit glos. August. Sola charitas est, quæ etiã reddita semper detinet debitorem. Seneca: Hæc societas diligenter & sanctè est obseruanda, quæ nos omnes omnibus miscet, & iudicat aliquod esse commune ius generis humani. Plurimũ quoque ad interiorem societatem amicitię colendam proficit. Oĩa enim cum amico cõmunia habebit, qui multa cum homine: Ius commune generis humani uidetur contineri in illis duobus mandatis, Quod ab alio tibi oderis fieri, uide tu ne aliquando alteri facias. Tob. 4. & Matt. 7. Quæcũque uultis ut faciant uobis homines, & uos eadẽ facite illis. Itẽ Seneca: Mihi ab istis subtilius præcipi malo, quid amico præstare debeam, quid homini, quàm quot modis dicatur amicus, & homo quàm multa significet. Idem: Sapiẽtiæ homo pro amico est: stultitiæ amicus non est pro homine.

¶ Quarto,

¶ Quarto, fraternitas spiritualis, de qua Augusti. in lib. de disciplina Christiana: Omnes quidē fratres secundum quòd homines sumus: quanto magis secūdum quòd Christiani sumus? Ad id quòd homo es, unus pater fuit Adam, una mater fuit Eua: ad id quòd Christianus, unus pater est Deus, una mater ecclesia. Hæc fraternitas tātò est melior fraternitate naturali, quanto meliorem habet patrē Deū. Matthæi 23. Et patrē nolite uocare uobis super terrā: unus est enim pater uester qui in cælis est. Item quanto melior est mater ecclesia matre carnali: est melior hæreditas cælestis quàm temporalis. Heb. 10. Rapinā bonorum uestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscētes uos habere meliorem & manentē substantiam. Si amandi sunt fratres qui diuidendo hæreditatē portionem uniuscuiusque minorē faciunt: quantum amandi sunt fratres illi qui portionē uniuscuiusque augent? Quanto enim plures erunt electi, tāto amplius gaudebunt. Plus enim gaudebit unus electorum de gloria animæ alterius, quàm de gloria proprii corporis. ¶ Quinto debet incitare ad amorem proximi exemplum Christi. Nō enim est despiciendus quem Christus ita charū habuit, quòd pro eius redemptione mori uoluit. Appēde proximum tuum hoc pretio, ne tibi uilescat. Apocalyp. 1. Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Ad Titū 2. Qui dedit semet ipsum pro nobis. Exemplo suo uoluit Christus nos ad hoc incitare, quum dicit Ioan. 15. Sicut dilexi uos. ¶ Sexto exemplū angeli qui adeò amat hominē, ut custodiat eum in omnibus uiis suis. Non est despiciendus homo ab homine, qui adeò charus est angelo. Matthæi 18. Videte ne cōtemnatis unum ex his pusillis. Dico enim uobis, quia angeli eorum semper uident faciē patris mei qui in cælis est. ¶ Septimo, quòd fraterna dilectio tantum placet Deo. Ecclesiastic. 25. In tribus beneplacitū est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus. Cōcordia fratrum, amor proximorū, & uir & mulier bene sibi cōsentientes. ¶ Octauo, similitudo quam habet proximus ad Deū. Licet aliquis amet omnes filios amici sui: tamen specialem habet amorem ad eū qui amplius amico suo est similis. Sic licet ad omnia opera Dei amorem habere debeamus: tamē specialiter ad hominem, quem cōstat esse factum ad imaginem & similitudinē Dei. Genes. 1. ¶ Nono, quia membrum est corporis cuius Christus est caput. 1. Cor. 12. Vos estis corpus Christi. Non amat caput, qui nō amat mēbra. ¶ Decimo, quòd membrum est eiusdem corporis, cuius & ipse: naturaliter uerò amor est inter

membra

mēbra unius corporis. Rom.12. Multi unū corpus ſumus in Christo: ſinguli autem alter alterius membra. ¶Vndecimo, emolumentū multiplex quod ſequitur ex hac dilectione.Eccl.4.Melius eſt duos eſſe ſimul, quàm unum. Habēt enim emolumentū ſocietatis ſuæ.¶Quinque ſunt emolumenta huius ſanctæ ſocietatis. Primum eſt uictoria. Vnde ſubditur Eccl.4.Si quis præualuerit contra unum: duo reſiſtunt ei. Prouerbio.18.Frater qui iuuatur à fratre, quaſi ciuitas firma. Goliath inuitat ad ſingulare certamen.1.Reg.17. Ecōtrario Moyſes ait,Exod.32.Si quis eſt domini, iungatur mihi.Ambr. Omnis pugna unanimiter aggreſſa uictoriam parit. Secūdum eſt,bonorum abūdantia. Quod enim homini deeſt in ſe,habet in amico ſuo:& ad quod impotēs erat per ſe, potens efficitur eo ſibi coniuncto: Tullius de Amicitia: Virtutū amicitia adiutrix à natura data eſt,non uitiorum comes: ut quæ ſolitaria nō poſſet uirtus ad ea quæ ſumma ſunt peruenire, coniuncta & conſociata cum altera perueniret.Tertiū eſt impetratio eius quod in oratione petitur.Matt.18.Si duo ex uobis cōſenſerint ſuper terrā,de omni re quamcunque petierint:fiet illis à patre meo qui in cælis eſt. Quartum eſt mutua exhortatio. Eccl.4.Vnus enim quomodo calefiet? Quintū conſolatio.Prouerb.27.Vnguēto & uariis odoribus delectatur cor, & bonis amici conſiliis anima dulcoratur. Tullius de Amicitia: Solem de mundo tollere uidētur,qui amicitiam de uita tollunt:quia nihil à Deo melius habemus,nihil iucundius. Item Tullius: Quoniā res humanæ fragiles ſunt & caducæ, ſemper acquirendi ſunt quos diligamus,& à quibus diligamur.Charitate enim beneuolentiáque ſublata, omnis eſt de uita ablata iucūditas. ¶Duodecimo damnū quod facit fraternum odium uel diſcordia. Hoc enim facit in corpore eccleſiæ quod facit diuiſio,cōtinuitatem in humano corpore, ex qua ſequitur dolor magnus,& quādoque mors. Ideo Saluator multū rogat pro unitate eccleſię.Io.17. Pater ſancte, ſerua eos in nomine tuo quos dediſti mihi: ut ſint unū ſicut & nos.Item in eodem: Non pro eis rogo tantū:ſed pro eis qui credituri ſunt per uerbū eorum in me,ut omnes unū ſint.

De his quæ ualere poßunt ad hoc,ut quis ametur à proximo. CAP. IX.

Est notādū quòd licet utrunque ſit appetendū,& amare proximum,& amari ab ipſo: tamen magis appetēdum eſt amare, quàm amari. Beatius eſt magis dare,quàm accipere. Act.20. Qui ſolùm amari uolūt, ignem eſſe uolūt in domo proximi ſui, & ipſi in domo propriæ cōſcientiæ frigore pereunt.Ipſi etiā pretioſitatē proximis ſuis & bonis

eorum desiderāt, de pretiositate uerò sua bonorum propriorum nō curāt. Charitas enim, ut prius ostensum est, pretiositas est hominis, & operum ipsius. ¶ Et notandū quòd multa sunt quæ ualere possunt ad hoc, ut aliquis ametur à proximo. ¶ Primū est, modestia in sermone. Eccles. 20. Sapiens in uerbis amabilē se facit: gratiæ autem fatuorū effundentur. ¶ Secundum est similitudo, quæ multū facit ad amorē, & sicut dissimilitudo ad odium. Eccl. 27. Volatilia ad sibi similia conueniunt. Ambr. super Psalm. Beati immaculati. Est insitū bonis, ut unusquisque uirtutes suas in aliis amet. Econtrario, Oderunt hilarē tristes, tristémque iocosi. Virtus etiam hominē amabilem reddit. Tullius de Amicitia: Nihil est uirtute amabilius, nihil quod magis alliciat ad diligendū. Quippe quum propter uirtutem & probitatē, etiam eos quos nūquam uidimus, quodam modo diligamus. Item in eodē: Tanta est uis probitatis, ut eam uel in eis quos nunquā uidimus, uel quod maius est, in hoste diligamus. Valet etiā ad hoc, quòd aliquis ametur specialiter, uirtus mansuetudinis. Eccl. 3. Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super gloriam hominū diligeris. Mansuetudo ad modum adamātis habet uirtutē attractiuam. Ezech. 3. Vt adamantem & silicem dedi faciem tuam. Valet etiam ad hoc, quòd aliquis ametur, fidelitas. Eccl. 33. Si est seruus fidelis tibi: sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem sic tracta eum. Eccl. 27. Dilige proximū, & coniungere fide cum illo. Et eiusdē 6. Amico fideli nulla est comparatio. Et iterum: Amicus fidelis medicamentum uitæ & immortalitatis. Valent etiam ad idem obsequia & beneficia. Terentius in Andria: Hoc tempore obsequium amicos, ueritas odiū parit. Ignis amoris lignis beneficiorum debet nutriri, alioquin deficit. Obsequia etiam feras ad amorē incitant, & inimicos amicos efficiunt. ad Rom. 12. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. Hoc enim faciēs carbones ignis cōgeres super caput eius: id est, cor eius accendes ad te amandū. ¶ Notandum tamen quòd beneficia non parāt amicitiā, nisi quū discretè dantur. Eccle. 20. Fatuo non erit amicus, & non erit gratia in bonis illius, qui enim edūt panē illius, falsæ linguæ sunt. Quoties, & quanti irridebunt eum? Neq; enim quod habēdū erat ab alio, scilicet directo sensu, distribuit: similiter, & quod nō erat habendum, ipse indiscretè dat danda, & similiter nō danda: propterea sapientia dicitur esse mater pulchræ dilectionis. Ecc. 24. Discretio enim requiritur ad acquirendum amicū. Sene. Nullum habet maius malū occupatus homo, & bonis suis obsessus, quàm quòd amicos sibi putat quibus nō ipse est:

est: quòd beneficia sua efficacia iudicat ad cōciliandum amicos, cùm quidā quo plus debent, magis oderint. Quid ergo? Beneficia non parāt amicitias? Parāt, si accepturos licuit eligere: si collocata, nō sparsa sunt. Itaq; dum incipio esse mentis tuæ, interim hoc cōsilio sapiētū utere, ut magis existimes pertinere ad rem quis, quàm quid acceperit. Tullius in Rhetorica: Melius apud bonos, quàm apud fortunatos beneficium collocatū est. Inter omnia maximè ualet ad hoc quod aliquis ametur, si ipse primo amauerit. August. Nulla est maior ad amorē inuitatio, quàm præuenire amando. Et nimis durus est amicus, qui dilectionē si nolebat impēdere, nolit rependere. Seneca in epistolis: Quæris quomodo amicum facturus sis cito? Ego tibi monstrabo amatorium, sine medicamento, sine herba, sine ullius ueneficæ carmine: Si uis amari, ama. Item ut ameris, amabilis esto.

De modo amandi proximum.

CAP. X.

NOtandum quòd scriptura sacra triplex exemplar nobis ministrat ad ostēdendū quomodo proximum amare debeamus. ¶ Primum est, amor quo Christus amauit nos. Ioann. 15. Hoc est præceptū meum, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos. ¶ Secundum est, amor quo amamus nosmetipsos. Matth. 22. & Lucæ 19. Diliges proximū tuum sicut teipsum. ¶ Tertiū est, amor quem habent membra eiusdem corporis adinuicem. ad Rom. 12. Sicut in uno corpore multa mēbra habemus, omnia autē membra non eundem actum habent: ita multi unum corpus sumus in Christo. De eodē habetur 1. Corinth. 12. ¶ Et notandū circa primum, quòd Christus amauit nos amore gratuito, scilicet amore gratis dato, non præcedentibus meritis nostris reddito. 1. Ioan. 4. In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deū: sed quando ipse prior dilexit nos. Sic amare debemus proximum. Non sic faciūt qui nolunt amare, nisi eos quibus se primo agnoscuntur amari. Mat. 5. Si diligatis eos qui uos diligunt, quam mercedē habebitis? nonne & publicani hoc faciunt? Item amauit nos Christus amore recto: quia non propter utilitatē suam, sed propter nostrā: non ut à nobis acciperet, sed ut nobis daret. Seneca in epistolis: Amicus qui utilitatis causa assumptus est, tandiu placebit, quandiu utilis erit? Et iterū: Necesse est, ut initia inter se, & exitus cōgruant. Qui amicus esse cœpit, quia expedit, placebit aliquod pretiū illi contra amicitiam, si ullum in ea placet præter ipsam. In quid igitur ego amicū paro? Ut habeam pro quo mori possim, ut habeā quem in exiliū sequar, cuius me morti & opponā, & impēdam. Ista quam tu describis, negotiatio est, non

amicitia, quæ ad commodũ accedit, quæ quid consecutura sit, spectat. Idẽ: Sapiens habere amicũ uult, sed ob nihil aliud quàm ut exerceat amicitiã ne tam magna uirtus iaceat: non ad hoc ut habeat qui sibi ægro assideat, succurrat in uincula cõiecto uel inopi: sed ut habeat aliquem cui ipse ægro assideat, quẽ ipse circunuẽtum hostili custodia liberet. Qui se spectat, & per hoc ad amicitiam uenit, male cogitat: quemadmodũ cœpit, sic desinet. Parauit amicũ aduersum uincula laturũ opẽ: quum primũ crepuerit catena, discedet. Aug. ad Macedoniũ: Vera amicitia non pẽsanda est temporalibus commodis: sed gratuito amore portanda. Amb. Amicitia uirtus non quæstus est. Hier. in epistolis: In amicis non res quæritur: sed uoluntas. Idem super 12. prophetas: Delicata amicitia est, quæ amicorũ facilitatẽ & diuitias sequitur. Istiusmodi homines nõ mihi uidẽtur amicos, sed seipsos diligere. Tullius de Amicitia: Amicitiã nõ spe mercedis, sed quòd omnis fructus in ipso amore est, expectandã putamus. Si utilitas conglutinaret amicitias, eadem cõmutata dissolueret. Boëtius in lib. de consolat. Quem felicitas amicũ fecit, infortuniũ fecit inimicũ. Item amauit nos Christus amore discreto. Amor discretus est, qui personas amat, & uitia persequitur: nec sic personis con descẽdit, quòd uitiis implicetur. Bernar. Christus in carnis assumptione cõdescendit mihi, in culpæ uitatione consuluit sibi. Sic amare debemus proximum. Ad Rom. 13. Dilectio proximi malũ non operatur. Tullius in lib. de Amicitia. Nulla est excusatio, si amicitiæ causa peccaueris. Nam cùm conciliatrix amicitiæ uirtutis opinio fuerit, difficile est amicitiã manere, si uirtute defeceris. Hæc sanciatur lex amicitiæ, ut nec rogemus res turpes, nec faciamus rogati. Charitas iugũ est à parte anteriori homines ligãs. Facit enim eos cõcordes in bono. Amicitia uerò mũdi à posteriori colligat homines, ut uulpeculas Sampsonis. Iudi. 15. Facit enim concordes in malo. Item Christus amauit nos amore uehementi. Ioan. 15. Maiorẽ hac dilectionem nemo habet, quàm ut animã suã ponat quis pro amicis suis. Sic debemus amare proximum. 1. Io. 3. In hoc cognouimus charitatẽ Dei: quoniã ille animã suã pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Adeo debemus amare proximũ, ut etiã amemus quæ ipsius sunt. Deut. 22. Non uidebis bouẽ & ouẽ fratris errantẽ, & præteribis: sed reduces fratri tuo. Item amauit nos Christus amore fructuoso, nõ uocali solũ. Sic debemus amare proximũ. 1. Io. 5. Filioli, non diligamus uerbo, neq; lingua: sed opere & ueritate. In quibusdã charitas habet linguã magnã, & manum nullam. Greg. in

in Moralib. Dilectio nostra semper exhibenda est, & ueneratione sermonis, & ministerio largitatis. Idem: Probatio dilectionis, est exhibitio operis. ¶ Item amauit nos Christus amore perseuerãti. Ioan. 13. Cùm dilexisset suos qui erant in mundo, in finẽ dilexit eos. Sic amare debemus proximũ. Sed sunt qui eum felicem amant: felicitate uerò recedente ab eo, recedunt: hi secũdum ueritatem nunquã eum amauerũt. Greg. Cùm quis positus in prosperitate diligitur, incertũ ualde est utrum prosperitas, an persona diligatur. Amissio felicitatis, uim interrogat amoris. Qui in aduersitate proximum despicit, apertè cõuincitur quod hunc in prosperis non amauit. Senec. de remediis fortuitorũ: Multi illum comitantur, mel muscæ sequuntur, cadauera lupi, frumenta formicæ: prædam sequitur illa turba, non hominẽ. Sene. in epistolis: Quod tu beneficio tuo scire nõ potes, paupertatis beneficio scies. ¶ Illa ueros certósq; amicos retinebit. Discedet, quisquis non te, sed aliud sequebatur. Boët. in lib. Consolat. Hæc aspera fortuna tibi certos sodalium uultus ambiguósq; secernit, discedens suos abstulit, tuos reliquit, & nunc amissas opes queri desine, quod pretiosissimũ diuitiarũ genus est, amicos inuenisti. Eccl. 12. Non agnoscetur in bonis amicus, nec abscondetur in malis inimicus. Eccles. 6. Est amicus secundum tempus suum, & non permanebit in tempore tribulationis. Item in eodem: Est amicus socius mensæ, & nõ permanebit in die necessitatis. Eccl. 37. Est amicus solo nomine amicus. Sunt aliqui etiam qui parua occasione de amicis efficiuntur inimici. Eccles. 6. Est amicus qui conuertitur ad inimicitiã. Tullius: Nihil turpius est, quàm cum eo bellum gerere, cum quo familiariter uixeris. Amb. Constãs debet esse amicitia, & perseuerare in affectu: nec puerili modo amicos mutare uaga quadã sententia. Tullius: Sodales uetustos nunquam sequẽtium nouitate fastidias. Procul autem sit uidere amicis uti quasi floribus tandiu gratis quandiu recentibus. Ecclesi. 9. Non derelinquas amicum tuum antiquum: nouus enim non erit similis illi. Vinum nouũ, amicus nouus: ueterascet, & cũ suauitate bibes illud. Amicitia est necessarium uitæ humanæ præsidiũ: sicut temerè assumi nõ debet, sic semel rectè apprehensum sperni non conuenit. ¶ Circa secũdum exemplar notandum quòd illud mandatum, Diliges proximũ tuum sicut teipsum, dupliciter potest intelligi. Vno modo sic, id est, ad quod teipsum: scilicet ad gratiam in præsenti, & gloriã in futuro. Vel in ipso teipsum, id est, in Deo. August. de doctrina Christiana: Quisquis rectè diligit proximũ, hoc cum eo debet agere, ut etiã

ipse toto corde, tota anima, tota mente diligat Deum. Vel sic potest intelligi; ut sit sensus: Hoc facias proximo quod tibi uis fieri: quod autem non uis tibi fieri, ei non facias, ut hæc duo præcepta iuris naturalis, quorũ unum habes Matt. 7. aliud Tob. 4. sint expositiua huius mandati. Isido. in lib. differentiarum: Duo sunt erga proximi dilectionẽ seruanda, ut beneficii impensione foueatur, & nulla malitia lædatur. Non dicitur, Diliges proximum tuũ plusquam teipsum. Videtur plusquam seipsum proximũ uelle diligere; qui curationi propriæ non sufficiens, curam proximi sui cupit assumere. Bernar. super Cantic. Tu, frater, cui firma satis propria salus nondum est, cui charitas adhuc aut nulla est, aut adeo tenera atque arundinea quatinus omni flatui cedat, omni credat spiritui, omni doctrinæ circumferatur uento, imo cui tanta est charitas, ut ultra mãdatũ quidem diligas proximum tuum plusquam teipsum: & rursum tantilla, ut cõtra mandatum fauore deliquescat, pauore deficiat, perturbetur tristitia, auaritia cõtrahatur, ambitione protrahatur, suspitionibus inquietetur, cõuitiis exagitetur, curis eniscenetur, honoribus tumeat, liuore tabescat: Tu, inquam, ita in propriis teipsum sentiens, quæ nunc dementia, quæso, aliena curare aut ambis, aut acquiescis? Audi quid consulat cauta uigilq; charitas: Non quod aliis, inquit, sit remissio, nobis autem tribulatio: sed ex æqualitate. Noli nimium esse iustus: sufficit ut diligas proximũ sicut teipsum. Gregor. in Moral. Magna cura necessaria est prædicatori, ut timoris laceratione se mordeat: ne proximũ iuuando se deserat, ne alios erigens cadat. Et notãdum quod cum præceptum sit, ut proximum sicut nos diligamus: qui se non diligit, proximum diligere nescit. August. in lib. de uerbis domini: Vide si iam nosti diligere teipsum, & committo tibi proximũ quem diligas sicut teipsum. Si autem non nosti diligere te, timeo ne decipias proximum sicut te. Idem in lib. de disciplina Christiana: Si te interrogẽ utrum diligas te: Respondes, quia diligas: quis enim se odit? ergo non diligis iniquitatem: nam si diligis iniquitatem, odis te. Non ego dico, Psalmistã audi: Qui diligit iniquitatẽ, odit animam suam. Idem in eodem: Qui diligis iniquitatẽ, quomodo tibi uolebas committi proximum, ut diligeres eum tanquam te, homo qui perdis te? Si enim tuipse sic te diligis, ut perdas te: sic profecto perditurus es eum quem diligis, sicut te. Nolo ergo quendam diligas: uel solus peri, aut corrige dilectionem, aut respue societatẽ. ¶ In summa notandũ est, quod modus amandi proximum, est ut amemus eum super res trãsitorias & citra Deũ,

& propter Deum. Vnde qui proximum diligit debito modo, Deum plus diligit, propter quē proximum diligit. Et ideo manifestum potest esse quomodo illud uerum est.ad Roma.12. Qui diligit proximum,legem impleuit. Et ad Galat. 5. Omnis lex in uno sermone completur, Diliges proximum sicut teipsum. Implens enim mandatum de dilectione proximi,implet mandatū de dilectione Dei.Augu.ad Macedonium: Nemo esse potest ueraciter amicus hominis, nisi fuerit ipsius primitus ueritatis.Item Augu. Inter quos amicus nō est, rerum diuinarum consensio,nec humanarū plena esse potest:necesse est ut aliter quàm oportet humana existimet,qui diuina cō temnit:nec hominem rectè diligere nouit,quisquis eum nō diligit qui hominem fecit.Greg.in moral.Per amorē Dei amor proximi gignitur,& per amorē proximi,Dei amor nutritur. Fōs qui in alto oritur, de facili ad loca inferiora deriuatur. Sic amor si primò Deo integrè detur,deinde ad proximū recte dirigatur, ut scilicet proximus propter Deū ametur. Tunica Christi inconsutilis,quę unitatē ecclesię designabat, desuper erat cōtexta. Io.19. Amore enim Dei firmata debet esse dilectio proximi. Augu. 4.li. Conf. Domine,beatus qui amat te,& amicū in te,& inimicū propter. ¶Circa tertium exemplar notandum,quòd decem sunt,in quibus amor, qui est respectu proximi, imitari debet amorem membrorum eiusdem corporis. ¶Primo in hoc,quòd unum mēbrum non inuidet aliii membro, licet non habeat officium quod illud habet.Si enim omnia membra unicum haberent officium, essent quasi unum membrum. 1. Corint.12. Si totum corpus oculus,ubi auditus? & si totum auditus,ubi odoratus? Et pòst: Si essent omnia unum membrū, ubi corpus? Et ad Rom. 12. Omnia membra non eundem actum habent. Sic non debet aliquis inuidere proximo suo habenti gratiā quam ipse non habet. Aug. in lib.de Virginitate, Duobus malis,hoc est Superbia, & Inuidia, diabolus est.Itē in lib.de disciplina Christiana: Auertat Deus pestem inuidiæ ab animis omniū hominum. Inuidia diabolicū uitium est:habet matrē suam,scilicet superbiam: suffocat matrem, & nō erit filia.¶Secundo in hoc, quòd membrum unum officium suum sibi nō appropriat,sed gratis aliis communicat. Oculus est oculus omnibus mēbris. Idē intellige de cæteris mēbris. Sic debet aliquis cōmunicare gratiam quam habet proximo suo. Ad Rom.12.Multi unum corpus sumus in Christo:singuli autē alter alterius mēbra.Et in eodē:Necessitatibus sanctorū cōmunicātes. Sed hodie loco huius gratuitæ cōmunicatiōis,abūdat uenalitas in ecclesia Dei. Michææ 3. Prin-

cipes eius in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebant, & prophetę eius in pecunia diuinabāt. ¶ Tertiò, unum membrum læsum ab alio se nō uindicat. Sic debet esse inter membra ecclesię. Ad Romanos 12. Nulli malum pro malo reddentes. ¶ Quartò, membra infirmiora amplius honorantur. 1. ad Corinth. 12. Quæ uidentur mēbra corporis infirmiora esse, necessaria sunt: & quæ putamus ignobiliora membra corporis, his honorem abundantiorem circundamus: sic non debemus despicere eos qui infirmi uidentur. ad Roman. 12. Honore inuicem præuenientes. Ambr. Nō est fraternus amor, nisi mutuis se pręueniat obsequiis. ¶ Quinto unum membrum alii compatitur, & congaudet. 1. ad Corint. 12. Si quid patitur unum membrū, cōpatiuntur omnia mēbra: siue gloriatur unum membrum, congaudent cætera membra. Sic fideles debēt gaudere cū gaudētibus, & flere cū flentibus. ¶ Sexto, unū membrū sibi reputat fieri quod fit aliis, siue sit bonū, siue sit malū. Si lædatur pes, os conqueritur: si lauētur pedes, os regratiatur. Luc. 7. Intraui in domum tuam, & aquā pedibus meis nō didisti: hęc autē lacrymis rigauit pedes meos, & capillis suis tersit. Sic unus fidelium reputare debet sibi fieri quod fit aliis. Vnde caput ecclesię dicit, Matthæi 25. Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Senec. in epistolis loquēs cuidā amico suo: Mihi id expedit, qđ tibi, aut nō sum amicus nisi quicquid agitur ad te pertinēs, meū est. Consortiū omnium rerū inter nos facit amicitia, nec secūdi quicquā singulis est, nē aduersi. In cōmune uiuitur. ¶ Septimo, unū membrū pro alio læsioni se exponit: ut manus pro oculo. Sic debent facere fideles, exemplo capitis qui scapulis suis obumbrauit nobis in cruce, ictū recipiens quē humanū genus debebat recipere. ¶ Octauo, cibum quem unum membrū recipit, omnibus mēbris cōmunicatur. Si uerò aliquod membrū amplius debito de illo sibi retinuerit, ad malum suū illud retinet. Est enim ei materia apostematis, uel alterius infirmitatis. Sic etiam est inter fideles. Ecclesi. 5. Est alia infirmitas pessima, quā uidi sub sole: diuitię conseruatæ in malum Domini sui. ¶ Nono, unum membrum multum timet ab alio separari. Nec mirū, cùm separatū ab alio sit inutile. Nō enim iā uiuificatur à spiritu à quo uiuificantur cętera mēbra. Sic fideles timere debent separari à corpore ecclesię. Augustinus: Nihil sic debet formidare Christianus, quàm separari à corpore Christi. ¶ Decimo, totū corpus tremorem, & horrorem patitur, ad separationem unius mēbri à se, sic corpus ecclesiæ timere debet, cùm uidet aliquem fidelem separari à se uel

per

per mortẽ, uel per excõmunicationẽ. Psal. Dedisti metuentibus te significationẽ, ut fugiát à facie arcus. Pœna presens significatio est futurę. Cũ aliquis pręsenti pœna punitur, cogitare debem⁹ qualiter Deus percutiet ubi non parcet, ex quo ita pcutit ubi parcit.

De diuersis speciebus amoris proximi. Et primò de amore parentum. CAP. XI.

PRimo de amore parentũ dicturi sumus. ¶ Secundo, de amore inter uirum, & uxorem. ¶ Tertiò, de amore bonorum. ¶ Quartò, de amore inimicorũ. ¶ Quintò, tangemus aliquid de uera Amicitia. ¶ Circa primum notandum, ꝙ amor parentum multum Deo placet, qui tantum parentum nomen diligit, quòd seipsum patrem iusserit dici, ut ait Hieronymus. Homini etiam multum prodest. Tempus enim uiuendi extendit: iuxta uerbum eiusdem. Basilius: Parentes nostros, ut propria uiscera diligamus. Ad hunc amorẽ non est necesse multum homines incitare, cùm natura ad hoc incitet. Superuacuum est in id nos impelli in quod nos imus. Amor tamen iste nõ debet esse amori Dei cõtrarius, sed subiectus. Matthęi 10. Qui amat patrem & matrẽ plusquã me, non est me dignus. Gregor. in homil. Ametur in hoc mũdo quilibet aduersarius: sed in uita Dei contrarius non ametur, etiã propinquus. Hiero. in epist. Honora patrem tuum, sed si te à uero patre non separat. Tandiu scito carnis copulam, quandiu ille suum nouerit creatorẽ. Amor Dei dominari debet in homine, nõ amor carnalis. 1. Reg. 2. Reprehendit Dominus Heli de hoc ꝙ filios suos ei prætulisset: Quare calce abiecisti uictimam meam, & munera mea quæ præcepi, ut offerrentur in templo: & honorasti magis filios tuos quàm me? Et 2. Mach. 7 legitur de quadam bona matre, quòd filios septem pereuntes sub unius diei tempore conspiciens, bono animo ferebat. In ea uerè uincebat amor Dei amorem filiorum. Et Abraham paratus fuit filiũ proprium occidere propter Deum. Genes. 22. Et Leuitæ propinquos suos occidere ad præceptum Moysi serui Dei. Exod. 32. & Luc. 14 legitur: Si quis uenit ad me, & non odit patrem suum, & matrẽ, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores: adhuc autem & animam suam (id est temporalem uitã) non potest meus esse discipulus. Non sunt agnoscendi propinqui, secundum carnẽ, si salutem impediant. Hiero. in epistolis, Ecce, inquit, aduersarius Christum in pectore tuo conatur occidere, licet paruulus ex collo pẽdeat nepos, licet sparso crine, & scissis uestibus ubera quibus te nutrierat mater ostẽdat, licet in limine iaceat percalcatũ perge patrem, siccis oculis ad uexillum crucis euola. Solũ pietatis genus est, in hac re esse crudelẽ. Idem:

Gladiũ tenet hostis, ut perimat, & ego de matris lacrymis cogitabo. Matt. 5. Si oculus tuus dexter scãdalizat te, erue eũ, & proiice abs te. Maximè in his qui uiã perfectiõis aggressi sunt, nõ debet dominari amor carnalis. Vnde Dominus cùm diceretur ei, Ecce mater tua, & fratres tui foris stant quærẽtes te. Respondit: Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Matt. 12. Bern. in sermonibus: Quãdiu de mundo sumus, debitores constat nos esse parẽtibus. At postquã reliquimus nosmetipsos, multomagis ab eorum solicitudine liberi sumus.

¶ De *amore inter uirum & uxorem.* CAP. XII.

Dicendum de amore qui est inter uirũ & uxorẽ. Colos. 3. Viri diligite uxores uestras, & nolite esse amari ad illas. Et notandum quòd 16. sunt per quæ possunt uiri induci ad amãdum uxores suas. ¶ Primum est, exemplum Christi. Ephe. 5. Viri diligite uxores uestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea. Et potest hæc similitudo in duobus attendi. Primò, in hoc quòd desideret salutem uxoris. Christus enim pro salute ecclesiæ mortuus est. Secundo in hoc, quòd si adulteret, & pòst pœniteat, eam misericorditer recipiat. Osee 3. Dilige mulierem dilectam amico, & adulteram: sicut diligit Dominus filios Israël, & ipsi respiciunt ad Deos alienos. Et Ierem. 3. Tu fornicata es cũ amatoribus multis: tamen reuertere ad me, dicit Dominus, & ego suscipiam te. Augustinus: Quid tibi durum uidetur, ut post adulterium reconcilietur coniunx? si fides adsit, nõ erit durũ. Cur enim adhuc deputamus adulteros, quos credimus pœnitentia esse sanatos? Item non erit turpis nec difficilis etiam perpetrata, & purgata adultera, recõciliatio cõiugum: ubi per claues regni cælorum nõ dubitatur fieri remissio peccatorum: non ut post Christi diuortiũ adultera reuocetur, sed ut post Christi consortiũ, & adultera non uocetur. ¶ Secundum est hoc, quòd corpus mulieris est ipsius uiri: unde debet amare illud tanquam suum. Mulier nõ habet potestatem sui corporis, sed uir. 1. Corinth. 7. Ad Ephes. 5. Viri debent diligere uxores suas ut corpora sua. ¶ Tertium est, quòd uir, & uxor sunt uelut una arbor. Sicut planta & ramus qui plantæ inseritur, unam arborem efficiunt, & unum fructum ferunt, & neuter illorum sufficiens est ad ferendum fructum illum: sic nec uir, nec uxor sufficiens est ad generandam prolẽ: unde deberent amorem inuicẽ habere sicut ramus insitus adhæret plantæ. Matth. 19. Iam nõ sunt duo, sed una caro. ¶ Quartũ est, quòd mulier de costa uiri formata est. Noluit Deus formare mulierem de limo terræ sicut uirum: imò de carne, & osse uiri, ut uir amaret

amaret eam tanquã seipsum, eò quòd de ipso facta esset. Gen. 2. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Ephes. 5. Qui suam uxorẽ diligit, seipsum diligit. Et pòst in eodem: Vnusquisque uxorem suam sicut seipsum diligat, uxor autem timeat uirũ suum. ¶ Quintum, quod amorem ei promisit, cùm anulum in manu eius posuit, & cùm ad missam in præsentia Dominici corporis osculũ ei dedit, ad minus secundum consuetudinẽ aliquarum ecclesiarum. Osculũ enim signũ est amoris, & pacis. In anulo uerò qui nec digitũ excedit, nec exceditur, sed ei adæquatur, intelligitur ꝙ amore carnali illi soli debet adhęrere. Et sicut anulus alium digitum cum digito illo in quo positus est capere non potest: sic amor uiri ad aliã mulierẽ diuidi nõ debet. Ideò autẽ ponitur anulus in digito illo in quo est uena quę usq; ad corpro tenditur: quia coniuges ex corde debent amare se, & non solum signis exterioribus. ¶ Sextũ est, quòd consanguinei coniugum propter coniugium eorum mutuò se amant. Vnde mirum est, cùm tot propter eos ament se, si ipsi se nõ ament. Quandoq; patria una uno matrimonio ad cõcordiã reducitur: unde mirũ est quomodo inter personas illas quæ matrimonio cõiunctę sunt, discordia durare potest. ¶ Septimũ est, ꝙ uxor patrẽ & matrẽ & alios propinquos suos propter uirum dimittit, & ei adhæret. Vnde infideliter agit, si hanc non amet. Hierem. 2. dicit Dominus ad sponsam suã: Recordatus sum tui, miserans adolescentiã tuam, & charitatẽ desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto. ¶ Octauũ est, quòd nisi amẽt se, in magna miseria erũt. Prou. 27. Tecta perstillãtia in die frigoris, & litigiosa mulier comparãtur. Sicut nõ quiescit homo sub tecto perstillanti, pręcipuè si tẽpus frigidũ sit: sic nõ quiescit uir cũ uxore, si litigiũ inter eos fuerit. Philosophus: Vxor est, aut perpetuale refugiũ, aut perẽne tormẽtum. ¶ Nonũ est, ꝙ multũ placet Deo & hominibus amor coniugũ. Eccles. 25. In tribus beneplacitum est spiritui meo, quæ sunt probata corã Deo & hominibus. Concordia fratrum, amor proximorũ, & uir & mulier sibi bene cõsentientes. ¶ Decimũ est, ꝙ uxor est solatiũ homini à Deo datum. Gen. 2. Non est bonũ hominẽ esse solum. Eccl. 4. Melius est duos esse simul, quàm unum, &c. Itẽ in eodẽ: Væ soli. Non reputatur solus qui nobilius contraxit matrimoniũ, cuius anima per castitatem, uel uirginitatẽ Dei grata ei matrimonio est coniuncta. Sed fornicator uel cõcubinarius reputatur solus, quia à Deo est maledictus: qui cũ uidet mulierẽ fornicariã, desolationẽ suam potius uidet quàm solatium. Videt enim gladiũ quo diabolus interficit eũ. ¶ Vndecimum est, quòd uxor

uxor est uelut quoddam ornamentũ hospitii.Eccl.26.Sicut sol oriẽs in mũdo in altissimis Dei: sic mulieris bonæ species in ornamentũ domus eius. Prou.12. Mulier diligens,corona est uiro suo.Et Eccl.26. Gratia super gratiam,mulier sancta & pudorata. ¶Duodecimũ est,quòd uxor est adiutoriũ à Deo homini datum. Gen.2.Faciamus ei adiutoriũ simile sibi. Ipsa uxor iuuat uirũ in prolis procreatione & educatione, & hospitii gubernatione, in bonorũ temporaliũ multiplicatione,& cõseruatione,& salua tione animæ ipsius uiri. Eccl.36. Qui possidet mulierẽ bonã,bonã inchoat possessionẽ.Hic innuitur,quòd quasi nihil habeat qui tenet hospitium, nisi habeat mulierẽ bonã quæ sua ei custodiat. Concubinariæ enim solent furari hominibus qui tenent eas, ea quæ ipsi habẽt.Et subditur:Adiutorium secundũ illum est, & columna ut requies. Vbi innuitur quòd bona uxor sustentamentũ sit hospitii.Sicut colũna corruente corruit domus: sic uxore bona moriente destruitur hospitiũ. Et in eodẽ:Vbi non est sepes,diripietur possessio:& ubi non est mulier,ingemiscit egens,uel maritus qui pauper efficitur amissa bona uxore, uel pauper qui declinat illuc causa eleemosynæ, non inueniens qui sibi det eleemosynam.Mulieres enim magis solẽt esse misericordes quàm uiri.Homo fornicator uxorẽ non habẽs, est uelut auis absq; nido nesciens cui sua cõmittat. Eccle. 36.secundũ literã unam:Cui credit,qui nõ habet nidum? ¶Tertiũdecimũ est fructus pretiositas. Matt.12.Ex fructu arbor cognoscitur. Vnus fructus huius arboris præualet omnibus mũdi diuitiis.Multũ ergo amãda est arbor talis,quæ fert fructũ tam pretiosum. ¶Quartumdecimum est sacramenti matrimonii dignitas, quod institutũ est à Deo in paradiso,& in statu innocentię,quod Domin' prohibet separari, quia author fuit ipsius.Mat.19.Quod Deus cõiunxit,homo non separet. Cui credere uidetur uinculũ carnalis propinquitatis.Gene.2. Propter hoc relinquet homo patrẽ & matrẽ, & adhærebit uxori suę.Pręterea sacramentũ magnũ est.ego autẽ dico & in Christo & in ecclesia.Eph.5. ¶Quintumdecimũ est,ꝙ hominẽ ea parte quę infirmior est custodit, scilicet ex parte carnis.Mat.26.Spirit' quidẽ prõptus est,caro autẽ infirma. ¶Sextodecimo,diabolũ ea parte qua fortior est uincit.Iob 40. Fortitudo eius in lumbis eius.

De amore bonorũ. CAP. XIII.

SCiendum quòd bonos debemus amare quasi attinerent nobis omni genere parentelæ exẽplo Domini dicentis Mat.12. Quicunq; fecerit uoluntatẽ Patris mei qui in cęlis est,ipse meus frater, & soror, & mater est. Ipsi sunt amãdi ut Dei filii, & fratres nostri.Rom.8.Quicunq; Spiritu

De

Dei agũtur,hi sunt filii Dei.Et in eodẽ:Si autẽ filii Dei,& hȩredes: hæredes quidẽ Dei, cohæredes autẽ Christi.Debent etiã boni se amplius amare:quia sunt in aliena patria.Solent enim se amare, qui sunt eiusdem patriæ, quãdo sunt extra patriã suã, acsi essent fratres, Ad idẽ etiã facit ꝙ mali habẽt eos exosos:unde si ipsi nõ amẽt se adinuicem,absq; amicis erũt.Io.17. Ego dedi eis sermonem meũ,& mũdus eos odio habuit,quia de mundo non sunt.Et Io.15.Si de mundo fuissetis,mundus quod suum erat diligeret: quia uerò de mundo non estis, sed ego elegi uos de mundo, ideo odit uos mundus.

De dilectione inimicorum. Et de octo quæ ad hunc amorẽ hominem inducãt. CAP. XIIII.

INimicorũ dilectio,quam Dominus præcepit Mat.5.Diligite,inquit, inimicos uestros:pertinet ad dilectionẽ cordis.Deinde subdit de dilectione operis & sermonis.Bene facite his q oderũt uos,& orate pro persequẽtibus & calũniantibus uos.Grego. Ille preces suas multũ ualere facit,qui eas pro inimicis effundit, Et notandũ quòd in mãdatis Dei nihil est mirabilius, quàm quòd præcipitur diligere inimicos, ut ait Aug.Ideo licet multa sint dicta pertinẽtia ad dilectionẽ inimicorũ,in tractatu de ira:tamen hic aliqua tangemus pertinẽtia ad idẽ.Insipiẽtibus enim impossibile uidetur, quòd ipsi ament inimicos suos: si tamẽ haberent aliquantulũ sapientiæ, possibile eis appareret.Sapientiã enim nõ uincit malitia.Sap.7. ¶Et notandum quòd octo sunt, quæ si attendãtur,satis patebit nõ esse ita difficile diligere inimicũ ut multi credunt. Apparebit etiã quòd hoc non sit potius dedecus, sed honor potius. ¶Primũ est status inimici qui tibi iniuriatus est, & non uult satisfacere. Est enim spiritualiter mortuus. Ipse enim quasi insanus manus in se iniecit,quãdo tibi iniuriã intulit. Sapien.16. Homo per malitiã occidit animã suam.Noli insanire in fratrẽ tuum mortuũ, sed potius ei cõpatere.Crudeliores uidentur fuisse qui Christo mortuo nõ pepercerunt,quàm qui uiuũ uulnerauerunt.Vnde lancea dicitur dira, quum claui dicãtur dulces. Quis adeò cæcus est qui nõ intelligat dedecus non esse si quis de mortuo non uult se uindicare? ¶Secundũ est,utilitas iniuriæ illatæ.Persecutores enim nostri, iuxta uerbum Psalm. circundant nos sicut apes. Ad modum enim apum nos pungũt tribulationibus: sed in futuro fauum nobis æternæ beatitudinis præparant: iuxta illud Psalm. Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero: ego autẽ in misericordia tua speraui,Eccl.1, Vsq; in tẽpus sustinebit patiens, & postea redditio iucũditatis. ¶Tertiũ est,quòd dilectio inimicorũ nobis est utilior quàm amicorum. Ipsa ualet ad spirit

spiritualiũ uulnerum sanationẽ. Aug. Ego ad inimicorũ dilectionem nos commoneo: quia ad sananda peccatorũ uulnera nullũ medicamentũ utilius esse cognosco. Ipsa etiam multum facit ad perfectionẽ & cumulum bonitatis. Vnde Matt. 5. post illud, Diligite inimicos uestros. subditur: Estote perfecti sicut & pater uester cælestis perfectus est. Aug. in Enchirid. Magnificentissimæ bonitatis est, ut tuum quoq; inimicum diligas, & ei qui tibi malum uult, & si potest, facit: tu semper bonũ uelis atq; facias, quũ possis. Ipsa etiam magnam mercedẽ meretur. Lucæ 6. Si diligitis eos qui uos diligunt, quæ uobis gratia? Veruntamẽ diligite inimicos uestros, &c. & erit merces uestra magna. ¶ Quartũ est, quòd Deo gratior est. Augu. Qui dilexerit inimicos, hic erit Dei amicus: nec solum amicus, sed & filius. sumptũ est de Matth. 5. & Luc. 6. post illud: Diligite inimicos uestros. sequitur: Et eritis filii Altissimi. Itẽ Aug. Quãta gratia, per nos serui digni nõ sumus, & inimicorũ dilectione Dei filii efficimur. Chrysost. super Matt. Nihil est quod sic Dei similẽ faciat, ut malignis atque lædentibus esse placabilẽ. ¶ Quintum est, quòd diabolo hæc dilectio est molestior. Magis enim elõgat ab eius similitudine qui odio obstinato hominem persequitur. Gregor. Stultũ est seruire diabolo offenso, qui nullo placatur obsequio.

¶ Sextum est, quòd dilectio i[...] quòd obediendum est inimic[...] magis destruit, q̃ aliquid aliu[...] Ipsa enim est ignis inimicitiã in[...] mico adnihilãs. Ro. 12. Si esurie[...] rit inimicus tuus, ciba illũ, &c. [...] enim carbones congeres sup c[...] put eius. Ipsa etiã gladius est, in[...] micũ interficiẽs, dum de inimic[...] amicũ facit. Chrysost. Sustine a[...] tempus inimicũ tuum, & benef[...] ciet. Postmodũ autem uictũ be[...] neuolẽtia tua amabis eum qua[...] amicum tuum. Idem: Omnis ini[...] micitia beneficiorũ assiduitat[...] cõpescitur. Greg. Miles Dei ad[...] uersitatis bello deprehensus, &[...] scutũ patientiæ debet anteferr[...] ne pereat, & ad preliandũ prom[...] ptus amoris inferre iacula, u[...] uincat. Cuius armaturæ summ[...] Paulus breuiter insinuat, dicens[...] Charitas patiẽs est, benigna es[...] Cum uerò unũ ex utroq; defue[...] rit, charitas non est: si uidelice[...] malos absque benignitate tole[...] rans, non amat: aut rursus se sin[...] patientia exhibens, negligit, to[...] lerat quos amat. ¶ Septimũ es[...] quòd nõ potes ex proposito n[...] cere proximo tuo, quin tibi no[...] ceas. Aug. Quòd malitia tua alt[...] ri non noceat, fieri potest: quò[...] autem tibi non noceat, fieri no[...] potest. Non est dedecus alicui [...] non uult inquinare manus sua[...] se uindicando, uel si non uu[...] inquinare os suum conuitiu[...] pro conuitio reddendo, imò h[...] nor est & signum nobilitatis a[...] mi. Prouerb. 20. Honor est ho[...]

mi[...]

mini qui separat se à contentionibus. ¶ Octauum est, quòd ille qui tibi iniuriatur, magis iniuriatur Deo, quàm tibi, qui hoc ei prohibuit, qui maius ius habet in te, quàm tuipse. Si ergo Deus differt uindicare iniuriam, & nõ est ei dedecus, non erit tibi dedecus, imò honor, si exẽplo Domini uis nõ uindicare te in præsenti. Eccle. 23. Gloria magna est sequi Dominũ: longitudo enim dierum assumetur ab eo.

De uera amicitia, & quæ sunt attendenda in eligendo aliquẽ in amicum, & de pertinentibus ad ueram amicitiam.

CAP. XV.

SEquitur de uera amicitia. Amicitiam sic describit Tullius in Rhetoric. Amicitia est erga aliquem uoluntas bonarum rerum illiusipsius causa quem diligit, cum pari eius uolũtate. Idem in libro de Amicitia: Amicitia nihil aliud est, nisi omnium diuinarũ humanarúmq; rerũ cum beneuolentia & charitate consensio. Hæc amicitia multum appetenda est. Ecclesi. 25. Beatus qui inuenit amicum uerum. Tullius in libro de Amicitia: Omnibus rebus humanis anteponenda est amicitia. Nihil enim tam naturæ aptũ, támque conueniens ad res secundas uel aduersas. Idem in eodem: In hoc præstat amicitia propinquitati, quòd ex propinquitate beneuolẽtia tolli potest: ex amicitia non potest. Sublata enim beneuolentia, nomẽ amicitię tollitur, propinquitatis manet. Prouer. 18. Vir amicabilis ad societatem magis amicus erit, quàm frater. Item Tullius: Quid dulcius erit, quàm quod habeas cum quo audeas loqui ut tecũ? Quis enim esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes qui illis æquè ut tuipse gauderet? Aduersa uerè difficile esset ferre sine eo, qui etiam illas grauius quàm tu ferret. Ab illis inter quos est uera amicitia, perfectè impletur illud mandatum, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Verus enim amicus habet amicũ suum tanquã alterum se. Tullius: Verum amicum qui intuetur, tanquã exẽplar aliquod intuetur sui: quocirca & absentes adsunt, & egentes abundant, & imbecilles ualent, & quod dictu difficilius est, mortui uiuunt. Amicitia in periculis subuenit. Prou. 11. Gratia & amicitia liberant. ¶ Et notandum quòd in eligendo aliquẽ in amicũ, quatuor sunt attẽdenda. Primũ est, discretio eius. Amicitiæ enim stultorũ solẽt esse nociuæ. Prou. 14. Amicus stultorum similis efficietur. Secundum est, bonitas. Tullius in libro de Amicitia: Hoc primùm sentio, nisi in bonis amicitiam esse non posse. Tertium, ut ille non sit iracundus. Prou. 22. Noli esse amicus homini iracundo. Homo iracundus est uelut lignum ignitũ quod exurit tãgentem se: & est uelut lignũ spinosum, quod pungit amplectẽtem se.

se. Ideo licet sit amandus, tamen familiaritas eius timẽda est. Prçterea amicitia eius non durat. Vinculum enim amoris igne iræ in eo exuritur. Quartũ est, ne sit superbus. Superbus enim nescit esse socius, sed uult dominari. Prou. 11. Vbi fuerit superbia, ibi erit contumelia. ¶ Item notandum quód multa sunt quç ad ueram amicitiam pertinẽt: de quibus causa breuitatis tantum 12. tangemus. ¶ Primũ est, uoluntatum idẽtitas. Tullius: Idem uelle, idem nolle, ea demum uera est amicitia. ¶ Secundũ est communicatio consiliorum. Prou. 25. Causam tuam tracta cum amico tuo. Ambr. Nihil occultat amicus si uerus est, effundit animum in amicũ suum. Tullius in libro de Amicitia: His amicitiæ funibus utendũ arbitror: ut quum emendati fuerint mores amicorũ, sit inter eos omniũ rerum, cõsiliorum, uoluntatum sine ulla exceptione communitas. ¶ Tertium cõmunicatio rerũ. Vnde Philosophus, quum diceretur ei de quodam, Ille amicus illius est. Cur, inquit, illo diuite pauper est? Amicus nõ est qui fortunæ particeps nõ est. Tamẽ amicus dando amico suo, attẽdere debet & propriam facultatẽ, & uires amici sui. Non enim debet onerare amicũ honore uel onere, quod supra uires eius sit. Tullius in libro de Amicitia: Tantum cuique tribuendum est primum, quantum ipse efficere possis, deinde quantum ille quem diligis & adiuuas possit sustinere. Item notandum quód sicut dicit Tullius: Nimis exile est & exiguũ ad calculos uocare amicos, ut par sit ratio datorum & acceptorũ. Neque enim uerendum est, ne quid excidat, ne quid in terram defluat, aut ne plus æquo in amicitiam cõferatur. ¶ Quartũ est, secreta admonitio. Ecclesiast. 19. Corripe amicũ tuum. Sçpe enim fit commissio. Cauendum tamẽ est ne correptio sit contumeliosa. Eccles. 19. Est correptio mendax in ira contumeliosi. Verè mendax est. Mentitur enim se correptionem facere, quum potius sit conuitiatio. Tullius: Monere & moneri est officium ueræ amicitiæ: ita tamen quód adulatione careat admonitio, & contumelia obiurgatio. ¶ Quintum est manifesta laudatio: non tamẽ in facie amici, uel coram domesticis ipsius. Hoc enim est adulatoris. Vnde Matth. 11. Dominus laudauit Ioannem postquã discipuli Ioannis ab eo recesserant. Chrysosto. Blanditores in facie laudant, uel coram domesticis: uir autẽ sapiens quando laudatur in facie, flagellatur in corde. ¶ Sextum est, nec turpia rogare, nec ad preces amici turpia facere. iuxta uerbũ Tullii prius positum, non debet ad preces amici iniuriã facere proximo. Eccle. 6. Noli fieri pro amico inimicus proximo. Tamen aliquid potest honestè fieri pro amico quod homo

homo non faceret honestè pro se. Tullius in libro de Amicitia: Multa quæ nostri causa nũquam faceremus, causa amicorum facimus: quæ in nostris rebus non satis honestè, in amicorum fiunt honestissimè. ¶ Septimũ est, paritatẽ seruare. Tullius in libro de Amicitia: Maximũ est in amicitia superiorẽ parem esse inferiori. Hiero. super 12. prophetas: Amicitia pares aut accipit, aut facit: ubi inæqualitas est, & alterius eminentia, alterius subiectio: ibi non tam amicitia est, quàm adulatio. Prou. 13. Qui despicit amicum suum, peccat. ¶ Octauũ est, amicũ in aduersis nõ deserere. Prouer. 17. Omni tempore diligit qui amicus est. Eiusdẽ 12. Qui negligit damnũ propter amicũ, iustus est. Eccl. 22. Fidem possíde cum amico tuo in paupertate illius, ut in bonis illius læteris. ¶ Nonum est, arcanũ non detegere. Eccle. 27. Qui denudat arcana, amici fidem prodit, & non inueniet amicũ ad animũ suum. ¶ Decimũ est, peccatum celare. Prouerb. 17. Qui celat delictum, quærit amicitias. ¶ Vndecimum est, petitioni amici sine dilatione acquiescere. Prouer. 3. Ne dicas amico tuo: Vade, & reuertere, & cras dabo tibi, quum statim possis dare. ¶ Duodecimum est, utilia ei magis quàm placentia dicere. Prouer. 11. Simulator ore decipit amicũ suum. Et eiusdem 16. Vir iniquus lactat amicũ suũ. Item eiusdẽ 29. Homo qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expãdit gressibus eius. Senec. in lib. de beneficiis: Dic illis non quod uolunt audire, sed quod uelint semper audisse. Idem in epistolis: Amici uitia frangenda sunt: non amo illum, nisi offendero: an profecturus sim, nescio: malo successum mihi, quàm fidem deesse. Item notãdum quòd quinq; sunt quæ amicitiam solẽt dissoluere. Conuitium, improperiũ, superbia, mysterii reuelatio, plaga dolosa. Eccl. 22. Mittens lapidem in uolatilia, deiiciet illa, id est, disperget: & qui conuitiatur amico suo, dissoluit amicitiam. Ad amicum etsi produxeris gladiũ, nõ desperes: est enim regressus, id est, reconciliatio ad amicum. Si aperuerit os triste, durè tecum loquendo, non timeas, est enim concordatio pristinæ suæ amicitiæ: excepto conuitio, & improperio, & superbia, & mysterii reuelatione, & plaga dolosa. In his omnibus effugiet amicus. Conuitium dicitur aliquod uerecundum, quod tamẽ non est peccatũ: ut cum obiicitur amico quod sit leprosus, uel seruus, uel aliquid simile. Improperiũ est, cum crimen obiicitur: ut quum dicitur alicui quòd sit latro. Superbia uocatur superflua dominatio. Prou. 25. Quæ uiderunt oculi tui, ne proferas in iurgio citò: ne postea emendare nõ possis, quum dehonestaueris amicum tuum. Eiusdem 26. Sicut noxius

est, qui mittit lanceas & sagittas in mortem: ita uir qui fraudulenter nocet amico suo: & quũ deprehensus fuerit, dicit, Ludens feci. Pythagoras, Amicum lædere nec ioco quidem oportet.

De ordine Charitatis. CAP. XVI.

QVadruplex est ordo charitatis. ¶Primus est, secundũ prioritatem & posterioritatem, qui attenditur inter amorẽ Dei, & amorem proximi. Amor enim Dei prior est, quàm amor proximi. Vnde Exod. 20. Primò ponuntur mandata pertinentia ad amorẽ Dei, deinde quæ pertinẽt ad amorem proximi. Amor Dei causa est amoris proximi. Proximus enim amatur, quia Deus hoc præcipit. Præterea Deus finis est dilectionis proximi. Finis uerò mouet causam efficientẽ. ¶Secũdus ordo attẽditur in hoc quòd amentur quæ amãda sunt, & nõ amentur, quæ amanda non sunt. Augustin. in lib. de doctrina Christiana: Ille sanctè & iustè uiuit, qui ordinatã habet dilectionem, ne aut diligat quod nõ est diligendũ, aut non diligat quod est diligẽdum. Omnis peccator inquantũ est peccator nõ est diligendus: omnis homo inquantum est homo, est diligendus. ¶Tertius ordo iuxta uerbũ August. in eodem libro, in hoc attenditur, quòd non æquè diligatur quod minus, uel amplius diligendum est: aut minus uel amplius, quòd æquè diligẽdum est. ¶Et notandum quòd aliquis dicitur magis diligi tripliciter. Primo modo, quia ad maius diligitur, scilicet ad maiorẽ gloriam. Sic uniuersaliter magis diligendus est, qui magis bonus est. Secundò, qui diligitur maiori affectu. Tertiò, qui minori affectu. Ordo dilectionis secũdum magis & minus attenditur inter illa quatuor quæ enumerat Aug. in libro de doctrina Christiana, dicens: Quatuor diligenda sunt. Vnum quod supra nos est, scilicet Deus. Alterum quod nos sumus. Tertiũ est, quod iuxta nos est, scilicet proximus. Quartum quod infra nos est, scilicet corpus. Quum nos & proximũ enumerat Aug. inter diligenda: nos & proximũ uidetur intelligere excellentiorẽ partem nostri, & proximi animã, scilicet propter hoc quòd corpus ponit postea, quarto loco. Greg. 1. parte Moraliu. Cum rectè diligimus, nihil in rebus conditis anima nostra charius amamus. Idem in Moralibus: Magnæ mercedis est à morte eripere carnem quandoque moriturã. Quanti ergo meriti est animam à morte liberare in cælesti patria semper uicturã? Item iste ordo attenditur inter ea quæ enumerat Ambros. super illud Cantic. 2. Ordinauit in me charitatem: Multorũ, inquit, charitas inordinata est: quod in primo est, ponunt tertiũ, uel quartum. Primò Deus diligendus est, secundo parentes, inde filii, pòst domestici: qui si boni sunt, malis

filiis

filiis præponendi sunt. ¶ Ordo diligendi secundum affectũ uariatur, secundum bonitatem uel propinquitatem eorũ qui diliguntur, uel etiã secundum utilitatem ecclesiæ. Magis enim bonus aliis paribus magis diligendus est, quantum ad affectũ. Item propinquior aliis paribus affectu maiori diligendus est. Item utilior ecclesiæ aliis paribus maiori affectu diligendus est. Et idẽ intelligendum est etiã quantum ad effectum. Melior enim, uel propinquior, uel ecclesiæ utilior aliis partibus magis est eligendus. ¶ Sed dubitari potest, utrũ bonitas propinquitati circa diligenda præualeat, uel econuerso. Et uidetur quòd bonitas præualeat propinquitati, secundum illud Ambrosii: Domestici si boni sunt, malis filiis præponendi sunt. Item dicit Beda super illud Lucæ octauo, Mater mea & fratres mei hi sunt, &c. non iniuriose negligit matrẽ, nec mater negatur etiã quæ de cruce cognoscitur, sed religiosiores copulæ mentiũ monstrantur, quàm corporum. Gregor. Magis debemus diligere quos ex sacro fonte suscepimus, quàm quos de carne nostra genuimus. Et dicendum quòd bonus extraneus præponendus est filio malo, quantum ad spiritualia beneficia, uel etiã quantum ad temporalia: tanta potest esse bonitas extranei, uel utilitas ecclesiæ. Item dubitari potest de hoc quòd Ambrosius parentes filiis præponit in ordine diligendorum. Quum enim natura magis incitet ad amorẽ filiorum, quàm ad amorẽ parentum, magis uidentur filii diligendi, quàm parentes: gratia enim nõ est opposita naturæ. Ad idem uidetur facere illud 2. Corint. 12. Non debẽt filii parentibus thesaurizare, sed parẽtes filiis. Item quòd radix humorem mittit ad ramos, & non econuerso. Et est dicendum, quòd parẽtes magis diligẽdi sunt quàm filii, aliis paribus & quantum ad affectum, & quantũ ad effectũ. Et ad hoc incitat natura instituta & restituta, licet non destituta. Tamen hunc ordinẽ uariare potest filii bonitas: Posset enim esse adeò bonus quòd esset præponendus patri. Itẽ ecclesiæ utilitas, uel filii necessitas, uel propinquitas. Posset enim filius esse adeò utilis ecclesiæ, quòd potius subuenire deberet aliquis ei, quàm patri suo. Item si esset filiusfamilias, posset esse quòd potius deberet ei aliquis prouidere quàm patri. Posset etiã esse adeò indigẽs quòd citius esset ei subueniẽdũ quàm patri. Aug. ad Marcellinũ: Charitas quæ tanquam nutrix fouet filios suos, non ordine amandi, sed ordine subueniẽdi, infirmiores fortioribus anteponit, quos tales uult esse, quales in illis sunt quos non cõtemnendo, sed de his confidendo interim præterit. ¶ Et notãdum est, quòd parentes diligendi sunt affectu du-

pliciter: scilicet quantũ ad exhibitionem honoris, & quantũ ad exhibitionẽ necessariorũ. Quantum ad primum, parentes uidentur esse semper præponendi filiis, nisi forsitan filius carnalis fieret pater spiritualis. Quantum uerò ad secundum ordo potest uariari ex aliqua prædictarum causarum. Item notandum quòd affectu debemus omnem hominem diligere. Effectus uerò potest suspendi ex causa. Aug. Charitas nõ intermittatur: officia pro tempore exhibeantur. ¶ Quartus ordo attenditur secundũ has differẽtias propter se, & propter aliud. Creator propter se amandus est: creatura uerò propter Deum. De hoc ordine dicit August. 15. lib. de ciuitate Dei: Cùm omnis creatura bona sit, amari potest & bene, & male. Bene, scilicet ordine custodito: male, ordine perturbato. Quòd in laude quadam cerei breuiter uersibus dixi: Hæc tua sunt, bona sunt, quia tu bonus ista creasti: Nil nostrum est in eis, nisi quòd peccamus amantes Ordine neglecto pro te quod conditur à te. Item 9. lib. de Trinitate: Amãda est creatura, sed ad creatorem amor refertur: non tam cupiditas, sed charitas erit. Tunc enim est cupiditas. Cùm propter se creatura amatur, tunc non utentem adiuuat, sed corrũpit fruentem. Inferiori creatura utẽdũ ad Deum, pari tibi fruẽdum: sed in Deo sic teipso, non in teipso frui debes: sed in eo qui te fecit.

De his quæ Charitati aduersantur. CAP. XVII.

CHaritati uidentur aduersari superfluus amor nostri, uanus amor mundi, odium proximi, & generaliter damnabilis offensa Dei. ¶ Circa primũ notandum quod signum est, quòd aliquis habeat superfluum amorem sui, cùm ea quæ pertinẽt ad Deum & ad proximũ suum, negligit: propria uerò, diligenter defendit: & specialiter, cùm defendit sua mala. 1. Corin. 10. Nemo quod suũ est quærat. Phil. 2. Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed quæ aliorum. Gregor. in Moralibus: Plus Deo se amare cõuincitur, qui *neglectis* his quæ eius sunt, propria tuetur. Idem in Pastoralibus: Qui uult praua agere, & tamẽ ad hæc cæteros tacere, ipse sibimet testis est, quia plus se ueritate appetit diligi, quàm contra se non uult defendi. ¶ Superfluus amor sui efficit hominem ciuem Babylonicæ ciuitatis. August. 14. lib. de ciuitate Dei: Fecerunt ciuitates duas amores duo, terrenam scilicet amor sui usque ad contemptum Dei, cælestem uerò amor Dei usque ad contemptum sui. Illa in gloria sua exaltat caput suum: hæc dicit Domino Deo suo: Gloria mea & exaltans caput meum. ¶ Amor sui radix est multorum malorũ. Vnde super illud 2. Timot. 3. Erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi,

perbi,&c.dicit gl.August. Ex eo quòd seipsos non Deum amant: quasi à radice, hæc quæ sequuntur mala oriuntur. Chrysostom. Omniũ malorũ causa est amor sui, & radix & fons. Item amor sui hominem excæcat adeò, ut non uideat seipsum. Bern. Amor uel odium ueritatis nescit iudicium. Greg. super Ezech. Vehemẽter claudit oculos amor priuatus. Ex quo fit, ut hoc quod nos agimus, & graue esse non æstimamus, plerunque agatur à proximo, & nobis nimis detestabile esse uideatur. Amor iste amor uidetur esse, cùm uerè sit odium. Vnde August. super illud Ioan. 12. Qui amat animam suã, perdet eam. Magna & mira sententia, quemadmodum fit homi nis in animã suam amor ut pereat, odium ne pereat. Si male amaueris, odisti: si bene oderis, tunc amasti. Item Augu. in quodam sermone: Si perit homo amando se, profectò inuenitur negando se. Disce amare te, non amando te, secundum Chrysost. Animã amàre, est desideria animæ inconuenientia facere. Eccl. 18. Si præstes animæ tuæ concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis. Qui nimis amat se, perdit se. Vult enim esse in otio ubi corrũpitur: sicut uestis in arca reposita, à tineis comeditur. Psal. Omnes sicut uestimentum ueterascent. Item deliciis implet se nimis, qui se nimis amat, & sic perdit se. Ex hoc enim celerius moritur. Eccl. 37. Propter crapulã multi obierunt. Qui nimis amat se, nimis solicitè seruãdo se, perdit se. Sicut qui nimis seruat frumentum suum, amittit, quia corrũpitur. Vnde super illud Matt. 18. Qui uoluerit animã suam saluã facere, perdet eam: dicit gl. interlin. Ac si agricolæ dicatur: frumentum si seruas, perdis: si seminas, renouas.

¶ Circa uanum amorem mundi notandum, quòd amare mũdum est, quasi amare adulteriũ. Vnde Iac. 4. Adulteri, nescitis quia amicitia huius mundi inimica est Deo? Quicunque ergo uoluerit esse amicus seculi huius, inimicus Dei constituitur. Et 1. Ioan. 2. Nolite diligere mũdum, neque ea quæ in mũdo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo: ubi dicit gl. Vnum cor duos aduersarios sibi amores non rapit. Esa. 28. Coangustatũ est stratum, ita ut alter decidat, & pallium breue utrũque operire nõ potest. Charitas pallium est posteriora tegens. Peccata enim præterita abscondit, ne Deus ea ad puniendum uideat. Prou. 10. Vniuersa delicta operit charitas. Ipsa superemi net cęteris uirtutibus, ut pallium superponitur cæteris uestibus. Ad Colos. 3. Super omnia charitatẽ habẽtes. Amor mũdi, adulterat animam: amor fabricatoris mũdi, castificat animam: ut dicit August. in lib. de uerbis domini. Idem in lib. Confes. Amicitia hu-

ius mūdi, fornicatio est abs te. Idem super epistolam Ioannis: Si mundi amor in te habitet, nō est quò amor Dei intret. Quum exhauferis cor tuum amore terreno, haurietamorem diuinum. Amor mundi principium est omnium malorum. Vnde super 1. Io. 2. dicit glos. Sicut dilectio Dei est fons omnium uirtutum: ita dilectio mundi omnium uitiorum. Amare mundum, est amare proditorem. Mundus enim dicit dæmonibus, Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Matth. 26. Prouerb. 27. Meliora sunt uulnera diligētis, quàm fraudulenta odientis oscula. Itē amare mundum est amplecti inmundū. Augu. super Io. Si delectat te mundus, semper uis esse immundus. Si autē iam te non delectat hic mundus, iam tu es mūdus. Si autem fueris mundus, nō remanebis in mundo. Chrysost. super Matt. Sicut difficile est arborem iuxta uiam positam, fructus suos usq; ad maturitatem seruare: Sic difficile est, uirum fidelem iuxta istum mundum uiuentem in actibus suis usq; ad finem iustitiam tenere. Nam in uia à transeuntibus fructus rapitur. Recede à uia, & plātare in loco secreto: ut nec mundus tecum habeat commune, nec tu cum mūdo. Ecclesiast. 13. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Item amare mūdum est amare periculum. Augu. Ama seculū, absorbebit te. Amatores suos uorare nouit, non portare. Eccl. 3. Qui amat periculum, in illo peribit. Augu. ad amatores mundi. Cuius rei causa militatis? maiórne esse poterit spes uestra mundo, quàm ut amici mundi sitis? ibi quid non fragile, quid nō plenum periculis? Itē per hæc pericula peruenitur ad maius periculū. Item in epistola ad Anastasium: Mundus iste periculosior est, blādus quàm molestus: & magis cauendus, cùm se allicit diligi, quàm cùm admonet, cogítq; contēni. Amare seculū, est amare locum tormētorum. Aug. in lib. de uerbis Domini: Abiice à te diuitiarū onera, abiice uincula uoluntaria, abiice anxietates, & tædia, quę te plurimis annis inquietant. Bern. in sermonibus: Diuitiarū amor insatiabilis, lōge amplius desiderio torquet animā, quàm refrigeret usu suo: utpote quarū acquisitio quidē laboris, possessio timoris, amissio plena doloris inuenitur. Itē amare mūdum est amare diaboli dominiū. Aug. in lib. de agone Christiano: Mittitur diabolus foras, quando ex toto renunciatur huic mūdo. Sic enim renūtiatur diabolo qui princeps est mundi. Itē mundum amare, est in domo igne succēsa uelle manere. Totus enim mundus in maligno positus est. 1. Io. 5. Mūdus est fornax Babylonica igne succensa. Dan. 3. Bern. Domus ardet, & ignis instat à tergo, & tu mones nō egredi, uel iā egressum regredi. ¶ De tertio quod aduersatur charitati, scilicet

eet odio proximi, require in tractatu, de Ira. Chryso. Si inimicitię semel occupauerint animos, omnia quę dicũtur, quę audiũtur, quæ fiunt, ita accipiũtur, & intelliguntur, ut ad maiores & lõgiores proficiant inimicitias. Si quid enim boni de inimico dicitur, nõ creditur: si quid mali, hoc solũ creditur, & cõfirmatur. ¶ Circa quartum notandum est, quòd omnis offensa Dei mortalis inquantum à Deo diuidit, aduersatur charitati, quæ à Deo uenit. Esa. 59. Iniquitates uestræ diuiserunt inter uos & Deũ uestrum.

De diuersis gradibus Charitatis. CAP. XVIII.

NOtandum ergo ꝙ diuersi sunt gradus charitatis. Est enim charitas incipiẽs, proficiẽs & perfecta. Augu. super epistolã Ioan. Perfecta charitas hæc est: ut quis paratus sit etiã mori pro fratribus. Sed nũquid mox ut nascitur iam prorsus perfecta est? imò ut perficiatur, nascitur: cùm fuerit nata nutritur: cum fuerit nutrita, roboratur: cùm fuerit roborata, perficitur: cùm ad perfectionem uenerit, dicet, Cupio dissolui, & esse, &c. Phi. 1. Charitas operibus pietatis nutritur, tribulationibus, & consolationibus roboratur, consiliis perficitur. ¶ Et notãdum quòd sex sunt quæ ualent, ut charitas proficiat, & proficiendo ad perfectionem perueniat. ¶ Primum est ꝙ homo magnum desiderium proficiẽdi habeat. Magna enim pars profectus est, uelle proficere, ut ait Bern. Aug. Nostrum nõ progredi iam reuerti est. Cesset omnis ignauia, si uolumus nõ redire, currendũ est. Leo papa: Incidunt periculũ qui proficiẽdi perdiderũt appetitũ. Bern. in epistolis: Indefessum proficiẽdi studiũ, iugis, & conatus ad perfectionẽ, perfectio reputatur. Quòd si studere perfectioni est, esse perfectũ, profectò nolle proficere deficere est. ¶ Secũdũ est ꝙ à creaturis inferioribus ad creatorem amorem suum recolligat. Solẽt abscindi rami arboris nouę inferius, ut totũ cremẽtũ suum ponat superius. Greg. Non sufficit proficere homo ad utraq; diuisus. Genes. 49. dicitur ad Rubẽ: Effusus es sicut aqua, nõ crescas. Aug. in 2. lib. Cõfessionũ: Ab uno te auersus, in multa euanui. Exarsi enim aliquãdo satiari, inferius in adolescentia: & syluescere ausus sum uariis, & umbrosis amoribus. ¶ Tertiũ est, ut doctrinę intẽdat. Sicut paruulus absq; sumptione cibi crescẽdo nõ proficit: sic anima sine doctrina deficere potius quàm proficere solet. Eccle. 22. Filia fatua in deminoratione fiet. In Psal. Esuriẽtes, & sitiẽtes anima eorũ in ipsis deficit. ¶ Quartũ est, meditatio, & præcipuè illa quę uersatur circa beneficia à Deo uel à proximo recepta, uel circa alia incitãtia ad amorẽ Dei uel proximi. De quibus dictũ est prius. In Psal. In meditatione mea exardescit ignis. ¶ Quin-

tum est, oratio. Bern. Amorē Dei in homine à gratia gentium lactat lectio, meditatio pascit, oratio confortat & illuminat. ¶ Sextum est, tētatio. Greg. in Moral. Electorū desideria in prosperitate deprimūtur, aduersitate proficiūt: sicut ignis flatu premitur, ut crescat, & unde quasi extingui cernitur, inde roboratur, cùm per tentationem humilitas proficit. Prospera est ipsa aduersitas, quæ mentē ab elatione custodit. ¶ Et notandum est quòd nullus ad tantā perfectionē peruenit in uita ista, ad quantam uellet peruenire. Ambro. super Luc. Nemo est qui tantū uirtutis apprehendat, quantū desiderat: quia omnipotēs Deus interiora discernēs, ipsis spiritualibus profectibus modum ponit, & ex hoc homo quod apprehendere conatur, & nō ualet, in illis se nō eleuat quę ualet. Item notandum, quod sicut dicit Augustin. perfecta charitas nec cupiditatem habet seculi, nec timorē seculi, per quas duas ianuas intrat, & regnat inimicus, qui primò timore, deinde charitate pellendus est. 1. Ioan. 4. Perfecta charitas foras mittit timorē. Glo. Timorem illum, scilicet quo timet quisq; sciens opera iustitiæ: ne ueniat districtus iudex, & se minus castigatum damnet. ¶ Item notandū, quod sex sunt species perfectionis. ¶ Prima est, perfectio sufficientiæ: de qua Matthæi 5. Estote perfecti sicut Pater uester cælestis perfectus est. ¶ Secūda est comparationis, quam debent habere clerici respectu laicorum. Genes. 6. Noë erat perfectus in generationibus suis: id est, cōparatione eorū qui erant de generatione sua. ¶ Tertia est ordinis, ad quā tenētur in sacris ordinibus constituti, ad quam pertinet cōtinentia. Esa. 52. Mūdamini qui fertis uasa Domini. ¶ Quarta est professionis, quæ pertinet ad religiosos. Matt. 19. Si uis perfectus esse, uade & uende omnia quę habes, & da pauperibus. ¶ Quinta est prælationis. Io. 10. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Gregor. in homil. Cùm incōparabiliter longe melior sit anima qua uiuimus terrena substantia quā possidemus: qui non dat pro ouibus suis substantiā suam, quomodo pro his daturus est animā suam? ¶ Sexta est securitatis: qui hanc habent, cupiunt dissolui, & esse cum Christo. Ad Philip. 1.

TERTIAE *partis principalis de quatuor uirtutibus cardinalibus* Tractatus I. *De ipsis Virtutibus cardinalibus in communi.*

Quare ista quatuor uirtutes dicantur cardinales. CAP. I.

DICTO de tribus uirtutibus Theologicis, dicendum est de quatuor cardinalibus. De quibus habetur Sapient. 8. Sobrietatem,

tem,inquit,& prudentiam docet iustitiam,& uirtutem quibus utilius nihil est in uita hominibus. Sobrietatem uocat, quã usitato nomine uocamus temperãtiam. Virtutem uocat,quam communiter uocamus fortitudinem. Alias duas uocat nominibus nobis usitatis. De his hoc modo agetur. ¶ Primò dicetur quare dicantur cardinales: licet nõ meminerim me legisse eas sic uocari in canone Sacrę scripturæ, uel à prophetis, uel sacris expositoribus. Secũdo, numerus earũ ostẽdetur. Tertiò, de singulis agetur. Quartò, diuisio earũ quã Macrobius ponit subnectetur. ¶ Circa primũ notandum, ꝙ quatuor de causis possumus intelligere eas dici cardinales. Primò, propter stabilitatẽ. Cardo stabilis manet, licet ostiũ in eo uertatur. Prouer. 26. Sicut ostium uertitur in cardine suo: sic piger in lectulo suo. Sic hę quatuor uirtutes stabiles sunt, licet ea circa quæ uersantur, scilicet ea quibus utendum est, sint mutabilia. Hæ quatuor uirtutes animã quasi quadratam reddũt, & ideo stabilem undiq;. Figura enim quadrata undique stabilis est. Heb. 13. Optimum est gratia stabilire cor. Prudentia animam tenet in ueritate utili: ne per ignorantiam, uel errorẽ, uel curiositatem ab ea recedat. Temperantia tenet eam in necessitate, ne per superfluitatem uel diminutionem ab ea recedat. Fortitudó tenet animum in quadam æqualitate, ne aduersitas eũ deiiciat. Iustitiã in proximi utilitate, ut ei non noceat: sed potius utilitati eius intendat. ¶ Secundo, quia sicut ostiũ cardini innititur: sic tota cõuersatio bona his quatuor uirtutibus innititur: quę cõuersatio consistit in faciendo bonũ, & patiendo malũ. Bern. Bonã uitam ego puto, & mala pati, & bona facere, & sic perseuerare usq; ad mortẽ. Conuersatio bona quantũ ad duo prędicta quasi ostium est quo intratur ad uitã beatam. Matt. 19. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Act. 14. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnũ cælorũ. ¶ Tertiò, propter pręeminentiã quam habent respectu cæterarũ uirtutum. Cardines enim dicuntur primæ partes cæli, uel terræ, uel maris. Deuteron. 30. Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde retrahet te Deus. 1. Regum 2. Domini enim sunt cardines terrę. Iob 36. Cardines quoq; maris operiet. Sic uirtutes istæ primæ sunt respectu aliarum uirtutum. Et sicut cardinales præsunt, clero, & summus põtifex per eos ardua operatur: Sic hæ uirtutes excellentiam habent respectu aliarum uirtutum, & anima per eas agit ardua opera, in quibus salus consistit. Et sunt hę uirtutes cardinales ornatus conuenientissimus cardinalibus: unde specialem amorẽ debent habere ad eas. ¶ Quartò, propter principalitatem. Cęterę enim uirtutes ad

has aliquo modo reducũtur. Præterea istæ uirtutes principales motus uiriũ animæ dirigũt. Prudentia actũ rationalis, qui est discernere inter bonũ & malũ, uel inter duo bona quod melius, uel inter duo mala quod magis malũ. Tẽperantia dirigit actũ cõcupiscibilis, qui est, uelle bonũ delectabile. Fortitudo actũ irascibilis, qui est aggredi arduũ, & sustinere qđ est difficile ad sustinẽdum. Istę ergo tres uirtutes, tres actus principales triũ uiriũ animæ dirigũt quantũ ad se: sed iustitia actus illos dirigit respectu proximi. Ipsa enim circuit omnes uires, ut dicit gl. Isid. super Gen. 2.

De numero prædictarum uirtutum. CAP. II.

DIcendum de numero prædictarum uirtutũ, qui officiis earum satis potest declarari. Vnde notandum ꝙ Prudentia cęteris lumen præfert. Temperantia animam perficit respectu eius quod infra nos est. Fortitudo respectu eius quod contra nos est. Iustitia respectu eius, ꝙ est iuxta nos uel supra nos, respectu proximi uel Dei. Aug. Prudentia est, eligere quod eligendum est. Fortitudo, nullis auelli molestiis. Tẽperantia, nullis illecebris. Iustitia, nulla superbia. In lib. de spiritu & anima: Prudentia est in eligendis, tẽperantia in utẽdis, fortitudo in tolerandis, iustitia in distribuendis. Tullius in libr. de offic. Honestas à quatuor partibus manat. Vna cognitionis. Altera communitatis. Tertia magnanimitatis. Quarta, moderationis. Cognitio pertinet ad prudentiam. Communitas ad iustitiam. Magnanimitas ad fortitudinem. Moderatio ad temperantiam. Hæc quatuor uirtutes, uidẽtur esse contra quatuor effectus originales, quos Beda distinguit, scilicet ignorantiam, infirmitatem, concupiscentiam, malitiam uel malignitatem. Prudẽtia contra ignorantiam. Fortitudo contra infirmitatem. Temperantia contra concupiscentiam. Iustitia contra malitiam, uel malignitatem. ¶ His quatuor uirtutibus quasi quatuor lapidibus pretiosis constat corona sponsæ Christi. Prudentiam habet à parte anteriori, ut caueat à futuris. Iustitiam à posteriori, ut satisfaciat de præteritis. Temperantiam à dextris, ne eleuetur in prosperis. Fortitudinẽ à sinistris, ne succumbat in aduersis. ¶ Cùm uirtus sit circa bonum, secundũ uerbum Sapientis: Quadrupliciter uerò peccat anima circa bonũ: scilicet uel eligendo quod apparet bonum, cùm non sit: uel illud quod uerè bonũ est, ac si non esset bonũ, fugiendo, eò ꝙ molestum sit: uel appetendo quod simpliciter est bonum, cùm sibi non sit bonum, eò ꝙ non sit cõmensuratũ: uel appetendo quod proximo est malum, eò quòd bonũ sibi. Prudentia est contra primũ quæ prodit, & manifestat non esse bonũ quod apparet esse bonum.

num. Fortitudo est contra secundum, quæ amplectitur quod molestum est tanquam bonum expediens: ut est medicina amara, uel incisio in corpore propter salutem corporis facta. Temperantia contra tertium, quę cauet superfluum. Iustitia est contra quartum, quæ cauet proximi nocumentum. Prudentia cauet errorem qui est principium errorum malorum. Fortitudo excludit timorem seculi. Sapiēs: Fortitudinis est, non nisi turpia timere. Temperantia excludit cupiditatem seculi. Hæc duo principia sunt omnis peccati. Vnde gl. super illud Psal. Incensa igni, & suffossa. Omne peccatum duæ res faciūt, scilicet cupiditas & timor. Iustitia seruat amorē proximi. Est enim uinculum societatis humanę: ut ait Senec. in libro de quatuor uirtutibus. Prudentia discutit quæ fallunt. Temperantia compescit ab his qui irritant, & alliciunt. Fortitudo sustinet quæ exterrēt. Sen. in epistolis: Linienda sunt quæ me exterrent, cōpescenda quę me irritant, discutienda quę fallūt. Iustitia timet quod est timendum, & amat quod est amandum. Tull. in lib. de Offic. Nemo potest esse iustus, qui mortē, qui dolorem, qui exiliū, qui egestatē timet. Prudentia facit ut homo bene se habeat ad uera, uel falsa. In prospicientia enim ueri solertiaq; uersatur, iuxta uerbū Tull. in lib. de Offic. Tēperantia & fortitudo, ut bene se habeat ad prospera, & aduersa. Iustitia, ut bene se habeat ad Deum & proximum. Prudentia, temperantia, fortitudo, & iustitia secūdum aliquam acceptionem sui, accipiuntur enim diuersimode, ut patebit cū de singulis agetur, uidentur operari circa unum & idem opus meritorium. Prudentia eligit quod agendum est. Temperantia cauet ne quid nimis. Fortitudo ne quid parū. Iustitia opus ordinat ad debitum finē. Prudētia prouidet speciem. Temperātia & fortitudo modū. Iustitia ordinē. ¶ Numerus harū quatuor uirtutum designatur in multis locis in Scriptura sacra. ¶ Primo in quatuor fluminibus paradisi: de quib. legitur Gen. 2. ubi dicit glo. Greg. Quatuor flumina paradisum irrigāt: quia de his quatuor uirtutibus cor infunditur, ab omni desideriorum carnalium æstu temperatur. ¶ Secūdo in quatuor coloribus quibus decoratæ sunt cortinæ tabernaculi. Exod. 26. quæ signāt has quatuor uirtutes in quibus decor ecclesiæ cōsistit. Hiacynthus aërei uel cælestis coloris, pertinet ad prudentiam, qua Deū & angelos specialiter imitamur. Byssus habēs candorē pertinet ad tēperantiam, quę candidam, & mundam reddit animā. Purpura sanguinei coloris pertinet ad fortitudinē, quę parata est sanguinē pro Christo fundere. Coccus ignei coloris pertinet ad iustitiam, propter zelū ipsius. ¶ Tertiò, in quatuor

specie

ſpeciebus quibus conficiebatur unguentũ,quo tabernaculum & uaſa ipſius & miniſtri ungebantur.De quibus habetur Exod.30. Myrrha prima pertinet ad temperantiam,quæ eſt in iuuentute. Tunc enim laudabilior eſt. Cinamomũ,quod eſt cinerei coloris, quod cùm frangitur in modum nebulę,ſpiramentũ uiſibile emittit,ut dicit gloſ. ſuper Exod.20. pertinet ad humilitatem,quę eſt omnis iuſtitia.Matth.3.Sic decet nos implere omnem iuſtitiam: id eſt,perfectam humilitatẽ. Caſia quæ creſcit in aquis, pertinet ad prudentiam, quæ in aquis doctrinæ nutritur. Calamus arbor aromatica pertinet ad fortitudinem,quę aduerſa tolerando dat odorẽ ſuauitatis,ut ſpecies aromaticæ cùm conterũtur redolẽt. His quatuor,addito oleo diuini amoris,conficitur unguentũ bonæ famæ ſuauiſsimè redolens. Eccleſ.6. Melius eſt nomẽ bonũ quàm pretioſa unguẽta. ¶ Quartò, quatuor uirtutes ſunt quaſi quatuor rotæ in curru igneo quo ſubleuantur amici Dei. 4. Reg.2.Currus iſte igneus eſt conuerſatio ardenter amantiũ Deũ. ¶ Quintò, commendatur numerus harum uirtutum figuris quatuor animalium , aquila, uitulo, leone,homine.De quibus Apoc. 4.& Ezech.1. In aquila figuratur prudẽtia,cuius eſt uigilare in rebus diſcernendis , ut ait Auguſt. Aquila enim uiſum habet acutũ. In uitulo temperantia. Vitulus enim immolabatur in lege. Temperantia uerò exhibet corpora noſtra Deo hoſtiã uiuentem. ad Rom.13.In leone fortitudo.Prouer.30.Leo fortiſsimus beſtiarũ ad nullius pauebit occurſum. In homine iuſtitia, quæ uinculũ eſt humanæ ſocietatis:ut dictum eſt prius. Voluit Dominus quatuor eſſe Euãgeliſtas,& quatuor Euangelia, ad deſignandum quòd illi qui doctrinã Euangelicã docẽt, & qui eam tenent, his quatuor Virtutibus pollere debeant.

TERTIAE *partis principalis de quatuor Virtutibus Cardinalibus* Tractatus II. *De prudentia.*

De ordine dicẽdorum in iſto tractatu, & de diuerſis modis quibus ſumitur nomen Prudentia. CAP. I.

INTER has uirtutes primò agetur de Prudentia quæ animas dirigit, de qua hoc modo agetur. Primò, diſtinguentur diuerſi modi quibus hoc nomẽ Prudentia ſumitur. Secũdo, deſcriptiones eius ponentur: & quomodo ipſa ſit uirtus,oſtẽdetur. Tertiò, tãgetur de diuerſis eius actibus. Quartò, cõmendationi eius inſiſtetur. Quintò,tangetur de ſpeciebus eius. Sextò,de his quę aduerſantur. ¶ Circa primũ notandum quòd hoc nomẽ Prudentia quãdoque ſumitur pro eo quod apparet eſſe prudẽtia, cùm non ſit

sit. Sic sumitur ad Rom. 8. ubi dicitur: Prudentia carnis, mors est. Glos. Prudētiā carnis habet quis, cùm studiosius implet quę carnis sunt, appetēdo bona tēporalia & fugiendo mala, & cùm naturas rerū tantū sequitur. Prudētia uerò à Deo dicitur cùm res stulta sit: quia ita uidetur secularibus hominibus. Similiter quādoq; sumitur pro sapientia apparēti. unde subditur in eodē cap. Sapientia carnis inimica est Deo. Et 1. ad Corinth. 3. Sapiētia huius mundi stultitia est apud Deū. Quādoq; autē sapiētia dicitur diuinarū & humanarū rerū cognitio, secundū uerbū Sen. in epist. Et Tull. in lib. de Offi. Et ista cognitio subdiuiditur in tres partes, moralē scilicet, & naturalē, & rationalē, ut tāgit Sen. Prudētia uerò dicitur sciētia operandorū. Vnde Damascenus diuidit animā rationalē in duo. In id quod est in ea contemplatiuū, & id quod est in ea actiuum. Contemplatiuum est quod excogitat res prout habēt esse. Actiuū uerò quod consiliatiuum est, quod agēda dirigit. Et uocat contemplatiuum, intellectum: actiuū uerò, rationē. Et dicit sapientiam pertinere ad contemplatiuū: prudentiam uerò ad actiuū. Quandoq; authores pro eodē uidētur sumere prudentiā & sapientiā. unde Prou. 16. Qui sapiens est corde, appellabitur prudēs. Quandoq; uerò sapientia sumitur pro cognitione diuinorum, & prudētia sumitur pro cognitione humanorū. Vnde super illud Psal. Os meū loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiā. dicit gl. Sapiētia ad diuinas res pertinet. Et pòst subditur: Prudētia scilicet de moribus. Et nota quòd mos est habitus ex quo sine præmeditatione est frequentia operū. Vel ab eo quod est mox: quia mora est ex ea operatio. Vel dicit' à mora, id est, à diuturnitate assuefactionis. August. uerò distinguit inter sapientiā & scientiam, in libro de Trin. Hæc est, inquit, sapientię & scientiæ recta distinctio, ut ad sapientiam pertineat æternarum rerū cognitio intellectualis: ad scientiam uero temporaliū rerum cognitio rationalis. Sapiētia etiā sumitur pro sapida scientia, aut pro scientia sapore uirtutum condita. Eccl. 6. Sapientia doctrinæ secundū nomen est eius. Sapida enim est: sicut nomē eius à sapore dictū uidetur. Sapiens: Signum oportet facere habituum fluentē delectationē & lætitiam. In hoc differt literatus malus à sapiēte: quia literatus malus gaudet de hoc quòd scit opponere & respōdere de his quæ pertinēt ad mores. Sapiēs uerò de hoc quòd illa sunt. Bernardus in sermonibus: Inuenisti planè sapiētiam, si prioris uitę peccata defleas, si huius seculi desiderabilia paruipendas, si æternam beatitudinē toto desiderio cōcupiscas. Inuenisti sapientiā, si tibi horū singula sapiunt prout sunt. Quādoq; uerò

uerò sapiêtia dicitur cognitio de Deo quasi per saporē eius habita, ut cùm aliquis gustauit & uidit quàm suauis est Dominus. Et hæc cognitio differēs est ab illa qua aliquis credit Deū esse suauē: quia scriptura hoc dicit, sicut differt cognitio quam habet aliquis de dulcedine uini per gustum ab illa quæ est per auditū. Prudētia etiā quandoq; sumitur pro uirtute. Et hoc multipliciter: uel pro uirtute, scilicet gratuita: uel pro uirtute ex multis operationibus acquisita. Item quādoq; sumitur largè, ut comprehendat omnes uirtutes cognitiuas. Et sic uidetur eam sumere Tullius, dicens: Prudentia est rerum diuinarum & humanarū cum ratione bene uiuendi iuncta cognitio. Rationē bene uiuendi, intellige discretionē bonæ uitæ. Prudentia enim est cognitio directiua bonæ uitæ. Quādoq; uerò strictius sumitur, ut non comprehendat fidem uel donum consilii, uel intellectus, uel scientiæ.

De descriptione Prudentiæ. Et quomodo Prudentia sit uirtus, cùm uideatur esse sciētia.

CAP. II.

PRudentia sic describitur ab August. in libro de moribus ecclesiæ: Prudentia est amor, ea quibus adiuuatur in Deum, ab his quibus impeditur, sagaciter eligens. In libro uero de Spiritu & anima dicitur, quòd prudētia est scire quid anima debeat facere. Super illud Matt. 15. Erāt qui manducauerunt quatuor millia. dicit glos. Gregor. Prima scilicet prudētia est cognitio rerum uitandarum & appetendarum. Et potest esse sumptum de uerbis Tullii in libro de Offic. dicētis: Prudentia est appetendarum fugiendarúmque rerum scientia. Describitur etiam sic prudentia in libro de requie mentis. Prudentia est rerum bonarū & malarum cum alterarum dilectione, & reliquarum detestatione, sciētia. Tullius eam sic describit in Rhetoricis: Prudentia est rerū bonarum & malarū & utrarūq; scientia. Hæc uirtus discernit bona à malis, & bona abinuicem, ostendendo quod sit melius: & mala ab inuicē, ostēdendo quod sit maius malum. Sed quæritur quomodo Prudentia uirtus sit, cùm uideatur esse scientia secundum multas descriptiones eius prius positas? Ad quod uidetur posse responderi, quòd Prudentia gratuita uirtus est, quia est radius uiuus à uero sole procedēs. Cognitio quam habēt mali circa ea quæ pertinent ad mores, cognitio est quasi mortua, inualida ad mouendū uoluntatem, ut bono cognito cōsentiat, uel dissentiat à malo cognito. Sed prudentia uirtus non solū est lumē illuminans intellectū: sed etiam calefacit affectū: nō solum enim ostendit quid, quando, & qualiter sit agendum, sed etiam mouet uoluntatem ut appetat bonū post iudiciū, uel fugiat malum.

Rom.

Rom. 8. Prudentia spiritus, uita. Prudentia uerò uirtus consuetudinalis ex frequẽtia operum relicta, nõ est idem cum sciẽtia, quæ est communiter de his quæ sunt circa operationes uoluntarias. Operationes uerò ex quib⁹ ipsa ut est uirtus relinquitur, sunt singulares discretiones de singularibus fugiendis uel appetendis: non secundũ quòd sunt in imaginatione tantũ, uel opinione, sed secundũ quòd sunt subiecta sensui. Accidit enim de multis, quòd minus mouẽt ad hoc quòd fugiantur uel appetantur dum sunt in imaginatiõe, quàm dum sunt in sensu: habitus uerò relictus ex his singularibus descriptionibus potentior est ad mouendum uoluntatem ut consentiat bono, uel dissentiat à malo, quàm scientia moralis quæ est cõmuniter de his quæ pertinent ad mores. Et uidetur differre alter horũ habituũ à reliquo: sicut scientia musicæ, quam habet aliquis magister artiũ qui legit musicã in scholis, qui tamẽ nesciret cantare responsoriũ unũ, differt à cognitione quã habet ille qui habet magisteriũ organizãdi, in quo non solũ est relictus habitus ad cantandũ quantũ ad uim apprehensiuã, sed etiã quantum ad uim motiuã & imperantẽ motũ & exequentẽ. Similis differentia est inter habitũ quem habet magister in medicina, qui scit legere libros medicinæ & pertinentes ad practicam & pertinentes ad theoricã, qui non habet consuetudinẽ operandi. ¶ Et notandum quòd non est aliquis prudens prudentia uirtute, eò quòd sit prudens prudentia solũ intellectu. Imò oportet quòd ipse sit prudens intellectu, & affectu, & opere. Vnde usus scripturæ & usus cõmuniter loquentium habent, ut imprudẽtes dicantur qui imprudẽter operantur: licet prudenter intelligant quid, & quando, & quomodo sit agendum. Vnde prudẽtia uirtus cõsuetudinalis non relinquitur in aliquo, nisi qui prudenter se habuit diu, prudenter intelligendo, prudenter uolendo, prudenter agendo. Iob 12. In multo tẽpore prudentia. Qui habet prudentiã uirtutẽ, habitũ habet ad prudẽter discernendum, prudenter uolendum, prudẽter agendũ. Ad hoc etiam quòd prudentia sit uirtus, uidetur facere hoc, quòd ipsa est cognitio boni uel mali, & talis boni uel mali quod difficile est discernere: ut uitii, quod prætendit speciẽ uirtutis. Ad hoc etiã quòd ipsa sit uirtus, uidetur facere actus liberæ uoluntatis præcedens eius cognitionẽ, quam Augu. uocat amorẽ discernendi ea quibus adiuuamur in Deũ, ab his quibus impedimur. Cognitio ptinens ad prudentiam non est cognitio effecta per uiolentã probationem: sed est cognitio credulitatis, cuius consensus est sine necessaria coactione. Poterit etiã uideri alicui quòd sic tẽperantia

ordinat

ordinat uim cōcupiſcibilem ad delectationes ſenſuum: ita prudentia ut eſt generalis ad uirtutes cognitiuas, ordinet uoluntatem liberi arbitrii ad operationes quæ pertinēt ad uim rationalē. Volūtas enim liberi arbitrii penes quam eſt ſumma poteſtas in anima, ita poteſt ſe inordinate habere circa operationes intellectus uel rationis, ſicuti reſpectu ſenſuum. Vnde ſicut neceſſariæ ſunt aliquæ uirtutes quæ ordinent eam reſpectu ſenſuum: ſic neceſſaria eſt aliqua uirtus quæ ordinet eā reſpectu intellectus. Et ſicuti uoluntas reſpectu eorū quæ ſunt delectabilia ſecundum ſenſum, poteſt eſſe & uirtuoſa & uitioſa: ſic uolūtas quæ eſt reſpectu cognitionum uidetur poſſe eſſe & uirtuoſa & uitioſa, uel poterit forſitan uideri alicui quòd hoc ſit quod Senec. intelligit in epiſtolis nomine Philoſophię, dicens: Sapientia bonum perfectū eſt mentis humanæ: Philoſophia ſapientiæ amor eſt & affectio. Itē illud quaſi conſiſtit inter philoſophiam & ſapiētiam intereſſe. Neque enim fieri poteſt ut idem ſit quod affectatur & quod affectat: quomodo multum intereſt inter auaritiam & pecuniā, cum illa cupiat, hæc concupiſcatur, ſic inter Philoſophiam & ſapientiam. Idem: Alii Philoſophiam ſtudium uirtutis eſſe dixerūnt, alii ſtudium corrigendæ mentis. A quibuſdam dicta eſt appetitio rectæ rationis.

De diuerſis actibus ſiue officiis Prudētiæ. Et de duodecim ſtultitiis, quibus imprudentes in bello ſpirituali ſuccumbunt.

CAP. IIII.

Sequitur de diuerſis actibus ſeu officiis prudentiæ. Notandum ergo quòd ad prudentiam pertinet actus aliarum uirtutum dirigere. Prouerb. 15. Vir prudēs dirigit greſſus ſuos. Ipſius eſt oſtendere quid, quando, & quomodo ſit agendū. Ipſius eſt prouidere ut opera noſtra ſint Deo grata, nobis utilia, proximo non iniurioſa. Ad eam uidetur pertinere diſcretio illa de qua dicit Bernardus ſuper Cantic. Eſt diſcretio nō tam uirtus quàm quędam moderatrix uirtutum, & auriga, ordinatrixque affectuum, & morum doctrix. Tolle hanc, & uirtus uitium erit. Et intelligas ibi eam uirtutem uocari, inquantum dirigit proprios actus ſeparatos ab actibus aliarū. Aurigam uerò uirtutum, inquātum alias uirtutes dirigit in actibus ſuis. Eius eſt moderari feruorem præcipitantem. Bern. ſuper Cantic. Virtus diſcretionis abſq; charitatis feruore iacet, & feruor uehemens abſq; diſcretionis temperamento præcipitat. Ideóque laudabilis eſt cui neutrum deeſt, quatenus feruor diſcretionem erigat, & diſcretio feruorem regat. Prudentiæ eſt prouidere ut operibus noſtris Deus glorificetur, & nobis præmium acquiratur, & exemplū bonū proximo

præb

præbeatur. Ad prudentem pertinet nolle fallere, & falli non posse. Mat. 10. Estote prudentes sicut serpētes, & simplices, sicut columbæ. Prudentes, ut falli nō possitis: simplices, ut fallere nō uelitis. Senec. in li. quatuor principalium uirtutum: Prudens fallere non uult, falli non poterit. Item prudentiæ est, res secundū ueritatem existimare, non secūdum multorum opinionē. Sen. in eod. lib. Quisquis prudētiam sequi desideras, tunc per rationem rectè uiues, si omnia prius existimes & perpenses, & dignitatē rebus nō ex opinione multorum, sed ex earū natura constituas. Item quæcunq; ex rebus transitoriis possides, non mireris: nec magnū existimes quod caducum est. Ipsius est nō quàm multis, sed quibus placeas, cogitare: nec quis dicat, sed quid dicatur attendere. Sene. in lib. de quatuor uirtutibus, cap. de prudentia: Non te moueat dicentis authoritas: nec quis, sed quid dicat intendito: nec quàm multis, sed qualibus placeas cogitato. Item prudentiæ est quæ nobis cōmissa sunt, ad Dei gloriam & utilitatem ecclesiæ dispensare. Matth. 24. Quis, putas, est fidelis seruus & prudens &c. Et Luc. 12. Quis, putas, est fidelis dispensator & prudens? Sene. Non apud te quæ habes tanquā aliena seruabis: sed pro te, tanquam tua, & dispenses & utaris. Item prudentiæ est cauere ne aliquid leuiter inchoëtur, uel inchoatum ante perfectionē de facili relinquatur. Sen. eod. lib. Scito in quibusdam te debere perseuerare, quia cœpisti: quædam uerò nec incipere, in quibus perseuerare sit noxium. Idem in epistolis: Melius est ut proposita custodias, q̄ ut honesta postponas. Ipsius est mutabilitatem cauere. Sene. in lib. de quatuor uirtutibus, ca. de prudentia: Si prudentiā amplecteris, ubique idem eris, & prout rerum aut temporis uarietas exigit, ita te accōmodes tempori, nec te in aliquibus mutes, sed potius aptes, sicut manus quæ eadem est, & quum in palmam extenditur, & quum in pugnum constringitur. Ecclesi. 27. Homo sanctus in sapientia manet sicut sol: nam stultus sicut luna mutatur. Item prudentiæ est turpia in occulto sicut in publico cauere: Senec. in eod. Id opta quod optari coram bonis potest. Item: ipsius est humilem statum diligere. Sen. in eodem: Ne altiori te rei imponas, in qua stāti sibi tremendū, ascēdenti cadendum sit. Ipsius etiam est in prosperis potius quàm in aduersis consultè agere. Sen. in eodē: Tunc consilia salutaria aduoca: quum tibi alludit uitæ prosperitas, tūc te uelut in lubrico retinebis ac sistes. Potius indiget lumine qui incedit per loca lubrica, quàm qui incedit per arida. Itē prudentiæ est nō solùm interiora, sed etiam exteriora ordi-

nare.Prouer.17.In facie prudẽtis relucet sapientia: oculi stultorum in finibus terræ. Ecclesi.19. Ex uisu cognoscitur uir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus. Amictus corporis & risus dẽtium & ingressus hominis enũtiant de illo. Item prudentiæ est actus rationis ordinare. Primus actus rationis est cogitare, quẽ dum prudentia ordinat, non solũ cogitationes noxias, sed etiã otiosas cauet. Hiere.4. Vsq; quo morabuntur in te cogitationes noxiæ? Senec. Cogitationes uagas & inutiles & uelut somno similes nõ recipies: quibus si animum tuũ non oblectaueris, quũ omnia disposueris, tristis remanebis. Ratio etiã dicitur habere quatuor partes prout ad sensibilem comparatur: scilicet inuentiuam, siue inuestigatiuam, iudicatiuam, memoratiuã, & interpretatiuam. Rationem inuestigantem prudẽtia ordinat, dum eam cohibet ab inquisitiõe inutilium uel nimis difficilium. Prou.23. Ne erigas oculos tuos ad opes quas habere nõ potes. Ibidẽ: Prudentiæ tuæ pone modum. Seneca: Illud quære, quod potes inuenire: id disce, quod potes scire. Eccl.3. Altiora te ne quæsieris. Et paulò pòst: In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter, & in pluribꝰ operibus eius ne fueris curiosus. Ro. 12. Nõ plus sapere quàm oportet sapere. Esa.19. Confundẽtur qui operabantur linum, plectentes & texentes fila subtilia. Item prudentia rationem inquirentem dirigit, dum causam factorum requirere facit. Sen. in trac. de quatuor uirtut. ca. de Prudentia: Cuiuscunq; facti causam require: quũ initia inueneris, exitus cogitabis. Item rationem dirigit inquirentem, dum eum ex aliis alia coniicere facit, ut ex præsentibus futura. Senec. Consilium peritorum ex apertis obscura existimat, & ex paruulis magna, ex proximis remota, ex partibus tota. Idem: Si prudens esse cupis, in futurũ prospectum intende. Dirigit etiam rationẽ inquirentem quantum ad ordinem sciendi, & studium, & fidẽ. Bernard. super Cantic. *Scire ea prius* ampliùsq; curato quæ senseris uiciniora saluti. Idẽ: Scias modum sciendi, ut scias quo ordine, ut id prius quod maturius ad salutem: quo studio, ut id ardẽtius quo uehemẽtius ad amorem: quo fine, ut tantum ad ædificationem tui uel proximi. Idẽ: Sunt qui scire uolũt eo fine tantum ut sciant: & turpis curiositas est. Alii ut sciantur ipsi, & turpis uanitas est. Alii ut scientiam suã uẽdant, aut pro pecunia, uel pro honoribus, & turpis quęstus est. Alii ut ædificent, & prudentia est. ¶ Rationem iudicãtem prudentia multipliciter dirigit. Primò dum eam cohibet à quibusdam iudiciis quæ ei non sunt licita: ut est iudicium de incertis, quod prohibetur Matthæ.7. Et

Luc.6.

Luc.6. Nolite, inquit, iudicare. Glos.Duo sunt in quibus iudicium temerarium cauendũ est. Sunt enim quædã media & incerta quo animo fiant, quæ bene & male possunt fieri. Nescimus enim qualis futurus sit qui nunc apparet malus, de cuius correctione desperare, eũmque quasi abiectum reprehendere, temerariũ iudiciũ est. 1.Cor.4. Nolite ante tẽpus iudicare. Itẽ cohibet rationẽ à iudicio usurpatiuo, quod est quãdo aliquis iudicat personã quæ sibi subiecta nõ est. gl. super Matth.7. Temerarium iudicium est, quãdo quibus nõ est cõmissum iudiciũ iudicant. Ro.14. Tu quis es qui iudicas alienũ seruũ? Item prudentia rationẽ iudicantem dirigit, dum eam à leuitate, uel nimia tarditate credẽdi custodit. Et omnibus enim, & nulli credere uitium est, ut ait Sene. Qui leuiter credit, uitiose agit. Eccle.30. Qui citò credit, leuis est corde. Senec. Prudentis propriũ est examinare consilia, citò facili credulitate ad falsa prolabi. Prudens nõ nisi iudicio credit, & non nisi examinatam sententiam in consensum credulitatis admittit. Senec. Opiniones tuæ iudicia sint. Sicut in disputationibus non admittimus nisi manifestè uera, uel quæ uis probationis extorserit: sic in consensum credulitatis non debemus admittere nisi uel manifesta, uel ea de quibus sit nobis plena fides: quod præcipuè seruandum est his quę nõ expedit nobis credere: ut sunt mala quæ nobis dicuntur de proximo, quæ amorẽ nostrũ ad proximum lædere solent, & dare occasionem despiciendi proximum. Item prudentia rationẽ iudicantem dirigit, dum eam cohibet, ne uel dubia temerè diffinita uel uerisimilia affirmet. Senec. De dubiis non diffinitã, sed suspensam tene sententiam. Nihil inexpertũ affirmes: quia non omne quod est uerisimile, statim uerũ est, sicut & sæpius, quod primum incredibile uidetur, non continuò falsum est. Crebrò faciem mendacii ueritas tenet: crebrò mendacium facie ueritatis occultatur. Nam sicut aliquando frontem tristem amicus, & blandam adulator ostendit: sic uerisimile coloratur, & ut fallat conatur. ¶ Rationem etiam memorantẽ prudentia dirigit, dum salubria facit reminisci, & noxia obliuisci. Salubria ad reminiscendũ sunt ut beneficia Dei uel proximi: noxia, ut iniuriæ proximi. Item inter bona præsentia mala facit reminisci contra elationem superbiæ, & inter mala præsentia bona contra deiectionẽ nimiã. Eccl.11. In die bonorũ ne immemor sis malorum, & in die malorũ ne immemor sis bonorũ. Rationem etiam prout eius est sermonem interpretari quod excogitauit, prudentia dirigit, dum sermonẽ moderatur. Prou.10.

Qui moderatur labia sua prudẽtissimus est. Eccle. 21. Labia imprudentũ stulta narrabũt: uerba autem prudentium statera ponderabuntur. Senec. Sermo tuus nõ sit inanis: sed aut suadeat, aut moneat, aut consoletur, aut præcipiat. Lauda parcè, uituperato parcius. Similiter enim reprehẽsibilis est nimia laudatio, ut immoderata uituperatio. Illa siquidem adulatione, ista malignitate suspecta est. Testimoniũ ueritati, nõ amicitiæ reddas. Cũ consideratione promitte: plenius quàm promiseris præsta. Prudẽtis est taciturnitatẽ amare. Prouer. 11. Vir prudens tacebit. Eccl. 19. Est tacens, & ipse est prudẽs. ¶ Prudentia etiam rationem dirigit circa ipsam prudẽtiam, ut nõ prudentiæ suæ innitatur, nec facile se credat prudentiam habere. Prouer. 3. Ne innitaris prudentiæ tuæ. Rom. 12. Nolite esse prudentes apud uosmetipsos. Item Esa. 5. Væ qui sapiẽtes estis in oculis uestris, & corã uobismetipsis prudentes. Item ad prudentiam pertinet prouidere ne totũ tempus detur actioni. Seneca: Non semper in actu sis: sed interdum animo tuo dato requiem, & requies ipsa plena sit sapientiæ studiis & cogitationibus bonis. Bernar. in lib. de consideratione: Non te totum nec semper des actioni: sed considerationi aliquid tui & cordis & corporis. Sequestra. Consideratio ipsius actionis partes benigna præsumptione suas facit, præagẽdo quodãmodo & præordinãdo quæ agenda sunt necessario. Sanè ne forte quæ præuisa & pręmeditata poterãt esse proficuo, præcipitata magis pericula fiant. Item prudentia insidias præcauet. August. Prudentia est in præcauendis insidiis. Ipsa etiã in bello spirituali triũphat. Exemplũ habemus de hoc in Christo. Cuius prudẽtia percusit superbum. Iob 26. Ipse tribus uerbis scripturæ sacræ in deserto diabolum prostrauit. Matthæi 4. Prouerb. 24. Vir sapiens, fortis est: & uir doctus, robustus & ualidus: quia cum dispositione initur bellum, & erit salus ubi multa consilia. Ecclesiast. 9. Ciuitas parua &c. Et subditur: Inuentus est in ea uir pauper & sapiens, & liberauit urbem per sapientiam suam. Et subiungit Salomon: Dicebam ego sapientiam meliorem fortitudine. Et in eodem: Melior est sapientia, quàm arma bellica. Et Sapientiæ 5. Melior est sapientia, quàm uires: & uir prudens magis quàm fortis. Eiusdem septimo: Sapientiam non uincit malitia. Et uicesimo quarto. Econtrario stultitia uel imprudentia in bello spirituali succumbit. Baruch 3. Quoniam non habuerunt sapientiam, perierunt propter suam insipientiam. Tullius in Rhetoricis: Parua foris sunt arma; nisi sit consilium domi.

De stultitijs quibus prudentes in bello spirituali succumbunt.

DE stultitiis uerò quasi innumeris quibus imprudentes in bello spirituali succumbũt, caussa breuitatis paucas enumeremus. ¶ Prima est eorum qui ante pugnam se armare nolũt: sed tunc primo arma accipiũt, cùm dolorẽ uulnerum sentiunt. Tũc primo patientiæ uel humilitatis clypeum sumunt, quum gladio maligno linguæ uenenatæ sunt uulnerati. Ecclesi. 2. Præpara animam tuam ad tentationẽ. Præparatio ista est excogitatio de modo resistendi tentationi, quod faciendum est ante tentationem. Semper enim deberent incedere armati qui sunt inter hostes suos. Modum conuenientissimum resistendi tentationi quæ est per linguas uenenatas, Christus ostendit, in summa taciturnitate blasphemias persecutorum audiens. Esaiæ 53. Quasi agnus coram tõdente se, obmutescet, & non aperiet os suũ. In Psal. Ego tanquam surdus non audiebam &c. ¶ Secũda est eorum qui sumũt arma nimis onerosa, præcipuè quum non habeant eorum consuetudinẽ, qui quandoq; eorum ponderositate deiiciuntur, ut qui nimis ieiunant uel orant. Dauid arma Saul deposuit, quia põderosa erant, & non habebat eorũ consuetudinem, & leuibus armis uicit. 1. Reg. 17. ¶ Tertia est eorũ qui in ipso cõflictu arma sua proiiciũt, quando ea fortiter tenere deberent, scilicet patiẽtiam & humilitatẽ. Vnde dictũ est à Boëtio: Talia tibi contulerã arma, quæ nisi prior abiecisses, inuicta te firmitate tuerẽtur. ¶ Quarta est eorum qui ex ea parte qua debiliores sunt & qua magis à diabolo impugnãtur, minus se muniunt, quum contrario esset faciendum. Qui uidet se ad auaritiam pronum esse, multũ deberet conari ad largitionẽ eleemosynarũ: ut faciunt qui lignorum tortuosa dirigũt, iuxta uerbum Philosophi: multum enim inflectunt ea in contrarium, ut sic ad rectitudinem reducant. ¶ Quinta est eorum qui nolũt resistere hostibus in loco ubi facilius possent. Ad portas castri hostibus resistendum est, aut in aliquo loco alto & arcto, ubi paucitas multis resistat. Et non tunc primo resistendũ est, quando totum castrũ uel totã terram occupauerunt. Sic ad portas sensuum hostibus spiritualibus est resistendum. In alto etiam eminentis uitæ ponere nos debemus: quod altum multis occupationibus faciẽdum est angustũ, ut hosti uia nõ pateat, & ibi hosti resistendum est. Sic Eliachim præcepit obtineri ascensus mõtium, per quos uia poterat esse in Hierusalẽ, ut legitur Iudith 4. ¶ Sexta est eorum qui nolũt hostem interficere dùm paruulus est, non attendentes illud Psal. Beatus qui tenebit, & allidet

paruulos suos ad petram. Tales nolunt hosti resistere donec fuerint ab eo interfecti. Poëta: Principiis obsta, serò medicina paratur. Hiero. Lubricus est antiquus serpens: & nisi capite teneatur, statim totus illabitur. Gen. 3. dictum est serpẽti de muliere: Ipsa conteret caput tuum. ¶ Septima est illorum qui contra suos pugnant, & hostes suos amicos reputant. Cũ peiores inimici quos habemus sint proprius sensus & propria uoluntas: contradictiones quæ propriũ sensum impugnant, & persecutiones quę impugnant propriam uolũtatem, sunt adiutoria nobis à Deo missa contra pessimos hostes nostros. Vnde cõtra suos pugnant qui talibus repugnant. E contrario fauores hominũ & applausus, hostes nostri sunt, qui nos decipiunt, licet hoc multi non intelligant. Prouer. 7. Vade contra uirum stultũ, & nesciet. ¶ Octaua est eorũ qui de prope uolunt pugnare cum hoste, qui ex propinquitate uires assumit, & ex elongatione uires amittit: ut est fornicatio, & cætera uitia ad uoluptatem pertinẽtia. Ideo dicitur Cor. 6. Fugite fornicationem. ¶ Nona est eorũ qui fugiendo hostem uitare uolunt, qui fugientes magis insequitur. Vt faciunt illi, qui aduersa huius mũdi nimis timẽt. Sene. Quemadmodũ perniciosior est hostis fugiẽtibus: sic omne fortuitum incommodum magis instat cedenti & aduerso. Multum miratus fuit Iosue uidens populum domini fugientem. Iosue 6. Domine Deus, inquit, quid dicam uidens Israëlẽ hostibus suis terga uertentem? ¶ Decima est illorum qui quũ pugnãdum esset cõtrariis, pugnant similibus, ut odio contra odium, garrulitate contra garrulitatẽ, stultitia contra stultitiam. Potius amore contra odium pugnandum est, sicut aqua pugnatur cõtra ignẽ. Prouer. 25. Si esurierit inimic⁹ tuus, ciba illum. Taciturnitate cõtra garrulitatẽ. Sapiẽs: Garrulo nõ respondere, conuitiũ est. Ecc. 8. Ne litiges cum homine linguato: neq; struans in ignẽ ipsius ligna. Sapientia cõtra stultitiam. Prouer. 26. Ne respõdeas stulto iuxta stultitiã suam, ne ei similis efficiaris. ¶ Vndecima est illorũ qui laborant in impugnatione hostium suorũ, quos gloriosius sine ictu possent uincere patiendo. Prouer. 17. Melior est uir patiens uiro forti &c. Et eiusdẽ 20. Ne dicas, Reddã malum pro malo: expecta dominũ, & liberabit te. Liberabit, inquã, à labore & piculo uindicãdi te. Prętere a ad plenũ uindicabit te, hostẽ tuum patibulo infernali tradendo. ¶ Duodecima est illorũ qui iuuant hostẽ suum, ad sui interfectionem. Greg. Nõ est timendus hostis qui nõ potest uincere nisi uolentem. Sicut diabolus non potest uincere nisi uolentem: ita nec occidere nisi iuuantem.

tem. Diabolus cordi gladium applicat, quando malam cogitationem immittit. Impingis & infigis gladium cordi tuo, quãdo cõsentis, & sic diabolum iuuas. Item diabolum iuuat, qui sciens uolẽs uadit ad foueam in qua diabolus uult eum præcipitare. Prou. 23. Fouea profunda meretrix. Deberet proponere qui tentatur de peccato carnis, ꝙ non ibit ad locum ubi illud committat, nisi diabolus illuc eum portet. Item diabolum iuuat qui gladium ei cõducit quo ab eo interficiatur: ut qui dat aliquid mulieri ut peccato suo consentiat.

De commendatione Prudentiæ.
CAP. IIII.

Dicto de officio Prudentiæ, insistendum est commendationi ipsius. Et notandũ quòd multa quæ dicta sunt de officio prudentiæ, ualere possunt ad eius commẽdationem. Præter illa uerò, Primò facit ad eius commendationem multiplex admonitio, quam scriptura sacra facit ad eam. Mat. 10. Estote prudentes &c. 1. Pe. 3. Estote prudentes &c. Prouerb. 4. In omni possessione tua acquire prudentiam. Prou. 4. Attendite ut sciatis prudentiam. Eiusdem 16. Acquire prudentiam, quia pretiosior est argento. ¶ Secũdo, ꝙ filius Dei ore proprio eam docere uoluit. Prou. 2. dominus dat sapiẽtiam, & ex ore eius prudentia. Nec solo ore eam docuit, sed opere, persecutores prudenter declinando Io. 8. Iesus autem abscondit se, & exiuit de tẽplo. ¶ Tertio, quia ipsa est nobilis species cognitionis. Prouer. 9. Scientia sanctorum prudentiæ. Vnde ad commendationem eius faciunt quæ pertinent ad cõmendationem sapientiæ, de qua habetur multũ in libris Salomonis, quasi ferè per totũ, & specialiter Prouer. 3. Vbi dicitur, Beatus homo qui inuenit sapientiã, & qui affluit prudẽtia. Melior est acquisitio eius negotiatiõe auri & argenti. Et in eod: Lignũ uitæ est his qui apprehẽderint eã. Et eiusdẽ 8. Melior est sapiẽtia cunctis opibus pretiosis, & omne desiderabile ei nõ potest cõparari. Et eiusdẽ 16. Posside sapientiam quæ melior est auro. Et 19. Vbi nõ est sciẽtia, animę non est bonũ. Et Sapi. 8. Omne aurũ comparatiõe sapiẽtiæ arena est exigua, & quasi lutũ ęstimabitur argẽtũ in cõspectu illius. Eiusdẽ 10. Vani sunt homines in quibus nõ subest sciẽtia Dei. Eiusdem 9. Si quis erit cõsummatus inter filios hominũ, si ab illo fugerit sapiẽtia tua, in nihilũ cõputabitur. Esa. 30. Diuitiæ salutis, sapientia & scientia. Osee 6. Scientiam Dei uolui plusquam holocaustum. Sapiẽtia Deũ lætificat. Prou. 10. Filius sapiẽs lætificat patrẽ suum. Et eiusdẽ 14. Acceptus est regi minister intelligẽs. Eccl. 20. Homo prudẽs placebit magnatis. Hominẽ etiam

à periculo liberat. Prou. 11. Iusti liberabuntur scientia. Simile habetur Eccl. 9. Liberauit urbē per sapientiam suá. Ipsa etiam hominem in bono conseruat. Prou. 2. Prudentia seruabit te. Item domum ecclesię roborat. Prou. 24. Domus prudētia roborabit. Sapientiam astutia diaboli nō superat. Esaiæ 9. Nō nocebunt, & non occidēt in uniuerso monte sancto meo: quia repleta est terra sciētia domini. Loquitur de serpentibus, per quos intelligere potes serpētes infernales. Serpens ex uirga Moysi factus, serpentes Magorū deuorat. Exod. cap. 7. Sapiētia enim sanctorum astutiam diaboli superat. Astutiæ diaboli multę sunt, quas ponit Grego. in Moralibus: Intuetur, inquit, inimicus generis humani uniuscuiusq; mores cui uitio sint propinqui, & illa apponit ante faciē ad quę cognoscit facilius inclinari mentē, ut blādis ac lætis moribus sæpe luxuriam, nōnunquā uanam gloriam: asperis uerò mētibus irā, superbiam uel crudelitatē proponit. Ibi ergo decipulā ponit, ubi esse semitā mentis cōspicit. Psal. In uia hac qua ambulaui, absconderunt superbi laqueum mihi. Idem in eodē: Sæpe antiquus hostis postquā menti nostræ tentationum certamē inflixerit, ab ipso suo certamine ad tempus recedit: nō ut suæ malitiæ finem præbeat, sed ut corda quæ per quietem secura redderint, repente rediens facilius inopinatus irrumpat. Idē: Antiquus aduersarius cúnq; accuset mala nō inuenit, ipsa ad malum bona inflectere quærit. Cúnque de operibus uincitur, ad accusandū uerba perscrutatur. Cùm nec in uerbis accusationē reperit, intentionē cordis fuscare cōtendit. Idē: Quia diabolus fructus arboris in hyeme & in æstate uirides cōspicit: quasi uermē ponere ad radicē quęrit. secūdū Greg. Antiquus hostis bona nostra insequitur tribus modis. Aliquādo in bono opere intentionē polluit, ut omne qđ in actione sequitur impurū sit. Aliquādo uerò intentionē uitiare non præualēs in ipsa actione homini quasi se insignē proponit, ut securior factus de uicto uitio quasi insidiis perimatur. Aliquādo uerò nec intentionē uitiat, nec in itinere supplātat: sed opus bonum in fine actionis illaqueat. Idem in Moralibus: Sępe de ipsa uictoria bellū agitur, ut cū immūda cogitatio uincitur, uictoris animus elatione pulsetur. ¶ Quarto facit ad cōmendationem prudentiæ, quod ipsa uidetur esse perfectio nobilioris potentiæ, quàm temperātia uel fortitudo. Vis enim rationalis quā ipsa perficit, uidetur esse nobilior concupiscibili & irascibili, quæ temperantia & fortitudine perficiūtur: qđ autem nobilius est, melius est & magis eligēdū. ¶ Quinto prioritas quam habet respectu

respectu cæterarum uirtutum. Virtus enim cognitiua uidetur præcedere affectiuam. Augu. Vt maius est uoluntatẽ domini facere quàm nosse: ita prius est nosse quàm facere. Idẽ: Initium obedientiæ est quid præcipiatur uelle cognoscere, & pars est obsequii didicisse qđ facias. ¶ Sexto magisteriũ quod habet respectu cęterarũ uirtutũ. Ad eam enim pertinet illa discretio. De qua dixit Antonius: Discretio conseruat omnes uirtutes, & fit genitrix & custos moderatrix uirtutum, & perducit fixo gradu intrepidũ monachũ ad dominũ: quia nulla uirtus potest perfici & stare sine discretione, sine hac posse uidetur potius nocere homini quàm ꝓdesse. Greg. Virtus quo plus se posse cõspicit, eò sine moderamine rationis deterius in præceps ruit. Sine prudẽtia, quasi de homine tenebras incurrimus. Greg. Qui importunè radios solis aspicit, tenebrescit & inde nihil uidere cõpellitur, unde amplius uidere conat: unde nosmetipsos dũ plus iusto discutimus, & ipso discretionis studio indiscretius erramus. Sine hac si uirtus teneatur, intermittitur: cùm uerò per hanc intermittitur, melius tenetur. Greg. in Moral. Plerũq; uirtus cũ indiscrete tenetur, amittitur: cùm discretè intermittitur, plus tenetur. Ex studio nãq; arcus distenditur, ut in suo tempore cum utilitate tendatur. Idem: Non eadem res est semper uirtus, quia per momẽta temporũ sæpe merita mutãtur actionum. Vnde fit ut cũ quid bene agim⁹, plerunq; melius ab eius actiõe cessemus: & laudabilius ad tempus deserat, qđ in suo tempore mens laudabiliter tenebat. Ber. in sermonibus: Nõ in facto laus est: sed in eo quemadmodũ fiat. Ethnius: Insani sapiens nomen feret, æquus iniqui. Vltra quàm satis est uirtutũ si petat ipsam. ¶ Septimo, ꝙ ipsa bona domini nobis cõmissa multiplicat: sine ipsa inutiliter, imò damnabiliter abscõduntur uel dissipant. Ad absconsionẽ pertinet parabola de talẽtis, Matt. 25. Et parabola de seruis, quibus tradidit paterfamilias decẽ talẽta. Lucæ 19. De dissipatiõe uerò habetur Lucæ 16. de uillico qui diffamatus est apud dominũ suũ, quasi dissipasset bona illius. Et Prou. 21. Thesaurus desiderabilis & oleũ in habitaculo iusti, & imprudens homo dissipabit illud. ¶ Octauo, ꝙ prudẽtia se habet ad spiritũ rationalẽ iudicãtem: sicut assessor discret⁹ & fidelis, quo assistẽte laudabiliter iudicatur. Si uerò defuerit, peruertitur iudiciũ. Prou. 28. Dux indigẽs prudẽtia, multos opprimet per calũniã. ¶ Nono, ꝙ ipsa est lucerna in uiã paradisi drigẽs. Qui non habet prudentiã, licet sit magnæ & altæ scientiæ, similis est homini in altũ respicienti, & ubi pedẽ suum ponat non

uidenti, qui de facili poteſt corruere. Aug. ſuper illud 1. Cor. 8. Scientia inflat. Præponenda eſt ſcientia ſciētiæ. Melius enim eſt ſcire infirmitatem noſtrã, quàm naturas rerum. Laudabilior eſt animus cui nota eſt infirmitas ſua, quàm qui ea nõ reſpecta ſyderum uias ſcrutatur & terrarũ fundamenta & faſtigia. Idem ſuper Gene. 2. De forma & figura cæli multi diſputãt: quas res maiori prudentia noſtri omiſerunt authores: diſcẽtibus ad beatam uitam non profuturas, occupantes, quod prius eſt malum, pretioſa & rebus ſalubribus impendenda temporum ſpatia. Si affuerit prudentia, uerè poteſt homo ſapiens reputari. Si uerò defuerit, uerè poteſt homo ſtultus reputari. Prudentiã uerò intellige, cognitionem operãdorum. Prou. 14. Callidi eſt intelligere uiam ſuã: quid ſcilicet agendum ſit: & imprudẽtia ſtultorum errans. Ignorat enim quid agendum ſit. Et in eodẽ: Fatuitas ſtultorum imprudẽtia: id eſt, ignorantia agẽdorum. ¶ Decimo, ꝙ animalia irrationalia etiã minima docent nos eam: ut ſerpentes, & formicæ, & ſimilia. Sene. Pudeat ab exiguis animalibus nos trahere mores. Prouer. 30. Quatuor ſunt minima terræ, & ipſa ſapientiora ſunt ſapientibus: Formicę populus infirmus, quæ præparant in meſſe cibum ſibi: Lepuſculus plebs inualida, qui collocat in petra cubile ſuum: Regem locuſta non habet, & egreditur uniuerſa per turmas ſuas: Stellio manibus nititur, & moratur in domibus regum. In formica cõmẽdatur nobis prouidẽtia. In lepuſculo qui eſt animal timidũ uelociter fugiens, & in petra collocãs cubile ſuũ, diffidẽtia de propriis uiribus, & cõfidentia in Deo, quæ reperitur in hominibus timoratis. In locuſta uerò, quæ ſaltat, & poſt ſaltũ decidit, ardẽs deſiderium ęternorũ cũ cõſideratione propriæ infirmitatis. In ſtelliõe qui eſt lacertulus quaſi depictus & ſtellatus, qui alas non habet, ſed manibus nititur, diligentia in operatione quę defectũ ſupplet naturę. Vt enim dicit *gl. ingenioſi* per negligentiã in imis remanẽt: ſed ſimplices quos ingenii pœna nõ adiuuat, ad obtinẽda regni ęterni mœnia uirtus operationis leuat. Et qui natura tardi ſunt ingenio, ſolertia induſtrię ſuę ad diuinarũ notitiã ſcripturarũ, uel ad uirtutũ gratiam quibus cælũ mereãtur, attingũt. ¶ Prudentia defectus ſupplet: ſicut prouidentia ſupplet infirmitatẽ formicę. Prudẽs enim tẽpus neceſsitatis ꝑoccupat, ꝓuidẽdo ſibi tp̃e opportuno. Itẽ prudens in Deo cõfidẽs, fortitudinẽ ſuã ĩ Dei fortitudinẽ mutat. Eſa 40. Qui ſperãt in domino, mutabũt fortidudinẽ. Itẽ qđ ꝑ ſe nõ põt, multitudine efficit: ſicut multitudo locuſtarũ cõcors egredit̃ ad depaſcẽdũ uiridia. Supplet etiã

prud

prudens diligētia, quod minus habet à natura. Serpēs docet nos etiam prudentiam astutia sua. Matth. 10. Estote prudētes sicut serpentes. ¶ Et sunt sex astutiæ serpentis, quibus prudētia sanctorum debet assimilari. ¶ Prima est, quòd caput suū summè custodit, pro eo cætera mēbra exponēdo. Nec immeritò: cum capite illæso uiuat quantūcunq; cætera mēbra lędātur. Sic sancti pro Christo qui est caput eorū, se & sua exponere non timent. Prou. 12. Qui negligit damnum propter amicum, iustus est. Phil. 3. Quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christū detrimēta. Nec mirum si sancti omnia pro Christo exponunt: qa eo saluo, omnia sunt eis salua, etiā capilli. Matth. 10. Capilli capitis uestri numerati sunt. 2. Macha. 7. E cælo ista possideo: sed propter Dei leges nunc ista despicio, quia ea me ab ipso recepturum spero. ¶ Secunda est, quòd serpēs se in arcto foramine ponit, ubi pellem ueterē deponit. Sic prudētes in arcta uia pœnitentiæ se ponunt, ubi pellē ueteris hominis deponūt. Eph. 3. Deponite uos secundum pristinam conuersationem ueterē hominem qui corrūpitur, secūdum desideria carnis. Et nota ꝙ duo exigūtur ad hoc quòd serpēs in foramine pellem deponat, scilicet foraminis angustia. Si enim esset latū, sine difficultate transiret, & ueterem pellem retineret. Et stabilitas foraminis: nisi enim esset stabile, potius foramē secum ferret, quàm pellem ibi relinqueret. Sic pellem ueteris cōnsuetudinis non deponunt in claustro, qui in eadē libertate uolūt esse in claustro in qua fuerint in seculo. Itē qui manentes in seculo nullam habent propositi firmitatem, in pœnitentiis quas agunt de facili secum dispensantes. ¶ Tertia est, quòd serpens unā aurē terra obstruit, & aliam cauda, ne uocem incantatoris audiat: secundū illud Psal. Sicut aspidis surdę & obturātis aures suas. Sic sancti uiri aurem unam obstruunt memoria mortis, & aliam cōsideratione propriæ fragilitatis, & ne suggestioni diaboli acquescát, attēdētes ex quot & qualibus causis perire possunt. Eccle. 7. Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Qui castrū corporis sui luteū intelligit, no præsumat facere guerram cū omnipotente. ¶ Quarta est, quòd serpens calcaneo mulieris insidiatur. Gen. 3. Sic sancti, fini qui cōseqtur opera carnis insidiātur, ex eo ostendētes desideria carnis fatua esse. Iob 3. Quasi una ex stultis mulieribus locuta es. Aug. Deliciæ carnis hic non satiant, & in futuro damnant. Vbicunque caro quęrit refectionē, inuenit defectionem. Grego. Qui præsenti suauitate capitur, quasi per amœna prata ad interitū ducit. ¶ Quinta

ta

ta est, quòd propter inimicitias quas habet cũ homine, habitat in deserto, uel latet sub spinis, uel herbis. Sic uiri sancti agnoscentes inimicitias quas habet mundus cum eis, fugiunt eum. 1. Ioã. 3. Nolite mirari si odit uos mundus.

De speciebus Prudentiæ, & triplici eius diuisione: de memoria & obliuione: de prouidentia, de diuisione prudentiæ secundum Senec. de diuisione eius in prouidentiam, circunspectionem, cautionem, docilitatem. De xii. quæ iuuant ad hoc quòd aliquis bene doceat: & de tribus quæ doctor debeat attendere in sua doctrina, & de septem quæ ualent ad hoc ut quis bene addiscat.

CAP. V.

SEquitur de speciebus Prudentiæ. Notandũ ergo quòd prudentia prout comprehendit omnem salubrem cognitionem siue uirtutem cognitiuam, Primo modo uidetur posse distingui in uirtutem cognitiuam diuinorum & humanorum. Virtus uerò cognitiua diuinorum, triplex uidetur esse. Prima acquiescit authoritati, scilicet fides. Secunda rationi, scilicet donũ intellectus. Tertia est animũ diuinã suauitatẽ gustãdo experiri, scilicet donũ sapiẽtiæ. De duabus primis dicit August. in libro de Vtilitate credẽdi: Quod credimus, debemus authoritati, quod intelligimus, rationi. De tertia dicitur in Psal. Gustate & uidete &c. Prima cognitio de Deo, statui incipientium sufficit. Secũda competit statui proficientiũ. Tertia statui perfectorũ. Bern. ad fratres de mõte Dei: Sũt animales, qui nec ratiõe per se agũtur, nec affectu trahuntur: & tamẽ authoritate promoti, uel doctrina commoniti, uel exemplo prouocati approbant bonũ ubi inueniunt, & quasi cæci, sed ad manũ tracti sequuntur. Sunt rationales qui per ratiõis iudiciũ & naturalis scientiæ discretionem habent cognitionem boni & appetitum: sed nõdum habent affectum. Sunt perfecti qui spiritu agũtur, qui à Spiritusancto plenius illuminãtur: & quia sapit eis bonum cuius trahũtur affectu, sapiẽtes uocãtur. ¶ Virtus uerò cognitiua humanorũ, uel est cognitiua rerũ quæ propter hominẽ à Deo factæ sunt, quę specialiter attendit bonum & malum in eis, quæ uidetur esse donum scientiæ: uel attenditur circa ea quæ ab homine propter Deum agenda sunt. Quæ duplex est: scilicet prudẽtia sumpto nomine strictè: & hæc attẽditur circa agẽda communiter. Et donum consilii, quod attenditur circa ardua, quæ propter arduitatẽ suã nõ sunt in præcepto, circa quæ maximè præcipitatio cauẽda est. ¶ Videtur etiã prudentia posse distingui, sicut Seneca scientiam moralem diuidit. Cuius pars una rebus pretia

tia imponit, rectè existimans unāquāque. Secūda affectus ordinat, impetus animi refrenans. Tertia, quid, quādo, ubi & quēadmodum agi debeat determinat. Secūdum Tullium uerò in Rhetoricis, distinguitur prudētia in memoriam, intelligentiā, prudētiā. Memoria est, per quā animus repetit illa quæ fuerunt. Intelligētia est, per quā ea prospicit quæ sunt. Prouidentia est, per quam futuri aliquid uidetur antequam factum sit.

De Memoria & Obliuione.

AD memoriā monemur. Eccl. 1. Memēto quæ ante te fuerunt. Memoriæ mortui uiuunt. Memoriæ illa pars uitæ nostrę quę præterit, manet: sine hac quasi perdita est. Senec. Qui nil de præterito cogitat, uitā perdidit. Memoria thesaurus est cognoscibiliū. Ipsa est uelut quoddam seruatoriū, in quo ueritas utilis, quā ratio inuestigādo cepit, fideliter seruatur. Animus obliuiosus est uelut locus ubi quicquid repositum fuerit moritur, Obliuio enim est quasi quædā mors. Gre. 1. parte Moraliū: Sicut mors quod interficit, cogit ut nō sit in uita: ita obliuio hoc quod intercipit agit, ut nō sit in memoria. Animus obliuiosus est quasi stomachus cibū receptū reiiciēs. Greg. in homil. Cibus mētis sermo Dei est, & quasi acceptus cibus lāguēte stomacho reiicitur, quando auditus sermo in uētre memoriæ nō tenetur. Quisquis alimēta nō retinet, huius profectò uita desperatur. ¶ Et notandū quòd multa sunt quorū memoria specialiter est laudabilis, de quibus causa breuitatis decem ponamus. ¶ Primo laudabilis est memoria beneficiorū, & maximè memoria creatoris & redęmptoris nostri. Eccl. ult. Memēto creatoris tui. Et Luc. 22. Hoc facite in meā cōmemorationē. Exod. 13. Mementote diei huius in qua egressi estis de Aegypto. Eccle. 29. Gratiā fideiussoris ne obliuiscaris. Posuit enim animā suā pro te. Bern. ad fratres de mōte Dei: Scit, quicunque habet sensum Christi, quātum Christianæ pietati expediat, quātum seruū Dei, seruū redemptiōis Christi deceat, & utile ei sit una saltem aliqua diei hora passiōis ipsius ac redemptiōis attētius recolligere beneficia, ad fruēdū suauiter in cōsciētia, & recolēdum fideliter in memoria. Memoriā etiā beneficiorū acceptorū uidētur habere animalia irrationabilia. ¶ Secūdo memoria mādatorū Dei. In Psal. Et memores sunt mādatorū ipsius ad faciendum ea. Deut. 6. Erūt uerba hæc quæ ego pręcipio tibi hodie in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis sedēs in domo tua, & ambulans in itinere, dormiēs atque consurgens. Numeri 15. Dices ad filios Israēl, ut faciāt sibi fimbrias per quatuor angulos palliorū, ponētes in eis

uittas

uittas hyacinthinas, quas cùm uiderint, recordenſ omniũ mãdatorum Dei. Ioſue 1. Nõ recedat uolumen legis huius ab ore tuo: ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus. Eccl.3. Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris: ſed quæ præcipit tibi Deus, hæc cogita ſemper. ¶ Tertio memoria iuſtitiæ quã Deus exercuit in tranſgreſſores mandatorũ ſuorũ. In Pſal. Memorabor iuſtitiæ tuę ſolius. Eccleſia.38. Memor eſto iudicii mei, ſic enim erit & tuũ. ¶ Quarto memoria belli ſpiritualis, in quo tot & tãti ceciderunt, quæ ualet ad hoc ut cautiores ſimus. Iob 40. Memẽto belli, & nõ addas amplius quicquam loqui. Hieron. Ne in præterita caſtitate cõfidas: nec Dauid ſanctior, nec Sãpſone fortior, nec Salomone potes eſſe ſapiẽtior. Memẽto ſemper quòd paradiſi colonum mulier de poſſeſsiõe ſua eiecerit. ¶ Quinto memoria diuinæ miſericordiæ, utilis in tribulatiõe poſitis, ne deſperẽt. Eccleſ.51. Memoratus ſum miſericordiæ tuæ Domine. 1. Mach. 4. Memẽtote quomodo ſalui facti ſunt patres noſtri in mari rubro. ¶ Sexto memoria laudabilis uitæ ſanctorũ, quam imitari debemus. Greg. Facta præcedẽtium patrum cõſideremus, & nõ erũt grauia quæ toleramus. Io. 15. Memẽtote ſermõis mei quẽ ego dixi uobis: non eſt ſeruus maior Domino: ſi me perſecuti ſunt, & uos perſequentur. ¶ Septimo memoria aduerſitatis in proſperitate. Eccl.18. Memento paupertatis in die abundantiæ. ¶ Octauo memoria ſtatus honorabilis à quo quis degenerauit: ut eſt nobilitas parẽtum, uel carnalium, uel ſpiritualium: uel propria nobilitas ſpiritualis à qua quis decidit. Sap. Nobilitatis ad hoc tãtũ memineris, ut cũ claritate generis, morũ ſanctitate cõtendas, & cum nobilitate corporis animi nobilitate proficias. Eſa.51. Attẽdite ad petram de qua excisi eſtis &c. Attendite ad Abrahã patrẽ ueſtrũ. Apoc.2. Memor eſto unde excideris, & age pœnitẽtiã. ¶ Nono memoria in eo qui ad proſperitatem deuenit, eorũ qui in aduerſitate eius ſocii fuerunt. Gen.40. Memẽto mei, cùm bene tibi fuerit. ¶ Decimo memoria propriorũ peccatorũ ad dolẽdum pro eis. Eſa.38. Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. ¶ Itẽ notãdũ quòd quatuor ſunt quorũ obliuio uidetur eſſe laudabilis. Primo obliuio iniuriarũ. Leui.19. Non memor eris iniurię ciuiũ tuorũ. Animus obliuioſus beneficiorũ & tenax iniuriarũ eſt uelut colatoriũ fæces retinẽs, & quod purũ eſt exire permittẽs. Secundo obliuio bñficii alteri dati. Hæc enim eſt lex bñficii inter duos, ut ait Sapiens, quòd alter ſtatim debet obliuiſci dati, alter memor accepti eſſe. Tertio obliuio

uio delectationũ quas aliqs habuit in præteritis peccatis. Qui recogitat peccata præterita delectãdo in ipsis:mẽte reuertitur in Aegyptũ,ut filii Israël. Num. 11. Recordamur pisciũ quos cõmedere solebamus in Aegypto gratis:in mẽtẽ nobis ueniũt cucumeres. Hoc est etiã respicere retro,ut uxor Loth,Gen.19.quę uersa est in statuã salis.Lucę 17. Memores estote uxoris Loth. Hoc etiã est habere idola apud se,ut Rachel Genes.31. Quarto obliuio rerũ tẽporaliũ quæ ad contẽplatiuos perfectos ptinet. Phil.3.Quæ qdẽ retrò sunt obliuiscẽs:ad ea uerò quæ sunt priora extẽdẽs meipsum.Macrob. loquẽs de tẽperãtia pfectorũ:Tẽperãtia,inqt,est terrenas cupiditates non reprimere,sed potius obliuisci. ¶Itẽ notãdũ ꝙ quinque sunt quæ uidẽtur facere ad bonitatẽ memoriæ. Primum est sicca cõplexio. Siccitas enim est dispositio cõueniẽs ad tenacitatẽ impressionũ, sicut humiditas est dispositio cõueniẽs ad receptionẽ earũ. Secũdũ est exercitiũ circa unũ uel pauca,nõ circa multa.Vnde pueri quamuis sint humidi, firmiter in memoria retinẽt:qa animæ eorũ nõ occupãtur circa multa,sicut animę maiorũ.Eccl.38.Qui minorat̃ actu, pcipiet sapiẽtiã. Tertiũ est,placẽtia rei cognitæ. Hanc causam innuit Plato esse in tenera ætate, quare ea quæ addiscũtur firmiter in memoria retinẽtur. Tenacior,inquit,& fortè maior in illa ætate cognitiõis delectatio cognita mentibus altius infigit. Quartum est nouitas.Horatius: Quo semel est imbuta recẽs,seruabit odorem Testa diu. Ideo utilia citò addiscẽda essent. Memoria enim impleta supuacuis, utilia difficilius retinet. Senec. in epistolis: Liberaliũ artiũ cõsecratio uerbosos sibi placentes facit.& ideo nõ discẽtes necessaria, quia superuacua didicerũt. Quintũ est,infixio memoriæ lõga ruminatiõe facta.Senec.Certis ingeniis immorari & innutriri oportet, si uelis aliqd trahere qd' in animo fideliter sedeat.Itẽ cùm multa percurreris, unũ excipe quod illo die decoquas. ¶Et notãdũ,quod nõ habet bonã memoriam, scriptura deberet supplere eius defectũ. Eccl.38.Sapiẽtiã scribe in tpe uacuitatis. Scripsit Dñs decalogũ bis populo Iudæorũ in tabulis lapideis.Exo.31.& 34. Sũt q nihil ponunt in memoria, sed oĩa in scripto. Sũt alii q cõfidẽtes in memoria sua, nihil cõmendant scripturæ:& utrũq; uitiũ est.Pythagoras:Caue ne armariũ doctius q̃ pect⁹ habeas.Sen.Distrahit librorũ multitudo.Itaq; cùm legere nõ possis quantũ habueris,satis est habere quãtũ legas. Ber.ad fratres de mõte Dei:Nõ tm̃modo agẽdũ est ut cũ aliqua delectatiõe uel sine grãdi nausea dies trãsigatur:sed etiã ut de peracta dieta ad profectũ mẽtis semper

ſemper aliquid in cõſciẽtia reſideat, aliqd quotidie in theſaurum cordis cõgeratur. Bern. De quotidiana lectiõe aliqd in uẽtrẽ memoriæ dimittẽdũ eſt, qđ fidelius digeratur, & ſurſum reuocatũ crebrius ruminetur, qđ propoſito cõueniat, quod intẽtioni proficiat, qđ detineat animum ut aliena cogitare non libeat. Hiero. Fatuum eſt propter cõfidentiã memoriæ nihil ſcripto cõmendare: quia in memoriam primo ſenectus incurrit, ut ait Senec.

De Prouidentia.

SEQVITVR de Prouidẽtia, ad quã monemur exemplo formicæ. Prou. 6. Vade, inqt, ad formicam, ô piger, & cõſidera uias eius, & diſce ſapientiã: quæ cùm nõ habeat ducẽ, nec præceptorẽ, nec principẽ, parat æſtate cibum ſibi. Et Gene. 41. exẽplo Ioſeph qui ſeptẽ annis fertilitatis cõgregari fecit quæ erãt neceſſaria ſeptẽ annis ſterilitatis futuræ. Prou. 19. Qui cõgregat in meſſe, filius ſapiẽs eſt. Deute. 32. Vtinã ſaperẽt, & intelligerẽt, ac nouiſsima prouiderent. Prouidẽtia ualde utilis eſt. Tob. 9. dixit Tobias Azariæ: Si meipſum tradã tibi ſeruũ, non ero condignus ꝓuidẽtiæ tuæ. Senec. Qui nihil de futuro premeditatur, in omnia incautus incidet. Prouidentia, uel mala futura uitat, uel tẽperat, uel animo præparat ut ea leuius ferat. Greg. Eo periculũ uitari non põt, quo nõ potuit præuideri. Senec. Propone animo tuo & mala futura & bona, ut illa ſuſtinere poſsis, iſta moderari. Greg. in homil. Minus iacula feriũt quæ prçuidẽt̃, & nos tolerabilius mũdi mala ſuſcipimus, ſi cõtra hæc per præſciẽtiæ clypeũ munimur. Itẽ in Moral. Tãto quiſque minus aduerſitate uincit̃, quãto contra illã præſciẽdo paratus inuenit̃. Itẽ in Paſtoralibus: Hoſtis callidus tanto liberius pectus percutit, quanto nudũ à ꝓuidẽtię lorica deprehẽdit. Itẽ dũ cõtra ictum qſq; paratior redditur, hoſtis q ſe inopinatum credidit, eo ipſo quòd præuiſus eſt eneruatur.

De diuiſione Prudẽtiæ ſecundũ Sen.

SENECA in libro de quatuor uirtutibus principalibus, tãgit diuiſionẽ Prudẽtiæ ſimilẽ diuiſiõi Tullii iã poſitę, dicens: Si prudẽs fueris, animus tuus tribꝰ tẽporibus diſpẽſetur, præſentia ordina, futura ꝓuide, præterita recordare. Sũt aliqui q futura ordinãt quæ nõ ſunt in ſua ptãte: prçſentia uerò cõfuſa & inordinata relinquũt. Act. 1. Non eſt ueſtrũ noſſe tẽpora, uel momẽta quæ pater poſuit in ſua ptãte. Bern. Quid de futuro miſer tã temerariè præſumis, tãquã pater tpa & momẽta in tua & non in ſua magis poſuerit ptãte? Tales uitam quam habent uolũt perdere, & quam non habent propoñũt utiliter diſpẽſare. Illã partẽ uitę quã Deus iã dat, in cõtumeliã Dei uolunt expẽdere: illã

uerò

uerò quam Deus nondũ eis dedit, uolunt Deo dare, & de illa gratiam Dei acquirere. ¶ Et notandũ ꝙ ordo secundũ Aug. 19. de ciuita. Dei, est parium dispariumq; rerum sua cuiq; loca tribuẽs dispositio. Et facit multum ordinatio ad quietẽ mẽtis. Aug. in lib. Confes. Minus ordinata quieta sunt, ordinata quiescunt. Idẽ: Iussit Deus, & sic est, ut pœna sibi sit inordinatus animus. Debet uerò homo ordinare se & suos & sua. Quantũ ad se, ordinabiliter ille uiuit (iuxta uerbũ Bern.) qui in conuersatione sua solicitè conseruat uias suas, & in cõspectu domini, & in conspectu proximi cauẽs sibi à peccato, & proximo à scandalo. ¶ Quadruplex uerò ordinatio debet esse in homine. Prima est considerationis. Bern. in lib. de cõsideratione: Consideratio tua à te inchoët, ne frustrà extendaris in alia te neglecto. Secunda est affectiõis præcipuè illius quę aliis supereminet: scilicet dilectionis. Cãti. 2. Ordinauit in me charitatem. Tertia est negotiorum secundũ diuersitates tẽporũ. Bern. ad fratres de mõte Dei: Mane præteritæ noctis fac à temetipso exactionẽ, & uẽturæ diei tu tibi indicito canonẽ: uespere præteritæ diei rationẽ exige, & superuenientis noctis fac indictionẽ. Sic districto nõ uacabit lasciuire aliquando: singulis horis secundũ cõmunis instituti canonem sua distribue exercitia: cui spiritualia, spiritualia: cui corporalia, corporalia: in quibus sic exoluat omne debitũ spiritus Deo, corpus spiritui, ut si quid fuerit intermissum, si qd neglectũ, si quid imperfectũ suo loco, suo modo, suo tẽpore non habeat impunitũ uel irrecõpensatum. Idem in eodem: Primum extra quotidianũ sacrificiũ orationum uel lectionis, studiũ conscientiæ quotidianæ discussioni, emendationi, compositioni pars sua Dei neganda non est. Quarta est ordinatio pertinens ad pugnã spiritualem. Virtutes enim animæ præparatæ debent esse ad certamina sibi cõpetentia. Temperantia, cùm ad mensam acceditur. Prudentia, cùm quid agendũ sit, tractandũ est, & sic de cæteris uirtutibus. Grego. in Moral. Quodlibet certamen exuperat, qui mentẽ certamini ante certamẽ parat. Anima uirtutes habens dæmonibus terribilis est, ut castrorũ acies ordinata, Cant. 5. Prouer. 24. Cum dispositiõe initur bellũ. Suos debet homo ordinare ostendẽdo quid unicuiq; sit agẽdũ, & quid unicuiq; sit habẽdũ. Propter primam ordinationẽ regina Saba admirata est ministros Salomonis. 3. Reg. 10. Vidẽs regina Saba omnẽ sapientiã Salomonis &c. & ordinem ministrantiũ &c. nõ habebat ultrà spiritum. De secũda ordinatione habes Esaiæ 38. Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & nõ uiues. Debet etiã

homo sua ordinare, ut utiliter expēdātur, uel utiliter retineantur. Eccl.7. Pecora tibi sunt, attēde illis: & si sunt tibi utilia, perseuerent apud te.

De alia diuisione Prudentiæ.

PRVDENTIA à quibusdā diuiditur in quatuor species, scilicet prouidentiā, circūspectionē, cautionē, docilitatē. Quarū specierum numerus sic uidetur posse manifestari. Cognitio salubris quæ ad prudentiā pertinet, considerari potest absolutè prout est in cognoscēte, uel put distribuitur alteri. Est enim thesaurus nobilis qui distributus suscipit incrementū. Et sicut dicit Aug. in lib. de doct. Christia. Omnis res quæ dādo deficit, nondū habetur & nō datur. si nōdū habetur, quomodo habēda est? Secundū ergo quod prudentia dirigit circa distributionē sciētiæ seu cognitionis salubris est hæc species eius docilitas. Secūdū uerò ꝙ absolutè cōsideratur ut est in cognoscēte, tres habet species. Cùm enim sit lumen rationē perficiēs ad uidendū quæ agenda sunt: ratio autē perfectè nō uidet nisi uideat remota ut propinqua, & nisi uideat res interius, & nō solùm superficialiter: & nisi res uideat undiq; & nō solùm ex parte una: prudentia speciem unā habet qua uidētur remota, scilicet prouidētiā, quæ sic dicta est, eò ꝙ procul uideat. Et potest extendi nomen prouidētiæ ad memoriā & prouidētiā, quas ponit Tull. Ratio enim procul uidet, siue præuideat futura, siue præterita. Simili modo nomen memoriæ quādoq; extēditur ad futura, ut Eccle.7. In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua. Aliā speciem habet prudētia, qua ea quæ uidentur superficialiter bona, agnoscūtur esse mala, scilicet cautionē. Aliam etiā habet qua undiq; uidet, scilicet circūspectionē. Prouidētia proprio sumpto nomine, est præsens notio futurū pertractans euentū. Huius officiū est, ex præteritis & præsentibus futura perpendere. Boët. in lib. Consolationū: Non quod ante oculos situm est, sufficit intueri: rerum exitus prudentiam metitur. Imprudens uiam respicit qua iturus est: prudēs uerò finem uię attendit. Si dicatur imprudenti, Veni mecū ducā te honorificè & per uiā pulcherrimā, paratus est ire, nō requirens amplius: prudens uero requirit quò ducēdus sit. Et si dictū ei fuerit, ad suspēdiū: nō uult illuc ire, nec eques, nec pedes, nec per uiā amœnā, nec asperā. Si uerò dictū ei fuerit, ꝙ ad locū ubi regnabit: paratus est illuc ire pedes etiā per uias asperas. Qui sine prouidentia est, est sicuti homo debilē habēs uisum, qui ea quæ sunt iuxta oculū uidet, remota uerò aliquātulū nō uidet. ¶ Circūspectio est cōtrariorū uitiorū cautela. Officium huius uirtutis est, per diligentē cōsiderationē

inter

inter cõtraria uitia mediũ tenere. Ad hanc uirtutẽ pertinet sic libertatẽ seruare, ut fugiẽdo auaritiã, prodigalitatẽ nõ incurramus: & sic recedere à temeritate, ꝙ in timiditatẽ nõ cadamus. Ad illud quod est circũspectiõis monet nos Salomon Prou.4. dicens: Omni custodia serua cor tuũ. Dicturus custodia, præmisit omni: ne hinc hostibus fores claudas, & aliũde aditũ pandas. Circũspectio cõmẽdatur nobis. Ezech.1. ubi dicitur, ꝙ totũ corpus plenũ erat oculis. Et Apoc. 4. ubi legitur ꝙ animalia plena erãt oculis antè & retrò. Ouid. In uitium ducit fuga culpæ si caret arte: Dũ stulti uitant uitia, in contraria currunt. Ad circũspectionẽ etiam uidetur pertinere, cùm aliquis est undiq; cinctus malis, minus malũ eligere. Gre. in Moral. Qui murorũ ambitu undiq, ne fugiat clauditur: ibi se in fugã præcipitat, ubi murus breuior inuenitur. ¶ Cautio est discernere à uirtutibus uitia uirtutũ speciẽ præferẽtia. Isid. Quædam uitia uirtutũ speciẽ præferunt: unde semper perniciosius suos sectatores decipiunt, quia se sub uelamine uirtutis tegunt. Nam sub prætextu iustitiæ crudelitas agitur, & remissa segnities mansuetudo creditur. Cicero: Nullæ sunt occultiores insidiæ, quàm hæ quæ latent in similitudine officii. Greg. in Moral. Plerunq; uitia colore uirtutũ tincta, tãto nequiora sunt, quãto & esse uitia minimè cognoscũtur. Hostis nostri malitia cautè se arte palliat: ut plerũq; ante deceptæ mentis oculos culpas uirtutes fingat, ut inde quis quasi expectet præmia, unde æterna dignus est inuenire tormẽta. Cautio apparens bonũ interitus inspicit, & malitiã ibi perpendit. Senec. Qui decipiunt, nihil habent solidi, tenue est mendaciũ, perlucet si diligẽter inspexeris. Qui sine cautione sunt, frequẽter incurrunt illam maledictionem. Esa.5. Væ qui dicitis bonũ malum, & malum bonũ. ¶ Docilitas est prudentia erudiẽdi imperitos, quæ cõmendatur nobis exemplo Salomo.1. Reg.3. Cui cùm dñs dixisset, Postula quod uis ut dem tibi: ipse docilitatẽ uidetur prætulisse omnibus, dicẽs: Dabis seruo tuo cor docile.

De XII. *quæ iuuant ad hoc, quòd aliquis debitè doceat. Et de tribus quæ doctor debet attendere in sua doctrina.*

NOTANDVM quod XII. sunt quæ uidẽtur facere ad hoc ut aliquis debito modo doceat, maximè doctrinã salubrẽ. Primũ est, si ipse laudabiliter uiuat. Augu. in lib. de doctrina Christiana. Nõ obedienter auditur, qui seipsum nõ audit. Greg. in Mora. Cũ imperio docetur qđ prius agitur, quàm dicitur: Nã doctrinæ subtrahit quis fiduciã, quãdo cõscientia præpedit linguã. Vita debet iuuare doctrinã, nõ impedire. Et primò debet, q docet, infor

informare se in doctrina, postea alios. Prouer. 5. Bibe aquã de cisterna tua, & fluẽta putei tui. Et pôst subditur: Deriuẽtur fontes tui foras. De hoc require in tracta. de Superbia. ca. De appetitu magisterii. Secũdũ est, ut authoritatẽ magisterii Deo, nõ sibi attribuat. Aug. in lib. de doctrina Christia. Quoniã Christus seminat, ego qui sum uix cophinus seminatis, in me ipse ponere dignatur quod uelit spargere. Nolite ergo attẽdere ad utilitatem cophini: sed ad charitatẽ seminis & potestatẽ seminatoris. Idẽ in eodẽ: Christus est qui docet, cathedrã in cælo habet, schola eius in terra est. Schola ipsius corpus eius est: caput docet mẽbra sua: lingua loqtur pedibus suis. Idẽ super Can. Io. Magisteria forinsecus, adiutoria sunt & admonitiones: cathedrã habet in cælo, qui corda docet. ¶ Tertiũ est, ut doctrinæ orationem præmittat. Aug. in lib. de doctr. Christ. Si regina Esther pro suæ gentis tẽporali salute locutura apud regẽ, orauit, ut in os eius cõgruũ sermonẽ dñs daret: quãto magis orare debet ut tale munus accipiat qui pro æterna hominũ salute in uerbo & doctrina laborat? Idẽ in eodem: Agat eloquẽs quantũ potest cũ bona & iusta & sancta dicit, ut intelligẽter & libẽter, ut obediẽter audiatur: & hoc se posse si potuerit, & quantum potuerit pietate orationũ magis quàm oratorũ facultate nõ dubitet, ut orãdo pro se & pro illis quos allocuturus est, sit orator antequam doctor. ¶ Quartum est, ut sentẽtiã plus amet quàm uerba. Aug. Bonorũ ingeniorũ insignis est indoles, in uerbis uerũ amare nõ uerba. Idem in eodẽ: Vtrum ignoscere producta syllaba tertia aut correpta dicatur, nõ multum curat qui pro peccatis Deum petit ut ignoscat: sed tamẽ eo magis inde offenduntur homines, quo infirmiores sunt, & eo infirmiores, quo doctiores uideri uolũt. Idem in eodẽ: Quid prodest clauis aurea, si aperire quod uolumus nõ potest? & quid obest lignea, si potest, quando nihil quærimus nisi patere quod clausum est? Idem: Cauendũ est ne diuinis grauibúsq; sentẽtiis dũ numerus additur, pondus detrahatur. Ad numerũ, prout hic sumitur, intelligas pertinere proportionem syllabarum, metrũ & colores rhetoricos. Itẽ Augu. in eodẽ: In authoribus nostris hoc mihi plus placet, ꝙ ibi rarissimè eos inueni numeros: satis est enim ei propter quod agitur ut uerba congruentia, nõ oris eligatur industria, sed pectoris sequantur ardorẽ. Senec. Oratio quæ ueritati dat operam, incõposita esse debet & simplex. Idẽ: Oratio quæ sanandis mẽtibus adhibetur, descẽdere in nos debet. Idẽ: Non delectẽt uerba uestra, sed prosint: si tamen contingere eloquentia nõ solicito, potest;

potest, si autẽ parata est, aut pro uero cõstat, assit, & res pulcherrimas prosequatur, sit talis, ut potius res, quàm se ostẽdat. Aliæ artes ad ingeniũ pertinent, hic animi negotium agitur. Non quærit æger medicum eloquentem, non quærit quare gratuletur sibi quòd inciderit in medicum disertum, sed si ita competit ut ille idem qui sanare potest, compte de his quæ faciẽda sunt disserat, hoc tale est, quale si peritus gubernator etiã formosus est. Quid aures meas scabis? quid oblectas? curare debes morbũ ueterem grauem publicum: tantũ negotii habes, quantum in pestilentia medicus: circa uerba occupatus es, uide si sufficis rebus. Aug. in libr. Confess. Didiceram perinde esse sapientiam & stultitiam, sicut sunt cibi utiles & inutiles: uerbis autẽ ornatis & inordinatis sicut uasis urbanis & rusticanis utrosq; cibos posse ministrari. ¶ Quintũ est, ut in scripturis sensus authoris requiratur. Aug. in lib. de doctrina Christiana, loquens de illo qui aliud in scripturis sentit, quàm ille qui scripsit: ea tamen sentẽtia deceptus quæ ædificat charitatẽ, dicit ꝙ illa fallitur ac si quisquã deserens uiam, eò tamen per agrũ pergat, quò uia illa perducit: corrigẽdus est tamen, & quàm sit utile uiam nõ deserere, demonstrandũ est, ne in consuetudine deuiãdi etiam in trãsuersum aut peruersum ire cogatur. Deinde innuit caussam quare cauẽdũ sit hoc in scripturis, dicẽs: Titubabit fides, si diuinarum scripturarũ uacillat authoritas. ¶ Sextũ est, ut in scriptura sacra nõ ubiq; mysteriũ requiratur. Aug. 16. lib. de Ciuit. Dei: Non sanè omnia quæ gesta narrantur, significare aliquid putanda sunt: sed propter illa, quæ aliquid significãt, & ea quæ nihil significant attexuntur. Solo uomere terra proscinditur: sed ut hoc fieri possit, etiam cætera aratri membra sunt necessaria. Et soli nerui in citharis & cæteris uasis musicis aptãtur ad cantum: sed ut aptari possint, insunt & cætera quæ nõ percutiuntur à canentibus, sed ea quæ percussa resonant, his cõnectũtur. Ita in prophetica historia dicũtur & aliqua quæ nihil significant, sed quibus adhæreant ea quæ significant, & quodãmodo religãtur. ¶ Septimũ est, ut diuidendo mediocritas seruetur. Senec. in epistolis: Philosophiã in partes non in frusta diuidã. Diuidi enim eam, nõ cõcidi, utile est: nã cõprehendere quẽadmodũ maxima, ita minima, difficile est. Item partes eius quod diuisum est, innumerabiles esse & paruulas nõ oportet. Idem: Vitii habet nimia qđ nulla diuisio: simile cõfuso est quicquid usq; in puluerẽ sectũ est. ¶ Octauum est, inter tarditatẽ & præcipitationem medium in proferendo seruare. Senec. in epist. Philoso-

phi pronuntiatio ficut uita debet esse composita: nihil ordinatum est, qđ præcipitatur & properat. Idem: Aequè stillare illam nolo, quàm currere. Non extendat aures, nec obruat. Idē: Inopia uerborum & exilitas minus intentum auditorē habet, tędio interruptæ tarditatis: facilius tamen insidet quod expectatur, quàm quod prętervolat. Deniq; tradere homines discipulis præcepta dicūtur. Non traditur qđ fugit. Quomodo omnino regere potest, qui regi non potest? Idem: Remedia non prosunt, nisi immorētur. Idem: Dicendi celeritas nō satis decora est philosophię, quę ponere debet uerba, nō proijcere. Idem: Quemadmodum sapiēti uiro incessus modestior conuenit: ita oratio pressa, nō audax. ¶ Nonū est, ut dicendo ueritatē non deserat. Aug. in libro de doctrina Christiana: Minus intelligantur, minus placeant, minus moueant quæ dicūtur, uera tamen dicantur & iusta. ¶ Decimū est, ut doctrina facilè sit aperta. Augu. in lib. de doct. Chri. Quid prodest locutionis integritas, quam non sequitur intellectus audientis, cum loquendi omnino nulla sit causa, si quid loquimur non intelligant, propter quos ut intelligant loquimur. Prou. 19. Doctrina prudentū facilis. Eccle. 4. Ne abscondas sapientiā in decore eius. 1. Cor. 14. Si incertam uocem det tuba, quis præparabit se ad prælium. Idem in eodem: Volo in ecclesia quinque uerbà sensu meo loqui, ut & alios instruam, quàm decē millia uerborū lingua. Ambro. Melius est ut nos intelligant populi, quàm ut cōmendēt grammatici. Aug. 4. libro de doct. Chri. Quę uix intelligūtur uel raro, si aliquid urget, uel nūquā, omnino in populi audientiam mittenda sunt. ¶ Vndecimū est, ut doctrina sit breuis. Ecc. 21. Verba sapientum statera ponderabuntur. Aug. in li. de doc. Chri. Sicut ingratus est, qui cognita obnubilat: sic onerosus est, qui cognita inculcat. Ouid. Quicquid præcipies, breuis esto: ut citò dicta Percipiant animi dociles, doceantq; fideles. Omne superuacuū pleno de pectore manat. ¶ Duodecimum est, ut doctrina sit utilis. Seneca in epistolis: Etiam si multū esset ætatis, parcè dispensandum erat, ut sufficeret necessariis: nunc quę demētia est, superuacua discere in tēporis egestate? Doctrina moralis debet esse contra pestē aliquam, & finaliter ad ædificandā dilectionem Dei & proximi in hominibus. Seneca in epistolis: Aliquid quotidie aduersus paupertatē, aliquid aduersus mortē auxilii compara: nec minus aduersus cæteras pestes. Aug. in li. de doctrina Chri. Legis & omniū diuinarū scripturarū plenitudo, & finis, est dilectio rei qua fruendum est, & rei quæ nobiscum

ea re frui potest. Et paulò pòst: Quisquis igitur scripturas diuinas uel quálibet earum partem intellexisse sibi uidetur, ita ut eo intellectu nō ædificet, geminam charitatē Dei & proximi, nondum intellexit. ¶Itē notandum, ꝙ doctor in doctrina sua tria debet attendere: scilicet ut instruat, placeat, & ad agēdum moneat. Augu. in quarto lib. de doctr. Christ. Dixit quidam eloquēs, & uerum dixit, ita debere dicere eloquētem, ut doceat, ut delectet, ut flectat. Deinde addidit: Docere necessitatis est, delectare suauitatis, flectere uictoriæ. Docēdi necessitas in rebus est constituta quas dicimus: reliqua duo modo quo dicimus. Qui ergo dicit, quum docere uult quamdiu non intelligitur, nondum se existimet dixisse qđ uult ei quē uult docere. Si uerò intelligit, quocūq; modo dixerit, dixit. Quòd si delectare uult eum cui dicit aut flectere, interest quomodo dicat: sicut autē ut teneatur ad audiendū delectandus est auditor, ita flectēdus ut moueatur ad agēdū: & sicut delectatur si suauiter loqueris, ita flectitur si amet qđ polliceris, timeat, qđ minaris, oderit quod arguis. Itē Aug. in eod. Quis audeat dicere aduersum mēdaciū in defensoribus inermē debere consistere ueritatem? ut scilicet qui res falsas persuadere conantur, nouerint auditorē uel beneuolum, uel attentum, uel docilem facere: isti autem non nouerint, & illi falsa apertè dixerint: similiter isti uera sic narrēt ut audire tędeat, intelligere nō pateat, credere postremò nō libeat. Illi fallacib⁹ argumētis ueritatem oppugnēt, asserant falsitatem: isti nec uera defendere, nec falsa ualeāt refutare. ¶Item notandum, ꝙ doctor sacræ scripturæ nō debet esse timidus uel remissus. Aug. in li. de disciplina Chri. Qui timuerit ne semē cadat in terrā malā, non perueniet ad bonā. Iactamus semina, spargimus semina: sunt qui contemnunt, sunt qui reprehēdunt, sunt qui irridēt. Ista si nos timuerimus, nihil habemus seminare, & in messe habemus esurire. 2. ad Timoth. 4. Prædica uerbum: insta opportunè. Mat. 9. Circuibat Iesus omnes ciuitates & castella, docēs in synagogis eorū. Marc. 7. Circuibat Iesus castella, in circuitu docēs. Luc. 11. Et erat quotidie docēs in templo. ¶Itē notandum, quòd secundū quosdam docilitas est uirtus dirigēs hominem tam in addiscendo, quàm in docendo.

De his quæ ualent ad hoc ut quis bene addiscat.

ET secundum hoc sciēdum est, ꝙ septem sunt quæ uidentur ualere ad hoc ut aliquis bene addiscat maximè scripturā sacrā. ¶Primū est, ut homo bene uiuat. Aug. Errat quisquis ueritatem se cognoscere posse putat, si adhuc nequiter uiuat. Eccle. 1.

Concupiſcens ſapientiam, ſerua iuſtitiam, & dominus præbebit eam tibi. Eiuſdẽ 27. Volatilia ad ſibi ſimilia cõueniũt, & ueritas ad eos qui operãtur illã reuertetur. Apocal. 3. Collyrio inunge oculos tuos ut uideas. Gl. Collyrio oculi ut uideamus inunguntur, quũ ad cognoſcendã ueri luminis claritatẽ, intellectus noſtri aciẽ medicamine bonę operationis adiuuamus: qui male uiuunt, quaſi ſpurcitia manuũ ſuarum lumen diuinæ ſapiẽtiæ à ſe prohibẽt. ¶ Secundũ eſt oratio. Quum ſapiẽtia donũ Dei ſit, nõ debet aliquis tentare rapere eã uiolẽtia ſtudii Deo irrequiſito. Iac. 1. Si quis indiget ſapientia, poſtulet eã à Deo. Aug. Oratione melius ſoluũtur dubia, quàm inquiſitione alia. ¶ Tertium eſt humilitas, & hoc quãtũ ad quatuor. Primo, quãtũ ad hoc ut nullam doctrinã contẽnat. Sen. Primum documentũ eſt, ut nullam doctrinã contẽnas. Secũdo ut à nullo addiſcere erubeſcas. Sen. de quatuor uirtutibus: Eſto ſapientiæ cupidus ac docilis: quæ noſti, ſine arrogantia impartire poſtulãti: quę nõ noſti, ſine occultatione ignorãtię tibi poſtula impartiri. Etiã à malis debet homo addiſcere. Aug. in lib. de doct. Chri. Audiũtur utiliter qui utiliter nõ agunt: ſua enim quęrere ſtudẽt, ſed ſua docere non audẽt: & ita cathedra Moyſi cogit eos bona diſcere etiã nõ bona faciẽtes. Theophilus: Lector Originis ita botrum carpat, ne ſpinam attingat. Qui ſolũ à bonis uolũt addiſcere, ſimiles ſunt illis qui ſolũ in ſcyphis argẽteis uel aureis uolũt bibere, & tantũ in ſaccis purpureis uel aliter pretioſis frumentũ datum recipere, quorũ ſitis uel fames miſeranda nõ eſt. Tertiò quantũ ad hoc ut homo nõ erubeſcat cõfiteri ſe neſcire, qđ neſcit. Augu. Non erubeſcendum eſt homini ſe neſcire qđ neſcit, ne dũ ſcire ſe mentitur, nunquam ſcire mereatur. Quartò, quantũ ad hoc ut humilẽ modum loquẽdi quẽ habet ſacra ſcriptura, nõ cõtemnat. Augu. ad Voluſianũ: Modus dicendi qui ſacra ſcriptura contexitur, omnibus eſt acceſsibilis, quamuis paucisſimis penetrabilis. Idẽ: Inuitat omnes humili ſermone, quos non ſolũ manifeſta paſcit, ſed etiam ſecreta exercet ueritate. Idẽ tertio lib. cõfeſ. Inſtitui animã intendere in ſcripturis ſanctis: ſed mihi uiſa eſt ſancta ſcriptura indigna quam Tulliani dignitati cõpararem: tumor enim meus fugiebat modum eius, illa autẽ erat quę creſceret cũ paruulis. Sed ego dedignabar eſſe paruulus, & turgidus faſtu grandis mihi uidebar. Item in eodẽ lib. Mira profunditas eloquiorũ tuorũ, quorum ecce ante nos ſuperficies blandiẽs paruulis: ſed mira profunditas Deus meus, mira profunditas, horor eſt intẽdenti in eã. ¶ Quartum eſt, librorum emendationi

dationi intendat. Aug.2. lib.de doct. Christi. Codicibus emendandis primitus debet inuigilare solertia eorum qui scripturas diuinas nosse desiderant. ¶ Quintum est, ut homo sit diligens scripturas sacras indagãdo. Ad quod primo necessarius est timor Dei. Prou.1. Timor domini principiũ sapiẽtiæ. Ipse inquirentem à malo seruat. Prou. 14. Sapiens timet & declinat à malo. Et ibidem: Timor domini fons uitæ, ut declinet à ruina mortis. Itẽ nihil negligit. Ecc.7. Qui timet Deũ, nihil negligit. Secundo mansuetudo, ut homo credat authoritati diuinæ scripturę. Aug.2. li. de doc. Christiana: Ante omnia opus est Dei timore ad cognoscendã eius uoluntatẽ, deinde mitescere opus est pietate, neq; cõtradicere diuinæ scripturæ, siue intellectæ si aliqua uitia nostra percutit, siue non intellectę quasi nos melius sapere meliúsq; percipere possumus: sed cogitare poti⁹ & credere id esse melius & uerius, qđ ibi scriptum est, etiam si lateat, quàm illud, quod nos per nosipsos sapere possumus. Bern. ad fratres de monte Dei: In omnibus scripturis legenti, initiũ debet esse timor domini. Augu.2. libro de doctrina Christiana: In omnibus canonicis scripturis, timentes Deum & pietate mansueti quærunt uoluntatem Dei. Quo ordine uerò procedendum sit indagando scripturas sacras, August. eodem libro determinat, dicẽs: Erit diuinarum scripturarum solertissimus indagator, qui primò totas legerit, notásque habuerit: etsi nondum ad intellectum, iam tamen lectione duntaxat eas quæ uocantur canonicæ, non cæteras securius leget fide ueritatis instructus. Et infrà: In scripturis quærentium uoluntatem Dei, prima obseruatio est, nosse canonicas scripturas: etsi nondum ad intellectum, legendo tamen mãdare memoriæ, uel omnino incognitas non habere. Deinde ea quæ in eis apertè posita sunt uel præcepta uiuendi, uel regulæ credendi, solertius diligentiúsq; inuestiganda sunt, quæ tanto in eis quisque plura inuenit, quanto est intelligentia capacior. In his enim quæ apertè in scripturis posita sunt, inueniũtur omnia illa quæ contingent fidem, morésque uiuendi, spem scilicet & charitatem. Tunc uerò facta quadam familiaritate cum ipsa lingua diuinarum scripturarum, in ea quæ obscura sunt aperienda & discutienda pergendum est, ut ad obscuriores locutiones illustrandas, de manifestioribus sumantur exempla, & quædam cæterarum sententiarũ testimonia dubitationem in cæteris auferant. In qua re momoria ualet plurimum. ¶ Inquisitio uerò dupliciter fit. Quandoque ab alio quærendo, ad quod pertinet il-

lud Augustini, secundo libr. de doctrina Christiana, dicentis: Nulla res magis memoriæ mandanda est, quàm illa uerborum locutionúmque genera, quæ ignoramus, ut quum peritior occurrerit, quæri possint. Quandoque aliquis per se inquirit in scriptura, & tunc cauenda est ei temeritas, ne scilicet ignota pro notis habeat, hísque temere assentiat. ¶ Hæc enim præsumptio est, quam effugere qui uolet, adhibebit ad res considerandas tempus & meditationem. Augustinus in libr. de Vtilitate credendi: Duæ sunt personę laudabiles in religione. Vna eorum qui iam ueritatem inuenerunt, quos etiam beatissimos iudicare necesse est. Alia eorum qui studiosissimè & rectissimè inquirunt. Primi sunt in ipsa possessione: alii in uia qua tamen certissimè peruenitur. ¶ Tria uerò enumerantur alia genera hominum profectò improbanda ac detestanda. Vnum est opinantium, id est eorum qui se arbitrantur scire quæ nesciunt. Alterum siquidem qui sciunt se nescire, sed non ita quærunt ut possint inuenire. Tertium uerò eorum qui nescire se existimant, nec quærere uolunt. Item cauenda est in inquirendo curiositas, quæ est, non magnæ utilitati nimiam operam impendere. Seneca: Quid te torques in illa quæstione quã utilius est contempsisse, quàm soluere? Cauenda est etiam ibi instabilitas. Seneca in epistolis: Vide ne lectio authorum multorum, & omnis generis uoluminum, habeat aliquid uagum & instabile. Cauenda est etiam rixandi libido, quæ peritos in arte logica multum solet uexare. Augustin. 2. lib. de doctrina Christiana: Disputationis disciplina ad omnia genera obscura quæ in literis sanctis sunt penetranda, plurimum ualet, tantum ibi cauenda est rixandi libido, & puerilis quædam ostentatio aduersarium decipiendi. 2. ad Tim. 2. Noli uerbis contendere. Augustin. 4. lib. de doctrina Christiana: Verbis contendere, est non curare quomodo error ueritate uincatur, sed quomodo tua dictio dictioni alterius præferatur. Item cauenda est ibi nimia uelocitas in transcurrendo: nõ enim uidet animus transcurrendo latentem sententiam. Nihil magnum rerum ipsa natura citò effici uoluit, præposuítque pulcherrimo cuiq; operi difficultatem: nascendi quoque hanc legem fecit, ut maiora animalia uisceribus parentũ diutius continerentur. Aristote. dicit in lib. de natura animaliũ: Elephas fœmina prægnans est duobus annis, quæ est animal magnũ. Itẽ Sapiens: Omnia nostra dũ nascũtur, placẽt. Sed redeamus ad iudicium. Cito scribendo nõ fit ut bene scribatur. Bene scribẽdo fit ut citò, sed sũ-

max

maximè quum facilitas illa cõtigit, resistamus & ꝓuideamus, ut offerentes equos frænis quibusdam coërceamus. ¶Et notãdum quòd secundum Augu. secundo libro de doctrina Christiana, duabus causis nõ intelliguntur quæ scripta sunt: si aut ignotis, aut ambiguis signis obtegũtur: sunt autẽ signa propria uel trãslata. Propria dicuntur cũ his tribus signãdis adhibẽtur, ꝓpter quas sunt instituta: ut quũ dicimus bouẽ, intelligentes illud animal. Trãslata sunt, quum ipsæ res ad aliquid aliud signãdum usurpantur: ut quum dicimus bouem, intelligentes Euãgelistam. Contra ignota signa propria, magnum remediũ est linguarum cognitio, & uarietas interpretationum. Cõtra ignota signa trãslata, remediũ est cognitio rerum ad quas signãdas transferuntur. August. tertio libro de doctrina Christiana, cõtra ambiguitatẽ signorũ dat remedium: Homo, inquit, timens Deũ, uoluntatẽ eius in scripturis sanctis diligẽter inquirit. Et ne amet certamina pietate mãsuetus, præmunitus etiam scientia linguarũ ne in uerbis locutionibusque ignotis inhęreat, pręmunitus etiam cognitiõe quarũdã rerũ necessariarũ, ne uim, naturámue earũ quę propter similitudinem adhibentur, ignoret, adiuuante etiam codicũ uarietate, quã solers emendationis diligentia procurauit, ueniat ita instructus ad ambigua scripturarum discutienda atque soluenda. Et paulò pòst: Quum uerba propria faciunt ambiguã scripturam, primo uidẽdum est ne male distinxerimus aut prnũtiauerimus. Cum ergo adhibita intẽtio incertum esse prouiderit, quomodo distinguendum aut quomodo pronuntiãdum sit, consulat regulam fidei quando scripturarum planioribus locis & ecclesiæ authoritate percepit. Quòd si ambæ uel etiam oẽs, si plures fuerint partes ambiguitatis, & secũdum fidem sonuerint, textus ipse sermonis à pręcedẽtibus & sequẽtibus partibus restat consulendus, ut uideamus cui sentẽtię de pluribus quæ se ostendunt ferat suffragium, eámque sibi contexi patiatur. ¶Et notandum quòd ꝗ legit scripturas, laborare debet ut eas memoriter teneat & intelligat. Si tamen alterum nõ possit fieri, præeligẽda uidetur esse intelligẽtia memoriæ. Aug. quarto lib. de doct. Christ. Sũt ꝗ scripturas legunt & negligunt. Legunt, ut teneant: negligunt, ut intelligãt: quibus sine dubio, præferendi sunt qui uerba eorũ minus tenent, & sui cordis oculis uident sensum earum. Sed utriusque ille melior, qui & cũ uult dicit, & sicut oportet intelligit. ¶Sextũ est, ut homo sit assiduus in studẽdo. Hier. Diuinæ scripturæ semper in manibus & iugiter in mente uoluantur: nec

sufficere

sufficere putes mandata memoriæ tenere, & operibꝰ obliuisci. Idem: Diuinas scripturas sępius lege, imò nunquam sacra lectio de manu tua deponatur. ¶ Septimum est, ut de sapiētia à Deo accepta non sit ingratus, sed datorem suum glorificet. Ecclesia. ulti. Danti mihi sapientiam dabo gloriam.

De his quæ aduersantur Prudentiæ. Et de 11. stultitijs eorum qui peccant. CAP. VI.

VIdetur aduersari Prudentiæ, primò stultitia, quæ est rerum appetendarum & uitandarum non quælibet, sed uitiosa ignorantia, ut ait Augu. in libro de libero arbitrio. Est autem ignorantia uitiosa, si assit affectatio nesciēdi quæ agenda sunt uel uitanda, uel negligentia sciendi. Bernard. in libro de de 12. gradibus humilitatis: Frustrà, inquit, sibi de infirmitate uel ignorātia blandiuntur, qui ut liberius peccent, libenter ignorant uel infirmantur. Augu. super illud Psalm. Noluit intelligere, potuit intelligere, ut bene ageret, sed noluit, & ita ueniam non habet. Grego. in Moral. Nescire, ignorantia est: scire noluisse, superbia. Ber. in epistolis: Multa nesciuntur, aut sciēdi incuria, aut discendi desidia, aut uerecundia inquirendi. Et quidem huiusmodi ignorātia non habet excusationem. Secundo uidetur aduersari prudētiæ uirtuti uitiosa prudentia uel sapientia, quæ uidetur posse distingui in tres species. ¶ Prima est, prudētia siue sapientia carnis: de qua Ro. 8. Sapiētia carnis inimica est Deo. Et in eodem: Prudētia carnis mors est, id est, causa mortis æternæ. Vbi dicit glo. Prudentia carnis est, cū quis studiosius implet, quæ carnis sunt. Aug. in li. de quantitate animæ: Est noxium genus artium quo animi ualetudo sauciatur. Idē: Odore & sapore mirè diuidere pulmenta, & quo lacu piscis captus sit nosse dicere, quædā est miserāda peritia. Sen. in epistolis: In mēbris alius pretiosas aues scindit & per pectus, & circunferens eruditā manū in frusta excutit. Infelix qui huic uni rei uiuit, ut altilia decēter secet: nisi ꝙ miserior est, qui hoc uoluptatis causa docet, quàm qui causa necessitatis discit. Addisce ab his quibus dominici palati notitia subtilis est, qui sciūt cuius rei sapor illū excitet, cuius delectet aspectus. Et hæc prima species sapientię uitiosę ad delicias pertinet. Vnde super illud 2. Corinth. 1. Non in sapientia carnali. dicit gl. Quæ est uoluptates diligere, labores uitare. ¶ Secunda species est sapientia terrena, quæ pertinet ad diuitias. Bar. 3. Filii Agar qui exquisierunt prudentiam quę de terra est. ¶ Tertia species est sapiētia diabolica pertinēs ad honorem uel malitiam. Diabolus enim primò honorem diuinum

app

appetiit, pòst homini malignè inuidit. Ierem. 4. Sapientes sunt ut faciant mala. Gloss. malitiosi. De his tribus speciebus sapientiæ tangitur Iaco. 3. Non est, inquit, sapientia ista desursum: sed terrena, animalis, diabolica. Animalem uocat sapientiā carnis. Sapientiæ terrenæ aduersatur sapientia filii Dei pauperis facti, in principio doctrinæ suæ paupertatem commendantis. Matth. 5. Beati pauperes spiritu. Et eandem consulētis. Matthæi 19. Si uis esse perfectus, uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus. Sapiētiæ carnis uidetur opponi sapientia sanctorum, quæ secundum Augusti. est hic temporaliter cruciari, & in æternū delectari. Sapientiæ uerò diabolicæ sapiētia humiliati: de qua Ecclesiasti. 11. Sapientia humiliati exaltabit caput illius. Sed contra illud quod dictū est, forsitā obiiciet aliquis: Quomodo aliqua sapiētia possit esse uitiosa, quum omnis sapientia à Domino Deo sit? Eccl. 1. & Baruch. 3. Hic adinuenit omnem uiam disciplinæ. ¶ Etiā scientia mali bona est. Si scientia mali mala esset, & eū in quo est malum efficeret, Deus qui omnia mala scit, magis malus esset quàm cæteri. Ad hoc dicēdum est, quòd sapientia uitiosa pro magna parte sui sapientia nō est, sed error: sicut dicit Aug. quòd disciplina mali nō est disciplina. Et super illud Roma. 8. Prudentia carnis mors est. dicit gloss. Prudentia dicitur, quū res stulta sit: quia ita uidetur secularibus hominibus. 1. Corint. 3. Sapientia huius mundi stultitia est apud Deum. Mors manifestè ostendit sapientiam huius mūdi stultitiam esse. Sapientia terrena stultitia esse ostēditur: cùm ille qui tantum in cōgregatione diuitiarum laborauit, nudus in terra ponitur. Iob. 1. Nudus egressus sum de utero matris meæ, nudus reuertar illuc. Sapientia carnis stultitia esse ostēditur, cùm caro deliciis enutrita uermibus esca datur. Sapientia diabolica stultitia esse ostēditur, cùm ille qui uoluit esse super alios, sub terra positus, ab hominibus, porcis & canibus conculcatur. Ecclesi. 11. Si annis multis uixerit homo, & in omnibus his lætus fuerit, memi nisse debet tenebrosi temporis: id est, mortis, & dierum multorum, scilicet uitæ futuræ, quæ nō habebit finē, qui cùm uenerint, uanitatis arguentur præterita. ¶ Et notandum quòd secūdum Greg. in 1. parte Moralium, huius mundi sapientia est, cor machinationibus tegere, sensum uerbis uelare, quæ falsa sunt uera ostendere, quæ uera sunt falsa demonstrare. Scientia etiam aliqua licet sit uera scientia, uitiosa potest dici ratiōe studiositatis quæ eam præcedit. Vnde super illud Ro. 8. Prudētia carnis mors est, dicit gl. quæ est quū

ea studiosius implet quæ carnis sunt. Vel potest dici uitiosa, ꝓpter usum uitiosum eius. Ecclesi. 19. Est prudentiæ nequitia, & in ipsis execratio: usus enim nequaquam eius execrabilis est. ¶ Et notandum quòd disciplina mali dupliciter potest intelligi. Vno modo ut ille genitiuus notet materiā, de qua est disciplina: & sic disciplina mali bona est, & à Deo est. Vel sic ut notet finem ad quem est disciplina: & sic est disciplina mali, id est, ad malum: mala est, inquantum est ad malum, & est ab homine uel diabolo. Et idē intellige de illo uerbo Eccl. 11. Non est sapientia nequitiæ disciplina: disciplina enim neqtię si sit ad uitādū nequitiā, bona est: si ad faciendū, inquantum talis, mala. Item uidetur quodammodo prudentię aduersari animi præsumptio ui elatis. Augustin. loquens de illo uerbo Apostoli, Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. ad Ro. 1. Si dicendo, inquit, te esse sapientem stultus factus es: dic te esse stultum, & sapiens eris. Matt. 11. Abscōdisti hæc à sapiētibus & prudentibus. 1. Corinth. 3. Si quis inter uos uidetur sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat ut sit sapiens. Prouer. 26. Vidisti hominem sibi sapientem uideri, magis spem illo habebit insipiens. Grego. 3. parte Moraliū: Valde difficile est, ut is qui se sapientem æstimat, mētem ad humilitatē reducat, & recte prędicantibus credat. Greg. in Moral. Quia prima stultitia angeli elatio cordis fuit: uera sapiētia efficitur hominis, humilitas suę æstimationis. Itē prudētiæ quodāmodo aduersari uidetur cōcupiscentia inordinata. August. primo lib. Confess. Spargis pœnales cæcitates supra illicitas cupiditates. Psalmist. Supercecidit ignis, & nō uiderūt solē. Itē prudētiæ uidetur quodammodo aduersari societas insipientium. Prouer. 13. Qui cum sapiētibus graditur, sapiēs erit: amicus autem stultorum similis eis efficietur. Senec. in epistolis: Rē facillimā ratio exigit, secundū naturam suam uiuere: sed hanc difficilē facit cōmunis insania. Vocatur insania, insipiētia eorū qui se reputāt sapiētes. Simplicem stultitiā habent qui nesciūt quæ scienda essent, & ignorantiā suā agnoscūt: sed qui ignorantiam suā non agnoscūt: quasi insani sunt. Insanus enim credit se esse sapientem, quum sit ualde stultus. Miserabilis est cęcitas eorum, qui cæcitatem suā etiā non agnoscunt: quibus accidit sicut cuidam fatuæ, de qua loquitur Senec. in epistolis suis: Ad pastā, inquit, uxoris meæ fatuam scis hereditarium onus in domo mea remansisse. Hæc fatua subitò desiit uidere. Incredibilem rem narro tibi, sed ueram: nescit se esse cæcam. Inde pædagogum suū rogat, ut migret, ait domū tenebrosam esse.

se. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere liqueat tibi. Nemo se auarũ esse intelligit, nemo cupidũ, cæci ducere quærunt. Nos sine duce erramus, & dicimus: non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter in urbe uiuere potest: non ego sumptuosus sum, sed urbs magnas expensas exigit. Quid nos decipimus? nõ extrinsecus malũ nostrũ, intra nos est, in uisceribus sedet: ideo difficulter ad sanitatẽ peruenimus, quia nos ægrotare nescimus. ¶ Et notandum quòd secundum communẽ modum loquendi, & secundum modum etiam loquendi quem habet sacra scriptura, insipiẽtia, uel imprudẽtia, uel stultitia non solum pertinẽt ad intellectum, sed etiam ad uolũtatem & operationẽ. Vnde stultus est omnis peccator: & maxima stultitia est peccare, & maxima sapiẽtia rectè uiuere. Chrysostomus: Sapiẽtia est, nõ eloquia Dei scire, sed secũdum eloquia Dei uiuere, & eloquia Dei timere. Iob 28. Dicit homini diuinitus esse ostensum, quòd timor Domini ipsa est sapientia: & recedere à malo, intelligentia. Ecclesiastæ ultimo: Finem loquẽdi omnes pariter audiamus: Time Deũ, & mandata eius obserua. Loquela est ad sapientiã edocẽdam: sermo enim proprius nuntius est rati õis doctæ. Homini indocto magis cõuenit tacere, quàm loqui. Finis ergo loquendi, id est, illud ad quod finaliter est loquela, est sapientia consummata, quæ consistit in timore Dei & obseruatiõe mandatorũ eius. Sine timore Dei nihil sapientiæ uidetur haberi, quũ timor Domini principiũ sit sapiẽtię. Prouerbiorum 1. Sicut non reputaretur sapiẽs, qui nõ timeret furari uel rapere in terra illius domini qui districtissimè faceret iustitiam: sic non est sapiens qui nõ timet offendere Dominũ illũ qui nobilissimã creaturã damnauit irrecuperabiliter pro uno peccato superbiæ. Lucæ 10. Videbam sathanã quasi fulgur cadẽtem de cælo. Et pro peccato primorum parentum, totum genus humanum dãnauit exilio & temporali morte. Et pro peccato luxuriæ, totum mundũ, exceptis octo personis, aquis diluuio submersit. ¶ Et notãdum quòd licet ualde necessariũ sit sapiẽter intelligere, quia occasio est ut homo sapienter uelit & sapiẽter operetur: & insipiẽter intelligere ualde sit periculosum, eò quòd sit occasio insipienter uolendi & insipienter agendi: tamẽ sapere ut est in solo intellectu, nõ est Deo gratũ, nec homini meritorium, nisi attingat uolũtatem uel operationem. Nec insipientia in solo intellectu dãnabilis est, donec attingat uolũtatem uel operationem: ut scilicet insipiẽter uelit, uel insipienter agat. Qui sapiẽs est solo intellectu, insipiens uero

rò uoluntate & operatione, insipientius uidetur se habere quàm si non haberet sapiētiam in intellectu. Sicuti duobus incedentibus per uiam publicam, si deuient in uiam quæ mittat eos in manus latronum qui eos iugulent, unus scienter, alius nesciens, stultior in hoc reputabitur qui sciens deuiauerit, quàm qui nesciens. Et insipienter uadit, qui de die corruit uel offendit, quàm qui de nocte. Iob 5. Per diem incurrent tenebras, & quasi nocte sic palpabunt in meridie.

De xii. stultitijs, quibus peccantes mortaliter adhærent.

ET notādum quòd qui mortaliter peccat, multū stultè agit. Et tangemus xii. stultitias quæ in eo qui peccat possunt assignari. Prima est, quòd ipsemet se excæcat. Sap. 2. Excæcauit eos malitia eorum. Gregor. Oculos quos culpa claudit, pœna aperit. Secunda est, quòd seipsum diabolo illaqueat. Iob 18. Immisit in rete pedem suum. Gregor. Qui pedes in rete mittit, non quum uoluerit eiicit: sic qui in peccatis se deiecit, non mox quum uoluerit surgit. Prouerb. 5. Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum quisquis constringitur. Qui peccat uolens, uincitur ab hoste crudeli qui nō miserebitur. Greg. Debilis est hostis qui nō uincit nisi uolentē: ipse etiā uolens se præcipitat. Matt. 4. Si filius Dei es, mitte te deorsum. Gloss. In quo infirmus ostenditur, quòd nulli nocere possit, nisi prius ille se deorsum miserit. ¶ Tertia est, quod quasi insanus in seipsum manus iniicit infligendo sibi uulnus insanabile. Ecclesia. 22. dicitur de peccato: Plagæ illius non est sanitas: imò quod plus est, seipsum occidit. Sapient. 16. Homo per malitiam occidit animam suā. Ecclesiasti. 22. dicitur de peccato: Dentes leonis dentes ipsius interficiētis animas hominum. Peccatum dicitur mors animæ; quia à Deo separat qui est uita. Augustin. Vera mors est quam homines non timent: separatio animæ à Deo quæ est beata uita animarum, uel quia aufert utilitatē uitæ præteritæ & præsentis. Bernar. super Cantic. Quàm mitius me priuares ô amara mors uitæ usu, quàm fructu. Nā uita sine fructu, grauior mors. Denique duo mala parātur arbori infructuosæ, securis & ignis. ¶ Quarta est, quòd bona sua proiicit. Osee 7. Proiecit Israël bonū. Qui cadit per mortale peccatū, omnia bona quæ unquam fecit amittit. Bona etiā quæ agit in statu illo uera bona non sunt: quia nō sunt sibi meritoria: qui mortale peccatū cōmittit, quasi ignem in propria domo ponit, qui omnia destruat. Lucę 10. tangitur de duabus stultitiis modò dictis, ubi legitur de illo qui incidit in latrones

trones, qui despoliauerunt eum, & plagis impositis abierũt semiuiuo relicto. ¶Quinta est, q se charissimè emptũ à Deo, diabolo uilissimè uendit. 1. Petr. 1. Non corruptibilibus auro & argẽto redẽpti estis, &c. sed pretioso sanguine Agni, &c. Prouerb. 10. Cor impiorũ pro nihilo. Esa. 52. Gratis uenũdati estis. ¶Sexta est, q ab authore omnium bonorũ recedit: ideo non est mirũ si malè sit ei. Augu. Tale bonũ est Deus, ut nemini eũ deserenti bene sit. Osee 7. Væ eis, quoniã recesserũt à me. Aug. in lib. Soliloquiorũ: Deũ relinquere, idẽ est quod perire. ¶Septima, q cum omnipotente guerram facere præsumit: quæ guerra citò finita esset, si misericordia Dei permitteret, q diabolus eũ iugularet. Thren. 3. Misericordiæ domini quia nõ sumus consumpti. ¶Octaua est, quòd ei seruit cuius gratiam acquirere nequit. Greg. Stultum est seruire diabolo offenso, qui nullo placatur obsequio. Quanto aliquis ei amplius seruierit, tanto amplius ipse eum torquebit. ¶Nona est, quòd ipse sibi locum tormenti efficit. Affligitur enim peccator in corde suo. Hiere. 2. Scito & uide, quia malũ & amarũ est reliquisse te dominũ Deũ tuũ. Qui peccat, quasi sarcinam super se ponit, qua in præsenti grauetur, & in futuro in infernũ præcipitetur. Augustin. Quid est mors: depositio sarcinæ grauis: sed si alia sarcina non portetur, qua homo in gehennã præcipitetur. ¶Decima est, quod ipse in inferno portã facit. Mat. 16. Portæ inferi nõ præualebũt aduersus eã. Portæ inferi dicũtur peccata mortalia: quia qui in eis decedũt, in puncto ad inferna descẽdunt. Iob 21. Sicut qui ad portam est, propinquus est domui. ¶Vndecima est, quòd portã paradisi sibi obstruit, & regnũ cælorũ modico pretio uẽdit, similis Esau, qui pro lenticula uẽdidit ius primogenituræ suæ. Gen. 25. Bernard. Væ uæ, uapor est ad modicum parens, quòd æternæ felicitatis aditũ intercludit. ¶Duodecima est, q ad suspendium sciens & uolens uadit: quis non reputet insanũ eum qui requisitus quò uadat, & respõdet, suspendere me uado? Sic nullus sapiens reputandus est, qui in mortali peccato est, cum singulis diebus unam diætam magnã faciat ad infernale suspendium. Ecc. 6. Quid habet amplius stulto sapiens, & quid pauper nisi ut pergat illuc ubi est uita? Hic discernit uerè inter sapientes & stultos, quòd sapientes uadunt ad uitam æternam, stulti uerò ad mortem æternam. De stultitiis singulorum peccatorum, require in tractatu de Vitiis.

TERTIAE *partis principalis de quatuor uirtutibus cardinalibus Tractatus III. De Temperantia.*

De ordine uirtutum cardinalium adinuicẽ, & ordine dicendorũ in hoc tractatu. CAP. I.

DICTO de prudentia, quæ est inter cardinales uirtutes, quum ordinet cæteras, & sit in ui rationali quæ uidetur esse nobilior concupiscibili & irascibili, quia ea discernitur homo ab animalibus brutis, dicendũ est de aliis tribus. Et primò de Temperãtia & Fortitudine, quàm de Iustitia: quia temperantia, & fortitudo ad iustitiam disponunt & præparant, sicut cupiditas quam temperantia refrænat, & timor cui fortitudo resistit, iustitiam à suo officio impediunt. Et prius dicetur de Temperãtia, quàm de Fortitudine: quia temperantia animum ordinat ad id quod est infra se, scilicet ad bona quæ corpori seruiũt: fortitudo ad id quod est contra, scilicet aduersa. Item temperantia regit homo seipsum, fortitudine & iustitia alios. Prius uerò & homini utilius est regere se, quàm regere alios. Sene. Si uis omnia tibi subiicere, subiice te rationi: multos enim reges, si ratio te rexerit. Item temperantia refrænat concupiscentiam animæ circa bona modica & inferiora, fortitudo uerò roborat eam circa bona ardua. Illa spiritualẽ descensum animæ cohibet: ista spiritualem ascensum promouet. Cohibitio uerò à spirituali descẽsu est prior ascensu spirituali. Itẽ temperantia est in concupiscibili: fortitudo uerò in irascibili. Operatio uerò concupiscibilis naturaliter uidetur esse prior, quàm operatio irascibilis. Vis enim cõcupiscibilis est appetitiua boni delectabilis. Irascibilis est appetitiua boni ardui expedientis: ut est medicina uel scissura, quæ fit propter salutẽ corporis. Bonum uerò expediens bonũ est secundum quid: bonũ uerò delectabile, bonum simpliciter, & propter illud est bonũ expediens. Vnde appetitus boni delectabilis naturaliter est prior appetitu boni expediẽtis, & est naturalis. Arist. in li. de naturis animaliũ: Omnia naturaliter appetunt delectationẽ. Item uis concupiscibilis motiua est, secundũ apprehensionẽ boni: uis irascibilis secundũ apprehẽsionẽ mali. Sicut enim per apprehensionem boni expectati in concupiscibili fit motus cupiditatis, & per eius adeptionẽ seu coniunctionẽ fit quies, uel gaudium in anima: sic per apprehensionem mali quod aliquis opinatur sibi affuturum, est timor in irascibili: & per illationem mali quod prius timebat, siue per ablationem boni quod concupiscebat, fit perturbatio uel ira in irascibili, & sequitur appetitus uindictæ. Vnde dicit Auicenna, quòd uis concupiscibilis est imperans moueri, ut appropinquetur ad ea quæ sunt necessaria, aut utilia appetitu delectamenti.

mẽti. Irascibilis uerò est uis imperans moueri ad repellendum idquod putatur nociuũ, aut corrumpens appetitu uincendi. Vnde cùm bonum prius naturaliter sit, quàm malum: malũ enim dicitur aliquid, secundum August. quia adimit bonũ, uel nocet bono, operatio cõcupiscibilis quæ est secundũ apprehẽsionẽ boni, prior est naturaliter, quàm operatio irascibilis quæ est secũdum apprehensionem mali. Præterea primus insultus à diabolo factus primis parentibus uidetur fuisse contra temperantiã. Et in pugna Christi prima tentatio fuit cõtra uirtutẽ temperãtiæ. Prima etiam pars uitæ nostræ assuescit uoluptatibus, quarum refrænatio ad temperantiam pertinet. Propter istas causas merito temperantia fortitudini præponetur: & secundum hunc ordinẽ modò ostensum numerantur quatuor uirtutes, super illud Matt. 15. Erãt qui manducauerant, quatuor millia hominũ. Gloss. quatuor, propter quatuor uirtutes quibus rectè uiuitur: prudentiã, temperantiã, fortitudinẽ & iustitiã. Eodẽ etiã ordine enumerãtur Gen. 2. in gl. super illud, Qui diuiditur in quatuor capita. De temperantia uerò hoc modo dicetur. Primò diuersæ acceptiones huius nominis temperantia assignabuntur. Secundò descriptiones eius ponẽtur. Tertiò ea quæ pertinẽt ad eius commendationẽ. Quartò agetur de partibus temperãtiæ.

De diuersis acceptionibus huius nominis Temperantia. CAP. II.

NOtandũ quòd nomẽ temperãtiæ tripliciter accipitur. Primo pro temperãtia in generali, ad quam pertinet cauere circa omne opus uirtutis, ne quid parũ uel nimis fiat. Ad eam pertinet moderari opus uirtutis illo modo de quo loquitur Horatius: Est modus in rebus, sunt certi denique fines: Quos ultra citráque nequit consistere rectũ. Sic sumere uidetur nomen temperantiæ Bern. in lib. de cõsideratione: Temperãtiæ est, inquit, non solum iustitiæ, sed & fortitudini, & prudẽtiæ, modum imponere. Secundò modo dicitur temperantia uirtus animi impetus non rectos cohibens. Sic sumitur à Tullio in prima Rhetorica. Tertiò dicitur temperantia uirtus animam regens circa delectationes corporales, siue circa delectationes quinq; sensuũ. Gl. super Matt. 15. Temperantia est refrænatio cupiditatis ab his quæ tẽporaliter delectãt. Et Aug. dicit temperantiã esse in coërcendis delectationibus prauis.

De descriptione Temperantiæ.
CAP. III.

TEmperãtia sic describitur à Tullio in prima Rhetorica: Temperantia est rationis in libidinem atque alios nõ rectos animi impetus firma & moderata dominatio. Libidinẽ hic intellige cupiditatẽ carnalis delectationis. Alios impetus animi

non rectos intellige, ut cupiditatem habẽdi, uel proximo nocẽdi. His cupiditatibus ratio animi dominatur: non quòd motus in eis non surgant, sed quia cùm emergunt, non fit processus ad consensum. ¶Et notãdum quòd secũdum Tulliũ in lib. de Offic. duplex est uis animæ, una est ratio, altera est appetitus quæ animũ rapit. Rationis est dominari, appetitus obtemperare. Tullius in lib. de Offic. sic describit temperantiam: Temperãtia est dominium rationis in libidinem, & in motus alios importunos. Secundum Aug. uerò in lib. de moribus ecclesiæ, Temperantia, est amor sese integrum Deo incorruptúmque seruans. Secundum Macrobium, Temperantia est, nihil appetere pœnitendum, in nullo moderationis legem excedere, sub iugo rationis cupiditatem domare. Item Aug. dicit in lib. de Libero arbitrio, quòd temperantia est affectio coërcẽs & cohibens appetitũ ab his quæ turpiter appetuntur. ¶Et notandum quòd modus à quo moderatio dicitur, quadruplex est. Primus est, restrictio inordinati appetitus in ui concupiscibili, quæ prona est ad concupiscendũ delectabile tẽporale: uel in ui irascibili, quæ impetuosa est ad repellendũ nociuũ uel corrũpens. Secundus consistit in priuatione eius quod est nimis & parũ. Tertius in hoc quod opus debitis circunstantiis induatur: & huius tertii modi secũdus modus pars est. Quartus modus est, à quo uirtus modestiæ dicitur, quam Tullius ponit tertiam partẽ temperantiæ. De quo infrà dicetur.

De commendatione Temperantiæ. CAP. IIII.

AD commendationem temperantiæ, primò facit quòd ipsa homini honorem suum custodit. Honor hominis est libertas uoluntatis quæ apprehenso delectabili, potest illud uelle uel non uelle. Gen. 4. Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. In brutis est seruitus appetitus huic libertati opposita: apprehẽso enim delectabili accenditur concupiscẽtia eorum, nec habent in potestate sua eam extinguere uel tẽperare. Qui uirtutem temperantiæ habet, uiuit ut homo, qui eam non habet, ut brutum. Hieron. Qui post carnẽ ambulant in uentrẽ & libidinem proni, quasi irrationabilia iumẽta reputãtur. In Psal. Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis. ¶Secundò, quòd ipsa hominẽ spiritualiter circuncidit, & inter eos, qui sunt de populo Dei, & qui non sunt, uerè discernit. Seneca lib. de quatuor uirtutibus: Continentiã si diligis, circuncide superflua, & in arctũ desideria constringe. Continentiam ibi uocat temperantiã. Ierem. 4. Circuncidimini domino, & auferte præputium cordium uestrorũ. Deut. 30. Circuncidet dominus Deus

tuus

tuus cor tuũ, & cor ſeminis tui, ut diligas Dominum Deum tuũ in toto corde tuo. Temperantia opprobriũ Aegypti, ſcilicet mundi ſuperfluum, aufert à populo Dei. Ioſue 5. Hodie abſtuli opprobriũ Aegypti à uobis. Ambr. Ipſa cauet ne quid nimis. Sapiẽs: Id arbitror primo eſſe utile in uita, Ne quid nimis. ¶ Tertiò, quòd familiarẽ Deo reddit. Sap. 6. Incorruptio facit proximum Deo. Temperantiæ eſt, ut amor Deo incorruptus atque integer cuſtodiatur. Secundũ Aug. in lib. de moribus eccleſiæ, Ipſa Deo ſeruat integrum cor, quod ipſe ſpecialiter requirit. Prouerb. 23. Præbe fili mi, cor tuũ mihi. Aug. 10. lib. Cõfeſſ. Domine, per continentiam colligimur in unum à quo in multa defluximus. Minus enim te amat qui tecum aliquid amat quod nõ propter te amat. Ipſa aſsimilat hominem Deo, qui ſpiritus eſt, eum ſpiritualem faciẽdo. Sene. in lib. de quatuor uirtutibus cardin. de Continentia: Deſideria tua paruo redime: quia hoc tantũ curare debes ut deſinant, atq; ita quaſi ad exemplar diuinũ cõpoſitus à corpore ad ſpiritum quantum potes adducere. Ipſa filios Dei quaſi ablactat, ſeparando eos à ſolatio temporalium deliciarum: quod Deo ualde gratum eſt. Gene. 21. Abraham in ablactatione Iſaac fecit conuiuium magnum. Ipſa ad contemplationem Dei præparat. Auguſt. Temperantia eſt amor ab amore inferiori pulchritudinis nos remouẽs & eleuans ad ſuperiorem. Item in lib. Soliloquiorũ: Vnum eſt quod tibi poſſum præcipere: nihil nobis plus penitus eſſe fugiẽdum, quàm iſta ſenſibilia: cauẽdúmq; magnopere dum hoc corpus agimus, ne quo eorum uiſco pennæ noſtræ impediantur, quibus integris atq; perfectis opus eſt, ut ad illam lucẽ ab his tenebris euolemus, quæ ſe nec oſtẽdere quidẽ dignatur in hac cauea incluſis, niſi tales fuerint, ut iſta uel effracta, uel diſſoluta poſsint in auras ſuas euadere. Temperantia Deo thronum eburneũ præparat, ſignificatum per thronum eburneum quem fecit rex Salomon, de quo 3. Regum 10. & 2. Paralipom. 9. Ipſa etiam in domo eburnea eũ delectat. In Pſal. A domibus eburneis ex quibus delectauerunt te filiæ regum in honore tuo. Ipſa Dei tabernaculum ſanctificat. Pſal. Sanctificauit tabernaculum ſuum Altiſsimus. Et ut uno uerbo dicamus, adeò placet, ꝙ ſine ipſa nullus Deo placere poteſt. ad Roma. 8. Qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. ¶ Quartò, quòd ipſa frænũ eſt quo corpus humanum à ſpiritu regitur. Sine quo ſpiritus corpori periculoſè præſidet: ſicut aliquis periculoſè inſidet equo ſine fræno, ſi equus ſit indomitus, & aqua uel aliud periculũ ſit propinquũ. De hoc fræno Seneca dicit: Impone concu-

piſcentiæ tuæ frænũ. ¶ Quinto, quòd ipſa diabolũ offendit multum, ſicut oppoſitum eum gaudere facit. Eccleſiaſt. 18. Poſt concupiſcentias tuas nõ eas, & à uoluntate tua auertere. Si enim præſtes animæ tuæ concupiſcentias eius, faciet te gaudium inimicis tuis. Temperantia diabolum in arido ponit, ubi non habet requiem. Matthæi 12. Cùm immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens requiem, & non inuenit. Intemperantia uerò diabolo locum quietis parat, ſcilicet humidum. Vnde Iob 40. dicitur, Dormite in locis humentibus. Temperantia liberat ab hoſte qui diu hominem poſſedit, ſcilicet à uoluptate cui à cunabulis aſſueuit. Sapiens: Vſus ægrè dediſcitur. Idẽ: Difficile eſt repellere paſsionẽ uitæ contemporaneam. Temperãtia hoſtem cauet, cuius ingreſſus pacificus uidetur: ſcilicet uoluptatem blandientem. Seneca: Voluptates inter res uiliſsimas præcipuè extirpa, quæ more latronum ad hoc nos amplectuntur ut ingulent. Ipſa in proſperis cuſtodit ubi maius periculũ eſt. Grego. Cùm omnis fortuna timẽda ſit, magis proſpera timenda eſt quàm aduerſa. Hæc enim ſæuiendo erudit, illa blãdiendo ſeducit. Ipſa uitia carnalia quæ maioris ſunt infamiæ extinguit. ¶ Sexto, quòd ipſa eſt ſtola prima. Lucæ 15. Proferte citò ſtolam primam. Ipſa eſt ueſtis de byſſo. Prouer. ult. Byſſus & purpura indumentum eius. Ipſa candor eſt quaſi materialis reſpectu aliarũ gratiarum. Ipſa eſt principium ſpiritualis pulchritudinis, quæ conſiſtit in candore & rubore. Canti. 5. Dilectus meus candidus & rubicundus. 1. Corinthiorũ 15. Qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. ¶ Septimo, quòd uas corporis ſyncerum cuſtodit. Sapiens: Syncerum niſi uas, quodcũq; infundis aceſcit. 1. Theſſalon. 4. Hæc eſt uolũtas Dei, ſanctificatio ueſtra &c. ut ſciat unuſquiſque ueſtrum uas ſuum poſsidere in ſanctificatione & honore. Ipſa honeſtatẽ prouidet illi parti hominis quæ magis ea indiget, ſcilicet carni. ¶ Octauo, quòd hominem munit ea parte qua infirmior eſt, ſcilicet ex parte carnis. Matthæi 26. Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma. Ipſa etiam à deceptione hoſtis familiaris cuſtodit. Boët. Nulla uerò peſtis efficacior ad nocendũ, quàm familiaris inimicus. Et ut uno uerbo comprehendamus, nõ eſt digna ponderatio continentis animæ, id eſt, temperatæ. Eccl. 26. Quod uocamus cõmuniter temperantiã, uocat Sen. continentiã. Temperantia turpitudinẽ fugit, & ſic munditiã ſeruat. Sen. Si continentiam diligis, turpia fugito antequam ueniant, nec quenquã alium uereberis plus quàm te, omnia tolerabilia præter turpitudinem crede. Ipſa decorem prouidet motibus noſtris. Sen. Si continens

tinens es, & animi tui & corporis motus obserua ne indecori sint. Nec ideo illos contemnas quia latent: nam nihil differt, si nemo uideat, dũ tu illos uideas.

De partibus Temperantiæ secundum Tulliũ. Et de prima eius parte, scilicet continentia: & de duodecim quæ nobis dissuadent inordinatum amorem uoluptatum. CAP. V.

NOtandum quòd secũdum Tullium in prima Rhetorica, Temperãtia tres habet partes. Prima uocatur ab eo Continentia, secunda Clementia, tertia Modestia. Prima uidetur regere animum quantum ad appetitum boni. Secunda, quantum ad appetitum alieni mali. Tertia, quãtum ad exteriora horum indicia. Continentia, ut ait Tull. est per quam cupiditas consilii gubernatione regitur. Continẽtia uerò sic sumpta uidetur posse diuidi sicut cupiditas, quam ipsa refrænat, diuiditur: & quæ habet duas species, scilicet inordinatum appetitum delectandi, & inordinatum appetitũ habendi. Sic cõtinẽtia uidetur habere duas partes: unam quæ refrænat appetitũ uoluptatũ, & aliam quę refrænat appetitum diuitiarum. Ad quod uidetur pertinere quod dicit glo. super illud Lucę 6. Beati pauperes. Ecce temperantia, temperantiam uocat paupertatem spiritus, qua refrænat appetitum diuitiarum. Has duas partes continentiæ tangit Seneca, dicens: Hac mediocritatis linea cõtinentiã obseruabis, ut nec uoluptati deditus, prodigus & luxuriosus appareas, nec auara tenacitate sordidus aut obscurus existas. Circa illã partem continẽtię quæ appetitum uoluptatum refrænat, notandum quod duodecim sunt quæ nobis dissuadent inordinatũ amorem uoluptatũ. ¶ Primum est, locus in quo sumus. Augustinus: In ualle miserię sumus, ubi eò magis flẽdum quo minus flemus. Idem: Nescimus quo fine claudimur in hoc exilio: non eiecit Deus hominẽ, ut hic faceret alium paradisum. ¶ Secundum est, tempus in quo sumus. Bern. Vniuersum tempus pœnitentiæ uigilia quædã est solẽnitatis magnæ, & æterni sabbati quod præstolamur. Vigilia nõ est tempus deliciarum, sed festum. ¶ Tertiũ est, exemplum Christi & sanctorum. Bern. Christus qui non fallitur, elegit quod carni molestius est: id ergo melius, id utilius, id magis eligendum: & quisquis aliud docet, uel suadet, ab eo tanquam à seductore cauendũ est. 2. ad Cori. 11. In fame, & siti, in ieiuniis multis. ¶ Quartũ est exẽplũ eorum quibus amor uoluptatum nocuit: ut exemplum matris Euæ, de qua Genes. 3. Vidit mulier quòd bonum esset lignum ad uescendũ, &c. & tulit, & comedit. Exemplũ Salomonis, de quo Ecclesiasti. 2. Non prohibui cor meũ quin omni uoluptate frueretur: propter quod infatuatus

est.3.Reg.3. ¶ Quintum est periculum in acquirendo sumptus deliciarum: multoties enim acquirũtur, uel per mortẽ propriã, uel per mortem alterius. Noluit Dauid bibere aquam quam sibi attulerant tres fortes: sed libauit eam Domino, dicens: Propitius sit mihi Dominus, ne faciã hoc: num sanguinem hominum istorum qui profecti sunt, & animarum periculum bibam? Melius esset sine periculo tantum panẽ & aquam sumere, quàm cum periculo delicias habere.2. Machabeor.5. Iudas secesserat in desertum locum, ibique inter feras cũ suis uitam in montibus agebat, & fœni cibo uescentes demorabãtur ne participes fierent coinquinationis. ¶ Sextum est, labor qui est in præparando. Epicurus uoluptatis assertor omnes libros suos impleuit oleribus, & pomis & cibis uilibus, dicens his esse uiuendum: quia carnes & exquisitę epulæ ingenti cura ac miseria præparentur: maiorémque pœnã habent in inquirendo, quàm uoluptatem in abutendo. ¶ Septimum est, uoluptatũ breuitas. Senec. Voluptas est breuis, fastidit obiecta: quo auidius hausta est, citius in contrarium recidẽs. ¶ Octauum est, earum indignitas. Senec. In uoluptate nihil est magnificum, aut quod naturam proximam Deo deceat. Non est animi uirilis, sed puerilis, uoluptates carnales amare. Ideo lacte significatur in Scriptura sacra carnalis uoluptas, quod est cibus puerorum: non decet in ætate uirili uel senili à mãmillis lac sugere. Genes.18. Postquam consenui, uoluptati operam dabo. ¶ Nouum est penuria fratrum nostrorũ & filiorũ Dei. Non decet Christianum delicias quærere, cùm sciat Christum in tot mẽbris suis necessaria non habere. ad Hebręos 11. Fide Moyses grãdis factus negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem. Iniqua est partitio, quòd inter filios Dei alii superflua habeant, alii necessariis indigeant. Berna. Clamant nudi, clamant famelici, & conquerun tur: Nobis, inquiunt, fame & frigore miserabiliter laborãtibus, quid conferunt tot mutatoria, uel extensa in perticis, uel plicata in manicis? nostrum est quod effunditis, nobis crudeliter subtrahitur quod inutiliter expenditis. Idem: Inueniunt otiosi quo delectẽtur, & non inueniunt miseri quo sustententur. ¶ Decimũ est, uoluptatum impuritas. habẽt enim multam amaritudinem annexam. Rectè Deus congregationes aquarum appellauit maria. Genes.1. Multitudini enim delectationum est annexa multitudo amaritudinum. Boët. Dulcedo felicitatis humanæ multis amaritudinibus respersa est. Iob 30. Esse sub sentibus delicias reputabam. Ecclesia.7. Inueni amariorem

rem morte mulierem. Hæc est, uoluptas carnis animam separans à Deo: & ideo amarior est morte corporis quæ corpus ab anima separat. Cùm enim Deus melior sit anima, separatio eius erit deterior. ¶ Vndecimum est, uoluptatum uanitas. Ecclesia. 11. Adolescentia & uoluptas uana sunt. Vanum est quod non confert plenitudinem continenti. Hieron. Voluptas habita, famē, non satietatem parit. Eccl. 1. Non saturatur oculus uisu, nec auris auditu impletur. Ioan. 3. Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum. August. Anima humana delectationis auida, ex quo recessit ab unitate, cùm rerum qualitate nō possit, rerum uarietate satiari desiderat. Eccles. 2o. Dixi in corde meo: Vadam, & affluam deliciis, & fruar bonis, & uidi quòd hoc quoq; esset uanitas. ¶ Duodecimum est, eorū noxietas. Nocent autem homini multipliciter. ¶ Primò, ꝙ multoties sunt corpori occasio mortis uel infirmitatis. Seneca: Voluptatibus maior pars corporum perit. Idē: Corpus suggerit uanas uoluptates, breues, pœnitendas, ac nisi magna moderatione temperentur, in cōtrarium habituras. Idē: Ipsæ uoluptates in tormenta uertuntur. ¶ Secundo, quia hominē in seruitutem ponunt. Senec. Voluptatibus se immergūt, quibus in consuetudinem adductis carere nō possunt: & ob hoc miserrimi sunt, quòd eò peruenerūt, ꝙ illis quæ sunt superuacua, facta sunt necessaria. Voluptas amantibus se quinq; iuga supraponit, scilicet consuetudines delectationum, quę sunt secundū quinque sensus. Luc. 14. Iuga boum emi quinque. ¶ Tertiò, in hoc ꝙ corpus spiritui contumax reddit. Prouerb. 29. Qui delicatè à pueritia nutrit seruum suum, postea sentiet eum contumacem. Voluptas carni cōcupiscenti aduersus spiritum in adiutorium fit: unde multoties spiritus succumbit. Bernard. Si concupiscentia cœperit habere irritamēta, fiunt duo contra unum, & periclitatur conscientia. ¶ Quartò, quia licet uideatur esse medicamentum: tamen facit ad infirmitatis augmētū. Gregor. in Moral. Ipsum medicamentum in uulnus uertitur: quia exquisito remedio, paulo diutius inhæretur, ex eo grauius deficimus, quòd prouide ad refectionem paramus. ¶ Quintò, quia multum à salute impedit. Ipsa est quasi forte glutinum. Lucæ 14. Vxorem duxi, & ideo non possum uenire: hæc est uoluptas carnis. ¶ Sexto, obliuionem inducit. Eccles. 5. Non satis recordabitur dierū uitæ suæ, eò quòd Deus occupet deliciis cor eius. ¶ Septimo, hominem à sapientia impedit. Iob. 38. Sapientia nō inuenitur in terra suauiter uiuentium. ¶ Octauo, sterilitatem bonorum operum inducit. Esa. 47. Et nunc audi hæc delicata. Et paulò post: Venient tibi hęc duo

subito in die una, sterilitas, & uiduitas. Ipsa hominẽ quasi paralyticum efficit. Iere. 31. Vsquequo dissolueris deliciis filia uaga? Deuterõ. 28. Tenera mulier, & delicata, quæ super terrã ingredi non ualebat, ipsa uirilitatẽ aufert. Esa. 19. Erit Aegyptus quasi mulieres. Ipsa fluuius est in quo Pharao infernalis masculos uult proiici. Exod. 1. Ipsa est aqua Aegyptiis in sanguinẽ uersa. Exod. 7. ¶ Nono hominem loquacem facit. Ipsa est fluuius ranas ebulliens. Exod. 8. ¶ Decimo, reddit hominem incompatientem: ut patet in epulone Euangelico. Luc. 16. Amos 6. Bibentes uinum in phialis, & optimo unguento delibuti: & nihil patiebantur super contritione Ioseph. ¶ Vndecimo, melioribus diuitiis priuat, scilicet spiritualibus. Bern. Delicata est diuina consolatio, & nõ datur admittentibus alienã. Columba aquam refugit, aquam scilicet carnalis uoluptatis. Genes. 8. Bern. loquens de illo uerbo, Nisi ego abiero, paraclêtus non ueniet. Ioan. 17. Quis, inquit, audeat de cætero carnis illecebris fantasticis deditus paraclêtũ expectare? ¶ Duodecimo, in pœnã æternã cõmutatur. Apoc. 18. Quãtum glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Aquę inferiores in mare mortuum descendunt. Iosue 3. Voluptates enim temporales ad amaritudinem æternam ducunt. Multa quę ualent ad refrenandum amorẽ diuitiarum, inuenies in tract. de Auaritia. De paupertate etiam spiritus quę amorẽ diuitiarũ refrenat, dicitur in tractatu de Beatitudinibus: ideo hic ea quæ pertinent ad refrenationẽ huius amoris prętermittimus.

De descriptione Clementiæ. Et quòd principi sit maximè necessaria: quot sint etiam quæ possint incitare principem ad clementiam. CAP. VI.

Clementia est uirtus per quã animus in odium alicuius temerè concitatus benignitate retinetur. De his quæ ualent ad refrenandum odium, multa inuenies in tractatu de Ira. secundum Senec. Clementia est temperantia animi in potestate ulciscendi, uel lenitas superioris aduersus inferiorem in pœnis constituendis. Et notandum, ꝙ licet clemẽtia necessaria sit omnibus, maximè tamẽ principibus. Vnde Dominus primum principẽ populi sui Moysen constituit, qui erat uir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra. Num. 12. & 3. Reg. 20. legitur: Audiuimus, quòd reges domus Israël clementes sunt. Hester 13. Volui potẽtes nequanquã abuti magnitudine, sed clemẽtia, & lenitate gubernare subiectos. Et Esaię 16. Emitte agnum Domine dominatorẽ terræ. Et de Christo legitur Matth. 21. Ecce rex tuus uenit tibi mansuetus. Et lex eius uocabitur lex clementiæ. Prou. ult. In signum etiam clementiæ inun

inunguntur reges Christiani & ecclesiæ prælati. Senec. Nullum ex omnibus clementia magis quàm regem aut principē decet. Idem: Clementia efficit ut inter regem tyrannúmque discrimen sit,id est differentia. ¶ Item notandum quòd clementiæ uirtus mediocritatem seruat in parcendo & in ulciscendo. Senec. Tam omnibus ignoscere crudelitas est, quàm nulli. Modum tenere debemus: sed quia difficile temperamentum est, quicquid plus æquo futurum est in partem humaniorem præponderet. In arca erat uirga Aaron cum manna. Ad Hebr. 9. Ille enim qui pręest, quandoque debet parcere, quandoque ultionem sumere. ¶ Virga Assueri extensa signum erat clementiæ. Hester 8. Ad clementiam pertinet maximè temperantia in ultione propriarū iniuriarum. Sen. Quemadmodū magni animi non est qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat, sibi detrahit: ita clementē uoco non de alieno dolore facilē, sed eum qui cum suis stimulis exagitetur, non prosiliit, qui intelligit magni animi esse iniurias in summa patientia pati, nec quicquam esse gloriosius principe impune lęso. Vltimo duas res præstare solet: aut solariū affert ei qui accepit iniuriā, aut in reliquum securitatē. Principis maior est fortuna, quàm solatio egeat, manifestiórq; uis quàm ut alieno malo sibi uirium opinionem quærat. Hoc dico, cū ab inferiobus petitus uiolatúsq; est: clemētia principē seruat, ne impatiētia uel aliqua alia inordinata affectione ultionem præcipitet. Tullius in lib. de Off. Optandū est ut qui præsunt reipublicæ, legū similes sint, quæ ad puniendū nō iracūdia, sed æquitate ducuntur. Ad principē uerò clemētem pertinet illud uerbū Sen. In hac tāta facultate rerū nō ira me ad iniqua supplicia cōpulit, nō iuuenilis impetus, nō temeritas hominū & cōtumacia, quæ sæpe tranquillissimis quoq; pectoribus patientiā extorsit. Clemētiæ est causas parcēdi quærere. Sen. Alteri⁹ ætate prima motus sum, alterius ultima: quoties nullā inueni misericordię causam, mihi peperci. ¶ Itē notandū, ꝙ 12. sunt quę possunt ualere ad incitandū principes ad clementiā. ¶ Primum est, exēplū excelsi principis, scilicet Dei: de quo Ioël. 2. legit͛, ꝙ ipse benign⁹ & misericors est, & pręstabilis super malitia. Et Sap. 12. Parcis omnibus, quoniā tua sunt. Sen. Si Deus placabilis est, & delicta potentiū non statim fulminibus persequitur: quāto æquius est hominē hominibus præpositum, miti animo exercere imperiū? ¶ Secundū est exemplū creaturarū inferiorum. ut exemplum quod ponit Sen. de rege apum: Iracundissimæ, inquit, ac pro captu corporis pugnacissimæ sunt apes, & aculeū in uulnere relinquunt. Rex ipse sine aculeo est.

Noluit

Noluit ipsum natura nec sæuum esse, nec ultione magno constaturā petere, telúmq; detraxit, & irā eius inermē reliquit. Exēplar hoc hominibus regibus ingens. Pudeat ab exiguis animalib⁹ nō trahere mores, quum tanto moderatior hominum animus esse debeat, quāto uehemētius nocet. ¶ Tertiū est naturalis nobilitas animorum qui regēdi sunt. Sen. Remissius imperanti melius paretur: cōtumax est animus humanus, & cōtrariū atq; arduū nitēs, faciliúsque sequitur quàm ducitur. ¶ Quartū est, quòd clemētia naturæ humanæ cōgruit: crudelitas uerò uidetur esse cōtra naturam humanā & quasi bestialis. Sen. Quid istud delectari sono catenarū quocūq; uentū est multum sanguinis fundere, aspectu suo terrere & fugare? quæ alia uita esset, si leones ursiq; regnarēt, si serpētibus in nos ac noxiosissimo animali cuiq; daretur potestas: ipsa rationis inexperta natura abstinet suis, & tuta etiā inter feras similitudo morum est. Arist. in lib. de natura animal. dicit ꝙ nō est auiū unius speciei ut se comedant. Sen. Ferina rabies est sanguine gaudere ac uulneribus, ac abiecto homine in syluestre animal transire. ¶ Quintū est, humani sanguinis pretiositas quo parcissime utēdū est. Sen. in epist. Clemētia sanguine alieno tanquā suo parcit, & scit homini non esse homine prodigè utendum. Item utens uerbis quæ cōpetunt clemēti principi, Cōditum, inquit, imò strictū apud me ferrum est: summa parsimonia etiā uilissimi sanguinis. Vtinam gladius spiritualis ecclesiæ strictus esset, & usus eius parcus. Et subdit Sen. Seueritatē abditā ad clemētiam in procinctu habeo. Greg. Nazianzenus ad Imperatorē: A Christo tibi in homines uita & uenia, potestas mortis indulta est, & gladius tibi datus est, nō tam ut opereris quàm cōmineris, quàm etiam depositum quoddam incruentum & impollutum restituas commendanti. ¶ Sextum est, finis propter quem principes sunt constituti: ut scilicet medeantur generi humano. ideo dicebat Sen. quòd non minus turpia sunt principi multa supplicia, quàm medico multa funera. 2. ad Cor. 10. Potestatē dedit nobis Deus in ædificationē, & non in destructionem uestrā. Idem: Sapiens multa remittet, multos parum sani, sed sanabilis ingenii seruabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas procerásque arbores colunt, sed illis quoq; quas aliqua deprauauit causa, adminicula quibus regantur applicant: alia circuncidunt, quasdā infirmas uitio loci, nutriunt: uidebit quod ingeniū, qua ratione tractādum sit. Idē: Princeps alios ex ciuibus suis, quia utiles boníque sunt, libens uideat: alios in numerū relinquat, quosdam esse gaudeat, quosdā esse patiatur. ¶ Septimū

est,

est,quòd oppositũ clemẽtiæ,scilicet crudelitas, hostes multiplicat.Sen.in lib.de clementia: Voluntas oportet antè sæuiendi, quàm causa deficiat. Alioquin quemadmodũ præcisæ arbores plurimis ramis repullulãt,& multa satorũ genera ut dẽsioria surgant reciduntur: ita regia crudelitas auget inimicorũ numerum tollendo:parentes enim liberiq; eorũ qui interfecti sunt, & propinqui & amici in locũ singulorũ succedũt. ¶ Octauũ est, quòd crudelitas audaciã malefaciendi dat.Sen. Tẽperatus timor cohibet animos : assiduus uero & acer & extrema admonẽs,in audaciã iacentes excitat, & omnia experiri suadet. Acerrima uirtus est quam ultima necessitas extẽdit.Idem: Videbis sæpe committi, quia sæpe uindicatur. Idẽ: Summa prudentia,summi uiri & rerũ naturæ peritissimi maluerunt,uelut incredibile scelus & ultra audaciam positũ prçterire, quàm dum uindicant ostendere fieri posse. ¶ Nonum est, quòd clementia principi securitatem dat.Senec. Errat si quis existimat ibi tutum esse regem, ubi à rege nihil tutum est.Securitas securitate mutua pascẽda est. Non est opus latera montium abscindere, multiplicibus se muris turribúsq; sepire, saluum regem clemẽtia in aperto præstabit,unum est inexpugnabile munimẽtum, amor ciuium. Prouerb. 11. Clementia præparabit uitam, & sectatio malorum mortem. ¶ Decimum est, quòd clementia regnum roborat.Prouerb.20. Misericordia & ueritas custodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius. ¶ Vndecimum est, quòd bonitatem & principis & populi consummat. Prouerb.16. Clementia regis quasi imber serotinus. Sicut imber temporaneus est ad germinationem : sic serotinus est ad maturationem. Tẽporaneus inchoat quod serotinus consummat. Sic clementia regis benefica est his qui malè se habent, quod est consummatæ bonitatis, & facit ut populus uitam suam bene consummet.Multi enim bene finiunt uitam suã, qui malè finiuissent, nisi clementer cum eis actum fuisset. ¶ Duodecimum est,quòd clementia facit ut princeps temporalis in futuro iudicem uniuersalem clementẽ inueniat, secundum illud Lucæ 6.In qua mensura mensi fueritis,remetietur uobis. Ad illud potest referri illud Prouerb.11. prius positum : Clementia præparabit uitam.

De Modestia. CAP. VII.

TVllius in prima Rhetoric. Modestiã sic depingit:Modestia est,per quã pudor honestatis purã & stabilẽ cõparat authoritatẽ. Et innuitur in hac descriptione causa & effectus modestiæ. Pudor enim qui est timor turpitudinis uel fuga rei indecentis,declinando indecentiã in exterioribus efficit ordinationẽ exter

exteriorē quę modestiæ est: & sic cōparatur authoritas seu grauitas pura non habens admistionē sui contrarii, scilicet utilitatis & stabilitatis: nō enim est momentanea, sed permanēs. Et notandū quòd ordinatio interior, quæ est cū ratio præest & appetitus obtēperat, causa est exterioris ordinationis: inordinatio uerò interior, quæ est cum appetitus non subest rationi, causa est exterioris inordinationis. Vnde quum animus est iratus, aut metu commotus, aut nimis uoluptatē appetēs, exteriora mutātur, cor accensum stimulis iræ palpitat, corpus tremit, lingua præpeditur, facies ignescit. Vnde uerū est illud Poëtæ: Deprehendas animi tormenta latētis in ægro Corpore. deprehēdas & gaudia, sumit utrūq; Inde habitum facies. Ordinatio uel inordinatio exterior signum est interioris. Ecc. 19. Amictꝰ corporis, & risus dentiū, & ingressus hominis enūtiant de eo. Greg. in Pastoralib. Intus est custodia quę cōposita seruat exterius mēbra. Qui ergo statū mentis perdidit, foris in inconstantiā motionis fluit atque exteriori mobilitate indicat, quòd nulla interius radice subsistat. Notandū ꝙ modus à quo modestia dicitur, est tenere decorē. Et est decor iste respectu aspectus hominū. Ad cognoscendū uero aliquid decorū uel non, attendendū est an sit naturæ cōsentaneū, & an sit persona dignū quæ hoc agit, uel cum qua agitur. Attendendū est etiam ad congruentiā temporis uel loci. Decorū est in homine, quod est consentaneum naturæ excellēti hominis, & est indecens in homine aliquid quod nō esset indecens in bruto. Itē aliquid est indecens in persona prælati, quod nō esset indecēs in persona priuata. Aliquid etiam indecēs est, quia deest cōgruentia temporis, secundū illud Eccl. 20. Ex ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit eam in tēpore suo. Et ponit exēplū Tullius de duobus collegis seu cōiudicibus, scilicet Paride & Sophode, corā quibus sedentibus pro tribunali quum transiret quidā iuuenis pulcher, dixit Sophodes socio suo, O puerum pulchrū. Cui Parides: Prætorem decet habere non solū manus, sed & oculos cōtinentes. Si Sophodes uerbū prædictum in Attelarū probatione dixisset, iusta reprehensione caruisset. Tullius: Vitiosum est derisoriè delicatum inferre sermonē. Ratione etiā loci aliquid indecens est: ut in sacro loco fit aliquid indecenter, quod alibi fieret decenter. ¶ Item notandū ꝙ modestia indecentiā cauet in uerbo, in risu, in motu corporis, in membrorū situ, in habitu uel cultu, in occupatione uel actu. De indecentia in uerbo, risu, & motu, tangit Senec. in libr. de quatuor Virtutibus, dicēs: A uerbis turpibus abstineto: quia licentia eorum imprudentiā nutrit. Sermones utiles

les magis quàm facetos & affabi les ama, rectos potius quàm obsecundantes: miscebis interdum seriis iocos, sed tẽperatos & sine detrimẽto dignationis & uerecundiæ. Nam reprehensibilis risus est, si immoderatus, si pueriliter effusus, si muliebriter fractus. Odibilem hominẽ facit risus, aut superbus & elatus, aut malignus & furtiuus, aut alienis malis euocatus. Si ergo tempus iocos exigit, hos cum dignitate sapientiæ gere: non erit tibi sterilis, sed grata urbanitas. Vrbanitas tua sine dente sit, ioci tui sine uilitate, risus sine cachinno, uox sine clamore, incessus sine tumultu, quies tibi non desidia erit. Idem in eodẽ: Non sis aliorũ curiosus scrutator, neq; acerbus reprehensor, sed sine exprobratione corrector, ita ut admonitionem hilaritate preuenias, & errori facile ueniam dato, nec extollas quẽquam, nec deiicias: requirenti facilè responde, contendenti facile cede, nec in iurgia execrationésque discedas. Idem in eodem: Rari sermonis sis ipse, sed loquentium patiens: seuerus ac serius, sed hilaris nõ asperans. Circa motum corporis cauenda est nimia tarditas & nimia celeritas. Senec. Si continens es, & animi tui & corporis motus obserua, ne indecori sint. De indecentia in motu corporis uel situ membrorum, tangitur Esaiæ 3. Pro eo, inquit, quòd eleuatæ sunt filiæ Sion, & ambulauerunt collo extento, & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, & ambulabant, & pedibus suis cõposito gradu incedebant, decaluabit Deus uerticem filiarũ Sion. Ezech. 24. Lateribus & humeris impingebatis. Prou. 6. dicitur de homine apostata: Annuit oculis, terit pede, digito loquitur. Et in eodem dicitur: Sex sunt quæ odit Deus, & septimũ detestatur anima eius, Oculos sublimes. Iob 15. Currit aduersus Deum erecto collo. In habitu uel cultu iste modus habendus est, ut uitetur agrestis & inhumana negligentia, & habeatur munditia, non tamen nisi exquisita. Hier. Ornatus & sordes pari modo fugienda: quia alterũ delicias: alterum gloriam redolet. Senec. Non splendeat toga, nec sordeat. 1. ad Timot. 2. Volo mulieres orare in habitu ornato, cum uerecũdia & sobrietate ornantes se. In occupatione uerò attẽdendum est ad naturam: ad quid scilicet aliquis à natura sit dispositus. Qui enim debilis est corpore, & ingeniosus, & uiuacis memoriæ, non militiam, sed studium literarũ sectari debet. Fatuum enim est naturæ repugnare, & illud sequi quod nõ possit assequi. ¶ Attendendũ est etiam ad ætatem. Aetas enim adolescentiæ labore animi uel corporis est exercenda, & authoritati senum subiiciẽda. Debent enim adolescentes senes uereri, consilio eorum regi, & exemp

exẽplo informari. Senibus uerò labores corporis uidentur esse minuendi. Animus uerò his exercendus est: consilio debent alios iuuare, & exempla imitatione digna eis ministrare. Priuatæ personæ est pari iure cũ ciuibus uiuere: prelati uerò est æstimare se gerere personam ciuitatis, retinere decus, seruare leges.

De partibus Temperantiæ prout ipsa est uirtus regens animam circa delectationes sensuũ, & de ordine dicendorum de eis.

CAP. VIII.

Dicto de partibus tẽperantie secundũ Tullium, dicendũ est de partibus tẽperantiæ prout temperãtia uirtus est regens animam circa delectationes sensuũ. Notandum ergo quòd illæ partes temperantiæ quæ regunt animã circa delectationes quæ sunt secũdum gustum & tactum, satis sunt notæ & nominatæ, quę sunt sobrietas & continentia. Illæ autem partes quæ pertinẽt ad delectationes quæ sunt secundũ uisum & auditum & olfactum non sunt ita notę nec habẽt specialia nomina. Et potest esse in causa utilitas dictarũ uirtutũ: quia duo sensus, scilicet gustus & tactus pertinent ad esse: tres alii pertinent ad bene esse. Mediante gustu assumitur quod per uim nutritiuã corpori unitur; & sic cõseruatur esse indiuidui. Vnde gustus est ad cõseruandũ esse indiuidui. Mediante uerò tactu per uim generatiuam transfunditur quod erat in uno corpore, in aliud corpus: & sic fit multiplicatio indiuiduorũ, & saluatur esse speciei in multis indiuiduis, qđ nõ posset saluari in unico, quum indiuiduũ sit corruptibile. Itẽ tactus & gustus sunt principales sensus, alii uero tres sunt ordinati ad illos. Visu enim & auditu & olfactu nutrimentũ à lõge agnoscit', quod gustu de prope agnoscitur. Vnde dicitur in lib. de natura animalium, quòd auis rapax est acuti uisus, quoniam indiget ut cibũ suum uideat à remotis. Visu etiam, auditu, & olfactu agnoscitur de longe destructiuum corporis, uel delectabile secundum tactum quod de prope tactu decernitur. *Prius uidit mulier quòd bonum esset lignum ad uescẽdum, quàm de illo gustaret.* Genes. 4. & prius uidit Dauid mulierem lauantem se ex aduerso, quàm adulterium cum ea committeret. 2. Reg. 11. Item sicut dicitur in lib. de natura animalium, Sensus tactus in homine subtilis est plus quàm alii sensus, & post ipsum gustus. Cęteri sensus in homine sunt hebetiores, quàm in aliis animalibus. Item dicitur in eodẽ libro, quòd sensus uisus in omnibus animalibus est supra auditum, & sub his olfactus. Tactus & gustus operantur secundum propinquitatem obiecti, alii secundum distantiã. Vnde delectationes quæ sunt secundum tactum & gustum, maiores sunt, quàm

quæ

quæ sunt secundũ alios tres sensus. Et pronitas ad operationes & delectationes, secundum illos duos sensus, maior est quàm secundum alios tres. Et uitia quæ sunt circa operationes & delectationes illorũ duorũ sensuum magis sunt periculosa: ideo uirtutes quæ sunt contra illa uitia, magis sunt necessariæ & magis notæ, & habẽt specialia nomina. Inter uirtutes uerò pertinentes ad delectationes quinq; sensuũ, Primò prosequemur de sobrietate. Secũdò de continẽtia. Tertio tangemus de illa temperantia quæ est circa delectationes aliorum trium sensuum.

De ordine dicendorum de Sobrietate. De diuersis acceptionibus huius nominis Sobrietas. De eius cõmendatione ac officiis. CAP IX.

Circa Sobrietatem uerò primo distinguemus diuersas acceptiones huius nominis sobrietas. Secũdò ponemus ea quæ pertinent ad eius commẽdationem. Tertiò tangemus de officiis ipsius. Circa primũ notandũ quòd nomẽ sobrietatis quadrupliciter sumitur in Sacris. Quandoque enim sumitur large pro temperãtia, quæ est una quatuor cardinaliũ uirtutũ, ut Sap. 8. Sobrietatẽ, ait, & prudentiã docet, &c. ad Titũ 2. Sobriè, & iustè, & piè, &c. ¶ Secundò sumitur pro temperãtia quæ est generalis: ut ad Titum 2. Iuuenes hortare, ut sobrii sint. Gl. in omnibus. ¶ Tertio sumitur pro temperãtia quæ est circa potũ & cibũ, ut ad Tit. 2. Adolescentulas, ut uiros suos amẽt, filios suos diligãt: prudentes, castas sobrias. Glo. in cibo & potu. ¶ Quartò sumitur sobrietas pro tẽperãtia circa potũ tantũ, & sic ebrietas est ei opposita. Sic sumitur Eccle. 31. Aequa uita hominibus, uinũ in sobrietate: si bibas illud moderatè, eris sobrius. Tertiò modo sobrietas hic sumitur, scilicet pro temperãtia circa cibũ & potũ, & circa delectationes quæ sunt secũdũ gustũ.

¶ *De commendatione Sobrietatis.*

AD commendationem uerò huius uirtutis notãdũ, ꝙ sobrietatem suadet nobis natura, scriptura, uniuersa creatura. ¶ Natura modicitate oris humani suadet nobis mediocritatẽ in sumptiõe cibi & potus. Homo enim in cõparatione sui corporis parui oris est: ut dicit Arist. in lib. de natura animalium. Oris uerò modicitate suadet nobis natura charitatẽ in sumendo cibum & potum: unicũ enim os habemus, cum duos oculos, & duas aures habeamus. Breuitate uerò delectationis quæ nõ habetur, nisi in trãsitu cibi, dissuadet nobis sumptuositatem ciborum delectabilium. Bernar. in sermone: Huius tam modicæ partis, scilicet gutturis, tam exigua delectatio quãta paratur solicitudine, quantam deinde molestiam parit? hinc & morbi uarii generantur. Idem: Etiam dissuadet nobis corruptio cibi & potus, quæ fit postquã in

 stomac

stomachum descenderűt. Ioël 1. Vlulate omnes qui bibitis uinū in dulcedine: periit enim ex ore uestro. Non sic est in aliis sensibus: non enim corrumpitur res pulchra quæ uidetur, quū semel uisa fuerit: nec res odorifera, quum semel odorē eius aliquis perceperit. Naturales appetitus animæ non sunt deliciarū. Eccle. 29. Initiū uitæ hominis aqua & panis. Eandem escam assignauit Deus homini & brutis. Genes. 1. Ecce, inquit, dedi uobis omnem herbam afferentem semen super terrā, & uniuersa ligna, quæ habent in semetipsis sementem sui generis, ut sint uobis in escam, & cunctis animantibus terræ. Sene. Considerate quātum natura poscat, & quantum cupiditas expetat. ¶ Scriptura uerò sacra dupliciter suadet nobis sobrietatē, scilicet admonitionibus multis, & sanctorū exemplis. De admonitionibus uerò paucas ponere sufficiat. 1. ad Thessal. 5. Vigilemus, inquit, & sobrii simus. Et in eodem: Nos qui diei sumus, sobrii simus. 2. ad Timoth. 4. Ministerium tuū imple, sobrius esto. 1. Pet. 4. Estote itaque prudentes, sobrii, &c. Eiusdē 5. Sobrii estote, & uigilate, &c. De exemplis hæc pauca ponere sufficiat. Dan. 1. dicunt pueri bonæ indolis, Dentur nobis legumina ad uescendum, & aqua ad bibendum, cibo regio contempto. Dan. 10. Trium hebdomadarum diebus panē desiderabilem non comedi, & caro, & uinum nō introierűt in os meū. Matt. 3. & Marc. 1. dicitur de Ioanne Baptista, quòd esca eius erat locustæ, & mel syluestre. Et Luc. 1. Vinū & siceram non bibet. Bernard. super Cant. Abstinebo à carnibus, ne dum nimiū nutriunt carnem, simul & carnis nutriant uitia. Panē ipsum cum mensura studebo sumere, ne onerato uētre stare ad orandum tædeat. Et de beato Nicolao legitur, quòd cùm lacte aleretur, quarta & sexta feria semel tantū in die māmillarū lac sugebat. Omnis etiā creatura sobrietatē suadet, quia in omni creatura est modus, & mensura, secūdū illud Sap. 11. Omnia in mēsura, & numero, & pondere disposuisti. ¶ Itē ad commendationē sobrietatis ualere potest, si ostēdatur quot & quanti sint eius effectus, & quàm periculosus est homini eius defectus. ¶ Notādum ergo, ꝙ sobrietas ualet ad sanitatē, secundū illud Eccl. 31. Sanitas est animæ & corpori sobrius potus. Sen. in epistolis: Simplex erit ex causa simplici ualetudo: multos morbos, nulla fercula fecerűt. Chrys. super epistolā ad Hebr. Nihil sic salutem, nihil sic sensuū acumē operatur, nihil sic ægritudinem fugat, sicut moderata refectio. Item sobrietas ualet ad uitæ diuturnitatē. Eccl. 37. Qui abstinēs est, adiiciet uitam. Item sobrietas ualet ad iucunditatem & corporalem, & spiritualem. Eccles. 30. Exultatio ani-

mæ & corporis uinum moderatè potatum. Greg. in Moralib. Si à carne hoc quod libet abscindimus, mox in spiritu hoc quod delectat inuenimus. Homo sobrius delectabiliter uiuit, & dormiendo, & uigilando. Eccles. 31. Sõnus sanitatis in homine parco: dormiet usque mane, & anima ipsius cum ipso delectabitur. Homo sobrius differt comedere donec esuriat, & tunc etiam panis & aqua delectabiliter ei sapiunt. Aug. in lib. de uerbis Domini: Vix fastidiosus satiaris, nescis quomodo sapit quod fames accẽdit. Senec. in epistolis: Solus panis bonus fiet, & tibi eum tenerum, & similagineum fames reddet. Ideo non est antè edendum, quàm illa imponat. Expectabo ergo, nec antè edam quàm aut bonum panem habere potero, aut malum fastidire desiero. Bern. in epistolis: Prudenter sobriéque conuersanti, satis est ad omne condimentum, sal cum fame. Sapiens: Desiderii cõdimentum, sal cum fame. Sap. Desideriis omnia condiuntur. Darius in fuga, cùm aquã turbidam ex cadaueribus inquinatam bibisset, negauit unquã se bibisse iucundius. Bern. ad fratres de monte Dei: Panis furfureus & simplex aqua, olera uel legumina simplicia, nequaquã res delectabiles sunt: sed in amore Christi, & desiderio æternæ delectationis uetri bene morigerato gratanter ex his satisfacere posse, ualde delectabile est. Quot millia pauperũ ex his uel aliquo horũ delectabiliter satisfaciunt naturæ? Facillimum quippe & delectabile esse adiũcto amoris Dei condimento, secũdum naturam uiuere, si insania nostra nos permitteret, qua sanata statim naturalibus natura arridet. Chrysost. Conferamus, inquit, mẽsam diuitis & mediocris: discutiamus utrosque conuiuas: qui magis, quæso, sunt, qui puram ueráma; mensæ capiũt uoluptatem? illíne qui cœnas prandiis iungũt, quique uentris distensione rũpuntur, atque oppressione ciborum suorũ premuntur, in quorũ corpore uino inundante uelut naufragii cuiusdã fluctu obruta anima necatur, ubi nec oculus, nec lingua, nec pes propriis deseruit officiis, sed omnia membra corporis uini uinculis iacent uincta grauius, quàm catenis, ubi nec sopor eis ad quietem datur, nec ad salubritatẽ cedit. Idem Chrys. Hi qui in deliciis & luxuriis uitã ducunt, resoluta quidem corpora, & omni cera molliora circũferunt, atque infirmitatibus repleta, quibus ad cumulum malorũ podagræ tremor & immatura senectus accidit, & est eis uita semper in medicis & in medicamentis. Sensus autẽ tardi graues & obtusi, & quodammodo iam sepulti. Idem: Quis hæc iucunda dicat & grata, qui tamen nouerit, quid sit iucũditas & uoluptas? Voluptas à prudentibus

ita diffinitur: Voluptas est, quum quis suis desideriis fruitur. Vbi uerò desideriis frui non potest, dum uel ægritudo non finit, uel satietas ipsa desiderii facit ea quæ onerosa sunt ingrata, sine dubio etiam uoluptas in eis pariter & iucunditas perit. Idem: Considera ægros qui fastidio perurgẽtur, quomodo quanuis suaues, & lauti cibi apponantur, oneri eis magis sunt, quàm uoluptati: sicut quum per abũdantiã cupiditas fuerit extincta, pariter & uoluptas, & iucunditas perimitur: quia non tam ciborũ gratia, quàm desiderii gignit satisfactio uoluptatũ. Vnde anima satiata calcabit fauum. Prou. 27. Item de petra melle saturauit eos: quãdoquidem post multam itineris fatigationẽ & laborem sitis, aquis frigidis ex saxo fluentibus fruebantur, eásq; cum multo desiderio hauriebãt. Hoc ipso ergo quòd dulcissimæ, & desiderabiliter potãdi cupiditas explebatur, aquas illas mel appellauit. Igitur dubitari non potest, quòd simplicior uictus & mensa mediocris plurimũ iucunditatis habeat & uoluptatis. Et ecõtrario diuitum mensæ execrabiles & horridæ, & morborum, & contaminatione plenæ, in quibus molesta sunt hæc quæ delectabilia uidentur. Item sobrietas gratiam hominum comparat, sicut eius oppositum hominibus exosum reddit. Eccle. 31. Vtere quasi homo frugi his quæ tibi apponuntur, & non cùm manducas multũ odio habearis. Item Deũ glorificat. 1. ad Corinth. 10. Siue comeditis, siue bibitis, siue aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite. Glos. Si quid manducas & bibis, sumis ad refectionem corporis reparationémque membrorum, gratias tribuens ei qui tibi tribuit mortali & fragili ista supplementorum solatia: Cibus tuus & potus laudat Deum. Sobrietas etiã in conuiuiis nostris, Deum pascit, prouidẽdo ibi puritatem in qua ipse delectatur. Cantic. 20. Qui pascitur inter lilia. Item sobrietas mundiciã prouidet, ubi maximè immunditia displicet: scilicet in ore & ad mensam. Inter membra in ore maximè displicet immunditia. In mensa etiã multum placet munditia. 2. Paralip. 14. Proponuntur panes in mensa mundissima. Et Leuitic. 24. iubentur duodecim panes propositionis statui super mẽsam purissimã. Sobrietas ornamentum mensæ est. Bern. ad fratres de monte Dei: Si manducas, mensam tuam per se satis sobriam sobrietas tua perornet. Item sobrietas offensam Dei cauet, ubi maximè cauenda est, scilicet cùm bonis Dei utimur. Magna iniquitas est cum Deo hostiliter agere, quum in mẽsa eius sumus. Caueñt latrones ne noceãt aliquot diebus his cum quibus comederunt. Item sobrietas seruat rationis libertatem quam eius oppositum impedit. Eccl. 31.

Ne

Ne comprimaris in conuiuio uini. Hieron. in epistolis: Qui inebriatur & mortuus est, & sepultus. Aug. Non est aliud ebrietas, quàm manifestissimus dæmon. Huiuscemodi enim uir cùm se bibere putat uinũ, bibitur à uino. Sobrietas pessimã seruitutẽ excutit, scilicet seruitutẽ corporis quod ad seruiẽdũ datũ est spiritui, & nobilitatem animæ seruat. Ecc.10. Beata terra cuius rex nobilis est, & cuius principes uescũtur in tẽpore suo ad reficiẽdũ, & non ad luxuriam. Item sobrietas membrũ ualde nobile regit, os scilicet: sensum etiam pertinentem ad esse, scilicet gustum dirigit, circa quem uitiũ ualde periculosum est. Destructiuum enim esse potest ipsius, & esse occasio magnæ infirmitatis, uel mortis. Item sobrietas opus necessitatis regit, in quo sine ipsa freqũẽter erratur & à iuuenibus, & à senibus. Item ad intelligẽtiam præparat. Vnde Dan.1. Pueri qui cibos regios contempserũt grossis cibis contenti, intelligentiores cæteris inuenti sunt. Item uigilantiam seruat ad quam Deus monet, Matth.14. & 25. & 26. Et Lucæ 21. Et Marc.13. Vnde notabiliter sobrietas, & uigilia sociantur. 1. ad Thes.4. Vigilemus, inquit, & sobrii simus. Et 1. Pet.5. Sobrii estote, & uigilate. Itẽ ministerio Dei idoneũ efficit. Vnde 1. ad Timoth.3. ubi ostẽditur qualis debet esse minister Dei, dicitur: Sobrium, ornatum, &c. Et ad Titum 1. Prudentẽ, sobriũ, iustum, &c. Item ab igne infernali, scilicet luxuria seruat. Vnde pueri qui abstinentes fuerunt, à fornace Babylonica illæsi exierunt. Dan.3. Sobrietas filios Dei fugiẽtes Aegyptios infernales, per siccum ad terrã promissionis perduxit. Exod.14. Filii Israël ambulauerũt per siccũ, &c. Qui sobrietatem non habẽt, in aquis uoluptatum submerguntur. Sobrietas primũ cõgressum habet in bello spirituali. Sine ipsa cæterę uirtutes frustra pugnant. Gl. super Matt.4. Nisi gula prius refrænetur, frustrà contra alia uitia laboratur. Qui poplite flexo aquam biberunt: non permissi sunt ire ad bellum cum Gedeone. Judic.7. Poplite flexo aquam bibit, qui uoluptuose comedit. Itẽ sobrietas diabolo aufert ingressum in homine: & sic uidetur ei auferre dominium. Non uidetur dominus esse castri, qui nõ habet ibi ingressum. Sobrietas diabolum in arido ponit, ubi ipse non quiescit. Matt.12. Ambulat per loca arida quærẽs requiem, & non inuenit. Piscis infernalis in arido positus palpitat: ut de pisce Tobiæ legitur Tobiæ 6. Esaiæ 50. Computrescent pisces sine aqua. Fames lupum de nemore exire facit, sic sobrietas diabolum de homine. Ipsa carni concupiscenti aduersus spiritum uictualia aufert, & igni concupiscẽtiarũ ligna subtrahit, unde diminuitur uel deficit.

ficit. Ipsa carnē in potestate sua habet. Genes.16. Ecce ancilla in manu tua est, utere ea, ut libet. Ipsa enim ad modū lapidis pretiosi hominem custodit, ne cibus uel potus ei noceat. Si sobrietas desit dum corpus repletur, anima euacuatur, homo depauperatur. Prou.21. Qui diligit epulas, in egestate erit. Deus blasphematur. Gloss. super illud 1. ad Cor.10. Siue comeditis, siue bibitis, &c. Si modū naturæ debitū immoderatione uoracitatis excedis, & uinolētia te ingurgites, quantascunq; laudes lingua sonet, uita blasphemat. Item uēter deificatur. ad Philip.3. Quorum Deus uenter est. Porta oris aperta, exercitus uitiorū ingreditur. Iob 30. Quasi rupto muro & aperta ianua irruerunt super me. Sine sobrietate mēsa homini est in laqueū. Eccl.9. Sicut pisces capiuntur hamo, & aues cōprehenduntur laqueo: ita capiūtur homines tēpore malo. Tēpus malū & periculosum est homini non habenti uirtutē sobrietatis tempore prandii. Sap.14. Creaturæ Dei in odiū factæ sunt, & in tentationem hominum, & in muscipulam pedibus insipientium.

¶ *De officiis Sobrietatis.*

SOBRIETATIS officia duo sic distingui possunt. Vnum est cauere excessū in cibo. Aliud est cauere excessum in potu. Seneca: Ede citra saturitatem, bibe citra ebrietatē. Luc.21. Attendite ne grauentur corda uestra crapula & ebrietate. Crapula quandoque sumitur pro excessu cibi solum, ut in prædicto uerbo. Quandoque uerò communiter pro excessu in cibo, uel potu: ut Eccl.37. Propter crapulam multi obierunt, qui autē abstinens est, adiiciet uitam. Et in Psal. Tanquam potens crapulatus à uino. Similiter nomē ebrietatis quandoq; sumitur pro excessu in potu solum: ut ad Roman.13. Non in comessationibus & ebrietatibus. Gloss. Briam genere masculino dicimus calicem aptū potationi, à quo dicitur ebrietas, quæ est nimia potatio uini. Quandoque uerò nomen ebrietatis sumitur cōmuniter pro excessu in cibo uel potu. ¶ Et notādū quòd sobrietas non ponit modū, siue mensuram solū circa quantitatē cibi, uel potus, sed ponit modū quantum ad omnes circunstantias. Qui enim sobrius est, sumit cibum & potū quantum debet, & quando, & quomodo debet. ¶ Vnde possumus distinguere quinque officia sobrietatis. Primum est, cauere ne statutū prandendi terminum præueniamus. Qui tempus præuenit, nō expectat donec salsa præparata sit, scilicet fames, unde cibum insipidū comedit. Ecc.10. Beata terra cuius rex nobilis est, & cuius principes comedunt in tempore suo. ¶ Secundū est, cauere ne cibos lautiores quæramus. Senec. Victus sit tibi ex facili re: nec ad uoluptatē, sed ad cibum accede.

Palat

Palatum tuum fames excitet, nõ sapores. Desideria tua paruo redime, quia hoc tantum curare debes, ut desinãt. ¶ Tertium est deuitare studiositatẽ præparandi cibos. Studiose cibos pręparare, est hostis nostri gladium acuere. Cibus enim delicatus est gladius quo caro utitur contra spiritum. 1. Petr. 2. Obsecro uos tanquã aduenas, & peregrinos, abstinere uos à carnalibus desideriis, quæ militãt aduersus animã. ¶ Quartum est, nimium appetitũ cibi uel potus refrænare. Augustin. Fieri potest ut sine aliquo uitio cupiditatis uel uoracitatis pretiosissimo cibo sapiens utatur. Insipiens autem fœtidissimæ gulæ flamma in uilissimũ cibum ardescat: & satius quisque more Domini maluerit piscibus uesci, quàm lenticula more Esau. Non propterea continẽtiores nobis sunt pleręq; bestiæ, quia uilioribus escis alũtur. ¶ Quintũ est, mẽsuram refectionis non excedere. Ezech. 4. Cibus tuus quo uesceris, erit in pondere. De hac materia require in tractatu, de uitio Gulæ. Solet autem quæri, utrum quælibet ebrietas seu quilibet excessus in cibo uel potu uirtutẽ sobrietatis destruat, qđ si uerum esset, omnis excessus in cibo, uel potu mortale peccatũ esset: uirtutem enim eius nõ destruit: nisi mortale peccatũ esset. Ad hoc dicendum, quòd duplex est modus siue mensura ad sobrietatẽ pertinens. Vnus attenditur in commẽsuratione naturæ. Vnde mẽsuratè sumit cibũ, uel potum, qui sumit quod necessariũ est, & sufficit naturæ. Immoderatè uerò qui sumit plus quàm necessariũ est. Et iste excessus potest esse & uenialis & mortalis. Vnde non omnis talis excessus destruit uirtutem sobrietatis. Alius modus attenditur in comparatione boni tẽporalis ad æternũ. Vnde secundum hoc modum seruat quis in sumendo cibum & potũ, quãdo tẽporale bonum nõ præfert uel ęquat ęterno bono. Immoderatè uerò se habet sumendo cibum & potũ, quum temporale bonũ pręfert uel æquat æterno. ¶ Et talis excessus mortale est peccatum, & destruit uirtutem sobrietatis.

De diuisione Temperantiæ quæ est circa delectatiões quæ sunt secundum tactum. Et de ista parte temperantiæ quæ pertinet ad membra generationis deputata, quæ potest continentia appellari, ac eius descriptione, commendatione, & diuisione. CAP. X.

Dicto de sobrietate, quæ est temperantia circa delectationes secundum gustum, dicendum est de temperantia illa quę attenditur circa delectationes secundum tactum. Multiplex uerò est delectatio secundum tactum. Quædam est, in suauitate uestiũ, quædã in suauitate lectorũ, quędam in suauitate unguẽtorum, quædã in suauitate balneorum. Quædam uerò in carnali conta-

ctu, quæ duplex est: quædam pertinens ad membra generationi deputata, quædam pertinens ad cætera membra. Tẽperantia uerò circa delectationes prędictas uocari potest continentia. Maximè uerò usitato sermone, continentia uocatur temperantia illa quæ cauet illicitas delectationes secundum tactum quo ad mẽbra quæ generationi deseruiunt, quę sic describitur: Continentia est abstinẽtia ab omni coitu illicito. Et est hæc uirtus multum necessaria: regit enim membra illa in quibus maximè sęuit concupiscẽtia: mouentur enim quãdoq; homine inuito, uel dorminente. Et dicitur in lib. de natura animaliũ, ꝙ accidit hominibus, & quadrupedibus coitum desiderantibus subito spermatizare, quibusdam ad tactum mutuum, aliis ad solum aspectum. Horum mẽbrorum effrænatio multum periculosa est, ut ostensum est in tractatu de uitio Luxurię. Cùm generatio sit ingressus in esse, ipsa est uelut quædam porta diligenter custodiẽda. Cuius Deus uult Dominus esse: ideo in membro generationi deputato, specialiter noluit signum suum ponere, scilicet circũcisionem. Circuncisio specialis figura uidetur fuisse cõtinentiæ. Continentia in Scriptura sacra multum nobis suadetur. Exod. 10. Renes uestros accingetis. 4. Reg. 4. Accinge lumbos tuos. Iob 38. Accinge sicut uir lũbos tuos. Luc. 12. Sint lumbi uestri præcincti. ad Ephes. 5. State succincti lumbos uestros. Continentia zona aurea est sponsæ regis cælestis ad decorem data. Daniel. 10. Ecce uir unus uestitus lineis, renes eius accincti auro obrizo. Apocal. 1. Vidit Ioannes similem filio hominis præcinctum ad mammillas zona aurea. Eiusdem 15. Exierunt septem angeli præcincti zonis aureis circa pectora. Zona aurea circa mammillas uel pectora, est cõtinentia cordis. Aurum obrizum circa renes, est continentia carnis. Aurum in igne seruatur: continentia igne luxuriæ non læditur. Ad commendationem continentiæ faciunt ea quæ ualent ad detestationem luxuriæ. De quibus require in tractatu de Luxuria. ¶ Et notandum ꝙ très sunt partes continentiæ. Inter continentes enim qui à coitu illicito abstinent, quidam sunt qui ita abstinent à coitu illicito, quòd utuntur licito, quorum continentia dicitur coniugalis. Quidam uerò nõ solum abstinẽt ab illicito, sed etiam à licito. Quod contingit in duplici statu. Vel in eis qui habent integritatem carnis, quorum continentia dicitur uirginalis: uel in eis qui habent carnem corruptam, quorum continentia dicitur uidualis, quantum ad personas illas quę fuerunt in matrimonio. Quantum uerò ad personas quæ non fuerunt in matrimonio, non habet speciale nomen quo uocetur.

De con

De continentia uirginali, & primo de distinctione nominis uirginitatis ac eius descriptione, de eius commendatione, de his quæ uirgines timere debeant, de triplici aureola, & quinq; causis propter quas multum competit officio prædicationis abrenuntiatio propriorum.

CAP. XI.

INter has uerò tres species continentiæ, primo dicetur de uirginali, quæ cæteris prior est & tẽpore, & dignitate. De qua hoc ordine dicetur. Primo ostendetur quot modis nomen uirginitatis sumitur. Secũdo, descriptio uirginitatis ponetur & exponetur. Tertio, commẽdationi eius insistetur. Quartò, de his quę specialiter uirginibus sunt timenda. Quintò, tangetur de triplici aureola uirginitati debita.

¶ De *distinctione nominis Virginitatis.*

CIRCA primum notãdum ꝙ nomẽ uirginitatis quadrupliciter sumitur. Quandoque pro incorruptione fidei. 2. ad Corin. 11. Despondi uos uni uiro uirginem castã exhibere Christo. Gl. Aug. Virginitas cordis fides est incorrupta. Quandoq; carnis integritas. Vnde gl. Aug. super uerbum prædictũ: Virginitas carnis corpus est intactum. Idem cõtra Iulianum: Pudicitia est res mẽtis, uirginitas corporis. Quandoq; autem pro pudicitia mentis cum integritate carnis, quantum ad propositũ seruandi eam. Sic uirginitas mansisset in Lucia, si inuita fuisset corrupta. Quandoque uerò pro pudicitia mentis cum integritate carnis, non solum in proposito seruãdi eam, sed etiã in re. Et uirginitas sic sumpta excellenter accipitur: & habẽtibus uirginitatem talem, cõuenit deferre anulum aureum in ecclesia militante, in signum, quòd sunt sponsæ Christi. In triumphante uerò ecclesia merito huius uirginitatis aureola reddetur.

¶ De *descriptione Virginitatis.*

CIRCA secundum notandũ, ꝙ Virginitas sic describitur: Virginitas est in carne corruptibili perpetua incorruptionis meditatio, id est, propositũ seruãdi perpetuã incorruptionem. Carnem uerò corruptibilem, intellige carnem possibilem corrumpi: siue necessario corrumpatur, ut in statu peccati: siue possibilẽ corrumpi, & non corrũpi, ut fuit caro Adam in statu innocentiæ. ¶ Et notandum quòd corruptio carnis quæ accidit ei quæ habet propositum cauendi carnis corruptionem omnino cõtra suam uoluntatem, non priuat eam aureola. Vnde dixit Lucia: Si inuitam me uiolaueris, castitas mihi duplicabitur ad coronã. Aufert tamẽ insignia quæ dantur specialibus sponsis Christi in ecclesia militante, ut est anulus aureus. August. Virgines quæ corruptæ sunt semel, nõ audeant se sacris uirginibus adæquare. Leo papa: Famulæ Dei quæ oppressione

barbarica integritatem perdiderũt pudoris, laudabiliores erũt si se incontaminatis non audeant cõparare uirginibus. Ratio huius est, quia in militante ecclesia operamur secũdũ iudiciũ humanũ, quod est secundũ illud quod apparet. In triumphãte uerò secundum diuinum. Deus autem intuetur cor. 1. Reg. 16. Vnde cùm non appareat, ꝙ inuita sit corrupta, non defert insignia uirginalia. Corruptio uerò carnis ex uoluntate mentis proueniens, siue cum culpa, ut extra matrimoniũ, siue sine culpa, ut in matrimonio priuat anulo aureo in præsenti, aureola in futuro. Corruptio uerò mentis si per pœnitentiam reparata fuerit, & finale propositũ seruandi carnis integritatem affuerit, non priuat anulo aureo in præsenti, nec aureola in futuro. Integritas uerò carnis in ea quæ carnis opus appetit, non est digna aureola. Hieron. Nihil prodest carnẽ habere uirginalem, si mẽte quisq; nupserit. Aug. de uirginitate: Felicior mihi uidetur nupta mulier, quàm nuptura uirgo: habet enim iã illa quod ista cupit, præsertim si nondũ spõsa cuiusquam fuit. Illa uni studet placere, cui data est: hæc multis, incerta cui placere, cui danda est. Hæc uni pudicitiã cogitationis defendit à turba, ꝙ non adulterũ, sed maritum quærit in turba.

¶ *De commendatione Virginitatis.*

¶ NOTANDVM quòd uirginitas est, pretiosus thesaurus absconditus in agro corporis. Matthæi 13. Pretiositas huius thesauri tanta est, ut ipse non solùm sit pretiũ gloriç æternæ, quç omnibus electis est communis, sed etiam specialis gloriç. Debetur enim ei non solum aurea, sed etiã aureola. Exod. 25. Præceptũ est, ut fieret mensa, & super mensam corona, & super coronã coronula, qua figurata est aureola. Istum thesaurũ qui inuenit, abscõdit: quia qui eius pretiositatẽ intelligit, seculo renũtiãs monasteriũ sibi elegit, ubi in abscondito faciei Dei uiuit. Bern. Necesse habemus abscõdere si quid habemus boni: quoniã thesaurũ regni cælorũ qui inuenit homo abscõdit: propter quod in claustro, & syluis abscõdimur. Nec hoc infructuose. Credo enim hic esse, si quartã partẽ eorũ quæ facit in seculo actitaret, qui nõ ut sanctus adoraretur, reputaretur ut angelus. Nunc autẽ quotidie tanquã negligẽs increpatur. Thesaurus iste regno cælorũ similis est. Vita enim uirginum cælesti uitæ multum assimulatur. Matt. 25. Simile est regnum cælorum decẽ uirginibus. Virginitas ponit in statu cælesti, quantũ ad incorruptionẽ carnis. Matt. 22. In resurrectione neq; nubent neq; nubentur, sed erunt sicut angeli Dei. Bern. loquens de castitate, cuius dignior species est uirginitas: Hæc sola in hoc mortalitatis loco, & tempore quendam statum immortalis gloriæ repręsentat. Hęc instar

odor

odoriferi balsami, quo condita cadauera incorrupta seruantur, sensus, & artus continet & stringit. Virgines designatæ sunt per pelles hyacinthinas, quę in tabernaculo superiores fuerũt. Exod. 26. Et ibi dicit glo. Bedę: Hyacinthus est cælestis coloris. Et subditur: Per pelles ergo hyacinthinas exprimi uirtus illorum, qui mortificatis illecebris carnis, cæleste in terris uitá gerunt, & inter homines positi angelicam puritatem imitantur: quia neq; nubent neq; nubentur. Et subditur: Meritò ergo pelles hyacinthinę supremũ locum tenent, & color cęlestis cælo proximũ. Cyprianus: Imaginem eius qui de cælo est, portat uirginitas. Amb. super illud ad Cori. 7. Bonũ est homini sic esse. Supergredit̃ uirginitas conditionẽ humanæ naturæ, per quá homines angelis assimilantur. Maior tamen uictoria est uirginũ quàm angelorum. Angeli enim sine carne uiuunt: homines uerò uirgines in carne triumphãt. Hieron. In carnę pręter carnem uiuere, nõ terrena uita est, sed cælestis. Bernardus in epistolis: Angelus habet uirginitatem, sed non carnem. Sanè felicior, quàm fortior in hac parte. Optimus & optabilis ualde ornatus ille, qui & angelis possit esse inuidiosus. Renuit angelus adorari à Ioanne uirgine. Apocal. ulti. Vide, inquit, ne feceris: cõseruus tuus enim sum. Virgines etiá similes regno cælorum sunt diuina inhabitatiõe. Deus enim habitat in cælis. Regnũ celorum absconditum est. Mira res, cũ terra in cęlo recludi debeat, in uirginibus cælũ terræ includitur. Esa. 50. Induam cælos tenebris, & ponam saccum operimentum eorũ. Lucę 12. Regnum Dei intra uos est. ¶ Vita uirginum uita regia est, cùm ipse sint sponsæ regis cælestis, & ideo reginæ. Ipsæ etiam regnant in regno sui corporis. Virgines enim figurá tenẽt ecclesiæ triumphantis, ideò non cõsecratur nisi uirgo, licet episcopus cõsecretur qui uirgo nõ est. Sanctitas enim uirginis, sanctitatem signat ecclesię triũphãtis, cùm sanctitas episcopi significet sanctitatẽ ecclesię militantis. Virginibus cõpetit illud 2. ad Corint. 4. Habemus thesaurum in uasis fictilibus. Virginitas thesaurus est niueus. Iob 18. Nũquid ingressus es thesauros niuis? Thesaurus est propter pretiositatẽ. Ecclesia. 26. Non est digna põderatio continentis animę. Niueus propter puritatẽ. Virgines propter puritatem lilio comparãtur. Canticor. 2. Sicut lilium inter spinas, &c. Itẽ, Qui pascitur inter lilia. ¶ Et notandum, quòd uirginitas flos est, qui si debito modo seruetur, non decidit: quem uentus uanæ prosperitatis non deiicit, nec hyems aduersitatis lædit. Hunc Ioannes euangelista ferè cẽtum annis seruauit. Hic est flos qui omnem fructum terrenum excedit, cum etiam fructui coniugali compo

componatur, hac occasione beatus Matthæus occisus est, quia noluit consentire, ut Iphigenia quæ uirginitatem nouerat, cuidam regi nuberet. Flori uirginitatis Deus pro fructu accedit. Sapientię 3. Felix sterilis & incoinquinata, quæ nesciuit torũ in delicto, habebit fructum in respectione animarum sanctarum. Super hunc florem Spiritussanctus quiescit. Esaiæ 11. Flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini. Virgo non est arbor sterilis & maledicta: sed terreno fructui præponit cælestem, & carnali spiritualem. Esaiæ 56. Non dicat eunuchus: ego lignum aridum. Ibidẽ promittit Dominus nomẽ eunuchis melius à filiis & filiabus. Nõ est angelus arbor sterilis uel maledicta, etsi fructum carnalẽ non habeat. Hierony. Nuptiæ terram replent, uirginitas paradisum. ¶ Et notandum, quòd lilium sex habet folia cãdida, & aliqua grana quasi aurea. Velut sex folia in uirgine sunt sex quæ ualent ad cõseruationem incorruptionis. ¶ Primum est sobrietas, quod folium lacerat: excessus in cibo & potu, quasi quædam spina, quæ uia est ad luxuriã. Loth inebriatus perpetrauit incestum. Genes. 19. Prouerbiorum 20. Luxuriosa res est uinum. ¶ Secundum est labor. Quasi spina lacerans est quies ignauiæ, uel otiositas quæ est uia ad luxuriam. Ezechie. 16. Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otiũ. ¶ Tertium est habitus asper & humilis. Bern. in epist. Vt ætatem teneram ordinis asperitas teneat, memẽto quòd asperior carduus pannum facit leniorem, & conuersatio conscientiã. Velut *spina* lacerãs est superbus habitus uel mollis, quæ uia est ad luxuriam. Numer. 25. Filii Israël fornicati sunt cum mulieribus Moabitarũ quæ se ornauerant. 1. ad Timot. 2. Non intortis crinibus, aut auro, uel margaritis, uel ueste pretiosa: sed quod decet mulieres promittentes pietatem. ¶ Quartum est, custodia sensuum, præcipuè illorum qui nobis remota ostendunt, ut est uisus *uel auditus*. Velut spina lacerans est curiositas uidẽdi uana uel audiẽdi noua, quæ uia est ad luxuriã, ut patet in Dina filia Iacob, quæ egressa ut uideret mulieres regionis illius, corrupta est à Sichẽ filio Emor. Genes. 34. ¶ Quintũ est, modestia sermonis. Velut spina lacerans est loquacitas, uel turpitudo sermonis. Seneca: A uerbis turpibus abstineto, quia licentia eorum imprudentiã nutrit. Prouerb. 7. Ecce mulier occurrit illi ornatu meretricio pręparata ad capiendas animas garrulas. 1. ad Corinth. 5. Nolite seduci. Corrumpunt enim bonos mores cõfabulationes pessimæ, uel colloquia mala. Hierony. Si sermo uirginis prudens, modestus, & rarus: nec tam eloquentia

pret

pretiosus,quàm pudore. ¶ Sextũ est, fuga occasionum peccandi. Velut spina lacerans est nimia domesticitas: uirgo debet esse aliquantulum syluestris. Syluestria animalia solent habere pulchriorem pellem quàm domestica. Opportunitas peccandi uia est ad luxuriam: ut patet in Thamar corrupta ab Amon fratre suo,quia sola cũ solo fuit in thalamo.2. Regũ 13. Genes. 18. Ne stes in omni loco circa regionẽ. Bern. Solent uirgines quæ uerè uirgines sunt, semper esse pauidæ & nunquam esse securæ:& ut caueant timẽda, etiam tuta pertimescere. Quasi grana aurea sunt tres modi diligendi Deum, quos distinguit Bern.dicens:Disce amare dulciter, amare prudenter,amare fortiter.Dulciter, ne illecti: prudenter,ne decepti: fortiter, ne oppressi ab amore Domini auertamur. Vel grana aurea possunt intelligi motus diuini amoris ex diuersis causis procedentes.Amandus enim est Deus,quia creator,quia recreator, quia remunerator. ¶ Item uirginitas principiũ est spiritualis pulchritudinis. Pulchritudo spõsæ sicut & pulchritudo sponsi consistit in candore & rubore. Canticor.5. Dilectus meus cãdidus & rubicundus. 1.Corinth.15. Qualis cælestis,tales & cælestes. Dignior uerò species candoris spiritualis est uirginitas.Bernardus:Candor lucis æternæ est sapientia, & cãdidam oportet esse animam in qua ipsa sedere elegerit. Virginitas thronus eburneus ueri Salomonis est. 3. Regum 10. Fecit Salomon thronũ de ebore grandem. Virginitas animã Dei spõsam efficit. Vnde Leuit. 21. Dicitur de summo sacerdote. Virginem ducet uxorẽ. 3.Regum.1. Quæramus domino nostro regi adolescẽtulam uirginem. Esther 2. Quærantur regi puellæ uirgines.Psalm. Adducentur regi uirgines. Virginitas omnibus modis Deo coniungit, unde Cantic. 5. dicitur uirgini à Christo: Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea,immaculata mea. Eiusdem 4. Veni de libano sponsa mea,&c. Libanus interpretatur candidatio. Virginitas Deo & hominibus grata est.Ecclesiast. 40. Aedificatio ciuitatis confirmabit nomen, & super hãc mulier immaculata computabitur.Hierony. Multum distat inter puritatẽ uirginalis animæ nulla contagione pollutæ, & sordes eius quæ multorum libidini subiacuit.Isid.Quidam in iuuentute luxuriose uiuentes,in senectute continentes fieri delectantur: & tunc eligunt castitati seruire, quando libido seruos habere contẽpsit.Virginitas uelut campus est totius picturæ spiritualis: super eam picturã aliarum gratiarum ponit Deus. Ecclesiast.25.Gratia super gratiam, mulier sancta & pudorata. Virginitas Dei amicum & familiarem reddit.Vnde Ioannes uirgo

spec

specialiter uocat discipulus quē diligebat Iesus. Ipse tanquam familiaris Christo supra pectus Domini recubuit. Ioan. 13. Deutero. penult. Amātissimus Domini habitabit confidenter. Sapient. 6. Incorruptio facit esse proximū Deo. Beda super Lucam: Sicut Christus in summa pace natus est, ut se pacem diligere ostenderet: Ita de uirgine natus est, ut se uirgineum decus diligere monstraret. Ad literam: Christus toto tempore uitæ suæ fuit uirgo, & uirginem matrem habere uoluit, & uirginem patrem, Ioseph creditur uirgo fuisse, & Ioannes familiaris eius uirgo fuit. Psalm. Ambulās in uia immaculata hic mihi ministrabat. Virgines dulcius & tenerius à Deo diliguntur. Vnde Ioannes uirgo positus est ad patres suos, tam extraneus à dolore mortis, quàm à corruptione carnis noscitur alienus, ut dicitur in prologo super Ioannē. Non enim transiit de mundo per dolorem martyrii, ut alii sancti & apostoli. Virgines merito in Deo delicias inueniunt, quia amore eius delicias carnis relinquunt. Bernar. in epistolis: Quomodo ignis & aqua simul esse non possunt: sic spirituales & carnales deliciæ in eodem se non patiuntur: ubi curiosa ciborum diuersitas, ubi diuitis supellectilis discolor uarietas, oculos pariter pascit & cælestis panis ieiunam deserit mentem. Numeri 31. dicit Moyses: Mulieres quæ nouerunt uiros in coitu, iugulate: puellas autem & omnes fœminas uirgines reseruate. mitius agens cum uirginibus, quàm cū corruptis. Virginitas agnum sequitur quocunque ierit. Apocal. 14. Ipsa etiam cantat canticum nouum, quod aliis cantandum non cōceditur. Ad literā: Solent uirgines dulcius cantare, quàm corruptæ. Apocalyp. 14. Et cantabant quasi canticum nouum ante sedem, &c. & subditur: Et nemo poterat dicere canticum illud, nisi illa centum, &c. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati: uirgines enim sunt. Gregor. in Pastoral. Singulariter canticum Agno cantare, est cum eo in perpetuum præ *cæteris fidelibus* etiā de carnis *incorruptione* gaudere. Virgines enim sunt superior pars ecclesiæ. Cyprianus: Virginitas est portio illustrior gregis Christi. Augustinus: Nunc uobis, uirgines, sermo est, ad quarum quo gloria sublimior, maior & cura. Apoca. 14. Hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo & Agno. Hieron. Si uirgines primitiæ sunt: ergo uiduæ, & quæ in matrimonio sunt erunt post primitias. Idem: Ecclesia matrimoniū non dānat, sed uirginitati subiicit. Idē: Virgo maioris pretii apud Deū est, dum id contemnit quod si fecerit nō delinquit. Idem: Plus amat uirgines Christus, quia sponte tribuunt quod sibi non fuit imperatum. Item Hierony. loquēs de

de illo uerbo Apostoli 1. ad Corinth. 7. De uirginibus præceptũ Domini non habeo. Quare, inquit, præceptũ Domini non habet de uirgine? Et respõdet, quia maioris meriti est quod non cogitur & offertur. Virginitas difficile seruatur, & ideo maioris meriti est. Idem: Libido honestas mentes libentius persequitur. Et iterum: Libido uirginibus maiorem parit famem. Dulcius enim æstimatur quod nescitur. Virginitas expeditum & liberum reddit ad seruiendum Deo. 1. ad Corinth. 7. Qui sine uxore est, solicitus est quæ Domini sunt, &c. Et subditur: Mulier innupta & uirgo cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta in corpore & spiritu. Hiero. Si nil aliud esset, & nulla merces uirginem amplior sequeretur: sufficeret ei hæc sola prælatio, cogitare quæ Domini sunt. Osee 10. Diuisum est cor eorum, nunc interibũt. Virgines habet Deus tanquã proprios seruiẽtes. Vnde ad uirginitatẽ pertinet illud Canti. 2. Dilectus meus mihi, & ego illi. Virginitas in ueste immaculata Deo ministrat. Apoc. 14. Sine macula sunt ante thronum Dei. Et competit illud Eccles. 24. In habitatione sancta corã ipso ministraui. Luxuria uestem corporis maculat. In canonica Iudæ: Odientes eam quæ carnalis est maculatam tunicam. Esa. 9. Vestimentum mistum sanguine erit in combustionem & cibus ignis. Virgo castrum debilissimũ tenet toto tempore uitæ suæ contra illum. De quo scriptũ est Iob 41. Nõ est potestas in terra, quę cõparetur ei. Et ideo merito super alios coronatur. Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit. 2. ad Timo. 2. Virginitati debetur fructus centesimus, cum continẽtiæ uiduali debeatur fructus sexagesimus, & coniugali tricesimus. Matth. 13.

¶ *De his quæ specialiter uirgines timere debent.*

NOTANDVM quòd sex sunt uirginibus multum timẽda. ¶ Primũ est superbia. Aug. in lib. de uirginitate: Non solum prędicanda est uirginitas ut ametur, uerumetiam monenda ne inflectur. Idem in eodẽ: Superbia amplius amplioribus insidiatur. Nõ ego talibus magnam curam humilitatis ingero, in quibus superbia ipsa confunditur: quo magis inest alicui unde sibi placeat, eò magis uereor ne sibi placendo illi displiceat, qui superbis resistit, humilibus autẽ dat gratiã. Idẽ in eodẽ: Metuo tibi uehemẽter, ne quum te agnum quocunq; ierit secuturã esse gloriaris, eum per tumorem superbiæ sequi per angusta ne possis. Et iterum: Bonũ uirginitatis quãto magnũ uideo, tãto ei ne pereat futuram superbiam pertimesco. Bernar. super missus est: Pulchra permistio uirginitatis & humilitatis: nõ mediocriter placet Deo illa anima, in qua humilitas commendat uirginitatẽ, & uirginitas exorn

exornat humilitatẽ. Poteſt placere humilitas quæ uirginitatẽ deplorat amiſſam: ſine humilitate audeo dicere, nec uirginitas Mariæ placuiſſet. Maria uirginitatẽ oblita gloriatur de humilitate, & tu negligẽdo humilitatẽ blandiris tibi de uirginitate. Aug. in libr. de uirginitate: Facilius ſequuntur agnum, & ſi non quocunq; ierit, certe quocũq; potuerint, cõiugati humiles, quàm ſuperbiẽtes uirgines. ¶ Secundum eſt fatuitas. Hanc fatuitatẽ ſpecialiter intelligo defectũ charitatis. Si dilectio Dei eſt honorabilis ſapiẽtia, Eccl. 1. defectus diuinæ dilectionis eſt deteſtabilis fatuitas. Magna fatuitas nõ cauere defectum illius rei, ſine qua cætera nõ proſunt. Fatuæ uirgines non ſumpſerũt oleũ ſecum cũ lampadibus. Matt. 25. Bern. in epiſt. Caſtitas ſine charitate, lampas eſt ſine oleo: ſubtrahe oleũ, lampas non lucet: tolle charitatem, caſtitas nõ placet. Exempla quòd magis tenẽtur uirgines & caſtæ perſonę diligere Deum & proximũ, quàm alię. Primũ exemplum eſt iſtud. Magis tenetur diligere medicum ille qui ſemper cõſeruatus eſt ab eo in ſanitate, quàm ille qui incidit in pluribus infirmitatibus, & poſtea ſanatus eſt ab eo. Sic qui cõſeruatus eſt à Deo in uirginitate, uel in caſtitate, magis tenetur diligere. Item magis tenetur diligere ille aliquem dominũ qui dedit ei equũ bonũ, qui bene & ſanè duxit & reduxit eũ, quàm ille qui habuit ab eo equũ licet bonũ, tamẽ cecidit & lęſit eum. Itẽ magis tenetur diligere ille, qui multa bona recepit ab aliquo domino, quàm ille qui recepit ab eo debita dimiſſa. ¶ Tertiũ eſt tepiditas, quæ ſolet accidere in uirginibus ex hoc quòd conſiderant ſe parum peccaſſe. Cõtra quod dicit Aug. in lib. de uirginitate: Quoniã ueritas dixit quòd ille cui modicũ dimittitur, modicũ diligit: uos ut ardentiſsimè diligatis cui diligendo à coniugiorũ nexibus liberi uacatis, deputate uobis tanquam omnino dimiſſum, quicquid à uobis non eſt illo regẽte cõmiſſum. Multo ardẽtius debes diligere illũ qui flagitioſis ad ſe cõuerſis, quæcunq; dimiſit, in eate cadere nõ permiſit. Quid habes quod non accepiſti? aut qua peruerſitate minus diligis à quo plus accepiſti? Cogita omnia peccata ſic habenda tanquam dimittantur, à quibus Deus cuſtodit ne committantur. Noli modicum diligere, quaſi à quo tibi modicum dimiſſum eſt: ſed potius multũ dilige à quo tibi multum tributũ eſt. Contra hanc tepiditatẽ ualet uirginibus, ſi habeant frequenter uinum ſacræ ſcripturæ, quod eſt uinũ germinans uirgines. Zac. 9. id eſt, affectiones uirginales. Ad idem ualet meditatio Dominicæ paſsionis. Thren. 1. Torcular calcauit Dominus uirgini filiæ Iuda. Iſtud torcular fuit p̃ſſura crucis.

In hoc torculari fuit præssa uua illa, de qua Gen. 49. Lauabit in uino stolam suá, & in sanguine uuæ palliū suū. 1. Mach. 6. Ostenderūt elephantis sanguinē uuæ & mori, ad acuēdos eos in prælium. Hoc uinū Dei amore inebriat. Psal. Calix meus inebriās quàm præclarus est. ¶ Quartum est macula peccati, quæ in uirgine est macula in gloria. Macula turpior est in ueste alba: uirginitas est uestis alba. Vnde bysso cōparatur. Prouer. ult. Byssus & purpura indumentū eius. Ideo macula peccati ualde indecens est in uirgine. Hie. Præclara est uirginitas & pudicitiæ uirtus, si non aliis macularum lapsibus infirmetur. Qui uirginitatē carnis habent cū corruptione mentis similes sunt sepulchris quæ exterius apparēt hominibus speciosa, intus uerò plena sunt ossibus mortuorū. Matth. 23. Hier. Nihil prodest uirginitas corporis, ubi operatur corruptio mentis. Idem: Illa uirginitas hostia Christi est, cuius nec mentē cogitatio, nec carnē libido cōmaculat. Ad cauendam maculā peccati necessariū esset spōsæ Christi frequenter inspicere in speculo. Speculū est scriptura sacra. Greg. Specula sunt Dei præcepta, quibus animæ sanctæ semper aspiciūt: & si quæ in eis sunt fœditates deprehendunt. Cant. 6. Oculi eius sicut columbæ super riuulos aquarum quæ lacte sunt lotæ, & resident super fluēta plenissima. Colūba lacte lota est sponsa Christi cum puritate uirginali, quæ super fluēta sacræ scripturæ sedet, ut umbrá accipitris infernalis uideat. Hier. in epistolis: Tanto maiori studio placendi opus est, quáto maior est ille cui placendū est. Impossibile est quenquá Deo placere, si quicquid ei placeat ignorat. Fieri potest ut & obsequēdi uoto offendat, si quomodo obsequi debeat, antè non didicit. Aliud speculum est uita sponsi. Bernard. super Cant. Vtrunq; es mihi domine Iesu, & speculum patiendi, & præmium patienti. Cum speculo etiá necessaria est ablutio quæ per confessionem fit: unde cū lauatorio erant specula. Exo. 38. Bern. in epistolis: Audi cui places, ama unde places: ama confessionē ob quam amaris, ama cōfessionē si affectas decoré. Confessioni iungitur decor. Psal. Confessio & pulchritudo in cōspectu eius. Lota facie, humilitate cōfessiōis grata est Deo cōfessio laudis. Canti. 2. Ostende mihi faciē tuá. Ibidem: Sonet uox tua in auribus meis. Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. ¶ Quintum est, diuisio cordis. Aug. loquens de uirginibus: Toto uobis figatur in corde, qui pro uobis fixus est in cruce: totū teneat in animo uestro, quicquid noluistis occupari cōnubio. Væ duplici corde. Eccl. 2. Duplici corde est uirgo, quę scilicet uult placere & Deo

& mũdo. Greg. Nemo poteſt in una eadémq; re omnipotẽti domino atq; eius hoſtibus gratus exiſtere. Nã Deo amicũ ſe denegat, qui eius placet inimico. Ber. in epiſtolis: Volens placere hominibus, Deo nõ places. Si non places, nõ placeas. Signũ ꝙ uirgo cor diuiſum habeat & uelit mundo placere, eſt exterior ornatus. In Pſal. Omnis gloria filię regis abintus. Ambr. de uirginitate: Deiecta decoris cura plus placet, & hoc ipſum quod uos nõ ornatis, ornatus eſt. Hier. in epiſt. Satis pulchrã Deo crede faciẽ: ſed hominib. apparere pulchra nõ ſtudeas. Bern. in epiſto. Filię Babylonis quarũ uerè gloria cõfuſio eſt, induũtur purpura & byſſo, & ſubinde cõſcientia pannoſa iacet: fulgent monilibus, & ſordẽt moribus. Econtrà, Tu foris pãnoſa: intus ſpecioſa reſplẽdes: ſed diuinis aſpectibus, non humanis. Idẽ: Decor qui cũ ueſte induitur, & cũ ueſte deponitur, ueſtis proculdubio eſt nõ ueſtiti. Tu ergo noli ęmulari in uanitatibus & mendicantibus pulchritudinẽ alienã ubi perdiderunt ſuam. Indignũ tibi iudica formã à pellibus muriũ & operibus uermium mutuari: tua tibi ſufficiat. Ille eſt uerus propriúſq; cuiuſque rei decor, qui nulla interiacente materia per ſe ineſt. Idem: Vides nempe auro, argẽto, lapidibus pretioſis, & omni denique cultu regio nũ tam ornatas, quàm oneratas. Vides poſt ſe longas trahentes fimbrias, & dẽſas pulueris nubes excitãtes in aëra. Hæc nõ te moueãt: illæ illa in morte deponent, te tua ſanctitas nõ relinquet. Nõ ſunt ſua quæ portãt, & quum interierint nõ ſument omnia. Mũdus cuius ſunt illis exeũtibus retinebit. ¶ Sextò timẽdum eſt ne deſit perſeuerantia. Aug. in lib. de uirginitate: Sequimini agnũ tenẽdo perſeuerãter: qđ nouiſtis, ardenter facite quũ poteſtis, ne uirginitatis bonũ à uobis pereat, cui facere nihil poteſtis ut redeat. Virginitas amiſſa nõ recuperatur, ſi lãpas confracta nõ reintegratur. Amos 5. Virgo Iſraël profecta eſt in terram ſuã: nõ eſt qui ſuſcitet eam. Cũ aliqua amiſit uirginitatẽ, ſi totũ mundũ daret pro ea, & totus eſſet aurum, nõ recuperaret eam. Bern. in epiſtolis: Studeto perſeuerãtiæ, quæ ſola coronatur. Idẽ: Scias diabolũ ſoli ſemper perſeuerantiæ inſidiari, quã ſolam uirtutũ nouit coronari.

De triplici aureola, ſcilicet prædicatorum, uirginum, & martyrum.

SEQVITVR de aureola, quæ eſt additio ad gloriam electis debitã. Et notandũ ꝙ multis modis poteſt fieri additio ad gloriam. Vno modo per augmẽtum charitatis ſecundũ quã mẽſuratur præmiũ: unde charitate augmẽtata maior gloria debetur. ¶ Secundo in reſurrectione per gloriã corporis. Vnde ſuper illud

illud Exod.25.Et super illam alteram coronam aureolam.dicit glos.Corona aurea labio mēsæ apponitur,quum in scriptura dicimus egredientes de corpore animas in cælis æterna recipere præmia.Hæc aureola superponitur, quū in scriptura dicitur, ꝙ ei sublimior gloria in receptione corporū seruetur. ¶ Tertio per opera supererogationis siue per impletionem consiliorum.Vnde dicit quædam glos. super prædictum uerbum Exo. Corona aurea.additur,quū per euangeliū his qui mandata custodiunt uita æterna promittitur.Mat.19.Si uis ad uitā ingredi,serua mandata.Huic corona aureola supponitur,quum dicitur:Si uis esse perfectus,uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus. ¶ Triplex aūt est additio gloriæ, quæ cōmuniter aureola dicitur.Prima est,quæ debetur *his* qui excellenter officium prædicationis exercent. Vnde super prædictum uerbū Exod.dicit interlin.In hoc figuratur remuneratio eorum qui in doctoribus excellunt:excellētia uerò ista secūdum quosdam in hoc attenditur,quod cū prædicatione sit illud opus supererogationis,quod est abrenuntiatio propriorum, quæ supererogatio fuit in primis ecclesiæ prædicatoribus,scilicet apostolis. ¶ Et notandū est quòd quinque de causis multum compeut officio prædicationis abrenuntiatio propriorū. ¶ Prima, ne hi qui contemptū temporaliū prædicant, hoc facere uideantur ut ea soli habeant. ¶ Secunda est, quia qui habent officium prædicationis,oculi sunt ecclesiæ. Oculos autē expedit longe esse à terra:modicū enim terræ oculo iniectum multū impedit uisum.Sic amor terrenorū multū impedit spiritualem uisum. Eccle.20.Encænia & dona excæcāt oculos iudicū. ¶ Tertia est, quia secundum Dei ordinationem officio prædicationis debita est ministratio necessariorum à subditis:ut probat Paul.1. ad Corin.9.Quis,inquit,militat suis stipendiis unquā?Et paulò pòst:Si nos uobis spiritualia seminauimus,magnum est si nos carnalia uestra metamus.Et iterum:Deus ordinauit his qui euāgelium annuntiant de euāgelio uiuere.Item Gal.6. Cōmunicet is qui catechizatur uerbo, ei qui se catechizat, in omnibus bonis.Matt.10.Nolite pòssidere aurū &c.Et subditur:Dignus est operarius cibo suo.Hie.Cōsiderandū est ꝙ uni operi nostro duplex merces debetur:una in uia, alia in patria. Vna quæ nos in labore sustinet:altera,quę nos in resurrectiōe remuneret. Beda:Hic merces inchoatur, & in cælo perficitur. Idē:Qui saccum & peram prohibuit, sumptus ex prædicatione concedit. Deute.12.Non alligabis os boui trituranti.Luc.9. Nihil tuleritis

in uia. In signum quòd prædicator non debet ferre secum necessaria, sed alius debet ei ministrare, fert alius puluinar diacono lecturo Euangelium. Cantico. 2. Læua eius sub capite meo. ¶ Quarta est, quia exercentes prædicationem specialiter reputãtur operarii in uinea Dei: unde prouisio eorum specialiter pertinet ad dominum uineę. De operariis habetur Mat. 9. Messis quidẽ multa, operarii pauci. Et eiusdem 20. Misit operarios in uineam suam. Non reputat Deus operarios illos, qui tantũ propter corpus laborant: sicut nõ reputat dominus uineæ uindemiatorem qui nõ diligit nisi quod comedit. Chry. Opera nostra sunt opera iustitiæ, non ut agros colamus, non ut diuitias acquiramus. Idẽ: Sicut nemo cõducit operariũ ut hoc solũ faciat quod manducat: sic nos nõ ideo uocati sumus ut hæc sola operemur quæ ad nostrũ pertinent usum, sed ad gloriam Dei. sicut mercenarius totã diem impẽdit circa opus, modicã horam circa cibum: sic nos omne tempus debemus impendere circa gloriam Dei, modicam partem circa terrenos usus. Beda: Tanta prędicatori debet esse fiducia in Deo, ut præsentis uitæ sumptus non ferat. ¶ Quinta est, ut liberius operi prędicationis possint intendere maximè utili. Qui enim habẽt diuitias, uel in toto uel in parte sunt diuitiarũ, nec proprii seruientes possunt esse Dei. Vnde Mat. 6. Non potestis Deo seruire & mãmonę. Mãmona Syra lingua diuitiæ. Chryso. Diuitiæ à seruitute Dei nos expellunt in suã captiuitatẽ. Vnde diuites dicũtur uiri diuitiarũ in Psal. Sene. Nostri essemus, si nostra nõ essent. ¶ Secũda additio gloriæ quæ aureola dicitur, est illa quæ debetur uirginitati. De qua glos. super Exod. 21. Ad hãc coronam pertinet cãticũ nouũ quod uirgines tantũ corã agno concinũt, & quæ sequũtur, quocunq; ierit. Et super illud Apoc. 14. Cantabant quasi canticũ nouum ante sedem. dicit interlin. id est, de integritate animæ & corporis exultabant. ¶ Tertia additio ad gloriam quæ aureola dicitur, est illa quæ debetur martyrio. Prima uidetur pertinere ad uim rationalẽ & ad uirtutem prudẽtiæ secundũ illam speciem prudentiæ quæ dicitur docilitas, quæ uidetur dignior species prudẽtię. Excellẽtissimũ uerò opus pertinẽs ad uirtutem docilitatis, uidetur esse euãgelizare. Hoc opus est ualde difficile. Vnde super illud 1. ad Co. 1. Nõ misit me Deus baptizare, sed euangelizare. dicit gl. Aug. Perfectè baptizare etiã minus docti possunt; perfectè autẽ euãgelizare, multò difficilioris & rarioris est operis. Ad hoc ꝙ aliquis perfectè euangelizet, oportet ꝙ totus à Spiritu sancto occupetur: ut scilicet scientia sit in intel

intellectu, charitas in affectu, dulcedo in sermone, lux boni exempli in opere. Opus istud angelicum est. Luc. 2. Euãgelizo uobis gaudiũ magnũ, dixit angelus. Imo quodãmodo diuinũ est opus. Ad illud enim Deus in mundum uenit. Esa. 61. Euangelizare mãsuetis misit me. Marc. 1. Eamus in ciuitates & uicos proximos ut ibi pdicẽ: ad hoc enim ueni. Vnde quũ istud opus excellentissimum sit & quasi supra hominẽ, nõ est mirũ si exercentes opus istud, supra cæteros homines remunerẽtur, maximè si excellenter illud exerceant, scilicet totaliter illi officio dediti syncerè & liberè. Synceritas in hoc attenditur, ut exerceatur sine cupiditate tẽporalis lucri. Libertas in hoc, quod sine timore tẽporalis damni. Exercẽtes hoc officium hic præhonorãdi sunt, & similiter in futuro præhonorabũtur. 1. ad Ti. 5. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeãtur, maximè qui laborant uerbo & doctrina. Et super illud ad Ephes. 1. Vt sciatis quæ sit supereminẽs magnitudo uirtutis eius in nos. dicit Gl. Quoddã incrementũ habebunt summi doctores, ultra illud quod omnes communiter habebunt. Dan. 12. Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiã erudiũt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Sicut claritas stellarum excedit claritatem fir

uirtutē iustitiæ: qui hoc triplex meritum habent, speciales imitatores Christi sunt in præsenti uita, & speciales imitatores eius erūt in gloria. Christus fuit uirgo, prædicator, & martyr: & Io. Baptista, à quo incœpit euangelizatio regni cælestis. Decebat uas integrū esse & syncerū per uirginitatē, in quo repositū erat balsamū cælestis sapientiæ dispēsandum per prędicationē, & candori munditiæ sociari decuit candorem sapientiæ: & ut nullus locus remaneret dubitationi, ueritatē doctrinæ necesse fuit cōfirmari morte. Nullus enim sani capitis auderet mendaciū morte propria cōfirmare.

De Cōtinētia uiduali. CAP. XII.

DIcendum est de aliis duabus partibus continentiæ. Et primo de illa quæ est abstinētia ab omni coitu post experiētiam carnalis operis. Hæc enim continētia dignior uidetur esse continentia coniugali, cū ei debeatur fructus sexagesim⁹. Mat. 13. Similior etiā uidetur esse uirginali continentiæ, quum abstineat ab omni coitu sicut & ipsa. Hæc species uerò continentiæ quū nō habeat nomen propriū quo nominetur, quādoq; uocatur castitas: quod nomē generalius solet accipi pro cōtinentia quacunq;: quandoq; uerò nominatur cōtinentia uidualis, quæ est species ipsius. Abstinētia enim ab omni coitu in carne corrupta: quædā est uidualis ut illorū qui fuerūt in matrimonio: quædā uerò nō est uidualis, ut illorū qui nō fuerunt in matrimonio, ut sunt ministri ecclesię. Ad cōmendationē castitatis facit illud Bern. in epistolis: Quid castitate decorius, quæ mundū de immūdo cōceptū semine, de hoste domestico, angelū deniq; de homine facit? Differūt quidē inter se homo pudicus & angelus, licet felicitate, non uirtute. Sed & si illius castitas felicior, huius tñ esse fortior cognoscitur. Multa etiā de his quę posita sunt ad cōmendationē cōtinentiæ in genere uel uirginitatis, referri possunt ad cōmēdationē castitatis. Castitas uerò uidualis cōmēdatur exēplo turturis, quę uni marito associatur in tota uita sua: ut legitur in li. de natura animaliū. Hāc etiā commendat Apost. 1. ad Cor. 7. dicens: Dico autē innuptis & uiduis: bonū est illis, si sic permaneant, sicut & ego: quod si nō se continent, nubāt: melius est nubere, quàm uri. De hoc cōmendatur Iudith 15. eiusdem: Confortatū est cor tuū, eò quod castitatē amaueris, & post uirum tuum alium nescieris, ideo eris benedicta in æternū. ¶ Ad castitatē uidualem incitare potest personā relictā unitas, quæ fuit & carnalis & mētalis, inter eam & cōparem suū dū uiueret. Fuerūt enim duo in carne una. Gen. 2. & Matth. 19. Et subditur: Itaq; iam nō sunt duo, sed una caro: ergo persona relicta quasi semi

...icreat huic seculo: sed magis co
gitet de alio, in quo iã est quasi
dimidia, & in breui tota futura.
Vnde Aug. 4. lib. Cõfess. loquens
de quodã amico suo defuncto:
Bene dixit quidã de amico suo,
Dimidiũ animę suę: nã ego sen-
si animã meam & animam illius
unam fuisse in duobus corpori
bus: & ideo horrori erat mihi ui
ta, quia nolebã dimidi⁹ uiuere.
Ber. super Cant. loquẽs de fratre
suo Gerardo defuncto: Quũ es-
semus cor unum & anima una,
hanc meã pariter & ipsius ani-
mam pertrãsiuit gladius, & scin
dẽs mediã partẽ locauit in cęlo,
partem uerò in cœno deseruit.
Ego illa portio misera in luto
iacens, truncata parte sui & par
te potiori. Ad uidualẽ etiã casti
tatem incitare potest oppressio
filiorum, quã facere solẽt secun-
di mariti filiis qui fuerũt de pri
mo marito. Et tribulatio exper-
ta quã habẽt qui sũt in cõiugio.
1. ad Cor. 7. Tribulationẽ carnis
habebunt huiusmodi. Glos. Pro
necessariis rebus prouidendis
sibi & filiis. Ad idẽ incitare po-
test impedimentũ Deo seruien
di. 1. ad Cor. 7. Hoc ad utilitatẽ
uestram dico: nõ ut laqueũ uo-
bis iniiciã, sed ad id qđ honestũ
est, & quod facultatem præbeat
sine impedimento domino ob-
seruandi. Si quis autem &c. ¶ Et
notandum, ꝙ castitas uidualis
specialiter commẽdabilis est in
re uitæ suæ cõtinet. De hoc com
mẽdatur Anna Luc. 2. Hæc pro-
cesserat in diebus multis, & ui-
xerat cum uiro suo annis VII. à
uirginitate sua. Et hęc uidua us-
que ad annos LXXXIIII. Hie
ron. Perfectę uirtutis indiciũ est,
renuntiare subito ex parte uolu
ptati, fugere notas carnis illece
bras, & calẽtis adhuc ętatis flam
mas fidei ardore extinguere.
¶ Et notandũ, ꝙ mulier quę ui-
dualem castitatem uult seruare,
debet occasiones peccandi de-
clinare. Vnde legitur de turture
in lib. de natura animaliũ, ꝙ in
æstate se mittat ad loca frigida:
in hyeme uerò nõ apparet: sed
manet in nido. Hieron. Parũ ca-
stitati credo sine suis appẽditiis.
¶ Tria uidetur esse appenditia
castitati uiduali. ¶ Primũ est, nõ
euagari, sed uel in propria do-
mo manere, uel in tẽplo orare.
De quo cõmendatur Anna Luc.
2. Quæ nõ discedebat de tẽplo
ieiuniis & obsecrationibus ser-
uiens die ac nocte. Euagatio in
uiduis reprehenditur 1. ad Ti. 5.
Simul otiosæ discũt circuire do
mos: nõ solùm autẽ otiosæ, sed
& uerbosæ & curiosæ, loquẽtes
quæ nõ oportet. ¶ Secundũ est,
ciborum asperitas. 1. ad Tim. 5.
Vidua quæ in deliciis est, uiuẽs
mortua est. Gl. Viuẽs inquã uita
corporis, mortua est in animã.
¶ Tertium est, uestium humili-
tas. Vnde Genesi. 38. legitur de

Thamar, quòd deposita ueste uiduitatis assumpsit alium habitũ, quando uoluit carnali operi intendere. Ornatus qui tolerabilis est in ea quæ necesse habet placere uiro suo, nõ est tolerabilis in uidua, quæ ad hoc solũ studere debet ut placeat Deo.

De castitate ministrorũ ecclesiæ. Et de octo causis quare castitas multum eis competat.

CAP. XIII.

NOtandum ergo, ꝙ castitas multum decet eos, unde etiam apud Gentiles, sacerdotes castitatem amplectebãtur. Plato in Timæo: Sacerdotiis prædíti apud Athenas separati à cętero populo manebãt, ne cõtagione aliqua eorum castitas polluere tur. Castitas figuraliter suadetur ministris ecclesiæ. Exod. 12. ubi comesturis agnũ paschalẽ dicitur, Renes uestros accingetis. Item eiusdẽ 29. Indues, inquit, tunicis lineis, & cinges baltheo Aarõ & filios eius. Itẽ Leuit. 16. Feminalibus lineis uerẽda celabit, accingetur zona linea. Minister ecclesiæ castus, est unus illorum triũ qui bene incedunt. Prou. pen. Tria sunt quæ bene gradiunť, & quartũ, quod incedit feliciter, enumeratur secundo loco gallus succinctus lumbos. Sap. 4. O quàm pulchra est casta generatio cũ claritate dignitatis, scilicet ecclesiasticæ. Thren. 4. Cãdidiores Nazaræi eius niue nitidiores lacte. Candor niueus uel lacteus est uera castitas. Luc. 12. Sint lumbi uestri præcincti. ad Eph. 6. State succincti lumbos uestros in ueritate. Et 1. ad Tim. 3. ubi describitur quales debeant esse ministri ecclesiæ, dicitur ꝙ oportet episcopum esse pudicũ. Et paulò pòst dicitur, ꝙ diaconos similiter oportet pudicos esse. Et eiusdem 5. Teipsum castũ custodi. Et 1. Pet. 1. Propter quod succincti lũbos mẽtis uestræ, sobrii perfecti sperare in eã quę offertur uobis gratiã. Et ad Titum 1. dicitur de episcopo, ꝙ oportet episcopũ esse cõtinentẽ. ¶ Et notandũ, ꝙ octo causæ assignari possunt, quare castitas multũ cõpetit ministris ecclesiæ. ¶ Prima est, quia ipsi debẽt Deũ *placare*. Eccl. 44. In tẽpore iracundiæ factus est reconciliatio. Placare uerò non possunt nisi placeant. Placere uerò nõ possunt, si carnaliter uiuãt. ad Ro. 8. Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Bern. Væ filiis iræ qui nondum recõciliati, reconciliationis alienæ negotiũ quasi gẽs quæ iustitiã fecerit apprehẽdũt. ¶ Secunda est, quia ipsi sunt loco Dei, ideo uiuere debent ut Deus: spiritualiter scilicet, non carnaliter. Deus enim spiritus est. Io. 4. Apoca. 1. Vidit Ioannes similem filio hominis, præcinctum ad mãmillas zona aurea. Similis filio hominis est uicarius Christi, qui zonã auream continentiæ debet habere. ¶ Tertia est, quia ipsi angelicũ officium hab

s cui & angeli: ideo & purita-
m angelicã habere debẽt. Vn-
: Malac. 2. dicitur de sacerdo-
, Angelus domini exercituum
t. Exo. 19. Sacerdotes qui acce
unt ad dominũ, sanctificentur
: percutiat eos. ¶ Quarta est,
uia ipsi intendũt spirituali ge-
erationi, quę munda & sancta
st: ideo nõ decet eos intẽdere
enerationi carnali quæ, immũ
a est. Nec expedit eos habere
lios carnales: ne dũ solicitudo
t amor eorũ diuidũtur ad eos,
minuantur ad filios spirituales.
oannes euãgelista uirgo maio
em solicitudinem & dilectio-
nẽ habebat ad filios spirituales,
quàm ad carnales. 3. Io. Maiorẽ
horum nõ habeo gratiã, quàm
ut audiã filios meos in ueritate
ambulare. ¶ Quinta est, qa ipsi
contrectãt Sancta: ideo oportet
eos sanctos esse, maximè quãtũ
ad carnis mũditiã. 1. Reg. 21. Nõ
habeo panes laicos ad manum,
sed tantũ panẽ sanctũ: si mundi
sunt pueri, maximè à mulierib⁹,
manducẽt. Leui. 21. Incẽsum do-
mini, & panes Dei sui offerunt:
& ideo sancti erunt. Itẽ in eodẽ:
Homo qui habuerit maculã, nõ
offeret panes Deo suo, nec acce
det ad ministeriũ eius. Macula
ualde turpis, luxuria est: hãc ma
culã dedit Salomõ in sua gloria.
Eccl. 47. Itẽ Leui. 22. Homo qui
accesserit de stirpe uestra ad ea
quæ sanctificata sunt, in quo est
immunditia, peribit coram Do
Eleazarum, ut custodiret arcam
Domini. 1. Paralipo. 15. Sanctifi-
cati sunt sacerdotes & leuitę, ut
portarent arcã domini. Esa. 52.
Mundamini qui fertis uasa Do
mini. ¶ Sexta est, quia eos opor
tet mũdare alios, ideo oportet
eos esse ualde mũdos. Eccle. 34.
Ab immũdo quid mũdabitur? 2.
Paralipo. 29. dictum est Leuitis:
Sanctificamini, mundate domũ
Domini. Neemiæ 12. Mundati
sunt sacerdotes & Leuitę, & mũ
dauerunt populũ. 1. Mach. 4. Ele
git Iudas sacerdotes sine macu-
la, uoluntatẽ habentes in lege
Dei, & mũdauerũt sancta. ¶ Se-
ptima est: quia ipsi habẽt spon-
sam nobilissimã, scilicet sapien-
tiã: ideo facilius sponsa uel con
cubina carnali carere possunt.
Sapi. 8. Hãc amaui, & exquisiui
illam à iuuentute mea, & quęsi-
ui spõsam eã mihi assumere, &
amator factus sum formæ illius.
Prou. 7. Prudentiã uoca amicam
tuam, ut custodiat te à muliere
extranea: Homines quasi im-
mersi in balsamo sapiẽtiæ, im-
munes sunt à corruptione. Ecc.
24. Quasi balsamũ non mistum
odor meus. In Psal. Eloquia Do
mini eloquia casta. Ab effectu.
Iac. 3. Quæ desursum est sapien
tia, primũ quidem pudica est, id
est, pudicũ faciens. Hiero. Ama
sacras literas, & carnis uitia nõ
amabis. ¶ Octaua est, q̃ ipsi mi-
nistri sunt Altissimi, ideo decet
ut ipsi sint proprii ipsius. Decet
z 5 enim

enim dominum tantum habere proprios seruientes quod non habet similiter potestatem in corpore eorum. 1. ad Cor. 7. Vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.

De continentia coniugali. Et primo de destructione erroris illorum qui damnãt matrimonium. CAP. XIIII.

SEquitur de continentia coniugali. Circa quã primò destruetur error ille qui matrimonium damnat. Secũdo, matrimonium commendabitur. Tertiò, ostendetur qualiter sint matrimonia contrahenda. Quarto, quia cõtinentia cõiugalis abstinet à carnali opere illicito, & utitur licito, & ostenditur quod opus carnale sit licitum, & quod illicitũ. ¶ Circa primũ uerò primo ponemus testimonia Noui testamenti, quibus dictus error innititur. Secundo authoritates & rationes quibus falsitas dicti erroris cõuincitur. Qui sunt huius erroris, uocãtur Cathari: uel à catho cuius posteriora osculantur, in cuius specie Luciferũ dicũt sibi apparere. Vel à catha, quod est fluxus: defluunt enim per diuersa uitia: ponunt enim naturam corporis malã esse, & esse à principio malo debere eã omnibus modis purgari, ut citius à natura mala liberemur: unde nolunt fluxũ illum matrimonio restringi. Ipsi dicũt opus carnale, ꝙ tamẽ ab uxore exercetur, fornicationem esse, utentes ad hoc probandum illo uerbo 1. ad Cor. 7. Propter fornicationem unusquisq; uxorẽ suam habeat: ergo est fornicatio cum uxore. Sed uerbũ dictum sic est intelligendũ, Propter fornicationẽ &c. nõ propter fornicationem faciendã, sed euitandã. Simile ad Ro. 4. Christus traditus est propter delicta nostra, nõ faciẽda, sed destruẽda. Et est uulgaris modus loquendi: unde dicitur aliquis ferre pelliceũ propter frigus: nõ propter frigus faciendum, sed repellẽdũ. Item in eodem: Hoc autẽ dico secundũ indulgentiam, nõ secundũ imperium: ergo peccatũ est matrimoniũ, cũ indulgeatur. Prçterea post dicit ibidẽ Apostolꝰ: *Volo omnes esse sicut meipsum*: *id est*, cõtinentes. Et dicendũ est, ꝙ indulgẽtia ibi nõ accipitur pro uenia, sed pro cõcessione minoris boni. Minus enim bonũ est matrimonium, quàm uirginitas uel castitas. Vtrũq; bonum est, & donum Dei. Vnde subdit Apostolus: Vnusquisq; proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius uerò sic. Propter hoc ergo dicit, ꝙ uult omnes homines esse sicut se: quia uellet eos non solũ bonos esse, sed etiam meliores. Item in eodem dicitur: bonũ est homini mulierem nõ tangere: ergo malũ est eam tangere. Nõ sequitur: sicut non sequitur: bonũ est nõ bibere uinum, ergo malũ est bibere uinum. Item in eodem: Qui habent

ent uxores, sint tanquam non abentes: ergo malum est, cum is cõmisceri. Sed hoc nõ sequi ur: sicut nõ sequitur: Qui emũt, int tanquã non possidẽtes, qd' bidem legitur: ergo nõ debent omedere de fructibus agri em ti. Qui habet uxorẽ est tanquã non habẽs, si debitum reddit & non exigit. Itẽ dominus monet id relinquendũ uxorem. Lu. 18. Nemo est qui relinquit domũ, aut parentes, aut fratres, aut uxo rem, aut filios propter regnum Dei, & nõ recipiat multo plura in hoc tempore &c. Et eiusdem 14. Si quis uenit ad me, & non odit patrẽ suum & matrẽ suã & uxorem suã &c. nõ potest meus esse discipulus: ergo uxor est re linquenda & odio habenda. Ad quod dicendũ, ꝙ uxor est relin quẽda & odiẽda eo modo quo & pater & mater, ut scilicet si uult trahere aliquẽ ad idololatriã, uel hæresim, uel aliud peccatum, nõ consentiatur ei: tamẽ si bene se habeat, amãda est sicut pater & mater. 1. ad Cor. 7. Si quis frater uxorẽ habet infidelẽ, & hæc cõsentit habitare cũ illo, non dimittat illã. ¶ Licet autem dictus error iã in sua radice destructus sit, ubi fuit destructus error Manichæorũ, q ponit principia prima, unũ bonũ, & aliud malum, à quo dicit esse ea quæ sunt corruptibilia, à quo errore hic error ortum habuit: tamen manifestè falsitas eius conuinci potest testimoniis scripturę quę sequuntur. Mat. 19. Pharisæis interrogantibus Christum, an liceret dimittere uxorem suam quacunq; ex causa. Ipse pręmisso testimonio Genes. intulit, Quod ergo Deus cõiunxit, homo non separet. Ostẽdens manifestè matrimoniũ esse à Deo, & nõ esse ab homine separandũ. Patet ergo quòd matrimonium est bonum. Item Luc. 1. dicitur de Zacharia & Elizabeth uxore eius, q; ambo erant iusti ante Deũ, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus domini, sine querela, & quòd angelus Gabriel Zacharię nũtiauit hęc: Elizabeth uxor tua pariet tibi filium. Et paulò pòst: Et Spiritu sancto replebitur adhuc, ex utero matris suæ. Non est ergo matrimonium malum in quo sancti homines fuerunt, & ex quo fructus tam bonus processit. Et Io. 2. Maria interfuit nuptiis, & Iesus & discipuli eius ad eas uocati sunt, & fecit ibi Iesus initiũ signorum suorum. Non honorasset Christus tot modis nuptias, si malę essent. Item ad Roma. 7. Mulier uiuente uiro uocabitur adultera, si fuerit cũ altero uiro. Si aũt fuerit mortuus uir eius, liberata est à lege uiri, ut non sit adultera, si fuerit cum altero uiro. Itẽ 1. ad Cor. 7. Vxori uir debitũ reddat: similiter & uxor uiro. Et in eodem: Nolite fraudari adinuicẽ, nisi fortè ad tempus, ut uacetis orationi, & iterum reuertimini in idipsum.

Et

Et iterum: His qui in matrimonio iūcti sunt præcipio, nõ ego sed Dominus, uxorẽ à uiro non discedere. Et paulò pòst: Et uir uxorem non dimittat. Itẽ in eodẽ: Alligatus es uxori, noli quærere solutionem. Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem. Si autẽ acceperis uxorem, nõ peccasti: & si nupserit uirgo, non peccauit. Item in eodem: Qui matrimonio iūgit uirginẽ suã, bene facit. & qui nõ iūgit, melius facit. Mulier alligata est legi quanto tempore uir eius uiuit. Quòd si dormierit uir eius, liberata est à lege uiri: cui uult, nubat, tantùm in Domino. ergo etiam secũdæ nuptiæ sunt licitæ. Item ad Ephes. 5. Viri diligite uxores uestras &c. In eodem: Vnusquisque uxorẽ suã sicut seipsum diligat. Et 1. ad Timot. 2. Mulier seducta in præuaricatione fuit. Saluabitur autem per filiorum generationem. Item 4. Spiritus manifestè dicit: quia in nouissimis tẽporibus discedent quidam à fide attẽdẽtes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentiũ mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, & prohibẽtiũ nubere &c. Et eiusdem 5. Volo iuniores nubere, filios procreare, matresfamiliâs esse. Item ad Hebræ. ult. Honorabile coniugium in omnibus. (supple sit) & thorus immaculatus. Fornicatores enim & adulteros iudicabit Deus. id est, dãnabit. Bern. Omni immunditiæ habenas laxat, qui nuptias dãnat. Idem: Rata est in terris cõtinentia, neque pro tãtillo quæstu exinaniuit se Filius Dei, formam serui accipiens. In hac approbatione matrimonii conueniũt nobiscum tã Iudæi quàm gẽtiles. Gẽtiles enim in ueneratione habuerunt coniugium, & filios qui non erant nati de cõiugio, illegitimos iudicabãt. In hoc autẽ conueniũt nobiscũ sapientissimi, ut Salomõ Prouer. 19. Domus & diuitiæ dantur à parẽtibus: à Domino uerò propriè uxor prudens. Seneca etiã uxorem habuit, ut apertè habetur in eius epistolis. Et notandũ quòd illi qui sunt huius *erroris*, dicunt mulierem dãnari si *prægnans* decedat uel in partu. Quod manifestè patet esse falsum in Elizabeth, Lucæ 1. quæ prægnãs erãt quum salutauit eã beata Virgo: & tamẽ repleta est Spiritusancto, & infans exultauit in utero eius, quæ si decessisset in partu, saluata esset. Partus enim pœnã habet, nõ culpã.

De commendatione Matrimonij. CAP. XV.

Sequitur de commendatiõe matrimonii. ¶ Et notandum quòd duodecim sunt, quibus matrimonium potest commendari fidelibus, qui utrunque testamentum recipiũt. ¶ Primum est, authoritas instituentis illud. Cùm alios ordines instituerit aliquis sanctus ut Augustin. uel

Bened

enedictus, ordinem matrimonii instituit ipse Deus qui errare nō potest. Vnde si culpabilis est qui ordinē beati Benedicti transgreditur: cōstat quòd ualde culpabilis est qui trāsgreditur ordinem matrimonii à Deo institutum. ¶ Secundum est, locus in quo institutū est, scilicet paradisus. Institutum enim est immisso sopore in Adā. Genes. .. Et raptus est Adam in spiritu, & interfuit curiæ cælesti, & ibi cognouit uirtutem matrimonii, & cuius rei esset sacramentum. Et erat Adā tūc corpore in paradiso terrestri, mente uerò in paradiso cælesti. Vnde super Genes. dicit glos. August. Extasis rectè intelligitur ad hoc immissa, ut mēs Adæ particeps Angelicæ curiæ & intrans in sanctuariū Dei nouissima intelligeret: unde euigilans prophetico spiritu eructauit, Hoc nunc os ex ossibus meis &c. Hæc uerba cū Adę scriptura fuisse dicat, Christus in Euangelio Deum dixisse declarat. Matth. 19. ut intelligamus per illā extasim Adā diuinitus hæc dixisse. ¶ Tertium est antiquitas. Non enim de nouo institutus est ordo iste, imò antiquitate excedit omnem ordinem in terris institutū. ¶ Quartum est, status. Institutum enim est in statu innocētiæ in illo felici tempore in quo homo nōdum peccauerat. ¶ Quintū est, quòd hunc solum ordinem saluauit Deus tempore diluuii. In arca enim tātū saluati sunt Noë & uxor eius, & tres filii eius & uxores eorum. Si qui erant concubinarii, si quæ meretrices, oēs diluuio sunt submersi. ¶ Sextum est, quòd beata Virgo hunc ordinem intrare uoluit: licet proposuisset seruare uirginitatem: quod nō parum facit ad honorē matrimonii: noluit filius carnem ex ea assumere, donec fuit in matrimonio. Matrimonium pallium est quo beata uirgo usa est, quo occultauit cælestem cōceptū. Sub quo pallio latêre uoluit filius Dei: sub hoc pallio celatum est diabolo mysteriū redemptionis nostræ. Infelices & maledictæ sunt illæ quæ potius eligunt esse in confusione diaboli quàm in ordine beatę Virginis. Cōfusio diaboli est status meretricū, quæ quādoque peccant cum patre, quādoque cū filio, quādoque cum duobus fratribus uel cognatis, quādoque cum solutis, quādoque cum cōiugatis, quandoque cum sacerdotibus, quandoque cū religiosis, quādoque cū leprosis. Infelices etiam sunt adulteræ quæ matrimonio non deferunt, quæ non timent pallium beatæ Virginis inquinare. ¶ Septimū est, quod Deus uoluit honorare nuptias sua præsentia & matris suæ, & discipulorū suorū. Ioā. 2. Vbi inueniūt cōcubinarii quòd Christus uel beata Virgo in domibus eorum comederit? Diabolus potius in domibus eorū

inhab-

inhabitat, cui de corporibus suis sacrificia faciũt. Sicut enim qui continẽter uiuunt, corpora sua Deo sacrificãt. Iuxta illud ad Rom. 12. Obsecro uos p misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora nestra hostiam uiuentem. Sic qui luxuriosè uiuũt, corpora sua sacrificãt diabolo. Quomodo habitaret Deus, ubi exercetur opus illud quod plus Deo fœtet & angelis eius, quàm aliqd cadauer hominibus fœteat? ¶ Octauum est, quòd Dominus nuptias uoluit honorare. Primo aperto miraculo quod fecit coram discipulis suis. Ipsum uerò miraculũ quo aqua mutata est in uinum, ostẽdit cuius uirtutis sit matrimoniũ. Aqua enim uilis est, uinũ pretiosum. Sic opus carnale absque matrimonio uile quid est: opus uero matrimoniale pretiosum. Vnde infelices sunt cõcubinarii, qui aquã fœtentẽ uino pretioso præeligunt, potius uolentes exercere opus illud extra matrimonium cum peccato, quàm in matrimonio sine peccato. Infelices etiã sunt illi qui uinũ bonũ & purũ habent, & relinquunt illud pro uino prauo quasi felle mixto. Hi sunt illi qui proprias uxores habẽt & alienis adhærẽt. ¶ Nonũ est, excellens benedictio quã ecclesia facit coniugibus iuxta altare ad missam in præsentia Dominici corporis. Qui potius uult esse cõcubinarius quàm legitimus maritus, ipse potius uult habere maledictionẽ quàm benedictionẽ. Quãdiu enim est in peccato, maledictus est quicquid agat. In Psal. Noluit benedictionem, & elõgabitur ab eo. Cõcubinarii uidẽtur uelle maledictionẽ; & meritò illã habebũt. Dicet enim eis illud Matt. 25. Discedite à me maledicti in ignem æternum. His autem qui bene se habent in matrimonio dicetur illud Matt. Venite benedicti Patris mei &c. ¶ Decimũ est, pretiosus fructus, qui ex matrimonio sequitur. Generãtur enim inde filii huius seculi, qui pòst per adoptionem fiunt filii Dei. Si quis haberet uineã quę annuatim ferret mille modios uini, ualde amaret eam. Quantũ ergo amãdum est matrimoniũ unde pueri procreantur, cùm puer unus præualeat toti uino qd in mundo est? Ex matrimonio generantur uirgines. Vnde si uirginitas multum amãda est, & matrimoniũ multũ amãdum est. Hieron. Laudo cõiugium, quia uirgines generat: lego de spinis rosam, de cõcha margaritam. Valde infelices sunt meretrices quæ operi carnali intendunt: & tamẽ quia exponendo se omnibus se ita inquinant, non sunt dignæ ut Deus det eis fructũ prolis. Mira fatuitas, non cessant seminare, licet uideant se nullum fructum inde colligere. Meretrices habent officium in mundo isto iugulãdi homines pro denario

ario & denario. Vix inter la- ones inuenitur aliquis qui ta- officiũ uelit habere. Ipsæ ad- itrices sunt dãnatiõis humanæ cut & dæmones. Quid dicent i die iudicii, si quæratur ab eis bi sunt filii earũ? Ipsæ dãnabũ- ur quasi eos occiderint. Expo- endo enim se omnibus quasi ıffocauerunt eos. ¶ Vndecimũ st, ꝙ matrimoniũ est unum de epté sacramẽtis ecclesiæ. Si qs n aqua baptismi lutũ ꝓiiceret, el alio modo sacramento ba- ptismi cõtumeliã faceret, nõ es- set parũ culpabilis. Sic nec parũ culpabilis est ꝗ adulterando sa- cramẽto matrimonii cõtumeliã facit. ¶ Duodecimum est, uirtus magna matrimonii, quæ multis põt ostẽdi. Primo per hoc quòd opus carnale quod sine eo esset mortale, cum eo est ueniale, uel omnino sine peccato. Secũdo p hoc ꝙ remediũ est contra mala quæ ex meretricio sequũtur cõ- cubitu, quę sunt sterilitas, prolis interfectio, incestus. Tertiò per hoc ꝙ adeò efficax est ad con- cordiã faciẽdã, quæ adeò placet Deo, sicut discordia multũ ei di- splicet. Tota patria una uno ma trimonio quãdoq; ad cõcordiã reducitur. Prou. 6. Sex sunt quæ odit Deus, & septimũ detestatur ãĩa ei⁹. Septimũ qđ detestatˀ est ille ꝗ seminat inter fratres dis- cordias. Quarto p hoc ꝙ defen dit hominem ex ea parte qua diabolus eũ fortius impugnat. Iob 40. Fortitudo eius in lum- bis eius.

De modo contrahendi Matrimo- nium. CAP. XVI.

NOtandum ergo quòd ille qui uult cõtrahere matri- moniũ, Primò debet habere in- tentionẽ ad Deũ: ut scilicet cõ- trahat desiderio generãdi filios secũdũ carnẽ, ꝗ post fiãt filii Dei per adoptionẽ. In illis enim qui Deum excludũt ab intẽtiõe sua, potestatẽ habet dęmoniũ. Tob. 6. dixit angelus Tobiæ minori. In eos qui cõiugiũ ita suscipiũt, ut Deũ à se & à sua mẽte exclu- dãt, & suę libidini ita uacent, si- cut equus & mulus in ꝗbus non est intellectus, habet super eos dæmoniũ potestatẽ. Et in eodẽ: Accipies uirginẽ cũ timore Do mini, & amore filiorũ magis ꝗ libidinis ductus. Itẽ eiusdẽ 8. di- xit Tobias minor: Nũc Domi- ne tu scis quoniã nõ luxurię cau sa accipio uxorẽ meã, sed sola posteritatis dilectiõe in qua be- nedicatur nomẽ tuũ in secula se culorũ. ¶ Secũdo debet eligere uxorẽ similẽ sibi, nobilẽ si nobi lis est, ignobilẽ si est ignobilis. Gen. 2. Faciamus ei adiutorium simile sibi. De costa uiri forma- uit Dominus mulierẽ, ne postea unus cõtra alterũ gloriari se es- se de nobiliori genere. Nõ for- mauit Deus mulierẽ de capite ne crederetˀ formata ad dñatio- nẽ. Neq; de pede, ne crederetur subiicienda in seruitutẽ: sed de costa, ut habeatˀ tãquã socia. Poe ta: Si qua uoles aptè nubere, nube

nube pari. Paritas ista nō solū at tēdēda est quātū ad nobilitatē, sed etiā quātū ad iuuētutē & pulchritudinē. Quādo enim iuuenis & pulchra nubit seni & deformi, habet eū exosum & adulteram efficit. Paritas ista bene in anulo ostendit: q si strictior sit, digito nō cōgruit: si latior, decidit. Sic se habet inter cōiuges si sint dispares: qa uel simul manētes nō sunt cōcordes, uel un⁹ ab altero discedit. ¶ Tertio, ut cū tali cōtrahat, quæ sit de progenie bona. Non debet ducere filiam usurarii uel raptoris. Hæc enim fuit una de causis diluuii. Vidētes enim filii Dei filias hominū quòd essent pulchræ, acceperūt uxores sibi ex omnibus quas elegerant. Gen. 6. Filii Dei uocātur qui erāt de stirpe Seth: filii hominū qui erant de stirpe Caī. ¶ Quarto ꝙ pſona cū qua cōtrahit sit bona & prudēs, qđ est unum de magnis donis Dei, Prou. 19. Domus & diuitię dantur à parētibus: à Domino uerò ꝓpriè uxor prudēs. Eccl. 26. Mulieris bonæ beatus uir. Et in eodem: Pars bona, mulier bona, in parte bona timētiū Deū, dabitur uiro ꝓ factis bonis. Et in eodē: Gratia super gratiā, mulier sancta & pudorata. 1. Cor. 6. Sanctificatus est uir infidelis per mulierem fidelem.

Quod opus carnale sit illicitum & quod licitum. Et quot & quæ requirantur ad hoc quòd opus carnale fiat sine culpa & meritoriè. Et quot sint quæ requirant inseparabilitatem matrimonij. CAP. XVII.

SEquit' uidere de opere carnali, qđ sit illicitū & qđ licitū. Poterit tñ uideri alicui ꝙ opus illud nūquā fiat sine culpa. ¶ Primo ꝑ hoc ꝙ dicit Aug. in libr. de fide ad Pet. Sine libidine nō est parētū cōcubitus. ¶ Secūdo per hoc qđ dicit gl. Hieron. sup illud 1. Pet. 3. Vt non impediantur orationes uestræ. Impediri oratiōes officio cōiugali comemorat: qa quotiescūq; uxori debitū reddo, orare non possum. Vult eñ secūdū gl. illā, redditio debiti semp habere culpā, cùm semp orationē impediat. ¶ Tertio ꝑ hoc quod dicit gl. super illud 1. Cor. 6. Qui fornicatur, *in corpus suū peccat*. Hic propriè seruit anima corpori, sed ubi anima quæ debet dominari corpori, seruit ei, uidetur esse peccatū, cùm sit ibi priuatio debiti ordinis. ¶ Quarto per hoc quod dicit gl. ibidem; Sic totus homo absorbetur à carne, ut iā dici nō posit ipse animus suus esse, sed simul totus homo dici posit caro. ¶ Quinto per hoc ꝙ semper in illo opere uidet' esse immoderata delectatio. Et dicēdū est quòd opus illud exerceri potest sine omni culpa, & etiā meritoriè, in trib⁹ casib⁹. ¶ Primus est, cū fit cā ꝓlis suscipiēdę & ad cultū Dei educēdæ, cū aliis debitis circūstātiis. Aug. Cōcubitus necessarius est cā generādi inculpabil

abilis est solus nuptialis. Iste cubitus solus dicitur esse nuptialis, quia principaliter institutū est matrimoniū ad suscipiē dum prolē. Et hæc prima institutio & principalis dicitur fuisse facta in officiū. Secūda eius institutio fuit in remediū, scilicet ad fornicationē euitandā. ¶ Secundus casus est cùm petēti reddit debitū. Aug. Reddere debitū cōiugale, nullius est criminis. In hoc casu iustitia mouet. ¶ Tertius casus est, cùm aliquis exigat opus, illud ut caueat cōpari suo ne in peccatū cadat: ut cùm aliquis sciens uxorē suā uerecundam & nūquā petiturā debitū, & timet de casu eius, debitū exigit. Et in hoc casu pietas mouet. Si uerò aliquis exerceat opus illud, ut impleat concupiscētiam suam, culpa est ibi quandoque uenialis, quādoq; mortalis. Venialis, quando concupiscētia ita subiecta est rationi, quòd nō cognosceret eam nisi esset cōiunx sua. Mortalis uerò, quādo adeò immoderata est concupiscentia quòd cognosceret eam, licet nō esset sua. Et in hoc casu intelligitur illud uerbū quod dicit gl. super 1. ad Cor. 7. Omnis uehemens amator, propriæ uxoris adulter est. Et ibidem dicit glos. Aug. Coniugalis cōcubitus generandi gratia nō habet culpā: cōcupiscentiæ uerò satiādæ, sed tamē cum coniuge, habet culpā propter thori fidē uenialem. In uerbo uero Aug. in libr. de fide, ad Pet. libido dicitur concupiscentia inordinata, quæ pœna est, & nō sumitur pro culpa uel ueniali uel mortali. ¶ Ad aliud dicendū quòd oratio sumitur quādoq; pro quolibet bono opere. Vnde gl. super 1. Thes. ult. Non desinit orare qui nō desinit bene agere. Quandoq; pro oratione uocali: quādoq; uerò pro actu interiori, cū anima in Deū afficitur. Et iste actus excellens animæ impeditur opere carnali. Si enim animæ uires ordinētur, generatiua uidetur esse infima: uis uerò secundum quam anima afficitur in Deū, summa uidetur esse: unde nō est mirū si operationes illarū uirium sibi nō consociantur. Idē intelligendum est de illuminatione prophetica, quæ tunc nō habet fieri. Hier. super Matt. Cōnubia legitima carent peccato, non tamen tempore illo quo coniugales actus gerūtur: præsentia sancti Spiritus dabitur, etsi propheta esse uideatur qui officio generationis obsequitur. Glossæ uerò quæ sunt super illud 1. Corinth. 6. Qui fornicatur &c. intelligendæ sunt non de coniugali facto cum debitis circunstātiis, sed opere libidinoso, ubi ratio uincitur. Ad illud autē quod immoderatiōe delectatiōis obiicitur, dicēdū est quòd ex quo Adā peccauit, nō fuit cōiugale opus sine aliqua immoderatione: sed quædam immoderatio est quæ pœna est solū, & prouenit ex in-

ordinatione sæuientis cõcupiscentiæ. Sed ex quo aliqua prædictarum triũ causarũ, prius inchoatur opus illud, & nõ propter delectationẽ, & delectatio manet infra fines suos, scilicet in ui brutali, nec trahitur ratio ut delectationi consentiat, nõ est delectatio illa peccatũ. Aquæ enim inferiores à superioribus sunt diuisæ firmamẽto uirtutis.

Quot & quæ requirantur ad hoc quòd opus carnale sine culpa sit, & meritorium.

ET notandũ ꝙ multa requirũtur ad hoc quòd opus carnale sine culpa sit & meritoriũ. ¶ Primũ est, ut fiat in eadẽ specie. Natura enim est uis rebus insita ex similibus procreãs similia. Vnde si fiat opus illud in alia specie, est peccatũ contra naturã: quod tangitur Exo. 22. Qui coierit cũ iumẽto, morte moriatur. Et Deute. 27. Maledictus qui dormierit cũ aliquo iumento. ¶ Secundum ut fiat in organo dissimili. Si uerò fiat in organo simili, est peccatũ contra naturam: ꝙ tangitur Rom. 1. Nam fœminæ eorum mutauerũt naturalẽ usum, in eum usum qui est contra naturã. Similiter & masculi relicto naturali usu fœminæ exarserũt in desideriis suis, in inuicẽ masculi in masculos turpitudinem operãtes. ¶ Tertiũ est, ut fiat in organo ad hunc usum deputato: contra quod est pollutio extraordinaria, quã tãgit gl. super prædictũ locũ Ro. 1. Qui cũ ipsa coniuge alio modo quàm licet dormierit, operatur cõtra naturã. ¶ Quartũ est, ut nõ fiat modo bestiali, sed modo quẽ decet rationalẽ naturam: modo scilicet idoneo infusiõi seminis, quãtũ ad uirum, & receptiõi seminis, quantũ ad fœminã. Contra hoc uerò est illud peccatum cõtra naturam, quod enumerat Methodius inter causas diluuii, dicẽs: Mulieres in uesaniã uersę supergressę uiris abutebãtur. ¶ Quintũ est, ut personæ inter quas hoc opus exercetur nõ sic se habeãt, ꝙ una sit radix à qua alia processerit, uel processerint ab una radice è proximo. Hoc enim multũ ualet ad societatẽ, quæ multũ est cõseruatiua humani generis. Per hoc enim, ꝙ matrimonium cõtrahitur cũ persona nõ attinẽte, initur societas inter cõsanguineos utriusque personæ coniugũ, qui sibi nõ attinebãt. Si hoc opus exerceretur cũ attinẽtibus, haberent homines suspectã cohabitationẽ uxorũ suarũ cum suis propinquissimis, & cũ propinquissimis ipsarũ: sic in magna parte periret societas humana cõseruatiua humani generis. Contra hoc est peccatũ incestus peccatũ ualde detestabile, quòd etiã exemplo brutorũ animaliũ nobis dissuadetur. Vnde legitur in lib. de natura animaliũ, ꝙ camelus cooperto capite matris eius super eã saltauit, & operimẽto sublato matrẽ cognoscẽs, turpitudinis opere quod inceperat

it intercepto descendit, & in-
eniatorē interfecit. Similiter
im fieretequo & matri eius,co
noscēs matrē sibi suppositā,sub
o fugit. ¶ Sextum est,quòd per
onæ inter quas hoc opus exer-
etur,unitę sint inseparabiliter:
ó enim sufficit ut consentiant
no cōsensu sicut fornicatores.

¶ De *inseparabilitate matrimonij.*

HANC inseparabilitatē pri
nò uidetur requirere,quia ma-
rimonium sacramentū est figu
atiuum matrimonii spiritualis,
quod est inter Christū & eccle-
iam.Ephe.5. Sacramentum hoc
magnū est:ego autem dico in
Christo & ecclesia. Vnde cum
illud matrimoniū sit insepara-
bile,& matrimoniū carnale in-
separabile debet esse. ¶ Secūdo
fructus ad quē est matrimoniū,
est indiuisibilitas. Destruitur e-
nim proles si diuidatur. 3.Reg.
3.Dixit mulier cuius filius erat
uiuus ad regem qui eum iusse-
rat diuidi:Obsecro domine mi,
date illi infantem uiuū,& noli-
te interficere eum. Si quis tamē
obiiciat,ꝙ quando sunt plures
filii,potest fructus diuidi: Dicen
dum est,ꝙ nec tunc diuidi po-
test quin omnes sint filii patris
sicut & matris,& omnes teneā-
tur tam patri quàm matri,& tam
pater quàm mater omnibus.
¶ Tertiò, fidei integritas, sine
qua nō est secura societas.Si se-
parari deberent,nō consideret
unus cōiugū de altero:nec unus
fidelis esset alteri,quātū ad bo-
norū cōmunicatione.Prouer.ui.
legitur de forti muliere:Confi-
dit in ea cor uiri sui. ¶ Quartò,
magnitudo amoris qui est inter
ipsos: maximus enim uidetur
esse inter amores qui sunt ra-
tione carnis,cùm etiā amori pa
tris uel matris uideatur præua-
lere,secūdū illud Matth.19. Pro
pter hoc relinquet homo patrē
& matrē,& adhęrebit uxori suę.
Cum aliqua unio corporū inse
parabilis sit,ut mistio aliqua:mē
talis unio uidetur debere esse
inseparabilis, & maximè uide-
tur de illa quę est maritalis amo
ris,quæ maxima & familiarissi-
ma uidetur esse. Præterea si o-
mni tēpore diligit qui amicus
est,nulla aduersitas separare de
bet amicitiā coniugū. ¶ Quintò
societas consanguineorū coniu
gum ipsis mediantibus contra-
cta,quæ separabitur,si matrimo
niū eorū dissoluatur,sicut mediā
tibus illis sociati fuerint:quæ so
cietas cùm adeò sit Deo ualde
grata,ab homine separanda nō
est.Contra unitatē inseparabi-
lē, est peccatum fornicationis.
¶ Sextū est, ut illud opus exer-
ceatur inter personas, quæ sint
unitæ singulariter. Vnica enim
unici debet esse. Ad quod facit
magnitudo amoris. Si enim ma
ximus amor carnalis & familia-
rissimus est inter eos, cū unica
debet esse amor ille. Qđ enim
per superabūdantiā dicitur, uni
soli conuenit:hæc singularitas
unitatis in anulo ostēdit, q uni

cum digitum capit. Si quis tamē obiiciat quia unus debeat multas habere, ut sic multiplicentur cultores Dei, cùm unus homo sufficiat multas fœcundare, Respondendū est, ꝙ Deus non attendit tantū multiplicationē generis humani, quantū ad numerum, quantum attēdit eius multiplicationem, quantū ad meritum, & ut frequentius qui generātur nō sunt ueri cultores Dei. Ecc.15. Nō cōcupiscit Deus multitudinem filiorū infidelium & inutilium. Luc.23. Venient dies in quibus dicēt: Beatę steriles, & uentres qui nō genuerunt. Licet paucissimi essent cultores Dei tēpore primorū parentum: tamē noluit dominus ordinare ut Adā haberet duas uxores simul, ut sic citius multiplicaretur genus humanū. Pręterea primus quē genuit Adā malus fuit, scilicet Cain. Vnde patet ꝙ citius genuit imitatorem diaboli, quàm cultorē Dei. Præterea animalia magna, ut dicitur in lib. de natura animaliū, rarò generant. Elephas enim fœmina cessat triennio post partū à coitu; & camela per annū. Paucos etiam generant, quia unicū fœtum: cùm animalia parui corporis generent multos, ut ibidē legitur. Sic homo maximus dignitate inter animalia, nō est mirum si rarò & paucos filios generet. Præterea quandoq; qui sufficit multas fœcundare, uix sufficit uni, & proli eius sine periculo animæ suę necessaria prouidere. Legitur in lib. de nat. animaliū, de aquila, quòd ualde grauatur in nido, ita quòd uenari nō possit: & ideo nō sufficit pascere plus quàm duos pullos: unde tertiū ouum proiicit, uel tertiū pullū. Si quis uerò obiiciat, ꝙ saltem in principibus qui sufficiūt prouidere tolerabile erit, ꝙ unus habeat plures: Dicendum est ꝙ frequētius isti minus sufficiunt prouidere uxori & filiis suis sine periculo animarū suarū, quàm alii. Pręterea multiplicatio dominorum destructio est terrarū. Multiplicatis hæredibus sequitur diuisio regnorū quam consequitur desolatio eorū. Matth.12. Omne regnum in se diuisum, desolabitur. Multiplicatis *principibus* multiplicātur *mala* super terram. 1. Mach. 1. legitur de Alexandro qui diuisit regnū suum pueris nobilibus, qui secū erant nutriti à iuuentute. Et subditur: Obtinuerunt pueri eius regnū unusquisq; in loco suo, & imposuerūt sibi diademata post mortem eius, & filii eorū post eos annis multis, & multiplicata sunt mala super terram. Quando aliquis princeps habet multas uxores successiuè, uix est pax inter filios, qui sunt ex illis uxoribus. Præterea nollet princeps uxorem suam ab alio fœcūdari, etiā si ipse nō posset eam fœcūdare. Vnde nec ipse uelle debet etiā quū uxor sua sterilis est, ex alia fructū habere: hoc enim est de

iure

ure naturali, ut non faciat ali-
quod sibi nō uult fieri. Præterea
nix perfecta pax seruari posset,
si unus plures haberet. Cōque-
ta est Sara Gene.16. ꝙ ancilla
sua Agar contemneret eam, cui
ipsa uirum suū cōmunicauerat.
Et Lia dixit Racheli: Parúmne
tibi uidetur, ꝙ præripueris ma-
ritum meū mihi? Gen.30. Cōtra
hanc singularitatem est peccatū
adulterii. ¶ Octauū est, ut non
moueat ad opus carnale dele-
ctatio, sed uel bonū prolis, uel
iustitia, uel pietas, de qbus prius
tactum est. ¶ Nonū est, ut opere
inchoato ratio non trahatur ad
cōsentiendū delectationi. Vnus-
quisq; enim tentatur à concupi-
scentia sua attractus & illectus.
Iac.1. ¶ Decimū est, ut eligatur
tempus, in quo licet opus illud
exercere: abstinendum enim est
ab illo opere tēpore menstruo-
rum. Leui.16. Si coierit uir cum
muliere tēpore sanguinis men-
strualis, immundus erit. Eius-
dem 18. Ad mulierē quæ patitur
menstrua, non accedes. & dicit
Augu. ꝙ tunc abstinēdum est ab
illo opere propter prolis corru-
ptionem. Hier. dicit, quòd tunc
cōcipiuntur membris damnati,
cæci, claudi, leprosi. Item tēpore
sacro. Aug. Propter dies proces-
sionis & ieiuniorum aliquando
nō licet conuenire: quia etiam
à licitis abstinendum est, ut fa-
cilius impetrari possit quod po-
stulatur. Item tempore quo uxor
grauida est. Vnde elephas præ-
gnantem ... ut legitur in lib. de natura ani-
malium. ¶ Vndecimū est, ut lo-
cus sacer caueatur: non enim
est exercendum illud opus in
loco sacro.

De Temperantia delectationum secundum uisum, auditum, & olfactum. CAP. XVIII.

Dicto de Temperantia de-
lectationum, quæ sunt se-
cundum gustum & tactū, dicen-
dum est de Temperātia quæ est
secūdum uisum, auditum, & ol-
factum. Et notandum ꝙ quū ui-
sus in omnibus animalibus sit
supra auditum, & sub uisu olfa-
ctus, ut legitur in lib. de natura
animalium, periculosior uisus
esse uidetur, nisi refrænetur, q̄
auditus, & auditus quàm olfa-
ctus. Vnde scriptura multum sua
det nobis restrenationem uisus.
Eccle.9. Ne respicias mulierem
multiuolam. In eod. Virginem
ne conspicias. Item: Noli circū-
spicere in uicis ciuitatis. Et ite-
rum: Ne circunspicias speciem
alienam. Eiusdem 25. Ne respi-
cias mulieris speciem. Et 41. Ne
respicias mulierem alieni uiri.
Causas quare uisus sit pericu-
losus, require in tracta. de Lu-
xuria ca. de aspectu mulierum.
De refrænatione uisus & audi-
tus, habetur Esa.33. Qui obtu-
rat aures suas ne audiat sangui-
nem, & claudit oculos suos ne
uideat malum, iste in excelsis
habitabit. Visus & auditus ui-
dentur habere curiositatē quasi

insa

animus quanto peritus fuerit alieni meriti, tanto fit ignarus sui. ¶ Et notandum, quod auditus à multis est temperãdus. ¶ Primò à musicis instrumẽtis. Iob 21. Tenent tympanum & citharam, & gaudẽt ad sonitum organi. Ducunt in bonis dies suos, & in pũcto ad inferna descẽdunt. Esa. 5. Cithara, & lyra, & typanum, & tibia, & uinum in conuiuiis uestris, & opus domini non respicitis. Antigonus Alexandri pædagogus citharam eius fregit, adiecitq; dicens: Tuæ ætati iam regnare cõuenit, pudeatque in corpore regis uoluptatem luxuria dominari. ¶ Secundo à lasciuo cantu uel colloquio mulierum. Vnde Ecc. 9. dicitur de saltatrice: Ne audias illam, ne fortè pereas in efficacia illius. Et in eodem dicitur de muliere aliena: Colloquiũ illius quasi ignis exardescit. ¶ Tertio à malis proximi. Eccle. 28. Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguã detrahentem. ¶ Quarto à bonis propriis quæ adulatores solent hominibus ad memoriam reducere. Seneca: Si cõtinens es, adulationes euita: sitq; tibi tam triste laudari à turpibus, quàm lau-

etiam temperandus est à suauitate odorum: quum scriptum sit Esa. 3. Erit pro suaui odore fœtor. Vna pœna infernalis erit fœtor sulphuris. In Psal. Ignis, sulphur, & spiritus procellarũ &c. Esa. 30. Flatus domini quasi torrens sulphuris succendens eam.

TERTIAE *partis principalis de quatuor uirtutibus cardinalibus*, Tractatus IIII. De Fortitudine.

De ordine dicendorũ in hoc tractatu. Et de diuersis acceptionibus huius nominis Fortitudo. PARS I.

DICTO de Prudẽtia & Temperantia, dicendũm est de Fortitudine. De qua hoc modò dicetur. Primò ponentur diuersę acceptiones huius nominis Fortitudo. Secundo, diuersę descriptiones Fortitudinis. Tertio, ea quæ pertinent ad eius commendationem. Quarto, dicetur de his quę iuuant fortitudinem. Quinto, de partibus ipsius. ¶ Circa primum, notãdum est, quod nomen fortitudinis sumitur quandoque pro fortitudine

amplonis. Hæc fortitudo uide
ir esse potẽtia facile agendi, &
ifficile à contrario patiendi.
Quandoq; uerò pro fortitudi-
line animi: & sic sumitur qua-
lrupliciter. Vno modo genera
iter, & secundũ hoc fortitudo
eperiri potest in omni ui, & o-
mnis uirtus fortitudinem habet
respectu uitii sibi contrarii: ut
continẽtia cõtra luxuriã. Prou.
ulti. Accinxit fortitudine lũbos
suos. Ad fortitudinẽ istam perti
net in omni opere meritorio fa
cere ne quid minus, sicut ad tẽ-
perantiam generalẽ pertinet fa
cere ne quid nimis. Alio modo
nomen fortitudinis sumitur lar
gè: non tamen ita generaliter
sicut prius. Et fortitudo hoc mo
do attenditur circa difficilia in
passionibus, siue sint exteriores
passiones, siue interiores. Exte-
riores passiones sunt contume-
liæ, damna rerũ, & molestiæ cor
poris ab alio illatæ. Passiões in-
teriores illæ dicũtur cõtra quas
certamen habet temperãtia: ut
sapores gustui, & ea quæ appe-
titui sensibili passiones inferũt.
De his passionibus dicit Philo-
sophus, ꝙ difficiles sunt & con-
temporaneæ uitæ. Sic accipitur
fortitudo super illud Prou. ulti.
Mulierem fortẽ quis inueniet?
Glo. Mulier fortis, ecclesia quæ
pro amore sponsi prospera, &
aduersa contemnit. Contemne
re prospera, temperantię est. Et
Tullius in lib. de Officiis dicit,
[duabus rebus ...]
tur: quarum una in rerum exter
narum despicientia ponitur: al-
tera res est, ut sit ita affectus ani
mo ut res gerat magnas & ma-
ximè utiles: sed uehementer ar-
duas & plenas laborũ & pericũ
lorum. & Aug. in libro de libe-
ro arbitrio dicit, ꝙ fortitudo
est affectio animæ, qua omnia
incõmoda & damna rerũ non
in potestate nostra constitutarũ
contemnimus. Res nõ in pote-
state nostra constitutæ sunt quę
nobis inuitis auferri possunt.
Tertio modo strictius sumitur
pro fortitudine, scilicet quæ at-
tenditur circa ea quæ sunt diffi
cilia in passionibus exteriori-
bus, ita ꝙ non cõprehẽdit tem-
perantiam. Et sic sumitur ab Au
gustino in libro de moribus ec-
clesiæ: Amor, inquit, ille de quo
loquimur, quem tota sanctitate
inflammatum esse oportet in
Deum, nõ appetendis istis tem-
perans, in amittendis fortis in-
uenitur. Quarto strictissimè su-
mitur, secundum ꝙ non atten-
ditur circa quodcunq; difficile
in passionibus exterioribus, sed
tantùm circa exteriores passio-
nes quæ corpori infliguntur,
& non extendit se ad damna re-
rum. Et sic uidetur Aristo. sume-
re Fortitudinem in Ethicis.

De descriptionibus Fortitudinis.

PARS II.

Circa secundum notandum
est, ꝙ fortitudo sic descri-
bitur

bitur ab Aug. in libro de moribus ecclesię: Fortitudo est amor omnia facile tolerās propter illud quod amatur. Sed uidetur hæc descriptio nō solum conuenire fortitudini, sed etiam fidei, spei, charitati, & timori. De fide enim legitur 1. Pet. ulti. Cui resistite fortes in fide. Glo. quæ est tanquam murus. De spe, ad Hebræ. 6. Fortissimum solatiū habeamus qui confugimus ad tenendam propositam spem &c. Gl. quod nos faciat in omni aduersitate fortes, uolentes ad horam pati, ut in æternum regnemus. De charitate 1. ad Cor. 13. dicitur ꝙ omnia suffert. Et Can. ulti. Fortis est ut mors dilectio. De timore, Iob. 4. Vbi est timor tuus? ubi formido tua? Glo. Has uirtutes congruo ordine ponit, sicut in uia seculi audacia fortitudinem, timor debilitatem patit: ita in uia Dei timor fortitudinem. Ad hoc dicendum est, ꝙ fides, spes, & charitas & timor faciunt aliquem fortem ad aggrediendum terribilia, uel sustinendum difficilia, & aliter fortitudo, quia actus illi propriè sunt à fortitudine originaliter. Et fortitudo facit fortē formaliter ad aggrediendum terribilia & sustinendum difficilior. Prædicta uerò fortem faciunt eo modo quo accidit in certamine mundano, quod brauium quod proponitur in mediū certantibus, dum uidetur ab eis & speratur haberi, & desideratur, motiuum est, ut uirilius certent: Sic præmium æternum dum per fidem aspicitur, & per spem speratur, & per charitatē desideratur, hominem excitat ut fortius certet. Timor etiā filialis siue castus, cuius causa est amor, dum timet separari à Deo quem amat, ex hoc ipso plus Deo coniungitur, & fortius ei adhæret. ¶ Fortitudo sic describitur, super illud Matth. 15. Erant quatuor millia hominum qui manducauerant. Glo. Fortitudo est firmitas animi cōtra molestias seculi. Tullius uerò in 1. Rhetori. sic eā describit: Fortitudo est cōsiderata periculorum susceptio, & laborum perpessio. Idem in 2. Rhetori. Fortitudo est magnarū rerum appetitio, & humiliū contemptio, & cum ratione utilitatis laborum perpessio. Item fortitudo est rationabilis aggressio terribilium cū constanti eorum perpessione. Macrobius: Fortitudinis est animū supra periculi metum agere, nihilq; nisi turpia metuere, uel prospera uel aduersa tolerare. Aristo. Fortitudo est uirtus difficillimorum in passionibus operatiua gratia boni. Et loquitur Aristoteles de passionibus siue molestiis exterioribus.

De commendatione Fortitudinis. PARS III.

NOtādum ergo, ꝙ ad commendationem Fortitudinis potest ualere, Primò frequēs admonitio, quam sacra scriptu-

ra facit de ipsa.Ios.1.Confortare, & esto robustus:Simile habetur Deuteronm.31.& 3.Reg.2.& Dan.10.Itē Tob.4.Forti animo esto.Simile eiusdē 7.¶ Secūdo, ꝙ uirtus fortitudinis plus uidet habere uirtuositatis cæteris uirtutibus.Vnde nomē uirtutis antiquitus fuit solius fortitudinis, ut ait Tullius. ¶ Tertio, ꝙ hæc uirtus multū competit statui in quo sumus. Mūdus enim iste locus est laboris & certaminis: ideo in uita ualde necessaria est nobis fortitudo. Ad Gala.6. Dū tempus habemus operemur bonum ad omnes. Eccle.9.Quodcunq; potest facere manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapiētia erūt apud inferos quō tu properas.Ber.In mundo isto quasi in stadio certaminis positi sumus.Ecc.3.Tempus belli & tempus pacis. Tempus belli est in præsenti. Militia est uita hominis super terram.Iob 7.Vnde illa pars ecclesiæ quæ in terris est,militans ecclesia uocat.Quę fortitudine debet esse induta in præsenti.Prou.ulti.Fortitudo & decor indumentum eius.Esa.52. Induere fortitudine tua Sion. Si sine fortitudine sit, necesse habet fugere hostes suos tanquam inermis. Thren.1.Abierūt absq; fortitudine ante faciē subsequētis.¶ Virtus fortitudinis etiā inseparabilis est. Totus enim mūdus non posset uincere unū hominem in quo esset uera forti-

exhortatio. Deutero.20. Appropinquante iam prælio stabit sacerdos ante aciem, & sic loquetur ad populum, Audi Israël, uos hodie contra inimicos uestros pugnam committitis, ne pertimescat cor uestrum &c. Et 2. Machab.cap.ulti. legitur de Machabæo, quod armauit socios suos non clypei & hastę munitione: sed sermonibus optimis & exhortationibus. Et in eodē: Exhortati itaq; Iudæ sermonibus bonis ualde, statuerunt dimicare & confligere fortiter. ¶ Secundo exempla robustorū. Vnde 2. Machabæorum 6. Hoc modo uita decessit Eleazarus memoriam mortis suæ exemplum uirtutis & fortitudinis derelinquēs. ¶ Tertio exercitatio. Ber. ad fratres de monte Dei: Rusticus duros habet neruos, fortes lacertos. Exercitatio hoc fecit, sine ea corpore mollescit. Volūtas facit usum, usus exercitium, exercitium uires in omni labore suo ministrat. ¶ Quarto fides, mercedē fortium operum ostendendo. 2. Parali. 15. Cōfortamini, & nō dissoluētur manus uestræ. Erit enim merces operi uestro. ¶ Quinto timor. Pro. 14. In timore Domini fiducia fortitudinis. Timor illud expellit propter quod uel solum uel maximè timendum est, scilicet peccatum. Eccle. 1. Timor Domini expellit peccatum: ideo meritò hominem reddit securum. Item timor hominem facit purè operari, quod ualet ad fortitudinem. Iob 16. Mundis manibus addet fortitudinem. Præterea timor facit hominem in se deficere, ideo in Deo roborat. Bernardus in sermonibus: Vtilis prorsus infirmitas, quæ medici manum requirit, & salubriter in se deficit, quā perficit Deus. Idem super Canti. Optanda infirmitas quæ Christi uirtute compensatur. Quis dabit mihi non solum infirmari, sed etiam penitus destitui & deficere à memetipso, ut domini uirtutum uirtute stabiliar? ¶ Sexto spes. Esaiæ 30. In silentio & spe erit fortitudo uestra: spes fortē efficit, omnipotenti inniti faciendo. Ad Philip. 4. Omnia possum *in eo qui me confortat.* ¶ *Septimo* charitas. Et hoc dupliciter. Vno modo adiutorium proximi habendo. Prou. 18. Frater qui adiuuatur à fratre quasi ciuitas firma. Ecclesia. 4. Melius est duos esse simul, quàm unum. Habent enim emolumentum societatis suæ. Si unus ceciderit, ab altero fulcietur. Et in eodem: Si quis præualuerit contra unum, duo resistunt ei. Secundo modo ueritati adhærendo. Gregorius in Moralibus: Qui ueritati inhæret, uanitati nullo modo succūbit: qa dū forti pede cogitationis intus intentionē fixerit, omne qd' foras mutabiliter agitur, ad arcē mentis minime ptingit. ¶ Octauo sapiētia. Prou. 24. Vir sapiens fortis est, & uir doctus robust

robustus &c. Gregor. in Moral. Valde fortitudo destituitur, nisi per cõsilium fulciatur. ¶ Nono tẽperãtia quę in prosperis seruat. Grego. in Moral. Nulla aduersitas deiicit, quem prosperitas nulla corrumpit. Idẽ: In hac uita qui nulla ꝓspera appetit, nulla aduersa pertimescit. Primum pertinet ad temperãtiam: secũdum ad fortitudinẽ. ¶ Decimo disciplina corporis quæ hostẽ domesticũ debilitat. Bernard. Quid mirum si hoste debilitato, tu fortior efficeris? ¶ Vndecimo, eleemosyna. Prouerb. 22. Victoriam & honorem acquiret qui dat munera. Eccle. 29. dicitur de eleemosyna: Super scutum potentis, & super lãceam, aduersus inimicum tuum pugnabit. ¶ Duodecimo, oratio, quæ multum ualet ad fortitudinem. de cælo enim fortitudo est: 1. Macha. 3. Exod. 17. Cùm leuaret manus Moyses uincebat Israël.

De partibus Fortitudinis. Et primo de securitate: de duodecim solatijs contra timorem mortis, de timore inordinato, & securitate commendabili & reprehensibili. PARS V.

NOtãdum ergo quòd Tullius in 1. Rhetori. quatuor partes eius asignat, scilicet magnificentiam, fiduciã, patientiã, perseuerãtiam. Macrobius uerò septẽ partes eius tangit, Magnanimitatem, fiduciam, securitatem, magnificentiam, constãtiam, tolerantiam, firmitatem. Quidam uerò sex tãtummodo partes asignãt: scilicet magnanimitatem, fiduciam, securitatẽ, patientiam, cõstantiam, magnificentiam. Et satis rationabiliter uidẽtur posse poni hæ sex partes fortitudinis. Fortitudo enim debilitatem animi expellit, & magnitudinem animi efficit. ¶ Quòd debilitatem expellat, patet ex hoc, ꝙ fortitudo debilitati opponitur. Quòd magnitudinem animi efficiat, patet ex hoc, ꝙ fortitudo dicit̃ magnanimitas. Senec. in libro de quatuor uirtutibus principalibus. Triplex uerò est debilitas animi. Prima est, nimia pusillanimitas à malo futuro, quę timiditas uocari põt. Quæ disuadet̃, Ecclesiastici septimo: Noli esse pusillanimis in animo tuo. Et reprehẽditur, Matt. 8. Quid timidi estis modicæ fidei? Secunda est nimia passibilitas à malo præsenti, quæ est quasi quædam teneritudo uel mollities, cuius signum est facilitas dolẽdi, quæ infirmitas est in quibusdam qui conqueruntur secum durè agi, uel sibi dura uerba dici. Tertia est instabilitas, quæ similis est debilitati uirgæ subtilis quæ de facili in omnem partẽ flectitur. Cõtra has tres infirmitates, tres sunt partes fortitudinis. Securitas contra timiditatem. Patientia contra teneritudinem. Constãtia cõtra instabilitatẽ. ¶ Fortitudo inquãtum animi magnitudin

tudinem efficit, tres habet partes. Ipsa enim quantum ad actus suos habet principium, mediũ, & finem. Quãtum ad principiũ, ptinet ad eã magnanimitas, quę est rationalis aggresio terribilium: quãtum ad medium, fiducia quæ est certa spes perducẽdi ad finem rem quæ inchoata est: quantum ad finem magnificentia quę est rerum quæ gerũtur felix consummatio.

¶ *De Securitate.*

INTER has sex partes fortitudinis, primò de securitate prosequemur, quę est intimiditas mali. Iuxta illud Arist. in Ethic. Fortis est intimidus mali. Et describitur sic: Securitas est habitus secũdum quẽ imminẽtes incommoditates & rei inchoatæ affines non formidãtur. Et coarctat hęc descriptio securitatem ad intimiditatem, quæ est post rei inchoationẽ. Securitas commẽdatur nobis in leone. Prouerb. 28. Iustus ut leo cõfidẽs absque terrore erit. Eiusdẽ 30. Leo fortissimus bestiarũ ad nullius pauebit occursum. ¶ Et notandum quòd secũdum Philosophum, quæ cõgregata sunt in homine secũdum rationem, dispersa sunt in brutis secũdum naturam: ut castitas in elephante, liberalitas in leone. Vnde dicitur in lib. de natura animaliũ, quòd uulpes sequũtur leonem, quia est animal communicatiuũ prædæ. Mansuetudo uero in agno. Esa. 53. Quasi agnus corã tondẽte se, obmutescet. Modestia irascendi in columba. Iere. 25. Facta est terra in desolationem à facie columbæ, & à facie iræ furoris Domini. Gl. Grego. Quia in Deo nulla furoris inæqualitas reperitur, furorem Domini iram columbę nominauit. Vt enim uim diuinæ districtionis imperturbabilẽ demonstraret, & irã dixit & colũbæ. ¶ Securitas cõflictum habet cum timore. Securitatis officiũ est, cõtra aspera fortunæ solatium dare. De quibus solatiis ait Sen. libro de remediis fortuitorũ. De cuius uerbis pauca ponamus: Morieris, inquit. Et respondet, Hac conditiõe intraui ut exirẽ. Morieris. Gentiũ lex est, qđ acceperis reddere. Morieris. *Peregrinatio* est uita: cùm *multũ* ambulaueris, diu redeũdũ est. Item morieris. Stultum est timere qđ uitare nõ possit. Istud non effugit etiã q̃ distulit. Morieris. Nec primus, nec ultimus. Oẽs te antecesserũt, oẽs te sequẽtur. Item peregrè morieris. Ego qđ debeo soluere paratus sum: uideat fœnerator quo me appellet. Itẽ iuuenis morieris. Optimum est, antequã optes mori. Optimum est mori quũ iuuat uiuere. Iuuenis moriar. Fortassis alicui malo te subdet fortuna: & si nulli alii, certe saltẽ senectuti. Insepultus iacebis. Quid aliud respõdeã, q̃ Virgilianũ illud, Facilis iactura sepulchri? Si nihil sentio, nõ ptinet ad me iactura corporis:

ris sepulti: si sentio, omnis sepultura tormẽtũ est. Quid interest, ignis an fera me cõsumat, an tẽpus? oĩm ultima sepultura, non defunctorũ cura, sed uiuorũ inuẽta est sepultura, ut corpora & uisu fœda & odore amouerent. Idẽ in li. de natural. quęstiõib⁹: Nihil refert quàm minax mors ueniat: quod à nobis petit, minimũ est. Et hoc senectus à nobis ablatura est: hoc auriculæ dolor, hoc humoris corrupti abũdãtia. Pusilla res est hominis uita, sed ingẽs res est cõtẽptus uitæ. Hãc qui cõtẽpserit, securus uidebit maria perturbari. Illa inferorũ regna retegãtur, stabit super illã uoraginẽ intrepidus, & fortasse quò debebit cadere, ꝓsiliet. Quid ad me quàm magna sint quibus pereo, ipsum perire non magnũ est: si uolumus trãquillè degere, anima in expedito est habenda, siue illã insidiæ, siue morbi petãt. Idẽ in eodem: Nihil interest utrum me lapis unus elidat, an toto mõte præmar. Item egregiè Vagellius: Si cadendum, inquit, mihi est, cęlo me cecidisse uelim.

¶ De *duodecim solatijs contra timorem mortis*.

CONTRA timorẽ mortis possunt ualere duodecim solatia quæ ex scripturis diuersis colliguntur. ¶ Primum est, quòd ipsa mors hostẽ nostrũ familiarẽ occidit, scilicet corpus. ad Galat. 5. Caro cõcupiscit aduersus spiritũ, & spiritus aduersus carnem. Sapiẽs: Nulla pestis efficacior est ad nocẽdũ, quàm familiaris inimicus. ¶ Secũdum est, quòd ostiũ nobis efficit in carcere immundo in quo capti detinemur, in corpore scilicet. In Psal. secũdũ aliã literã: Educ de carcere animã meam. Sed sunt quidã adeò assueti miseriæ huius carceris, ut nihil timeant tãtũ in hoc carcere, quàm ostium uel exitum. Seræ & repagula ab incarceratis odio solẽt haberi, & nõ liber exitus. ¶ Tertiũ est, quod nos expedit ab onere cophini immũditia pleni. Sapien. 9. Corpus quod corrũpitur, aggrauat animam. ¶ Quartum est, quòd nos expedit uel finem imponit peregrinatiõi laboriosæ & amaritudinibus plenæ. Greg. Quid est uita mortalis, nisi uia? & quale sit, fratres mei, perpendite in uia lassari, & uiam nolle finiri. Idẽ: Vita præsens laboribus plena est: cũ luctu agitur, & tamẽ cũ lacrymis dimittitur. Ecclesia. 20. Melior est mors, quàm uita amara. ¶ Quintũ est, quòd lẽtũ equũ omni genere uitiorũ uitiosum nobis occidendo, dextrariũ optimũ nobis restitui facit. Equus uitiosus, corpus est. Ab hoc equo expediri desiderabat Paulus, ad Rom. 7. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Tribus de causis timet miles equũ suũ amittere: uel quia nõ est securus de emenda, uel quia capi timet equo amisso, uel propter equi

equi bonitatẽ. Nulla uerò harũ triũ causarũ est in casu proposito. Securus enim est de emenda seruus Dei. Ambrosius: Mori nõ timeo, quia bonũ dominum habeo. Et 2. Machabęor. 7. dixit unus de septẽ fratribus: De cælo, inqt, ista possideo: sed propter legẽ Dei ista despicio, quia me ea recepturum spero. Nõ timet etiã seruus Dei capi equo amisso: tunc enim de manibus hostiũ liberatus est. In Psal. Laqueus cõtritus est, & nos liberati sumus. Equus iste etiã adeo uitiosus est, ut optandum sit seruo Christi ab eo expediri. ¶ Sextũ est, præsentis uitæ periculum. Mors portus est periculosæ nauigatiõis in mari huius mundi, iuxta uerbũ Bern. Periculũ probat trãseuntiũ raritas, & pereũtiũ multitudo. In mari Massiliæ de quatuor nauibus non perit una: in mari huius mundi, de quatuor nauibus uix euadit una. ¶ Septimum est mortis necessitas. Sen. Nullus est perniciosior hostis, quàm quẽ audacẽ angustiæ faciũt. Paria conantur magnus animus ac perditus. Cogitemus nõ quãtũ propè mortẽ perducti sumus, omnes reseruamur ad mortẽ: nec de re, sed die quæritur. Nónne contẽneres eũ qui inter morituros cõstitutus, beneficii loco peteret ultimus ceruicẽ amputari? Idẽ facimus, magni æstimamus tardius mori. Idẽ in lib. de naturalibus quęstionib. Nullum maius solatium mortis, quàm ipsa mortalitas. ¶ Octauũ est, moriẽdi cõtinuitas. Sen. Quid times quod quotidie experiris? Idem: Quotidie morimur, tota die aliqua pars uitæ demitur, & tũc quoq; cùm crescimus, uita decrescit. ¶ Nonum est, mortis propinquitas. Chrys. Signati post modicum morituri sumus. Quare ante modicũ in causa Dei cũ gloria nõ morimur, ut fiat uoluptariũ, quod futurũ est necessariũ? Sen. Nemo tã immitis est, qui malit semper pẽdere, quàm semel cadere. Idẽ: Erras si in nauigatiõe sola putas minimum esse, qua morte uita diuiditur. In omni loco æquè tenue interuallũ est. Nõ ubique se mors tam propè ostendit, ubique tam propè est. ¶ Decimum est mors Christi. ad Hebręos 12. Curramus ad propositum certamẽ, aspicientes in authorẽ fidei & cõsummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucẽ. Aug. Magna cõsolatio est mẽbris ex capite, quòd Christus qui est sapientia Dei patris, gaudiũ mũdi fugit, & ad mortem uoluntariè uenit: certissimũ argumẽtum est quod mors seruis Dei timẽda non sit. ¶ Vndecimũ est, amantissimi & sapiẽtissimi patris potestas. Hoc solatiũ exhibuit Dominus discipulis suis, dicẽs eis post suam resurrectionem: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Matt. ult. Magna consolatio est filiis Dei, quòd persecutiõis

uirga

virga est in manu patris eorũ. Patris inquã misericordiarũ cuius sapiẽtiã nihil latere potest, cuius potẽtiã nihil potest superare. Vnde uerisimile est ꝙ persecutor nõ affliget filios eius, nisi quãtũ pater uidebit eis expedire. Esa.10. Virga furoris mei Assur. Matt.10. Nonne duo passeres asse uæneũt, & unus ex illis nõ cadet super terrã sine patre uestro? ¶ Duodecimũ est, sequẽs immortalitas. Tullius: Nõ est lugẽda mors, quã immortalitas cõsequitur. Eccl.7. Melior est dies mortis, die natiuitatis. Duabus de causis melior est seruis Dei dies mortis, die natiuitatis. Vna est, qa mors est egressus à miseria, natiuitas uero ingressus est ad miseriam: melior est egressus à miseria, quàm ingressus ad miseriam. Sapiens: Mors bona si nõ est finis tamẽ illa malorũ est. Sen. Mors malorũ omniũ remediũ est. Secunda est, quia mors est porta gloriæ seruis Dei. Ipsa est inchoatio beatæ uitæ: unde est nobilior mors quàm sit natiuitas secũdũ corpus. Vnde trãsitus sanctorũ, natale eorũ uocatur ab ecclesia. In Psal. Pretiosa in cõspectu Domini mors sanctorũ eius. Verè pretiosa, quia est regni æterni pretiũ. ¶ Sequitur de quibusdã aliis solatiis, quæ tangit Seneca in libro de remediis fortuitorũ. Exulabis. Et respõdet. Patria est ubicũq; bene es. Illud autẽ per quod bene es, in homine, nõ in loco est. Si sapiẽs est, peregrinatur: si stultus, exulat. Dolor imminet. Si exiguus est, feramus: leuis est patientia. Si grauis est, feramus: nõ leuis est gloria. Dura res est dolor, imò tu mollis. Nõ sum potẽs: gaude: iniuriam facere nõ poteris. Pecuniã perdidi: fortasse illa te perdidisset. O te felicẽ, si cũ illa auaritiã pdidisti. Sed si manet illa apud te, es tamẽ utcũq; felicior, ꝙ tãto malo materia subducta est. Pecuniã pdidisti: & illa q̃ multos. Eris nunc in uia expeditior, domi tutior. Exonerauit te fortuna, si intelligis, & tutiore posuit loco. Dãnũ putas, remediũ est. Pecuniã perdidisti: nẽpe quã ut tu haberes, alius antè perdiderat. Oculos perdidi: quàm multis cupiditatibus uia incisa est. Oculi incitamẽta sunt uitiorũ, duces scelerum. Amisi liberos: Stultus es qui fles mortẽ mortaliũ. Periere perituri. Habebãt illi cuius essent magis quàm tui. Educãdos tibi fortuna mãdauerat: recepit illos, non abstulit. Naufragiũ feci. Cogita nõ quid perdideris, sed quòd euaseris. Nudus exii: sed existi. Omnia perdidi: sed cũ omnibus perire potuisti. In latrones incidi: noli cõqueri quòd incideris, gaude quòd effugeris. Amicũ perdidi: aliũ quære, & ibi eũ quæras, ubi inuenias. Quære inter liberales artes, inter honesta & recta officia, quære in laboribus. Ad mẽsam res ista nõ quæritur. Perdi-

di

di amicũ, fortem animũ habe: si unũ, erubesce: si unicũ, qd tu in tãta tẽpestate ad unam anchorã stabas? Bonã uxorẽ amisi. Inuenies, si nihil quæris nisi bonam uxorẽ. Soror bona nõ potest recuperari, nec mater. Vxor aduẽtitiũ bonũ est. Non est inter illa quæ semel unicuique cõtingũt. Multos tibi numerare possum, qbus bonã uxorẽ lugẽtibus cõtigit melior. Cõtra aspera huius mũdi abũdãtius cõsolatur scriptura, & specialiter doctrina Saluatoris, qui ad hoc cõsolãdũ miseros in mũdũ istũ uenit. Esa. 61. Ad annũtiãdũ mãsuetis misit &c. ut cõsolaret omnes lugẽtes. De cõsolationibus habes Matt. 5. & 10. & Luc. 6.

¶ *De Timore inordinato.*

SECVRITAS timorẽ inordinatũ expellit. Cõtra quẽ dicit Seneca in epistolis: Nos ad præsentia non aptamur: sed cogitatiões in lõginqua pręmittimus. Itaq; prouidentia maximũ bonũ cõditiõis humanæ, in malũ uersa est. Feræ pericula quæ uidẽt fugiũt, quũ effugere securũ sit nos, & uẽturo torquemur & præterito. Multa bona nostra uitio nostro nobis nocent. Timoris tormẽtũ memoria reducit, prouidẽtia anticipat: nemo tãtũ præsentibus miser est. Idẽ: Plura sunt quę nos terrẽt, quàm quæ ꝓmittũt, & sępius opiniõe q̃ re laboramus. Illud tibi præcipio, ne sis miser ante tẽpus, quũ illa quæ uelut imminẽtia expauisti, fortaßis nunquam uentura sunt. Quædam magis torquent quàm debeãt: quædam torquẽt, cùm omnino nõ debeãt: quædã antè torquẽt, quàm debeãt. Idẽ: Respice an certa argumẽta sint futuri mali: plerũq; suspicionibus laboramus, & illudit nobis illa quæ cõficere bellũ solet, fama. Non coarguimus illa quæ nos in metũ adducũt: nec excutimus, sed trepidamus: & sic uertimus terga, queadmodum illi quos puluis motus fuga pecorũ fugauit castris, aut quos aliqua fabula sine authore sparsa conterruit. Nescio quomodo uana magis cõturbãt: uera enim modum habẽt. Quàm multa expectata nũquã cõparuerunt, etiã si futurum est: quid, iuuat dolori suo occurrere? satis citò dolebis quum uenerit, interim tibi meliora promitte. Idem: Spe metũ tempera: alius dicat, fortasse nõ ueniet: tu dic, quid si ueniet? uidebimus utrũ ueniat: fortasse ꝓ me uenit, & mors ista uitam honestabit. Contra timorẽ inordinatũ multũ ualet sapiẽtia. Attingit enim à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Sapientiæ 8. Ecõtrario est de stultitia. Sen. Stultitia nihil pacatum habet, ad omnia pauet, & ipsis terretur auxiliis.

¶ *De securitate commendabili & reprehensibili.*

ET notandũ quòd est securitas commendabilis, & est securitas reprehẽsibilis. De commend

mendabili dicitur Prouerbio. 15. Secura mens quasi iuge conuiuium. Greg. in Moral. Quasi continuatio refectionis, est tranquillitas securitatis. Idem: Iustis initiũ retributionis est ipsa plerunque in obitu securitas mentis. Idem: Quisquis ad uitæ præcepta se dirigit, priusquã uitę æternæ pręmia percipiat, hic iam initia securituræ in perpetuum securitatis degustat. Securitas ista uidetur esse sequela uirtutũ. Greg. in Moral. Dum uirtutes menti lætitiam pariũt, quandam etiam securitatem gignunt. ¶ Ad securitatem primò ualet puritas conscientiæ. Conscientia pura meritò secura est, quum à peccato purgata sit, propter quod solùm uel maximè timendum est. Bern. O uita secura, ubi pura cõscientia in quam uia secura, ubi absq; formidine mors expectatur, imò exoptatur cum dulcedine, & excipitur cum deuotione. Secundò, diuturnitas pœnitentiæ. Gregorius. In pœnitente cum longa mœroris anxietate fuerit formido consumpta, quædam iam de præsumptione ueniæ securitas nascitur. Tertiò cõtemptus boni transitorii. Gregor. in Moral. Mira securitas cordis, aliena nõ quærere. Aug. in lib. de lib. arbit. Nemo securus est in his bonis, quæ potest inuitus amittere: uirtutem autem & sapientiam nemo amittit inuitus. Qui bona transitoria contemnit, mala pœnæ transitoriæ non metuit. Seneca: Desines timere, si sperare desieris. Quartò integer amor interni & æterni boni. Vnde super illud Prouerb. 28. Iustus autẽ quasi leo confidens absque terrore erit. dicit Gloss. Iusti securitas leoni cõparatur: quia quum quaslibet aduersitates insurgere conspicit, ad mentis suæ confidentiam redit, & scit quod uincit, quia illum diligit quem nemo inuitus amittit. ¶ Securitas reprehensibilis, est securitas temeraria: ut est securitas eorum, qui ita sunt securi in mari huius mundi, quasi iam essent in portu, & ita sunt securi dum adhuc bellum durat, quasi iam triumphassent. 3. Regum 10. Ne glorietur accinctus æquè ut discinctus. Bernardus in sermonibus: Nusquam est securitas, fratres, neque in cælo, neque in paradiso, multominus in mundo. In cælo cecidit angelus sub præsentia deitatis. Adam in paradiso de loco uoluptatis: Iudas in mũdo de schola Saluatoris. August. in lib. Confess. Nemo securus debet esse in uita ista, quæ tota tentatio nominatur. Hieronymus in epistolis: Nulla securitas est uicino serpẽte dormire. Qui habent hanc securitatẽ, facile à diabolo uincũtur. Hieron. in epistolis: Timor uirtutũ custos est, securitas ad lapsum facilis. Iudic. 18. Nullus erit labor, intrabimus ad securos. Hieron. Noli nimis esse securus: nimia securitas mentis tempestas est.

Greg. in Moral. Sæpe quem certamē suæ tētationis superare nō ualuit, sua securitas deterius strauit: & unde se pertimescit quandoque cadere, inde accipit fortiter stare. Idem: Sancti uiri sic de spe sunt certi, ut tamen semper sint de tentatione suspecti. Quæ securitas ubi etiam excellentia sunt dona Dei, ut est diuina reuelatio, possunt esse homini occasio ruinæ. 2. ad Corint. 12. Ne magnitudo reuelationū extollat me, datus est mihi, &c. Gl. Aug. Quomodo securus agnus egreditur, ubi aries sic periclitari metuit? Gregor. In paradisum duceris, & ab angelo sathanæ tentaris. Item securitas reprehensibilis, est securitas cum negligentia. Gregor. in homil. Plerique pigri remanent ad exercenda bona præcipua: quia ualde sibi securi sunt, quòd nulla cōmiserint mala grauiora. Idem in Moral. Dum mēs secura redditur, in torporē laxatur. Idem: Mater negligētiæ solet esse securitas. Item reprehensibilis est securitas incauta. Grego. in Moral. Multis sæpe graue periculū incauta securitas fuit ecōtrario. Prouerb. 11. Qui cauet laqueos, securus erit. Gregor. in Moralib. Sæpe mens dum in se uirtutis suæ securitate resoluitur, insidiāte aduersario inopinatæ culpæ telo perforatur, & inde à Deo in æternum longe fit, unde ei ad tempus sine cautelæ custodia propinquauit. Item securitas reprehensibilis est eorū, qui pericula futura non præuident. De securitate talium, Iob 21. Domus eorū securæ sunt, & pacatæ, &c. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. De improuisione taliū, Prouerb. 28. Viri mali non cogitant iudiciū. De securitate malorū, Ecc. 8. Quia non profertur citò contra malos sententia, filii hominum absque timore ullo perpetrant mala. In eodem: Sunt impii qui ita securi sunt, quasi iustorū facta habeant. Securitatē cum improuidentia habebat, cui dictum est, Stulte, hac nocte animā tuā repetent à te. Luc. 12. Item illi de quibus eiusdem 17. Edebant, & bibebant, uxores ducebāt, & dabātur ad nuptias usque in diem qua intrauit Noë in arcam: & uenit diluuiū, & perdidit omnes. Et in eodem similiter factum est in diebus Loth, edebant, &c. Et pluit ignem, & sulphur de cælo, & omnes perdidit. Talis etiam securitas fuit Ierosolymitis, quibus Dominus ait Luc. 19. Et quidem in hac die quæ ad pacē tibi: nunc autē abscōdita sunt ab oculis tuis, &c. Et 1. ad Thess. 5. Cùm dixerint pax & securitas: tūc repētinus eis superueniet interitus.

De Patientia. PARS VI. *sex habet capitula.*

De ordine dicēdorū de Patiētia, de descriptionibus Patiētiæ & merito, ac distinctione nominis eius. CAP. I.

SEquitur de Patientia, de qua hoc modo dicetur: Primò ponentur

nētur descriptiones eius. Secundo, ea quæ pertinent ad eius cōmendationem. Tertiò, agetur de his quæ iuuant patientiam. Quartò, ponentur eius diuisiones. ¶ Circa primum notandum quòd patientia est æquanimis malorum illatorum tolerantia. Et potest sumi hæc descriptio à uerbis Gregorii super illud Lucæ 21. In patientia uestra possidebitis animas uestras. Gregor. Vera patientia est, aliena mala æquanimiter perpeti, & contra eum qui irrogat mala, nullo animi dolore moueri. Et super illud Iob 4. Vbi fortitudo tua, patientia tua, & perfectio uiarum tuarum? dicit Gloss. In fortitudine proficit qui mala aliena immotus tolerat. ¶ Describitur etiā sic: Patientia est uirtus contumeliarum, & omnis aduersitatis impetus æquanimiter portans. Vel sic: Patientia est omniū passionum molestarum aliunde illatarum uictoriosa perpessio. ¶ Item sic describitur à Tullio in 2. Rhetoric. Patientia est honestatis aut utilitatis causa, rerū arduarum & terribilium uoluntaria ac diuturna perpessio. Honestatis causa est perpessio: ut cùm quis pro fide Christi potius eligit mori, quàm negando eam saluare uitā suam. Vtilitatis uero causa, ut cùm quis pro salute regis mori eligit. Voluntaria uerò ideo dicitur: quia qui omnino inuitus patitur, non habet laudē uel meritum. Ideo dicitur 1. Pet. 4. Nemo uestrum patiatur quasi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. Si autem ut nō Christianus erubescat. diuturna dicitur, quia ad uerum patientem pertinet, ut patiendo perseueret. ¶ Si quis obiiciat quòd passio exterius illata non uidetur uoluntaria esse, & ideo nec meritoria: Dicendum est, quòd quædā sunt passiones intrinsecus natæ: tamē per apprehensionem extrinseci boni, uel mali mouētis: ut gaudium, spes, timor, dolor. Et hæ passiones possunt esse à uoluntate eius qui patitur, tanquā à causa efficiente, uel non resistente, quæ indubitanter possunt esse meritoriæ. August. 14. libro de ciuitate Dei: Cupiditas, lætitia, metus, tristitia, uoluntates sunt. Recta uoluntas bonus est amor, & peruersa malus est amor. ¶ Amor fugiens quod ei aduersatur, timor est: idque si acciderit sentiens, tristitia est: animi dolor, qui tristitia nominatur, dissensio est. Quædā uerò passiones sunt extrinsecus illatæ: ut molestia corporis, uel contumelia uerbi. Et passiones non sunt uoluntariæ à uoluntate eius qui patitur tanquam à causa efficiente. Tamen possunt quodammodo dici uoluntariæ uoluntate consentiente, & non cōtradicente. Voluntas uerò sustinendi seu recipiendi eas, secundum quosdam, meritoria est etiam aureæ & aureolæ, si tamē sit coniuncta pas-

sioni: aliter uerò non est meritoria aureolæ. Secundũ alios passio quæ quodammodo est uolũtaria, est meritoria, prout meritorium dicitur, quod de debito fit magis debitũ. Dicitur enim mereri, secũdum alios multipliciter. Vno modo est impetrare aliquid de cõgruo: sic boni merentur aliis gratiam. Alio modo de indebito facere debitum: & mereri hoc modo pertinet ad gratiam mediãte actu liberi arbitrii. Tertio modo, mereri est de debito facere magis debitũ: sic meretur quis actu exteriori, uel passione meretur aureolã, inquantum ex charitate eam suscipit, & non ipsa uoluntate suscipiendi. Plus enim dicit susceptio uoluntaria, quàm uoluntas suscipiendi. Ponit enim actualem passionem, & uoluntatem circa ipsam susceptionem: tamẽ forsitan non exigitur, quòd tunc sit actu uolũtas, sed sufficit quòd uoluntas illa fuerit ex qua hæc susceptio est uoluntaria, dummodo patiens maneat in charitate. ¶ Et notandum quòd patientia quandoque largè sumitur, quandoque strictè. Patientia largè est, circa omne difficile, & circa omnem tentationem. Iac. 1. Beatus uir qui suffert tentationem. Strictè uerò est circa passiones extrinsecus illatas: actus uerò patientiæ est recipere passionẽ, ita quòd animus nec succumbat, neque uindictam inferenti appetat.

De commendatione Patientiæ.

CAP. II.

Ad commendationem Patientiæ, Primò facit frequẽs admonitio, quã facit Sacra scriptura ad patientiam. Ephes. 4. Obsecro uos in domino, ut dignè ambuletis uocatione qua uocati estis, cum omni humilitate & patientia. 1. Thessal. 4. Patiẽtes estote ad omnes. 1. Tim. 6. Homo Dei sectare patientiam. Hebr. 12. Per patientiã curramus ad propositum nobis certamen. Iacob. 5. Patientes estote fratres usque in aduentũ domini. ¶ Secundò, quia patientia ualde gloriose triumphat. Ad gloriã triumphi eius facit, quòd ipsa sine ictu, uel repercussione uincit. Non leuaret unã festucam ad hostes feriendos: sed tela eorum retundit, & in corde hostium mittit. In Psal. Gladius eorũ intret in corda ipsorũ. Persecutoris gladius in cor eius intrat, quia animam eius occidit. Patientia uincit homo persecutores, & dæmones, & seipsum. De persecutoribus patet in beato Vincẽtio, qui uicit Datianum. Vnde dixit ei: Videbis me plus posse dum torqueor, quàm possis ipse qui torques. De dæmonibus uerò, idem patere potest, quos patiẽtia martyrum eiecit de dominio huius mundi. Legitur de quodam sene monacho eremita, quòd cùm quidam homo malo spiritu arreptus eum fortiter in maxilla percussisset, & senex mox alteram

ram præbuisset, diabolus statim recessit. Similiter legitur de filia cuiusdam primarii dæmonium habente, quòd cùm quidã discipulus secũ uenisset ad domũ in qua ipsa erat puella à dæmonio uexata, dedit alapam ei: ille autẽ prębuit ei mox & aliam. Dæmon autẽ coactus clamauit, quòd uiolenta mandata Dei expellerent eum inde, & statim curata est puella. ¶ Patiẽtia uincit seipsum, quod genus uincendi est rarissimum. Est etiam nobilissimũ. Seneca in lib. de Naturalibus quæstionib. Innumerabiles sunt qui populos, qui urbes habuerunt in potestate: paucissimi, qui se ad gloriam huius triumphi. Primò facit quòd hostis familiarissimus eo uincitur. Nulla uerò pestis efficacior ad nocendũ, quàm familiaris inimicus. Secundò, ꝙ patiens hostẽ superat, qui iam est secũ in arce. Difficilius uerò est, hosti resistere cùm intrauit castrum uel arcẽ, quàm si sit extra. Vnde super illud Prou. 16. Melior est uir patiens uiro forti, &c. dicit Gl. Minor est uictoria urbes expugnare, quia extrà sunt quæ uincuntur. Tertiò, quia qui fortior est in fortiori, fortior est in minus forti: & cùm aliquis multas urbes expugnauit, si posteà seipsum superauerit, nobilior erit triũphus ultimus præcedentibus, quo uictor urbiũ seipsum deuincit. Ad gloriam huius triumphi etiam facit, quòd cùm in aliis triumphis pugnet homo totus contra hostem, hic non pugnat, nisi quasi dimidius. Patientia sancti uicerunt regna. Patientia hominẽ reddit inuincibilem. Vnde super illud Iob 4. Vbi est fortitudo tua, &c. Qui se uincit, cõtra omnia fortis est. Vnus homo uerè patiens à toto mundo uinci non posset. Senec. Facilius est gentem unam, quàm unũ hominẽ uincere. Idem loquens de quodam qui uicit ignẽ, & duos reges patientia sua: Ego nõ dubito, quin magis laudẽ trunca illa manus manci meruerit, quàm cuiuslibet fortissimi, quam saluã fecit hostiũ flammarúmque contemptor, & manum suam in hostili foculo distillantẽ spectauit, donec iussum est, ut inuito ignis eriperetur: hoc tanto magis puto, quãto rarius est hostẽ amissa manu uicisse, quàm armata. Fecit bellum inermis & mancus, & illa manus trũca duos reges uicit. Poëta: Maxima uirtutum patientia pugnat inermis, Armatósque solet uincere sæpe uiros. ¶ Legitur ꝙ Socrates positus in carcere, cùm essent qui permitterent eum fugere, noluit exire: sed remansit, ut duarũ rerũ grauissimarũ hominibus metũ auferret, mortis scilicet, & carceris. Sancti maximè uidentur gloriari in his quæ sunt patientiæ. Gal. ultim. Mihi absit gloriari, nisi in cruce domini. 2. Corin. 12. Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, &c. Romano. 5. Gloriamur in tribulationibus. ¶ Tribus

de causis electi gloriantur in tribulationibus. Primò, quia uiros strenuos magis decet tribulatio, quàm prosperitas. Sicut militi gloriosius est esse in exercitu, quàm in balneo. Boetius: Vir sapiens molestè ferre non debet quoties in certamen forte adducitur. Sic uirum fortem nō decet indignari, quoties bellicus increpuit tumultus. Sen. in epist. Quid enim malit, quisquis uir est, somnum suum classico quàm symphonia rumpi? Secundo, quia in hoc assimilantur Christo, cui assimilari magnæ gloriæ est. Eccl. 18. Magna gloria est sequi Dominum. Bern. super Cant. Quanta gloria est sponsæ assimilari sponso? nihil gloriosius reputat quàm Christi portare opprobriū. Idē: Grata ignominia crucis, sed ei qui crucifixo ingratus non est. Gloriosum est militi deferre arma regis: sic gloriosum est Christiano deferre stigmata Christi. Gala. 6. Nemo mihi molestus sit: ego enim stigmata Iesu Christi in corpore meo porto. Aug. Stigmata appellauit, quasi notas pœnarum de persecutionibus quas patiebatur. Stigma enim dicitur punctum, uel nota aliquo ferro facta. Tertio, quia tribulatio ostēdit eos esse amicos Dei. Apocalyp. 3. Ego quos amo, corrigo, & castigo. ¶ Tertio magnū dominium patientię. Patiēti seruiunt persecutores. Prouerb. 12. Qui stultus est, seruiet sapienti. Nullus adeo seruiuit beato Vincentio utiliter, ut Datianus, fabricando ei coronam regni ęterni. Et in Psalm. Supra dorsum meū fabricauerunt peccatores. Fabricauerunt, inquam, coronam æternam. Patientiæ seruiunt æstus & hyems, & omnia aduersa mūdi. Sterilitas agrorū implet eius horrea, sterilitas uinearum cellaria. Fures & raptores & alia hominibus noxia seruiunt ei. Ignis domos aliorum exurens ædificat patientiæ domum in cælis. Ad eam pertinet illud Psalm. Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Ipsa constringit potentias, arcum, scutum gladium & bellum. Omnia enim ista in obsequium eius conuertū tur. Ipsa mors seruit ei, tenebrosum carcerem corporis confringendo. Mors clauis regia est, quam Deus exhibet ad liberandum amicos suos à carcere corporis. Ipsa porta est per quā amici Dei effugiunt è manibus persecutorum ad Dei misericordiā. Prouerbior. 14. Sperat iustus in morte sua. Patientia dominatur homo sibiipsi. Lucæ 21. In patiētia uestra possidebitis animas uestras. Hoc dominium attenditur in hoc, quòd ipsa cohibet hominem interiorem ab illicito appetitu uindictæ. Cohibet similiter exteriorem. Linguam enim cohibet à cōtumelia, manum à uiolentia. Vnde sicut dicitur de garrulo, quòd non potest tenere linguam suā, de homine uerò modesto in uerbis, contrarium dicitur

citur: Sic patiens potens est seipsum cohibere & interius & exterius ab his quæ pertinent ad uindictam. Et quantum ad hoc, dicitur patiens animam suã possidere. In homine impatiente dominatur ira uel furor, & eũ possidet. ¶ Quarto quòd hominem ditat. Patiens sapienter agit ad hoc ut debita sua soluat. Ipse sapienter acquirit, sapienter custodit, & multiplicat: sapienter debita soluit, nihil de suo in solutione expendendo, sed faciendo ut hostes sui ea soluant, dum iniurias ab eis illatas patienter sustinet, quæ sunt uelut aurum & argentum & lapides pretiosi, quibus à debitis suis absoluitur. Iob 37. Ab aquilone aurum ueniet. Ipse de his quæ nullius ualoris uidentur esse, debita sua soluit: ut sunt mala pœnæ, mors scilicet, infirmitas, & similia. Mors enim ei pretiosa est. In Psalm. Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Augu. in libr. de Ciuit. Dei: Quid pretiosius quàm mors, per quam fit ut omnia delicta dimittantur, & merita cumulatius augeantur? Patiẽs de hoc quod necesse habebat expendere, à debitis suis se absoluit, & insuper regnum cælorum emit: ut patet in martyribus, quorum mors per quam necessariò transituri erant, ab omni pœna eos absoluit, & regnũ cœlorum eis acquirit. Patiens sapienter acquirit: quia sine suo labore, labore scilicet persecutoris qui materiam coronæ perpetuæ ei ministrat. Et in hoc est melior uir patiens uiro forti. Prouerb. 16. Fortis enim multo labore diuitias spirituales acquirit, uigilando, ieiunando, peregrinando. Patiens etiam conseruando sapienter agit. Si enim persecutor in aliquo temporali damnificat hominem patientẽ, ipse quæ sibi remanent, maximè spiritualia, diligenter custodit. Nõ minor est uirtus, quàm quærere, parta tueri. Econtrario impatiẽs si ei auferatur aliquid terrenum, ipse proiicit spiritualia bona. Prouerb. 19. Qui patiens est, non sustinebit damnum. Eccles. 2. Væ his qui perdiderunt sustinentiam. Patiens etiam multiplicando sapienter agit. Ipse enim mala in bona cõuertit. Ipse de malis commodum suum facit. Ipse non experitur quicquã mali. Eccle. 8. Qui custodit præceptum, non experietur quicquam mali. Esa. 3. Dicite iusto quoniam bene &c. Patienti in omnibus aduersis bene accidit, quia iuxta uerbum Gregor. nulla nocebit aduersitas, si nulla dominetur iniquitas. Patientia ariditate paupertatis uberius fructificat. Ipsa ad modum ursi uerberibus impinguatur, & ut Salamandra, de igne tribulationis uiuit. Et ad modum asini pungitiuis pascitur, & ut struthio ferrum & alia dura comedit. Quia gaudet patiẽtia duris. Ipsa ad modum piscis marini aquis

tribulationum nutritur. Et lapides in panes conuertuntur: quibus enim impatientes lapidantur, patientes pascuntur & ædificatur. Patientiæ donum à Deo datum est, ut alat suos in fame. Fames enim est eorum refectio. Patientia est desertum & hortus uoluptatis. Patientia est uelut aurũ quod igne tribulationis depuratur. Homo impatiens est ut palea quæ ibi exuritur. Augu. in lib. de Ciuit. Dei: Sicut aurũ sub uno igne rutilat, palea fumat, & ubi paleæ comminuuntur, frumenta purgantur: Ita una eadémque uis irruens, bonos probat, purificat, malos damnat, uastat, exterminat. Vnde in eadem afflictione mali Deum detestantur & blasphemant, boni Deum precando laudant. ¶ Quinto quòd iram Dei & proximi mitigat. Prouerb. 25. Patientia lenitur princeps. Bernard. Vapulem sanè ut male operans, si mihi flagella in merita computētur: forsitan miseretur flagellato, qui in me non inuenit meritum quod remuneret. Prouerb. 15. Vir iracũdus prouocat rixas, qui patiēs est, mitigat suscitatas. ¶ Sexto, quòd Christo uicem reddit. 1. Pet. 2. Christus passus est pro nobis, uobis relinquens exemplum ut sequamini uestigia eius. In Psal. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi. Vult Christus ut aliqua patiamur pro eo, sicut ipse passus est pro nobis. Vnde cùm comedisset de pisce asso, dedit reliquias discipulis suis. Lucæ ult. Piscis assus est Christus passus. Voluit Christus communicare discipulos passioni suæ. ad Colossens. 1. Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea. ¶ Septimo, quòd hominē quasi martyrē facit. Gregor. Sine ferro uel flãmis martyres esse possumus, si patiētiam in animo ueraciter conseruamus. Octauo, quòd mira facit. Greg. Ego uirtutem patientiæ signis & miraculis maiorem puto. Si patientiam habens aliquid mortiferũ biberit, non ei nocebit. Sermo uenenatus quē audit, in medicinã ei uertitur. Patienti nox aduersitatis ut dies illuminabitur: ita enim clare uidet in nocte aduersitatis sicut in die prosperitatis, uel etiã clarius. Et implet Dominus illã promissionē Esa. 43. Cùm transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te: cùm ambulaueris in igne, nō cōbureris. homo patiens est ut rubus ardēs absq; læsione. Exod. 3. Homo patiens est ut pueri quos Deus in igne Babylonicæ fornacis illæsos seruauit. Daniel. 3. Ita accidit homini patiēti, sicut accidit beato Tiburtio, qui cùm nudis plantis incederet super carbones ardentes, uidebatur ei quòd super roseos flores incederet. Prouer. 6. Nunquid potest homo ambulare super prunas, & non comburentur plantæ eius? homo patiens hoc potest. ¶ Nono, quòd patien-

patientia multum ad sapientiam facit. Prouer. 14. Qui patiens est, multa gubernatur sapientia. Homo impatiens non solùm est stultus, sed quasi insanus, quia ira furor breuis est. Prouer. 19. Doctrina uiri per patientiam noscitur. Grego. Tanto quis ostenditur minus doctus, quanto minus patiens conuincitur: quum Dominus qui sapientissimus est, sit patientissimus, in fine mundi iniurias suas uindicaturus est. Qui magis patiens est, magis sapiens est, & magis Deo assimilatur. Prou. 14. Impatiens operabitur stultitiam. In eodem: Qui impatiens est, exaltat stultitiam suam. ¶ Decimo, quòd patientia statui huius exilii multum congruit. Apocal. 13. Hæc est patientia & fides sanctorũ. ad Hebr. 10. Patiẽtia uobis necessaria est, ut uoluntatem Dei facientes reportetis promissionem. Ministri Dei qui sunt de ecclesia militanti multũ indigent patientia, sicut illi qui sunt in bello, multũ indigẽt scuto uel aliis armis. 2. ad Corinth. 6. In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia. Et inter ea quæ charitatis sunt, primo ponit Apostolus patientiam. 1. ad Corinth. 13. Charitas, inquit, patiens est, benigna est. Qui in hac uita est absque patiẽtia, est quasi homo sine cappa in tempore pluuiali, & sicut homo inermis in medio hostium suorum. ¶ Vndecimo, quòd patientia uestis purpurea est, ualde decens in electis Dei. Colloss. 3. Induite uos sicut electi Dei uiscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam. Patientia ultima ponitur quasi ordinans & protegens cęteras uirtutes. Prouerb. ultim. legitur de hac purpura, Byssus & purpura indumentũ eius. ¶ Duodecimo quòd ipsa animam perficit. Vnde super illud Iob. 4. Perfectio uiarum tuarum, dicit Gloss. De patientia perfectio nascitur. Iacobi 1. Patientia opus perfectum habet. Habẽt cæteræ uirtutes opus perfectũ quãtum ad sufficientiam: sed patientia, quantum ad excellentiã. Patientia uitam feliciter consummat. Ipsa enim efficit ne uir iustus in tormentis deficiat. ¶ Tertiodecimo, quòd ipsa est radix cæterarum uirtutum. Vnde dicit Gloss. super illud Lucæ 21. In patientia uestra possidebitis animas uestras: Patientia est radix & custos omnium uirtutũ, quia sicut radix portat plantam cum ramis suis & fructu, ita patiẽtia portat omnia onera quæ sibi imponuntur. ¶ Decimoquarto, quòd ipsa rosa est quantum ad redolẽtiam & ruborem martyrii. Patiẽtes enim dicere possunt illud: Propter te mortificamur tota die. Martyrium patientiæ quandoque durat quadraginta annis, quum martyrium beati Laurentii paruo tempore finitum sit. De redolentia dicit Gregor. in Moralibus: Sicut aromata odo-

rem suum, quum incenduntur, expendunt: ita uiri sancti omne quod de uirtutibus redolet in tribulationibus innotescunt. Augustin. in libro de ciuitate Dei: Non qualia, sed qualis quisque patiatur, interest. Nam pari motu exagitatum uel exhalatū, horribiliter, tenuiter, & suauiter fragrat unguentum. ¶ Decimoquinto, quod ualde efficax est ad acquirendum cælum. Hier. Non nisi per patientiam impletur quod dicitur, Regnum cælorum uim patitur: & uiolenti rapiunt illud. Matth. 11. Vnde quū in aliis beatitudinibus fiat promissio de futuro patientibus dicitur regnum cælorum esse de præsenti. Matt. 5. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. ¶ Decimosexto, quod animi magnitudinem ostendit. Senec. Magni animi est, iniurias in summa patientia pati.

De his quæ iuuant Patientiam, de Tribulatione, & multiplici eius utilitate. CAP. III.

TRia uerò uidentur multum iuuare patientiā, scilicet scriptura sacra, oratio, sancta meditatio. Scriptura sacra. Vnde in Psal. Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me. Mensam inquam scripturæ. Prouer. 30. Omnis sermo Dei clypeus ignitus est sperātibus in se. Oratio multum iuuat eam, cū patientia uel eius profectus donū Dei sit. Vnde in Psal. Ab ipso patientia mea. Et iterū Tu es patientia mea. Item oratio gratiam impetrat qua tribulatio refrigeratur. Eccl. 18. Nónne ardorem refrigerabit ros? Hier. 17. Dicitur de ligno plantato iuxta aquas, ꝙ non timebit cum uenerit æstus. Ideo Dominus Matth. 26. appropinquante tribulatione passionis, discipulos monet ad orandum: Vigilate, inquit, & oráte ne intretis in tentationem. Et Luc. 21. prædicta tribulatione ante iudicium uentura monuit eos ad orandū: Vigilate, inquit, omni tempore orātes, ut digni habeamini fugere quæ uentura sunt. Esaiæ 19. Clamabunt ad Dominum à facie tribulantis, & mittet eis saluatorē. In Psalm. In tribulatione *inuocasti* me, & liberaui te. Iac. *ulti.* Tristatur aliquis uestrum, oret. Meditatio etiam iuuat patientiam. Præuenit enim tribulationē, & ad eam præparat maximè meditatio de his quæ fidei sunt. Vnde fides & patientia sociantur. ad Hebr. 6. Imitatores eorū qui fide & patientia hæreditabūt promissiones. Et Apocal. 13. Hic est patientia & fides sanctorū. De præparatione ista, tangitur Eccles. 2. Præpara animā tuam ad tentationem. Psalm. Ego autē in flagella paratus sum. ¶ Meditatio uerò præparans ad tribulationē, diuidi potest in quinque species. Quarum prima uersatur circa exēpla. Secunda, circa ea quæ fecimus. Tertia, circa ea quæ meruimus.

tuimus. Quarta, circa persecutores. Quinta, circa tribulationes. ¶ Prima subdiuiditur in tres species. Quarum prima est circa malos qui tot & tanta patiũtur, ut peccata sua perficiãt, qui quotidianis cruciatibus cruciatũ mereantur æternum. Eccles. 21. Via peccantium complantata lapidibus, & in fine illius inferi, & tenebræ, & pœnæ. Sapient. 5. Lassati sumus in uia iniquitatis & perditionis. Ambulauimus uias difficiles, dicunt mali. Libenter sustinere debent boni pro uita beata, quæ sustinent mali pro morte æterna. ¶ Secunda est circa alios qui pro minimis bonis, scilicet transitoriis tot & tanta sustinẽt. Iac. 5. Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ patienter ferens, donec accipiat temporaneum & serotinum: patientes estote & uos &c. ¶ Tertia, circa bonos. Tob. 2. Hanc tentationẽ permisit Deus euenire illi, ut posteris daretur exemplum patientiæ eius, sicut & sancti Iob. Et post: Non est contristatus cõtra Deum, quia plaga cæcitatis euenerit ei. Iac. 5. Exemplum accipite fratres exitus mali & longanimitatis, laboris & patientiæ, Prophetas, qui locuti sunt in nomine Domini. Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Sufferentiam Iob audistis, & finem Domini uidistis. Hieronym. Quis sanctorum sine patientia coronatus est? à cunabulis ecclesiæ non defuit iniquitas premens, & iustitia patiens. Gregor. Facta præcedentium patrũm consideremus, & non erũt grauia quæ toleramus. ¶ Inter exempla uerò sanctorũ præcipuum est exemplum Christi. ad Hebr. 12. Recogitate eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, ut non fatigemini animis uestris deficientes. Exemplũ Christi est quasi scutũ quoddam cordium nostrorum. Thre. 3. Dabis eis scutum cordis laborem tuum. 1. Pet. 4. Christo in carne passo, & uos eadem cogitatione armamini. Bernard super Cantic. Vtrunque es mihi Domine Iesu, & speculum patiendi, & præmiũ patientis: utrũq; fortiter prouocat ac uehementer accẽdit. Idẽ super illud Cant. 1. Fasciculus myrrhæ, &c. Habete illum semper: non retro in humeris, sed antè præ oculis, ne portantes & non odorantes, & omnes premat, & odor non erigat. Videntes angustias Domini, leuius uestras portabitis. Greg. Si ipse hinc sine flagello nõ exiit, qui sine peccato uenit: quomodo flagellis digni non erunt, qui huc cum peccato uenerunt? Passio Christi lignum est aquas tribulationum dulcorans, signata ligno illo qđ à Domino ostẽsum est Moysi, unde aquę dulcoratę sunt. Exo. 15. Greg. Si passio Domini ad memoriã reuocetur, nihil adeò durũ quod nõ æquo animo toleretur. Elephantis ostẽdebatur sanguis uuæ, & mori, ad acuendum

eos

eos in præliũ.1.Macha.6.Et Dominus ostẽdit manus & latus discipulis in tribulatione positis. Luc.ult.Et aspectus serpẽtis ænei sanabat à morsibus ignitorũ serpẽtium. Num.21. Aspectus enim Christi in cruce irã & impatientiã sanat. ¶ Ad secundã speciem meditationis quæ uersatur circa ea quæ fecimus, pertinent uerba Sacræ scripturæ quæ sequuntur, Genes.42. Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrũ. Michææ 5. Irã Domini portabo, quoniam peccaui ei. Poëta: Leuiter ex merito quicquid patiare ferendũ est. Greg. in Moralibus: Tunc illata cõuitia bene toleramus, quũ in secreto mẽtis ad male perpetrata recurrimus. Idẽ: Tanto quis patientius ferrũ medici tolerat, quãto putridum esse conspicit quod secat. Idem: Per hoc quod culpæ pondus cognoscitur, afflictionis pœna alleuiatur. Idem: Patiẽter iniuriam illatam tolerat, qui piè meminit quod fortasse adhuc habeat in quo debeat ipse tolerari. Idem: Considerata infirmitas propria mala nobis excusat aliena. Idẽ in Pastoralibus: Si quis sua incõmoda quæ portantur considerat, ea quę ab altero sustinet, leuius portat. ¶ Ad tertiam quę est circa ea quæ meruimus, pertinet illud Greg. Leue quidẽ uidetur quòd iniuria percutimur, dũ in actione nostra cõspicimus quòd peius est quod meremur. Habac.3. Ingrediatur putredo ossibus meis, & subter me scateat ut requiescã in die tribulationis. ¶ In quarta meditatione attendendus est status persecutoris, qui est quasi insanus uel freneticus in seipsum manum iniciens, in cor suum primo gladium mittens. Fratri uel filio insano uel frenetico debetur cõpassio, non odiũ uel indignatio. Hanc meditationem inuenit Glos. Bedæ super illud Lucæ 6. Benedicite maledicẽtibus uobis, &c. Medicus animarũ quos ad curandos proximos instruit, omnia quæ ad salutẽ proximorum ualere possunt tolerare præcepit, ut tanquam à filiis ægrotantibus uel freneticis, si salus illorum id exigat multa patiatur, donec infirmitas transeat. ¶ Item attendendum est quòd persecutor uirga est patris misericordiarum: illis qui patientes sunt est aurea, impatientes uerò habebũt ferream, quæ tanquam uas figuli confringet eos. Virga ista in signum clementiæ extenditur filiis Dei: unde non est odienda, sed potius amplectẽda. Esther 5. Osculata est Esther uirgam auream quam ostendit ei Assuerus. Qui uirgam patienter sustinẽt, tormentũ malitiæ euadent. Sapient.3. Et non tanget illos tormentum malitiæ siue mortis. ¶ Item attendendũ est in hac meditatione, quòd licet persecutor in pręsenti filios Dei pungat, tamẽ in futuro eis mellificat. In Psalm. Circundederunt me sicut apes, &c. Apes etsi inferãt compunct-

punctionis dolorem, amantur tamen, quia ministrant mellis dulcedinem. Similiter amandi sunt persecutores, & toleranda est punctura ad tempus propter iucunditatem quæ ex ea sequitur. Ecclesiast. 1. Vsque ad tempus sustinebit patiens, & postea redditio iucunditatis. Gregor. Si illic dulcia appetimus, necesse est ut prius hic amara toleremus.

¶ *De tribulationibus.*

SEQVITVR de quinta meditatione quæ circa tribulationes uersatur. In qua primo attendendũ est, à quo sit tribulatio. A Deo enim est. Eccle. 11. Bona & mala, uita & mors, paupertas & honestas à Deo sunt. Et ita cum ipsa sit à summo bono, indubitanter ipsa bona est & amãda. Ipsa est munus datum à Deo qui amãtissimus est: Vnde chara habenda est. Solent homines chara habere quæ dãtur eis ab amãtissimis suis, licet sint parui ualoris. Ioan. 18. dicit Dominus Petro: Calicem quem dedit mihi Pater, non uis ut bibam illum? Tribulatio potio est data à sapientissimo & fidelissimo medico. Vnde non est timendũ infirmo de excessu. Quomodo enim excederet qui sapientissimus est & fidelissimus? 1. ad Corinthios 10. Fidelis enim Deus qui nõ patietur uos tentari supra id quod potestis. In Psalm. Congregans sicut in utre aquas maris. Mensurat enim amaritudines tribulatiõis. Exo. 15. Stetit unda fluẽs. Iob cap. 38. Circundedi mare terminis meis, & posui uectem & ostia, dixi, Huc usque uenies, & non procedes amplius. ¶ Secundò attendendum est, quòd non solum tribulatio est à summè bono, sed etiam in summè bono fuit: ex quo manifestũ est ipsam bonam esse. In eo enim nihil potuit esse nisi bonũ. Augustinus: Omnia terrena bona contempsit homo Christus ut contẽnenda monstraret: & omnia terrena mala sustinuit, quæ sustinẽda præcipiebat, ut nec in illis quæreretur felicitas, nec in istis timeretur infelicitas. Idem: Vnicus ille de Patris substãtia natus, æqualis Patri, in forma Dei, Verbum quo facta sunt omnia, non habebat ubi flagellaretur: ad hoc autem carne indutus est, ut sine flagello non esset. Qui flagellat unicum sine peccato, relinquet adoptatum, qui est cum peccato. ¶ Tertiò attendendum est, quòd tribulatio ad summum bonum ducit, & ideo indubitanter est bona. Gregor. Mala quæ nos hic premunt, ad Deum ire compellunt. Act. 14. Per multas tribulationes oportet intrare in regnum cælorum. ¶ Et notandum quòd quum tribulatio bona sit, licet amara, ipsa non est proiicienda, ut faciunt quidam similes illi qui ascendẽs in arborem nucis, inueniens amaritudinem in cortice fructus, eum proiicit, & ideo non gustat de dulcedine nuclei. Sic aliqui infelices tribulation

lationem proiiciunt, quum eius amaritudinem sentiunt. Sapien. 3. Sapientiam & disciplinam qui abiicit, infelix est. Prouer. 3. Tene disciplinã, & ne dimittas eã. ¶ Potius condienda est tribulatio quasi quadruplici salsa. ¶ Prima est, consideratio æternorum suppliciorum, quæ salsa est pungitiua: generat enim timorem. Dedit Dominus metuentibus se, significationem ut fugiant à facie arcus. Arcus inquam, diuini iudicii. Hæc significatio est tribulatio: quia homines futura mala non timẽt, ideo Dominus adhibet præsentia mala propter quæ uelint nolint dolent, ut dolor præsentium introducat timorẽ futurorum. In Psalm. Apprehendite disciplinam. Glo. etiam si fugiat. Disciplina præsentis tribulationis tabula est, apprehendentes eam à naufragio liberans: sed in futuro tribulatio apprehẽdet & submerget illos, qui eam nunc fugiũt. Iob 27. Apprehendet eum quasi aqua inopia. Virga Moysi proiecta uersa est in colubrum. Exod. 4. Sic tribulatio proiecta in mortem, &c. 15. Qui increpationes odit, morietur. Virga non occidit. Prouerb. 23. Si percusseris eum uirga, non morietur. Sed coluber occidit. Ideò rectè in uirga intelligitur pœna trãsitoria: in colubro mors æterna. ¶ Secunda salsa est consideratio æterni præmii. Hæc est quasi aromatica. Gregor. Consideratio præmii minuit uim flagelli. ¶ Tertia est, consideratio passionis Christi. Augustin. Magna consolatio membris ex capite. 2. ad Timoth. 2. Si compatimur, & conregnabimus. Bernard. Nunquid Christus socium tribulationis à cõmunione sua patietur arceri? Sic confidens in cruce latro, eadem die cum eo fuit in paradiso.

¶ *De multiplici Tribulationis utilitate.*

QVARTA est multiplex utilitas tribulationis. Et primo ponamus septem utiles effectus tribulationis, secundũ septem proprietates ignis. Tribulatio enim per ignẽ in scriptura sacra consueuit significari. Psal. Igne me examinasti. ¶ Notandum ergo, quòd tribulatio ad modũ *ignis* illuminat. Threnor. 3. *Ego uir* uidens paupertatẽ meã, in uirga indignationis eius. Gregor. Oculos quos culpa claudit, pœna aperit. Daniel. 4. Septẽ tẽpora mutabuntur super te, donec scias quòd dominetur Altissimus in regno hominũ. Et subditur: Post finem dierũ ego Nabuchodonosor oculos ad cælũ leuaui, & sensus meus redditus est mihi. Hæc illuminatio figurata est in illuminatione Tobiæ, qui felle posito super oculos eius ui sum recepit. Tob. 11. In amaritudine fellis, intellige amaritudinem tribulationis. Tribulatio fugat stultitiam ab homine, & ueram sapientiam introducit. Prouerb. 22. Stultitia colligata est in corde

corde pueri, sed uirga discipli-
næ fugabit eam. Iob. 27. Sapien-
tia nõ inuenietur in terra suaui-
ter uiuentiũ. Interlin. Nam si ue-
rè saperẽt, in hoc exilio potius lu
geret. Glos. Qui usq; adhuc uitæ
uoluptatibus pascitur, ab æternę
sapiẽtiæ intellectu separatur. Au
rum uerò terrę Heuilath optimũ
est: quod interpretatur, dolens.
Gen. 2. Eccl. 24. Qui emittit disci
plinam sicut lucẽ. Esa. 28. Tantũ
sola uexatio dabit intellectum
auditui. Thren. 1. De excelso mi
sit ignẽ in ossibus meis, & erudi
uit me, Ier. 6. secundũ translatio-
nem LXX. Per omnẽ dolorẽ &
flagellum erudieris, Hierusalẽ.
Prou. 29. Virga atque correptio
tribuit sapientiã. Eccl. 22. Flagel-
la & doctrina omni tempore sa-
pientia, id est, causa sapiẽtiæ. Effi
cacior uerò ad erudiendũ uide-
tur esse aliquãdo disciplina uer-
berum, quàm disciplina uerbo-
rum. Vbi enim non potest disci-
plina uerborum, additur discipli
na uerberũ. Item Eccl. 22. Pungẽs
oculũ deducit lacrymas, & qui
pũgit cor, profert sensum. ¶ Se-
cũdò, emollit ut ignis ceram, uel
omnino liquefacit ut ignis me-
talla dura. Iob 22. Deus molliuit
cor meũ. Psal. Liquefacta est ter-
ra sicut cera. Cera igne modico
emollitur, & ueterem imaginem
deponit, & nouã recipit: sic cor-
da non indurata modica tribula
tione emolliũtur, & uetustatẽ ui
tiorũ deponunt, & nouitatẽ uir-
tutum assumunt: corda uerò du-
ra non liquefiunt ad ignem tri-
bulationis, nisi sit tribulatio ma-
gna mortẽ inferens uel commi-
nans. Tunc uetustas uitiorũ de-
ponitur, & corda parata sunt flue
re in omnem modulũ & formã
rectè uiuẽdi, omnino parata sta-
re sacerdotis mandato. Tunc fit
ibi felix cõmutatio dexteræ ex-
celsi: uas enim ignominiæ com-
mutatur in uas gloriæ, & serui
diaboli efficiuntur filii Dei. Pro-
uerbior. 12. Verte impios, & non
erunt. Iob 28. Auro locus est in
quo cõflatur. Hic locus est ignis
tribulationis. ¶ Tertiò, tribula-
tio hominẽ roborat: sicut ignis
roborat laterem, quem tamen
uidetur comburere. ad Roma-
nos 5. Tribulatio patientiã ope-
ratur: tribulatio roborat indu-
rando sanctos, ut dentes leonis
infernalis, qui sunt hæretici, ma-
lorum suggestores, detractores
& persecutores nihil possint in
eos dẽtibus diaboli. dicitur Esa.
3. Quare atteritis populũ meũ,
& facies pauperum commolitis?
Patientia martyrum multos den
tes extraxit de ore diaboli, quia
uisa patientia sanctorum multi
ad Christũ cõuersi sunt. ¶ Quar-
tò tribulatio destruit, & quasi
adnihilat uincula amoris, qui-
bus aliquis ligatus est mundo.
Vnde Danielis tertio: Tres pue
ri qui ligati missi sunt in forna-
cem, inuenti sunt soluti. Vnde
accidit in homine qui tribula-
tionẽ patitur, sicut accidit quum
Christianus populus obsideret
quod

quoddam castrum quod tenebát Saraceni. Opposuerūt enim Saraceni quendam Christianum nobilem captum machinæ, sperantes quòd in eam partem iacere nollet lapides. Illo autem clamante, ut propter eum non desisterent ab impugnatione: cœperunt Christiani lapides iacere, & primo lapidis ictu ruptus est funis quo ille ligatus pendebat. Vnde ille cadens in fossatū abstractus est à Christianis, & sic liberatus est: qui uerè potuit Domino dicere, Diripuisti Domine uincula mea. Catena illa quę nos ligatos tenet, est amor uiuendi: iuxta uerbum Senecæ. Aliquando uerò uno ictu tribulationis tædet aliquē uiuere, & mortem desiderat, cadens in profundum humilitatis. Eccl. 41. O mors bonum est iudicium tuum homini indigenti. Sicut adhæret cibus uasi in quo decoquitur, nisi moueatur, & amittit saporem debitum & colorem: sic cor hominis adhæret huic mundo per amorem, nisi tribulationē patiatur, secundum illud Psalm. Conglutinatus est in terra uenter noster. Nec est modica utilitas separatio ab amore mundi, quum totū & solum malū hominis sit amor mundi. Iuxta uerbū Aug. Grego. Ipse mūdus dū tot amaritudinibus cruciat, dū calamitates ingeminat, quid aliud nisi ut nō ametur clamat? Nisi tribulationes essent, homines Deum obliuiscerētur, bonis temporalibus contenti. Greg. Electis suis Deus iter asperū facit, ne dum delectantur in uia, obliuiscantur eorum quæ sunt in patria. Baruch 4. Delicati mei ambulauerunt uias asperas. Tribulatio est uelut absynthium, quo hi qui sunt paruuli spiritualiter, à temporali consolatione separantur, sicut pueri aliqua amaritudine à lacte separari solent. ¶ Quintò tribulatio hominem probat. Eccle. 27. Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Eiusdem 2. In igne probatur aurum & argentum, & homines receptibiles in camino humiliationis. Iob 23. Probabit me quasi aurum quod per ignem transit. Tobiæ 12. Quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tētatio probaret. In Psal. Probasti cor meū, & uisitasti nocte, igne me examinasti, &c. Greg. Nemo uires suas in pace cognoscit. Si bella desunt, uirtutum experimenta non prodeunt. Idem: Improuidus miles est, qui se fortem in pace gloriatur: nemo quippe quantum profecit, nisi inter aduersa, cognoscit. ad Roma. 5. Patientia probationem operatur. Gen. 27. Accede fili mi ut tangam te, & probem utrum sis filius meus, an nō. ¶ Sextò purgat. Io. 15. Omnē palmitem qui fert fructum, purgabit eum ut fructum plus afferát. Malach. 3. Sedebit cōflans & emundans argentū, & purgabit filios Leui. Greg. Quod flagellū grano, quod lima ferro, quod forn

fornax auro, hoc tribulatio uiro iusto. Sed de quibusdam potest dici illud Ierem. 6. Frustra cōflauit conflator. Malitiæ enim eorū non sunt consumptæ: argentum reprobū uocate eos, quia Deus proiecit eos. Maledictū ferrum quod ex lima contrahit rubiginem. Non aurum, sed paleam se ostendit, qui in igne tribulationis non purgatur, sed per impatientiam crematur. Matth. 3. Paleas comburet igni inextinguibili. ¶ Septimo tribulatio ad modum ignis desiccat ab aquis deliciarū, & sic conseruat. Greg. in Pastoral. Cor Solomonis idcirco funditus sapientiā deseruit, quoniam ipsum nulla disciplina exterius custodiuit. Tribulatio est, ut myrrha à putrefactione custodiēs. Hæc Paulum custodiuit ne superbiret, 2. ad Corin. 12. Ne magnitudo reuelationū extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Sathanæ, qui me colaphizet. Tribulatio uiris Israëlitis murus est à dextris & à sinistris. Exodi 14. Erat aqua filiis Israël, quasi murus ad dextram, & ad læuā. Tribulatio sepit uiā inferni, ne electi per eam incedant. Osee 2. Sepiam uiam tuam spinis, & sepiam eam maceria. Tribulatio hominem seruat à furibus infernalibus. In hominibus uoluptati deditis uitia abundant. Esa. 26. Iustitiam non fecimus in terra nostra: ideo nō ceciderunt habitatores terræ: id est, peccata. ad Romanos 7. Scio quòd habitat in carne mea peccatum. Adam in deliciis quasi in aqua dulci computruit. In tribulatione uerò quasi in aqua salsa seruatur homo à putrefactione. Greg. Liber homo per cibū sibi mortē intulit, & reductus ad ueniam sub disciplina melius uiuit. Idem: Quo nos Deus durius ex dispensatione percutit, eo amplius ex pietate custodit. Idem: Electum suū diuina gratia tunc magis erudiendo custodit, quum quasi percutiēdo deserit. Sic facit Deus ecclesiæ, sicut Alexandrum fecisse legitur, qui cinxit quoddam nemus igne propter serpentes. Sic Christus igne tribulationis ecclesiā cingit, propter serpētes infernales. ¶ Præter effectus prædictos habet tribulatio multos alios effectus.

¶ Primus est, quod sanat. Ipsa est medicina sanans eos qui sponte eam recipiunt: eos uerò qui eam recipere nolunt, inquinat: effunditur enim super eos. David: Calicem salutaris accipiam. Idem: Effunde iram tuā super eos, qui te non nouerunt. Eccle. 28. Altissimus de terra creauit medicinā, & uir sapiens non abhorrebit eam. Inuoluenda est hæc medicina quasi sub quadam nebula pręsentis utilitatis, ne homo abhorreat eam: uel admiscenda est ei zuchara æternę dulcedinis. ad Hebræos 12. Omnis disciplina in præsenti non uidetur esse gaudii, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimum exercita-

tis per eam reddet iustitiæ. Tribulatio est uelut cauterium factum in membro minus nobili ad sanandum membrum magis nobile: molestia corporis infirmitatem sanat mentis. Eccle. 10. Curatio cessare faciet peccata maxima. Prouerb. 13. Legatus fidelis sanitas. Fideliter agit tribulatio cũ eo, cui dominus mittit eam: operatur enim ad eius utilitatem, non ad uoluntatem. Ecclesia. 31. Infirmitas grauis sobriam reddit animam. Prouerb. 27. Meliora sunt uulnera diligentis, quàm fraudulenta odientis oscula. Cauteria uidẽtur esse uulnera, quum tamẽ potius sint remedia. Sic tribulatio uidetur esse aduersitas, quum potius sit remedium à Deo datum. Eccl. 7. Melior est ira risu. Ira, inquam, aduersitatis, risu prosperitatis. Dicit Gregor. de beato Benedicto, qui propter tentationẽ carnis proiecit se in spinis, quòd uulnere corporis sanauit uulnus mẽtis. Idem: Quis nesciat quòd multo melius est ardere flammis febrium, quàm igne uitiorum? & tamẽ cùm febre corripimur, quia uitiorum æstu, qui occupare nos poterat, cõsiderare negligimus, de percussione murmuramus. Idem: Durum non æstimes esse quod pateris, dum æternis cruciatibus ab interna passione liberaris. Idem: Diuina dispensatione agitur, ut prolixiora uitia prolixior ægritudo exurat: item tribulatio hominem incitat, ut Deum requirat. Esaiæ 26. Domine, in angustia requisierunt te. In Psal. Imple facies eorũ ignominia, & quærent nomen tuum Domine. Idem: Quum occideret eos, quærebant eum. Osee 6. In tribulatione sua mane consurgent ad me. In Psal. Conuersus sum in ærũna mea, dum configitur spina. Exodi 12. Vrgebant Aegyptii Israëlitas exire de Aegypto. Et filius prodigus fame urgente quum rediit ad patrem suum. Lucæ 15. Item accelerare facit. In Psalm. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. ad Hebr. 4. Festinemus ingredi in illam requiem. Saltem deberet qui à Deo flagellatur, intelligere quòd iumẽtum percussum uidetur agnoscere, scilicet quòd percutiatur, quia erat extra uiam: unde redit ad uiam, uel quia nimis lentè incedebat, ut gressum acceleret. Sic quòd flagellatur à Deo, si extra uiã erat per mortale peccatum, debet redire ad uiam deserendo peccatum: si in uia erat, sed lentè incidebat pauca bona agendo, accelerare debet gressum plura bona agendo. Item tribulatio consolationem meretur. Esa. 61. Vt ponerẽt consolationem lugentibus Sion. In Psal. Secundum multitudinem dolorum meorum, &c. Idem: Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Deutero. 8. Afflixi te penuria, & dedi tibi manna. Item tribulatio uirtutes iuuat. Hieron.

Adiut

Adiutrix uirtutum est tribulatio. Ipsa ualet ad timorem, dum pœnas futuras facit intelligi. Gregor. Si Deus tam asperè percutit ubi parcit, quàm asperè percutiet, ubi non parcet? Idem: Districtus iudex quanta illic districtione feriet quos reprobat, si hic cruciat quos amat? Lucæ 23. Si in uiridi hoc faciunt, in arido quid fiet? Ierem. 25. Quum noluerint accipere calicem de manu tua, ut bibant, dices ad eos: Bibentes bibetis, &c. quia ecce, in ciuitate in qua inuocatum est nomen meum, ego incipio affligere, & uos quasi innocentes, & immunes eritis? non eritis immunes. 1. Petr. 4. Tempus est, ut incipiat iudicium à domo Dei. Si autem primum à nobis, quis finis eorum, qui non credunt Euangelio? Item ualet ad spem, ad Romanos 15. Vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus. Meritò spem habet de regno æterno, qui monetam habet, qua ipsum emitur. Moneta ista ab electis non reprobanda, est tribulatio. Iob 5. Increpationem domini ne reprobes. Item ualet ad charitatem, dum facit intelligi quid pro nobis filius Dei fecerit, quũ pro nobis morti se exposuit. Ioan. 15. Maiorem hac dilectionem nemo habet, &c. Item ualet ad humilitatem. Iob 6. Sagittæ domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum. Item ualet ad pietatem. Homo enim in deliciis nutritus, nescit aliis compati. Ierem. 48. Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua. Et subditur: Non est transfusus de uase in uas. De uase inquam iustitiæ, in uas misericordiæ. Filius Dei compassionem didicit patiendo. Hebræ. 4. Non habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum per omnia. Item tribulatio signum est diuini amoris. Apocal. 3. Quos amo, arguo & castigo. Aemulare ergo, & age pœnitentiam. Prouerb. 13. Qui parcit uirgæ, odit filium suum: qui autem diligit, instanter erudit. Eccles. 30. Qui diligit filium suum, assiduat ei flagella, ut lætetur in nouissimo suo. ad Heb. 12. Quem diligit Deus castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit. In eodem: Quis filius quem non corripiat pater? Et iterum: Si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes: ergo adulteri, & non filii estis. Augustin. Si exceptus es à passione flagellorum, exceptus es à numero filiorũ. Idem: Noli esse iniquo sensu & puerili, ut dicas, plus amat pater meus fratrem meum, cui permittit facere quicquid uult, quàm me: quia si me mouero contra eius iussioné, flagella inuenio: potius gaude sub flagellis, quia tibi seruatur hæreditas. Illis ad tẽpus parcit, quos in æternum damnabit. Idem: Quid mirum, si flagellat custodiens paruulos Dominus,

quos grandes quærit hæredes? Idem: Non timeas flagellari, sed exhæredari. Gregor. Nisi correctis Deus hæreditatem dare disponeret, erudiri eos per molestias non curaret. Idem: Ne queraris de uerbere, dum nescis quæ te maneant præmia in retributione. Tribulatio in præsenti ex pietate datur. Gregor. Ideo Deus hic quibusdam parcit, ut eos in perpetuum feriat: ideo autem hic ferit, non parcendo, ut in æternum parcat. In Psalm. Deus tu propitius fuisti eis, & ulciscēs in adinuentiones eorum. Amos 3. Tantummodo uos cognoui ex omnibus congregationibus terræ: idcirco uisitabo super uos iniquitates uestras. 2. Machabæorum 6. Non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficii indicium est. Greg. Electi quinque timent, ne ultio quæ suspenditur, in fine grauior seruetur. Feriri paterna correctione desiderāt, & dolorē uulneris salutis medicinam putant. Gaudere debet infirmus, quum uidet cælestem medicum intromittere se de eius infirmitate, & ex hoc sperare salutē. Illi qui in omnibus in mundo isto prosperātur, sunt quasi infirmus desperatus, cui nihil quod petat negatur. Greg. Desperatis ægris, medici quicquid poposcerint dari præcipiunt: & eis qui reduci possunt ad salutem, quæ appetunt dari contradicunt. Idem: Continuus successus temporalium, est certum futuræ calamitatis indiciū. Vitulus mactandus liber ad pascua mittitur. Grego. Iniustus ad debitam mortē currēs, effrænatis uoluptatibus utitur; quia & uituli qui mactandi sunt, in liberis pascuis relinquuntur. Iustus à delectationis transitoriæ iucunditate restringitur, quia etiam nimirum uitulus ad laboris usum deputatus, sub iugo retinetur. ¶ Aliquando quod uidetur esse misericordia, uerè est ira: & quod uidetur esse ira, uerè est misericordia. August. ad Marcellinum: Cui licentia iniquitatis eripitur, utiliter uincitur; quia nihil infelicius felicitate peccantium, qua pœnalis nutritur impietas, & mala uoluntas uelut hostis interior roboratur. Sed peruersa & aduersa corda mortalium felices res humanas putant, quum tectorū splendor attenditur, & labes non attenditur animorū: quum theatrorum moles extruuntur, & effodiūtur fundamenta uirtutū: quum gloriosa est effusionis insania, & opera misericordiæ deridentur; cum ex his quæ diuitibus abundant, luxuriantur histriones, & necessaria uix habent pauperes. Hæc si Deus pollere permittat, tunc indignatur grauius; si impunita dimittit, tunc punit infestius: quum uerò euertit subsidiū uitiorum, & copiosas libidines inopes reddit, misericorditer aduersatur. Esa. 25. Misereamur

impio.

impio. Et subditur: Et non discet facere iustitiam. August. in 2. lib. Confess. Tu semper aderas misericorditer seruiens, & amarissimis aspergēs offensionibus omnes illicitas iucūditates meas, ut ita quærerem sine offensione iucundari. Idem: Percutis ut sanes, & occidis nos ne moriamur abs te. Idē 5. lib. Patiebar in cupiditatibus meis amarissimas difficultates, te tanto magis propitio, quanto minus sinebas mihi dulcescere quod non eras. Idem 7. lib. Acies conturbata & tenebrata mentis meæ acri collyrio salubriū dolorū de die in diem sanabatur. Ezech. 16. Auferetur zelus meus à te, & requiescam, nec irascar amplius. Osee 4. Nō uisitabo super filias uestras, quū fuerint fornicatæ. Item tribulatio Dei socium efficit, secundum illud Psal. Cum ipso sum in tribulatione. Et iterū: Iuxtà est dominus his qui tribulato sunt corde. Bernard. Quantumcunque sæuiat tribulatio, non putes te derelictum, sed memineris scriptum esse, Cum ipso sum in tribulatione. Et Dan. 3. Vidit Nabuchodonosor in fornace cum tribus pueris quartum similem filio Dei. Esa. 43. Quum ambulaueris per aquas, tecū ero. Gregor. Da mihi semper tribulationem, ut semper possis esse mecum. Item tribulatio est quasi uia strata & munda, quum prosperitas uia sit lutosa. Vnde quū Deus de prosperitate educit hominē, & ponit in statu aduersitatis, deberet lætari, dicens cum Dauid: Eduxit me de lacu miseriæ, de luto fæcis, & statuit supra petrā pedes meos, & direxit gressus meos. Item tribulatio hominem proficere facit. In Psalm. In tribulatione dilatasti mihi. Sine tribulatione homines dormiunt somno pigritiæ: sed tribulatio excitat eos, ut ignis in domo succensus, & ut aqua nauem subintrans. Matthæi 8. Domine, salua nos, perimus. Augustinus: Ideo premuntur iusti in ecclesia, ut pressi clament, clamantes exaudiantur, exauditi glorificēt Deum. Item tribulatio uirtutem perficit. 2. ad Corinth. 12. Virtus in infirmitate perficitur.

¶ Tribulatio multis modis facit perfectionem uirtutis. Primò, quia purgat uirtutes, ut ignis aurum. Gregor. Forpex tribulationis ligna uitiorum inciderat, & aurum purgat. Secundò, quia hostem debilitat, corpus scilicet. Tertiò, quia magnitudo tribulationis occasionem dat, ut Deus gratiam augeat. 1. ad Corinthios 10. Fidelis est Deus, qui non permittet uos tentari suprà id quod potestis: sed faciet cum tentatione prouentum: id est, uirtutis augmentum. Quartò, quia secundum uerbum Senecæ, multum adiicit sibi uirtus lacessita. Et secundum Gregorium, ignis flatu premitur, ut crescat. Item, tribulatio patienti debita soluit. Lucæ sexto: Dimittite, & di-

mittetur nobis. Quũ capti apud Saracenos mendicare cogantur redemptionem suam, fatui sunt capti à diabolo, si aurum, & argẽtum unde possunt se redimere, gratis sibi oblata recusant. Prouerbio. 13. Redemptio animæ uiri propriæ diuitiæ. Tribulationes diuitiæ propriç hominis dicuntur; quia homo occasio earum fuit. Thren. 3. Non humiliauit ex corde suo, & abiecit filios hominum. Sapient. 1. Deus non fecit mortẽ. Eccle. 2. Omne quod tibi applicitum fuerit, accipe. ¶Et notãdum quod magna Dei misericordia est, ꝙ pro pœnis futuris recipit retributiones præsentes. Tale enim est ac si ille cui debentur marcæ auri, & argenti, reciperet pro eis fabas uel lapillulos, quibus facta est computatio: plus enim est faba una respectu marcæ argenti, quàm translatio præsens respectu pœnæ futuræ. Ezechiel. 4. Diem pro anno dedi tibi. ¶Tribulatio succursus est homini à Deo missus. Quod tripliciter ostendi potest. ¶Primo sic: Si domus alicuius igne esset succensa, quam per se non sufficeret extinguere, aquã sibi oblatam cum gaudio susciperet, & obsequiũ non persecutionẽ reputaret: quanto magis cuum domus conscientiæ succensa est igne concupiscentiæ, aquam tribulationis debet reputare succursum, & non aduersitatẽ uocare, quia non est aduersus eum: sed prosperitatem, quia pro ipso est. Sed sunt aliqui qui fugiunt, quũ nihil eos persequatur. Prouerbior. 18. Fugit impius nemine persequente. ¶Secundo sic: Si aliquis ab hostibus suis duceretur super equum uelocẽ ad locum ubi esset occidendus, gratum haberet, si quis equum illum ulneraret uel occideret, ut sic ab hostibus liberaretur, & hoc reputaret succursum, nõ nocumentum: quantum ergo gratus debet esse ei qui corpus suũ lasciuum in quo ad mortẽ æternam ducitur, infirmitate uel alio modo lædit, ut sic à dæmonibus liberetur? Prouerb. 24. Erue eos qui ducũtur ad mortẽ. ¶Tertio, sic: Si duellum committeres cum aliquo, & uideres hostem tuum tibi præualere, gratum haberes si quis hostem illum debilitaret iniquum, ut ei prçualere posses. Quasi duellum est inter carnẽ, & spiritum. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Galath. 5. Vnde ille qui uidet præualere carnem aduersus spiritum, magnas gratias debet agere Deo, si infirmitate uel alia tribulatione carnem eius debilitet, ut à spiritu superetur. Iob 40. Memento belli, nec ultra addas loqui. Gregor. Ac si diceret, tanto te ad disciplinam patris exhibe placidum, quanto te prospicis ad bella infirmũ. Si occulti hostis contra te bellum consideras, quicquid à me pateris, non accusas. ¶Item tribulatio sanctus occasio

est

est pugnæ, & per consequens uictoriæ & coronæ. 2. Timoth. 2. Non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Gregor. Inimicus humani generis callidè insidians, fraudem quam contra sanctum Iob parauerat, pertulit, quia sancto uiro quot occasiones intulit, quasi tot causas uictoriæ ministrauit. Sapient. 10. Certamen forte dedit ei ut uinceret. Non est timenda tribulatio electis Dei, quum Deus eam mittat illis, ut ab eis uincatur. Item tribulatio pōdus est, ad quod præmium cæleste tradetur nobis: ideo non est optanda eius diminutio. 1. Corinth. 4. Id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis, supra modum in sublimitate ęternæ gloriæ pondus operabitur in nobis. ¶ Item tribulatio materia est coronæ nostræ. Bernardus: Si pœnitentia nostra crudeli miseratione minuitur, paulatim gemmis corona nostra priuatur. Iaco. 1. Beatus uir qui suffert tentationem: quoniam quū probatus fuerit, accipiet coronam uitæ. Tribulatio præsens uertetur in gaudium, ita quod pro una gutta tribulationis, erūt quasi mille modii gaudii. Ioann. 16. Vos contristabimini, sed tristitia uestra uertetur in gaudium. Baruch 4. Qui induxit nobis mala, ipse rursus adducet nobis sempiternam iucunditatem cum fame nostra. Esa. 54. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui. Mutatio ista tribulationis in gaudium, figurata est Io. 2. in mutatione aquæ in uinum. Præeligenda est aqua tribulationis in uinum gaudii mutando, uinum gaudii temporalis mutando in aquam æternæ tribulationis. De hac mutatione habes Luc. 6. in diuite, & Lazaro. Bernardus: Ego sanè diuitem de quo Saluator facit mentionem in Euangelio, in nullo audio accusari, nisi quòd induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendidè: si crudelitatis eum arguimus, quòd substantiam mundi habens, & uidēs fratrem suum egere, clauserit uiscera sua ab eo: quid dicturi estis qui tot uidetis Lazaros esurientes & nudos, & plus de iumentis uestris & eorū phaleris, quàm de illorū miseriis cogitatis? Sed ad tremendum iudicium Abrahæ ueniamus. Memēto fili quòd receperis bona in uita tua, & Lazarus similiter mala. Verum utrunque est, negari non potest, fer sententiam, quia paucis expressa est summa negotii. Ille bona, & iste mala accepit: nunc autem hic consolatur, tu autem cruciaris. Expergiscimini ebrii & flete: terribilis in iudiciis Deus super filios hominum. Haeccine est cruciatuū causa tota,

sa tota, quòd in sæculo bona receperat? Ita planè: neque enim nos ad hoc de paradiso uoluptatis diuina animaduersio eiecisse uidetur, ut alterum sibi hic paradisum adinuentio humana pararet. Legitur, Ioannem Euangelistam uirgas, & lapides communes in aurum, & lapides pretiosos conuertisse: quis uirgas illas, & lapides illos, si indubitanter crederet ea conuertenda esse in aurum & pretiosos lapides, non amaret? ¶ Item tribulatio uirga Moysi est, in qua mirabilia fiunt. Per eam aqua de petra educitur. Aqua, inquam, lacrymarum, de cordibus duris, & quasi petrinis. Per ipsam etiam ueri Israëlitæ à Pharaone infernali & eius exercitu liberantur. Tribulatio seruos Dei liberat ab hostibus: sicut flagellis pecora ad castrum urgentur, ne à prædonibus rapiantur. ¶ Tribulatio locus est, quem filius Dei elegit in hoc mundo ad manendum. Bernardus: Christus qui non fallitur, elegit quod carni est molestius. Id ergo melius, id utilius, id magis eligẽdum: & hic est locus filiorũ Dei in mũdo isto. Omnes enim qui piè uolunt uiuere in Christo, persecutionẽ patientur propter iustitiam. 2. Timo. 3. Qui cor nobile haberet, potius eligeret esse cum filiis Dei in tribulatione, quàm cum damnatis in temporali prosperitate. Heb. 11. dicitur de Moyse, quòd negauit se esse filium Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quàm tẽporalis peccati habere iucunditatem. Dauid: Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quàm habitare in tabernaculis peccatorũ. Si aqua amara transeundo per terram dulcis efficitur, & si uinum trãsiens per garyophyllos, garyophyllatum efficitur, & uinum in quo abluũtur reliquiæ sanctum reputatur: tribulationes quæ per Christum transierunt, & alios sanctos, quasi sanctæ habendæ sunt. Sãctitatis uero earum signa esse uidentur mirabilia quę ipsi operantur. Qui enim mortui fuerunt in deliciis uiginti annis uel amplius, superueniente eis forti tribulatione suscitantur. *Nullæ* reliquię in mundo isto tot & tantas infirmitates sanare uidentur, ut tribulationes, per hoc quòd in Christo fuerunt: & crux iam uidetur esse uncta, eò quòd in Christo qui unctus est fuit. Vnde cruces in consecratione ecclesiarum oleo inunguntur. Bern. loquens de illo uerbo, Qui fingis laborem in pręcepto. An non labor fictus, iugũ suaue, crux inuncta? ¶ Et notandum, quòd cùm tribulatio in Scriptura sacra per aquã designetur: ut Cant. ult. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. Septem sunt effectus utiles tribulationis, secundum proprietates aquæ. Primus est, quòd hostes spirituales submergit, uitia scilicet & dęmones. Exodi 15. Operuit aqua tribulantes

lantes eos: unus ex eis non remansit. Secundus est, quòd fideles nutrit, sicut aqua pisces. Esa. 50. Computruerunt pisces sine aqua. Et notandum quòd aqua amara dulces nutrit pisces & magnos. Cete grandia non inueniuntur nisi in mari. Aliæ aquæ nutriunt pisciculos: sic homines magnæ uirtutis nutriuntur in aquis tribulationum. Tertius est, quòd munit sicut, aqua munit castra quæ cingit. Vnde Iob 3. dicitur de amicis Iob, Nemo ei loquebatur uerbum: uidebant enim dolorem esse uehemẽtem. Quartus est, quòd aqua eleuat nauem dum crescit. Gene. 7. Multiplicatæ sunt aquæ, & eleuauerunt arcam in sublime à terra. Sic tribulatio electos Dei exaltat, & proficere facit. Econtrario dicitur de malis. Iob. 17. Cor eorum longè est à disciplina, propterea non exaltabuntur. Quintus est, quòd ad modum aquæ mundat. Vnde sponsæ regis cælestis uestem de bysso præparat. De qua Apocalyp. 19. Datũ est ei cooperire se bysso candido & splẽdenti. Apocalyp. 7. Hi qui sunt amicti stolis albis, qui sunt, & unde uenerunt? Et dixit illi, Hi sunt qui uenerunt de tribulatione magna. Sextus est, quòd uinum temporalis gaudii temperat, ne cordibus debilibus noceat. Vinum enim gaudii tẽporalis homines infatuat, si bibant illud purum, ut patet in Salomone, Ecclesiastic. 2. Non prohibui cor meum quin omni uoluptate frueretur. Septimus est, quòd ignem libidinis extinguit: ut patet in monacho illo qui de luxuria tentabatur, quem abbas suus iussit ab aliis infestari: qui postea interrogatus super illa tentatione, respondit: Mihi uiuere non licet, & fornicari libet. ¶ Itẽ notandum, quòd tribulatio ad multiplicationem bonorum iuuat. Exod. 1. Quanto magis opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur. Item in bono sustentat. Eccl. 2. Sustine sustentationes Dei. Sustentationes sunt tribulationes. Greg. in Moralib. Ipso infirmitatis nostrę pondere deorsum quotidie ducimur, ut mira manu artificis per subuenientia flagella releuemur. Econtrario prosperitas in malo sustẽtat. Greg. in Moralib. Difficilius malum corrigitur quod prosperitate fulcitur. Idem: Qui à Deo auertitur & prosperatur, tanto perditioni fit proximus, quanto zelo disciplinæ inuenitur alienus. Itẽ tribulatio ad Deũ trahit. Bern. super Cant. Trahimur cũ tribulationibus, & tẽtationibus exercemur. Aug. Cùm molestiæ in huius uitæ fragilitate crebrescunt, ęternã requiẽ nos desiderare cõpellũt. Mũdus quippe iste periculosior est, blandus quàm molestus, & magis cauendus est cum se illicit diligi, quàm cùm admonet cogitq; contemni. Tribulatio uiam electorũ asperam efficit, ne eos magis diu perge-

re, quàm citò peruenire delectet, secundũ uerbum Greg. Tribulatio porta est regni cælorũ. Hæc porta Domini, iusti intrabunt in eam. Lucæ ulti. Oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriã suam. Act. 14. Per multas tribulationes oportet intrare in regnũ cælorum. Et ut uno uerbo dicamus, adeò utiles sunt tribulationes, ꝙ hi qui eas sustinent, beati à Domino reputantur. Lucæ 6. Beati qui nunc fletis, quoniam ridebitis. Matt. 5. Beati qui persecutionẽ patiuntur propter iustitiam, &c. Iob 5. Beatus qui corripitur à Domino. Iac. 1. Beatus uir qui suffert tẽtationem. Eiusdem 5. Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. 1. Pet. 3. Si quid patimini propter iustitiã, beati. Eiusdẽ 4. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis: ideo tribulatio cũ gaudio est suscipienda. Act. 5. Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilii, &c. Iac. 1. Omne gaudium existimate fratres, cùm in uarias tentationes incideritis. 1. Pet. 4. Communicantes Christi passionibus, gaudete: ut in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultãtes. Matt. 5. Gaudete, & exultate, quoniam merces uestra multa est in cælis. Simile Luc. 6.

De diuisione Patientiæ in patientiam diuinæ correctionis, humanæ persecutionis, & dæmoniacæ impugnationis.

CAP. IIII.

Consequenter ponẽdæ sunt diuisiones pertinentes ad patientiam. Notandũ ergo quòd ad patientiam pertinet patienter ferre Dei correctionẽ, hominum persecutionem, dæmonum impugnationem. Scriptura uerò sacra multum beatificat patienter sustinentes prædicta. ¶ Sustinentes Dei correptionem beatificantur. Iob 5. Beatus uir qui corripitur à Domino. Correptio Dei procedit ex magno amore. Esaiæ 11. Egredietur uirga de radice Iesse. Iesse interpretatur incendiũ. Respuere Dei correptionem, periculosum est ualde. Ecclesiast. 21. Qui odit correptionem, minuetur uita. Eiusdem 21. Qui odit correptionem, uestigium est peccatoris. ¶ Dei correptio est, ægritudo corporis, quæ cum gaudio recipienda est, quia utilissima. Multũ enim debilitat hostem familiarẽ (corpus scilicet) & subdit spiritui. Cùm infirmor, tunc potens sum. 2. Corin. 12. Et in infirmitate experitur homo uirtutem animi. Seneca: Non in mari tantum aut prælio uir fortis apparet: sed exhibetur etiã & in lectulo uirtus. In Vitis patrum, cùm quidã peteret à Ioanne eremita, ut sanaret eũ à tertiana. Respõdit: Rẽ tibi necessariã cupis abiicere: ut enim corpora nitro, ita anima languoribus & castigationibus purificatur. Et quidam senex infirmanti discipulo dixit: Ne contristeris ex infirmitate uel plaga corporis. Si enim ferrum es, æruginẽ amittis. Si uerò aurum es, per ignem

proba

probatus, à magnis ad maiora proueheris. Et cùm quidam miles rogaret quendã uirũ sanctũ ut à morbo liberaret eum cum precibus suis: uir sanctus audito ab eo quòd melior esset in ægritudine, & deuotior quàm in sanitate, dixit: Oro Dominũ ut seruet te in statu, in quo melior es. Dicebat quidã, quòd cùm Deus dat infirmitatem alicui, si pro ea seruiret ei centum annis, non esset nimis. Prouerbio.20. Liuor uulneris absterget mala. Eccl.11. Malitia unius horæ obliuionem facit luxuriæ magnæ. Idem etiã dicebat, quòd diues est Christianus, qui non habet nisi unam solam febrem quatuor accessionum, uel etiã solam ephimeram, dum solum sciat & uelit de illa cum Deo negotiari. Aegritudo corporis citatio est de pace facieda cum Deo: si fuerit ad mortem, peremptoria: si non fuerit, dilatoria. Pax uerò ad quam est citatio, ualde honorabilis est peccatori: omnes enim offensæ ei à Deo remittuntur, & insuper pax eius regno cælorũ quasi emitur. Gaudere debet qui infirmatur de hoc quòd uilis domuncula eius incipit destrui, cùm spem habeat domum regiã se habere in cælis. 2. ad Corint. 5. Scimus quoniã si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationẽ ex Deo habeamus, domũ non manufactã, sed æternam in cælis. ¶ Et notandũ quòd super illud Matthæi 9. Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. ostendit glo. Bedæ, quòd quinque modis infirmitates contingunt. Primò, ut merita iustis per patientiam augeantur. ut Iob 2. Secundò, ad custodiam uirtutum, ut in Paulo 2. Corint. 12. Tertiò, ad corrigenda peccata, ut lepra Mariæ. Num. 12. Quartò, ad gloriam Dei, ut cæco nato. Ioan. 9. & Lazaro. Eiusdem 11. Quintò, ad initium pœnę, ut Herodi. Act. 12. Patientes persecutiones beatificantur. Matthæi 5. Beati, inquit, qui persecutionem patiũtur, &c. Persecutor præparat tibi coronã æternam. Noli odire uel repercutere fabricatorẽ coronæ tuæ. In Psal. Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. Fabricauerunt, inquam, coronam. Sustinentes dæmonum impugnationes beatificãtur. Iac. 1. Beatus uir qui suffert tentationem: quoniã cùm probatus fuerit, &c.

De tẽtationibus dæmonũ. Et primò quòd dæmones tentent homines: de utilitate tentationũ, de modo tentãdi quem habet tentator, & de modo repugnãdi quem debet habere qui tentatur. CAP. V.

CIrca tẽtationes, Primo ostendemus quòd dæmones impugnẽt homines. Cùm enim ipsi sint inuisibiles, & pugna eorum inuisibilis est, nec agnoscitur nisi oculis cordis: ignorantia uerò eius periculosa est homini: non enim repugnat qui se impugnari ignorat: grãde periculum est habere

habere iuxta se hostem suum, si homo hoc nesciat. Hiero. Tunc maximè impugnaris, cùm te impugnari nescis. Secundò, ostendemus utilitates tentationũ, ut magis patienter sufferãtur. Tertiò, tangemus de modo impugnãdi quẽ habet tentator. Quartò, de modo repugnandi, quem debet habere qui tentatur. ¶ Circa primum notandum, quòd impugnatio quam diabolus facit homini, Primò, certificari potest ex 3. Genes. ubi serpens mulierem decepit, & Deus ibidẽ ostendit impugnationẽ istam esse duraturam, dicens ad serpentem: Inimicitias ponã inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius. ¶ Secundò ex libr. Iob 1. & 2. cap. ubi sathan petiit à Domino ut permitteret eum impugnare Iob. Et eiusdem 7. legitur: Militia est uita hominis super terram. & alia translatio habet, tentatio est uita, &c. Item Matth. 4. & Lucæ 4. ubi diabolus Dominum tentauit. Et secundum Aug. assumpsit diabolus formam humanam, quod permisit Dominus, ut tentatio nobis certior fieret. 1. ad Cor. 7. Reuertimini ad idipsum ne tentet uos sathanas. Matth. 27. Vigilate, ne intretis in tentationem. ad Ephes. 6. Nõ est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinẽ, &c. Actu. 5. Cur tentauit sathanas cor uestrũ? Et de beato Martino legitur, quòd multoties diabolus ei apparuerit in forma humana. Similiter de beato Antonio, cui apparuit in forma pueri nigri, & in forma etiam animalium diuersorũ generum. Simile legitur de multis aliis sanctis. Augu. in sermonibus: Præmonitos uos esse uolo, neminẽ super terrã absq; tẽtatione uicturũ, ut cui fortè tollitur aliqua, aliã securus expectet.

¶ *De utilitate tentationum.*

CIRCA secũdum notãdum quòd tẽtatio ad multa utilis est. Primò erudit. Eccl. 34. Qui non est tentatus quid scit? Iterũ: Qui non est tentatus, qualia scit? Et iterum: Qui non est tentatus, pauca recognoscit. Iudic. 3. Hæ sunt gentes quas reliquit Dominus ut his erudiret Israëlem. Secundò humiliat. Greg. *Dum uitia* nos tentant, proficientes in nobis uirtutes humiliantur. Idẽ: Iebusæum Israël tolerat, ut humana mens de se humilia sentiat, dũ minima nõ superat. Tertiò, negligentiam repellit. Glos. super illud: Proba me Deus, & tenta me. Ideo dicit tenta: quia nisi tentaret, negligentes essemus. Quartò, uirtuti addit. Seneca: Multum adiicit sibi uirtus lacessita. In Vitis patrũ dixit quidam abbas: Cruda tegula si mittatur in flumen, statim dissoluitur, cocta non. Ita est homo habens sapiẽtiam carnalem, qui nõ est tentationum igne decoctus. Quintò seruat. Greg. Nisi Psalmista per tribulationes se melius seruari nosset, non diceret, Proba me Domine, & tenta me.

Idem

Idem in Moralibus. Cùm per tentationē humilitas proficit, prospera est ipsa aduersitas quę mentem ab electione custodit. Idem: Cùm tentamur uitiis, diuina dispensatione nobiscum agitur, ne uirtutibus quibus proficimus extollamur. 2. ad Corinth. 12. Ne magnitudo reuelationum extollat me, &c. Gregor. in Moralibus: Tunc interius bene custodimur, cùm per dispensationem Dei tolerabiliter tentamur exterius, aliquando uitiis, aliquando pressuris. Nec tentatio exterior culpas perficit, quia interior itnentio sursum trahit. Nec sursum interior intentio in superbiam eleuat, quia tentatio exterior humiliat. Sic magno ordine cognoscimus in interiore profectu quid accepimus, in exteriore defectu quod sumus. Sextò, uirtutem hominis notificat, Deuteronom. 13. Tentat uos Deus uester ut palàm sciat utrū *diligatis* eum, an non. Septimò, Deum glorificat. Psalm. Eruam te, & glorificabis me. Octauò, populum ædificat. Tob. 2. hanc tentationem ideò permisit euenire illi, ut posteris daretur exēplum patientiæ illius. Nonò, ei qui tentatur in præsenti, honorem acquirit. Vnde legitur de beato Antonio, quòd cum quadam nocte à dæmonibus esset laceratus, subito radius quidam lucis & dæmones & tenebras effugauit, statimq; sanatus Christum præsentem intelligens, dixit: Vbi eras Iesu bone, ubi eras? quare principio non affuisti, ut curares uulnera mea? Et uox ad eum ait: Antoni hic eram: sed expectabā uidere certamē tuum. Nunc autem quia uiriliter dimicasti, in toto orbe te faciam nominari. Decimò, in futuro coronat. 2. ad Timoth. 2. Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit. Et Iac. 1. dicitur de sufferente tentationem, quòd cùm probatus fuerit, accipiet coronā uitæ. Tob. 3. Hoc autem pro certo habet omnis qui colit te: quia uita eius si in probatione fuerit, coronabitur.

¶ *De modo impugnandi, quem habet tentator.*

SEQVITVR de modo impugnandi, quem habet tentator. Notādum ergo quòd modi impugnādi quos habet quasi infiniti sunt. Vnde Paulinus episcopus Augustino: Hostis noster cui mille nocēdi artes, tam uariis expugnādus est telis, quàm impugnat insidiis. tamen nos causa breuitatis de paucis dicemus. Bernar. quatuor species impugnationis eius distinguit loquens de illo uerbo Psal. Scuto circundabit te ueritas eius; non timebis à timore nocturno, &c. His uerbis significatæ sunt quatuor tentationes quibus undiq; circūdati necesse habemus scuto Domini circundari antè & retro, à dextris & à sinistris. Timor afflictionis nocturnus est & planè tenebrosus, quia abscōdit ab oculis, quòd nō sunt

sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriã quæ reuelabitur in nobis. Sed facile hunc radius ueritatis exulat. Ingerit enim oculis cordis peccata quæ fecimus, nunc æterna supplicia, nunc æterna premia, nunc ea quæ pro nobis pertulit Christus. Ergo ad lucem tam multiplicis ueritatis nox recessit. Sed time sagittam quæ in die leuiter uolat, sed non leue uulnus infligit. Hæc sagitta uana est gloria, quam oportet cauere feruētiores, ne deserant scutum ueritatis. Quid enim tam contrarium uanitati? Deinde subdit: Primò à sinistris pulsat diabolus pusillanimitate. Deinde à dextris humanis laudibus. Si sic non proficit, dicit: Viribus deiicere nequeo, sed fortè decipere possum alicuius ingenio proditoris. Negotium perambulans in tenebris est ambitio subtile malum, secretum uirus, pestis occulta, doli artifex, mater hypocrisis, liuoris parens, uitiorum origo, criminum fomes, uirtutũ ærugo, tinea sanctitatis. Contempsit, ait, uanam gloriã, quoniã uana est: fortè solidius aliquid affectaret, fortè honores, fortè diuitias. Quid si ueritas inuestigat hunc proditorem, & negotium arguit tenebrarum? Non restat callido inimico contra eos quos uidet omnibus modis diligere iustitiã & odisse iniquitatem, nisi ubi iniquitatem palliet uirtutũ imagine. Quos enim perfectos boni nouit amatores, malũ eis sub specie boni non mediocris, sed perfecti suadere conatur, ut facile qui currit incurrat. 2. ad Corinth. 11. Ipse sathanas transfigurat se in angelum lucis. Sola autem est ueritas, quæ palliatã detegit falsitatem: iuxta uerbum Bernardi. Item Greg. Quatuor, inquit, has tentationes in generali statu ecclesiæ haud difficile diligens considerator inueniet. Timor nocturnus nouellam adhuc exercebat ecclesiam, quando omnis qui occidebat seruos Dei, arbitrabatur obsequium se præstare Deo. Deinde persecutione cessante, & die reddita, turbauit eam grauius & afflixit sagitta uolans: quoniam exierũt aliqui de ecclesia inflati *spiritu* carnis suæ inanis & uolantis gloriæ cupidi, & uolentes sibi facere nomen linguas suas magnificãdo, diuersa & puersa dogmata prędicauerunt. At quidē nunc pax à paganis, pax ab hæreticis: sed non pax à filiis falsis. Omnes Christiani ferè quę sua sunt quęrunt, non quæ Iesu Christi. Ipsa quoque ecclesiasticæ dignitatis officia, in turpē quæstũ & tenebrarum negotia transiere: nec in his animarum salus, sed luxus quæritur diuitiarum. Superest ut iam reueletur homo peccati, filius perditionis antichristus, dæmonium non modo diurnum, sed etiam meridianum, quòd nō solum transfigurat se in angelum lucis, sed extollitur supra

omne

omne quod dicitur Deus, aut qđ colitur. Nimirũ insidiatur acrius calcaneo matris ecclesiæ, à qua caput suum dolet esse cõtritum. Sed ab hoc quoque incursu ecclesiam electorum ueritas liberabit, propter eos breuians dies, & dæmonium meridianum destruens illustratione aduẽtus sui. ¶ Item notandum quòd secundum Gregor. in Moral. quatuor modis peccatum perpetratur in corde, quatuor consummatur in opere. In corde nanque suggestione, delectatione, consensu, & defensionis audacia perpetratur. Fit enim suggestio per aduersarium, delectatio per carnẽ, consensus per spiritũ, defensionis audacia per elationẽ. Vnde & illam primi hominis rectitudinem antiquus hostis his quatuor ictibus fregit. Nam serpens suasit, Heua delectata est, Adam cõsensit, qui etiã requisitus confiteri culpam, per audaciam noluit. Quatuor etiam modis peccatum consummatur in opere. Prius nanque latens culpa agitur, postmodum uerò antè oculos hominũ sine cõfusione reatus aperitur, dehinc in consuetudinem ducitur ad extremũ quisque uel falsæ spei seductionibus, uel obstinatione miseræ desperationis enutritur. Notandum quòd diabolus tanquã præsumptuosus libenter suadet id quod temeritatis est & præsumptionis. Vnde mulierẽ incitauit ad hoc ut iudicaret de facto superioris, & de intentione præcipientis, dicens: Cur præcepit uobis Dominus, &c. Genesis 3. Quorum utrunque temerariũ est. Item in impugnationibus suis multum mendacio utitur. Vnde mulieri post eius responsionem mentitus est, dicens: Nequaquam moriemini. Et Matth. 4. Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. Iob 8. Ipse mendax est & pater eius. Quum ipse uult aliquẽ deiicere in peccatum, ipse promittit ei quòd citò resurget. Esa. 51. Dixerunt animæ tuæ, Incuruare, ut transeamus. Bernar. Noli acquiescere dicenti, Incuruare, ut transeamus. non est enim transiturus, sed te grauiter oppressurus. His uerò qui sunt in peccato, longam uitam repromittit, quæ repromissio nequissima multos perdidit. Ecclesiast. 19. ¶ Et notandum quòd diabolus quinque modis decipit hominem qui est in statu pœnitentiæ, suadẽdo ei ut onus illud abiiciat. ¶ Primò, mentiendo exonerationem, quod non est exoneratio, sed leuis oneris in grauissimum commutatio: ut festucæ in trabẽ uel montẽ. Vnde qui tentatur debet dicere sic tentanti, Si onus deposuero, nunquid sine onere ero? Cui quæstioni si plenè respõdere uoluerit tentator, dicet, Imò ponetur super te mons: scilicet infernalis pœna, quæ pœna grauior est monte. Apocal. 6. Dicent montibus, Cadite super nos, &c. Bonum est ergo leue onus

onus pœnitentiæ ferre, ut tantū onus possit uitari. Apocal. 2. Nō mittam super uos aliud pondus, tamen id quod habetis tenete. ¶ Secundò decipit, ea quæ diuisim portanda sunt simul ostendendo, dicens, Quomodo posses hoc portare tot annis? Cui dicendū est, Hodie cum adiutorio Dei portabo hoc & cras, tandem cum adiutorio Dei portabo leuius propter assuetudinē. Sic ubi fallit compositio, soluit diuisio. Matt. 6. Sufficit diei malitia sua. ¶ Tertiò decipit, uirtutem hominis à Dei uirtute diuidēdo dicēs, Tu debilis es, nullo modo posses hoc portare. Cui dicendum est: si intelligis mea uirtute sola, uerum dicis, quia dicitur Io. 15. Sine me nihil potestis facere. Si uerò intelligis quòd nō possim Dei uirtute adiutus, mentiris. ad Philip. 1. Confidimus in domino Iesu, quoniam qui cœpit in uobis opus bonum, perficiet. Eiusdem 4. Omnia possum in eo qui me confortat. ¶ Quartò decipit, spoliationē mentiendo exonerationē. Sicut latro quandoque simplicē scholarem exonerat à cappa sua. Aurū uel lapides pretiosos debes reputare pœnitentiam quam tibi uult diabolus auferre. Vnde debes cauere eū tanquam spoliatorem rei pretiosissimæ. Apocalyp. 3. Suadeo tibi emere aurum, &c. Aurū emere, est fructum pœnitentiæ præparare. ¶ Quintò, quærēdo pondus diminuere, ad quod gaudiū cæleste tibi tradendum est. 2. ad Corinthios 4. Id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. ¶ Itē diabolus supra pectus suū graditur sicut serpens, qui solebat erectus incedere, nunc supra pectus graditur. A Deo enim auersus est diabolus, qui ad Deū conuerti debuit, & in eis proficit qui à Deo auertuntur, qui scilicet oculos suos statuerunt declinare in terram. Daniel. 12. dicitur de iniquis iudicibus, quòd declinauerunt oculos suos, ne uiderent cælum, neque recordarentur iudiciorū iustorū. ¶ Item diabolus terram comedit; ut dicitur de serpente. Gene. 3. *Amatores enim terrenorum deuorat.* Esa. 65. Serpenti puluis panis eius. Iob 18. Abscondita est in terra pedica eius. Esa. 24. Laqueus super te qui habitator es terræ. Econtrario dicitur Prouerbio. 1. Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum. Idem calcaneo insidiatur. Genesis 3. Calcaneus est pars extrema & infima in corpore. Est etiam à posteriori, unde raro ab oculis uidetur. Et quia retro est, & quia ab oculis longe est diabolus, calcaneo, id est, extremæ parti ecclesiæ maximè insidiabitur; in fine enim mundi, scilicet tempore antichristi, maxima erit tribulatio ipsius. Vnde tunc implebitur illud Iob 40. Stringet caudā suā quasi cedrū

quod

quod dicitur de Behemoth, cū cauda stringitur eleuatur. Cauda ergo Behemoth stringetur, cùm in fine mundi antichristus eleuabitur. Calcaneo etiam diabolus insidiatur: qa in fine uniuscuiusq; maximè conatur hominem uincere: sciens quia si tunc hominem non uicerit, nūquam postea ab eo uincetur. Gregor. Sciendum ꝙ plerunq; eis quos ceperit, tunc grauiores culpas ingerit, quū præsentis uitæ termino illos propinquare cognoscit. Fini etiam actionis insidiatur diabolus. Grego. Diabolus aliquādo nec intentionē uitiat, nec in itinere supplātat: sed opus bonū in fine actionis illaqueat. ¶ Itē diabolus calcaneo, id est, infimæ parti insidiatur, carni scilicet. Iob 40. Fortitudo eius in lumbis eius, & uirtus eius in umbilico uentris eius. Et in eodem: Fœnum quasi bos comedet. Fœnum uocat homines carnales. Omnis enim caro fœnū. Esa. 40. Habac 1. Incrassata est pars eius. Diabolus portis sensuū insidiatur. 1. Iudic. 9. Appropinquās Abimelech ostio, ignē supponere nitebatur. Item diabolus ex illa parte ex qua homo sibi minus cauet impugnat: & sic calcaneo insidiatur. Ipse circuit, si fortè inueniat quē deuorare possit. Iob 1. Circuiui terram, & perambulaui eā. 1. Pet. 5. Tanquā leo rugiens circuit &c. Diabolꝰ otiosos & securos percutit. Ezec. 38. Ascendā ad terrā sine muro, ueniam ad quiescentes habitantésq; securè. Iob 40. dicitur de Behemoth: Circundabunt eum salices torrentis. Salices torrētis sunt homines infructuosi in aquis deliciarū plātati, qui circa diabolum sunt, & diabolus quasi spatiatur cum eis. Iudic. 18. Nullus erit labor, intrabimus ad securos. Item diabolus semina bonorum rapit, sciēs illud Bernardi, Modica sementis detractio, non modicū est messis detrimentum. Matt. 13. Quædam ceciderunt secus uiā, & uenerunt uolucres cęli & comederunt illa. Ipse in negligentibus zizaniā seminat, Matth. 13. Quū dormirēt homines, uenit inimicus, & superseminauit zizania in medio tritici. In Vitis patrū dicebat quidā senex quòd tres sunt uirtutes sathanæ quæ præcedunt uniuersa peccata. Prima obliuionis, secunda negligentiæ, tertia concupiscentiæ. Prima generat secundam, secunda tertiā, & sic corruit homo. ¶ Itē diabolus unanimes dispergit, & sic uincit. Matth. 12. Qui nō colligit mecum, dispargit. Item tortuosè incedit, & ideò ualde difficile est præcognoscere quò tēdit. Prouerbi. 30. Tria sunt mihi difficilia, & quartum penitus ignoro. Et unum illorum trium est uia colubri super petram. Gloss. Viam colubri uocat uenenati hostis astutiam, quæ insidiari non desinit quos in petra fundatos esse cōspicit. Item

diabolus quod delectabile est preponit, quod molestũ supponit: primo quasi ungit, & postea pungit. Eccle. 9. Sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aues laqueo, sic homines capiũtur tempore malo, scilicet tempore tentationis. Pisces capiuntur esca hamo superposita. Itẽ circa impugnationem diaboli, attendenda est impugnationũ uarietas, impugnandi continuitas, impugnationis uniuersitas. Diabolus uariis impugnationibus impugnat, ut quem non superat una, superet alia: ut patet Matth. 4. in tentationibus domini. Continue etiã impugnat, ut quasi tædio uictus homo succũbat. Gre. Diabolus assidua tẽtatione nos tentat, ut saltem tædio uincat. Dan. 3. Non cessabãt ministri regis succendere fornacẽ. Vniuersalis etiam est eius impugnatio. Impugnat enim & diuites & pauperes, & iuuenes & senes: unde dicitur uti sagena, quæ est rete totã aquam occupans. Habac. 1. Totũ in hamo subleuauit, & traxit illud in sagena sua. Itẽ in eodẽ: Expandit sagenam suã, & semper interficere gentes nõ cessat. Et licet omnes impugnet, magis tamen eos qui ad Deum conuertuntur. Augu. in sermonibus: Quotidianis discimus experimentis eos qui conuerti deliberant, tentari acrius à concupiscẽtia carnis, & urgeri grauius in operibus luti & lateris, qui Aegyptum egredi, Pharaonem effugere moliuntur. Ideo accedenti ad seruitutem Dei dicitur Eccles. 2. Præpara animam tuam ad tentationem. Iob 19. Obsederunt in gyro tabernaculum meum. In Psal. Circundederunt me sicut apes. Eccl. 9. Extruxit munitiones per gyrũ. Greg. de diabolo: Illos pulsare negligit, quos iure quieto possidere se sentit. Hier. Appropinquante salute appropinquat & tẽtatio. Greg. in Mora. Lucem rectitudinis umbra sequitur tentationis. Idem in eod. Post lucẽ æstus sequitur, quia post illuminationẽ diuini numinis, tẽtatiõis certamẽ augetur. In Psal. Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? Sicut aliquis dũ est captus in carcere unicũ habet custodẽ uel duos, si uerò euaserit, omnes eũ insequuntur: sic dum quis captus est à diabolo, nõ tãtum eũ dæmones persequũtur quàm quum euasit. Vnde quidã eremita uidit unum solũ diabolum sedentẽ in porta ciuitatis, & uidit abbatiã in qua unicuiq; monacho assistebat diabolus. Quũ uerò quæreret ab angelo ductore quare hoc esset, Respõdit: quia in ciuitate illa omnes faciũt uoluntatem diaboli, sufficit ibi unus diabolus: sed quũ in hac abbatia omnes sint boni, necesse est ut unicuiq; unus assistat. ¶ Item magis impugnat diabolus eos qui præsunt, quàm cæteros. 1. Reg. 31. Totum pondus prælii uersum est in Saul. Item impu

impugnat etiam hominē secundum cōplexionem, uel mores, uel statum ipsius. Vnde in Psal. Iuxta iter scandalum posuerunt mihi. Diabolus eos qui sunt in deserto paupertatis incitat ad iram uel impatientiā. Vnde tentatio eius talibus est uētus urēs. Deut. 8. dicitur de solitudine in qua fuerunt filii Israël, ꝙ in ea erat serpens flatu adurēs, & scorpio, & dipsas, & nullæ omnino aquæ. Ier. 3. Ventus urens in uiis quæ sunt in deserto. Exo. 10. Vētus urēs leuauit locustas. Et subditur: Et nihil omnino uirens relictum est in terra. Locustæ sunt motus superbiæ, qui postquā in homine religioso inualuerint, nihil uiride in eo remanet. Ezechie. 17. Nónne quū tetigerit eū uentus urens siccabitur? Ionæ 4. Præcepit dominus uento calido & urenti, & percussit sol super caput Ionæ, & æstuabat. His uerò qui sunt in prosperitate, suadet diabolus pigritiā. Et talibus est tentatio diaboli ut uētus aquilo. Eccle. 43. Frigidus uētus aquilo flauit, & gelauit crystallus ab aqua. Quādoq; uero diabolus Deo permittente hoc ad probationem & profectū amicorum suorū suscitat, quasi uentum uehementē, ut uideatur omnia cōcutere. Iob 1. Ventus uehemens irruit à regione deserti & concussit quatuor angulos domus. Et Ionæ 1. Misit dominus uentum magnum in mare, & facta est tempestas magna. Et Matth. 8. Motus magnus factus est in mari, ita ut nauicula operiretur fluctibus. ¶ Item diabolus quandoque impugnat aggerem comportando, ut quum bonorum pauperū procurat ditationem, ut sic mali efficiantur. Habac. 1. Ipse super omnem munitionem ridebit, comportabit aggerem, & capiet eam. Ipse de potentibus triūphat adiutus potētia eorū contra ipsos, dum ea abutuntur, contra animas suas ea utentes. Habac. 1. Ipse de regibus triumphabit, & tyrāni ridiculi eius erunt. Tyranni sunt simiæ diaboli, dum in subditos sibi desæuiūt, sicut & diabolus seruiētes sibi torquebit. ¶ Item diabolus immisericorditer impugnat, ut patet in Iob, cui abstulit sua & suos, afflixitq; ipsum in propria persona. Et si in aliquo uidetur parcere, in eo intendit impugnare: ut patet in uxore Iob, quam ei reliquit, per quā postea eū impugnauit. Vnde dixit illi uxor sua, quum ipse amisisset & sua & suos, & percussus esset hulcere pessimo, Adhuc tu permanes in simplicitate tua? benedic Deo, & morere. Iob. 2. Irrisio est: id est, si perseueraueris in benedictiōe tua, morieris. Eccl. 7. Iustus perit in iustitia sua. Malach. 3. Vanus est qui seruit Deo. Grego. Duobus modis diabolus impugnat homines, tribulatione ut frangat, persuasiōe ut molliat. Victus ergo de tribulatione recurrit ad

artem qua Adam uicit. Prou.7. Multos uulneratos deiecit. Dicitur de muliere. ¶ Item diabolus illos quos uidet feruẽtes ad bonum, incitat ad hoc quòd excedãt ut de alto possit eos præcipitare, quod ualde periculosum est. Bernar. super Canti. Nõ habet callidus hostis machinamentũ efficacius ad tollendum de corde dilectionẽ, quàm si efficere posit ut in ea incautè & non cum ratione ambuletur. Ephes.5. Videte fratres quomodo cautè ambuletis. 1. Pet.4. Nolite peregrinari in feruore qui ad tentationem uobis sit.

¶ De modo repugnandi diabolo.

SEQVITVR de modo repugnandi diabolo. ¶ Et notandum quòd modus cõuenientissimus repugnandi serpenti infernali, est cõtritio capitis eius. Quem modum docet dominus Gen.3. loquens ad serpentẽ de muliere, quæ figurã tenet ecclesiæ. Ipsa conteret caput tuũ. Serpens caput præ cæteris mẽbris custodit. Et nõ est caput nequius super caput colubri. Ecc.25. Ideo conari debet homo ad eius contritionẽ. Caput uerò eius potest intelligi superbia, uel principiũ tẽtationis, uel peccatum cordis antequam extrà exierit. Contritio capitis, scilicet superbiæ, multum ualet ad repugnandũ ei. Et hanc facit humilitas, quæ multum ualet ad triumphandum de diabolo. Humilitas enim ad modum astuti luctatoris dũ uidetur se deiicere, hostẽ facit corruere. Ipsa est quæ euadit laqueos diaboli. Inde beatus Antonius retulit se uidisse omnes laqueos diaboli super terrã extẽtos. Et quũ suspirans dixisset, Quis hos poterit transire? audiuit uocẽ dicentẽ, Humilitas sola, ô Antoni, pertransit. Humilitas gloriam uictoriæ totã Deo attribuit, & propter hoc totum pondus prælii eidem imponit. Cuius enim est uictoriæ gloria eiusdẽ est pugna. Humiles Deus iuuat, sicut econtrario superbis resistit. Iaco.3. & 1. Pet.5. Ideo nõ est mirum si ipsi triumphẽt. Humilitas Deum quodámodo uincit. Gregor. in Moralib. Quotidie tela tentationum eius accipimus: sed & nos contra *illum* iacula mittimus, si confessi tribulationibus humilia respondemus. Prouerbi.15. Responsio mollis frangit iram. ¶ Caput etiam serpentis est conterendũ, quia in principio tẽtationis est resistendũ. Ouid. Principiis obsta, sero medicina paratur, Cum mala per longas cõualuere moras. Grego. in Moralibus: Si tentationi in corde nascẽti festinè non resistitur, hac eadẽ qua nutritur mora roboratur. In *Psalm.* Beatus q tenebit & allidet paruulos suos ad petram. Diabolus quasi paruulus est in principio tentationis, unde tunc facilius potest occidi. In morte primogenitorum liberati sunt filii Israël de seruitute Pharaonis.

Exo.

Exo.12.Primogenita Pharaonis infernalis sunt principia tentationum: quibus si uiriliter resistatur, liberatur homo cito à diabolo. Item caput serpentis conterendum est: quia peccatū destruendum est, quū in corde est, antequam extrà per locutionē uel operationem processerit. Si cogitatio mala cor intret, tum citò pugnandum est contra eā, & specialiter orando. Grego. in homi. Quanto grauiori tumultu cogitationum carnaliū premimur: tātò orationi debemus insistere ardentius. Non simus eradicatores cogitationum, sed luctatores cōtra eas: ut dixit quidam senex de antiquis patribus, ut legitur in Vitis patrū. In eodem: Dixit quidam abbas, Si cogitationem nō habes, spem nō habes: quoniam si cogitationes habes, opera habes. In eodē: Interrogatus abbas Pastor de immundis cogitationibus: respondit, Nūquid gloriabitur securis sine eo qui incidit in ipsa? Tu ergo non eis porrigas manus, & otiosæ erunt. Idem cuidam abbati: Sicut capsa plena uestibus si dimissa fuerit longo tēpore, putrefiunt uestes in ea: ita sunt & cogitationes in cordibus nostris, si non fecerimus eas corporaliter tempore longo, exterminantur & putrefiunt. Idem ad abbatē Ioseph: Sicut si quis claudat serpentem uel scorpionem in uase & obturet illud, procedente tempore serpēs moritur: ita malignæ cogitationes quæ studio dæmonum pullulant, patientia eius cui immittūtur paulatim deficiunt. In eodē: Quidā frater dixit abbati suo: Quare nō recedunt à me tētationes? & dixit ei senex, Quia uasa earūdem passionū intra te sunt. Hæc uasa intelligi possunt ipsæ concupiscentiæ, secundum quas cogitationes in corde oriūtur: ubi enim amor, ibi oculus. Quidam frater interrogauit senē quendam, Quid faciam quia multæ cogitationes solicitāt me, & nescio quomodo repugnem eis? Qui respondit, non repugnes contra omnes, sed contra unam quæ caput est aliarum. Contra immundas cogitationes ualet confessio, quæ eas sanctis patribus manifestat. Vnde quidā seniorū cuidam impugnato à spiritu fornicationis, dixit: Fili, ne abscōdas cogitationes tuas, ita enim confusus immundus spiritus discedit à te. Nihil enim ita confundit, & allidit uirtutē dæmonū, quomodo si quis secreta immundarum cogitationū reuelauerit sanctis ac beatissimis patribus. Specialiter expedit ne cogitationes iracundiæ ad uerba procedant. Vnde quidam frater requisiuit abbatē Isaac, quare dæmones eum ita timerent: qui respondit, Ideo me timent dæmones, qa ex quo factus sum monachus statui apud me ne iracundia mea extra guttur meum procederet. ¶ Item notandū ꝙ

ad repugnandum diabolo multum ualet sapientia, cũ ipse astutia maximè impugnet. Vnde dominus diabolum tentantem cũ paucis uerbis sacræ scripturæ cõfusum repulit. Matt. & Luc. 4. Sapient. 5. Melior est sapientia quàm uires. Eiusdem 8. Sapientiam non uincit malitia. Ecclesia. 9. Melior est sapientia, quàm arma bellica. Esa. 11. Non occident, & nõ nocebunt in uniuerso mõte sancto meo: quia repleta est terra scientia domini. Error principium est tẽtationum difficilium: ideo multum necessaria est sapiẽtia militi Christi, ut ab errore caueat. 1. Io. 4. Nolite omni spiritui credere: sed probate spiritus si ex Deo sint. Ad repugnãdum diabolo multum ualet fides. Ephe. ulti. In omnibus sumentes scutum fidei. Et 1. Petr. 5. Cui resistite fortes in fide. Fides ostẽdit militibus Christi sanguinem eius, ut sic in prælio exacuantur & uincant. 1. Machab. 6. Elephantis ostenderunt sanguinẽ uuæ & mori, ad acuẽdum eos in prælium. Apoca. 12. Ipsi uicerunt eum propter sanguinẽ agni. Fides etiã eis ostendit pœnam paratam si uicti fuerint. Greg. in Mora. Solerter inuigilandũ est, ut cum culpa blandiri inchoat, ad quantum interitum mens trahatur agnoscat. Item ostendit eis coronam paratam si uicerint. Apocal. 2. Vincenti dabo edere de ligno uitæ. In eodẽ: Vincenti dabo manna absconditum. ¶ Item ad triũphandum de diabolo multũ ualet fiducia de Deo. Exod. 14. Dominus pugnabit pro uobis, & uos tacebitis. Nume. 14. Dominus nobiscum est, nolite timere. 2. Paralip. 20. Non est uestra pugna, sed Dei. In eodem: Tantummodo confidenter state, & uidebitis auxiliũ domini super uos. Esa. 41. Ne timeas, quia ego tecum sum. Et 43. simile Iere. 20. Dominus mecum est tanquam bellator fortis: idcirco qui persequuntur me cadent, & infirmi erunt. Rom. 8. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Ad repugnandũ etiam diabolo multum ualet oratio. Matthæ. 27. Vigilate & orate, ne intretis in tentationẽ. Ad idem etiam multũ ualet misericordia. 2. Pet. 2. Nouit Deus pios de tẽtatiõe eripere. Et super illud Psal. Misericordia mea & refugiũ meum, dicit Gl. De nulla re ita uincitur inimicus diabolus, sicut de misericordia. Eccl. 29. dicitur de eleemosyna: Super scutum & super lanceã potentis pugnabit pro te aduersus inimicũ tuũ. Homines etiã incõpatientes & indignantes peccatoribus permittit Deus corruere in peccatũ. ¶ Item ad superandum diabolum, multum ualet timor domini. Eccl. 32. In tentatione Deus timentẽ se seruabit, & liberabit à malis. In Vitis patrũ abbas Amon dixit cuidã fratri interroganti ab eo aliquem sermonẽ: Vade, & fac talem

lem cogitationem tuam, qualem faciunt iniqui qui sunt in carcere. Illi enim interrogant homines, ubi est iudex, & quando ueniet, & in ipsa expectatione pœnarum suarum plorãt. Sic & monachus debet animã suam obiurgare, dicens: Vę mihi, quo modo astare habeo ante tribunal Christi, & actuũ meorũ reddere rationẽ? Si sic semper meditatus fueris, poteris saluus esse. Timor Dei negligẽtiã expellit, quæ multos facit corruere. Ecc. 7. Qui timet Deũ, nihil negligit. Timor Dei etiã solicitum hominem reddit, & quasi paratum ad pręliũ. 1. Mach. 12. Pręcepit Ionathas suis uigilare & esse in armis paratos ad pugnã. Item timor Dei offensam cauet: qđ multũ ualet ad hoc, ꝙ Deus hominẽ iuuet, & sic de hoste triumphet. Deut. 23. Quãdo egressus fueris aduersus hostes tuos ad pugnam, custodies te ab omni re mala. 1. Cor. 9. Omnis qui in agone cõtendit, ab omnibus se abstinet. Item timor occasiones peccandi cauet, ut est familiaritas eorũ, qui mala suggerũt, qui sunt quasi halitus diaboli. Iob 41. Halitus eius prunas ardere facit. Item occasio mali est aspectus rei delectabilis. Gen. 3. Vidit mulier lignũ, ꝙ esset bonũ, & ad uescẽdum suaue &c. ¶ Amor etiam mũdi occasio est, ut quis à diabolo superetur. Non est mirum, si à diabolo capitur qui uoluntariè pedes suos in rete eius mittit. Retia diaboli sunt temporalia ista. Iob 18. Immisit in rete pedes suos, & in maculis eius ambulat. Sapi. 14. Creaturæ Dei factę sunt in odiũ, & in tentationem animæ hominũ, & muscipulam pedibus insipiẽtium. Item ad superandũ diabolũ multum ualet cõstantia. Ephe. 3. Nolite locũ dare diabolo. Iac. 4. Resistite diabolo, & fugiet à uobis. Item ad hoc ualet spiritualis lętitia. 1. Mach. 3. Præliabãtur Israel prælũ cum lætitia. Antonius: Vnica ratio uincendi inimicũ, est lætitia spiritualis. 1. Reg. 4. dicunt Philisthini figurã tenentes dæmonum, Væ nobis, nõ enim fuit tanta exultatio heri & nudiustertius. Et notandũ, ꝙ quandoque diabolus nos impugnat molestiis, quandoque deliciis. Cùm impugnat molestiis, non est fugiendum. Bonæ enim sunt & utiles, & fugiẽtes magis grauant. Iosue 7. Mi domine Deus, quid dicam uidens Israëlem hostibus suis terga uertentẽ? Sen. Quemadmodum perniciosior est hostis fugientibus: sic omne fortuitum incõmodũ magis instat cedẽti & aduerso. Sallustius: Fugiẽtes sæpius uideas capi aut occidi: Fortissimũ quenq; tutissimũ. Ber. in epistolis: Sola causa qua perdere possis uictoriã, fuga est. Fugiendo poteris illam amittere, moriendo non potes: & beatus si pugnãdo moriaris, quia mortuus mox coronaberis. Væ autem tibi, si declinando,

pugnam perdis & uictoriam simul & coronam. Idem in epistolis: O uerè tuta pro Christo & cum Christo pugna, in qua nec uulneratus, nec prostratus, nec conculcatus, nec millies si fieri possit occisus fraudaberis à uictoria, tantum ne fugias. Idem: Libētius insequitur aduersarius fugientem, quàm sustineat repugnantem. ¶ Impugnatio uerò, quæ fit deliciis, uincitur fugiendo. 1. Cor. 6. Fugite fornicationem. Impugnatio per molestias uincitur patiendo. Illa quæ fit per delitias, percutiendo uirga disciplinæ. Prou. 23. Si percusseris eum uirga, nō morietur. Senec. in epistolis: Vir bonus quicquid ei acciderit, æquo animo sustinebit. Sciet enim hoc accidisse lege diuina, ex qua uniuersa procedunt. Idem: Voluptates inter res uilissimas præcipuè extirpa, quæ latronum more in hoc nos amplectūtur ut strangulent. ¶ Et notandū, ꝙ quum habeamus bellum cōtra astutiores & fortiores nobis, necessarium est nobis adiutorium. Et enumerantur octo adiutoria. Primum est, cælestis doctrina. In Psal. Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium. Prou. 24. Vir doctus robustus & ualidus. Sap. 8. Per sapientiā in multitudine bonus uidebor, & in bello fortis. Secūdum est, diuina cōfortatio, quę multum ualet ad fortitudinem, & ad hoc, ꝙ aliquis uincat: sicut dicit confortatio multum facit ad hoc, quòd aliquis uincatur. Daniel. 10. Corroborare, & confortare. Iosuæ 1. Cōfortare, & esto rubustus. Tertium est, refrænatio hostium, ne tantū nos impugnent quantū uellent: ut patet in Iob, quem sathan nō poterat ad uoluntatem suam impugnare donec à Deo fuit ei hoc concessum. 1. Corinth. 10. Fidelis est Deus qui nō permittet uos tentari supra id qđ potestis. Quartum est, mira Dei protectio, quę promittitur Esaiæ 53. Quū transieris per aquam, tecum ero, & flumina nō operiēt te. Sic protecti sunt tres pueri in fornace Babylonica, Dan. 3. Quintū est, mira hostium impugnatio. Exo. 14. Fugiamus Israēlē: Deus enim pugnat pro eis contra nos. Sextum est, miræ uirtutis collatio, ut Moysi, Exod. 34. & Eliæ 4. Reg. 19. data est uirtus ieiunādi 40. diebus: sicut mira uirtus corporalis data fuit Sāpsoni. Septimum est, armatura mirabilis, quæ habenti nihil nocere possit. Qualis armatura est patientia quæ data fuit beato Vincentio & Laurentio. Octauum est, angelorum custodia, quā uocat dominus sepem. Esa. 5. Auferam sepē eius, & erit in direptionē. Angeli sancti dæmones compescunt. Tob. 8. Raphaēl religauit dæmoniū in deserto. & 4. Reg. 6. dixit Eliseus ad ministrū suū: Noli timere, plures enim nobiscum sunt, quàm cum illis.

De

De alijs diuisionibus Patientiæ.
CAPVT VI.

CONsequenter ponẽdę sunt alię diuisiones pertinentes ad patientiam. Et sumitur diuisio prima secũdum ea à quibus patimur. Quædã enim patimur ab extraneis: quædam uerò à notis, tamẽ inimicis. Quædam uerò ab amicis, quæ molestius sustinemus. Psal. Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique. Alia sumitur secundum ea quæ patimur, quæ sunt contumeliæ uerborum, molestię corporum, & damna rerum. Contumeliæ uerborum patienter tolerandæ sunt. Sunt enim uelut aurum & argentum quibus ditamur. ad Heb. 11. Maiores diuitias æstimans thesauro Aegyptiorum improperium Christi. Ad contumelias debet homo se habere ut surdus. In Psalm. Ego autem tanquam surdus non audiebã, & sicut mutus &c. Debet etiã homo immobilis permanere. 2. Reg. 14. Sicut angelus Dei, sic est dominus meus rex, ut nec benedictione uel maledictione moueatur. Ille qui maledicit, reputandus est ut nuntius à Deo missus, ut scilicet abstergat maculas eius cui maledicit. Greg. Idcirco dominus linguas detractorũ in electos laxat, ut si quid in eis elationis surrexerit, lingua detractoris tradat. Multum uilipęndit Deus malos, quando de lingua eorum facit abstersorium sordium bonis. Prouer. 11. Qui stultus est, seruiet sapienti. 2. Reg. 15. dixit Dauid quum Semei ei malediceret: Dimittite eũ ut maledicat iuxta præceptũ domini, si fortè respiciat dominus afflictionem meam, & reddat mihi bonũ pro maledictione hac hodierna. Et dicit gloss. Greg. Qui uerborum contumeliis pressus uirtutẽ patiẽtiæ seruare non sufficit, factum Dauid ad memoriã reuocet: quẽ quum Semei conuitiis urgeret, & armati proceres ulcisci contenderent, ait: Quid mihi & uobis filii Saruiæ &c. dimittite eum ut maledicat &c. Quibus uerbis indicat, ꝙ pro peccato Bersabeę insurgentem contra se filiũ fugiens, reduxit ad animũ malum quod fecit: & cõtumeliosa uerba, non tam conuitia quàm adiutoria esse credidit, quibus se purgari sibiq; misereri posse iudicauit. Tunc enim illata conuitia bene toleramus, quũ in secreto mentis ad mala perpetrata recurrimus. Leue quippe uidebitur, ꝙ iniuria percutimur, dũ cõspicimus, quòd peius meruimus: sicq; fit ut contumeliis gratia magis quàm ira debeatur, quarum interuentu Deo iudice pœna grauior declinatur. Dicẽti uerba contumeliæ cõpati debemus quasi insano uerba extranea loquenti. Sene. Dicis, male de te loquuntur: mouerer si hoc iudicio facerent, nunc morbo faciunt. Hieron. Apud Christianos non est miser qui pati-

tur contumeliam, sed qui facit: beatum debet se reputare cui mali maledicunt.Matth.5.Beati estis quum maledixerint uobis homines.1. Pe.4.Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis. Exemplum huius patientiæ habemus in Christo, Esa.53.Sicut ouis ad occisionē ducetur, & sicut agnus coram tondente se obmutescet, & nō aperiet os suum.Matth.27.Quum accusaretur à principibus sacerdotū, nihil respōdit. De patientia ad molestiam corporum habetur Matt.5. Si quis percusserit te in dexteram maxillā tuam, præbe ei & alteram.De patiētia ad damna rerum,habetur ibidē: Qui uult contendere tecum in iudicio, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & palliū.De hac patientia commendat quosdam Apostolus ad Hebræos 10.Rapinam bonorum uestrorum cum gaudio suscepistis,cognoscētes uos habere meliorem & manentem substātiam.¶Alia diuisio sumitur secundum causas propter quas patimur.Quādoque enim quis patitur ex culpa sua.In quo casu magis patienter sustinet. Quandoq; uerò sine culpa sua: & tunc magis molestè sustinet, dicens:Si meruissem,non sustinerem molestè: nunc uerò non est mirum,si molestè sustineam, quum hoc non meruerim. Cui dicendum est,ꝙ ipse secundum hoc potius uult esse similis latronibus quàm sanctis.Latrones enim propter culpam suam patiuntur ea quæ sustinent: sancti uerò sine culpa.1.Pet.2. Hæc est gratia,si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias patiens iniustè. In eodem: Quæ est gratia,si peccātes & colaphizati suffertis? Sed si benefacientes patiēter suffertis, hæc gratia est apud Deum.Eiusdem 3. Si quid patimini propter iustitiā,beati. In eodem:Melius est benefacientes,si uelit uoluntas Dei,pati, quàm malefaciētes. Eiusdem 4. Nemo uestrū patiatur, quasi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: si autem ut Christianus, non erubescat.¶Alia diuisio patientię est talis.Est patiētia culpæ,& est patientia naturæ & consuetudinis longæ & gratiæ. Prima triplex est.Quædam est remissionis:ut quū quis sustinet nō sustinenda, ut scilicet se redigi in seruitutē diaboli.2.ad Cor.11.Sustinetis si quis uos in seruitutem redigit. Prou.12.Manus quę remissa est, tributis seruiet. Hæc patientia est quasi asinina. Asinus non discernit qd sibi imponatur, utrū aurum uel lutum. Alia est seruilis timoris: ut quum aliquis timore disciplinæ,uel quia erubescit exire de claustro, sustinet asperitatē religionis, & nō amore Dei.Et talis patientia solet esse cum murmure propter defectum unctionis gratię,sicut rota murmurat si uncta non fuerit. Ecc.33.Præcordia fatui quasi ro

ta

ta curr⁹. ¶ Tertia est patiẽtia hypocritarum, figurata in patiẽtia latronis mali, qui cũ Dño passus est. Patiẽtia uerò naturæ est quã habet aliquis ex strẽnuitate naturali, ut sunt multi milites, q licet nõ habeant charitatẽ, tamen prius sustinerẽt mortẽ, quàm fidẽ negarẽt patiẽtia naturali. Patiẽtia laboris inuenit Alexãder excercitũ suũ quũ eũ probaret. ducens illum sub torrida zona per diętam sine potu, usque ad fluuium quendam. De patientia consuetudinis longę dixit quidam: Quod male fers, assuesce, feres. Tullius: Optima forma eligenda est uiuẽdi, quam iucũdam reddet asuetudo. ¶ Patiẽtia uerò gratię triplex est: Quędam est incipientium: quędam proficiẽtium: & quædam perfectorum. Incipiẽtium est sustinere mala quæ eis inferuntur patienter. Proficientiũ uerò est sustinere ea non solum patiẽter, sed etiam libenter. Perfectorum uerò nõ solum libẽter, sed etiã lætanter. Hos tres gradus patiẽtiæ possumus agnoscere in Paulo. Primus habetur 2. ad Cor. 4. Tribulationẽ patimur, sed non angustiamur, scilicet per impatientiam. Secundus eiusdem 12. Ego libentissimè impendam, & superimpẽdar ego ipse pro animabus uestris. Tertius ad Gal. ult. Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi. Et notandum quòd qui habet perfectam patientiam, cùm mala ei inferũtur, lætatur: inferenti compatitur, & beneficium largitur, & Deo regratiatur. De primo habes Act. 5. ibãt apostoli gaudentes. &c. 1. Pet. 3. Communicãtes Christi passionibus gaudete. De secundo 2. Pet. 1. In patiẽtia pietatẽ. Gregor. in homil. Patientia uera est, quæ & ipsum amat quẽ portat. Nã tolerare & odisse, nõ est uirtus mãsuetudinis, sed uelamen furoris. De tertio Luc. 6. Benedicite maledicẽtibus &c. 1. ad Cor. 4. Maledicimur & benedicimus, blasphemamur & obsecramus. De quarto exẽplũ habemus in Tobia, cap. 2. ꝙ immobilis in Dei timore permãsit: gratias agens Deo omnibus diebus uitæ suæ. Et beatus Laurentius: Gratias ago tibi Domine Iesu, quia hostia tua effici merui. Qui ad ignem tribulatiõis Deo gratias agũt, similes sunt altilibus, quæ cùm ad ignẽ assantur, pinguedine sua se superfundũt. Et sicut pinguedo assata grauioris est saporis quàm elixa: sic gratiarũ actio gratior est Deo qñ ꝑsonat in his q sunt in tribulatiõe, q̃ si ꝑsonat in his q sunt in ꝓspitate.

De Constantia. PARS VII.

CONstãtia est stabilitas animi firma, & in proposito perseuerans. Et notãdum quòd est cõstantia generalis, quæ attenditur in perseuerantia propositi, quę omnẽ uirtutẽ circuit: & est cõstãtia specialis, quæ attẽditur circa res terribiles, & ad sustin

ſuſtinendum difficiles, quæ lædunt naturam. Et hęc conſtantia pertinet ad fortitudinē. ¶ Item notandum, quòd conſtantia eſt ſeruare medium inter mutabilitatem ſeu leuitatem & pertinaciam, quorum utrunque reprehenſibile eſt. 2. ad Cor. 1. Nunquid leuitate uſus ſum? Numer. 19. legitur de filiis Iſraël, ꝙ ad imperiū domini proficiſcebantur, & ad imperium eius figebāt tabernaculum. Sic à propoſito recedendum eſt, quum creditur Deo diſplicere, & in eo perſeuerandum eſt, quum creditur ei placere. ¶ Item notādum, quòd ſex uidentur pertinere ad conſtantiam. ¶ Primum eſt, ſtabilitas intellectus quæ uariatur ſecundùm diuerſas ſpecies cognitionum. Quædam enim ſtabilitas eſt in his quæ ſunt fidei. Ad quam monemur 1. ad Cor. ulti. Vigilate, & ſtate in fide. ad Eph. 4. Non ſimus paruuli fluctuantes, & circunferamur omni uento doctrinæ. Tobiæ 2. Vitam illam expectamus, quam Deus daturus eſt his qui fidem ſuā nunquam mutant ab illo. ¶ Secundum eſt, grauitas ſeu ęquanimitas in utraq; fortuna. Tullius: Præclara eſt æqualitas in omni uita, idemq; ſemper uultus, eademq; frons, ut de Socrate accepimus. Ecōtrario cor ſtultorum diſsimile erit. Prouer. 15. ¶ Tertium eſt, ſtabilitas circa ea quæ deſiderantur. Sen. in epiſt. Ante omnia hæc cura, ut conſtes tibi. Quoties experiri uoles an aliquid actum ſit, obſerua an eadē uelis quę heri. Mutatio uoluntatis indicat animum nutare atq; alibi apparere prout tulit uētus. Non uagatur quod fixum atque fundatum eſt. Quidā adeò ſunt incōſtantes, ut cōſtantia eorum hæc eſſe dicatur, ſcilicet eſſe inſtabiles. Poëta: Quod petiit, ſpernit: repetit quod nuper omiſit. Item: Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis. ¶ Quartum eſt, ſtabilitas loci, quæ multum facit ad ſtabilitatem animi. Bernard. ad fratres de monte Dei: Impoſſibile eſt, hominē fideliter figere in uno animum ſuū, qui non prius alicui loco perſeueranter affixerit corpus ſuum. Nam qui ægritudinē animi migrando de loco ad locum effugere nititur: ſic eſt ſicut qui fugit umbrā corporis ſui, ſeipſum fugit, ſeipſum circunfert, locū mutat non animū, eundū ubiq; ſe inuenit: niſi ꝙ deteriorem ipſa facit mobilitas, ſicut lædere ſolet ægrū qui circunferendo cōcutit. Sene. in epiſtolis: Animū debes mutare, non cælum. Quid miraris, nihil tibi peregrinationes prodeſſe, cùm te circūferas? Premit te eadem cauſa quę expulit. Onus animi tui deponendū eſt. Nō antè ullus tibi placebit locus. Vadis huc atq; illuc, ut excutias inſidens pondus, qđ ipſa iactatione incōmodius fit, ſicut in naui omnia immota minus urgent, inæqualiter conuoluta citius

eam

eam partem in qua incubuerũt demergũt. Motu ipso noces tibi. Aegrum enim concutis. At cùm istud exemeris malum, tũc omnis mutatio loci iucũda est. Magis quis uenerit, quàm quò intereſt. Idem: Primũ argumentum compoſitæ mẽtis exiſtimo, poſſe cõſiſtere, & ſecum morari: lapis quadratus ſtabillis eſt: ſic homo bene ordinatus eſt ſtabilis. Et econtrario male ordinatus, inſtabilis: Poëta: Romæ Tybur amo, uentoſus Tybure Romã, In culpa eſt animus quí ſe non effugit unquam. Cælum non animum mutant qui trans mare currunt. Seneca: Non cõualeſcit planta quæ ſæpe transfertur. Ad loci ſtabilitatẽ multũ monet ſcriptura, Eccl.10. Si ſpiritus poteſtatem habentis ſuper te aſcẽderit, locum tuum ne dimiſeris. Eccl.11. Confide in Deo, & mane in loco tuo. Facile enim eſt in oculis Dei ſubito honeſtare pauperã. Lucæ 9. In quamcũque domum intraueritis, ibi manete, & inde ne exeatis. Eiuſdem 10. Nolite tranſire de domo in domũ. 1. ad Cor. 15. Fratres ſtabiles eſtote & immobiles. 1. ad Theſſa. 4. Rogamus uos fratres ut operã detis ut qeti ſitis. 2. ad Theſſ. 3. Scitis quẽadmodũ oporteat imitari nos: quoniã non inquieti fuimus inter uos. Inſtabilitatem reprehẽdit Paulus in quibuſdã mulieribus. 1. ad Tim. 5. Otioſæ, inquit, diſcũt circũire domos &c. Inſtabilitas quantum ad locum, Deo diſplicet: homini uerò eſt damnoſa & periculoſa. Iere. 14. Dilexit mouere pedes ſuos, & nõ quieuit, & Domino nõ placuit. Prouerbio. 27. Sicut auis tranſmigrans de nido ſuo: ſic uir qui relinquit locum ſuũ. Sicut auis trãſmigrãs de nido ſuo damnificatur in pullis ſuis, & homo locũ ſuum relinquẽs in bonis ſuis. Dina egreſſa ut uideret mulieres regiõis illius, corrupta fuit. Gen. 33. Et Semei egrediens de Ieruſalem fuit occiſus. 3. Reg. 2. ¶ Quintum eſt, firmitas contra uentos tẽtationum. De qua cõmendatur Ioannes Matthæi 11. & Lucæ 7. Quid exiſtis in deſertum uidere? Arundinem uẽto agitatam? In Pſalm. Non ſic impii, non ſic: ſed tanquam puluis &c. Eccleſia. 5. Non uentiles te in omnem uentum. ¶ Sextum eſt, ſtabilitas in occupatione ſeu operatione. Sen. Melius eſt ut ꝓpoſita cuſtodias, quàm ut honeſta proponas. ¶ Item notandum quòd conſtantia ſeu ſtabilitas eſt ualde admirabilis in ſtatu præſentis uitæ, quæ ita inſtabilis eſt. Iob. 14. Nunquam in eodẽ ſtatu ꝑmanet. Difficile eſt foliũ arboris ſtabile eſſe, dũ flatu uenti percutitur. Gregor. in Moralib. Humana anima quot tentatiões patitur, quaſi tot flatibus mouetur. Idem in eodem: Qui arbor fuit in cõditiõe, foliũ à ſemetipſo factus eſt in tentatiõe: ſed pòſt ſtipula apparebit

bit in deiectione. Stabilitas etiã quædam imago est æternitatis. Ipsa ponit hominẽ quasi in statu angelico. 2. Regum 14. Sic est Dominus meus rex sicut angelus Dei, ut nec benedictiõe nec maledictiõe moueatur. Itẽ notandum quòd sex uidẽtur facere ad instabilitatem. ¶ Primum est stultitia. Ecclesiast. 27. Stultus ut luna mutatur. Seneca in epist. Quid est sapientia? Semper idẽ uelle atq; nolle. Nõ potest cuiquam semper idem placere, nisi rectum. Nesciũt homines quid uelint, uariatur quotidie iudiciũ, ac plerisque agitur uita per lusum. Idẽ: Quid colluctatur cũ animo nostro, nec ꝑmittit nos quicquã uelle? Nihil liberè uolumus, nihil semp. Stultitia est, cui nihil cõstat, nihil diu placet. ¶ Secundum est peccatum. Genes. 4. dictum est Cain post homicidiũ: Vagus & profugus eris super terrã. In eodẽ: Ecce eiicis me hodie à facie tua, & ero uagus & profugus in terra. Esa. 57. Cor impii quasi mare feruens, quod quiescere nõ põt. Thren. 1. Peccatum peccauit Ierusalem: ꝓpterea instabilis facta est. Iob 11. Si iniquitatẽ quæ est in manu tua abstuleris à te, tunc lauare poteris faciem tuam absque macula, & eris stabilis. In Psalm. Non dabis in ęternum fluctuationem iusto. ¶ Tertiũ est impatientia. Boët. in lib. Consolationum: Quis est ille tam felix, q cùm dederit impatientiæ manus, statũ suũ mutare nõ optet? Quartum defectus timoris. Timor animum stabilẽ reddit, sicut lapides suppositi asseribus eos custodiunt ne à uento moueantur, uel sicut anchora nauẽ stare facit, Eccle. 25. Timor Domini super omnia se superposuit. Greg. Anchora mentis põdus timoris. ¶ Quintum est defectus dilectiõis boni. Amor boni animũ stabilẽ reddit, sicut radix profunda arborem. Ecclesi. 34. Qui implantatus est, abũdabit nequitia. Senec. Non uagatur quod fixũ atque fundatũ est. ¶ Sextum est duplicitas animi. Iac. 1. Vir duplex animo, inconstãs est in omnibus uiis suis. Vir duplex est animo, qui *uult hic* gaudere cum mũdo, & *in futuro* cum Domino. Hierony. Deceptus es charissime, si & hic uis gaudere cum seculo, & postea regnare cũ Christo. Et notandum, quòd homo instabilis, quasi lunaticus est. Matth. 17. Domine, miserere filio meo, qa lunaticus est. Et est similis homini erranti, qui quãdoque uadit huc, quandoque illuc. Cano. 1. Iudæ: Sydera errantia quibus caligo tenebrarũ reseruata est in æternum, Secundum glo. Sydera errantia, sunt apostatæ.

De Perseuerãtia. PARS VIII.

BReuiter hic agetur de Perseuerãtia, quia aliqua de ea dicentur in tractatu de Acedia capit. de uitio Imperseuerantię, & rectè post Constãtiã. Est enim

Perseuerantia, permanentia, sicut & constantia: unde communicat cum constantia. Tamen in hoc differt: qa constātia est permanētia in proposito: perseuerantia uerò permanētia in bono, siue continuatio boni. Constantia cauet leuem transitum à proposito uno in aliud: perseuerātia uerò cauet discōtinuationem uel imperfectionem seu defectum debiti finis. Et describitur sic perseuerātia magistraliter: Perseuerātia est permanētia in bono, diuturna uel finalis. Tull. uerò in 1. Rhetoric. sic eam describit: Perseuerātia est in ratione bene considerata, stabilis & perpetua permāsio. Et notādum quòd est perseuerātia generalis & specialis. Generalis attenditur in continuatiōe boni, & circuit omnem uirtutem. Specialis uerò attenditur circa terribilia & difficilia, ad sustinēdū quæ lędūt naturam, quæ pertinet ad fortitudinem, ad quam monemur. Hebræorū 12. In disciplina uero, inqt, perseuerate. Item notandum, quòd quædam est perseuerantia finalis, quædā est nō finalis. Nō finalis est, quādo aliquis longo tempore perseuerat in bono, tamen postea cadit per mortale. Finalis uerò perseuerātia dupliciter dicitur. Vel finalis proposito, uel finalis actu. Finalis uerò ꝓposito fit finalis actu, in his quę permanent in bono. De perseuerantia finali actu, dicit Augustinus quòd multi eam habere possunt, nullus amittere: incipit enim esse finalis actu in termino uitæ. Et notandum quòd perseuerantia regulariter datur homini p bona merita. Vnde gloss. super illud Psal. Retribuet mihi secūdū iustitiam meā. dicit, Pro fide, & spe, & aliis bonis operibus reddet Deus perseuerantiam. Ideo autem dictū est regulariter: quia uirtutes cōmuniter primo dantur in aliqua quantitate, secundo per bona opera merent augeri, tandē perfici: tamen alicui, ut Christo, datæ sunt uirtutes in statu perfectiōis, quę neque augētur nec intendūtur. ¶ Ad cōmendationē perseuerantię, Primò ualere potest frequens admonitio quā scriptura facit ad perseuerandum. Iudi. 18. Nolite negligere, nolite cessare. 1. Cor. 7. Vnusqsq; sicut uocauit Deus, ita ambulet. In eodē: Vnusquisque in qua uocatione uocatus est, in ea permaneat. Eiusdem 9. Sic currite ut comprehendatis. Gal. 5. State, & nolite iugo iterū seruitutis contineri. 1. Io. 2. Vnctionem quā accepistis à Deo, maneat in uobis. Apocaly. 2. Id quod habetis, tenete donec ueniam. ¶ Secūdo promissio quæ fit perseuerantibus. Apocaly. 2. Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam uitæ. Roma. 11. Vide in te bonitatē Dei, si perseueraueris in bonitate. Matth. 10. & 24. Qui perseuerauerit usque in finem, saluus erit.

Bern.

Bern.in epistolis: Scias diabolum soli semper perseuerantiæ insidiari, quam solam uirtutum nouit coronari. Idem in eodẽ: Studete perseuerantiæ, quæ sola coronatur. ¶Tertia comminatio quę fit non perseuerantibus, scilicet ablatio coronæ. Apocalyp.3. Tene quod habes, & nemo accipiat coronam tuam. ¶Quarto exempla. Primo exẽpla Dei. Gen.2. Compleuit Deus die septimo opus suũ quod fecerat. Deutero.33. Dei perfecta sunt opera. Secundo exemplum Christi hominis. Ioan.17. Opus cõsummaui, quod dedisti mihi ut faciam. Tertio exempla sanctorum. Iob 27. Iustificationem meam quã cepi tenere, non deseram. 2. Timoth.4. Bonum certamen certaui, cursum consummaui. Actuum 20. Nõ facio animam meam pretiosiorem quàm me, dummodo cõsummem cursum meum. ¶Quinto commẽdabilis est perseuerantia à suo effectu multiplici. Primus est, ꝙ à Deo impetrat quod uult. Lucæ 11. Si perseuerauerit pulsans, etsi non dabit ei eò quòd amicus eius sit: propter improbitatẽ tamen eius surget, & dabit ei quotquot habet necessarios. Eiusdem 17, de iudice iniquo, qui licet Deum non timeret, nec homines reuereretur: tamẽ fecit quod uidua uoluit, ꝓpter eius improbitatem, Matth. 15. Misereor turbæ, qa iam triduo perseuerat mecum. Grego. Quæsiuit Maria Magdalena prius, & minime inuenit: pseuerauit ut quæreret, unde contigit ut inueniret. Idẽ: Sic quippe quod poposcerat obtinere Anna meruit, qa se post lacrymas in eodẽ mentis rigore seruauit. Tobię 3. Sara in oratione persistens, & cum lacrymis Deũ deprecans, exaudita est. Et Apostoli perseuerantes in oratiõe, Spiritum sanctum acceperunt. Act.1. Hi omnes erant unanimiter in oratione perseuerantes &c. ¶Secundus est, quòd perseuerantia bona acquisita custodit, sicut impseuerãtia destruit. Prouerbio.19. Qui mollis est & dissolutus, frater est opera sua dissipantis. August. Perseuerantia magnum donũ Dei est, quo dona cætera cõseruãtur. ¶Tertius est, quòd difficilia & aspera, facilia & suauia facit. Bernar. in epistolis: Subito procedenti de umbra ad solẽ, de otio ad laborẽ, graue cernitur omne qđ incipit: sed postquã ab his dissuescere, & ad illa se paulisper assuescere cœperit, usus tollit difficultatem, inuenítque facile esse quod impossibile antè putauit. ¶Quartus est, quòd nihil imperfectũ relinquit. Senec. Nõ despero in durato: nihil est qđ non impugnet pertinax opera ei intenta ac diligens cura. Videmus debiles mulieres senilis ætatis, perseuerando peregrinationes longas perficere. Item uidemus naturam cõtinuè

oper

operando, ex modica nuce additione imperceptibili magnã arborem efficere: & aquam quę adeò mollis est, lapidem adeò durum perseueranti percussione excauare. ¶ Quintus est, quòd perseuerantia uirtutem operanti ministrat. Sen. Perseuerandũ est, & assiduo labore robur addendum est. ¶ Sextus, quòd meretur apprehendere præmium, 1. ad Corin. 9. Vnus accipit brauium, scilicet perseuerãs. Bern. Perseuerantia est singularis filia summi regis, uirtutũ finis & cõsummatio. Chrysost. Tolle perseuerantiam, nec obsequiũ mercedem habet, nec beneficiũ gratias, nec laudem fortitudo. Deniq; nõ qui inceperit, sed qui perseuerauerit, saluus erit. Idem: Incipere multorũ est, finire paucorum: semper in principio delectatio est, in fine probatio. Idẽ: Assueuerunt multi in initio feruentes esse, in fine remitti & dissolui: quæ utilitas est seminum florentiũ, & postea tabescentiũ? Greg. in Moral. Incassum bonũ agitur: si ante terminũ uitæ deseratur: quia etiã frustra uelociter currit qui priusquã ad metas ueniat deficit, & sup illud Matt. 10. Qui perseuerauerit &c. dicit glo. Nõ cœpisse uel fecisse, uirtutis est: sed perficere. Vnde cauda hostię iubetur offerri Leu. 3. Ornatus uirtutũ, est uestis usq; ad talos, si perseuerantia fuerit. Sine ea uestis est inhonestè decurtata. Vltimus dies perseuerãtis plus uidetur ei ualere, quàm quicunque præcesserunt. Si enim illa die defecisset, præcedẽtia perdidisset.

De Magnanimitate, PARS IX.

Magnanimitas quãdoque sumitur pro fortitudine. Et attenditur nõ solũ in aggrediendo terribilia, sed etiã in sustinendo. Et pertinet ad eam nõ solum aggressio arduorum, sed etiam processus & consummatio eorũ. Sene. in lib. de quatuor uirtutibus: Magnanimitas, quæ & fortitudo dicitur, si insit animo tuo, cum magna fiducia uiues. Quandoq; magnanimitas dicitur terribilium spõtanea & rationabilis aggressio: sic accipitur à Macrobio. ¶ Item notandum ꝙ homo magnanimus terribilia seu difficilia aggreditur propter cõmunẽ utilitatem, uel propter honestatẽ, nõ propter cupiditatẽ uel gloriæ uanitatẽ: nõ enim decet ut cupiditate uincatur, qui metu nõ frãgitur. Tullius: Nihil tã angusti animi est, támq; parui, quàm amare diuitias. Macrobius: Virtutis fructũ sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria. Item ad magnanimum pertinet cauere nõ solum timiditatẽ, sed etiam temeritatem. Non enim debet homo absque causa offerre se periculis. In adeundis periculis imitari debemus medicorũ cõsuetudinem. Illi enim leuiter ægrotantes leuiter curant: grauioribus autẽ morbis ancipites

curationes adhibere coguntur. In trãquillo tempestatẽ optare dementis est:tempestati autem cum euenerit subuenire,sapientis. Poëta: Vis consilii expers, mole ruit sua. Senec.in libr.de quatuor Virtutibus:Eris magnanimus,si pericula nõ appetas ut temerarius,nec formides ut timidus. Tulli9: Turpis fuga mortis,omni morte peior. Ad magnanimitatem pertinet, ardua opera appetere,& magnitudinem boni uel mali transitorii superare.Primum innuit Tullius: Te,inquit,animo excelsum natura creauit.Audita de magnanimitate,tibi statim insedit oratio:id est, intimè sedit uel placuit.Magnitudo boni transitorii superatur cõtemnendo:magnitudo uero mali transitorii nõ timendo.Senec.in epistolis: Animus nũquã maior est,quàm ubi aliena seposuit & fecit sibi pacem nihil timẽdo,fecit sibi diuitias nihil concupiscẽdo.Idem in epistolis: Magni animi est magna contemnere ac mediocria malle,q̃ nimia.Illa enim utilia uitaliáq; sunt,hæc eo quo superfluũ nocent.Sic segetem nimia sternit ubertas,sic rami onere franguntur.Sic ad maturitatem nõ peruenit nimia fœcunditas.Idẽ animis quoq; euenit, quos immoderata felicitas rumpit,qua nõ tantũ in aliorũ iniuriam,sed etiã in suam utuntur. Idem in eodem: Magnus ille est qui fictilibus utitur,quemadmodũ argento.Nec minor est quidẽ qui sic argẽto utitur, quemadmodũ fictilibus. Idem in eodẽ: Scitote tam bene homines culmo,quàm auro tegi:cõtemnite omnia quæ superuacuus labor uelut ornamentũ aut decus posuit:memẽtote pręter animũ nihil esse mirabile,cui magno nihil est magnũ.Idẽ in lib.de Naturalib.quęstiõibus:Magna ista, quia parui sumus,credimus multis rebus:nõ ex sua natura,sed ex humilitate nostra magnitudo est.Idem in lib.de Clemẽtia:Magni animi est,iniurias in summa patiẽtia pati. Ad magnanimitatẽ pertinet iniurias receptas uilipẽdere,& inimico cùm est in potestate hominis parcere, & fraudes & dolos uitare. *Sen.in* lib.de quatuor Virt.Si magnanimus fueris,nũquã iudicabis tibi iniuriã fieri. De inimico dices, Nõ nocuit mihi,sed animũ nocendi habuit.Cùm illũ in potestate tua uideris,uindictã putabis uindicare potuisse. Scito enim magnũ & honestũ uindictę esse genus,ignoscere.Palàm aggredere,nõ geres conflictũ nisi indixeris.Nã fraudes & doli imbecillũ decẽt. Magnanimitas uidetur posse distingui in tres partes:scilicet in cordis altitudinẽ, latitudinẽ & longitudinẽ. Cor altũ est,quod in aduersis nõ deiicitur,sed eleuatur.Cuius exẽplũ habes in gallis,quorũ cristæ eleuantur,cũ ira eos ad pugnandum accendit.Sene.in epistolis:

Non

Non est mirũ in tranquillitate nõ concuti: illud mirare, ibi extolli aliquẽ, ubi omnes deprimuntur: ibi stare, ubi omnes iacent. Vel cor altũ est, cor honores transitorios despiciens. Cor uero latũ, est cor despiciẽs magnitudinẽ diuitiarũ. Sen. in episto. Ille ingẽtis animi est, qui diuitias circunfusas sibi multum diúq; miratus ꝙ ad se uenerint, ridet: suásq; magis audit esse, q̃ sentit. Cordis longitudo est per quam uincitur tædiũ longæ expectationis, uel longitudo molestiæ & laboris. Quidam sunt breues animo statim uolentes quod fieri desiderãt, statímq; uolẽtes trãsire quod molestũ sustinent: similes agricolis qui iacto semine, statim metere uellẽt.

De Fiducia & Magnificentia, de descriptione utriusque, & de officiis magnificentiæ tam in pace quàm in bello. PARS X.

SEquitur de Fiducia & Magnificentia. Fiducia est certa spes animi producẽdi ad finem rem inchoatam. De fiducia bona uel mala, require in tractatu de Spe. Magnificẽtia uero quandoque dicitur negotiorũ difficilium & præclarorũ consummatio. Et sic sumitur à Macrobio. Quãdoq; uerò sic sumitur magnificentia, quòd ad eã pertinet, nõ solum consummatio præclarorum negotiorum, sed etiã inchoatio eorundẽ. Et sic sumitur à Tullio in 1. Rhet. Vnde sic describit eam: Magnificẽtia est rerum magnarũ & excelsarũ cum animi ampla quadã & splendidissima propositione, cognitio atq; administratio. Nec loquitur de magnanimitate, imò sub magnificentia comprehendit eam.

¶ *De Officiis Magnificentiæ.*

DISTINGVVNTVR uerò officia magnificentiæ tam in pace quàm in bello. In pace, secundum Platonem tria ad eam pertinent quantum ad prælatos. Primũ est, ut sic utilitatem ciuiũ tueantur, ut quæcunq; agunt, ad eam referant cõmodorũ suorũ obliti. Secundum est, totũ corpus ciuitatis curent, ne dum partem aliquã tueantur, reliquam deserãt. Vt enim tutela, sic procuratio reipublicæ ad utilitatẽ eorũ qui cõmissi sunt, non eorũ quibus cõmissa est, gerenda est. Hæc duo documẽta Platonis recitat Tull. in li. de Offi. Qui parti urbis cõsulunt, partẽ deserũt, perniciosissimam seditionẽ in ciuitatẽ inducunt. Tertiũ est, ut contentionẽ caueãt. Dicit enim Plato similiter facere eos qui inter se contendunt quinam potius ciuitatem administrẽt, ut si nautæ certarent tempore tempestatis, quis eorum potissimũ gubernaret. ¶ Officia uerò magnificẽtiæ in bello, nouem assignãtur. Primũ est, ea intentione suscipere bella, ut sine iniuria in pace uiuatur. Aug. in lib. de Ciuitate Dei: Cõstat pacẽ belli esse optabilem finem. Idẽ ad Bonifacium: Pacẽ debet habere uo-

luntas, bellũ necessitas. Idem ad eundem: Bellum geritur ut pax acquiratur. Esto ergo in bello pacificus, ut eos quos expugnas ad pacis utilitatẽ uincẽdo perducas. Secundũ est, ante aggressionẽ belli diligentẽ adhibere præparationẽ in clientulis, municipiis, sumptu & armis. Senec. Longa belli præparatio celerẽ affert uictoriã. Omnia aũt prius experiri, quàm armis certare sapientem decet, iuxta uerbũ Philosophi. Tullius in lib. de Officiis: Cum sint duo genera decertandi; unũ per disceptationẽ, alterum per uim: illud propriũ hominis, hoc belluarũ: confugiendũ est ad posterius, si superiore uti nõ licet. Tertiũ est, ne temerè desperes propter ignauiam, aut propter cupiditatẽ nimis cõfidas: in periculũ enim ducit immoderatus amor habẽdi. Quartum est, plus turpitudinẽ quàm mortẽ horrere: plus ad honestatẽ quàm ad salutẽ temporalẽ & alia cõmoda spectare. Quintũ est, copias suas crebris laborib9 exercere, Poëta: Variam semper dant otia mentẽ. Sextũ est, postquam ad bellandũ uentum est, hortando bonã indolem erigere, modò laudibus animos afficere, modò admonitiõibus desidiam discutere. 2. Machab. ult. Exhortati inde sermonibus bonis ualde, de quibus extolli posset impetus, & animi iuuenum confortati statuerunt dimicare & confligere fortiter. Septimũ est, in concursu ad primos impetus accurrere, inclinatis opem ferre, labentes fulcire. Octauũ est, habita uictoria seruare eos qui nõ crudeles fuerũt. Nonum est, fœdera & promissa hostibus seruare: exemplo Reguli, qui captus præstito iuramẽto ꝙ rediret, missus est Romã pro captiuis cõmutandis: qui ut uenit, uidẽs captiuos nõ esse reddẽdos, cùm retineretur ab amicis, ad suppliciũ redire maluit, quàm ad fidẽ hosti datã fallere, ut narrat Tullius in lib. de Offic.

TERTIAE *partis principalis de quatuor uirtutibus cardinalibus*, Tractatus V. De Iustitia.

De ordine dicendorum in hoc tractatu. Et de diuersis acceptionibus huius nominis Iustitia. PARS I.

PRIMO ponẽtur diuersę acceptiones huius nominis Iustitia. Secundò, diuersæ eius descriptiones. Tertiò, ejus commendationes. Quartò, ipsius diuisiones. Quintò, tangetur de opposito ipsius. ¶ Circa primũ notandum quòd Iustitia quandoque ualdè largè sumitur, scilicet pro bonitate: secundũ hoc dicit Augu. duas partes esse iustitiæ, scilicet declinare à malo, & facere bonum. Et super illud Heb. 1. Dilexisti iustitiã. dicit Gl. Omne bonũ. Sic sumitur Mat. 6

Quæ.

Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius. Glo. Iustitia regni est omnia quæ Christus docuit obseruare. Eiusdem 13. Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum. Sic etiam sumitur quum dicimus impiũ iustificari. Quandoq; etiam sumitur nomen iustitiæ minus largè, scilicet pro uirtute reddente unicuique quod suũ est, & sic sub iustitia pietas uidetur cõtineri. Quãdoque autem sumitur strictius, prout attenditur in inflictione pœnarũ. Sic uidetur iustitia esse opposita pietati uel misericordiæ. Sic sumit hoc nomen iustitia Ber. dicens: Nullum nomen Dei est quod non sonet aut iustitiam aut pietatẽ. Et notãdum ꝙ iustitia etiam prout est uirtus cardinalis, quodãmodo generalis est, sicut & prudentia generalis est quo ad directionẽ. Dirigit enim opera cæterarum uirtutum. Iustitia uerò generalis est quo ad imperiũ. Potest enim imperare opera cæterarum uirtutum: non sufficit tamen ad exequendum ea uel ad eligẽdum sine cæteris uirtutibus.

De descriptionibus Iustitiæ.

PARS II.

Circa secundum notandum, ꝙ Tullius in 1. Rhetori. sic describit Iustitiam: Iustitia est habitus animi communi utilitate seruata, suam unicuiq; tribuens dignitatem. Iustitia multum attendit cõmunem utilitatem. Vnde quãdoq; punit hominem plusquam meruit propter publicam utilitatẽ. Tullius: Primum fundamẽtum iustitiæ est, ne cui noceatur, deinde ut communi utilitati seruiatur. Ambr. in lib. de paradiso: Iustitia magis aliis quàm sibi prodest, & utilitates suas negligit, cõmunia emolumẽta præponẽs. Iustitia etiã cuique suã dignitatẽ tribuit, qa unicuiq; tribuit, qđ dignũ ei est tribui, siue quod ei debetur. Illud autem debitũ quandoq; est fœdere naturali, quandoq; etiam ratione officii uel prælationis, ut obedientia debetur prælatis: quandoq; uerò ratione meriti, ut cùm pœna uel præmiũ redditur his qui meruerunt. Macrobius dicit, quòd iustitiæ est, unicuique seruare quod suum est. Aug. uerò in lib. de lib. arbi. dicit: Iustitiam quid dicã esse, nisi uirtutem qua sua cuique tribuuntur? Et super illud Mat. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiã, dicit Glo. Iustitia est, sua cuique tribuere, sibi & ꝓximo & Deo. Sene. in lib. de 4. Virtutib. dicit: Quid est iustitia, nisi naturæ tacita conuentio in adiutorium multorum inuenta? Idẽ in eodẽ: Iustitia diuina lex est, & uinculum societatis humanæ. Isidor. sic describit eam: Iustitia est ordo & æquitas, qua homo cum unaquaq; re bene ordinatur. ordo dicitur conueniens rei collocatio, uel secundum Anselmum sic describitur: Iustitia est rectitudo uoluntatis propter se

seruata. Voluntatis dicitur, quia lapis quum descendit, rectè agit faciẽdo quod debet: tamen nõ dicitur iustus esse, quia hoc nõ facit uoluntariè. Rectitudo uerò quæ est iustitia, nõ est cuiuscunque appetitus, sed appetitus rationabilis qui est cum discretione. Si enim aliquis impediat ab ingressu domus aliquem uolentem intrare, ut innocentem ibi occidat, ignorans tamẽ quid ille ibi acturus sit, nõ reputatur ipse in hoc iustus. Non dicitur etiam aliquis iustus propter rectitudinem intellectus, uel operis, si desit rectitudo uoluntatis. Item si aliquis coactus reddat pecuniam quã abstulit, uel causa inanis glorię non est propter hoc iustus, sed si amore iustitiæ hoc faciat. Ideo ergo bene dictum est, quòd iustitia est rectitudo uolũtatis propter se seruata. ¶Et notandum ꝙ quum rectũ sit in quo medium nõ exit ab extremis, ubi est rectitudo iustitiæ, aliquid est ut medium, & aliqua ut extrema. In iudicio uerò hoc manifestũ est, ubi iudex medius est inter partes, qui nõ debet declinare ad dexterã uel ad sinistram. Generaliter uero tria considerari possunt ubi est iustitia, scilicet quod redditur, cui redditur, & per quod redditur. Per quod redditur est ut medium, alia duo sunt ut extrema. ¶Describitur etiam iustitia sic: Iustitia est uirtus cõseruatrix humanæ societatis, & uitæ communitatis. Societatem, id est, cohabitationem hominum sic seruat iustitia, dum homines cohabitant: obtinet unus agros uel alias possessiones quibus eget alius, ideo concitaretur inuidia & seditio, nisi iustitia adesset, quæ unicuiq; ius suũ redderet. Vitæ autem communitatem custodit, dum eũdẽ modũ uiuendi plures sectantur: ut mercaturã, uel militiam, quæstus unius minuit alterius lucrum, quæ res liuorem moueret, nisi iustitia adesset. Item iustitia sic describitur ab Augu. in lib. de moribus ecclesiæ: Iustitia est amor soli amato seruiẽs, & propterea rectè dominans. Item 19. lib. de Ciuitate Dei: Qui fundũ aufert ei à quo emptus est, & tradit *ei qui* nihil habet in eo iuris, iniustus est: & qui semetipsum aufert dominanti Deo à quo factus est, & seruit malignis spiritibus, iniustus est. Bernard. in libro de diligendo Deo: Infidelem ratio urget & iustitia naturalis, totũ se tradere illi à quo totũ se habet. ¶Et notandũ quòd secũdũ Aug. 4. lib. de doct. Christ. Sicut ratio rotũditatis eadẽ est in magno disco & in cumulo exiguo, ut à pũcto medio omnes lineæ pares in extrema ducantur: ita ubi aliquis parua iustè gerit, nõ minuitur iustitiæ magnitudo.

De commendatione iustitiæ.

PARS III.

NOtãdum ergo quòd iustitiã cõmendat natura, commen

mendat & scriptura. ¶Natura tripliciter. Primò, quia rectitudo quam dedit corpori humano monet ad rectitudinem iustitiæ. Ecc.7. Hoc inueni, q̀ fecerit Deus hominem rectum. Ber. super Can. Rectus dominus Deus noster, & nō est iniquitas in eo. Rectus itaq; dominus hominē rectum fecit. Idem: Staturā dedit Deus homini rectā, forsitan ut ista corporea rectitudo exterioris ulíorisq; figmēti, hominem illū interiorem qui ad imaginem Dei factus est spiritualis, suæ seruādę rectitudinis admoneret, decor limi deformitatem argueret animi. Quid enim indecentius quàm curuum recto corpore gerere animū? ¶Secundo, quia ea quæ sunt iustitię pro magna parte naturaliter in corde hominis scripta sunt. Aug. in lib. Confes. Furtū certè punit lex tua domine, & lex scripta in corde hominum, quā nec ipsa quidem delet iniquitas, quis enim fur æquo animo furem patitur? Tullius in 1. Rheto. Iustitiæ initium est à natura profectū, dein de quædā in consuetudinem ex utilitatis ratione uenerūt, postea res & à natura profectas, & à cōsuetudine probatas legū metus & religio sanxit. Naturæ ius est, quod nō opinio genuit, sed quædam innata uis inseruit: ut religionem, pietatem, gratiam, uindicationem, obseruantiam, ueritatem. Seneca in epistolis: Hæc societas diligenter & sanctè nobis obseruanda est, quæ nos omnes omnibus miscet, & iudicat aliquod esse commune ius generis humani. ¶Tertio, quia natura docet etiam bruta animalia multa eorum quæ ad iustitiam pertinent, ut innocentiam, concordiā, pietatem ad animalia sui generis. ¶Scriptura etiam multis modis iustitiā nobis cōmendat. Primo, multū ad eam monēdo. In Psal. Sacrificate sacrificium iustitiæ. Sap.1. Diligite iustitiam qui iudicatis terram. Eccl.3. Vsq; ad mortē certa pro iustitia. Eiusdē 3. Ante obitum operare iustitiam. Idem 18. Ante iudicium para iustitiam. Ezech.45. Rapinas intermittet, & iudicium, & iustitiā facite. 1. Timo.6. Homo Dei sectare iustitiam. ¶Secundo ostendendo eos esse beatos qui iustitiā esuriunt. Matt.5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiā. ¶Tertio, beatos ostendēdo qui aliquid pro iustitia patiuntur. Matth.5. Beati qui persecutionē patiuntur propter iustitiā &c. Et 1. Pe.3. Si quid patimini, propter iustitiā, beati. ¶Item ad cōmendationem iustitiæ hoc facit, quod hęc uirtus multum Deo est grata, & homini multum necessaria. Primū in multis locis ostendit scriptura. In Psal. Iustus dominus, & iustitias dilexit. Itē acceptabis sacrificium iustitiæ. Prou.15. Qui sequitur iustitiā, diligetur à domino. Eiusdem 16. Initium uitæ bonæ facere iustitiam: accepta au-

tem apud Deum magis quàm immolare hostias. Act.10. In omni gente qui timet Deum & operatur iustitiam, acceptus est illi. Ecõtrario iniustitia multum displicet ei, unde Deute.25. post illud, Non habebis in sacco diuersa põdera &c. subditur, Abominatur eum dominus qui facit hæc, & aduersatur omnem iniustitiam. Iustitia expresse nominatur inter illa quatuor, quibus utilius nihil est in uita hominibus. Sap.8. Ipsa, adeò necessaria est, ut nec etiã latrones omnino ea carere possint. Tullius in li. de offi. Tanta est uis iustitiæ, ut nec illi quidem quæ maleficio & scelere pascuntur, sine ulla iustitiæ particula uiuere possint. Iustitia adeò utilis est, ut nihil utile reputetur, quo ipsa amittitur. Vnde super illud Psal. Rapinas nolite cõcupiscere, dicit Gl. O lucra damnosa, inuenis pecuniã, perdis iustitiã. Iustitia adeò utilis est, ut cũ ea utilia sint quæ maximè noxia uidentur, ut mors. Nume.23. Moriatur anima mea morte iustorum. Iustitia non solùm est homini necessaria in uita, sed etiam in morte: nec solũ in præsenti, sed etiam in futuro. Iustitia in præsenti, uita à malo pœnæ custodit. Dan.6. Cõclusit ora leonũ, & non nocuerunt mihi: quia corã eo iustitia inuenta est in me. Temporalia bona tribuit. Prou.13. Iustitia eleuat agẽtem. Eccl.20. Qui operatur iustitiam, ipse exaltabitur. Econtrario dicitur in Psal. de quibusdam, Propter iustitias enim suas humiliati sunt. Et Ecc.10. Regnũ à gente transfertur in gentem propter iniustitias &c. Itẽ à malo culpæ defendit, propter qd' lorica dicitur. ad Ephe.6. State, inquit, induti loricam iustitiæ. Item appetitũ boni transitorii restringit, ideo uocatur zona. Eccl.45. Circũcinxit Aaron zona iustitiæ. Et Esa.11. Et erit iustitia cingulum lumborũ eius. Item iustitia homini pacẽ dat: & sic Deo in homine locum præparat. In pace enim factus est locus eius. In Psalm. Iustitia & pax osculatæ sunt. Esa.32. Erit opus iustitiæ pax. In Psal. Iustitia ante eum ambulabit. Item: Iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ. Iustitia necessaria est in morte: quia uirum iniustum mala capient in interitu, ut dicitur in Psal. Econtrario uero sperat iustus in morte sua. Prou.14. Iustitia in futuro necessaria est, & maximè in illo districto iudicio in quo iustitia Dei iudicabit, quæ iustitiã comdemnare non poterit. Gen.30. Respondebit mihi cras iustitia mea. Prouer.10. Nihil prodeRunt thesauri impietatis: iustitia uerò liberabit à morte. Difficile erit homini habẽti iustitiam, imò intolerabile, apparere tunc coram Dei iustitia. Psal. Ego in iustitia apparebo in conspectu tuo. Idem: Non permanebunt iniusti ante oculos tuos. Item: Iniusti punientur. Item: Iniusti autem

autem disperibunt. ¶ Ad commendationem iustitiæ etiam ualere potest preeminentia, quam ipsa habet respectu aliarum cardinalium uirtutum. In ipsa, ut ait Tullius, maximus est splendor honestatis. Et Plato dicit de ea, quòd si ipsa conspiceretur, miros spectantibus sapientię excitaret amores. Iustitia finis uidetur esse aliarum cardinaliũ uirtutum. Vnde propinquior uidetur esse mercedi, saluti, & coronæ quæ specialiter ei in scriptura sacra attribuũtur. In Psal. Retribuet mihi dominus secũdum iustitiam meam. Item: Tu benedices iusto. Prou. 10. Benedictio domini super caput iusti. Eiusdẽ 11. Seminanti iustitiam merces fidelis. Item 12. In semita iustitiæ uita. Sapi. 1. Iustitia perpetua est & immortalis: iniustitia autem mortis acquisitio. Eccl. 30. Salus animæ in sanctitate iustitię. 2. ad Timo. 4. Reposita est mihi corona iustitiæ.

De *diuisionibus* Iustitia.

PARS IIII.

NOtandum, quòd secũdum quosdam iustitia diuiditur in seueritatem & liberalitatem. Seueritas uirtus est debito supplicio coërcens iniuriam. Liberalitas uerò est uirtus beneficiorum erogatrix, quam pro affectu benignitatem, & pro effectu beneficientiam uocant. Et consistit hæc uirtus tota tribuendo & retribuendo. Benignitatem uerò diuidunt in septem partes: scilicet religionem, pietatem, innocentiam, amicitiam, reuerentiam, concordiam, misericordiam. Secũdum Macrobium ad iustitiam pertinent innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. Secundum Tulliũ uerò in 1. Rhetori. ad iustitiam pertinent religio, pietas, gratia, uindicatio, obseruãtia, ueritas. Quidam uerò iustitiam diuidunt in quinq; partes, scilicet in obedientiam quæ est respectu superioris, & disciplinã quę est respectu inferioris, & æquitatem quæ est respectu paris, & ueritatẽ & fidem quę pertinent ad omnes. Gl. uerò super illud Luc. 6. Si diligitis eos qui uos diligunt &c. aliã innuit diuisionẽ iustitiæ: dicens: Philosophi in tres partes diuidunt iustitiã. Vnam in Deũ, quæ pietas dicitur. Alteram in parentes uel reliquum humanum genus. Tertiam in mortuos, ut his exequiarum iura soluantur. Sed dominus legis oraculum & Philosophiæ fastigiũ supergressus, in eos quos qui lęserint pietatis porrexit officium. Secundũ Senec. uerò in lib. de quatuor uirtutibus, duo pertinent ad iustitiam, scilicet uelle omnibus prodesse, & nulli nocere. Amabis, inquit, Deum, si in hoc illũ imitaberis, ut uelis omnibus prodesse, & nulli nocere: tunc te uirum iustum appellabũt omnes. Et hęc duo uidentur concordare duobus præceptis iuris na-

turalis, quorum alterum habes Tob.4. Quod ab alio oderis ti bi fieri, uide ne tu aliquando al teri facias. Reliquum Matth.7. Omnia quęcunque uultis ut faciant uobis homines, & uos eadem facite illis. Sed quia nulla prædictarum diuisionum perfectè tangere uidetur ea quę ad iustitiam pertinent, generalior uidetur ponēda esse diuisio iustitię. Et quia uirtute iustitię red dimus unicuiq; quod debemus, diuidetur iustitia secundum ea quæ debemus & quibus debemus. ¶ Notandum ergo, quòd quædam debemus omnibus, ut dilectionem, ueritatē, & fidem: quædam uerò non omnibus, & inter ea aliquid debemus superiori, aliquid inferiori, aliquid pari. Item aliquid speciale debemus nobis specialiter cōiunctis, ut parentibus, & patrię, beneuolis, quod debitum soluit pietas, prout Macrobius & Tullius de ea loquūtur. Item debemus aliqd his qui beneficia con ferunt: scilicet gratiā, de qua lo quitur Tullius. Et aliqd his qui mala inferūt: scilicet uindicatio nē, de qua idē loquitur. Et aliqd etiam his qui mala ferunt uel sustinent, scilicet misericordiam.

De Latria & religione, prout Tullius religionē sumit, & de utriusque descriptione, & latriæ commendatione, & diuisione, de partibus eius, ac quadruplici officio religionis.

PARS V.

Inter ea uerò quæ superiori debentur, aliquid est quod soli Deo debetur, & aliquid quod non soli Deo. Soli Deo debetur latria. Vnde gl. sup illud Mat.4. Dominum Deum tuū adorabis, & illi soli seruies: Gręcè latria dicitur, seruitus Latinè. Seruitus cōmunis Deo & homini & cuicunq;, Græcè dicitur dulia. Illa uerò quæ soli Deo debetur, latria distinctè: unde idololatra, qui quod soli Deo debet, idôlo dat. ¶ Primò inter partes iustitiæ de latria ꝓsequemur. Quod autem latria Græcè dicitur, uidetur à Tullio religio uocari. Quam ipse sic describit: Religio est, quę superioris cuiusdam naturæ, quam diuinam uocant, curam ceremoniamq; affert. In hoc, ꝙ dicit curam, innuit cultū interiorem. In hoc, ꝙ dicit cere moniam, exteriorem cultū, qui signum est interioris. Isid. 8. lib. etymol. dicit, ꝙ religio appellata est, quia per eā uni Deo religamus animas nostras ad cultū diuinū uinculo seruiēdi. Hęc religatio fit in principio uniuscuiusq; religionis: ut in baptismo, ubi initiatur Christiana religio: uel in specialibus religionibus, cùm quis obligat se ad ea quæ religionis sunt. Secundū Augu. uerò 10. lib. de Ciuit. Dei: Religio dicta perhibetur à religēdo Deum, quē amiseramus negligentes. Et secundū hoc religio respicere uidetur statum peccati, & non statum innocentiæ.

Deus

Deut.26. Dominum elegisti hodie ut sit tibi Deus. Latria uerò sic describitur: Latria est cultus Deo debitus & exhibitus. Vel sic: Latria est uoluntas impendẽdi Deo cultum debitum. Adorationem latriæ commendat nobis multiplex exhortatio quam scriptura sacra facit de ea. In Psal. Venite adoremus, & procidamus ante Deum. Item, Adorate dominum in atrio sancto eius. Item: Adorate dominum omnes angeli eius. Mat.4. Dominum Deum tuũ adorabis. Ad idem ualent exempla sanctorũ, ut exemplũ Christi, de quo Luc. 22. Positis genibus orabat, dicens &c. Et Matt. ulti. dicitur de undecim discipulis, ꝙ uidentes Iesum adorauerunt. Apocaly.4. legitur de uiginti quatuor senioribus, ꝙ procidebant ante sedentem in throno, & adorabant uiuentem in secula seculorum. Itẽ eiusdẽ 15. Uigintiquatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorauerunt &c. Et eiusdẽ 7. Omnes angeli stabant in circuitu throni &c. & adorauerunt Deum, dicentes, Amen. Benedictio & claritas. ¶ De adoratione etiam uigintiquatuor seniorum, habetur eiusdem 11. Item legitur de beato Bartholomæo, quòd centies flexis genibus exorabat Deum per diem, & centies per noctem. Et de Iacobo minore, quòd tantùm iacebat super genua sua orans, ꝙ genua habebat ut calcaneum, similem duritiam habens in eis duritiei camelorũ. Gloria adorationis est quam sibi Deus specialiter retinere uoluit. De hac dicitur Esaiæ 42. Gloriá meam alteri non dabo. Eccle.35. Bono animo gloriam redde Deo, & non minuas primitias manuum tuarum. Gloria ista significata est per thymiama de quo Exo. 30. Sanctum sanctorum uobis erit thymiama. Talem compositionem nõ facietis in usus uestros, quia sanctum domino est. Homo quicunq; fecerit simile, ut odore illius perfruatur, peribit de populis suis. Obsequium istud multum placet Deo. Eccl. 35. Qui adorat Deum in oblectatione, suscipietur: & deprecatio illius usq; ad nubes propinquabit. Et notandũ, ꝙ licet adoratio latriæ soli Deo sit exhibenda: tamen dicitur exhiberi illi homini qui est filius Dei, sed quasi per accidens. Non enim exhibetur ei inquantum est homo, sed inquãtum est filius Dei: sicut dicitur de homine illo, ꝙ creauit stellas, quas tamen non creauit inquantum homo, sed inquantum Deus. ¶ Et notãdum quòd triplex est cultus Deo debitus. Primus est, cordis. Secundus est, oris. Terti⁹, operis. Cultum cordis specialiter uocat Gl. cultum, super illud Exod. 20. Non adorabis, neque coles. Aliud est, inquit, colere, aliud est adorare. Potest quis inuitus adorare, uel adulando regibus idolo

idololatris, uel torme̅tis uictus, quum sciat quia idólũ nihil est. Colere uerò est toto his affectu & studio mãcipari. De cultu interiori dicit Isid. 8. lib. Etymol. Tria sunt quę in religiōis cultu ad cole̅dum Deum in hominibus perquirũtur: fides, spes, charitas. August. in Enchirid. Fide, spe, & charitate colimus Deum. Item Augusti. loquens de theosebia siue pietate, quæ est cultus Dei, dicit quòd consistit in cognitione Dei & dilectione, quũ debita subiectione. Et super illud 1. Corinth. 12. Alii per spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientię. dicit glo. loque̅s de illo uerbo Iob secũdum unã literã 28. Ecce pietas est sapientia. ubi litera nostra habet, Timor Domini ipse est sapientia. Pietate̅, inquit, hoc loco posuit Dei cultum, quæ Græcè dicitur theosebia: & quis cultus est, nisi amor & cognitio eius? Cultus interior Deo debitus in duobus uidetur cõsistere, scilicet in cognitione & affectiōe. Cognitio uerò ad cultũ Dei pertinens est, ut credulitas, qua creditur Deo sicut Deo credendum est, scilicet propter se & sup omnia: sicut enim primæ ueritati crede̅dum est. Item credulitas qua credimus de Deo digna Deo: ut summam potentiam, summã sapientiam, summam bonitatem, & conseque̅tia ad hæc, ut quòd ipse est omnium bonorũ creator & conseruator, mundi gubernator, hominis recreator, seruientium sibi liberalissimus retributor: eorũ uerò qui pertinaciter rebelles ei sunt zelãtissimus ultor. Inter affectiōes uerò pertinentes ad cultum Dei, Prima uidetur esse timor, & nõ qualiscunque timor, sed talis timor quali timendus est ille, cuius potentiæ nullus potest resistere, cùm sit summa: cuius sapie̅tiæ nihil põt abscõdi, cùm sit summa: & cuius bonitas cũ summa sit, summè odit malitiã, & sine fine puniet eã in eis quos pertinaces in ea inuenerit: Time̅dus est ergo super omnia. ¶ Secunda est spes nõ qualiscũque, sed talis qualis ponenda est in eo cuius pote̅tiæ facillimum est liberare ab omni miseria, cuius sapientiæ notissima est miseria nostra. Abyssus enim miseriæ nõ inuocat abyssum misericordię, nisi agnoscatur, & cuius bonitati propriũ est misereri semper & parcere, quæ etiam propter liberalitate̅ suam fecit quæcũque fecit, quia omnia fecit ad dandũ in ipso: ergo super omnia sperandum est. ¶ Tertia amor, & nõ qualiscũque amor, sed talis quali amandus est qui optimus est in se, & ideo amore dignissimus, qui etiam fons est omniũ bonorum, à quo suscepimus omnia bona quæ habemus uel habuimus, & à quo suscepturos nos speramus quicquid boni suscepturi sumus. De timore & amore dicit Seneca in lib.

de

de quatuor Virtutibus: Quisq; iustitiam sectari desideras, time Deum prius, & ama, ut ameris à Deo. De spe dicitur in Psal. Sperent in te omnes qui nouerunt nomen tuum. Nomen Domini agnoscũt qui serui eius esse uolunt, à quibus spes specialiter requiritur. ¶ Cultus oris est uocalis professio maiestatis diuinę, quam fideles faciunt frequẽter Deum orando, laudãdo, benedicendo, gratias ei agendo. Cultus operis est, ut quũ aliquis opere recognoscit singulare dominium Dei, quod ecclesia ore recognoscit, Christo dicẽs: Tu solus Dominus. Dominiũ istud quantũ ad personas nostras recognoscimus Deo, genuflexione, & prostratione. Esa. 45. Mihi curuabitur omne genu. Mich. 6. Curuabo genu Deo excelso. Quantum ad nostra uerò, oblatione alicuius partis bonorũ illorum quæ ab eo accepimus. Deute. 26. Profiteor hodie corã Domino &c. tradidit nobis terram lacte & melle manãtem, & idcirco offero nunc tibi primitias frugum terræ, quam Dominus dedit mihi. Ad cultum operis pertinebãt sacrificia ueteris legis, quæ fiebãt de animalibus. quorum immolatione sacrificãtes ostendebãt plenissimè Deo se esse subiectos, etiam ad occidendum. Morte enim animaliũ ostendebãt Deum eos occidere posse, & eos mortẽ meruisse, & sperabant misericordia Dei mortem propriam quã meruerant in mortem animalium cõmutare. Et notandum quòd sacrificium soli Deo debetur. unde Aug. 10. lib. de Ciuit. Dei: Sacrificiũ certe nullus hominũ est, qui audeat dicere deberi, nisi Deo. Multa deniq; de cultu diuino usurpata sunt, quę honoribus deferũtur humanis, siue humilitate nimia, siue adulatione pestifera: ita tamẽ, ut quibus ea deferuntur, homines habentur, qui dicuntur colẽdi & uenerandi: si autem eis multũ additur, & adorãdi. Quis uerò sacrificãdum cẽsuit nisi ei, quem Deum aut sciuit, aut putauit, aut finxit? Et subdit: Sacrificiũ uisibile sacrificii inuisibilis sacrum signũ est. ¶ Et tangit sex species sacrificii spiritualis. Primũ sacrificiũ est cordis contritio. In Psalm. Si uoluisses sacrificium dedissem: utique holocaustis nõ delectaberis. Sacrificium Deo, spiritus &c. Aug. Intueamur quẽadmodum ubi Deũ dixit nolle sacrificium, ibi Deũ ostendit uelle sacrificium. Non uult ergo sacrificiũ trucidati pecoris, sed uult sacrificium cõtriti cordis. ¶ Secũdum sacrificiũ est cordis igne diuini amoris inflammati. De quo August. Deo suauissimũ incẽsum adolemus, quum in eius conspectu pio sanctóque amore flagramus. Tertium sacrificium corporis propter Deum mortificati. Ro. 12. Obsecro uos per misericordiam Dei, ut exhibeatis

beatis corpora uestra hostiam uiuẽtem &c. ¶ Quartum est, sacrificiũ corporis pro Deo proprio sanguine cruentati. Augu. Deo cruẽtas uictimas cedimus, quãdo usque ad sanguinem pro eius ueritate certamus. ¶ Quintũ est, sacrificiũ laudis: de quo in Psal. Nũquid mãducabo carnes taurorũ, aut sanguinẽ hircorum potabo? Immola Deo sacrificiũ laudis. ¶ Sextũ est, sacrificiũ misericordiæ, quo miseriæ proximi uolumus subuenire. Hebr. 6. Beneficẽtiæ & cõmuniõis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. Itẽ Aug. eodẽ lib. dicit, quòd sacrificiũ res diuina est. Et uidetur uelle q̃ uerũ sacrificiũ opus sit misericordiæ. Verũ sacrificiũ est opus quod fit propter Deũ, ut homo à miseria releuetur, & Deo adhærendo beatus efficiatur. Vnde dicit: Verũ sacrificiũ est, omne opus quo agitur ut sancta societate inhæreamus Deo, relatũ ad illũ finẽ quo ueraciter beati esse possumus. Et subdit: Vera sacrificia opera sunt misericordię: siue in nosipsos, siue in proximos, quæ referũtur ad Deum. Opera uerò misericordiæ nõ ob aliud fiunt, nisi ut à miseria liberemur, ac p̃ hoc ut beati simus: quod non fit nisi bono illo, de quo dictũ est, Mihi adhærere Deo bonũ est. Idẽ in eodem, Ipsa misericordia qua homini subuenitur, si non propter Deũ fit, non est sacrificium. Ad cultũ etiã operis pertinet thurificatio, quæ ostendit affectũ nostrũ integre in Deum esse dirigẽdum, quasi in omne bonum, sicut totus fumus thuris tẽdit sursum. Exod. 33. Ego ostẽdã omne bonũ tibi. Et notandũ quòd religionis, quam Tullius ponit partem iustitiæ, quæ idẽ uidetur esse quod latria, secũdũ quosdã, quadruplex est officiũ. ¶ Primũ est perpetrati sceleris pœnitere. Hoc uidetur esse primũ sacrificiũ Deo acceptũ post mortale peccatũ. In Psal. Sacrificium Deo spiritus &c. ¶ Secundũ est tẽporaliũ mutabilitatem paruipẽdere. Postquã enim anima Deo æterno se religauit religione fidei, spei, & dilectionis, spe æternorum despicit trãsitoria. Senec. Nemo dignus Deo q̃ opes non contempserit. ¶ Tertiũ est uitam nostrã deo cõmittere. Qui enim agnoscit per fidẽ se habere uitã suã à Deo, uult illam ei offerre, & oratione, & obsequiis impetrat eã à Deo dirigi. Tob. 4. Omni tẽpore benedic Dominum, & pete ab eo ut uias tuas dirigat, & oĩa cõsilia tua in ipso p̃maneãt. ¶ Quartũ est, ueritatẽ dicere de his quæ ad religionẽ pertinent. Fidelis primo debet habere pœnitẽtiã de his quæ agnoscit se fecisse cõtra Deum & contra se. Secũdo, despicere ea quæ agnoscit esse infra se. Tertio, Deo committere se. Quarto, his quæ sunt iuxta se ueritatem dicere, quam accepit de religione sua.

De Dulia, PARS VI. Quæ habet tria capitula.

De ordine dicendorum de Dulia, & nominis dulia distinctione ac descriptione. CAP. I.

DIcto de cultu Latriæ qui soli Deo debetur, dicendum est de his quæ aliis supioribus debētur. Et inter ea aliqd est quod soli debetur creaturæ, ut est reuerentia seu honor duliæ. Aliquid uerò quòd debetur & creatori & creaturæ, ut obediētia. Et primo dicetur de honore seu reuerētia duliȩ. De qua hoc ordine agetur. Primo ostēdetur quid sit reuerētia seu honor duliæ. Secūdo tāget de diuersis specieb' duliȩ. Tertio de errore illorū qui ecclesiā dicūt idololatrare, adorādo diuersos sanctos & imagines sanctorum. ¶Circa primū uerò est notādū quod hoc nomē dulia quādoq; cōmuniter sumitur pro seruitute quæ exhibetur Deo uel creaturæ. Vnde dulía Græcè, seruitus Latinè dicitur: & dulos dicit' seruus. Gl. super illud Matth. 4. Dominum Deū tuū adorabis, & illi soli seruies. Seruitus cōmunis Deo & homini & cuicūque, Grȩcè dicitur dulia. Quādoque tamē nomē duliȩ restringitur ad honorē creaturæ debitū: & secūdū hoc sic describit', Dulia est cultus uel honor creaturȩ debitus & exhibitus. Dulia uidet' esse idem uel in toto uel in parte cū reuerētia, prout sumit' in prima diuisiōe iustitiȩ prius posita, quæ sic describit': Reuerētia est uirtus psonis grauibus uel aliqua prȩlatiōe sublimatis, debitȩ honorificatiōis cultum exhibēs. ¶Et notādū q reuereri tripliciter accipitur. Vno modo dicit motū q est fugiēdo seu resiliēdo ab altitudine alicuius rei in ppriā paruitatē. Et uocatur iste motus, timor reuerētiæ. Et huic motui interiori respōdet exterius elōgatio uel fuga qua humiles personæ elōgāt se ab his qui sunt in dignitate positi, nō audētes eis appropinquare. Quādoque uerò reuereri dicit honorē quē aliqs exhibet alii gratiā dignitatis ad ostēdendū q ei subiectus sit & paratus uoluntatē ei' seq: ut est assurgere uenientí, assistere sedēti, inclinare trāseunti incedētem sequi, & genuflexio. Quādoq; cōprehendit motū timoris reuerentiæ, & honorē. Et sic sumitur super illud Hebr. 11. Patres carnis nostræ habuimus eruditores, & reuerebamur eos. Glo. Reuereri est cū timore honorem impēdere. Tullius in secunda diuisione prius posita, in parte honorē duliæ cōprehēdit sub illa parte iustitiæ quæ dicitur obseruātia, quā sic describit: Obseruantia est, p quā homines aliqua dignitate antecedentes cultū & honorē dignantur. ¶Itē notādum q hoc nomē Honor, multipliciter sumitur. Quandoque pro dignitate. Hebræ. 5. Nec quisquam sumit sibi honorem: sed qui uocatur à Deo tanquam

quam Aaron. Quandoque uerò honor dicitur quòd exhibetur alicui gratia superioritatis, ad ostensionem subiectionis, uel propter prioritatem, uel naturę dignitatem, uel excellentiam in aliqua gratia propter superioritatem. ut Roma. 13. Cui honorem, honorem. 1. Pet. 2. Regē honorificate. Propter prioritatem temporis: ut Leuit. 19. Corā cano capite consurge, & honora personam senis. Propter dignitatē naturę: ut Exod. 20. Honora patrem tuum & matrem tuā. & Malach. 1. Si ergo pater, ubi honor meus? Propter excellentiam in aliqua gratia honor exhibēdus est omnibus, qa debemus credere quòd omnes nos excedant in aliqua gratia. 1. Pet. 2. Omnes honorate. Roma. 12. Honore inuicem præuenientes. Glos. Aliter non est fraternus amor, nisi in mutuis se præueniant obsequiis. Ephe. 5. Subiecti inuicē in timore Christi. Phil. 2. In humilitate superiores sibi inuicem arbitrantes. Gl. Aug. Non hoc ita debemus arbitrari, ut nos æstimare fingamus: sed uere æstimemus posse esse aliquid occultum in alio, quo nobis superior sit, etiam si bonū nostrū quo illo uidemur superiores esse, non sit occultū.

De speciebus Duliæ. CAP. II.

SEquitur de speciebus duliæ. Notandū ergo quòd dignissima species duliæ est honor q debetur humanæ naturæ, quam filius Dei assumpsit. Specialiter uerò honorāda est humana natura in Christo propter inhonorationē quam in cruce sustinuit: secūdū illud Phil. 2. Humiliauit semetipsum, factus obediēs usque ad mortē: mortē autē crucis. Propter quod & Deus exaltauit illū &c. Propter hoc ex institutiōe ecclesiæ fit adoratio crucis, in qua id cui exhibetur honor ille est, Christus passus: ignominia uerò est causa illius honorationis. ¶ De adoratione humanæ naturæ à filio Dei assumptę, dicit gl. Aug. super illud Psal. Adorate scabellum pedum eius, quoniā sanctū est. Sciēdum quia in Christo terra est, id est, caro quæ sine impietate adoratur. Hæc species dulię, *hypdulia* uocat̃, quę soli humanitati Christi exhibetur. Vnde gl. sup illud Psal. Adorate scabellū pedū eius &c. Dulia adoratio est, quæ etiā creaturæ exhibetur. Quæ duas species habet: unam quæ indifferenter omnibus, alteram quæ soli humanitati Christi exhibetur. ¶ Post naturā humanā à filio Dei assumptam, exhibendus est honor beatæ Virgini, in qua & ex qua filius Dei carnē assumpsit. Damascen. Dei genitricis imaginis non materiam, sed figurā adoramus. Figurā hic intellige figuratū siue significatū per imaginē. Et subdit Damasc. Honor enim qui est ad ipsam, ad eū qui ex ipsa incarnatus est reducitur. Hoc ideo dicit, qa pter

pter filiũ adoratur mater. ¶Tertio exhibendus est honor beatis angelis, & sanctis qui sunt in statu gloriæ, ab his qui sunt in statu miseriæ. Status enim miseriæ inferior est statu gloriæ. Matth. 11. Inter natos mulierũ non surrexit maior Ioãne Baptista: qui autem minor est in regno cælorũ, maior est illo. ¶Quarto exhibẽdus est honor his qui præsunt in ecclesia militante: qui scilicet sunt in gradu superiori, ab his qui sunt in gradu inferiori. Qui enim præsunt, loco Dei sunt: & ideo honor uel cultus eis exhibendus est. Vnde & Dii uocantur. Exod. 23. Diis non detrahes: & principi populi tui non maledices. Præcipuè uerò honor exhibendus est his qui præsunt ad spiritualia. 1. Timot. 5. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maximè hi qui laborant in uerbo & doctrina. ¶Quinto exhibendus est honor amicis Dei, etiam in statu uitæ qui sunt notæ sanctitatis. Vnde qui se reputãt peccatores, cum genuflexione suffragia solent petere à talibus. Status enim eorũ secũdum suam reputationẽ inferior est statu aliorũ: sicuti status serui à statu filii uel domini. Filius domini à seruis dominus solet uocari. Mat. 15. Non est bonũ sumere panẽ filiorũ, & dare canibus. Canes uocat peccatores: filios iustos. Et subditur: Etiã domine: nam & catelli edũt de micis quæ cadunt de mensa dominorũ suorũ. Intellige illos dominos qui prius uocati sunt filii. De hoc honore dicitur Esa. 49. ad ecclesiam: Vultu in terra demisso adorabunt te. Item notandũ ꝙ honor quãdoque exhibetur creaturæ absolutè: quandoque Deo absolutè: quãdoque uerò honor respicit relationem seu comparationẽ creaturæ ad Deum. Et de illo honore sciendum est, ꝙ potest exhiberi Deo in creatura: ut in imagine eius, uel in ministro eius, uel in tẽplo materiali, uel spirituali, uel in altari, uel in aliis rebus quæ ad cultum Dei pertinent: & est honor latriæ. Et Deus est, id cui propriè exhibetur honor ille: creatura uerò est mediũ, uel occasio aliqua cogitãdi de Deo, & afficiẽdi in eum, & signo exteriori indicandi affectũ illũ. Si uerò honor ille exhibeatur creaturæ comparatione Dei: honor duliæ est, & Deus est, ut causa illius honoris: creatura enim siue consideretur absolutè, siue inquantum imago Dei, uel ministrãs ei, uel associata ei in una persona, non fuit sic ab æterno, sed incœpit esse: unde non uidetur ei exhibẽda reuerentia latriæ. ¶Et notandum quòd reuerẽtia quæ debetur rebus Deo dedicatis, ut loco sacro, scilicet templo uel cœmiterio, uel his quæ pertinent ad ornatũ templi, uel sacro tempori, uidetur esse quidã timor, quo timemus intrare templũ illotí, uel nõ sanctificati, uel appropinquare

re altari, uel aliis rebus sacris, uel contrectare res sacras, uel inquinare nos in loco, uel tẽpore sacro, uel uiolentiam inferre sacro loco, uel communia opera ibi exercere: de hoc timore legitur Gene. 28. Quàm terribilis est locus iste? nõ est hic aliud, nisi domus Dei, &c. Malach. 2. Leui à facie nominis mei pauebat. Cùm dominus sanctus sit, in sanctitate uult appropinquari ad eius ministeriũ. Exod. 28. Aaron sanctificatus minister mihi. Qui uerò Deum non ostendit sanctũ ad ministeriũ eius in sanctitate appropinquando, ipse ostẽdet eum non sanctũ pro immunditia sua à Deo pœnam recipiẽdo. Leuit. 10. Arreptis Nadab, & Abiu filii Aaron thuribulis imposuerunt ignẽ, & incensum desuper, offerentes corã domino ignẽ alienum, quòd eis præceptũ nõ erat: egressusque ignis à domino, deuorauit eos. Dixitque Moyses: Hoc est, quod locutus est dominus, Sanctificabor in his qui appropinquant mihi. Non legitur Christũ in Euangelio in uita ista tantã iram per zelum ostẽdisse, quantã ostendit, cùm uidit, quòd templo non exhibebatur debita reuerentia. Ioan. 2. & Matth. 21. Tunc impletum est illud, Zelus domus tuæ comedit me. Marci 10. legitur, quòd non sinebat, ut quisquã transferret uas per templum. 1. Corint. 3. Si quis templũ Dei uiolauerit, disperdet illum Deus. Traditur de Põpeio, quòd postquam illi qui cum eo erant prophanauerũt templum & stabulauerũt equos in porticu templi, nũquam pòst pugnauit quin uinceretur, qui hactenus fuerat fortunatissimus, & Heliodorus uolens templũ spoliare, diuinitus flagellatus est. 2. Machab. 3.

De errore illorum qui dicunt ecclesiã idololatrare circa Sanctos, & imagines Sanctorũ. CAP. III.

Sequitur de errore illorũ qui dicunt ecclesiam idololatrare, quià ponit in ecclesiis imagines, & adorat diuersos sanctos. Qui error occasionẽ potuit habere ex illo uerbo Exo. 20. Non facies tibi sculptile, neque omnẽ similitudinem, &c. Non adorabis ea, neque coles. Item in Psal. Confundantur omnes qui adorant sculptilia. Esther 3. legitur de Mardochæo, quòd solus non flectebat genua, nec adorabat Aman, cùm omnes serui regis, qui in foribus palatii morabantur hoc facerẽt: sic enim eis præceperat imperator. & Daniel. 3. Tres pueri noluerunt adorare statuam Nabuchodonosor. Item Apocalyps. ultimo dixit angelus Ioanni cùm cecidisset ad pedes eius, ut eum adoraret, Vide ne feceris: conseruus tuus sum, & confratrum tuorum. ¶ Sed contrarium manifestè ostenditur ex hoc, quòd dominus imagines Cherubin præcepit fieri, Exodi. 25. Esaias etiam uidit dominum sedentem super solium excelsum. Esaiæ 6. Seraphin stabant super illud.

illud. & Ezechiel uidit imagines quatuor animalium. Ezech. 1. & Ioannes Apoca. 4. Quas figuras sicut sancti minutis literis scripserit, quantum ad illos qui legem sciunt: sic picturis, uel sculpturis quasi grossis literis scribi potuit, quãtum ad laicos qui legem nesciũt. Sicut enim scripturæ literæ sunt clericorum: ita picturæ uel sculpturæ literæ laicorum. Licet ergo ecclesiæ habere imagines: nec est hæc reuocatio idololatriæ, sed potius reuocatio ab idololatria. Et sicut dominus uoluit sibi sacrificia fieri, ut filios Israël reuocaret à sacrificiis, quæ idolis fiebant: ita imagines solebant fieri diis, qui colebantur, uolens ecclesia homines ab hoc reuocare, uoluit imagines fieri in ecclesia, ad rememorandum facta memoria digna. Damasc. Quia non omnes noscunt literas nec lectioni uacant, patres excogitauerunt uelut quosdam triumphos imaginibus scribere. Prohibuit autem Moyses fieri sculptile, uel similitudinem falsorum deorum, ad adorãdum uel colendum. Vnde subdidit: Non adorabis ea, neque coles. Nec fuit intentio sua prohibere omnino, ut nulla similitudo fieret, uel nullum sculptile, cùm ipsemet cõtrarium fecerit, ut in Cherubin. Exodi 15. Adoratio uerò quam Moyses prohibuit fieri creaturæ, adoratio latriæ fuit, non adoratio duliæ. Ad illud uerò, quod dixit Angelus Ioanni, Vide ne feceris. Dicendum est, quòd hoc dixit, ut daret exemplũ humilitatis, exemplum scilicet refugiẽdi honorẽ huius, cùm alicui exhibẽt: uel ad ostendendũ sublimitatẽ humanæ naturæ in Christo sublimatæ. Greg. Timet angelus adorari ab humana natura, quã uidet in Deo sublimatam. Vel quia periculosa est talis adoratio propter facilem declinationem in idololatriam. Vnde August. loquens de angelis uenientibus ad Abrahã: Duplici, inquit, de causa aliquis est arcẽdus à bono: uel propter maius bonum aggrediẽdum, ut Deus reuocauit uolentem sepelire patrẽ suum. Matt. 8. Vel propter facilem declinationem in malum. Et notandum quòd spirituales substantiæ, licet corporeæ non sint, tamẽ figurari possunt corporeis imaginibus illarum rerum, in quibus quãdoque leguntur apparuisse: ut angeli qui apparuerunt Loth & Abraham, assumptis corporibus humanis in figura humana depinguntur. Item notandum quòd propter hoc quia angelus sathanæ transfigurat se in angelum lucis, uel in speciem Christi, si appareat aliquis alicui in specie angeli uel Christi, & non constet ei cui apparet, an sit angelus uel Christus, adorare potest Christum simpliciter, ubicunque ipse sit recognoscẽdo eum filiũ Dei æternum, omnipotentem: non tamen debet adorare eum in eo

qui ei apparet, nisi sub conditione, scilicet si ipse est Christus. Matth. 24. Si quis dixerit uobis, Ecce hic est Christus uel illic, nolite credere. Itē exhibere potest debitā reuerentiā omnibus beatis angelis Dei ubicūque sint: illi uerò qui apparet nō simpliciter, sed sub conditione, scilicet si est de beatis angelis Dei.

De oratione. PARS VII. *quæ habet decem capitula.*

De ordine dicendorū de oratione. Et de diuersis acceptionibus huius nominis Oratio. CAP. I.

POst latriā & duliā tractabitur de oratione. Ab eo enim cui cultum latriæ, uel duliæ impendimus oratione beneficium impetramus. Et honor latriæ uel duliæ efficacem reddit orationem; secundum illud Ecclesi. 35. Qui adorat Deum in oblectatione, suscipietur; & deprecatio illius usque ad nubes appropinquabit. Præterea oratione quodammodo Dei maiestatē profitemur; dum pro defectibus nostris supplendis, ad eum quasi ad fontem bonitatis orando recurrimus. Item cùm ab eo postulamus ea quæ soli potentiæ diuinæ possibilia sunt, & soli liberalitati diuinæ cōgruūt, ut est collatio regni cælestis. ¶ De oratione uerò hoc modo tractabitur. & primo ponentur diuersæ acceptiones huius nominis oratio. Secūdo, eius descriptiones. Tertio, cōmendationes. Quarto, agetur de præparatione orationis. Quinto, de impedimētis eius. Sexto, ostendetur quādo sit orandum. Septimo, ubi orandū. Octauo, quomodo orandū. Nono, quid orādū. Decimo, agetur de speciebus orationis. ¶ Circa primum notandum, quòd oratio quādoque dicitur esse opus bonum. Vnde super illud 1. Thess. ult. Sine intermissione orate. dicit Gloss. Semper orat, qui semper bene agit. Quandoque uerò dicitur iustitia seu bonitas hominis, quæ apparēs Deo in filiis eius quasi quædam imago Dei, habet quasi uim orationis apud Deum: sicut & apparitio filii Dei coram patre suo, est quasi oratio pro nobis. Hebr. 9. Iesus introiuit in cælū, ut appareat nunc uultui Dei pro nobis. Sic sumitur, Orate, in Gloss. super illud 1. Thessa. ult. Sine intermissione orate, &c. Iustus nunquam desinit orare, nisi desinat iustus esse. Bernardus ad fratres de monte Dei, specialiter dicit de charitate Dei, à qua maxime est bonitas in anima, quòd ipsa est oratio nunquam deficiēs. Charitas, inquit, quæ nunquam deficit, ipsa est sine intermissione oratio. Et subdit: Est enim quædam iugis bonitas mentis, & bene cōpositi animi, & ad patrem Deum in filiis Dei bonitatis quædā similitudo. Quandoq; oratio dicitur petitio boni, siue dirigatur ad Deum, siue ad angelos, siue ad Sanctos: sic litania oratio est, uel orationes. Quandoq; uerò strictius

ctius sumitur, ut dicatur oratio petitio boni, quæ ad Deum dirigitur: & sic maximè à magistris sumitur, ut inferius patebit. Quandoque uerò amplius restringitur, scilicet ad petitionem quæ est pro adipiscendis bonis. Vnde Gl. super illud Psal. Exaudiuit Dominus deprecationem meã, dominus orationẽ, &c. Deprecatio est pro remouẽdis malis, oratio pro adipiscẽdis bonis.

De descriptionibus Orationis.

CAP. II.

Circa secundum notandum, quòd oratio sic describitur à Ioãne Damasc. Oratio est ascensus intellectus ad Deum. Intellectum uerò hic accipias prout comprehendit duas uires, quæ sunt propriè animæ rationalis, quarum una est apprehensiua, altera motiua. Apprehensiua dicitur intellectus speculatiuus: motiua intellectus practicus. Ad Deum ascendit, cùm hac consideratione humanorũ defectuũ, ad considerationem boni sufficientissimi, & potentissimi supplere defectus illos transit. Et innuitur in hoc modus quo debet procedere qui uult orare. Primo enim debet defectus suos considerare, deinde ascẽdere ad eius liberalitatẽ, qui hoc potest supplere. Vnde 3. Reg. 8. Dixit Salomon templo ædificato: Si quis cognouerit plagã cordis sui, & extenderit manus suas in domo hac: tu exaudies in cælo, &c. Intellectus practicus ad Deũ ascendit desiderio & spe, à liberalitate eius sperãdo impleri desiderium suum. Item oratio describitur sic à Ioanne Damasc. Oratio est petitio decentium à Deo. Non decet Dei filios omnia indifferenter petere. Nec Deũ decet omnia indifferenter dare. Non sunt petenda à Deo, nisi honesta. Sen. in epistolis: Quanta, inquit, dementia est hominũ? turpissima uota Deo insusurrãt: ita ut si quis aurem admouerit, conticescãt, & quod scire hominem nolunt, Deo narrãt. Sic uiue cum hominibus, tanquã Deus uideat: sic loquere cum Deo, tanquam homines uideãt. Non decet filios Dei petere uilia: ut sensibilia ista quæ sunt transitoria, & corruptibilia. Seneca in epistolis: Maior sum, & ad maiora natus, quàm ut mancipium sim sensuum meorum. Item non decet uiros uirtutis petere puerilia. 1. Corint. 13. Quando factus sum uir, euacuaui quæ erant paruuli. Item oratio sic describitur: Oratio est pius mẽtis affectus in Deũ directus. Iste affectus desiderium est. Vnde super illud 1. Thess. ult. Sine intermissione orate, dicit Gl. Ipsum desideriũ bonũ, oratio est: & si continuũ est desideriũ, continua est oratio. Pietas, à qua pius est affectus quæ est oratio, est theosebia, siue cultus Deo debitus, qui cõprehendit fidem, spem, & charitatem. Vnde Aug. de orando Deo, ad Probam: Ipsa fide, spe, & charitate continua-

to desiderio semper oramus. Idem in eodem: Ora in spe, ora fideliter & amãter. Affectus qui est in Deũ dicitur dirigi ad modum nuntii. Est enim uelut nuntius ab homine ad Deum missus. Vnde super illud Psalm. Intret oratio mea in conspectu tuo. dicit Gl. Virtus magna puræ orationis hic notatur, qui quasi persona quædam ad Deum intrat, & mandatum peragit, quò caro peruenire nequit. Item in lib. de Spiritu & anima, sic describitur: Oratio est mentis conuersio in Deum per pium, & humilẽ affectum. Grego. uerò in sexta parte Moral. dicit, quod ueraciter orare est amaros compunctionis gemitus, & non composita uerba resonare. Item oratio magistraliter sic describitur: Oratio est ostẽsio uolũtatis nostræ ei à quo impetrare speramus, id quod desideramus.

De commendatione Orationis.

CAP. III.

AD commendationẽ Orationis, Primò ualere potest frequens admonitio, quam sacra scriptura facit ad orandum. Eccles. 18. Non impediaris orare semper. Ierem. 33. Clama ad me, & exaudiã te. 1 Mach. 5. Et nunc clamemus in cælum. Luc. 11. Petite & dabitur uobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur uobis. August. Non tamen hortaretur ut peteremus, nisi dare uellet. Erubescat humana pigritia: plus uult ille dare, quàm nos accipere: plus uult ille misereri, quàm nos à miseria liberari. Itẽ Lucæ 22. & Matt. 26. Vigilate & orate ne intretis in tentationẽ. ad Rom. 12. Orationi instantes. Idem ad Coloss. 4. 1. ad Thessal. ultim. Sine intermissione orate. Iac. 1. Si quis indiget sapientia, postulet à Deo, &c. Eiusdem 5. Tristatur aliquis uestrum, &c. 1. Pet. 4. Vigilate in orationibus. ¶ Secundo exempla, & inter ea est efficacissimũ exemplũ Christi, qui licet oratione non indigeret, cùm per se omnia posset: tamẽ ut daret nobis exemplum orandi, toties orabat. De eius oratione habes Matt. 14. Dimissa turba ascendit in montẽ solus orare. Item eiusdem 26. Sedete hic, donec uadam illuc, & orem: progressus pusillum procidit in faciẽ suam, orãs & dicens: Pater mi, &c. Et paulò pòst: Iterum secũdò abiit, & orauit, dicẽs: Pater mi, &c. Et subditur: Et orauit tertiò eundem sermonem dicens. Idẽ Marci 1. Diluculo ualde surgens, egressus abiit in desertum locũ, ibique orabat. Item Luc. 4. Iesu baptizato & orante, apertũ est cælum. Et eiusdem 6. Factum est in diebus illis, exiit in montẽ orare, & erat pernoctans in oratione Dei. Item eiusdem 9. Facta est species eius altera dum oraret. Item 11. Factum est cùm esset in loco quodam orans, ut cessauit, dixit unus ex discipulis eius ad eum: Domine doce nos orare. Item eiusdem 22. Et factus in

agonia

agonia prolixius orabat. Eiusdem 23. Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt. Ioannes 12. Pater, saluifica me ex hac hora. Item eiusdem 17. habes multum de oratione eius. ¶ Ad commendationem etiam orationis ualere possunt exempla alia, & causa breuitatis pauca de illis tangamus. Legitur Lucæ 2. de Anna, quòd non discedebat de templo, ieiuniis & obsecrationibus seruiens die ac nocte. Et Act. 1. Erant omnes perseuerantes in oratione unanimiter cum mulieribus, & Maria matre Iesu & fratribus eius. Et eiusdem 10. Ascendit Petrus in superiora domus ut oraret. Et de beato Martino legitur, quòd etiam moriens inuictum ab oratione spiritum non relaxabat. Et de Paulo primo eremita legitur, quòd mortuus quasi orabat: unde habuit signũ orantis, ore & manibus in cælũ erectis, cùm inueniretur sanctum cadauer eius appodiatum arbori à beato Antonio, qui de eo ait: Patet quàm assiduè, quantúmq; oraret Deum uiuus, qui non desinit orare mortuus. Et Iacobus Alphæi ex utero matris sanctificatus, ex assiduitate orandi contraxerat in genubus suis duritiẽ camelorum. Et Bartholomæus centies in die & centies in nocte ante Deũ genua flectebat. ¶ Tertiò, quòd filius Dei adeò diligenter nos uoluit instruere ad orandum. Vix enim est aliquod opus ad quod ita diligenter instruxerit. Ipse enim docuit quid orandum, & ubi, & quando, & quomodo orandum, & quo fine, & qua necessitate, ut in sequentibus patere poterit. Noluit nos negligenter addiscere, quod adeò uoluit diligenter docere. Verecundum est discipulis Christi ignorare quod magister eorum diligentissimè docuit. Item uerecundum est eis raró facere, quod magister eorum tantum frequẽtauit. ¶ Quartò, dignitas angelorum orationes nostras Deo offerentium. Tob. 12. dixit angelus Tobiæ: Quando orabas cum lacrymis, & sepeliebas motuos: ego obtuli orationem tuã Domino. Non debet homini esse onerosum xeniũ illud Deo mittere, quod angelus non dedignatur ei deferre: imò quod plus est, ipse Christus qui inquantum homo est, summus sacerdos, illud offert Deo patri. Quod figuratur in hoc, ꝙ diaconus thuribulum tradit sacerdoti, & sacerdos thurificat Deo. Sic Christus orationes ecclesiæ Deo patri pręsentat, quæ præsentatio multum facit eas ualere. Quomodo enim à Deo contemneretur quod à tanto mediatore ei præsentatur? ¶ Quintò, præeminentia quam oratio habet respectu aliorum operum. Oratio præmium respectu lectionis. Isidorus: Orationibus mundamur, lectionibus instruimur, utrunque bonum est, si liceat: si non liceat, melius est orare quàm legere. Item pręeminentia

pentia quam uidetur habere respectu ieiunii & eleemosynæ. Primo in hoc, quòd oratio est respectu eius quod supra nos est, scilicet respectu Dei: eleemosyna uerò & ieiuniũ respectu eius quod iuxta nos uel infra nos. Vnde quum oratio ad digniorem ordinet, in hoc uidetur esse dignior. Præterea ieiunium & eleemosyna, uidentur seruire orationi. Sunt enim uelut duæ alę de quibus dicit Isidorus: Qui uult orationem suam uolare ad Deum, faciat illi duas alas, ieiunium & eleemosynam. Tob. 12. Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna. Oratio columba est, auis scilicet Spiritussancti quæ ramum oliuę apportat, dum pacẽ hominibus impetrat. Ideo dicimus esse auem Spiritussancti: quia deuota oratio à Spiritusancto est. Roman. 8. Spiritussanctus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Bernard. Tepida est omnis oratio, nisi eã præcedat inspiratio. ¶ Sexto, facilitas huius operis. Si dicatur alicui, quòd det eleemosynam, potest excusare se, quum non semper habeat homo argentum in bursa. Si dicatur ei quòd ieiunet, potest excusare se, quũ multi propter debilitatem capitis ieiunare non possint. Sed ab oratione nullus potest excusare se. Quilibet enim potest habere orationem saltem mentalem, etiã si sit mutus. Vnde Psal. Apud me oratio. Et super illud, Iustus autem miseretur, &c. dicit Gloss. Semper est aliquid iusto quod det, saltem orationem. Chrysost. Solam orationem quasi spiritualem tributum anima offert de suis uisceribus. ¶ Septimo, quod opus hoc est honorabile. Multa sunt officia, quæ aliquibus cederent ad dedecus: sicut arare, uel fodere: sed orare Deum, nulli quantumcunque nobili cedit ad dedecus: quia quum oramus, ipsi cum Domino loquimur, quod sine dubio magnus honor est. Isidor. Qui uult cum Deo esse, frequenter oret & legat: nam quum oramus, ipsi cum Deo loquimur: quũ uerò legimus, Deus nobiscum loquitur. ¶ Octauo, quod officium istud ualde lucrosum est. Quod primo potest ostẽdi ex hoc, quòd nihil est ad quod oratio ualere non possit. Vnde 2. Paralip. 20. Quum ignoramus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos ad te dirigamus, hoc est officiũ quo potest homo lucrari omni tempore, in hyeme, & in æstate, in sereno & in pluuiali tempore, de die & de nocte, festiuis diebus & ferialibus, in infirmitate & sanitate, in iuuentute & senectute, stando & eundo, in domo & extra domum. Quandoque una hora plus lucratur homo orando, quàm ualeat ciuitas una: quia modica oratione deuota acquirit homo regnum cælorum. ¶ Nono, orandi necessitas, quam in pręsenti habemus. Tria

solent esse occasio clamandi hominibus: ignis, aqua, hostes. Bernardus, Hæc tria quasi singulis diebus incitare debẽt nos, ut ad Deum in oratione clamemus. Vix enim est dies in quo domus conscientiæ nostræ non succendantur igne infernali: scilicet igne concupiscentiæ prauæ. Vnde necesse habemus clamare ad aquam diuinæ gratiæ, & ad aquã lacrymarum recurrere. Ignis iste aliquando ex una parte extinguitur, & ex alia parte accenditur. Ex ipsa enim aqua lacrymarum unde debuit extingui, quandoque uires sumit: ut quum aliquis uanè gloriatur de hoc quòd peccata sua plorat. Item uix est dies in quo homo non sentiat fluctus malarum cogitationum super caput cordis sui, ut necesse habeamus frequenter clamare illud Matthæi 8. Domine, salua nos, perimus. Item uix est dies in quo hostes suos non uideat ad portas castri sui: ut quum uerba mala in ore habet, uel fatuam mulierem aspicit. Oratio multum competit loco in quo sumus. Sumus enim in ualle miseriæ: ideo necesse habemus ad dei misericordiam frequenter orando clamare. Pugnam habemus cum eo de quo scriptum est Iob 41. Non est potestas in terra quæ ei ualeat cõparari. Ideo necessario habemus frequenter auxilium Dei inuocare. In futuro cessabit hæc pugna: ideo non erit ibi oratio necessaria. Augustinus de orando Deo: In uita æterna non erit ulla tentatio, itaque nec oratio: non enim erit ibi boni promissi expectatio, sed redditi contemplatio. ¶ Decimo, commendabilis est oratio à multiplici suo effectu. Notandum ergo quòd oratio infirmitatem corporis sanat. Ecclesia. 38. Fili in tua infirmitate ne despecias teipsum: sed ora ad Dominum, & curabit te. Iacob. ulti. Oratio fidei sanabit infirmum. Item uitam prolongat. Esaiæ 38. Audiui orationem tuam, & uidi lacrymas tuas: ecce ego abiiciam super dies tuos quindecim annos. Item ab opprobrio liberat, ut Saram filiam Raguelis. Tobiæ 3. Liberat etiam à mortis periculo, ut Susannam. Danielis 13. Item à principe iniquo. Baruch 4. Clamate ad Dominũ, & eripiet uos de manu principum inimicorum. Actuum 12. Liberatur Petrus de carcere, ecclesia sine intermissione orante pro eo. Item Ionas orans, de uentre ceti liberatus est. Ionę 2. Item oratio sanat morbos spirituales. Iacob. ultim. Infirmatur quis in uobis? inducat presbyteros ecclesiæ, & orent, &c. & si in peccatis sit, dimittentur ei. Hieronym. Ieiunio sanantur pestes corporis, oratione pestes mentis. Item oratio etiam in bello corporali triumphat. Exod. 17. Quum leuaret manus Moyses, uincebat Israël. Iudic. 4. Memores estote Moysi serui Dei, qui Amalech

(non ferro pugnando, sed precibus sanctis) deiecit. Gloss. super Numer. Plus ualet unus sanctus orando, quàm innumeri peccatores præliando. Oratio sancti cælum penetrat: quomodo hostes in terris non uincat? Plus uetula una acquirit de cælo una hora orando, quàm mille milites armati acquirunt de terra longo tempore præliando. Item de hostibus spiritualibus triumphat. Isidorus: Hoc est remedium eius qui uitiorum tentamentis æstuat, ut quoties quolibet tangitur uitio, toties se ad orationem subdat: quia frequens oratio uitiorum impugnationem extinguit. Dicebat magnus cantor Parisiensis: Qui molestatur luxuria, uel huiusmodi, certum numerum genuflectionum cum litania sibi constituat. Item oratio dęmones fugat. Matthæi 17. & Marc. 9. Hoc genus dæmoniorum non eiicitur, nisi per ieiunium, & orationem. Item dæmones cruciat. Vnde clamabat quidam dæmonio plenus, Bartholomæe apostole Dei, incendunt me orationes tuæ. Item oratio hominem illuminat. Vnde super illud Actuum 10. Erat Petrus in Ioppe orans. dicit Augustin. Oratione melius soluuntur dubia, quàm inquisitione alia. Item ad amoré Dei inflammat. Vnde 4. Reg. 1. Descendit ignis de cælo ad orationem Eliæ. Item mundat. Isidorus: Orationibus mundamur. Item confortat. Luc. 22. Positis genibus orabat dicens, Pater &c. Et subditur: Apparuit autem illi angelus de cælo, confortans eum. Bernard. ad fratres de mõte Dei: Amorem Dei oratio illuminat & confortat. Maximę consolationes ab amicis Dei in orationem recipiuntur. Eccle. 35. Qui adorat Deum in oblectatione, suscipietur. Luc. 9. Ascendit Iesus in montem, ut oraret: & facta est, dum oraret, species uultus eius altera, & uestitus illius albus refulgens. Item oratio etiam ad tranquillitatem ualet. 1. Timot. 2. Obsecro primum omnium fieri obsecrationes, &c. ut quietem & tranquillam uitam agamus. Iob 8. Si diluculo consurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus, statim euigilabit ad te, & paratum reddet habitaculum tuum. Nec solum oratio operatur in terra, sed etiam in cælo. Augusti. Magna uirtus orationis, quæ effusa in terra operatur in cælo. Ipsa cælum aperit. Luc. 4. Iesu baptizato & orante, apertum est cælum. Ipsa etiam cælum claudit, ut patet in oratione Eliæ, 3. Reg. 18. Iac. ulti. Multum ualet deprecatio iusti assidua. Elias, homo erat similis nobis, passibilis, & oratione orauit &c. Oratio etiam Deũ mitigat. Vnde super illud Tob. 3. ubi ducitur, quòd tribus diebus & tribus noctibus non manducauit neque bibit: sed in oratione persistens cum lacrymis depre-

deprecabatur Deum. dicit Glos. Oratio Deum lenit, lacryma cogit: hęc ungit, illa pungit. Oratio uelut quoddam scutum ab ira Dei protegit. Vnde Sapientiæ capitu. 18. Properans homo sine querela deprecari pro populis, proferens seruitutis suæ scutum orationē, & per incensum deprecationem allegans, restitit iræ. Oratio quodammodo tenet Deum, & habet in potestate sua. Exod. 32. Dimitte me ut irascatur furor meus contra eos. Gregorius: Quid est dicere seruo, Dimitte me: nisi deprecandi ausum præbere? quasi diceret, Pensa quantum ad me ualeas, & cognosce quia obtinere poteris quicquid pro populo oras. Esaiæ 44. Non est qui inuocet nomen tuum, qui cōsurgat & teneat te. Ieremiæ 7. Noli orare pro populo hoc, & ne assumas pro eis laudem & orationē, & nōn obsistas mihi. Item oratio cęlestē curiam quasi quadam redolentia delectat. Apoc. 5. Habebant phialas aureas plenas odoramentorum, quę sunt orationes sanctorū. Oratione sancti impetrāt apud Deū quod uolunt, secundum promissiones à Christo factas. Matt. 18. Si duo ex uobis consenserint super terrā, de omni re quamcunque petierint, fiet illis à Patre meo. Eiusdem 21. Omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis. Et Luc. 11. Petite, & dabitur uobis, &c. Item Io. 16. Petite, & accipietis.

De præparatione Orationis.

CAP. IIII.

AD præparationē orationis monemur Ecclesi. 18. Ante orationem prępara animā tuam, & noli esse quasi homo qui tentat Deū. Orans tunc Deum tentare uidetur, quum illud pro quo orat, nec impetrare desiderat, nec se accepturū sperat. Pręparatio multū ualet ad hoc ut oratio exaudiatur. Psal. Præparationem cordis eorum audiuit auris tua. Huius præparationis figura est, præparatio quam facit sacerdos celebraturus induendo se sacris uestibus. Item hanc præparationem nobis commendat templi ędificatio, & ornatus ipsius. Prius ædificauit Salomon templū, deinde ad Deum orauit. 3. Reg. 8. ¶ Et notandū ꝙ duplex est præparatio ad orandum: quædā propinqua, quædā remota. Ad remotam pręparationem pertinet, primò quod homo bene uiuat. Gregor. super Iob: Sunt nonnulli intra ecclesiam, qui prolixas ad Deū preces habēt, sed uitā deprecantium nō habent. Item in Dialogo: Quid mirū si postulantes tardè à Domino exaudimur, qui præcipientem Dominum tardè aut etiam nullo modo audimus? Idem in Moralibus: Clamorem angustiæ tempore Dominus nō audit, quia tranquillitatis tēpore in præceptis suis ipse clamantem dominū nō audiuit. Isid. Nō potest habere precum certam fiduciam, qui adhuc in præceptis Dei

Dei pigritat, & quem peccandi recordatio delectat. Quia præceptis Dei auertitur, quod in oratione postulat non meretur: nec impetrat ab illo bonũ quod poscit, cuius legi non obedit. Idem: Si id quod Deus præcepit facimus, id quod petimus sine dubio obtinemus. 1. Io. 3. Si cor nostrum nõ reprehẽderit nos, fiduciã habemus ad Deũ, quicquid petierimus accipiemus ab eo, quoniã mãdata eius custodimus. Aug. in lib. de opere monach. Citius exauditur una obedientis oratio, quàm decem millia contẽptoris. Psal. Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorũ. secundũ Isido. necessarium est ut oratione operatio, & opere fulciatur oratio. Moyses oratione pugnans cõtra Amalech, manus habebat ad Deum leuatas. Exod. 17. Thren. 3. Leuemus corda nostra cũ manibus ad Dominũ. Isidor. Cor tuũ manibus leuat, qui orationẽ cum opere subleuat. In Psalm. Eleuatio manuum mearum sacrificiũ uespertinũ. Quod sacrificium erat dignius. 1. Timothei 2. Volo uiros orare in omni loco, leuantes puras manus. Item ad præparationẽ remotam specialiter uidẽtur pertinere ieiunium & eleemosyna, quæ specialiter iuuãt orationẽ. Vnde cũ thure, in quo significatur orationis deuotio, offerunt Magi aurum, in quo significatur eleemosyna: & myrrham, in qua significatur carnis maceratio, quæ est per ieiunium. Matthæi 2. Hæ sunt duæ animæ orationis, de quibus loquitur Isidor. Tob. 12. Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna. Qui ieiunio corpus suum macerat, dum miseriã assumit, Dei misericordiã prouocat, & sic orationem iuuat. Daniel. 9. Posui faciem meam ad Dominum Deum meum rogare & deprecari in ieiunio, sacco & cinere. Qui uerò eleemosynam dat, dum misericors proximo existit, Deum sibi misericordem inuitat. Matt. 5. Beati misericordes, quoniã ipsi misericordiã consequẽtur. Esa. 58. Frange esuriẽti panem tuum, &c. Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicet. Ecce *adsum*. quia misericors sum Dominus Deus tuus. Qui uult aliquid ab aliquo impetrare, præmittit munera ut facilius impetret. Ecclesiast. 39. Cõclude eleemosynam in sinu pauperis, & hæc exorabit pro te. ¶ Item ad præparationẽ remotam uidetur pertinere confessio homini facta. Iaco. ultim. Confitemini alterutrum peccata uestra, & orate, &c. Et sacerdos celebraturus missam facit generalem confessionem. ¶ Ad propinquam uerò præparationẽ, Primò uidetur pertinere reuocatio cordis ab exterioribus ad interiora cũ retentione eius. Matt. 6. Tu autem quum oraueris, intra in cubiculũ tuũ, & clauso ostio ora Patrem tuum, &c. Ingressus in cubiculum, est cordis

dis reuocatio. Clausio ostii, est cordis retentio. Fatuū est Deum inuocare ut ad se ueniat, & gratiæ eleemosynam conferat, si homo eum non expectat. Bernard. Omnes nobis plangimus deesse gratiam: sed iustius ipsa gratia cōqueritur nonnullos deesse sibi. Idem: Sic pauperes cum multis clamoribus inuocatus fuerit distributor eleemosynariū, diuerticula captant. Isido. Purgandus est primū animus, atq; à temporaliū rerum cogitationibus segregandus, ut pura acies cordis ad Deū uerè & simpliciter dirigatur. Idem: Pura est oratio quā in suo tempore seculi nō interueniunt curæ. Longe autē à Deo est animus qui in oratione cogitationibus seculi fuerit occupatus. ¶ Secundò, pertinet ad propinquam præparationē consideratio suiipsius. Bernar. ad fratres de mōte Dei: Debemus nosmetipsos corā Deo cōstituere, quasi facie ad faciē, & in lumine eius prospicere tribulationem de nobisipsis nobis uenientem. Isidor. Quum Deo assistimus, gemere & flere debemus, reminiscentes quàm grauia sunt quæ commisimus, quàm dura inferni supplicia quæ timemus. Dicebat quidā, quòd latrones & tyranni docuerant eum orare. Latro attēdens quid fecit, & quod tormentū sibi præparatum sit, inter hæc duo cum multis lachrymis misericordiam petit. Tyranni uerò ea quę sunt miserabiliora in eis improbissimè ostendunt, & quæ sana sunt abscondunt, ut magnitudo misericordiæ ad misericordiam excitet. 3. Reg. 8. Si quis cognouerit plagam cordis sui, & extenderit manus suas in domo hac, tu exaudies in cælo. Ex cōsideratiōe peccatorū prouenit luctus, qui multum ualet in oratione, ut inferius ostendetur. Isido. Peccatorū recordatio mœrorē gignit: luctus uerò mētem puriorē reddit: quod sic ualet ad hoc ut oratio exaudiatur. Augu. Mūda tantum cubiculum cordis, intus est qui exaudiet. Et super illud Psal. Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus. dicit gl. Puritas orationis auditur. Libanus Hebræa lingua candor interpretatur. Lingua uerò Græca thus. Cādor enim puritatis, & deuotio orationis quæ in thure designatur, cōgruè sibi iunguntur. Item ex cōsideratione peccatorū humilitas prouenit, quę multū iuuat orationē. Eccle. 35. Oratio humiliātis se, nubes penetrabit. Item consideratio status periculosi multum ualet ad augmētum desiderii. Magnitudo uerò desiderii multum iuuat orationē ad hoc ut exaudiatur: ut inferius patebit. ¶ Tertiò, pertinet ad præparationem propinquā, ut attendatur ad eum cui sacrificiū orationis offert. In Psalm. Vacate & uidete, quoniam ego sum Deus. Multū deberet nos reddere attentos in oratione hoc, quòd cū Domino maiestatis loquimur.

Gen.

Gen.18.dicit Abrahã:Loquar ad Dominum meum, cùm sim puluis & cinis. Bern.loquẽs de proficiente: Admonendus est, inquit quãta potest puritate cordis intendere in eum, cui sacrificium orationis offert, seipsum intẽdere qui offert, intelligere quid offert. Quantum enim uidet uel intelligit illũ cui offert, tantũ est ei in affectu. Sicut secundũ ligna syluæ exardescit ignis. Eccle.28. Sic secundum diuersas meditationes de Deo, sequuntur diuersæ affectiones. Meditationẽ iustitiæ diuinæ sequitur affectio timoris: meditationem misericordiæ, affectio spei: meditationẽ sapientiæ omnia uidentis, affectio erubescentiæ: meditationem bonitatis uel beneficentiæ, affectio gratitudinis uel amoris: meditationẽ suauitatis diuinæ, affectio quæ potest dici sancta esuries. Secundũ uerò affectũ mentis sequitur affectus orationis. Augustinus de orãdo Deo, ad Probã: Dignior, inquit, sequetur effectus quẽ feruẽtior præcedit affectus. Affectio spei specialiter ualet ad impetrandũ. Bern. Quatenus in bonis Domini pedẽ fiduciæ porrexeris, eatenus posidebis. Idem: Nihil omnipotentiam uerbi clariorem reddit, quàm quod omnipotẽtes facit omnes qui in se sperant. Deniq; omnia possibilia sunt credenti. Voluit Christus orantes specialiter attendere, quòd Deus pater, Deus deorũ est, ut fiduciam haberent impetrãdi quod peterent. Naturale enim dinoscitur esse patris, filiis utilia prouidere. Vnde cum dixissent discipuli ei: Domine, doce nos orare: Respõdit, Cum oratis, dicite: Pater noster. Lu.11. Et in eodem: Si uos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis uestris: quanto magis Pater uester cælestis, dabit spiritum bonum petentibus se? Et Iob 16. Si quid petieritis Patrẽ in nomine meo, dabit uobis.

De impedimentis Orationis.

CAP. V.

Dixit abbas Euagrius: Magnũ est quidẽ sine impedimẽto orare, maius etiã est psallere sine impedimẽto. Dicebat abbas Agathon: Nullũ laborẽ tantum esse in religione, quantum orare Deũ. Diabolus enim nullũ opus tantũ conatur interrũpere, quãtum orationẽ deuotã. Aliud enim opus quousq; perficiatur habet aliquam requiem, oratio autem nullam. Et possunt enumerari duodecim impedimenta orationis. ¶ Primum est, peccatũ orantis. Esa.1. Quum multiplicaueritis orationes uestras, non exaudiã: manus enim uestræ sanguine plenæ sunt. In Psal. Iniquitatem si aspexi in corde meo, nõ exaudiet Dominus. Esa.59. Peccata uestra absconderũt faciem eius à uobis ne exaudiret. Ierem. 5. Peccata uestra prohibuerunt bonũ à uobis. Thren.3. Nos iniquè egimus, & ad iracundiam prouocauimus: idcirco inexorabilis

bilis es. In eodem: Opposuisti tibi nubem, ne transiret oratio. Io. 9. Scimus quia Deus peccatores non audit, &c. ¶ Secundum est orantis dubietas. Iac. 1. Postulet in fide, nihil hæsitans. Et subditur de hæsitante: Non æstimet homo ille, quòd accipiat aliquid à Domino. Bernard. Indignus cælesti benedictione esse cõuincitur, qui Deum dubio quærit affectu. ¶ Tertium est, quòd non petitur quod petẽdum est: quia scilicet uile est quod petitur uel nõ expediens petenti. Io. 16. Vsque modo non petistis quicquam in nomine meo. Glo. quod aliquid sit comparatione rei permanentis. Matt. 20. Nescitis quid petatis. dictum est filiis Zebedæi petentibus honorem. Et Paulo petenti amotionem stimuli quæ sibi non expediebat, dictum est: Sufficit tibi gratia mea: nam uirtus in infirmitate perficitur. Ideò frequenter ecclesia non exauditur petendo amotionem tribulationum. Esaiæ 26. Misereamur impio, & nõ discet facere iustitiam. Iac. 4. Petitis, & nõ accipitis, eo quòd male petatis. Isidor. Multi orantes non exaudiũtur: prouidet enim Deus illis meliora quàm petunt. Sicut cõtingere solet paruulis, qui ne in scholis uapulent, Deum exorãt: sed non datur illis postulationis effectus, quia impedit talis exauditio ad profectũ. ¶ Quartũ est, indignitas eius pro quo oratur. Ierem. 7. & 11. Noli orare pro populo isto, neq; assumas pro eis laudẽ & orationem: quia non exaudiã. Eiusdem 15. Si steterint Moyses & Samuel corã me, non est anima mea ad populum istum. ¶ In Vitis patrum quidam frater patiebatur molestiam à spiritu fornicationis, & abiit sæpe ad seniorẽ ut pro se oraret. Cùmque freqũẽs oratio senioris eum nõ iuuaret, Dominus nocte seniori ostendit negligentiã fratris esse in causa quare non exaudiretur. Vidit enim senior monachũ sedentem, & spiritum fornicationis in diuersis formis mulierum ludentem apud ipsum. & ipsum cum eis delectari. Vidit etiã angelum Domini astantem & indignantẽ grauiter cõtra eundem fratrem, quia non surgebat nec prosternebat se in orationibus ante Deũ, sed magis delectabatur in cogitationibus suis: cognouit ergo senior culpã fratris esse quòd ipse nõ exaudiebatur pro eo, & dixit fratri: Impossibile est discedere à te spiritũ fornicationis, aliis pro te orantibus, nisi tu ipse laborem assumas in ieiuniis & orationibus, & uigiliis, rogãs Dominum cum gemitu. Audiẽs frater uerba senioris, compunctus est corde, & per afflictionẽ corporis meruit misericordiam. ¶ Quintum est, cogitationũ malarum multitudo. Eccles. 10. Muscæ morientes perdunt suauitatem unguenti. Genes. 15. Abigebat Abraham uolucres à sacrificio. 1. Machab. 2. Templum eius

ſicut homo ignobilis. Templum ſpirituale eſt ut homo ignobilis, cùm immundis cogitationibus occupatur. ¶ Sextum eſt, cōtemptus diuinæ legis. Prouerb. 28. Qui declinat aurem ſuam ne audiat legem, eius oratio erit execrabilis. Prou. 1. Inuocabunt me, & non exaudiā, &c. eò quòd exoſam habuerunt diſciplinā. ¶ Septimū eſt, durities. Quæ duplex eſt: quædam in pauperes, de qua Prouerb. 21. Qui obturat aurem ſuam ad clamorem pauperis, clamabit ipſe, & non exaudietur. Alia eſt ad eos qui offenderunt, quum aliquis non uult eis remittere. Eccleſ. 28. Relinque proximo tuo nocenti te: & tunc deprecanti tibi peccata ſoluentur. In eodem: Homo homini ſeruat iram, & à Deo quærit medelam. Marc. 11. Cùm ſtabitis ad orandū, dimittite ſi quid habetis aduerſus aliquē, & Pater ueſter qui in cęlis eſt, dimittet uobis peccata ueſtra. Quòd ſi nō dimiſeritis, nec Pater ueſter cęleſtis dimittet uobis peccata ueſtra. ¶ Octauū eſt, peccati additio. Eccleſia. 34: Vnus orans, & unus maledicens: cuius uocē exaudiet Dominus? Opus malum orationi additum eſt quaſi quędam maledictio uel mali imprecatio, quæ orationi aduerſatur. Qui peccatum addit, quaſi elōgat ſe à Deo: & ideo difficilius à Deo exauditur. Pſal. Qui elongant ſe à Deo, peribūt. Item: Prolongauerunt iniquitatem ſuam. Eſa. 55. Inuocate eum dum prope eſt. Iacob 4. Appropinquate Domino, & appropinquabit uobis. Deo appropinquat, qui à malo opere ceſſat. De hoc impedimento & præcedenti, tangit Iſidorus, dicens: Duobus modis oratio impeditur ne impetrare quiſquam ualeat poſtulata: hoc eſt, ſi aut quiſque adhuc mala committit, aut ſi delinquenti ſibi debita non dimittit. Idem: Sicut nullū proficit in uulnere medicamentū: ſi adhuc ferrum in eo ſit: ita nihil proficit oratio illius, cuius adhuc dolor in mente uel odiū manet in pectore. ¶ Nonū eſt, diaboli ſuggeſtio, quę multos ab oratione retrahit. Vnde Greg. in dialogo. In quadam abbatia Pompeiani abbatis, quidā monachus non poterat ſtare in oratorio in oratione, ſed ſemper exiuit, qui ſæpe correptus noluit ſe emendare. Sed cum quadā die beatus Benedictus ueniſſet ad eum corripiendū, uidit quendā nigrū puerulū tenentē eum per fimbriam ueſtimenti. Cúmque oraſſent per biduum Benedictus, Pōpeianus & Maurus, illi tres uiderūt puerulū illū, & beatus Benedictus monachum uerbere corripuit, & dæmon receſsit, acſi ipſe eſſet uerberatus. ¶ Decimum eſt, prauitas deſiderii. Auguſt. Seruat tibi Deus quod non uult tibi citò dare, ut diſcas magna magnè deſiderare. Greg. in Moralibus: Aeternā uitā ſi ore petimus, nec tamen corde deſideramus clamantes

mãtes tacemus. Psal. Tacui dum clamarẽ tota die. ¶ Vndecimum est, petentis impatientia. 1. Reg. 28. Consuluit Saul dominũ, qui non respõdit ei. Et sequitur: Dixitque Saul: Quærite mulierem habentẽ pythonẽ. Iudith 9. Humiliũ & mansuetorũ semper tibi placuit deprecatio. ¶ Duodecimum est defectus perseuerantiæ in orando. Luc. 11. Si perseuerauerit pulsans, &c. Psalm. Benedictus Deus, qui non amouit, &c. Aug. Si nõ est amota oratio, securus esto, ꝙ nec misericordia.

Quando sit orandum. CAP. VI.

TEmpus orandi Dominus determinat Luc. 18. dicẽs: Oportet semper orare, & non deficere. Et eiusdem 21. Vigilate, inquit, omni tempore, &c. Non debet miles Christi scutum orationis mouere dum bellũ durat. Bellum autẽ durat, quum durat uita præsens: militia enim est uita hominis super terram. Iob. 7. Sap. 18. Homo sine querela proferẽs suæ seruitutis scutum orationem, resistit iræ. 1. Thess. 5. Sine intermissione orate. Pericula nunquam desunt, ideò continuè indigemus Dei adiutorio. Nunquam deest miseria, ideò continuè indigemus Dei misericordia. Ideo si fieri posset, semper esset orandum. Sed quia alia negotia hoc non permittunt, præmittẽda est oratio operibus nostris, & etiam intermiscẽda. Hieronymus ad Paulam: In principio cuiuslibet operis præmitte dominicam orationẽ, & signum crucis in fronte. Idem: Sicut militem sine armis ad bellum exire non conuenit: ita homini Christiano procedere non licet quolibet sine oratione. Bernar. Hauriendus est, sæpe lectionis serie affectus, & formãda oratio quæ lectionem interrumpat. Hieron. Orationi lectio, lectioni succedat oratio. Breue uidebitur tempus, quod tantis operum uarietatibus occupatur. Oratio & gratiarũ actio deberẽt magnã partẽ uitæ nostræ occupare. Oratio opera nostra deberet præcedere, gratiarũ actio sequi. Cum uidemus mala uel in nobis, uel in aliis, orandum esset. Cùm uidemus bona in nobis, uel in aliis gratiarũ actioni esset instãdum. 1. Thessal. 5. Sine intermissione orate, in omnibus gratias agite. Bern. ad fratres de monte Dei: Charitas tot modis in oratione, uel gratiarum actione in Deum se iugiter refundit, quot in suis, uel necessitatibus, uel consolationibus, in proximi etiam, uel compassionibus, uel congratulationibus causales in hoc materias inuenit pius affectus. Orationi uerò præcipuè intendendũ est, uel cùm maior est necessitas, uel maior temporis opportunitas. Maior necessitas orandi est, ut cùm aliquã gratiam à Deo recepimus. Tunc enim instandum est apud eum, qui dedit eam, ut nobis cõseruet: quia ut ait Greg. citò bonum amittitur, nisi à lar-

giente custodiatur. Poëta: Non minor est uirtus, quàm quærere, parta tueri. ¶ Quanto aliquis plus habet quod posſit amittere, tanto diligẽtior & magis ſolicitus debet eſſe de cõſeruatione. Ideo dominus ſacramento baptiſmi ſuſcepto, orationi ſe dedit. Luc. 3. Itẽ neceſsitas orãdi eſt, cùm aliqua ardua opera facturi ſumus. Ideo dominus electurus apoſtolos orationẽ præſumit. Luc. 6. Itẽ neceſsitas orãdi eſt, cùm imminet tribulatio, uel ſibi, uel proximo. Vnde Dominus imminente paſsione ſua, ter orauit. Matt. 26. Et orationẽ ſuã multum protẽdit Luc. 22. Factus in agonia prolixius orabat. Et Matth. 13. legitur quòd aſcendit in montẽ orare: & innuitur cauſa illius orationis, quum ſubditur: Nauicula autem in medio mari iactabatur fluctibus. De temporis uerò opportunitate notandum, quòd Bern. oſtẽdit tres horas diei multũ opportunas eſſe orationi, dicẽs fratribus de monte Dei: Extra illas horas de quibus dicit propheta, Septies in die laudem dixi tibi: matutinum aut ueſpertinum, aut mediæ noctis ſacrificiũ maximè obſeruandum eſt. Non enim ait Propheta fruſtrà, Mane aſtabo tibi, & uidebo, ſed quia tunc à curis exterioribus adhuc ſumus ieiuni. Et dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo: eleuatio manuum mearum ſacrificiũ ueſpertinũ: quia tunc ab huiuſmodi impedimentis inuenimur digeſti, qui etiam in nocturnis uigiliis noſtris, quibus media nocte ſurgimus ad confitendũ nomini domini, confeſsionis eundem ordinem contexens: In die, inquit, tribulationis meæ Deum exquiſiui manibus meis in nocte contra eum. Et alibi in Pſal. Media nocte ſurgebam ad cõfitendum tibi. ¶ Ad orandum mane mouemur exẽplo Chriſti, Marci 1. Diluculo ualde ſurgens Ieſus, egreſſus abiit in deſertũ locum: ibique orabat. ¶ Ad orandũ ueſpere, Matth. 14. ubi ſic legitur: Dimiſſa turba, aſcendit in montem ſolus orare: ueſpere autem facto, ſolus erat ibi. ¶ Ad orandum nocturno tempore, Luc. 6. Vbi legitur quòd erat pernoctãs in oratione. Efficaciam matutinæ orationis oſtendit Iob 8. Vbi dicitur: Si diluculo conſurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus, ſtatim euigilabit ad te. Et filii Iſraël mane colligebãt manna. Exo. 16. Dulcedo enim Spiritusſancti tali hora impetrãda eſt. Sap. 16. Oportet præuenire ſolem ad benedictionẽ tuam. Conſueuerũt diuites eleemoſynam dare pauperi, qui mane eis primo occurrit. Itẽ tempus oportunũ ad orandũ eſt dies Paraſceues, in qua Dominus adeò largus fuit, quòd matrem ſuam dedit Ioanni, regnũ latroni, corpus & animam in redẽptionẽ humano generi. Ideo eccleſia illo die pro omnibus

orat

orat, Iudæis, paganis, schismaticis, hæreticis. Item tẽpus opportunũ est ad orãdum ante Ascensionem domini, quãdo aduocatus ecclesiæ, secũdum repræsentationem nostram, uadit ad curiam cælestẽ: tunc enim formandæ sunt petitiones. Item tempus opportunũ ad orandũ, est tempore medio inter Ascensionẽ & Pentecosten. Consueuerũt enim filii regũ dare larga munera suscepto regno. In Psalm. Scitote quoniã mirificauit dominus sanctũ suũ, Dominus exaudiet me, cùm clamauero ad eum. Itẽ tempus idoneum ad orandum est, in magnis solennitatibus. Consueuerunt enim principes in festis magnis magna munera dare.

Vbi sit orandum. CAP. VII.

NOtandum, quòd ubique orandum est, cùm ubique sint pericula, & ubique Dei auxilio indigeamus. 1. ad Timot. 2. Volo uiros orare in omni loco, leuantes puras manus. Sap. 14. Creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentatiõnẽ animæ hominũ, & in muscipulam pedibus insipiẽtiũ. Specialiter locus idoneus ad orandum, est locus secretus. Isid. de Summo bono: Oratio priuatis locis opportunius funditur. Matth. 6. Tu autẽ cùm oraueris intra in cubiculum tuũ, & clauso ostio ora Patrẽ tuum. Eiusdẽ 14. Christus dimissa turba ascẽdit in montem solus orare. Et Marc. 1. dicitur quòd abiit in desertũ locum, ibique orabat. Et Lucæ 22. Auulsus est à discipulis suis quantum iactus est lapidis, & positis genibus orabat. Item locus idoneus ad orandum est templum materiale Deo dedicatũ. Matth. 21. Domus mea domus orationis uocabitur. 3. Reg. 9. Exaudiui orationẽ tuam, &c. sanctificaui domum istam, &c. & erunt ibi oculi mei, & cor meum cunctis diebus. 2. Paral. 7. Oculi mei erũt aperti, & aures meæ erectæ ad orationem eius, qui orauerit in loco isto. Et subditur: Elegi, & sanctificaui locũ istum; ut sit nomen meum ibi in sempiternum, & permaneant oculi mei, & cor meum ibi cunctis diebus. In eodem: Quum complesset Salomon fundens preces: ignis descẽdit de cælo, & deuorauit holocausta, & uictimas, & maiestas domini repleuit domum. Exod. ultim. Postquàm cuncta perfecta sunt, operuit nubes tabernaculũ testimonii, & gloria domini impleuit illud. Christus multũ frequẽtabat templũ materiale. Luc. 19. Erat quotidie docens in templo. Et eiusdem 21. Erat cunctis diebus docẽs in templo. In templo inuẽtus est à matre sua. Luc. 2. & ait: Nesciebatis quia in his quæ sunt Patris mei oportet me esse? Eiusdem 19. Intrauit Iesus in templum. Chrysost. Proprium erat boni filii, ut ueniẽs primùm ad domũ curreret patris. Tu autem imitator Christi factus, intrãs ciuitatẽ, primũ ante omnes actus ad ecclesiã curras, & super

Matth.21. Dicit Gloss. Ingressus urbem primò templũ adiit, dans formam religionis, ut quocunq; imus, domũ orationis, si ibi est, primum adeamus, & per orationes Deo commendati ad agenda negotia secedamus. Item locus idoneus ad orãdum est templum spirituale, scilicet cor mundum & purum. Cor carnale uel malignũ, stabulum, uel spelunca latronũ potius esse uidetur, quàm templũ. 1. ad Cor. 3. Templum Dei sanctum est, quod estis uos. Psal. Domum tuã decet sanctitudo. 3. Regũ 6. Nihil erat in templo quod non auro tegeretur. 1. ad Corint. 3. Nescitis quia templũ Dei estis, & Spiritus Dei habitat in uobis? Ioan. 4. Spiritus est Deus: & eos qui adorãt eũ, in spiritu, & ueritate oportet adorare. 1. ad Corint. 14. Orabo spiritu, orabo & mente.

Quo modo sit orandum.

CAP. VIII.

ATtente orãdum est. Vnde super illud 1. Pet. ulti. Vigilate in orationibus. dicit Gloss. Nõ animus cogitet aliquid præter id solum quod precatur. Indiscretè orare uidetur, qui Deũ precatur, ut ei intendat: ipse uerò nec sibi, nec Deo intendit, sed quod deterius est, immunda in corde uersando fœtorem horribilem aspectu Dei ingerit. Reuocare debet cor suum, qui uult orare, 2. Reg. 7. ait Dauid: Inuenit seruus tuus cor suũ, ut oraret te. Potius orãdũ est corde, quàm ore, 1. Regũ 1. Anna loquebatur in corde suo, & uox illius penitus nõ audiebatur. Mat. 6. Orantes autem nolite multum loqui. Aug. Diu orare cùm uacat, nõ est improbũ neque inutile; neque enim hoc est orare in multiloquio, si diutius oretur; aliud est sermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipso domino scriptum est, quòd pernoctauerit in oratione. Luc. 6. Absit ab oratione multa locutio, sed non desit multa precatio, si feruens perseuerat intentio. Nam multũ loqui in orãdo, est rem necessariã superfluis agere uerbis. Multum autẽ precari est ad Deũ quẽ precamur diuturna, & pia cordis excitatione pulsare; ꝙ plerũque plus gemitibus, quàm sermonibus agitur. Item orandũ est cum magnitudine desiderii. Deut. 4. Cùm quæsieris dominum Deum tuum, inuenies eum: si tamẽ toto corde quæsieris. Ierem. 29. Cùm quæsieritis me in toto corde uestro, inueniar à uobis. Magnitudo desiderii clamor est quem Deus exaudit. De quo clamore. Exo. 14. Quid clamas ad me? dicit dominus ad Moysen. Et Daniel. 13. Exclamauit uoce magna Susanna. Dilatatio desiderii est quasi præparatio cordis, ut sit capax eius quod petitur. Aug. Cur petere, quærere, pulsare nos cõpellit, qui nouit quid nobis sit necessariũ priusquam petamus: nisi quia uoluit exerceri nostrũ desiderium in orationibus, quo

possim

possimus capere; quod præparat dare? Item Aug. Si aliquando dominus tardius dat, cōmendat dona, non negat. Diu desiderata dulcius obtinentur: cito autem data uilescunt. Seruat tibi Deus, quod nō uult citò dare, ut tu discas magna magnè desiderare. Item orandū est cum gemitu, & lacrymis. Exod. 2. Audiuit gemitum eorum. 1. Reg. 1. Cùm esset Anna amaro animo, orauit ad dominum flens largiter. In Psal. Auribus percipe lacrymas meas. Gl. Quæ lacrymæ uiolentæ sunt in precibus. Eccl. 35. Non despiciet preces pupilli, nec uiduam si effundat loquelam gemitus. Et eodem subditur de lacrymis uiduæ: A maxilla usque ad cælum ascendūt. Esa. 37. Audiui orationem tuam, & uidi lacrymas tuas. Osee 12. dicitur de Iacob luctante cum angelo: Fleuit & rogauit eum. Et Iudith 8. Indulgentiā illius fusis lacrymis postulemus. Heb. 1. Preces supplicationésque cum clamore ualido, & lacrymis offerēs, exauditus est pro sua reuerentia. ¶ Item orandū est humiliter. Psal. Respexit in orationem humiliū, & nō spreuit preces eorū. Eccl. 35. Oratio humiliātis se, nubes penetrabit. Iudith 9. Humiliū & mansuetorū semper tibi placuit deprecatio. Humilitate obtinuit Chananæa à Christo quod uoluit, catello se cōparās, cùm Christus eam cani comparasset. Matt. 15. & Marc. 7. habetur quòd Christus ei dixerit, Propter hunc sermonē uade, exiuit dæmoniū de filia tua. Mat. 8. Post illud uerbū humile Cēturionis, Domine, nō sum dignus, ut intres sub tectū meū: dictū est ei à Christo, Sicut credidisti, fiat tibi. Et Luc. 15. Postquā filius prodigus dixit, Non sum dignus uocari filius tuus: pater accurrēs cecidit super collū eius. ¶ Itē orandum est confidenter sicut orabat Dauid: Miserere, inquit, mei, quoniā in te cōfidit anima mea. Item orandū est perseueranter: ut ostēdit dominus Luc. 11. exemplo amici qui panes necessarios accōmodauit, improbitate amici deprecātis deuictus. Et exemplo iudicis iniqui Deū nō timentis, & homines nō reuerētis, qui improbitate uiduæ uictus, uindictā fecit ei de aduersario ipsius. Lucæ 8. Apostoli perseuerando in oratione, Spiritum sanctum accipere meruerunt. Act. 1.

Quid in oratione sit petendum.

CAP. IX.

In oratione petēda sunt, gloria & gratia: siue regnū & iustitia regni. Matt. 6. Primū quærite regnū Dei, & iustitiā eius, & hæc omnia adiicientur uobis. Non monet dominus, ut temporalia quærātur. ¶ Primò, quia nō sunt digna peti. Bona infima sunt, & incuruantur, qui amant, & quærūt ea. Quæ incuruatio dæmonibus placet. Esa. 51. Incuruare, ut transeamus. Bern. Noli acquiescere dicēti, Incuruare, ut transeamus: nō enim est transiturus,

sed te grauiter oppressurus. In Psal. Miser factus sum, & curuatus sum usq; in finem. ad Coloss. 3. Quæ sursum sunt quærite, non quæ super terrã. ¶ Secundo quia temporalia debentur his qui habẽt iustitiam regni. Iustitia enim regni filios facit. Filiis uerò debetur prouisio. Vnde super illud, Et hæc omnia adiicienter uobis, dicit gloss. Quia omnia sunt filiorum, & ideo hæc omnia adiicienter etiam non quærentibus, quibus si subtrahũtur, ad probationẽ est, si dantur ad gratiarum actionẽ. ¶ Tertio, quia nescit homo utrum sibi expediat temporalia habere, cùm ut frequentius possessoribus suis noceant: Prouerbiorum 1. Vsquequo stulti ea quæ sunt noxia cupient? Et super illud 2. ad Corin. 13. Virtus in infirmitate perficitur. Dicit gl. Aug. Cum ea quę Deus laudat & promittit petitis, ab illo securi petite: illa enim propitio Deo conceduntur. Quando autem petitis temporalia, cum modo petite, & cum timore illi committite: ut si prosint, det: si scit obesse, nõ det. Quid enim obsit uel prosit medicus nouit, non ęgrotus. Item notandum, quòd super illud Matt. 26. Et orauit tertiò eundem sermonem dicens. tangit glo. tria à nobis petenda. Tribus uicibus, inquit, orauit, ut & nos à præteritis peccatis ueniam, à præsentibus malis tutelam, & à futuris periculis cautelam oremus. De primo Ecclesia. 38. Fili, in infirmitate tua ne despicias teipsum: sed ora dominum, & ipse curabit te. De secundo, Matthæi 26. Vigilate & orate ut non intretis in tentationem. De tertio, Lucæ 3. Vigilate in omni tempore, orantes ut digni habeamini fugere quæ uentura sunt. Item notandũ q; in oratione petere possumus ut Deus custodiat nos ab occasione peccandi. Exẽplo Salomonis dicentis Prouerb. 30. Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, sed tribue tantum uictui meo necessaria, ne fortè illiciar ad negandum, & dicam, Quis est dominus? aut egestate cõpulsus furer, & periurem nomen domini mei. Item possumus in oratione petere id quod dat nobis occasionem salutis: ut eos qui nos rectè instruant, secundum admonitionem Christi. Matth. 9. Rogate dominũ messis, ut mittat operarios in messem suam.

De speciebus Orationis. CAP. X.

ORatio potest diuidi in orationem fructuosam & infructuosam. Fructuosa oratio multas habet species. Quædã enim fit uerecundo, & humili affectu. Qualis fuit oratio publicani, qui non audebat oculos suos in cælum leuare. Lucæ 18. Item talis fuit oratio filii prodigi, qui ait ad patrem suum: Pater peccaui in cælum & coram te, iam non sum dignus uocari filius tuus. Luc. 15. Verecundia multũ placet Deo in pœnitẽte, sicut impudentia displicet ei in peccatore. Ber.

Quan

Quantum displicet Deo impudentia peccatoris, tantum placet ei erubescentia pœnitentis. Similiter humilitas orantis multum placet ei. Bernard. Citius placas Deum, si mensuram tuam seruaueris, & altiora te ne quæsieris. Quædam oratio fit in puro affectu. sic orauit Susanna. Dan. 13. dicens: Domine Deus, tu scis quia hæc isti malitiose composuerūt aduersum me. ¶ Alia species orationis fit lato affectu. Sic orauit Moyses Exod. 32. dicens: Aut dimitte eis hanc noxam: aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. Alia oratio fit grato affectu. Sic monet Apostolus o[illegible]re ad Col. 4. Orationi insta[illegible] uigilantes in ea gratiarum a[illegible]ne. Oratio infructuosa similiter multas habet species. Quædam enim est simiatica, quæ solis labiis fit. De qua Matt. 15. Populus hic me labiis honorat: cor autē eorum longe est à me. Esa. 29. sic habetur: Appropinquat populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me: cor autem eius longè est à me. Aug. Sicut uox sine modulatione quasi uox picarū: sic oratio sine deuotione quasi mugitus boum. Idem Aug. Quid prodest strepitus labiorum, si mutū est cor? Qualis differentia inter paleam & granum, & inter similam & furfur, & inter pellem animalis & ipsum animal: talis est differentia inter sonum uocalis orationis, & deuotionē cordis. Praui pastores pro animali solam pellem reddunt: quibus similes sunt qui malè orant, tantum exteriorem sonum uocalis orationis habentes. ¶ Et notandum quòd deuotio sic describitur: Deuotio est teneritudo cordis, qua quis de facili in lacrymas resoluitur. Vel sic, Deuotio est feruor bonæ uoluntatis, quem mens cohibere non ualens certis manifestat indiciis. Deuotio est medulla holocaustorum. Sine ipsa holocausta sunt arida. Psal. Holocausta medullata offeram tibi. ¶ Alia species infructuosæ orationis est oratio præter opera: qualis fuit oratio Eliæ, cùm petiit animæ suæ ut moreretur. 3. Reg. 19. ¶ Tertia species est saluti contraria. Qualis fuit oratio Pauli petētis à se stimulū amoueri. 2. ad Corint. 12. ¶ Quarta species est oratio præsumptuosa. Qualis fuit oratio filiorū Zebedæi, qui uolebant peruenire ad regnū, non per calicis potū: quibus dictū est, Nescitis quid petatis. Matt. 20. ¶ Quinta species est oratio ridiculosa. Qualis est oratio hypocritarū, qui elati de multitudine operū suorū, Deū quasi irridēt, dū manibus plenis eleemosynā gratiæ ab eo petunt. Talis fuit oratio superbi Pharisæi, dicētis: Ieiuno bis in sabbato, decimas do omniū quæ possideo. Luc. 18. Vacuas oportet esse manus hominis per humilitatē, ad hoc ut eleemosyna gratiæ ei à Deo detur. Itē oratio hypocritarū ridiculosa est, qui manus ten-

dunt ad terram, cùm eleemosynam petũt ab eo qui est in cęlis, terrenam enim mercedem quęrunt in operibus suis. ¶ Item potest diuidi oratio in postulationem & obsecrationem, & orationem strictè sumptam. Et sumitur hęc diuisio ex illo uerbo 1. ad Timo. 2. Obsecro ergo primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones. Membra uerò ista notificat Bern. in epistola ad fratres de mõte Dei, his uerbis: Postulatio, inquit, est circa obtinenda tẽporalia & necessaria uitæ huius, in qua Deus postulantis quidem approbans bonam uoluntatem, facit tamen quod ipse melius iudicat & dat libenter sequi postulantẽ. Ad postulationẽ pertinet petere tranquillitatem pacis, sanitatem corporis, tẽperiem aëris. Obsecratio est in exercitiis spiritualibus anxia ad Deum instantia. Oratio est hominis Deo adhærentis affectio, & familiaris quædam & pia allocutio. Gratiarum actio est in intellectu & cognitione gratiæ Dei bonę uoluntatis indeficiẽs & interflexa intẽtio. In postulationibus, piè ac fideliter est orandum, sed non est illis pertinaciter inhærendum, quia nos nescimus, sed Pater noster qui est in cęlis, quid in tẽporalibus istis necesse est nobis. Obsecrationibus insistendũ est, sed in omni humilitate & patientia, quia nõ afferunt fructũ nisi in patiẽtia. Nonnunquam enim cùm celerius gratia non subuenit, fit obsecráti cælum æneum, & terra sua ferrea. Et cùm relicta sibi humani cordis duritia, ad uotũ exaudiri nõ meretur: anxietas desiderantis negari sibi existimat quicquid differtur. Cúmq; sicut Chananæa illa præteriri se aut despici gemiscit, quasi in immunditia carnis præterita sibi peccata imputari uel improperari imaginatur. Nonnũquã uerò sine labore petens accipit, quærens inuenit, & pulsanti aperitur, & consolationes ac suauitates orationis inuenire tandẽ meretur labor obsecrationis. Nonnũquam etiam puræ orationis affectus & bonæ affectionis suauitas non in[...]itur, sed quasi inuenit eũ nõ petentem, & quasi nescientem gratia pręuenit, & tanquã genus seruorum suscipitur in mensa filiorũ, & rudis adhuc & insipiens animus in eum orandi assumit affectum, qui pro merito sanctitatis reddi solet meritis perfectorum. Quod cùm fit, agitur ut uel in iudiciũ suum negligendi, non liceat nescire quid negligat: uel ut prouocatio charitatis amorẽ in eo ultro se proferentis accẽdat. In quo, proh dolor, multi falluntur: quia cùm pane pascuntur filiorum, iam se filios esse arbitrantur: & deficientes unde proficere debebant, ex uisitante gratia euanescunt à conscientia sua, se esse aliquid arbitrantes, cùm nihil sint. ¶ Item oratio sic potest diuidi. Est oratio quam

aliquis

aliquis pro se ad Deum dirigit: & est oratio qua aliquis pro alio intercedit, quæ suffragium dicitur, quod suffragium humiliter petendum est, & maximè à sanctis qui iam beati sunt. Iob. 5. Ad aliquem sanctorum conuertere. Populus etiam humiliter debet suffragium petere à ministris ecclesiæ. Leuiti. 3. Rogante pro eis sacerdote, propitius erit eis Dominus. Item habetur eiusdem 5. & Num. 16. Deprecatus est Aaron pro populo, & plaga cessauit. Ministri etiam ecclesiæ suffragiũ humiliter debent petere à populo, exẽplo Pauli ad Rom. 15. Obsecro, inquit, uos fratres per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem Sancti spiritus, ut adiuuetis me in orationibus uestris pro me ad Deum. ¶ Item petendum est suffragiũ ab his qui creduntur esse speciales Dei amici. Iob 42. Iob seruus meus orabit pro uobis: faciem eius suscipiam. Illi uerò qui in Christo decedit, dicendum est illud Genes. 40. Memento mei cum bene tibi fuerit. Libenter debet orare unus pro alio. Iac 5. Orate pro inuicem, ut saluemini. Et 1. Io. 5. Qui scit fratre suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei &c. Multum etiam sperandũ est de suffragiis sanctorum. ad Philip. 1. Scio quòd hoc mihi proueniet ad salutem per uestram orationem. Idem ad Philemonem: Spero per orationes uestras donari me nobis. De commendatione, & expositione Dominicæ orationis, require in sermone illo epistolarum: Omnes unanimes in oratione estote. Isidor. de summo bono: Fidei symbolum & dominica oratio pro tota lege paruulis ecclesiæ ad cælorum regna sufficit capessenda, omnis enim latitudo scripturarum, in eadem oratione Dominica & Symboli breuitate concluditur.

De laude Dei, & de necessariis intendenti laudi diuinæ.

PARS. VIII.

NVnc tangendum est de laude Dei & gratiarum actione, quę orationibus suis consueuit ecclesia admiscere. Et primò de laude Dei. Ad quam multum incitat nos Sacra scriptura. Dauid: Immola Deo sacrificium laudis. Idem: Psallite Deo nostro, psallite &c. Ecclesi. 39. In omni corde & ore collaudate & benedicite nomen Domini. Hebr. 13. Offeramus hostiã laudis semper Deo. Apoc. 19. Laudẽ dicite Deo nostro omnes sancti eius, & qui timetis Deũ pusilli & magni. Ad laudandum Deum maximè incitat scriptura Psalmorum in tertia quinquagena, quæ in laude terminatur: Omnis spiritus laudet dominum: & in qua sunt tot psalmi incipientes uel à uerbo laudandi, uel confitendi uel cantandi. ¶ Item ad laudãdum Deũ incitat omnis creatura. Gregor. Mirum est, ꝙ homo semper Deũ non laudat: quia quælibet crea-

tura ad eum laudandum semper inuitat. Opera laudabilia artificem laudabilem ostẽdunt. Eccl. 9. In manu artificum opera laudabuntur. Prouerb. ulti. Laudent eam in portis opera eius. Augu. 4. libr. Confes. Si placent opera domini, ex his lauda: & in artificem eorum retorque amorẽ, ne in his quę tibi placent, tu displiceas. Idem intellige de aliis operibus Dei. Laudatio Dei est ualde nobilis operatio, cùm angeli & animæ iam beatæ huic operationi intendant. In Psal. Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te. Aug. in lib. de Ciuit. Dei: Vacabimus & uidebimus, uidebimus & amabimus, amabimus & laudabimus. Laudationem ponit ultimã operationẽ: ideo pallio cõparatur. Esa. 61. Palliũ laudis pro spiritu mœroris. Palliũ superponitur aliis uestibus. Bern. loquẽs de cælesti ciuitate, dicit ꝙ eius operatio est assidua Dei laudatio. multum gaudere deberet, qui in terris admittitur ad hanc cælestem operationem exercendam. Augustin. in lib. de doctrin. Christ. Deus cùm de illo nihil digni dici possit, admisit tamen humanæ uocis obsequium, & uerbis nostris in laude sua nos gaudere uoluit. Bernar. super Cant. Nihil ita propriè in terris repræsentat quendam cælestis habitationis statum, sicut alacritas laudantium Deum. Qui beati sunt perfectè Deum laudant: sed qui sunt in præsenti uita, imperfectè. Vnde iubilant. Iob 38. Cùm me laudarent simul astra matutina, & iubilarẽt omnes filii Dei. Gregor. Iubilatio dicitur, cùm cordis lætitia oris efficacia non impletur. Laudant angeli, qui iã tantæ claritatis latitudinem in sublimibus uident. Iubilant uerò homines, qui adhuc in inferioribus oris sui angustias sustinent. Bern. Semiuiuus in terra relictus semi laudare possum: ubi totus uixero, ibo totus in laudem. ¶ Loquela homini data est ad laudandũ Deum: & qui Deum non laudat, quasi mutus reputãdus est. Aug. in libro Conf. Væ tacentibus de te, quoniam loquaces muti sunt. Felix esset qui semper posset laudi diuinæ insistere. Hierony. Felix lingua quæ non nouit nisi de diuinis texere sermonẽ. In Psal. Semper laus eius in ore meo. Eccle. ult. Laudabo nomẽ tuum assiduè. Esa. 62. Tota die & tota nocte nõ tacebunt, operatio ista ualde est Deo gloriosa. In Psal. Sacrificiũ laudis honorificabit me. Tob. 12. Opera Dei reuelare & confiteri honorificũ est. Itẽ operatio ista homini ualde est utilis. Ipsa malignum spiritum fugat. 1. Reg. 16. Ecce spiritus domini malus exagitat te. Iubeat Dominus noster rex, & serui tui qui coram te sunt quærant hominem scientem psallere in cithara: ut quãdo arripuerit te spiritus domini malus, psallat manu sua, & leuius feras. Et subditur in hoc capitu.

Dauid

Dauid tollebat citharam, &c. & leuius habebat Saul: recedebat enim ab eo spiritus malus. In Psal. Laudās inuocabo dominū, & ab inimicis meis saluus ero. Item Spiritusancto uiam præparat. Greg. super Ezech. Cùm uox psalmodiæ per intentionem cordis agitur, omnipotēti Deo iter ad cor paratur. 4. Reg. 3. Cùm caneret psaltes, facta est super Eliseum manus domini. Item hominem lætificat. In Psalm. Exultabunt labia mea cùm cantauero tibi. Iacob. 5. Tristatur quis in uobis? oret æquo animo, & psallat. Gloss. Crebra psalmodiæ dulcedine nociuā tristitiæ pestē de corde expellat. Item ad Deū cor eleuat. Bernard. Cùm à corde foris missa fuerit omnis immunditia, oculos cordis attollunt meditatio admirabilis essentiæ Dei, & castę ueritatis inspectio, oratio munda & ualida, iubilus laudis, & desiderium ardens in Deum. ¶Et notandum, quòd homines maximè debent instare laudi diuinæ ex quo sunt redempti. Vnde nato Saluatore, facta est multitudo militiæ cælestis laudantiū Deum. Lucæ 2. ad prouocandum homines ad Dei laudem. Dauid: Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes. Et subditur causa: Terra dedit fructum suum. Terra dicitur beata Virgo, quæ dedit fructum sufficientem & hominibus & angelis ad ęternam refectionem. Esa. 52. Gaudete, & laudate simul deserta Ierusalem: quia consolatus est dominus populum suum, redemit Ierusalem. Fecit Salomon duo Cherubin in lateribus arcæ, habentes pedes obliquatos, & quasi ad iubilandum eleuatos, ut in tripudiis habent mulieres saltando iubilantes. Arca figurat Dominicum corpus. Duo Cherubin quasi iubilantes iuxta arcam, sunt clerici & religiosi, filiū Dei assumendo humanam naturam humiliatum laudantes & glorificantes. Item legitur Lucæ ulti. de discipulis, ꝙ post ascensionē domini reuersi sunt in Ierusalē, & erant semper in tēplo laudantes & benedicētes Deum. ¶Item notandum, ꝙ operatio ista discretè est exercēda. In Psal. Quoniam rex omnis terrę Deus, psallite sapienter. Item Bernardus: Psallite ei in uociferatione. Vociferatio est desiderii magnitudo. Vnde super illud Exod. 14. Quid clamas ad me? Dicit glos. Voces apud aures Dei non faciunt uerba nostra, sed desideria. ¶Et qui uult laudi Dei insistere, Primò prouidenda est munditia. Eccle. 15. Non est speciosa laus in ore peccatoris. In Psal. Confessio & pulchritudo in conspectu eius. Confessio, inquā, laudis. Cātico. 2. Sonet uox tua in auribus meis: uox enim tua dulcis, & facies tua decora. Deniq; sex sunt necessaria, quæ tangit Bern. super Cātic. 13. sermone, his uerbis: Immolātes hostiā laudis, & reddentes uota nostra de die in diem,

cure

curemus omni uigilantia iungere sensum usui, affectum sensui, exultationẽ affectui, grauitatem exultationi, humilitatẽ grauitati, libertatem humilitati, quo interdũ liberis purgatæ mẽtis passibus procedamus, & excedamus per inusitatas quasdam affectiones, speciales lætitias, in iubileis amœnitatib*, in lumine Dei, in suauitate, in Spiritusancto. Sensus iungẽdus est usui: id est, psalmorũ intelligẽtia cũ attẽtione prolationi uocis. Vnde super illud Psal. Psallite sapienter, dicit glo. Nemo sapienter facit quod nõ intelligit. Bern. Cibus in ore, psalmus in corde, non negligat anima illũ terere dentibus intelligẽtiæ suæ: ne si fortè integrum glutiat, frustretur palatũ sapore dulciori super mel & fauũ. ¶ Itẽ iungendus est affectus sensui. Bern. Nunquam intelliges Dauid, donec ipsa experientia ipsos Psalmorũ indueris affectus. Dauid intelligit in illo psalmo, Domine ne in furore: qui affectum timoris induit, ut ad intuitum illius furoris quem Deus exercebit in die illa cõtremiscat. Hiero. Quoties illam diem cogito, toto corpore contremisco. Dauid intelligit in illo Psal. Deus iudiciũ tuum regi da: qui districtionem extremi iudicii timet, & ad Christum timorem habet. Duplici enim affectu incitabatur Psalmista, quum illud peteret. Item exultatio iungenda est affectui. Vnde Hierony. Malo psalmum unum cum hilaritate mentis decantare, quàm totum psalterium cum torpore, fastidio, & acedia. Item quia leuitas solet comitari exultationem, iungenda est grauitas exultationi. Dauid: In populo graui laudabo te. Item: Exultate ei cum tremore, & quia homines graues solent contemnere homines leues, uel fauorẽ uanæ gloriæ de grauitate sua quęrere, ideo humilitas iungenda est grauitati. Bernar. Magna uirtus humilitas, sine cuius obtentu uirtus non solùm uirtus non sit, sed etiam in superbiã erumpit. Item quia humilitatem quandoque sequitur pusillanimitas, iungenda est etiam humilitati libertas, quæ est quum cor dilatũ est abundantia gratiæ, ut merè uoluntariè faciat quod pro Deo facit. 2. ad Cor. 3. Vbi Spiritus domini, ibi libertas. Tullius: Libertas est potestas uiuendi ut uelis. ¶ Item notandum quòd non solum laudandus est Deus sermone, sed etiam bene uiuẽdo. Laus enim bonæ uitæ magis continua est. Aug. Qui Deum lingua laudat, non semper laudare potest: qui Deum moribus laudat, semper potest. 1. ad Cor. 10. Siue manducatis, siue bibitis, uel aliud qd facitis, omnia in gloriam Dei facite. Aug. Si quod mãducas & bibis, ad refectionem corporis sumis reparationémq; membrorũ, gratias agens ei qui tibi præbuit mortali ac fragili ista supplementorum solatia, cibus tuus

& pot

& potus laudat Deũ. ¶ Item notandũ quòd gratior est Deo laus quæ exhibetur in aduersitate, quàm quæ in prosperitate. Greg. in Moral. Despecta uox confessionis est quam format iucunditas prosperitatis. Et intelligas hoc de cõfessione laudis. Idem: Sola confessio habet meritũ magni põderis, quam à ueritate rectitudinis non separat uis doloris. In Psal. Rectos decet collaudatio. Glo. Recti sunt qui dirigũt cor suum secundum uolũtatem Dei, quæ est regula, & proponũt uoluntatem melioris suæ uoluntati: id est, uoluntatem omnipotentis uoluntati infirmi. Curuus laudat Deũ, quãdo sibi bene est: blasphemat, quando male: rectus uerò semper, id est, in prosperis & in aduersis: ut dicit glo. ibidem.

De his quæ possunt hominẽ incitare ad gratiarũ actionem. Et *de beneficiis pro quibus homo regratiari debet* Deo.

PARS IX.

OCto sunt quæ possunt hominem incitare ad gratiarum actionem. ¶ Primũ est, admonitio sanctarum scripturarũ. Bernard. Disce in referendo gratiam non esse tardus aut segnis. Disce ad singula dona gratias agere: diligenter considera quæ tibi apponuntur, ut nulla Dei dona debita gratiarum actione frustrentur. Tob. 3. Omni tempore benedic Deum. ad Col. 3. Omne quodcunq; facitis in uerbo aut in opere, omnia in nomine domini nostri Iesu Christi facite, gratias agentes Deo & patri. Eiusdem 4. Orationi instãtes uigilantes in ea in gratiarũ actione. Ad Ephes. 5. Gratias agentes semper. 1. ad Thessal. 5. In omnibus gratias agite. ¶ Secundũ est, admonitio creaturarum quæ incessanter nos inuitãt ad gratiarum actionem. Beneficium enim datum alicui inuitat eum ut dãti gratias agat. Ergo quum omnia quæ uidemus homini data fuerint, secundũ illud Gen. 1. Faciamus hominẽ ad imaginẽ & similitudinẽ nostram, & præsit piscibus maris & uolatilibus cæli & bestiis terræ, uniuersæq; creaturæ: omnia quę uidemus ad gratiarũ actionẽ nos inuitãt. ¶ Tertium est, ipsum tẽpus in quo sumus, scilicet tempus gratiæ: cui nulla operatio magis cõgruere uidetur quàm gratiarum actio. Ideo ualde bonũ uidetur gratiarum actioni instare. Prou. 15. Sermo opportunus optimus est. Augu. ad sanctũ Aureliũ: Quid melius animo geramus, & ore probamus, & calamo exprimamus, quàm Deo gratias? Hoc enim nec dici breuius, nec audiri lætius, nec intelligi grãdius, nec agi fructuosius potest. ¶ Quartũ est, quòd gratiarũ actio operatio est quæ exercet in paradiso. in Psal. Misericordias domini in ęternũ cãtabo. Hoc canticũ erit gratiarũ actio, de hoc quod fuerimus misericorditer à periculis liberati.

rati. Esa. 51. Gaudiũ & lætitia inuenietur in ea, gratiarũ actio, & uox laudis. Vnde bonũ est assuescere huic operationi, quã in futuro exercebimus. Bonũ est addiscere officiũ quod tãdiu facere oportebit. ¶ Quintũ est, utilitas multiplex quæ ex hoc opere sequitur. Prima est, ꝙ ipsa hominẽ in tribulatione custodit, Deũ ei adesse faciẽs, quod figuratum est Dan. 3. in pueris qui in fornace positi gratias agẽtes Deo, ab igne læsi non fuerunt, & quartus apparuit ei similis filio Dei. Secũda est, quòd diuinã largitatem prouocat ad dandũ. Prou. 11. Anima quæ benedicit, impinguabitur. Ad locũ unde exeũt flumina gratiarum, reuertũtur, ut iterum fluãt. Eccl. 42. Benedicẽtes dominũ, exaltate illũ quantũ potestis: exaltantes autẽ replebimini uirtute. ¶ Sextũ est, quòd hæc operatio multũ placet Deo. Gratiarũ actio adeps est spiritualis. de quo Leuit. 3. Omnis adeps domini erit iure perpetuo. Itẽ unguentum est quo caput ecclesię ungitur. Matth. 26. & Marc. 14. Bern. Bonũ est unguentũ contritionis quod peccatorum recordatione conficitur: melius deuotionis, quod fit de recordatione beneficiorum Dei. ¶ Septimũ, quòd ingratitudo, quæ gratiarũ actioni cõtraria est, rusticitas est magna. Si magna est rusticitas ei cui mittitur uasculum uini gratias non agere: quanta rusticitas est ei gratias non agere, qui incessanter nobis tribuit bona sua? Greg. Dignum est semper gratias agere, quia Deus nunquã cessat benefacere. ¶ Vltimum est, multiplex malũ, quod prouenit ex ingratitudine. ¶ Primum est, quòd bona iam à Deo accepta, auferri facit. Vnde super illud ad Rom. 1. Qui quum Deũ cognouissent, nõ sicut Deũ glorificauerũt, aut gratias egerunt. dicit August. Quod Deus dederat gratis, tulit ingratis. Secundũ est, quòd impedit ab his quæ darentur homini, nisi fuisset ingratus. Greg. Nõ est dignus dandis qui nõ agit grates de datis. Bernar. Ingratitudo est uẽtus urens, siccans sibi fontem pietatis, rorẽ misericordiæ, fluenta gratiæ. Tertiũ est, quòd nõ solum priuat hominem bonis, imò etiã pœnã addit. Vnde Ezechias punit⁹ est de ingratitudine. Cùm enim Dominus dedisset ei triumphũ incredibilẽ, & percussisset CLXXXV. millia in castris Sennacherib: licet secundũ Iosephũ cum populo hostias Deo immolasset, non tamen dignè gratias egit, & canticũ non cantauit sicut in huiusmodi patres cõsueuerant facere, & ideò ægrotauit ad mortẽ. Esa. 38. ¶ Item notandum quòd gratias agere debemus Deo, & de beneficiis generalibus, & de specialibus, & de singularibus. Generalia tãgit Bernard. dicẽs: Agamus fratres gratias factori nostro, benefactori nostro, redemptori nostro, remuneratori nostro. Primum, quòd nobis

nobis præstitit quòd nos ipsi sumus. Adiecit etiã unde subsisteres qui iam eras: Faciamus, inquit, hominem, &c. Quid uerò postea? Et præsit piscib⁹, &c. Iam tertiũ opus tuæ redẽptionis attende. Idẽ: Fecit te Deus tuus: fecit tam multa propter te, factus est ipse tecum caro una, te quoq; faciet secundũ spiritũ unum. Beneficia specialia sunt tria. Primũ est, beneficiũ expectationis quo Deus peccatores patienter expectat ad pœnitentiam. Secundum est, iustificationis quãdo diu expectatos conuertit, infundendo gratiã suam. Tertiũ cõseruationis, quando conuersos in statu bono cõseruat. ¶ Et notandum, quòd circa unumquodq; horum beneficiorũ quinq; attendenda sunt, ut agnoscamus magnitudinem eorum. Circa primũ debet homo cogitare quoties meruerit ut tẽpus pœnitẽtiæ sibi auferretur. Quoties enim mortaliter peccauit, hoc meruit. Peccator enim indignus est uita, quia ingratus est authori uitæ. Iob 30. Qui ipsa uita putabãtur indigni. Secundo debet cogitare quàm proximus fuerit quãdoq; amissioni misericordiæ. Tanto enim misericordia gratior est, quanto pœna proximior est à qua parcitur. Vt si aliquis suspendendus iam laqueum haberet in collo, uel si mutilandus membro, iam membrũ haberet supra lignum ubi mutilari deberet, maius beneficiũ reputaret, si tunc liberaretur. Vnde debet homo cogitare si quãdoq; fuit in periculo mortis dum in statu erat damnationis, & quò iuisset si in illo statu decessisset, & quid promeruerit apud Deum, ut tunc Deus ei pepercerit. Tertio debet cogitare quàm pretiosam rem Deus ei contulerit, quãdo tempus pœnitẽtiæ ei dedit. ¶ Pretiositas tẽporis ex duobus perpẽditur. Primò ex hoc, quòd in momento tẽporis potest homo lucrari regnum æternum. Secundò ex hoc, quòd illis qui sunt in inferno plus ualeret momentũ temporis, in quo pœnitentiã agerent, quàm tanta massa auri, quanta est totus mundus. Bern. Nihil pretiosius tempore. Sed heu hodie nihil uilius reputatur. Valde ingratus est peccator qui nõ uult cõuerti, quum qualibet hora tẽporis quam dat dominus ei, plus ualeat, quàm cẽtum marcæ auri. Quartò debet cogitare, quàm male meruisset ut res tam pretiosa ei conferretur, qui magnũ tempus sibi prius datum in cõtumeliam Dei expenderat. Quinto debet cogitare qualiter sciebat Deus eum esse usurum tanto beneficio. In hoc enim est cumulus diuinæ misericordiæ, quòd licet Deus sciuerit eum usurum tanto beneficio pro magna parte in contumeliam sui: tamen non dimisit propter hoc dare illi. ¶ Circa secũdum beneficium debet homo cogitare primò à quibus uinculis Deus liberauerit eũ. Tot uinculis

culis est peccator ligatus quot peccatis irretit⁹:iuxta illud Prouer.5.Iniquitates suæ capiūt impiū, & funibus peccatorū suorū quisq; cōstringitur. Et sunt ideo fortia uincula ista,quòd nec etiā per mortē quandoq; soluuntur. Vnde nō parum debet esse gratus Deo,quē Deus ab his uinculis liberauit. Secūdò,debet cogitare quot & quāta ei Deus dimisit:pro quolibet enim mortali ei dimisso,reus erat mortis æternę. Si quis esset reus mortis temporalis quæ momētanea est, pro dimissione illius paratus esset illi seruire tota uita sua. Quid ergo faciendum est pro dimissione mortis æternæ,quæ etiā uni soli mortali debetur? Aug.Cui dictū est,Nauiga,ne moriaris,& distulit:cui dictum est,Labora,ne moriaris, & piger fuit. Leuia iubet Deus,ut in æternum uiuamus,& obedire negligimus.Tertiò,debet cogitare ad quantā dignitatē Deus eū elegit quādo eum iustificauit.Elegit enim eum ad regnū æternū. Quartò,debet cogitare in quali statu Deus eum elegerit.Hostis enim Dei erat,& indignus etiā pane quo uescebatur. Peccator enim secundū August. indignus est pane quo uescitur. Quintò, debet cogitare quod Deus reliquit quibus tale beneficiū non prēstitit,imò in peccatis suis eos perire permisit. ¶ Circa beneficium uerò cōseruationis, Primò attendenda est difficultas standi, quæ apparet specialiter in trib⁹ ꝑsonis, scilicet in Lucifero,qui cū esset maxima arbor paradisi,ad modicū uentū siue flatū superbiæ cecidit.Et in Adam, qui cū esset sine corruptione naturaliū:tamen propter cohabitationē unius mulieris paradisum amisit.Hier. Memēto semper ꝙ paradisi colonū de possessione sua mulier eiecerit.Si potuit mulier eiicere eū qui iam erat in paradiso,nō est mirū,si iam eos impediat qui nōdum in paradisum peruenerūt.Difficultas etiā stādi patet in Iuda,qui cū esset sub tanto pastore & inter tales fratres, tamē occasione modicæ administratiōis cecidit, & nō adiecit ut resurgeret.Secundò,debet attendere pugnæ continuitatē in qua sumus.Diabolus enim nos impugnare non cessat ut saltē tedio uincat. Mirantur aliqui cùm audiunt aliquem bonum cecidisse: sed non est mirū,si quandoq; cadat qui continuè est in pugna, imò potius mirū est si aliquando nō cadat. Legitur in Vitis patrū, quòd quidam uenit ad abbatem Theodorum, dicēs ei:Ecce quidam frater reuersus est ad seculum.Respondit abbas Theodorus:In hoc non admireris: sed si audieris quòd præualuit quis effugere de ore inimici,hoc admirare. Tertiò, debet attendere propriā infirmitatē: tantæ enim infirmitatis est homo,ut ad sibilū unius uerbi deiiciatur. Quartò, hostis impugnantis potestatem cum astutia & crudelitate.

De

De potestate, Iob 42. Nõ est potestas super terram quæ ei comparetur. De astutia, Gene. 3. Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ. De crudelitate, Gregorius: Nihil se fecisse æstimat, quum animas non sauciat. Incessanter sitit diabolus sanguinem nostrũ. Vnde sanguisuga uocatur. Prouer. 30. Sanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes, Affer, affer. Quinto debet attẽdere periculorũ uarietatẽ. Tot enim sunt pericula, ꝙ quãdo aliquis uult cauere ab uno, incidit in aliud. Vnde Esa. 24. Et erit, ꝗ fugerit à facie formidinis, cadet in foueam: & qui se explicuerit de fouea, tenebitur laqueo. Formido est peccatũ auaritię quod homines formidare facit. Vnde de auaro legitur Iob 15. Sonitus terroris semper in auribus eius: & quũ sit pax, ille semper insidias suspicatur. Fouea est peccatũ luxuriæ: fouea enim profunda est meretrix, ut legitur Prouer. 23. Laqueus uerò peccatũ superbiæ, quo uolatilia huius mũdi, scilicet nobiles capiũtur. Singularia beneficia sunt quæ unicuique singulariter sunt exhibita. Pro quibus etiã Deo gratiæ agendæ sunt, secũdum illud Bernard. prius positũ, Disce ad singula dona gratias agere.

De Obedientia. PARS X. *quæ habet septem capitula.*

De ordine dicendorum de Obedientia, & de descriptione eiusdem. CAP. I.

Obedientia debetur & creatori & creaturæ. De qua hoc modo dicetur. Primo ponẽtur descriptiones ipsius. Secundo eius cõmendationes. Tertiò tangetur de his quę possunt iuuare obedientiam. Quartò de gradibus obedientiæ. Quinto, de partibus ipsius. Sextò, de his quæ obediẽtiæ aduersantur. Septimò, tangetur de errore illorum qui dicunt soli Deo obediendum esse, & non homini.
¶ Obedientia sic describitur: Obedientia est uoluntas faciẽdi præceptum uel mandatũ superioris. Et intelligas mandatum quòd fit mediatè per nuntium uel literas: Præceptũ uerò quod fit immediatè. Vel mandatũ intelligas uoluntatem indicandi, quæ est sine coactione imperii: Præceptũ uerò quando est imperii coactio. Item sic potest describi: Obedientia est obtemperatio secundum regulam sacræ scripturę maioribus quibuscũq; debita. Et intellige sacram scripturam largè, etiam pro statutis canonicis & legalibus, in quibus agitur de iurisdictione superiorũ. Itẽ sic describitur obedientia: Obedientia est spontaneum & rationale propriæ uoluntatis sacrificiũ. Vel sic: Obedientia est pio studio propriæ uoluntatis abnegatio. Et notandum quòd propria uoluntas dupliciter accipitur. Vno enim modo dicitur propria uolũtas quæ nõ est Deo subiecta: & secundũ

hoc abnegatio propriæ uoluntatis fit, quũ uoluntas nostra diuinæ uoluntati subiicitur. Alio uerò modo dicitur propria uoluntas, uoluntas quæ nõ est subiecta homini. Et secundum hoc propria uoluntas abnegatur in eo qui uoto se obligans homini uoluntatẽ suam subdit uoluntati humanæ. Et sic abnegatio propriæ uoluntatis specialiter uidetur pertinere ad religiosos. Pio studio dicitur, ad differẽtiã illorum qui uoluntatẽ suam humanæ uoluntati subdunt timore seruili, uel pro lucro terreno. Et intellige hic pium studiũ uehementẽ animi applicationem ad cultum Dei, ut pium hic dicatur à pietate, quæ dicitur theosebia. ¶ Et notandũ ꝙ alicui uisum est ꝙ obedientia prout est uirtus specialis, attẽderetur respectu eorum quæ sunt indifferentia. Et ad confirmãdum hoc, usus est illo uerbo Augu. in lib. de uera religione: Peccatum est non solũ malum, sed etiã uetitũ facere: inferens à simili, ꝙ opus uirtutis est nõ solum bonũ, sed etiam præceptũ facere. Ad quod uidetur facere ꝙ dominus obedientiam Adæ experiri uoluit in eo quod secundũ se erat indifferens, scilicet in comestione fructus Ligni sciẽtiæ boni & mali. Alicui etiã uisum est ꝙ obediẽtia secundũ ꝙ est specialis uirtus, attẽdatur nõ respectu cuiuscũq; superioris, sed solùm respectu hominis, cui aliqs se spõte obligauit. Et subdidit: Sed potest aliter dici, ꝙ sicut prudẽtia uirtus est quodãmodo generalis, scilicet quo ad directionẽ. Dirigit enim opera cæterarum uirtutũ. Et de iustitia dictũ est ꝙ est generalis quantũ ad imperiũ. Imperare enim potest opera cæterarũ uirtutũ, etsi nõ sufficiat ad exequendũ ea sine cæteris uirtutibus. Sic obediẽtia quodammodo generalis est: mouere enim potest ad opera omniũ uirtutũ. Omne enim opus uirtutis iuberi potest à superiore, uel Deo, uel homine. Vnde si aliqs uelit exire in opus uirtutis, quia iussum est à superiore, uoluntas illa erit obediẽtiæ. Vnde uoluntas faciẽdi iussum superioris qa iussum est, specialis act⁹ est obedientiæ. Itẽ notãdũ ꝙ cùm subdere se alteri sit humilitatis & obediẽtię, differũt tamẽ hæ subiectiones. Subdere enim se alicui secundũ reputationẽ humilitatis est. Hoc enim proprium electorũ esse solet, ut de se sentiant infrà quàm sint, iuxta uerbũ Greg. Itẽ cũ superbia sit appetitus propriæ excellẽtię, humilitas est cõtemptus propriæ excellẽtiæ: iuxta Bern. in epist. Ad humilitatẽ etiã pertinet amor inferioritatis uel utilitatis, secũdũ illud Bern. super Cãt. Verus, inquit, humilis, uilis uult reputari. Et Luc. 13. Cùm inuitatus fueris, uade & recũbe in nouissimo loco. Item subiectio aliqua ad obediẽtiã pertinet: sed hæc subiectio

iectio est uoluntatis respectu alienæ uolũtatis. Subiectio humilitatis respicit personã secundũ se, subiectio uerò obediẽtiæ respicit eã personã cui aliquis subditur inquantũ est præcipiẽs, & personã quæ subditur inquantũ est agẽs. Exẽplũ harũ duarũ subiectionũ inuenire possumus, ut uidetur in Christo & Ioãne, Matthæ. 4. Subiectione obedientiæ subiecit se Ioannes Christo, quãdo consensit ut baptizaret Christũ prout Christus uolebat. Vnde dicit ibi Gl. Vera est humilitas quã nõ deserit ibi comes obediẽtia. Christus uerò subdidit se Ioanni subiectione humilitatis uolens à Ioãne baptizari. Superioris enim est baptizare, & inferioris baptizari. Act. 20. Beatius est dare, quàm accipere.

De commendatione Obedientiæ,

CAP. II.

AD cõmendationẽ obediẽtiæ primo ualere possunt admonitiões quæ fiũt in scriptura sacra ad obediẽdũ. Rom. 13. Omnis anima potestatib⁹ sublimioribus subdita sit. Eph. 6. Filii obedite parẽtibus uestris in domino. Col. 3. Filii obedite parentibus uestris per omnia. Heb. 13. Obedite præpositis uestris, & subiacete eis: ipsi enim peruigilãt quasi rationẽ pro animabus uestris reddituri. ¶ Secũdo, admonitio quã nobis facit etiam creatura insensibilis quæ obediens est uniuersaliter creatori suo. in Psal. Præceptũ posuit, & nõ præteribit. Et Baruch 3. Stellæ uocatæ sunt, & dixerũt, Assumus. Itẽ in Psal. Terminũ posuisti quem nõ transgredientur. Et Matt. 8. Quis est hic, quia & uẽti & mare obediũt ei? Ambr. in Hexameron: Nõ mediocris pudor est, imperio Dei insensibilia elementa parere, & homines nõ obedire, quibus sensus ab ipso tributus est authore. ¶ Tertiò, exẽpla quę in sacra scriptura inueniũtur. Et interea specialiter notabilia sunt, exẽplũ Abrahæ, & exẽplũ Christi. Cũ homo per obedientiam à Deo recessisset, Deus uolens formare sibi populũ acceptũ, secundũ illud Esa. 43. Populũ istum formaui mihi, laudem meã narrabit. Abraham, ex quo populũ sibi formauit, uoluit probare per obedientiã, & per illã placuit ei Abrahã. Triplici autẽ præcepto probauit obedientiã eius, Primũ fuit de patriæ desertione. Gen. 12. Egredere de terra &c. Secundũ fuit de circuncisione. Eiusdẽ 17. Tertiũ de filii immolatione. Eiusdẽ 27. Primo præcepto uoluit separare Abrahã ab his à quibus ipse ortũ duxerat. Vltimo uerò ab eo quod duxerat originẽ ab ipso. Medio uero pręcepto uoluit eũ separare à seipso quantũ ad carnalia desideria: circũcisio enim facta in carne, mõnebat ad resecationem superfluorum desideriorum carnalium: ideo fiebat in mẽbro illo quo maximè concupiscẽtia sæuiebat. ¶ Circa ter-

Abrãh

tiũ uerò pręceptũ qđ fuit de immolatione filii attẽdere possumus XIIII. pertinentia ad difficultatẽ illius operis, in quo Abrahã uoluit obedire Deo præcipienti. ¶ Primũ est ꝙ Abrahã uoluit ad pręceptum domini re sibi charissima carere. ¶ Secundum est, quòd ipse uoluit amicissimum occidi. Posset esse ꝙ aliquis ad præceptum Dei uellet filio suo carere, ita ut nunquam eum de cætero uideret, qui tamẽ nollet eũ occidi. ¶ Tertium est, ꝙ uoluit eũ occidi coram se, imò ipsemet manu propria uoluit hæc facere. Multi enim sustinerent, quòd filii eorũ occiderentur: tamen nõ possunt hæc aspicere uel propria manu facere. ¶ Quartum est, ꝙ filius ille erat unigenitus. Non enim habebat alium filium ex libera uxore. ¶ Quintum est, ꝙ miraculosè habuerat eum, quia cum uxore uetula & sterili, quũ ipse iam esset senex. ¶ Sextum est, ꝙ magna promissio facta erat Abrahæ de ipso. ¶ Septimum est, ꝙ ipse erat solatiũ matri suę; qđ notatur ibi cùm dicitur, Isaac; quod interpretatur risus. Dixit enim mater sua eo sibi dato: Risum fecit mihi Deus, quicunque audierit, corridebit mihi. Ge. 21. Quid dixisset mater Isaac, si Abrahã reuertens de eius immolatione, dixisset ei, Immolaui filium tuum? ¶ Octauũ est, quòd uoluit eum non solum occidi, sed etiam incẽdi. Vnde dicitur ibi, Offer eum in holocaustum: quod interpretatur totum incẽsum. Noluit ei parcere nec uiuo nec mortuo. ¶ Nonũ est, quòd uoluit eum ducere per triduum ad locum immolationis. Gl. Nõ est iussus Abraham statim occidere filiũ, sed per triduũ ducere ad immolationis locum, ut longitudine temporis tentatio augeretur, & crescentibus curis paterna uiscera cruciarẽtur. ¶ Decimum est, ꝙ non apparebat aliqua pręcepti utilitas. Quæ enim utilitas innocentem occidere? damnum uerò manifestũ erat. ¶ Vndecimum est, ꝙ non excusasset eũ authoritas præcipiẽtis, cùm nullus testis affuisset, nec crederetur ei, si diceret dominũ hoc ei præcepisse. ¶ Duodecimum est, ꝙ hoc erat rationi contrarium. ¶ Tertiumdecimũ est, quia nõ præcesserat in sanctis patribus huiusmodi obediẽtiæ exemplũ. ¶ Quartũdecimũ est, ꝙ omniũ ad quorũ notitiã hoc peruenisset, imminebat scãdalum. Abraham uerò accepto præcepto tam difficili nõ se excusauit, causam præcepti nõ interrogauit, sicut faciũt quidam imitatores diaboli, qui ait Ge. 3. Cur præcepit uobis Deus, ut nõ comederetis &c. Item non procrastinauit mandatum exequi, nulli consilium communicauit. Si aliquid horum fecisset, forsitan meritum amisisset, quia dominus dixisset ei, Nolebã ꝙ taceres hoc, sed ad probandum te

hoc

hoc dixi. Itē attēdēdū est q̄ utile sit, promptū esse ad obedientiā Abrahā enim filiū nō immolauit, & tamē tantū meritū habuit obediētia eius. Gen. 22. Quia nō pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi, & multiplicabo semē tuū. In eodē: In semine tuo benedicentur omnes gētes: quia obedisti uoci meæ. Homo qui promptā habet uolūtatē ad obediendū Deo, in omnibus placet Deo pro infinitis reb⁹ quas unquā facturus est. Greg. Nō est manus uacua à munere, si arca cordis plena fuerit bona uolūtate. Itē uoluit Deus probare Christū per obediētiā, in quo uolebat sibi formare populū nouū. Christus nō terrā sicut Abraham, sed cælū deseruit. Ipse matrē suā dilectissimā reliquit, quādo gladius transiturus erat animā eius. Luc. 2. Ipse domum reliquit, quia nullā habere uoluit. Mat. 8. Vulpes foueas habēt & uolucres cæli nidos: filius aūt hominis nō habet ubi caput reclinet. Ipse formā spiritualis circūcisionis dedit, quando uoluntatē patris uoluntati suæ præposuit. Matth. 26. Non sicut ego uolo, sed sicut tu. Et Marc. 14. Nō quod ego uolo, sed quod tu uis. Et Luc. 22. Nō mea uoluntas, sed tua fiat. Ipse mandato patris in holocaustū seipsum obtulit. Ioan. 14. Sicut mādatū dedit mihi Pater, sic facio. ¶ Quarto ualere potest ad cōmendationē obedientiæ, quod legitur de Christo. Heb. 5. Et quidē cùm esset filius Dei, didicit ex his quæ passus est obedientiam. Didicit, inquam, per experientiā. Item didicit in corpore per ea quæ passus est in capite. Ipse fuit & discipulus & doctor obedientiæ. Si filius Dei obedientiā didicit tot laboribus & angustiis, nō debet homini esse onerosum addiscere eam, & maximè his qui sunt in scholis ipsius, scilicet in claustro. Valde uerecundū erit illis qui diu fuerunt in scholis his, si obediētię ignari inuēti fuerint. Adam inuentus est male se habuisse in obediētia, in qua Deus eū probare uoluit. Et quàm grauē disciplinā Deus ei dederit, omnes nouimus. Filii etiā Israël similiter in obediētia probati sunt & durissimè flagellati, cùm in ea male se habuerūt. Sic durissime flagellabūtur, qui inobedientes inuēti fuerint. Inobediētia hominē de paradiso eiecit. Gen. 3. Obediētia uero eum in paradisum introducit. Luc. ulti. Eduxit eos foras in Bethaniā, & èleuatis manibus suis benedixit eis. Et factum est dū benediceret eis, recessit ab illis, & ferebatur in cælum. Felix quem dominus eduxit in Bethaniam, scilicet in domum obedientiæ. Sperare potest quòd sit ascensurus in cęlum. 1. Pet. 1. Sperate in eam quæ uobis affertur gratiam in reuelationē Iesu Christi, quasi filii obedientiæ. ¶ Obedientiā uoluit Christus docere & in mun

Christus

mundum istum ueniens, & de mundo transiens, & in mundo manens. Primũ ostenditur Iob 6. Descendi, inquit, de cęlo, non ut faciam uolũtatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. Secundum Matth. 26. Non sicut ego uolo, sed sicut tu. Io. 14. Sicut mãdatum dedit mihi Pater, sic facio. Bern. Mementote fratres Christi, ne perderet obedientiam, uoluit perdere uitam: in signum, ꝙ obediendo mandato Patris, mortem sustinebat, inclinato capite emisit spiritũ. Io. 19. Tertium Io. 4. Meus, inquit, cibus est ut faciam uoluntatem eius qui misit me. Eiusdẽ 5. Non quęro uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. Obedientia est imago cælestis hominis, sicut inobedientia est imago terrestris hominis. 1. Cor. 15. Sicut portauimus imaginem terreni, ita & portemus imaginẽ cęlestis. Eph. 4. Induite nouum hominem qui secundũ Deum creatus est: id est, opere diuino conceptus, non opere humano more aliorũ hominũ. ¶ Quinto cõmendabilis est obedientia à suo multiplici effectu. Notandũ ergo, ꝙ obedientia Dei seruum efficit, quod nõ est modicum quid. Si enim seruus regis terreni dicitur esse par comiti, quantum est esse seruum regis æterni? Obedientia in hoc ꝙ efficit hominem Dei seruum, efficit etiam Deum hominis dominum. Non uerè reputat inobediens Deum dominum suum: etsi ore uocet eum dominum. Lucæ 6. Quid uocatis me domine, domine, & non facitis quæ dico. Inobedientes ostendet dominus non fuisse seruos suos, cùm regni cęlorum ianuam eis claudet. Mat. 7. Non omnis qui dicit mihi, domine, domine, intrabit in regnũ cælorum: sed qui facit uoluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorũ. Magna securitas est habere dominum omnipotẽtem. Amb. Mori non timeo, quia bonũ dominũ habeo. Beatus est, qui habet hunc dominum. In Psal. Beatus populus, cuius dominus Deus eius. Item: Beata gens cuius est dominus Deus eius. Item obedientia hominẽ Christi fratrem efficit, imò quasi omni genere attinentiæ attinentẽ. Eccle. 33. Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima, quasi fratrem sic tracta illum. Mat. 12. Quicunq; fecerit uoluntatẽ Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, & mater est. Simile Marc. 3. Item obedientia Deo præstat obsequium acceptissimũ. 1. Reg. 15. Nunquid uult dominus holocausta & uictimas, & nõ potius ut obediatur uoci domini? Melior est obedientia quàm uictimæ. Ecclesi. 4. Multo melior est obedientia, quàm stultorũ uictimæ. Licet Deus nos non exaudiat quandoque ad uoluntatem, ut exaudiat nos ad utilitatem:

tem: eò q. ipse scit quid nobis expediat, nos uero hoc nescimus, ipse tamen uult ut seruiamus ei ad eius uoluntatem, non ad suam utilitatē, cum ipse bonorum nostrorū non egeat, ut quum uolūtas eius semper recta sit. Ecc.35. Salutare sacrificiū est, attendere mādatis. Deut.12. Quæ pręcipio tibi, hoc tantùm facias: nō addas quicquam, nec minuas. ¶ Item obediētia in homine habitaculū Deo quasi excidit, expellēdo à corde hominis sensum propriū & propriam uoluntatem. Vnde dominus in domo Simonis leprosi discubuit. Luc.7. sed nō in domo Simonis Cyrenei, qui crucē domini fert in angaria, ubi unctio de est Spiritussancti, & ideo murmur est ibi. Eccle.33. Præcordia fatui, quasi rota carri. Rota carri si uncta nō fuerit, murmurat. Bethaniæ, qđ interpretatur domus obedientiæ, Christus ungitur. Ioā.12. Ipse illos diligit qui ibi habitant. Io.11. Diligebat Iesus Marthā, & sororem eius & Lazarū. Cùm deest ei hospitiū, uenit Bethaniam ut ibi hospitetur. Marc.11. Circunspectis omnibus, quum iam uespera esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim. Gl. Vt quod in urbe non inueniebat, in agro paruulo apud Lazarū & sorores eius haberet hospitium. Tunc in hospitio uteri uirginalis filius Dei receptus est, quū Maria uerbo angeli obediuit. Luc.1. Fiat, inquit, mihi secundum uerbum tuum. Item obedientia hominē super se leuat. Thren.3. Leuauit se super se. Nisi corpus esset sociatum spiritui ut sensu eius & imperio regeretur, nō ascenderet ad hoc ut remunerationem æternam mereretur. Sic uir simplex per obedientiā ascendit ad sapientiam, & mores maiorū à quibus regitur, imò quodāmodo usq; ad Deū ascendit dū seipsum exuit, & Deū quodāmodo induit. ad Gal.2. Viuo ego: ego iam non ego, uiuit uerò in me Christus. Sic quodāmodo deificatur homo, secundū illud: Ego dixi, Dii estis. Et nō solum deificatur quo ad sensum & uolūtatē Dei quæ assumitur, sed quodammodo quo ad potestatē. Facit enim diuina & mira: ut patet in Petro, qui obediēs Christo iubenti, ambulauit super aquas. Mat.14. Et Greg. refert in dialo. q cùm placidus puer in flumine post uas suū demersus esset, cū uellet aquā haurire, beatus Benedictus in cella existens & hoc intelligens, dixit Mauro, Frater Maure, curre, qa puer ille in lacū cecidit, & eū iam lōgius trahit unda. Maurus autē existimās se currere super terrā, cucurrit super aquā, & eductū per capillum extraxit. Qui postea reuersus ad se attribuit hoc sanctitati Benedicti. Sed beatus Benedictus attribuit hoc bono obediētiæ. ¶ Obedientia ponit hominem in excellentissimo statu, & 11

in presenti & in futuro. Primum ostenditur Deut. 27. Si audieris uocem domini Dei tui, faciet te dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gẽtibus. Secundũ ostensum est cuidam patrũ in extasi posito, qui uidit quatuor ordines ante Deũ. Primus erat hominum infirmantiũ & gratias Deo agentium. Secũdus, eorum qui fuerant hospitales. Tertius, eorum qui solitudinẽ sectantur, & non uident homines. Quartus, eorum qui propter Deũ & obedientiam solicitè sunt subiecti patribus. Erat autẽ hic ordo superior illis tribus, & maiorẽ gloriam præ cęteris habebat, utens torque aurea. Et quũ quæreret senex, quare hoc? Respõsum est ei, Quoniã omnes alii habẽt requiem adimplẽdo proprias uoluntates, quãuis in bonis operibus: hic autẽ omnes uoluntates suas relinquẽs, totus pẽdes in uoluntate patris iubentis. Meritò qui hic nullã habent requiẽ, in futuro summã habebunt. ad Phil. 3. dicit de Christo, Factus obediẽs usq; ad mortẽ &c. Propter, quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomẽ quod est super omne nomẽ. ¶ Itẽ obedientia Deũ glorificat. Esa. 58. Si glorificaueris eũ dum non facis uias tuas, & nõ inuenitur uoluntas tua, ut loquaris sermonem, tũc delectaberis super domino: sustollam te super altitudinem terræ &c. Multũ glorificat Deũ uerè obediẽs qui facit beneplacitum Dei, cùm Deus etiam hoc mãdat ei per uilem personam, & tanto maior est Dei gloria, quanto persona uilior. Ideo uerè obediens meritò à Deo glorificatur. 1. Re. 2. Quicunq; honorificauerit me, glorificabo eum. Ecc. 10. Semen hominũ honorabitur hoc, quod timet Deũ: semen autẽ hoc exhonorabitur, quod præterit mandatũ domini. ¶ Itẽ obedientia, quod uult à Deo impetrat. Greg. Si obedientes fuerimus præpositis nostris, obediet Deus orationibus nostris. Aug. in lib. de opere monachorum: Citius exaudit una oratio obedientis, quàm decẽ millia contemptoris. 1. Io. 3. *Si cor nostrum non reprehẽderit nos, fiduciam habemus ad Deum, quod quicquid petierimus ab eo, accipiemus, quia mãdata eius custodimus.* Et post illud ad Hebr. 5. Exauditus est pro sua reuerentia, subditur tanquam causa illius exauditionis: Et quidẽ cũ esset filius Dei, didicit ex his quæ passus est, obedientiam. Obediẽtia est quæ dicit illud Can. 2. Dilectus meus mihi, & ego illi. Deus enim facit acsi esset totaliter cũ obedientia: quia obediẽtia est totaliter cum illo. Verè obediẽtes dicunt illud ad Ro. 14. Nemo nostrum sibi uiuit. Item obediẽtia à periculoso mari huius mundi liberat. Obediẽs nauẽ pertrãsit huius mundi. Sap. 14. Exiguo ligno credunt homines animas suas, & transeuntes mare per ratem

tem liberati sunt. Exiguum lignum est humilis obedientia. Facta est quasi nauis institoris. Prou.ult. Qui in naui est, etiam quiescens & comedẽs uel bibẽs procedit, quia alieno motu mouetur. Sic obediens qui in religione est, etiã quiescẽdo, comedendo & bibẽdo meretur. ¶ Itẽ obedientia hominẽ ditat. Nec mirum, cũ de suo nihil extẽdat, quia nihil suũ reputat: & cùm in cunctis quæ agit uolũtatem alterius facere intendat, ideo pro omnibus quę agit meritò remunerationem expectat. Multæ filię cõgregauerũt diuitias. Prou. ult. Obediẽtia uerò supergressa est uniuersas. Quis est qui quandoq; nõ faciet multa specialiter pro se, de quibus nõ expectat remunerationem nisi ille qui sub obedientia uiuit? Item obedientia quasi equus in paradisum uadit, alieno sensui & alienæ uolũtati quasi pedibus alienis innitendo. Ideo uelocius uadit, quia pedes quibus innititur uelociores sunt propriis. Multi in religione ualde surgũt mane, & frequenter ieiuuãt, qui si essent in seculo minus secum agerent. Propter eandem causam obedientia nõ maculatur. Prou.3. Viæ eius uiæ pulchræ. Propter eandem causam legitur. Siquidem enim culpæ uel periculi est in eo quod ei iniungitur, superioris est qui portat, cuius sensui & uoluntati ipse innititur, nisi manifestum peccatũ sit illud quod ei iubetur. De ea uidetur scriptũ esse illud Psal. In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedẽ tuum. Itẽ obediẽtia hominem expedit & exoneratũ reddit, cũ obediens à seipso alleuiatus sit. Alii enim incũbit solicitudo pro ipso & tẽporaliter & spiritualiter. Ideo non solum potest currere, sed etiã uolare. Si tamẽ obediẽtia habeat duas alas sibi cõiunctas, scilicet uolũtariam paupertatẽ & castitatem. Apoc.12. Datę sunt mulieri duæ alæ aquilæ magnę ut uolaret in desertũ. Ber. Magna penna paupertas, qua tam cito uolatur in cælũ. Nã in aliis uirtutibus quæ sequũtur, promissio futuro tempore iudicatur: paupertati uerò non tã promittitur, quàm datur. Castitas etiam magna penna est quæ hominẽ expedit ab illa delectatione qua difficillimũ est hominẽ bene uti, & fortissima occasione peccãdi, scilicet à muliere per quã diabolus Adã deiecit. Gen.3. Et quã Iob reliquit, ut per eã eum deiiceret. Iob.2. dixit illi uxor sua, Adhuc tu permanes in simplicitate tua? ¶ Itẽ obedientia facit hominẽ triumphare. Prouer.21. Testis mẽdax peribit: uir obediẽs loquetur uictoriam. Testis mendax est qui professus est obediẽtiã, & eã nõ seruat: qui ĩ pręsenti perit, cũ in bello spirituali succũbit: & in futuro peribit, qa ęternaliter damnabitur. Exemplũ habemus de hoc in populo Iudaico qui pro-

misit se seruaturum legem. Exo. 19. Omnia quæ locutus est dominus, faciemus. Itē Iosue 1. Omnia quæ præcepisti nobis, faciemus. Cū uerò transgrediebatur legem, uincebatur. Iosue 7. Anathema in medio tui Israël est, nō poteris stare corā hostibus tuis. Adam similiter factus inobediens suo superiori, habuit repugnans suū inferius. Gene. 3. Qui comedit, & aperti sunt oculi eius. Glo. Aug. Anima rationalis motus bestiales in carne sua erubuit. Et subditur: Motus iste de transgressione ueniebat. Et 3. Reg. 11. legit de Salomone: Fecit Salomon, qđ non placuerat corā domino. Et subditur: Et suscitauit dominus aduersariū Salomoni. Sic accidit ei qui in religione est, qui obedientiā non seruat ei cui ꝓmisit, ꝙ dominus permittit eū impugnari & uinci: & sic perit qui propriā uolūtatē in religione uult sequi, tanquam filius perditionis. Iob 17. Nemo periit ex eis, nisi fili⁹ perditionis. Verè filius perditionis est qui uolūtariè laqueū sibi iniecit quo peritur⁹ erat. Prou. 6. Illaqueatus ex uerbis oris tui. Verè filius perditiōis est qui de loco salutis facit sibi locū dānationis: & quū esset liberatus de mari huius mūdi, & iā ingressus nauem religionis, ibi etiā periclitatur. Act. 28. Vtiq; homicida est, qui cū euasit de mari, ultio diuina non permittit eū uiuere. Vir obediēs potest loqui uictoriam, quia habet nobilissimum genus triūphi: sicut antiqui patres habita uictoria solebāt cantare canticū laudis & gratiarū actiōes. Nobilissimū genus triumphi est seipsum uincere: qđ facit uir obediēs. Vnde super illud, Melior est obediētia &c. Dicit gl. Greg. Vir obediēs loquit̃ uictorias. Dū enim alienæ uoci humiliter subdimur, nosmetipsos in corde superam⁹. Prou. 17. Melior est qui dominat̃ animo suo, expugnatore urbium. Multi urbes & regna sibi subiugauerunt, qui tamē ad hūc triūphum nobilē nō peruenerūt. Hic triūphus proprius est hominis. Vicit leo uel aliud animal cætera animalia, sed seipsum uincere nō pōt. Sene. Qui seipsum uincit, cōtra omnia fortis est. Obediens Deo subiectus est: & ideo merito cętera ei sunt subiecta, & nihil ei repugnat. Deus in obedientia pugnat, ideo nō est mirū, si ipse triūphat. Leui. 26. Si in præceptis meis ambulaueritis &c. persequemini inimicos uestros, & corruent coram uobis. ¶ Itē obediētia animā ornat. Vnde inauris est aurea quā cęlestis spōsus dat animę. Prou. 25. Inauris aurea, & margaritū fulgens, qui arguit sapiētē & aurē obedientē. Margaritū fulgēs inauri aureæ decenter iungitur, & doctrina mentem illuminans auri obedienti utiliter proponitur. Dat Eliezer Rebeccæ inaures aureas. Genesi. 24. Et amici Iob dant

dant ei inaurem & ouem. Iob ult. Item obedientia ecclesiã lætificat. Eccl.3. Qui obedit patri, refrigerabit matrem. Hominẽ glorificat. ad Roma. ulti. Vestra obediẽtia in omnẽ locũ diuulgata est. Itẽ hominẽ castificat à libidine propriæ uoluntatis. 1. Pet.1. Animas uestras castificantes in obediẽtia charitatis. Item obediẽtia cõseruat animã. Prouerb.19. Qui custodit mandatũ, custodit animã suã. Obediẽtem meritò custodit Deus tanquam suũ. Prou.29. Verbũ custodiẽs filius, extra perditionẽ erit. Eccle. 8. Qui custodit pręceptum, non experietur quicquã mali. In Vitis patrum cuidam seni cùm deessent necessaria uitæ, præcepit discipulo suo, ut iret in uicũ ad ministrum qui solebat ei necessaria deferre. Et ille licet timeret ire propter scandalum: tamẽ dixit se iturum propter bonum obediẽtiæ. Cui senex: Vade, cõfide in Domino, & ꝓteget te ab omni tentatione. Cùm autẽ uenisset frater ad ostium ministri senis, aperto ostio inuenit ibi filiã ministri solã, quæ amplexata eum cœpit eum allicere ad cõmistionẽ carnis, amplexans eũ. Et cùm urgerẽt eum cogitationes, clamauit ad Dominum, dicens: Domine, propter orationem eius qui me misit salua me ex hac hora: & statim inuentus est ad flumẽ iuxta monasterium suum, & reuersus est ad patrem sine macula. Itẽ obedienti obediunt omnia, & creator & creaturę. De creatore, habetur Iosue 10. Non fuit postea tam longa dies, obediente Domino uoci hominis. De creaturis uerò multa habes exempla in Vitis patrũ. Quidam de senioribus misit discipulum suum ad hauriendam aquam, & erat puteus remotus à cella. Discipulus uerò oblitus funem uenit ad puteũ, & præ longitudine uiæ non audẽs reuerti pro fune, ne fortè contristaret seniorẽ, prostrauit se in oratione, & surgens de oratione, clamauit, O putee putee, misit me seruus Iesu Christi abbas meus ut hauriam aquã, & statim ascẽdit aqua ad os putei, & impleuit frater lagenam, glorificans potẽtiam Saluatoris. Aqua autem putei reuersa est ad locum suũ. Item in Vitis patrũ Abbas Paulus præcepit discipulo suo Ioãni ut afferret ei fimum boũ, qui erat ei necessarius ad utensilia. At ille ait: In loco ubi fimus est habitat leena. Cui abbas, Si uenerit super te, alliga eã, & duces eã tecum. Iuit Ioãnes & inuenit leenam irruentem super eum, qui uoluit eam tenere, sed ipsa aufugit. Ioannes uerò sequebatur eã, dicens, Abbas meus præcepit ut alligatam ducam te ad eum: & statim bestia substitit, & tenens eã reuertebatur ad monasterium. Quod cùm uidisset Abbas, ne fortè discipulus inde extolleretur, dixit ei: Sicut tu insensibilis es, ita insensibilem

best

bestiam adduxisti: solue, & dimitte eā ut pergat ad locū suū. Item obedietia homini pacem dat. Prouerb.12. Qui timet pręcepta, in pace uersabitur. 1. Macha.14. Siluit terra Iuda omnibus diebus Simonis. Siluit: id est, quieuit, uel pacē habuit. Esa. 48. Vtinam attendisses ad mādata mea, fuisset quasi flumen pax tua. Item obedientia hominē benedici facit. Deut.11. Propono uobis benedictionem. si obedieritis mandatis Domini. Eiusdem 28. Venient super te omnes benedictiōes istę, & apprehendēt te, si tamen praecepta eius audieris. Benedictus tu in ciuitate &c. Itē facit hominē beatū. Matt.16. Beatus es Simō. &c. Prou.19. Qui custodit legē, beatus est. Obedientia in praesenti hominem dignū praelatione efficit. Vnde Simonē praefecit Dominus caeteris apostolis. Matth. 16. 1. Machab.2. Simō frater uester scio quòd uir consilii est: ipsum audite semp: & ipse erit uobis pater. In uita beati Philiberti dicitur: Praeesse non audeat, qui subesse non didicerit. Nec obediētiam à subiectis imploret, qui eā praelatis exhibere non nouit. Obediētia etiam ad regnum introducit. Matth.18. Si uis ad uitam ingredi, serua mādata. Inobedientia clauem paradisi amisit, sed obediētia eam recuperauit. Vnde Simoni Petro dictum est Matth. 16. Tibi dabo claues regni cęlorū. Obediētia uitā hominis feliciter cōsummat. Iob.36. Si audierint & obseruauerint, complebūt dies suos in bono, & annos suos in gloria. Si autem non audierint, transibunt per gladium. ¶ Sexto ualere possunt ad cōmēdationē obedientiae uerba sanctorū quę uidētur ostēdere praeeminētiam huius uirtutis ad alias uirtutes. Simonē praefecit Dominus caeteris apostolis. Matthęi 16. Tibi dabo claues regni caelorum. Et obedientia secundū uerba sanctorū praeeminere uidetur caeteris uirtutibus. Greg. in Moralib. Sola obedientia uirtus est, quae caeteras uirtutes mēti inserit, insertásq; custodit. Solēt inseri arbori agresti duo ramunculi alicuius nobilis arboris, deinde arbor quae prius erat agrestis, producit flores, fructus, & folia secūdum naturam arboris nobilis à qua ramunculi sunt assumpti. Sic obedientia alienū sensum & alienā uolūtatem assumit, & cordi eius qui promittit obedientiā inserūtur, & iam cor illud secundum sensum & uoluntatem sui superioris operatur. Item dicit Grego. quòd obedientia non tam est uirtus, quàm mater uirtutum. Quod ideo potest intelligi esse dictum, quia obediētia producere pōt motus omniū uirtutū. Oēs enim possunt iuberi: & si aliquis producat motus illos, qa iussus est, obediētiae sunt. Itē super illud Gen.2. Lignúmq; sciētiae

tiæ boni & mali. dicit gl. Augu. Obedientia sola uerissima est uirtus, creaturæ rationali sub Dei potestate degēti. Quod pōt intelligi dictū esse, Primo, qa obediētia perficit hominē ex parte illa qua habet cōparationē ad Deū sub quo est, & respectu act⁹ qui est nobilissimus tāquā finis hominis. Finis enim optimū in unoquoq;. Hic actus est obseruatio mandati diuini. Eccle. ult. Deū time, & mādata eius obserua: hoc est oīs homo. Hoc innuit Augu. in hoc q post illud, Obediētia sola est uerissima uirtus. subdit: rationali creaturę sub Dei potestate degēti. Secūdo potest hoc intelligi dictū propter meritū, ad qd' ualet multū obediētia. Vnde super illud Gen. 2. Lignúmque sciētiæ, dicit Aug. Oportebat ut homo sub dominio positus ab aliquo prohiberetur, ut esset ei uirtus merēdi obediētia. Dū aliquis intēdit facere uolūtatē propriā, nō uidet mereri apud semetipsum. Ab illo enim merces expectatur cui seruitur, uel cuius uolūtas fit. Nō meretur ergo apud aliū, nisi qui uult facere eius propriā uolūtatē, qd' est obedientiæ. Gregor. Sola est obediētia quę meritū fidei possidet. Tertia, ppter maiorē difficultatē. Virtus em̄ est circa difficile, iuxta Sapiētē: & nomē uirtutis à ui uidetur esse dictū. Difficillimū autē uidetur esse agere cōtra se, quod facit obediēs, quod sonat nomen obedientię. Obedire est contrà audire, scilicet cōtra propriū sensum & ppriā uolūtatē. Greg. super 1. Regum 15. Melior est obediētia q̄ uictimæ, quia per uictimas aliena caro, per obedientiam uerò propria caro mactatur. Obediētia quasi quoddā martyriū est. Greg. Tāto Deū quisque citius placat, quanto repressa arbitrii sui superbia gladio præcepti se immolat. Obediēs quasi ppriū caput sibi amputat pro Christo, & caput sibi Christum cōstituit, uel eū q loco eius est. Qui martyriū pro Christo sustinet, unā uolūtatem sibi amputat: scilicet uoluntatē uiuēdi, sed iste omnē uoluntatem. Obedientia maximè uoluntati propriæ detrahit, & ideo uirtuti maxime addit. Sapiens: Hoc solū uirtuti adiicies, quòd proprię uolūtati detraxeris. Poëta: Est uirtus, placitis abstinuisse bonis. Propterea quæ dicta sunt, amāda est obedientia à fidelibus tāquā mater eorū. 1. Pet. 1. Sperate in eam quę offertur uobis gratiā, in reuelationē Iesu Christi, quasi filii obediētię.

De his quæ possunt iuuare Obedientiam. CAP. III.

SEquitur de his quæ possunt iuuare obediētiam. ¶ Et notandum quòd quinque sunt quę ualere solent ad hoc quòd aliquid sit magis tractabile uel flexibile, & similia his possunt ualere ad hoc quòd cor alicuius sit inobediens. ¶ Primum est exilitas. Vt patet in uirga quæ prop

propter exilitatē flexibilis est. Etiam ferrum si sit exile uel tenue, flecti potest. Sic exilitas humilitatis ualet ad obediētiā. Vnde cātor magnus Parisiēsis humilitatē posuit matrē obedientię. Et Apostolus ad Philip. 2. loquēs de obediētia Christi, præmittit de eius humilitate. Humiliauit, inquit, semetipsum, factus obediēs &c. Augu. 14. lib. de Ciuit. Dei. Obediētia nisi humiliū esse nō pōt. Cùm humilitas sit sensus proprii uacuitas, humilis habet ubi sensum alienum recipiat, quasi uacuus à suo: & q̄ sensum alienū recipit, nisi sit apertè malus, recipit alienā uoluntatē, & sic fit obediēs. Sup̄bus priꝰ exibit de sensu suo, q̄ recipiat sensum alienū uel alienā uoluntatē, & fiat uerè obediens. Prou. 26. Vidisti hominē sapientē sibi uideri: magis spem illo habebit insipiēs. Cibus in quo nimis est de sale, quasi perditus est. Facilius sal cibo additur, quàm subtrahatur. Sic qui ad religionem uenit, si sal proprii sensus in eo nimium abundet, non est aptus religiōi. Facilius homo simplex religionis efficietur, quàm ipse. Bern. ad fratres de monte Dei: Superbia quamuis prudens sibi uideatur, dimittenda est sibi & abigēda. Si enim admittitur sup̄bus, prima die qua incipit habitare, incipit leges dare. Nimiū uero stultus discere non potest quas inuenit. Eccles. 19. Melior est qui minuitur sapiētia, & indiget sensu in timore Domini, quàm qui trāsgreditur legē Altissimi. Timor qui æstimat etiā pericula quæ non sunt, & defectus suos scrutat, inuenit se sensu indigere: & sic timor humilitatē introducit. Humilitas uerò uidēs sensum suū sibi non sufficere, alieno sensui acqescit: nec uult habere ducē illū qui in tot foueas eū præcipitauit, scilicet sensum propriū. ¶ Secūdum est assuefactio. Vnde equus assuescit circunuolutionibus, ut facilius ad uolūtatem sessoris flecti posit. Prouer. 25. Equus paratur ad diē belli, Dominus autē salutem tribuet. Equus est religiosus cui frenū obediētiæ impositū est. Zachar. 10. Posuit eos equū gloriæ in bello. Operatur Deus in uiro religioso gloriosa, & ideo equus gloriæ potest dici. Hic p̄ assuefactionē parandus est ad obedientiā, ut nūc ad dexterā prosperitatis, nūc ad sinistrā aduersitatis uersetur: aliter in die belli succūbet, quādo scilicet aliquid graue ei iniūgetur. Religiosus qui in sua uolūtate nutritur, destruitur. In Vitis patrū beatus Antonius præcepit Paulo simplici eremitæ suere & dissuere uestimēta, texere & frāgere sportulas: sic uolebat uolūtatem eius flexibilē & obedientem efficere. ¶ Tertium est ignis: ut patet in cera, quæ calefacta de facili flectit: & in metallis, quæ ad ignē liquefiunt, & sic de facili formā rei cui infundūtur

tur accipiunt. Sic ualere potest ad hoc quòd cor per obediẽtiã magis flexibile fiat, ignis diuini amoris: scilicet si ostẽdatur qualiter Deus dilexit nos. Lucæ 12. habetur de hoc igne: Ignẽ ueni mittere in terram: & quid uolo nisi ut accendatur? Frequenter cogitandus esset amor ille, ex quo Altissimus obedire uoluit pro nobis usque ad mortem crucis, ut confunderemur male obediẽtes esse ad leuia quæ nobis ex parte eius iniunguntur. ¶ Quartum est separatio rei ab aliquo min⁹ flexibili cui adhærebat: ut patet in corio adhęrẽti ligno, quod flecti nõ potest nisi à ligno separetur. Sic expediret ei qui pfectè obedire uellet, ꝙ uoluntatẽ suã ab omni re tẽporali separaret & eã recolligeret, ut haberet paratã quãdo mãdatũ superioris ueniret. In Psal. Paratus sum, & non sum turbatus. Itẽ: Paratũ cor meũ Deus, paratũ cor meũ. Bern. Paratũ ad sublimia, paratũ ad uniuersa quęcũque præceperis. Augu. Verus obediens mandatum non procrastinat, sed parat aures auditui, linguam uoci, manus operi, pedes itineri, & se totũ intra se colligit ut mãdatũ peragat imperãtis. ¶ Quintum est, alicuius liquoris admistio. Vt pellis dura ungitur ut sit tractabilior, & terræ durę aqua miscetur: Similiter unctio gratiæ necessaria est ut cor magis obediens fiat. Ideo qui in religiõe est frequẽter in oratione, Deo supplicare debet, ut gratiam obediendi sibi tribuat, & prælato beneplacitum suum de eo inspiret. Augu. 10. lib. Conf. Domine, continẽtiam iubes: da quod iubes, & iube quod uis. A simili debet religiosus dicere Deo: Obedientiã iubes, da qđ iubes, & iube qđ uis. Põt etiã ualere ad obediẽtiam modestia imperãtis. Senec. Remissius imperãti melius paretur. Greg. Qui ab unoquoque bono subiectos uetat, necessarium est ut multa concedat, ne obedientis mẽs funditus intereat, si à bonis omnibus repulsa ieiunat. Vnde Deus Adæ unicã arborẽ prohibuit, omnes alias cõcessit. Gen. 2. & 3. Reg. 12. Populus inobediens factus fuit ꝓpter graue imperium Roboam.

De gradibus Obedientiæ.

CAP. IIII.

BErnardus septẽ gradus obediẽtiæ tangit, quorum primus est libenter obedire. Quem gradum, ut ipse ait, non potest ascendere qui uoluntatem pręcipientis suam non fecerit. Libenter obediebat qui dicebat, Meus cibus est ut faciam uoluntatem eius qui misit me. Ioan. 4. Aug. 10. lib. Conf. Optimus minister tuus est, qui nõ magis intuet̃ hoc à te audire qđ ipse uoluerit: sed potius hoc uelle qđ à te audierit. Bernardus: Quisquis occultè satagit, ut quod uult ipse, hoc ei prælatus iniungat, ipse se seducit. si fortè

si

sibi quasi de obediētia blādiatur. Nec enim in ea re ipse prælato, sed magis ei prelatus obedit. Paratum ad Domini uoluntatem se ostendit Paulus dicens Act. 9. Domine, quid me uis facere? Bern. in sermonibus: Nec dubiū est quin ampliorē gratiā mereatur, qui paratū se exhibet ante mādatū, quàm qui obedire satagit post mādatū. requirit Dominus oblatiões uolūtarias. Exod. 35. Iste est sermo quē precepit Deus, Omnis uoluntarius prono animo offerat primitias Domino. Dauid: Voluntariè sacrificabo tibi. Coacta sacrificia Deo nō placēt. Sed quidam sunt similes rusticis, q dominis suis nullū seruitiū uolunt facere nisi coacti. Et notandum quòd libēter obedire præcipuè laudabile est, cùm grauia iniungūtur. Vnde super illud 1. Reg. 15. Melior est obediētia &c. dicit gl. Greg. Sciēdū quòd obediētia aliquādo si de suo aliquid habet nulla est: aliquādo minima est, si suum aliquid nō habet. Cùm enim locus superior imperatur, obediētię uirtutem euacuat sibi, qui adhūc proprio desiderio anhelat. Cùm uerò probra & cōtumeliæ imperant, nisi hoc ex semetipso animus appetat, obedientię sibi meritū minuit, qui ad hāc inuitus descēdit. Hinc Moyses principatū populi humiliter recusat. Paulus autem audacter dicit, Ego non solū ligari in Ierusalē, sed & mori paratus sum. Et notādū quòd obediētia in difficilioribus gratior est, q̄ inobediētia grauior. Inobediētia uerò in facilioribus multū Deo displicet. Bern. de præcepto & dispēsatiōe: In obediēdi ratione hæc generalis regula teneatur, ut in difficilioribus quibuscūq; agēdis obeditio gratior quàm preuaricatio grauior iudicet, & in facilioribus minúsq; onerosis cōtēptus dānabilior, q̄ actus laudabilior æstimetur. Aug. 14. lib. de Ciuit. Dei: In paradiso tanto maior inobediētia fuit, quanto illud quod præceptū est nullius difficultatis fuit. Vbi enim magna est inobediētiæ pœna proposita, & res à creatore facilis imperata, q̄snā satis explicet quātū malū sit nō obedire in re facili, & tantæ potestatis imperio & tāto terrēti supplicio? ¶ Secundus gradus est obtēperare simpliciter. Multos enim uidemus secundū uerbū Bern. post præcipientis imperium multas facere quæstiōes, quare sæpius ingeminare, unde hoc uenerit, q̄s hoc inuenit cōsiliū, inde murmuratio, excusatio, simulatio, impossibilitates, aduocatio amicorū. In Psal. In auditu auris obediuit mihi, ut ostēderet uno eodémq; momēto processisse & imperātis imperiū, & obsequium obsequētis. Ad simplicitatē obediētiæ pertinet, non iudicare quid uel quare præcipiatur. Bern. in lib. de cōsideratione: Omnibus nobis in cōuersiōis initio nulla

la magis uirtus est necessaria, q̃ simplicitas humilis, & grauitas uerecũda. Ber. ad fratres de mõte Dei: Perfecta obedientia maximè in incipiente est indiscreta: hoc est, nõ discernere qd uel quare præcipiatur: sed ad hoc tantũ niti, ut fideliter & humiliter fiat quod à maiore præcipitur. Idẽ loquens de nouitio: Stultus fiat, ut sit sapiens: & hoc omnis eius sit discretio, ut in hoc nulla ei sit discretio: hæc omnis eius sapiẽtia sit, ut in hac parte nulla sit ei. Idẽ in sermonibus: Rara auis in terris discretio: ideo discretiõis locũ fratres in uobis suppleat uirtus obediẽtię, ut nihil plus, nihil minus, nihil aliter quàm imperatũ sit faciatis. Deut. 12. Quæ pręcipio tibi, hæc tantum facias: nec addas quicquam, nec minuas. Cùm Iulius Cæsar in perdomãdis hostibus quinq; annorũ spatium sibi permissum trãsisset, licet gloriosè triũphasset, honor tamen debitus sibi denegatus est: nec urbem ingredi permissus est, eò q, ultra terminũ sibi præfixũ morã contraxisset. Deut. 12. Non facietis ibi quod nos hic facimus hodie, singuli quod sibi rectũ uidetur. Bern. super Cant. Qui uestri curam semel nobis credidistis, qd rursus de uobis uos intromittitis? Perfectè obediẽs debet se habere ut iumẽtũ Dauid; Vt iumentũ factus sum apud te. Item: Deduxisti sicut oues populum tuum. Et iterũ: Qui deducis uelut ouem Ioseph. Simplicitatẽ obedientiæ multũ amabant antiq patres in discipulis suis: ideo in principio nõ præcipiebãt eis recta. Vnde in Vitis patrũ, dixit quidam abbati Pastori: Patres seniores nõ loquuntur ab initio fratribus recta, sed magis distorta: & si uiderint quia ea quę torta sunt faciũt, iam eis nõ loquũtur nisi quod expedit, cognoscentes quoniã in omnibus obedientes sunt. Debent inferiores audire mãdata superiorũ, quasi à Deo dicerẽtur. Matth. 10. Qui uos audit, me audit. Vnde sicuti nõ discernerẽt, si aliquid à Deo eis præciperetur, sed humiliter illud implerent: sic nõ debẽt disceptare de mandatis prælati. Bern. Non te moueat magister imperitus, indiscreta potestas: sed memento, quia nõ est potestas nisi à Deo: & qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Ad Coloss. 3. Serui obedite per omnia dominis &c. Et subditur: Quodcũq; facitis, ex animo operamini sicut domino, & non hominib⁹. ¶ Tertius gradus est hilariter obedire. Hilarẽ enim datorem diligit Deus, 2. Cor. 9. secundum uerbum Bern. Serenitas in uultu, dulcedo in sermõnibus multũ colorant obedientiam obsequẽtis. Nubilosa corporis compositio & facies tenebris tristitiæ obfuscata deuotionem ab animo recessisse significat. Quis enim libẽter imperat homini tristitiam efflanti. Ad

Eph.6.Omnia facite sine murmurationibus.Eccl.35.In omni dato hilarem fac uultũ tuũ. Qui cũ murmure obediunt,cũ praua salsa Deũ pascere uolũt.In Psal. Dederunt in escã meã fel.Obedientia taliũ est quasi obediẽtia dæmonũ.Ad præceptum enim Christi exibant dæmonia à multis,clamantia.Qui sic obediũt, nõ uerè sunt obediẽtes, etsi dicantur esse.Matth.27.Inuenerũt hominẽ Cyrenęum,nomine Simonẽ.Tales sunt ut magni lapides qui moueri nõ possunt sine afflictiõe mouẽtis.Eccl.10. Qui trãsfert lapides,affligetur in eis. Tales sunt ut rotæ carri nõ solũ in hoc quòd præ defectu unctionis murmurant,sed qa unus alterum præcedere nõ uult:nõ faciam hoc dicit unus, nisi ille idẽ fecerit.Eccl.33.Præcordia fatui quasi rota carri. Tales sunt sicut imagines in ædificiis quæ sustinent columnas quę in facie tristitiam ostẽdunt.Prælatus cuius subditi cum tristitia & murmure obediũt,similis est illi qui haberet omnia mẽbra infirma, quę necesse haberet mouere,& nullũ mouere posset sine dolore,qui esset in magna miseria. Prælatus talis imperat isti, & ille affligitur, & contristatur, & ipse cum eo. Similiter imperat alii, & ille contristatur, & ipse cum eo,& sic qui obsequi debuerunt,offendunt. ad Heb.13. Obedite præpositis uestris, & subiacete eis:ipsi enim peruigilant quasi rationẽ pro animabus uestris reddituri,ut hoc faciant cũ gaudio,& nõ gementes:hoc enim nõ expedit uobis. Sen.in lib.de beneficiis.Ita à natura cõparatũ est:ut altius iniurię quàm merita descendant:illa citò defluãt,has tenax memoria custodiat.Quid expectat qui offendit dum obligat?Satis aduersus eũ gratus est,qui beneficio eius ignoscit.A simili possumus dicere,ꝙ satisfacit Deus pro obedientia aliquorũ,si affectionem quam ipsi faciunt superioribus suis eis ignoscit.¶ Quartus gra

4 dus est, ueślociter obedire. Luc. 19.dictũ est Zachæo,Festinans descende.Et subditur remuneratio:Hodie,inquit,salus huic domui facta est.Matt.4. dicitur de Petro & Andrea à domino uocatis:Et illi cõtinuò relictis retibus secuti sunt eum.Et similiter subditur de Iacobo & Ioãne:Illi statim relictis retibus & patre secuti sunt eum.Hiero.Perfecta obediẽtia est sua imperfecta relinquere. Cantic.5. Manus eius tornatiles.In Vitis patrũ,Abbas Syluanus habebat duodecim discipulos,uni eorũ nomẽ Marcus,quẽ præ cæteris diligebat propter bonũ obediẽtiæ, quod erat in eo,Cũmq; quidã dicerẽt ei,ꝙ alii discipuli cõtristarẽtur ex hoc,ipse pulsauit ad ostium uniuscuiusq; uocans eũ,& nullus exire uoluit.Tandẽ uocauit Marcũ ad eius ostiũ, qui statim exiuit,& Syluanus in quaterno quem

quem ille scribebat tẽpore uocationis, literã ultimã imperfectam inuenit, quam post uocationẽ propter bonũ obediẽtiæ implere noluit. Tunc illi iudicauerunt eum magis esse diligendum, eò quod Deus magis diligeret eum propter bonũ obedientiæ. Item quidam Abbas seniori suo abbati debuit præparare piscem, & apposuit cultellũ & incidebat eum, & uocatus ab abbate suo reliquit piscem semiscissum propter bonũ obediẽtiæ. Valde gratũ solet esse principibus quum præcepta eorũ uelociter adimplentur. Prouer. 22. Vidisti hominem uelocẽ in opere suo, corã regibus stabit, nec erit ante ignobiles. ¶ Quintus gradus est, uiriliter adimplere mandatum. Bern. Manum tuam insiste ad fortia, agendũ est instanter, & constanter obediendum. Nec inter asperitatẽ uerberũ tam regalis est semita relinquenda. Et loquitur de semita obedientiæ. Christus hanc semitam etiã pro morte ignominiosissima relinquere noluit. Ad Phil. 2. Factus obediens usq; ad mortem: mortem autem crucis. Bern. Mementote fratres, Christus ne perderet obedientiam, perdidit uitam. Idẽ: Putas obedientiæ fructũ, quũ subditus audit obedientiam quã multis expetierat uotis, quum ei præcipitur quod redoleat dignitatem? Econtrario meritũ assigna illi obedientiæ quæ terret animum audientis, grauis ad audiendũ, grauior ad implendũ, grauissima ad tenendum. ¶ Sextus gradus est, humiliter obedire. Et subdit Bern. Magna uirtus humilitatis, sine cuius obtẽtu uirtus fortitudinis non solum uirtus non sit, sed etiam in superbiam erũpit. Luc. 17. Quũ feceritis omnia quæ præcepta sunt, dicite, serui inutiles sumus: qd' facere debuimus, fecimus. ¶ Septimus gradus est, indesinenter obedire. Et subdit Bernar. Perseuerãtia singularis est filia summi rẽgis. Idẽ: Quid currere prodest, & ante cursus metam deficere? Sic currite ut comprehendatis. 1. ad Corint. 11. Hi sunt septem gradus scalæ quam uidit Iacob. Gen. 28. Hanc uisionẽ uidit Iacob dormiens in itinere, lapide supposito capiti. Gloss. Caput ponit in lapide qui Christo inhæret mente. Et secũdum August. in itinere dormire, est in uia huius seculi ab impedimẽto secularium actionum quiescere. Beatus Benedictus & Aug. & alii sancti qui religiones instituerunt, quũ Christo corde adhæsissent, & à curis huius seculi quiescerẽt, spiritualiter uiderũt uisionẽ illã. Scala ista obediẽtia est, cuius duo latera possunt intelligi, paupertas uoluntaria & continentia, uel abrenuntiatio proprii sensus & propriæ uolũtatis. ¶ Attẽdẽda uero sunt quatuor quæ de hac scala dicuntur. ¶ Primum est, quod erat stãs super

terram. In quo notatur rectitudo intētionis quæ debet esse in his qui uiam obediētiæ aggrediuntur. Et excluditur per hoc macula intentionis terrenæ eorum qui habent terrenam intentionem in religione. Scala eorũ non stat, sed potius iacet super terram: uel potius directa est ad infernum. Ecclesi. 4. Custodi pedem tuum ingrediens domum domini. Pedem, inquam, intentionis. ¶ Secundum est, ꝙ cacumen eius tangebat cælũ. In quo figuratum est, ꝙ conuersatio religiosorum in cælis debet esse, uel quòd immediatus transitus est in morte à uia perfectæ obedientiæ in cælum. Parum enim uel nihil moratur perfectè obedientes in purgatorio. Et quia magni lucri est obedientia, ut prius ostensum est, & ideo sufficit hic soluere debita. Et quia in uero obediēte Christus uiuit & operatur, ad Gal. 2. Viuo autem iam non ego; uiuit uerò in me Christus. Nec est uerisimile, ꝙ Deus sit in futuro eorum ultor, quorum hic est actor. ¶ Tertiũ est, ꝙ Iacob uidit angelos ascendentes & descendentes per scalam illam. In quo insinuatur, ꝙ uia obediētiæ uita angelica est. Siue enim descendant uerè obedientes fratribus suis ministrando, siue ascendant Deo assistendo in oratione, lectione, meditatione, ad modum angelorum uoluntatem Dei peragunt. Vnde quantum ad illos impletur orationis dominicæ petitio, Fiat uoluntas tua sicut in cælo & in terra. Matt. 6. ¶ Quartum est, ꝙ dominus erat innixus scalæ. In quo insinuatur quòd perfecta obedientia se habet immediatè ad Deum. Nullum enim interuallum uel modicum est inter mortem uerè obedientis & diuinam uisionē. In Psal. Tenuisti manum dexteram meam, & in uoluntate mea deduxisti me, & cũ gloria suscepisti me. Esa. 58. Si auerteris à sabbato pedem tuum &c. sustollam te super altitudinem terræ, & cibabo te hæreditate Iacob patris tui. Multũ deberent incitare eos qui sunt in scala obedientiæ ad ascendēdum uiriliter, spes & desideriũ uidendi dominum innixum scalæ. Sicut quum acclamatum est in obsidione alicuius castri, illum habiturum centum libras qui primò intrauerit; spes & desideriũ tanti lucri facit aliquos per scalam ascendere, tenentes clypeos supra se, licet lapidibus desuper percutiantur. Sic spes & desideriũ, de quibus iam diximus, deberent facere ut homines per scalam obedientiæ ascēderent; omnes aduersitates quæ occurrunt superando. Matth. 11. Regnum cælorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud. Item insinuatur in hoc quòd dominus erat innixus scalę, quòd ipse paratus est iuuare & conseruare eos, qui uiam obedientiæ aggressi sunt, quasi suos. Perfectè

obed

obediens è proximo sequitur dominum. Vnde dominus quasi fidelis socius ubi deuentum est ad locum difficilē ad transeundum porrigit ei manum iuuans eum. In Psalm. Adhæsit anima mea post te: me suscepit dextera tua. Attendendum etiam est quod sequitur: Verè dominus est in loco isto, dicit Iacob. Deus dominum se exhibet uerè obedienti, eum iuuando, conseruando, & ei prouidendo: & meritò, cum ille se exhibeat seruū Dei, uoluntatem eius adimplendo. Item attendendum est quod Iacob postea dixit, Quàm terribilis est locus iste? Terribilis est locus sanctus, scilicet locus religionis, propter domini præsentiam. Solicitè enim debēt se habere qui sunt in religione, propter hoc quòd dominus pręsens est. Hoc est unum illorum quæ Deus requirit ab homine: scilicet solicitè ambulare cum Deo suo. Michææ 6. Terrorem incutere deberet his qui peccant in locis sanctis, pœna illorū qui in locis sanctis peccauerunt: ut pœna Luciferi & Adam. Sequitur: Non est hic aliud, nisi domus Dei, & porta cæli. Domus Dei, dicitur religio: quia in uerè obedientibus Deus habet dominiū. Porta uerò cæli est propter propinquitatem quā habet perfecta obedientia ad Dei uisionem. Vę illis qui de porta cęli faciūt portā inferni: & de domo Dei, speluncam latronum: ut qui simoniacè intrant religionē aliquā, uel proprietarii sunt ibi. Matth. 21. Domus mea domus orationis uocabitur: uos autē fecistis eam speluncam latronum. Item: Væ illis religiosis qui de scala regni cælestis scalam faciūt confusionis, quorum peccata tanto amplius fœtēt hominibus, quanto ipsi sunt in gradu altiori.

De partibus Obedientiæ. CAP. V.

Est obedientia reprehensibilis, & est obedientia commendabilis. ¶ Obedientia reprehensibilis est triplex. ¶ Prima est quū aliquis obedit creaturæ inferiori homine: ut pecuniæ. Eccle. 10. Pecunię obediunt omnia. ¶ Secūda est, cum ex remissione superioris & ceruicositate inferioris accidit quòd ille obedit qui debet imperare, & ille imperat qui debet obedire: cum scilicet ille est suprà qui deberet esse infrà, & membrum super uerticem se extollit. Prouer. 30. Per tria mouetur terra, & quartū quod nō potest sustinere, per seruū cùm regnauerit &c. ¶ Tertia est, cū aliquis suo superiori in malo obedit. Grego. in Moral. Nunquā per obedientiā malū fieri. Aliquādo autē debet bonū, quod agitur, per obedientiā intermitti. Bern. in epistolis: Facere malū quolibet etiā iubēte domino, cōstat nō esse obedientiam, sed potius inobedientiā. Greg. Caueāt subditi ne plus quā expedit sint subiecti, ne dū plusquā expedit student subiici,

superiorũ cõpellantur uitia uenerari. Aug. Sic modus obediẽtiæ tenẽdus est, ut bonis in malo nõ consentias, nec malis in bono nõ contradicas. ¶ Obediẽtia uerò cõmẽdabilis quædã est necessaria, quædã abundans uel perfecta. Necessaria est, ut quum aliquis obedit in his in quibus tenetur obedire. Abundans uerò est, quũ obediat etiam in his in quibus nõ tenetur obedire. Bern. Subiectus huiusmodi, obedientiam quæ finibus cohibetur nouerit imperfectam: nam perfecta obedientia legem nescit, terminis nõ arctatur, neq; contenta angustiis professionis, largiori uoluntate fertur in latitudinem charitatis. Item ad perfectionem obediẽtiæ pertinet nõ solum facere quod iubetur, sed etiam sicut iubetur. Bern. Illum optimũ dixerim obediẽtiæ gradum, cùm eo animo opus iniunctum recipit quo & præcipitur. Gen. 17. dicitur de Abraham. Et circuncidit carnẽ præputii eorũ statim ipsa die, sicut præcepit ei Deus. Matth. 1. Exurgens Ioseph à somno, fecit sicut præcepit ei angelus. Io. 14. Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. ¶ Itẽ notandum, ꝙ est obediẽtia quę debetur ex natura: ut illa quæ debetur Deo. Act. 5. Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Et illa quæ debetur parẽtibus carnalibus. Ad Ephe. 6. Filii obedite parentibus uestris in domino, hoc enim iustum. Item ad Colos. 3. Filii, obedite parẽtibus uestris, per omnia: hoc enim beneplacitũ est domino. Itẽ est obedientia quæ nõ debetur ex natura, sed habuit uolũtatem principium sui, uel uoluntatem liberam, uel non liberam. Volũtatem nõ liberam sui principiũ habuit obedientiã, quam debet seruus domino. ad Colos. 3. Serui, obedite per omnia dominis uestris. Voluntatẽ uerò liberam sui principium habuit obedientia quam uxor debet uiro, uel quã debet subditus prælato. ad Ephe. 5. Mulieres subditæ sint uiris suis in omnibus. Gen. 3. mulieri dicitur: Sub uiri potestate eris, & ipse dominabitur tui. ad Heb. 13. Obedite præpositis uestris, & subiacete eis.

De his quæ aduersantur obedientia. Et de duodecim malis quæ propria uoluntas homini facit. CAP. VI.

1. OBedientiæ primo aduersatur proprius sensus, deinde propria uolũtas. Sicut equus uidẽs nõ est idoneus circuire ad molã: sic qui habet propriũ sensum, non est aptus uolubilitati obediẽtiæ. Deut. 12. Non facietis ibi quod nos facimus hic hodie singuli quod sibi rectum uidetur. Iudic. 17. In diebus illis non erat rex in Israël: sed unusquisq; quod rectũ sibi uidebatur, hoc faciebat. Exemplũ relinquendi proprium sensum, dedit Christus à matre sua in tẽplo inuentus. Luc. 2. Descendit cum eis, &

uenit Nazareth, & erat subditus illis. Ber. Quis nõ erubescat obstinatus esse in cõsilio suo, quãdo suum sapiẽtia ipsa deseruit? Proprius sensus, oculus est ueteris hominis qui inimicus est Deo, & ideo eruendus est. ¶ De propria uolũtate, notãdum est, ꝙ ipsa Deo multũ displicet, diabolo multũ placet, homini multum nocet. Nec mirum si Deo multum displicet. Ipsa enim est, quæ Deo primo iniuriatur. Ipsa sola Deo aufert dominũ suum, & dat illud diabolo. Sicut enim obedientia efficit hominẽ seruum Dei: sic propria uoluntas efficit eum seruũ diaboli: ideo multum placet diabolo. Ecc. 18. Post cõcupiscentias tuas nõ eas, & à uoluntate tua auertere. Si præstes animæ tuæ cõcupiscentias eius, faciet te in gaudiũ inimicis tuis. ¶ Propria uolũtas homini multipliciter nocet. ¶ Primo aufert ei Deum. Bern. super Cant. Non dabit inobediẽti copiam sui tantus obediẽtię amator, ut mori quàm non obedire maluerit. ¶ Secundo beneficia Dei homini subtrahit. Greg. Dignum est, ut ab eius beneficiis sit quilibet extraneus, qui eius nimirũ iussionibus nõ uult esse subiectus. ¶ Tertio, meritũ euacuat. Esaiæ 58. Quare ieiunauimus, & nõ aspexisti? Et subditur: Ecce in die ieiunii uestri inuenitur uoluntas uestra. Ber. super Cantic. Grande malum propria uolũtas, qua fit ut bona tua tibi bona non sint. ¶ Quarto, hominem excommunicat. 2. ad Thes. 3. Si quis non obedit uerbo nostro per epistolã, hunc notate, & ne commisceamini cum illo. ¶ Quinto, hominẽ furem efficit. Ille enim qui in religiõe est propriæ uoluntatis, contractat rem alienã, scilicet seipsum domino inuito. Matth. 16. Si quis uult post me uenire, abneget semetipsum. Luc. 14. Omnis ex uobis qui nõ renunciauerit omnibus, quæ possidet, nõ põt meus esse discipulus. ¶ Sexto, reddit hominem maledictũ. Deute. 28. Si audire nolueris uocẽ domini Dei tui, ut custodias & facias omnia mãdata eius, ueniẽt sup te omnes maledictiones istæ, & apprehẽdẽt te. Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro, maledictum horreũ tuum, & maledictæ reliquię tuę, maledictus fructus uẽtris tui, & fructus terræ tuæ. ¶ Septimo, idololatram efficit. 1. Reg. 15. Quasi peccatũ ariolãdi est, repugnare, & quasi scelus idololatrię nolle acquiescere. Gl. Sola est obediẽtia, quę fidei meritum possidet, sine qua infidelis quisq; cõuincitur. Inobediens negat Deũ inquantum Deus est. Greg. in Moralib. Cõtra conditorẽ superbire, est pręcepta eius peccãdo transcẽdere: quia quasi à se iugũ dominationis eius excutit, cui per inobedientiam subesse contemnit. ¶ Octauo, hominẽ à dignitate deiicit: ut patet in Saul, cui dicit

Samuel 1.Reg.15. Quia proiecisti sermonem domini, proiecit te dominus ne sis rex super Israël. ¶ Nono aduersarium homini suscitat.3.Reg.11. Fecit Salomon, quod nõ placuerat corã domino, & suscitauit dominus aduersarium Salomoni. ¶ Decimo, hominem confundit. Osee 10. Confundetur Israël in uolũtate sua. Esa.45. Confundentur omnes qui repugnant ei. In hoc confunditur qui propriã uoluntatem in religione sequitur, quia contrariũ accidit ei illius, quod intendit. Quærit alicubi consolationẽ, & ex hoc postea habet maiorẽ desolationẽ, uel in remorsione cõscientiæ, uel in punitione pœnitentiæ, uel in infirmitate quæ quandoque ex hoc sequitur. Qui plus uult facere uoluntatẽ suã in religione, plus cogitur facere contra eã. Quum enim talis nõ habeat gratiã illam apud Deum uel homines quam habet uerus obediẽs, multa non cõcedũtur sibi, quæ conceduntur uero obedienti. Ionas effugere uoluit ut Dei uoluntatem non impleret: impleuit tamen eam inuitus. Greg. Ecce Ionam fugitiuum Dei tempestas inuenit, sors ligat, mare suscipit & quia authoris uoci obedire renititur, ad locũ quò missus fuerat suo reus carcere portatur. ¶ Vndecimo hominem affligit. Vnde Saul inobedientem malignus spiritus exagitat.1.Reg.16. Homo propriæ uoluntatis in religione animum habet inordinatum, & ideo affligitur. Aug. in lib. cõfessionũ: Iussisti domine, & sic est, ut pœna sibi sit omnis inordinatus animus. ¶ Duodecimo, hominẽ morte temporali & æterna dignum efficit. Deu.17. Qui superbierit nolens obedire sacerdotis ĩperio, morietur. Eiusdẽ 21. Si genuerit homo filium contumacẽ, qui non audierit patris aut matris imperium, & coërcitus obedire contempserit, lapidibus eũ obruet populus. Iosue 1. Qui contradixerit ori tuo, & nõ obedierit cũctis sermonibus tuis quos præceperis ei, moriatur. 2. Reg.13. Vir Dei qui inobediens fuit ori domini percussus est à leone. Ber. Quid odit Deus, aut quid punit præter uoluntatem propriam? Cesset enim propria uoluntas, & infernus non erit.

De errore illorum qui dicunt soli Deo obediendum esse, & non homini. CAP. VII.

FAlsitas huius erroris facilè manifestari potest his, qui uetus testamentũ recipiunt: quũ in ueteri lege præcipiantur occidi, qui imperio sacerdotis, uel principis, uel parentum inobedientes sunt. De primo habetur Deute.17. Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, morietur. De secundo Ios.1. Qui cõtradixerit ori tuo &c. De tertio Deut.21. Si genuerit homo filium contumacẽ &c. Testimoniis etiam Noui testamenti falsi

falsitas dicti erroris manifestè potest ostendi, ad Ro.14. Omnis anima potestatib. sublimioribus subiecta sit. Non enim est potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt. Itaq; qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autē resistūt, sibiipsi damnationē acquirunt. ad Eph.6. Filii obedite parētib. uestris in domino: hoc enim iustum est. In eodē: Serui obedite dominis uestris carnalibus, cum timore & tremore, in simplicitate cordis uestri, sicut Christo. ad Col.3. Filii obedite parentibus uestris: hoc enim beneplacitum est domino. In eodē: Serui obedite per omnia dominis carnalibus. ad Titū 3. Admone illos principibus & potestatib. subditos esse. ad Heb.13. Obedite præpositis uestris, & subiacete eis. 1. Pet.3. Subiecti estote omni humanæ creaturę propter Deū, siue regi quasi præcellēti, siue ducibus quasi ab eo missis. In eodem: Serui subditi estote in omni timore dominis, nō tantū bonis & modestis, sed etiā discolis. Præterea cōstat, ꝙ Christus uoluit apostolos esse loco sui, & uicē eius gerere: secundū illud Matt.10. Qui uos audit, me audit: & qui uos spernit, me spernit. Et eiusdē 16. dictū est Petro: Tibi dabo claues regni cælorū, & quodcunq; ligaueris super terrā, erit legatū & ī cælis: & quodcunque solueris super terrā, erit solutum & in cęlis. Itē eiusdē 18. Amen dico uobis: quæcunq; alligaueritis super terrā, erunt ligata & in cælo &c. Et Io.20. Accipite Spiritum sanctū: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: quorum retinueritis, retēta sunt. Obediendū ergo fuit apostolis sicut Christo, tanquā eius uicariis. A simili ergo successoribus eorū obediēdū est tanquā Christi uicariis. ¶ Si quis uerò dicat, ꝙ obediendū fuit apostolis tanquā Christo, sed nō eorū successoribus. Ergo Christus recessurus ab ecclesia nō sufficienter ordinauit de ea, si nō ordinauit de ea, nisi quandiu apostoli uiuerent. Si rex Franciæ iturus esset in peregrinationē, & poneret aliquem loco sui usq; ad certum tempus infra quod sciret se non esse rediturum, ipse non sufficiēter ordinaret de regno. Ergo cū Christus ascensurus in cælum sciret se nō esse rediturum ad ecclesiam ante mortem apostolorum, si ipse solum ordinauit qui essent loco eius dum apostoli uiuerent, ipse sufficienter prouidit ecclesiæ suæ. Relinquitur ergo ꝙ successoribus eorū obediendum sit, sicut & ipsis obediendū fuit. Si quis uerò dicat hominibus esse obediendum, sed tantū bonis, non malis, patet primo hoc esse falsum ex uerbis Christi, Matt.23. Super cathedrā, inquit, Moysi sederunt Scribę & Pharisæi: omnia ergo quęcunq; dixerint uobis, seruate & facite, secundum

uerò opera eorum nolite facere. 1. Petri 2. Serui, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis. Præterea si tãtum bonis esset obediendum, iurisdictio ecclesię nihil haberet certitudinis: nescitur enim quis sit bonus uel malus. Eccl. 9. Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei, & tamen nescit homo utrũ amore an odio dignus sit: sed omnia in futurũ seruantur incerta. Item iurisdictio ecclesiæ nihil haberet stabilitatis. Ille enim qui est bonus in momento, potest fieri malus, & iam non ei est obediendum. Præterea sicut pictor fœdus depingit statuam pulchram, nec uitium pictoris statuam deturpat: sic & prelatus malus potest facere præceptũ bonum: nec est periculum his qui subiecti sunt, si obediant prelato malo in eis in quibus obedirẽt prælato bono. Ex quo prelatus malus habet potestatem. Omnis enim potestas à Deo est: & qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. ad Roma. 13. Si uero prælatus malus precipiat malum: tunc planè non est obediendum ei. Augu. super illud ad Roma. 13. Qui resistunt, ipsi sibi damnationẽ acquirunt. Si ille iubeat quod nõ debes facere, hic sanè contemne potestatem timendo potestatem maiorem. Ipsos humanarum rerum gradus aduerte. Si quid iusserit curator, nunquid tibi faciendum est, si cõtra proconsulem iubeat? Rursus si quid proconsul iubeat, & aliud Imperator, nunquid dubitatur contempto illo illi esse seruiẽdum? Ergo si aliud Imperator & aliud Deus iubeat, contempto illo obtemperandum est Deo.

De Disciplina. PARS XI. *Quæ habet septem Capitula.*

De ordine dicendorum de Disciplina. Et de diuersis acceptionibus huius nominis Disciplina. CAPVT I.

Dicto de Obediẽtia qua redditur quod debetur superiori, dicendum est de Disciplina, qua redditur quod debetur inferiori. de qua hoc modo dicetur. ¶ Primo ponentur diuersæ acceptiones huius nominis Disciplina. ¶ Secũdo, tangetur de his quæ possunt incitare ad faciendum correptionẽ. ¶ Tertio, de his quę possunt eam impedire. ¶ Quarto de modo corripiendi, uel corrigẽdi. ¶ Quinto, de his quæ incitare possunt ad libẽter recipiendũ coreptionẽ. ¶ Sexto, de diuersis partibus disciplinæ. ¶ Septimo, de erroribus circa disciplinam. ¶ Circa primum notandũ, ꝙ disciplina quandoq; dicitur desideriũ corrigẽdi inferiores, & sic uidetur esse pars iustitiæ. Quãdoq; aũt dicitur disciplina id qđ adhibetur ad correptionẽ aliquorũ. Sic sumit' ad Heb. 12. Fili mi, noli negligere disciplinã. In eodem: In disciplina perseuerate. Item:

Si

Si extra disciplinam estis &c. Quandoque autem disciplina dicitur effectus disciplinæ sumptæ secundo modo. Et sic uidetur eā describere Cyprianus, dicens: Disciplina est morum ordinata correptio, & maiorū prę cedentium patrum regularum obseruatio. Item magister Hugo de sancto Victore: Disciplina, inquit, est conuersatio bona & honesta, cui parū est non malū facere, sed studet in his quæ bene agit per cuncta irreprehē-sibilis apparere. Bern. in epistolis: Disciplina ceruicē submittit, ponit supercilia, componit uultum, ligat oculos, cachinnos cohibet, moderatur linguā, gulā frenat, iram sedat, format incessum. Itē magister Hugo de sancto Victore, Disciplina est mēbrorū omniū motus ordinatus & dispositio decēs in omni habitu & actione. Disciplina sumpta primo modo poterit uideri alicui idem esse quod zelus. Ad zelum primo uidetur pertinere dolor de Dei cōtumelia, qui est quasi quædam scissura cordis, quam interdum indicat uestiū scissura. Secūdo tabescētia, quæ est quū dolor uehementior aut diuturnior fuerit. Dauid: Super inimicos tuos tabescebā. Tertio ira per zelum, quę est appetitus ulciscēdi Dei offensam: quæ ira si inueterata fuerit, efficit odiū. De quo in Psal. Nónne qui oderunt te Domine oderam? Idem: Perfecto odio oderā illos. Perfectum odium ex quo inimicos Dei usque ad dilectionem uel perfectionem persequimur, nō habentes pacem cum eis quandiu sunt Dei inimici. Vel perfectum odium dicitur odium uirorum perfectorū, quo peccata hominum, non homines odio habentur. Ambros. Qui habent zelū, omnes inimicos suos putant qui sunt hostes Dei, quamuis patrem, sororē. de omnibus dicunt: Inimici facti sunt mihi. Idem: Nemo grauior hostis omnium, quàm qui omniū læ-dit authorem. Aug. Vnumquē-que Christianum zelus domus Dei comedit. Non enim magis est domus tua quàm illa ubi habes salutem æternam. Si ergo in domo tua ne quid peruersum fiat satagis, in domo Dei ubi salus est proposita & requies sine finę, non debes pati, quātum in te est, si quid peruersum fortè uideris. Et notandū quòd non uidetur omninò idem esse zelus & ira per zelū. Bonus zelus est, ut ait gl. Augu. super illud Ioan. 2. Zelus domus tuę. Feruor animi quo mens abiecto timore humano pro defensione ueritatis attenditur, eo comeditur, quo quælibet praua quæ uiderit, corrigere satagit: si nequit, tolerat & gemit. Ira uerò per zelum est ira iusta. De qua glossa super illud Matth. 5. Omnis qui irascitur &c. Iusta ira est mater disciplinæ. Et super illud Iob 5. Virum stultum interficit iracun

iracundia dicit Gregor. Est ira per zelū, qua irasci sicut nostris proximorum erroribus debemus. De hac ira etiam dicit gl. super illud Ecclesiast. 7. Melior est ira risu. Hæc est ira qua uitiis irascimur. Item notandum, quòd super illud Ezech. 4. Sume tibi sartaginem ferream. dicit glos. Gregor. Nullum maius sacrificium Deo est, quàm zelus animarum. Zelus dei gloriam in hoc mundo defendit: zelus carbo est quem de Seraphin accepit de altari cælesti, & tetigit labia Esaiæ. Esa. 6. Nam nō sunt digna prædicare uerbum Dei labia illa quæ hic carbo non tetigerit. In Psalm. Mors in labiis eorum. ubi litera communis habet, Gladius in labiis eorum. In labiis quorundam uerbum Dei quod deberet esse spiritus & uita, mors est. Propter enim defectum zeli, uerbum Dei ita frigidè annuntiant aliqui, quòd auditores eorū inde potius frigescunt quàm accēdantur. Propter ignem istum dictum est de Elia, Ecc. 48. Surrexit Elias propheta, quasi ignis. Zach. 2. Ponam duces Iuda sicut caminum ignis in lignis.

De his quæ possunt incitare ad faciendam correptionem.

CAP. II.

AD correptionem faciendā, notandum, ꝙ ad hoc primò incitare potest frequens admonitio sacræ scripturæ. Mat. 18. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum. ad Gal. 6. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui spiritales estis, instruite huiusmodi. 1. ad Thes. 4. Rogamus uos fratres, corripite inquietos. Prou. 24. Noli subtrahere à puero disciplinā. Eccl. 7. Filii tibi sunt? erudi illos, & curua illos à pueritia illorum. Eiusdem 30. Tūde latera eius dum infans est, ne fortè induret & non credat tibi. In eodē: Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudine illi' offendas. ad Ephes. 6. Educate filios uestros in disciplina & correptione domini. ¶ Secūdo exempla, & maximè exemplum Christi. De cuius zelo habes Matth. 21. & Ioan. 2. Et in Psal. Zelus domus tuæ comedit me. Esaiæ 59. Opertus est dominus pallio zeli. Et Can. 2. En ipse stat post parietem: ad modū scilicet zelantis & auscultantis. Exemplū zeli habes Exo. 32. in Moyse & Leuitis uindictam sumentibus de idololatria Iudaici populi. Item Nume. 25. in Phinees, qui interfecit uirum Israëlitem coëuntem cum Madianitide: de quo dominus ait ad Moysen, Phinees filius Eleazari auertit iram à filiis Israël: quia zelo meo cōmotus est contra eos. Itē 3. Reg. 10. in Iesu qui interfecit prophetas Baal. Item 1. Mach. 2. in Matathia qui trucidauit Iudæum sacrificantē idolis. ¶ Tertio utilitas ex correptione proueniens

uirga correptiõis fructifera est. Vnde significata est per uirgam illã quæ protulit flores & amygdala. Nume. 17. Vtilitatem correptiõis in multis locis insinuat sacra scriptura. Prouerb. 17. Melior est manifesta correptio, q̃ amor absconditus. Et in eodem: Meliora sunt uulnera diligẽtis, quàm fraudulenta odiẽtis oscula. Eiusdẽ 28. Qui corripit hominem, gratiã postea inueniet apud eum, magis q̃ qui per linguæ blandimenta decipit. Eiusdem 29. Virga atque correptio tribuit sapientiam. Ecclesiastic. 7. Melius est à sapiente corripi, quàm stultorum adulatiõe decipi. Eiusdem 30. Qui diligit filium, assiduat illi flagella, ut lætetur in nouissimo suo. Item in eodem: Qui docet filium suum, laudabitur in eo. Augu. ad Vincentium: Non omnis qui parcit amicus est, nec omnis qui uerberat inimicus. Melius est cum seueritate diligere, quàm cũ lenitate decipere: Vtilius esuriẽti panis tollitur, si de cibo iustitiã securus negligebat, q̃ esurienti panis frãgitur, ut iniustitiæ seductus acquiescat. Et qui phreneticũ ligat, & qui lethargicũ excitat, ambobus molestus ambos amat. Quis nos potest amplius amare quàm Deus? & tamẽ nos nõ solùm docere suauiter, uerumetiã salubriter terrere non cessat. ¶ Quarto, malum proueniens ex defectu correptionis. Quod in multis locis sacræ scripturæ nobis insinuatur. 1. Regũ 3. Suscitabo aduersus Heli omnia quæ locutus sum super domum eius, eò quòd nouerat indignè agere filios suos, & non corripuit eos. Et 3. Regũ 1. Adonias eleuabatur, dicens: Ego regnabo. Et infrà: Nec corripuit eam pater suus aliquando, quem occasione regni postea Salomon fecit occidi. Prouerbior. 13. Qui parcit uirgæ, odit filium suum: qui autem diligit, instanter erudit. Eiusdem 29. Puer qui dimittitur uolũtati suæ, cõfundit matrem suam. Ecclesiastic. 22. Confusio patris est de filio indisciplinato. Eiusdẽ 41. De patre impio queruntur filii, quoniã propter eum sunt in opprobriũ uel tormentum. Esa. 14. Præparate eius filios occisioni in iniquitate patrum eorum.

De impedimentis correptionis.

CAP. III.

OCto sunt quę solent impedire ne correptio debito modo fiat. Primũ est, indiscreta humilitas. Aug. loquẽs prælatis: Cùm necessitas disciplinæ in moribus coërcendis dicere uos dura uerba cõpellit, si etiã ipsi modum uos excessisse sentitis, non à uobis exigitur, ut à uobis subditis ueniam postuletis, ne apud eos quos oportet esse subiectos, dum nimiũ seruatur humilitas, regendi frãgatur authoritas. Eccl. 13. Noli esse humilis in sapiẽtia tua. ad Tit. 2. Hæc loquere & exhortare, & argue cum

cum omni imperio. ¶ Secundũ est, timor scandali. Veritas uitæ, doctrinæ uel iudicii ꝓpter scãdalum dimittẽda nõ est. ad Gal. 2. dicit Paulus: Quum uenisset Petrus Antiochiã, in facie restiti ei: quia reprehensibilis erat. Matt. 15. quũ diceretur Christo, Scis quia Pharisæi audito hoc uerbo scandalizati sunt? Ille respõdẽs ait: Omnis plãtatio quã nõ plantauerit Pater meus, eradicabitur. Sinite eos, cæci sunt, & duces cæcorũ. ¶ Tertium est, timor mundanus uel humanus. Cõtra quod legitur de Elia Eccles. 48. Non pertimuit principẽ, nec superauit eũ uerbũ aliquod. Et 3. Regũ 18. Dixit Elias ad Achab: Non conturbo ego Israël, sed tu & domus patris tui. ¶ Quartũ est, remissio. De qua exẽplũ habet in Heli. 1. Reg. 1. q remisse arguebat filios suos, dicens: Quare facitis res huiuscemodi quas ego audio? ¶ Quintũ & sextũ sunt austeritas & indiscretio. Cõtra quæ duo fuerũt in arca testamẽti, uirga, manna, & tabulæ testamẽti. In uirga intelligitur correptio. In tabulis, discretio. In manna, mãsuetudo. Contra austeritatem dicitur ad Gal. 6. Vos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis. Contra indiscretionẽ dicitur Prouerb. 14. In ore stulti uirga superbiæ. ¶ Septimũ, est ira uel odiũ. Prou. 19. Spiritũ ad irascendũ facilẽ quis poterit sustinere? Eccle. 19. Est correptio mẽdax in ira contumeliosi. Videtur esse correptio, quod potius est corruptio uel conuitiatio. ¶ Octauum est, amor terrenorũ. Vnde Gene. 4. dixit Cain: Nunquid custos fratris mei sum ego? Cain interpretatur possessio. Amator possessionum custodiam fratrum negligit, non attendens illud Eccle. 29. Perde pecuniam propter fratrem.

De modo faciendi correptionem.

CAP. IIII.

Correptio procedere debet ex amore. Apoc. 4. Ego quos amo arguo & castigo. Sed sunt aliqui qui illos maxime uolunt corrigere quos uidẽtur nõ amare, quorum correptio ab iis quibus adhibetur, nõ reputatur correptio, sed hostilis persecutio. Esaiæ 11. Egrediet uirga de radice Iesse. Iesse interpretatur incendium. De incendio amoris egredi debet uirga correptionis. 2. ad Thes. ultim. Nolite quasi inimicum existimare illũ, sed corripite ut fratrem. ¶ Item correptio debet fieri cũ cõpassione. Greg. Nequaquam iacẽtem erigit, nisi qui status sui rectitudinem per compassionem flectit. Augusti. Duo sunt nomina, homo, peccator: quia peccator est, corripe: quia homo est, miserere. In Psal. Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me, sicut dicit glos. super illud Matth. 5. Beati qui esuriũt & sitiũt iustitiã. Iustitię lumẽ est misericordia. Iustitia sine misericord

ricordia, cæcus furor est. Zelus absque misericordia, est ut cæcus sagittarius qui intendẽs occidere feram, occidit hominẽ: sicut Lamech qui intendens sagittare ferã, sagittauit Cain, & occidit eum iuxta traditionem Hæbræorum. Ignis zeli ardere debet in oleo misericordię. Grego. super Ezech. Zeli sancti districtio, de uirtute misericordiæ necesse est ut ardeat. Ideo necesse est eũ qui habet alios corrigere, iugiter meditari propriã infirmitatem, ut in seipso discat qđ alii portare possint. In Psal. Sciãt gentes quoniam homines sunt. Ad Gal. 6. Cõsiderãs temetipsum ne & tu tenteris. Eccl. 31. Intellige quæ sunt proximi ex teipso. Greg. Omnipotẽs Deus idcirco principẽ Apostolorũ pmisit cadere, ut in culpa sua disceret qualiter aliis misereri deberet. Et de Christo legitur Esa. 53. Virũ dolorũ & sciẽtẽ infirmitatem. Qui nõ didicit pati disciplinã, nesciat eã in alios exercere. Quidã religiosi habẽtes abbatẽ tortorẽ crudelissimũ, inexpertũ disciplinæ quã in alios noluit exercere, coẽgerũt eũ sedere per mẽsem inter fratres, & agere se tãquam simplicem fratrem: quẽ quotidie proclamantes, & egregiè uerberantes, tandem restituerunt eum sedi suæ, dicentes, Ecce per mensem fuisti in scholis disciplinæ: & non solùm audisti doctrinam disciplinæ, sed etiam sensisti: nõ erat mirũ si nesciebas quod non didiceras: sis memor eorum quæ didicisti, alioquin tibi rememorationem faciemus ipsorũ. Qui didicit ex his quæ passus est disciplinam. Sunt multi qui alios durè uolunt corrigere, sed tamẽ nolentes corrigi, quorum morbus est Noli me tangere, solo Deo curabilis, cùm omnẽ tactũ humanum fugiat. Itẽ correptio fieri debet in mansuetudine. In Psalm. Superuenit mansuetudo, & corripiemur. Sen. Vitia animi sicut uitia corporis leniter sunt tractanda. Amb. super Lucã: Plus proficit amica correptio, quàm accusatio turbulenta. Illa pudorem incutit, hęc indignationem mouet. ad Galat. 6. Vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis. Zelus sedet quasi in fornace uel iuxta fornacem, scilicet uim irascibilem: unde de facili emicãt scintillæ iræ quibus turbatur oculus mẽtis. Cato: Impedit ira animũ, ne possit cernere uerum. Et super illud Iob 5. Virum stultũ interficit iracundia. dicit Gregor. Ira per zelum turbat. Ipse nanq; zelus rectitudinis, dum aciem mentis agitat, turbat. Ideò uiri sancti irã sentientes supersedere uolunt correptiõi, donec ira cessauerit & trãquillitas in mẽte facta sit, imitari uolẽtes illum cui dicitur Sapien. 12. Tu dominator uirtutis cum tranquillitate iudicas. Iaco. 1. Ira uiri, iustitiam Dei non operatur. Diogenes

nes cùm esset iratus seruo suo, ait: Iam te, nisi iratus essem, uerberibus enecassem. In hominibus iracundis non exilit scintilla de fornace uis irascibilis, sed flamma totum uorans: & quod zelo sancto cœperant, furore consummant. In eis opus sanctum quod zelus sanctus tenebat, ira rapit & sibi uendicat. Scintilla uerò iræ etsi aliquid turbationis oculo mentis ingerat, non tamen opus sancto zelo inceptum sibi uendicat. Simile inuenitur in uiro qui ex iustitia uult reddere debitum uxori, cuius operi dupliciter potest se ingerere uoluptas: uel sic ut opus iustitiæ non auferatur; uel ita ut id totum sibi rapiat: ut scilicet solo uoluptatis amore cōsummetur, ad Galat. 3. Sic stulti estis, ut cum Spiritu cœperitis, nunc carne consummemini? Simile etiam accidit in illo qui ex charitate incipit dare eleemosynam, cui uana gloria duplex potest se ingerere. Simile etiam accidit in eo qui ex deuotione inchoat iter Ierosolymitanū, & intrat in cor eius cogitatio de negotiatione ibi exercenda, quæ cogitatio dupliciter potest se ingerere ut prius. Item correptio secretò faciēda est, si culpa sit occulta. Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eū inter te & ipsum solum. Si uerò culpa sit manifesta, manifestè facienda est. 1. ad Timot. 5. Peccantes corā omnibus argue, ut & cæteri timorem habeāt. Isid. Manifesta peccata nō sunt occulta purgatiōe purgāda: palàm enim arguendi sunt, q palàm nocent, ut dū aperta obiurgatione sanantur, hi qui eos imitando deliquerunt, corrigātur. Dum unus corripitur, plurimi emēdātur, necesse est ut pro multorum saluatione unus cōdemnetur, quàm per unius licētiam multi periclitentur. Ita erga delinquētem sermo est proferendus, sicut eius qui corripitur expostulat salus. Itē in correptione attendendus est status personarum quæ corriguntur, quia nō sanat oculū quod sanat calcaneū. Cū ueterano parcius agēdū est: ut ait Sen. 1. ad Tim. 5. Seniorē ne increpaueris, *sed* obsecra ut patrē. In correptione etiam seruāda est modestia. Tenendum est enim mediū inter remissionem & indiscretum zelum. 2. ad Tim. 2. Seruum Domini oportet esse patientem, cū modestia corripientem: qui nō possunt cum benignitate corrigi, terrore sunt corrigēdi. Aug. ad Bonifacium: Quidam dixit, pudore & libertate liberos retinere satius esse credo, quam metu. Et subdit Aug. Hoc quidē uerū est. Sed sicut meliores sunt quos dirigit amor: ita plures sunt quos corrigit timor. Isi. Qui blādo uerbo castigat, & nō corrigitur, acrius necesse est ut arguatur. Cū dolore enim abscindēda sunt, quæ leniter sanari nō poss-

possunt. Qualis debeat esse zelus, ostendit Bern. super Cantic. Zelum, inquit, tuum inflammet charitas, informet sciẽtia, firmet constãtia, sit feruidus, sit inuictus, sit circunspectus. Idem: Quo zelus feruidior, uehementior spiritus, prouisiórque charitas, eò uigilantiori opus est sciẽtia, quæ zelum supprimat, spiritũ temperet, ordinet charitatem. Sunt qui zelũ habent non secundũ scientiam, ad Rom. 10. qui uulgariter uocantur homines sine capite, belluina rabie sæuientes in peccatores, conuitiis eos dehonestantes, non medicos, sed hostes se exhibentes, quantum in eis est iudicium Dei euacuantes, dum omnia hic uindicare uolunt. Si enim hic omnia uindicarentur, ut ait Aug. locum diuina iudicia non haberent. Ipsi officium dæmonum, quod est torquere, diligenter facerẽt, si potestatem haberent. In ore eorum personant hæ uoces diabolicæ, crucifigatur, confundatur, deponatur, & eiiciatur. Potestas eorum est, ut gladius in manu furibundi: uix ab ore eorum auditur, corrigatur. Ipsi solum urere norũt, & secare: omni ægritudini ignem, & ferrũ adhibere uolunt, ignorantes quòd omnium medicamentorum saluberrimũ est sapiẽtia. Sap. 9. Per sapiẽtiam sanati sunt, quicunq; placuerunt tibi ab initio. Eiusdem 16. Nec herba, nec malagma sanauit eos: sed sermo tuus Domine, qui sanat omnia. Peccatores (ut ait Dionysius) tanquam cæci manuducẽdi sunt. Tullius: Vndique fulciendi sunt qui ruunt, erigendi sunt, qui ceciderũt, & sanandi qui uulnerati sunt, nõ nouo uulnere transigendi. Qui zelum indiscretum habent, similes sunt illis, qui reficiũt ueteres patellas, qui foramen unum uolentes obstruere, uno ictu mallei multa faciũt, uel illud augẽt, uel patellam omnino confringunt. Videntur tales credere, ꝙ omnia uasa sint malleabilia, cùm tamen fictilia, uel uitrea malleatione potius confringantur. Correptio est uasorum spiritualium confractorum refectio. Eccl. 21. Cor fatui quasi uas confractum. 2. ad Timo. 2. In domo magna sunt uasa, non solùm aurea & argẽtea, sed etiam lignea & fictilia. Hi correptionẽ hominũ facilè desperát, ad malè sentiendum de hominibus faciles, ad bene sentiendum difficiles. Hi peruersum ianitorẽ cordibus suis præfecerunt, qui mala fratrum tam facile permittit intrare, bona uerò uix uel raro. Opinionẽ malam semel de aliquo conceptam uix aut raró deponunt, contra muscas, uel pulices gladio magno impugnare uolunt, similes cuidam, qui dum musculam, quam uidebat super caput alterius uolitantem securi intẽtaret percutere, excerebrauit eum. Multoties dum tales ligna peccatorum intendunt cædere, fugit securis manũ eorum,

ferrúmque elapsum de manubrio proximum occidit. Deuteron. 19. Glossa: Spiritualiter ligna succidimus cum delinquentium uitia pia intentione resecamus. Securis manum fugit, cùm increpatio in asperitatẽ sese pertrahit: ferrũ de manubrio prosilit, cùm de correptione sermo durior exit. Tales zelatores pro medicina uenenum propinant. Iob 20. Panis eius in utero eius uertetur in fel aspidũ. Tales similes sunt cuidam fatuo qui rectissimè uolens procedere sine ruina domorum, non poterat per ciuitatem incedere. Tales spiritualiter multos corruere faciunt. In tempestate & turbine sunt uiæ eorum. Naum 1. Prou. 10. Quasi tempestas transiens non erit impius. Ipsi similes sunt pugilibus qui incedentes per mediũ pressuræ, alios impellunt, alios conculcant, alios impediunt à gressu, & maledictionem multitudinis post se relinquũt. Sic in quacunq; congregatione tales conuersati fuerint. post recessum, uel decessum, querelas uel maledictiones relinquunt. Hi periculosè ambulant inter uentres prægnantium. Quis enim abortus enarret factorum propositorum quos faciunt, & suffocationes tenerorum partuum? Tales in principe dæmoniorũ eiiciunt dæmonia, & in satana satanam expellunt: si tamen expellunt, & non potius introducunt. Interdum enim credentes se expellere spiritum luxuriæ, nõ expellunt eum, sed latêre cogunt, introducentes cum eo spiritum mendacii, & simulationis, & iræ, & odii. Vnde opportunitate inuenta exeunt uitia, ut bestiæ de cauernis cum multitudine nouorum uitiorũ. Et est error nouissimus peior priore. Et procurantur quandoque depositiones habentium zelum indiscretum, uel etiam mors eorum multum attendenda esset, in correctionibus infirmitates corrigendorum, & potestas correptoris, & an stragem multorum operetur correptio, uel salutem paucorũ. Erubescenda est medicis spiritualibus timoratio medicorum corporalium, qui adeo solicitè cauent, ne medicina eorum alicui sit mortis occasio. Deridenda est quorũdam iustitia, qui ne amittant de iure suo ualens denarium, parati sunt centum marcas expendere. Timendum est, ne zelum aliquorum inanis gloria concitet, ut accidit cuidam, qui ut iustus iudex appareret, proprium filium pro leui delicto decollauit: mercator insanissimus, qui morte filii sui unam laudem iustitiæ comparauit. Zelus iste indiscretus procedere solet ex inexperientia disciplinæ in seipsis, & ex ignorantia propriæ infirmitatis & alienæ, & amore inanis gloriæ. Talibus non est danda potestas: esset enim, ut gladius in manibus furibundi. Ipsi ad instar dæmonum

mum quocunque introëunt, incendium post se dimittunt. Qui uerò habent zelum discretũ, medicos corporum imitantur morbos spirituales persequentes, salutem uerò ægrorum quærẽtes. Non irascuntur medici corporum patientibus, imò consolantur eos, & ad tollendum horrorem medicinæ prius eam degustant. Item dicit Augustinus de Saluatore: Calicem, inquit, passionis bibit medicus prius, ne illum abhorreret ægrotus. Non puniunt qui habent zelũ discretum homines, secundum merita, hoc Deo relinquunt: sufficit eis, ut faciant eos pœnitere: puniunt ut emendent, ut qui peccauerunt humiliter, misericordiæ totaliter se tradant. Tales officium tortoris diabolo & angelis eius relinquunt: tales sic secant putrida, ut sana illæsáque relinquant. Sic herbas pestiferas euellunt, ut salutares non lædãt. Sic zizaniam extirpant, ut tritico læsionem non inferant. Quidam habẽtes zelum, non secundum scientiam, sic hortos abbatiarum suarum nobilium purgauerunt ab arboribus infructiferis, ut ferè ibi nullam relinquerent. ¶Et notandum, quòd cùm parcere & punire sint contraria, & contrariorum eadem sit disciplina, qui nescit parcere, nescit punire. ¶Et notandum quòd sicuti zelus indiscretus reprehensibilis est, ita & remissio est reprehẽsibilis. Bernard. in epistolis: Non irasci ubi irascendum est, nolle emendare peccatũ est. Plus uerò irasci, quàm irascendũ est, peccatũ peccato addere est. Remissio ipsa est, ut somnolentia in rectore nauis. Prouerb. 23. Eris sicut dormiens in medio maris, & quasi sopitus gubernator amisso clauo. Isidorus prælatum negligentem dormienti assimilat, de cuius manu baculus cadit pastoralis. Et pictores pingunt ipsum accumbentem in cathedra super cubitum, somno grauatum, & cadentem de manu eius baculum pastoralẽ. Item remissio pigritiæ in agricola assimilatur. Prouerbiorum 24. Per agrum hominis pigri transiui, & per uineam uiri stulti, & ecce totum repleuerãt urticæ, operuerant superficiem eius spinæ. Remissio est uelut defectus latratus in cane gregem seruãte. Esa. 56. Canes muti non ualentes latrare. Item defectus gladii in custode. Esa. 62. Super muros tuos Ierusalẽ constitui custodes. Cantico 3. Inuenerunt me custodes ciuitatis. Item est defectus buccinæ in speculatore. Ezech. 33. Si speculator uiderit gladium uenientem, & non insonuerit buccina, & populus non custodierit se, ueneritque gladius, & tulerit de his animam: ille quidem in iniquitate sua captus est, sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram. Sunt qui remissionem misericordiam reputant, cùm tamen potius sit crudelit

delitas. Misericorditer agitur cum phrenetico, cùm ligatur, & à desideriis suis nociuis compescitur: & cum eo qui in igne est, cùm per capillos inde extrahitur, si aliter extrahi non potest. De ore lupi infernalis uiolenter extrahendi sunt homines. Amos 3. Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ: sic eruentur filii Israël. Iob 29. Conterebam malas iniqui, & de dentibus illius eripiebam prædam. Malæ diaboli sunt uitia & peccata. Eadē dentes etiam possunt dici. Eccle. 21. Dentes leonis, dentes illius. Item extrahendi sunt homines ab aquis deliciarum, etiam inuiti antequam ibi submergantur. ¶ Et notandum, quòd qui habet correptionem facere, non de se, sed de Deo, debet confidere, & orationi debet instare, cùm solius Dei sit hominem corrigere. Eccles. 7. Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem ille despexerit. Considera, &c. id est, discerne quæ opera sint propria Dei, & soli uirtuti eius possibilia, & inter ea inuenies illud, quod nemo possit, &c.

De his quæ possunt incitare ad libenter recipiendum correptionē uel disciplinam. CAP. V.

SEquitur de his quæ incitare possunt ad libenter recipiendum correptionem uel disciplinam. ¶ Ad quod potest ualere, Primò multiplex admonitio Sacræ scripturæ. In Psal. Apprehendite disciplinam, nequando irascatur dominus. Prouer. 3. Disciplinā domini, fili mi, ne abiicias. Et eiusdē 4. Tene disciplinam, & ne dimittas eam. ad Hebr. 13. Noli negligere disciplinā. Item: In disciplina perseuerate. ¶ Secundo utilitas ex disciplina, uel correptione proueniens. Prou. 29. Virga atque correptio tribuit sapientiam. Et eiusdem 12. Qui diligit disciplinam, diligit scientiam: qui autem odit increpationes, insipiens est. Disciplina uel correptio placet sapientibus, & in eis proficit: insipientibus uerò displicet, nec proficit in eis. Eccl. 10. Vir prudens & disciplinatus nō murmurabit correptus. Prouerb. 9. Argue sapientem, & diliget te. Et eiusdem 25. Nō amat pestilens eum qui se corripit. Et eiusdem 9. Qui arguit impium, sibi maculam generat. Eccles. 1. Peruersi difficile corriguntur. Peruersus est, qui intellectu & affectu à bonitate auersus est. Eccl. 32. Homo peccator uitabit correptionem, & ad uoluntatem suam inueniet comparationem. Prou. 17. Plus proficit correptio apud prudentem, quàm centum plagæ apud stultum. Eiusdē 32. Si contuderis stultum in pila, quasi ptisanas desuper feriente pilo, non auferetur stultitia eius. ¶ Tertio malum proueniens ex eo, quòd disciplina uel correptio abiicitur. Virga enim correptionis in colubrum uertitur. Qui enim hic non corrigitur, in futu

futuro à serpêtibus infernalibus punietur. Exod. 4. Proiecit Moyses uirgam, & uersa est in colubrum. Prouerb. 15. Qui increpationes odit, morietur. Et eiusdē 39. Viro qui corripientē se dura ceruice contemnit, repentinus superueniet interitus. Eccles. 19. Qui odit correptionē, minuetur uita. Vita inquam triplici, scilicet naturæ, gratiæ, & gloriæ. Homo qui est sine disciplina, terrenis adhæret de æternis non curans. Iob 17. Cor eorum longè fecisti à disciplina, propterea non exaltabuntur. Glos. Qui per disciplinā minimè custodire uitam student, semper per desideria in imis iacēt. Qui sine disciplina est, in periculo est. Prouer. 15. Qui abiicit disciplinam, despicit animam suam. Sicut carnem despicit, qui eam non uult sale condire. Putrescit enim qui contemnit disciplinam, & per consequens abiicit omne bonū. Sapien. 3. Sapientiam & disciplinam qui abiicit, infelix est. Fugiunt enim eum omnia bona. Talis diabolo multum assimilatur, qui incorrigibilis est. Eccles. 21. Qui odit correptionem, uestigium est peccatoris. Diabolus peccator dicitur antonomasicè. Cui multū assimilatur qui odit correptionem: ut uestigium ualde simile est pedi. Et notandum quòd laudabilius est correptionem libenter accipere, quàm audacter facere. Augustin. ad Hieronymū: Cùm satius sit à tenendo itinere in nullo quàm in aliquo declinare: multò tamen est mirabilius & laudabilius libēter accipere corrigentē, quàm audacter corrigere deuiantem.

De partibus disciplinæ. Et primò de Ieiunio, & eius commendatione: de speciebus eius, & de his quæ debent ipsum comitari.

CAP. VI.

Est disciplina ad omnes pertinēs, scilicet disciplina proprii corporis. Et est disciplina pertinēs ad eos, qui præsunt cæteris hominibus. ¶ Prima multiplex est, ut ieiuniū, asperitas uestium, durities lectorū, peregrinatio, uigiliæ, disciplina uerborum. Secunda uerò duplex est. Quædam spiritualis, cùm scilicet delinquētes feriūtur gladio spirituali, quæ specialiter pertinet ad prælatos ecclesiæ. Quædam uerò materialis, cùm scilicet delinquētes feriūtur gladio materiali, quæ maximè pertinet ad principes terrenos. Omissis aliis partibus disciplinæ prosequemur de Ieiunio. De quo scriptura sacra multum loquitur, & quòd magnæ efficaciæ est. Ieiunium, ut ait Isidorus in lib. Etymolo. est parsimonia uictus, abstinētiáque ciborum. De illo hoc modo dicemus. Primò commendationi eius insistemus. Secūdo, agemus de speciebus eius. Tertiò, tangemus de his quæ debent concomitari ieiunium. ¶ Circa primum notandum quòd ieiunium multipliciter est commen-

dabile. ¶ Primo exemplis. Specialiter exemplo Moysi qui ieiunauit XL. diebus, & XL. noctibus. Exod. 34. Item exemplo Eliæ, qui similiter ieiunauit XL. diebus, & XL. noctibus. 3. Reg. 19. Itē exemplo Christi, de quo Matth. 4. Et cum ieiunasset XL. diebus, & XL. noctibus, postea esuriit. ¶ Secundo ob hoc quod dicitur esse fundamentum uirtutum. Hieronym. Ieiunium non est perfecta uirtus, sed est cæterarum uirtutū fundamentum. ¶ Tertiò, à multiplici suo effectu. Ieiunium rectè factum Dei misericordiam impetrat. Vnde Ionæ 3. Facto ieiunio misertus est Dominus Niniuitis. Item gratiam Dei cōseruat. Esa. 30. Dabit tibi Dominus panem artum, & aquam breuem: & non faciet à te auolare doctorem tuū. Item ad intelligentiam & sapientiam iuuat. Daniel. 1. Tollebat Malasar cibaria, & uinum potus eorum, dabátque eis legumina. Pueris autē his dedit Deus scientiam & disciplinam in omni libro & sapientia, Danieli autē intelligentiam omnium somniorū & uisionū. Exod. 34. Moyses XL. diebus ieiunans, legem suscepit. Et Dan. 10. post ieiunium audiuit ab angelo, Tu ergo animaduerte uisionem sermonis, & intellige. Esaiæ 28. Quē docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte: à lacte scilicet temporalis consolationis. Item ieiunium consolationem Dei & angelorū meretur. Vnde post ieiunium Domini, accesserunt angeli, & ministrabant ei. Matth. 4. Cornelio ieiunanti, & oranti apparuit angelus. Act. 10. Et 3. Reg. 19. legitur de Elia, quòd ieiunauit XL. diebus & XL. noctibus, & uenit ad montem Dei Horeb, ubi Deus cū eo locutus est. Item meretur quandoq; materialem refectionem à Deo. Sicut enim testatur Hier. Paulus primus eremita semper ieiunauit, quousq; sibi panis de cælo mitteretur, qui duplicatus est cùm ad eū uenisset Antonius. Cui ille: Eia frater comedamus, duplicata est nobis annona. Item ieiuniū carnem uincit, quę est hostis familiaris. Hier. super Marcū: Ieiunio passiones corporis, oratione sanādę sunt pestes mentis. Marc. 9. Hoc genus dæmonū in nullo potest eiici & exire, nisi in oratione & ieiunio. Sicut ait quidā diabolus: Plus confidit in adiutorio carnis, quàm in alio: quia plus nocet domesticus hostis. Ipse baculo nostro nos cędit, & manus proprio cingulo ligat, ut caro quæ data est nobis in adiutoriū, sit nobis in iniuriam & in scandalum. Bern. Grauis lucta est & grande periculū aduersus domesticum hostem pugnare, maximè quum nos aduenæ sumus, & ille ciuis. Hostem istum fugere nō possumus, nec fugare: circūferre necesse est, quoniam alligatus est mihi: perimere non licet, sustentare cogor hostem meum, aduersus me nutritio. Et notandum

dum est dignos irrisione illos esse qui dicunt se carnem non posse uincere, quum homo posset ei ieiunando uincula subtrahere. Nõ est castrum adeò forte quod nõ possit expugnari, si possint ei uictualia subtrahi. Nec est pugil adeò fortis qui etiam à debili uinci non possit, si fortis necesse habet tenere diętam quam debilis uoluerit: nec est ignis adeò magnus, quod non deficiat si ligna subtracta fuerint. Prouerbiorum 26. Quum defecerint ligna, extinguetur ignis. Ille qui per impatientiam se excusat de hoc, quòd à carne sua uincitur, potest Dominus dicere illud, quod dixit Abraham Saræ conquerenti de ancilla sua, Genes. 16 Ecce, inquit, ancilla tua in manu tua est: utere ea ut libet. Item ieiunium diabolum ab homine expellit, sicut fames cogit lupum exire à nemore. Ieiunium ponit diabolum in arido, ubi requiem non habet. Matth. 12. Cùm immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, & nõ inuenit. Diabolus ad modum piscis habitat in locis humentibus. Iob 40. Isid. Immundi spiritus ibi se magis immittunt, ubi plus uiderint escam & potum. Sed per ieiunium diabolus poni debet in loco sicco, ut ibi interficiatur: secundum consilium Raphaëlis, Tob. 6. dicentis ad Tobiam minorem de pisce magno, qui stabat ad deuorandum eum, ut extraheret eum de aqua: quo facto, cœpit palpitare ante pedes eius, & qui prius stabat ad deuorandũ, tunc de facili est occisus. Sic diabolus de facili occiditur in hominibus per ieiuniũ. Ambrosius: Vides quanta est uis ieiunii, ut ieiunus homo sputo suo terrenũ serpentẽ interficiat: multo fortius ergo spiritualem serpentem. Iudith 13. Pòst ieiunium amputauit caput Holofernis. Et filii Israël post ieiunium & fletum uicerunt illos de tribu Beniamin. Iudic. 12. Item ieiunium de corpore nostro sacrificium Deo facit in odorem suauitatis. Rom. 12. Obsecro uos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiã uiuentem, sanctam &c. Ecclesi. 24. Quasi myrrha electa dedi suauitatem odoris. Suauis odor myrrhę est ieiunii placẽtia. Valet etiã ieiunium ad corporis sanitatem. Vnde dicitur in medicina, quod abstinentia est summa medicina. Eccles. 37. Qui abstinens est, adiiciet ad uitam. Item ualet contra aduersitates. 1. Esdræ 8. Ieiunauimus, & rogauimus Dominum, & euenit nobis prosperè. Quantum ieiunium placeat Deo, figuratum est Genes. 21. Vbi Abrahã fecit grande conuiuium in ablactatione Isaac. Ieiunium mensa Christi hominem dignum efficit. Bernardus in sermonibus: Non est magnum si ieiunet in Christo, qui sessurus est ad mensam patris cum eo Lucæ 6. Beati qui nunc esuritis, quoniam satura

curabimini. ¶ Sequitur de speciebus ieiunii. Notandum est ergo quod triplex est ieiunium, scilicet ieiunium à peccato, ieiuniū à cibo, & à temporali gaudio. De primo dicit Hieronym. Tunc præclara est apud Deum abstinentia corporis, quum animus ieiunat à uitiis. Quid enim prodest tenuari corpus abstinentia, cuius animus intumescit superbia? Isidorus: Qui à cibis abstinent & prauè agunt, dæmones imitantur, quibus esca non est, & nequitia semper est. Esa. 58. Quare ieiunauimus, & non aspexisti? Et subditur respōsio, Ecce in die bus ieiunii uestri inuenitur uoluntas uestra, &c. ecce ad lites & contentiones ieiunatis. Glo. Homo interior uescitur carnibus draconis, qui datur esca populis Aethiopum. Et post: Nunquid tale est ieiunium quod elegi? Nónne hoc est magis ieiunium quod elegi? Dissolue colligationes impietatis. ¶ Ieiuniū à cibo triplex est. Aliud enim est detestabile, aliud laudabile, aliud indifferēs. Ieiunium indifferens est, quando homo ieiunat causa infirmitatis uel indigentię solum. Detestabile est, ut hypocritis, uel auaris, qui ieiunant ut parcāt bursæ: uel gulosis, qui ieiunant ut postea melius comedant. De ieiunio hypocritarum, dicitur Matth. 6. Quum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Chrys. Si quis ieiunat, & tristem se faciat, hypocrita est: quanto iniquior est qui non ieiunat, sed in facie sua argumentis quibusdam pingit uenalem pallorem. Qui ieiūnant propter laudem humanam, multū sunt fatui. De hoc enim quod uni hosti subtrahunt, scilicet carni, duos hostes pascunt, mūdum scilicet, & diabolum. Ieiunant enim ut pascant oculos hominū. Puluere etiam uanæ gloriæ pascunt diabolum. Esa. 65. Serpenti puluis panis eius. Auari etiam fatui sunt, qui proprio ori subtrahunt, quod in ore diaboli ponunt. Os diaboli est bursa auari. Hierony. Sit ieiuniū non marsupii lucrum, sed satietas animarū. ¶ Tertiò, ieiunio ieiunant illi quorum Deus uenter est, ad Philip. 3: qui imminente solennitate Dei sui, scilicet uentris, faciūt ieiuniū uigiliæ. Greg. in Pastoral. Non Deo, sed sibi ieiunat, si ea quæ ad tempus uentri subtrahit, non inopibus tribuit, sed uentri postmodum offerenda custodit. ¶ Ieiunium laudabile describit Hieronymus, dicens: Sint pura, casta, simplicia, & nō superstitiosa ieiunia. Pura, ut homo sit absq; mortali. Ad Rom. 12. Obsecro uos per misericordiā Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiā uiuentē, sanctā, &c. Qui in mortali ieiunat, corpus suum uelut cadauer mortuum Deo offert. Casta, ut bona intentione fiant. Simplicia, ut nō quærat homo delicias. Hierony. Qui Christum desiderat, non curat quàm pretiosis cibis stercus efficiat. Isido. Sperni-

tur

tur ieiunium; quòd in uespere delicijs cõpensatur. Sũt quidam qui delicatiora uolunt habere quum ieiunant, etiam plus comedunt una uice, quàm comederẽt duabus, si nõ ieiunarent. Qui talem gratiã uidentur facere Deo, qualem facit ille qui dat alicui duos obolos pro denario. Tales uidentur uelle parum grauare suum hospitem, scilicet carnem, qui soluenda carni duobus terminis, soluunt termino uno tempore medio. Non debent etiam ieiunia esse superstitiosa. Hier. Quid prodest oleo non uesci, & molestias quasdã difficultatésq; aliorum quærere? ¶ Ieiunium laudabile tres habet species, scilicet ieiunium bonum, melius & optimum. Ieiunium bonum est, quando cum charitate est, ad satisfaciendum Deo pro peccatis. Ambrosius: Qui charitatem non habet, omne bonũ amittit quod habet. 1. ad Corint. 13. Si tradidero corpus meum ita, ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Ieiunium melius est quãdo aliquis ieiunat ad Dei honorem, & proximi utilitatem, ut scilicet Dei contumeliam in suo corpore uindicet, ut pauperibus tribuat quod sibi subtrahit. Ad tale ieiunium monet Dominus Matt. 6. dicens: Tu autem quum ieiunas, unge caput tuum, &c. Glos. interlinearis: Deo ieiunat, qui pro eius amore se macerat, & quod sibi subtrahit, alteri largitur. Optimum ieiunium est quando homo ex una parte abstinet, & ex altera parte bona agere nõ cessat. Isidorus: Hoc est perfectũ & rationabile ieiuniũ, quãdo noster homo exterior ieiunat, & interior orat. Sunt aliqui qui nihil boni possũt facere quũ ieiunant, sed ludũt ne sint otiosi. Bernardus: Pro uitãdo otio otiosa sectari, ridiculum est. Ieiunant à gaudio temporali uiri contemplatiui. Sic ieiunabat qui dicebat, Renuit cõsolari anima mea. Tob. 3. dicebat Sara: Mundã seruaui animã meam ab omni cõcupiscentia: nũquam cũ ludentibus me miscui, neq; cum his qui in leuitate ambulant participem me præbui. ¶ Sequitur de his quæ concomitari debent ieiunium, quę sunt tria, Oratio, eleemosyna, & spiritualis lætitia. De primo, Tob. 12. Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, magis quàm thesauros auri recondere. De eleemosyna dicit August. in quodam sermone: Tale est ieiuniũ sine eleemosyna, qualis sine oleo lucerna. Homo primũ debet exiccari ab aquis deliciarum per ieiunium. Secundò, necessarium est oleũ pietatis quod pertinet ad eleemosynam. Tertiò debet applicari Deo à quo debet illuminari, quod fit in oratiõe. In his tribus est iustitia hominis, ut dicit Gloss. super illud Psalm. Apud me oratio Deo uitæ meæ. De lætitia dicit glossa super illud, Tu autem quum ieiunas, unge, &c. Caput, inquit, ungit, qui spiri

spirituali lætitia intus pinguescit. 2. ad Corinth. 9. Hilarem datorem diligit Deus.

De erroribus circa disciplinam.

Et primò de errore illorum qui dicunt nullum esse excommunicandum. Et de errore illorum qui dicunt maleficos non esse puniendos. CAP. VII.

PRimo tangitur de errore illorum qui dicunt nullum esse excommunicandum. Secundo de errore illorum qui dicunt maleficos non esse puniendos pœna temporali. ¶ Primus error uidetur posse inniti his testimoniis sacræ scripturæ. Legitur Lucæ 6. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Peccant ergo sacerdotes qui excommunicationis sententiam ferendo homines iudicant. Item ad Roma. 2. Inexcusabilis es, o homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alium, te condemnas. Item ad Rom. 12. Benedicite & nolite maledicere. Peccant ergo sacerdotes qui hominibus maledicunt. 1. ad Corin. 5. Neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Item 1. Pet. 3. Non reddentes malū pro malo. Ad quod monemur exemplo Christi 1. Pet. 2. Cùm malediceretur, non maledicebat. Item Ecclesiast. 21. Quum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam. Si diabolus maledicendus non est, multo fortius homines non sunt maledicendi. ¶ Ad primum dicendum est, quòd est iudicium iustum, & est iudicium iniustum. Iudicium iniustum prohibitum est, iudicium uerò iustū non est prohibitum: imò Christus monet ad illud Io. 7. Nolite, inquit Christus Iudæis, secundum faciem iudicare, sed iustum iudicium iudicate. De manifestis concessum est nobis iudicium, de occultis non. 1. ad Cor. 4. Nolite ante tempus iudicare quoadusque ueniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum. 1. ad Timot. 5. Peccantes coram omnibus argue, ut cæteri timorem habeant. Quòd apostoli habuerint potestatem iudicandi, ostendi potest ex eo quod dictum est Petro, Matt. 16. Quodcunq; ligaueris super terrā, erit ligatū & in cęlis: & quodcunq; solueris super terram, erit solutum & in cælis. Item eiusdem 18. Quæcunq; alligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo. Et Io. 20. Quorū remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. 1. ad Corinth. 5. ostendit Apostolus se iudicasse Corinthium fornicatorē: Ego, inquit, absens corpore, præsens autem spiritu, iam iudicaui, ut præsens, eum qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Iesu Christi congregatis, uobis & meo spiritu, cū uirtute Domini Iesu, tradere huiusmodi hominem satanæ in interitum carnis, ut spiritus saluus sit in die

domini

domini nostri Iesu Christi. Item eiusdē 6. An nescitis quoniā sancti de hoc mundo iudicabūt? Et si in uobis iudicabitur mundus, indigni estis qui de minimis iudicetis? Nescitis quoniā angelos iudicabimus? Ad aliud dicēdum est, quòd ecclesia non reddit malum pro malo, nec malum optat quum aliquem excommunicat. Excommunicatio enim medicinalis est: nec est mala, nisi malitia pœnæ: sicut medicina amara dicitur mala, quum uerò bona sit, eò quòd sit morbi expulsiua. Excommunicatio est ad hoc ut homines salubriter confundantur & conuertantur. Psalmographus: Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum domine. August. Quicquid facit uera & legitima mater ecclesia, etiam si asperum amarúmq; sentiatur, non malum pro malo reddit, sed expellēdum malum iniquitatis, bonum disciplinæ apponit, non odio nocendi, sed dilectione sanandi. Item Augu. Melius tumor capitis dolet quum curatur, quoniam dum ei parcitur, non sanatur. Ad illud uerò Ecclesiast. 21. Quum maledicit impius diabolum, &c. Dicēdum est, quòd uerbū illud intelligendum est quantum ad illos qui ad sui excusationē maledicunt diabolo, imputantes ei peccatum suum. Sicut Heua peccatū suum serpenti imputare uoluit, & per consequens authorem serpētis latenter accusauit. ¶ Authoritatem excōmunicandi uel maledicendi, habet ecclesia ex diuersis locis scripturæ sacræ: ut ex Matt. 18. dicente domino: Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Et eiusdem 21. Maledixit dominus ficulneæ fructum non ferenti. Et Act. 8. dicit Petrus Simoni Mago: Pecunia tua tecum sit in perditionem. Et in 2. canonica Ioan. Si quis uenit ad uos, & hanc doctrinam non affert, nolite hunc recipere in domum, nec aue ei dixeritis. 1. ad Corint. 5. Si quis frater nominatur, & est inter uos fornicator, aut adulter, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus aut ebriosus, aut rapax, cū huiusmodi nec cibum capere. In eodem: Nescitis quòd modicum fermentum totam massam corrumpit? Expurgate uetus fermētum. Itē: Auferte malū ex uobisipsis. Eiusdem ultim. Si quis non amat dominum Iesum Christum, sit anathema. Item ad Galat. 1. Si quis uobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit. Itē 1. ad Timothe. 1. Ex quibus est Hymenæus & Alexander, quos tradidi satanæ, ut discant non blasphemare. Sicut ouis morbida à grege separatur, ne grex ex ea inficiatur: & sicut membrum infirmum & corruptum abscinditur, ne cætera membra per illud corrumpantur: & sicut humores praui à corpore educuntur, ne infirmitatem corpori inducant: sic homines pestilentes

ab

ab ecclesia per excommunicationem separandi sunt, ne cæteros corrumpant. Aug. Mali Christiani sic sunt in corpore Christi, quomodo humores mali quãdo euomuntur, tunc reuelatur corpus: sic & mali quando exeunt, tunc ecclesia releuatur, & dicit, Ex me exierunt humores isti, sed non erant ex me.

¶ *De errore illorum qui dicunt maleficos non esse puniendos pœna temporali.*

SEQVITVR de errore illorũ qui dicũt maleficos nõ esse puniendos pœna temporali, maximè morte. Qui error uidetur posse inniti his testimoniis scripturę sacrę. Legitur Gen. 1. Quicunq; effuderit sanguinẽ humanũ, fundetur sanguis illius. Nulli ergo licet effundere sanguinẽ humanũ. Item Exod. 20. Nõ occides. quod uerbum assumit dominus Matth. 5. Deut. 32. Mea est ultio, &c. Ezech. 18. Nolo mortem peccatoris. Item Matth. 10. Ego dico uobis nõ resistere malo. In eodem: Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Si non licet fratri irasci: ergo non licet eum occidere. Item in eodẽ: Diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos. Et eiusdem 13. in parabola de zizaniis superseminatis dicunt serui: Vis imus & colligimus ea? Et ait paterfamiliàs: Non, ne fortè colligẽtes zizania, eradicetis simul & triticũ. Sinite utraque crescere usq; ad messem. Item Luc. 6. Nolite condemnare, & non condẽnabimini. ad Rom. 12. Nõ uosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim, Mihi uindictam. Et 1. Ioannis 3. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet uitã æternam in se manentem. Matt. 26. Omnes qui acceperint gladiũ, gladio peribunt. Item Ioan. 8. Dimisit dominus in pace mulierem deprehensam in adulterio. ¶ Ad primũ dicẽdum, quòd illa sententia domini Genes. 9. Quicunq; fuderit sanguinẽ humanum, fundetur sanguis illius. & illud Matt. 26. Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt, potius ostendunt, si quis diligẽter inspiciat, aliquem quàm neminem debere occidi. Quum enim sententia domini indubitanter sit iusta: Quicunque sanguinem humanum iniustè fundet, iustũ est ut sanguis eius effundatur: & qui gladium iniustè accipit, iustum est ut gladio pereat: ergo in aliquo casu sanguis humanus iustè effunditur, & homo iustè gladio perit. Et sicut quum paterfamiliàs prohibet ne quis accipiat de uino alicuius dolii sui, non est intentio sua ut non accipiat cui ipse de illo dederit, uel cui ipse hoc iusserit, sed ne hoc aliquis sua authoritate accipiat. Sic quum dominus dixit, Non occides, non fuit intentio sua ut non occideret in casibus illis in quibus ipse hoc

præcip

præciperet: sed ne aliquis occideret aliquẽ propria authoritate. Vnde post illud uerbũ, Non occides, dominus in eodem libro in multis casibus præcipit occidi. Illud autem Deuterono. Mea est ultio: uerũ est quum ultio sumitur de aliquo in præsenti: authoritate enim Dei sumitur, & intentio sumentis debet esse, Dei contumeliam uel offensam uindicare. Illud autem Ezechiel. 18. Nolo mortem peccatoris, &c. de morte æterna potest poni. De morte etiam temporali, uerum est quòd Deus nõ uult mortem quandoque peccatoris, quẽ præuidet corrigendũ esse, & misericorditer expectat ipsum ad pœnitentiã: mors uerò illius peccatoris qui sibi nocet peccatum peccato addendo, & alios subuertendo & corrumpendo, de cuius correctione spes nõ habetur, indubitanter uidetur sibi & ecclesiæ Dei inutilis esse. Ad illud uerò Matth. 5. Ego dico uobis non resistere malo, & illud ad Rom. cap. 12. Nõ uosmetipsos defendentes charissimi. Dicendum est quòd loco & tempore potest aliquis & debet non resistere malo, & non defendere se, ut fiebat in primitiua ecclesia quando per miracula & passiones sanctorum ecclesia nouella plantanda erat. Loco etiã & tempore potest homo resistere malo, & se defendere: aliter enim nisi ecclesia defenderet se ab infidelibus, posset ab eis occidi: & sic periret honor & cultus diuinus. Luc. 22. ait dominus: Qui nõ habet, uendat tunicam suam & emat gladium. At illi dixerunt: domine, ecce duo gladii hic. quibus dominus, Satis est. Si non habet ecclesia gladiũ materialẽ, sed solum spiritualem, dicẽdum fuit, Nimis est: & non fuit dicendum, Satis est. Præterea Paulus uoluit ut malo resisteretur, quũ ipse uoluit milites armatos se perducere ad Felicem præsidẽ. Actu. 23. Luc. uerò 6. ubi dicitur, Nolite condemnare: prohibetur condẽnatio inordinata: ut cum incerta est culpa eius qui condẽnatur. Ad illud uerò 1. Ioan. 1. Omnis homicida nõ habet uitã. &c. Dicendum est quòd non reputatur homicida qui præcepto Dei hominem occidit: sed qui odio uel desiderio uindicãdi se hominem uult occidere. Vnde Matth. 15. De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, &c. Tunc ergo homicidiũ iudicandum est, quando ex corde & uoluntate propria procedit. Ad illud uerò Matt. 13. Non: ne fortè colligẽtes zizania, eradicetis simul cum eis & triticum. Sinite utraq; crescere usq; ad messem. dicẽdum quòd dominus non dixit hoc nisi ut parceretur tritico: ergo noluit parci zizaniis in tritici detrimentum: ergo quando non potest eis parci sine tritici detrimento, noluit eis parci: ubi ergo crescunt zizaniæ & suffocant triticũ, noluit zizaniis parci.

ci. Et hoc etiam obseruant rustici in agris propriis. Vbi enim uident zizaniã uel alias herbas noxias quas possunt eradicare sine tritici damno, crescere in agris suis, & credunt nisi fuerint eradicatæ triticum suffocari, diligenter faciunt eas eradicari. In agro uerò domini pertinaciter contendunt eradicationẽ in consimili casu nullo modo debere fieri. Nec mirum, cùm ipsi zizaniæ sint, & sententiam mortis timeant. Si quis uerò dicat quòd hi qui sunt zizania possunt fieri triticum, hoc uerum est: sed hoc est certũ, an futuri sint triticum: sed certum est quod triticũ suffocant, quia simplices subuertũt. Raram uidemus hæreticorũ conuersionem: sed frequentem bonorum subuersionem. Ideo bonum conuersionis rarum & ualde incertum & ualde difficile, non debet proponi damno magno & frequenter accidenti: ne dũ uana spe paucis parcitur, irreparabilis multitudo per eos perdatur. Hoc enim esset ac si paucis lupis in medio gregis existentibus, gregem lacerantibus, parceretur, quia fortè Deus illos oues aut agnos faceret. Et paucos leprosos dimitteremus in medio populi corrumpẽtes eũ, quia forsitan Deus illos sanabit. Facilius rabies lupina sæuit in gregem, quàm mãsuetudo ouis transeat in lupos, & contagium lepræ facilius à leprosis deriuatur ad sanos, quàm à sanis sanitas ad leprosos. Quod autem sit licitum in aliquibus casibus hominem occidere, manifestè potest ostendi his testimoniis sacræ scripturæ quæ sequũtur. Lucæ 19. Inimicos meos qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me. Matt. 22. Missis exercitibus perdidit homicidas illos. Romano. 14. de illo qui habet potestatem, Dei minister est, uindex in iram ei qui malum facit. Luc. 13. de ficulnea sterili terram occupante: Succide, inquit, illam: ut quid etiam terram occupat? Matt. 18. Si manus tua uel pes tuus scandalizat te, abscinde eũ & proiice abs te. Ergo ecclesia abscindere debet membrũ, quod corrũpit cætera mẽbra. Tullius: Sicut quædã membra amputantur si languere & tanquã spiritu carrere cœperint, nocéantque reliquis partibus corporis: sic ista in figura hominis feritas & immanitas belluæ à communi humanitate segreganda est. Iac. 2. Abraham pater uester nónne ex operibus iustificatus est, offerẽs Isaac filium suum super altare? Ergo Abraham placuit Deo, quia ad præceptum eius uoluit occidere filium suum, ergo qui præcepto domini hominem occidit, non peccat. Item 1. ad Timot. 2. Obsecro primũ omnium fieri obsecrationes, orationes postulatione, gratiarũ actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in sublimitate cõstituti

tuti sunt, ut quietē & trāquillam uitā agamus. Volebat ergo Paulus quòd oraretur pro principibus qui gladiū habēt materialē, quo defendunt ecclesiam, & seruant pacē in ea. Ergo nō est malum quòd ipsi utātur gladio materiali. ad Rom. 13. Non est potestas nisi à Deo. Et paulò pòst: Dei minister est tibi in bonū. Si enim malum feceris, time: non enim sine causa gladiū portat. Lucæ 3. Interrogabant milites Ioannem Baptistam, dicentes: Quid faciemus & nos? Et ait illis, Neminē cōcutiatis, neq; calumniā faciatis, & cōtenti estote stipendiis uestris. Non dixit, Militiā relinquite, stipēdia eorum refutate. Ipse docuisset eos decipere duces, si stipendia eorū reciperēt, & cùm necessitas esset bellum non facerent: non enim debet stipendia recipere qui non uult militare. Vnde beatus Martinus imperatori rectè respōdit: Donatiuum tuū, inquit, militaturus accipiat. Item: Petrus occidit Ananiam & Saphiram Act. 5. ergo licitum est occidere. Si quis dicat quòd occidit uerbo, & non gladio, quæ uis est in hoc quomodocunque eos occiderit, ex quo occidit? ¶ Rationibus etiam multipliciter potest ostendi quòd liceat in casu hominem occidere. Primo sic. Aut paruuli sunt erudiendi & corripiendi saltem leuibus flagellis, aut non. Si non, ergo dimittendi sunt omnibus uitiis, & minus curādum est de eis quàm de equis & asinis. Si uero paruuli corripiendi sunt, multò magis adulti, cum malitia eorum magis sit noxia. Item constat quòd bruta de puteis uel cisternis extrahūtur si in illa ceciderint, secundum illud Luc. 14. Cuius uestrū asinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum die sabbati? Multo fortius ergo homines etiam inuiti à periculis corporalibus extrahendi sunt. Si sic rarò occurritur morti corporali: quanto magis occurrēdum est morti spirituali? Item si furiosi sunt recludendi uel ligandi, ne sibi uel aliis corporaliter noceant; multo fortius mente insani cohibendi sunt, ne se spiritualiter occidant. Si uerò homines pro leuibus culpis leuiter sunt puniendi, si culpa augeatur, augeri debet & pœna: ergo cum culpa augeri possit usq; ad homicidium, pœna etiā poterit usque ad homicidium augeri: ut scilicet pro iniusto homicidio quod aliquis commisit iustè occidatur. Item aut mors corporis est pœna omni culpa maior, aut non. Si sic: ergo Deus male inflixit eā pro comestione pomi uetiti. Si non: ergo aliqua culpa punienda est morte corporali. Item si homicidium iniustum est puniendum, aut erit puniendum morte temporali, aut pœna minore. Si morte tēporali, ergo licet aliquem occidere. Si pœna minore, aut in infinitū minore, aut non. Si sic: ergo nullius

lius comparationis erit id quod patietur qui peccauit ad id quod intulit. Vnde talis erit iustitia, ut si quis damnificasset aliũ in mille millibus librarum, & puniretur amißione unius festucæ. Si uerò pœna minori, sed non in infinitum, tale est acsi damnificasset proximum in tribus marcis, & puniretur in una. Item qui Deũ impugnat beneficio ab eo recepto, meretur illud beneficium amittere: ergo q uita sua à Deo accepta Deum impugnat, meretur uitam æternã amittere. Item si mors æterna est infligẽda pro aliqua culpa, quanto magis temporalis? Præterea nónne contra Dei inimicos est pugnandũ quãdiu rebellant, uel saltem repugnandũ quãdiu impugnãt? ergo si impugnẽt usq; ad mortẽ corporis, repugnãdum erit eis usq; ad mortem. Vel si non est repugnandum, fugere debet tota ecclesia, uel permittendũ est quòd tota occidatur, & quòd cultus Dei destruatur ut corporibus impiorũ parcatur. Patet ergo quòd hæretici sub specie pietatis honorẽ Dei & religionẽ uolũt destruere. Ipsi sunt pii in lupos, & crudeles ouibus & agnis. Matth. 7. Attẽdite à falsis prophetis qui ueniunt ad uos in uestimentis ouiũ, intrinsecus autẽ sunt lupi rapaces. Ipsi pii sunt in fures & alios maleficos, crudeles uerò in innocentes. Item si uerbo cõtradicendũ est hæreticis, non est ratio aliqua quare manus potius debeat esse exempta, quàm lingua quin pro Deo pugnet. Item si bestiæ, ut lupi, leones & serpentes exterminandæ sunt pro salute corporũ: quanto fortius spirituales bestiæ pro salute animarum? Et est conueniens similitudo, habito respectu ad uenenũ pseudoprædicatorum. Tullius: Quid interest, utrum ex homine se conuertat quis in belluam, an sub hominis figura immanitatem gerat belluæ? Itẽ hæreticus in ecclesia est ut ouis morbida in grege: uel ut membrũ cãcerosum cancro incurabili in corpore: ergo quod faciendum est de oue pro grege, & de mẽbro canceroso pro corpore, hoc faciendum est de hæretico pro ecclesia. ¶ Et notandum quòd de illis specialiter uidetur facienda iustitia qui negant iustitiam faciendam, tanquã de manifestis hostibus iustitię. Secundũ eos enim iustitia humana, est iniustitia. ¶ Si quis uerò dicat hæreticos esse occidendos à Deo, nõ ab ecclesia: ergo ecclesia exponenda est, & sine defensione dimittenda. Præterea dicit dominus Luc. 6. Perfectus omnis erit, si sit sicut magister eius. Magister uerò noster Deus est. ergo si Deus hæreticos occidit, non est cõtra perfectionẽ bonitatis humanæ hominem occidere. Præterea qua de causa uolũt tantũ hæretici parci corporibus malorum à morte? Si propter spem correctiõis: ubi non est spes correctionis, ibi

debet cessare hæc falsa pietas. Si uerò propter pretiositatem uitæ corporis, propter maiorē pretiositatē animarū nō erit eis parcendū. Præterea Manichæi, qui dicūt corpora esse à diabolo, nō habēt quid respōdeāt. Destruenda enim erunt à filiis Dei, cùm sint opera diaboli. Qui sunt huius erroris, sub specie pietatis ipsis corporibus nocēt. Reprobi enim qui amplius uiuēt amplius in futuro punientur. Addendo enim peccata peccatis, cumulant supplicia suppliciis, etiā quātū ad corpus, & quælibet pars suppliciorū infernaliū maior uidetur esse supplicio mortis corporalis. Item licet cōcupiscētia rei alienæ sit prohibita: tamē qui alienā rem iniustè usurpat, iustè re sua priuatur. Ergo à simili licet homicidiū sit prohibitū, tamen qui iniustè occidit, iustè occiditur. Itē cùm nemo habēs mētē bene dispositam, dubitet in rebus cæteris ab homine corruptiua esse auferēda: quare hæretici in solis hominibus hoc non recipiunt? Ad quod potest dici, quòd fures & alii malefici nō libenter dant sententiā cōtra seipsos, & nullus credit eis, si asserāt maleficos nō esse puniendos. Ita hæretici non libenter dictant sententiā quam uident contra se esse: imò dicūt maleficos iniustè occidi. Sed non est fides eis in hoc adhibenda. Hierony. super Esaiam: Non est crudelis qui crudeles iugulat, sed crudelis patiētibus esse uidetur. Nam latro suspensus patibulo crudelem iudicē putat. Cùm hæretici sint intrinsecus lupi rapaces. Matthæi 7. ipsi bene uellent, quòd non essent canes in grege domini, qui eos à grege arcerēt. Item si nō est distinguendū circa hoc præceptū, Non occides, quia Euāgelium non distinguit: ergo occidere semper est mortale peccatum: ergo mortaliter peccat, qui pulicem occidit.

De æquitate, & Pietate prout Tullius & Macrobius eam diffiniunt. PARS XII.

Dicto de Obediētia quæ est respectu superioris, & Disciplina, quæ est respectu inferioris, dicendum est de æquitate quæ est respectu paris. Et est æquitas amor æqualitatis in his in quibus debet esse æqualitas. Aequalitas uirtus est ualde rara, Ideò potest dici semita. Prou. 4. Ducam te per semitas æquitatis. Hanc semitā tenet uera sapiētia. Prouer. 8. Meum est consilium & æquitas. Et notādum ꝙ æquitas multū ualet ad spiritualis ædificii firmitatē. Sicut ædificiū corporale firmū est, si habeat lapides æqualiter dispositos: si uerò sint lapides inæqualiter dispositi, minatur ruinā. Sic cōgregatio ubi æquitas seruatur, stabilis est: ubi uerò deest æquitas, stare non potest. In Psal. Mirabile templū tuum in æquitate. Item æquitas facit ad corporis mystici decorē & sanitatē. Sicut in corpore humano inæqualitas membrorum

quæ debẽt esse æqualia facit deformitatẽ, & cùm mittuntur humores inæqualiter ad mẽbra ad quæ æqualiter debent mitti, inducunt infirmitatẽ. Ita in cõgregatione inæqualitas magnã facit indecentiã, & in his qui abundant ea quibus alii indigẽt, generat superbiã quasi quoddam apostema, uel aliam infirmitatẽ. Virtus æquitatis ualde necessaria est his qui sunt in aliqua societate. Si enim hæc uirtus desit, uolũt esse domini qui debuerũt esse socii, & super alios se exaltant uolentes se præ cæteris honorari: uel se cum grauamine aliorũ dilatant, uolentes abundanter habere ea quibus alii indigent. Sen. in lib. de Beneficiis. Quidam cum illi ob uirtutẽ, & rempublicam bene gestam, tantũ agri sibi decerneretur, quantum arando una die circumire posset, Non est, inquit, opus eo ciue, cui opus sit plus quàm uni ciui. Et subdit: Quanto maioris uiri putas respuisse munus, quàm meruisse? Multi enim fines alii abstulerũt, sibi nemo constituit. De quibusdã congregationibus uerum est illud Esa. 59. Aequitas non potuit ingredi. Et inuenitur in eis quod dicitur uulgariter, quòd licet omnes sint fratres, tamen nõ omnes scutellæ sunt sorores. Ecõtrario de filio Dei facto fratre nostro dicitur Hebr. 3. quòd debuit per omnia assimilari fratribus, ut misericors fieret. Et notabiliter dicitur, Vt misericors fieret. Qui enim abundanter habẽt, nesciunt per experientiam quid sit indigentia, nec cõpatiuntur sociis indigẽtibus. Itẽ æquitas ualde necessaria est dispensatoribus. Si enim desit hæc uirtus, dant abũdanter propinquis & familiaribus quod dandũ fuit indigẽtibus, & pascũt oculos diuitũ de his quæ subtrahũt necessitati pauperũ. Gen. 4. secundum quandã literã: Nónne si rectè offeras, non autem rectè diuidas, peccasti? dispensatores etiã quando bonis dant, si propter gratiã uel consanguinitatẽ nõ recte diuidunt, peccant. Bern. Clamãt nudi, clamãt famelici, & cõquerũtur. Et ponit uerba conquerentium: Nobis fame & frigore miserabiliter laborãtibus, quid conferunt tot mutatoria *in* perticis extensa, uel plicata *in* manticis? Nostrũ est quod effunditis, nobis crudeliter subtrahitur quod inaniter expẽditis. Idẽ loquẽs de ecclesia malignantiũ: De sumptibus, inquit, egenorum seruit oculis diuitum: inueniunt curiosi quo delectentur, & non inueniũt miseri quo sustentẽtur. Item necessaria est ualde uirtus æquitatis mercatoribus, ut in ponderibus & mẽsuris nihil iniquum faciant. Leuit. 18. Statera iusta, & æqua sint põdera, iustus modius æquúsq; sextarius. Prou. 11. Statera dolosa abominatio est apud Deum, & pondus æquũ uoluntas eius. Item necessaria est ualde iudicibus, ut sine acceptione

psione personæ inter partes cõtrarias æqualitatẽ seruet. Deute. 24. Aequũ iudiciũ sit inter uos, siue peregrinus, siue ciuis peccauerit: quia ego dominus uester. Sicut Deus nõ est acceptor personarũ, Actu. 10. ita uult ꝙ iudices qui iudicãdo uices eius agũt, nõ sint acceptores personarum. Iac. 2. Fratres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem domini nostri Iesu Christi.

¶ *De Pietate.*

SEQVITVR de Pietate prout Tullius & Macrobius de hac loquuntur. Est autẽ Pietas, ut ait Tullius, per quam sanguine coniunctis patriæque beneuolis officiũ & diligens tribuitur cultus. Ad pietatem sic sumptã ipsa natura hominẽ incitat. De amore parentum, require in tractatu de Charitate. De honore uerò parentibus exhibendo, require in tractatu de Superbia, capit. de peccato irreuerentiæ. Et notandum quòd cùm patria principiũ generationis dicatur esse, secundum Philosophũ quemadmodũ & pater, beneuoli patriæ amãdi sunt, & honorandi: sic maleuoli patriæ odiosi sunt & detestandi, ut legitur 2. Macha. 5. de Iasone, qui factus est omnibus odiosus, ut refuga legum & execrabilis, ut patriæ, & ciuium hostis.

De Gratia prout Tullius de ea loquitur: & quæ sint cauenda danti uel accipienti beneficia, & de uindicatione.

PARS XIII.

GRatiam Tullius sic describit: Gratia est, in qua amicitiarum & officiorũ alterius memoria, & remunerãdi uoluntas cõtinetur. Hæc uirtus ualde necessaria est. Nullum enim officiũ in referẽda gratia magis est necessarium. Ingratitudinẽ quæ est gratiæ cõtraria enumerat Apostolus 2. ad Tim. 3. inter magna mala quæ erũt nouissimis temporibus, dicens: Hoc scito, quia in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erũt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus inobedientes, ingrati. ¶ Si uolueris gratus esse, primo caue ne obliuiscaris beneficii. Sene. 3. lib. de beneficiis: Ingratus est, qui beneficium se accepisse negat, quod accepit: ingratus est qui dissimulat, ingratus est qui non reddit: ingratissimus omniũ, qui oblitus est. Illi enim si non soluũt, tamen debẽt, & extat apud illos uestigiũ meritorũ intra cõscientiam inclusorũ. Et aliquãdo conuerti ad referẽdam gratiam aliqua causa possunt, si illos pudor admouerit, si facilis occasio inuitauerit. Hic nũquã fieri gratus potest, cui beneficium totum elapsum est. Apparet illum non sæpe de reddendo cogitasse, cui obrepsit obliuio. Nunquã uoluit esse gratus qui beneficium tam longe proiecit, ut extra cõspectũ suũ poneret. Quicquid frequẽs cogitatio exercet, aut reuocat memoriæ, nunquam subducitur,

quæ nihil perdit, nisi ad quod nō sæpe respexit. Secundo caue ne ad beneficiū impendendum per iniuriā accedas. Sen. 5. lib. de beneficiis, Ingratis & repudiātibus beneficia, nō quia nolunt, sed ne debeant, similes sunt ex diuerso nimis grati, qui aliquid incōmodi precari solēt his quibus obligati sunt, ut probent affectū beneficiorū memorē: quorum animus similis est prauo amore flagrantibus, qui amicæ suæ optant exiliū, ut desertā fugientémque comitētur: optant inopiā, ut magis desideranti donent: optant morbū, ut assideant: & quicquid inimicus optaret, amātes uouēt. Ferè idē exitus est odii & amoris insani. Idem: Nequitia est, ut extrahas mergere, euertere ut suscites, ut emittas includere. Non est beneficiū iniuriæ finis, nec unquā id detraxisse meritū est, quod ipse qui detraxit, intulerat. Non uulneres me malo, quàm sanes. Potes inire gratiā, si quia uulneratus sum sanas, nō si uulneres, ut sanādus sim. ¶ Tertio, caue ne nimis festines ostendere te gratum. Sen. 5. lib. de Benefic. Ante omnia discamus beneficia debere. Nemo libenter reddit quod inuitus debet; & quod apud se esse nō uult, onus iudicat esse, nō munus. Idem in eodē: Pœnitet accepti beneficii: quē nondū redditi piget. Non minoris est animi debere, quàm dare: eò ꝙ operosius hoc quàm illud, quo maiori diligentia custodiūtur quàm dantur accepta. Idē: Aequè delinquit qui ad referendum gratiā suo cessat tempore, quàm qui alieno properat. Idem Sene. Reiiciendi signū est protinus aliud munus remittere, & munus munere expugnare. Qui nimis citò cupit soluere, inuitus debet: & qui inuitus debet, ingratus est. ¶ Quartò, caue ne clàm gratiā referas. Ingratus est enim qui remotis arbitris gratias agit, ut ait Sene. 2. lib. de beneficiis. Et notandū ꝙ beneficiū benignè accipiendū est, licet etiā sit modicum. Si benignè accipis, retulisti gratiā, sed non solutū te putas. Sen. Qui beneficium dat, uult excipi gratè: habet quod uoluit, si bene acceptū est. Idē: Voluntati uoluntate satisfacimus, rem rei debemus. Beneficiū uerò rei duplex est, scilicet pecuniæ & operæ. Beneficium operæ splendidius est: hoc enim ex uirtute depromitur, alterū uerò ex area. Cùm beneficium pecuniæ datur, materia exhauritur, ut quo in plures usus sis, eo minus in multos uti possis: beneficiū uerò operæ, cōsuetudine benefaciēdi paratiores & exercitatiores facit. Dum Macedonū fauorē pecuniæ largitione captaret Alexāder, scripsit ad eum pater hæc uerba: Quis error in istā spem te induxit, ut eos tibi fideles putares, quos pecunia corrupisses? ac tu id agis, ut Macedones te regem, sed ministrū, & donatorem putarent. Fit enim deterior qui accipit,

accipit, atq; ad idẽ semper expectãdũ paratior. Nõ tamẽ hoc genus benignitatis omninò repudiãdũ est: nam sæpe idoneis hominibus indigẽtibus de re familiari, impartiẽdũ est, sed diligenter & moderatè. Multi enim patrimonia effuderunt, inconsultè largiendo. Nihil autẽ stultius est quàm curare, ut diutius facere non possis quod libenter facias. Sequũtur etiã largitores rapinæ: cùm enim dãdo egere cœperint alienis bonis manus inferre coguntur, & maiora odia eorũ assequũtur quibus ademerũt, quàm fauores eorũ quibus dederunt.

¶ *Quæ sint cauẽda danti beneficia.*

ET notandũ quòd in dando beneficiũ, primo cauẽda est durities. Sene. Non quid detur, refert, aut quid fiat, sed qua mẽte. Regũ æquauit opes animo, qui exiguum tribuit, sed libẽter, qui paupertatis suæ oblitus est, dum in eam respicit, qui non iuuandi tantũ uoluntatẽ habuit, sed cupiditatẽ, qui accipere se putauit cum daret. Idem: Multò gratius uenit, quod facili, q̃ quod plena manu datur. Idem: Nemo libenter debet quod non accepit, sed quod expressit. ¶ Secundò dilatio. Sene. in lib. de benefi. Errat si quis sperat respõsurũ sibi, quem dilatione lassauit, expectatione torsit. Eodem animo beneficium debetur quo datur. Idem: Qui tarde fecit, diu noluit. Cùm ita à natura cõparatũ sit, ut altius iniuriæ, quàm merita descẽdant, & illa citò defluant, has tenax memoria custodiat: quid expectat qui offendit dum obligat? Satis aduersus illum gratus est, si quis beneficio eius ignoscit. Idem 2. lib. Cùm homini probo ad rogandum os suffunditur rubore, qui hoc tormentũ remittit, munus suũ multiplicat. Grauissimis uiris nulla res carius constat, quàm quæ precibus empta est. Molestũ uerbũ est, onerosum, & demisso uultu dicendum, rogo. Nihil æquè amarũ, quàm diu in spe pendere. Aequiore animo quidam ferũt præcidi spem suã, quàm trahi. Idẽ: Verũ est tantum te gratiæ demere, quantũ moræ adijcis. Idẽ: Queadmodũ acerbissima crudelitas est quæ trahit pœnã, & misericordiæ genus est citò occidere: ita maioris est muneris gratia, quo minus diu pependit. Omnis benignitas properat, & propriũ est libenter facientis citò facere. ¶ Tertio ne beneficiũ quod das ei cui datur, uel alii obsit. Ea utamur liberalitate quæ prosit amicis, noceat nemini. Seneca 2. lib. de benefic. Quemadmodũ pulcherrimũ est opus inuitos nolentésq; seruare: ita rogãtibus pestifera largiri blandum & affabile odium est. Pecuniã non dabo, quam numeraturã adulteræ sciam, ne in societate turpis facti, aut cõsilii inueniar. Idẽ: Quid turpius, quàm (quod euenit frequentissimè) ut nihil intersit inter odium & beneficium? ¶ Quarto ne benefi-

cium maius sit facultate tua. Seneca: Cum summae amicitiae sit, amicũ sibi aequare, utrique simul consulendum est. Dabo egenti, sed ut ipse non egeam. Succurrã perituro, sed ut ipse nõ peream. ¶ Quinto cauẽda est exprobratio. Seneca: Haec beneficii inter duos lex est: alter statim obliuisci debet dati, alter memor esse accepti. ¶ Sexto malitiosa astutia inficiendi. Dixit Antigonus Cynico petenti talentum, Plus esse, quàm Cynicus debeat petere. Petẽti uero nummũ, respondit, Minus esse, quàm regem oporteat dare. Ecce malitiose negabat: nam posset dare talentũ, quia ipse rex erat: uel nummum, quia ille Cynicus. E contrario Alexander nihil animo nisi grande concipiẽs, cuidam urbem donabat: & cùm ille refugisset munus, dicẽs illud non conuenire suae fortunae: Non quaero, inquit, quid te accipere deceat, sed quid me dare. ¶ Septimo cauendũ de ingrato querelam facere. Meliorem facies ingratum ferẽdo, peiorem conquerendo. Nemo id esse quod iam uidetur timet; deprehenso pudor emittitur. Senec. Ingratus est aduersus unum beneficiũ, aduersus alterum non erit, duorũ oblitus est, tertium in eorũ quae exciderant memoriam reducet. Quae ratio est exacerbare eum in quem magna contuleris, ut ex amico fiat inimicus? Seneca: Si Deum imitaris, da etiam ingratis: nam & sceleratis sol oritur. Idem: Ego beneficio meo, cum dare, usus sum: nec ideo pigrius dabo, sed diligentius: quod in hoc perdidi, ab aliis recipiam, sed huic ipsi beneficium dabo. Beneficio igitur tanquam bonus agricola, cura cultúque sterilitatem soli uincens. Non est magni animi beneficiũ dare & perdere; sed est magni animi perdere & dare. Idem 5. lib. de Beneficiis: Propositũ est optimi uiri & ingẽtis animi tandiu ferre ingratum, donec fecerit gratum.

¶ *De uindicatione.*

SEQVITVR de Vindicatione, quã sic describit Tullius: Vindicatio est per quam uis, aut iniuria & omnino omne quod obfuturũ est, defendendo & ulciscẽdo propulsatur. Haec uirtus maximè necessaria est habenti potestatẽ secularẽ: Rom. 13. Dei minister est, uindex in irã ei qui malũ facit. 1. Pet. 2. Subiecti estote omni humanae creaturae propter Deũ; siue regi quasi praecellenti, siue ducibus tanquã à Deo missis ad uindictã malefactorũ.

De misericordia PARS XIIII. *quae subdiuiditur in septem capitula.*

De ordine dicendorum de Misericordia, & de descriptionibus eiusdem. CAP. I.

SEquitur de Misericordia, de qua hoc modo dicetur. Primo ponentur eius descriptiones. Secundo, eius cõmendationes. Tertio quaedam meditationes, quae misericordiam iuuant. Quarto,

Quartò, diuisiones pertinentes ad misericordiā. Quintò, dicetur de quo sit facienda eleemosyna. Septimò, quomodo facienda.

¶ Circa primū notandum, ꝙ misericordia sic describitur: Misericordia est uirtus per quā animus super calamitate afflictorum mouetur. Damascenus uerò dicit, ꝙ misericordia est tristitia in alienis malis. Isid. 9. lib. Etymol. dicit ꝙ misericors à compatiēdo alienæ miseriç uocabulum est sortitus: & hinc appellata est misericordia, quòd miserum cor faciat dolens de aliena miseria.

De commendatione Misericordiæ.

CAP. II.

Misericordiam commendat nobis & natura, & Sacra scriptura. Natura multipliciter. ¶ Primò, naturali compassione quam habent membra unius corporis adinuicē. 1. Corinthiorum 12. Si quid patitur unum membrum, cōpatiuntur omnia membra. ¶ Secundò, naturali pietate quam uidentur habere animalia eiusdem speciei adinuicem. Dicitur enim in lib. de natura animalium, ꝙ nō est auium unius speciei ut se comedant. Itē ꝙ mortua equa pullum eius relictū alia suscipit nutriendū. ¶ Tertiò, pietas quæ uidetur esse animalium etiam irrationabilium ad res alterius speciei. Dicūtur enim leones ad uiam reducere aberrātes, & parcere hominibus prostratis coram se, & animalibus infirmioribus quàm ipsi sint, nisi necessitas famis ad aliud eos coegerit. Item multis experimentis compertū est, quod lupi uel lupç paruulos derelictos & à matribus expositos ab aliis bestiis defendunt & etiam nutriunt. ¶ Scriptura commendat nobis misericordiam multiplici admonitione. Deuter. 15. Omnino indigens, & mendicus non erit inter uos. In eodem: Non contrahes manum, sed aperies eā pauperi. Item: Præcipio tibi ut aperias manum tuā fratri tuo egeno & pauperi. Tob. 4. Noli auertere faciē tuam ab ullo paupere: ita enim fiet ut nec à te auertatur facies Domini. Eccle. 9. Oleū de capite tuo nō deficiat, id est, misericordia de corde. Eccl. 29. Fœnerare proximo tuo in tēpore necessitatis illius. In eodem: Propter mandatum assume pauperē. Eiusdem 7. Pauperi porrige manū tuam. In eodem: Exorare & facere eleemosynā ne despicias. Eiusdē 29. Pone thesaurum tuum in prçceptis Altissimi, & proderit tibi magis, quàm aurum. Zachar. 7. Misericordiam & miserationes facite unusquisq; cū fratre suo. Matth. 19. Si uis perfectus esse &c. Lucæ 6. Estote misericordes. In eodē: Omni petēti te, tribue. Item: Date, & dabitur uobis. Eiusdem 11. Quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia sunt munda uobis. Item 12. Vendite quç possidetis, & date eleemosynam. In eodē: Facite uobis sacculos qui non ueterascūt, thesaurum indeficien

deficientem in cælis. Eiusdem 16. Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, &c. 2. Corinthiorum 8. Vestra abundantia illorum inopiam suppleat. Ephes. 4. Estote inuicem benigni, misericordes. 1. Petr. 3. Estote compatientes, fraternitatis amatores, misericordes. 2. Petr. 1. Ministrate in pietate fraternitatis amorē. Item misericordiam commēdat & creator & creatura. Creator, dum exēplo suo ad misericordiā nos monet, miserationes enim eius super omnia opera eius, ut dicitur in Psal. Item misericordia eius plena est terra. Ioël. 2. Benignus & misericors est, patiens & multæ misericordiæ, & præstabilis super malitia. Eius proprium est misereri semper, & parcere. Lucæ 6. Estote misericordes sicut & Pater uester misericors est. Balaam: Maximam potestatem accipiens, datorem potestatis iuxta possibilitatem suā debet imitari, in hoc autem Deū maximè imitabitur, si nihil iudicauerit quàm misereri pretiosius. Creatura commēdat nobis misericordiam, dum uiri sancti exēplo suo ad eam nos monent. Inter exempla uerò sanctorum maximè nos monet ad misericordiam exemplum Christi hominis: misericordia seu pietas crux aurea fuit quā Christus portauit, quæ uidetur fuisse acerbioris supplicii, quàm crux exterior, si magnitudo amoris quo nos diligebat attendatur. Sicut enim non fuit amor sicut amor eius: sic non uidetur fuisse dolor sicut dolor eius. Dolor inquam compassionis. Thren. 1. Videte si est dolor sicut dolor meus: misericordia filium Dei de cælo deposuit, & corpore induit, iuxta uerbum Augustin. Ipsa etiam pro redemptione pauperum eam uendidit. Augustin. Redemit uenditus, uiuificauit occisus, honorauit iniuriatus, misericordia eum usque ad pedum nostrorū ablutionem humiliauit. Item eum ut clypeum nobis opposuit, ut scilicet ictū sustineret quē Deus pater humano generi minabatur. Tunc impletum est illud, Scapulis suis obumbrabit tibi. Et illud: Scuto circūdabit te ueritas eius. Item illud Sapientiæ 5. Dextera tua teget eos. Dextera Dei patris, Filius est. Tunc exaudita est oratio illa, Custodi nos domine ut pupillam oculi. Pupilla oculi manus oppositione custoditur, ut manus ictum suscipiat quem pupilla susceptura erat. Misericordia eum fideiussorem pro hominibus posuit morti adiudicatis. Eccles. 29. Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris: animam enim suam posuit pro te. ¶ Ad commendationem etiam Misericordiæ facit, quòd ipsa super omnia Deo placet, & Diabolo displicet, & homini prodest. ¶ Primū ostenditur diuersis testimoniis scripturæ. Augustinus: Non est quod ita faciat Deo amabiles, ut pietas. In Psalm. Diligite misericordiam

cordiam & iudicium. Prouerb. 21. Facere misericordiam & iudicium magis placet Deo, quàm uictimæ. Osee 6. Misericordiam uolui, & non sacrificium. Matth. 9. Discite quid est, Misericordiã uolo, & non sacrificium. Ratio quare misericordia tantum Deo placet, hæc est, quia Deo maximè assimilatur, ut prius ostensum est. Ecclesia. 13. Omne animal diligit simile sibi. Misericordia unguentum est quo ungitur Christus, & maximè quantum ad membra illa quæ maximè unctione indigent, scilicet quantum ad pedes. Quod figuratum est in hoc, quòd Magdalena unxit pedes eius. Lucæ 7. Bernardus: Bonum est unguentum contritionis quod de recordatione peccatorum conficitur: melius deuotionis, quod fit de recordatione beneficiorum Dei. Porrò utrunque uincit unctio pietatis. Misericordiam Christus specialiter consuluit. Matthæi 19. Si uis perfectus esse &c. Illam ultimum remedium posuit. Lucæ 11. Veruntamen quod superest, date eleemosynam, &c. Recessurus etiam ab apostolis suis, misericordiam illis commẽdare in pedum ablutione uoluit. Ioann. 13. Sicut enim facto illo iuxta historiam commendauit nobis humilitatem: ita secũdum mysterium commendauit nobis pietatem. Aqua enim in pelui est pietas in corde. Ipse etiam in die iudicii de operibus misericordiæ specialiter disceptabit. Matthæi 25. Misericordia diabolo maximè displicet, cùm per eam maximè uincatur. Vnde super illud Psal. Misericordia mea & refugium meum, dicit gloss. De nullo sic uincitur inimicus diabolus, sicut de misericordia. Cùm diabolus in multis respectu hominis excellat: in hoc tamen, ꝙ misericordiã non habet, homo ei præcellit. Ipse crudelis est, & non miserebitur. Iere. 6. Misericordia homini maximè prodest. 1. Timot. 4. Eexercitatio corporis ad modicum utilis est: pietas autem ad omnia utilis est. Quàm utilis sit pietas seu misericordia homini, manifestũ fiet si multiplicem effectũ eius ostendamus. ¶ Notandũ ergo ꝙ misericordia peccato obstat. Ecclesiast. 4. Ignem ardentẽ extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis. In multa peccata caderet peccator, à quibus eleemosynæ quas facit eum custodiunt. Item spatiũ pœnitentiæ homini impetrat. Vnde dicitur promissionem habere uitæ quæ nunc est, & futuræ. 1. ad Timot. 4. ubi dicit glos. Si quis misericordiam sequitur, si lubricũ carnis patiatur, uapulabit quidem, sed non peribit. Quod nõ est intelligendum de illo qui propter fiduciam quam habet in eleemosynis quas facit peccat. Tali enim dicitur ad Rom. 2. An ignoras, ꝙ benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiam tuam &

cor impœnitens thesaurizas tibi iram. Item bona temporalia multiplicat. Gregor. in dialog. Terrenæ substantiæ per hoc, quòd pauperibus distribuuntur, multiplicantur. Bonifacius duodecim aureos accepit de cista nepotis Canstãtini presbyteri, & dedit pauperibus, quos ille acceperat de equo suo uendito: qui cùm reuersus audisset cistam suam fractam, iratus est in episcopum. Et episcopus ingressus ecclesiam, rogauit ut Dominus daret ei aliquid quo mitigaret furorem presbyteri, & inuenit statim in sinu suo duodecim aureos fulgentes, quos dedit, & dixit ei: Scito quia post mortem meã episcopus nõ eris huius loci. Ille enim collegerat illos aureos pro acquirendo episcopatu post mortẽ eius. Idẽ Bonifacius cùm esset puer, omne triticũ matris suæ expendit in usus pauperum, quòd cùm mater horreum ingressa perpendisset, cœpit eũ increpare, & seipsam pugno cædere in facie. Sed oratione factã à Bonifacio, statim horreum plenũ inuentũ est. Quo uiso mater cœpit eum urgere ut daret, quia ita celeriter posset quæ petisset accipere. Lucę 6. Date, & dabitur uobis. Prouerb. 11. Alii diuidunt propria, & ditiores fiunt: alii rapiunt non sua, & semper in egestate sunt. Eiusdem 27. Qui dat pauperi, non indegebit: qui despicit deprecationem, sustinebit penuriam. 3. Reg. 18. Illi uiduæ quę Eliam pauit, farina & oleum non defecerunt. Ratio huius potest esse: quia homo misericors fideliter dispensat pauca bona sibi cõmissa, & ideo meritò super multa constituitur. Matt. 25. Item Deum placat. Prouerbiorum 21. Munus absconditum extinguit iras: & donũ in sinu indignationem maximam. Gen. 32. Placabo eum muneribus quę præcedunt. Tob. 3. dicitur de eleemosyna, quod ipsa est quæ purgat peccata. Esa. 58. Si effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictã repleueris: orietur in tenebris lux tua. Lux, inquam, gratiæ. Misericordia à seruitute diaboli liberat. Esa. 10. Computrescet iugum à facie olei. Oleum dicitur misericordia: quia sicut oleum cæteris liquoribus supernatat, sic opus misericordiæ præcellit respectu aliorum operum. Misericordia à morte spirituali suscitari facit. Sicut Dorcas plena operibus bonis & eleemosynis quas faciebat meruit corporaliter suscitari. Act. 9. Misericordia meretur à Domino uisitari. Sicut legitur de Cornelio, Actuum 10. Erat Cornelius eleemosynas multas faciens plebi, & ait angelus ei: Orationes tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Domini. Contra peccata nihil tantum uidetur ualere, quantũ misericordia. Vnde super Matt. 12. Extende manũ tuam, & extendit, & restitutæ est sanitati. dicit gloss. Nihil plus ualet

ualet curationi quàm eleemosynarum largitas. Et subditur: Frustrà pro peccatis rogaturus manus ad Deum expendit, qui has ad pauperes pro posse nõ extendit. Item gratiam conseruat. Ecclesi.29. Dicitur de eleemosyna: Gratiam eius quasi pupillã conseruabit. Item hostem impugnat. In eodem: Super scutum & super lanceam aduersus inimicum tuum pro te pugnabit. Item quæ petit à Deo, impetrat. Ecclesiast. 29. Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & hæc exorabit pro te. Esaiæ 58. Frange esurièti panem tuum, &c. Et subditur: Tũc inuocabis, & Dominus exaudiet: & clamabis, & dicet, Ecce adsum: quia misericos sum Dominus Deus tuus. Misericordia multum potest erga Deum. Ipsa uidetur Dei sententias reuocare, ut in Niniue. Ionę 3. Et Achab 3. Reg.21. Legitur etiam 10. Iudicum: Non addam, inquit Dominus, ut liberem uos. Et pòst legitur: Doluit Dominus super miseris eorum. Hæc luctatur cum Domino, ut Iacob luctatus est cum angelo. Gene.32. Et Sap. 18. legitur de Aaron, quòd resistit iræ. Greg. Iræ Dei tunc resistitur, quãdo ipsemet qui irascitur opitulatur. Misericordia dicitur Deum uincere quodammodo. Vnde dicit ecclesia, Quæ te uincit clementia, ut ferres nostra crimina. Dicitur etiam peccata nostra de eius memoria delere. In Psalm. Omnes iniquitates meas dele. Ezech. 18. Si impius egerit pœnitentiã ab omnibus peccatis suis quę operatus est &c. omnium iniquitatum eius quas operatus est non recordabor. Misericordiã Deo fœneratur. Prouerb. 19. Fœneratur Domino qui miseretur pauperis. Eiusdem 22. Qui accipit mutuum, seruus est fœnerantis. Est ergo Deus quasi in potestate hominis perfectè misericordis, sicuti seruus in potestate domini, & ille qui mutuum accepit in potestate fœneratoris. Item misericordia non solũ potest in terra, sed in cælo. Ipsa cælum inclinauit. Ista inclinatio manifestata est ex hoc, quòd breuior est nunc uia in cælum quàm esse solebat. Adam per multa millia annorum uix peruenit illuc, modò uerò una hora quandoq; peruenitur. Item misericordia ostium cæli: Christũ scilicet, qui dicit Io. 10. Ego sum ostiũ: fregit in die Parasceues, & fecit uolare quasi in duo frusta: scilicet corpus & animam: & sic pauperibus cælestem ingressum patefecit. Ipsa uiam paradisi dilatat. Prouer. 18. Donum hominis dilatat uiam eius, & ante principes spatium ei facit. Item misericordia hominẽ filium Dei efficit. Ecclesiast. 4. Esto pupillis misericors ut pater, & pro uiro matri eorum: & eris tu uelùt filius Altissimi, filius obediẽs, & miserebitur tui magis quàm mater. Misericordia Deũ suum efficit. Hebræo. 13. Beneficentiæ & communionis nolite obliui

obliuisci. Talibus enim hostiis promeretur Deus. Ipsa specialiter honorat Deũ, propter eũ pauperibus sua tribuendo. Prou. 14. Honorat dominum qui miseretur pauperis: ideo merito in futuro à Deo honorabitur. Itẽ misericordia à pœna pro peccatis debita hominem absoluit. Prou. 13. Redemptio animæ uiri, diuitiæ suæ. Daniel. 4. Peccata tua eleemosynis redime. 4. Reg. 4. Pauper mulier oleo sibi multiplicato soluit creditori suo. Itẽ misericordia amicos & adiutores sibi multiplicat. Ipsa pauperes facit stipendiarios suos. Greg. Pauperes non sunt contemnendi ut egeni, sed exorandi ut patroni. Luc. 16. Facite uobis amicos de mammona iniquitatis. Prou. 22. Victoriã & honorẽ acquiret qui dat munera. Item misericordia hominẽ in bono roborat. Eccle. 3. de dante eleemosynã: In tempore casus sui inueniet firmamentũ. Item misericordia homini benedici facit. Vnde eleemosyna uocatur benedictio. 2. ad Corinth. 9. Homini misericordi benedicit Deus. Deuteron. 15. Omnino indigens & mendicus non erit, inter uos, ut benedicat tibi Deus. Benedicit etiam ei populus. Prouerb. 19. Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur. Deutero. 33. Benedictus filius Aser sit placens fratribus, & tingat in oleo pedem suum. Hæc tria concomitãtur se, tingere in oleo pedẽ affectus, esse benedictum & placentem hominibus. Ruth 2. Sit benedictus qui misertus est tui. Misericordi etiã benedicit pauper, qui ab eo recipit eleemosynam. Iob cap. 29. Benedictio perituri super me ueniebat. Itẽ misericordia morienti societatem facit. Ambrosius: Non sunt bona hominis quæ secum ferre non potest. Sola misericordia comes est defunctorũ. Ipsa etiam animam in infernum ire non permittit. Tob. 12. dicitur de eleemosyna, quòd à morte liberat, & nõ patietur animas ire in tenebras. Ipsa etiam in iudicio liberat & regnum accipit. Tob. 12. dicitur de eleemosyna, quòd facit inuenire uitam æternam. In Psalm. Iucundus homo qui miseretur & commodat, disponet sermones suos in iudicio. Ibi specialiter fiet disceptatio de operibus misericordiæ. Matt. 25. Venite benedicti Patris mei, percipite, &c. Esuriui enim, & dedisti mihi manducare, &c. Misericordia filium Dei in mundum fecit descendere. Eadem homines in cælum facit ascẽdere. Ad hoc signandũ Christus à monte Oliueti in cælum ascendit. In monte enim Oliueti eminentia misericordiæ designatur. Legitur etiã 3. Reg. 6. quòd in ingressu oraculi fecit Salomon duo ostiola de lignis oliuarũ. Quæ duo ostiola possunt intelligi duæ partes misericordiæ. Vna est qua compatimur miseriæ spirituali. Qui perfectè misericors est, iam bea-

tus

tos reputatur certa spe tandem beatus futurus in re. Misericordes maximè de Dei misericordia sperare possunt. In Psal. Ego sicut oliua fructifera in domo Dei, speraui in misericordia Dei. In Psalm. Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. Prou. 14. Qui miseretur pauperi, beatus erit. Matthæi 5. Beati misericordes. Item misericordia loca in regno cælorum assignat. Ecclesiast. 16. Omnis misericordia faciet unicuique locum secundum intellectum peregrinationis illius, & secundũ meritũ operum illius. Misericordia est negotiatrix prudẽtissima. Matt. 25. Prudentes uirgines acceperunt oleũ in uasis suis. Qui uerè prudens est, oleum pietatis uult habere in corde suo sine quo non habetur ignis charitatis. 1. Ioan. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & uiderit fratrẽ suum necessitatem habere, & clauserit uiscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Iac. 3. Sapientia quæ desursum est, plena est misericordia. Negotiationẽ misericordiæ specialiter consuluit filius Dei. Matt. 10. Vade, & uende omnia quæ habes, & da pauperibus. Voluit Paulus ut Timotheus hãc negotiationẽ præciperet his quos habebat regere. 1 ad Timoth. 6. Diuitibus huius seculi præcipe facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum. ¶ Misericordia in negotiatione uidetur Deum circumuenire, dum pro luto temporaliũ æternas diuitias recipit. Osee 11. Circumuenit me in negotiatione Ephraim. August. Præbe tectum, & accipies cælum. ¶ Misericordia calicem frigidæ aquæ proximo tribuit, & torrentẽ uoluptatis æternæ recipit. Ipsa terram in cælum commutat, hæc est commutatio dextrę excelsi. ¶ Misericordia hominem periculose oneratum utiliter exonerat, & proximum eius iuuat. August. in lib. de Disciplina Christiana, loquens ad diuitem: Da, inquit, aliquid fratri tuo. Da aliquid proximo tuo. Da aliquid comiti tuo. Vita ista uia est simul ambulãtis. Sed fortè dicis, Ego diues, ille pauper. Sarcinã tuam cõmemoras. Pondus tuũ laudas. Et quod grauius est, constrinxisti ad te sarcinam tuam, iam non potes porrigere manum. Onerate, ligate, quid te iactas? quid te laudas? Solue uincula colli tui. Minue de sarcina tua. Da comiti, & illũ adiuuas & te releuas. ¶ Misericordia unde dare uidetur potius accipit. Vnde August. Reminiscere, inquit, non solum quid des, sed quid accipias. Panis quẽ das, terra est, de terra in terram, ut fulciatur terra, ut reficiatur terra. Poterit itaque pauper dicere, Vide, ne plus tibi prẽstẽ accipiẽdo quàm tu dando. Si enim non esset qui à te acciperet, non erogares terram & emeres cælum: contemne me, si nihil pe-

tis ab eo qui fecit me & te. Si enim petiturus es quia me exaudisti, tibi præstas ut exaudiaris. Age illi gratias qui rẽ tam pretiosam uili pretio te facit emere. Das quod in tempore petit, accipis quod manet in æternũ, unde sis socius angelorum, unde nunquam sitim famémque patiaris. Et subdit: Nemo dicat, quia præstet pauperi: sibi enim plus præstat, quàm pauperi. ¶ Misericordia bona sua quæ dare uidetur, in saluo ponit, & inde thesaurum facit. Matthæi 6. Thesaurizate uobis thesauros in cælo. Et beatus Laurentius: Facultates ecclesiæ quas requiris, manus pauperum in cælestes thesauros deportauerunt. Tob. 4. dicitur, Da eleemosynam. Præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis. Augustinus: Considerate fratres, quàm multi subitò bona omnia perdiderũt, quæ studiosissimè recondebant, uel quum uno impetu hostili captiui ducti sunt, uel quum eis discedentibus flãma successit. O quomodo tales pœnitutt: quia non audierunt domini consilium, scilicet, Da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo. Audires amicum tuum cõsilium tibi dantem de thesauro tuo, & contemnis Deum cõsilium dantem de corde tuo. Inuasit hostis domũ, nunquid inuaderet cælum? Occidit seruum custodem, nunquid occideret dominum seruatorem? Qui sunt pauperes quibus damus, nisi delatores nostri? Delatori tuo das, in cælum portat quod das: an excidit tibi? Gregor. Securius diuitiæ transferuntur de patria in patriam per manus plurium, quàm per manus unius, secundum August. Manus pauperum sunt gazophylacium Christi. Vnde quod in manu pauperis ponitur, in gazophylacio Christi mittitur, imò quòd plus est, in manu Dei ponitur, & ideo iam auferri non potest ei qui dedit, quum non sit qui de manu eius possit eruere. Misericordia bona terrena quæ possessoribus suis solent esse noxia, utiliter expẽdit. Isidor. Hoc tantum habet bonum possessio præsentium rerum, si uitam reficiat miserorum. ¶ Et notandum quòd uirtus misericordiæ non solum est ualde utilis, sed etiam ualde mirabilis. Ipsa de malis aliorum melioratur, de sordibus aliorum sanatur, de paupertate ditatur, de infirmitatibus aliorum sanior efficitur, ipsa portat onera aliorum implens legem Christi. ad Gala. 6. Alter alterius onera portate, &c. Et quanto plura bona portat, tãto uelocius currit, quia ad beatitudinem festinantius tendit. Ipsa onera aliena frequenter furatur hominibus nescientibus, dum ipsis negligentibus peccata eorum assumit & portat dolendo, ludẽdo, orando, pro eis eleemosynam faciendo, disciplinis se affligendo. Misericordia quanto plura onera

onera proximi portat, tãto oneribꝰ propriorũ peccatorũ magis se exonerat. Misericordia de fœtore eorũ qui spiritualiter sunt mortui non moritur, sed potius uiuificatur. Ipsa est quæ colligit de spinis peccatorum uuas, & de tribulis ficus. Misericordia mala aliena in bona conuertuntur. Duæ uirtutes sunt quæ omnia quæ proximi sunt acquirere uidentur, scilicet charitas & pietas. Charitas bona proximi sua facit. Gregorius: Pensent inuidi quantum bonum est charitas quæ aliena bona sine labore nostro nostra facit: pietas uerò aliena mala sua facit. Vnde hæ duæ uirtutes uenientes ad iudicium de nundinis huius mundi, ditissimæ, quantum ad meritum, inuenientur, & ideò abundantissimè remunerabũtur. Hæ duæ uirtutes alæ sunt quibus fouentur proximi bona, & portantur eius onera. Vnde super illud, Sub umbra alarum tuarum protege me, dicit Glossa: Misericordia & charitas sunt alę patris quibus nos protegit. De his alis Matthæi 23. Quoties uolui cõgregare filios tuos quemadmodũ gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? ¶Item misericordia de uno obsequio duplicem habet mercedem. In præsenti enim remuneratur & in futuro, ut prius ostensum est. Ipsa de una seminatione duplicem messem colligit. Ipsa seminat in terra, & metet in cælo: ipsa consilio domini agros aridissimos elegit ad seminandum. Lucæ 14. Quum facis prandium, uoca pauperes, &c. Et hi uberius ei fructificant. ¶Et notandum quòd opus misericordiæ semini comparatur. 2. ad Corinthios 9. Qui parcè seminat, parcè & metet, eò quòd semini in multis assimiletur. Semen absconditur, sic eleemosyna occultè danda est. Ecclesiastic. 29. Conclude eleemosynam in sinu pauperis. Item semen perdi uidetur, cùm seminando potius renouetur: sic eleemosyna quum datur, perdi uidetur, sed sic melius seruatur. Ecclesiast. 29. Perde pecuniam propter fratrem, & non abscondas illam sub lapide in perditionem. Isidorus: Terrena omnia seruando amittimus, largiendo seruamus. Diu cum rebus nostris durare non possumus, quia aut nos illas moriendo deserimus, aut illæ nos uiuentes deserunt. Et super illud Matt. 16. Qui perdit animã suam propter me, inueniet eam, dicit glos. Quasi dicatur agricolæ: Si frumentum seruas, perdis: si seminas, renouas: solas quas dederis, semper habebis opes. Item semen cum fœnore surgit: & qui dat eleemosynã, centuplum accipit. Vnde super illud Prouerb. 19. Fœneratur Domino qui miseretur pauperis. dicit interlin. Centuplum accepturus. Eccles. 35. Retribuens Deus est, & septies reddet tibi. Semen

pret

pretiosius in uno anno seminatur, & in alio anno metitur: semē uerò minus pretiosum ut hordeum, in eodem anno seminatur & metitur. Sic eleemosyna pretiosa est quæ seminatur in anno gratiæ, cuius messis expectatur in anno gloriæ. Item semē gelu pressum & retardatū hubetius fructificat: Sic eleemosyna quæ aduersitate premitur, maiorem habitura est remunerationem: ut eleemosyna cui detrahitur, magis remunerāda est quàm quæ laudat. Itē misericordia hic quasi omnia tormenta sustinet. 2. ad Cor. 11. Quis infirmatur, & ego non infirmor, &c. Ideo in futuro merito non ei à tormento parcetur. Ipsa est quæ exemplo Petri dicit domino: Tecum parata sum in mortē & in carcerem ire. Luc. 22. Ideò in futuro merito è carcere infernali immunis erit. Item ad commendationem misericordiæ ualere potest detestatio sui oppositi. ¶ Notādum ergo quòd non solùm immisericordia indigna est uenia, imò quod plus est, homini immisericordi uidentur peccata iam dimissa reuocari. Matth. 18. Serue nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: nónne oportuit & te misereri, &c. Et iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus quoadusq; redderet uniuersum debitum. Misericordia uerò literas remissionis habet in Euāgelio etiam tria paria. Primò, Matth. 5. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Cum misericordia Dei fons sit, & misericordia nostra fluuius: quomodo esse posset quòd fluuius misericordiæ nostræ ad proximum flueret, & fons diuinæ misericordiæ nobis siccus esset? Augustin. Fluit riuus, & fons siccabitur. Item quum omne animal diligat simile sibi, Eccl. 13. quomodo hoc esse posset quòd Dei misericordia hominem misericordem dānaret? Secūdò, Matt. 6. Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & uobis Pater uester cælestis delicta uestra. Tertiò, Luc. 6. Dimittite, & dimittetur uobis. Item ubi est misericordia, est peccatorum abundantia: Osee 4. Non est misericordia, & non est scientia Dei in terra. Et subditur: Maledictum & mendacium & homicidium & furtū & adulteriū inundauerunt. Item illi cui deest misericordia, fiet iudicium sine misericordia. Iaco. 2. Iudicium sine misericordia ei qui non fecerit misericordiam. Immisericordi aures Dei clausæ sunt & in præsenti & in futuro. Prouerb. 21. Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, ipse clamabit, & non exaudietur. Exemplum habemus de hoc Lucæ 16. in diuite epulone, qui panis micas Lazaro negauit, in tormentis positus guttā aquæ postulans non accepit. Item ad commendationem misericordiæ facit, si ostendatur eius præemin

eminētia ad alias uirtutes. ¶ Notandū ergo, ꝙ respectu abstinentiæ in hoc præeminet, ꝙ abstinētia Deo corpus immolat. Ad Roma. 12. Obsecro uos per misericordiam Dei ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem. Misericordia uerò immolat cor. Respectu uerò charitatis in hoc præeminet misericordia, quòd charitas est fluuius bonitatis ripas suas non exiens. Pietas uerò est fluuius bonitatis ripas suas nō exiēs, & latè extrà inundans. Charitas enim ut charitas, tantū sua cōmunicat: pietas autem & hoc facit & aliud: mala enim aliorū insuper sibi assumit. Parū est sua largiri, quòd facit charitas: sed cumulus charitatis est seipsum largiri ad cōpatiendū, quod facit pietas. Respectu autē iustitiæ, prout iustitia strictè sumitur, & est opposita misericordiæ, hanc habet præeminentiā quòd ipsa est summa iudiciariæ potestatis. Misericordia enim super omnia opera eius. Iaco. 2. Misericordia superexaltat iudiciū. Vnde licet appellare à curia iustitiæ ad curiā misericordiæ. Vnde si uides tibi imminere grauamen à iustitia, imò quocūque modo cōtra te iudicet etiā iustè, aliter enim facere nō potest, confidenter appella ad Dei misericordiā: quoniam iustitia necesse deferre habet appellationi tuæ. Forū curiæ misericordiæ, est forū pœnitētiale; hoc est solū adiutorū refugium. In hoc foro feruntur sententiæ absolutionis etiam confitētibus culpas suas. In aliis curiis si quis confitetur homicidium, dicitur à iudice, suspendatur: in hoc si cōfitetur, absoluitur. Itē respectu obedientiæ cōmendabilis est misericordia. Interdū enim obedientiæ & etiam cæteris uirtutibus nititur contraire. Vnde narrat Greg. in lib. Dialogorū, ꝙ Paulinus episcopus se in seruitutem posuit pro quodam captiuo redimendo; licet addictus esset curæ pastorali, & Deus q miseretur omnibus aliis miserentibus, eum postea in plenitudinē officii & dignitatis restituit. Et quidam cōuersus Carthusiēsis proficiscens ad nundinas, & quadraginta libras secum deferens ut eas expēderet in necessitatibus domus suæ, comitem habuit in uia militem ueteranum debilē & pauperem; quem cū agnouisset grauatum esse ære alieno & ire ad petendum inducias à creditore, conuersus dixit militi, ꝙ iret secū: qui ingressi sunt domum creditoris, & cùm petenēt inducias, denegauit eis creditor addens, ꝙ filium eius uinctum in carcerem poneret, nisi ea die redderet uniuersum debitū, & tota eius hæreditas ei appropriaretur. Pro quo cū intercederet conuersus, creditor multa cōuitia ei intulit; Ad quē conuersus, Hodie, inquit, liberabitur iustus iste de carcere mortis, & proiiciens ante pedes ..

libras, redemit filium militis de carcere, ipsumq; à debito liberauit. Qui rediens narrauit fratribus quæ gesta erant. Illi uerò quasi uiri spirituales multum in hoc facto commendabant eum. Item quidã sanctus homo quendam pœnitentem ligatũ à summo pontifice exonerauit tunica plumbea. Qui interrogatus qua authoritate hoc fecisset. Respõdit, Authoritate illius qui ait, Beati misericordes, quoniã misericordiã cõsequentur. Matt. 5. Virtus misericordiæ maximè cõpetit statui miseriæ in quo sumus. Hãc uirtutem didicit Christus plus q̃ xxx. annis ad Hebr. 4. Non habemus põtificẽ qui nõ possit compati infirmitatibus nostris. Bern. Multa uoluit pati Christus, ut compati sciret.

De his quæ possunt iuuare misericordiam. CAP. III.

TAngẽdæ sunt aliquæ meditationes quæ possunt iuuare misericordiam. Quarũ prima attẽditur circa naturæ conformitatẽ. Aliquis enim moueri potest ad miserandũ proximo, habito respectu ad naturæ cõformitatẽ. Esa. 58. Cùm uideris nudũ, operi eum, & carnẽ tuã ne despexeris. ¶ Secunda attendit principii nostri unitatẽ. Sumus enim oẽs ex uno patre & una matre. Aug. in lib. de disciplina Christiana: Si putamus non esse proximos nisi qui de eisdẽ parentibus nascuntur, Adã & Euã intẽdamus, & omnes fratres sumus. ¶ Tertia attenditur circa miseriam propriã, ut homo intelligat quę sunt proximi ex seipso. Prouer. 19. Homo indigẽs, misericors est. Homo qui indigẽtiam magnam habuit, alienæ indigẽtiæ cõpati nouit. ¶ Quarta attendit spiritualem fraternitatẽ. Fratres enim sumus ex uno patre, scilicet Deo nati: & una matre, scilicet ecclesia, eandem habituri hæreditatẽ. 1. Io. 3. Qui habuerit substantiã huius mũdi, & uiderit fratrem suum necessitatẽ habere, & clauserit uiscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? ¶ Quinta attẽdit Dei in homines paternã charitatem. 3. Io. 3. Videte qualẽ charitatẽ dedit nobis Deus pater, ut filii Dei nominemur & simus. Secundum hanc meditationem operatur qui dat pauperi, eò q̀ credit eum filium Dei. ¶ Sexta attendit capitis ecclesiæ & mẽbrorum unitatem, quę tanta est, quod caput reputat sibi fieri q̀d membris fit. Sicut caput corporis reputat sibi beneficiũ exhiberi quod pedibus exhibetur: sic beneficiũ pauperibus exhibitum Christus sibi reputat exhiberi. ¶ Et notandũ circa hãc meditationem, quòd quãdoq; pauper eleemosynam quærit ab aliquo, ille à quo petitur quatuor debet attẽdere. ¶ Primò, quis petat, quoniam Deus, Matthæ. 25. Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Hier. Quotiescunq; manũ pauperi extẽderis,

Chr

Christum cogita. Aug. in lib. de disciplina Christiana: Christus petit, & non accipit, & offendis nomen pietatis crudelibus uerbis, & dicis: Et quid seruo filiis meis? Christum illi oppono, filios suos mihi reponit. Magna iniustitia ut habeas unde luxurietur filius tuus, egeat Deus tuus. Cũ enim legisti, Quod uni ex minimis meis fecistis, & mihi fecistis, & nõ timuisti: ecce qs eget, & filios tuos numera: postremo numera filios tuos, adde unum illum inter illos, dominũ tuũ numera: unum habes, sit ille secundus: duos habes, sit tertius: tres habes, quartus sit. ¶ Secundo debet cogitare quid petit Deus, quoniam suum petit, non tuum. Vnde ualde ingratus est qui de bonis Dei abundãter habet ad mensam suam, & tamen non uult dare modicum panis Deo petẽti. Aug. Dicit tibi Christus, Da mihi de eo quod dedi tibi. De meo quæro, & mihi nõ donas: da, & reddo: habuisti me largitorem, facito debitorem. ¶ Tertio cogitare debet ad qd petat: nõ enim petit ad dandũ, sed ad mutuandum & ad centuplas usuras. Aug. Miser homo, quid fœneraris homini? fœnerare Deo, & centuplũ accipies, & uitam æternã possidebis. Mira ingratitudo hominũ qui nolũt accõmodare Deo ad tales usuras, ad quales accõmodarẽt alicui Iudæo uel Saraceno. ¶ Quarto debet cogitare, q ipse habet petere à Deo regnũ æternum, qui modo petit ab eo modicum panis: & si negat Deo hoc modicũ, negabit ei Deus regnũ suũ. Prou. 21. Qui obturat aurẽ suam ad clamorẽ pauperis, clamabit & ipse, & nõ exaudietur. Sapiẽs: Ne dubites cũ magna petas, impendere parua. ¶ Septima meditatio attendit liberalitatẽ quã habent homines ad mẽbra diaboli. Si enim diuites mali declinẽt ad eos, importunissimè inuitantur, & quasi dilaniantur, & pro illis magnæ expensæ fiunt. Christus uerò in mẽbris suis uix inuenire potest unde sustẽtetur. ¶ Octaua attẽdit Dei pietatem quam nobis exhibuit in sua paupertate, quãdo seipsum pro nobis dedit, & pro nostra redemptione uendi uoluit.

De diuisionibus pertinentibus ad misericordiam, & de operibus misericordiæ per ordinem: primo de spiritualibus, circa quæ tãguntur octo incitantia ad cõpatiendum Crucifixo pro nobis, deinde de corporalibus. CAP. IIII.

NOtandum quòd est misericordia commendabilis, & est misericordia detestabilis. Cõmendabilis est, quæ est respectu personæ: detestabilis, quæ est respectu culpæ. Greg. in homi. Ad culpas quisque non debet compassionem exercere, sed zelum. Compassio quippe homini, & uitiis rectitudo debetur, ut in uno eodémque homine & diligamus bonum quod factum

 est,

est,& persequamur mala quę fecit. Itē Grego. Sunt plerique qui cōpassionē proximo nō spiritualiter, sed carnaliter impendunt, ut ei nō ad uirtutem, sed quasi miserando ad culpas faueant. Qui carnaliter hominibus miserentur, potius sunt crudeles quàm misericordes, licet misericordes uocētur. Prou. 20. Multi misericordes uocantur: uirū autē fidelē quis inueniet? Itē notandū quòd quædā opera misericordiæ sunt spiritualia, quædā corporalia. Spiritualia sunt, ut cordis cōpassio, iniuriarū dimissio, peccātiū correctio, ignorantiū instructio, de cōpassione dicit gl. Grego. super illud Iob 30. Compatiebatur anima mea pauperi. Plus est cōpassio, quàm datū, quia rē quālibet plerunq; dat etiā qui nō cōpatitur: nunquàm qui uerè cōpatitur, quod necessarium cōspicit proximo suo negat. Ibidē dicit interl. Plus est de seipso dare, quàm de suis. Item Greg. Exteriora largiēs rē extra seipsum præbuit: qui autē fletū & compassionē proximo tribuit ei etiā aliquid de seipso dedit. Compassio crux est interior, cuius brachiū superius est cōpassio qua quis compatitur Christo pro nobis passo: brachiū inferius est cōpassio, qua quis compatitur his qui sunt in purgatorio. Sinistrū uerò brachiū est cōpassio qua quis cōpatitur his qui sunt in hoc mundo quantū ad pœnalem miseriam. Dextrū brachiū est cōpassio qua quis compatitur animabus quæ pereūt in hoc mūdo. Aug. Súntne in te uiscera Christianæ cōpassionis, qui plangis corpus à quo recessit anima, & nō plāgis animā à qua recessit Deus? Eccl. 22. Luctus mortui, septē dies: fatui autē & impii, omnes dies uitæ illorū. ¶ Et notandū quod multa sunt propter quæ aliquis solet alii multū cōpati, quę omnia circa Christū occurrūt. ¶ Primū est doloris magnitudo. Hæc causa uerè fuit in Christo. Thren. 3. O uos omnes qui trāsitis per uiā, attendite & uidete si est dolor sicut dolor meus. ¶ Secūdū est, amoris magnitudo. Hæc causa fuit in beata Virgine, cùm propter magnū amorē quē habebat ad filiū suū gladius pertransibat animā eius. Luc. 2. De Dauid etiā legitur. 2. Reg. 18. quod dicebat, Fili mi Absalon, Absalō fili mi, quis mihi det ut ego pro te moriar? id est, uice tui. Videbatur reputare mortē filii sui grauiorem sibi propria morte. De bono patre dicitur Eccl. 30. Pro animabus filiorum colligabit uulnera sua & super omnē uocē turbabūtur uiscera eius. Propter hāc causam filii qui tenerrimè amāt matres suas, molestius sustinent quum eas uidēt percuti, quàm si ipsimet percuterentur. Sed quis dubitat Christū magis amandū esse à nobis, quàm carnales matres? Quæ mater tot & tāta passa est pro filio suo, quanta Christus

pro

pro nobis? Nónne matrem propriam reliquit pro nobis? Reliquit etiam synagogam matrem suam, & insuper animã suã morti exposuit pro nobis. Ierem. 12. Reliqui domũ meã, dimisi hæreditatem meã, dedi dilectã animam meã in manus inimicorũ eius. ¶ Tertiũ est innocẽtia. Magis enim solemus cõpati ei qui innocenter patitur. Quæ causa uerè fuit in Christo: ipse enim peccatum nõ fecit, nec inuẽtus est dolus in ore eius. 1. Pe. 2. Propter hoc ecclesia quæ lætatur in passionibus aliorũ sanctorũ, in die passionis Christi cõtristatur. ¶ Quartũ, quãdo pro culpa nostra aliquis patitur: tũc enim homo qui habet nobilem animum dolorem illũ suum reputat per compassionẽ, sicut suus est per occasionẽ. Sicut patet in Dauid 2. Reg. ult. qui quũ uidisset angelum populũ occidentẽ, propter hoc ꝙ ipse fecerat eũ numerari, dixit ad dominũ: Ego sum qui peccaui, ego iniquè egi: isti qui oues sunt, quid fecerunt? Vertatur obsecro ira tua contra me. Hæc causa bene fuit in Christo, iuxta illud Esa. 53. Ipse uulneratus est propter iniquitates nostras, & attritus propter scelera nostra. Nostra est passio Christi per occasionem, etiã quantũ ad utilitatem: & ideo deberet esse nostra quantũ ad cõpassionem. ¶ Quintum est patientis nobilitas, Quæ causa uera fuit in Christo, qui fuit nobilissimus tanquam Altissimi filius. Valde alienum erat tale opus ab eo: iuxta illud Esa. 28. Alienũ est opus ei ut operetur opus suũ, peregrinũ est opus eius ab eo. ¶ Sextũ est patientis benignitas. Hæc causa uerè fuit ĩ Christo. ad Tit. 3. Apparuit benignitas &c. Matth. 11. Discite à me, quia mitis sum. Quum homo benignus & mitis homini gratis cedat, quæ causa est eũ gladio perforari? Itẽ quæ conuenientia est stipitis regidi & duri ad hominem benignum & dulcem? Ideo ecclesia in illo dulci planctu qui in Dominica passione incipit cantari, specialiter plãgit hoc, ꝙ clauis & lancea mite corpus perforat, & poscit ut arbor crucis ramos suos flectat, & naturalis rigor lentescat, ut superni mẽbra regis miti tẽdat stipite. ¶ Septimũ est, pietas ipsius patientis. Magis enim aliquis compatitur ei quẽ nouit esse piũ & cõpatientẽ, quàm ei quem nouit esse sine pietate. Ipse etiã Deus nõ miseretur hominibus duris, & sine misericordia. Iac. 2. Iudiciũ sine misericordia ei qui nõ fecerit misericordiam. Ber. Nemo duri cordis salutẽ unquã adeptus est, nisi fortè quẽ miserans Deus abstulerit ab eo cor lapideũ, & dederit cor carneũ. Hæc causa bene fuit in Christo, qui ex cõpassione passus est ea quæ sustinuit in mũdo isto. ¶ Octauum est, exemplum aliorum compatientium alicui. Hoc enim solet hominem inci-

tare ad similiter compatiendũ. Quæ causa bene inuenitur circa Christum, cui creaturæ insensibiles quasi compassæ fuerunt. Vnde sol radios suos abscondit quasi nuditati eius tenebras faciẽs. Petræ etiã scissæ sunt quasi compatientes. ¶ Ad iniuriarum dimissionem monemur, Luc. 6. Dimittite, inquit, & dimittetur uobis. Matt. 6. Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet uobis Pater cælestis delicta uestra. Eiusdẽ 18. Domine, quoties peccabit frater meus in me, & dimittam ei, usq; septies? Dixit illi Iesus: Non dico tibi usq; septies, sed usque septuagesies septies. Augu. in Enchiridion: Multa sunt genera eleemosynarum, quæ cùm facimus adiuuamur ut nobis dimittãtur peccata. Sed interea nihil est maius q̃ cũ ex corde dimittimus, quòd in in nos quisq; peccauit. Idẽ in li. de Rectitudine catholicę cõuersationis: Quare nõ dimittat q̃s fratri parũ, ut ei dominus dignetur dimittere totũ? Nam & hoc eleemosynę genus est, ut dimittat aliquis ex toto corde ei à quo læsus fuerit. Isid. Non solũ qui esurienti & sitienti & nudo beneficium largitatis impendit, sed & qui inimicum diligit, & & qui lugenti affectum compassionis & consolationis impartitur, aut in quibuslibet necessitatibus aliis consiliũ adhibet, sine dubio eleemosynam facit. ¶ Ad corripiendum fratrem peccantem monet nos dominus Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum. ¶ Ad instructionẽ ignorantium monemur, ad Galat. 6. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, uos qui spirituales estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis. Dan. 12. Qui ad iustitiam erudiunt multos, fulgebũt sicut stellæ in perpetuas æternitates. Ecclesia. 38. Vir sapiens plebem suam erudit, & fructus illius fideles sunt. ¶ Opera misericordiæ corporalia sunt illa sex quæ tanguntur Matth. 25. Esuriui &c. Septimum est, quod tangitur Tobiæ 2. scilicet sepelire mortuos. Aliqua horum tanguntur. Esa. 58. Dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne opus dirũpe. Hoc pertinet ad uisitationem incarceratorum. Frange esuriẽti &c. Ibi tangũtur tria alia opera manifestè. Et carnem tuam ne despexeris, hoc pertinet ad uisitationem infirmorum. ¶ Ad duo prima opera incitamur frequẽti scripturæ admonitione. Neemiæ 8. Mitte partes eis qui non præparauerunt sibi. Tob. 4. Panem tuum cum egenis & esuriẽtibus comede. Prouer. 25. Si esurierit inimicus tuus, ciba illũ: si sitit, potum da illi. Ecclesiast. 11. Mitte panem tuum super transeuntes aquas, quia post multa tempora inuenies illũ. ¶ Aquæ trãseũtes sunt populi mortales. 2. Regũ 14. Omnes morimur, & quasi

quasi aquæ dilabimur in terram quæ non reuertuntur. Lu. 3. Qui habet escas, det non habenti. Item excitamur ad ea exemplis sanctorum patrum. Tob. 1. De facultatibus suis esuriẽtes alebat. Iob. 31. Si comedi buccellã meã solus, & non comedit pupillus ex ea &c. Humerus meus à iunctura sua cadat, & brachiũ meũ cum suis ossibus conteratur. Itẽ incitamur ad ea mercedis promissione. Ezech. 18. Si panẽ esurienti dederit, uita uiuet. Matt. 10. Qui potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantũ in nomine discipuli. Amen dico uobis, nõ perdet mercedem suam. Lu. 14. Quum facis conuiuiũ, uoca pauperes, debiles & claudos, & cæcos, & beatus eris, quia non habẽt unde retribuant tibi. Retribuetur autem tibi in resurrectione iustorum. Qui cibũ sine potu ministrant pauperi, tale prandium dant domino, quale consueuit dari asino. Item qui de his quæ habent ad mẽsam suã nihil uolunt dare pauperibus, in futuro nihil boni inueniẽt. Iob 20. Nõ remãsit de cibo eius, & propterea nihil remanebit de bonis illius. ¶ Sequitur de tertio opere misericordiæ, quod est colligere hospitẽ. ¶ Circa quod opus, primo tangetur de his quę pertinent ad eius cõmendationem. ¶ Secũdo, qui hospites sint maximè recipiẽdi. ¶ Tertio, quomodo sint recipiendi. ¶ Circa primum notandum, ꝙ hospitalitas ad susceptionem gratiæ præparat. Quod figuratum est in hoc, ꝙ duo discipuli Christũ cognouerunt, cùm eũ ad hospitium inuitassent. Lu. ult. quãdoque diuina cognitio infunditur alicui occasione alicuius sancti uiri in hospitio recepti. Itẽ bona tẽporalia multiplicat: ut patet in illa uidua quę Eliã in hospitio suo suscepit: cui farina & oleum nõ defecerũt. 3. Reg. 17. A malo etiã temporali seruat: ut patet in Raab, quæ recepit nuntios filiorũ Israël: & ideo à morte saluata est. Iosue 6. Sola Raab meretrix uiuat &c. ad Hebræos 11. Raab meretrix nõ periit cũ incredulis, excipiens exploratores cũ pace. Item Deũ & angelos meretur recipere, qui hospitalitati deseruit. Reputatiuè semper Deũ recipit, quum recipit aliquẽ nomine ipsius. Mat. 1. Qui recipit uos, me recipit. Eiusdem 10. Qui suscipit unum talem paruulũ in nomine meo, me suscipit. Item 25. Hospes erã, & collegistis me. Io. 13. Qui accipit si quẽ misero, me accipit. Personaliter etiã quandoq; suscipit Deum. Vnde refert Greg. in homil. Euangelii quod legitur secũdo die Paschæ, ꝙ quidã peterfamilias multũ fuit hospitalis. Quadam autem die cùm peregrinos suscepisset, & aquã daret manibus in humilitate: unus fuit inter eos, in cuius manibus aquam fundere debuit. Et

quum reuersus urceum accepisset eum nõ inuenit. Cumq; hoc factum apud se miraretur, eadẽ nocte ei dominus per uisionem dixit: Cæteris diebus me in mẽbris meis, hosterno autẽ die me in memetipso suscepisti. Itẽ Gregor. in homilia illius Euãgelii, Vidẽns Iesus ciuitatem, fleuit super illam, dicẽs: Quia &c. Quidã Martyrius nomine, uitæ ualde honorabilis monachus fuit, q ex suo monasterio uisitatiõis gratia ad aliud monasteriũ tendebat, cui spiritualis pater præerat. Pergens itaque leprosum quẽdam quẽ densis uulneribus elephãtinus morbus per membra fœdauerat, inuenit in uia, uolentem ad suum hospitiũ redire & prę lassitudine nõ ualentem. In ipso uerò itinere se habere perhibebat hospitiũ quo idem Martyrius monachus ire festinat. Vir autẽ Dei eiusdem leprosi lassitudinem misertus, pallium quo uestiebatur in terram protinus proiecit, & expandit ac desup leprosum posuit, eumq; suo pallio undique cõstrictum super humerũ leuauit, secumq; reuertẽs detulit. Cũmque iam monasterii foribus appropinquaret, spiritalis pater eiusdem monasterii magnis clamare uocibus cœpit, Currite, ac ianuas monasterii citius aperite: quia frater Martyrius uenit, Dominum portans. Statim uerò ut Martyrius ad monasterii aditum peruenit, is qui leprosus esse putabatur, de collo eius exiliens, & in ea specie apparẽs qua recognosci ab hominibus solet redemptor humani generis Deus & homo Iesus Christus ad cælum Martyrio aspiciente rediit, eiq; ascendẽs dixit, Martyri, tu me non erubuisti super terram: ego te non erubescã super cælos. Qui sanctus uir mox ut esset monasterium ingressus, ei pater monasterii dixit, Frater Martyri, ubi est quẽ portabas? Cui ille respõdens, dixit: Ego si sciuissem quis esset, pedes eius tenuissem. Tunc idem Martyrius narrabat, quia cùm eũ portasset, pondus eius minimè sensisset. Nec mirũ: quomodo pondus eius sentire poterat, qui portantem portabat? Eccle. Species leprosi apparuit, & is qui est reuerendus super omnia, uideri despectus infra omnia dedignatus nõ est. Cur hoc, nisi ut nos sensu tardiores admoneret, quatenus quisquis ei qui in cælo est festinat assistere, humiliari in terra & compati abiectis & despicabilibus fratribus nõ recusset? Itẽ Greg. in Homilia Euangelii quod legitur secunda die Paschæ, Pensate fratres quanta hospitalitatis uirtus sit. Ad mensas uestras Christum suscipite, ut uos ab eo suscipi ad conuiuia æterna ualeatis. Præbete modò Christo peregrino hospitiũ, ut nos in iudicio nõ quasi Peregrinos nesciat, sed ut proprios ad regnum recipiat. Angelos etiã

mere

meretur suscipere. Hebr. 13. Hospitalitatē nolite obliuisci. Per hanc enim quidam placuerunt angelis hospitio receptis: ut Abraham, Gen. 13. Et Loth, eiusdē 19. Origen. Domos hospitales ingressi sunt angeli, domos uerò hospitibus clausas ignis & sulphur succendit. Hiero. Abrahā & Loth angelos susceperūt, qa hospites dilexerunt. Idem: Abraham crebro hospitalitatis officio dum non refutat homines, suscipere meruit dominū. Matt. 10. Quicunq; nō receperit uos, nec audierit sermones uestros. Amen dico uobis, ꝙ tolerabilius erit terræ Sodomorū & Gomorrhæorū in die iudicii. ¶ Circa secūdum notandū est, ꝙ maximè hospitio recipiendi essent boni uiri. 4. Reg. 4. Animaduerto, ꝙ sanctus Dei est iste qui trāsit per nos frequēter: faciamus ei cœnaculū paruū, & ponamus in eo lectum & mensam, & sellam, & candelabrū. Et ecōtrario in aliquibus locis boni uiri uel non recipiuntur, uel male recipiuntur. Serui uero diaboli cum magno gaudio recipiuntur. Iudic. 10. Vadimus ad domū Dei, & nullus sub tectū nos uult recipere. Similem querelam multi boni uiri hodie possunt facere. Sapi. 19. Alii ignotos non recipiebant aduenas. Alii autē bonos hospites in seruitutem redigebant. Matthæi 8. Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet. Lucæ 20. Non receperunt eum, quia facies eius erat euntis in Ierusalem. Io. 5. Ego ueni in nomine Patris mei, & non accepistis me. Si alius uenerit in nomine suo, illum accipietis. Itē peregrini potius recipiēdi sunt, quàm indigenæ: quia magis indigent. Iob 31. Foris non mansit peregrinus, ostium meū uiatori patuit. Esaiæ 58. Egenos uagósq; induc in domum tuam. 3. Ioannis 1. Charissime, fideliter facis quicquid operaris in fratres: & hoc in peregrinos, qui testimonium reddiderunt charitati tuę. ¶ Circa tertium notandū, ꝙ hospites suscipiendi sunt frequenter. ad Ro. 12. Necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes. Sectari frequentatiuum est. Item hospites ad hospitium cogēdi sunt. Vnde super illud Lucæ ulti. Et coegerūt eum. dicit glo. Quo exemplo docemur, ꝙ peregrini non solum sunt ad hospitiū uocandi, sed etiam trahendi. Gen. 19. Compulit illos oppido ut diuerterent ad eum. ¶ Item cū magna reuerentia sunt suscipiēdi. Vnde quidam uir religiosus dicebat, fratres aduenientes debere adorari, cùm certū sit in aduentu eorum aduentum domini Iesu Christi haberi. Sic recipit Abraham tres uiros. Gen. 18. Quos cùm uidisset Abraham, occurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi sui, & adorauit pronus in terram. Item sic recipit Loth angelos. Gene. 19.

Qui cùm uidisset eos, surrexit, & iuit obuiam eis, adorauitque pronus in terram. Item recipiendi sunt hilariter, non cũ murmure. 1. Petri 4. Hospitales inuicem sine murmuratione. Item ministrandum est eis abundanter. Iudic. 18. Pax tecum sit, ego præbebo omnia quę necessaria sunt: tantum quæso ne in platea maneas. Item seruiẽdum est eis diligenter. 4. Regum 5. Ecce sedulè in omnibus ministrasti nobis. Sunt aliqui qui de uerbis multis solent seruire hospitibus suis. Vbi autem uerba plurima, ibi frequenter egestas. Prouerbiorũ 13. Facit etiam ad hoc, ꝙ hospitalitas Deo sit gratior, si dominus domus in ꝑpria persona hospitibus suis seruierit. Vnde dicit Hieron. loquens de Abraham qui tres uiros susceperat. Gene. 17. Non seruis præcepit ut hominibus ministrarẽt, nec bonũ quod exercebat per alium minuit, sed quasi præda reperta cũ Sara humanitati solus incubuit. Ipse pedes lauit, ipse humeris suis uitulum de armento portauit, ipse ut seruus stetit peregrinis prandentibus & manibus coctos cibos ieiunaturus apposuit. ¶ Item protegendi sunt qui hospitio recipiuntur à recipientibus. Gene. 19. Abutimini filiabus meis sicut uobis placuerit, dũmodo uiris istis nihil mali faciatis. Iudi. 19. Nolite fratres malum hoc facere, quia ingressus est homo hospitium meum. ¶ Item incitandi sunt ad comedendum uerbo & exẽplo. In dialogo legitur, ꝙ abbas Cassianus uenit ad quẽdam senem qui dedit ei manducare cum suis sociis usque ad satietatem, & hortabatur eum plus comedere. Qui cùm diceret se esse satiatum, respondit: Ego diuersis fratribus hodie superuenientibus septies manducaui, & adhuc esurio. Tu uerò semel manducans es satiatus. Et dixit ieiunium esse frangendũ propter hospites: quia in hospite suscipitur Christus, & nõ possunt filii sponsi lugere quandiu sponsus est cum eis. Item quidam senex in Sicilia multum fuit hospitalis faciens manducare omnes ad se uenieñtes. Venit autem ad eum quidam solitarius nolens refici, dicẽs se ieiunare. Cui senex: Exeam⁹, & oremus sub arbore hac, & cui fuerit arbor inclinata, ipsum sequamur. Orante autem solitario arbor nõ est inclinata: orante autem illo sene hospitali, arbor inclinata est. ¶ Sequitur de quarto opere misericordiæ, quod est uestire nudos. Ad quod Sacra scriptura monet, Tobiæ 4. De uestimentis tuis nudos tege. Item Esaiæ 58. Cùm uideris nudum, operi eum. Et Lucæ 3. Qui habet duas tunicas, det non habenti. Hoc opus misericordiæ nobis multum commendant exempla sanctorum. Et primò exemplũ Dei, qui Adam & uxori eius post-

quam

quam ceciderant in statum miseriæ, fecit tunicas pelliceas. Genes. 3. Item exemplum Tobiæ qui nudis uestimenta præbebat. Tobię 1. Et exemplũ Iob: Si despexi, inquit, prætereuntem, eò quòd non haberet indumẽtum, & absq; operimento pauperem. Si non benedixerunt mihi latera eius, & de uelleribus ouium mearum calefactus est. Iob 31. Hoc opere misericordiæ Dorcas digna fuit suscitari. Actuũ 9. Item huic operi misericordiæ promittitur uita æterna. Ezech. 19. Si nudum uestimento operuerit, uita uiuet. Hoc opus misericordiæ uidetur præcellere respectu præcedentium, in hoc quòd non unam miseriam reuelat, sed multas. Primũ opus repellit famẽ, secũdũ sitim: sed hoc opus expellit erubescentiã de nuditate, & molestiam frigoris. Itẽ uestis data pauperi memoriale est ei ut oret pro eo qui sibi eã dedit. Nõ trãsit hoc beneficiũ ita cito, sicut beneficiũ cibi uel potus. ¶ Sequitur de quinto opere misericordiæ, quod est uisitare infirmos. Ad quod monemur Ecc. 7. Non te pigeat uisitare infirmum: ex his enim in dilectione firmaberis. Hoc opus misericordiæ ualde placet Deo. Iac. 1. Religio mũda & immaculata apud Deum & patrem, hæc est, uisitare pupillos & uiduas in tribulatione eorum. Valde etiam est utile homini. Iob 5. Visitans speciem tuam, non peccabis. Qui huic operi misericordiæ insistit, peccatum facilius uincit. Et sicut miseria infirmitatis famẽ & sitim & frigus uidetur excedere: sic hoc opus misericordiæ uidetur præcellere respectu præcedentium. Vnde in uitis patrum, Frater quidã interrogauit quẽdã senem, dicens: duo fratres sunt, quorum unus ieiunat sex diebus, & multum laborans, alius uerò seruit ægrotantibus, cuius opus magis acceptum est Deo. Respondit senex: Si frater ille qui sex diebus laborãs ieiunat, appẽdat se per nares, nõ potest esse æqualis illi qui infirmantibus deseruit. Hoc opus misericordiæ commendauit nobis filius Dei exemplo suo uisitans genus humanum in infirmitate positum. Lucæ 1. Visitauit nos oriens ex alto &c. ¶ Sequitur de opere misericordiæ, quod est uisitare eos qui sunt in carcere. Ad quod monemur Hebræorũ 13. Mementote uinctorum, inquit, &c. Eiusdẽ 10. Vinctis compassi estis. ¶ Et notandum quòd uisitandi sunt in carcere non solùm ut necessaria eis ministrentur, uel aliqua consolatio eis adhibeatur, sed etiam ut à carcere liberentur. Ecclesiast. 4. Libera eum qui iniuriam patitur de manu superbi. In Psal. Egenum de manu peccatoris liberate. Item: Domine, quis similis tibi, eripiens inopẽ de manu fortiorũ eius? Hoc opus misericordię commendatur nobis uariis ex-

emplis sanctorum. Legitur de Tobia quòd pergebat per oẽs qui erant in captiuitate, & monita salutis dabat eis. Iob 29. Cõterebam malas iniqui, & de dẽtibus illius auferebam prædam. Daniel Susannam adiudicatam morti, liberauit. Danie. 13. Et Nicolaus tres pueros morti addictos. Prou. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortẽ &c. ¶ Sequitur de septimo opere misericordię: quod est sepelire mortuos. Eccl. 7. Mortuo non prohibeas gratiam. Gl. ad eleemosynam pertinet sepultura mortuorum. De hoc opere misericordiæ cõmẽdantur uiri Iabes Galaad. 2. Regũ 2. Benedicti uos à Domino, qui fecistis misericordiam cum domino uestro Saul, & sepelistis eum. Commendatur etiam de hoc Tobias. De quo legitur Tob. 2. quòd cùm nũtiatum esset ei quòd unus de filiis Israël iugulatus iaceret in platea, statim exiliẽs de accubitu suo, relinquẽs prandiũ, ieiunus peruenit ad corpus, tollénsque illud portauit ad domũ suã occultè, ut dũ sol occubuisset, cautè sepeliret eum. & Marc. 14. dicitur de Magdalena: Bonũ opus operata est in me, præuenit ungere corpus meũ in sepulturam. Hoc opus misericordiæ exercuerunt Ioseph & Nicodemus Christo. Ioan. 19. & Zozimas unico leone obsequẽte sepeliuit cadauer illius pœnitentis Mariæ Aegyptiacæ. Hoc opus misericordiæ commẽdatur nobis exẽplo etiã brutorũ animaliũ. Legitur enim in libro de Natura animalium, quòd mortuo delphino, circunstant alii delphini ne comedãt pisces mortuum, & deferunt eũ in profundum, atque sepeliunt. ¶ Et notãdum quòd multi propter peccata sua hoc beneficio priuantur. Esa. 14. Tu proiectus es de sepulchro tuo quasi stirps inutilis. In eodem: Quasi cadauer putridum non habebis cõsortium: neque eris cũ eis in sepultura. 4. Regum 9. Iezabel comedent canes in agro Iezrael, nec erit qui sepeliat eã. Ierem. 22. Sepultura asini sepelietur, putrefactus & proiectus extra portas Ierusalem. Eiusdẽ 25. Nõ sepeliẽtur, in sterquilinium, super faciem terræ iacebunt. Et 2. Machab. 5. Iason qui insepultos multos abiecerat, ipse & illamentatus & insepultus abiicit à sepultura. Econtrario corpora sanctorum in pace sepulta sunt. Eccl. 44. ¶ Item notãdum quòd antiqui eligẽdo sepulturam, respectum habuerũt uel ad patres suos, uel ad sanctitatem eorum cum quibus sepeliri uoluerunt. Genes. 48. Dicit Iacob, Facies mihi misericordiam ut non sepelias me in Aegypto, sed dormiam cum patribus meis. Eiusdem 49. Sepelite me cum patribus meis in spelunca duplici. 3. Reg. 13. Cùm mortuus fuero, sepelite me in sepulchro, in quo uir Dei sepultus est. 4. Reg. 13.

Quidã sepelientes uiderunt latrunculos, & proiecerunt cadauer in sepulchro Elisei, & reuixit. ¶ Præter septem opera misericordiæ de quibus dictum est, uidentur etiam esse quædã alia opera misericordiæ, ut accommodare indigenti. Tripliciter enim facit quis eleemosynam, uel dando, uel accommodãdo, uel remittẽdo. Eleemosyna mutui in hoc cõmendabilis est, ꝗ multoties fieri potest, & tamen non perit ei qui eam facit. Recuperat enim quod accommodauit. Ad hoc opus misericordiæ monemur. Matth. 5. Volenti mutuare à te, ne auertaris. & Luc. 6. Mutuum date nihil inde sperantes. Deuter. 15. Si unus de fratribus tuis ad paupertatẽ uenerit, non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum: sed aperies eam pauperi, & dabis mutuũ quo indigere prospexeris. Recuperare etiam proximũ uidetur esse opus misericordiæ. Eccles. 29. Recupera proximum tuum secundum uirtutem tuam. Item opus misericordiæ esse uidetur, loca lutosa uel aquas periculosas põtibus uel aliter peruia & meabilia facere. Et hoc opus misericordiæ uno denario potest aliquis bene facere omnibus illis qui per pontem transituri sunt.

De quo sit Eleemosyna facienda.

CAP. V.

Notandũ quòd eleemosyna facienda est de his quę iustè acquisita sunt. Leuit. 2. Oĩs oblatio quæ offertur Domino, absque fermẽto erit: absq; fermento, inquam, iniquæ acquisitiõis. Prou. 3. Honora Dominũ de tua substantia. Tob. 4. Fili de tua substãtia fac eleemosynã. & distinguũtur circa eleemosynã tres gradus: est eñ eleemosyna bona, melior, optima. Bona est, quę fit de patrimonio Christi, in quo solã dispẽsationẽ clerici habẽt. Ber. Facultates ecclesiarũ patrocinia sunt pauperũ, & sacrilega eis crudelitate subripit quicquid sibi ministri & dispẽsatores, nõ utiq; domini & possessores ultra uictum & uestitum accipiũt. Melior est, quæ fit de proprio patrimonio. Optima est, quæ fit de his quæ acquirũtur proprio labore. Ephes. 4. Qui furabatur, iam non furetur: magis autẽ laboret manibꝰ suis operãdo quod bonũ est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. Non placet Deo eleemosyna de furto uel rapina facta, ab eo ꝙ potest scire cui sit restituenda. August. Quale est illud munus quod alter cum gaudio accipit, alter cũ lacrymis amittit? Eccl. 34. Immolantis ex iniquo maculata est oblatio, & nõ sunt beneplacitæ Deo subsannatiões impiorũ. In eodem: Dona iniquorum non probat Altissimus. ¶ Itẽ qui offert sacrificiũ ex substantia pauperis, quasi qui uictimat filiũ in conspectu patris. Item eiusdem 35. Noli offerre munera praua: non

non enim suscipiet illa Deus. Deuter.17. Nõ immolabis Domino Deo boué & oué in quo est macula, aut quippiã uitii: q̃a abominatio est Domino Deo tuo. Esa.11. Ego Deus diligẽs iudicium, & odio habẽs rapinam in holocaustũ. Mal.1. Intulistis de rapinis munus: nũquid suscipiã illud de manu uestra? 1. Paral. ult. Quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Nõ ea quæ accepimus de manu diaboli. Prou.13. Redemptio animæ uiri diuitię suæ. Restituẽda sunt mala acquisita de aliis, scilicet nostris. Eleemosynas debemus facere, exemplo Zachęi. Lucę 19. Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus: & si quem defraudaui, reddo quadruplum. Greg. Quicquid in Dei sacrificio ex scelere offertur, omnipotentis Dei nõ placat iracũdiam, sed irritat. Sicut aqua si munda est lauat, si uerò immũda inquinat: sic eleemosyna si fit de re iniustè acquisita, inquinat: si uerò fit de re iustè acquisita, lauat. Et sicut non est danda eleemosyna de re furtiua, sic nec accipienda. Tobiæ 2. Non licet nobis edere de furto aliquid, aut contingere. Leuit.11. Nolite cõtaminare animas uestras, nec tãgatis quicquam eorum, ne immundi sitis. Et notandum quòd eleemosyna est tanto Deo gratior, quãto res quæ datur danti erit charior. 2. Reg. ult. Non offerã Domino, ait Dauid, holocausta gratuita. Tamẽ nõ multũ expedit pauperibus qui nõ sunt assueti deliciis, dare delicias & sumptuosa cibaria, nisi quando sunt infirmi. Aug. in lib. de uerbis Domini, Vtantur diuites superfluis, dẽt pauperibus necessaria: utantur pretiosis, dẽt pauperibus uilia. Dicit Hieron. sup Malac. quòd indignum est dare deo qđ dedignatur homo. Ministris Dei propter honorẽ eius cui ministrant, delicata & sumptuosa dari possent. Eccl.14. Dignas Deo oblatiões offer. Nũ.18. Quæ offertis de decimis, & in donaria Domini separabitis, optima & electa erunt.

Cui sit danda Eleemosyna.

CAP. VI.

Eleemosyna dãda est pauperi. Lucæ 33. Cùm facis conuiuiũ, uoca pauperes & debiles &c. Et Tob.4. Panem tuum cum esurientibus & egenis comede. Debemus in hoc imitari Deũ, de quo Lucę 2. Esuriẽtes impleuit bonis. & in Psal. Quia satiauit animam inanem. 4. Regũ 4. Eliseus impleuit uasa uacua. Hieron. Illis tribue diuitias tuas qui non phasidas aues, sed siliginis panem comedunt, qui famẽ expellant, non qui augeãt luxuriã. Idem: Da pauperibus, nõ locupletibus, nõ superbis: da quo necessitas sustentetur, nõ quo augeãtur opes. Pars sacrilegii est, res pauperũ dare non pauperibus. Itẽ dandum est nõ solũ bonis, sed etiã malis, ut simus imitator

tatores eius qui solem suũ oriri facit super bonos & malos, & pluit sup iustos & iniustos. Matt. 5. & Luc. 6. Omni petenti te, tribue. Maxime tamẽ dãdũ est bonis. Ecc. 12. Si bene feceris, scito cui feceris. Ibidẽ: Bene fac iusto, & īuenies retributionẽ magnã. Et si nõ ab ipso, certe à Deo. Ibidẽ: Da bono, & ne recipias peccatorẽ. Bñ fac humili, & ne dederis impio. Quod intelligendũ est in duobus casibus: Vnus est, si credas ꝙ propter bonum tuum negligat iustitiam. Alius est, cùm nõ datur intuitu pietatis: ut faciũt illi qui dãt histrioni causa histrionatus. Ecclesi. 7. Bonũ est sustẽtare iustũ. Sapiẽs: Cui des uideto. Itẽ dãdũ est diuersis, nõ tãtũ uni. In Psal. Dispsit, dedit paupibus. Matt. 20. Volo & huic nouissimo dare sicut &c. Hiero. Pecuniã tuã ut singulis necessariũ est distribuas: non ad luxuriã, sed ad necessitatem.

Quomodo sit dãda Eleemosyna.

CAP. VII.

ELeemosyna danda est animo uoluntario. Deus enim plus respicit ad animũ, q̃ ad datũ. Prou. 16. Spirituũ põderator est Deꝰ. Eiusdẽ 21. Appẽdit corda Deꝰ. 1. Re. 16. Deꝰ intuet cor. Et sup illud Matt. 10. Quicunq; dederit uni ex minimis istis calicem &c. dicit gl. Nota Deũ ad piũ affectũ dantis respicere magis q̃ ad quãtitatẽ rei exhibitæ. Et sup illud Matt. 19. Ecce nos reliquimus omnia, dicit Greg. Cor & non substantiam Deus pẽsat, nec perpẽdit quid in eius sacrificio, sed ex quanto proferatur. Hieron. Quæ efferũtur, non sui pondere, sed offerẽtiũ uolũtate pensantur. ¶ Itẽ danda est eleemosyna cum uultus hilaritate. Ecclesi. 35. In omni dato hilarem fac uultum tuum. 2. ad Corin. 9. Hilarem datorem diligit Deus. August. Qui dat ut careat tędio interpellantis, nõ ut reficiat uiscera indigẽtis, & rem & meritum perdit. ¶ Item danda est cũ sermõis dulcedine. Eccle. 4. Declina pauperi sine tristitia aurẽ tuã, & respõde ei in pacifica mãsuetudine. Eiusdẽ 18. Fili in bonis tuis non des querelam, & in omni dato nõ des tristitiã uerbi mali. Gregor. Sunt nonnulli qui mox ut ab egenis fratribus fuerint necessaria postulata, prius in eos cõtumeliosa uerba iaculantur, qui si rebus ministeria pficiunt pietatis, in uerbis contumeliosis humanitatis gratiã pdũt: ita plerunq; uideatur iniuriæ illatæ satisfactionem exoluisse, cùm post cõtumelias dona largiuntur. Nec debet sequi improperatio. Ecclesi. 18. Stultus acriter improperabit. Eiusdem 20. Datus insipientis non erit tibi utilis &c. Exigua dabit & multa improperabit. ¶ Itẽ dãda est eleemosyna cũ festinatiõe. Prouerb. 3. Ne dicas amico tuo, Vade, & cras reuertere, & cras dabo tibi, cùm statim possis dare. Eccl. 7. Cor inopis ne afflixeris,

&

& ne protrahas datū anguſtiāti. Iob 31. Si oculos uiduæ expectare feci &c. Super illud Pſalm. Producens fœnum iumētis, dicit gloſſ. Beatus qui preoccupat uocē petituri. Dauid, Beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem. Prouerb. 12. Qui pronus eſt ad miſericordiā, benedicetur. Debet etiā homo dare eleemoſynam dū ſanus & uiuus eſt, Eccleſ. 14. Fili, ſi habes, benefac tecum, & Deo dignas oblationes offer: memor eſto, quoniā mors non tardabit. ¶ Item ante mortē benefac amico tuo, Chriſto ſcilicet. Eiuſdē 18. Memento paupertatis in die abūdātiæ. Ad Gal. 6. Dū tēpus habemus operemur bonum ad omnes. Eleemoſyna quam aliquis dat in uita ſua, eſt ſicut lucerna que præcedit aliquem, ſeruās eū ne cadat in lutū uel foueā. Eleemoſyna uerò quæ fit pro eo poſt mortē, eſt ſicut lucerna quæ fertur alicui poſt tergū, quę nō cuſtodit hominē quin cadat in foueā inferni, à qua nō eſt liberatio. ¶ Item danda eſt eleemoſyna cū humilitate, ita ut nec uanā gloriā inde quæras, nec pauperē cui das deſpicias, nec pro eleemoſynis quas das, ſi in peccato mortali es, ſalutem præſumas. ¶ Ad primum monemur, Matth. 6. Te faciēte eleemoſynā, neſciat ſiniſtra tua qd faciat dextera tua. Eccle. 29. Conclude eleemoſynam in ſinu pauperis. Prou. 21. Munus abſcōditū extinguit iras. Greg. Sufficit iuſtis ab eo uideri à quo expectāt remunerari. Itē ualde bona ſua paruipendūt, qui ad eorū remunerationē laudes hominū ſufficere credūt. Et in legēda beati Nicolai dicitur, Ex quo homo eſt in huius mundi uoragine propter delicta ſua deiectus, nullū eius bonū ſic Deus approbare legitur, ut eleemoſynā, ſi tamē ob mūdi fiat gloriā. ¶ Ad ſecūdum monemur Eſaiæ 58. Carnē tuam ne deſpexeris. Et ſuper parabolā de diuite & Lazaro, Lucæ 11. dicit Gloſſ. Si quæ reprehenſibilia uidemus in pauperibus, non debemus deſpicere: qa fortaſſe quos morum infirmitas uulnerat, medicina paupertatis curat. Iob trigeſimoprimo, *Si comedi buccellam meam ſolus.* Gregorius: Solēt nōnulli multa largiri, ſed habere pauperes ſocios in domeſtica cōuerſatione refugiunt, gratiam uite communis nō habētes. Sed iſte præiudiciū pietati ſe facere exiſtimaret, ſi ſolus comederet quod Dominus omnium cōmuniter creaſſet. ¶ Ad tertiū monemur Eccleſia. 7. Ne dicas, In multitudine munerum meorū reſpiciet Deus, & offerēte me Deo altiſſimo, munera mea recipiet. *Et* ſuper illud Iob 15. Non credat fruſtra errore deceptus, quòd aliquo pretio redimēdus ſit, dicit Gloſſ. Eleemoſyna non ualet ei qui in malo permanet. Augustinus in Enchirid. Non æſti-

met aliqs illa nefanda crimina, qualia qui agunt regnum Dei non possidebunt, quotidie perpetranda, & eleemosynis quotidie redimēda. In melius quippe est uita mutanda, & per eleemosynas de peccatis præteritis propitiādus est Deus; nō ad hoc quodāmodo emendus, ut ea liceat impune committere. ¶ Itē eleemosyna danda est propria manu. Prouerb. ulti. Manū suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem. Danda est etiam secundū facultatem dantis. Eccle. 14. secundū uires tuas exporrigens da pauperi. Eiusdē 35. Da altissimo secundum donatum eius. Tob. 4. Quomodo potueris, ita esto misericors; si multum tibi fuerit, abundanter tribue: si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri stude. Nullus potest excusare se à collatione eleemosynæ, etiam si sit pauper, quum tantū placeat quandoq; Deo, quando pauper dat pro Deo obolum, sicut si diues daret pro Deo centum marcas. Libēter emeret pauper carnes in macello, si tantum crederet se habiturum pro uno obolo, quantū diues pro centū solidis. Luc. 21. dixit dominus de paupere uidua quæ miserat duo æra minuta in gazophylacium, Vidua hęc pauper plus quàm omnes misit. Si non potest dare pauper obolū, det calicē aquæ frigidæ, & non perdet mercedē suā. Matth. 10. Si hoc nō potest, det uerbū consolationis, uel orationis. Super illud, Iustus autē miseeretur, & tribuet. dicit Glo. Iusto semper est aliquid quod det, saltē orationē. Itē danda est eleemosyna ordinatè, ut homo primo misereatur suiipsius. Eccl. Miserere animæ tuæ placens Deo. Aug. in Enchiri. Qui eleemosynā ordinatè uult dare, à se ipso debet incipere. Itē in libr. de rectitudine catholicæ cōuersationis, Deus rogat ut tui miserearis, & non uis; quomodo te Deus exaudiet in die necessitatis supplicantem, quū tu eū pro teipso nō audis rogantem? Item Aug. Quid est miserius misero nō miserante seipsum? Eccle. 14. Qui sibi nequam, cui bonus? Sicut non esset misericors qui matris suæ indigentis nō misereretur, licet aliorū misereretur: ita non est uerè misericors, qui animæ suæ infirmantis ad mortem nō miseretur, cùm magis eā diligere debeat quàm matrem. Sapiens: Semper tibi proximus esto. Item ad ordinē misericordiæ pertinet ut potius misereamur animæ quàm corporis, & potius ei qui est in maiori miseria, quàm ei qui est in minori.

De his quæ omnibus debemus, ut est dilectio, ueritas & fides, & præcipuè de ueritate & eius descriptione, de incitantibus ad amorem ueritatis, & de errore illorū qui dicūt ueritatem non esse iuramento firmandam. PARS XV.

N De

DE debito dilectionis, legitur ad Roma. 13. Nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis. De dilectione, require in tracta. de Charitate. De ueritate hoc modo agetur. Primo ostendetur quid sit ueritas, prout ueritas pars est iustitiæ. Secundo tangentur aliqua quæ ad amorẽ ueritatis possunt incitare. Tertio destruetur error illorum qui dicũt ueritatẽ in nullo casu firmandam esse iuramẽto. ¶ Circa primum notandum est, ꝙ est ueritas increata, & est ueritas creata. Veritas uerò creata triplex est, scilicet ueritas signati siue rei: & ueritas signi, & ueritas utentis signo. Ad ueritatem rei uidetur pertinere illud Aug. in lib. Soliloquiorum: Verum est id quod est. Et illud Philosophi: Vnumquodque sicut se habet ad esse, ita ad ueritatem. Ad ueritatẽ uerò signi pertinere uidetur illa descriptio Philosophi: Veritas est adæquatio rei & intellectus, siue adequatio signi & signati. Veritas uerò ꝓut pertinet ad hominẽ utentem signo, pars uidetur esse iustitiæ, quę sic describitur à Tullio in 1. Rhetoric. Veritas est per quam immutata ea quæ sunt aut antẽ fuerunt, aut futura sunt dicũtur. Ad amorẽ ueritatis monemur Prouer. 2. Veritatem eme &c. Veritas emitur quãdo cum magno studio uel labore cognitio ueritatis acquiritur, uel quando cum damno magno uel multorum odio ueritas in iudicio uel doctrina dicitur. A ueritate nullo modo recedendum est, quicunque inde debeat scandalizari. Vnde super illud Matth. 18. Qui scandalizauerit unum de pusillis istis &c. dicit Glos. Nota quòd inquantum potes sine peccato uitare scandalum proximi, debes: ꝙ si de ueritate est, pro scandalo ueritas relinqui non debet. Et intelligitur hoc de triplici ueritate, scilicet uitæ, iudicii & doctrinæ. ¶ Itẽ monemur ad amorem ueritatis. Eccle. 37. Ante omnia opera uerbũ uerax præcedat te. Et eiusdem 4. Non cõtradicas uerbo ueritatis ullo modo. Sancti antiquitus multũ deferebãt ueritati. 2. ad Cor. 13. Non possumus aliquid aduersus ueritatem, sed pro *ueritate*. Ad perhibendũ testimoniũ ueritati, uenit filius Dei in mundũ. Io. 18. Ego in hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimonium perhibeã ueritati. Sed hodie ueritas exosa habetur. Terent. in Andria: Veritas odiũ parit, obsequiũ amicos. Ad Gala. 4. Ego inimicus uobis factus sum uerum dicens uobis. Bern. super Cantic. Amara est ueritas sine condimento gratiæ. *Hodie* diminutæ sunt ueritates à *filiis* hominũ, Dauid: Non est in ore eorum ueritas. Cor eorũ uanũ est. Veritati hodię detrahitur. Iob 6. Quare detraxistis sermonibus ueritatis? Veritas hodie captiua detinetur. Vix enim inueni

uenitur qui uelit eam dicere. ad Ro. 1. Veritatē in iniustitia detinent. Seneca: Monstrabo tibi quid omnia possidētibus desit, scilicet qui uerum dicat. Veritas hodie undique impugnatur, ita ut frequēter necesse habeat corruere: secundū illud Esa. 59. Corruit in platea ueritas. Et Dan. 8. Prosternetur ueritas in terra. Veritas in terra prosternitur, quādo aliquid terrenū ueritati præponitur. Veritas hodie à multis uili pretio uenditur. Prouer. 28. Qui cognoscit in iudicio faciē, nō bene facit, & ꝑ buccella panis deserit ueritatem. Multi hodie deserunt ueritatem uitæ, & ideò fugit ab eis ueritas doctrinæ. Sicut econtrario sequitur ueritas doctrinæ eos qui habēt ueritatem uitæ. Eccl. 27. Volatilia ad sibi similia conueniunt: & ueritas ad eos qui operantur illā, reuertetur. Veritas hodie adeò uilipenditur, ut à quibusdam ei præponatur falsitas, ab aliis præponatur ei uanitas, & ab aliis ipsa umbra uel pictura ueritatis. Veritati falsitatem pręponūt homines inconsideratè loquētes, qui tota die uolunt esse in uerbis, & ideò multoties mentiuntur. Bern. in sermonibus: Quid ni periclitetur castitas in deliciis, ueritas in multiloquio, charitas in hoc seculo nequam? Vanitatem præponūt ueritati amatores temporalium istorū quæ uana sunt, eò quòd nō dant plenitudinem cordi possidentis, nec fulcimentum innitenti, nec fructum expectatum circa ea laboranti. In Psal. Vt quid diligitis uanitatem, & quæritis mendacium? Vmbram & picturam præponunt ueritati hypocritæ, qui apparentiam sanctitatis ipsi sanctitati præponunt. Veritas quæ sic modo cōtemnitur inualescet, & in futuro amatores suos liberabit, & hostes cōdēnabit. Io. 8. Vos cognoscetis ueritatem, & ueritas liberabit uos. 2. Esdr. 4. Veritas manet & inualescit in æternū, & uiuit, & obtinet in secula seculorum. Sicut se habet denarius falsus ad uerum: sic se habet homo mendax ad hominē ueracē. Vnde quū homines multū doleant & offendantur, si unus de eorū seruientibus recepit eis unū falsum denariū pro bono, mirū est quomodo nō multū dolent quū falsitatem in seipsis deprehendūt. Viliores se uidentur habere, ꝗ unum denarium. ¶ Et notandū ꝙ ueritatem habere debemus quantum ad omnes. Nulli enim mētiri debemus, ut ostēdit Aug. in lib. de doctri. Christia. dicens: Omnis qui mentitur, iniquè facit. Nemo enim mentiens in eo ꝙ mētitur seruat fidē. Nam hoc utiq; uult, ut cui mētitur, fidem sibi habeat, quam tamē mentiēdo ei non seruat: omnis autem fidei uiolator, iniquus est.

¶ *De errore illorum qui dicunt ueritatem non esse iuramento firmandam.*

NVLLAM ueritatem iuramento esse firmandam asserentes, omne iuramentum esse illicitum dicũt. Qui error occasionẽ potuit habere ex illo uerbo domini Mat. 5. Ego dico uobis, nõ iurare omnino. Item ex illo uerbo Iac. 5. Ante omnia fratres nolite iurare. Ad idẽ facere uidetur illud uerbũ Aug. in quodã sermone, Falsa, inqt, iuratio exitiosa est: uera iuratio periculosa est: nulla iuratio secura: ergo ut uidetur, ab omni iuratione abstinendũ est. Ecõtrario uerò manifestè ostenditur ꝙ licitũ sit iurare. Primo sic iurauit dominus. Gen. 22. Per memetipsum iuraui, dicit dñs. Quòd si quis nõ recipiat uetus testamentum, probatur hoc per illud ad Heb. 6. Abrahæ promittẽs Deus, quoniã neminẽ habuit per quẽ iuraret maiorem, iurauit per semetipsum: ergo homini licitũ est iurare. Et ꝙ hoc argumẽtũ ualeat, probatur per illud Luc. 6. Perfectus omnis erit, si sit sicut magister eius. Magister noster Deus est, secundũ illud Io. 13. Vos uocatis me magister & domine, & bene dicitis: sum etenim. & Matthæ. 23. Nec uocemini magistri, qa magister uester unꝰ est Christus: ergo nõ est cõtra statũ perfectiõis iurare. Itẽ iurauit angelus: Apoc. 10. quẽ Ioannes uidit stantẽ super mare & super terrã, & leuauit manũ ad cælum, & iurauit per uiuentẽ in secula seculorũ. ¶ Itẽ iurauit Apostolus ad Phil. 1. dicẽs, Testis est mihi Deus. & 2. ad Cor. 1. Ego testem Deũ inuoco &c. Si quis uerò dicat nõ esse iuramẽtũ, in illis apparet hoc esse falsum, per hoc quod dicitur Ier. 4. Iurabũt, Viuit dñs in ueritate, & iudicio, & iustitia. Non ergo solũ est iuramentũ si dicatur, Per Deũ, uel simile: imò etiã si dicatur, Testis mihi Deus: uel, Viuit dominus, ex quo nomẽ Dei in testimoniũ uel cõfirmationẽ ueritatis assumitur. Cùm ergo Deus, & angelus, & homo sanctus iurẽt, mirũ est quomodo nõ uult iurare hæreticus, quasi Deo & angelis & sanctis sanctior esse uelit. Videtur assimilari diabolo potius quàm angelo, uel Deo, uel homini sancto. diabolũ enim *non* memini me legisse iurasse *ad* cõfirmationẽ ueritatis. Præterea præcepit Deus iurare Exo. 22. dicẽs: Si quis cõmendauerit uiro pecuniã aut uas in custodiã &c. Et post in eodẽ: Si quis cõmendauerit proximo suo bouẽ &c. iusiurãdũ in medio erit, ꝙ non extenderit manũ ad rẽ proximi sui &c. Et Deut. 6. Dñm Deũ tuũ timebis, & illi soli seruies: ac per illius nomẽ iurabis. Et eiusdem 10. Iurabitque in nomine *illius*. Itẽ in Psal. Quis habitabit *in* tabernaculo tuo &c. Et subditur, Qui iurat proximo suo, & non decipit. Matt. 5. Reddes domino iuramẽta tua. Præterea iurãt oẽs natiões, & Gentiles, & Iudæi, & Christiani. Sed secũdũ philosophum,

phũ. Vox omniũ uox naturę est: ergo natura dictat ꝙ licitũ est iurare. Philosophus: Iurare nisi ubi necesse est, graui uitio parũ cõuenit. ¶ Itẽ licet assumere nomen Dei ad adiurandũ aliquẽ. 1. ad Thess. ulti. Adiuro uos per dominum &c. ergo licet illud assumere ad aliquid iurandum. Si enim licet nomẽ domini assumere ad monendũ aliquem ut aliquo opus bonũ faciat, secundum illud ad Rom. 12. Obsecro uos per misericordiã Dei ut exhibeatis corpora uestra &c. Et eiusdẽ 15. Obsecro uos per dominũ nostrũ Iesum Christum, & per charitatẽ sancti Spiritus, ut adiuuetis me in orationibus uestris. A simili licebit nomen Dei assumere ad monendũ aliquẽ, ut ipse credat ueritati utili, quũ fides sit adeo grata Deo, ꝙ sine ea nemo ei placeat. Præterea, quũ dicit dominus, Quod abũdantius iis est, à malo est: aut intelligitur, id est malũ est: aut intelligitur, ꝙ fit à malo, id est ab infirmitate nõ credẽtis. Si primo modo, ergo malũ est quando dominus ad maiorẽ confirmationẽ dicit, Amẽ amen dico uobis. Sermo enim eius debuit esse, est, est, non, non, & nõ debuit aliquid addere. Malũ etiã fuit qñ Apostolus ad cõfirmationẽ uerbi sui addidit, Testis est mihi Deus ad Rom. 1. Et 2. ad Cor. 11. Deus & pater dñi nostri Iesu Christi scit ꝙ nõ mẽtior. Et ad Gal. 1. Quæ scribo uobis, ecce corã Deo, ꝙ non mẽtior. Præterea cum in ueteri lege prohibita esset iuratio per creaturas, si dominus uoluit ostendere iurationẽ omnem esse prohibitã, & facere additionẽ ad ueterẽ legem, potius debuit hoc specificare de iuratione per creatorẽ, quàm per creaturã, quũ iuratio per creaturam satis esset prohibita in ueteri lege. ¶ Argumẽta etiã quibus utuntur hæretici ad confirmationẽ dicti erroris ualde debilia sunt. Vt est illud Iaco. 5. Ante omnia nolite iurare. Si enim propter hoc, quia ibi dicitur, Nolite iurare, peccatum mortale est iurare. Ergo quũ dominus dicat Matth. 23. Et patrẽ nolite uocare uobis super terrã, peccatũ mortale erit uocare aliquẽ patrẽ super terrã. Item si ideò in nullo casu iurãdum est, quia dominus dicit Matt. 5. Ego dico uobis nõ iurare omnino. Ergo quum aliquis dicit alicui colligẽti saluiã uel petrosillũ in horto suo, ut nõ colligat illud omnino: ipse prohibet eũ ut nihil inde colligat, quod manifestè falsum est secundũ etiam cõmunẽ usum loquendi, & etiam qđ in alia facultate dicitur. Vnde uersus: Omnis nõ nullus, non omnis, dic aliquis nõ. Præterea causa quã dominus subdit, cum dicit Neq; per cælũ, quia thronus Dei est &c. nõ est cõpetens causa quare nũquam sit iurãdũ: sed quare non sit passim iurandum, siue omnibus modis, etiã

creaturam huiusmodi: quia in contemptu ipsius, contemnitur ipse cuius est thronus. Praeterea aut semper fuit illicitum iurare, aut incoepit esse illicitum ab illa prohibitione Christi. Ego autē dico uobis non iurare omnino. Primum cōstat esse falsum, quū lex uetus iurare praecepit, & cū ratio naturalis nō dictet hoc malum esse. Secundum etiam uidetur falsum esse per hoc, qd dominus dicit, Quod abundātius est, à malo est, tanquam ius declarans, & non tanquā ius statuens. Praeterea quare prohibuit Deus iuramentū uniuersaliter? Si id prohibuit propter periculum periurii, eadē ratione uotū debuit prohibere, imò eadē ratione etiam à prohibitione debuit abstinere. Prohibitio enim ista facit plures transgressores quàm sint illi qui incurrūt periurium: hoc enim facit omnes iurantes trāsgressores, sicut prohibitio: & constat quod plures iurant, quàm peierāt. ¶ Item quae est ratio ista quod non sit iurādum per Ierusalem, quae est ciuitas regis magni, quando illud quod iuratur uerbū est eiusdē regis, & scriptum sit, Caelum & terra transibunt &c. Mat. 24. Praeterea sicut magis cauendū est paruulo ab accessu ad aquā uel ad aliud periculū, quàm adulto qui scit sibi bene cauere, sic magis cauendum fuit in hac parte populo Iudaeorū rudi & paruulo, quàm populo discreto Christianorum. Vnde si propter periculum prohibitū est, magis debuit prohiberi tunc. Item cùm sensus sit, Ego dico uobis non iurare omninò &c. id est, ut nō iuretis omninò. Si mortale peccatū est iurare, qa Christus dicit nō iurari: ergo eodē modo facere contra quodq; dictū à Christo, erit mortale: ergo solū praecepta & prohibitiones erūt, & nō erunt consilia aliqua, nec admonitiones ad aliquid melius, & omnes qui erunt circa statū perfectiones, erunt in statu damnationis, cū ad perfectionē moneat Christus, dicens Mat. 5. Estote perfecti sicut & Pater uester caelestis perfectus est. Et mortaliter peccabit, qui fecerit contra illud, Qui aufert quae tua sunt, ne repetas. Luc. 6. Et iterum *qui facit* contra illud, Omni petenti te, tribue. Et contra illud, Omnia quaecunq; uultis ut faciāt uobis homines, & uos facite illis. Matt. 7. Et cōtra illud Matt. 5. Et ei qui uult tecū in iudicio contendere, & tunicā tuam tollere, dimitte ei & pallium. & contra illud Mat. 5. Si quis te percusserit in unā maxillam, praebe ei & alteram. Contra qd tamen fecit Christus Io. 18. qui percutienti maxillam eius, nō praebuit *alteram*, sed allegauit iustitiā suam, dicens: Si male locutus sum, testimoniū perhibe de malo &c. Paulus Act. 23. principi sacerdotū qui praeceperat os Pauli percuti, dixit: Percutiet te Deus paries dealb

dealbate. Augusti. Ista præcepta magis pertinent ad præceptionem cordis, quæ intus est, quàm ad opus quod in aperto fit; ut teneatur in secreto animi patientia cum beneuolentia: in manifesto autē fiat quod ei uidetur prodesse posse, quibus bene uelle debemus. Præterea, quomodo onus Christi erit leue, si quæcunque ipse dicit præcepta sunt uel prohibitiōes? Item per quod iurat quilibet, illud ueneratur, hoc amat, hoc timet, ut dicit Gl. Matt. 5. Vnde cùm iurare per Deum in ueritate utile sit, Deo honorificum & proximo utile, & sic deseruiat dilectioni Dei & proximi: quare erit illicitum uel prohibitum, cum plenitudo legis sit dilectio? ad Ro. 10. Et cum in duobus mandatis de dilectione Dei & proximi uniuersa lex pendeat & prophetæ, Mat. 22. Preterea, iurare nihil aliud uidetur esse, quàm nomen Dei assumere ad cōfirmationē eius quod dicitur, sicut haberi potest ex duobus locis scripturæ sacræ. Exo. 20. Non assumes nomen Dei tui in uanum. Assumere enim nomē Dei in uanū, est iurare in uanum. Et ex illo uerbo ad Hæbr. 6. Omnis controuersiæ eorum finis, ad cōfirmationem, est iuramētum. qua descriptione recepta, facile est ostendere quòd liceat iurare. Cùm enim filius Dei in hoc natus sit, & uenerit in mundum, ut testimonium perhiberet ueritati, ut ipse ait Ioan. 18. uerisimile est, ꝙ nomen suum non neget ad eandē ueritatem confirmandam, imò quod plus est, ad confirmationē ueritatis mori uoluit. Item quum Deus pater sic dilexerit mundū, ut filium suum unigenitum daret, Ioā. 3. uerisimile est, quòd nomen suum ei non neget. ad Ro. 8. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non cum illo omnia nobis donauit? Item cùm principes huius mundi talis sint bonitatis in subditos suos, ut sigillis suis eis confirment ueritatem utilem, nunquid cælestis Deus habebit hanc bonitatē in subditos suos, ut nomine suo permittat eos uti ad confirmandam ueritatē? Simile argumentum facit Dominus Matt. 7. dicens: Si ergo uos quum sitis mali, nostis bona data dare filiis uestris: quanto magis Pater uester qui in cælis est dabit bona petentibus se? Item si Deus sigillum suum commendauit seruis, uerisimile est, quòd non neget illud filiis. ad Roma. 7. Non accepistis Spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum. Ex prædictis manifestum est, ꝙ iurare nō est uniuersaliter malum, imò licitum est iurare ad confirmandam utilem ueritatem. Respondendū est ergo ad ea quæ ipsi obiiciūt. Notandum ergo, quòd potuit esse multi-

plex causa quare Dominus diceret illud Matt.5.Ego dico uobis non iurare omnino &c.Prima potuit esse: quia iuramentũ quandoque uilipendi facit simplicẽ assertionẽ: nec iam reputant multi simplex mendacium, ex quo nõ est ibi periurium. Sicut multi hodie iuramenta sine solennitate facta non reputant propter iurãmẽta solẽnia. Deus ergo uolẽs suos ueritatẽ seruare in simplici sermone, sicut in sermone iurato, uoluit ut nõ iurarent quantũ esset in eis. Aug. super episto. ad Gal. Nõ est cõtra Dei prçeptũ iuratio: sed ita intelligitur Deus prohibuisse à iuramẽto, ut quantũ in ipso est quisq; nõ iuret: quod multi faciunt, in ore habẽtes iurationẽ tanquam magnũ suaue aliquid. Idẽ in sermone Domini de mõte: Iuramentum faciendũ est in necessariis, quum pigri sunt homines credere quod est eis utile. Iuratio non est bona, nõ tamen mala, cùm est necessaria: ideo nõ est appetenda, ut bona non tamẽ fugienda tanquã mala, cùm necessaria est. Gl. super Matt.5. Sermo fidelis pro iuramento debet haberi: & meritò, tanquã uerbum dictum in tẽplo corã altari, imò corã Deo. Templum enim in baptismo dedicatum, est ipse fidelis. Deus autem est in hoc templo sancto suo, fides uerò altare est. ¶ Secunda causa potuit esse periculũ idololatriæ, & tertia periculũ periurii. Ex freqũẽti enim iuratióne freqũẽs sequitur periurium. Et hæc duo pericula sequebantur præcipuè ex iuratione creaturarũ: ideo talẽ iurationẽ præcipuè dissuadet Dominus. Gl. Illi uel cælũ plus aliquid suspicabantur, uel per illud iurãtes nõ putabant se iuramento teneri: ideò iuramẽtũ sic tẽperat, ut cælũ & creatura Dei credatur non plus aliquid, & qa thronus eius est, periurium timeatur. Aug. In nouo testamẽto dictũ est, ne omnino iuremus: quod mihi quidẽ ꝓpterea dictũ esse uidetur, non quia uerũ iurare peccatum est, sed quia peierare immane peccatũ est, à quo nos longè esse uoluit, qui omnino ne iuratemus admonuit. Idem *in quodam* sermone: Qui iurat, *iuxta* præcipitium periurii est: qui nõ iurat, longe est. ¶ Quarta causa potuit esse perfectio mãsuetudinis, quã uoluit esse in discipulis suis, quibus dixit illud uerbũ sicut in Euangelio Matt. patet, qui illud uerbũ ponit. Iuramentum uerò freqũẽter est ex ira & impatiẽtia: ideò uoluit Dominus eos à iuramẽto cauere. ¶ Septem uerò dissuadẽtur circa iuramentũ. ¶ Primo, appetitus *iurandi*. Iac.5. Ante omnia fratres nolite iurare. ¶ Secũdo, assiduitas iurãdi. Ecclesiasti. Iurationi ne assuescat os tuum. Ibidẽ: Vir multũ iurans replebitur iniquitate. Chryso. Nemo est qui frequenter iuret, qui nõ aliquãdo peri

periuret. ¶ Tria alia innuuntur per oppositū. Iere. 4. ubi dicitur Iurabūt. Viuit Dominus in ueritate, & iudicio, & iustitia. Et sunt illa tria, falsitas, defectus deliberatiōis, & iniustitia. ¶ Sextum est, iurare per creaturas. ¶ Septimū est, iurare pro nullo. Exo. 20. Nō assumes nomē Dei tui in uanū. Non enim habebit insontē Deus eū qui assumpserit nomen Dei sui frustra. Illud uerò Matt. Ego dico uobis non iurare omnino, sic intelligendū est: Ego dico uobis ut nō iuretis omnino (id est, passim) neq; etiam per cęlū &c. Nec sequitur ex hoc, Ergo nunquā iuretis, sicut opponēdo ostendebatur. Et hoc innuitur per causam quæ subditur: Neque per cælū, quia thronus Dei est: hoc enim, q cælū est thronus Dei, nō est causa quòd per cælū non sit iurandum, sed est causa quòd per cęlum nō est passim iurandū, acsi peierando per illud Deus non offendatur, cùm cælum thronus Dei sit, & in cælo Deus cōtēnatur. Ad idē uidetur pertinere illud Mat. 23. Væ uobis q dicitis, Quicunq; per tēplum iurauerit, nihil est &c. Et subdit: Qui iurat in tēplo, iurat in eo qui habitat in tēplo: & q iurat in cælo, iurat in throno Dei, & in eo qui sedet super eū. Sicut nō ualet hoc argumentū: Iste qui uult se radi, & superfluitatē capillorū præscindi, non uult ut capilli sibi omnino abscindātur: ergo ipse nihil uult de capillis suis pscindi. Ita nō ualet hoc argumētū, Dico uobis non iurare omnino: ergo ut nūquā iuretis. Ad illud uero Ia. 5. Ante omnia nolite iurare, quadruplex pōt esse respōsio. ¶ Primò, ut prohibeat ibi iuramentū quod aliqs facit quàm citò incipit loq: illud enim est ex libidine iurādi: prius enim debet esse sermo uester, est, est, nō, nō: qđ si non credatur uobis qđ utile est credi, pōt sequi iuramētū. ¶ Secūdo pōt intelligi esse dictū illud cōtra illos qui habēt in consuetudine ante unūquodq; uerbū ponere iuramētū, sicut modo mos est Gallorū. ¶ Tertio potest dici q Iacobus loquebat illis qui erāt in tribulatione. Sicut enim dicit gl. super principium canonicę eius, occiso Stephano facta est persecutio magna in ecclesia quæ erat Ierosolymis, & omnes dispsi sunt per regiones Iudęæ & Samarię pręter apostolos. His dispersis qui ppter iustitiam passi sunt, mittit epistolā: monēs ergo eos ad patientiā & quędā alia, ante omnia uult ut à iuramētis quę impatiētiā solent sequi caueāt. Sicut febricitanti prohibet specialiter bibere, licet alia multa magis sint nociua, quia ad illud magis pronus: sic qui tribulant, magis proni sunt ad iuramēta. Et illa iuramēta frequēter sunt Dei blasphemiæ: & quādoq; tantū illaqueant homines q in magna seruitute est homo, ut impossibile uideatur sibi

quandoq; seruare quodcunque iurauit. Vnde sequitur, ut non sub iudicio decidatis, scilicet à libertate uestra per obligationem. ¶ Quarto potest intelligi, quòd affectio siue uolūtas iurandi prohibeatur. Vnde nó dicit, Nō iuretis: sed, nolite iurare: nec sequitur ex hoc, quòd iurare sit mortale, sicut ex illo uerbo dñi. Matt. 23. Patrē nolite uocare uobis super terrā, non sequitur quòd mortaliter peccet qui aliquē patrē uocat super terrā. Volūtariū ergo iuramentū prohibetur ibi. Sed duplex est uolūtariū. Quoddam quod est purè uolūtariū, & quoddam quod habet aliquid cogens exterius, licet nō sufficiēs: & primū hic prohibetur, secūdū nō. Ad uerbum uerò Aug. dicēdum est, quòd sicuti transire mare nūquam est securū, & tamē quandoq; est necessarium, & quandoq; sine naufragio aliquis illud transit: sic iuratio nunquā est secura: & tamen quādoq; est necessaria, & quandoq; sine peccato iuratur.

De fide, prout fides idem est quod fidelitas. PARS XVI.

EST etiam Fides uirtus, qua promissa cōplentur. Vnde Isidoro. lib. Etymol. Fidelis dicitur quis, pro eo, quòd fit ab eo illud quod dicit uel promittit bonū. Et sicut ueritas seruat hominem ne aliquē fallat in uerbis: sic fides seruat hominē ne aliquem fallat in factis. Fides tamē quandoq; largè sumitur: & sic ad eā pertinet seruare hominē ne fallat alium uerbo uel facto, & sic sumit Aug. fidem in lib. de doct. Christ. dicens: Nemo mentiens in eo quod mētitur seruat fidē. Homo fidelis confidentē de se non fallit. Fides prout est uirtus theologica, est uirtus qua æterna bona credimus. Fides uerò prout hic de ea loquimur, est uirtus cui bona nostra in præsenti credimus. Ad hanc uirtutē monemur Apo. 2. Esto, inquit, fidelis usque ad mortē, & dabo tibi coronam uitæ. Hæc uirtus multum cōmendabilis est. Prou. 28. Vir fidelis multū laudabitur. De hac cōmendatur Abraham. Ecc. 44. Abraham, inquit, in tentatione inuentus est fidelis. Itē Moyses Numer. 12. Moyses, inquit Deus, in omni domo mea fidelissimus est. Et Dauid. 1. Reg. 22. Quis in omnibus seruis tuis sicut Dauid fidelis? Fidei uirtus est ualde rara & ualde chara. Prou. 22. Virū fidelē quis inueniet? 1. ad Cor. 4. quæritur inter dispēsatores ut fidelis quis inueniatur: quæritur, inquā, & uix inuenitur. In primitiua ecclesia inter duodecim apostolos inuētus est unus infidelis, & alii fideles fuerunt. Hodie undecim inueniūtur infideles, quādo unus inuenitur fidelis. Huic uirtuti cōmittit dominus bonorū suorū dispēsationē. Matt. 24. Quis, putas, est fidelis seruus & prudēs, quem cōstituit dominus sup familiā suā, ut det illis cibū in tempore? ¶ Itē huic uirtuti dat dominus augmētum

grat

gratiæ. Luc. 19. Euge serue bone, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatē habens supra decem ciuitates. Item huic uirtuti dat Dominus gloriā suā. Matth. 25. Quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te cōstituā: intra in gaudiū domini tui. ¶ Et notandū quòd fides specialiter cōmendabilis est in amico. Eccl. 6. Amico fideli nulla est cōparatio. In eodē: Amicus fidelis medicamentū uitæ. Item ualde cōmendabilis est in seruo. Eccl. 33. Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua, quasi fratrē sic tracta eū. Specialiter etiā commendabilis est in nuntio. Prou. 13. Legatus fidelis sanitas. Ecōtrario legatus infidelis pestilētia est terræ ad quam mittitur: malo enim exēplo multos corrumpit. Prou. Sicut frigus niuis in die messis: ita legatus fidelis ei qui misit eum. Frigus niuis in die messis refrigerat, & legatus si fidelis sit ei à quo mittit, quasi quoddam refrigerium est: à cura enim & solicitudine in parte eum liberat. Ecōtrario uero dicitur de infideli nuntio Prouer. 25. Dens putridus & pes lassus q sperat super infideli in die angustiæ. Dens putridus ori grauē dolorem ingerit. Vnde uulgariter dicitur, quòd nō est dolor sicut dolor dentis. Infidelis ergo nuntius est ei qui in eo sperat, ut dēs putridus, quia est occasio ei magni doloris. Est etiā ut pes lassus. Sicut enim multū affligitur qui desiderat peruenire ad locum aliquem, & præ lassitudine non potest: sic affligitur ille qui expectat nuntium infidelem, qui moram nimiam facit. ¶ Et notandū quòd aliquis fidē debet alii in quatuor. Primo, ut eū uerbo non fallat. Augu. in lib. de doctrina Christiana: Omnis qui mentitur, iniquè facit. Secundo ut arcanum eius non denudet. Prou. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum. Eccl. 27. Qui denudat arcana amici, fidē perdit. ¶ Tertio in hoc ut in aduersis eum non deserat. Ecclesiast. 22. Fidem posside cū amico in paupertate illius, ut & in bonis illius læteris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis. ¶ Quarto, in hoc ut in donorum sibi commissorum administratione fideliter se habeat. ¶ Fidelitas uerò quātum ad bona commissa in quinque attenditur: ¶ Primum est, ut ipse bona sibi commissa non dissipet. ¶ Secūdū, ut ea studiosè multiplicet. ¶ Tertiū, ut eū qui tradidit, parte lucri quæ ad eū pertinet non defraudet. ¶ Quartum est, ut bona sibi commissa, prodigiose sua non faciat. ¶ Quintum est, ut inimico eius qui sibi ea commisit illa non tradat. De primo legitur Lucæ 16. Hic diffamatus est apud ipsum, eò q dissipasset bona illius: & Esaiæ 14. Tu terram tuam disperdidisti.

sti. ¶ Tripliciter autem fit hæc dissipatio. ¶ Primo, quãdo aliquis uitam suam quam debuit ei pendere ad honorem Dei & utilitatem animæ suæ, expendit in Dei contumeliam & damnationem animæ suæ, consumendo eam in seruitio diaboli. Prouer. 5. Nõ des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli. Itẽ intellige de his qui res suas in seruitio diaboli expendunt, seruos diaboli instantissimè inuitãtes, in filios uerò Dei durissimos se exhibentes. ¶ Secundo, quando aliquis desistit ab opere incepto ante consummationem, Prouerbio. 18. Qui mollis & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis. Mollis est qui cedit duris. Dissolutus est qui nullo amore ad opus bonum ligatus est, & talis reputatur dissipator operũ suorum. ¶ Tertio, quando aliquis quod ædificat uerbo destruit exẽplo. Eccl. 33. Vnus ædificans & unus destruẽs: quod prodest illis nisi labor? Circa secũdũ notandum quòd circa multiplicationem triplex potest esse infidelitas. ¶ Prima est, cũ pecunia Domini abscõditur. unde Matt. 25. reprehẽditur seruus malus & piger, qui pecuniã Domini sui abscõdit. ¶ Secũda est, cũ pecunia Domini in mercibus quæ minoris lucri sunt ponitur. Hæc infidelitas est in illis qui legem Domini per quam lucrari animas possent contemnũt, & physicã uel leges per quas tẽporalia lucrantur addiscunt. Nũquid infidelis esset nũtius alicuius mercatoris, qui domino suo emere posset scarlatam eodem pretio quo emit burellum, si eam non emeret? ¶ Tertia infidelitas est in eis qui merces domini uendunt ubi minus uẽdibiles sunt. Sicut accidit in eis qui Parisiis docent, ubi doctrina eorum uix auditur, & alibi nolunt docere, ubi doctrina eorum chara haberetur. ¶ Circa tertium notandum quòd lucrũ bonorũ operũ in tres partes diuiditur. ¶ Prima pars est gloria quæ ad Deũ pertinet: iuxta illud apostoli, Soli Deo honor & gloria. ¶ Secũda pars est exemplum bonum quod pertinet ad proximũ. *Vnde* Matt. 5. *Sic luceat lux uestra* corã hominibus, ut uideãt opera uestra bona &c. ¶ Tertia pars est utilitas mercedis, quæ pertinet ad Deũ, qui opera bona facit. Deum ergo defraudat parte sua lucri, qui gloriã quærit de bonis operibus quæ agit. Bernar. Fidelis re uera famulus es, si de multa gloria Domini tui, etsi non exeũte à te, tamen transeũte per te, nihil manibus tuis adhærere contingat. ¶ *Circa* quartum uerò notan dũ *quòd* illi qui bona sibi cõmissa proditiose sua faciũt, quum infideliter se habeãt in paucis, ipsi nõ constituentur super multa. unde Luc. 6. Si in alieno fideles non fuistis, quod uestrũ est quis

dabit

dabit nobis? Alienũ uocat bonum transitorium, nostrum uerò æternũ. Et ibidẽ: Qui fidelis est in minimo, & in maiori fidelis est. Et qui in modico iniquus est, in maiori iniquus est. ¶ Circa quintũ notãdum quòd uelut castrum nostrę bonę fidei commissum est corpus nostrum uel anima nostra. Vulgariter dicitur quod bonum castrum custodit qui corpus suũ custodit. Sed melius castrum custodit qui animam suam custodit. Hoc castrũ corporis diabolus sibi quęrit reddi, quando peccata spiritualia suggerit. Castrũ uerò animæ sibi quærit reddi, quando peccata spiritualia suggerit: quãdo uerò nos suggestiõi eius cõsentimus, castrũ nobis à Deo commissum hosti eius tanquàm proditores tradimus. Et ualde infideles sumus, præcipuè si nõ præmittamus nũtium ad dominum nostrum pro succursu, cùm ipse posit nobis subuenire, & etiam uelit. Non enim uult exhęredari. 1. ad Corint. 10. Fidelis est Deus qui non patietur uos tentari supra id quod potestis. Nuntius qui ad Deum mittẽdus est in tentatione, est oratio. Vnde super illud Psal. Intret in cõspectu tuo oratio mea, dicit gl. Magna uirtus orationis ostenditur, quę quasi quędam persona ad Deum intrat, & illuc mãdatum peragit quò caro peruenire nequit. Inexcusabilis est q prius castrum suũ reddit, quàm pro succursu miserit, uel qui nõ expectat succursum ꝑ quo misit.

TRACTATVS VI. *tertiæ partis principalis unum cõtinens capitulum est de diuisione Virtutum cardinalium, secundum Macrobium.*

VLTIMO de quatuor Virtutibꝰ cardinalibus ponenda est diuisio, quã ponit Macrobius his uerbis: Qui æstimant nullis nisi philosophãtibus inesse uirtutes, uirtutum officia sic dispẽsant. Prudentiæ dicunt esse mũdum istũ, & omnia quę in mundo sunt diuinorum contemplatiõe despicere: omnémque animi cogitationem in sola diuina dirigere. Temperantiæ omnia relinquere inquantũ natura patitur quę corporis usus requirit. Fortitudinis, non terreri animã à corpore quodammodo ductu philosophiæ recedentẽ: nec altitudine pfectè ad supna ascensionis horrere. Iustitię, ad unam sibi propositi huius consentire uiã uniuscuiusq; uirtutis obsequium, Atque ita fit ut secũdum hoc tam rigidæ diffinitonis abruptum, rerum publicarũ rectores beati esse nõ posint. ¶ Sed protinus gradus uirtutũ sic dirigit: Quatuor, inqt, sunt quaternarum genera uirtutum. Ex his primò politicæ uocantur. Secũdæ, purgatoriæ. Tertiæ, animi iam

iam purgati. Quartę exẽplares, & sunt politicæ hominis, q̃a sociale animal est. His boni uiri reipublicę cõsulũt, urbes tuẽtur, his parẽtes uenerantur, liberos amant, proximos diligũt, his ciuiũ salutẽ gubernant, his socios circũspecta ꝓuidẽtia protegũt, iusta libertate deuincũt, hisque sui memores alios fecere merẽdo. Et est politica prudentia, ad rationis normam, quæ cogitat queq; agit uniuersa dirigere, ac nihil præter rectũ uelle uel facere, humanisque actibus tãquã diuinis arbitris ꝓuidere. Prudentiæ insunt ratio, intellectus, circũspectio, prouidẽtia, docilitas, cautio. Fortitudinis animũ supra ꝑiculi metũ agere, nihilq; nisi turpia timere, tolerare fortiter uel aduersa uel prospera. Fortitudo præstat magnanimitatẽ, fiduciã, securitatẽ, magnificẽtiã, cõstãtiã, tolerãtiã, firmitatẽ. Tẽperãtię nihil appetere pœnitẽdũ, in nullo moderatiõis legẽ excedere, sub iugo ratiõis cupiditatẽ domare. Tẽperãtiã sequũtur modestia, uerecũdia, abstinẽtia, castitas, honestas, moderatio, parcitas, prudẽtia. Iustitiæ seruare unicuiq; qđ suũ est. De iustitia ueniũt innocẽtia, amicitia, cõcordia, pietas, religio, affectus, humanitas. Secũdæ quas purgatorias uocant, hominis sunt qui Dei in se capax est, solũmq; eorũ quæ animũ eius expediũt qui decreuit se à corporis cõtagiõe purgare, & quædã humanorũ fuga solũ se inserere diuinis. Hæ sunt otiosorũ qui à rerũpublicarũ actibus se sequestrãt. Harũ q̃d singulæ uelint, superius expressimus, cũ de uirtutibus philosophãtiũ diceremus. Tertiæ sunt purgati iã defecatiq; animi, ab omni mũdi huius aspergine tersi. Illic prudẽtiæ est diuina nõ quasi in electionẽ præferre, sed sola nosse: & hæc tãquã nihil aliud sit intueri, tẽperãtię terrenas cupiditates nõ reprimere, sed penitus obliuisci. Fortitudinis passiões ignorare, nõ uincere, ut nesciat irasci, cupiat nihil. Iustitiæ itaq; cũ superna & diuina mẽte sociari, ut seruet perpetuũ cũ ea fœdus imitãdo. Quartæ exẽplares quæ in ipsa diuina mẽte cõsistũt, à quarũ exẽplo reliquæ oẽs per ordinẽ defluũt. Nã si rerũ aliarũ, multo magis uirtutum ideas esse in mẽte credẽdũ est. Illic prudẽtia est mẽs ipsa diuina. Tẽperantia quæ in se perpetua intẽtiõe cõuersa est. Fortitudo quòd semp̃ eadẽ nec aliq̃n mutat. Iustitia q̃ perẽni lege à sempiterna operis sui cõtinuatiõe nõ flectitur.

QVARTAE *partis principalis, de Donis, Tractatus.*

De ordine dicẽdorũ de donis: & quare uocẽtur dona. PARS I.

DICENDVM est de donis quę Christus in se habuit. Esaiæ 11. Requiescet super eũ Spiritus

ritus Domini, spiritus sapientię &c. Quę etiã fidelibus dedit, ad Ephes. 4. Ascẽdẽs in altũ captiuã duxit captiuitatẽ, dedit dona hominibus. De donis uerò hoc modo aget. ¶ Primo ostẽdet quare dona uocẽtur. ¶ Secũdo, tãgentur aliqua pertinẽtia ad cõmẽdationẽ donorũ, & ad manifestãdum numerũ eorũ. ¶ Tertio, agetur per ordinẽ de singulis. ¶ Circa primũ notãdũ q̄ Deus uolẽs ostẽdere hominibus sanctitatẽ Christi mediatoris Dei & hominũ in quo sperare debebant, iuxta illud Eccle. 24. In me omnis spes uitæ & uirtutis, uoluit ostẽdere eũ cõceptũ esse ex Spiritu sancto. Matt. 1. Inuẽta est in utero habens de Spiritu sancto. In eodẽ, Qđ enim in ea natũ est, de Spiritusancto est. Item uoluit ostẽdere Spiritũ sanctum in eo cõtinuè mansurum. unde Esaias loquens de flore ex quo mundus sperare debebat fructũ salutis, ait: Requiescet super eũ spiritus Domini. ibi dicit gl. In euãgelio Nazareorũ, quod Hebraicè scriptũ est, ita habet: Factũ est cùm ascẽdisset dominus de aqua, descendit fons omnis spiritus, & requieuit super eũ, & dixit ei: Expectabã te, fili mi, in omnibus ꝓphetis, ut uenires & reqescerẽ in te. Tu es enim requies mea, tu es filius meus primogenitus qui regnas in sempiternũ. Et Ioã. 1. Vidi, inq̄t Ioãnes Baptista, spiritũ descẽdẽtem quasi colũbã de cælo, & manẽtẽ super eũ, & ego nesciebã: sed q̄ misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Sup quẽ uideris Spiritũ descẽdentẽ & manẽtẽ super eũ, hic est qui baptizat in Spiritusancto. gl. Specialiter dicitur spirit⁹ manere in Christo, à quo nũquã ꝑ peccatũ recessit. Esaiæ 61. Spiritus Domini sup me. Itẽ gl. super Ioãnẽ, Spiritussanctus in sanctos uenit, & propter peccata recedit. Secũdũ aliquẽ effectũ, descẽsus spiritus sup Christũ in specie colũbæ, idẽ ostẽdit qđ ostẽdit uox de cælo ueniẽs. Matthæi & Lucæ 3. Hic est filius meus dilectus &c. Spiritus enim sonat idẽ quod charitas, sicut dicit gl. super illud Apoc. 1. A septem spiritibus qui in cõspectu throni eius sunt. Similis uox audita est in trãsfiguratiõe. Matth. 17. ubi uerò Esaias ostẽdit Spiritũ sanctũ in Christo mãsurum, enumerãtur nobiles effectus qui à Spiritu sancto fuerũt in Christo, cũ dicitur: Requiescet super eum spiritus sapiẽtiæ & intellectus &c. Illi uerò effectus rectissimè dona uocant: uel septiformis gratia Spiritussancti. Cùm enim Spiritussanctus bonitas sit liberalissimè se & sua cõmunicãs: ipse est primũ donũ, quia se gratissimè cõmunicat. Aug. Magna misericordia Dei donũ dat æquale sibi. Nã Spiritussanctus donũ est. De hoc dono legitur Act. 2. Baptizetur unusquisq; uestrum in nomine Iesu Christi in remissionẽ pctõrũ uestrorũ, &

accip

accipietis donũ Spiritussancti. In ipso etiam datur liberalissimè cætera dona: ideò effectus Spiritussancti rectissimè dona uocantur. Nomine enim doni gratitudo uel liberalitas insinuatur. Donum enim iuxta uerbum, est datio irreddibilis, quæ scilicet fit sine spe retributionis. Sen. libr. 4. de Beneficiis: Nõ est beneficiũ quod in quæstũ mittitur. Idẽ in eodẽ: Si Deũ imitaris, da gratis beneficia. Item rectissimè uocat septiformis gratia. Gratia enim dicitur eò quòd gratis detur. Præterea ubi enumerantur illi septẽ effectus Spiritussancti q in Christo fuerunt, agitur de filio Dei ueniente ad sponsam suam. Sponsus uerò ad sponsam ueniens dona cõsueuit afferre: ideo cõgruè illi septem effectus dona uocantur.

De commendatione donorum, & numeri eorum manifestatione. PARS II.

CIrca secundum notandum, quòd ista septẽ dona sunt quasi septẽ stellæ in dextra Christi. Apoca. 1. & 3. Stellę dici possunt, qa noctẽ præsentis uitæ illuminant. Pręsens uita nox dicitur, & propter aduersitates qb° plena est, & propter tenebrositatem culpæ & ignorantiæ quæ in ea abundant. In dextera uerò Christi sunt hæ stellæ, qa Christus donationem horum donorum ad manum suã retinuit. Itẽ hæc dona sunt septem lucernæ, de quibus Exod. 26. Facies lucernas septem, & pones eas super candelabrum. glos. Lucernæ septem, sunt septem dona Spiritussancti, quę in Christo cuncta semper manserunt, & fidelibus secundum uoluntatem eius distributa sunt. Hę super candelabrum ponuntur, quia requieuit super Christum spiritus sapientiæ &c. Item hæc dona sunt septem lãpades, de quibus Apocalyp. 4. & 7. Lampades ardentes erãt ante thronum, quę sunt septem spiritus Dei. Interli. Dona Spiritussancti quæ accendũt & illuminant, parata omnibus, quæ sunt sedes Dei. Itẽ hæc dona sunt septem oculi, Apocalyp. 4. Et oculos septẽ, qui sunt septẽ spiritus Dei. Zach. 4. Super lapidem unum septem *oculi sunt*, Et exponit glos. de *Christo, qui* est lapis angularis coniungens duos parietes in unũ, super quẽ lapidem sunt septem oculi. De quibus Esaiæ 11. Requiescet super eum Spiritus Domini &c. Item hæc dona sunt septem crines qui caput ecclesię, Christum scilicet, ornauerũt; quibus etiã caput spõsæ Christi, scilicet cor, debet esse ornatum. Hos crines dęmones conãtur abradere, His crinibus ablatis homo debilis remanet, ut Sãpson. Iudi. 16. Ista septẽ dona sunt cõtra septẽ mala, quę enumerat Greg. super illud Iob 1. Vẽtus uehemẽs irruit à regiõe deserti &c. His uerbis, Spiritus qui mẽtem ante omnia prudentia, temperantia, fortitudine,

dine, iustitia format, eandē contra singula tentamēta septē uirtutibus instruit. Cōtra stultitiam sapientia, contra hebetudinē intellectu, contra præcipitationem consilio, cōtra timorem fortitudine, contra ignorantiam scientia, cōtra duritiam pietate, contra superbiam timore. Tria istorum malorū ad affectum uidentur pertinere. Vnum est respectu Dei, scilicet superbia, quæ est inordinata excellētia animi. Aliud respectu proximi, scilicet durities. Tertium respectu inimici, scilicet timor uel pusillanimitas: contra superbiam est donum timoris. Greg. super Ezech. Per timorē humiles sumus, pietas est contra duritiā. Idem: Per pietatē sumus misericordes. Fortitudo est contra pusillanimitatē. Quatuor mala uidentur pertinere ad intellectum, scilicet stultitia siue insipientia, quæ est quādo intellectus sapore terrenorū, impeditur à gustādo saporē æternorum. ¶ Secundum est hebetudo, quæ est grossities intellectus qua impeditur ne penetret interna mysteriorū, & ne agnoscat creatorē in creaturis. ¶ Tertium malum est ignorantia, quæ est defectus discretionis quantum ad ea quæ communiter sunt agenda. ¶ Quartū est præcipitatio quantum ad deliberationē eorū quæ sunt ardua, & quæ pertinent ad perfectionē salutis. Contra hæc quatuor mala ultima sunt donū sapientiæ, & donum intellectus, donū scientiæ, & donū consilii. Donum sapientiæ lumē est quo agnoscuntur superiora. Scientia lumen est quo agnoscuntur inferiora. Intellectus, lumē est, quo agnoscūtur interiora: unde à legendo intus dicitur intellectus. Donū consilii est lumē à quo cognoscūtur periculosiora. ¶ Assignātur & aliter septē mala præsentis uitæ contra quæ sunt hæc septē dona. ¶ Primū malum est puerilitas. Esa. 65. Puer centū annorum morietur. 1. ad Corin. 14. Nolite pueri effici sensibus. Sap. 12. Infantiū insensatorum more uiuentes. Sen. Plerunque est cùm non pueritia, sed quod grauius est puerilitas remanet. Contra hoc malū est maturitas sapiētiæ. Greg. super Ezech. Per sapientiā maturi sumus. Ad maturitatē sapientiæ pertinet puerilia despicere, & digna uiris intellectu capere, & affectu desiderare. Puerilia intelligas, lac suauitatis temporalis, & bona temporalia, quæ sunt ut pira, & poma cōparatione æternarū diuitiarum. Digna uiris intelligas gaudia æterna. ¶ Secūdum malū est brutalitas, qua exteriora sola in rebus sensibilibus capimus illis solis hærentes, & quasi foris stantes: intima uerò eorum cognitione nō attingimus: Contra hoc malū est donum intellectus penetrās interiora: Greg. super Ezech. Intellectus tollit hebetudinē. ¶ Tertiū malū est periculositas. Cōtra quod est donū consilii. Prou. 24.

Erit salus ubi multa consilia. ¶ Quartum malum est certaminum spiritualiũ cõtinuitas. Contra quod est donũ fortitudinis. Mũdus iste campus est certaminis. Bern. In mundo isto quasi in stadio certaminis positi sumus. Iob 7. Militia est uita hominis super terram. ¶ Quintũ malum est error circa bona & mala, & secundũ qualitatẽ, & secundum quantitatem. Secundum qualitatem, cùm creduntur bona quæ sunt mala. Esaiæ 5. Væ qui dicitis bonũ malum. Secũdum quantitatem, quãdo creduntur magna bona quæ sunt parua, & ecõuerso. Cõtra hoc malum est donum scientiæ. Scientia respicit bonũ & malũ: unde nominatur lignũ scientiæ boni & mali. Genes. 2. Propter hũc errorẽ dicitur Sap. 14. In magno uiuentes inscientiæ bello, tot & tanta mala pacẽ appellant. ¶ Sextũ malum est uitæ execrabilitas: quæ scilicet uita nostra Deo non est honorifica, imò est contumeliosa. Contra quod est donum pietatis, prout dicitur pietas ueneratio sanctorum, primo Dei, deinde eorum quæ ei sanctificata sunt. ¶ Septimum malum est stulta securitas, qua nihil est periculosius homini tot malis obsesso. Prouer. 28. Qui confidit in corde suo, stultus est. ¶ Et notandum quòd minimũ horum donorum præualet omni auro quod est in mundo. Minimũ uidetur esse donum timoris, de quo tamen legitur Eccles. 23. Nihil melius quàm timor Dei. De pietate uerò legitur 1. ad Tim. 4. Pietas ad omnia utilis est, promissionẽ habẽs uitæ quæ nunc est, & futuræ. Fortitudo uerò hominem reddit insuperabilẽ. Prou. 30. Leo fortissimus bestiarũ ad nullius pauebit occursum. Qui habet donũ fortitudinis, dicit illud, Omnia possum in eo qui me confortat. ad Philipp. 4. Sapientia in terra manẽs ad mensam cælestem sedet. Timor uendicat infernũ, ubi uitia exurit. Sapiẽtia paradisum, quæ iam æterna prægustat. Fortitudo uerò & pietas uendicant tibi præsentia. Pietas aliena mala compatiẽdo sibi bona efficit. Fortitudo uerò propria mala, patiẽter ea tolerãdo, sibi in bonum cõuertit. Item fortitudo ad bona ardua hominẽ potentem reddit. Intellectus sapientiã dirigit. Consiliũ fortitudinẽ, scientia pietatẽ. Timor uerò à fide dirigitur, qui cùm in Christo nõ fuerit, inter dona non numeratur. Non enim enumerantur inter dona omnes gratiæ Spiritussancti, sed gratiæ excellẽtes quæ in Christo fuerunt. ¶ Et notandum quòd tres illarũ gratiarũ indubitanter pertinent ad intellectũ, scilicet donum scientiæ, consilii, & intellectus. Tres indubitanter ad effectũ, scilicet donum timoris, pietatis, & fortitudinis. Donũ uerò sapientiæ, secundum quosdam pertinet ad intellectum, secundum quosdam ad effectum,

Secund

Secundum ueritatem uerò uidetur ad utrũq; aliquo modo pertinere. Vnde possumus dicere, quòd quatuor dona pertinẽt ad intellectũ, quatuor aliquo modo pertinent ad effectum. Quadruplex enim cognitio salubris præcellentiam habẽs potest esse in intellectu, duæ pertinẽt ad id à quo sumus, scilicet ad Deum. Deus tripliciter in præsenti cognoscitur. ¶ Primo fide, quæ est cognitio initialis ad omnes pertinens, & innititur authoritati. ¶ Secundo cognoscitur intellectu, qui innititur rationi. Aug. in lib. de utilitate credendi: Quòd credimus, debemus authoritati: quod intelligimus, rationi. ¶ Tertio cognoscitur Deus experientia: gustando scilicet eius suauitatẽ. Secunda & tertia cognitio de Deo præcellentiã habent respectu primæ: & ideò gratiæ excellentes sunt quæ pertinent ad eas, & enumerantur inter dona. Tertia salubris cognitio præcellentiam habens, pertinet ad id quod à nobis est, quod arduũ est uel periculosum: quæ præcellentiã habet respectu illius cognitionis, est circa alia quæ non sunt ardua, uel periculosa. Gratia pertinens ad hanc cognitionẽ, dicitur donũ consilii. Quarta cognitio est circa res ipsas quæ propter nos sunt specialiter quãtum ad bonitatem & malitiam eorum, & habet præcellentiam respectu aliarũ cognitionũ quæ sunt de rebus quantum ad alias rerũ dispositiones. Et gratia ad hanc cognitionẽ pertinens dicitur donum scientiæ. ¶ Item quadruplex ordinata affectio potest esse in affectu: duæ respectu mali, & duæ respectu boni. Malum fugiendum est, & fugã sum. Fuga mali remoti, scilicet mali futuri, illa uirtuosior est præcellentiam habens respectu fugæ mali propinqui. Malũ enim propinquum facile est fugere, scilicet malum præsens. Item fuga mali quod ducit ad futurum, scilicet mali culpæ, præcellẽtiam habet, cùm malum culpæ bonũ uideatur, eò quòd sit delectabile. Gratia ergo pertinens ad fugã mali futuri, & eius quod ducit ad illud, excellẽs gratia est, & uocatur donũ timoris. Itẽ fugare miseriã à proximo per cõpassionẽ, mala eius sibi assumẽdo, & bono sua ei cõmunicãdo, gratiæ excellentis est. Fugare miseriam à seipso, nõ est multũ uirtuosum. Et gratia illa præcellens donũ pietatis dicitur. Respectu uerò boni sunt duæ affectiones excellẽtes: una respectu boni summi quod est finis: scilicet esuries, seu sitis suauitatis diuinæ. Amor illius suauitatis omnium est: omnes enim beatitudinem appetũt, sed esuries illa paucorũ est. Respectu uero boni, quod est ad finẽ, quod arduũ est, est affectio fortitudinis quæ excellit respectu affectionis quæ est ad bona quæ nõ sunt ardua. Vnde gratia pertinẽs ad illã affectionẽ, donum

fortitudinis dicitur. ¶ Itē notandum ꝙ inter istas septē gratias prout in Christo fuerūt, tres sunt pertinētes ad diuina, & quatuor ad humana. Ad diuina, donū intellectus quo cognoscitur Dei ueritas, & donū sapiētiæ quo gustatur eius suauitas, & donū timoris quo honoratur Dei sublimitas. Timor enim reuerētiæ in Christo fuit: reuerēdissimè enim se habuit ad Deū homo ille, non æquans se illi secundū humanitatem, sed ei subiectissimus existens. Ad humana uerò pertinēt alia quatuor dona: humana enim diuiduntur in ea quæ agēda sunt cōmuniter ab omnibus, & sunt in præcepto, & ea quæ pertinent ad perfectionē salutis. Ad ea quæ communiter agenda sunt ab omnibus, pertinet donū pietatis, cui lumē ministrat donū sciētiæ. Pietas enim quasi negotiatrix est & commutatrix: ideo necessariū est ei lumen scientiæ quo agnoscat ea quibus negotiatur. Circa ea quæ pertinēt ad perfectionē est donū fortitudinis, cui lumē ministrat donū consilii hominem seruans à præcipitatione in talibus ubi ipsa ualde periculosa est. ¶ Item notādum quòd dono timoris sapiētia inchoatur. Prouer. 1. Timor domini, principium sapientiæ. Dono sapiētiæ cōsummatur, donis uerò mediis proficiēdo ad cōsummationem sapientiæ appropinquat. ¶ Item notandū quòd duo dona pertinēt ad cōtēplationē, scilicet donū intellectus, & donum sapiētiæ. Dono intellectus contemplamur Deum in creaturis, dono sapientiæ in se. Alia quinque dona pertinēt ad actiuam. Timore declinatur malū. Prou. 15. Per timorē Domini declinat omnis à malo. Dono pietatis & dono fortitudinis ad lumē sciētiæ & consilii fiunt bona.

De dono Timoris. PARS III. quæ habet quatuor capitula.

De ordine dicendorum de dono Timoris. Et de descriptionibus eiusdem. CAP. I.

CONsequenter agendum est de singulis donis per ordinem. Et primò de his quæ pertinēt ad actiuā. Actiua enim prior est tempore, quàm contemplatiua. Oportet enim ꝙ homo primo exerceat se in actiuam, quàm ascendat ad contemplatiuā. Lia prior fuit nata quàm Rachel. Genes. 28. Et prius fuit tradēda nuptui. Vnde legitur in eodē quòd Laban dixit Iacob conquerenti de hoc quòd Lia ei supposita esset pro Rachaele: Non est in loco nostro consuetudinis, ut minores antè tradamus ad nuptias. Inter dona uerò pertinentia ad actiuam prius dicetur de dono timoris, quo à nobis inchoandū est, si uolumus proficere. Aug. in sermone quodā de timore domini: Esaias dona enumerans, à sapientia peruenit ad timorem, tanquam de sublimi descēdens ad nos, ut doceret ascendere illuc. Ergo peruenit unde debé-

mus

mus incipere proficiendo. ¶ De timore uerò hoc modo agetur. Primo ponētur eius descriptiones. Secundo, commēdationes. Tertio tāgetur de speciebus timoris. Quarto, de his quæ ualere possunt ad incutiendum nobis timorem. ¶ Circa primū notandum quòd timor est spiritualis fuga mali ne perdat homo quod amat. Et est sumpta hæc descriptio de Glos. August. super Ioannem, 10. capit. ubi loquitur de mercenario. Fuga timoris nō est fuga ignauiæ, sed est fuga sapientiæ. Iob 28. Ecce timor Domini ipse est sapientia. Fuga timoris fuga est cautæ declinationis. Prouer. 14. Sapiens timet & declinat à malo, stultus transilit & cōfidit. Talis est fuga Parthorūm, quæ nō est ignauia, sed bellandi peritia. Fugiendo uincunt Parthi: ideò fugiētes ab his quibus nota est eorum peritia timentur, sic timor dum timet timetur, secundum illud Philosophi: Qui timet Deum, omnia timent eum: qui uerò non timet Deum, timet omnia. Vnde Cain perpetrato homicidio fratris, caput tremulū habuit, & ait: Omnis qui inuenerit me, occidet me. Genes. 4. Non est turpis fuga, iacula cauere uel protegendo, uel abscondendo se, uel simulata fuga hostes ab urbe lōge abstrahere, sicut legitur fecisse populus Domini, Iosue 7. Item dicit Augustin. 14. libr. de Ciuitate, ꝙ timor est amor fugiens quod ei aduersatur. Itē timor est affectio futuri mali, secundum Damasce. timor est expectatio mali. dicit enim, Expectatū malum timorem constituit, præsens uerò tristitiam.

De commendatione Timoris.

CAP. II.

AD commendationem Timoris diuini, Primò ualere possunt admonitiones quas scriptura sacra facit ad timendum Deum. Leui. 30. Time Dominū Deum tuum. Deut. 6. Dominum Deum tuū timebis. Iosue 10. Timete dominū, & seruite ei corde perfecto. In Psal. Seruite domino in timore. Item: Timete dominū omnes sancti eius. Eccl. 2. Fili accedens ad seruitutē Dei, sta in iustitia & timore. Eiusdē 7. In tota anima tua time Deum. Matt. 10. Timete eum qui potest & corpus, & animam mittere in gehennam ignis. Secundo promissiones quas scriptura facit timentibus Deum. Tob. 4. Multa bona habebimus si timuerimus Deum, & recesserimus à peccato & fecerimus bene. Eccl. 1. Timēti Deū bene erit in extremis, & in diebus defunctionis suæ benedicetur. In eodem: Timenti dominū bene erit, & in diebus consolationis suæ benedicetur. Tertio, quòd scriptura sacra adeò beatificat timentes Deum. Prou. 28. Beatus homo qui semper est pauidus: qui uerò mentis est duræ, corruet in malum. Eccles. 25. Beatus cui donatum est habere

timorem Domini. Eiusdem 33. Timenti Deum beata est anima eius. In Psalm. Beatus uir qui timet Dominum. ¶ Quartò, excellentia quam in scriptura sacra ostẽditur habere timor respectu cæterarum gratiarũ. Ecclesia. 25. Timor Domini se super omnia superposuit. Eiusdẽ 23. Nihil melius quàm timor Domini. Bernardus super Cant. In ueritate didici nihil æquè efficax esse ad gratiam promerendam, retinendam & recuperandam, quàm si omni tempore coram Deo inueniaris non altum sapere, sed timere. ¶ Quintò, quòd timor Dei ualde placet Deo. Sicut patet his uerbis Scripturę quæ sequuntur, quæ ostendunt, quòd beneficus sit Deus his qui timent eum. In Psal. Oculi Domini super metuẽtes eum. Oculi, inquam, misericordiæ. Firmamentum est Dominus timentibus eum. Dedisti hæreditatem timẽtibus nomen tuũ Domine. Quomodo miseretur pater filiorũ, misertus est Dominus timentibus se. Volũtatem timentium se, faciet. Eccl. 33. Timenti Deum non occurrent mala, sed in tentatione Deus illum conseruabit, & liberabit eum à malo. Act. 10. In omni gente qui timet Deum, & operatur iustitiá, acceptus est illi. ¶ Sextò, cõmendabilis est timor Domini à multiplici eius effectu. ¶ Notandum ergo quòd timor Domini malũ culpæ quod in homine inuenit, expellit: scilicet peccatum. Eccle. 1. Timor Domini expellit peccatum: nam qui sine timore est, non poterit iustificari. Grego. in homil. Praua mens si nõ propter timorem quæritur, ab assuetis uitiis non emendatur. Iosue 10. Timuimus ualde, & prouidimus animabus nostris. Eccl. 2. Qui timẽt Dominum, præparabunt corda sua, & in conspectu illius sanctificabunt animas suas. Aug. Timor medicamentum est, charitas, sanitas. Michææ 6. Salus erit timentibus nomen suum. Esa 26. A timore tuo Domine concepimus, & quasi parturiuimus spiritum salutis. Malac. 4. Orietur uobis timẽtibus nomen meum sol iustitiæ. Item timor à malo culpæ futuro custodit. Hieron. in epistolis: Timor uirtutũ custos est, securitas ad lapsum facilis. Exod. 20. Vt probaret uos uenit Dominus, & ut terror illius esset in uobis, & non peccaretis. Timor Domini odit malum, Prouerb. 8. ideò nõ permittit illud in domum cordis intrare. Timor in ęternum quasi expauentaculum ponit in corde hominis, & ad deterrendum uitia & dæmones. Ipse est ianitor cordis, uitia ab ingressu eius claua terribili deterrens. Claua illa infinitæ est magnitudinis, quum sit pœna ęterna. Ipse gladium ex utraq; parte acutum: gladiũ inquam diuinæ sententię ad deterrendos fures spirituales intentat. Ipse latrones in terra corporis mei habitantes crucifigit. In Psalm. Confige timore tuo carnes

nes meas. Timor uigil est, & tempore pacis & tempore belli uigilans, pacem & securitatem suspectam habens. Ipse uirtutes excitat, ne ad similitudinem ferri in quiete consummatur rubigine, & ne securi subitò ab hostibus occidantur. Quum enim uirtutes dixerint, Pax & securitas, repentinus eis superueniet interitus. 1. ad Thess. 5. Timor comprimit uirtutes ne euanescant. Ecclesia. 27. Si nō in timore Domini instanter tenueris te, cito subuertetur domus tua. ¶ Item timor à bonis transitoriis qui solent esse occasio peccati expedit, sicut timor naufragii nauem facit exonerari. Iob 31. Semper enim quasi tumētes super me fluctus timui Deum, & pondus eius ferre non potui. Gregor. Quum fluctus tumentes desuper eminent, nulla tunc cura rerum temporalium nauigantibus, nulla carnis delectatio ad mentem reducitur. Ea quoque ex naui proiiciunt, pro quibus longa nauigia sumpserunt. Item ad mala præsentis pœnæ hominem intrepidum reddit. Eccles. 34. Qui timet Deum, nil trepidabit. Item cor hominis congregat & restringit. Eccles. 21. Qui timet Deum, conuertetur ad cor suum. Item timor bonorum abundātiam introducit. Ecclesiast. 15. Qui timet Deum, faciet bona. Ecclesiast. 7. Qui timet Deū, nihil negligit. Cor est, ubi timor Domini est, sicut ager plenus cui benedixit Dominus. Genes. 27. Est etiam sicut paradisus propter amœnitatem & fertilitatem. Eccle. 40. Timor Domini sicut paradisus benedictionis, & super omnem gloriā operuerunt eum. supple benedictiones. In Psalm. Non est inopia timentibus eum. Ecclesiast. 40. In timore Domini non est minoratio. Prouerb. 19. Timor Domini ad uitam, & in plenitudine commorabitur absq; uisitatione pessimi. Timori custodit Dominus bona sua ad seruandum. Esa. 33. Timor Domini ipse est thesaurus eius. Timor Domini plenitudinem uirtutū operatur. Timorem sequitur spes. Prouerb. 23. In timore Domini esto quotidie, & habebis spem in nouissimo. Timentibus Dominum, factæ sunt promissiōes. In Psal. Quàm magna multitudo dulcedinis tuę Domine, quam abscondisti timētibus te. Item timor Domini introducit charitatem, sicut seta linum, iuxta uerbum Augustini, Ecclesiast. 15. Timor Domini initiū dilectionis eius. Item principiū est sapientię, Prouerb. & Eccles. 1. Bernard. super Cant. Instructio doctos facit, affectio sapientes. aliud est multas diuitias scire, aliud possidere: nec notitia diuitem facit, sed possessio: nec cognitio sapientem, sed timor facit qui & afficit. Tu ne sapientem dixeris, quem sua scientia inflat. ¶ Item Bernardus: Initium sapientiæ, timor Domini: quia tunc primo Deus animæ

ſapit,quum eam afficit ad timendum,non quum inſtruit ad ſciendum. Times Dei iuſtitiam, times Dei potẽtiam, & ſapit tibi Deus iuſtus & potens: quia timor eſt ſapor. Porrò ſapor facit ſapientem,ſicut ſcientia ſcientem. Timori ſapiunt mala prout debent ſapere. Et hæc eſt prima ſpecies ſaporationis ſpiritualis. Eccleſiaſt.1. Radix ſapientiæ, timere Deum.In eodem: Plenitudo ſapientiæ, timere Deum. Item in eodem:Corona ſapientiæ timor domini. Corona facit ad ornatum capitis, & timor Dei eſt ornamentum ſapientum. Sapientibus eiam cauſa eſt coronæ æternæ.Item Prouer.16. Timor Dei diſciplina ſapientiæ.Homines literati abſq; timore Dei indiſciplinati ſunt: ſed timor domini hominem grauem & maturum reddit.Gregor.Anchora mentis, pondus timoris. Item timor Dei hominem temperatum reddit. Prou.22. Finis modeſtiæ timor domini,id eſt,conſummatio modeſtiæ. Item timor domini hominem fortem efficit.Prouerb. 14. In timore domini fiducia fortitudinis. Hæc fiducia debilitatem hominis in Dei fortitudinẽ mutat.Eſa.40.Qui ſperant in domino, mutabũt fortitudinẽ. Greg. In uia domini timor operatur fortitudinẽ,in uia ſeculi debilitatem. Signum fortitudinis eſt, ꝙ timor Dei uincula cupiditatum dirumpit.Item quòd cum ardoribus babitat ſempiternis. Eſaiæ 33.Quis poterit habitare de nobis cum igne deuorante? Quis habitabit de uobis cum ardoribus ſempiternis? Timor facit impleri illud Eſaiæ 35. Tunc ſaliet ſicut ceruus claudus, ſecundum illud Poëtæ: Pedibus timor addidit alas. Timor tranſilire facit montes & colles altitudinum terrenarum.Timor fortiſsimos reddit pœnitẽtes ad portanda onera pœnitentiæ.Timor carcerem inferni, mortem, & tormenta quæ hoſtis ei minatur, in gladiũ & ignem contra eum conuertit. Hæc ſunt eius refugium, iis ſe tuetur cõtra tela inimici.In igne illo ardorem cõcupiſcentiarum extinguit. De inferno quaſi de turri fortiſsima tela *hoſtium deſpicit*.timor ad *infernum confugiens* ab illo maximè fugit.¶ Itẽ timor hominem obedientẽ reddit.Eccleſ.2. Qui timent dominum,inquirent quę beneplacita ſunt ei. In eodem: Qui timent dominum, cuſtodient mandata illius.Geneſis 22.Dictũ eſt Abrahæ obedienti: Nunc cognoui, quòd timeas dominum.Gregor. in 1.parte Morali. Deum timere eſt, nulla quæ facienda ſunt præterire. Quomodo timor plenitudinem uirtutum operetur, oſtẽdit Bernardus ad fratres de monte Dei,loquens de ingratitudine religioſorum: Timor Dei incipit operari omnium uirtutum plenitudinem, dum per iuſtitiam defert maiori, per prudentiam non credit ſe ſibi, per tempe-

temperantiam refugit discernere, per fortitudinem totum se obedientiæ subdit non discernendæ, sed adimplendæ. Item timor domini est fons uitæ indeficiẽs. Prouerbiorum 14. Timor domini, fons uitæ ut declinet à ruina mortis. Eiusdem 10. Timor domini apponet dies. Prouerbiorum 19. Timor domini ad uitam, supple, seruandam. Item timor domini hominẽ glorificat. Humiliat enim hominẽ, humilem uerò spiritu suscipiet gloria. Prouerbiorum 29. Ecclesiast. 1. Timor domini, gloria & gloriatio. Eiusdem 1. Semen hominum honorabitur hoc quòd timet Deum. Eiusdem 25. Gloria senum timor domini. Iudith ult. Qui timent te, domine, apud te magni erunt per omnia. Prouer. ultim. Mulier timens Deum, ipsa laudabitur. Ecclesiast. 25. Quàm magnus est qui inuenit sapientiam & scientiam, sed non est super timentem Deum. ¶ Item timor Dei dum uana delectatione hominem cohibet, ueram delectationem Dei meretur. Eccles. 1. Timor domini lætitia, & corona exultationis. In eodẽ: Timor domini delectabit cor, & dabit lætitiam & gaudium in longitudine dierum. Timor domini est sicut uentus aquilo dissipans pluuias. Prou. 15. Ipse nubes carnalium cogitationum & affectionum fugat, & mentem serenat, riuos concupiscentiarum restringit, reptilia uitiorum de terra corporis humani exterminat, mare mundi congelando consolidat, ut super illud ambulare quis possit: sicut fecit Petrus Matt. 14. Vbi timor est, frigus est, ardores desideriorũ carnalium & secularium temperãs. Timor medium fornacis Babylonicæ facit quasi uentum roris flantem. Daniel. 3. Timor Dei adeò hominẽ meliorat, ut unus timens Deum mille aliis præferendus uideatur. Eccl. 15. Melior est unus timens Deũ, quàm mille filii impii. Bona etiã transitoria multum meliorare uidetur: modicum enim cum timore Dei præferendum esse uidetur multis diuitiis sine timore domini. Prouerbiorum 15. Melius est parum cum timore domini, quàm thesauri magni & insatiabiles. Et ut breuiter dicamus, finis salubris doctrinæ uidetur esse timor domini. Ecclesiast. ultimo: Finem loquendi pariter omnes audiamus. Time Deum &c. ¶ De timore dicitur Esaiæ 11. quòd Christum repleuerit, quum de aliis donis tantummodo dicat, quòd in Christo requiescerent. Timor Dei replere debet uiros sanctos. Bernard. loquens de spiritu timoris: Nec mirum, iste est qui totum sibi debeat hominem uendicare. Item: Nõ est quo admittas superbiam repletus timore domini. Viri sancti timent semper & ubique. Ecclesiast. 18. Homo sapiens in omnibus metuit. Prouerbiorum 28. Beatus homo qui semper est

pauidus. Quòd semper sit timendum, ostendit Bernardus super Cantic. dicens: Quum adest gratia, time ne non dignè opereris ex ea. Amplius time subtracta gratia, quia relinquit te custodia tua. Si redierit gratia, multo amplius tunc timendum, ne fortè contingat pati recidiuum. Recidere enim quàm incidere deterius est, iuxta illud Ioannis 5. Ecce iam sanus factus es: noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. ¶ Aliæ tres causæ timoris possunt assignari. Quarum prima tangitur in Psalm. Delicta quis intelligit? Delictũ dicitur peccatum omissionis à delinquendo. Multi uerò sunt, qui licet non committant peccatum mortale, nesciunt tamen utrum omittendo mortaliter peccent. ¶ Alia causa timoris potest esse, quia multa uidentur homini bona quæ Deus intelligit esse mala. Gregor. Plerunque in conspectu sordet ęterni iudicis, quod intentione fulget operantis. 1. ad Corinth. 4. Nihil mihi conscius sum, sed nõ in hoc iustificatus sum. ¶ Tertia causa est, quia nescit homo qualis futurus sit finaliter, licet in præsenti sit bonus. Ecclesiast. 9. Sunt iusti atq; sapientes, & opera eorũ in manu Dei: & tamẽ nescit homo utrum amore an odio dignus sit. Intellige finaliter. Potest enim aliquis in momento cadere, & non adiiciet ut resurgat. ¶ Vbique timendum est, quia de quolibet statu aliqui damnantur. Osee 13. Consolatio absc õdita est ab oculis meis: quia ipse inter fratres diuide. Et loquitur de inferno, Matth. 24. Duo in lecto, unus assumetur, & alius relinquetur. Lectum intelligas quietem contemplationis. Timendum est homini ex omni parte. Homo enim est sicut castrum undique portas habens per quas capi potest. Portæ istæ, sensus sunt. Est etiam homo sicut castrum obsessum undique ab hostibus. Sapientiæ 14. Creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem animæ hominum, & in muscipulam pedibus insipientium. Viri sancti non solùm timent in malis, sed etiam in bonis. Iob 9. Verebar omnia opera mea. Gregorius: Piarum mentium est, ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est. Idem: Si placere Deo ueraciter cupimus, postquam peruersa subegimus, ipsa in nobis bene gesta timeamus. Gregorius in secunda parte Moralium: Iusti omne quod agunt metuunt, dum cautè considerant ante quem iudicem stabunt.

De speciebus Timoris.

CAP. III.

NOtãdum quòd super illud Prouerb. 1. Timor domini principium sapientiæ, distinguit Glos. Bedæ duas species timoris his uerbis: Duo sunt timores domini seruilis, qui principium sapiẽtię est: & admirabilis, qui perfectio

fectionem sapientiæ comitatur. Seruilis principium est sapiētiæ: quia qui post errata sapere incipit: primo timore diuino corripitur ne puniatur: sed hūc perfecta charitas foras mittit. Succedit huic timor domini permanens in seculū seculi, quē non excludit charitas, sed auget, quo timet filius ne uel in modico oculos amantissimi patris offendat. Bernard. in sermonibus distinguit tres species timoris, his uerbis: Primus timor est, ne cruciemur in gehenna. Secūdus, ne exclusi à uisiōe Dei priuemur tam inæstimabili gloria. Tertius rapiet animā omni solicitudine timidā, ne fortè deseratur à gratia. Sed nec Beda, nec beatus Bern. ponūt species timoris nisi diuini. Vnde possunt distingui sex species timoris, ut enumerentur omnes species timoris, siue sit timor bonus, siue malus, uel neq; bonus neq; malus. ¶ Prima species timoris est timor naturalis, quo quilibet timet naturaliter nociuū naturę. Hic timor nō est meritorius, neq; demeritorius, quia nō subest libero arbitrio. Hoc timore timuit Christus naturaliter mortē. Marc. 14. Cœpit Iesus pauere. ¶ Secūda species est timor humanus: quum scilicet aliquis timet amplius debito corpori suo. Qui timor prohibetur, Matt. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus. Et procedit ex nimio amore pręsentis uitę. Et sicut amor præsentis uitæ quandoq; est ueniale peccatū, ut quando est citra Deum. Quandoq; uerò est mortale, ut quando non est citra Deum: Ita timor humanus est ueniale peccatum, quando oritur ex amore ueniali. Quandoque mortale, ut cum oritur ex amore mortali. De quo amore Ioann. 12. Qui amat animam suam, perdet eam. Ex timore humano negauit Petrus Christum. Matthæi uicesimosexto, Marc. decimoquarto, Lucæ 22. ¶ Tertia est, timor mundanus, quando aliquis nimis timet rebus suis. Iste timor fuit in Iudæis quū occiderent Christum. Ioann. capit. duodecimo: Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & uenient Romani, & tollent locum nostrum & gentem. Iste timor multum habet cruciatus. Augustinus: Diuitiæ plus excruciant adeptę amissionis timore, quàm concupitæ adeptionis ardore. ¶ Quarta species est, timor seruilis. Timor seruilis est, ut ait Augustinus, quum propter timorem gehennæ continet se homo à peccato. Et iste timor non est cum charitate. Vnde Augustinus loquens de hoc timore: Inaniter, inquit, putat uictorem se esse peccati, qui timore non peccat: quia si non impletur foris negotium malæ cupiditatis, ipsa tamen mala cupiditas intus est hostis. Idem: Ipsa uoluntate reus est, qui uult facere quod nō licet fieri: sed ideò nō facit, quia non potest impune fieri. Nam quan

quantum in ipso est, mallet non esse iustitiam prohibentem atq; punientem. Et utique si mallet non esse iustitiá, quis dubitabit quòd si posset, eam auferret? Ac per hoc quomodo iustus est iustitiæ talis inimicus? ut si potestas detur, præcipientem auferat ne comminantẽ uel iudicantẽ ferat. Inimicus ergo iustitię est, qui præ timore non peccat. Amicus autem erit, si eius amore non peccet. Item super illud Psalmographi. Confige timore tuo carnes meas. dicit glossa, Timor legis seruilis pædagogus in me præcessit, qui ad castũ duxit, sed nõ crucifixit carnem: quia uiuit peccãdi uolũtas, & sequeretur opus si speraretur impunitas. Et secundum hanc glossam non solũ uocatur timor seruilis, quando aliquis dimittit peccare timore pœnæ futuræ: sed quando dimittit peccare timore pœnę temporalis: ut faciebant multi in ueteri lege, & ut fit hodie in multis religionibus. Roma. capite 8. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. Timor seruilis est quasi uestis de sacco, cũ qua nullus ingreditur regnum cælorum. Non licebat indutum sacco ingredi aulam Assueri. Esther 4. ¶ Quinta species est, timor initialis, qui est cum imperfecta charitate. De quo 1. Ioan. 4. Perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor pœnam habet. Glos. Timorem illum de quo dicitur, Initium sapientiæ timor domini. Quo timet quisque incipiens opera iustitiæ, ne ueniat districtus iudex, & se minus castigatum damnet. Qui habet hunc timorem, timet puniri, & timet à Deo separari, quẽ iam amat: sed timor separationis principalior est. ¶ Sexta species est, timor filialis, qui est cum perfecta charitate, qui secundũ aliquem usum suum manebit in patria. De quo in Psal. Timor domini sanctus permanet in sæculum seculi. Qui habet timorem filialẽ, cauet offensam patris cælestis, sicut bonus filius, etiam si sciret ex illa offensa nihil mali sibi accidere. Cum illo timore securitas est quum assit perfecta charitas. 1. *Ioan.* 4. In hoc perfecta est *charitas Dei* nobiscum, ut fiduciã habeamus in die iudicii: quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. Glos. Per hoc habemus fiduciam, quia imitamur perfectionẽ dilectionis eius in hoc mundo, amando scilicet inimicos. Vbi est perfecta charitas, deest remorsio conscientiæ, & timor æternæ pœnæ. 1. Ioan. 4. Qui timet, nõ est perfectus in charitate. Glo. super illud, Charitas foras mittit timorem. Perfecta charitas perfectam iustitiam facit: nec habet unde timeat, sed desiderat. Dicuntur sancti maximè timere gehennã, quia maximè cauent ea quæ ad gehennam ducunt. Greg. super Iob: Mens plus illuminata, plus timet. Hieronym. Prudenter timetur

metur quicquid accidere potest. Vsus timoris filialis in patria, dicitur esse quædam resilitio à Dei altitudine in propriam paruitatem. Poterit tamen uideri alicui quòd timor filialis in patria, sit uoluntas cauẽdi Dei offensam, uel quædam fuga spiritualis diuinæ altitudinis, qua scilicet electi refugiunt se æquare Deo, uolentes esse ei subiectissimi. ¶Et notandum, quòd quum timor sit fuga mali, malum uerò diuidatur in malum pœnæ & malum culpæ, timor filialis fugit malum culpæ, scilicet Dei offensam: timor uerò naturalis, naturaliter fugit malum pœnæ. ¶Fuga uerò mali pœnæ uoluntaria pertinet ad alias quatuor species timoris: malum pœnæ diuiditur in pœnã sensus, & pœnã damni: & utraque diuiditur in temporalem pœnam & æternam. Fuga pœnæ sensus temporalis pertinet ad timorem humanũ. Fuga uerò pœnæ sensus æternæ, ad timorem seruilẽ. Fuga damni temporalis, ad timorem mũdanum. Fuga damni æterni, ad timorem initialem. ¶Item notandũ quòd timor sic describi potest: Timor est spiritualis fuga rei præpotentis uel excellentis. Et intelligas rem præpotentem, quæ præpotens est secundum suspicionem uel opinionem timentis. Res uerò illa uel est bona uel mala. Si bona, fuga illius pertinet ad timorem reuerentiæ. Si uerò malum est, aut fuga illius mali est bona aut mala. Si mala est, pertinet ad timorem humanum, uel mundanum. Ad timorem humanum, si illud malum pertinet ad ipsam personam. Ad mũdanum uerò, si malũ illius pertineat ad damna rerum. Si uerò fuga illa bona est, & est sine charitate, pertinet ad timorem seruilem. Si uerò est cum charitate, sed imperfecta, pertinet ad timorẽ initialem. Si uerò est cum charitate perfecta, pertinet ad timorem filialem. Et notandum quod cum aliquòd periculum homini imminet, ipse timere debet eum qui habet omnia in sua potestate. Gregor. Quicquid est quod exterius sæuit, per hoc ille metuẽdus est qui hoc interius disponit. Psalm. Timeat dominum omnis terra. Aug. Si creaturę sæuiant, Deum time, non illas, quia omnia sub ipso sunt. Glo. Cupiditatẽ nocendi per te habes: potestatẽ autem nocẽdi si ille nõ dat, nõ habes. Ideò Deus homo stans ante hominem, ait: Non haberes in me potestatẽ, nisi esset datum tibi desuper. Nec etiã ipse diabolus uel unam ouiculã potuit tollere uiro sancto Iob, nisi prius diceret, Mitte manum tuam. Iob 2. hoc est, da potestatem. 1. Mach. 2. A uerbis uiri peccatoris ne timueritis: quia eius gloria stercus & uermis est: hodie extollitur, & cras nõ inuenietur. Esa. 8. Timorem eius, scilicet populi coniurantis contra me, non timeatis, neq; paueatis dominum

exerc

exercituum ipsum sanctificate, ipse pauor uester, & ipse terror uester. Item Esa. 51. Quis tu, ut timeas ab homine mortali, & à filio hominis qui quasi fœnum arescet? Prou. 29. Qui timet hominē, citò corruet: qui sperat in domino, subleuabitur. ¶ Itē notandum quòd Ioannes Damascenus distinguit sex species timoris, unamquanque describēs his uerbis: Diuiditur timor in sex species, in segnitiem, erubescentiam, uerecundiā, admirationē, stuporem, agoniā. Segnities est timor futuræ operationis. Erubescētia timor est in expectatione conuitii. Verecundia timor est in turpi facto. Admiratio est timor ex magna imaginatione. Stupor est timor ex insueta imaginatione. Agonia est timor per casum: scilicet per infortunium. De erubescentia, dicit Ioānes Damascenus, quòd est optima passio. Philosophus de iuuene quodam: Erubuit, salua res est. Senec. in epistolis: Verecundia bonum in adolescente signum est. Tullius in libr. de offic. Sine uerecundia nihil rectum esse potest, nihil honestū. Bernard. super Cantic. Nescio si quicquam gratius uerecūdia in moribus hominum deprehendi queat. Verecundia omnium est ornatus ætatum: sed in tenera ætate amplius pulchriusq; enitescit. Quid amabilius uerecundo adolescente? quàm pulchra hæc & quàm splendida gemma morum in uultu adolescentis, quàm uera & minimè dubia, bonæ nuntia spei, bonæ indolis index est? Quid ita? turpiloqui & omnis deinceps turpitudinis fugitiuum. Soror est continentiæ. Nullum est æquè manifestum signum columbinæ simplicitatis. Et ideò testis est innocētię. Lampas est pudicæ mentis iugiter lucens: ut nihil in ea turpe uel indecorum residere attētet quod non illico prodat. Idem: Verecundia spiritalis gloria est consciētiæ, famæ custos, uitę decus, uirtutis sedes, uirtutū primitiæ, naturæ laus, insignē totius honesti. De erubescētia bona uel mala, require in tractatu de superbia, ubi agit de ornatu mulierū.

De his quæ possunt incutere Timorem. De attendendis circa extremum iudiciū. Et uarietate, acerbitate, & infinitate pœnarum infernalium.

CAP. IIII.

DVodecim sunt quæ possunt homini incutere timorem. ¶ Primum est, consideratio lacrymarum Christi. Verisimile est statum illum ualde periculosum esse pro quo Deus fleuit. De lacrymis Christi, habetur Lucæ 19. Vidēs Iesus ciuitatē, fleuit super illam. Et Io. 11. Et lacrymatus est Iesus. Et 5. ad Heb. Cum clamore ualido, & lacrymis preces offerens exauditus est pro sua reuerentia. Bern. Compatitur Dei filius, & plorat: homo patitur, & ridebit. ¶ Secundū est, cōsideratio

tio passionis Christi. Bernard. Ex cõsideratione remedii, periculi mei æstimo quantitatem. Filius enim occidi iubetur, ut uulneribus meis pretioso sanguinis illius balsamo medeatur. Agnosce homo quàm grauia sint illa uulnera pro quibus necesse est Christũ dominum uulnerari. Sic medicinę æstimatio, & timoris & doloris est exaggeratio. ¶ Tertium est, cõsideratio culpabilitatis nostræ. Si enim timet aliquis, quum scit se reũ esse unius criminis in curia alicuius terreni principis: quantum timere potest qui tot & tantorum criminũ scit se reum esse apud districtissimum iudicẽ? ¶ Legitur de quodã rege nobilissimo qui fuit in Græcia, qui memor malorũ suorũ & diuini iudicii, semper tristis erat, etiã cùm solennitates cũ principibus suis celebrabat. Qui interrogatus super hoc à quodam fratre suo, uoluit ei causam suæ tristitiæ ostẽdere, & misit buccinatores suos ante portã eius, quòd secundũ consuetudinẽ illius regni certissimum erat signũ mortis. Et cùm frater regis ad regem esset adductus, & non modicum timeret, & ualde tristis esset, requisiuit rex quare non gauderet. Cui cùm frater respondisset, quomodo in statu tali gaudere posset, indicauit ei rex causam tristitiæ suæ. Si enim ille tantum timebat qui sciebat regẽ esse fratrem suũ, & qui in nullo sciebat se esse culpabilẽ apud eum, quia aliqua signa offensæ regiæ audierat: merito timere poterat qui in tot & tãtis sciebat culpabilem se esse apud dominũ maiestatis. Hiero. in epistolis: Si tanta cura pertimescitur iudiciũ pulueris, qua intentione cogitandum est, qua formidine præuidẽdum tantæ iudiciũ maiestatis? ¶ Quartum est, cõsideratio humanæ infirmitatis & impatientiæ. Adeo enim sunt homines impatiẽtes, quòd musca una si eos diu infestauerit, facit eos irasci quãdoq; usque ad Dei blasphemiam. Et modica pœna temporalis quandoque affligit hominem usq; ad tædium uitæ: ut patet in Elia. 3. Reg. 19. qui petiit animæ suæ ut moreretur. ¶ Quintũ est, misericordia quã Deus exhibet hominibus in pręsenti. Secundũ enim magnitudinem misericordiæ in præsenti, erit magnitudo iustitiæ in futuro. Sicut enim Deus est summè misericors, ita summè iustus. Et sicut opera misericordiæ ipsius in præsenti reputãtur stultitia, comparatione facta ad hominum misericordiã: sic iustitia eius in futuro furor hominibus apparebit. Naũ 1. Vlciscẽs Deus, & habens furorẽ. Furor uidebitur quãdo peccatores pro quorum salute mori uoluit, in ignẽ proiiciet, nec eos de cætero ab igne eruet. Sicuti mulier furibũda iudicaretur, si filiũ suũ in ignẽ proiiceret, & inde extrahi non permitteret. ¶ Sextò ualere possunt ad timorem incutiendum opera

opera iustitiæ, quæ legitur Deus fecisse in mundo isto: ut est uindicta quam sumpsit de Lucifero, & angelis qui ei adhæserunt, quos propter peccatum superbiæ irremediabiliter damnauit. Luc. 10. Videbam satanam quasi fulgor de cælo cadentem. 2. Pet. 2. Si Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarũ tradidit, &c. Glos. Rudentes sunt funes quibus nautæ uela suspendunt, ut flante aura portus tranquillitatẽ relinquant, seq; ambiguis fluctibus credant: quibus rudentibus conuenienter immundorum spirituũ conamina comparantur, qui mox ut flante superbia impulsi se aduersus creatorem erexerunt: ipsis elationis suæ conatibus in abyssi profundũ sunt rapti. Aliud opus iustitię est, pœna mũdo inflicta pro peccato primorum parentum. Pro peccato enim gulæ totus mũdus adiudicatus est morti temporali, & aliis miseriis huius exilii. Aliud opus iustitiæ fuit diluuiũ quo totus mundus pro peccato carnis est submersus, exceptis octo animabus. Genes. 7. Iob 26. Quum uix paruam stillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitruũ magnitudinis eius intueri? Tonitruũ intelligas terribilem aduentũ maiestatis eius, uel sententiam dandam in extremo iudicio. Stillam sermonis, intelligas iustitiam præsentem. ¶ Septimò, facilitas pereundi & spiritualiter & corporaliter, quæ est in mundo isto, propter quam in umbra mortis dicimur esse. Esaiæ 9. Habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis. Lucæ 1. Visitauit nos oriens ex alto: illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedẽt. ¶ Octauò, Dei omnipotentia, cui nemo potest resistere, & quã nemo potest effugere. In Psalm. Quis nouit potestatem iræ tuæ? Esaiæ 47. Vltionem capiam, & non resistet mihi homo. Luc. 12. Illum timete qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. In Psalm. *Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades* &c. ¶ Nonò, Dei sapientia lucidè uidens omnia, cui *nihil potest* abscondi. 1. Regum 16. *Deus* intuetur cor. Boëtius: Magna nobis, si dissimulare nolumus, indicta est probitatis necessitas, quum agamus coram oculis iudicis cuncta cernentis. ¶ Decimò, zelus diuinæ iustitiæ, qui ex hoc apparet, quòd Deus pater potius uoluit ut eius unigenitus pœnam quam debebat humanum genus, solueret, quàm ipse eam remitteret. Romano. 8. Qui proprio filio suo non pepercit. Bern. super Cantic. Qui non parcit filio, nunquid parcet figmento? nunquid parcet seruo nequam? Lucæ 23. Si in uiridi ligno hæc fiũt, in arido quid fiet? ¶ Vndecimum, extremum iudicium, circa quod multa attendenda

denda sunt quæ ualere possunt ad incussionem timoris. ¶ Primum est hoc, quòd scriptura sacra in tot locis comminationes facit pertinentes ad hoc iudiciũ. Deute. 32. Si arripuerit iudicium manus mea, reddam ultionẽ hostibus meis: & his qui oderũt me, retribuam: inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes, id est, carnaliter uiuentes. Iob 19. Fugite à facie gladii, quia ultor iniquitatis, gladius est, & scito te esse iudicium. In Psalm. Quum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Esaiæ 13. Vlulate, quia propè est dies domini. In eodẽ: Ecce dies domini ueniet crudelis, & indignationis plenus, & iræ furórisque. Ieremiæ 46. Dies ille domini Dei, dies ultionis, ut sumat uindictam de inimicis. Ezech. 1. Propè est dies occisionis. Ioël. 2. Propè est dies tenebrarũ & caliginis, dies nubis & turbinis. In eodem: Magnus dies domini, & terribilis ualde, & quis sustinebit eum? Amos 5. Væ desiderantibus diem Domini. Sophon. 1. Vox diei domini amara tribulabitur ibi ortis. In eodẽ: Dies iræ dies illa, dies tribulationis & angustiæ. Malac. 4. Ecce dies ueniet succensa quasi caminus, & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem stipula. In eodẽ: Ecce ego mittã uobis Eliã prophetam antequã ueniat dies domini magnus & horribilis. ad Hebr. 10. Terribilis est expectatio iudicii, & ignis æmulatio quæ consumptura est aduersarios. In eodem: Horrendum est incidere in manus Dei uiuentis. ¶ Secundum est, solicitudo quam habebant amici Dei antiquitus de hoc iudicio. Iob 31. Quid faciam quum surrexerit ad iudicandum Deus? & quum quæsierit, quid respõdebo ei? Eiusdem 14. Quis mihi tribuat, ut in inferno protegas me, & abscondas me donec pertranseat furor tuus? Hieronym. Siue comedam, siue bibam, siue aliquid aliud faciam, semper insonare uidetur auribus meis illa terribilis tuba, Surgite mortui, uenite ad iudicium. In Psalm. Domine, ne in furore tuo arguas me. In uitis patrũ dixit abbas Amon cuidã fratri interroganti aliquem sermonem: Vade, & fac talem cogitationem tuam, qualem faciũt illi qui sunt in carcere. Illi enim interrogant homines, ubi est iudex, & quãdo ueniet, & in ipsa expectatione pœnarum suarum plorant. Sic & monachus debet animam suam obiurgare, dicẽs: Væ mihi si non cogitauero, quomodo habeo astare ante tribunal Christi, & actuum meorũ reddere rationẽ. Si sic semper meditatus fueris, poteris saluus esse. ¶ Tertio, attendenda sunt signa terribilia præcedẽtia iudicium. Quinque signa tanguntur Lucæ 21. Erunt signa in Sole, & Luna, & stellis, & in terris pressura gentium, præ confusione sonitus maris & flu-

ctuum. Duo prima specificantur Ioël.2. ubi dicitur, Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam ueniat dies domini magnus & horribilis. De tribus simul habetur Apocal.6. Vidi, & ecce terræmotus factus est magnus, & Sol factus est niger antequam saccus cilicinus, & Luna tota facta est sicut sanguis, & stellæ cæli ceciderũt super terrã, sicut ficus emittit grossos suos, quum à uento magno mouetur. De eisdẽ similiter habetur Matth.24. Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumẽ suũ, & stellæ cadẽt de cælo. De quarto signo quod erit pressura in terris, legitur similiter Matt.24. Erit tunc tribulatio, qualis nunquam fuit ab initio mũdi usque modo, neque fiet. ¶ Quintum signũ est confusio maris: quam confusionẽ aliqui æstimant fore quòd mare cum fragore magno peribit, secundum illud Apocal. 21. Et mare iam non est. Hieron. in annalibus libris Hebræorum, inuenit quindecim signa quindecim dierũ ante diem iudicii: sed utrũ continui futuri sint dies illi, an interpolati, nõ expresit. Prima die eriget se mare quadraginta cubitis super altitudinem montium, stans in loco suo quasi murus. Secundo, tantũ descẽdet, ut uix uideri posit. Tertio, marinæ belluæ apparẽtes supra mare dabunt rugitus usque ad cælum. Quarto, ardebit mare & aqua. Quinto, herbæ & arbores dabũt rorem sanguineũ. Sexto, ruent ædificia. Septimo, petræ adinuicem collidentur. Octauo, generalis fiet terræmotus. Nono, æquabitur terra. Decimo, exibũt homines de cauernis, & ibunt uelut amẽtes, & non poterunt mutuo loqui. Vndecimo, surgent ossa mortuorum, & stabũt supra sepulchra. Duodecimo, cadent stellæ. Tertiodecimo, morientur homines uiuẽtes tunc, ut cum mortuis resurgant. Quartodecimo, ardebit cælum & terra, scilicet superficies terræ & aëris. Quintodecimo, fiet cælum nouum, & terra noua, & resurgẽt omnes. ¶ Et possunt asignari sex causæ, quare signa *iudicium* præcedent. Prima, *ut magnum malum futurum nunciẽt.* Greg. in homil. *illius Euangelii,* Erunt signa in Sole, &c. Quid terrores quos cernimus, nisi sequentis iræ præcones dixerim? ¶ Item in homilia illius Euangelii, Cùm audieritis prælia. Vltima tribulatio multis tribulationibus præuenitur, & per crebra mala quæ præueniunt indicãtur mala perpetua quæ subsequentur. Et subdit Greg. Multa debẽt mala præcurrere, ut malum ualeant sine fine nuntiare. *Secũda* causa est, quam tangit Grego. in eadẽ homil, dicens: Quia in cunctis delinquimus, in cunctis ferimur. Et subdit: Omnia quæ ad usum uitæ accepimus, ad usum conuertimus culpæ: sed cuncta quæ ad usum prauitatis inflecimus,

mus, ad usum nobis cōuertūtur ultionis. Tertiam causam tangit Beda, dicēs: Appropinquāte suo termino, elementa quasi pauida nutant & tremūt. Quarta causa est, ut scilicet creaturæ ostēdantur paratæ esse ad ulciscendum creatorem de hostibus suis. Imminēte guerra solet fieri armorum ostensio, & faciūt principes ut subditi eorum armati conueniant: sic fiet antequā Deus uindictā sumat de inimicis suis. Sap. 5. Accipiet armaturā zelus illius, & armabit creaturā ad ultionem inimicorū. Eiusdem 16. Creatura tibi factori deseruiēs exardescet in tormētum aduersus iniustos. Quinta causa tangitur super illud Esaiæ 24. Erubescet Luna, & confundetur Sol. Glos. Cernens illos qui eius lumine fruebantur nihil dignū Dei bonitate fecisse. Sexta est, ut sint incitamenta doloris. Chrysost. Patrefamiliās moriente domus eius turbatur, familia plangit & nigris se uestimentis induit. Sic humano genere, propter quod facta sunt omnia, circa finē constituto, totus destruitur mūdus. Cæli ministeria lugent & candore deposito tenebris induuntur. ¶ Quartò, attēdenda sunt insignia passionis Christi: scilicet crux claui, lancea quæ ante iudicem erūt, & in carne eius uidebūtur cicatrices, ut uideant in quem pupugerūt. Zach. 9. & Apocal. 1. Tunc peccatoribus exprobrabitur magnū beneficium eis exhibitum, scilicet beneficiū passionis Christi, & requiret Christus mortē suam ab eis tanquam pretiū, quod pro eis dedit, cùm seipsos ei abstulerint, quos ita carè emerat: & ostendetur magna ingratitudo eorū qui semel crucifixū pro eis iterū crucifixerunt. Hebr. 6. Rursum crucifigentes in semetipsis filium Dei. Vnde multū cōfundentur, insignia passionis Christi uidētes. Matt. 24. Tunc apparebit signū filii hominis in cælo. Chrysosto. Non erit tunc necessitas accusationis, cùm uiderint crucem, & ipsum Christum habentem in corpore suo testimonia passionis. ¶ Quintò, attendenda est curiæ illius magnitudo corā, qua reprobi confundentur. Totus enim mūdus erit congregatus ibi. Ioël. 2. Congregabo omnes gētes, & deducam eas in uallem Iosaphat, & disceptabo cum eis. Matt. 25. Sedebit super sedem maiestatis suæ, & cōgregabūtur ante eum omnes gentes. ad Rom. 14. Omnes stabimus ante tribunal Christi. Canon. Iudæ: Ecce uenit Dominus in sanctis millibus facere iudicium, &c. ¶ Sextò, iudicis summa potestas à qua nō licebit appellare. Non est qui de manu eius possit eruere. Iob 10. ¶ Septimò, iudicis perspicacitas, qui in eis quæ modo uidētur esse iustitiæ, iniustitiā agnoscet, In Psal. Cùm accepero tēpus, ego iustitias iudicabo. Isid. Ad districti examen iudicis, nec iustitia iusti secura

est, nisi pietate diuina, ut & ipsa iustitia, qua quisq; iustus est, Deo iustifica, nec iustificetur. Iudex ille non solum magna, sed etiam parua, quæ nunc uilipenduntur, in iudiciũ adducet. Eccl. 12. Cuncta quæ fiũt, adducet Deus in iudiciũ. Et super illud Iob 31. Nónne ipse cõsiderat uias meas, &c. dicit Glos. Sic Deus uniuscuiusq; uias cõsiderat: sic gressus dinumerat, ut nec minutissimæ cogitationes eius iudicio, nec uerba tenuissima quæ apud nos usu uiluerũt, indiscussa remaneant. De cogitationibus dicitur Sapi. 6. Itẽ cogitationes uestras scrutabitur. De uerbis Matth. 12. De omni uerbo otioso quod locuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicii. Etiã de tẽpore quod hodie multũ uilipenditur, ratio exigetur. Bern. Omne tempus tibi impensum, requiretur qualiter fuerit à te expẽsum. Idẽ: Sicut capillus non perit de capite: ita nec momentũ peribit de tempore. Iudex scrutabitur Ierusalẽ in lucernis. Sophon. 1. Nec solum exiget rationẽ de peccatis propriis, sed quodammodo de alienis. Genes. 4. Vbi est Abel frater tuus? Ezec. 3. & 33. Sanguinem eius de manu tua requirã. Iudex rationem exiget etiam de bonis quæ ipse homini cõmisit, siue sint bona naturæ, siue fortunæ, siue gratiæ, & de malis quæ ei dimisit. Item exiget rationem de malis operibus quæ homo commisit, & de bonis operibus quæ omisit. ¶ Octauò, iudicis inflexibilitas: quia si beata uirgo & omnes angeli, & sancti, & sanctæ rogarent in iudicio pro aliquo qui tunc esset in mortali peccato, iudex nõ exaudiret eos. Prouerb. 6. Zelus & furor uiri non parcet in die uindictæ, non acquiescet cuiusquã precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima. Chrysost. Tunc nec diuitiæ diuitibus prosunt, nec parentes parentibus intercedunt, nec angeli (sicut solebant) pro hominibus faciũt uerbum, quia natura iudicii non recipit misericordiã. Prouer. 11. Non proderũt diuitiæ in die ultionis. ¶ Nonò, magnus zelus iudicis. De quo zelo in multis locis *loquitur* Scriptura sacra. *Danielis* 7. Thronus eius flãmæ *ignis*. *Ma*lach. 3. Quis stabit ad uidendum eum? Ipse enim quasi ignis conflans. Sap. 5. Accipiet armaturam zelus eius. Esa. 30. Ardens furor eius, & grauis ad portandũ. Eiusdem 66. Ecce Dominus in igne ueniet. Apocal. 6. Dicent montibus & petris: Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronũ, & ab ira agni, secundum Augustinum mallent reprobi omne tormentũ *sustinere*, quàm faciem iudicis irati uidere. ¶ Decimò, causæ magnitudo: magnum enim est de quo erit illud iudicium. Illi enim qui obtinebit in illo iudicio, adiudicabitur regnum æternũ. Ille uerò qui cadet à causa illa, adiudi-

cabitur

cabitur morti æternæ. Matth. 25. Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in uitam æternam. ¶ Vndecimò, terribilitas sententiæ quæ tonitruum dicitur. Iob 26. Quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri? Gregor. in Moral. Quis eius iram toleret, cuius & ipsa non potuit mansuetudo tolerari? Augustinus super Ioan. Qui ceciderũt ad unã uocem Christi morituri. Ioan. 18. quid facient sub uoce iudicaturi? Esaiæ 30. Labia eius impleta sunt indignatiõe, & lingua eius quasi ignis deuorans. Osee 11. Quasi leo rugiet. Amos 4. Leo rugiet, quis non timebit? Zach. 9. Exibit ut fulgur gladius eius. Apocal. 1. & 19. De ore eius gladius ex utraq; parte acutus exibat. Gladius acutus ex utraque parte est sententia, qua anima cum corpore damnatur. ¶ Duodecimò, sententiæ irreuocabilitas. Euolat enim emissum irreuocabile uerbũ iudicis. ¶ Tertiodecimò, multitudo ministrorum ad executionem sententiæ paratissimorum. Matt. 13. In consummatione seculi, mittet Filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem: & mittent eos in caminum ignis. In eodem: Sic erit in consummatione seculi: exibunt angeli, & separabũt malos de medio iustorũ, & mittent eos in caminum ignis. ¶ Quartodecimò, angustia reproborum. Gregor. O quàm angustæ erũt undique reprobis uiæ. Superius erit iudex iratus, subtus horrendum chaos inferni à dextris peccata accusantia, à sinistris infinita dæmonia ad supplicium trahẽtia, intus conscientia urens, foris mundus ardẽs, miser peccator sic deprehensus quò effugiet? Latere erit impossibile, apparere intolerabile. Si quæris, quis te accusat? Dico, totus mũdus: non offenso creatore totus mũdus perditum habet odio. Mũdus persequetur eum flãma & igne. In Psal. Sicut ignis qui cõburit syluã, & sicut flãma cõburẽs montes: ita persequeris eos in tẽpestate tua. Item: Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Angustia reproborũ ostenditur Esa. 2. Ingredere in petrã, & abscondere in fossa humo à facie timoris domini. In eodem: Introibunt in speluncas petrarum, & in uoragines terræ à facie formidinis domini. Apoc. 9. In diebus illis quærent homines mortẽ, & non inuenient: & desiderabũt mori, & fugiet mors ab eis. ¶ Quintodecimò, impotentia reproborũ qui non poterunt resistere: sicut nec palea resistere potest igni, uel aliquis ligatus his qui eum ligauerunt. Matt. 3. Paleas comburet igni inextinguibili. Eiusdem 13. In tempore messis dicam messoribus: Colligite primũ zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendũ. Chrysost. Nec resistendi uir-

tus, nec fugiendi facultas, nec pœnitentię locus, nec satisfactionis tempus. Ex angustia omnium rerum nihil remanet nisi luctus. Matthæi 24. Tunc plangent omnes tribus terræ. ¶ Sextodecimo, defectus auxilii, quia non audebit nec angelus nec aliquis sanctus pro aliquo damnato rogare. Christus qui tantum homines dilexit, quòd dedit semetipsum pro eis, ridebit de dānatione eorum. Prouerbiorum 1. Ego quoq; in interitu uestro ridebo. Sancti etiam qui pro salute hominum morti se exposuerunt, lętabuntur, quia uidebunt Dei cōtumeliam uindicari. In Psal. Lętabitur iustus cùm uiderit uindictā. Nec compatientur sancti miseriæ reproborum. Vnde gl. super illud Lucæ 16. Inter nos & uos magnū chaos firmatum est &c. Iustorū animæ etsi in naturæ suæ bonitate misericordiam habent, iā tunc authoris sui iustitiæ coniunctæ tanta rectitudine cōstringuntur, ut nulla ad reprobos cōpassione moueantur. ¶ Decimoseptimo, denudatio peccatorū. Eccle. 11. In fine hominis denudatio operum illius. Esa. 47. Reuelabitur ignominia tua, uidebitur opprobriū tuum. Ierem. 20. Confundentur uehementer, quia nō intellexerunt opprobrium sempiternum, quod nunquam delebitur. Naum 3. Reuelabo pudenda tua in facie tua, & ostendam gentibus nuditatem tuam, & regnis ignominiam tuam. Matt. 10. Nihil opertum quod non reueletur &c. 1. Corin. 4. Veniet Deus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. ¶ Decimooctauo, aduersarii erunt multi, & fortes aduersabuntur peccatoribus, & angeli, & homines. Iob 20. Reuelabunt cæli iniquitatem eius, & terra consurget aduersus eum. Loquitur de impio. Aduersabuntur eis non solum dæmones, sed etiam ipsi sancti. Sapient. 5. Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt, & qui abstulerunt labores eorum. Maximi aduersarii erunt peccata quæ damnandos tradent. Sapien. 4. Venient in cogitatione peccatorum timidi, & traducent eos ex aduerso iniquitates eorū. ¶ Decimonono, certitudo reatus. Ad certitudinem istam faciet hoc, quòd ipse iudex erit testis. Ipso enim uidente peccata sunt commissa. Hierem. 29. Ego sum iudex & testis, dicit dominus. Malac. 3. Accedā ad uos in iudicio, & ero testis uelox maleficis & adulteris & periuris. Item ad certitudinem faciet, quod ipsi peccatores habebunt literas propria manu scriptas in conscientiis suis quæ testificabuntur cōtra eos. Danielis 7. Iudiciū sedit, & libri aperti sunt. Libri, inquam, conscientiarum. Apocal. 20. Iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris, secundum opera eorum. ¶ Vigesimo, uirtutum cælestium commotio.

Matth.

Matth. 24. Virtutes cælorum mouebuntur. Chryso. Si rex terrenus processurus contra aliquem, expeditionem mandat in populo, dignitates omnes mouentur, exercitus excitatur, tota ciuitas feruet: quanto magis rege cælesti exigente iudicare uiuos & mortuos, angelicę uirtutes cõmouentur, terribiles ministri terribiliorem dominum præcedentes? Iob 26. Columnę cæli contremiscunt, & pauent ad nutũ eius. Interl. Non timore pœnali, sed admiratione. Hierony. Quid faciet uirgula deserti, ubi concutitur cedrus paradisi? Ad hoc iudicium ualde districtũ perueniendum est in præsenti, ut rationem reddamus corã uicariis Christi. In Psal. Beati qui custodiunt iudicium, & faciũt iustitiam in omni tempore. Hæc computatio frequenter facienda esset, & strictè frequenter propter labilitatem memorię. Bern. Computatio dilata, multa facit obliuisci. Strictè, ne minima prætereantur. Matthæi 10. Omnes capilli capitis uestri numerati sunt. Ex hoc quod nõ cogitatur hoc iudicium multa mala proueniunt. in Psam. Inquinatæ sunt uiæ illius in omni tempore. Et subditur causa: Auferuntur iudicia tua à facie eius. Prouerb. 28. Viri iniqui non cogitant iudicium: qui autem requirunt dominũ, animaduertunt omnia. Eccle. 18. Ante iudicium interroga teipsum. Cogitãdum esset illud iudicium cùm aliquid graue pro Deo toleratur. Greg. in homil. Illum diem fratres charissimi, illũ ante oculos ponite, & quicquid modo graue cernitur, in eius compassione uigetur.

¶ *De pœnis inferni.*

DVODECIMO, ualere potest ad incutiendum timorem consideratio pœnarum futurarũ. Circa quas multa attendẽda sunt. ¶ Primũ est, acerbitas earũ. Grauissima enim pœna quę in hoc mundo toleratur, minor est etiã pœna purgatorii. Aug. Miro modo licet æternus non sit, grauis est ignis ille: exuperat enim omnem pœnam quam aliquis in hoc mundo perpessus est. Secundum est, pœnarum diuersitas, & inueniũtur in Sacra scriptura nouem pœnæ. Prima est, ignis. Secũda, uermis. de quibus Esa. ult. Vermis eorum nõ morietur, & ignis eorum non extinguetur. Iudith 16. Dabit eis ignem, & uermes in carnes eorum, ut urantur & sentiant usque in sempiternum. Iob 20. Deuorauit eum ignis qui nõ succenditur. Non est necesse, quòd ignis ille succendatur, cùm nunquam extinguatur. Eccles. 7. Vindicta carnis impii, ignis, & uermis. Eiusdem 21. Stupa collecta synagoga peccãtium, & consummatio eorum flamma ignis. Apocal. 20. Qui non est inuẽtus in libero uitę scriptus, missus est in stagnũ ignis. Matt. 25. Discedite à me maledicti in ignẽ æternũ. Lucæ 16. Crucior in hac flamma, ait diues epulo. ¶ Tertia est,

foetor quasi sulphuris. In Psalm. Ignis, sulphur, & spiritus procellarũ pars calicis eorum. Esa 30. Flatus domini quasi torrens sulphuris succendens eam. Apocal. 21. Pars illorum erit in stagno ardẽti, igne & sulphure. ¶ Quarta erit frigus. Matt. 13. Ibi erit fletus & stridor dentiũ. Stridor dentiũ solet sequi frigus. Iob. 24. Ad nimium calorem trãsient ab aquis niuium. ¶ Quinta, erit fames. Esa. 65. Serui mei comedent, & uos esurietis: erit ibi tãta inopia ꝙ nec unã guttam aquæ habere poterunt, ut patet in diuite epulone in inferno sepulto. Luc. 16. & Iob 27. Apprehendet eũ quasi aqua inopia, ubi dicit glo. Diues in inferno, cogente inopia, usq; ad minima petenda perductus est, qui sua tenacitate usq; ad minima neganda pauperibus restrictus est. Item Gregorius: Guttam petiit qui micã negauit. Ibi erit tantus defectus boni, ut mors quæ in mundo isto præ cæteris timetur, ab hominibus desideretur. Apocalyp. 9. Desiderabunt homines mortem, & mors fugiet ab eis. Ibi habebit locum illud Eccle. 41. O mors quàm bonum est iudicium tuum? Vtilius esset homini si tunc se interficere posset, quàm si posset interficere diabolum: quia diabolo interfecto non cessaret cruciatus eorum. Ibi erunt septem anni magnę penuriæ obliuisci facientes abundantiã præsentis uitæ. Genes. 41. Maxima penuria quę erit ibi, erit priuatio diuinæ uisionis. Greg. in Moralib. Fames interficit, quia suam faciem illis redemptor abscondit. ¶ Sexta pœna erit tortorum. De qua Matth. 18. Tradidit eum tortoribus, donec redderet omne debitum. ¶ Septima erit horror, tam loci, quàm dęmonũ. Iob 10. Ibi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Eiusdem 20. Vadent, & uenient super eum horribiles. Si tantum horrorem habet homo, quando uidet in præsenti unum dæmonẽ, quãtus horror erit ubi tot horribiles apparebunt & magis horribiles, ut uidetur, quàm appareãt in pręsenti? Si unus de ministris carceris infernalis tantũ habet horrorem, quid habebit horroris ipse carcer? ¶ Octaua pœna & nona, erunt tenebræ & uincula. De quibus Matth. 22. Ligatis manibus eius, proiicite eum in tenebras exteriores, secundum Grego. in Moral. ignis infernalis concremationem habet, sed lumen nõ habet: & non solum erit ibi pœnarum uarietas, sed earum contrarietas. Gregor. Horrendo modo tunc erit miseris dolor cum formidine, flamma cũ obscuritate, & in eorum interitu ipsa à suis qualitatibus tormenta discordant, quia à conditoris uoluntate dum uiuerent discrepabãt. Fit miseris mors sine morte, finis sine fine, defectus sine defectu, quia mors semper uiuit, & finis semper incipit, & defectus deficere nescit. Mors perimit & extinguit,

tinguit, dolor cruciat & pauorem non fugat, flamma comburit, sed tenebras non discutit: quia enim cum diabolo contra suum creatorem concordarunt, creaturæ contrariæ conuenient ad eorũ pœnas. Item Greg. Sempiternus horror inhabitat: quia eius ignibus traditi, in suppliciis dolorem sentiunt, & in doloris angustia pulsati, semper pauore feriuntur, ut & quod timent tolerent, & rursum quod tolerant sine cessatione pertimescant. ¶ Tertium, attendendum circa pœnas est earum diuturnitas. Matthæi 25. Ite maledicti in ignem æternum. Diuturnitas pœnæ multum affliget reprobos. Satis facile est iacere in uno lecto suaui & mundo: & tamen si alicui posito in tali lecto diceretur, Iace, & quiesce, quia oportebit te ibi iacere XX. annis: ipse responderet. Potius uellem esse mortuus. Quid ergo erit de illo qui erit in igne ardenti, & sciet se mansurum ibi non tantum per XX. annos, uel centum uel mille, sed per infinita secula seculorum? In hac meditatione dicitur fuisse conuersus Falco, qui postea fuit episcopus Tholosanus. Esaiæ 33. Quis poterit habitare cũ ardoribus sempiternis? Iob. 20. Luet qui fecit omnia, nec tamen consumetur. glos. Vt sine fine crucietur, uiuere sine fine compellitur. Interl. Cuius uita mortua fuit in culpa, eius mors uiuet in pœna. August. 19. libr. de Ciuit. Dei. Ibi dolor permanet ut affligat, & natura perdurat: ut sentiat: quia utrunq; non deficit, nec pœna deficiet. ¶ Quartum est, pœnæ uniuersalitas. Vniuersæ enim partes hominis post diem iudicii erunt in igne. Cùm aliquis non posset sustinere ignẽ in minima parte digiti per unã horam, quantus erit dolor quando totus homo erit in igne æternaliter? Augustin. 13. lib. de Ciuit. Dei: Nunquã erit homini peius in morte, quàm ubi erit mors sine morte. Hierony. Tanta in inferno erit uis doloris, quòd mẽs ad aliud dirigi non poterit, nisi ad id quod uis doloris impellit. Signum huius doloris est, quòd dominus toties in Euangelio dicit, Ibi erit fletus, & stridor dẽtiũ. Matth. 13. & 22. & 25. Si singulis diebus in quibus erunt damnati in inferno, flerent unicam lacrymam materialem, plus exiret aquæ processu temporis ab uno damnato, quàm omnia uasa huius mundi caperent. Quod patet ex hoc, quòd omnia uasa huius mundi finita sunt & numero, & magnitudine: infinitis uerò diebus erunt reprobi in inferno. ¶ Quintum est, consolationis defectus. Bern. Quid erit cùm se uiderit illa miseranda conditio omni consolatione nudatam in illas tenebras exteriores excuti, & ab illa beatorũ ecclesia perpetua excõmunicatione excludi? ¶ Sextum est, pœnarum infernalium inutilitas. Præsens pœna est

breuis, & lenis, & fructuosa: sed futura est longa, & grauis, & infructuosa: quia si aliquis fleret in inferno tantum lacrymarũ quantum est aquæ in toto mundo, non sufficeret ad ablutionem peccati unius mortalis. Plus uirtutis haberet hic lacryma, quàm omnes illę. Augustin. de Fide, ad Petrum: In inferno etsi erit stimulus pœnitudinis, nulla erit ibi correctio uoluntatis, à quibus ita culpatur iniquitas sua, ut nullatenus possit ab eis uel diligi uel desiderari iustitia. ¶ Præter prædicta notandum, ꝙ malis dolor ueniet ex diuersis causis. Primò, ex bonorum temporalium amissione. In Psal. Quum interierit, non sumet omnia, neq; descendet, cum eo gloria eius. Secundo, ex hoc quòd tempus merendi transiit. Ierem. 8. Transit ęstas, finita est messis, & nos saluati non sumus. Tertiò, ex amissione æternæ gloriæ. In Psalm. Pones eos ut clibanum ignis in tempore uultus tui, id est, dum sancti uultum uel faciem tuã uidebunt. Chrysostomus: Omnes gehẽnæ superat cruciatus, carere bonis quibus in potestate habueris perfrui. Quartò, ex praua societate. Socios enim habebunt dęmones horribiles, & homines igne infernali exustos. Esa. 13. Vnusquisque ad proximũ suum stupebit, facies combustæ uultus eorum. Naum 2. Facies omnes sicut nigredo ollæ. Ioël. 2. Omnes uultus eius redigentur in ollam. Quintò, ex loci qualitate, qui erit tenebrosus & fumosus, quod ualde graue erit diuitibus qui in præsenti domos uolebant habere sine fumo. Esaiæ 65. Isti fumi erunt in furore meo.

De dono pietatis. PARS IIII.

DOnum Pietatis ascendendo est post donum Timoris. Aug. in quodam sermone de Timore: Esaias sapientiæ adiunxit intellectũ, tanquam quęrentibus, unde ad sapientiam ueniretur? Responderet, Ad intellectũ. Vnde ad intellectũ? A consilio. Vnde ad consilium? A fortitudine. Vnde ad fortitudinẽ? A scientia. Vnde ad sciẽtiam? A pietate. Vnde ad pietatẽ? A timore. Greg. super illud Iob 1. Ibant *filii eius, &c.* uidetur uelle, ꝙ pietas *prout* est unũ de septem *donis, pro* misericordia sumatur. Dicit enim, Pietas opera misericordiæ docet. Et paulò pòst dicitur in eadem glo. Pietas sine scientiæ discretione quomodo misereatur, ignorat. Gl. uerò super 5. Matt. uidetur uelle, ꝙ Pietas sumatur pro cultu Dei, seu pro ueneratione rerum sacrarũ. Dicit enim: Secunda est pietas, quæ conuenit initibus: qui enim piè quærit, honorat sancta. Et idem uidetur Augusti. cum Greg. sensisse: quia secundũ Aug. pietas hominẽ iugo Dei subiicit, tanquã animal mansuetum. Sicut timor iugũ diaboli abiicit, sic pietas Deũ coli uel honorari facit. Et adaptatur donũ timoris humilitati seu paupertati

tati spiritus, quæ laqueos diaboli euadit: pietas uerò mãsuetudini. unde dicit August. In timore cor contritũ & humiliatum sacrificatur Deo. Vnde ascẽditur ad pietatẽ ut nõ resistatur uolũtati eius ut dicatur, Non quod ego uolo, sed quod tu. In timore Dei, Beati pauperes spiritu. In pietate uerò, Beati mãsueti. Et secundũ ueritatẽ misericordia & ueneratio sanctorũ concomitãtur se. Misericors enim Deum ueneratur in paupere: immisericors uerò Deũ in paupere despicit. Prouerb. 14. Qui calumniatur egentẽ, exprobrat factori suo: honorat autem eum, qui miseretur pauperis. Honorantur etiã angeli in pauperibus, quum pauperes honorãtur propter angelos eis ad custodiã deputatos, & contẽnuntur angeli in contemptu pauperũ. Matt. 18. Videte ne cõtemnatis unum ex his pusillis. Dico enim uobis, quia angeli eorum in cælis semper uidẽt faciẽ Patris mei, qui in cælis est. ¶ Et notandũ, quòd aliquibus uidetur pietas prout est donũ, differre à misericordia in hoc, quòd pietas respicit spiritualem necessitatem, misericordia uerò respicit corporalẽ necessitatem. Occasiones uerò sic distinguendæ sunt, ex eo quod dicit gloss. super illud 1. Timot. 4. Pietas ad omnia utilis. Omnis summa disciplinæ Christianæ consistit in pietate & misericordia. Connumerãtur enim ibi misericordia & pietas tanquam diuersa. Aliquibus etiam uidetur quòd pietas releuãdo miseriam proximi procedat ex principiis fidei, misericordia uerò procedat ex principiis iuris naturalis. ¶ Misericordia dat pauperi eleemosynã, quia frater noster est naturalis eiusdem speciei nobiscũ: pietas uerò dat eleemosynam, quia filius Dei est, uel membrum corporis Christi: uel quia Christus reputat sibi fieri quod fit pauperibus. De misericordia & ueneratione sacrarum rerum & creatoris & creaturarum, habitũ est in tractatu de Iustitia: ideò de dono pietatis breuiter hic pertransimus.

De dono Scientiæ. PARS V.

SCientia, prout donum est, sic uidetur posse describi: Scientiæ est humanarum rerum cognitio, saluberrimæ fidei deseruiẽs. Et sumitur hæc descriptio ex uerbis Aug. 14. lib. de Trinitate: Philosophi, inquit, disputãtes de sapientia, diffinierunt eam, dicentes: Sapientia est rerum humanarum diuinarúmque sciẽtia. Ego quoque utrarunque cognitionẽ, id est, diuinarum & humanarũ, & sapientiam & scientiam dici posse non nego, uerum iuxta distinctionem Apostoli 1. ad Cor. 12. Alii datur sermo sapiẽtiæ, alii autem sermo scientiæ. Illa diffinitio diuidenda est, ut rerum diuinarũ cognitio propriè sapientia nuncupetur: humanarũ uerò cognitio, propriè scientiæ nomẽ obtineat. Nunc quicquid sciri ab

homine

homine potest in rebus humanis, ubi plurimũ superuacuæ uanitatis & noxiæ curiositatis est, huic sciẽtiæ tribuo: sed illud tantum quo fides saluberrima quæ ad ueram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, roboratur, defenditur. Potest etiam sic describi: Scientia est lumen hominem dirigens in actione uel usu temporalium. Augu. super 1. ad Corint. 12. Sapientia est in contemplatione æternorum, scientia est in actione temporaliũ. Item August. Distat ab æternorum contemplatione actio, qua bene utimur tẽporalibus rebus: & illa sapientiæ, hæc scientiæ deputatur, Item August. in lib. de Trinitate: Hæc est, inquit, sapiẽtiæ & scientiæ recta distinctio, ut ad sapientiam pertineat æternarũ rerum cognitio intellectualis: ad scientiam uerò temporalium rerum, cognitio rationalis. Aliquibus tamen uidetur quòd sciẽtia prout donum est, dicatur cognitio boni & mali. Vnde secundum eos ad donum scientiæ pertinet discernere quæ sint uera bona & uera mala, & quæ sint umbræ uerorum bonorum & malorũ. Item ad donum scientiæ pertinet discernere inter maiora bona & minora, & maiora mala & minora. August. in sermone de Timore & pietate: Merebuntur scientiæ gradum, ut nouerint mala de quibus fleuerunt, scilicet, mala culpæ: & in quo malo sint huius peregrinationis & mortalitatis, etiam quum felicitas secularis arridet. Item August. in lib. de doctrina Christiana, loquens de hac scientia, dicit quòd facit hominem interius lamẽtantem, non exterius se iactantem. Eccl. 1. Qui addit scientiam, addit & laborem. Et super illud: Beati qui lugent. Matt. 5. dicit gl. Pii sciẽtiæ spiritu illustrantur, ut sciant quibus malis inuoluantur. ¶ Et notandum, quòd mala in quibus sumus in hoc exilio, quæ ad donũ scientiæ pertinent, quædam sunt ex parte animæ, quædam ex parte corporis, quædam ex parte proximorum, quædam ex parte dæmonũ, quædam ex parte rerũ corporalium subiectarũ. Ex parte animæ sumus quantũ ad uim rationabilem in Aegypto tenebrarum, ubi multis plagis percutimur, sicut Aegyptus multis plagis percussa est. Quantum uero ad uim concupiscibilem, sumus quasi in mari rubro, ubi uarii fluctus concupiscentiarum sibi inuicem succedunt, ubi etiã fœtor & salsedo carnalis uoluptatis est. Voluptas carnalis est uelut aqua salsa, sitim prouocans, non sedans. Ioan. 3. Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum. Quantum uerò ad uim irascibilem, sumus in deserto, ubi serpẽtes igniti sunt, scilicet mortis iræ. In deserto isto aquæ dulces non inueniuntur. Et sicut filii Israel Aegyptum reliquerunt, & mare rubrum, & desertum transierunt antequam ad terram promissionis peruenirent.

nirent: sic tenebras ignorantiæ oportet relinquere, & carnales uoluptates contemnere, & fero citatem deponere antequam ad tranquillitatem cõscientiæ pertingamus. Ex parte uerò corporis in multis malis sumus. Corpus enim est uelut grauis sarcina ipsi spiritui. Sapiē. 10. Corpus quod corrumpitur aggrauat animam. Item est uelut domus ruinosa & perstillãs. Prouerbior. 19. Tecta iugiter perstillantia, litigiosa mulier, caro scilicet. Eiusdem 27. Tecta perstillantia in die frigoris, & litigiosa mulier comparantur. Item est ut seruus maleuolus. Ecclesiast. 33. Seruo maleuolo tortura & compedes. Et est ut equus indomitus. Eccle. 30. Equus indomitus euadet durus. Et est ut falsus amicus. Ecclesiast. 6. Est amicus secundũ tempus suum, & non permanebit in die tribulationis. In eodem: Est amicus qui conuertitur ad inimicitiam. Item: Est amicus socius mẽsæ, & non permanebit in die necessitatis. Item corpus est malus cõsiliarius. Eccl. 37. A cõsiliario malo serua animam tuam. Et est hostis domesticus. Sapiẽs: Nulla pestis efficacior est ad nocendũ, quàm familiaris inimicus. Ex parte etiã proximorũ sumus in multis malis. Ipsi enim impellũt nos ad mortẽ. Sen. in epist. Inuitum alter alterũ tradimus. quomodo autẽ reuocari ad salutem possunt quos nemo retinet, populus impellit. Interrogatus quidam philosophus, quid esset inimicissimũ homini, respõdit, Alter homo. Periculosius est homini uenire inter homines, quàm inter lupos. Lupus solo ore nocet: homo uerò nõ solo ore, nec etiam minus ore, quàm lupus nocet. Lupus nocet corpori: homo uerò nocet animæ. Multi homines sunt uelut serpentes igniuomi, ignẽ infernalẽ spirantes. Iac. 3. Lingua nostra ignis est uniuersitas iniquitatis. Et paulò pòst dicitur quòd inflammat rotam natiuitatis nostræ inflammata à gehenna: id est, inflammat uitã nostram instabilem à suggestione diaboli inflammata. Quum aliquis uenit inter homines, periculosum est ei & audire & audiri. Bern. Detrahere, uel detrahentẽ audire, quod horum damnabilius, non facile dixerim. Itẽ periculosum est & uidere & uideri: oculi enim hominum quasi uim fascinandi haberent, bona multorum quo ad ualorẽ sæpe adnihilant. Ipsi etiam ad modum basilisci, solo uisu multos interficiũt: illos scilicet qui sunt cupidi uanæ gloriæ & uanæ laudis. De malis in quibus sumus respectu dæmonum, require in tractatu de Patientia, cap. de Sufferentia tentationũ. Ibi enim dictum est de deceptionibus & impugnationibus dæmonum. ¶Ex parte rerum inferiorum in multis malis sumus. Laquei enim sunt nobis res illæ. Vnde uerè possumus dicere, quòd laqueos comedimus,

mus, bibimus, & uestimus. Cibo enim & potu & uestibus multis multi à Diabolo capiuntur. Sapient. 14. Creaturæ Dei in odiũ factæ sunt, & in tentationem animæ hominum, & in muscipulam pedibus insipientium. Item ad donum scientiæ pertinet cognoscere infirmitatem peccati originalis. Cui infirmitati attestatur corruptio palati interioris, quæ facit ut mala homini sapiãt & bona desipiant. Sicut enim mala dispositio palati corporis indicat infirmitatem corporalem: sic mala dispositio palati interioris infirmitatem spiritualem. Infirmitas originalis uelut lepra est, propter quam aliquis deiicitur extra castra electorum, quasi indignus eorum consortio. Vnde qui decedũt non baptizati, non admittuntur in ignem purgatorii. Item ad donũ scientiæ pertinet agnoscere uarias infirmitates spirituales similes infirmitatibus corporalibus, quæ in hominibus inueniũtur. In aliquibus febris spiritualis est, ut in illis qui ardore luxurię uexãtur. Quę febris figurata est Io. 4. in febre filii reguli, qui infirmabatur Capharnaum: in uilla scilicet pinguedinis. Aliqui paralysi laborant spirituali, quorũ sanatio figurata est in curatione paralytici. Matt. 9. Aliqui melancholia laborãt, qui semper lugubres sunt, habentes seculi tristitiã quæ mortem operatur. 2. ad Cor. 7. Aliqui sunt uelut phrenetici, gaudentes quãdo esset flendum. Aliqui spirituali hydropisi laborant, in quibus sitis cupiditatis sedari nõ potest: quorũ figurã tenet hydropicus, quem dominus sanauit. Lucæ 14. Aliqui adeò incuruati sunt ad bona temporalia, quòd cor suum ad cælestia erigere nõ possunt. Quorũ infirmitas figurata est in infirmitate mulieris, quæ erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere, quam dominus sanauit. Luc. 13. Aliqui ad modũ insanorũ se reges aut principes esse credũt, & mirabiliter gaudẽt, quia habẽt insignia dignitatis uel honoris: quum secundum ueritatem contemptibiles sunt, & indigni etiã cibo quo uescuntur. Aliqui ad modum maniacorum trepidant, *ubi trepidandum non esset.* Iob 15. Sonitus terroris in auribus eius: & cùm sit pax, ille semper insidias suspicatur. Item ad donũ scientiæ pertinet discernere inter uitam ueram & non ueram, & inter ueram mortẽ & non ueram. Vera mors, est mors gehennę: & causa eius, scilicet peccatum. August. Vera mors est quam homines non timent, separatio animæ à Deo. Vera uita est coniunctio animæ cũ Deo, uel per gratiam, uel per gloriã. Item ad donum scientiæ pertinet agnoscere breuitatem præsentis uitæ. Iaco. 4. Quid est uita nostra? Vapor est ad modicum parens, & deinceps exterminabitur. Iob 7. Memento quia uentus est uita

mea.

mea. Item ad scientiam pertinet agnoscere amaritudinẽ præsentis uitæ. Iob 14. Homo natus de muliere breui uiuens tempore repletur multis miseriis. Eccles. 30. Melior est mors, quàm uita amara. Item pericula huius uitæ. Iob 7. Militia est uita hominis super terram. Alia litera habet, tentatio. Sciẽtiæ etiam attribuitur abstinere à malis, & liberari à malis. Iob 17. secundum aliam literam. Abstinere à malis est scientia. Prouerbiorum 11. Iusti autem liberabũtur scientia. Item ad donum scientiæ pertinet discretio maiorum bonorũ & minorum. Discretio multis deest, qui habentes zelum Dei non secundum scientiam, minima bona magno amore amplectũtur, maxima negligentes. Donum scientiæ ostendit spiritualẽ compasionem prȩferendã esse corporali, & prius occurrendũ molestiis & dãnis spiritualib⁹, quàm corporalibus: prius pascendas esse animas & uestiendas, quàm corpora: & prius ȩdificandũ templum Dei uiuum lapidibus uiuis, quàm templum forinsecum de lapidibus nõ uiuis, & amplius studendũ esse decori tẽpli spiritualis quàm materialis. Minima tamẽ bona non esse negligẽda. Matth. 23. Hæc oportuit facere, & illa non omittere. Item ad donum scientiæ pertinet agnoscere deceptiones quas bona præsentia faciunt amatoribus suis. Credũt enim ueram suauitatem esse in eis, cum econtrario eos pungant. Vnde dominus uocat eas spinas. Matt. 23. Item credunt ueram abundantiam seu sufficientiam esse ex eis, cum econtrario eos potius exinaniãt. Luc. 1. Diuites dimisit inanes. Item credunt honorem & gloriam ex eis habere, cum ecõtrario eos in seruitutem uilem redigãt. Vnde in Psalm. uocantur uiri diuitiarum, qui nihil inuenerũt in manibus suis. Vnde sequitur, Imagines eorum ad nihilum rediges. De distinctione scientiæ à fide, prudentia, consilio, & intellectu, require in tractatu de Fide. cap. de commendatione fidei. Item in tractatu de Prudentia, ubi agitur de speciebus Prudentiæ.

De dono Fortitudinis.

PARS VI.

Post donum scientiæ tangendũ est de dono fortitudinis, unde August. postquam locutus est de scientia quæ facit homines lugentes, subdit: Inde assurgunt ad fortitudinem, ut mundus eis crucifigatur & ipsi mundo. Gal. 6. & toleretur fames sitísq; iustitiæ. Postquã aliquis abiecit iugũ diaboli per timorẽ humiliantem, & mansuetè portat suaue iugum Christi per pietatẽ, & agnoscens mala huius exilii, luctũ gaudio præelegit, ipse est crucifixus siue mortuus mundo, & mundus mortuus ei. Ipse nec bona mundi cõcupiscit, nec mala pertimescit. Iustitiæ uiuere uult, eam esurit & sitit, & ad eam fortis

fortis est. De fortitudine dicit gl. Greg. super illud Iob. 1. Faciebant couiuia per domos, &c. Fortitudo in die suo pascit. dum confidentiã cõtra aduersa trepidanti dat. Idẽ in ead. gl. Vile est consiliũ sine fortitudine, quia quod tractãdo inuenit, sine uiribus ad actum non perducit. Item super illud Iob 1. Consurgénsq; diluculo offerebat, &c. dicit glo. Offert per singulos, dum pro unaquaq; uirtute Deo preces immolat, ne sapientia eleuet, ne intellectus erret, ne consilium dum se multiplicat confundat, ne fortitudo per fiduciã præcipitet, ne scientia inflet, ne pietas extra rectum uertat, ne timor plus iusto trepidans desperet. Dicunt aliqui fortitudinem prout donum est, in hoc differre à fortitudine cardinali uirtute. quòd fortitudo uirtus cardinalis est circa arduũ naturæ simpliciter. Fortitudo uerò donum est circa arduum naturæ etiam adiutæ à gratia: ut est, Relinquere omnia, & similia, quæ propter sui difficultatem uel arduitatem non sunt in præcepto. De fortitudine, require in tractatu de Virtutibus cardinalibus.

De *dono consilij*. PARS VII.

POst donum fortitudinis, dicendum est de dono cõsilii. Vnde Augu. postquã locutus est de fortitudine, subdit: Veruntamẽ si qua delicta minutatim furtimque subrepunt, deesse consilium nõ debet. Neq; enim tantum potest fortitudinis gradus, ut qui cũ astutissimo aduersario cõtinua certatione cõfligit, non aliquando feriatur, maximè per tentationes linguæ. Quod est ergo consilium, nisi, Dimittite, & dimittetur uobis? Luc. 6. Et ideo quinta beatitudo est, Beati misericordes. Idem in libr. de fide ad Petrum, Firmissimè tene, etiam iustos & sanctos homines, exceptis illis qui paruuli baptizati sunt, sine peccato hic neminẽ uiuere posse, sempérq; omni homini esse necessariũ & peccata sua usq; in finem uitæ præsentis eleemosynis diluere, & remissionẽ à Deo humiliter & ueraciter postulare. De dono cõsilii dicit Greg. sup. 1. Iob. Cõsiliũ in *die* suo pascit, dũ ratione *animũ im*plet, prohibens esse *præcipitem.* Idem in eadẽ glo. *Fortitudo quæ* plus potest sine moderamine rationis, præceps ruit: ut patet in eo qui uouet quod pòst præ difficultate non implet. Prou. 20. Ruina est homini deuotare sanctos, & pòst uota retractare. ¶ Et notandũ quòd nomẽ cõsilii quãdoque largè, quandoq; strictè sumitur. Prout largè sumitur cõsilium, est examinata seu excogitata ratio alicuius faciendi uel nõ faciẽdi. Rationẽ hic intelligas opus rationis, scilicet responsionem rationabilẽ certificantẽ eũ qui petit consiliũ. Strictè uerò sumptũ dicitur consiliũ, Dei uoluntas, ad quam non constringimur imperio propter eius arduitatem *uel* difficultatẽ, sed est in potestate

nostra

nostra ut impleamus illud, uel nõ impleamus. Bern. ad fratres de monte Dei, Nõ est uestrũ lãguere circa cõmunia præcepta, nec attẽdere quid Deus præcipiat, sed qd uelit, probãtes quæ sit Dei uolũtas, beneplacens & perfecta. De hoc cõsilio intelligitur uerbũ Aug. dicẽtis; Si cõsilio uti uolueris, minus boni adipisceris, nõ mali aliquid perpetrabis. Consiliũ sic sumptũ, illuminatio diuina est. Sen. in epist. Bonus uir sine Deo nemo est, Nõ potest aliquis supra fortunã, nisi ab illo adiutus exurgere. Ille dat magnifica cõsilia & recta. Talia fuerũt quæ attulit in mundũ istũ sapiẽtia Dei patris, Esa. 9. Vocabitur nomẽ eius, admirabilis, consiliarius. Ista sunt cõsilia pacis quæ attulit rex pacificus. De quibus Prou. 12. Qui ineũt pacis cõsilia, sequitur eos gaudiũ. Vnde consiliũ pacis est abrenuntiatio diuitiarũ. Senec. Quietissimè uiuerẽt homines, si hęc duo uerba tollerẽtur, meũ & tuum. Hoc cõsilium habetur Matth. 19. Si uis perfectus esse, uade, & uende omnia quæ habes &c. Aliud cõsilium pacis est de continentia. De quo cõsilio Mat. 19. discipulis dicentibus, Si ita est causa hominis cũ uxore, nõ expedit nubere. Dicit Christus, Nõ omnes capiũt uerbum istud, sed qbus datũ est. Et subdit: Qui potest capere, capiat. Qui intendit deliciis carnis, nõ habet pacẽ: quũ caro sit mulier litigiosa. Prouer. 19. & 27. Aliud consilium pacis, est consiliũ de patientia. Sine patientia nõ habetur uera pax, patientia cedendo persecutori pacẽ sibi seruat. Sicut dicitur uulgariter, Nõ qui percutit, sed qui repercutit bellum facit. Non potest esse bellũ si unus iniuriam ab alio sibi illatam patiẽter portat. Aliud cõsilium pacis est consiliũ de humilitate. Humilitas est uirtus Christi, in qua pax fit. In Psalm. Fiat pax in uirtute tua. Humilitas cum his qui oderunt pacem, est pacifica; scilicet cũ superbis. Ipsa nulli molesta est, nullũ cõprimit uel angustat. Ipsa est uelut quoddam inane & uacuum spirituale, ubi sine contradictione superbus se dilatat. Ipsa timori alieno non obsistit: sed sicut corpora concaua intra concauitatem suã corpora tumida recipiũt; sic humilitas molestiam superbo illatam infra sinũ profunditatis suæ recipit. ¶ Et notãdum ꝙ consilium Christi à multis despicitur. Luc. 7. Pharisæi & legisperiti consilium Dei spreuerunt in semetipsis. In Psal. Nõ sustinuerunt consiliũ. ¶ Itẽ notandum quòd consilium sicut & prudentia de faciendis est. Et est consilium de his quæ sunt ad finem. Damascenus: Ad finem est quod consiliabile est. De differentia uero consilii & prudẽtię, require in tracta. de Prudentia, ubi agitur de speciebus prudentiæ. Item notandum quòd consi-

liũ quatuor attendit: expediens, facile, certum, tutum, & cõtraria his, scilicet damnosum, difficile, incertũ & periculosum: qui con siliũ dat aliis paribus, expediẽs debet præponere damnoso, facile difficili, certũ incerto, tutũ periculoso. ¶Item notandũ ꝙ quidam dicũt, ad donũ consilii pertinere an sit operandum: ad prudentiã uerò, qualiter sit ope randũ. ¶Item notandũ quòd in quibusdã inuenitur aliquid simile dono consilii per experiẽtiam multam. Ecclesia. 34. Vir in multis expertus, cogitabit multa. Itẽ: Qui nõ est expertus, pauca recognoscit. Sed illa experiẽtia non est uerè donum cõsilii. Consilium enim lumen est cæleste, excellentius quàm lumen prudentiæ, cum ipsam prudentiam rectificet. Per donũ enim consilii declinat prudentia ne eam pœniteat. Eccl. 32. Fili, sine consilio nihil facias, & post factum nõ pœnitebis. ¶Item notandum ꝙ circa consilium sunt quinque commendabilia. ¶Primum est, gratia consiliũ requirendi, quæ est in eo qui non est præceps ad operandũ. Prouer. 19. Qui festinus est pedibus offendet. ¶Secundum est, gratia consiliarium eligẽdi. ¶Tertiũ, gratia dandi consiliũ. ¶Quartum, gratia examinandi cõsiliũ. ¶Quintũ est, gratia acquiescẽdi consilio. De primo legitur Tob. 4. Consiliũ semper à sapiẽte require. Prouer. 11. Vbi nõ est gubernator, corruit populus: salus autem, ubi multa consilia. Simile eiusdem 24. Erit salus ubi multa consilia sunt. Eiusdem 13. Astutus omnia agit cum consilio: qui autem fatuus est, aperiet stultitiam. Itẽ 15. Dissipantur co gitationes ubi non est consiliũ: ubi uerò plures consiliarii, confirmantur. Eiusdem 20. Cogitationes consiliis roborãtur, & gubernaculis tractanda sunt bella. Cogitationes hic intelligas pro posita quæ cõcipiũtur, quæ con siliis perficiũtur. Tullius in Rhetoric. Parua foris sunt arma, nisi sit consilium domi. 1. Mach. 5. In illa die ceciderũt sacerdotes in bello, dum uolũt fortiter facere, dum sine consilio exeunt in prælium. Eccl. 30. Fili, *sine consilio nihil facias &c. Eiusdẽ 37.* Ante omnẽ actũ præcedat consilium stabile. Prouerb. 4. Palpebræ tuæ præcedãt gressus tuos. ¶Ad eligendum consiliarium monemur, Eccl. 6. Multi pacifici sint tibi, & consiliarius sit tibi unus de mille. Pro cõsiliario ante omnes eligendus est Deus. Tob. 4. Omnia consilia tua in ipso permaneant. Iaco. 1. Si quis sapiẽtia indiget, postulet à Deo. Eccl. 39. In oratione confitebitur domino, & ipse diriget consilium eius. Eiusdẽ 37. In omnibus his deprecare Altissimum, ut dirigat in ueritate uiam tuã. Deinde recurrendũ est pro con silio ad uiros bonos. Ecclesi. 38. Cor boni consilii statue tecum.

Et subditur: Anima uiri sancti annunciat aliquãdo uera, quàm septem circunspectores sedentes in excelso ad speculandum. Matth. 11. Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Esa. 19. Sapiẽtes consiliarii Pharaonis dederunt consiliũ insipiens. Eccl. 37. A consiliario malo serua animã tuam. Prouerb. 12. Consilia impiorum fraudulenta. Sed facienti cõsilium nequissimum, super eum deuoluetur. Ecclesiasti. 27. Eiusdem 8. Cum fatuis non habeas consilium: non enim poterunt diligere, nisi ea quæ eis placent. Iob 31. Consilium impiorũ longe sit à me. Gen. 49. In consilium eorum non ueniat anima mea. In Psal. Beatus uir qui non abiit in consilio impiorum. Ecclesia. 8. Coram extraneo ne facias consilium: nescis enim quid pariet. Non est etiam habendũ consilium cum homine de negotio quod eum tangit, uel de eo quod nimis odit, uel nimis diligit, ne uel fallatur, uel fallere uelit. De hac materia habetur Ecclesiast. 37. Noli, inquit, consiliari cum socero tuo, uel cũ patre uxoris tuæ. Ad literam, de aliquo, quod uidetur esse contra uxorem: uel cum amicis carnalibus, de his quæ sunt cõtra carnem. Iere. 19. Vnusquisq; à proximo suo se custodiat, & in omni fratre suo nõ habeat fiduciam. Michææ 7. Noli credere amico, & noli confidere in duce. Ab ea quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui. Bernard. Amicos consulat quæ nõ legit, quòd inimici hominis domestici eius. Gen. 31. Iacob ignorante Laban socero suo, cum filiis & uxoribus atq; pecoribus suis recessit de Mesopotamia in terram Chanaan. Legitur etiam Iudic. 19. quòd Leuita quidã qui credidit socero suo, ut cum eo tribus diebus maneret, in uia amisit uxorem suam à Gabaonitis oppressam, unde postea strages populi magna secuta est. Ecclesi. 37. A zelantibus te absconde consilium. Zelantes intelligas, uel inuidentes, uel nimis amantes. Item non est consilium quærẽdum à iuuenibus. Roboã regnum pro magna parte amisit consilio iuuenũ acquiescens, consilio senum relicto. Eccl. 25. Quàm speciosa ueteranis sapientia & gloriosus intellectus, & consiliũ. Gratia etiam dandi cõsilium commendabilis est. 1. Mach. 2. Ecce Simon frater uester, scio qa uir cõsilii est, ipsum audite semper. Præcipuè cõmendabilis est gratia in his qui habẽt alios regere. Eccl. 25. Quàm speciosum canitiei iudicium, & presbyteris cognoscere consiliũ. Gratia etiã examinandi consilium commendabilis est. Sen. Prudentis propriũ est examinare consilia multorũ, & non citò facili credulitate ad falsa prolabi. Itẽ cõmendabilis est etiam gratia acquiescẽdi cõsilio. Pro-

uerb.12. Via stulti recta in oculis eius: qui autem sapiens est, audit consilium. Eiusdem 13. Qui agunt omnia cum consilio, reguntur sapiẽtia. Moyses acquieuit consilio Iethro, licet minor esset. Exod. 18. Non sic ille adolescens, qui audito uerbo domini, Si uis perfectus esse &c. abiit tristis. Erat enim habens multas possessiones, Matth. 19.

De praeminentia uitae contemplatiuae respectu actiuae.

PARS VIII.

Dicto de donis pertinẽtibus ad uitam actiuã, dicendum est de donis pertinẽtibus ad uitam contẽplatiuam. In hac uero parte, Primò tãgetur de praeminentia uitae contemplatiuae ad actiuam. Secundo, distinguetur cõtemplatio à meditatione seu consideratione simplici & cogitatione: & tãgetur de speciebus considerationis & contemplationis. Tertiò, agetur de dono intellectus. Quarto de dono sapientiae. ¶ Circa primum notandum ꝙ duodecim sunt in quibus uita contemplatiua praeminentiam uidetur habere respectu actiuae. ¶ Primum est, quòd contemplatiua meliori intendit, Deo scilicet, cum actiua intendat proximo. Contemplatiua dicit, Mihi adhęrere Deo, bonum est. Luc. 10. Vnum est necessarium, glos. Bedae, scilicet Deo iugiter inhaerere. In Psal. Vnam petii à domino, hanc requiram. Isidorus in lib. differẽtiar. Inter actiuam & cõtemplatiuam uitã haec distantia est. Actiua uita est quae in operibus iustitię & proximi utilitate uersatur. Contemplatiua autem quę uacans ab omni negotio, in sola Dei dilectione defigitur. Vna in opere bonae conuersationis, altera in cõtemplatione immutabilis est ueritatis. Idem in lib. de summo bono: Actiua uita mũdanis rebus bene utitur. Contemplatiua uerò mũdo renuntiãs, soli Deo uiuere delectatur. ¶ Secundum est, ꝙ contemplatiua clarius uidet. Vnde Genes. 29. dicitur de Lia, quòd lippis erat oculis. Gregorius: Mens quae contemplando otia appetit, plus uidet, *sed* pauciores filios Deo *generat*: qui uerò ad laborem *praedicationis* se dirigit, min*us uidet*, & amplius parit. ¶ Tertiũ est, munditia seu pulchritudo. Vnde Gene. 29. dicitur de Rachele, quòd decora erat facie & uenusto aspectu. Prouerb. 3. Dicitur de sapientia: Viae eius, uiae pulchrae. Cantic. 5. Laui pedes meos, dicit sponsa: quomodo inquinabo eos? Quartum est, securitas. Secura est uita contemplatiua respectu actiuae. Prouerb. 1. Frustrà iacitur rete ante oculos pennatorum. Glos. Facile euadit laqueos in terris, qui oculos habet in cęlis. Prouer. 3. Omnes semitae eius pacificae. ¶ Quintum est, quies: quieta est uita contẽplatiua. Vnde Luc. 10. dicitur *de* Maria, quòd sedens secus *pedes* domi

domini audiebat uerbum illius. Glos. Maria sedet, quia contemplatiua pacatis uitiorum tumultibus optata, iam in Christo mẽtis quiete fruitur. Martha stat, quia laborioso actiua desudat in certamine. De Martha ibidẽ dicitur, Martha, Martha, solicita es &c. Et Ioan. 11. dicitur ꝙ Maria domi sedebat. Hæc tria, scilicet pulchritudo, securitas, quies, tanguntur Esa. 31. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. De securitate tangitur Deut. 33. Amantissimus domini habitabit confidẽter. Amãtissimus domini est uir contemplatiuus. ¶ Sextũ est, iocunditas. Iocundior est contemplatiua quàm actiua. Vnde super illud Luc. 10. Maria sedens secus pedes domini &c. dicit gl. Intenta erat Maria quomodo pasceretur à Deo, intenta erat Martha quomodo pasceret dominum. Hęc conuiuiũ parat domino: in conuiuio domini illa iam iocũdatur. Greg. in Moral. Contemplatiua uita meritò maior est, quàm actiua: quia hæc in usu præsentis operis laborat: illa uerò sapore intimo uenturã iam requiem degustat. ¶ Septimum est contemplatiuæ permanentia. De qua Luc. 10. Maria optimam partem elegit, quæ nõ auferetur ab ea. Glo. Cõtemplatiua hic incipit, & in cælesti patria perficietur: q͂a amoris ignis qui hic ardere inchoat, quum ipsum quem amat uiderit, in amore amplius ignescit. Et subditur, Actiua cum corpore deficit: quia in æterna uita panem non porriget esurienti: quia nemo esuriet, nec cætera opera pietatis aget, quia non erunt necessaria. ¶ Octauũ est, deuotio. Vnde Maria Christũ ungit. Matth. 26. Mar. 13. Luc. 7. Ioan. 12. ¶ Nonũ est, Dei familiaritas. Contemplatiua Deo familiarior est. Vnde figuratur per Ioannem Euangelistam, sicut tangit glo. super illud Ioan. ulti. Conuersus Petrus uidit discipulum quem diligebat Iesus. Et sequitur in glo. Hũc plenè Christus diligit, & seruat in æternum. Loquitur de contemplatiua. ¶ Decimum est pretiositas. Contemplatiua pretiosior uidetur esse quàm actiua, eò quòd sit rarior. Isid. in lib. de summo bono: Actiua cõmunis multorum est, contẽplatiua uerò paucorum. Hoc figuratũ est Gene. 6. ubi dicitur de arca: In cubito consummabis summitatem eius: Inferius tamẽ erat ualde lata. Vnde ibidem dicitur, Trecentorum cubitorũ erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo. Quod exposuit Greg. dicens: Videmus multos in ecclesia superbire & lasciuire, & terrenis rebus inhiare, irasci, rixari, & proximũ lędere: sed quia ecclesia tolerat eos, ut conuertantur, quasi in arcæ latitudine bestiæ fuisse dicuntur. Videmus alios aliena non

rapere, illatam iniuriā æquanimiter portare, rebus propriis contentos esse, humiliter uiuere: sed quia iam pauci sunt, angustatur arca. Alios uidemus etiam possessa relinquere, nullū terrenis rebus studium dare, inimicos diligere, carnem domare, omnes motus ratiōe premere, per cæleste desiderium contemplationis penna subleuari: sed quia ualde rari sunt, iam arca iuxta cubitū ducitur, ubi homines & uolatilia continentur. ¶ Vndecimum est, ꝙ uita contēplatiua uitæ cælesti similior est. Vnde eadem opera ad contemplatiuam uidētur pertinere, quę asignat Aug. beatę uitæ, ult. lib. de Ciui. Dei, dicens: Ibi uacabimus & uidebimus, uidebimus & amabimus, amabimus & laudabimus. In Psal. Vacate & uidete, quoniā ego sum Deus. ¶ Duodecimum est, ꝙ uita cōtemplatiua finis uidetur esse actiuæ. Finis uerò melior est his quę sunt ad finē. Per actiuam transitur ad cōtemplatiuā. Isidorus in lib. de summo bono: Qui prius in hac uita proficit, bene ad cōtemplationē conscendit. Greg. Qui ad arcē cōtemplationis ascendere desiderat, prius necesse est ut in campo actiōis se exerceat. Gen. 29. Lia prius introducta est ad Iacob: licet Iacob aliter speraret. Et cùm ipse de hoc cōquereret, responsum est ei, Nō est in loco nostro consuetudinis, ut minores antè tradamus ad nuptias.

De distinctione cōtemplationis à simplici cōsideratione, seu meditatione & cogitatiōe, & de speciebus considerationis & contēplationis. PARS IX.

Consequenter distinguenda est contemplatio à simplici consideratione seu meditatione. Et tangendū est de speciebus considerationis & contemplationis. ¶ Notādum ergo ꝙ Bern. 2. lib. de cōsideratione, distinguit inter contemplationem & considerationem, iis uerbis: Consideratione, non id per omnia quod contēplationē intelligi uolo, quòd contemplatio ad rerum certitudinem, consideratio ad inquisitionem magis se habeat. Iuxta quem sensum potest contemplatio *diffiniri*, uerus certúsque intuitus animi de quacunq; re, siue apprehensio ueri nō dubia. Consideratio autem, intenta ad uestigādum cogitatio, uel intentio animi uestigantis uerū, quanquam soleant indifferenter pro inuicem usurpari. Deinde diuidit ea quæ consideranda sunt iis uerbis: Quatuor tibi consideranda reor, Te, quæ sub te, quæ circa te, quæ supra te sunt. In quinto uerò libro de consideratione, dicit considerationem peregrinari, quū ab his quæ suprà sunt, ad inferiora deflectitur. Velim, inquit, hoc solerter aduertas, uir sagacissime Eugeni: quia toties peregrinatur consideratio tua, quoties ab illis rebus ad ista deflecti

flectitur inferiora & uisibilia, siue intuenda ad notitiam, siue appetenda ad usum, siue pro officio disponenda uel actitanda. Si tamẽ ita uersatur in iis ut per hæc illa requirat, nõ procul exulat: sic considerare, repatriare est. Sublimior iste præsentiũ ac dignior usus rerũ, iuxta sapientiam Pauli: Inuisibilia Dei per ea quę facta sunt, intellecta conspiciuntur. Sanè hac scala ciues non indigent, sed exules. Quid opus scalis teneri iam solium? creatura cæli illa est præsto habens per qđ potius ista intueatur. Videt uerbũ, & in uerbo facta per uerbum: nec opus habet ex iis quæ facta sunt, factoris notitiam mẽdicare. Neq; enim ut ipsa nouerit, ad ipsa descendit quæ ibi illa uidet, ubi lõge melius sunt quàm in seipsis. Deinde in eodem libro distinguit diuersas species considerationis, his uerbis: Magnus ille, qui usum sensuum ueluti quasdã ciuium opes expẽdere satagit, dispẽsando in suã & multorum salutem. Nec ille minor, qui hũc sibi gradum ad illa inuisibilia philosophãdo cõstituit: nisi quod hoc dulcius, illud utilius: hoc facilius, illud fortius esse cõstat. At omniũ maximus qui spreto ipso usu rerum & sensuum, quantũ quidem humanæ fragilitati fas est, non ascensoriis gradibus, sed inopinatis excessibus auolare interdum contẽplando, ad illa sublimia consueuit. Ad hoc ultimum genus illos pertinere reor excessus Pauli. Excessus, nõ ascensus: nam raptum potius fuisse quàm ascendisse ipse se perhibet. Et subdit Bern. Vis tibi has cõsiderationis species propriis distingui nominibus? Dicamus si placet, Primam dispẽsatiuam, secundam æstimatiuam, tertiam speculatiuam. Dispensatiua est consideratio sensibus sensibilibúsq; rebus ordinatè & socialiter utens ad promerẽdum Deũ. Aestimatiua est consideratio, prudenter quæque scrutans ac ponderans ad inuestigandum Deum. Speculatiua est consideratio, se in se colligens, & quantum diuinitus adiuuatur, rebus humanis eximẽs, ad contẽplandum Deum rapitur. Quod prima optat, secunda adorat, tertia gustat. Ad quẽ tamẽ gustũ perducũt & cæterę: etsi tardius, nisi quòd prima laboriosius, secũda quietius puenit. Dixisti, inquit, satis qua uia ascẽdatur, etiã quò ascendẽdũ dicere habes. Falleris si illud speras, ineffabile est. Tu me existimas loqui qđ oculus non uidit, nec auris audiuit &c. Nobis, inqt, reuelauit Deus per Spiritũ suum. 1. ad Corint. 2. Ergo quæ suprà sunt, nõ uerbo docentur, sed spiritu reuelãtur. Verum quod sermo nõ explicat, consideratio quærat, oratio expetat, mereatur uita, puritas assequatur. Sanè eorũ admonitus quæ suprà sunt, nõ te existimes mitti à me suscipere solem, lu-

nam, stellas &c. Istà siquidē omnia etsi suprà loco, pretio infrà sunt & dignitate naturæ. Sunt enim corpora cui portio spiritus est. Angeli sancti & Deus supra te sunt, Deus, natura, angeli gratia. ¶ Idē in eodē distinguit quatuor species cōtēplationis respectu Dei, his uerbis: Prima & maxima cōtemplatio est, admiratio maiestatis. Hæc requirit cor purgatū, & à uitiis liberum atque exoneratum peccatis, ut facilè ad superna leuet: interdū quoq; per aliquas morulas stupore & extasi suspensum teneat admirantem. ¶ Secunda autem necessaria est huic. Est enim intuens iudicia Dei, quo sanè pauido aspectu Deū uehementius concutit intuentem, fugat uitia, fundat uirtutes, initiat ad sapientiam, humilitatem seruat. Virtutum siquidem bonū quoddā ac stabile fundamētū, humilitas, nempe si nutet, illa uirtutum adgregatio non nisi ruina est. ¶ Tertia contemplatio occupatur uel potius otiatur circa memoriā beneficiorū: & ne dimittat ingratum, solicitat memorātem ad amorem benefactoris. ¶ Quarta, quę retro sunt obliuiscens in sola requiescit expectatione promissorum. Quæ cùm sit meditatio ęternitatis, siquidē quæ promittuntur æterna sunt, longanimitatē aliæ & perseuerantiæ dat uigorē. Deinde adaptat Ber. quatuor dictas species contemplationis, quatuor quæ tangit Apostolus ad Ephe. 3. Vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis quę sit longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum. Longitudinem, inquit, apprehendit meditatio promissorum. Latitudinem, recordatio beneficiorum. Sublimitatē, contemplatio maiestatis. Profundū, inspectio iudiciorū. Item in eodem libro: Deus est longitudo, latitudo, sublimitas, & profundum. Res una est lōgitudo propter æternitatem, latitudo propter charitatem, sublimitas propter maiestatē, profunditas propter sapientiam. Ista non disputatio cōprehēdit, sed sanctitas. Sanctum facit affectio sancta, & ipsa gemina timor *Domini* sanctus, & sanctus amor. *Iis perfectè* affecta anima ueluti quibusdam duobus brachiis cōprehendit, amplectitur, stringit, tenet, & ait: Tenui eū, nec dimittam. Et timor quidē sublimi & profundo, amor lato longóq; respōdet. Quid tàm timendum, quàm potestas, cui nō potes resistere, quàm sapientia, cui abscōdi non potes? Poterat minus timeri Deus alterutro carēs: nunc autem perfectè oportet timeas illū, cui nec oculus deest omnia uidens, nec manus omnia potēs. Itē quid tam amabile quàm amor ipse quo amatis? Amabiliorem tamen iuncta æternitas facit, quæ dum nō excidit, foras mittit suspicionem. Stupenda planè sublimitas maiestatis,

pauen

pauenda abyssus iudiciorum, feruorem exigit charitas, eternitas perseuerantiam sustinendi. ¶ Richardus de sancto Victore in libro de contemplatione, distinguit inter cõtẽplationem, meditationem, & cogitationẽ, his uerbis, Sciendum est, quod eandem materiã aliter per cogitationem intuemur, aliter per meditationem rimamur, aliter per comtemplationẽ miramur. Cogitatio per deuia lento pede sine respectu peruẽtionis passim huc illucq; uagatur. Meditatio per ardua uiæ sæpe & aspera ad directionis finem cum magna animi industria nititur. Cõtemplatio libero uolatu quocũque eam fert impetus, mira agilitate circũfertur. Cogitatio serpit, meditatio incedit, & ut multum currit cõtemplatio, ante omnia circunuolat. Cogitatio est sine labore & fructu, in meditatione est labor cũ fructu. Contemplatio permanet sine labore cũ fructu, in cogitatione euagatio, in meditatione inuestigatio, in cõtemplatione admiratio. ¶ Deinde tria prædicta sic describit: Contemplatio est libera mentis perspicacia in sapientię spectacula cum admiratione suspensa. Vel contemplatio est perspicax & liber animi contuitus, in res perspiciendas usquequaq; diffusus. Meditatio uerò est studiosa mentis intẽtio circa aliquid inuestigandũ diligenter insistens. Vel sic: Meditatio est prouidus animi obtuitus in ueritatis inquisitione uehementer occupatus. Cogitatio autem est improuidus animi respectus ad euagationem pronus. ¶ Distinguit etiam inter contemplationẽ & speculationẽ his uerbis: Quamuis contemplatio & speculatio pro inuicẽ poni soleant, aptius tamen speculationem dicimus, quãdo per speculum cernimus: contemplationem uerò, quãdo ueritatẽ sine aliquo inuolucro umbrarũq; uelamine in sui puritate uidemus. Et sic contemplatio ualde strictè accipitur. Commune est, tam contemplationi quàm meditationi circa utilia occupari, & in sapiẽtię uel scientię studiis uersari. Sed in hoc solent differre à cogitatione quæ se consueuit ad inepta & friuola relaxare. Fit tamen sępe ut in cogitationum nostrarũ euagatione aliquid animus incurrat, quod scire uehementer ambiat, fortiterq; insistat: sed dũ mens huiusmodi inquisitiõi studium impendit, iam cogitatio in meditationem transit. Item ueritatem diu quæsitam tandemq; inuentam, mens solet cũ auiditate suscipere, mirari cum exultatione, eiusq; admirationi diutius inhęrere. Et hoc est meditationẽ in contemplationẽ transire. ¶ Contemplationis formam in cæli uolatilibus uidemus. Videas alia nunc se ad altiora tollere, nũc se ad inferiora demergere, & eosdem ascẽsionis descensi

scensionisue suæ modos sæpius repetere. Videas alia nunc dextrorsum, nunc sinistrorsum diuertere, & nunc in hanc, nunc in illam partem declinãdo, in anteriora parum uel penè nihil se promouere, & easdẽ discursuũ suorum uicissitudines multa instantia multipliciter reiterare. Videas alia sub magna festinantia se in anteriora extẽdere, sed mox sub eadẽ celeritate in posteriora redire, & sæpe idipsum agere, eosdem excursus, atq; recursus diutina frequentatione continuare atq; protrahere. Videre licet alia, quomodo se in gyrũ flectũt, & quàm subitò, uel quàm sæpe eosdem uel similes, nunc autem pauló latiores, nũc pauló cõtractiores circuitus repetunt, & semper in illud ipsum redeunt. Videre licet alia, quomodo alis sæpe reuerberatis, se in uno eodemq; loco diutius suspendunt, & mobili se agitatione quasi immobiliter figunt, & ab eódem suspẽsionis suæ loco diu multumq; hærentia penitus non recedunt, ac si operis & instantiæ suę executiõe prorsus uideantur exclamare, & dicere: Bonum est nos hic esse. Iuxta hoc sanè propositarum similitudinum exemplar cõtemplationis nostræ uolatus multiformiter uariatur, & personarũ negotiorũq; uarietate uario modo formatur. Nunc de inferioribus ad summa ascendit, nunc de superioribus ad ima descendit, & nunc de parte ad totum, nunc de toto ad partem consideratio nis suæ agilitate discurrit, & ad id quod sciri oportet, nũc à maiori, nunc à minori argumẽtum trahit. Modo autem in hãc, modo in oppositam partem diuertit, & contrariorum notitiã ex contrariorum scientia elicit, & pro uario oppositorũ modo ratiocinationis suę executionem consueuit uariare. Aliquãdo in anteriora currit, & subito in posteriora redit, modo ex affectibus, modò ex causis & qualibuscunq; antecedẽtibus uel consequentibus cuiuslibet rei modũ uel qualitatẽ deprehẽdit. Quãdoque uerò quasi in gyrũ *speculatio* nostra ducitur, dũ *unicuique* rei quę sint cũ *multis cõmunia* cõsiderantur, dum ad unam quamlibet rem determinãdum, nunc à similibus, nũc à similiter se habentibus seu cõmuniter accidentibus, ratio trahitur, & assignatur. Tũc autẽ in uno eodẽq; loco cõsiderationis nostræ defixio quasi immobilis sistitur, quando in qualiscunq; rei esse uel proprietate perspiciẽda atque miranda contẽplatione intentio libenter immoratur. Modus cõtẽplationis qui quodãmodo fieri solet, antè & retro insinuatur Ezech. 1. Ibãt animalia, & reuertebãtur in similitudinẽ fulguris coruscãtis. De illo q quasi sursum & deorsum est, dicitur in Psal. Ascendunt usque ad cælos & descendũt usq; ad abyssos. De

illo

illo qui est uelut in gyrum, dicit Propheta: Leua in circuitu oculos tuos, & uide. Esa. 60. ¶ Deinde distinguit species cõtemplatiõis his uerbis: Sex sunt cõtemplationum genera. ¶ Primũ est, in imaginatione, & secundũ solam imaginationem. ¶ Secũdum est, in imaginatione secũdum rationem. ¶ Tertium est, in ratione secundum imaginationẽ. ¶ Quartũ est, in ratiõe & secũdũ rationẽ. ¶ Quintũ est, supra rationẽ, sed nõ prȩter rationẽ. ¶ Sextũ supra rationẽ est, & uidet́ esse prȩter rationẽ. ¶ Duo itaque sunt in imaginatiõe, duo in ratione, duo in intelligentia. ¶ In imaginatione, cùm obstupescẽtes attendimus corporalia ista, quæ sensu corporeo haurimus quàm sint multa, quàm magna, q̃ diuersa, q̃ pulchra uel iucũda. Et in his omnibus creatricis illius supessentiæ potẽtiã, sapientiã, munificẽtiã mirãdo ueneramur. Tũc cõtẽplatio nostra in imaginatiõe uersatur: & secũdũ solã imaginationẽ formatur, quãdo nihil argumentando quȩrimus, sed liberè mẽs nostra huc illúcque discurrit, quò eã in hoc spectaculorũ genere admiratio rapit. ¶ Secũdũ genus est, quãdo ad ea quȩ in imaginatione uersamus, & quæ ad primum cõtẽplatiõis genus pertinere iã diximus, rationem quærimus & inuenimus, imò inuẽtam & notã in cõsideratione cũ admiratiõe adducimus. In illo res ipsas, in isto earum rationem, ordinem, dispositionem, & uniuscuiusque rei causam, modũ & utilitatẽ rimamur, speculamur, miramur. ¶ Tertiũ genus est, quando per rerum uisibilium similitudinem in rerum inuisibiliũ speculationem subleuamur. ¶ Quartũ est, quãdo semoto omnis imaginationis officio, illis solis animus intẽdit quæ imaginàtio nõ nouit, sed quæ mens ex ratiocinatiõe colligit uel per rationẽ cõprehẽdit: ut quando inuisibilia nostra quȩ per experiẽtiã nouimus, & ex intelligẽtia capimus, in cõsideratione adducimus & ex eorũ cõsideratiõe in cȩlestiũ animorũ & supermũdanorũ intellectuũ cõtẽplationẽ assurgimus. ¶ Quintũ est, quãdo ea ex diuina reuelatiõe cognoscimus, quæ nulla humana ratiõe plenè comprehendere, quæ nulla nostra ratiocinatiõe integrè inuestigare sufficimus. Talia sunt illa quæ diuinitàtis natura, & illa simplici essẽtia credimus, & scripturarũ diuinarum authoritate probamus super rationẽ: nec tamẽ præter rationẽ censenda est, quando ei quod per intelligentiæ aciẽ cernitur, humana ratio contrariare nõ põt, quin potius facilè acquiescit & sua attestatione alludit. ¶ Sextum est, quãdo animus ex illa diuini luminis irradiatione cognoscitatem cõsiderat, quibus omnis humana ratio reclamat. Talia sunt penè oĩa quæ de personarũ trinitate

te credere iubemur. Duo ex his qui in imaginatione consistunt, qa solis sensibilib⁹ intēdūt, duo in ratione consistunt: quia solis intelligibilibus insistūt, duo in intelligentia subsistunt, qa solis intellectibilibus intendunt. Sensibilia dico, sensu corporeo perceptibilia. Intelligibilia dico, inuisibilia, humanę tamē rationi comprehensibilia. Intellectibilia dico, inuisibilia & humanæ rationi incomprehēsibilia. ¶ Proprium est primæ contemplationi, simpliciter & sine ulla ratiocinatione uisibiliū admirationi inhærere. ¶ Propriū est secundę, uisibilium rerum rationi ratiocinādo insistere. ¶ Proprium est tertiæ, per uisibilia ad inuisibilia ratiocinando ascendere. ¶ Proprium est quartæ, ex inuisibilibus inuisibilia ratiocinando colligere, & per expertorum intelligentiam ad ignoratorum notitiā proficere. ¶ Proprium est quintæ, in intellectibilium intelligētia rationē admittere. ¶ Propriū est sextæ, intellectibilium intelligētia omnem humanā ratiocinationem transcendere. ¶ His sex contēplationum alis à terrenis suspendimur, & ad cælestia leuamur. Citra pfectū te esse nō dubites, si adhuc aliquib⁹ illarū cares. Mecum & cum mei similibus bene agitur, si unū ex his tribus alarū paribus datur. Quis mihi dabit pennas sicut colūbæ, & uolabo & requiescam? Terrenū & nondum cæleste animal es, quandiu tantum duabus alis contentus fueris, habes tamē unde corpus tuū uelare, unde uolare possis. Corpus uelare est mūdanorum concupiscentiā ex mūdanę mutabilitatis cōsideratione temperare, imò in obliuionem adducere. Volare est ab amore mūdi se elōgare. Nitere in iis alis, quātum poteris, apprehendere saltēm nouissima maris. Si sumpsero, inquit, pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris. Extrema maris, mūdi terminus, ac unicuiq; uitæ propriæ defectus. Extrema maris tenere, est mūdi finem atq; uitæ exitum cum desiderio expectare. Extrema maris apprehenderat, qui dicere poterat, *Cupio dissolui & esse cum Christo*. Parū tibi esse debet has duas alas accepisse: sed ut probes te cęleste animal esse stude & satage saltē duo paria habere. Cælestia animalia erant quę uidit Ezechiel. Quatuor, inqt, facies uni, & quatuor pēnæ uni. Ezech. 1. Duabus corpus suum uelabant: nam cęteris duabus uolabāt. ¶ Sūt corpora cęlestia, & sunt corpora terrestria. Si totum corpus tuum lucidum fuerit non habens in se aliquam partem tenebrarū, utile tamen erit illud ab humanæ arrogantiæ oculis abscondere, & sub humanę mutabilitatis incerto proprię ęstimationis claritatem temperare. Eccle. 9 Nescit enim homo finem suum &c.

In

In primo alarum pari uelet homo corpus suum, in secũdo uolet ad cælum. Satagat studio & desiderio in cælestibus esse, ut posśit cũ Apostolo dicere, Nostra cõuersatio in cælis est. Philipp. 3. Veruntamen si usque ad tertium cælum penetrare paras, nunquam id in duobus alarum paribus posse præsumas. Oportet enim sex contemplationum alas aśsignatas habere qui cupit ad tertii celi secreta diuinitatisque arcana uolare. Has sex alas contemplationum soli perfecti in hac uita uix habere posśunt. Has in futura uita electi tam in hominibus quàm in angelis habituri sunt, ut de utraque natura ueraciter dici posśit: quia sex alæ uni, & sex alæ alteri. Esa. 6. Primum genus cõtemplationis debet esse incipientium. In hoc genere contemplationis homo Deũ in omnibus operibus eius mirabilem, laudabilẽ, & amabilem repetit. Psal. Domine Dominus noster, quàm admirabile &c. Ecce mirabilem. A solis ortu usque ad occasum laudabile nomẽ Domini. Ecce laudabilẽ. Iustus Dominus in omnib⁹ uiis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Ecce amabilem. Hæc speculatio triplex est. Prima, in rebus. Secũda, in operibus. Tertia, in moribus. Prima etiam tres habet species. Quarũ prima est in materia. Secunda in forma. Tertia in natura. Materiã & formã uisu corporeo facile deprehẽdimus: nam lapidem à ligno, triangulum à quadrangulo sine errore discernimus. Natura cõsideratur in rerum qualitate intrinseca. Forma cõsistit in qualitate extrinseca. Qualitas rerũ interior ex magna parte, corporeo percipitur sensu: sicut sapores gustu, odores olfactu. ¶ Operatio duplex est: alia eñ est naturæ, alia industriæ. Operationem naturæ facilè deprehendere posśumus, ut in graminibus, arboribus, animalibus. In graminibus quomodo crescũt, maturescunt. In arboribus similiter quòd frondent, florẽt, fructificant. In animalibus quomodo concipiunt & pariant, quòd alia nascuntur, & alia moriũtur. ¶ Disciplina uero morum partim ex institutione diuina, partim procesśit ex institutiõe humana. Ad diuina instituta pertinent obsequia diuina, & quælibet ecclesiæ sacramenta: ad instituta humana pertinẽt humanæ leges. Humana institutio est propter uitam inferiorẽ, diuina propter uitam superiorẽ. In hoc genere contemplationis Propheta ostendit se exercuisse, dicens: Meditatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarũ meditabar. Itẽ: Delectasti me Domine in factura tua. Et iterum: Quàm magnificata sunt opera tua Domine, omnia in sapientia fecisti. ¶ Hoc genus cõtẽplatiõis rectè in septem gradus distinguere poss

possumus. Primus cõsistit in illa admiratione rerum quæ surgit ex consideratione materiæ. Secundus, in illa admiratione rerũ quæ surgit ex cõsideratiõe formę. Tertius, in illa admiratione rerum quam gignit consideratio naturæ. Quartus, in illa admiratione quæ est circa operationem naturæ. Quintus in illa admiratione quæ est circa operationẽ industriæ. Sextus in cõsiderãdis & admirandis institutionibus humanis. Septimus, in considerãdis & admirãdis institutiõibus diuinis. ¶ Secũdo generi contemplatiõis penè tota mũdana philosophia materiam ministrat, latẽtes rerũ uisibilium causas suę sagacitatis inuestigatiõe inueniẽs, & in palã producẽs. Et possunt distingui septem gradus in secũdo genere cõtẽplatiõis: similes septẽ gradibus distinctis in primo genere, cùm circa eadẽ uersetur hęc cõtẽplatio, & prima scilicet circa sensibilia. ¶ Tertiũ genus cõtẽplationis in quinq; gradus distinguitur secũdũ quinq; modos cõsiderationũ, ex quibus inuisibiliũ inuestigatiõe similitudinũ ratio quęritur uel assignatur. Primus modus est, quãdo similitudo sumitur ex eo unde ipsum est, uel quod ipsum est. Secũdus & tertius similitudinẽ trahit ex eo ꝙ in ipsõ est. Quartus & qntus, ex eo ꝙ per ipsum est. Primus trahitur ex materię proprietate, ut ibi crura illius colũnæ marmoreæ quæ fundatæ sunt super bases aureas. Cantico 5. Secundus & tertius, ex rei ipsius qualitate: sed secũdus ex qualitate extrinseca, qđ diximus formã: tertius ex qualitate intrinseca, qđ diximus naturã. Qualitas extrinseca cõstat in colore & figura. A colore similitudo assignatur ibi, Dilectus meus cãdidus & rubicũdus. Cãt. 5. A figura, ibi: Aspectus earũ & opus earũ quasi si sit rota in medio rotæ. Ezec. 5. Extrinseca qualitas ptinet ad solũ uisum, quemadmodũ intrinseca qualitas ad cæteros sensus. Ad auditũ ptinet illud, Et uocẽ quã audiui tãquã uocẽ citharœdorũ &c. Apoc. 14. Ad odoratũ illud, Sicut cinnamomũ & balsamum &c. Eccl. 24. Ad delicias gustus, illud, Spũs meus sup mel dulcis. Eccl. 24. Ad delicias tactus, illud Psal. Sicut unguẽtum in capite. Quartus, ex eo quòd in ipsa re uel ab ipsa fit secundũ motũ naturalẽ: ut ibi, Quomodo descẽdit imber & nix de cęlo &c. Esa. 55. Quintus ex eo quod agit̃ secũdũ motũ artificialẽ: ut ibi, Superædificati sup fundamẽtũ Apostolorũ &c. Ephe. 2. In quarto genere contẽplatiõis primũ est, ut redeas ad teipsum, ĩtres ad cor tuũ, discas æstimare spiritũ tuũ. Discute quid sis, quid fueris, qđ esse debueris, qđ esse poteris, quid fueris per naturã, quid modo sis p culpã, qđ esse debueris p industriã, qđ adhuc esse possis p gratiã. Nũqđ mẽti excidit ꝙ regnum

gnũ Dei intra nos sit? Luc.17. Et qa simile est regnũ cælorũ thesauro absc͠odito in agro. Matt. 13. Omni custodia serua cor tuũ. Prou.4. Audi Dauid, quomodo tibi seipsum in exẽplũ ꝓponat: Meditatus sum, inquit, nocte cũ corde meo, & exercitabar, & scopabã spiritũ meũ. Meditabat̃ ille cũ corde suo, meditare & tu cũ corde tuo. Scopabat ille spiritũ suũ, scopa tu spũm tuũ. Exerce agrũ istũ, attẽde temetipsum. Absq; dubio, insistẽs huic exercitio, inuenies thesaurũ istũ absc͠oditum in agro. Ex hoc exercitio crescit auri c͠opia, multiplicatur sciẽtia, augmẽtatur sapiẽtia. Ex hoc exercitio cordis oculus mũdatur, ingeniũ acuit̃, intelligẽtia dilatat̃, nihil recte æstimat, q̃ seipsum ignorat. Nescit ꝙ sub pedibus suis omnis mũdana gloria iacet, qui c͠oditi͠ois suæ dignitatem n͠o pẽsat. Nescit omnino, nescit quid de spiritu angelico, quid de diuino sentire debeat, q̃ spiritũ suũ prius n͠o cogitat. Si n͠odũ idoneus es incitare teipsum, quomodo ad illa rimãda idoneus eris quę sunt supra teipsum? Si n͠odũ idoneꝰ es intrare in tabernaculum primũ, qua fr͠ote præsumis ingredi in tabernaculũ secundũ? hoc est in sancta sanctorũ? Si cupis euolare usq; ad secũdũ seu tertiũ cęlũ, sit tibi trãsitus ꝑ primũ. In corde hominis inuenire licet aĩam quãdã plenitudinẽ orbis terrarũ. Ibi sua quędã terra suũ habet cælũ. Nec unũ tãtũm, sed secũdũ post primũ, & tertiũ post secũdũ erit. Tenet imaginatio uicẽ primi cęli, ratio secũdi, intelligẽtia tertii. Et horũ quidẽ primũ cæterorũ c͠oparati͠oe grossum quidẽ est atq; corpulẽtũ, e͠o ꝙ sit imaginariũ, post se trahens & in se retinẽs formas rerũ corporaliũ. Reliqua uerò duo huiꝰ c͠oparati͠oe sunt ualde subtilia, & oĩno incorporea, & ab eius crassitudine multũ remota. Sic sanè cælũ hoc exterius quod nos diximus firmamẽtũ, absq; ulla dubitatione c͠ostat esse uisibile atq; corporeũ, & ipsum quidẽ primũ & omniũ infimũ, qđ autẽ est terra ad hoc uisibile cælũ, hoc est sensus corporeus ad illud internũ fantasticũ & imaginariũ cælum. Nã sicut hoc uisibile cælũ oĩum quę terra gignit atq; nutrit multitudinẽ sinus sui magnitudine c͠oprehẽdit: sic omniũ quæ sensus attigit similitudines, infra sinum suũ imaginatio includit. In primo c͠otinẽtur omniũ uisibiliũ imagines & similitudines rerũ. Veritatẽ, qui summa ueritas est, reseruauit sibi: rerum uerò imagines qualibet hora formãdas c͠ocessit suę imagini, scilicet animæ. Facilè est enim animæ humanæ omni hora quaslibet rerũ figuras ꝑ imaginati͠onẽ fingere. Ad secũdũ pertinet uisibiliũ omniũ rati͠oes, diffiniti͠oes, & inuestigati͠oes inuisibiliũ. Ad tertiũ spectãt spiritualiũ etiã diuinorũ c͠oprehẽsi͠oes. Intelligẽ-

tiæ

tię oculus est sensus ille quo inuisibilia uidemus: nõ sicut oculo ratiõis, quo occulta & absentia p inuestigationẽ quærimus & inuenimus: sicut sæpe causas per effect⁹, uel effect⁹ p causas, & alia atq; alia quocũq; ratiocinãdi modo cõprehẽdimus. Sed sicut corporalia corporeo sensu uidere solemus uisibiliter, pręsentialiter, atq; corporaliter: sic utique ille intellectualis sensus inuisibilia capit, sed inuisibiliter quidẽ, sed præsentialiter, sed essentialiter. Sed habet sanè oculus hic intellectualis ante se uelũ magnũ oppansum ex peccati delectatiõe fuscatũ, & tot desideriorũ carnaliũ uaria multiplicitate cõtextũ, q̃ contẽplãtis intuitũ à diuinorũ secretorũ arcanis arceat, nisi quãtũ diuina dignatio quemlibet pro sua aliorúmue utilitate admiserit. Testatur hoc propheta, clamãs: Reuela oculos meos. Nusquã tibi in omni Dei opere quàm in animæ creatione, reparatiõe, glorificatione apparet eius potentia sublimior, uel sapientia mirabilior, uel misericordia iucũdior. ¶ Primo, spiritualis natura creatur ut sit. ¶ Secundo, iustificatur ut bona sit. ¶ Tertio, glorificatur ut beata sit. Per creationem ab bonũ imitatur, per iustificationẽ in bono dilatatur, per glorificationẽ in bono cõsummatur. ¶ Prima bona sunt creatoris dona. ¶ Secunda bona sunt creatoris dona & creaturæ merita. ¶ Tertia bona, creatoris dona & creaturæ pręmia. Ex ipsa creationis cõditione naturale est omni rationali creaturæ esse, scire, & uelle. Cognosce homo quæso dignitatẽ tuam, cogita excellentem illam animæ tuæ naturam, quomodo fecerit eam Deus ad imaginem & similitudinem suam, quomodo sublimauerit eã super omnẽ corpoream creaturã. Et statim mirari incipies quomodo uirgo inclyta filia Siõ proiecta sit de cælo in terram, & ad Deum clamabis, Quid mihi est in cælo, & à te quid uolui super terrã? Cogita quàm necessariũ, & diuinę bonitati quàm congruum, tã dignæ creaturę boni aut mali discretionẽ & arbitrii *libertatem* concedere, *ut esset bonũ* eius tam acceptum quàm uolũtarium, tam gratũ quàm gratuitum. Agnosce quãtum emineas per ingenium brutis: Agnosce quantum subiaceas per intellectum spiritibus angelicis. Si attendas primũ, cantabis præcordialiter: Benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum. Si secũdum, clamabis, Deus, tu scis insipiẽtiam meam. Inuestiga diligenter uoluntatem, nõ solum tuam, sed alienam seu bonã seu malam. Cognosce tuam, ut scias quid corrigere, seu unde debeas gratias agere. Cogita animas perfectorum & peruersorum, spirituum bonorum & spirituum malignorũ, ut elucescat

quid

quid imitari, quid uitare expediat. Opus iustificationis sine duobus non consummatur. Nũquid enim perficitur si creaturæ suæ creator nõ cooperetur? Glorificationis nostrę modum quis sensus hominum capere, quæ ratio potest comprehendere? Sed glorificationi nostræ certitudinem fidei attestatione tenemus, quamuis qualitatis uel quantitatis eius modũ per intelligentiam necdum capere possimus. Sed pro modico & penè pro nihilo reputat, quicquid humana auiditas per experimentum nõ probat. Scimus autem, quia post plenam mundationem consciẽtiæ, post multa exercitia iustitiæ incipit tandem aliquãdo mens humana sperare, quod prius uix poterat credere. Nunquam desistas, nunquam quiescas, donec futuræ illius plenitudinis aliquas (ut ita dicã) arras obtineas, donec æternæ felicitatis quantulascũque primitias accipias, donec diuinæ suauitatis dulcedinem prægustare incipias. Ad huius desiderium animare nos uoluit qui dixit, Gustate, & uidete quoniam suauis est dominus: beatus uir qui sperat in eo &c.

¶ Quartum contẽplationis genus in quinq; gradus potest diuidi. In primo gradu consideramus ea quæ pertinẽt ad animæ qualitatem, uel essentiæ ipsius proprietatem, quòd uita quædã & perpetua sit quæ nullis pœnis extingui possit, quòd non solum possit in perpetuum uiuere, sed corpus etiam ad uitam & ad sensum animare, quod nullo sustentamento egeat, quod sine subsidio sempiternè subsistat, quomodo sit per tot corporis membra diffusa, quũ ipsa sit simplex, quomodo in toto corpore suo quasi in suo quodammodo sit ubiq; tota. Quemadmodum Deus inuenitur ubiq; totus in omni creatura sua, quomodo in illo suo mũdo sola uolũtate omnia mouet atq; dispo nit, sicut in hoc mundo Deus solo uolũtatis nutu omnia regit, qui eodem uolũtatis nutu omnia creauit. In secundo gradu cõsiderantur ea quæ ad cognitionem sunt. In hac cõsideratione miramur uolubilitatem cogitationis, agilitatem imaginationis, ingenii acumẽ, discretionis examen, capacitatem memoriæ, uiuacitatem intelligentiæ, & circa hæc alia quælibet stupẽda. In tertio gradu cõsideramus rationalis animi uoluntatẽ, multiplicémq; eius affectionem. In quarto contemplamur & admiramur quomodo tot animi affectiones rediguntur in uirtutes inquantũ per discretionẽ disponuntur, & in bona intentione figuntur. Cùm enim nihil aliud sit uirtus quàm affectio ordinata & moderata, ex intẽtione bona agitur ut sit affectio ordinata, & per descriptionẽ efficitur ut fiat moderata. In quinto gradu aspirãtis gratiæ modos cum

admiratione attendimus. Absq; dubio quicquid boni in bonorũ cordibus agitur, septiformis ille spiritus per inspirantẽ gratiam operatur. Ecce unus atque idem spiritus tot mentibus semper & ubiq; præsidet, & gratiæ suæ munera multipliciter impẽdit. In duobus ultimis generibus cõtemplationis, puta quia opus est intima potius cõpunctione quàm profunda inuestigatione, suspiriis quàm argumẽtis, crebris gemitibus quàm copiosis argumẽtationibus. ¶ Scimus quia cordis intima nil adeò purgat, mentísque munditiã nil adeò reparat, nihil sic ambiguitatis nebulas detergit, cordísque serenitatem nil melius, nil citius adducit, quàm uera animi contritio, quàm profunda & intima animæ compunctio. Sed quid ait scriptura? Beati, inquit, mundo corde, quoniã ipsi Deũ uidebunt. Matth. 5. Studeat ergo cordis munditię qui cupit Deum uidere. O quàm prudẽti circunscriptione. O quàm frequenti increpatiõe oportet inuigilare ne ullus mentis excessus uel cogitatiõis euagatio discretionis perspicaciam lateat, nec sine redargutione fortique castigatione pertrãseat. Quum rationalis creatura quantum ad aliqua Deo sit similis, secũdum illud, Creauit Deus hominẽ ad imaginem & similitudinẽ suam. Genes. 1. Et secundum illud, Tu signaculũ similitudinis plenus sapientia & decore, in deliciis paradisi Dei fuisti. Ezechi. 28. Et quantũ ad aliqua sit dissimilis, secundũ illud, Deus, quis similis erit tibi? Contemplatio quantũ ad primũ non est præter rationem. Contemplatio uerò quantum ad alia est præter rationẽ. ¶ Aues quum uolare uolũt, alas suas expandunt: sic debemus & nos cordis nostri alas per desiderium extẽdere, & diuinæ reuelationis horam semper expectare, ut quacunq; hora diuinæ inspirationis aura mẽtis nostræ nubila deterserit, uerique solis radios detexerit, excussis statim cõtemplationis suæ alis, mens nostra se ad alta eleuet, & euolet, & fixis obtutibus in illud æternitatis lumen quod desuper radiat, omnia mundanæ uolubilitatis nubila transcendat. Hoc figuratũ est in duobus Cherubin qui erant expandentes alas. Exo. 25. Debemus autem nõ solũ ad hoc quod in hac uita habere possumus, uerumetiam ad illud diuinæ cõtemplationis spectaculum, quod in futura uita speramus, animas nostras suspẽdere, & in huiusmodi expectatiõe uehementi desiderio anhelare. Debet anima perfecta omni hora suæ peregrinationis terminũ cũ desiderio expectare. Hinc est ꝙ Abrahã in ostio tabernaculi sui sedebat. Gen. 18. Elias in speluncę suę ostio stabat. 3. Reg. 19. Debet anima sancta & ueri spõsi amica ad dilecti sui aduentũ,

summo cũ desiderio anhelare, parata semper uocanti occurrere. Debet semper in hoc solicita esse, ne subitò adueniens minus ornatam inueniat, uel diu exclusus ullam molestiam sustineat. Molesta satis uerba æstuantique desiderio multũ onerosa, Mandata remanda &c. Dicit huiusmodi anima in suis sordibus inuenta, Certe aduẽtum tuũ præscire debuissem: ut te solenniter suscipere. De cætero aduentum tuum mihi prænuntia. Ecce uox dilecti pulsantis, Aperi mihi soror mea. Cantic. 5. Respondet, Expecta modicum, O quantum timeo ne istud modicum, protrahas in longũ, donec trãseat. Pessulum ostii mei aperui dilecto meo, at ille declinauerat. Cantic. 5. Permodica morula patienti desiderio satis est molesta. Scimus quia singularis amor consortem nõ recipit. Vide ergo ne tunc primo incipias perstrepentium turbas eiicere uelle, cum iam ipse incœperit ad ostium pulsare. Alioquin quid iam eris dictura, nisi, Expecta, reexpecta. Expectandum sane, itémq; reexpectandũ ad eiiciẽdum turbam extraneorũ, ad eiiciendum familiã tuorũ. Omnes cogitatus tam uani quàm noxii extranei iudicandi sunt, qui nulli nostræ utilitati deseruiũt. Illos uerò quasi domesticos famulantes habemus, quos nostris usibus implicamus. Quia uerò singularis amor solitudinẽ amat, totam hanc turbã nõ solum cogitationũ, uerumetiã affectionũ oportet eiicere, ut dilecti amplexibus liceat inhærere. Quanta quæso in hac expectatione mora? Modicum ibi, modicum ibi. Modicum in horto, dum tumultuationum turba dirigitur. Modicũ in uestibulo, dum thalamus adornatur. Modicum in thalamo, dum lectulus sternitur: id est, intimus animæ sinus ad summam pacem & tranquillitatem cõponitur. Dilectus auditur per recordationẽ, uidetur per admirationem, deosculatur per dilectionẽ, amplexatur per delectationem. Vel si hoc melius placet, auditur per reuelationẽ, uidetur per contemplationẽ, deosculatur per deuotionẽ, astringitur ad dulcedinis suæ infusionem. Auditur per reuelationem donec uoci eius paulatim inualescente, tota perstrepentium tumultuatio sopiatur, soláq; ipsius uox audiatur, donec omnis illa tandem tumultuantiũ turba disspareat, solúsq; cum sola remaneat, & solum sola per contemplationem aspiciat. Videtur per cõtẽplationẽ donec ad insolitæ uisionis aspectũ pulchritudinísque admirationem paulatim anima incalescat, magis magísq; inardescat, & tandem aliquãdo incandescat, donec ad uerã puritatẽ internámq; pulchritudinẽ tota reformetur, & ille internæ habitatiõis thalamus, purpura & bysso, hiacyntho, coccóq;

bis tincto undique perornetur, donec tandem aliquando thalamo perornato & introducto dilecto, fiducia iam inualescente, desideriòque perurgēte, cùm se ulterius cohibere non ualeat, subitò in oscula ruat, & impressis labiis intimæ deuotionis oscula figat. Puto qa experta dulcedine tanta, de cætero nō possit anima illa pulsanti dilecto aliquas moras nectere. Sed quāuis iam prompta sit aduenientē suscipere, nescio si æquè parata sit uocāti occurrere. Aliud est cum ipso introire, atque aliud ad ipsum exire. Quid est eius introire, nisi se totam in seipsam colligere? Quid est eius exire, nisi seipsam extra semetipsam totā effundere? Nihil aliud est animā cum dilecto suo in cubiculum ingredi, & solam cum sola morari dulcedinéque perfrui, nisi exteriorum omnium obliuisci, & in eius dilectione summè & intimè delectari. Se solam cū dilecto uidet, quando exteriorum omniū oblita, ex his quæ in intimis suis cōsiderat, animū suum in affectū dilecti sui inflammat, tam ex bonorum quàm malorū suorum consideratione in gratiarum actionē assurgit, & hinc pro impēsa gratia, hinc pro indulta uenia intimæ deuotionis uictimas persoluit. Vsque in intimum dilectus perducitur, & in optimo collocatur, quando ex intimo affectu & super omnia diligitur. Cogita quid sit quod in uita tua ardentius dilexisti, anxius concupisti, quod te iocūdius afficiebat profundiúsque delectabat. Cōsidera si eandem affectionis uiolētiam, dilectionísque abundantiā sentis, quando in summi dilectoris desiderium inardescis, quando in eius dilectione requiescis. Nondum intimum illum affectionis tuæ sinum tenet, si intimæ dilectionis aculeus animam tuam in diuinis affectibus minus penetrat, quàm in aliis affectibus aliquādo penetrare solebat. Sed si tantam uel ualidiorem dilectionis uiolentiam in intimis tuis circa diuina prospexeris, quàm aliàs nunquam expertus fueris: uide adhuc si in horto fortè aliud aliquid sit in quo delectari uel cōsolari possis. Quod si est, nondum audeo dicere, dilectū intimum ardentissimi amoris sinū tenere. Satage trahere eū adhuc ad interiora cordis. quis enim neget cor tales recessus habere, in quibus summi & singularum amoris uiolentia, cùm aliquid per affectū infixerit, aliena omnino delectatione auelli nō possit? Certè si alienā aliquam cōsolationē quæris uel recipis, Deū quāuis fortassis summè, nōdum tamē singulariter diligis. Nondū ergo in intimū perducitur. Si ergo nō satagis introducere eū ad intima tua, quomodo te credā posse sequi eū ad sublimia sua? ¶ Et notandū ꝙ sublimitas diuinarum reuelationū, mani-

fest-

festum est diuinæ dilectionis indicium. Iam non dicã, inquit, uos seruos, sed amicos: quia omnia quæcunq; audiui à Patre meo, nota feci uobis. Ioã. 15. Ex magnitudine diuinæ dilectionis pendet modus diuinæ reuelationis: Comedite, inquit, amici, & bibite, & inebriamini charissimi. Can. 5. Qui comedũt dũ cibũ masticãt, nõ sine mora uel qualicunq; labore quo delectãtur, traiiciũt. Qui bibũt cum uelocitate uel facilitate, quod sitiũt traducunt. Nũquid nõ uidentur tibi comedere qui cũ multo studio & lõga meditatiõe uix possunt ad ueritatis delicias pertingere? Bibũt qui ex diuinis reuelationibus cũ facilitate & iocunditate hauriunt quod de intima suauitate ueritatis ardẽter cõcupiscunt. ¶ Itẽ notandũ, ꝙ ea quę circa unitatẽ diuinitatis cõsiderantur quę ad quintũ genus cõtemplationis pertinent, sunt humanæ intelligẽtiæ modũ excedentia: nihilominus tamen sunt rationi consentanea. Credimus diuinã essentiã esse summè unã & simplicissimã. Credimus etiã eam esse omne bonum. Exo. 33. Ego ostendam omne bonũ tibi, ait dominus Moysi. Item credimus eã esse immẽsam, licet simplicissimã. Magnus, inquit, dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius nõ est finis. His assertionibus ratio humana facile acquiescit. Bonum enim illud perfectum & omnino suffi-ciens non esset, si in eo aliquid boni defuisset. ¶ Item si compositum esset naturaliter, diuidi posset: & sic esset cõmutabile, & non esset optimum. Simplicissimum est quãtum ad essentiam, multiplicissimũ quantũ ad efficaciã. Virtute est immẽsus, essentia est summę simplicitatis. Item notandũ, ꝙ inter spectacula trium ultimarũ contemplationũ debemus libenter discurrere, si uolumus diuinã reuelationem nobis fieri. Dictũ est enim Moysi Exo. 25. De loco qui erat in medio duorum cherubin, inde loquar ad te. ¶ Itẽ notandum, ꝙ quãuis familiare sit & quasi proprium uideatur duobus nouissimis cõtemplationẽ generibus per mẽtis excessum uidere, quatuor aũtem primis quasi domesticum & pene uelut singulare sine ulla animi alienatione in contẽplationem assurgere, possunt tamẽ omnia atq; solent modo utroq; contingere. Horum autẽ qui in suis contemplationibus supra semetipsos ducuntur, & usq; ad mentis excessum rapiuntur, alii hoc expectãt & accipiũt ex sola uocante gratia, alii uerò ut hoc possint sibi cõparãt, cũ gratię tamẽ cooperatiõe ex magna animi industria. Et illi quidẽ hoc donum quasi fortuitũ habent: isti uerò iam ex uirtute possident, qui ex magna iã parte illud possunt cum uolũt. Vnius rei figurã habemus in Moyse: alterius aũt in Aaron. Quòd enim Moyses

in monte per nubem arcā uidere meruit, sola reuelantis domini gratia fuit. Aaron autem iam ex magna parte in potestate habebat quoties idipsum ordo uel ratio poscebat, in sancta sanctorum intrare, & intra ipsum uelū arcam domini uidere. ¶ Itē notandum quod tribus modis in gratiam contemplationis profi cimus. Aliquando ex sola gratia, aliquando ex adiuncta industria, aliquando ex aliena doctrina. ¶ Item tribus modis uidetur contemplationis qualitas uariari. Modo enim agitur mentis dilatatione, modo mentis subleuatione, aliquando mentis alienatione. ¶ Mentis dilatatio est, quando animi acies latius expāditur & uehemētius acuitur, modum tamen humanæ industriæ non supergreditur. ¶ Mētis subleuatio est, quando intelligētiæ uiuacitas diuinitus irradiata, humanæ industriæ metas transcendit, nec tamen in mentis alienationem transit, ita ut supra se sit quod uideat, & tamen ab assuetis penitus non recedat. ¶ Mentis alienatio est, quando præsentium memoria menti excidit, & in peregrinum quendam & humanæ industriæ inuium animi statum diuinæ operationis trāsfiguratione transit. ¶ Hos tres contemplationis modos experiuntur qui usque ad summā huius gratiæ arcē sublimari merētur. Primus surgit ex industria humana. Tertius, ex sola gratia diuina. Medius autē ex utriusq; permistiōe, humanæ scilicet industriæ & gratiæ diuinę. De primo legitur: Leua in circuitu oculos tuos, & uide. Esa. 60. De secundo, Qui sunt isti qui ut nubes uolant. Eiusdem 60. De tertio, Ego dixi in excessu meo. ¶ Ille motus qui fit mentis dilatatiōe, tribus solet gradibus excrescere: arte, exercitatione, attentione. Artē nobis ad aliquid ueraciter comparamus, quādo, quomodo aliquid agendum sit ueraci traditione seu sagaci inuestigatione addiscimus. ¶ Exercitatio est, quādo id quod arte percipimus, in usum adducimus, & in eiusmodi officii executionem nos ipsos prōptos & expeditos efficimus. Attētio est, quādo studio quod exequimur, summa diligentia insistimus. Itē ille contēplationis modus qui in mentis subleuatione accidit tribus gradib. excrescit. Intelligentia namque humana diuinitus inspirata, & in illo cælesti lumine irradiata aliquādo subleuatur supra scientiā, aliquando etiā supra industriā, aliquādo autem supra naturā. Supra sciētiā, quādo aliquis tale aliquid ex diuina reuelatione cognoscit, qđ modū propriæ scientiæ uel intelligētiæ excedit. Supra industriā, quādo ad illud humana intelligētia diuinitus illuminatur, ad qđ nulla sua sufficit sciētia, nec illa quā interim habet, nec sua ulla industria cōparare ualet.

let. Supra naturam, quando humana intelligẽtia diuina inspiratione afflata non cuiuscunq; hominis, sed generaliter totius humanæ naturæ modum industriæque metas transgreditur. Omne genus prophetiæ sine mentis alienatione uidetur ad hunc tertiũ subleuationis gradũ pertinere. Nónne supra humanam naturã est, uidere de præteritis quod iam nõ est? uidere de futuris qđ nondũ est? uidere de præsentibus qđ sensibus absens est? uidere de alieni cordis secretis quod nullo sensui subiectum est? ¶ Tribus de causis in mẽtis alienationẽ abducimur. Nã modò præ magnitudine deuotionis, modo pręe magnitudine admiratiõis, modo pręe magnitudine exultatiõis fit, ut semetipsam mens omnino nõ capiat, & supra semetipsam eleuata in alienationem trãseat. Magnitudine deuotionis, quãdo tãto cælestis desiderii igne succẽditur, ut amoris intimi flãma ultra humanum modum excrescat, quæ animam humanã ad ceræ similitudinẽ liquefactã ad pristinos status resoluat, & ad instar fumi attenuatum in superna eleuet, & ad summa emittat. Magnitudine admirationis, quãdo diuino lumine irradiata, & summæ pulchritudinis admiratiõe suspensa, tam uehemẽti stupore cõcutitur, ut à suo statu funditus excutiatur, & in modũ fulguris coruscantis, quãto profundius per despectum sui inuisæ pulchritudinis respectu in ima deiicitur, tanto sublimius, tanto celerius per summorum desideriorũ stuporẽ reuerberata, & super semetipsam rapta in sublimia eleuetur. Magnitudine exultationis, quando intima illa internę suauitatis abundantia potata, imò plenè inebriata, quid sit, quid fuerit, penitus obliuiscitur, & insuper mundanũ quendã affectum sub quodã mirę felicitatis statu raptim transformatur. Hi tres modi excessiõis in canticis describuntur. Primus, quũ dicitur, Quæ est ista, quæ ascendit per desertũ sicut uirgula fumi, & ex aromatibus mirrhæ & thuris, & uniuersi pulueris pigmẽtarii? Cant. 3. Secundus ibi, Quę est ista quæ progreditur quasi aurora cõsurgens, pulchra ut luna, electa ut sol? Cant. 6. Tertius ibi, Quæ est ista quæ ascẽdit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectũ suũ? Can. 8. ¶ Circa primũ notandũ, quòd per fumum intelligimus deuotæ mentis desideriũ, qui fumus ab igne spiritualis amoris surgit. Virgula gracilis & recta, est tuũ desiderium anxium & unicum, surgens ex intentione recta. Per mirrham intelligas carnis contritionẽ. Per thus, cordis deuotionem. ¶ Per uniuersum puluerem pigmentarium, omniũ uirtutum consummationem. Nunc anima sancta ueraciter quasi fumus & per desertum ascendit,

quãdo ex his in semetipsa inuenit, siue bonis siue malis, affectum suũ in cælestis sponsi desiderium accendit. ¶ Circa secundum notandũ, ꝙ mens uelut aurora consurgit, quæ ex uisionis admiratione paulatim ad incrementa cognitionis proficit. Aurora paulatim eleuatur, eleuando dilatatur, dilatando clarificatur. Sed miro modo, dum tandẽ in diem desinit, per promotionis suæ incremẽta ad defectum uenit: & unde accipit ut maior sit, idẽ ei accidit ut omnino nõ sit: Sic humana intelligentia diuino lumine irradiata, dum intellectibilium cõtẽplatione suspenditur, dum in eorũ admiratione distenditur, quanto ad altiora uel mirabiliora ducit, tanto amplius dilatať: & unde infimis remotior, in semetipsa durior, & ad sublimia subtilior inuenitur. Sed in hac subleuatiõe dum mens humana semper ad altiora crescit, dum diu crescendo tandẽ aliquãdo humanæ capacitatis metas transcendit, fit demum ut à semetipsa penitus deficiat, & in supermundanum quendã transformata affectũ, tota supra semetipsam eat. Et sicut matutina lux crescendo desinit, nõ quidem esse lux, sed esse lux matutina, ut ipsa aurora iã non sit aurora: ita humana intelligẽtia ex dilatatiõis suæ magnitudine quãdoq; accepit ut ipsa iam non sit ipsa: nõ quidem ut non sit intelligentia, sed ut iam non sit humana. Et sicut primus excessionis modus ex deuotione surgit, sic iste in deuotionẽ desinit. Ibi ex nimio ueritatis desiderio ad ueritatis cõtemplationem assurgitur, hic ex ueritatis reuelatione eiúsq; contemplatione ad deuotionẽ animus inflammatur. Quod fortè innuitur, quũ dicitur: Pulchra ut luna, electa ut sol. Aurora & luna lucem habent, sed calorẽ non habent, sol autẽ utroq; præpollet: quid sole lucidius? qd sole feruentius? Videtis ergo ꝙ illa mẽtis ascensio quæ hoc loco designatur: cuius extrema soli comparantur, non in qualẽcunque, sed in summã deuotionẽ quandoq; desinat, quãuis à sola claritate ueritatísque illuminatione incipiat. Et notandũ, ꝙ ille diuinæ reuelationis splendor quandoq; præuenienti meditationi occurrit, quandoq; ipsam humanam præmeditationẽ præuenit & modò quærentẽ adiuuat, modò torpentem excitat. Hinc est, ꝙ regina Austri regẽ Salomonem quęstionibus pulsat. 3. Reg. 10. Hinc est, ꝙ uinctum Petrum angelus cum luce uisitans, à corporis sui somno excutit & educit. Act. 12. Quæ est ista regina Austri, & illi⁹ calidę regiõis inhabitatrix & domina, & uidẽdi Salomonis desiderio succensa, nisi aĩa sancta sensibus & appetitibus carnis, cogitationibus & affectib⁹ mẽtis fortiter pręsidẽs, & summi regis uerique prorsus

Salom

Salomonis dilectione feruens, uidendiq; desiderio ardens? Regina Saba prius quęrit & audit, postea uidet & intelligit, tandē autem obstupescit & deficit. Primum est, meditationis. Secūdū, cōtēplationis. Tertium, extasis. Meditatiōe assurgit in cōtēplationē, cōtēplatiōe in admirationē, admiratione in mentis alienationem. ¶ Circa tertium notandum, ꝙ quasi dę deserto humanus animus ascendit, quādo supra semetipsum mentis alienatione transit, quādo semetipsum in imo deserens, & ad cælū usque pertransiens solis diuinis se totū per contemplationem & deuotionem emergit. Deliciarum affluentia ascensionis tunc causa existit, quādo ex illa diuinæ dulcedinis infusione quā in intimis sentit seipsum anima sancta præ gaudio & exultatione nō capit, intantū ut exultationis suæ magnitudo eā extra semetipsam effundat. Huius rei formā in animalibus possumus percipere. Solent nanq; in suis lusibus saltus quosdam dare. Sic pisces dum in aquis ludūt, supra aquas exiliunt. Nemo autē tantam cordis exultationē uel sublevationem de suis uiribus prę sumat, uel suis meritis ascribat. Vnde & illa anima quæ de deserto ascendere sic describitur, dilecto suo innixa perhibetur. Quid est dilecto inniti, nisi uirtute illius & nō propriis uiribus promoueri? Deducit eam dilectus per desertum in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis. Non haberet quomodo æstus cōcupiscentiæ temperaret sibi, nisi uirtus Altissimi obūbraret. Illi deesset unde tenebras ignorātię suę illuminaret, nisi in lumine illius uideret lumē. Accipit itaq; dilecta ex munere dilecti sui duo remedia cōtra duo principalia mala: refrigerii nubem cōtra cōcupiscentiā carnis, & reuelationis lucē cōtra ignorantiā mētis. Qui ad hāc gratiā profecit, cùm eā sibi ultra solicitum subtrahi iā sentit, est ꝙ facere debeat unde ad eā reparādā adiuuari ualeat. Debet animus qui huiusmodi est, ꝓpriis meditationibus cordis in se exultationē reparare, & impēsa sibi diuinorū beneficiorū munera ante recordationis suę oculos reuocare, & ex eiusmodi recordatione seipsum ad ꝓfundā & deuotam gratiarū actionē instigare, & tandē aliquādo internū illud spiritualis harmonię organū ex affectu in diuinas laudes laxare. Dum itaq; eiusmodi studiis intima cordis affectio in diuinæ confessionis magnificētiā plena deuotione resoluit: quid aliud quàm quoddā (ut ita dicā) spiraculum aperitur, per qđ in illud cordis nostri uasculū diuinę suauitatis abūdātia infundat? Hinc est, ꝙ Eliseus ꝓpheta uerbū domini requisitus cū se præsensisset spiritū prophetiæ tūc temporis nō habere, fecit psaltem ad-

duci, quo pręsente atq; psallente statim spiritũ propheticũ hausit ósq; suũ in uerba prophetiæ relaxauit. 4. Reg. 3. Quid est autem psaltẽ adducere, nisi prouida meditatione exultationẽ cordis reparare, & ex diuinorũ beneficiorũ uel promissorũ recordatione cordis deuotionẽ excitare? Tũc psaltẽ psallere facim⁹, quãdo ex magno cordis tripudio in diuina præconia iubilamus, & in gratiarũ actionẽ assurgentes, ex intimis uisceribus in diuinas laudes cũ magno cordis clamore roboram⁹. Hęc itaque agentes, quid aliud quàm uiam sternimus per quã uenientem ursitantẽque nos dominum excipiamus? Sacrificium, inquit, laudis honorabit me, & illic iter quo ostẽdã illi salutare Dei. Ad eiusmodi psaltis uocẽ spiritualis animus medullitus tãgitur, & irruente in eo spiritu spiritualiter afficitur. Et dũ ad diuinã inspirationẽ intellectualis sensus aperitur, quodãmodo in eo gratia reparat. Solet dulcis harmonia cor exhilarare, & ei gaudia sua ad memoriam reuocare, & quo amor uehemẽtius animum afficit, eo ꝓfundius audita harmonia affectũ tãgit: & quo profundius per affectionẽ tãgitur, tãto efficacius ad sua desideria renouatur. Quid igitur aliud de prophetico uiro sentire oportet, nisi ꝙ exterior harmonia spiritualẽ harmoniã ei ad memoriam reduxit, & audita melodia audientis animũ ad assueta gaudia reuocauit atq; leuauit? ¶ Dictũ est, quibus de causis mẽtis alienatio accidere soleat: nũc illud adiiciendũ uidet, quibus gradibus ascẽdat. Ascendit autẽ aliquãdo supra sensum corporalẽ, aliquãdo etiã supra imaginationẽ, aliquãdo uerò supra rationẽ. Quis duos primos ascẽsus negare audeat, cũ illũ q supra rationem est, Apostolica authoritas cõuincat? Scio, inquit, hominẽ siue in corpore, siue extra corpus: nescio, Deus scit, raptũ usq; ad tertiũ cælũ. 2. ad Cor. 12. Ecce quia humanã rationẽ mentis alienatione trãsierat, qd circa se ageret discernere negabat. Ista quæ præcedũt, extracta sunt ex libro Richardi de contẽplatione. Tres discipuli in Christi trãsfiguratiõe ceciderũt in faciẽ suã. Mat. 17. qa sensus imaginatio & ratio in Dei cõtẽplatione deficiũt. Paulus etiã lucis circunfulgentia excæcatur. Act. 9. Corpus etiã debilitat. Ezec. 2. Vidi, & cecidi in faciẽ meã. Greg. in quãtam miseriã cecidimus, qui ipsum bonũ ferre nõ possum⁹, ad qđ creati sumus. Dan. 10. Vidi uisionem hanc grandem, & non remansit in me fortitudo.

De duodecim quæ præparant hominem ad diuinorũ contemplationẽ, de octo gradibus secundũ Ber. quibus uiri contemplatiui ascendunt. Item de septem gradibus secũdum August. et de diuersis speciebus uisionum.

PARS I.

In

IN summa notãdum est, quòd XII. uidentur esse quę hominem præparant ad diuinorum contemplationem. ¶ Primũ est, exercitatio in operibus Actiuæ. Non quàm citò peccator Deo reconciliatur, dignus est uidere eius faciẽ. Absalon mansit duobus annis in Ierusalem, & faciẽ regis non uidit. 2. Reg. 14. ¶ Secundum est puritas. Aaron non intrabat in sancta sanctorũ, nisi prius lotus. Leuit. 16. Matthæi 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. Bernar. ad fratres de Monte Dei: Hoc ineffabile, quum non nisi ineffabiliter uideatur, qui uult uidere, cor mundet: quia nulla similitudine corporis dormienti, nulla corporea specie uigilanti, nulla indagine rationis, nisi mũdo corde humiliter amantis uideri potest uel apprehendi. ¶ Tertium est, solitudo. Osee 2. Adducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. & Gene. 32. legitur de Iacob, quòd remansit solus: Et ecce uir luctabatur cum eo usque mane. Apparuit dominus Moysi in interioribus deserti. Exod. 3. Ber. O anima, sola esto, ut illi te solã serues quem ex omnibus elegisti. Item Ber. Dei filius uerecundus amator est, & non uult sponsæ suæ secreta reuelare in publico. Quæ anima sit sponsa Christi, ostendit Ber. super Cantic. his uerbis: Animam quam uideris relictis omnibus, uerbo uotis omnibus adhærere, uerbo uiuere, uerbo se regere, de uerbo concipere, puta coniugem. Attende in spirituali matrimonio duo esse genera pariendi, & ex hoc etiã diuersas soboles, sed etiã non aduersas, quum sanctę matres aut prædicãdo animas, aut meditãdo intelligentias pariunt spirituales. In hoc ultimo genere exceditur, & seceditur etiã à corporalibus sensibus, ut sese nõ sentiat quæ uerbũ sentit. Hoc fit cũ mens ineffabili uerbi illecta dulcedine quodammodo se sibi furatur, imò rapitur atq; illabitur à seipsa, ut uerbo fruatur: aliter sanè afficitur mens fructificans uerbo, & fruens uerbo. Illic soli citat necessitas proximi, hic inuitat suauitas uerbi. Et quidem læta in prole mater, sed amplexibus spõsa lætior. Chara pignora filiorum, sed oscula plus delectant. Pergat quis forsitan quærere à me uerbo frui quid sit. Respondeo, Quęrat potius expertum à quo id quærat: aut si & mihi dare experiri, putas me posse eloqui qđ ineffabile est? Audi expertũ: Siue, inquit, excedimus mente Deo, siue sobrii sumus uobis, hoc est, aliud mihi credo, solo arbitro Deo, aliud uobis cõmitto. Bonũ est saluare multos: excedere autẽ & in uerbo esse multo iucũdius, aut quãdo hoc aut quandiu hoc dulce commerciũ, sed breue momentum & experimentum rarum. ¶ Quartum est, desolatio. Deuteron

tero.8. Afflixit te penuria, & dedit tibi cibum manna. Iacob timebat multum Esau, quãdo uidit uisionem illam, pro qua dixit, Vidi Dominum facie ad faciem. Genes.32. Et Stephanus in tribulatione positus uidit gloriam Dei. Actu.7. Et Ioannes in exiliũ relegatus à Domitiano, uidit uisiões quæ in Apoc. scriptæ sunt. Greg. super illud Gen. 32. Vidi Dominũ facie ad faciẽ. Prius exurente tristitia caligo detergitur, & sic resplẽdẽte raptim in circunscripto lumine mens illustratur, quo in gaudio cuiusdã securitatis absorbetur, & quasi post defectum præsentis uitę ultra se rapta in quadam nouitate recreatur. Ibi mens ex immẽso fonte uisionis superno rore aspgitur: ibi nõ se sufficere ad illud quod rapta est cõtẽplatur, & ueritatẽ sentiendo uidet: quia quanta est ipsa ueritas non uidet, cui tanto se lõge esse ęstimat, quãto appropinquat: quia nisi illã utcunque conspiceret, non eam cõspicere se nõ posse sentiret. ¶ Quintũ est, silentiũ. Maria tacet Lucę 7. Pharisæo eam contẽnente. Itẽ eiusdem 10. Martha petẽte eam sibi dari. Et Matt.26. quum discipuli essent ei molesti pro effusione unguenti. Ad contemplatiuã pertinet audire uerbũ internũ, qđ in taciturnitate magna uult audiri. Dauid: Audiam quid in me loquatur Dominus Deus. Eccles.22. Audi tacens. In eodẽ: Vbi non est auditus, non effundas sermonem. Thren.3. dicitur de taciturnitate & solitudine: Sedebit solitarius, & tacebit. Ibidem: Bonũ est præstolari cũ silentio salutare Dei. Etiã si quis Mariam alloquitur, silenter debet loqui. Ioann.11. Martha uocauit Mariam silẽtio, Magister adest. &c. ¶ Sextum est, gratiarũ actio & uox laudis. In Psal. Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter quo ostẽdam illi salutare Dei. ¶ Sex alia tanguntur Gene.8. quorum primum est humilitas, quæ tangitur in hoc, quòd Dominus dicitur apparuisse Abrahæ in conualle Mãbre. Intel. Apparet Deus humilibus. Mãbre interpretatur, *claritudo*, uel *perspicuitas*. Cõuallis Mambre, est duplex humilitas: cordis scilicet, & corporis, in qua clarius Deus uidetur. Bernar. Superbo oculo Deus nõ uidetur, syncero patet. Idem: Quisquis curiosus est scire qđ sit hoc uerbo frui: para illi non aurem, sed mentem: non docet hoc lingua, docet gratia: absconditur hoc à sapientibus & prudentibus, & reuelatur paruulis. Magna, fratres, magna & sublimis uirtus humilitas quę ꝓmeretur quod nõ docetur, & digna adipisci quod nõ ualet addisci: digna à uerbo & de uerbo concipere, quod suis ipsa uerbis explicare nõ põt. Locus Mariæ erat ad pedes Christi. Lu.7. Stãs retro secus pedes &c. Eiusdẽ 10.

Quæ sedens secus pedes &c. Io. 11. Vidēs eum, cecidit ad pedes eius. Eiusdē 12. Vnxit pedes Iesu. Et Ioan. 20. Voluit tangere pedes eius, sed non est permissa. Noli, inquit, me tangere. Gloss. Hic innuitur quòd pedes eius amplecti uoluit. Item Matth. ul. dicitur de ipsa & socia eius. Accesserūt & tenuerūt pedes eius. ¶ Secundū est quies, quod tangitur ibi, Sedenti &c. Thren. 3. Sedebit solitarius &c. Ioann. 11. Maria autē domi sedebat. Gen. 28. Vidit Iacob in somnis scalā. Hanc uisionē uidet Iacob dormiens in itinere. Augustinus: In itinere dormire, est in uia huius seculi ab impedimento secularriū actionū quiescere. De somno isto legitur Canticor. 5. Ego dormio, & cor meū uigilat. Sapientiæ 8. Intrans in domū meā conquiescam cum illa. ¶ Tertiū tāgitur cùm dicitur, In ostio tabernaculi. ¶ Ostium tabernaculi, est exitus de corpore isto. In ostio tabernaculi sedent q mortem habent in desiderio & uitā in patientia. Iacob luctāte cum angelo neruus emarcuit. Genesis 32. Amor enim præsentis seculi deficere debet in uiris contemplatiuis. Gregor. Iacob qui cum angelo contendit, cōtemplatiui uiri animā exprimit, quę cùm Deum cōtemplari nititur, uelut in certamine modo quasi superat: quia intelligēdo & sentiendo de incircūscripto lumine aliquid gustat, modo uerò succumbit, quia degustādo iterū deficit. Quasi ergo uincitur angelus, quādo intellectu intimo apprehenditur Deus. Sed notādum quod idem uictus neruum tetigit, & marcescere fecit, & extūc Iacob uno pede claudicauit: quia omnipotens Deus, cùm per desideriū & intellectū cognoscitur, uoluptatē carnis arefacit: & qui prius quasi duobus pedibus nitētes & Deum uidebamur quærere, & seculū tenere, post agnitionem suauitatis Dei, unus in nobis pes sanus remanet, alter claudicat: quia debilitato amore seculi; solus amor Dei conualescit. ¶ Quartum est, feruor charitatis quod tangitur ibi: In feruore diei, Aaron cum igne & thymiamate intrat in sancta sanctorū. Leuitici 16. Augustin. in libro Soliloquiorum: Sapientiam castissimo cōspectu atque complexu nullo interposito uelamento, quasi nudam uidere ac tenere desideras, qualem se illa non finit, nisi paucis & electis amatoribus suis. An uerò si alicuius pulchræ fœminę amore flagrares, iure se tibi nō daret, si aliud à te quicquam præter se amari comperisset? Sapientiæ castissima pulchritudo, se tibi, si in solā arseris, demonstrabit. ¶ Quintū est, cordis eleuatio, quæ est meditando de supernis, quod tangitur ibi, Cùmq; eleuasset oculos Christus, in monte transfiguratur. Matth. 17. & Marc. & Luc

Luc.6.Nume.13. Cùm ueneritis ad montes, considerate terram qualis sit. Eiusdem 27. Ascēde in montem istum Abarim, & contemplare terram quam daturus sum filiis Israël. Deute.3. Ascende cacumen Phasge &c. In Psal. Memor fui Dei, & delectatus sum. Sapien.6. Cogitare de illa, sensus est cōsummatus. Loquitur de sapientia increata. ¶ Sextum est, oratio, quod tangitur ibi, Ne trāseas seruum tuum. Iesu orante, apertum est cælū. Lucæ 3. Item: Eodem orante, facies eius facta est altera. Luc.9. Oratione dilectus est aduocandus, tenendus & reuocandus. Bern. super Cant. Dicamus uerbū Dei Deum sponsum animæ, & uenire ad animam, & iterum dimittere eam, tantùm ut sensu animę nō uerbi motu ista fieri sentiamus. Verbi gratia: Cùm sentit gratiam, agnoscit præsentiam: cum non absentiam quærit, & rursum præsentiam quærit. Verbo abeunte, una interim & cōtinua animæ uox, continuum desiderium eius. Ideò subtraxit se, ut auidius reuocaretur, teneretur fortius. Præteriens teneri uult, abiēs reuocari. O modicū, non modicum, ô modicum longū. Pie Domine, modicū dicis, quod non uidemus te. Saluum sit uerbum Domini mei, lōgum est multum ualde nimis. Veruntamen utrunque uerum & modicum meritis, & nō modicum uotis. Quomodo non tardabit, si morā fecerit, nisi quo ad meritū? Plusquā satis est, nō est tamē satis ad desideriū. Prodat sanè ut prosim: & si profeceritis uos, meā insipientiā cōsolabor. Fateor & mihi aduētasse uerbū in insipiētia: dico pluries, & interdū potui sentire. Introitum ego sentire nūquā, sed ne exitū qdē. An fortè nec introiuit, nec de foris uenit, porrò nec de intra me uenit, quoniā bonum est, & scio quia non est in me bonum? ad Rom.7. Si aspexi foras, exterius comperi illud esse. Si intus, etiā ipsum interius erat. Et cognoui uerum esse quod legeram: quia in ipso uiuimus, mouemur, & sumus. Act.17. Tātū ex motu cordis intellexi præsentiā eius. Cœpit eū euellere & destruere, ædificare, & plātare, rigare arida, tenebrosa illuminare, clausa reserare, frigida inflammare, & hoc mihi signū ascensiōis eius. Tristis necesse sit anima mea, donec iterū reuertatur, & recalescat cor meum. Diuina bonitas lumē suum secūdum beneplacitum suum uiris contemplatiuis ostēdit. Iob 36. In manibus abscondit lucem, & præcepit ei ut rursus adueniat. Annūtiat de ea amico suo quòd possessio eius sit, & ad eā possit ascēdere. Ascēsus contemplantium Dei uirtute fit. Eiusdē 39. Nūquid ad prę ceptum tuū eleuabitur aquila? Glos. Hoc loco nomine aquilæ, subtilis sanctorum intelligētia, & subtilis eorum contemplatio

figur

figuratur. Aquila enim acutè uidet, & altè uolat. In Psalm. Super excelsa statuit me. Esa. 58. Sustollam te super altitudinē nubiū, & cibabo te hæreditate Iacob patris tui. Deus dux & doctor est contemplantium. Prou. 30. Tria sunt mihi difficilia, & quartum penitus ignoro. Viam aquilæ in cælo. Quæ dicta sunt præparatiua ad diuinorum cōtemplationem, tangit Bernard. his uerbis: Quæ oculos mentis emundant, ut ad lumē uerū subleuari posśint, hæc sunt: Secularis curæ abscisio, carnis afflictio, cordis contritio, frequens & pura delicti cōfessio, & lauacrū fletus. Et cùm foris missa fuerit omnis immunditia, sursum eos attollūt meditatio admirabilis essentiæ Dei, & castæ ueritatis inspectio, oratio munda & ualida, iubilus laudis & desiderium ardens in Deum.

¶ De octo gradibus secundum Bernardum, quibus uiri contēplatiui ascēdunt.

ITEM Bernard distinguit VIII. gradus, quibus uiri contēplatiui ascendūt, loquēs fratribus de mōte Dei. ¶ Primus est, perfecta obedientia. ¶ Secūdus est, corpus suum in seruitutē redigere. ¶ Tertius est, usu boni cōsuetudinem uertisse in dilectionem. ¶ Quartus est, intelligere quæ in doctrina fidei apponuntur ei. ¶ Quintus est, talia præparare, qualia apponuntur. ¶ Sextus est, cùm in affectū mētis transit iudiciū rationis. ¶ Septimus est, reuelata facie speculari gloriā Dei. ¶ Octauus est, trāsformari à claritate in claritatē, quasi à Domini spiritu.

¶ De septem gradibus secundum Aug.

AVGVSTINVS uerò VII. gradus tangit in libro de Quātitate animę, in quorum ultimo ponit contemplationem. ¶ Ad primū gradū ptinēt operatiōes homini cū arbustis cōmunes, ut quòd anima præsentia sua corpus uiuificat, colligit in unū, & in uno tenet, defluere & contabescere nō sinit, alimēta p mēbra distribuit, cōgruētiā corporis & modū seruat, & nō tātū in pulchritudine, sed etiā in crescēdo & gignēdo. ¶ Ad secūdū gradū pertinent operatiōes cōmunes homini & brutis, ut sentire & moueri. ¶ Ad tertium gradū pertinēt operatiōes ppriæ hominis, cōmunes tamen bonis & malis: ut agros colere, urbes cōstruere, & loq futura ex præsentibus cōiicere. ¶ In quarto gradu omnis bonitas incipit, & oīs uera laudatio, ad hūc gradū ptinēt opera uirtutū. In hoc gradu anima se nō solū suo corpori, sed etiā uniuerso corpori audet præponere, & bona eius sua nō putare, atq; potētiæ pulchritudiniq; suę cōparata cōtēnere, & à sordidis se abstrahit, totámque emaculat. & hæc pertinere uidētur ad uirtutē tēperātiæ. Itē

robor

roborat se aduersus omnia quæ à proposito & sentẽtia mouere moliũtur: hoc ad fortitudinem. Item societatem hummanã magnipẽdit: nihil uult alteri quod sibi nolit accidere. hoc est ad iustitiam. Sequitur authoritatẽ & pręcepta sapientium, & per hoc sibi loqui Deum credit. hoc ad prudentiã. In hoc præclaro actu animæ inest adhuc labor, & cõtra huius mũdi molestias atque blanditias magnus conflictus. ¶ Ad quintum gradum pertinet ut anima ab omni labe libera maculisque lota in hoc statu se teneat. Aliud enim est efficere, aliud tenere puritatem, ut ait Augu. alia prorsus actio quæ se inquinata reintegrat, & alia quæ non patitur rursum inquinari. Tũc ingẽti quadã & incredibili fiducia pergit in Deũ, id est, in ipsam cõtemplationem ueritatis, & illud propter quod tãtum laboratum est altissimum & secretissimum præmium. ¶ Sextus ergo erit iste actionis gradus. Aliud enim est mundari ipsum oculum animæ, ne frustrà & temerè aspiciat, aliud ipsum custodire & firmare sanitatẽ, aliud iam serenũ atque rectũ aspectũ in illud quod est uidendum dirigere. Qđ ꝗ prius uolũt facere, quàm mundati & sanati fuerint, luce reuerberantur ueritatis. ¶ Septimus & ultim⁹ animæ gradus, est uisio & cõtemplatio ueritatis: neque est iam gradus, sed quędã mansio. Primus actus dicatur animatio. Secũdus, sensus. Tertius, ars. Quartus, uirt⁹. Quintus, trãquillitas. Sextus, ingressio. Septimus, cõtemplatio. ¶ Et notãdum quòd ad Dei cõtemplationẽ nõ admittitur homo nisi innouatus, unde de ascẽsu contemplatiõis uerum est illud Ioan. 3. Nemo ascẽdit in cælum, nisi qui de cælo descendit. Vnde cautè locutus est Apost. 2 Cor. 12. Scio, inquit, hominẽ in Christo &c. raptum huiusmodi usq; ad tertiũ cælũ. Non raptus fuisset, nisi in Christo, id est, in Christi conformitate fuisset.

¶ *De triplici specie uisionis.*

ET distinguuntur ibi in glo. tres species uisiõis, scilicet corporalis, imaginaria, & intellectualis. Corporalis est, cùm quędã corporaliter uidẽtur Dei munere, quę alii uidere nequeunt, ut Balthasar uidit manũ scribẽtẽ in pariete. Dan. 5. Imaginaria est, qñ aliqs in extasi uel in somno uidet nõ corpora, sed imagines rerũ Dei reuelatione, ut Petrus uidit discũ. Act. 10. Visus intellectualis est, quãdo nec corpora, nec imagines eorũ uidentur: sed in corporeis substantiis intuitus mẽtis mira Dei potẽtia figit. Talis fuit uisio Pauli. Et uidetur secũdũ Aug. ꝙ ipse uiderit Deũ facie ad faciẽ. Aug. Cur nõ credamus ꝙ tãto Apostolo doctori gẽtiũ rapto usq; ad excelletissimã uisionẽ, uoluit De⁹ demonstrare uitam in qua post hanc uidendus est in æternũ? Et

secund

secūdum hoc illud Exo. 33. Non uidebit me homo, & uiuet: exponēdum erit de homine humano modo uiuente, secundum illud Aug. in lib. de Trinit. Videri, inquit, diuinitas humano uisu nullo modo potest, sed eo uisu uidetur quo iam qui uidēt, nō homines, sed ultra homines sunt. Et super Exod. 33. dicit gl. Greg. in hac carne uiuētibus inæstimabili uirtute crescentibus cōtemplationis acumine, potest æterna Dei claritas uideri: non tamē uidebit homo, & uiuet: quia qui sapientiā quæ Deus est, uidet, huic uitæ funditus moritur, ut Dei amore teneatur: qui raptus est, sensu nō utitur. Vnde narrat August. de quodam sacerdote, qui quando audiebat aliquod delectabile, præ gaudio statim quasi mortuus erat, & appositū ignem corpori non sentiebat. Itē Bern. ad fratres de Monte Dei, loquēs de uerbo illo Iob 36. Abscondi lucē in manibus, uidetur dicere ꝙ Deus in contemplatione uideatur sicut ipse est. Electo, inquit, & dilecto Dei uicissim lumē uultus Dei ostenditur, sicut lumē clausum in manibus, patet & latet ad arbitriū tenētis, ut per hoc quòd quasi in transcursu, uel in puncto uidere permittitur, inardescat animus ad plenā possessionē luminis æterni, & hæreditatem plenæ uisionis Dei. Cui ut innotescat aliquatenus id quod ei deest, nonnunquā quasi pertransiens gratia perstringit sensum amātis, & eripit eum sibi, & rapit in diē qui est à multitudine rerum ad gaudia cælestia. & pro modulo suo ad momētū & punctum idipsum ostēdens ei uidendum sicuti est. Interim etiā ipsum efficit in idipsum, ut sit suo modo sicuti illud est: ubi cùm didicerit quid sit inter mundū & immundū, redditur sibi, & remittitur ad mūdandū cor ad uisionē, ad aptandum animā ad similitudinē, ut si aliquando rursum admittatur, sit purior ad uidendū, & stabilior ad fruendū. Nunquā enim melius deprehēdit modus humanæ imperfectionis, quàm in lumine uultus Dei, in speculo diuinæ uisionis. Idem in eadem epistola: Deus semper quæritur, ut dulcius inueniatur: dulcissimē inuenitur, ut diligentius quæratur. Hoc ergo ineffabile cùm nō nisi ineffabiliter uideatur, qui uult uidere, cor mūdet. & subditur: Hæc est facies Dei quam nemo potest uidere, & uiuere mundo. Item Aug. in li. Soliloquior. Quādo fueris talis, ut nihil prorsus terrenorum te delectet, mihi crede, eodem momento, eodem puncto temporis uidebis quod cupis. Quædam ad contemplationem utilia, require in tractatu Spei. cap. de rebus sperandis.

De dono intellectus, PARS XI.

NOtandum quòd donū intellectus secundum quosdam, dicitur gratia intelligendi salubres significationes signorū naturalium, uel positiuorū. Ad

quod facit quod dicit Dominus discipulis, Matt.10. quærentibus ut edisseret eis parabolã. Adhuc, inquit, & uos sine intellectu estis. Credebant mysticum quod erat propriè dictũ. Vnde non habebant notitiã circa mysteria parabolarũ. Item eiusdem 15. Cùm discipuli ad literam intelligerẽt illud quod dominus dixerat eis, Cauete à fermento Pharisæorũ: reprehendit eos dominus, dicẽs: Nondũ intelligitis, &c. Item ad idem facit quod legitur Dan.10. In uisione opus est intelligentia. Item in Psalm. Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. Equus & mulus à foris manent in rebus sensibilibus exteriora solum uidentes, interiora non agnoscẽtes. Ad idem facit quod dicit Grego. super illud Iob 1. Filii eius faciebãt conuiuia, &c. Intellectus, inquit, in die suo pascit, dum de auditis cor illustrat. Itẽ super illud Iob 1. Ventus uehemẽs irruit à regione deserti. Spiritus mẽtẽ instruit contra hebetudinem. Intellectu animus hebes est, quo rebus hæret, à foris non ingrediens, ad significata earũ: quam hebetudinẽ donũ intellectus expellit. Vnde dicitur intellectus, quasi interna lectio. Hoc donũ nõ habuerũt Philosophi, qui uisibilia huius mundi non acceperũt ut signa, sed quasi materialiter, qui arguuntur. Sap.13. Si enim tantum potuerunt scire, ut possent æstimare seculum, quomodo huius dominum facilius non inuenerunt? Ipsi similes fuerunt pueris qui in libris pulchris & deauratis literarũ pulchritudinem mirãtur, de his quæ scriptura significat non curantes. Aug. in lib. de lib. arbit. Admirator creaturarũ, & eis inhærens, nõ admirans artificẽ, similis est homini qui syllabas decenter ornatas miratur, & in eis adhæret relicto sentẽtiæ principatu. Signa naturalia sunt omnes creaturæ. Omnes enim nobis loquuntur Dei laudem, & nostrã eruditionem. Deus enim effudit sapientiam super omnia opera sua. Eccl.1. Iob 12. Nimirũ interroga iumenta, & docebunt te: & uolatilia cæli, & indicabunt tibi. Loquere terræ, & respõdebit tibi, & narrabunt *ea pisces* maris. Salomon sap*ientiã quæsi*uit tam in herbis, quàm in arboribus, etiã in animalibus. Disputauit enim ab hysopo usque ad cedrũ, & de omnibus generibus animaliũ, per singula prẹponens parabolam. Et Aristoteles interrogatus à quo tot & tanta didicisset: Respondit, A rebus quæ mentiri non norunt. Aug. in lib. de lib. arbit. Quocũque te uertis, ueritas uestigiis quibusdam quæ operibus suis impresisit, loquitur tibi, & te in exteriora relabẽtẽ ipsis exteriorũ formis intus reuocat. Sap.13. A magnitudine speciei & creaturæ cognoscibiliter potest creator earũ uideri. ad Rom.1. Inuisibilia Dei, à creatura mũdi per ea quæ facta

sunt,

sunt, intellecta cõspiciuntur. Ad donũ intellectus secũdum hanc acceptionẽ pertinent parabolæ Euãgelicæ, & alia mystica, quæ in scriptura inueniũtur. Bernard. in Sermonibus, loquens de apparitionibus Christi post resurrectionẽ: In spiritu intellectus aperuit eis sensum, ut intelligerent scripturas. Vnde secundũ hoc illud quod dicit Augu. in lib. de doct. Christ. quòd cognitio sacræ scripturæ pertinet ad donũ sciẽtiæ: non est intelligendũ uniuersaliter, sed solum de illa parte scripturæ, quæ de miseria humana loquitur. Signa positiua sunt, ut quæ sub ueteri lege, uel noua sunt instituta. Ad donũ igitur intellectus pertinet intelligere ea quæ creaturæ nobis naturaliter significant: quæ significatio maximè est ratione similitudinis. Et secundũ hoc creaturæ sunt quasi libri naturales. Sed uelut libri factitii in quibus per donũ intellectus legimus quæ ad nostrã salutẽ pertinẽt, sunt ut formæ ecclesiarũ, & situs, & ornatus. Item habitus personarũ ecclesiasticarum: & ornatus earũ in suis mysteriis. De diuersis libris in quibus homo legere debet, Require in Sermonibus epistolarũ de uerbo illo, Quæcunque scripta sunt, ad nostrã doctrinã scripta sunt. ¶ Secundum aliquos uerò donum intellectus dicitur lumẽ quo inuisibilia cognoscũtur. Ad quod uidetur facere quod legitur in 5. lib. Bern. de cõsideratione, ubi ipse distinguit inter intellectum, fidẽ, & opinionẽ, unumquodque eorũ describẽs. Fides, inquit, est uolũtaria quædam & certa prælibatio, nedũ propalatæ ueritatis. Intellectus est, rei cuiuscunque inuisibilis certa & manifesta notitia. Opinio est, quasi pro uero habere aliquid quod falsum esse nescias. In eodem: Intellectus rationi innititur, fides authoritati, opinio sola uerisimilitudine se tuetur. Idẽ Aug. in lib. de Vtilitate credẽdi: Quod credimus, debemus authoritati: quod intelligimus, rationi: quod erramus, opinioni. Item Aug. in quodã sermone de Timore: Sextus, inquit, gradus est intellectus, ubi ab omni falsitate carnalis uanitatis corda mũdantur, ut pura intẽtio dirigatur in finẽ: propterea & sexto loco dicitur, Beati mundo corde.

De dono sapientiæ. PARS XII.

Sapientia quãdoque largè sumitur, scilicet pro sapida scientia, secundũ illud Eccle. 6. Sapientia doctrinæ secundũ nomẽ eius, sapidam scientiã habet, cui res quas agnoscit sapiunt ut debent: quãdo scilicet mala culpæ sunt ei amara, bona temporalia uilia, spiritualia chara. Bernard. in sermonibus: Inuenisti planè sapientiã, si prioris uitæ peccata defleas, si huius seculi desiderabilia paruipẽdas, si æternã beatitudinẽ toto desiderio cõcupiscas. Inuenisti sapiẽtiã, si tibi horum singula sapiunt prout sunt.

Quandoque ſapiẽtia ſtrictè ſumitur pro cognitione æternorũ, ſecũdũ illud Auguſtini in lib. de Trinitate: Hæc eſt, inquit, ſapientiæ & ſcientiæ recta diſtinctio, ut ad ſapientiam pertineat æternarũ rerũ cognitio intellectualis, ad ſcientiã uerò temporalium rerũ cognitio rationalis. Et ſecũdum hanc acceptionem ſapientia nõ eſt omnino diuerſa à dono intellectus. Strictius etiã ſumitur ſapientia pro cognitione ſuauitatis diuinæ per experientiam habita, & ſic à dono intellectus eſt diuerſa. Et differt à dono intellectus in hoc, quòd ſapientia tantũ ueritati æternæ contemplandæ intendit. Intelligentia uerò non modo de æternis eſt, ſed etiã de rebus inuiſibilibus & ſpiritualibus temporaliter exortis. Iſidor. in lib. differentiarum: Sapientia tantummodo æterna cõtẽplatur. ¶ Item intellectu intelligibilia capimus tantũ. Sapiẽtia uerò non modo capimus ſuperiora, ſed etiã incognitis delectamur. Donũ ſapientiæ habebat Auguſtinus, dicens, lib. 10. Confeſ. Aliquando, inquit, intromittis me in affectũ multum inuſitatũ introrſum neſcio quam dulcedinem, quæ ſi perficiatur in me, neſcio quid erit, quod uita iſta non erit. Sed recido in hæc ærumnoſis ponderibus, & reſorbeor ſolitis, & teneor, & multũ fleo. Sed multũ teneor quantum conſuetudinis ſarcina digna eſt. Hic eſſe ualeo, nec uolo: illic uolo, nec ualeo, miſer utrobique. Quaſi per auditũ cognitionem habet ſuauitatis diuinæ qui credit illi uerbo, Eccl. 24. Spiritus meus ſuper mel dulcis. Vel illi, Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ domine. Cognitio quæ habetur per donum intellectus, eſt quaſi cognitio per uiſum: cognitio uerò quæ habetur per donum ſapientiæ, eſt quaſi cognitio per guſtũ. In Pſal. Guſtate, & uidete quoniã ſuauis eſt dominus. Donum ſapientiæ tranquillat mentem, & reficit. Grego. Ab intellectu aſcenditur ad ſapientiam, ut hoc quod acutè intellectus inuenit, ſapiẽtia maturè diſponat. Gl. ſuper Matth. 5. In ſeptimo eſt ſapientia: id eſt, contẽplatio ueritatis pacificans totũ hominem. Auguſtinus in ſermone de Timore: Cum in finẽ peruentum fuerit, iam requieſcitur. Et quis finis, niſi Chriſtus qui eſt finis legis ad iuſtitiam? Et ſapientia Dei quis, niſi Chriſtus? Propter hoc ſicut ſeptimo poſita eſt ſapiẽtia, ſic ſeptimo ponitur, Beati pacifici. De ſapiẽtia dicit Gregorius ſuper Iob 1: Sapientia in die ſua paſcit, dum de æternorum ſpe & certitudine mentem reficit.

QVINTAE *partis principalis de* Beatitudinibus *Tractatus.*

De dicendorum ordine in iſto tractatu. Et *de deſcriptione* Beati*tudinis.* PARS I.

VLTIMO dicendũ est de Beatitudinibus, de quibus habetur Matth.5. De illis uerò hoc modo dicetur. Primò ostendetur quid sit beatitudo prout hic sumitur. Secundò tangentur quædam attendenda & admiranda circa doctrinã illam Saluatoris, in qua gratiæ illæ quæ dicuntur beatitudines, nobis commẽdantur. Tertiò de singulis agetur per ordinẽ. ¶ Circa primum notandũ quòd beatitudo prout hic sumitur, sic potest describi: Beatitudo est gratia nõ cuicunque, sed uerè sapienti nota, faciẽs ad suauitatẽ cõscientiæ, propinqua gloriæ. Et uidetur posse sumi hæc descriptiò ex eo quod dicit Ambro. in lib. de Offic. Dico, inquit, beatam uitam consistere in altitudine sapientiæ, suauitate cõscientiæ, uirtutis sublimitate. Quod dictum est, Beatitudo est gratia non cuicunque, sed uerè sapienti nota: sumi potest ex eo quod dicit beatã uitã consistere in altitudine sapientiæ. Ad eos qui habent profundam sapientiam pertinet cognoscere quòd paupertas hominẽ beatum efficiat: & sic de cæteris gratiis quas dominus cõmendat. Bernard. in sermonibus: Quid tam absconditũ quàm paupertatẽ esse beatam? Matth.11. Abscondisti hæc à sapientibus & prudẽtibus. A sapientibus, inquam, huius mundi. Quod dictũ est, Faciens ad suauitatẽ consciẽtiæ: sumi potest ex eo quod Ambr. dicit, in suauitate conscientiæ beatam uitã consistere. Paupertas, & cæteræ gratiæ quas Deus cõmendat, uidentur habere miseriam uel antecedentẽ uel cõcomitantẽ, uel esse ipsa miseria: tamen secundũ ueritatem, ad suauitatem seu tranquillitatem conscientiæ faciunt. Quod dictũ est, Propinqua gloriæ: potest sumi ex hoc quod Ambr. dicit, uirtutis sublimitate. Virtus sublimis, est uirtus perfecta: uirtus perfecta est uirtus propinqua fini suo, siue gratia propinqua gloriæ. Beatitudo, prout hic sumitur, est beatitudo uiæ, & ideò est beatitudo semiplena: Plena enim beatitudo erit patriæ, quam notificat Aug. in Ench. dicens: Ille beatus est, qui omnia quæ uult habet: nec aliquid uult quod non decet. In eo in quo sunt gratiæ illæ quas dominus cõmendat, iam est impletum illud, Non aliquid uult quod non decet. Illud uerò, Omnia quæ uult habet, quãtum ad bona transitoria uidetur esse impletũ, quũ ipse ea contemnat, & amplius etiam de illis habeat quàm uelit: quantũ uerò ad uera bona quæ sunt futura, non est hoc in eo impletũ: quodammodo tamẽ habet ea, scilicet in spe, etsi non in re. Ferè etiam habet ea in re propinquitate uel facilitate perueniendi ad ea. Vnde & pauperum spiritu, & eorũ qui persecutionẽ patiuntur propter

iustitiam, dicit dominus iam esse regnum cælorum.

De quinque attendendis & admirandis circa doctrinam illam quæ est compendium nouæ legis.

PARS II.

Circa secundum notandum quòd quinque sunt attendenda & admirãda circa dictam doctrinam, quæ compẽdium est nouę legis. Explanatio uerò eius subditur in aliis quæ dicit dominus in illo sermone, sicut patet ex Glossa. Vnde super illud, Ascendit in montẽ, dicit Glo. In hoc monte nouũ testamentũ in cordibus filiorũ scribit, incipiẽs à beatitudine, qui in mõte Sinai uetus testamentum in lapidibus seruis dedit, incipiens à timore. Et alia Gloss. dicit, Sicut Moyses decẽ præcepta proponẽs postea per partes explicat: sic Christus quasi uirtutũ genera octo beatitudines proponit, ex quibus pendent quæ in mõte dixit. ¶ Primũ attendendũ & admirandũ circa doctrinam illam est legislatoris benignitas. Secundum, in eiusdem authoritas. Tertiũ, doctrinæ sublimitas. Quartum, sententiarum extraneitas. Quintũ, doctrinæ integritas. ¶ Benignitas legislatoris in hoc apparet, quòd ipse nec præcipit, nec prohibet, nec comminatur, sed dulcedine mercedis temperat difficultatẽ laboris. Vnde lex eius bene potest intelligi illa lex clementiæ, de qua dicit Salomon in fine Prouer. loquẽs de sapiente muliere: Os suum aperuit sapiẽtiæ, & lex clementiæ in lingua eius. Verè non est similis illi in legislatoribus. Iob 36. Non sunt similes ei qui multitudine pręceptorũ & prohibitionũ subditis suis obstruunt uiam paradisi, & comminationes multas eis facientes non dant locũ timori Altissimi. Authoritas legislatoris maxima est. Ipse enim iudex est, qui hanc legẽ dat. Ideò magna securitas est his qui eam obseruãt. Iob 31. Quis mihi tribuat auditorem, ut desiderium meum audiat omnipotens, & librũ scribat ipse qui iudicat, ut in humero meo portem illũ? In humero portare, est secundum Greg. scripturã operatione perficere. Ad doctrinam istã pertinet illud Eccles. 24. Ego ex ore Altissimi prodii. Si uestes quæ tetigerunt Saluatorem pro reliquiis habentur, quare uerba quę processerũt de ore eius pro reliquiis non habentur? Nullum uerborum illorum negligẽdum esset. In Psalm. Folium eius non defluet. Diligenter essent audienda uerba illa, & memoriæ infigenda. Eccles. 8. Ego os regis obseruo. Credendum est, quòd uerba ipsius magnæ sint uirtutis. Illi enim specialiter dicitur in Psal. Diffusa est gratia in labiis tuis. Et Luc. 4. Mirabãtur omnes in uerbis gratiæ, quæ procedebant de ore illius. & Cant. 5. Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est. ¶ Sublimitatem doctrinæ Christus ostẽdere uo-

luit in hoc, quòd doctrinā illam in monte tradidit. Vnde gloss. super illud, Ascendit in montem. Altiorem, inquit, docturus iustitiam, quàm illam quę est Scribarum & Pharisęorum. Item alia gloss. Ascendit in montem, ut altiora uirtutum culmina doceret. Proposuit dominus in monte illo abscondita cælestis ethicæ. Vnde impletum fuit illud, Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi. Matth. 13. Et est sumptum de Psalm. Ibi tradidit regulas uiuēdi quæ ad regimen totius mundi sufficerent, si secundum eas regere se uellet. Ibi tradidit principia moralis philosophię, quibus ueritas uitę demonstratur & æterna felicitas non tam infertur quàm confertur. Ibi sol intelligētię uelut octo radios ex se emisit ad ecclesiæ illuminationem. Ibi fons sapientiæ, uerbum scilicet Dei in excelsis. Ecclesiast. 1. Nouum testamentum uelut quendam fluuium paradisi emisit: ut tangitur in Glos. Hic est torrens ille, de quo Ezechie. 47. Viuent omnia ad quæ uenerit torrēs. Ad hunc fluuium pertinet illud Ecclesia. 24. Ego quasi fluuius Dorix, & quasi aquę ductus exiui de paradiso. Dorix interpretatur medicamentū generationis. Os illud cuius apertionem Matthæus commemorat, ueræ uena uitæ fuit. Prouerbior. 10. Vena uitæ os iusti. Lex uetus promittebat suis obseruatoribus benedictionem temporalis prosperitatis, & transgressoribus comminabatur maledictionem temporalis aduersitatis. Deut. 28. Sed lex noua obseruatores suos beatos prædicat. Magis enim Deo assimilat, quàm illa. Quanto uerò aliquis Deo similior est, tanto in maiori tranquillitate est. Vnde super illud Ierem. 17. Ego autem non sum turbatus, te pastorem sequens, dicit Glos. Quanto magis Christum sequeris, tanto minus turbaris. In doctrina illa erexit nobis Christus scalam mirabilē, cuius utraq; extremitas tangit cælum. In commendatione enim primę beatitudinis & ultimæ dicitur, Quoniam ipsorum est regnum cælorum. Quomodo regnū cælorum sit pauperū spiritu, & quomodo eorum qui persecutionē patiuntur propter iustitiam, dicetur, quum de illis beatitudinibus specialiter agetur. ¶ Sententię illius doctrinę ualde extraneę sunt à sententiis sapientiæ mundanę, quę miseros iudicat, quos illa doctrina beatificat. Sunt enim octo illa uerba quasi octo positiones ipsius ducis philosophiæ. Positiones, inquam, extraneissimæ, sed tamen uerissimę. Causa quare sapientia Dei adeò extraneū iudicium habeat à iudicio mundanę sapientię, hęc est: quia lumen sapiētię diuinę magis est sufficiens ad uisionem eorū quæ sunt propè, & eorum quę sunt longè. Attingit enim à fine usq; ad finem.

Sap.8. Lumen uerò mundanæ sapientiæ modicum est, non sufficiens nisi ad uisionem præsentium. Sapientia mundana superficialiter solũ res aspicit: sapientia uerò Dei interiora penetrat, ideò suauitatem inuenit, quam non inuenit sapientia mundi. Si mia si loqui posset, nucem amarã diceret propter corticis amaritudinem. Qui uerò nucem frãgit, & ad nucleum peruenit, dulcedinem in nuce inuenit. Doctrina illa integra est quantum ad principia moralis sapientiæ. Licet anima multas conditiones in rebus attendat, tamẽ specialiter ipsa sapiens iudicatur secundum conditiones quæ sunt bonitas & malitia. Anima enim sapiẽs est, si bona & mala sapiunt ei ut debent. Bern. in sermonibus: Inuenisti sapientiam, si tibi horum singula sapiunt prout sunt. Perfectè ergo principia moralis doctrinę tradi uidentur in illis octo uerbis, in quibus anima ad bonũ & ad malum perfectè ordinatur. Ad bonum ordinatè se habet, si modica bona modicum diligat, si uera bona esuriat & sitiat, & si eis ita adhæreat, ut nulla pœna ab eis separari ualeat. Ad primũ pertinet illud, Beati pauperes spiritu, &c. Ad secũdum illud, Beati qui esuriunt, &c. Ad tertium, Beati qui persequutionẽ, &c. ¶ Ad bonum quis ordinatè se habet, si nulli malum inferat, si sibi illatum uel gratis assumptum æquanimiter ferat, si alii illatum pro posse auferat, si studiose cauet ut nec inquinetur malo culpæ, nec perturbetur malo pœnæ. Ad primum pertinet illud, Beati mites. Ad secundum illud, Beati qui lugent. Ad tertium illud, Beati misericordes. Ad quartum illud, Beati mũdo corde. Ad quintum illud, Beati pacifici. Secundum Gloss. in septem primis est, perfectio: in octaua, perfectionis ostensio. Ad perfectionem duo pertinent, scilicet purgari à noxiis, & impleri bonis. Purgari uerò à noxiis, est prius naturaliter. Augustin. Bono implendus es, funde malum: paupertas spiritus, & mansuetudo fundunt malum. Paupertas spiritus fundit mala illa quę ueniunt *nobis à bonis* quæ intra nos *sunt*, *scilicet* solicitudinem seculi & amorẽ. Mansuetudo uero fundit mala illa quæ ueniunt nobis ab his quæ contra nos sunt. Expellit enim perturbationes quas in nobis faciunt aduersa. ¶ Quinque uerò beatitudines seqũẽtes pertinent ad repletionem boni. Duplex est enim bonum præter bonum delectabile: scilicet bonum expediens, ut est medicina, uel incisio propter salutem corporis facta, & bonum simpliciter. Ad bonum expediens pertinet illud, Beati qui lugent. Qui enim habet gratiam lugendi, renuit consolari eligens hic salubriter cruciari ut posit sanari in futuro, & posit ueraciter delectari. Ad bonum simpliciter pertinent

quatuor

quatuor sequentes beatitudines. Duæ primæ ad actiuam, & duæ aliæ ad contemplatiuam. Illud, Beati qui esuriunt, &c. pertinet ad bonum ad quod tenemur. Illud, Beati misericordes, ad bonum ad quod non tenemur. Aliarum duarum quæ pertinent ad contemplatiuam, prior pertinet ad intellectum, posterior ad affectum. Item prima septem beatitudinum quæ pertinent ad perfectionem animæ, expedit uim concupiscibilem, scilicet paupertas spiritus: mansuetudo uero expedit uim irascibilem. Vis uerò rationabilis postquam cor expeditum est, ab amore mundi per paupertatem spiritus, & perturbationibus iræ per mansuetudinem, uacare potest & uidere statum in quo homo est. Quam uisionem sequitur luctus: quia qui apponit scientiam, apponit & dolorem. Ecclesiast. 1. Luctus uerò purgat mentem, reliquias infirmitatis expellens, & infectionẽ palati spiritualis quæ erat de febre iniquitatis remouens. Ideò post luctum bene sequitur esuries iustitiæ: sicut homo perfectè purgatus & sanitati corporali restitutus esurire solet. ¶ Et notandum, quòd non tam citò animus perfectè sanatur, quàm citò peccatum ei remittitur. Vnde Augustinus 14. libro de Trinitate: Sicut aliud est febrem, aliud infirmitatem febre factam curare. Item aliud est telum de corpore demere, aliud uulnus eo factum secunda curatione sanare: Ita aliud est causam afferre languoris, quod per indulgentiam fit omnium peccatorum: aliud ipsum languorem curare, quòd paulatim proficiendo fit in renouatione huius imaginis. Primum facit Deus per se & secum: secundum facit Deus per hominem, & cum homine. Ideò dicitur in Psalm. Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, & sanat omnes infirmitates tuas. Sanare infirmitates numeratur quasi diuersum cum eo quod est propitiari iniquitatibus: quia uerò esuriens & sitiens iustitiã, ex fragilitate quandoq; cadit, saltem uenialiter. Septies enim cadet iustus. Prou. 24. necessaria sunt homini opera misericordiæ quibus homo se abluat. Luc. 11. Veruntamẽ quod superest, date eleemosynã, & omnia munda sunt uobis. ¶ Sexto uerò loco rectè ponitur munditia cordis præparans ad Dei uisionem, cùm omnia præcedẽtia uel indicatiua sint, uel effectiua mũditię, esuries & sitis eã indicant, cætera eam efficiunt. Visionem uerò Dei sequitur gustatio diuinę suauitatis: qua degustata animus amore & desiderio eius capitur, & propter hoc auertit se & abrũpit ab aliis, ut Deo totaliter uacet. Gustato enim spiritu, ut ait Aug. desipit omnis caro, unde talis studet paci faciendæ & conseruandæ in se, sciens quòd in pace factus est locus eius. Ideo septi-

 mo

mo loco rectè ponitur illud, Beati pacifici. Tres primæ faciunt ad hoc ut uetus homo exuatur: quatuor sequẽtes ad hoc ut nouus homo induatur. Ad quod monemur Ephes. 4. Deponite uos secundum pristinam conuersationem ueterem hominem qui corrumpitur secundum desideria erroris, & induite nouum hominem qui secundum Deum creatus est. Et ad Colos. 4. Expoliantes uos ueterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum hominem, &c. Ideo septimo loco rectè dicitur, Quoniã filii Dei uocabuntur. Filius Dei est homo nouus. Filius Adam homo uetus. Bern. in sermo. inter dictas septẽ beatitudines sic distinguit: Attẽde, inquit, quemadmodũ in tribus prioribus sibiipsi reconciliatur anima: in duobus, quæ sequũtur proximo: in sexto, Deo: in septimo, alios reconciliat, tanquam receptus in gratiã domini & felici familiaritate donatus. Nam paupertate, mansuetudine, fletu, renouatur in anima similitudo quędã & imago ęternitatis omnia tempora complectentis, dũ paupertate futura meretur, mansuetudine sibi præsentia uendicat. Hoc uidetur dici propter hoc, quòd mãsuetus sibi dominatur, cum homini immansueto potius dominetur ira. Et subdit Bern. Luctus pœnitentiæ præterita quoq; recuperat, sicut scriptum est: Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Porrò iustitia & misericordia perfectè proximo cohæremus, dum quicquid nolumus nobis fieri, aliis nõ facimus per iustitiã, & quęcunq; uolumus ut faciant nobis homines, & nos faciamus illis per misericordiã. Iam reconciliati nobis, reconciliati etiam proximo fiducialiter per munditiã cordis, reconciliamur Deo. Beati uerò qui de sua reconciliatione non ingrati & pro fratribus suis piè soliciti, eos quantum prævalent, & sibi & Deo reconciliare laborant.

De paupertate spiritus, & eius descriptione: quare etiam pauperes spiritu sint beati, & regnum cælorum sit ipsorum, ac cui dono paupertas spiritus adaptetur. PARS. III.

Consequenter dicendum est de singulis beatitudinibus. Et primo de paupertate. De qua hoc modo dicetur. Primò ostendetur quid dicatur paupertas spiritus. Secundò quomodo pauperes spiritu sint beati. Tertiò, quomodo regnum cælorum sit pauperum spiritu. Quartò, cui dono paupertas spiritus adaptetur. Quintò, agetur specialiter de his in quibus paupertas spiritus consistit. ¶ Circa primum notandum, quòd Bernard. in sermonib. uocat paupertatem spiritus uoluntariam paupertatem, quæ est cum spirituali intentione, sic dicens, Diligenter attende, quòd non simpliciter pauperes nominat, propter plebeios

pauperes, necessitate miserabili, non uoluntate laudabili. Spero equidem profuturam eis apud diuinæ bonitatis misericordiam hanc ipsam afflictionis suę miseriam. Scio tamen hoc in loco Dominum non de huiusmodi fuisse locutum, sed de his qui possunt dicere cum propheta: Voluntariè sacrificabo tibi. Attamen nec uoluntaria quidem paupertas omnis laudem habet apud Deum. Nam & philosophi sua omnia reliquisse dicuntur, ut expediti mundialibus curis studio uanitatis possent uacare liberius, & nolebant sensu abundare in sensu suo. Hos discernit quod dictum est, Spiritu, id est, spirituali uoluntate. Beati uerò pauperes spiritu: spirituali scilicet intentione, desiderio spirituali propter solum beneplacitum Dei & animarum salutem. Super illud uerò Matt. 5. Beati pauperes: quædam interlinear. dicit. Voluntate: alia interlin. dicit, Pauper spiritu est humilis corde. Gloss. uerò hæc duo coniungit, dicens, Paupertatis deuotio habet duas partes, rerum abdicationem, & spiritus contritionē. ¶ Si quis tamen diligenter attendat, paupertas spiritus uideri poterit consistere in tribus, secundum tres uires animæ: scilicet in humilitate secundum uim rationabilem, ut sumamus humilitatem pro illa humilitate, de qua Bernardus: Est humilitas, quam in nobis ueritas parit. Item in libro de decem gradibus humilitatis: Humilitas est uirtus, qua homo uerissima sui cognitione sibiipsi uilescit. Et in diffidentia de propriis uiribus, quantum ad uim irascibilem. Diffidentia enim de propriis uiribus commendabilis est, sicut diffidentia de Deo est uituperabilis. Et in contemptu siue prauo amore rerum temporalium quæcunque sint res illę, siue sint diuitiæ, siue alia. Et iste contemptus pertinere uidetur ad uim concupiscibilem. Et sub isto tertio membro contineri illa uidetur species humilitatis, quę est contemptus propriæ excellentiæ: de qua loquitur Bernardus in epistolis: Possumus tamen dicere paupertatem spiritus consistere in duobus: scilicet in humilitate, & rerum temporalium abdicatione: sicut tangit glo. Et tunc accipietur humilitas ita largè, ut comprehendat diffidētiam de propriis uiribus. Sicut in tractatu de Superbia, prę sumptio posita est species superbiæ. Dicunt etiam aliqui, ad paupertatem spiritus pertinere spiritualem mendicationem, qua quis mendicat ea quæ sunt spiritus, improbum se diuitibus spiritualibus exhibendo, nunc subsidium orationum, nunc panem doctrinę humiliter petendo. Sed ista mendicatio sequela est uerę humilitatis. Item dicunt aliqui, paupertatem spiritus esse quum aliquis agnoscit se non habere

domi

dominiũ aliquod, nec in se nec in eis quæ sua uidentur, sed solum administrationẽ: Deum uerò omnium esse uerum dominũ intelligit. Hæc paupertas spiritualis est, quum sedẽ habeat in ipso spiritu. Et qui hanc paupertatem habet omnino sine proprio est. Prouer. 14. Acceptus est regi minister intelligens. Intelligens, inquam, se solum ministrũ esse, & nullius dominum.

¶ *Quare pauperes spiritu sunt beati.*

CIRCA secundũ notãdum est ꝙ propriissima causa quare pauperes spiritu sint beati, est illa quã dominus assignat, quoniam ipsorum est regnum cęlorum. quasi diceretur: Videntur esse pauperes, sed uerè sunt diuites. Prouerb. 13. Est quasi pauper quum in multis diuitiis sit. 2. ad Corint. 6. Sicut egentes, multos autem locupletantes tanquã nihil habentes & omnia possidentes. Tria genera hominũ solent haberi pro pauperibus, licet nihil possideant, scilicet electi ad dignitatẽ magnã, & qui diuitias multas quas habẽt in tuto loco reposuerunt, & hæredes principum. Et hæc tria inueniuntur in pauperibus spiritu. Iac. 2. Nónne Deus elegit pauperes in hoc mũdo, diuites in fide, & hæredes regni? Ad beatitudinẽ etiam pauperũ spiritu facit, quòd ipsi liberi sunt à multiplici miseria quæ superbiam sequitur. De quo require in tractatu de Superbia. Item à multiplici miseria in quã ponunt diuitiæ amatores suos. De quo require in tractatu, dè Auaritia. Quando etiam ponentur ea quæ pertinẽt ad commendationem paupertatis & humilitatis, amplius patebit quomodo pauperes spiritu sint beati.

¶ *Quare pauperum spiritu sit regnum cælorum.*

CIRCA tertium notandum quòd pauperũ spiritu regnũ cælorum est facilitate acquirendi. Pauperes enim spiritu sunt contemptores mundi, & humiles: qui uero contẽnunt mundũ, habent eum sub pedibus, & sunt supra mundum. Humilitas uerò est quasi clauis regni cælorum contra quam non ualet *aliqua clausura*. Apocal. 3. Ecce dedi *ostium* apertum coràm te, quod nemo potest claudere, quia modicam habes uirtutem. Facile ergo est pauperibus spiritu intrare in regnum cælorum, qui sunt iam supra mundum, & clauem habent tam efficacem. Præterea humilitas est de qua dictum est quòd laqueos mũdi euadit. De paupertate autem uerum est, quòd frustrà ante eam rete iacitur. Prou. 1. Frustrà iacitur rete ante oculos pennatorũ. Pennati sunt contemptores mundi. Humilium est regnum cælorum, iuxta illud: Sinite paruulos uenire ad me, & nolite prohibere. Taliũ enim est regnũ cælorũ. Luc. 18. ¶ Triplici ratione humilitatis uidetur esse regnum cælorum. ¶ Primò, propter

propter eius capacitatem. Ipsa enim in præsenti capax est gratiæ quam tumor superbiæ repellit. Iac.3. Humilibus autẽ dat gratiam: & quia est capax gratiæ, in futuro erit capax gloriæ. ¶ Secundò, propter fidelitatẽ. Quum enim ipsa fidelis sit in modico, super multa constituetur. Matth. 25. Quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te cõstituam. Bernardus super Cantic. Fidelis re uera famulus es, si de multa gloria domini tui, etsi non exeunte de te, tamẽ transeunte per te, nil manibus tuis adhęrere cõtingat. ¶ Tertiò, ratione uicissitudinis. Humilitas Deũ in se recipit: ideo meritò in regno Dei recipietur. Prouerb.29. Humilem spiritu suscipiet gloria. Humilitas in præsenti Deum honorat: ideo meritò in futuro à Deo honorabitur. Ecclesiast.3. Magna potẽtia Dei solius, & ab omnibus honorabitur. 1. Reg.2. Qui honorificauerit me, glorificabo eum. Item diffidentium de propriis uiribus est regnum cælorum, id est, robur & effluentia cælestis auxilii. De cælo enim uenit eis auxilium, cùm de Deo & de sanctis eius cõfidant, & non de propriis uiribus. Luc.12. Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri meo dare uobis regnum. Contemptoribus uerò rerum temporalium regnum cœlorũ est quasi iure emptionis. Bern. in sermonibus: Pauperibus pariter & martyribus regnũ cælorũ promittitur: quia paupertate quidẽ emitur, sed in passione pro Christo absq; omni dilatione percipitur. Matt.19. Omnis qui reliquerit domũ, &c. centuplũ accipiet & uitã æternã possidebit. Item Bern. in sermonibus: Quid sibi uult quòd eadẽ promissio facta est martyribus & pauperibus, nisi quia uerè martyrii genus paupertas uolũtaria est. ¶ Item mendicantiũ suffragia sanctorũ, regnũ cælorũ est: quia regnũ cęlorum pietatis est. Quicquid autẽ habet pietas, pauperũ est. Eccles. 16. Omnis misericordia faciet locum unicuiq;, &c. Domus cælestis sicut & alia domus Dei pauperum est. Illorũ uerò qui nihil propriũ se habere intelligũt, sed omnia cõmodata uel cõmendata à Deo reputãt, est regnũ cælorum, tanquã eorũ qui Deo sunt fidelissimi, nullius rei dominiũ sibi usurpãtes, sed omniũ rerum dominium Deo relinquẽtes. Ad beatitudinem horum facit, quòd si auferatur ab eis aliquid eorũ quorum onus & periculum habebũt, nullam molestiã sentiunt sed suam exonerationẽ hoc reputant. Præterea cùm propriam uoluntatẽ non habeant, & cõtra uoluntatem propriam eorum nihil fit, ideo molestia carent. Hoc enim solum molestum est alicui quod contra eius uoluntatẽ fit.

¶ *Paupertas spiritus dono timoris adaptatur.*

CIRCA quartum notandũ, quòd paupertas spiritus dono timor

timoris adaptatur, & quantũ ad humilitatẽ, & quantũ ad rerum temporaliũ paupertatem. Quantum ad humilitatem: quia timor humilitatem introducit, ficut aliquis folet fe inclinare timore gladii fuper eum eleuati. 1. Petri 5. Humiliamini fub potẽti manu Dei. Paupertas uerò rerum temporaliũ bene timori adaptatur. Timentium enim eft proiicere quæcunq; fugæ fuæ curfum impediunt, & quæcunque euafioni fuæ obftãt. Multi timore periculi, quod eft in mũdo isto mũdum relinquũt. Vnde fuper illud Iob 31. Semper quafi tumentes fuper me fluctus timui Deum. glo. Fluctus quum tumẽtes defuper eminent, ea ex naui proiiciunt pro quibus nauigia fumpferunt.

De humilitate PARS IIII.

Quæ fubdiuiditur in quinque capitula.

De ordine dicendorum de humilitate, & eius defcriptione.

CAP. I.

COnfequenter agendum eft de his in quibus confiftit paupertas fpiritus, fcilicet de humilitate. Sicut enim initiũ omnis peccati fuperbia. Ecclefiaft. 10. fic initium noftræ reparationis uidetur effe humilitas. Hieron. Prima uirtus Chriftianorum eft humilitas. ¶De humilitate uerò hoc modo agetur. Primò, ponentur eius defcriptiones. Secundò, eius commendationes. Tertiò, tangetur de caufis humilitatis. Quartò, de fignis eius. Quintò, ponentur diuifiones ad humilitatem pertinentes. ¶Humilitatem fic defcribit Aug. Humilitas eft ex intuitu propriæ conditionis & fui conditoris, uoluntaria mẽtis inclinatio in fuo imo ordinabili ad fuum conditorẽ. Humilitas eft uelut quædã mentis incuruatio feu genuflexio coram Deo, eum femper uenerans. Caufa una huius inclinationis eft intuitus proprię cõditionis. Propriam conditionem intuebatur Abrahã, quũ diceret: Loquar ad dominũ meum, quum fim puluis & cinis. Gen. 18. Itẽ qui dicebat: Putredini dixi, Pater meus es: mater mea & foror mea *uermibus*. Iob 18. Ad hũc intuitũ *mittimur*, Michææ 6. *Humiliatio*, *inquit*, tua in medio tui: *id eft, in uẽtre*. Voluit dominus uentrem antè effe, ut homo femper uidere poffet materiam fuæ humiliationis. Alia caufa inclinationis eft intuitus conditoris, in quo nullus eft defectus: unde cõparatione eius magis apparẽt defectus noftri. Iob 25. Stellæ non funt mundæ in cõfpectu eius: quanto magis homo putredo, & filius hominis uermis? Efa. 64. Quafi pãnus mẽftruatæ omnes iuftitię noftræ. Gregor. Sæpe iuftitia noftra ad examen diuinæ iuftitiæ deducta, iniuftitia eft, & fordet in diftrictione iudicis quod fulget in ęftimatione operãtis. Iob ulti. Nunc oculus meus uidet te, idcirco me reprehendo. Bern. ad fratres de monte Dei: Nunquã fe *melius*

lius deprehendit modus humanæ imperfectionis, quàm in lumine uultus Dei: in speculo diuinæ uisionis mens humilis in suo imo manet, tractat enim quę in se infirma sunt. Seneca in epistolis: Quod homines libentissimè de aliis faciũt, de te male existima: illud autem maximè tracta quod in te esse infirmissimum senties. Si palea locum supremũ tenet, non sui nobilitate, sed uento & sui uanitate: granum uerò quod pretiosum est tenet locũ imum: sic superbia uilis, elationis opinione, uel ambitionis præsumptione, super alias se extollit: humilitas uerò in imo remanet tamen illud imum ordinabile est ad Deum. Deus enim in corde humili quiescit. Vnde super illud Psal. Parata sedes tua extũc. dicit gl. Anima trãquilla & humilis, sedes est Dei. Aug. 11. lib. Confess. O quam excelsus es, & humiles corde sunt domus tuæ. Bern. in libr. de cõsideratione, satis insinuat quid sit imum hominis, & quid sit illud quod ad conditorẽ ordinatur, Vbi cõsiderationem sui in tria diuidit: scilicet in considerationem quid, quis, & qualis sis, quid in natura, quis in persona, qualis in moribus. Et subdit: Est in diffinitione hominis quem dicunt animal rationale, mortale: quod diligẽtius intueri licet, si libet consideranti duo hæc simul rationale & mortale. Is tibi exinde occurrit fructus, ut & mortale quod in te est rationale humiliet, & rursum rationale mortale cõfortet, quorum neutrum neglectui erit homini circunspecto. Mortale ergo imũ hominis intelligas: id uerò quo ordinatur homo ad suum conditorem intelligas rationale. Inquãtum mortalis, est homo puluis & cinis: inquantum rationalis, est capax Dei. ¶ Item humilitas sic potest describi: Humilitas est uoluntarius contemptus sui. Vel sic: Humilitas est sensus ꝓpriæ uacuitatis seu inanitatis. Bern. in lib. de XII. gradibus humilitatis, eã sic describit: Humilitas est ueritas qua homo uerissima sui cognitione sibiipsi uilescit. In epistolis uerò sic eam describit: Humilitas est cõtemptus propriæ excellentiæ. Prior descriptio Bernardi uidetur pertinere ad humilitatẽ intellectus, sequẽs uerò ad humilitatem affectus. In Vitis patrũ: Frater, quidam interrogauit quendam senem, quid est humilitas. Et ille respondit: Qui uult esse humilis, fugiat eligẽs taciturnitatem.

De commendatione humilitatis.

CAP. II.

Notandum quòd ad commẽdationem eius, Primò, ualere potest multiplex admonitio quam scriptura sacra facit de ipsa. Ecclesiastic. 3. Quanto magnus es, humilia te in omnibus. Notabiliter dicitur, Quanto magnus es: melius enim sedet humilitas in maioribus. Bern. in lib. de Consideratione: Cũ omni indiffer

indifferenter personæ humilitas sit quædam turris fortitudinis à facie inimici, nescio quo pacto tamen uis eius maior in maioribus & in clarioribus clarior cōprobatur. Nulla splēdidior gemma in omni præcipuè ornatu summi pontificis. Item Bernard. In alto non altum sapere, sed humilibus consentire, nil Deo charius uel rarius apud homines. Hierony. Nihil est quod nos hominibus ita gratos & Deo faciat, quàm si uitæ merito magni, humilitate sumus infimi. Greg. in Moral. Mirum est cùm in cordibus sublimium regnat humilitas morum. Vnde pensandum est, quia potentes quique cùm humiliter sapiunt, culmen extraneæ, & quasi positæ longè uirtutis attingunt. Bernard. ad Eugenium Papam: Salubris copula, ut cogitans te summum pontificem, attendas pariter te uilissimum cinerem non fuisse, sed esse. Bern. Nō est magnū esse humilem in abiectione, magna prorsus & rara uirtus est humilitas honorata. Item monemur ad humilitatem. Ecclesiast. 7. Humilia, inquit, ualde spiritum tuum. Valde debemus nos humiliare. Quantumcunque enim nos humiliauerimus, Christo humiliores nō erimus. Luc. 14. Recumbe in nouissimo loco. Non dicit in medio. Ostiū paradisi humile est. Ioan. 10. Ego sum ostium. Ingressuro per istud ostium non est periculum quantumcūque se inclinet: sed si parum plus iusto se erexerit, offendet. Bernardus: Non est planè timenda quātalibet humiliatio: horrenda autem nimísque pauēda uel minima temerè præsumpta erectio. Quamobrē noli te comparare, ô homo, maioribus, noli minoribus, noli aliquibus, noli uni. Item monemur ad humilitatem, 1. Petr. 2. Subiecti, inquit, estote omni humanæ creaturæ propter Deum. Eiusdē 5. Omnes inuicem humilitatem insinuate. In eodem: Humiliamini sub potenti manu Dei. ¶ Secundò, possunt ualere ad humilitatis commendationem exempla. Inter quæ præcipuū est exemplū Christi, qui humillimus fuit. August. Ambula per *Christi humilitatem*, ut uenias ad *æternitatem*. Deus *Christus*, patria est quò imus: homo Christus, est uia qua imus. Ad illum imus, per illum imus: quid timemus, ne erremus? Itē putabas fortè sapientiam Dei dicturam: Disce quomodo cælos feci & astra. Non: sed prius illud, Quoniam mitis sum, & humilis corde. Vis capere celsitudinem Dei, cape prius humilitatem Dei. Item August. 14. libr. de Ciuitate Dei: Nunc in ciuitate Dei in hoc seculo peregrinanti maximè commendatur humilitas, & in eius rege qui est Christus maximè prædicatur. Contrarium huic uirtuti elationis uitiū in eius aduersario *qui* est diabolus maximè dominari, sacris literis edocetur. *Humilitatem*

litatẽ exemplo suo Christus docuit, & nascẽdo, & moriendo, & prædicando, & miracula agẽdo. Bernard. loquens de illo uerbo, Paruulus datus est nobis. Esa. 9. Studeamus, inquit, effici sicut iste paruulus, discamus ab eo, quia mitis est, & humilis corde, ne magnus uidelicet Deus, sine causa factus sit homo paruulus. Augu. Medicina tumoris hominis est humilitas Christi. Erubesceret homo esse superbus, quia humilis factus est Deus. Erubesceret miles sedere in scamno, si uideret regem sedere ad terrã. Esa. 64. Vtinam dirumperes cælos, & uenires. A facie tua montes defluerent. id est, superbi humiliarentur. Bern. Intolerabilis impudentiæ est, ut ubi se exinaniuit maiestas, infletur uermiculus, & tumescat. Grego. Quanta uirtus humilitatis, propter quã ueraciter edocẽdam, is qui sine æstimatione magnus est, usque ad passionẽ paruulus factus est. Bern. Quid magis admirãdum, quid amplius detestandum, quid grauius puniẽdum, quàm quòd uidens Dei filium summũ in regno angelorum, nouissimũ factum in regno hominum, apponat adhuc magnificare se homo super terram? Magisterium humilitatis specialiter sibi Christus ascribit Matthæi 11. Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Aug. in lib. de Virginitate: Non dicis, Discite à me mundũ fabricare, aut mortuos suscitare: sed quia mitis sum, & humilis corde. O doctrinam salutarem, ô magistrum dominúmque mortaliũ, quibus mors poculo superbiæ propinata atque transfusa est: noluit docere quòd ipse non nosset, noluit iubere quod ipse nõ faceret. In eodem: Itáne magnum est esse paruum, ut nisi à te qui tam magnus es fieret, disci omnino non posset? Ita planè: non enim aliter inuenitur requies animæ, nisi inquieto tumore digesto. Christus in operibus suis multũ uoluit nobis humilitatem commẽdare: matrem humilem uoluit habere. Lucæ 1. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, &c. Item uoluit habere domũ humilem, quia diuersorium, & lectum humilem, quia præsepium: & uestem humilem, quia pannis inuolutus est. Luc. 2. Pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio. Bernardus in Sermo. loquẽs de illo uerbo angeli dicto pastoribus. Lucæ 2. Hoc uobis signum: Inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio. Non sine certi ratione mysterii pannis Saluator obuoluitur, & ponitur in præsepio, quando idẽ manifestè in signum nobis commendatur ab angelo. Hoc, inquit, uobis signum: Inuenietis, &c. In signum positi sunt panni tui, ô bone Iesu, sed in signum cui hodie à multis cõtradicitur. Agnosco certe, agnosco Iesum

T magn

magnum sacerdotem sordidis opertũ uestibus, dum altercaretur cum diabolo. Zach. 3. Exemplum dedit nobis, ut & nos eadem faciamus. Vtilior siquidem in conflictu lorica ferrea, quàm stola linea, licet oneri illa sit, hæc honori. Erit cùm mẽbra sequentur caput, ut corpus uniuersum uno spiritu psallat & dicat, Concidisti saccum meum, & circundedisti me lætitia. Christus humilibus per angelum natiuitatem suam nuntiat, quia pastoribus. Bernardus in Sermone: Quot multa hodie gemmis & auro fulgẽt altaria, quantis ubique palliis & aurificiis parietes adornantur, putas ad hæc diuertent angeli, & pannosos homines declinabũt? Si ita est, cur pastoribus ouium magis apparuere, quàm terræ regibus, quàm templi sacerdotibus? Item Christus circũciditur, in quo magnũ humilitatis dat exemplũ. secundum enim Bernard. in incarnatione minoratus est paulominus ab angelis, sed in circuncisione multo minus: quia latronis cauterio est signatus. Bern. Vestigiũ nullum uulneris habens, alligaturam uulneris nõ refugit. Non sic impii, non sic agit peruersitas elationis humanæ. Erubescimus uulnerum ligaturam qui de uulneribus etiam interdum gloriamur. Qui sine peccato est, nõ dignatus est peccator reputari, & nos esse uolumus, & nolumus æstimari. Item Christus hominibus humiliter subditur. Lucæ 2. Descendit cum eis, & uenit in Nazareth, & erat subditus illis. Quis? quibus? Deus hominibus. Item Christus humiles sibi sociauit, quia piscatores. Matthæi 4. Ioanni etiã se subdidit ab eo baptizandus. Mat. 3. Attendendum uerò est mirabile certamẽ, quod ibi fuit inter humilitatem Saluatoris, & humilitatẽ præcursoris. Ioãnes enim prohibebat eũ, dicens: Ego debeo à te baptizari, & tu uenis ad me. Cui Christus, Sine modo: sic decet nos implere omnem iustitiã. Bern. Sic planè, sic decet ut uincat etiam humilitate qui sublimitate uincebat. Cesit humilitas præcursoris tanquã minor, & quia obedientia tulit auxilium *humilitati Saluatoris*. Vnde factæ sunt duæ contra unã. Gl. super illud, Tunc dimisit. Vera est, inquit, humilitas quam nõ deserit comes obedientia. Item Christus paruulum amplexus, Marci 9. & eiusdẽ 10. increpat prohibentes paruulos ad eum uenire, & complexans eos, imponẽs manus super illos, benedixit eis. Item in prædicatione sua gloriam patris quærit. Ioan. 14. Sermonẽ quem audistis non est meus, sed eius qui misit me Patris. Eiusdẽ 17. Ego te glorificaui super terrã, dicit filius ad Patrem. Eiusdem 8. Ego honorifico Patrẽ meum. In eodem: Ego gloriã meam non quæro. *Eiusdẽ* 6. Iesus cùm cognouisset *quia* uẽturi essent, ut raperẽt eum, & facerent

faceret eum regem, fugit iterum in montē ipse solus. Item exemplum dat humilitatis in miraculorum operatione. Vnde Mat. 8. dicit leproso mūdato: Vide nemini dixeris. Item in census solutione, Matth. 17. & in pedum ablutione, Ioan. 13. Exemplū dedi uobis, ut & uos similiter faciatis. Matth. 20. Filius hominis nō uenit ministrari, sed ministrare. Item in hoc quòd asinare uoluit, nō equitare. Matt. 21. Et pòst illud Zach. 9. Sedens super asinam, subditur: Et disperdā quadrigam ex Ephraim, & equū de Ierusalem. Specialiter cōtra superbiam, quæ est in equitaturis, uoluit Dominus asino insidere. ¶Item in passione. ad Philipp. 2. Humiliauit semetipsum, factus obediens usque ad mortem. ibi dicit Gloss. Aug. Ecce habemus humilitatis exemplum, superbiæ medicamentum: quid igitur intumescis homo? O pellis morticina, quid tenderis? ô sanies fœda, quid inflaris? Princeps tuus humilis est, tu superbus? caput est humile, & membrum superbum. ¶Tertiò potest ualere ad commendationē humilitatis, si ostendatur quantum ipsa placet Deo. ¶Notandum ergo quòd humilitas miro modo Deo redolet, & cætera bona hominis ei redolere facit. Cantic. 1. Cùm esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorē suum. Nardus propter sui paruitatem, humilitatē designat. Et sicut species aromaticæ cùm in puluerē rediguntur, uehementius redolent: sic bona hominis cum per humilitatem quasi comminuta fuerint, Deo sunt gratiora. Cantic. 3. Quæ est ista quæ ascēdit per desertum sicut uirgula fumi, ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & uniuersi pulueris pygmentarii? Vbi humilitas est, adest feruor qui ad redolentiam maiorem solet facere. Humilis nihil reputat se habere uel facere, ideo feruens est. Item Spiritussanctus liberè flat in corde humili, quod etiam facit ad maiorē redolentiam. Cantic. 4. Veni Auster, perfla hortum meū, & fluent aromata illius. Humilitatem respicit Deus oculo misericordiæ. Lucæ 1. Quia respexit humilitatē ancillæ suæ. In Psalm. Humilia respicit in cælo, & in terra. Genes. 26. Vidit Deus humilitatē meam. Esa. ult. Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu? Superbum uerò respicit Deus oculo iustitiæ. In Psal. Retribuet abundanter facientibus superbiam. Esa. 2. Dies domini exercituum super omnem superbum. Humilitatem exaudiuit dominus. Iudith 9. Humilium & mansuetorum placuit tibi semper deprecatio. In Psal. Respexit in orationē humilium, & non spreuit precem eorum. Eccles. 35. Oratio humiliantis se nubes penetrabit. Gregor. Magnus est creatori nostro ad recipiēdum fletus humilium, misericordiæ sinus. Propter defe-

ctum humilitatis parum audit Deus hodie orationes ecclesiæ. Humilium memor est Deus. In Psalm. In humilitate nostra memor fuit nostri. Superbos quasi non agnoscit Deus. Vnde dicit superbis uirginibus Mat. 25. Nescio uos. Humiles liberat Deus, & à malo pœnæ, & à malo culpæ. In Psalm. Humiliatus sum, & liberauit me. 3. Regum 21. Nónne uidisti Achab humiliatũ coram me? quia humiliatus est mei causa, nõ inducam malũ in diebus eius. 2. Paralipom. 12. Quia humiliati sunt, auersa est ab eis ira domini. Non tenet dominus iram suam contra humilitatem. Responsio enim mollis humilitatis, frangit iram domini. Prouer. 15. Humilis reputatione sui, uermis est. In Psal. Ego sum uermis, & nõn homo. Quis honor esset Deo uindicans se de uerme uno? Iste modus placandi Deum, scilicet per humilitatem, uidetur esse communis Gentilibus, Iudæis & Christianis. Ierem. 6. Accingere cilicio, & conspergere cinere. Iob ultim. Meipsum reprehendo, & ago pœnitẽtiam in fauilla, & cinere. Iudith 4. Posuit puluerem super caput suũ. Iosue 7. Iosue & senes Israël proni ceciderunt in terrã, & miserunt puluerẽ super capita sua, cum uiri urbis Hai occidissent de populo Iudæorũ triginta sex uiros. Et Ionæ 3. legitur quòd rex Niniue audito uerbo Ionæ, indutus est sacco, & sedit in cinere. Respõsio mollis quam fecit humilitas Dauid Sauli, uidetur iram eius fregisse. 1. Reg. 24. Quẽ persequeris rex Israël, quẽ persequeris? ait Dauid. Canem mortuum, & pulicem unum. Et respondit Saul tanquam placatus: Nunquid hæc uox tua est, fili mi Dauid? Sicut leo animalia sibi repugnãtia lacerat & cõculcat, subiecta uerò illæsa abire permittit; Sic Deus humili parcit, superbum uerò persequimur. Sap. 5. Exiguo conceditur misericordia. Dauid humiliter confitens peccatũ suũ, audiuit à Propheta, Dominus quoque transtulit peccatum tuum. 2. Reg. 12. In Psal. Cor contritũ & humiliatum Deus non despicies. *Humilitas admodum astuti luctatoris, dum se Deo subdit, quasi eum uincit.* Humilitas uidetur Dei sentẽtias reuocare, ut patet in humiliato Achab. 3. Regum 21. & in Ezech. Esa. 38. Et Niniuitis, Ionæ 3. Deus humiles etiam in præsenti exaltat: ut patet in Saul. 1. Regum 15. Nónne cùm paruulus esses in oculis tuis, caput in tribus Israël factus es? Saul abscondit se domi, cùm quæreretur in regem. 1. Regum 10. Et de Dauid sublimando dicitur, eiusdem 16. Abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico. Moyses humilis, princeps populi constituitur à domino. Exod. 3. Quis sum ego, ait Moyses, ut uadam *ad* Pharaonẽ, & educã filios *Israël* ex Aegypto? Et Ieremias humilis

lis, super gentes & regna constituitur. Ieremiæ 1. A, a, a, Domine Deus: ecce nescio loqui, quia puer ego sum, ait Ieremias. Et Gedeon humilis, dux populi cōstituitur. Iudith 6. Ecce, inquit, Gedeon, familia mea minima est in Manasse, & ego minimus in domo patris mei. Iob 5. Ponis humiles in sublime. Nummus qui descendit in statera, in thesaurum mittitur: qui uerò ascendit, reprobatur. Sic superbi reprobantur à Deo. Humiles uerò approbantur. In Psal. Ipsi de manu tua repulsi sunt. Humiles se deiiciūt, Deus uerò eos exaltat. Hieronymus loquens de Paula: Quanto plus se deiiciebat, tanto magis à Christo subleuabatur. Humilibus in præsenti dat Deus gratiam suā, in futuro uerò suam gloriam. 4. Reg. 4. Vasa uacua replet Eliseus. Iacob. 3. & 1. Petri 5. Deus superbis resistit, humilibus autē dat gratiā. Bern. Qui de suis confidit meritis, & propriis innititur operibus, cor illius nō intrat gratia, nimirum plenus est, nec in eo inuenit gratia locum sibi. Non patitur natura uacuum quin illud repleat, nec gratia humilitatem, quin illi se infundat. ¶ Humilitas gratiā haurit, ut uas inclinatum. Ecclesiastici 13. Humiliare Deo, & expecta manus eius. ¶ Quòd Deus humiles glorificet, patet ex his uerbis Sacræ scripturæ, quæ sequuntur. Iob 22. Qui humiliatus fuerit, erit in gloria: & qui inclinauerit oculos suos, ipse saluabitur. In Psalm. Tu populum humilem saluum facies. Item humiles spiritu saluabit. Prouerb. 15. Gloriam præcedit humilitas. Eiusdem 18. Antequam glorificetur cor, humiliatur. Item 19. Humilem spiritu suscipiet gloria. Item Matth. 19. & Marci 10. & Lucæ 18. dicitur de paruulis: Talium est regnum cælorum. & Lucæ 14. & 18. Qui se humiliat, exaltabitur. Eiusdem 11. dicitur pusillis: Complacuit patri uestro dare uobis regnum. Item eiusdem 14. dicitur: Recumbe in nouissimo loco, ut cùm uenerit qui te inuitauit, dicat tibi: Amice, ascende superius. Eiusdem 18. Quicunque non receperit regnum Dei, ut puer, non intrabit in illud. Matthæi 18. Nisi efficiamini sicut paruuli, nō intrabitis in regnum cælorum. Nec mirum si Deus humiles honoret, cùm ipsi etiam honorent eum. Ecclesiastici 3. Magna potentia solius Dei, & ab humilibus honoratur. 1. Regum 2. Qui honorificauerit me, glorificabo eum. Humilitas est locus habitationis gloriæ Dei. Humilis enim gloriam suā Deo relinquit, cùm superbus eam sibi usurpet. Bernar. in Sermonibus: Elatus quantum in se est, Deum inhonorat. Gloriam meam, ait dominus, alteri non dabo. Et superbus: Ego, inquit, mihi eam, licet nō dederis, usurpabo. Non enim placet illi angelica distributio, dans gloriam

Deo, pacem hominibus. Humilis Deum magnificat, superbus uerò magnificat seipsum. Humilis est uox illa Lucæ 1. Magnificat anima mea dominum. & iterum uox illa Ioan. 3. Illum oportet crescere, me autem minui. ¶ Item Deus dona humilitatis specialiter acceptat. Vnde Exod. 27. dicitur de altari: Non solidum, sed inane & concauum facies illud. Altare est cor altum, in eminentia scilicet perfectionis existens, quod per humilitatem debet esse inane, & concauum, ut Deo sint grata quæ ibi offeruntur. Gregorius in 1. parte Moral. Vt cuiuslibet facta digniora sint, necesse est ut apud sese semper indigna uideantur. Ad literam uoluit Dominus ut altare esset concauum, ut capere posset ignem, & eius materiam: ligna scilicet & uictimas. Nec cor humanum capit ignem Spiritussancti, nisi humile fuerit. Ligna etiam sacrorum uerborum & uictimas exemplorum bonorum non capit, nisi sit humile. Dedignatur enim superbus ducere inuenta uel dicta ab aliis, & nullum uult imitari. Item humilitati Deus se ostendit. Genesis 18. Apparuit dominus Abraham in conualle Mambre. Humilitas specialiter uidetur habere gratiam apud Deum. Ecclesiast. 3. Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Nec mirum: hæc enim uirtus specialiter subdit hominem diuinę maiestati. Bernardus in Sermonibus, loquens de illo uerbo angeli Lucę. 2. Inuenietis infantem pannis inuolutum, &c. Quid est, inquit, quòd sola ab angelo uidetur commendari humilitas? Et respõdet, Fortè specialius commendat angelus humilitatem, quia ruentibus cæteris per superbiam, ipse in humilitate stetisset. Aut certè propterea cælitus enuntiatur humilitas, quòd hæc quasi propria uirtus diuinæ sit exhibenda maiestati. Præterea humilitas Deo est fidelissima, & deuotissima. Bona enim Dei sibi non usurpat. Ipsius est uox illa Esa. 26. Omnia opera nostra operatus es in nobis domine. Ipsa homini dicit illud 1. ad Corint. 4. *Quid habes* quod non accepisti? Si autem accepisti, quare gloriaris quasi non acceperis? ¶ Quartò, ualere potest ad commendationem humilitatis, si ostendatur quãtum ipsa homini prosit. ¶ Notandum ergo ꝙ ipsa sapientiam introducit. Prouerb. 11. Vbi humilitas, ibi & sapientia. Matthæi 11. Reuelasti ea paruulis. Superbia non habet ubi sapientiam recipiat. Didymus Philosophus ad Alexandrum: Deus præsto est largiri sapientiam, sed non habes ubi recipias. Gregorius in Pastoralibus: Pupilla oculi nigra uidet, & albuginem tolerans nihil uidet, quia humanæ sensus cogitationis si stultum se peccatorémq; intelligit, cognitionem intimæ claritatis

tis apprehendit. Si autem candorem sapientiæ seu iustitię sibi attribuit, à luce se supernæ claritatis excludit. Ptolemęus philosophus: Inter sapientes sapientior est qui humilior existit. Beda: Humilitas est clauis scientiæ. Ipsa humilitas magna pars uidetur esse sapientiæ. Gregorius: Prima stultitia angeli fuit elatio cordis. Vera sapientia efficitur hominis humilitas suæ æstimationis. Augustin. de uerbis domini: Quanto humilius sedebat Maria, tanto amplius capiebat. Confluit enim aqua ad humilitatem uallis de supercilio montis. Bern. in libro de XII. gradibus humilitatis: Bona uia humilitatis, qua ueritas inquiritur, charitas acquiritur, generationes sapiẽtiæ percipiuntur. In Vitis patrum, quidã frater ieiunauit septuaginta hebdomadas, petens à Deo ut reuelaret ei de quodam sermone scripturarum: & cùm non fuisset ei reuelatum, exiit ad quendam fratrem, ut requireret ab eo, & in itinere obuiauit ei angelus, dicẽs: Septuaginta hebdomadas quas ieiunasti non te fecerunt proximum Deo: nunc uerò quia humiliatus es, ita ut ad fratrem pergeres, missus sum tibi indicare sermonem: & docens eum angelus sermonem, recessit ab eo. ¶ Item humilitas charitatem reparat. Bernardus: Sola uirtus humilitatis læsæ est reparatio charitatis. Item à laqueis liberat. Antonius: Vidi omnes laqueos inimici tensos in terra, & ingemiscens dixi: Quis putas, transiet ista? Et audiui uocem dicentem, Humilitas non solum est gratia, sed etiam uas aliarum gratiarum: & non quodcunque uas, sed uas admirabile. Vas illud impletione capacius efficitur. Cùm datur humili augmentum gratiæ, ipsa humilitas sicut & cæteræ gratiæ, crescit. Vnde capacior fit, ipsa cum Dei liberalitate certare uidetur, à qua petere nõ cessat, semper habens ubi recipiat. Quanto enim magis recipit, tanto magis uacuam se recognoscit. Humilitas seipsam euacuat, ut capacior fiat: qui enim uerè humilis est, se humilem non reputat: ideo expeditissimus est ad gratię susceptionem. Humilitas est luminare quod non minuitur in consummatione. Ecclesi. 43. In ea impletur illud, Cùm consummauerit homo, tunc incipit. Eiusdem 18. Humulitas cùm omnia facit, nihil facit. Verè enim humilis impleuit illud Lucæ 17. Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis, dicite, Serui inutiles sumus. ita humilitas de maioritate oneris roboratur: uerè humilis omnia bona quę à Deo recipit, onera esse intelligit, quibus se Deo obligari credit, unde illis humilior efficitur, sicut ramus arboris ex multitudine fructuũ inclinatur: & sic quanto maius est onus, tanto robustior est humilitas. Item humilitas de morte uiuifica-

tur; de morte ditatur, de detrimento augetur. Humilitas nutrix est dilectionis. Chrysostom. Nutrix dilectionis est humilitas, odii mater est superbia. Item humilitas tutissima est. In imo enim est, & non habet quò cadat, ut dicit Augustin. Ipsa in tentatione hominem seruat. Vnde gloss. super epistolam ad Corinth. Humilitas custodit in omni tentatione, ut non crepet in fornace, qui non timet uento superbiæ. Humilitas abscōdendo bona nostra, seruat ea. Gregorius: Perit omne quod agitur, si non solicitè in humilitate custoditur. Idē: Qui sine humilitate uirtutes cōgregat, quasi puluerem in uento portat. Augustinus: Nisi humilitas omnia quæcunque bene fecimus & præcesserit, & comitata & consecuta fuerit, iam nobis de aliquo facto bono gaudentibus totum aufert de manu superbia. Itē humilitas de serpente infernali triumphat, caput eius cōterendo. Genesis 3. Ipsa conteret caput tuum. Dauid Goliam in capite percutit, & sic eum deuincit. 1. Regum 17. In hoc capite ecclesia eum percutit in quadragesima capite ieiunii, cùm capitibus fidelium cinerē superponit. Humilitas specialiter dicitur uincere diabolū. Gregorius: Tot iaculis nos diabolus percutit, quot tentationibus affligit: & nos contra eum iacula mittimus, cùm confessi humiliter respōdemus. Diabolus dixit Machario: Humilitas tua sola me uincit. Interrogatus quidam senex quare inquietaremur à dæmonibus, dixit: quia abiecimus arma nostra quæ sunt contumeliæ, paupertas, humilitas, patientia. Et super illud ad Ro. 7. Et per illud, dicit gloss. Esto humilis, ne de te præsumas, & poteris uincere. Augustinus, Solus uincitur qui de se præsumit: solus uincit, qui de se nō præsumit. Humilis ideò uincit, quia Deus in eo pugnat: uerè enim humilis Deo attribuit gloriam, quæ est de uictoria: & ita per cōsequens ponit super eum pugnam. Eiusdem enim pugna, & de uictoria pugnæ gloria. Præterea uerè humilis de uulnere suo roboratur, & de *infirmitate* fortior efficitur. *2. Corin. 12. Cùm* infirmor, tunc potens sum. Ideo non est mirum, si non uincatur. Item humilitas propter sui exilitatem & nihilitatem, ab hoste nō tenetur: ideò meritò non uincitur. 4. Reg. in fine. Nabuchodonosor trahens rete captiuitatis per terrā Iudæorū, nobiles, & magnos cepit, & duxit in captiuitatem, pauperes uerò reliquit. Superbia propter causas oppositas semper uincitur. Humilitate uincit homo seipsum, quæ uictoria est ualde difficilis. Greg. Plus stupeo Dauid saltantem, quàm pugnantem: pugnando hostem subdidit, saltando seipsum uicit, quem Michol ex tumore regii generis insana humiliatum despexit. ¶ Item humilitas *pacatissima*

tißima est: pacem enim uidetur habere cum suo opposito, scilicet cum superbia. Superbus unus aliũ superbum non patitur, nec cum eo pacẽ habet. Tumor enim unius, tumorem alterius pungit. Apud geometras demonstratũ est quòd sphærica corpora quæ quasi tumida sunt, nõ possunt se contingere nisi in solo puncto. Vnde pungere se inuicẽ possunt, sed non planè aut rectè sibi inuicẽ applicari. Sic est de cordibus superbia tumescentibus, corpus concauũ sphæricũ, corpus infra concauitatem suam potest recipere: sic & humilis cum superbo pacẽ potest habere. Itẽ humilitas astuuſsima esse uidetur. Quod satis patere poterit, si attendatur quomodo cum superbia diuidat mundum. ¶ Notandum ergo, ꝙ in diuisione mundi superbia accipit extrà, humilitas uerò intrà. Vnde super illud Io. 6. Eum qui uenit ad me non eiiciam foras. dicit gloss. Superbi est foras eiici, qui nihil habet in bono interiori neque hic, neque in futuro. Ad humiles pertinet illud, Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. 2. Ad Cor. 1. Sen. Sapiens intra se omne bonũ terminabit. Verè sapiens, est uerè humilis. Humilitas uult habere trossellũ, superbia uerò operimento contenta est: humilitas uult habere equum, superbia uerò sellam & frenum. Item accipit humilitas nucleum, superbia uerò corticem. Item superbia accipit altum, humilitas imum. Superbia habet montes, humilitas ualles. Ideò superbia habet uentum. Perflant enim altißima uenti. Habet etiam ariditatem, duritiem, sterilitatem, præcipitium. Opposita uerò his habet humilitas. Bern. Facile est in alto se contuentem obstupescere, & de uita periclitari. Item superbia accipit florem, humilitas fructum. Hier. 48. Date florẽ Moab. Moab interpretatur ex patre: & significat superbos, qui de nobilitate paterna gloriantur. Itẽ superbia accipit pulchrum, humilitas bonum. Superbia accipit esse in opinione uel uisione hominum, uel dictione, humilitas uerò esse in rei ueritate. Vnde dicitur de hypocritis, Omnia opera sua faciũt ut uideantur ab hominibus. Mat. 23. Superbia accipit paleam, humilitas granum. Superbia accipit imaginem siue picturã honestatis, humilitas ueram honestatẽ. Sapiens: Apud sapientes sunt honesta, apud uulgus simulachra rerũ honestarũ. Item superbia elegit ascẽdere, humilitas descẽdere. Bernardus: O peruersitas, ô abusio filiorum Adam: quia quũ ascẽdere difficillimũ sit, descendere facillimũ, ipsi leuiter ascendunt, & descendunt difficilius, parati ad honores & celsitudines graduũ ecclesiasticorũ ipsis angelicis humeris formidandas. Item superbia accipit publicum, humilitas absconditum. Esa. 23. Erit uir quasi qui absconditur

à uento, & celat se à tempestate. Item superbia accipit quod est contentionis, humilitas uerò quod est pacis. Humilitas recumbit in nouissimo loco. Lucæ 14. superbia uerò gloriari uult. Gloria uerò res contentionis est: cum enim unus laudat eum qui superbus est, duo eum uituperant. Prouerb. 22. Arma & gladius in uia superbi: custos autem animæ suæ longe recedit ab eis. Custos animæ suæ est uerè humilis. Item humilitas ualde gloriosa est. Bernard. Gloriosa res est humilitas, qua ipsa quoque superbia palliare se appetit, ne uilescat. Idem: Quid facit superbia sub pānis humilitatis Iesu? Nunquid non habet quo se palliet humana malitia, nisi unde inuoluta est infantia Saluatoris? Humilitas laudem fugit, laus uerò eam sequitur tanquā laude dignā. Econtrario superbus laudem sequitur, laus uerò eum fugit tanquā laude indignum. Superbia in orę hominum se & sua ponit, ideo nō est mirum si morsus detractionum frequenter ibi sentit. Humilitas uerò altissimū ponit refugium suum. Ipsa enim dicit illud 1. ad Corinth. 4. Qui autem iudicat me, Deus est: ideò morsus detractorum eam non attingunt. Superbi uelut idola sunt quæ uanissimè laudantur: sicut uiri uirtutum dii dicuntur. In Psalm. Ego dixi, Dii estis. Ipsi sunt uelut simiæ sanctorum, speciem sanctitatis habentes, uirtutem autem Dei abnegantes. 2. ad Timoth. 3. Ipsi etiam sunt sicut arundo quæ mouetur, non quia uiuat, sed quia uento agitatur: sic ipsi mouentur ad opera de genere bonorum uento inanis gloriæ, non à spiritu uitæ. Matth. 10. Quid existis in deserto uidere? Arundinem uēto agitatam? ¶ Et notandum quòd utilitas humilitatis in homine ex diuersis figuris quibus ipsa designatur, potest in magna parte ostendi, de quibus paucas ponere sufficiat. Humilitas uallis est fertilissima. In Psalm. Valles abundabunt frumento, id est, humiles populi bonis operibus. Ipsa est uallis lacrymarū, in qua benedictionem dabit legislator. Ibi inueniuntur aquę gratiarum. In Psalmis: Inter medium montium pertransibunt aquæ. Augu. Alta siccantur, ima replētur. Item ipsa est fundamentum cæterorum bonorum. Aug. Magnus uis esse, à minimo incipe. Cogitas magnam fabricā construere celsitudinis, de fundamento cogita humilitatis. Bernardus: Bonus fundus humilitas, in quo omne ædificium spirituale constructū crescit in templum sanctum in Domino. ¶ Humilitas est nihilum illud super quo terra ecclesiæ fundata est. Iob. 26. Appendit terram super nihilum. ¶ Humilitas facit hominem pulchrum nihil, sed superbia facit hominem turpem nihil. ad Galat. 6. Si quis se existimat aliquid esse, quum

nihil

nihil sit, ipse se seducit. Item ipsa est radix cæterarum uirtutum. Gregor. Origo uirtutis, humilitas est. Illa in nobis uirtus ueraciter pullulat, quæ in radice propria, id est, in humilitate perdurat. Augustin. Arborem attendite, figit radicem in humili, ut uertice tendat ad cælum. Idem: Sine radice auras petis, ruina est ista, non crementum. Item humilitas est uia ad sublimitatem. Bernardus: Per humilitatem ascendit ad sublimitatem: quia hæc est uia, & non est alia præter ipsam: qui aliter uadit, cadit potius quàm ascendat. Christus cum per naturam diuinitatis nõ haberet quò ascenderet, quia ultra Deũ nihil est: tamen per descensum quomodo cresceret inuenit. Item humilitas est quasi aquæductus per quem gratia ad hominẽ uenit. Bern. Ideo fluenta gratiæ tanto tẽpore defuerant, quia nondum interuenerat aquæductus. Aquæductum istum intelligas humilitatem Mariæ. Multũ nititui diabolus destruere aquęductum humilitatis. Holofernes præcepit incidi aquæductum, Iudith 7. Item humilitas est turris fortissima. Amatoribus mundi uidetur esse humilitas in imo, sed secundum ueritatem in alto est. Luc. 16. Quod altum est hominibus, abominatio est apud Deum. Et econtrario, quòd altum est Deo, abominatio est hominibus. Greg. in 2. parte Moral. In sublimi sunt humiles positi: quia unde se in omnibus despiciunt, inde contra omnia securiores fiunt. Augu. 14. lib. de Ciuit. Dei: Est aliquid humilitatis miro modo quod sursum faciat cor, & est aliquid elationis quod deorsum faciat cor. Item in eodem: Humilitas exaltat quę facit esse subditum Deo: elatio autẽ quę in uitio est, respuit subiectionem, & cadit ab illo quo non est quicquam superius, & ex hoc est inferius: & fit quod scriptum est, Deiecisti eos dum alleuarentur. Ipsum quippe extolli iã deiici est: humilitas per hoc ostenditur esse in alto, quia propinqua est Altissimo. Gloss. super illud, Iuxtà est dominus iis qui tribulato sunt corde. Altus quidẽ est dominus, incuruatur tamẽ humili, & non se erigenti. Item humilitas est clauis paradisi. Apoc. 3. Ecce dedi coram te, &c. ¶ Item est uas securissimum, & habitaculum Dei quietissimũ, de quibus prius habitum est. ¶ Humilitas in floribus uiola est: ipsa etiam in odoramentis est thus, quod quanto in fumum magis tenue resolutum fuerit, tanto maioris suauitatis odorẽ spargit. Sic humilitas dum proprium est subiectum, quasi in nihilum extenuat, gratissimum odorẽ Deo spirat, ipsa est ut cinnamomũ, quod est cinerei coloris. Cinerẽ enim se reputat humilis. Ipsa est ut odorẽ amissum iuxta fœtẽtia recuperans. Est etiam ut amethistus ebrietatem superbę prę sumptionis

nis tollẽs. Et est ut iaspis fantasmata fugãs. Cor superbi fantasias patitur, somnians se aliquid esse, quum nihil sit. Item est ut saphyrus, cuius uirtus est humores corporales reprimere. Et est ut onychinus, cuius uirtus esse dicitur hominẽ inuictum reddere, quã uirtutẽ humilitas indubitanter habet. Itẽ est ut diamas, cuius uirtus dicitur esse facere gratiosum, quod est ueræ humilitatis. Sicut enim odibilis corã Deo & hominibus est superbia: ita gratiosa corã Deo & hominibus est humilitas. Item est ut balsamum quod fundum petit, & ad seruandum à corruptione est efficacissimũ. Ambr. Custos uirtutũ humilitas. Item humilitas est ut gracilitas in sponsa regis cælestis, ad decentiam eius faciens, in corruptione eius attestans. Ecõtrario tumor superbiæ corruptioni spirituali attestatur. Superba anima de maligno spiritu cõcepit eius primogenitã, scilicet superbiam. Dicitur usualiter, & creditur à multis, mulieres interdũ à dæmonibus impraegnari. Multi tamen credunt eas ex hac impraegnatione nihil habere in utero nisi uentum, nec aliter detumescere nisi multæ uentositatis emissione, quod parabola est spiritualis impraegnationis diabolicæ. Ventositas à superbo per iactantiam sic emittitur, ut tamẽ nõ minuatur, sed per humilem confessionem uerè euacuatur. Sunt qui non timent confiteri hanc grossitiem diabolicam, dicentes se esse grossi uel magni cordis. Et quod horribile est dictu, quidam impraegnati sunt à proprio patre, qui de nobilitate patris tumescũt. Alii ab uniuersitate cognatorum suorum. Aliqui etiam à toto populo, ut principes qui de multitudine populi tumescũt: ut rex Dauid faciens numerari populũ. 2. Reg. 24. Ecõtrario rex Xerxes cum corã se uideret exercitũ suum multitudinis innumerabilis, attẽdens quòd totus ille exercitus infra centum annos in puluerẽ conuertendus esset, dixisse fertur: Regem tanti exercitus & tam fortis me uocãt homines, ego uerò fateor me regem esse pulueris. Quædã *etiam* animæ grossæ sunt de *uirginitate* suã, quod ualde mirum uidetur, hæ sunt uirgines fatuæ, de quibus legitur Matt. 25. ¶ Et notandũ quòd humilitas in nobis supplet defectus aliorũ bonorum. Bern. Apud dominũ fratres ius habere non possumus, quoniã in multis offendimus omnes. Sed nec fallere eum: ipse enim nouit abscondita cordis, quãto magis opera manifesta? Nec resistere uiribus, quoniã omnipotens est. Quid ergo restat nisi ad humilitatis remedia tota mente cõfugere, & quicquid in aliis minus habemus de ea supplere? Itẽ sine humilitate cętera bona nobis bona non sunt, nec Deo placent. Ber. *Sine* humilitate audeo dicere, nec uirginitas Mariæ Deo placuisset.

euisset. Item magna uirtus humilitatis, sine cuius obtentu non solum uirtus, uirtus non sit, sed etiam in superbiam erumpit.

De causis humilitatis, & ijs quæ ualent ad humilitatem.

CAP. III.

NOtandũ ꝙ in omnibus rebus causas humilitatis inuenire possumus, si diligenter attendamus, uidelicet in eis quæ sunt infra nos, & in eis quæ sunt in nobis, & in eis quæ sunt iuxta nos, & in eis quæ sunt cõtra nos, & in eo quod est supra nos. ¶ Infra nos sunt corporalia ratione carẽtia, ut elemẽta terræ nascẽtia animalia irrationalia cæli luminaria. ¶ In terra quę est infimum elementorũ multas causas humilitatis inuenire poteris. Primo ergo attẽde quòd in eã reuersurus es. Genes. 3. In sudore uultus tui uesceris pane tuo, donec reuertaris in terrã de qua sumptus es. Quãdo ergo terrã respicis, quasi sepulchrũ uel cœmiteriũ tuũ respicis. Attẽde etiã quòd terra quæ nunc est sub pedibus tuis, quãdoq; futura est super caput tuũ. Item attẽde quantũ ea indigeas, ipsa est quæ te sustentat. Si ipsa dirupta fuerit sub pedibus tuis, sicut fuit sub pedibus Datan & Abirõn. Num. 16. uiuus in infernũ descendes. Item ipsa miro modo ex se producit Dei uirtute unde pasceris, quod si nõ faceret, fame perires. Itẽ si ligna non produceret unde calefis, perires frigore. ¶ In aëre etiam multas causas humilitatis potes inuenire. Primũ ergo attẽde quòd sine aëre nec ad momentũ potes uiuere: nisi enim ad refrigerium cordis aëra attraxeris, suffocaris. Item attẽde quod si aër à uento frigido cõmotus fuerit, te intolerabiliter affligit: si pestilens fuerit, te interficit. ¶ Itẽ in aqua multas causas humilitatis potes inuenire. Si aqua non fuerit, ut porcus immundus eris. Item sine aqua terra & arida & sterilis erit, & sic fame peribis. ¶ Similiter si ignis non esset, fame & frigore perires. Nõ haberes enim unde cibaria decoqueres, uel te calefaceres. Præterea ignis paratus est ad torquendum impios. Eccles. 7. Vindicta carnis impii, ignis & uermis. Deuter. 32. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni nouissima, &c. Quomodo superbiat homo facinorosus ad cuius combustionem fornax iam succensa est? Item attende circa terræ nascentia, quantũ illis indigeas: attende etiã bona quæ sunt in eis, quibus tu cares, ut est fulgor auri, pulchritudo florum. Matth. 6. Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Dico autem uobis quoniã nec Salomõ in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis. ¶ Item circa animalia irrationalia attende multa bona quibus tu cares: ut est suauitas cantus in multis auibus sine magisterio alicuius creaturæ. Ad quam suauitatem

tatē tu multis annis edoctus non posses pertingere. Item uelocitas quæ est in auibus & in quibusdam quadrupedibus. Fortitudo etiam & pulchritudo & abundās uestitus te uerò oportet mendicare ab eis, unde nuditatē tuā operias, & unde pulchritudinē tuam ornes, & debilitatem & tarditatem tuam iuues. ¶ Circa luminaria uerò cæli attēde quantum luce eorum indigeas. Sine luce enim oculi essent tibi inutiles. ¶ In nobis etiam multas causas humilitatis inuenies, & ex parte corporis, & ex parte animæ. Ex parte corporis, siue respicias eius originem, siue eius finem, siue statum eius præsentē. Bernard. Vide unde ueneris, & erubesce: ubi es, & ingemisce: quò uadis, & contremisce. Si attendas unde corpus uenit, inuenies quòd ex putredine. Iob 17. Putredini dixi, Pater meus es. Attende etiam ulterius grauamina quæ matri quæ te concepit feceris. Bernard. In sordibus generamur, in tenebris confouemur, matres nostras multum oneramus, in doloribus parturimur, in partu matres nostras more uipereo laceramus. Attende etiam quòd nudus nascitur homo mēbris impotens, & plorare incipiēs. Iob 1. Nudus egressus sum de utero matris meæ. Augustin. Puer à ploratu incipit. Sapien. 7. Primam uocem similem hominibus emisi plorās. Attende etiā ad quem finē deueniat corpus. Puluis enim & cinis fit. Genes. 3. Puluis es, & in puluerem reuerteris. Item Gen. 18. Loquar ad dominum meum, quum sim puluis & cinis. Non est mirum si se erigat contra dominū suum miles qui habet castrum super altam rupē inexpugnabile: sed fatuus est ualde, qui non habet domunculam nisi de palea, quæ facillime potest comburi, si contra dominum suum potentem erigat. Sic fatuissimus est homo cuius habitatio, scilicet corpus ad calorem febrilē in cinerē redigitur, nec exigitur ad hoc ignis, si contra Deū se erigit. Item corpus à uermibus est corrodendum. In Psalm. Ego sum uermis. Eccles. 7. Vindicta carnis impii, *ignis & uermis*. 1. Machab. 2. *Gloria peccatoris, stercus & uermis*. Corpus enim unde gloriatur, saccus est stercorū, & cibus & materia uermium. Præsentem statum corporis attendebat qui dicebat, Humiliatio tua in medio tui. Michææ 6. Hieronymus: Quomodo superbiat qui secum semper sentinam portat? ¶ Ex parte etiā animæ multas causas humilitatis possumus inuenire. Aut enim scit homo se esse in mortali, aut nō. Si scit, in inferiori statu est q̄ canis, uel porcus, uel bufo: quum debitor sit duplicis mortis, temporalis scilicet, & æternæ: illa uerò unicam mortē debeant. Item miseriam habet & culpæ & pœnæ, quum illa solum habeat miseriam pœnę: & in hoc solis dæ-

monibus similis est. Si uerò nesciat se esse in mortali, nescit tamen se esse in statu salutis. Scit se quandoque debitorem fuisse mortis æternæ, nescit utrum adhuc peccatum sibi dimissum sit. Ecclesiast. 10. Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei: & tamen nescit homo utrũ amore an odio dignus sit, sed omnia in futurum reseruantur incerta. Gregor. Ad hoc cuncta nobis de meritis nostris incerta sunt, ut unam certam gratiam teneamus, humilitatẽ. ¶ Itẽ ad humilitatem ualere possunt, etiam si sciremus nos esse in statu gratiæ, negligentia proficiendi quam in nobis uidemus, difficultas standi, facilitas cadendi. Ad sibilũ enim unius uerbi quandoque deijcitur aliquis, difficultas resurgendi, debilitas minima etiam uitia uincendi. ¶ Item circa ea quæ sunt iuxta nos multas causas humilitatis possumus inuenire, ut si attendamus multos de fratribus nostris esse leprosos, multos cæcos, multos impotẽtes, multos mẽdicos, & aliis diuersis miseriis afflictos. Iob 5. Visitans speciem tuam non peccabis. Item si attẽdamus eos qui contra nos sunt, materiam humilitatis inueniemus. Hostes enim inuisibiles nos strangularent, nisi diuina protectio hoc impediret. Iob 41. Non est potestas super terram quæ comparetur ei qui factus est ut nullum timeret. Thren. 3. Misericordia domini quòd non sumus cõsumpti. Item supra nos causas humilitatis inuenire possumus, si attendamus Dei omnipotentiam paratam ad uindictam superborum. ¶ Tribus de causis solet aliquis se inclinare uel dimittere: uel quia gladius capiti eius imminet, uel quia transiturus est per ostium humile, uel propter societatem alicuius magnæ personæ, quam ad terram uidet sedere. Similibus de causis debet per humilitatẽ se homo inclinare. Si enim per superbiam se erexerit, gladius Dei omnipotentis euaginatus est super caput eius. 1. Petr. 5. Humiliamini sub potenti manu Dei. Item necesse habet trãsire per humile ostium paradisi. Augustin. super illud Ioann. 10. Ego sum ostium. Ostium humile est: si sano capite uolumus intrare, oportet caput dimittere. Item sanctus sanctorum & cæteri sancti in mundo isto humiliter se habuerunt. Matth. 10. Sufficit seruo si sit sicut dominus eius. Simile Ioan. 15. Siue respiciamus ad bona, siue ad mala, inuenire possumus materiã humilitatis. Bona nostra aliũde habemus, imperfectè ea habemus, perdere ea possumus. Et si attentẽ ea inspicere uolumus, non dominiũ rerum, sed onus & periculum in illis habemus. Pro illis censum magnum debemus, & non solùm ea perdere, sed etiam pro illis perdi possumus. De malis uerò manifestum est

quòd

quòd se humiliare debent homines, maximè si sint peccata mortalia, cũ pro illis adiudicati sint patibulo infernali, mirum est quòd tot & tantæ causæ humilitatis homines humiles nõ faciũt. Bernard. O mira uanitas, ô mira fatuitas cordis nostri, cuius elationem perfectè dirimere, cuius ceruicosus motus omnino domare humilitatis materia tanta non sufficit, quin adhuc superbiat terra & cinis.

¶ *De iis quæ ualent ad humilitatem.*

ET notandũ quod ad humilitatẽ ualere possunt ista quę sequũtur. ¶ Primò, familiaritas humiliũ. Sicut enim qui cõmunicauerit superbo, induet superbiã. Eccl. 13. Ita qui communicauerit humili, induet humilitatẽ. ¶ Secundò, meditatio propriorũ defectuum. Grego. in homil. Sancti uiri ut humilitatis in se uirtutem custodiant, quum quædam mirabiliter sciunt, ante mẽtis oculos student reuocare quod nesciũt, ut dum ex parte infirmitatẽ suã considerãt, ex ea parte qua perfectus est eorum animus se non extollat. Sicut qui emit ueterem uestem, ponit digitum ubi uestis habet aliquod foramẽ: ita uerè humilis habet oculum ad defectum si quis est in eo. Item Greg. Magnus esse unusquisque studeat, sed tamẽ magnũ se esse nesciat: qui uult esse perfectè humilis, necesse est, ut bona sua etiã à propriis oculis abscondat. ¶ Tertiũ est, respectus meliorũ. Greg. Non quibus iam superiores, sed quibus adhuc inferiores estis, aspicite. Idem: Sicut incentiuũ elationis est respectus deterioris: ita cautela humilitatis est cõsideratio melioris. ¶ Quartò, quum quis assuescit sustinentiæ contumeliarum. Bern. in epistolis: Humiliatio uia est ad humilitatem: sicut patientia ad pacem, sicut electio ad scientiam. Si ergo uirtutẽ appetis humilitatis, uiã non refugias humiliationis. ¶ Quintò, quum aliquis se exercet in humilibus officiis: exẽplo domini qui lauit pedes discipulorũ. Io. 13. Superbi ad minora officia se indignos reputãt. Alii uero reputãt eos indignos maioribus officiis: & sic inutiles sunt tam ad maiora, quàm ad minora officia. Nolũt enim facere quod possunt, nec possunt quod uolunt. Vnde accidit eis sicut illis qui rebus quas habent uendere nimia pretia imponũt, imò se ab eis non expediunt. Nolunt enim inde accipere quod possent habere: nec possunt habere quod uellẽt accipere. ¶ Sextò memoria mortis, quod docet ecclesia in principio quadragesimæ, imponẽs cineres capitibus, dicẽs: Memento homo quia cinis es, & in cinerẽ reuerteris. ¶ Et notãdum quòd homo debet se reputare cinerem, & ex parte corporis, & ex parte animæ. Ex parte corporis, propter propinquitatem, & certitudinem quam habet ad

hoc

hoc ut in cinerē redigatur. Sic enim solet loq scriptura ubi aliquid quod futurū est, dicatur iā propter propinquitatē uel certitudinē. Grego. Ferè se mortuū cōsiderat, qui se moriturū non ignorat. ad Rom. 8. Corpus moriturū est propter peccatum: id est, necessitati moriēdi addictū. ¶ Quātū uerò ad animā, debet homo cinerem se reputare quo ad tria. ¶ Primò, quo ad utilitatē. Cinis enim ualde uilis est, licet materia ex quo factus est fuerit pretiosa: sic q est in statu peccati, quasi nullius ualoris est respectu ualoris in quo erat ante peccatū. In Psal. Ad nihilū deductus est in conspectu eius malignus. Imò minus quàm nihil uidetur esse, nisi sit spiritualiter resurrecturus. Melius enim esset ei nō esse, quàm malū esse, si perseueret ita. ¶ Secundo quo ad hoc: quia sicut cinis resistere nō potest modico flatui qn ab eo dispergatur, sic peccator resistere nō potest sibilo modici uerbi. In Psal. Nō sic impii, non sic; sed tāquā puluis. ¶ Tertiò, quo ad hoc: quia sicut cinis non potest naturaliter redire ad statū materiæ unde factus est, sed Dei uirtute: sic peccator non potest redire ad statū bonum, nisi Dei uirtute. Eccl. 7. Considera opera Dei, ꝙ nemo possit corrigere quē ille despexerit. Verè Deus illos despicit quos luto peccati ita diu iacere permittit. Nec mirū, quū ipsi eū despiciant. Esa. 5. Væ qui spernis, nónne & ipse sperneris? Humilibus qui se cinerē reputant, specialiter debetur corona. Esa. 61. Ad annuntiādum māsuetis misit me, ut darē eis coronam pro cinere. Nō reputat se cinerē ex parte corporis, qui bruneta, uel scarlata corpus suū induit: quis enim, nisi fatuus, talem saccū facit cineribus suis? Itē nō reputat se cinerē ex parte animæ qui amat altitudinem. Non enim expedit cineri esse in alto, ne à uēto dispergatur. Dixit dñs Moysi & Aaron Exo. 9. ut tollerēt plenam manū cineris de camino & spargerēt in cælum, & subsecuta sunt hulcera & uesicę. Sic cùm aliquis in alto ponitur, sequuntur uesicæ superbiæ & hulcera uanæ glorię, ut leprosus & hulcerosus interius corā Deo appareat, quantumcunq; exterius pulcher uideatur. Itē nō uidetur se cinerē reputare qui præsumit, ꝙ quādo uolet se emendabit. Eccl. 29. Repromissio neqssima multos perdidit. Magna est illius fatuitas qui cinerē illum cuius pars est in uinea sua, & alia in agro, & sic de cæteris possessionibus eius, credit per seipsum congregari, & nouum hominem interiorem inde fieri: cùm hoc solius uirtutis diuinę sit, sicut suscitatio corporū ex pulueribus. Et notādū ꝙ memoria mortis ualde utilis est homini. Ecc. 7. In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum

V non

non peccabis.Hier.in epistolis: Platonis est sententia omnium sapientiũ uitã,meditationẽ esse mortis.Sapiens:Summa philosophia assidua est mortis meditatio.Eccl.38.Memor esto iudicii mei: sic enim erit & tuũ.Meũ heri,tuũ hodie. Hoc dicitur in persona mortui loquẽtis ad uiuum.Specialiter mortis memoria necessaria est iuueni. Vnde Thre.3.post illud,Bonũ est uiro cùm portauerit iugũ ab adolescẽtia sua.Subditur: Ponet in puluere os suũ,Os sapientiũ in corde eorũ.Eccl.21.Os ergo in puluere ponit qui cogitat,ꝙ puluis sit.In hac meditatione proiiciẽda est cupiditas & uanitas seculi,unde Leuit.1.præcepit dominus ut faciẽs holocaustũ de turturibus uel pullis colũbę,proiiceret uesiculam gutturis & plumas in locũ cinerũ. Holocaustũ facit Deo de turture, qui dat se Deo,ut ei seruiat in claustro: de colũba,qui dat se Deo,ut ei seruiat in mundo.Turtur enim amat solitudinẽ, colũba gregatim uolat.Vesicula gutturis quæ est quasi horreũ auiũ,cupiditatẽ mundi signat,pluma uero leuitatem.In loco ergo cinerũ uesiculã proiicit,qui consideratiõe mortis suæ cupiditatẽ à se abiicit nõ curans acquirere ea quæ in breui perdat,& à qbus perdatur.Bern.Vtinam tantũ congregata perirent,& nõ cõgregator eorũ.Tolerabilius esset insudare labori perituro,quàm perempturo.Plumã uerò in loco cinerũ proiicit,qui consideratione mortis uanitatẽ huius mũdi refugit,intelligẽs fatuũ esse in uia ad mortẽ gaudere. Augu.Nihil aliud est tẽpus præsentis uitæ,q̃ cursus ad mortẽ. ¶ Valet autem mortis memoria ad ista sex quæ sequuntur. ¶ Ad fugandũ exercitum uitiorũ, uel saltem terrẽdum.Sicut timent latrones iudicis aduentum,sic uitia mortem. Terribilis est eis locus iste quasi porta inferni. Aut ex toto hominẽ deserunt tũc,aut saltẽ tremunt.Thre.1.Sordes eius in pedibus eius: nõ est recordata finis sui.Iumentum cauda se defendit à muscis, sic homo à uitiis consideratione mortis. *Secundo* ualet ad contemptũ *mundi*. Vnde Hiero. *Facile contẽnit* omnia q se semper cogitat moriturũ.Ecc.10.Si annis multis uixerit homo,& in iis omnibus lętus fuerit,meminisse debet tenebrosi tẽporis & dierũ multorum: qui cùm uenerint,uanitatis arguentur præterita. In morte arguitur uanitatis omne quod est in mundo,scilicet concupiscentia oculorũ,& concupiscentia carnis,& superbia uitæ.Concupiscentia oculorũ in hoc, ꝙ homo nudus reuertitur in terrã.Iob.1.Nudus egressus sum de utero matris meæ,nudus reuertar illuc,Concupiscentia carnis in hoc,ꝙ corpus in deliciis nutritũ uermibus datur. Superbia uitæ in hoc, ꝙ ille qui uolebat

esse

esse super homines, ponitur sub terra, quæ est infimũ elemẽtorũ. ¶ Tertiò ualet ad sui contẽptũ. Facit enim, ꝙ homo cognoscat se quasi per resolutionem, qui modus cognoscendi uerissimus est. Et hoc est quod Dauid orat: Sciant, inquit, gentes, quoniam homines sunt: id est, de humo. ¶ Quartò ualet ad hoc ut homo rectè se regat in uia præsentis uitæ. Sicut aues cauda regũt se uolãdo, & pisces natãdo. Iob 12. Interroga iumenta, & docebunt te: & uolatilia cæli, & indicabũt tibi &c. qui uult nauẽ regere ponit se in fine nauis. Et sapiẽs cõsideratione finis regit se in iis quæ sunt ad finem. ¶ Quintò ad temperandã præsentem lætitiã. sicut & alia mala pœnæ. Eccl. 11. In die malorũ ne immemor sis bonorũ. Memoria mortis multũ ualet ad temperandã præsentem lætitiam, quia multũ habet amaritudinis. Eccl. 41. O mors, quàm amara est memoria tua homini iniusto. ¶ Sextò ad hoc ut homo rectè iudicet de præsenti uita & futura. Qui enim per meditationẽ ponit se in articulo mortis, quasi medius est inter præsentẽ uitam & futurã, utranq; uidens de prope. Qui tenet se in initio uitę suę uel ꝓpe interponẽs sibi & uitæ futuræ, quicquid sperat se uicturũ, lõge est à uita futura, unde bona illius modica ei uidẽtur. Quasi in initio uitæ suę se tenebat, qui dicebat Luc. 12. Anima mea, multa habes bona posita in annos plurimos: requiesce, bibe, comede, epulare. Sed Deus posuit eũ in fine uitæ, dicẽs: Stulte, hac nocte animam tuam repetẽt à te.

De signis Humilitatis. CAP. IIII.

PRimũ humilitatis signũ est amor humiliũ personarum. Ecc. 13. Omne animal diligit simile sibi. ¶ Secũdũ est, fuga altitudinis. Humilitas laudes fugit sicut uenenum, & sicut sagittas mellitas, & ut sermones fascinãtes. Sap. 4. Fascinatio nugacitatis obscurat bona. Et sicut rete expansum gressibus suis. Prou. 29. Homo qui blandis fictisque sermonibus loqtur amico suo, rete expãdit gressibus eius. Christus qui uerè humilis erat, fugit uolẽtes eũ rapere in regẽ. Io. 6. ¶ Tertium est, amor propriæ uilitatis. Bern. Verus humilis uilis uult reputari, nõ humilis prædicari. Gaudet de contemptu sui, hoc solo sanè superbus, ꝙ laudes cõtemnit. De hoc exemplũ habemus in Dauid. 2. Reg. 6. Ludam, inquit, & uilior fiam. Et in dialogo Greg. legitur de quodã statura paruo, qui Cõstantinus dicebatur, ꝙ cùm dixisset ei quidã, ꝙ nihil hominis haberet, protinus lætus in amplexũ eius ruit, eúmq; ex amore nimio cõstringere brachiis cœpit & osculari, magnásque gratias agere, ꝙ de se talia indicasset, dicens, Tu solus es qui in me oculos apertos habuisti. Et de Dauid legitur 2. Reg. 16. Dimittite inqt,

eum ut maledicat mihi.& Act.5. Et illi ibant gaudentes à cõspectu cõcilii,quoniã digni habiti sunt pro nomine Iesu cõtumeliã pati:humilitas opprobriis pascitur ut cibo proprio. Thre.4. Saturabitur opprobriis.Sicut se habet superbia ad gloriã, sic humilitas ad ignominiã. Vnde sicut superbia gaudet de gloria, sic humilitas de ignominia.Humilitati ea sunt pretiosa quæ alii essent uilia. Ipsa enim sputũ abominationis & contemptus conuertit quasi in aurũ & gemmas.Ipsa uilis uult uideri aliis, sicut & sibi uilis uidetur.Et quãto est sibi uilior, tanto est Deo pretiosior,Greg.in Mora.Tanto unaquæq; anima fit pretiosior in cõspectu Dei,quãto pro amore Dei despectior fit ante oculos suos.Item Greg. Tanto fit quisq; uilior Deo,quãto pretiosior sibi. Et tanto pretiosior Deo,quanto propter eũ uilior. ¶ Quartum est, si humilia officia libenter quis facit. De hoc exemplũ habemus in Abigail. 1.Reg.25.pro qua cùm misisset Dauid ut eam duceret in uxorẽ, ipsa ait;Ecce famula tua fit in ancillam,ut lauet pedes seruorum domini mei.In Vitis patrũ, quidam senex perfectus uirtutibus orauit dominum,Ostende mihi domine quid sit perfectio animæ, & faciã. Et quũ requireret consilium à quodam alio sene: ille respondit ei de hoc per reuelationẽ:Vis facere quicquid dico tibi?Et ille,Volo. Et dixit: Vade,pasce porcos:& fecit sic. Et quum alii uiderent,ꝙ pasceret porcos, dixerunt ꝙ factus esset fatuus.Et uisa eius humilitate,reuocatus est ad locũ suũ. ¶ Quintũ est,si consilio acquiescit:sicut hoc quòd aliquis non acquiescit consilio,signũ est superbiæ.Greg.de non acquiescẽte consilio:Si se,inquit,meliorẽ nõ crederet,nequaquam cũctorum consilia suæ deliberationi postponeret. ¶ Sextũ est,si contumeliam uel etiã correptionẽ mansuetè audit.Greg. Qui gloriam nõ quærit,contumeliã nõ sentit.Idem:Non timet confundi in cõspectu hominũ qui solũ gloriam quærit apud Deũ. ¶ Septimum est, si secretum *diligit.* Bern.loquẽs de illo uerbo.2.ad Cor.12. Parco autẽ &c. Quàm pulchrè,inquit,dicit parco. Nõ parcit sibi arrogãs,nõ superbus, nõ cupidus uanæ gloriæ,uel iactator actuũ suorũ, qui uel sibi arrogat,uel mẽtitur de se quod non est.Solus uerè humilis parcit animæ suæ,q ne putetur quod nõ est,semper quantum in se est uult nesciri quod est. ¶ Octauũ est,si libenter obedit.ad Phili.2. Exinaniuit semetipsum factus obediens usq; ad mortẽ.Exinanitio præmittitur tanquam causa obedientiæ.Qui enim humilis nõ est,non libenter obedit.

De diuisiõe humilitatis, CAP. V.

CONsequenter ponẽdę sunt diuisiones ad humilitatem pert

pertinentes. Notandum ergo ꝙ est humilitas ficta, & est humilitas uera. De ficta legitur Ecc. 19. Est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. Vera humilitas, est humilitas cordis, de qua Matt. 11. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Nō fictè, dicit Interli. Humilitatē cordis sequitur humilitas exterior, sicut ramus prodit ex radice. 1. Pet. 5. Omnes inuicem humilitatem insinuate. ¶ Item est humilitas sufficiens & abundans & superabundans. Quam diuisionem innuit glos. super illud Matthæ. 3. Sic decet nos implere oēm iustitiā, id est, humilitatē, dicit gl. & subditur: Perfecta humilitas habet tres gradus. ¶ Primus est, subdere se maiori, & se nō præferre æquali, hic uocatur sufficiēs, quia sufficit aliquē sic humiliari: & iste gradus omni iusto est necessarius. ¶ Secūdus gradus est, subdere se æquali, nec præferre se minori, hic dicitur abundans. ¶ Tertius est, subesse minori, in quo est omnis iustitia. Hūc Christus impleuit. ¶ Itē humilitas diuiditur in humilitatē intellect⁹, quæ consistit in cognitione ueritatis: & in humilitatē affectus, quæ consistit in contemptu uanitatis. Sicut beatus Bern. superbiā diuidit in sex species: Superbia, inquit, in species duas diuiditur. In cæcā & uanā superbiā: quarū prior intelligentiæ, posterior uolūtatis uitiū est. Idem: Est humilitas quam in nobis ueritas parit, & nō habet calorē: & est humilitas quam charitas format & inflammat: atq; hæc quidē in affectu, illa in cognitione cōsistit. ¶ Cōmuniter etiā quatuor gradus humilitatis distinguūtur. Quorū primus est, spernere mundū: siue mundi gloriā. Secundus spernere nullū. Tertius, spernere sese. Quartus, spernere se sperni. ¶ De x i i. gradibus humilitatis quos Bernar. distinguit, require in tra. de Superbia. 3. parte. 35. cap. ¶ Notandum quod Bern, in libr, suo de x i i. gradibus humilitatis, non expresse illos x i i. gradus humilitatis ponit, sed per oppositum eos insinuat. Bern. in prologo libri illius tituli inquit, qui de gradibus humilitatis inscribitur: Pro eo forsitan, ꝙ nō humilitatis gradus, sed superbiæ potius distingui describiq; uideatur calūniā patietur: sed hoc à minus uel intelligentibus uel attendentibus tituli rationem. Idem in libr. eodē: Idē sunt gradus ascendentiūm in solium & descendentium, & eadem uia ascendētium in ciuitatē & recedentium, & idē ostium ingredientium domū & egredientiū. Per unam denique scalam ascēdentes angeli & descēdentes Iacob apparuerunt. In eodē: Proponat tibi beatus Bndictus gradus quos ipse pri⁹ in corde suo disposuit. Ego quid proponam tibi non habeo nisi ordine de-

ſcenſionis meæ, in quo tamen ſi diligenter inſpicitur, uia forſitan aſcẽſiõis reperitur. Si enim tibi Romã tendẽti, homo inde ueniens obuiaret, quæſitus uiã, quid melius quàm illã qua uenit oſtenderet? Deniq; caſtella, uillas & urbes, fluuios ac mõtes per quos trãſierit nominat, ſuũ denũtiãs iter, tuũ tibi prenũtiat: illa ut eadem loca recognoſcas eũdo, quæ ille pertrãſiit ueniẽdo. ¶ Hi ſunt XII. gradus humilitatis ſecũdũ ſanctũ Benedictũ. Primus eſt, ſi quis timorẽ Dei in memoria habeat, Dei præcepta & pœnas paratas eorum tranſgreſſoribus, & præmia parata obſeruatoribus, & ſic omni hora à peccatis ſe cuſtodiat. ¶ Secũdus eſt, ſi quis nõ amans propriam uoluntatẽ, deſideria ſua non delectetur implere. ¶ Tertius eſt, ſi quis pro Dei amore omni obediẽtia maiori ſe ſubdat. ¶ Quartus eſt, ſi in ipſa obedientia contra aſpera patientiã amplectatur. ¶ Quintus eſt, ſi omnia mala ſua abſcondita abbati ſuo humiliter confiteatur. ¶ Sextus eſt, ſi ad omnia quę ſibi iniungũtur, indignũ ſe iudicet. ¶ Septimus eſt, ſi omnibus ſe inferiorem & uiliorem non ſolum lingua ſua pronuntiet, ſed etiam intimo credat cordis affectu. ¶ Octauus eſt, ſi nihil agat monachus, niſi quod communis monaſterii regula probat, & maiorum exempla hortãtur. ¶ Nonus eſt, ſi linguam ſuam cohibeat, & eam uſque ad taciturnitatem teneat. ¶ Decimus eſt, ſi non ſit facilis & pronus in riſu. ¶ Vndecimus eſt, ſi pauca uerba & rationabilia habeat, & nõ loquatur clamoroſe. ¶ Duodecimus eſt, ſi non ſolum in corde humilitatem habeat, ſed etiã corpore oſtendat eam ſemper defixis in terram aſpectibus.

De *Paupertate.* PARS V.

PAupertas quandoq; dicitur carentia diuitiarũ. Et ſecundum hoc dicit Aug. Inueſtiganti ſingularum rerũ naturas, non inuenietur quid ſit paupertas, nuditas & foramen. Sic paupertas, priuatio eſt. Priuationes uerò cauſæ ſunt directæ aliarum priuationum, & occaſiones multorum bonorũ. Multa *uitia elongata* ſunt ab eis qui hãc paupertatem habent. Greg. Habent ſancti hoc proprium: nã ut ſemper ab illicitis lõgẽ ſint, à ſe plerunque licita abſcindunt. ¶ Quandoq; dicitur paupertas contemptus diuitiarum. Seneca: Nemo dignus Deo, qui opes nõ contẽpſerit. Tertiò dicitur paupertas amor paupertatis. Ber. in epiſtolis: Non paupertas uirtus reputatur, ſed paupertatis amor. Deniq; beati pauperes non rebus, ſed ſpiritu. Idem: Volo te eſſe amicum pauperum, magis autem imitatorẽ. Idem: Amicitia pauperum regis amicos conſtituit, amor paupertatis reges. Item, Pauperiem æquo animo ferre, uirtus patiẽtiæ eſt: ſponte

appe-

appetere, sapientię laus est. ¶ Et notandum, ꝙ paupertas multis de causis amanda est. Quarum prima & maxima est, ꝙ Deus eã amat. Cuius amoris primum signum est, ꝙ filius Dei uoluit eã assumere. Bern. in Sermonibus: Fortè aliquis arbitraretur filio Dei sublimia esse quęrenda palatia, ut cũ gloria rex gloriæ susciperetur: sed non propter hoc ille à regalibus illis sedibus uenit. In sinistra ei⁹ diuitię, & gloria in dextera, longiturnitas uitæ. Horũ omniũ ęterna in cælis affluẽtia suppetebat: sed paupertas nõ inueniebať in eis. Porrò in terris abũdabat & superabũdabat hęc species. Nesciebat homo pretiũ eius. Hanc itaq; filius Dei cõcupiscens, descẽdit, ut eã eligeret sibi, & nobis quoq; sua æstimatione faceret pretiosam. De paupertate Christi habeť Lucæ 2. Pannis eũ inuoluit, & reclinauit eũ in præsepio: quia non erat ei locus in diuersorio. Itẽ Matt. 18. ubi misit dominus Petrum ad piscandum pro tributo soluendo. dicit glo. Tantæ fuit paupertatis, ut unde daret tributum non haberet. & super illud Matt. 11. Circunspectis omnibus cùm iã uespera esset hora exiit in Bethaniam cũ duodecim. Dicit gl. circunspectis si quis eum hospitio susciperet. Tãtæ enim paupertatis fuit, & ita nulli adulatus, ut in tanta urbe nullũ inuenit et hospitiũ. 2. ad Cor. 8. Scitis gratiam domini nostri Iesu Christi, quoniam propter nos egenus factus est, cum esset diues, ut illius inopia uos diuites essetis. Thren. 3. Recordare paupertatis meæ &c. Bern. Magna abusio, & nimis magna, ut diues esse uelit uermiculus uilis, propter quẽ Deus maiestatis & dominus sabaoth uoluit pauper fieri. Paupertas Christi crescendo procesit. In natiuitate pannis inuolutus est, & pro domo habuit diuersorium: deinde hospitium nõ habuit. Mat. 8. Fili⁹ hominis nõ habet ubi caput suum reclinet. & Mar. 11. Circũspectis &c. In pasiõe uerò etiã ꝓpriis uestibus spoliatus est. Matt. 27. Exuentes eũ &c. Aliud signum amoris Dei ad paupertatẽ est, ꝙ propter pauperes filius Dei in mundum uenit. In Psal. Propter miseriã & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit dominus. Luc. 4. Euãgelizare pauperibus misit me. Bern. in Sermonibus: Quærat diuitias paganus, qui sine Deo uiuit: quærat Iudæus, qui terrenas promisiones accepit. sed qua frõte, magis autem qua mente Christianus diuitias quærit, postquã Christus beatos esse pauperes prædicauit? Pauperes Christus in principio doctrinæ suæ beatos prædicauit. Mat. 5. & Luc. 6. Et diuites infelices. Lucę 6. Væ uobis diuitib⁹. Pauperes iudicat Christus dignos mensa sua. Vnde Lucæ 14. leguntur pauperes ad cœnã domini introducti. In Psal. Parasti

in dulcedine tua pauperi Deus. Pauperes Deus adiuuat. In Psal. Et adiuuit pauperem de inopia. Illis parcit. Esa. 49. Pauperũ suorum miserabit. Illos elegit. Esa. 48. Elegi te in camino paupertatis. Iaco. 2. Nónne Deus elegit pauperes in hoc mũdo? Illos exaudit. In Psal. Desideriũ pauperum exaudiuit dominus. Ecc. 21. Deprecatio pauperis ex ore usque ad aures perueniet. Illorũ est memor. In Psal. Non in finẽ obliuio erit pauperis. Illorũ est solicitus. In Psal. Ego autẽ mendicus sum & pauper: Dominus autem solicitus est mei. Illorum est refugiũ & fortitudo. In Psal. Factus est dominus refugiũ pauperi. Esa. 25. Factus est fortitudo pauperi &c. Illos saluat. In Psal. Parcet pauperi & inopi: & animas pauperũ saluas faciet. 2. Re. 22. Populum pauperem saluum facies. In Psal. Eripiens inopem de manu fortiorũ eius. Societatem pauperum prælegit dominus in mundo isto societati diuitum. Lucę 14. Omnis qui non renuntiauerit omnibus quę possidet, non potest meus esse discipulus. 1. Reg. 30. Dauid puerum Aegyptium assumpsit, quem dominus suus reliquerat. Sic Christus assumit quos mundus reliquit. Psalm. Pater meus & mater mea dereliquerũt me, dominus autem assumpsit me. Item: Tibi derelictus est pauper. Grego. in homili. Hos elegit Deus, quos despicit mundus: quia plerunq; ipsa despectio hominem reuocat ad semetipsum. Idem: Infirmi quique atque in hoc mundo despecti plerunq; tãto celerius uocem Dei audiunt, quanto in hoc mundo nõ habent ubi delectentur. Item pauperibus regnũ cælorũ tribuitur. Mat. 5. & Lucæ 6. Et non solũ ad possidendum, sed etiã ad dandum aliis. Lu. 16. Facite uobis amicos de mãmona iniquitatis, ut cũ defeceritis recipiãt uos in æterna tabernacula. Ipse Deus pauperũ est. Nu. 18. In terra eorum nihil posside bitis, nec habebitis partem: ego pars & hæreditas tua. Ipse est spes pauperũ, & exultatio. Esaiæ 14. In ipso sperabunt pauperes populi eius. Eiusdẽ 29. Pauperes homines in sancto *Israël exultabũt*. Ipse de pauperibus specialiter requiret in iudicio: ut habet Mat. 25. Imò ipse pauperibus iudiciũ tribuit. Iob 36. & Matt. 19. Vos qui secuti estis me &c. sedebitis sup sedes duodecim iudicãtes duodecim tribus Israël. Pauperes honorat, dicens: In Psal. Honorabile nomẽ eorũ coram illo. Illos agnoscit, & nominatim uocat: ut patet in Lazaro, Lucæ 16. Illos ab angelis deportari facit ad locũ quietis. In eodem: Factum est, ut moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Et ut uno uerbo dicatur, tanta est dilectio eius ad pauperes, ut quod fit pauperi, sibi reputet fieri. Matthæi 25. Quod uni ex *minimis*

mis meis fecistis, mihi fecistis: & quod uni eorum nō fecistis, mihi nō fecistis. Vę pauperibus, si eum non amant qui tantū eos amat, qui tot signa amoris eis ostendit. Multum contemnerentur pauperes in mūdo isto, nisi Christus eos tātum honorasset. ¶Multis aliis de causis amanda est paupertas. ¶Prima est, quia est ualde munda: sicut ecōtrario diuitiæ immūdæ sunt, amatores suos inquinātes. Quod in rerū natura Deus significari uoluit, in hoc, quod aurū & argentum quæ uidetur esse pretiosiora inter eas, tangētes inquinant. Ber. in epistolis: Beatus qui post illa non abiit quæ possessa onerāt, amata inquināt, amissa cruciāt. Ecc.13. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Et super illud Iaco.1. Religio munda &c. dicit glo. Qui temporalia nō diligit, immaculatum ab hoc seculo se custodit. ¶Item paupertas est Deo propinqua. Quod figuratum est Lucæ 2. in hoc, quod pastores de loco uicino uenerunt ad Christum. Ecōtrario uerò reges à remotis partibus uenerūt. Mat. 2. Paupertas etiā sancta est, tanquam locus in quo mansit filius Dei plus quàm triginta annis. Exo.3. Solue calciamēta de pedibus tuis: locus enim in quo stas, terra sancta est. Paupertas specialiter potest dici terra sanctorum. Esa.26. In terra sanctorum iniqua gessit, & nō uidebit gloriam Dei. Esaiæ 60. Adorabunt uestigia pedum tuorum. In eodem: Locum pedum meorum glorificabo. Item expedita est. Greg. Liberius ad patriā tendimus, quia quasi in uia pōdere caremus. Idem: Terrena substātia æternę felicitati comparata, pondus est, non subsidiū. Augu. in libro de uerbis domini: Abiice à te diuitiarū onera, abiice uincula uolūtaria, abiice anxietates & tædia quæ te plurimis annis inquietant. Hieronym. in epistolis: Si habes, uade & uēde omnia quæ habes, & da pauperibus. Si non habes, grandi onere liberatus es. Greg. Qui mihi onus diuitiarum abstulit, me ad currendum citius expediuit. Itē paupertas læta est. Seneca: Sępe pauper fidelius ridet: nulla ei in altę solicitudo est. Idem: Qui felices uocantur, hilaritas ficta est, & grauis tristitia, eo quidē grauior, quia interdū non licet palàm esse miseros, sed inter ærūnas cor ipsum excedentes necesse est agere felicem. Aug. in lib. Confes. loquens de quodā mendico exhilarato uino: Ille, inquit, lætabatur, ego anxius erā. Nimirum ille felicior erat, non tantum quia hilaritate perfundebatur, cū ego curis anxiarer: uerumetiā, quòd ille bene operando acquisierat uinum, ego autem mentiendo quærebā typum. ¶In Vitis patrum quidam pauper habebat unam mattam, de cuius medietate se cooperiebat, aliam medietatem sibi sub-

mittebat, & erat ualidum frigus: & pater monasterii de nocte exiens, audiuit eum dicentem, Gratias ago tibi domine. Quot sunt modo diuites in custodia, & qui in inferno sedent, aut pedes habent in ligno cõstrictos? Ego autẽ uelut Imperator sum, extendens pedes meos, & quo uolo ambulo. Sene. Felix paupertas læta: nec tamẽ paupertas est, si læta est. Greg. Cui cũ paupertate bene conuenit, non est pauper. Itẽ paupertas secura est. Greg. Magna securitas cordis: nihil concupiscentiæ habere secularis. Seneca: Etiam in obsessa uia pauper pax est. Gregor. Qui nihil habet in mũdo quod diligat, nihil est in mũdo quod pertimescat. Paupertas, iuxta uerbum Sapientis, bonum est sine calumnia. Pro ea non mouentur lites, non timet fures uel raptores, nõ timet aëris passiones, ipsa est donũ à paucis cognitum. Poëta: O munera nondum intellecta, domi paupertas angustiq; lares. Eccl. 11. Paupertas & honestas à Deo sunt. Paupertas secura est, & temporaliter & spiritualiter. Prouer. 1. Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum. Gl. Facile laqueos euadit in terris, qui oculos habet in cælis. Iob 18. Abscondita est in terra pedica eius. Cain habuit caput tremulum. Cain interpretatur possessio: qui possessiones habent in mũdo isto, in tremore sunt. In Psal. Trepidauerunt ubi non erat timor. Iob 15. Sonitus terroris semper in auribus eius: & cũm pax sit, ille semper insidias suspicatur. Item paupertas quieta est. Sen. Quietissimè uiuerẽt homines, si hæc duo uerba tollerentur, meum & tuum. Grego. Quid in hac uita laboriosius, quàm terrenis desideriis æstuare? quid quietius, quàm nihil huius seculi appetere? Hinc est, quòd Israël custodiam sabbati accepit in munere, Aegyptus percutitur muscarũ multitudine. Item paupertas licet terra macilenta uideatur: fertilissima est uerorum bonorum. Gen. 41. Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ. In hac terra uoluit plãtari unigenitus Dei, lignũ scilicet uitæ. Item paupertas uitiis materiã subtrahit: quia nõ habet unde suum paupertas pascat amorem. Iuuenalis: Præstabat castas humilis fortuna Sabinas. Sene. Inquis, Pecuniam perdidi. O te felicem, si cũ illa auaritiam perdidisti: sed si manet illa apud te, es tãto felicior, quo tãto malo materia subducta est. Paupertas uermẽ diuitũ superbiã occidit. Ipa etiã duas filias sanguisugę infernalis, quę semp clamãt, Affer, affer, suffocat, scilicet gulam & luxuriam. De quibus habetur Prouer. 30. Paupertas medicinalis est. Grego. Quos morũ infirmitas uulnerat, paupertas medicina sanat. Ipse purgat eos qui sunt aurũ & argentum: ideo

ideo caminus dicitur. Esaiæ 48. Elegi te in camino paupertatis. Ipsa est fortitudo sanctorum, sicut diuitiæ sunt fortitudo diuitum. Prouerb. 10. Substantia diuitis urbs fortitudinis eius. Ipsa est ut fossatum profundissimũ, quod diabolus multum nititur implere. Habac. 1. Comportabit aggerem, & capiet eam mira fatuitas aliquorum qui diabolum iuuant ad implendum fossatum castri sui. Habac. 2. Væ qui congregat non sua. Vsquequo aggrauat contra se densum lutum? Pauperes in ecclesia remanent, dum diuites in regnum diaboli trãsferũtur. Sicut Nabuchodonosor pauperes dimisit in terra promissiõis, nobilibus trãslatis in terram suam. Iere. 39. Sophoniæ 3. Derelinquã in medio tui populum pauperem. Pauperum est hæreditare regnum cælorũ: mobilia uerò huius seculi sunt diuitum, sicut figuratum est Genesis 25. ubi Abraham dedit Isaac cuncta quæ possidebat, filiis autem concubinarum largitus est munera. Paupertatẽ posuit filius Dei ut fundamentum religionis Christianæ. Matth. 5. Iob 26. Qui extẽdit aquilonem super uacuum. Super uacuum, inquam, paupertatis. Aquilonem uocat ecclesiã de Gentibus cõuersam, quæ congelata erat in peccatis suis. Paupertatem posuit Christus gradũ, quo ad perfectionem ascenditur. Matt. 19. Si uis perfectus esse, uade & uẽde omnia quæ habes, & da pauperibus. ¶ Paupertas mater & nutrix & custos religionis est. Vnde qui ingrediũtur religionem, ad eam uoto se astringunt. Econtrario abundãtia religionem destruit. Adeò enim occupat eam, ut meditatiões, lectiones, orationes quibus debet sustentari, in ea pereant, ita quòd seruitium ecclesię est inordinatus strepitus. Amos 5. Aufer à me tumultum carminum tuorũ. Vbi ipsa non est, uitia sunt in pace. Non fiunt ibi correptiones, sed supputationes, ut potius uideãtur trapezitæ, quàm religiosi. Virgæ sunt ibi potius ad ostensionem quàm ad uitiorum effugationẽ. In refectorio lapidatur sobrietas uarietate ferculorum. Ministri manibus eleuatis uaria portãtes fercula afferũt unde ipsa lapidetur: sicut Iudęi afferebant lapides ad beati Stephani lapidationem. In claustris ubi est abundantia temporaliũ, inueniũtur multi habitum religionis deferẽtes, qui tamen nõ sunt religiosi. Sicut clerici qui communiter dicũtur Goliardi, quãdoque habitum monachalẽ deferunt, & tamen monachi nõ sunt. Aliqui proiiciuntur ibi à parẽtibus sicut catuli quos matres non sufficiũt enutrire. Aliqui etiam intrant ut fures: ut scilicet ditentur & possint res monasterii consanguineis suis dare. Aliqui instar uulpis se mortuos spiritualiter simulãt, ut prę-

dam faciant. Vbi est abundātia, behemoth quiescit, qui in arido paupertatis requiem nō inuenit. Lucæ 11. Paupertas omnes ingredientes in mundum istum excipit: sed postea à multis eiici tur de possessione sua sine culpa sua: sed in exitu de mundo isto, iterum recuperat eos. Iob 1. Nudus egressus sum de utero matris meæ, nudus reuertar illuc. Paupertas seruitutē diuitiarum quæ adeò generalis est, excutit. Eccl. 10. Pecuniæ obediunt omnia. Ipsa cum Petro super aquas ambulat, scilicet super mare huius mūdi. Matt. 14. Bernardus in sermonibus: Hęc pręrogatio debebatur Petro: nouū iter & noui modus itineris. Antiquorū sanè patrū diebus, donec in terris uideretur & conuersaretur inter homines Deus maiestatis, non erat euangelicæ forma perfectiōis, sed spiritum Domini solo interim spiritu sequebātur. ¶ Paupertas luto diuitiarum si affluat, non uult cor apponere. Ipsa ordinem naturæ seruat. Sicut enim terra exterior pedibus, sic ipsa terrena calcat mentis affectibus. Ipsa de fimo stabuli thesaurum facere dedignatur. Stabulum est hæc pars mundi in qua sumus, quia habitaculum est iumēti nostri, scilicet corporis. ¶ Paupertas terrā talpis & serpentibus relinquit. Esaię 65. Serpenti puluis panis eius. Ipsa hominem custodit ne à serpēte infernali cōmedatur. Cassiodorus super illud Psalm. Omnia à te expectant. Quem Deus pro malis suis abiicit, fit diaboli pabulum: quapropter si in escam inimici dari nolumus, non debemus esse terreni: quia sic in principio maledictus est ut terrā comedat. Gen. 3. ¶ Paupertas amatores suos miro modo facit abūdare. Habent enim de ea quātum uolūt. Eccl. 11. Est homo marcidus, egens recuperatione: plus deficiens uirtute, & abundās paupertate. Paupertas etiā terrenis diuitiis facit quodāmodo abūdare. pauper enim diuitias quas pro Christo cōtēnit, quodāmodo habet, dum eas Christo uendit, & de illis in cælo thesaurū facit. Vnde Dominus emit à Petro quod pro *eius* amore reliquerat. Matt. 19. quod non fecisset, nisi illius fuissent. Non enim emeret prædā. Quādo aliquis ex corde dicit, Volo habere thesauros regios uel imperiales, & hoc propter Christum: statim Christo eos uendidit, & in cęlo eos thesaurizauit, & hoc sine dāno eorum qui eos possidebāt. Remanent enim eis pleno iure. Et quod mirum est, eosdem thesauros diuersi possunt uēdere, & in cælo thesaurizare. Et nō solū hæc possunt facere de his quæ sunt, sed etiā de his quæ nō sunt, sed possunt esse. Bern. in Sermonibus: O mira nouitas eius qui omnia noua facit: tollens iugū inuenit requiē, relinquēs omnia cētuplū habet,

¶ De

¶De illa uerò paupertate quæ est eorum qui habēt multas diuitias, quarum non se reputant dominos, sed solum ministros, notādum quòd ipsa ualde gloriosa est. Ipsa est uelut liliū inter spinas. De paupertate huiusmodi uerum est illud Prouerb. 14. Est quasi pauper cū in multis diuitiis sit. Ipse in diuitis dupliciter negotiatur, bene ministrando & non amādo. Ipse diuitias terrenas in arca seruat, & tamē in thesauro cælesti eas reponit: qui enim ad pios usus diuitias seruat, non claudens uiscera sua indigentibus, in cælo iā eas reposuit, cùm eas corde iam Deo obtulerit. Pios usus diuitiarum intelligas etiam uxorū & filiorum cōpetentes prouisiōes, cùm ad Dei honorē & animarū salutem referuntur. Nō sic est de illis qui auarè retinēdo diuitias, quos non pascunt occidūt, dum eos fame mori permittunt, qui pauperibus partem suā auferūt. Et notandū quòd qui amat paupertatem, nō debet eius sequelā fugere: scilicet famē & sitim, nuditatem, defectum tecti, defectum auxiliorum, defectum cōsolationum. Bern. in Sermonib. Videmus aliquos pauperes qui si uerā haberent paupertatē, nō adeò pusillanimes inuenirentur & tristes, utpote reges ut reges coli. Sed hi sunt qui pauperes esse uolunt, eo tamen pacto ut eis nihil desit: & sic diligūt paupertatē, ut nullā inopiā patiatur.

De Mansuetudine & eius descriptione. Quare etiam mansueti sint beati: ubi XVI. *tanguntur pertinentia ad commendationem mansuetudinis. Et quare mansueti possidebunt terram, ac cui dono mansuetudo adaptetur.* PARS VI.

POst paupertatē spiritus dicendum est de Māsuetudine, quæ commendatur in uerbo illo, Beati mites &c. Et sequitur bene mansuetudo paupertatem spiritus. Qui enim uerè humilis est, cùm nihil habeat sui reputatione, nō habet unde turbetur, nec cōtra se quæ fiūt, fieri reputat. Item qui terrena non amat, elōgauit à se causam perturbationum. Sicut terra mista aquæ eam turbidam reddit, sic terrena humano cordi per amorem sociata, causæ sunt perturbationū. Si uerò à corde humano fuerint separata, est tranquillitas in mente. ¶De mansuetudine uerò hoc modo dicetur. ¶Primo ostendetur quid sit māsuetudo. ¶Secūdo quādo mites sint beati: ubi tangetur de his quæ ad commendationem māsuetudinis pertinent. ¶Tertio quare mansueti possidebunt terram. ¶Quarto, quod donū huic beatitudini adaptetur. ¶Māsuetudinē sic describit Peregrinus sacerdos: Mansuetudo, inquit, est modesti animi trāquillitas, quæ nulla incurrētium rerum tribulatione agitatur. Mansuetudo uidetur esse temperantia seu

modestia uis irascibilis respectu mali uel inferendi uel destruendi: moderationẽ uerò irascibilis in qua multũ regnat impetuositas, sequitur mentis trãquillitas. Gl. super Matth. 5. Mores temperat mãsuetudo & lenitas. Mansuetudo est dulcedo animi quam nõ uincit amaritudo. Vnde Gloss. super Matth. 5. Mitis est quem mẽtis asperitas seu amaritudo non afficit: sed simplicitas fidei ad omnẽ iniuriam patiendam instruit patiẽter. Hæc dulcedo quãdam causam habere uidetur sanitas uirium animæ. Prouer. 16. Dulcedo animæ est sanitas ossiũ. Mãsuetudo bonitatis est, malitiam uincens, nulli malum uincens, mala in bonum conuertens. gl. super Matt. 5. Mãsuetus nõ irritat uel irritatur: non nocet, uel nocere cogitat. Et alia gl. Mitis est quem non rancor uel ira afficit: sed omnia æquanimiter sustinet. Mansueti si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Marc. ulti. Mãsuetudo mollities est seu suauitas malo cedẽs, subesse sciẽs, superiori nõ resistẽs, tractabilis siue bonis cõsentiẽs. Primum tangit Glo. super illud Matth. 5. Beati mites qui cedunt improbis, & uinciũt in bono malum. Secundum tangit alia glo. ibidẽ: Qui piè quærit, honorat sancta, non reprehẽdit, nõ resistit, quod est mitem fieri. Tertiũ tangit glossa super illud Galat. 5. Fructus spiritus, est charitas &c. Mansuetudo quòd non intractabilis, sed potius tractabilis est: quia mansuetudo uel in toto uel in parte uidetur esse idẽ cum clemẽtia, de qua dictum est in tractatu de Temperãtia, ubi inuenies aliqua utilia ad materiam istam. Aliquãdo etiam benignitas pro mansuetudine accipitur. Tamen super illud 1. ad Corint. 13. Charitas patiens est, benigna est. uult glos. quòd benignitas consistat in largitione suorum, dicens: Benigna est, id est, larga egenis. Et super illud Ephes. 4. Estote inuicẽ benigni, dicit glos. id est, de facultatibus largi. Et super illud Galat. 5. Benignitas, dicit gloss. largitas rerum. Animus mansuetus nobilitatem ueram habere uidetur, & nobilitatem quam aliena rusticitas non corrũpit. Nobiles huius mundi parũ sunt nobiles seu curiales, ut primo rusticitatem huiusmodi non faciãt: sed si eis facta fuerit, parati sunt eã reddere: sed Dominus uult filios suos adeò nobiles esse, ut nulla rusticitas eis facta eos possit rusticos efficere, ut scilicet nulla rusticitas de eis exeat. ¶ Circa secũdum notandũ est, quòd prima causa & maxima quare mites sint beati, est illa quam Dominus tãgit, Quoniam ipsi possidebunt terrã. Secunda est, quia sunt immunes à miseria, quæ iracũdiam uel rabiem comitatur: de qua miseria require in tractatu de Ira. Tertio, ad beati-

tud

tudinem mitium facit excellentia huius uirtutis, scilicet mansuetudinis: quæ excellentia apparebit si ponentur ea quæ ad eius commendationem pertinent.

¶ *De cõmendatiõe Mãsuetudinis.*

ET possumus 16. ponere ad eius commendationem pertinentia. ¶ Primum est, quòd natura hominem ad mansuetudinẽ incitat. Figura enim hominis exterior indicat, quòd homo mãsuetus esse debeat. Et Sapiens dicit hominẽ esse animal mãsuetum natura. In omni specie animalis figura corporis attestatur naturæ interiori: sicut ungues acuti, magni, & fortes, & curuati, & dentes magni, & scissio oris magna, attestant rabiei, ut apparet in leonibus. Contraria uerò his attestãtur mãsuetudini, ut in homine. Homines crudeles quasi non sunt homines, in animalia enim syluestria transierunt. ¶ Secũdum est, mãsuetudo Dei, quam scriptura sacra tãtũ nobis prædicat. Daniel. 3. Fac nobiscum iuxta mansuetudinem tuã. Sopho. 2. Quærite Dominum omnes mãsueti terræ: quærite iustum, quærite mãsuetum. Ioël. 2. Cõuertimini ad Dominum Deum uestrum, quia benignus & misericors est. In Psalm. Suauis est Dominus in omnibus uiis suis. ¶ Tertiũ est, quòd hæc uirtus speciale ornamẽtum fuit mediatoris. In Psal. Propter ueritatem & mansuetudinem &c. Mat. 21. Ecce rex tuus tibi uenit mãsuetus. Iere. 11. Ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad uictimã. Mat. 11. Discite à me, quia mitis sum. ¶ Quartũ est, quòd hęc uirtus enumeratur inter fructus spiritus. Galat. 5. ¶ Quintum est, quòd hæc uirtus ornamentum est multum decẽs seruũ Dei. Ephe. 4. Obsecro uos ut dignè ambuletis uocatione qua uocati estis cum omni humilitate & mansuetudine. 1. ad Tim. 6. Tu autẽ homo Dei sectare patientiam & mansuetudinem. Item 2. ad Timot. 2. Admone illos neminem blasphemare, nõ litigiosos esse, sed modestos, omnem ostẽdentes mãsuetudinem. ¶ Sextum est, quòd Christus magisteriũ huius uirtutis sibi specialiter inscribit. Vnde gloss. super illud Matth. 5. Huius uirtutis quasi magnæ magistrũ se facit Dominus: quod non faceret, nisi uia summæ perfectionis ista uirtus esset. ¶ Septimum est, quòd hæc uirtus diuina acquirit. Eccl. 10. Sedes ducũ superborũ destruxit, & sedere facit mites pro eis. ¶ Octauum, quòd eadem conseruat. Prouerb. 20. Roboratur clementia thronus regis. ¶ Nonum, quòd uitam corporis conseruat. Prou. 11. Clementia præparabit uitam, & sectatio malorum mortem. Eiusdem 12. Qui suauis est uiuit in moderationibus. ¶ Decimũ est, quòd seruat animam. Eccle. 10. Fili, in mansuet

ſuetudine ſerua animam tuam. Mãſuetudo eſt ſicut antemurale in caſtro animæ, lapides durorum uerborũ leniter excipiens, & ideo ictus fruſtrans & hominem à læſione cuſtodiens. Sicut uaſa uitrea in fœno, uel alia re molli inuoluuntur, & ſic à confractione ſeruantur: ſic manſuetudo animam ſeruat, ne ira eam cõfringat. ¶ Vndecimum, quòd animum delectat. In Pſal. Manſueti hæreditabunt terrã, & delectabuntur in multitudine pacis. Manſuetudo eſt uelut culcitra mollisſima in lectulo floridæ conſciẽtiæ, in qua animus cũ Deo quieſcit. Cantic. 1. Lectulus noſter floridus. ¶ Duodecimũ quòd proximũ corrigit. In Pſal. Quoniam ſuperuenit manſuetudo, & corripiemur. ¶ Tredecimũ, quòd proximi gratiã acqrit. Eccl. 3. Fili, in manſuetudine opera tua perfice, & ſuper gloriã hominũ diligeris. Ezech. 3. Vt adamantem & ſilicẽ dedi faciem tuam. Sicut adamas ferrũ attrahit, ſic manſuetudo corda hominũ. ¶ Decimũquartũ, quod irã proximi frãgit. Prou. 15. Reſpõſio mollis frãgit irã. ¶ Quintumdecimum, quòd hominem Deo ualde placentẽ reddit. Eccle. 1. Et quod beneplacitum eſt ei, fides & manſuetudo. Hę duæ gratiæ multũ placẽt Deo in homine: quia fides facit ut homo poſsideatur à Deo quantum ad intellectũ: Manſuetudo facit ut homo poſsideatur à Deo quãtũ ad affectum. Manſuetudo facit hominẽ à Deo exaudiri. In Pſal. Memento Domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius. Iudith 9. Humilium & manſuetorum ſemper tibi placuit deprecatio. Et Dominus beato Dionyſio in carcere poſito: Benignitas & dilectio quam ſemper habuiſti, faciẽt ut quicqd petieris, aliquibus impetres. Itẽ manſuetudo dignũ facit Dei allocutiõe. In Pſal. Docebit mites uias ſuas. Eccleſ. 5. Eſto manſuetus ad audiendum uerbum Dei. Iac. 1. In manſuetudine ſuſcipite inſitum uerbum. Exod. 33. loquebatur Dominus cũ Moyſe qui fuit mitisſimus hominũ facie ad faciem, ſicut homo ſolet loqui ad amicum ſuum. Manſuetudo etiã dignũ facit Dei defenſionẽ. Nume. 12. Locuta eſt Maria & Aarõ contra Moyſen &c. quod quum audiſſet Dominus, iratus eſt ualde. Erat enim Moyſes mitisſimus: & ſubditur: Maria apparuit candẽs lepra. ¶ Decimumſeptimum eſt, quòd in iudicio ſaluat. In Pſal. Cũ exurgeret in iudicio Deus ut ſaluos faceret omnes mãſuetos terrę. Itẽ: Diriget mãſuetos in iudicio, & exaltabit manſuetos in ſalutẽ. Eſa. 11. Arguet in æquitate pro mãſuetis terrę. ¶ Circa tertiũ notãdũ quòd mãſueti poſsidebũt terram uiuentium. Vnde gl. Virtus manſuetudinis poſsidebit terrã uiuentium, & delectabitur in multitudine pacis. Manſueti in

præsenti pacifici possidentur à Deo: ideo lege uicissitudinis in futuro possidebūt Deū, qui est beata habitatio uiuentiū. Augu. Nullius erit Deus possessio, nisi eius quē ipse prius possederit. Præterea, māsueti possidēt nūc corda sua: hoīes immāsueti non dominātur cordibus suis, sed potius ira dn̄atur in eis. glo. super Matth. 5. Mites sunt qui malis moribus dominantur: perfecta uirtus morū possessio. Prou. 16. Melior est qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. Item mansueti bona spiritualia si qua habent possident: homines iracūdi ea nō possident, etsi ad horā ea habeant. Ignis enim irę in momēto eos depauperat. Itē bona terræ magnificè possident, ut nō turbētur si ea amiserint. Qui ex amissiōe bonorum terrenorū turbātur, nō possidēt ea, sed potius ab eis possidētur. Serui enim eorum sunt, nō domini. Vt igitur gratiæ tanquam merito gloria succedens ut præmium respondeat, mansueti qui in præsenti se & sua possident, tā spiritualia quàm terrena, meritò in futuro terram uiuētium possidebunt. Bern. uidetur intelligere hoc uerbum, Beati mites &c, de terra quā calcamus. Ait enim: Si humilibus datur cælum, mitibus terra: quid relinquitur immitibus & crudelib⁹, nisi infernalis miseria? Idem in Sermo. uerbum prædictū exponit de terra corporis, his uerbis; Hanc terram corpus nostrū intelligo: quod si possidere uult anima, si regnare desiderat supra mēbra sua, necesse est ut ipsa sit mitis & superiori suo subiecta: quoniam tale inueniet inferius suū, qualem se exhibuerit superiori. Armatur enim creatura ad ulciscendam sui iniuriā creatoris: & ideo nouerit anima quę rebelle inuenit sibi corpus suū, se quoq; minus quàm oporteat superioribus potestatibus esse subiectā: mansuescat ipsa, & humilietur sub potēti manu Altissimi, subiecta sit Deo, & his pariter quibus uice eius debet obedire prælatis, & continuo corpus suum inueniet obediens & subiectum. Veritas enim est quę loquitur, Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terrā. ¶ Et notandum ꝙ uera mansuetudo apparet, quando homini aliquid dicitur, uel fit cōtra eius uolūtatē. Ber. Sunt alii mites, sed quandiu nihil dicitur aut agitur, nisi pro eorū arbitrio. Patebit autē quàm longè sint à uera mansuetudine, si uel leuis oriatur occasio. Hæc mansuetudo quomodo hæreditabit quæ ante hæreditatē deficit? ¶ Circa quartū notandum ꝙ donū pietatis adaptatur mansuetudini. Si enim pietas accipiatur pro misericordia, manifestū est, ꝙ qui habet pietatem, malo ꝓximi cōpatitur, nec uult nocere proximo. Vnde qui pius est, est mansuetus. Si uerò pietas pro cultu Dei sumatur, cultus

Dei est iugũ Dei suaue & onus leue. De quo legitur Matth. 11. Qui mansuetus gratis se inclinat & superponit, sicut mansuetus aliud abiicit. Vnde qui mansuetus est, pius est.

De luctu & eius descriptione, de speciebus luctus, & quare lugentes sint beati: ubi tangitur de his quæ ad cõmendationẽ lacrymarum pertinẽt, de impedimentis etiam lacrymarum, & cui dono luctus adaptetur. PARS VII.

POst paupertatẽ spũs & mansuetudinẽ, dicẽdũ est de luctu. Cũ enim terreneitas uix ad plenũ à corde amoueatur, trãqlitas aũt mãsuetudinis sæpe corrũpatur, necessarius est luctus, ut aqua lacrymarũ terreneitas perfectè expellatur. Iob 14. Lapides excauant aquæ, & aluuione paulatim terra cõsumitur. Et ut incendia iræ aqua lacrymarum perfectè extinguãtur. ¶ De luctu uerò hoc modo dicetur. Primo ostendetur quid sit luctus, prout beatitudo dicitur. Secũdo distinguentur diuersæ species luctus, ut manifestũ fiat cui luctui consolatio debeatur. Tertio, ostendetur quomodo lugentes sint beati: ubi tangetur de his quæ pertinent ad commendationẽ luctus seu lacrymarũ. Quartò, dicetur de impedimẽtis lacrymarũ. Quintò, ꝙ donũ aptetur huic beatitudini. ¶ Circa primũ notãdũ, ꝙ luctus prout sumitur pro beatitudine, est gratia uehemẽter dolẽdi de malo quod accidit, uel de bono quod deficit. Luctus uerò sic sumptus non est in iis, q̃ adhuc sunt in peccatis suis. Grego. in Moral. Nisi à reatu culpę quo nos ligauimus, misericorditer dimittamur, perfectè flere non possumus, quod in nobisipsis cõtra nosmetipsos dolemus. Malum uerò in descriptione posita intelligas, non id quod mundus uocat malũ, scilicet pœnam temporalẽ quæ medicinalis est: sed quod uerè malum est, scilicet malũ culpæ, & pœnam futurã quæ eius est sequela. Bonũ etiã non intelligas bonũ periculosum, ut est pecunia: sed uerũ bonum, scilicet bonum gratiæ uel gloriæ. Dolor huiusmodi signum est *salutis*. Grego. in Moral. Argumentum salutis est uis doloris.

¶ *De speciebus luctus.*

CIRCA secundũ notandũ ꝙ super Matt. 5. distinguit glos. duas species luctus. Prior est, luctus pro peccatis, uel suis uel alienis. Secũdus est, ex desiderio cælestis patriæ. Prior est irriguũ inferius, secũdus irriguũ superius. De quibus legitur Ios. 15. & Iudic. 1. Ille lauat præsentes sordes: hic uerò ascẽdit acrius æternorũ amatores: ut dicit glo. super Matth. 5. Aliqui etiã distinguũt quatuor species luctus. Primus luctus est luctus pro propriis peccatis. De quo in Psalm. Exitus aquarũ deduxerũt oculi mei &c. Secũd9 est luctus pro alienis

lienis peccatis. Ier. 9. Quis dabit capiti meo aquã, & oculis meis fontẽ lacrymarũ, & plorabo die ac nocte interfectos filię populi mei? Tertius est, pro incolatu præsentis miseriæ. Dauid: Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est. Quartus, pro dilatione patriæ. In Psal. Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus &c. Hæ quatuor species luctus sunt uelut quatuor hydriæ, quas iussit Elias impleri aqua, & effundi super holocausta: quã effusionẽ ignis cælestis subsecutus est. 3. Reg. 18. ¶ Possunt etiã distingui sex species luctus, quarũ prima est ex cõsideratione diuinæ offensæ uel contumeliæ. Secũda est, ex cõsideratione gehẽnæ. Greg. super Iob: Super omnia præuisio inferni cõpunctionem prouocat. Tertia est, ex cõsideratione alienæ miseriæ. Ad Ro. 12. Flere cũ flentibus, gaudere cũ gaudentibus &c. Quarta est, ex præsenti affectione. Thren. 1. Plorans plorauit in nocte. Quintò, pro spirituali absentia sponsi. Matth. 9. Non possunt filii sponsi lugere quandiu est sponsus cũ eis &c. Sexta pro dilatione patriæ. Hæ sex species sũt uelut sex hydriæ, quas dominus iubet aqua impleri. Io. 2. ¶ Potest tamen poni diuisio luctus generalior, ut distinguamus luctũ in luctũ malũ, & in luctũ bonũ, & luctum indifferentẽ. Luctus malus est, ut luctus cupiditatis, De quo dictum est: Ploratur lacrymis amissa pecunia ueris. Vel luctus deceptiõis. De quo poëta, Vt flerẽt oculos erudiere suos. Vel luctus inordinatæ compassionis. De quo August. in primo lib. Confessionũ: Cogebar, inquit, plorare Didonem mortuã, quæ se occidit ob amorem, quũ interea meipsum in iis à te morientem Deus uita mea siccis ferrem oculis miserrimus. Quid enim miserius misero nõ miserante seipsum? Vel luctus æternæ dãnationis. Matthę. 8. Ibi erit fletus, & stridor dẽtiũ. Idem eiusdẽ 13. & 22. & 24. & 25. Et Luc. 13. Prou. 14. Extrema gaudii luctus occupat. ¶ Et notandum ꝙ idem faciunt prudentes & imprudentes. Sed imprudentes illud nõ faciunt tempore opportuno. Ecclesi. 20. Imprudens non seruabit tempora. Senec. De negligentibus facere quod faciendum est, tunc lacrymæ nihil profuturæ cadunt. Plorabunt fatui sicut hic sapientes plorant: sed tũc plorabũt, quando lacrymæ erunt eis inutiles. Si non plorarent damnati, nisi lacrymam unam corporalem singulis diebus quibus erunt in inferno, plus plorarent quàm sint aquæ in mari. Omnes enim guttæ maris finitæ sunt, & posset Deus dicere: tot sunt, & non plures: damnati uerò sine fine erunt in inferno. ¶ Luctus bonus triplex est, scilicet luctus compunctionis, compassionis & deuotionis. De primo

in Psalm. Lauabo per singulas noctes lectum meum &c. De luctu compassionis, Iob 30. Flebã quondam super eo qui afflictus erat. Ecclesia, 22. Super mortuũ plora, defecit enim lux eius. Et super fatuũ plora, defecit enim sensu. Ierem, 13. Plorans plorabit anima mea, & oculus meus educet lacrymam: quia captus est rex domini. Eiusdem 14. Deducãt oculi mei lacrymam per noctem & diem &c. Thr. 2. Defecerũt præ lacrymis oculi mei super contritione populi mei. Ezec. 32. Omnia luminaria cæli mœrere faciam super te. Luctus deuotionis est, ut cum anima uiri perfecti Dei dulcedinem experta, deflet absentiam sponsi, quo ad sensum dulcedinis. Bernar. ad fratres de monte Dei loquens de illo qui repellitur à lumine Dei ad quod admissus est, Si amat, inquit, flere, dulcia habet, & nõ sine multo gemitu cogitur redire ad conscientiã suã. Itẽ luctus deuotionis est, qui est ex desiderio diuinæ uisionis. In Psal. Sitiuit anima mea ad Deũ fontem uiuũ &c. Fuerũt mihi lacrymæ meæ &c. Luctus etiã deuotionis est luctus quem habet anima uiri perfecti ex magnitudine gaudii spiritualis. De luctu deuotionis intelligi potest illud Aug. in lib. de Ciuita. Dei: Quãto, inquit, est quisque sanctior & desideriis sanctis plenior: tanto eius in orando fletus uberior. Idem in lib. Soliloquiorũ, Modũ, inquit, uis habere lacrymas meas, quum miseriæ meæ modum non uideam. Impatiens est amor: nec lacrymis modus sit, nisi amori detur quod amatur. ¶ Luctus indifferẽs est: ut luctus afflictionis temporalis, uel etiã gaudii. Tob. 11. Fleuerunt ambo cum gaudio. Gene. 43. Erumpebant lacrymæ, & introiens cubiculum fleuit. Secundum glo. Luctus pro peccatis uel pro desiderio cælesti, consolationem meretur: alius uerò luctus non. Secundum Bernar. Luctus eorum qui perseuerantiam non habẽt, non meretur consolationẽ. Alios, inquit, lugentes uideo: sed si de corde procederent lacrymæ: non tam facile illico soluerentur in risum. *Nunc autẽ quũ* abundantius otiosa & scurrilia uerba profluant quàm prius lacrymæ, lacrymas huiusmodi de his esse nõ arbitror quibus consolatio diuina promittitur: quãdoquidem post illas tam facilè consolatio uilis admittitur.

¶ *Quare lugentes sint beati.*

CIRCA tertium notandũ ꝙ prima & maxima causa quare lugentes sint beati, est quam dominus tangit, dicens; Quia consolabuntur. Simile Lucæ 6. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. ¶ Lugentes in futuro cõsolabũtur Dei uisione, & etiã multis aliis modis. Esa. ult. In Ierusalem consolabimini: uidebitis, & gaudebit cor uestrũ. Et Luc. 15. Dictũ est diuiti de Lazaro, Nũc

hic

hic consolatur, tu uerò cruciaris. Ioan. 15. Tristitia uestra uertetur in gaudium, quod significauit aquæ mutatio in uinum. Ioan. 2. Ierem. 31. Conuertam luctum eorum in gaudium. In præsenti etiam lugentes consolantur. Exo. capi. 15. Aquæ Marath uersæ sunt in dulcedinem. Tobiæ 8. Post lacrymationē & fletum exultationem infundis. Augusti. in lib. Confes. Quantum, inquit, fleui in hymnis & canticis tuis suaue sonantis ecclesiæ tuæ uocibus commotus acriter, & currebant lacrymæ, & bene mihi erat cum eis. De tali qui habet abundantiam dulcium lacrymarum, uerū est illud quod solet dici communiter: Iste est sicut piscis qui natat in aqua. De suauitate ista non gustat cor ignobile. Prouer. 14. Cor quod nouit amaritudinē animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus. Gregor. in Moralib. Luctu suo anima pascitur, quum ad superna gaudia flendo subleuatur. Et intus quidem doloris sui gemitum tolerat: sed eo refectionis pabulum percipit, quo uis amoris per lacrymas emanat. Idem in eodem: Fit plerunque ut in ipsis piis fletibus gaudii claritas erūpat, ut mens quæ cæca iacuerat, ad inspectionem fulgoris intimi suspiriis uegetata conualescat. Aliud ad beatitudinem faciens in lugentibus luctu salubri potest esse, quòd tales immunes sunt à tristitia huius seculi, quæ mortem operatur. 2. ad Corinthi. 7. Bernard. In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua. Mortis horrorem, iudicii tremendum ualde discrimen, ardentis gehennæ metum ab oculis cordis tui elongari nullatenus patiaris. Cogita peregrinationis tuæ miseriam, recogita annos tuos in amaritudine animę tuę, & cogita humanæ uitæ pericula: cogita fragilitatem propriā, & in huiusmodi cogitatione si perseueraueris, dico tibi parum senties quicquid foris uidetur esse molestum, dū te toto corde circa interiorem molestiam occupaueris. Sed nec patietur dominus sine cōsolatione te esse: quoniam est pater misericordiarum, & Deus totius consolationis. Et complebitur omnino quod pollicetur Veritas, Beati qui lugent &c. ¶ Tertiò, ad beatitudinem lugētium facit, quòd lacrymæ eos mundant. Sunt & cæteri affectus lacrymarum, de quibus in earum commendatione dicetur.

¶ *De cōmendatione lacrymarum.*

ET notandū quòd ad commendationem lacrymarū, Primo ualere possunt exhortationes quas scriptura sacra facit ad flendum. Ier. 6. Luctum unigeniti fac tibi. Eiusdem 9. Docete filias uestras lamentum. Luc. 23. Super uosipsas flete & super filios uestros. Iac. 4. Miseri estote, & lugete. Eiusdem 5. Plorate

ululātes in miseriis uestris. ¶ Secundo exempla, inter quæ præcipuū est exemplū Christi. Bern. Christus cōpatitur & ploratu homo patitur, & ridebit. De luctu Christi habes ad Heb. 5. Cū clamore & lacrymis exauditus est pro sua reuerētia. Et Luc. 19. Videns ciuitatē fleuit super illā. & Ioan. 11. Et lacrymatus est Iesus. Primo fletu cōmendauit nobis fletum cōpunctionis. Creditur enim fletum illū emisisse in cruce. Crux uerò statum pœnitentiæ designat. In secundo, fletum compassiōis. In tertio, fletū deuotionis, quando fleuit Lazarū reuocaturus ad præsentem miseriam. Bern. in Sermonib. Christū super Lazarū & super ciuitatem fleuisse, & in orationibus pernoctasse lego: risisse uerò aut iocasse nunquā. Cōmendātur etiā lacrymæ exemplo Petri Matt. 26. Egressus foras fleuit amarè. Hie. in epistolis: Petrū ter negantē in locū suū amaræ restituere lacrymæ. Item exēplum Magdalenæ Luc. 7. Lacrymis cœpit rigare pedes eius. ¶ Tertiò, ad cōmendationē lacrymarum potest locus ualere in quo sumus. Aug. In ualle miseriæ sumus, in qua eo magis flendū est, quo minus flemus. In Psal. Ascēsiones in corde suo disposuit in ualle lacrymarum. Eccl. 22. Musica in luctu importuna narratio. ¶ Quarto, tempus in quo sumus. Eccl. 3. Tēpus flendi, & tempus ridendi. Tempus flendi est in præsenti, ubi est multa materia fletus, & lacrymæ sunt in suo ualore. Materia fletus sunt Dei iniuriæ & contumeliæ, strages animarū, incolatus præsentis miseriæ, dilatio patriæ. De multiplici materia fletus, require in tract. de luxuria. ca. de Choreis. In futuro erit tēpus ridēdi. Qui erūt in paradiso, nō habebūt materiam fletus. In his uerò qui erūt in inferno lacrymę nullius erūt ualoris. Tūc absterget Deus omnē lacrymā ab oculis sanctorū. Apoc. 7. Esa. 25. Auferet dominus Deus omnē lacrymā ab omni facie. Bern. Felices lacrymæ quas pia manus conditoris absterget. Tūc ridebūt electi pleno ore. Iob 8. *Deus non proiiciet simplicē, nec porriget* manū malignis, donec impleatur risu os tuū, & labia tua iubilo. Hic ridetur ore semipleno: quia hic impletur illud Prouer. 14. Risus dolore miscebitur.

¶ *De uirtute lacrymarum.*

DE uirtute lacrymarū, notandum est, quòd lacrymæ primo animam mundant. Aqua etiam lacrymarum est uelut mare æneum, in quo ingressuri tabernaculū uel templū, manus & pedes lauabāt. Exo. ult. Et 3. Regū 7. Aqua etiā lacrymarū est lauatorium in claustro spirituali. Quasi aqua de puteo est, si lacrymæ ueniant de profundo peccatorum. Et si sint pro propriis peccatis, tunc est puteus in ipso claustro. Si uerò sunt pro peccatis

tis alienis, & non pro propriis: tunc habet claustrũ illud aquam quasi de alieno puteo, & uidetur habere malum prouisorẽ. Si uerò lacrymæ pro incolatu huius miseriæ uel pro dilatione patriæ, tunc est aqua quasi de fonte uiuo. Ioan. 4. Aqua quam ego dabo ei, fiet fons aquæ salientis in uitam æternam. Aqua lacrymarũ, balneum est in quo abluuntur animæ, ut sponsæ regis cælestis fiant. Iere. 4. Laua à malitia Ierusalem cor tuum, ut salua fias. Item lacrymæ delent literas mortis, quas qui peccat, diabolo scribit manu propria in libro conscientiæ. Daniel. 7. Sedit iudicium, & libri aperti sunt. Libri, inquam, scilicet conscientiarum. Literæ istæ effusione proprii sanguinis delendæ essent, si aliter deleri non possent. Sic Christus deleuit chirographum nobis cõtrarium. Coloss. 2. Delẽs quod aduersus nos erat, chirographũ decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci. Item diabolum submergunt. Aqua lacrymarũ est quasi mare rubrum, ubi Pharao infernalis cum exercitu uitiorum submergitur. Exod. 14. In Psalm. Contribulasti capita draconum in aquis. ¶ Item lacrymæ terram cordis irrigant, & fœcundant. Aqua lacrymarum est ut fons paradisi. Genesi. 2. Fons ascendebat de terra, irrigans uniuersam superficiem terræ. Ecclesiastic. 14. Rigabo hortum plantationis. In Psalm. Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent. Item lacrymæ holocaustum impinguant. Gregorius super Ezechiel. Holocaustum aridum, est bonum opus quod orationis lacrymæ non infundunt. Holocaustum pingue, est bonũ opus quod quum agitur, etiam lacrymis impinguatur. Item lacrymæ ardorem concupiscentiarũ sedant. Gregorius in Moralib. Flammam suggestionum diaboli citius extinguit unda lacrymarum. Si aliquis uideat domum conscientiæ suæ igne concupiscentiæ succendi, recurrere debet ad aquã lacrymarum. Item mentem humiliant. Prouerbiorum 12. Mœror in corde iusti humiliabit eum. Item mentem mitigant. Bernard. in Sermo. Equum indomitum flagella domant: animam immitem contritio spiritus & assiduitas lacrymarum. Et ut breuiter dicatur, omnẽ infirmitatem spiritualẽ sanant. Iob 5. Mœrentes erigit sospitate. Item à Deo quod homo uult impetrant. 1. Reg. 1. Quũ esset Anna amaro animo, orauit Deũ, flens largiter, quæ à domino exaudita est. Esa. 38. dictũ est Ezechiæ: Vidi lacrymam tuam, & ecce sanauit te. Tob. 3. Orauit Tobias cum lacrymis, & Sara similiter, & exauditæ sunt preces amborum. Iudith 8. Indulgentiam eius cum lacrymis postulemus.

In Psal. Auribus percipe lacrymas meas. Aug. Quæ uiolentæ sunt in precibus. Itē: Posuisti lacrymas meas in cōspectu tuo. Iere. 31. In fletu uenient, & in misericordia reducā eos. Christus cum lacrymis preces offerens exauditus est. ad Hebr. 5. ¶ Item lacrymæ oculum cordis clarificant. Vnde aqua lacrymarū est natatoria Siloë. Io. 9. Abii in natatorium Siloë, & laui, & uidi. Greg. Mens lacrymis baptizata, in cōtemplatione uidet limpidius. Idē: Sæpe quod torpentes latuit, flentibus subtilius innotescit. Aqua lacrymarum est, collyrium uisum iuuās. Apoc. 3. Collyrio inunge oculos tuos, ut uideas. Item lacrymæ mētem eleuant: Genesi. 7. Multiplicatæ sunt aquæ, & eleuauerūt arcam in sublime. Gregor. in Moralib. Quum per fletum mens ad summa rapitur, compunctionis suæ pœnam gaudens miratur, & libet affligi, quia afflictione sua se conspicit ad alta subleuari. Item lacrymæ uitam perditam reparant. Grego. Tempus redimimus, quando antè actam uitam quam lasciuiendo perdidimus, flendo reparamus. Item regnum cælorum quasi quadā ui obtinent. Grego. in Homil. Regnum cęlorum rapi uult nostris fletibus, qd' nostris meritis non debetur. Lacrymæ ut uirtus earum breuibus uerbis exprimatur, operantur in cælo, in terra, & in inferno. In cælo, unde Eclesi. 35. Nónne lacrymæ uiduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducētem eas? A maxilla enim ascendunt ad cælum. In terra operantur, quum multiplices habeant effectus in hominib', ut prius ostēsum est. In inferno, quum ignē infernalem extinguant, quātum ad eum qui eas effundit. Item lacrymæ possunt in Deum, in angelos, in dæmones & homines. In Deum, dum eū quasi cogunt ad miserandum. Vnde super illud Tob. 3. Tunc Tobias ingemuit, & cœpit orare cum lacrymis. dicit glo. Oratio Deum lenit, lacryma cogit. Lacrymæ Deum faciunt quasi obliuisci iniquitatum nostrarum. Lacrymæ etiam angelos *lætificant*. Lucæ 5. Gaudium est angelis Dei super uno peccatore pœnitentiā agente. Secūdum Bernard. Deliciæ angelorum, sunt lacrymæ pœnitentium. In dæmones possunt lacrymæ, cùm ab eis submergantur, ut prius dictum est.

¶ De *impedimentis lacrymarum*.

CIRCA quartū notandum est, quòd sex uidentur esse impedimenta lacrymarum. ¶ Primum est superbia, quę est ut terra arens. Iosue 15. & Iudith 1. Terram arentē dedisti mihi. In Psal. Anima mea sicut terra sine aqua tibi. Humilitas est quasi aquæductus per quem lacrymæ ueniunt, quē diabolus uult *inq*

di.

di. Iudith 7. Incidi præcepit Holofernes aquæductum. Ipsa est uallis ad quam descendũt aquæ lacrymarum. Secundum est, amor terrenorum. Vnde Cain interfecit Abel. Gene. 4. Cain interpretatur possessio: Abel, luctus. Genesi. 26. Omnes puteos quos foderant serui Abraham, obstruxerunt Palæstini implentes humo. ¶ Tertiũ est, durities siue impietas. Gene. 29. Os putei grandi lapide claudebatur. Homines qui non habent pietatem ad proximũ, non inueniunt Deum sibi misericordem: ideo corda eorum sunt ut petra durissima. Iob 12. Si continueris aquas, omnia siccabuntur. Ideo necesse esset ut uirga Dei percuterentur, ut aqua lacrymarũ inde exiret. Deuterom. 8. Eduxit riuos uiuos de petra durissima. Item in Psal. Percussit petram & fluxerunt aquæ &c. ¶ Quartum est, nimia occupatio. Genesi. 36. Ana inuenit aquas calidas in solitudine. Esa. 22. Recedite à me, amarè flebo. ¶ Quintũ est, ignorantia. Quod impedimentum tangit dominus Luc. 19. dicens: Si cognouisses, & tu. supple, fleres. ¶ Sextum est peccati magnitudo. Ber. in libro de Cõsideratione: Si doles, cõdoleo: si non, doleo tantum & maximè sciens à salute longius absistere membrum quod obstupuit, & ęgrum sese sentientem periculosius laborare. Greg. in homil. loquens de Pharisæo & Magdalena & Christo: Inter duos ęgros medicus aderat, sed unus æger in febre integrum sensum tenebat, alter uero in febre carnis & sensum perdiderat mentis. In ęgritudine sensum perdiderat, qui hoc ipsum quod à salute longe esset ignorabat.

¶ *Coadaptatio luctus in donum scientiæ.*

CIRCA quintũ notandum, ꝙ lucti adaptatur donum scientiæ. Vnde interl. Hi scientiæ spiritu illustrãtur, ut sciant quibus malis inuoluantur. Hanc adaptationem insinuat Salomõ Ecc. 1. Qui addit inquit scientiã, addit & laborem, & non potest homo scire, quibus bonis uel malis sit in præsenti uita, & nõ esse in luctu. Mala enim per se luctũ inducũt, bona uero tẽporalia causam luctus: id est, peccatũ. Augu. Si bene est, tumes: si male, doles. Hãc adaptationem insinuat nobis ipsa natura. Ad idẽ enim membrorum pertinent uisus & luctus. Idẽ insinuatur nobis Lucæ 19. Videns Iesus ciuitatem, fleuit super eam.

De Esurie Iustitiæ. PARS VIII.

RECte post prædicta, de Esurie Iustitiæ dicendum est, quia prædicta ualẽt ad esuriem iustitiæ. Humilitas quæ ad paupertatem pertinet, ualet ad hãc esuriẽ: quia humilis sentit propriam uacuitatẽ ideo esurit repletionem. Ecõtrario superbus qui habet uanã plenitudinẽ, habet fastidiũ iustitiæ. Itẽ pauper-

tas uoluntaria animam euacuat ab amore mundi. Vnde reddit eam capacem amoris ueri boni. Amor enim mundi, & amor ueri boni mutuo se expellunt ab anima: coangustatum est enim stratum, ut alter decidat & pallium breue amoris utrunq; operire nõ potest, mundũ scilicet & uerum bonũ. Esa. 28. Mansuetudo ualet ad hãc esuriẽ, quia animam euacuat ab amore iniustitiæ. Homines immites esuriunt malitiã seu ꝓximi iniuriã: ideo non possunt perfectè esurire iustitiam. Luctus etiã facit ad hanc esuriem. Qui enim lugẽt, recogitant annos suos in amaritudine animæ suæ, & cõcipiũt facere dignos fructus pœnitẽtię, uolentes seruire iustitiæ, sicut iniustitiæ prius seruierunt. ad Ro. 5. Sicut exhibuistis mẽbra uestra seruire immũditiæ, & iniquitati ad iniquitatẽ: ita nunc exhibete membra uestra seruire iustitiæ. Ber. Esuriẽ iustitiæ ad præcedentẽ ordinat beatitudinẽ, his uerbis: Quid aliud est, inquit, hæc cõsolatio quę lugẽtibus promittitur, quàm procedẽs de spe ueniæ gratia deuotionis & suauissima delectatio boni, & gustus sapientiæ, licet exiguus, quibus interim benignissimus Deus afflictã refrigerat animã. Sed gustus ille nihil aliud est quàm irritamentũ desiderii, & incẽtiuũ amoris, sicut scriptũ est: Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibũt me, adhuc sitiẽt. Propterea illico subinfertur, Beati qui esuriunt &c. ¶ Et notandum, ꝙ iustitia hic sumi potest generaliter pro probitate, seu bonitate, seu rectitudine uitæ. Ad quod pertinet quod dicit gl. Amatores, inquit, ueri boni sunt, qbus nõ satis est, ꝙ iusti sunt, sed semper sitiũt opus iustitiæ. Vel põt sumi iustitia prout ad eã pertinet reddere unicuiq;, quod suũ est. Vnde gl. Iustitia est sua cuiq; tribuere, sibi, & ꝓximis, & Deo. ¶ Item potest sumi prout attenditur in inflictione pœnarum. Vnde Ber. in Sermo. Alii, inquit, tam uehementer cõtra aliorum delicta zelant, ut uideri possent esurire & sitire iustitiam, si esset apud eos de suis quoq; *peccatis* idem iudicium. *Sed nunc pondus* & pondus, utrunq; abominatio est apud Deum. Nam contra alios tam impudenter quàm inaniter ęstuãt, seipsos tã insipienter quàm inutiliter palpant. Esuriẽ iustitię, intelligas nõ quẽcunq; amorẽ iustitiæ, sed amorẽ ualde intẽsum. ¶ Et notandũ, ꝙ opera bona cibus sunt animæ. Virtutes enim quæ sunt quasi quædã mẽbra animę inde sustẽtantur, reficiũtur, augẽtur, roborãtur. Io. 4. Meus cibus est, ut faciã uoluntatẽ eius qui misit me. Ad uirtutes pertinet illud Esaiæ 4. Panem nostrum comedemus. Ipsæ de labore suo uiuunt, propriis enim operibus pascuntur, & sine illis deficiunt. Ideo rectè dicitur esuries esse iustitiæ.

tiç. Esuries enim est respectu nutrimenti & refectiõis. Qui esuriunt & sitiunt iustitiam: id est, uitæ rectitudinem uel bonitatẽ & in se, & in aliis beati sunt: quia satiabuntur in futuro adepto quod desiderãt: ut dicit gl. interlin. Tunc enim nullus erit cum eis qui bonus non sit, & qui bene non agat. Item qui iustitiam secundo modo esuriũt, nunc saturabuntur. Totaliter enim uiuent Deo: unde se totaliter reddent Deo, à quo totaliter habent: & sic uerè erunt iusti. Item qui esuriunt iustitiam tertio modo, tunc saturabuntur: quia tunc nullum malum relinquetur impunitum. Tunc enim implebitur illud Psal. Lætabitur iustus, quũ uiderit uindictam. ¶Item qui esuriunt & sitiunt iustitiam, habent beatitudinem uitæ. Primo propter lętitiam quæ iustitiam comitatur. In Psalm. Iustitiæ Domini rectæ lætificantes corda. Econtrario iniustitiam comitatur miseria, à qua miseria ipsi immunes sunt. Prouerb. 14. Miseros facit populos peccatum. Augusti. in libro de libero arbitrio: Tanta est beatitudo iustitiæ, ut nemo ab ea nisi ad miseriam possit abscedere. Secundo, quia quãto habẽt maiorem esuriem iustitiæ, tanto habẽt maiorem lætitiam operãdo iustitiam. Prou. 13. Desiderium si cõpleatur, delectat animam. In eodem: Lignũ uitæ desiderium ueniens. Tertio, quia spiritualem sanitatem habent. Esuries enim iustitiç attestatur spirituali sanitati: sicut rectitudo appetitus corporali sanitati. Quarto, quia esuriẽ iustitiæ sequitur abundantia bonorum operum: unde multiplicatur lætitia annexa bono operi. Anima bonis operibus abundans, est sicut arbor benedicta habẽs fructuũ abundantiã: anima uero sine bonis operibus, est ut arbor maledicta. Matt. 21. Nũquam ex te fructus nascatur in sempiternũ: ait Dominus, maledicens ficui. Item anima abũdans bonis operibus, est ut mulier quę lętat̃ de multitudine filiorũ: quę uerò est sine operib⁹, est ut mulier sterilis quæ se miseram reputat. 1. Reg. 1. Ait Anna quæ fuit sterilis: Mulier, inquit, infelix nimis ego sum. ¶Et notandũ quòd sicut mulieres steriles multum desiderãt fructũ: sic anima multũ desiderare debet fructum bonorũ operũ. Exẽplũ primi desiderii habes in Rachele, Gen. 30. Da mihi, inquit, liberos, alioquin moriar. Exẽplũ secundi desiderii in Bern. dicente super Cantic. Quàm mitius me priuares, ô amara mors, uitę usu quàm fructu: nã uita sine fructu grauior mors. Deniq; duo mala parãtur arbori infructuosæ, securis & ignis. Famæ iustitiæ multi sancti mortui sunt mũdo. Multi etiã mortui sunt morte corporali, quia pro illa morti se exposuerũt. Esuriẽda est iustitia ut thes

thesaurus aliis thesauris preualens. Eccle.29. Pone thesaurum tuum in præceptis Altissimi, & proderit tibi magis quàm aurũ. Alios thesauros relinquit homo cùm moritur. Sed hunc thesaurum secum defert. Non est cessandũ à bonis operib⁹ pro amico aliquo. Bona enim opera faciunt homini societatẽ in morte, cùm amici nolũt hoc facere. Apoca.14. Opera enim illorum sequuntur illos. Bona opera hominem ornant & honorant in illa magna curia quæ erit cùm fiet uniuersale iudicium. In Psal. Astitit regina à dextris tuis in uestitu deaurato &c. Item bona opera in futura uita hominem pascunt. Prouer.ulti. Date illi de fructu manuum suarum. De iustitia require in tractatu de uirtutibus cardinalibus, ubi habes specialẽ tractatũ de ipsa. ¶ Aptatur autem esuries iustitiæ dono fortitudinis. Vnde interli. Esuries iustitiæ spiritu fortitudinis fulcitur, ne in uia lassescat. Item gl. Hęc uirtus sine spiritu fortitudinis non impletur: quia per eum esuriẽdo ad satietatẽ quãdoq; uenim⁹. Aliqui uerò ideo esuriem iustitiæ dono fortitudinis adaptant: quoniam de refectione & exercitio operũ est robur uirtutum. Posset tamen dici quoniam de fortitudine est ista esuries: sicut de fortitudine uis appetitiuę corporalis est esuries corporalis, & de debilitatione fastidium. Et sicut de fortitudine bellica est esuries certaminum: sic de dono fortitudinis esuries iustitiæ in præsenti, quæ certamen habet. Iob 7. Militia est uita hominis super terram.

De Misericordia. PARS IX.

SEquitur de Misericordia. De qua congruè post prædicta tangendum est: quia post prohibitionem cordis per paupertatem spiritus à bono quod infra nos est: & per mansuetudinem à malo, & post ablutionem cordis per lauacrum lacrymarum, necessaria est directio cordis ad uerũ bonum, ad quam pertinet esuries iustitiæ, & deinde ad malum, quod fit per misericordiam, quà malis proximi cõpatimur. Misericordes uerò ideo beati sunt, quia *literas patentes* habent euangelii ꝙ ipsi misericordia consequẽtur. Misericordes alienam miseriam in præsenti per cõpassionem sibi assumunt: & ideo in futuro iure uicissitudinis Christus eos à miseria liberabit. ¶ De Misericordia, require in tractatu Cardinalium uirtutũ, ubi habeẽ specialis tractat⁹ de ipsa. Ea uerò quę ponuntur ibi ad ipsius cõmendationem, ualere possunt ad ostendendum misericordium beatitudinem. Adaptatur autẽ misericordia dono cõsilii. Vnde glossa, Misericordia eget spiritu cõsilii, sine quo nemo circunspectè miseretur. Initium est sui misereri, finis est pro alio mori. Ordo enim est miserendi, ut

unusq

unusquisque incipiat à se. Finẽ Christus insinuat, pro peccatoribus mortuus est ex misericordia. Misericordiã specialiter cõsuluit. Veritas iuueni requirenti quid boni faceret, ut uitam æternam haberet: Si uis, inquit, perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes, & da pauperibus. Matthæi 19. ¶ Et notandũ quòd uerè misericors est, qui est misericors de suo. Bern. in Sermone: Sunt alii misericordes de his quę ad ipsos non pertinent, qui scandalizantur quòd nõ datur hominibus abũdãter: sic tamẽ ut nihil penitus eos grauet: qui si misericordes essent, de suo facere deberent misericordiam. Si non possent de substãtia terrena, de uoluntate bona darent. His qui contra eos peccare fortè uiderentur, indulgẽtiam darent. Dulce signum, uerbum bonum, quod est super datum optimum, ut eorum mẽtes ad pœnitentiam prouocarent. Deniq; & his omnibus quos in peccato esse cognoscerent, cõpassionem impenderẽt & orationem: alioquin misericordia eorũ nulla est, & misericordiã consequuntur nullam.

De munditia cordis, & eius descriptione: de his quæ eam efficiunt uel custodiunt: quare etiam misericordes sint beati: ubi tangitur de his quæ faciunt ad commendationem munditiæ, de partibus eius, ac cui dono adaptetur. PARS X.

SEquitur de munditia cordis, de qua hoc modo dicetur. Primo ponẽtur eius descriptiones. Secũdo, tãgetur de his quæ munditiam efficiunt uel custodiunt. Tertio ostendetur quare mundi corde sint beati: ubi tãgetur de his quæ pertinẽt ad cõmendationẽ mũditiæ. Quarto, tãgetur de partibus mũditię. Quinto, ostendetur quod donũ huic beatitudini adapteť. ¶ Circa primum notãdum quòd mũditia sic describitur: Mũditia est utriusq; hominis integritas, diuini amoris intuitu obseruata. Potest etiam sic describi: Munditia est puritas animi, omnem abhorrens immunditiam. Bern. in epistolis dicit, quòd puritas cordis cõsistit in quærẽda gloria Dei & utilitate proximi. Et loquitur de puritate cordis respectu operum. Super illo uerbo Matt. 5. Beati mundo corde. dicit interl. quos nõ arguit cõscientia peccatorum.

¶ *De his quæ efficiunt munditiã.*

CIRCA secundum notandum, quòd octo sunt quæ uidẽtur ualere ad mũditiam efficiẽdam uel custodiendam. ¶ Primũ est, aqua sapiẽtiæ salutaris. Multum ualet ad munditiam quòd homo libenter audiat uerbum Dei, uel quòd libẽter studeat in scriptura sacra. Ioã. 14. Vos mũdi estis propter sermonem quẽ locutus sum uobis. Eiusdem 18. Sãctifica eos in ueritate: sermo tuus ueritas est. Dupliciter ualet sermo

sermo Dei ad munditiã. Primo, quia ostendit maculas cordis: & secundũ hoc dicitur speculũ. Secũdo, quia dat aquã gratię. Prouerbio. 13. Doctrina bona dabit gratiã. Et figuratũ est per lauatoriũ, de quo legitur Exod. 38. quòd habebat specula exterius, in quibus ingrediẽtes tabernaculũ immũditiã suã uidere poterãt, & intus aquã, unde eam lauabãt. Sapiẽtiæ studiũ ad mũditiã ualet: quia tollit otiũ, quod est occasio immunditiæ. Bernar. Omniũ tẽtationũ & cogitationũ malarũ & inutiliũ sentina est otium. Propterea generat castas affectiões. Vnde dicitur uinum germinãs uirgines. Zacha. 9. id est, uirginales affectiões. Bern. super Cãt. Iurãs sapiẽtia dũ sensum carnis infatuat, purificat intellectũ cordis, palatum sanat, & reparat. Sano palato sapit, iã bonũ sapit ipsa sapiẽtia, qua in bonis nullũ melius. ¶ Secũdum est cõtritio cordis, ex qua est aqua lacrymarũ. Multũ ualet ad mũditiã, quòd homo frequenter se abluat cum aqua ista. Cui aquæ admiscendus est cinis: memoria scilicet propriæ mortis, uel tẽporalis, uel æternæ, uel etiã memoria Dominicæ mortis. Per hũc modũ fit lixiuia ad abluẽdũ ualde efficax, in qua bonũ esset lauare quasi per singulas noctes linteamina illius lecti, in quo tãtus hospes debet iacere, Deus scilicet. Hãc ablutionẽ nõ dedignabatur facere Dauid, licet rex esset: Lauabo, inquit, per singulas noctes lectum meũ. ¶ Tertiũ est frequẽs cõfessio. Confessiõe mũdãdum est templũ spirituale. Quod figuratum est 1. Mach. 4. ubi legitur, quòd Iudas mũdauit tẽplũ Gentibus inquinatũ. Iudas enim cõfitẽs interpretatur. Attẽdẽda sunt uerò uerba quæ *ibi* dicit Iudas: Ecce, inquit, contriti sunt inimici nostri: ascendamus nũc mũdare sancta, & renouare. Cõtritio inimicorũ mũdationẽ Iudæ præcessit: sic contritio de peccatis quã ex auditu uerbi diuini homo recipit, pręcedit cõfessionẽ peccatorũ. In Psal. Facta est Iudæa sanctificatio *eius*. 4. Reg. 5. Vade, & lauare *septies* in Iordane. Septies *in Iordane* lauatur, qui humiliter *septẽ criminalia* peccata cõfitetur. Bern. in epistolis ad quandã uirginẽ: Audi cui places, ama unde places. Ama confessionẽ ob quam amaris: ama cõfessionẽ, si affectas decorẽ. Confessiõi ũigitur decor, iungitur pulchritudo. In Psal. Cõfessionem & decorẽ induit. Cõfessio & pulchritudo in conspectu eius. Re uera ubi cõfessio, ibi pulchritudo, ibi decor. ¶ Quartum est, uitæ austeritas tam in uictu quàm in uestitu. ¶ Sicut defricatio & abstersio cum pãno aspero ualere solet ad munditiam scyphi: sic uitæ austeritas ualet ad mũditiam spiritualẽ. De hac asperitate habemus exẽplum in Ioanne Baptista, Matthæi 3. Ipse autẽ Ioã-

nes habebat uestimẽtum de pilis camelorum & zonam pelliceam circa lũbos suos: esca autẽ eius erat locustæ & mel syluestre. ¶ Quintum est, eleemosynarum largitio. Lucæ 11. Veruntamen quod superest, date eleemosynã, & omnia munda sunt uobis. ¶ Sextum est, oratio. Luc. 9. Facta est dum oraret species eius altera, & uestitus eius albus & refulgens. Munditia orando acquiritur. Ideo orat Psalm. Cor mundũ crea in me Deus, & spiritũ &c. Matth. 8. Domine, si uis, potes me mundare. Orãdo etiã conseruatur. Machab. 13. Sancte sanctorum Domine, cõserua in æternum domum istam impollutam, quæ nuper mundata est. ¶ Septimũ est, lima correptionis. Qui mũditiã desiderat, correptionem nõ fugiat, sed appetat. Bern. in Sermonibus: Sũt qui peccata sua sic cõfitentur, ut uideri possint ex desiderio cordis mundandi id agere: omnia enim in cõfessione lauãtur, nisi quòd ea quæ spõte dicunt aliis ab aliis patiẽter audire nõ possunt. Qui si uerè mũdari desiderarẽt, ut uidetur, nõ irritarẽtur: sed haberẽt eis gratiã, qui suas illis maculas demõstrarẽt. Greg. Ille solus amicus meus erit, qui ante aduentum districti iudicis maculas mentis meæ tergit. Sũt quidã infelices qui à lima correctionis, ex qua debuerũt contrahere munditiã, potius cõtrahunt rubiginẽ, dũ de correctiõe indignantur, & deteriores fiũt. De tali potest dici illud Psalm. Destruxisti eum ab emundatiõe uel emẽdatiõe, id est, unde debuit emundari uel emendari. ¶ Octauũ est, ignis tribulationis, quo Deus purgat illos quos aurum & argẽtum reputat. Vnde gaudere debet homo, cùm uidet se in igne tribulationis positum. Iac. 1. Omne gaudium existimate, fratres, cùm in uarias tentationes incideritis. Ille qui in igne tribulatiõis per impatientiam exuritur, paleam se esse ostendit, non aurum uel argentũ. Vnde multũ potest timere illud Matth. 3. Paleas autem comburet igni inextinguibili. Ambrosius super Beati immaculati. Sicut aurũ bonum: ita ecclesia cùm uritur, detrimẽta nõ sentit, sed magis fulgor eius augetur. ¶ Et notandum quòd in ueteri lege fiebat triplex sanctificatio. ¶ Primo, per aquam expiatiõis, de qua Num. 30. ¶ Secundo, per sanguinẽ. ad Hebr. 9. Omnia penè secundùm legẽ in sanguine mundãtur. Tertio unctione, ut tabernaculum & uasa eius, & Aarõ cũ filiis suis. Exod. 30. Possunt hæc referri ad triplicem baptismum, scilicet fluminis, qui propriè dicitur baptismus. Et baptismũ sanguinis, quo beatus Mauritius cũ sociis suis baptizatus est. Et baptismũ flaminis, scilicet Spiritussancti, quo saluãtur illi qui nõ possunt habere baptismum, sed credunt

&

& conteruntur de peccatis suis: & libẽter reciperent baptismũ, si possent habere. Vel in ablutione per aquam facta, intelligi potest sanctificatio, quæ fit per solam gratiam Dei: ut in paruulis qui baptizantur. In ablutione facta cum sanguine, intelligitur ablutio, quę fit per pœnitentiam, quę est quædam carnis mortificatio & crucifixio. ad Galat. 5. Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum uitiis & cõcupiscẽtiis: per sanctificationem uerò unctione factã significatur sanctificatio, que fit per augmentum gratiæ, & sanctificatio specialiter quæ fit in ministris ecclesiæ. Sicut enim mũdius seruanda sunt calix & alia uasa ecclesiæ, quàm uasa cõmunia: sic ministri ecclesiæ maioris mũditiæ debẽt esse, quàm laici. Exod. 30. eadẽ unctione iubentur sanctificari Aaron & filii eius, & uasa tabernaculi. In ecclesia etiã ministri ecclesiæ habent quoddam speciale sacramentum, scilicet sacramentum ordinis, quo excellentius cæteris sanctificentur. ¶ Et notãdum quòd ea quæ intrabant unctionem illam, insinuant quomodo ministri ecclesiæ debent sanctificari. ¶ Primum erat myrrha, prima & electa. Sic dicitur myrrha illa quæ spõte manat ab arbore, & est pretiosior, quàm illa quæ eiicitur per incisionẽ corticis, & signat mortificationem carnis quæ fit in iuuentute quæ Deo est gratior & homini utilior. Prius myrrha pœnitentiæ condienda est quàm uermibus uitiorum computruerit. ¶ Mira est fatuitas aliquorum, qui myrrha ista nolũt se inũgere donec toti cõputuerint uermibus uitiorum. ¶ Secũdum erat, cinnamomũ, quod est cinerei coloris, quod cùm frangitur, in modum nebulæ spiramentum uisibile emittit: ut dicit glossa super Exod. 30. Et signat humilitatem ministrorũ ecclesiæ, quæ talis debet esse, ut populum uisibiliter ædificet, cũ debeat esse exemplaris. ¶ Tertium erat, cassia, quæ crescit in aquis, & significat fidem quæ in aquis *Sacræ* scripturæ crescit; & sic tenenda est ut accipitur ex *aquis Sacræ* scripturę. Nõ enim *debet* homo sequi rationẽ suã in iis quę fidei sunt. ¶ Quartum erat, calamus. Et dicit gloss. Exo. 30. quòd est arbor aromatica crescens iuxta Libanũ. Et super illud Ezec. 27. Calamus in negotiatiõe tua. dicit glos. quòd in calamo uocalis sonus significatur. Vnde per calamũ intelligitur deuotio ecclesiastici officii, eò quòd calamo canitur. Quod multũ cõsolatur & ædificat populũ Dei. Iis quatuor speciebus admiscebatur oleũ de oliuetis, per quod significatur pietas, cui quatuor prædicta debẽt deseruire. Minister ecclesię pietati se totũ debet dare ut sit uir misericordiæ. Exẽplũ habemus de hoc in oculo q

tene

tenerior & cõpassibilior est cæteris membris & lacrymis propinquus. Idem debet esse in clero, qui est quasi oculus ecclesiæ. Item de hoc exemplum habetur in Christo, qui totus fuit misericors. Misericordia eum traxit de cælo. Ipsa eum per uias asperas huius uitę duxit, pro redemptione miserorum eum uendidit, & morti crucis eum exposuit. Si ministri ecclesiæ essent ipsius misericordiæ in præsenti, uix essent aliqui quin saluarentur. Misericordia enim iure uicissitudinis eorum esset in futuro. Mortificatio carnis tunc seruit pietati, quando quod ori subtrahitur, pauperibus datur. Humilitas, quando in propriis uestibus parum expẽditur, ut in pauperibus uestiendis multum expendatur. Fides, cùm aliquis frequẽter meditatur, pauperẽ esse membrum Christi uel filium Dei, uel quòd Christus sibi reputat fieri, quod pauperi fit, & alia quæ sunt fidei quæ pietatem incitant. Doctrina fidei pietati seruit, cùm doctor intendit iis quæ ecclesiam ædificant. Glossa super 1. ad Corint. 8. Hic Deum diligit, qui charitatis causa sciẽtiam temperat, ut prosit fratri pro quo Christus mortuus est. Ecclesiasticũ etiam officium pietati debet seruire, ut ministri ecclesiæ studeãt subuenire animabus quæ in præsenti pereunt, & illis qui in purgatorio cruciantur. ¶ Item notandum quòd ministros ecclesiæ maximè decet munditia, & maximè in eis indecens est immunditia seu macula, quinque de causis. ¶ Prima est, quia ipsi sunt oculi ecclesiæ. In Psal. Oculi mei languerunt præ inopia. Præ inopia, inquam luminis. Exponit hoc gl. de Apostolis qui fuerũt maiores ministri Christi. Macula in oculo maximè est noxia. Macula in cæteris mẽbris etsi ea deturpet, tamẽ nõ reddit ea inutilia: possunt enim exercere officia sua. Multi maculatis pedibus rectè incedũt. Macula uerò in oculo eũ inutilẽ reddit. Etiã modicũ pulueris uisum oculi impedit. Gregor. Nequaquã in mẽbro maculam purè cõsiderat oculus quẽ puluis grauat. ¶ Secunda, quia sunt, ut speculum ecclesiæ. Laici enim multum ad eos inspiciunt. Vnde satis possunt dicere illud 1. ad Corinth. 1. Spectaculum facti sumus mundo. Sicut de Christo dicitur Sapient. 7. quòd est speculum sine macula: ita pro possibilitate sua ipsi deberent esse speculum sine macula, in quo purè reluceret Christi imago. Si macula fuerit in speculo, illam uidet qui in eo faciem uidere quærebat: sic si macula fuerit in ministris ecclesiæ, ad illam respiciet populus, & secundum eam se maculabit. Minister ecclesiæ debet dicere illud 1. ad Corinth. tertio: Estote imitatores mei, sicut & ego Christi. ¶ Tertia, quia sunt uasa electionis regi regum, & domino dominantium. Modica

macula in scypho uinum infusum abominabile reddit & inutile, quantum ad potum regis: sic sapientia in multis propter maculam uitæ abominabilis redditur Deo & hominibus. Gregor. Cuius uita despicitur, restat ut eius prædicatio cõtemnatur. De uno uase electionis habes Actu. nono: Vas, inquit, electionis mihi est iste, ut portet nomen meũ coram gẽtibus, & regibus, & filiis Israël. Vasa uero electionis hodie in uasa cõmunia sunt mutata. Osee 8. Factus est Israël in nationibus quasi uas immundũ. Iudæi immundum commune dicebant. Huius immũditiæ in magna parte est negligentia circa custodiã oris. Num. 19. Vas quod non habuerit operculum nec ligaturam desuper, immundum erit. ¶ Quarta, quia habent mundare alios, ideo oportet eos esse mundos. Eccles. 34. Ab immundo quid mundabitur? Sicut non est calidi frigefacere, nec frigidi calefacere: ita nõ uidetur immundi mundare. Grego. Superiectas sordes tergere non ualet manus quæ lutũ tenet. Neemiæ duodecimo. Mundati sunt, sacerdotes & Leuitæ, & mundauerũt populum, 1. Machabæo. 4. Elegit Iudas sacerdotes sine macula, uoluntatẽ habentes in lege Dei, & mundauerũt sancta. ¶ Quinta, quia ministri sunt Altissimi: ideo sicut ipse immaculatus est, oportet eos esse immaculatos. In Psalm. Ero immaculatus cum eo, &c. Item: Ambulãs in uia immaculata, hic mihi ministrabat. ad Ephe. 1. Elegit nos, ut essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate.

¶ *Quare mundi corde, sint beati.*

CIRCA tertium notãdum, quòd prima & maxima causa, quare mundi corde sunt beati, est illa, quam dominus tangit, Quoniam ipsi Deum uidebunt. In futuro uidebũt eum facie ad faciem. in quo erit maxima delectatio. Ioannis 17. Hæc est uita æterna, ut cognoscant te uerum Deum, & quẽ misisti Iesum Christum. Et super illud Psal. Ostendam illi salutare meum, *dicit gl.* id est, Christum in maiestate. Et subditur: Hæc uisio est tota merces. In præsenti etiam uidetur Deus à mundis corde, eo modo quo prius ostensum est quarta parte, in tractatu de contemplatione. Bernard. Pura ueritas non nisi puro corde uidetur. Ad Hebræos 12. Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo uidebit Deum. Mundi corde non solum sunt beati beatitudine spei, sed etiam beatitudine uiæ, quia liberi à miseria immunditiæ, quæ magna est. In Psal. Beati immaculati in uia. Apocal. 22. Beati qui lauant stolas suas in sanguine agni.

¶ *De ijs quæ faciunt ad commendationem munditiæ.*

ET notandum quòd duodecim sunt quæ faciunt ad commendationem munditiæ cordis.

¶ Primum

¶Primum est multiplex exhortatio, quam scriptura sacra facit ad munditiam uel mundationẽ. Leuiti.11. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Item eiusdem 19.& 20. Item Deuter.18. Perfectus eris absq; macula cum Deo tuo. Eccle.9. Omni tempore uestimenta tua sint candida. 2.Pet.3. Satagite immaculati & inuiolati inueniri. Esa.1. Lauamini, mundi estote. Hierem.4. Laua à malitia cor tuum Ierusalem. Esa.3. Mundamini qui fertis uasa domini. ¶Secundum est, quòd ipsa est naturalis animæ. Bernardus in Sermon. Sicut corporis natura est sanitas, ita cordis natura est puritas. ¶Tertium est, quòd gaudium habet sibi adeò annexum, quòd ipsa uocatur gaudiũ. unde super illud, ad Galat.5. Fructus spiritus est charitas. gaudiũ dicit Gloss. id est, puritas animi. ¶Quartum est, purgatio quam naturaliter faciũt creaturæ irrationabiles, & etiam insensibiles, quasi exosam haberent immunditiam. Purgat se mare, mortuos ad litus expellens, purgat se uinum, purgat se etiam quod decoquitur. Corpora etiã animaliũ uim expulsiuam habent, qua noxia à se expellunt. ¶Quintũ est, detestatio sui oppositi, scilicet immunditiæ peccati. ¶Et notandum, quòd quinque sunt ex quibus intelligi potest, quàm timenda sit immunditia peccati. ¶Primum est, dignitas rei quam peccatum inquinat. Panno pretiosiori magis timemus inquinationem, etiã anima quæ per peccatũ inquinatur, imago Dei est, & unita diuinę naturæ in persona Christi. Quid diceretur de illo qui imaginem Crucifixi, uel beatæ Virginis in lutum proiiceret, uel crucem, quæ corpus Christi tetigit paucis horis? ¶Secundũ est, difficultas recedendi, quæ patet in Lucifero, à quo immunditia peccati separari non potuit, ex quo ei adhæsit. Item ex quo homo peccauit, nullus purus homo à peccato perfectè purgatus est, ut dignus esset uidere faciem Dei: donec Christi sanguis effusus est, quo illa purificatio perfecta est. Præterea immunditia unius mortalis peccati non potest ablui, tota aqua quæ sub cælo est, nisi aqua gratiæ desursum descẽdat, quæ cor abluat. ¶Tertium est, huius immunditiæ uilitas. quod patet per hoc, quòd dominus immunditiã corporalẽ non reputat comparatione immunditiæ spiritualis. Matth.15. De corde exeunt cogitationes malæ, &c. Hæc sunt quæ coinquinant hominẽ. Non lotis manibus mãducare, nõ coinquinat hominẽ. Hæc immunditia pulcherrimã creaturã, scilicet Luciferum ita deturpauit: & quum esset in tam sublimi statu, adeò eum uilificauit, ut serpentibus & bufonibus inferior uideatur esse in hoc, quòd bonũ ei esset, si nunquã fuisset. Vilitatẽ huius immũditiæ ostendit Dauid,

dicens: Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus suis. ¶ Quartũ est hoc, quòd Deus nõ habet adeò bonũ amicum quem non odiret ad mortẽ etiam æternã propter maculam unius mortalis peccati. Eccle. 12. Altissimus odio habet peccatores. ¶ Quintũ est, quòd macula hæc adeò deturpat rem in quam cadit & deteriorat, quòd nisi uirtute diuina remoueatur, perdita est, & melius esset ei nihil esse quàm sic esse. ¶ Sextũ faciens ad commẽdationem munditiæ est, quòd ipsa multum placet Deo. 1. ad Thessa. 4. Hæc est uoluntas Dei, sanctificatio uestra. ¶ Signa huius placẽtiæ multa sunt. ¶ Primum est hoc, quòd ipse filius Dei dignatus est humiliare se ad mũdationẽ hanc faciẽdã. ad Hebr. 1. Qui quũ sit splendor gloriæ & figura substantiæ eius, portánsq; omnia uerbo uirtutis suæ purgationẽ peccatorũ faciens, &c. ¶ Secundũ est, quòd ipse discessurus à discipulis suis documentum dedit eis de hac mundatione. Ioannis 13. Si ego laui pedes uestros dominus & magister, & uos debetis alter alterius lauare pedes. Ablutio illa, figura erat spiritualis ablutionis, qua uolebat eos abluere se inuicẽ. ¶ Tertiũ est, quòd cum tantis expensis uoluit facere hanc mundationẽ. Voluit enim nos mundare sanguine suo. ad Tit. 2. Dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populũ acceptabilẽ. ad Hebr. 13. Vt sanctificaret populum suum, extra portã passus est. Apoca. 1. Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Pro mundatione mundi fecit Deus diluuium in mundo isto. Genes. 7. Et ante diẽ iudicii præcedet ignis, qui comburet faciem mundi, qui ascendet tantum quantum aquæ diluuii ad purgãdũ mundũ. ¶ Quartum est, quòd uoluit septẽ sacramenta esse in ecclesia Dei: quæ omnia sunt uel ad sanctitatẽ faciendã, uel cõstruendam, uel augendam. ¶ Quintum est, quòd Deus mundos corde in *sui societate* recipit, & in præsenti, & in futuro. In Psal. *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, &c.* Et respondetur, *Qui ingreditur* sine macula. Ioan. 13. Si nõ lauero te, non habebis partẽ mecum. 1. Ioan. 3. Omnis qui habet spem in eo, sanctificat se, sicut ipse sanctus est. Apoc. 3. Habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt uestimenta sua, & ambulabunt mecum. Eiusdem 21. dicitur de ciuitate cælesti: Nõ intrabit in eam aliquid coinquinatũ. ¶ Sextum est, quòd mundis corde abundanter dat Deus bona sua. Iob 17. Mundis manibus addet Deus fortitudinem. ¶ Septimum faciens ad commendationem munditiæ est, quòd ipsa cor hominis Dei habitaculum facit. August. Munda tantum cubiculum cordis: intus est qui exaudiat.

diat. 1.Paralyp.19. Opus grande est:non homini paratur habitatio,sed Deo. ¶Octauũ est,quòd pinguedinem deuotionis recipit. In Psal. Pinguescent speciosa deserti. ¶Nonum est, quòd amicum Dei constituit. ¶Decimum est, quòd gratiam labiorum tribuit. Quæ duo tanguntur Prouerbiorum uigesimosecundo: Qui diligit cordis munditiam propter gratiam labiorum suorũ, amicum habebit regem. ¶Vndecimum est,quòd radix est totius munditiæ. Ad munditiam enim interiorem sequitur exterior munditia. Ad Rom. 11. Si radix est sancta, & rami. ¶Duodecimũ est, quòd ad Dei manifestam uisionem perducit. Matt.5. Beati mundo corde, &c.

¶*De partibus munditiæ.*

CIRCA quartum notandũ quòd est munditia ficta, & est munditia uera. Ficta mũditia est immũditia superficialis: ut munditia Pharisæorum, de qua Matt. 23. Væ uobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui mundatis quod de foris est calicis & paropsidis: intus autem pleni estis rapina & immunditia. Et subditur: Pharisæe, cæce, mũda prius quod intus est calicis, & paropsidis, ut fiat & id quod foris est mundũ. De ficta munditia tangitur Prouer.30. Generatio quæ sibi munda uidetur, & tamẽ non est lota à sordibus suis. ¶Munditia uera est puritas cordis. Et diuiditur in munditiam intellectus, & munditiam affectus. Bernard. in Sermonibus. Duo, inquit, sunt, quæ in nobis purganda sunt: intellectus & affectus. Intellectus ut nouerit, affectus ut uelit. Intellectus purgandus est à tribus, scilicet à falsis, ab otiosis & uitiosis. Falsitas intellectũ obtenebrat. Otiosa eum impediunt. Abusio enim intellectus est, quum occupatur circa inutilia: Omnis autem potentia sui abusione præpeditur: uitiosa uerò eum coinquinant. Item purgandus est intellectus ut oculus animæ à macula, quæ intelligi potest prudentia carnis, uel opinio propriæ munditiæ. Item à superaffluente humore, scilicet ab importunitate mundanæ solicitudinis. Affectus uerò mũdandus est à superaspersione, & infectione, & admistione sordiũ. Superaspersio in primis motibus, infectio in desiderio moroso admisto in amore. Amor enim est quædam admistio, siue unio amantis ad amatum. Item affectus purgãdus est à terreneitate, scilicet ab amore diuitiarum, & à crassitudine delitiarum, & rubigine iræ uel odii, uel alterius malitiæ. Item purgandus est affectus à macula quæ est ex inordinato appetitu boni, & à macula quæ est ex inordinato appetitu mali, & à macula quæ est ex inordinato appetitu amborũ. Prima macula est, ut macula luxuriæ uel auaritiæ. Secunda est, macula malitiæ. Tertia est, macula superbiæ.

Superbus appetit alienum malum propter proprium bonũ, ut proximi deiectionẽ propter sui exaltationem. Ipse uult facere de fratre suo scabellum pedum suorum, ut sic altior appareat. Munditia à macula malitiæ nihil aliud uidetur esse quàm innocẽtia, quę sic describitur: Innocẽtia est puritas animi omnem iniurię illationem abhorrens. Item notandum, quòd cor mundandum est ut speculum, ut sic Deo inspectori faciem suam puram reddat. Abluendum est hoc speculum lauacro lacrymarũ. Mundandum est tersione, quæ est cõfessio, & oratio pro uenialibus & defricatione quæ fit uitæ asperitate. ¶ Item mundandum est cor, ut uas cui balsamum cęlestis sapientiæ debet infundi. ¶ Munditia cordis adaptatur dono intellectus. ¶ Circa quartum notandum, quòd munditia cordis dono intellectus adaptatur. Facit enim munditia cordis ad intelligentiam, sicut puritas, & claritas pupillæ facit ad uisionem oculi, & munditia speculi ad speculationem faciei, & munditia uasis ad hoc, quòd pretiosus liquor ei infundatur. Glossa super Matth. 5. facit adaptionem, his uerbis: Spiritus intelligentiæ huic gradui adaptatur: quia intellectus mentis oculus est, & expletio mandatorum Dei aperit intellectum.

De Pace, & eius descriptione, de commendatione Pacis, de iis quæ ad pacem habendam ualere possunt, de iis quæ paci aduersantur, & de diuisionibus ad pacem pertinentibus, qui sint pacifici, & quare sint beati, ac cui dono hæc beatitudo adaptetur. PARS XI.

SEquitur de gratia, quæ commendatur nobis in illo uerbo, Beati pacifici &c. De qua hoc modo agetur. ¶ Primo descriptiones pacis ponentur. ¶ Secũdo, eius cõmendationes. ¶ Tertio, tangetur de iis quæ ad pacẽ habendã ualere possunt. ¶ Quarto, de iis, quæ paci aduersantur. ¶ Quinto, ponentur diuisiones ad pacem pertinentes. ¶ Sexto, ostendetur qui sint pacifici. ¶ Septimo, quare pacifici sint beati. ¶ Octauo, quod donum huic beatitudini aptetur. ¶ Pax sic describitur: Pax est concordantium in bono mentium ordinata tranquillitas. August. 9. lib. de Ciuitate Dei, multas ponit descriptiões particulares pacis, his uerbis: Pax, inquit, corporis, est ordinata temperatura partium. Pax animæ irrationalis ordinata requies appetitionum. Pax animæ rationalis, ordinata cognitionis actionísque consensio. Pax corporis & animæ, ordinata uita, & salus animãtis. Pax hominis mortalis & Dei, ordinata in fide sub æterna lege obedientia. Pax hominum, ordinata concordia. Pax domus, ordinata imperandi atque obediendi concordia cohabitantium. Pax ciuitatis, ordinata

nata imperandi atque obediendi concordia ciuium. Pax cælestis ciuitatis, ordinatissima & cõcordissima societas fruendi Deo & inuicem in Deo. Pax omnium rerum tranquillitas ordinis. Et subdit descriptionem ordinis: Ordo, inquit, est parium dispariúmque rerum sua cuique loca tribuens dispositio. Ad pacem generaliter pertinere uidetur carentia repugnantis. Vnde dicit gloss. super Matth. 5. Vera pax est, ubi nihil repugnat. August. 19 libr. de Ciuita. Dei: Quid est aliud uictoria, nisi subiectio repugnãtium? quod quum factum fuerit, pax erit.

¶ *De commendatione Pacis.*

CIRCA secundum notandum, quòd 12. sunt quæ ad pacis commendationem pertinere uidentur. ¶ Primum est naturale desiderium pacis, quod inest omnibus. De quo August. 19. lib. de Ciuitate Dei: Sicut nemo est qui gaudere nolit, ita nemo est qui pacem habere nolit. Quandoquidem & ipsi qui bella uolunt, nihil aliud quàm uincere uolunt. Ad gloriosam ergo pacem bellando cupiunt peruenire. Nam quid est aliud uictoria, nisi subiectio repugnantiũ? quod cum factum fuerit, pax erit. Idem in eodem, Superbus peruerse imitatur Deum: odit nanq; cum sociis æqualitatem sub illo: sed imponere uult sociis dominationem suam pro illo. Odit ergo iustam pacem Dei, & amat iniquam pacem suam. Non amare tamen qualemcunq; pacem, nullo modo potest. Nullius quippe uitium contra naturam est, ut naturæ deleat extrema uestigia. Secundum est, multiplex exhortatio ad pacem, quę nobis fit. Ad pacem monuit nos multitudo angelorũ nato Domino, dicens: Gloria in Altissimis Deo, & in terra pax hominibus. Lucæ 2. Ad hanc uoluit Christus apostolos monere illos, in quorum domũ intrarent. Matthæi 10. Intrantes domum salutate eam, dicentes, Pax huic domui. Et Lucæ 10. dictum est discipulis: In quamcunque domum intraueritis, primũ dicite, Pax huic domui. Ad pacẽ etiã monuit Christus Io. 20 in duobus locis. Tota doctrina eius ad pacem uidetur fuisse. Vnde super illud Ioan. 16. Hæc locutus sum uobis ut in me pacem habeatis, dicit glo. Non solum quæ in cœna, sed quæ ab initio, & maximè quæ in cœna hac de causa dicit dicta, ut in illo pacem haberent. Ad idem debet esse doctrina ecclesiæ. Columba ramũ oliuæ portat in ore suo. Genes. 8. Oliua signum est pacis: columba signum est Spiritussancti. In hoc ergo signatum est, quòd uiri spirituales debent portare in ore pacem, ut ad ea quæ pacis sunt, admoneant. Ad pacem monet Apostolos ad Romanos 14. Quę pacis sunt sectamini, &c. Eiusdẽ 12. Si fieri potest quod ex uobis est, cum omnibus hominibus pa-

cem habentes. 2. ad Corinth. 4. Pacem habete. ad Ephes. 4. Soliciti seruare unitatem spiritus in uinculo pacis. ad Hebræ. 12. Pacem sequimini cum omnibus. ¶ Tertium est, frequens oratio quam sancti pro pace faciunt, & ab aliis fieri uolunt. Numero. 6. Conuertat Deus uultum suum ad te, & det tibi pacem. Iere. 29. Quærite pacem ciuitatis, &c. In Psalm. Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem. 2. Machabæor. 1. Adaperiat Dominus cor uestrũ, &c. & faciat pacem. Paulus ferè in singulis epistolis suis pacem optat iis quibus scribit. Similiter Petrus in suis epistolis. ¶ Quartum est, quòd pax est uerum bonum amicorum Dei. Vnde super illud, Pax super Israël. dicit Glossa, Vno uerbo omnia bona dicit: qui pacem non habet, infelix est. in Psalm. Contritio & infelicitas in uiis eorum, & uiam pacis non cognouerunt. Pacem specialiter reliquit Christus discipulis suis recessurus ab eis. Ioan. 14. Pacem relinquo uobis, pacem meã do uobis. ad Heb. 4. Relinquitur sabbatismus populo Dei. Solent homines morituri aliqua relinquere dilectis suis, & magis dilectis meliora. In hoc ergo, quòd pacẽ Christus reliquit apostolis sibi dilectissimis, mõstrauit pacẽ optimam esse. Multum dolere deberet qui se uidet exhæredatum ab eo, quòd Christus specialiter fidelibus legauit. 3. Reg. 21. dicit Naboth ad Achab: Propitius sit mihi Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum. nec uoluit aliquo modo uineam quam habebat is hęreditariè cõmutare. Pacem comitatur gaudium. Prou. 12. Qui ineunt pacis consilia, sequitur eos gaudium. ¶ Quintum est, quòd pax finis uidetur esse omniũ, etiam sui contrarii. Aug. Tantũ bonũ est pax, ut etiam suo cõtrario quæratur. Idem: Constat pacem belli esse optabilem finem. Omnis homo etiã belligerãdo pacem requirit. ¶ Sextũ est, quòd pax enumeratur inter fructus spiritus. Gal. 5. Fructus autẽ spiritus, sunt charitas, gaudiũ, pax. Charitate diliguntur quę sunt diligenda, & odiuntur quæ sunt odio habenda. *Si assint quę* diliguntur, est gaud*ium: si absint* quæ odiuntur, est pax. ¶ Septimũ est, quòd pax est specialis locus Dei. Psal. In pace factus est locus eius. Ad hoc signandum, templum Salomonis in pace factũ est. 3. Reg. 5. Nunc requiem dedit Dominus Deus mihi per circuitum, & non est satan, neque occursus malus. Quamobrẽ cogito ædificare tẽplum nomini Dei mei. Ad idem ostendendum noluit filius Dei nasci in mundo isto, donec uniuersus orbis pacatus fuit, & durauit pax illa 12. annis. 2. ad Corin. ulti. Pacẽ habete, & Dominus pacis erit uobiscum. 1. ad Corint. 4. Nõ est Deus dissensionis, sed pacis. Deus est pacis quasi possessiuè: quia ubi pax, ibi Deus. ¶ Octauum est, quòd Deus ita carè pacem

ctem emere uoluit. Chrysostom. Pro pace loquimur pro qua Dei filius passus est, propter quam crucifixus est & sepultus, quam nobis pro omni censu hæreditatis reliquit. Voluit Dei filius mori, ut nos reconciliaret Deo patri. Voluit quasi matrimonium contrahere cũ sorore nostra, scilicet cum humana natura, ut pax in mundo reformaretur. Adhuc etiam pacem peccatorũ paratus est emere regno cælorum. Vę illis qui tam honorabilem pacem recusant. ¶ Nonũ est, ꝙ pax mũdissima est: mundat enim aquam mũdantẽ cætera. Si aqua turbata in pace dimittatur, clara efficitur. ¶ Decimũ est, quòd clarè uidere facit. Aqua turbata nõ reddit imagines, ut ait Gregorius, sic cor turbatũ, nõ clarè uidet. In Vitis patrũ tres studiosè diligentes se, facti sunt monachi. Quorum unus elegit litigantes ad pacẽ reducere. Alius uisitare infirmos. Tertius abiit quiescere in solitudine. Primus laborans circa lites hominũ non ualẽs eas sedare, tędio uictus uenit ad eũ qui seruiebat infirmis, & inuenit eũ animo deficientem. Qui de communi consensu abierunt tertium uidere in eremo, dicentes ei tribulationes suas, & rogantes ut eis diceret statum suum: qui reticens paululũ, misit aquam in scyphũ, dicens eis: Attendite in aquam: & erat turbulenta. Et post modicũ dixit eis: Attendite quomodo limpida facta est. Et cùm intenderent in eam, uiderũt uultus suos tãquam in speculo. Et tunc dicit eis: Sic est qui in medio hominũ consistit. non enim uidet peccata sua. Cum autem quieuerit, & maximè in solitudine, tunc peccata sua conspicit. ¶ Vndecimũ est, ꝙ pax præsens arra est futuræ pacis. Esa. ult. Erit sabbatũ ex sabbato. ¶ Duodecimũ est, ꝙ pax grata est, & Deo & hominibus. Eccl. 25. In tribus beneplacitũ est spiritui meo, quæ sunt probata corã Deo & hominibus, Cõcordia fratrum, amor proximorum, & uir & mulier sibi bene cõsentientes.

¶ *De his quæ ualent ad pacem habendam.*

CIRCA tertium notandum quòd duodecim sunt quæ ad pacem habendam ualere possunt. ¶ Primum est, amor pacis. Non enim dat Deus tantum bonum illud contemnenti, sed cum desiderio magno quærenti. In Psal. Inquire pacẽ, & persequere eã. Hoc est contra quosdam qui pacem oblatam reciperẽt, sed eam primo non quærerent. Hi non uidentur intelligere pacem hæreditatem esse Christianorũ. Si enim se agnoscerent exhæredatos ab eo quod Christus eis legauit, non expectarent quòd alius eos incitaret ad hæreditatem eorum recuperandam. ad Hebr. 12. Pacem sequimini cum omnibus. Ad Roma. 14. Quæ pacis sunt, sectamini inuicem & in omnes. ¶ Secundum est, ut à peccato nos remoueamus, & ab eo pro posse

caueamus. Non poteſt enim ueram pacem habere qui male uiuit. Prouerb. 16. Quum placuerint Domino uiæ hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem. Auguſt. 19. lib. de Ciuitate Dei, Pacem, inquit, iniquorum in comparatione pacis iuſtorũ, ille uidet nec pacem eſſe dicendam, qui nouit præponere recta prauis, & ordinata peruerſis. Sapient. 14. Magna mala pacem appellant. Eſa. 48. Non eſt pax impiis, dicit Dominus. Quomodo pax uera eſt illi qui guerrã habet cum omnipotente, cui iuſtitia Dei gladiũ euaginatum tenet ſuper caput, qui in domo propriæ conſcientiæ litem habet, cui omnia nocent & bona & mala? Sicut enim bonis bona & mala cooperantur in bonũ: ita & malis bona & mala cooperãtur in malũ. Quomodo uerã pacẽ habet qui iacet in ſpinis uitiorum, quẽ uermis cõſcientiæ mordet qui onus diaboli continuè portat, qui iacet in immunditia quam nobilitas animi naturaliter refugit? ¶ Tertium eſt, quòd uoluntatem noſtram diuinæ uoluntati ſtudeamus conformare. Luc. 2. Pax hominibus bonę uolũtatis. Quomodo pacem poteſt habere qui ei reſiſtit, cui nequit præualere? Iob 9. Quis reſtitit ei, & pacem habuit? Voluntati illius cui placent ea quę placent Deo, nihil repugnat, ſicut neque uoluntati diuinæ: ideo pacem habet. Auguſtin. Qui iugo Chriſti ſubiectus eſt, ſubiecta habet cætera, & non laborat: quia non reſiſtit quod ſubiectum eſt. ¶ Quartum eſt, frequentatio humilis confeſsionis. Eſa. 57. Creaui fructum labiorum pacem. 2. Reg. 12. Peccaui Domino, ait Dauid. Dixitque Nathan ad eum: Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum. ¶ Quintum eſt, diſtrictio iuſtitiæ. Eſaiæ 32. Erit opus iuſtitiæ pax. In Pſalm. Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt. Eſa. 60. Ponam uiſitationem tuam pacem, & prępoſitos tuos iuſtitiam. ¶ Sextum eſt, terrenorum contemptus. Non enim poteſt habere ueram pacem, qui continuè ſequitur quod non poteſt conſequi. Eccleſiaſtic. 34. Quaſi qui apprehẽdit umbrã, & perſequitur uentum, ſic qui attẽdit ad uiſa mendacia. Gregor. Quid quietius, quàm nihil in hoc mundo appetere? quid laborioſius, quàm terrenis deſideriis æſtuare? Hinc eſt, quòd Iſraël ſabbatum accepit in munere. Aegyptus percutitur muſcarum multitudine. ¶ Septimum eſt, manſuetudo. In Pſalm. Manſueti hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis. Homo immanſuetus & impatiens qui aduerſa fugit, quæ ſi effugit, non poteſt habere ueram pacem: ſed qui aduerſa amplectuntur, tanquam pretioſa & ſalubria, exemplo Chriſti, qui quod carni moleſtius erat, elegit, ſecundum Bernar. Qui propoſito

ſibi

sibi gaudio sustinuit crucem. Ad Hebr. 12. ¶ Octauum est, moderata occupatio. Otiosus ueram pacem non potest habere. Inertia enim est impatiens sui, ut ait Seneca. Prouerbiorum 21. Desideria occidunt pigrum, noluerunt quicquam manus eius operari, tota die concupiscit, & desiderat. Item nimia occupatio aufert pacem. Martha enim turbatur erga plurima. Lucæ 10. Exod. 18. Stulto labore consumeris: ait Iethro ad Moysen. Et subditur: Vltra uires tuas est negotium. glossa Augustin. Vbi mihi uidetur significari nimis internum humanis actibus animum Deo quodammodo uacuari, quo fit tanto plenior, quanto in superna & æterna liberius extenditur. ¶ Nonum est, quòd homo non se intromittat de impertinentibus ad se. Dilatatio enim solet habere scissuram: ut dicit beatus Bernardus. Prouerbiorum 18. Qui se iactat & dilatat, iurgia concitat. De dilatatione reprehenditur Petrus, Ioann. ultimo, à Domino dicente sibi: Quid ad te? tu me sequere. Et discipuli Actuum 1. Non est uestrum, inquit, nosse tempora uel momenta, &c. ¶ Decimum est, amor sacræ scripturæ. In Psalm. Pax multa diligentibus legem tuam. Iac. 3. Quæ desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica. Sicut sacra scriptura hominem reddit pudicum, ita eum in pace custodit. Et sicut piscis in aqua quiescit, extra aquam uerò palpitat. Tob. 5. Sic cor humanum in aqua sapientiæ salutaris quiescit: extra uerò inquietatur. ¶ Vndecimum est, frequentatio orationis, in qua Spiritussancti gratia hauritur, in quo solo est pax uera. Vnde pax numeratur inter fructus spiritus. Ad Galat. 5. ad Romanos 14. Sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritusancto. Iob 8. Si diluculo consurrexeris ad Deum, & Omnipotentem fueris deprecatus, si mundus & rectus incesseris, statim euigelabit ad te, & pacatum reddet habitaculũ iustitię tuæ. ¶ Duodecimũ est, si sensus tuos dilıgẽter custodias. Eccle. 28. Ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis. Esa. 26. Claude ostia tua super te. Discipuli ostia habebant clausa, quando Dominus dixit eis: Pax uobis. Ioan. 20.

¶ De his quæ aduersantur paci.

CIRCA quartum notandũ, quòd paci uidentur aduersari bellum, & lites, & tumultus interiores & exteriores, & inquietudo secundum locum. Inquietudo etiam uolũtatis fugientis malum uel presens uel futurum, uel sequentis bonum, & non consequentis, timor mali futuri, & dolor de malo præsenti pacem perturbant. In Psalm. Non est pax ossibus meis à facie iræ tuæ, à facie peccatorum meorũ. Item molestia quam aliquis in uitiis sustinet, pacem turbat. Ecclesia. 33. Præcordia fatui, quasi rota carri.

Fatuus

Fatuus qui in murmure est, de hoc quod sustinet sicut rota carri murmurat: unde non est in pace. Itē non est in pace qui trāsitoria ista fugacia appetit. Appetitio enim illa quædam spiritualis motio est. Vnde Augusti. Pacem animæ irrationalis dixit esse ordinatam requiem appetitionū, ut prius habitum est.

¶ *De diuisione pacis.*

CIRCA quintum notādum quòd triplex est pax, scilicet temporis, pectoris, & æternitatis. De prima legitur 4. Regum 20. Sit tantum pax & ueritas in diebus meis. In Psalm. Zelaui super iniquos, pacem peccatorum uidēs. Esaiæ 47. Vtinam attendisses ad mandata mea, facta fuisset sicut flumē pax tua. Baruch 3. Si in uia Dei ambulasses, habitasses utiq; in pace super terram. August. 19. lib. De Ciuitate Dei: Tantum est pacis bonū, ut etiā in rebus terrenis atque mortalibus nihil gratius soleat audiri, nihil desiderabilius concupisci, nihil postremo possit melius inueniri. ¶ De pace pectoris, Ioann. 14. Pacem relinquo uobis. De pace æternitatis, Esaiæ 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis. In Psalm. Qui posuit fines tuos pacem. ad Philippen. 4. Pax Dei quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda uestra. Glo. 1. Deus qui est summa pax, quæ nec cogitari potest: & ideo extra eum nullo opus est. Custodiat corda uestra & intelligentias uestras in Christo Iesu. id est, uoluntates & intellectus uestros, ut extra ipsum nihil intelligatis uel appetatis. Gregorius: Quid est pax trāsitoria, nisi quoddam uestigium pacis æternæ? Quid ergo dementius esse potest, quàm uestigia impressa pulueri diligere, sed ipsum à quo impressa sunt non amare? ¶ Item notandum quòd est pax bona, & est pax mala. De bona iam dictum est. Pax uerò mala est triplex, scilicet inordinata, simulata, inquinata. Inordinata est, quum superior obedit inferiori: ut ratio sensualitati, uel prælatus subdito. Prouerbior. penultim. Per tria mouetur terra, & quartum sustinere non potest. Per seruum, quum regnare cœperit. Eiusdem 19. Non decet seruum dominari principibus. Pax ista deterior est quàm guerra. Hanc pacem seruauit Adam potius obediens uxori, quàm Deo. Genes. 3. Quia audisti uocem uxoris tuæ &c. maledicta terra in opere tuo. Pax simulata fuit pax Iudæ. Lucæ 22. Iuda, osculo Filium hominis tradis? Et 2. regum 20. dixit Ioab ad Amasam: Salue mi frater. & tenens manu dextera mentū Amasæ, percussit eum in latere, & effudit intestina eis. in Psalm. Loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Ierem. 9. In ore suo pacem cum amico suo loquitur, & occultè ponit ei insidias. Pax inquinata,

quinata, est eorum qui sunt in malo concordes: ut Pilatus & Herodes in morte Christi pacificati sunt. Lucæ 23. Matth. 10. Nolite arbitrari quòd uenerim pacem mittere in terram: non ueni pacem mittere in terrã, sed gladium. Gregor. in sexta parte Moralium. Sicut esse noxium solet, si ueritas desit bonis: ita perniciosum est, si non desit malis. Idem: Peruersos quippe unitas corroborat, Deum concordat, & tanto magis robustos quanto unanimes facit. ¶ Item notandum quòd distinguitur quadruplex bellum, scilicet inter carnem & spiritum, inter hominẽ & Deum, inter hominem & angelum, inter hominem & hominem. Et econtrario quadruplex pax. Pacem inter carnem & spiritum facit subiectio carnis ad spiritum. Gen. 13. dictum est Agar ancillæ Saræ: Reuertere ad dominam tuam, & humiliare sub manibus eius. Secundam pacem facit iustitia ex parte nostra, & misericordia ex parte Dei. In Psal. Misericordia & ueritas obuiauerũt sibi, iustitia & pax osculatæ sunt. Tertiam pacem fecit incarnatio filii Dei. Reconciliati enim sunt angeli homini, quum agnouerũt humanam naturam associatam diuinæ naturæ in una persona. Esaiæ 57. Creaui fructum labiorum pacem, Pacem ei qui longe, id est homini: & pacem ei qui propè est, id est angelo. Pacem uocat fructum labiorum: quia prædicta erat per prophetas. Item quia orationibus erat impetrata. Vltimam pacem facit patientia, uel mansuetudo. ad Roma. 12. Si fieri potest quod ex uobis est, cum omnibus hominibus pacem habẽtes, non uosmetipsos defendentes charissimi. Greg. in Pastoral. Lex Christi est charitas unitatis. Quam soli perficiunt, qui nec quum grauantur excedunt.

¶ *Qui sint pacifici.*

CIRCA sextum notandum, quòd gratia quæ in uerbo isto, Beati pacifici &c. commendatur, nõ est pax, sed gratia faciẽdi pacẽ in se uel in ꝓximo, & hoc uel respectu Dei uel respectu proximi. Vnde pacifici amatores pacis sunt, qui studiose intendunt paci faciendæ uel in se uel in proximo. Et primo in se. Vnde glo. super Matth. 5. Pax à uobis incipit: quia dum lex carnis repugnat legi mentis, non modo alteri, sed nec nobis possumus esse pacifici. Sed postquam intus spiritus imperat ut totus homo spiritui seruiat: tunc pax ad alios deriuatur, ut pacem cum omnibus habeamus. Bern. in Serm. Sunt aliqui qui si uiderint quempiã uel leuiter scandalizatũ, ualde solliciti sunt quomodo in pacẽ eum reducere possint: & uiderentur pacifici, nisi quòd eorum commotio, si forte quicquam contra eos factum dictúmue uidebitur, tardius uniuersis difficiliúsq; poterit sedari. Qui nimirum si uerè

rè pacem diligerent, haud dubiũ quin eam quærerent sibiipsis. Item super Matt. 5. dicit gl. Pacifici sunt, qui omnes motus animi componũt & rationi subiiciunt, quia his nihil repugnat. Bern. in Sermo. Per munditiam cordis reconciliamur Deo: beati uerò qui de sua reconciliatione non ingrati, & pro fratribus suis piè soliciti, eos quoque quantum præualent, & sibi & Deo reconciliare laborant. Quibus enim laudibus dignum, quanto amplectendum putas affectu, fratrem illum, qui sine querela cõuersatur inter fratres, tota solicitudine cauet quid in eo sit quod ab aliis portari oporteat, & quicquid in aliis est onerosum patientissimè portat, qui singulorũ scãdala sua reputat? Et cum Apostolo loquitur: Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scãdalizatur, & ego non uror? Qui uerè pacificus est, etiam belligerando est pacificus. Aug. Pacẽ debet habere uoluntas, bellum necessitas. Non pax quæritur, ut bellũ excitetur: sed bellum geritur, ut pax acquiratur. Esto ergo in bello pacificus, ut eos quos expugnas ad pacis utilitatem uincendo perducas. Beati enim pacifici. Idem: Hostem pugnãtem necessitas perimat, non uoluntas. Sicut rebellanti & resistenti uiolentia redditur: ita uicto uel capto misericordia iam debetur, maximè in quo pacis perturbatio non timetur. ¶ Et notandum quòd pacẽ pectoris non abrumpit pugna cum uitiis, si quandoq; accidat. Vnde glos. super Matth. 5. In præsenti homo pacatus, etsi bellum gerat cum uitiis, in nullo pacẽ abrumpit, quam Dominus dedit. Vnde pax multa diligẽtibus legem tuam domine, &c.

¶ *Quare pacifici sint beati.*

CIRCA septimũ notãdum, quòd causa qua pacifici sint beati, est illa quam dominus tangit, quia filii Dei uocabũtur. In præsenti merito uocantur filii Dei, quia exercent officiũ illud quod habuit filius Dei in mundo isto. Ipse enim in mũdo isto *bella pacificauit*. In Psal. Ibi confregit potentias, arcum, scutum, & gladiũ, & bellũ. In aduentu suo fuit *impletũ* illud Esa. 2. *Cõflabunt gladios suos in uomeres, &c.* Ephes. 2. Ipse est pax nostra, &c. Ipse sedauit litem, quę erat inter nos & Deum. Psal. Quoniã fecisti iudicium meum, & causam meam. Esa. 63. Ego sum qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum. Primum pertinet ad litis sedationem. Secundum ad belli pacificationẽ. Item ipse tumultum sedauit, dum silẽtio suo silendi exemplum dedit. Esa. 53. Quasi agnus coram tondente se obmutescet. Et Luc. 23. Corã Herode nihil omnino respõdit. Inquietudinem quãtum ad locum pacificauit, quando apostolis dixit, Sedete in ciuitate, donec induamini uirtute ex alto. Luc. ult. Inquietudinẽ animi pacificauit

eum dixit Io.14. Manete in me, & ego in uobis. Eiusdem 15. Manete in dilectione mea. ibidem 17. Hæc locutus sum uobis ut in me pacẽ habeatis: in mũdo autẽ pressurã habebitis. Christus finis est, ideo in eo quiescitur. Nõ est quiescendum in uia, sed in fine uiæ. ad Rom. 16. Finis legis Christus ad iustitiam credẽti. August. in lib. Confess. Fecisti nos ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te. Christus molestias mitigare uenit, in cuius signum ecclesia cruces oleo facit in his qui baptizantur, uel ordinantur, uel confirmantur, uel ad honorem regni sublimantur, & etiam in dedicatione ecclesiarũ. Cruciatus præsentis exilii per Adam factus est: oleatio uerò siue mitigatio per Christum.

¶ *Donum sapientiæ adaptatur paci.*

CIRCA octauum notãdum quòd donum sapientiæ huic beatitudini adaptatur: qui enim pacem faciunt, quasi lectum Deo præparant, locum scilicet quietis. in Psalm. In pace in idipsum, &c. Vnde ipsi sunt quasi cubicularii Dei & secretari, & consilia sapientiæ eis reuelãtur. Præterea animus pacatus clarius uidet: ut prius ostensum est per exemplum de aqua. Eccles. 38. Sapientiam scribe in tempore uacuitatis, id est, uacuationis & quietis. ideo dicitur in Psal. Vacate primum. Deinde subditur, Videte quoniam suauis est Dominus.

De Patientia persecutionum.

PARS XII.

VLtimo tangendũ est in tractatu de Beatitudinibus, de Patientia persecutionum. Et breuiter de ea dicetur, quia in tractatu de cardinalibus Virtutibus, specialiter de Patientia tractatum est. Hanc beatitudinem post prædictas ordinat glos. super Matth. 5. dicens, Qui usque ad sapientiam per prædicta conscendũt, perfecti & roborati nõ cedunt persecutioni: quia neque mors, neque uita eos potest separare à Christo. Item sicut tangit glos. in patientia persecutionum est ostensio perfectionis & probatio, sicut in pręcedentibus perfectio. Eccl. 2. In igne probatur aurum & argẽtum: homines uerò receptibiles in camino humiliationis. Eiusdem 27. Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. ad Roma. 5. Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem. Qui patiuntur persecutionem propter iustitiam, sunt beati: non qui patiuntur propter scelera sua. 1. Pet. 4. Nemo uestrũ patiatur quasi homicida aut fur, &c. Eiusdem 3. Si quid patimini propter iustitiam, beati. Causa quare tales sint beati, est quam dominus tangit, Quia ipsorum est regnum cælorũ. Bern. in Sermo. Pauperibus pariter & martyribus regnum cælorum promittitur: quia paupertate quidem emitur, sed in passione pro Christo

sto

sto sine omni dilatione percipitur. ¶ Eorum qui patiuntur persecutionem propter iustitiã, regnum cælorum est. Primo quia iustitia pro eis erit in futuro, sicut ipsi modo sunt pro iustitia. Vnde obtinebit eis regnum cælorum. Nõ enim poterit aliquid fieri in iudicio extremo contra iustitiam. Eccl.4. Vsque ad mortẽ certa pro iustitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos. Secundo, quia regnum cælorum expositum est uim inferentibus. Matth.11. Regnum cælorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud. Quasi publicè de illo clamatum est, Qui potest capere capiat. Matthæi 19. Patientes persecutionem quasi quadam ui illud capiunt. ¶ Tertio, quia pretium habent pro quo regnum cælorum uenale expositum est. Matth.20. Sedere ad dexteram uel ad sinistram, non est meum dare uobis. Vendere potius hoc uolebat, quàm intuitu consanguinitatis eis dare. Augustinus in persona domini: Venale habeo. Quid domine? Regnum cælorum. Quo emitur? Paupertate regnum, dolore gaudiũ, labore requies, uilitate gloria, morte uita. ¶ Quarto, quia tales Christo societatem faciunt in uigilia præsentis afflictionis, in pane doloris, & aqua tribulationis: ideo merito erunt socii eius in festo æternæ iucunditatis. ad Roman.8. Cohæredes autem Christi, si tamen compatimur ut simul & glorificemur. 2. ad Timot. 2. Si cõmortui sumus, & conuiuemus: si sustinemus, & conregnabimus. 2. ad Corinth. 1. Sicut socii passionũ estis, sic eritis & consolationis. Luc. 22. Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis, & ego dispono uobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis & bibatis super mẽsam meam in regno meo. Ecclesi. 22. *Fidem posside cum amico tuo in paupertate* ipsius, ut in bonis ipsius læteris. ¶ Quinto, quia ipsi habent onus cælestis hęreditatis in pręsenti, & ideo merito in futuro emolumentum eiusdem hæreditatis ad eos pertinebit. Præsentes pressuræ, sunt debita quibus obligauerunt parẽtes nostri cælestem hæreditatem.

SVMMAE VIRTVTVM
FINIS.

INDEX RERVM SINGVLARIVM, QVAE IN *hac Virtutum Summa continentur.*

Ali

Cor

qua

Ioan

Modus

Apo

Trip

Finis indicis summæ uirtutum.